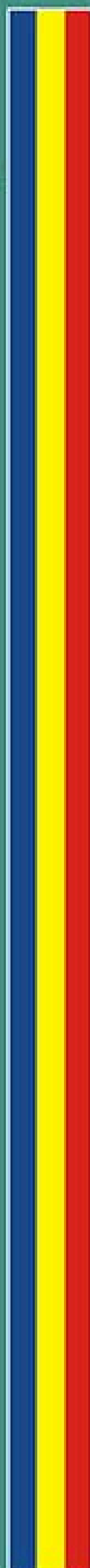
CENTENAR

ASOCIAȚIA NAȚIONALĂ CULTUL EROILOR „REGINA MARIA",
FILIALA JUDEȚEANĂ „MATEI BASARAB" VÂLCEA,
Centrul de Cercetări Istorice „Pr. Dumitru Bălașa" – Râmnicu-Vâlcea

PRIMUL RĂZBOI MONDIAL ŞI MAREA UNIRE A ROMÂNILOR

100 DE ANI DE LA ÎNCORONAREA SUVERANILOR ROMÂNIEI MARI (1922-2022)

EDITURA UNIVERSITARIA,
CRAIOVA, 2022

ASOCIAȚIA NAȚIONALĂ CULTUL EROILOR „REGINA MARIA”,
FILIALA JUDEȚEANĂ „MATEI BASARAB” VÂLCEA,
Centrul de Cercetări Istorice „Pr. Dumitru Bălaşa” – Râmnicu-Vâlcea

PRIMUL RĂZBOI MONDIAL
ŞI MAREA UNIRE A ROMÂNILOR

100 DE ANI DE LA ÎNCORONAREA
SUVERANILOR ROMÂNIEI MARI
(1922-2022)

- lucrările ştiințifice ale Simpozionului Național de Istorie
„România în Primul Război Mondial”, ediția a VI-a –
„Încoronarea suveranilor României Mari. Centenar (1922-2022)”,
22-23 decembrie 2021, municipiul Râmnicu-Vâlcea, județul Vâlcea,
manifestare desfăşurată în cadrul programului de cercetări istorice
„Pe urmele eroilor şi martirilor neamului” -

Coordonator: Eugen Petrescu

EDITURA UNIVERSITARIA,
CRAIOVA, 2022

Autori: Nicolae Gabriel Albinaru, Cezar Gabriel Avram, Mircea Baron, Alexandru Stănciulescu-Bârda, Liviu Boar, Oliviu-Petru Botoi, Grigore Buciu, Nori Ionela Cadea, Dumitru Cauc, Anca Ceauşescu, Ion-Leone Gavrilă-Ciobotea, Aurelian Cristian Chistol, Liviu Corciu, Daniel Ovidiu Costea, Gabriel Croitoru, Ionela Dinescu, Constanțiu Dinulescu, Denisa Victoria Dragomir, Silviu Bertoni Dragomir, Florin Epure, Ion Giurcă, Georgeta Ghionea, Ilie Gorjan, Ana-Maria Grigorescu, Constantin Mănescu-Hurezi, Ioan St. Lazăr, Corvin Lupu, Dumitru Matei, Raluca Alice Melihov, Dan-Liviu Mischianu, Narcisa-Maria Mitu, Nicolae Moga, Vilică Munteanu, Tudor Nedelcea, Jan Nicolae, Gheorghe Nichifor, Ioan Nistor, Alexandru Oşca, Eugen Petrescu, Ion Al. Popescu, Bogdan Emanuel Răduț, Tudor Rățoi, Ion Niță Rizea, Ionuț Săraru, Vasile Sârbu, Mihai Sporiş, Laurențiu-Ştefan Szemkovics, Mircea Vladu, Radu Ştefan Vergatti.

Editor: Eugen Petrescu

Tehnoredactor şi grafician: Valentin Pițigoi

Traducător în limba engleză: Dragoş Marinoiu

Acest volum a fost tipărit cu ajutorul financiar al SC KYNITA SRL, comuna Berislăveşti, județul Vâlcea – prin administratorul acesteia, domnul Ion Niță –, cărora le mulțumim pentru generosul act de binefacere.

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
Primul Război Mondial şi Marea Unire a Românilor: încoronarea suveranilor României Mari / coord.: Eugen Petrescu. - Craiova: Universitaria, 2022
Conține bibliografie
ISBN 978-606-14-1796-4

I. Petrescu, Eugen (coord.)

94

Coperta IV: Scenă din festivitatea de la Alba Iulia – Regele Ferdinand I şi Regina Maria, sub baldachin, după încoronarea ca suverani ai României Mari (15 oct. 1922).

„Neamul este etern prin cultul eroilor!”
(Nicolae Iorga)

Tabla auctorială

Nicolae Gabriel Albinaru (Râmnicu Vâlcea): publicist; membru al Centrului de Cercetări Istorice „Pr. Dumitru Bălaşa” din cadrul Filialei Judeţene „Matei Basarab” Vâlcea a Asociaţiei Naţionale Cultul Eroilor „Regina Maria” (din 2021).

Cezar Gabriel Avram (Craiova): istoric, doctor în istorie; muzeograf la Muzeul Olteniei (1972-1981); cercetător ştiinţific (1981-2020) şi director (1999-2020) la Institutul de Cercetări Socio-Umane „C.S. Nicolăescu-Plopşor” al Academiei Române; cadru universitar asociat (1981-2000), conferenţiar (2000-2004) şi profesor (2004-2011) la Universitatea din Craiova; membru în Consiliul Ştiinţific al Centrului de Cercetări Istorice „Pr. Dumitru Bălaşa” din cadrul Filialei Judeţene „Matei Basarab” Vâlcea a Asociaţiei Naţionale Cultul Eroilor „Regina Maria” (din 2016).

Mircea Baron (Hunedoara): istoric, doctor în istorie; profesor universitar, decan al Facultăţii de Ştiinţe a Universităţii din Petroşani (2008-2016); membru al Centrului de Cercetări Istorice „Pr. Dumitru Bălaşa” din cadrul Filialei Judeţene „Matei Basarab” Vâlcea a Asociaţiei Naţionale Cultul Eroilor „Regina Maria” (din 2016).

Alexandru Stănciulescu-Bârda (Malovăţ, Mehedinţi): teolog, doctor în teologie; profesor de religie, preot paroh la Parohia Malovăţ din Episcopia Severinului şi Strehaiei; membru al Centrului de Cercetări Istorice „Pr. Dumitru Bălaşa” din cadrul Filialei Judeţene „Matei Basarab” Vâlcea a Asociaţiei Naţionale Cultul Eroilor „Regina Maria” (din 2021).

Liviu Boar (Târgu Mureş): arhivist, doctor în istorie; fost director al Arhivelor Naţionale din judeţele Harghita şi Mureş; profesor asociat la Universitatea de Medicină, Farmacie, Ştiinţe şi Tehnologie „George Emil Palade” din Târgu Mureş, Facultatea de Ştiinţe şi Litere „Petru Maior”; membru al Centrului de Cercetări Istorice „Pr. Dumitru Bălaşa” din cadrul Filialei Judeţene „Matei Basarab” Vâlcea a Asociaţiei Naţionale Cultul Eroilor „Regina Maria” (din 2021).

Oliviu-Petru Botoi (Alba Iulia): teolog, doctor în teologie; consilier şi purtător de cuvânt la Centrul Eparhial al Arhiepiscopiei Ortodoxe a Alba Iuliei (2015-în prezent), lector universitar (asociat) la Facultatea de Teologie Ortodoxă din cadrul Universităţii „1 Decembrie 1918” din Alba Iulia (2019-în prezent), preot slujitor la Catedrala Încoronării din Alba Iulia (2015-în prezent), profesor (asociat) la Seminarul Teologic Ortodox „Sfântul Simion Ştefan” din Alba Iulia (2015-în prezent).

Grigore Buciu (Bucureşti): filolog; general de brigadă în retragere; redactor şef al revistei „Observatorul militar”, şef al Grupului de Presă (1998-1999), director al Trustului de Presă (1999-2000), consilier militar al Secretariatului de Stat (2001-2003) şi consilier al Secretarului de Stat din Ministerul Apărării Naţionale (2003-2008); vicepreşedinte al Asociaţiei Naţionale Cultul Eroilor „Regina Maria” şi redactor la

revista „România Eroică” (2010-în prezent); membru în Consiliul Ştiinţific al Centrului de Cercetări Istorice „Pr. Dumitru Bălaşa” din cadrul Filialei Judeţene „Matei Basarab” Vâlcea a Asociaţiei Naţionale Cultul Eroilor „Regina Maria” (din 2016).

Nori Ionela Cadea (Craiova): profesor de istorie la Liceul „Traian Vuia” din Craiova (1996-2016), Colegiul Naţional „Fraţii Buzeşti” din Craiova (2015-2018), Colegiul Naţional Militar „Tudor Vladimirescu” din Craiova (2016-în prezent); membru al Centrului de Cercetări Istorice „Pr. Dumitru Bălaşa” din cadrul Filialei Judeţene „Matei Basarab” Vâlcea a Asociaţiei Naţionale Cultul Eroilor „Regina Maria” (din 2021).

Dumitru Cauc (Fărcăşeşti, Gorj): istoric, doctor în istorie; profesor la Şcoala Gimnazială „Victor Popescu”, comuna Fărcăşeşti, judeţul Gorj; membru în Consiliul Ştiinţific al Centrului de Cercetări Istorice „Pr. Dumitru Bălaşa” din cadrul Filialei Judeţene „Matei Basarab” Vâlcea a Asociaţiei Naţionale Cultul Eroilor „Regina Maria” (din 2016).

Anca Ceauşescu (Craiova): istoric, doctor în istorie; cercetător ştiinţific în cadrul Institutului de Cercetări Socio-Umane „C.S. Nicolăescu-Plopşor” al Academiei Române; membru al Centrului de Cercetări Istorice „Pr. Dumitru Bălaşa” din cadrul Filialei Judeţene „Matei Basarab” Vâlcea a Asociaţiei Naţionale Cultul Eroilor „Regina Maria” (din 2021).

Ion-Leone Gavrilă-Ciobotea (Craiova): istoric, doctorand la Institutul de Istorie „Nicolae Iorga” al Academiei Române; membru al Centrului de Cercetări Istorice „Pr. Dumitru Bălaşa” din cadrul Filialei Judeţene „Matei Basarab” Vâlcea a Asociaţiei Naţionale Cultul Eroilor „Regina Maria” (din 2016).

Aurelian Cristian Chistol (Piteşti): istoric, doctor în istorie; conferenţiar universitar la Departamentul Limbă şi Literatură, Istorie şi Arte al Facultăţii de Teologie, Litere, Istorie şi Arte a Universităţii din Piteşti; membru al Centrului de Cercetări Istorice „Pr. Dumitru Bălaşa” din cadrul Filialei Judeţene „Matei Basarab” Vâlcea a Asociaţiei Naţionale Cultul Eroilor „Regina Maria” (din 2021).

Liviu Corciu (Bucureşti): colonel; doctorand la Universitatea Naţională de Apărare „Carol I”; director al Arhivelor Militare Naţionale Române (din 2018); membru al Centrului de Cercetări Istorice „Pr. Dumitru Bălaşa” din cadrul Filialei Judeţene „Matei Basarab” Vâlcea a Asociaţiei Naţionale Cultul Eroilor „Regina Maria” (din 2021).

Daniel Ovidiu Costea (Constanţa); medic primar chirurgie generală, doctor în ştiinţe medicale; şef al Clinicii de Chirurgie II a Spitalului Clinic Judeţean de Urgenţă Constanţa; şef de lucrări – chirurgie generală la Facultatea de Medicină Generală a Universităţii „Ovidius” din Constanţa.

Gabriel Croitoru (Craiova): istoric, doctor în istorie; cercetător ştiinţific în cadrul Institutului de Cercetări Socio-Umane „C.S. Nicolăescu-Plopşor” al Academiei Române; membru în Consiliul Ştiinţific al Centrului de Cercetări Istorice „Pr. Dumitru Bălaşa” din cadrul Filialei Judeţene Vâlcea „Matei Basarab” a Asociaţiei Naţionale Cultul Eroilor „Regina Maria” (din 2016).

Ionela Dinescu (Râmnicu Vâlcea): arhivist, doctor în istorie; arhivist-consilier superior în cadrul Serviciului Judeţean Vâlcea al Arhivelor Naţionale; membru al

Centrului de Cercetări Istorice „Pr. Dumitru Bălaşa” din cadrul Filialei Județene „Matei Basarab” Vâlcea a Asociației Naționale Cultul Eroilor „Regina Maria” (din 2021).

Constanțiu Dinulescu (Craiova): istoric, doctor în istorie; conferențiar universitar la Facultatea de Ştiințe Sociale a Universității din Craiova; preşedinte al Filialei Dolj a Societății de Ştiințe Istorice din România (2009-2019); membru în Consiliul Ştiințific al Centrului de Cercetări Istorice „Pr. Dumitru Bălaşa” din cadrul Filialei Județene „Matei Basarab” Vâlcea a Asociației Naționale Cultul Eroilor „Regina Maria” (din 2010).

Denisa Victoria Dragomir (Craiova): istoric, doctor în istorie; profesor la Colegiul Național „Elena Cuza” Craiova; membru al Centrului de Cercetări Istorice „Pr. Dumitru Bălaşa” din cadrul Filialei Județene „Matei Basarab” Vâlcea a Asociației Naționale Cultul Eroilor „Regina Maria” (din 2021).

Silviu Bertoni Dragomir (Craiova): istoric, doctor în istorie; profesor la Colegiul Național „Elena Cuza”, Craiova; membru al Centrului de Cercetări Istorice „Pr. Dumitru Bălaşa” din cadrul Filialei Județene „Matei Basarab” Vâlcea a Asociației Naționale Cultul Eroilor „Regina Maria” (din 2021).

Florin Epure (Râmnicu-Vâlcea): istoric, doctor în istorie; director executiv al Direcției Județene pentru Cultură Vâlcea; membru în Consiliul Ştiințific al Centrului de Cercetări Istorice „Pr. Dumitru Bălaşa” din cadrul Filialei Județene „Matei Basarab” Vâlcea a Asociației Naționale Cultul Eroilor „Regina Maria” (din 2016).

Ion Giurcă (Bucureşti): colonel în retragere; istoric, doctor în ştiințe militare – specilizarea istorie militară; profesor universitar; ofițer în cadrul Regimentului 30 Mecanizat „Petru Rareş” Galați (1974-1982), cadru universitar la Academia Militară (1984-1991), Academia de Înalte Sudii Militare (1992-2003), Universitatea Națională de Apărare „Carol I” (2003-2004), profesor universitar la Universitatea „Hyperion” Bucureşti (din 2011), profesor asociat şi conducător de doctorat – domeniul Ştiințe Militare la Universitatea Națională de Apărare „Carol I” Bucureşti (din 2011); membru în „Comisia română de Istorie militară”; membru în Consiliul Ştiințific al Centrului de Cercetări Istorice „Pr. Dumitru Bălaşa” din cadrul Filialei Județene „Matei Basarab” Vâlcea a Asociației Naționale Cultul Eroilor „Regina Maria” (din 2019).

Georgeta Ghionea (Craiova): istoric, doctor în istorie; cercetător ştiințific în cadrul Institutului de Cercetări Socio-Umane „C.S. Nicolăescu-Plopşor” al Academiei Române; membru în Consiliul Ştiințific al Centrului de Cercetări Istorice „Pr. Dumitru Bălaşa” din cadrul Filialei Județene „Matei Basarab” Vâlcea a Asociației Naționale Cultul Eroilor „Regina Maria” (din 2021).

Ilie Gorjan (Budeşti, Vâlcea): general-maior în retragere; doctor în drept; conferențiar universitar; membru al Asociației „Forumul Cultural al Râmnicului”, membru al Centrului de Cercetări Istorice „Pr. Dumitru Bălaşa” din cadrul Filialei Județene „Matei Basarab” Vâlcea a Asociației Naționale Cultul Eroilor „Regina Maria” (din 2019).

Ana-Maria Grigorescu (Constanța): medic, doctorand în ştiințe medicale; cadru universitar la Facultatea de Medicină Generală a Universității „Ovidius” din Constanța.

Constantin Mănescu-Hurezi (Horezu, Vâlcea): teolog, doctor în istorie; preot paroh la Parohia Horezu II-Urşani din Arhiepiscopia Râmnicului; membru în Consiliul Ştiințific a Centrului de Cercetări Istorice „Pr. Dumitru Bălaşa” din cadrul Filialei

Județene „Matei Basarab” Vâlcea a Asociației Naționale Cultul Eroilor „Regina Maria” (din 2010).

Ioan St. Lazăr (Râmnicu Vâlcea): filolog, doctor în filologie; conferențiar universitar; preşedinte executiv al Fundației Culturale „Sfântul Antim Ivireanul”, secretar al Centrului de Studii Medievale şi Premoderne „Antim Ivireanul”, Râmnicu-Vâlcea; membru al Centrului de Cercetări Istorice „Pr. Dumitru Bălaşa” din cadrul Filialei Județene „Matei Basarab” Vâlcea a Asociației Naționale Cultul Eroilor „Regina Maria” (din 2016).

Corvin Lupu (Sibiu): istoric, doctor în istorie; profesor universitar la Facultatea de Ştiințe Socio-Umane a Universității „Lucian Blaga” Sibiu; membru în Consiliul Ştiințific al Centrului de Cercetări Istorice „Pr. Dumitru Bălaşa” din cadrul Filialei Județene „Matei Basarab” Vâlcea a Asociației Naționale Cultul Eroilor „Regina Maria” (din 2019).

Dragoş Marinoiu (Râmnicu Vâlcea): filolog; profesor de limba engleză la Şcoala Gimnazială „Take Ionescu” şi Colegiul Național „Matei Basarab” Râmnicu-Vâlcea (1994-1999); bibliotecar – Secția de carte în limbi străine din cadrul Bibliotecii Județene „Antim Ivireanul” Vâlcea (1999-în prezent); membru al Centrului de Cercetări Istorice „Pr. Dumitru Bălaşa” din cadrul Filialei Județene „Matei Basarab” Vâlcea a Asociației Naționale Cultul Eroilor „Regina Maria” (din 2019).

Dumitru Matei (Caracal): colonel în retragere; publicist; membru al Centrului de Cercetări Istorice „Pr. Dumitru Bălaşa” din cadrul Filialei Județene „Matei Basarab” Vâlcea a Asociației Naționale Cultul Eroilor „Regina Maria” (din 2019).

Raluca Alice Melihov (Constanța): medic primar chirurg, doctor în ştiințe medicale; cadru universitar, titular al Cursului de „Tehnica cercetării ştiințifice medicale” la Facultatea de Medicină a Universității „Ovidius” din Constanța.

Dan-Liviu Mischianu (Bucureşti): general maior; medic militar, doctor în ştiințe medicale; profesor universitar; şef al Secției de Urologie a Spitalului Militar Central Bucureşti, profesor şi conducător de doctorat la Universitatea de Medicină şi Farmacie „Carol Davila” Bucureşti; vicepreşedinte al Secției Medicale a Academiei Oamenilor de Ştiință din România, membru supleant în Comisia Superioară de Disciplină a Colegiului Medicilor din România, membru în Consiliului Ştiințific al Revistei de Medicină Militară.

Narcisa-Maria Mitu (Craiova): istoric, doctor în istorie; cercetător ştiințific în cadrul Institutului de Cercetări Socio-Umane „C.S. Nicolăescu-Plopşor” al Academiei Române; membru al Centrului de Cercetări Istorice „Pr. Dumitru Bălaşa” din cadrul Filialei Județene „Matei Basarab” Vâlcea a Asociației Naționale Cultul Eroilor „Regina Maria” (din 2017).

Nicolae Moga (Voineasa, Vâlcea): teolog; preot paroh la Parohia Voineasa din Arhiepiscopia Râmnicului; membru al Centrului de Cercetări Istorice „Pr. Dumitru Bălaşa” din cadrul Filialei Județene „Matei Basarab” Vâlcea a Asociației Naționale Cultul Eroilor „Regina Maria” (din 2018).

Vilică Munteanu (Bacău): arhivist, istoric; fost şef al Serviciului Județean Bacău al Arhivelor Naționale; membru al Centrului de Cercetări Istorice „Pr. Dumitru Bălaşa” din cadrul Filialei Județene „Matei Basarab” Vâlcea a Asociației Naționale Cultul Eroilor „Regina Maria” (din 2021).

Tudor Nedelcea (Craiova): filolog, doctor în filologie; cercetător ştiințific în cadrul Institutului de Cercetări Socio-Umane „C.S. Nicolăescu-Plopşor” al Academiei

Române (1999-2019); membru în Consiliul Ştiinţific al Centrului de Cercetări Istorice „Pr. Dumitru Bălaşa” din cadrul Filialei Judeţene „Matei Basarab” Basarab a Asociaţiei Naţionale Cultul Eroilor „Regina Maria” (din 2016).

Jan Nicolae (Alba-Iulia): teolog, doctor în teologie; preot paroh la Parohia Cartier Nou II – Alba Iulia, cadru universitar la Facultatea de Teologie Ortodoxă a Universităţii „1 Decembrie 1918” Alba Iulia.

Gheorghe Nichifor (Târgu Jiu): istoric, doctor în istorie; profesor de ştiinţe sociale la Grupul Şcolar Industrial Construcţii Târgu Jiu (1983-1986); profesor de istorie (1986-1993; 1997-2021) şi director (2002-2017) la Colegiul Naţional „Ecaterina Teodoroiu” Târgu Jiu; inspector şcolar de specialitate (Istorie-Ştiinţe Sociale) la Inspectoratul Şcolar Judeţean Gorj (1991-1992); inspector şcolar general-adjunct la Inspectoratul Şcolar Judeţean Gorj (1993-1997); director interimar la Casa Corpului Didactic Gorj (1995-1996); vicepreşedinte al Consiliului Judeţean Gorj (2017-în prezent).

Ioan Nistor (Alba-Iulia): teolog; preot şi profesor de religie la Colegiul Naţional Militar „Mihai Viteazul” Alba-Iulia.

Alexandru Oşca (Bucureşti): colonel în retragere; istoric, doctor în istorie; profesor universitar; membru al Comisiei Române de Istorie Militară; membru al Centrului de Cercetări Istorice „Pr. Dumitru Bălaşa” din cadrul Filialei Judeţene „Matei Basarab” Vâlcea a Asociaţiei Naţionale Cultul Eroilor „Regina Maria” (din 2019).

Eugen Petrescu (Râmnicu-Vâlcea): istoric; cercetător şi director coordonator programe de cercetare la Centrul de Cercetări Istorice „Pr. Dumitru Bălaşa” din cadrul Filialei Judeţene „Matei Basarab” Vâlcea a Asociaţiei Naţionale Cultul Eroilor „Regina Maria” (din 2010).

Valentin Piţigoi (München, Germania): jurnalist; tehnoredactor şi grafician; membru al Centrului de Cercetări Istorice „Pr. Dumitru Bălaşa” din cadrul Filialei Judeţene „Matei Basarab” Vâlcea a Asociaţiei Naţionale Cultul Eroilor „Regina Maria” (din 2016).

Ion Al. Popescu (Băile Olăneşti): istoric, doctor în istorie; profesor la Colegiul Naţional de Informatică „Matei Basarab”, Râmnicu-Vâlcea; membru al Centrului de Cercetări Istorice „Pr. Dumitru Bălaşa” din cadrul Filialei Judeţene „Matei Basarab” Vâlcea a Asociaţiei Naţionale Cultul Eroilor „Regina Maria” (din 2019).

Bogdan Emanuel Răduţ (Craiova): istoric, doctorand la Institutul de Istorie „Nicolae Iorga” al Academiei Române; membru al Filialei Dolj a Societăţii de Ştiinţe Istorice din România, membru al Centrului de Cercetări Istorice „Pr. Dumitru Bălaşa” din cadrul Filialei Judeţene „Matei Basarab” Vâlcea a Asociaţiei Naţionale Cultul Eroilor „Regina Maria” (din 2018).

Tudor Răţoi (Drobeta-Turnu Severin): istoric, doctor în istorie; conferenţiar universitar la Universitatea din Craiova (2008-2010); director al Direcţiei Judeţene Mehedinţi a Arhivelor Naţionale (1995-2018), director general-adjunct al Arhivelor Naţionale (2006-2007); membru în Consiliul Ştiinţific al Centrului de Cercetări Istorice „Pr. Dumitru Bălaşa” din cadrul Filialei Judeţene „Matei Basarab” Vâlcea a Asociaţiei Naţionale Cultul Eroilor „Regina Maria” (din 2016).

Ion Niţă Rizea (Balş, Olt): teolog, doctor în teologie; preot paroh la Parohia „Sfinţii Apostoli” Balş (din 1998); consilier administrativ la Centrul Eparhial al

Episcopiei Slatinei şi Romanaţilor (din 2014); membru în Consiliul Ştiinţific al Centrului de Cercetări Istorice „Pr. Dumitru Bălaşa” din cadrul Filialei Judeţene „Matei Basarab” Vâlcea a Asociaţiei Naţionale Cultul Eroilor „Regina Maria” (din 2016).

Ionuţ Săraru (Râmnicu Vâlcea): istoric; muzeograf la Memorialul „Nicolae Bălcescu”, comuna Nicolae Bălcescu, judeţul Vâlcea (2007-în prezent); membru al Centrului de Cercetări Istorice „Pr. Dumitru Bălaşa” din cadrul Filialei Judeţene „Matei Basarab” Vâlcea a Asociaţiei Naţionale Cultul Eroilor „Regina Maria” (din 2018).

Vasile Sârbu (Constanţa): medic primar de chirurgie generală şi chirurgie vasculară, doctor în ştiinţe medicale; doctor honoris causa al Universităţii de Stat de Medicină şi Farmacie „Nicolae Testemiţanu” Chişinău; fondator al facultăţilor de medicină, stomatologie şi farmacie din cadrul Universităţii „Ovidius” Constanţa; profesor universitar de chirurgie generală, conducător de doctorate la Universitatea „Ovidius” Constanţa; membru al Academiei de Ştiinţe Medicale din România, membru al Academiei Europene de Ştiinţe Chirurgicale, membru al Academiei de Ştiinţe din New York, membru al Academiei Internaţionale „Albert Schweitzer”, preşedinte al Secţiei Medicale a Academiei Oamenilor de Ştiinţă din România, preşedinte al Societăţii Române de Chirurgie, vicepreşedinte al Societăţii Române de Istoria Medicinei, secretar general la Uniunea Medicală Balcanică; membru al Centrului de Cercetări Istorice „Pr. Dumitru Bălaşa” din cadrul Filialei Judeţene „Matei Basarab” Vâlcea a Asociaţiei Naţionale Cultul Eroilor „Regina Maria” (din 2020).

Mihai Sporiş (Râmnicu-Vâlcea): eseist; membru al Asociaţiei Seniorilor din Educaţie, Ştiinţă şi Cultură – judeţul Vâlcea.

Laurenţiu-Ştefan Szemkovics (Bucureşti): arhivist, doctor în istorie; consilier superior la Serviciul Arhive Naţionale Istorice Centrale din cadrul Arhivelor Naţionale ale României; membru al Comisiei Naţionale de Heraldică, Genealogie şi Sigilografie a Academiei Române, membru al Institutului de Genealogie şi Heraldică „Sever Zotta” din Iaşi, membru al Comisiei de Însemne Heraldice a Ministerului Afacerilor Interne, membru în Consiliul Ştiinţific al Centrului de Cercetări Istorice „Pr. Dumitru Bălaşa” din cadrul Filialei Judeţene „Matei Basarab” Vâlcea a Asociaţiei Naţionale Cultul Eroilor „Regina Maria” (din 2019).

Mircea Vladu (Bujoreni, Vâlcea): general de brigadă în rezervă, doctor în ştiinţe militare; profesor universitar habilitat la Academia Forţelor Terestre „Nicolae Bălcescu” Sibiu; membru al Centrului de Cercetări Istorice „Pr. Dumitru Bălaşa” din cadrul Filialei Judeţene „Matei Basarab” Vâlcea a Asociaţiei Naţionale Cultul Eroilor „Regina Maria” (din 2021).

Radu Ştefan Vergatti (Bucureşti): istoric, doctor în istorie; profesor universitar, conducător de doctorate, domeniul Istorie; director onorific al Centrului de Cercetări Ştiinţifice Interdisciplinare „Dumitru Stăniloae”; membru al Academiei Oamenilor de Ştiinţă din România, membru în Consiliul Ştiinţific al Centrului de Cercetări Istorice „Pr. Dumitru Bălaşa” din cadrul Filialei Judeţene „Matei Basarab” Vâlcea a Asociaţiei Naţionale Cultul Eroilor „Regina Maria” (din 2014).

Cuprins

Prefață

Anul 1922 a fost unul cu evenimente importante pe plan internațional şi național, marcate de reaşezarea statelor europene pe baze noi, în virtutea prevederilor tratatelor de pace încheiate la Paris în perioada memorabilei Conferințe de Pace, când, ca totdeauna, marile puteri şi-au impus voința față de statele considerate atunci „cu interese limitate”. Pacea şi liniştea se aşezaseră pe întreg mapamondul, excepție făcând zona Extremului Orient, unde Armata Roşie a desfăşurat operațiuni militare până la ocuparea Vladivostokului şi zona Asia Mică, care a continuat să fie zonă de confruntare militară între armata greacă şi cea turcă.

În Europa Occidentală continuau să se manifeste diferențele de abordare ale guvernelor de la Paris şi Londra, în privința relațiilor cu Germania şi Rusia bolşevică, ultima proclamată Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste la 30 decembrie 1922. Marea Britanie se pronunța pentru o relație mai concesivă cu Germania în privința reparațiilor de război, în timp ce Franța dorea respectarea cu strictețe a prevederilor Tratatului de la Versailles referitoare la achitarea sumelor prevăzute. Franța avea de recuperat sume enorme şi de la fostul Imperiu Țarist, căruia îi furnizase, pe bază de contract, mari cantități de armament şi tehnică militară până în primăvara anului 1917, cu care, alături de ceea ce trebuia să primească de la Germania, să refacă țara atât de afectată de război.

Victoria militară a armatei turce asupra celei greceşti şi implicarea statelor foste membre ale Antantei au avut ca finalitate încheierea Armistițiului de la Mudanya în ziua de 11 octombrie 1922, acceptat şi de către Grecia la 15 octombrie, chiar în ziua când la Alba Iulia avea loc ceremonia încoronării suveranilor României. Grecia şi România, aliate în cadrul Antantei începând cu anul 1917, au fost statele care au continuat operațiile militare şi după încheierea armistițiului de la Compiègne, dar în condiții diferite: România pentru apărarea Marii Uniri din anul 1918, Grecia pentru ocuparea unor teritorii în Asia Mică pe care le revendica de la Imperiul Otoman în virtutea unui drept istoric discutabil, dar, mai ales, neagreat de către foştii aliați, care i-au retras sprijinul politic, diplomatic şi militar.

Deşi România reuşise să-şi păstreze unitatea națională, cu toate interven-țiile militare ale ruşilor şi ucrainenilor la Nistru şi ale ungurilor în Carpații Occidentali şi apoi la Tisa în anul 1919, încheiase convenții politice şi militare bilaterale cu Polonia, Cehoslovacia, Regatul sârbilor, croaților şi slovenilor,

starea de insecuritate la frontiera de est şi vest fiind percepută la adevărata dimensiune.

În anul 1922 pericolul cel mai mare era la Nistru, în pofida inițiativelor autorităților de la Moscova în privința stabilirii relațiilor politice şi economice între cele două state vecine. La Bucureşti, Varşovia, Genova şi Lausanne au avut loc discuții sterile între delegații români şi sovietici, dovadă că diplomația sovietică promova doar un exercițiu de imagine, respingând constant propunerile româneşti care să stea la baza stabilirii unor relații politice şi economice: recunoaşterea unirii Basarabiei cu România şi înapoierea fondului de aur şi bunurilor cu valoare de tezaur depuse la Moscova în decembrie 1916 şi august 1917, cu documente care consemnează obligația depozitarului de a le înapoia[1].

Pe plan intern, anul 1922 a debutat cu revenirea la conducerea țării a unui guvern liberal, condus de către Ion I. C. Brătianu, conform unei decizii a Regelui Ferdinand I, care a considerat că *„vrajba dintre partide, ca şi toți de aici mă silesc să nu mă pot sprijini decât pe un singur om: pe Ion Brătianu”*[2]. Atragerea în guvern şi în structuri decizionale a unor personalități ardelene, care nu făceau parte din Partidul Național Român, a avut ca efect o reacție vehementă a lui Iuliu Maniu şi apropiaților săi, la care se alătura şi N. Iorga. Având susținerea parlamentarilor din Basarabia şi Bucovina, liberalii aveau o majoritate parlamentară care le-a permis obținerea unui vot favorabil la prezentarea programului de guvernare, prin care, declarativ, noul executiv se angaja că *„va întreprinde o politică de dreptate socială, asigurând democrației liniştea, pentru dezvoltarea roadelor dobândite prin sufragiul universal, va desăvârşi reforma agrară, veghind la îmbunătățirea stării materiale, culturale şi morale a țărănimii, va stărui să îmbunătățească soarta muncitorimii de la oraşe, va depune toate eforturile în scopul redresării finanțelor, înlăturând risipa şi restabilind echilibrul bugetar, procedând la o revizuire a întregii reforme agrare”*[3].

Deşi nu era prevăzută în program, încoronarea suveranilor României era un obiectiv imediat, o continuare a activităților guvernului condus de către Alexandru Averescu, care avansase deja o serie de proiecte, aflate în curs de execuție.

Alegerile parlamentare din martie 1922, câştigate detaşat de către liberali, inclusiv în fieful electoral al Partidului Național Român, au generat un adevărat scandal politic național, în care protagonişti au fost liderii celor două partide politice, cât şi susținătorii lor.

Cu toată opoziția Partidului Național Român în privința încoronării suveranilor, reprezentanții acestuia susținând că la un asemenea eveniment regele trebuia să depună jurământul pe o nouă Constituție a României, care trebuia să reflecte realitatea societății româneşti după Marea Unire din anul 1918, pregă-

[1] Pe larg în, *Relațiile româno-sovietice. Documente, vol. I, 1917-1934*, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1999, pp. 1-198.

[2] Mihai Rusenescu, Ioan Saizu, *Viața politică în România, 1922-1928*, Bucureşti, Editura Politică, 1979, pp. 139-140.

[3] Apud, Anastasie Iordache, *Ion I.C. Brătianu*, Bucureşti, Editura Albatros, 1994, pp. 494-495.

tirile pentru Serbările Încoronării au fost intensificate, iar la 24 august 1922 guvernul a stabilit data desfăşurării acestora: 15 octombrie la Alba Iulia, 16 şi 17 octombrie la Bucureşti. Prin urmare, se poate aprecia că alături de logodna religioasă a principesei Maria cu regele Alexandru I al Regatului sârbilor, croaților şi slovenilor, la 20 februarie 1922, Serbările Încoronării au constituit evenimentul principal al acelui an, cu un impact major pe plan intern şi extern în privința consolidării Casei Regale române.

Pregătirea şi desfăşurarea Serbărilor Încoronării au impus un mare efort organizatoric, în care au fost implicați membrii guvernelor conduse de către Alexandru Averescu şi Ion I. C. Brătianu, membrii celor două Comisii pentru Organizarea Încoronării Suveranilor, conduse succesiv de către generalul Constantin Coandă şi inginerul Anghel Saligny, din care au făcut parte sau au fost implicați istorici, arhitecți, sculptori, pictori, scriitori şi muzicieni recunoscuți pentru probitatea lor profesională.

Întregul program pentru pregătirea şi desfăşurarea Serbărilor Încoronării a generat costuri financiare, a căror estimare nu este realizată complet până în prezent. Având la Ministerul Finanțelor pe fratele său, Vintilă Brătianu, premierul a obținut cu uşurință acordul membrilor guvernului pentru suplimentarea creditelor necesare finalizării lucrărilor planificate aflate în curs de execuție şi demararea altora în funcție de nevoile reale, solicitate de primăriile Alba Iulia şi Bucureşti, cât şi de către Comisia Încoronării. Costurile au fost enorme, într-o perioadă în care țara se confrunta cu mari probleme în privința situației economice şi sociale, dar tot efortul a fost concentrat pentru acel eveniment. Adevărat, unele realizări au avut utilitate pe termen mediu şi lung, între acestea putând fi luate în considerare: *Catedrala Încoronării – primul lăcaş de cult important construit în Transilvania* după Marea Unire din anul 1918, infrastructura oraşului Alba Iulia, achiziția de materiale pentru Direcția Generală a Căilor Ferate Române, armată şi jandarmerie. Unele elemente de recuzită realizate şi utilizate pentru marcarea momentelor istorice cu ocazia paradei din Bucureşti în ziua de 16 octombrie 1922 au fost păstrate şi utilizate o perioadă îndelungată de către intituții de cultură, între care şi Teatrul Național din Bucureşti.

Încoronarea suveranilor României la Alba Iulia la 15 octombrie 1922 s-a înscris în cutumele caselor regale, în diferitele lor forme de organizare şi funcționare. Un asemenea eveniment constă într-o ceremonie specială, laică şi/sau religioasă, prin care se marchează învestirea cu putere absolută, limitată sau simbolică, a unui monarh, prilej cu care pe cap i se aşează sau îşi aşează o coronă şi i se înmânează sau nu alt însemn simbolic al puterii.

Încoronarea îşi are originea în antichitate, când diferiți regi sau împărați au primit însemnele puterii în cadrul unor ceremonii speciale, diferite de la stat la stat, în care religia politeistă sau monoteistă a avut un loc şi rol important în privința stabilirii şi desfăşurării acesteia. Încoronarea a fost o ceremonie de care s-au bucurat marii regi şi împărați din China, Persia, Egipt şi Grecia lui Alexandru cel Mare.

La romani, în perioadele monarhică, republicană şi imperială, încoronarea a constat într-o ceremonie civilă rezervată marilor comandanți de oşti victorioşi în campaniile militare, prilej cu care pe cap le era aşezată o coroană de măslin, care simboliza eroismul beneficiarului acestui obiect. Însemnul a avut mai multe forme fiind numit şi diademă. Acest element simbolic nu era agreat de către romani ca însemn regal, fiind considerat ca un indiciu de aspirație la tiranie. Abia la sfârşitul perioadei Republicii, Pompeius (67-48 î.Hr.), Caesar (60-44 î.Hr.) şi Augustus (27-14 î.Hr.) au purtat ca semn distinctiv o cunună de aur, la evenimente cu public, ca însemn al recunoaşterii victoriilor militare. Primul împărat roman care a purtat diadema ca însemn imperial a fost Aurelian (270-275), urmat de către Dioclețian (284-305), Constantinus I (306-337) şi Constantinus II (337-361). În perioada Imperiului târziu, însemnul puterii *„apărea rar ca o bandă simplă, ce, de obicei, era brodată cu perle, cu o piatră prețioasă în centru sau garnisită cu pietre prețioase, cu capetele căzute pe spate. Uneori pietrele prețioase alternau cu foi de laur, asemănătoare vechii coroane triumfale”*[4]. Încoronarea nu a fost reglementată juridic în acea perioadă, ceremoniile, atunci când aveau loc, erau simple şi se desfăşurau în fața trupelor adunate în diferite locuri.

Odată cu împărțirea Imperiului Roman, în partea răsăriteană s-a constituit Bizanțul, izvoarele istorice consemnând că încoronarea lui Leon I la 7 februarie 457 a fost înfăptuită în Bazilica Sfânta Sofia de către Anatolie, Patriarhul Constantinopolului în perioada 451-458. Cazul Leon I este interesant prin aceea că inițial a fost încoronat în fața trupelor, apoi coroana a fost depusă în altarul Bazilicii Sfânta Sofia, unde a fost încoronat de către Patriarh. A urmat ieşirea din biserică, deplasarea pe Hipodromul din Constantinopol, unde a fost aclamat de către public. De regulă, odată cu încoronarea împăratului avea loc şi încoronarea împărătesei. Ceremonialul a fost modificat de mai multe ori în privința locului de desfăşurare (biserică, Hipodrom, Palatul imperial), cât şi al celor implicați direct. În majoritatea situațiilor locul de desfăşurare a ceremoniei a fost Bazilica Sfânta Sofia, sau o altă biserică importantă din Constantinopol sau din alt oraş al imperiului, unde prezența Patriarhului era o constantă[5].

În Europa Occidentală şi Centrală ceremonia încoronării avea o semnificație religioasă aparte, biserica catolică având un loc şi rol incontestabile, uneori hotărâtoare.

Cu toate acestea, la curțile regale franceză, engleză, italiană şi germană, apoi la cele din țările nordice, ceremoniile încoronării au elemente comune şi specifice în privința locului de desfăşurare şi a momentelor, nivelului de participare, caracterului închis sau deschis, a participării sau nu a maselor, a gesturilor de bunăvoință a suveranilor ş.a.

---

[4] *Enciclopedia civilizației romane*, Bucureşti, Editura Ştiințifică şi Enciclopedică, 1982, p. 259.

[5] Pe larg în: Ann Moffatt, Maxeme Tall, *Constantine Porphyrogennetos: The Book of Ceremonies,* Brill, 2017; Charles Diehl, *Figuri bizantine*, vol.I, II, Bucureşti, Editura Biblioteca pentru toți, 1969.

Ceremonia încoronării s-a desfăşurat, de regulă, în lăcaşul de cult cel mai reprezentativ pentru țară, aflată în capitală sau alt oraş, locurile devenind tradiționale: Catedrala Sfânta Sofia din Constantinopol pentru împărații bizantini; Catedrala Sfânta Maria din Palermo pentru regii Siciliei; Bazilica San Michele Maggiore din Pavia pentru regii Italiei; Catedrala Notre Dame din Reims pentru regii Franței; Catedrala Sfânta Maria din Aachen, Catedrala Sfântu Petru din Regensburg şi Catedrala Sfântul Bartolomeu din Frankfurt pentru regii germani; Catedrala Sfântul Vitus din Praga pentru regii Boemiei, Abația Sfântul Petru Westminster pentru conducătorii britanici; Catedrala Sfânta Maria din Toledo pentru regii Castiliei; Catedrala Adormirea Maicii Domnului din Moscova pentru țarii ruşi; Catedrala Sfântul Petru din Roma pentru Sfântul Imperiu Roman (800-1356) şi pentru papi (1305-1963), Catedrala din Trondheim pentru regii Norvegiei; Catedrala Sfinții Laurențiu, Erik şi Olaf din Uppsala pentru regii Suediei; Catedrala Sfântul Venceslau din Cracovia pentru regii Poloniei.

Din multitudinea ceremoniilor de încoronare, cea a lui Carol cel Mare de la Roma, în seara de Crăciun a anului 800, este considerată faimoasă, evidențiind rolul predominant al Papei în raport cu suveranii statelor catolice. Încoronările regilor catolici aveau loc, de regulă, la Roma, dar în unele situații au apărut divergențe între Papă şi unii suverani, care respingeau această impunere, considerând excesive unele cerințe din partea capului bisericii. Divergențele apărute au avut ca efect eliminarea prerogativei Papei în privința încoronării. Astfel, în Sfântul Imperiu Roman din secolul al XIV-lea încoronarea nu s-a mai desfăşurat la Roma, ci în spațiul german, în locul stabilit de către electorii bisericeşti de la Köln, Mainz şi Trier. Prin urmare, a avut loc un transfer de la centrul puterii religioase-Roma, către cel național, realizându-se astfel o relație directă între suveran şi națiunea (națiunile) în fruntea cărora se afla. Chiar dacă Papa de la Roma nu a fost eludat în totalitate în raporturile cu suveranii, locul şi rolul său s-au diminuat în special după reformele lui Martin Luther.

Este de notorietate, prin ineditul său, ceremonia de încoronare a lui Napoleon Bonaparte din 2 decembrie 1804, care, după ce a primit binecuvântarea papei Pius al VII-lea, şi-a fixat singur coroana pe cap, semnificația gestului fiind aceea că nu recunoştea faptul că puterea sa era dată de către o altă autoritate. Se consideră că prin gestul său Napoleon Bonaparte a făcut o reparație în legătură cu eroarea comisă de către Carol cel Mare, pentru care puterea sa era de natură divină, transmisă prin intermediul Papei.

În spațiul creştin-ortodox Patriarhul de la Constantinopol nu a exercitat prerogative asemănătoare Papei, rezervându-şi un loc şi rol doar la încoronarea împăraților bizantini până în anul 1453. Dovadă în acest sens este ceremonialul de încoronare a țarilor ruşi, desfăşurat cu mare fast, care a preluat elemente din cel al împăraților bizantini, inclusiv în privința locului şi rolului liderului religios, în acest caz Patriarhul Bisericii Ortodoxe Ruse. Regina Maria, ca principesă a României, a participat împreună cu principele Ferdinand la serbările încoronării

țarului Nicolae al II-lea, desfăşurate la Moscova în ziua de 26 mai 1896, despre care a lăsat o detaliată descriere[6], şi, se pare, au fost o sursă de inspirație, în privința unor aspecte, pentru organizarea Serbărilor Încoronării de la Alba Iulia şi Bucureşti.

Marea Britanie este locul unde ceremonia încoronării s-a desfăşurat cu mare fast la Catedrala Westminster, după reguli clare, tradiționale, Arhiepiscopul de Canterbury având un loc şi rol bine stabilite. Din 1066 până la 2 iunie 1953, Londra a fost martora a numeroase ceremonii de încoronare a regilor şi reginelor Marii Britanii, ultima fiind transmisă în direct la posturile de televiziune, astfel că cetățenii lumii, care beneficiau de această facilitate, au vizualizat direct importantul eveniment.

Începând cu sfârşitul secolului al XIX-lea momentul preluării puterii de către suverani a fost simplificat, astfel că în multe țări s-a renunțat la ceremonia încoronării, trecându-se la practica învestiturii, când coroana, ca simbol al puterii nu mai era aşezată pe capul suveranului, doar expusă în spațiul de desfăşurare a evenimentului – biserică sau reşedința de stat. În prezent încoronarea a rămas o practică doar în unele state: Marea Britanie şi țări din Asia de Sud-Est (Thailanda, Brunei, Malaezia).

În spațiul românesc, până la unirea efectivă a Principatelor Române la 24 ianuarie/6 februarie 1862, când la Bucureşti s-a constituit Parlamentul şi Guvernul unic, ceremonialul de încoronare a şefilor de stat în Țara Românească şi Moldova era elementul care conferea, real sau formal, statutul independenței şi a suveranității domnitorului asupra teritoriului. Titulatura utilizată a fost diferită în cele două state româneşti de la constituirea lor până la dubla alegerea lui Alexandru Ioan Cuza la Iaşi şi Bucureşti în anul 1859.

În cele mai multe cazuri, titlul şefului de stat cuprindea trei elemente, fiecare cu semnificația sa: *Io* – „unsul lui Dumnezeu” sau „cel ales de Dumnezeu”; *domnitor* – şeful puterii legislative şi executive, al administrației statului; *voievod* – comandant militar; *mare voievod* – comandant suprem. Un cunoscut istoric care s-a dedicat studiului acestei relații de terminologie, o explică astfel: *„Domnul de pe tron are în primul rând dreptul, în formularul diplomatic, la toate atributele de maiestate: eu, noi, Io, voievod şi, în acelaşi timp, la atributele de suveranitate: mare voievod, domn de sine stăpânitor, însoțite toate la un loc de formula de devoțiune: din mila lui Dumnezeu”*[7].

În Moldova, la 30 martie 1392 Roman I se intitula *„Marele singur stăpânitor, din mila lui Dumnezeu domn, Io Roman voievod, stăpânind Țara Moldovei de la munte până la mare”*[8], iar în Țara Românească la 23 noiembrie 1406 Mircea cel Bătrân se autointitula *„Io Mircea mare voievod şi singur stăpânitor*

---

[6] Maria, regina României, *Povestea vieții mele*, vol. II, Iaşi, Editura Moldova, 1990, pp. 69-73.

[7] Emil Vârtosu, *Titulatura domnilor şi asocierea la domnie în Țara Românească şi Moldova până în secolul al XVI-lea*, Bucureşti, 1960, p. 230.

[8] Apud, A.D. Xenopol, *Istoria românilor din Dacia Traiană*, ediția a IV-a, vol. II, Bucureşti, Editura Ştiințifică şi Enciclopedică, 1986, p. 127.

domn a toată Țara Ungrovlahiei (Vlahia de lângă Ungaria – n.n.) *şi a părților de peste munți, încă şi spre părțile tătăreşti şi herțog al Almaşului si Făgăraşului şi domn al Banatului Severinului şi de amândouă părțile peste toată Podunavia încă până la Marea cea mare şi singur stăpânitor al cetății Dârstorului"*[9].

Ştefan cel Mare (1457-1504) folosea, în cele mai multe cazuri, titulatura: *Noi, Ştefan voievod, din mila lui Dumnezeu, domn al Țării Moldovei"*[10], iar o formulare completă, cu toate elementele, a fost folosită în anul 1491 într-un document emis pentru delimitarea târgului Vaslui: *„Cu mila lui Dumnezeu, noi, Io Ştefan voievod, domn al Moldovei"*[11]. Studiile istoricilor Ştefan S. Gorovei şi Emil Vârtosu dedicate terminologiei utilizate în perioada domniei lui Ştefan cel Mare şi Sfânt evidențiază o diversitate de termeni utilizați în context diferit, întâlniți în corespondența transmisă şi primită, pisaniile unor lăcaşe de cult, acte de împroprietărire ş.a.

Mihai Viteazul, căruia, conform arborelui genealogic, A.D. Xenopol i-a atribuit numele de Mihai al II-lea Viteazul[12], rămâne în istoria noastră ca primul unificator al statelor feudale româneşti. În scurta sa domnie (1593-1601), la care a avut acces cu acordul sultanului de la Istanbul, a beneficiat de mai multe formulări în privința statutului său politic şi militar. În anul 1595 Sigismund Báthory îl numea *„respectabilul şi magnificul domn Mihai, voievodul țării noastre transalpine, credinciosul nostru iubit"*[13]. În 7 iunie 1598, într-o declarație de supunere către împăratul de la Viena, domnul Munteniei a folosit formula *„Noi, Mihail, voievodul părților transalpine ale regatului unguresc"*[14], pentru ca la 11 noiembrie 1599, după victoria de la Şelimbăr şi intrarea triumfală în Alba Iulia, într-o scrisoare adresată generalului Basta să se intituleze: *„voievodul Munteniei, sfetnicul prea sfintei sale Majestăți Cesaro-Crăieşti, locțiitorul ei în Transilvania şi căpitan general al armatelor sale din Transilvania de dincoace şi a părților supuse ei*[15]. După campaniile militare glorioase din Transilvania şi Moldova, *„Mihai realizase, fie şi numai cât pentru o clipă, unitatea politică a țărilor române"*[16], astfel că imediat s-a intitulat *„Domnul Ungro-Vlahiei întregi, al Ardealului şi al Moldovei"*[17], aşa cum rezultă din documente semnate prin care se atribuiau unele privilegii mănăstirilor Bistrița şi Agapia. Semn al unității statale româneşti a fost şi sigiliul realizat şi utilizat de către Mihai Viteazul până la asasinarea sa în ziua de 9 august 1601.

[9] Apud, *Documenta Romaniae Historica*, Seria B, vol. I, pp. 63-65.

[10] Ioan Bogdan, *Documentele lui Ştefan cel Mare*, II, Bucureşti, 1913, p. 323.

[11] Apud, Ştefan S. Gorovei, *Titlurile lui Ştefan cel Mare. Tradiție diplomatică şi vocabular politic*, în „Studii şi Matriale de Istorie Medie", Anul XXIII, 2005, pp. 69-72.

[12] A.D. Xenopol, *Istoria Românilor din Dacia Traiană*, Ediția IV, vol. III, Bucureşti, Editura Ştiințifică şi Enciclopedică, 1988, p. 126.

[13] *Ibidem*, p. 144.

[14] *Ibidem*, f. 180.

[15] *Mihai Viteazul în conştiința europeană*. *Documente externe*, vol. I, Bucureşti, Editura Academiei, 1982, pp. 268.

[16] A. D. Xenopol, *op. cit.*, p. 210.

[17] *Ibidem.*

După domnia glorioasă a lui Mihai Viteazul, în secolul al XVII-lea Vasile Lupu în Moldova (1634-1653) şi Matei Basarab în Ţara Românească (1632-1654) au fost domnitorii reprezentativi, care au avut contribuţii majore la dezvoltarea ţărilor lor, chiar dacă în unele momente între cei doi puternici lideri au existat confruntări, inclusiv militare. Ambii au fost promotori ai culturii laice şi religioase greceşti, creatori de lăcaşe de cult, au sprijinit Patriarhia de la Constantinopol şi au folosit denumirile devenite tradiţionale în privinţa titlurilor. Vasile Lupu, pentru daniile făcute Patriarhiei de la Constantinopol, a fost numit de către Patriarhul Partenie (1639-1644) *„domnitorul Io Vasile Voievod, fiul sufletesc prea dorit şi iubit al Smereniei noastre”*[18], iar în anul 1638 în textul pisaniei Bisericii Trei Ierarhi din Iaşi ctitorul se intitula *„Io Vasile Voievod cu mila lui Dumnezeu Domnul Ţării Moldovei”*[19].

Matei Basarab, ctitor a peste 30 de biserici, încă de la începutul domniei şi-a atribuit diverse titluri: *„Io Mathei Basarab voevod, cu mila lui Dumnezeu domn al Ţării Rumâneşti”*[20], *„Io Mateiu voievod şi domn a toată ţara Ungrovlahiei, nepotul răposatului Io Basarab voievod”*[21] sau *„Io Matei Basarab (...) domn al întregii Ţări Ungrovlahia şi al părţilor de peste munţi, Herţeg de Amlaş şi Făgăraş şi celelalte”*[22].

Ultimul domn pământean al epocii, cu realizări remarcabile, a fost Constantin Brâncoveanu (1688-1714), cel care a reuşit să conducă cu măiestrie şi succes destinele Ţării Româneşti, în pofida situaţiei complicate în relaţiile dintre cele trei imperii vecine: habsburgic, otoman şi ţarist, amplificat după eşecul armatei otomane la Viena în 1688. Chiar la începutul domniei, la 29 octombrie 1688 Constantin Brâncoveanu este numit *„Domn şi voievod al Ţării Româneşti”*[23]. În anul 1699 cu ocazia înmânării unei Cazanii mitropolitului Atanasie Anghel de la Alba Iulia, aducând mulţumiri tipografului Mihai Iştvanovici pentru osteneală, domnul Ţării Româneşti se intitula *„Io Constandin Brâncoveanul Basarab Voievod”*[24]. Pe una din săbiile comandate de către Constantin Brâncoveanu, la cererea sa a fost încrustat un text în limba greacă unde se găseşte şi titlul său: *„Voievodului şi credinciosului domn Constantin”*[25], iar în pisania Bisericii Sfântu

[18] Ionel Alexandru Sersea, *Vasile Lupu protector al patriarhiilor ortodoxe orientale*, în https://www.historia.ro/sectiune/portret/articol/vasile-lupu-protector-al-patriarhiilor-ortodoxe-orientale

[19] Alexandru Andronic, *Stema cu pisanie de pe turnul clopotniță al Mănăstirii Trei Ierarhi*, în „Romanoslavica”, vol. XV, 1967, p. 256.

[20] *Istoria Ţării Româneşti*, 1960, p. 101.

[21] Constantin Rezachievici, *Cum a apărut numele dynastic Basarab şi când l-a adoptat Matei Vodă*, în „Analele Universității din Craiova”, Seria Istorie, anul X, 2005, nr. 10, p. 18.

[22] *Notă editorială*, în „Analele Universității din Craiova”, Seria Istorie, anul X, 2005, nr. 10 . p. 5.

[23] Pr. Ioan D. Ciuca, prof. univ. dr. Bianca Predescu, prof. Ion M. Ciuca, *Un destin românesc exemplar Brâncovenii*, Parohia Câmpu-Mare, Olt, 2004, p. 117.

[24] Mircea Gheorghe Abrudeanu, *Sfântul Voievod Constantin Brâncoveanu „luminătoriul credinței pravoslavnice” şi „patronaj adevarat” al Ortodoxiei transilvănene*, în Revista „Tabor”, nr. 5/2014, p. 66.

[25] Marcu Beza, *Urme româneşti la Atena şi Ierusalim*, Bucureşti, Imprimeria Națională, 1939, p. 5.

Nicolae din Făgăraş, scrisă în anul 1697, apare ca fiind *„Io Costandin B. Băsărabu Voevod, Domnul şi oblăduitorul a toatei Ţări Rumăneşti”*[26]. Această titulatură completă se găseşte rar în multele din documentele epigrafice realizate în timpul domniei ilustrului domnitor.

Intrarea statelor româneşti sub dominaţie şi suzeranitate otomană începând cu a doua jumătate a secolului al XVI-lea a avut ca unul dintre efecte obligarea domnitorilor să renunţe la titlurile consacrate, tradiţionale. Fără să dispară complet, titulaturile au fost utilizate doar de către domnitorii care au încercat să scoată ţara de sub dominaţie străină. În condiţiile în care obţinerea şi recunoaşterea domniilor aveau loc la Istanbul, în schimbul unor sume consistente de bani sau bunuri valoroase pentru cei care conduceau destinele Imperiului Otoman, însemnele puterii erau acordate de către sultan astfel că modul de viaţă al turcilor şi grecilor a pătruns în spaţiul românesc, cu toate aspectele sale pozitive şi, mai ales, negative.

Instalarea domnitorilor fanarioţi în Moldova (1711) şi Ţara Românească (1716) a marcat ridicarea la cel mai înalt nivel a procedurii de cumpărare a domniilor, astfel că preocuparea celor ajunşi pe tronul de la Bucureşti şi Iaşi nu a fost de întărire a poziţiei, de exprimare a acesteia prin titluri primite sau autointitulate, ci, doar, pentru acumularea de venituri, în diferite forme materiale, care să aibă drept finalitate recuperarea investiţiei şi obţinerea de profit pe termen lung. Titulatura este simplă, cea de *domn*, a cărui sarcină este de a administra ţara în folosul grupului adus la conducere şi, inevitabil, conducerii supreme şi unor dregători de la Istanbul. Titulatura de voievod a dispărut în condiţiile în care armata a fost desfiinţată, structurile militare rămânând doar cu sarcini specifice mai târziu jandarmeriei şi grănicerilor. Nici revenirea la domniile pământene după 1821 nu a produs efecte în privinţa titlurilor şefilor de stat, cel de domn rămânând constant, acestuia fiindu-i stabilite atribuţiile prin actele juridice impuse de către puterile protectoare.

Însuşi alesul românilor la 1859 – Alexandru Ioan Cuza, a purtat titulatura de domn, dar o schimbare majoră s-a produs. În documentele oficiale emitentul folosea formula destul de lungă, dar plină de semnificaţii: *„Noi Alexandru Ioan I cu mila lui Dumnezeu şi voinţă naţională Domnitor al Principatelor Unite, Ţara Românească şi Moldova”*[27].

Aducerea lui Carol de Hohenzollern-Sigmaringen pe tronul de la Bucureşti a marcat o nouă perioadă în istoria României, căci chiar în prima zi, 10/22 mai 1866 Principele a jurat „a domni ca Domn constituţional”, deşi un asemenea act juridic emis de către legislativul românesc nu exista. Constituţia României, adoptată la 1/13 iunie 1866, a legiferat titlul de *Domn,* iar Capitolul II, Secţiunea II, articolele 82-95 prevedea atribuţiile sale. Conform Constituţiei, domnul era şi

---

[26] Nicolae Iorga, *Scrisori şi inscripţii ardelene şi maramureşene*, II, Editura Socec, 1906, pp. 94-95.

[27] Apud, Cuza Vodă, *România. Mesaje şi proclamaţii*, volum alcătuit şi editat de Stelian Neagoe, Bucureşti, Editura Machiavelli, 2009, p. 8, passim.

capul armatei, prin urmare, se poate spune că titlul de *voievod* a fost înlocuit cu cel de *„capul puterii armate”.* Chiar dacă formal unele prerogative ale domnului au fost limitate de statutul de suzeranitate a României față de Imperiul Otoman, Principele Carol, după învestirea sa la 11/23 octombrie 1866, a desfăşurat o activitate executivă specifică unui stat independent.

Obținerea independenței de stat a României, prin jertfa armatei pe câmpul de luptă şi prevederile Tratatului de Pace de la Berlin, din 1/13 iunie 1878, a fost urmată de ridicarea domnitorului la rang de *Alteță regală* prin hotărârea adoptată de către Consiliul de Miniştri într-o şedință specială, desfăşurată în ziua de 9/21 septembrie 1878. Peste aproape trei ani, la 14/26 martie 1881, Parlamentul a proclamat România Regat, moment din care Carol a primit titlul de *rege*, cu numele Carol I, iar moştenitorul tronului urma să poarte titlul de prinț de coroană al României.

De la urcarea pe tron, formula oficială utilizată de către principele Carol a fost: *„Prin grația lui Dumnezeu şi voință națională, Domnul Românilor”*, pentru ca din martie 1881 aceasta să fie adaptată la noul statut al şefului statului: *„Prin grația lui Dumnezeu şi voință națională, Rege al României”*. Această formulă a fost utilizată în țara noastră până la 30 decembrie 1947, când monarhia a fost abolită, în condițiile istorice cunoscute.

Aspectele privind ceremonialul de învestire a şefilor de stat în arealul românesc sunt dificil de prezentat, în condițiile unui spațiu tipografic limitat, dar şi din cauza marii diversități de proceduri, cât şi a unor informații contestate de istorici consacrați în domeniu. Aspectele generale ale instalării la conducere evidențiază două momente: învestirea domnitorului şi încoronarea propriu-zisă. Învestirea domnitorului avea loc într-un spațiu deschis, în prezența majorității boierilor, curții domneşti şi a oastei permanente. Partea a doua, cea mai fastuoasă, marca încoronarea, evenimentul desfăşurându-se, de regulă, în Catedrala mitropolitană. Ceremonialul religios era condus de mitropolit, înconjurat de episcopi, clerici, sfatul domnesc şi curteni. Momentul cu semnificație aparte îl constituia ungerea cu mir a domnului şi înmânarea tuturor sau doar a unor însemne ale puterii: coroana, buzduganul, sceptrul şi steagul de domnie.

Ceremonialul de învestire şi încoronare a domnilor români în perioada cât statele noastre s-au aflat sub suzeranitate otomană a fost complex, având câteva momente care nu erau eludate: ceremonie laică la curtea sultanului sau a marelui vizir, la Patriarhul Constantinopolului şi, în cele din urmă, în țară, la catedrala reprezentativă din capitală: Târgovişte, Bucureşti, Suceava sau Iaşi.

Dimitrie Cantemir a prezentat pe larg întregul ceremonial în cunoscuta sa lucrare de istorie a Moldovei, din care redăm momentul care se desfăşura la biserica mitropolitană: *„La uşa bisericii, mitropolitul îl întâmpina cu două lumânări mari, îl tămâia cu o cățuie şi-i dădea să sărute sfânta cruce şi Sfânta Evanghelie, față de care acesta îşi arăta evlavia, după care apoi era lăsat să intre înlăuntru. După aceea, domnul păşea până la altar, în fața uşilor numite*

împărăteşti, cădea în genunchi şi-şi pleca fruntea pe marginea sfântului altar, iar mitropolitul îi punea patrafirul pe cap şi citea cu glas tare rugăciunea cea de obşte la înscăunarea domnilor drept credincioşi, ungându-i fruntea cu sfântul mir. După această ceremonie premergătoare, domnul se ridica în picioare şi săruta cu evlavie sfânta masă din altar şi sfintele icoane. Când se trăgea îndărăt, mitropolitul, în mijlocul bisericii, îi punea pe cap o coroană de aur împodobită cu pietre scumpe şi, în timp ce psalţii cântau axion, îl apuca de braţul drept, iar postelnicul de cel stâng şi-l urcau pe un tron cu trei trepte, aşezat în partea dreaptă a bisericii"[28].

Alegerea lui Alexandru Ioan Cuza ca domn al Moldovei şi Ţării Româneşti şi ceremonialul învestirii sunt pe larg descrise în numeroasele lucrări destinate vieţii şi domniei ilustrului ales al românilor în anul 1859. La Iaşi, învestirea a fost simplă. După anunţarea rezultatului votului, domnul ales a depus jurământul în faţa deputaţilor şi a publicului care a avut acces în sală, urmat de celebrul discurs al lui Mihail Kogălniceanu, la sfârşitul căruia a spus: *„Porţi un frumos şi scump nume, numele lui este Alexandru cel Bun. Să trăieşti dar mulţi ani ca şi dânsul; să domneşti ca şi dânsul"*[29]*.* Alegerea domnitorului la Iaşi a fost anunţată locuitorilor oraşului cu 101 lovituri de tun şi tragerea tuturor clopotelor bisericilor.

La Bucureşti, în ziua de 8/20 februarie 1859, A.I. Cuza a fost primit cu o atenţie şi entuziasm deosebit. Autorităţile au pregătit oraşul pentru ineditul eveniment, populaţia a fost mobilizată prin mijloacele vremii: la intrarea în Capitală a fost ridicat un arc de triumf, Podul Mogoşoaiei era înteţit de lume care dorea să-l vadă şi aclame pe domn, casele au fost decorate cu covoare şi flori. Drumul de la intrarea în Bucureşti până la Mitropolie a fost parcurs într-un cortegiu, alcătuit astfel: jandarmeria, prezidentul municipalităţii, vornicul de oraş şi vornicul temniţelor-călări; corporaţiile şi steagurile lor şi eşarfe; un escadron de cavalerie; domnitorul, înconjurat de ştabul domnesc şi ostăşesc, călări, având pe şeful oştirii în dreapta şi pe şeful poliţiei în stânga; două batalioane de infanterie încheiau cortegiul[30]. Prima oprire a fost la Mitropolie, unde o gardă de onoare i-a prezentat onorul, iar membrii guvernului şi înalţi funcţionari l-au întâmpinat în prezenţa unui numeros public. Mitropolitul Nifon, cel care prezidase şedinţa de alegere a domnitorului la 24 ianuarie /6 februarie, l-a întâmpinat pe Domn în atedrala mitropolitană şi l-a condus pentru închinare în faţa Sfântului Altar. Apoi domnitorul, împreună cu mitropolitul şi tot clerul, a intrat în sala de şedinţe, unde, în prezenţa deputaţilor şi a celor admişi în sală, A.I. Cuza a depus jurământul, cu mâna pe Sfânta Evanghelie în faţa icoanei Preasfintei Treimi. Ceremonia s-a încheiat cu un scurt cuvânt al Mitropolitului

[28] Dimitrie Cantemir, *Descrierea Moldovei*, Bucureşti-Chişinău, Editura Litera Internaţional, 2001, p. 78.

[29] Apud, Constantin C. Giurescu, *Viaţa şi opera lui Cuza Vodă*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1966, p. 48.

[30] Apud, Stelian Neagoe, *Istoria unirii românilor*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1986, p. 641.

Nifon, care i-a urat: *„...iar Măria Ta să trăieşti ani mulţi ca să laşi mai multe pagini de fapte în istoria dulcei noastre Patrii!”*[31]. Din păcate, urările de la Iaşi şi Bucureşti nu au fost de bun augur, la 11/23 februarie 1866 „monstruoasa coaliţie” l-au înlăturat pe alesul lor din 1859.

Ceremonia învestirii principelui Carol, alesul lui Ion C. Brătianu, a fost simplă, asemănătoare cu cea a lui A.I. Cuza din 8/20 februarie 1859, protagonişti fiind mitropolitul Nifon şi colonelul Nicolae Haralambie, ultimul citind textul jurământului. Necunoscând limba română, principele Carol, cu mâna dreaptă pe Evanghelie, a rostit cuvântul *Jur,* urmat de aclamaţiile celor prezenţi[32]. A urmat un scurt discurs rostit în limba franceză, bine primit de către cei prezenţi, după care noul domn a fost condus la reşedinţa rezervată, aceeaşi care aparţinuse şi lui A.I. Cuza.

Ridicarea României la rang de regat şi proclamarea lui Carol ca rege al României, prin *Actul de încoronare din 10 mai 1881*, au prilejuit ample sărbători desfăşurate la Bucureşti, reflectate atunci pe larg în presă, iar mai târziu în lucrări dedicate evenimentului[33]. Pregătirea ceremoniilor şi sărbătorii a impus o amplă mobilizare de forţe şi mijloace, materiale şi financiare, în care au fost implicaţi oameni politici, ingineri, artişti din toate domeniile, care au făcut totul ca evenimentul să se desfăşoare în cele mai bune condiţii. După câteva secole, ceremonia încoronării a revenit în actualitate, desfăşurându-se după un ritual tradiţional românesc, inspirat din cel bizantin.

A doua învestire regală din epoca modernă a României a avut loc la o zi după moartea Regelui Carol I, la 28 septembrie/11 octombrie 1914, când într-o ceremonie simplă, desfăşurată în clădirea Adunării Deputaţilor din Dealul Mitropoliei, în condiţii de doliu naţional, principele Ferdinand a preluat tronul de la Bucureşti.

Momentul învestirii Regelui Ferdinand I a fost simplu. Ceremonia s-a desfăşurat în sala Camerei Deputaţilor între orele 14.00-14.30, fiind condusă de către preşedintele acesteia Mihai Pherekyde. Conform programului, noul suveran a depus jurământul, cu următorul conţinut: *„Jur de a păzi Constituţiunea şi legile poporului român, de a menţine drepturile lui naţionale şi integritatea teritoriului”*[34].

După depunerea jurământului, Regele Ferdinand I a rostit o scurtă cuvântare, cu un conţinut dominat de emoţia momentului şi a morţii lui Carol I, primită cu aplauze şi urale. A urmat o scurtă intervenţie a preşedintelui Camerei Deputaţilor, în aceeaşi notă şi manifestare de adeziune faţă de noua familie regală.

---

31 *Ibidem*, p. 642.

32 Apud, Sorin Liviu Damean, *Carol I al României. Un monarh devotat*, Târgovişte, Editura Cetatea de Scaun, 2016, pp. 50-51.

33 Pe larg în: Simona Nicoară, *Ceremonia şi serbarea Încoronării regelui Carol I şi a reginei Elisabeta (10-12 mai 1881)*, în „Caiete de antropologie istorică”, Anul XVIII, Nr. 1(34)/2019, pp. 33-55; Suzana Bodale, *Organizarea ceremoniilor încoronării de la 10 mai 1881*, în „Xenopoliana”, Anul XIV, nr. 1-4/2006, pp. 109-118.

34 *Monitorul Oficial al României*, partea oficială, nr. 147, 29 septembrie 1914, p. 7013.

Regina Maria pare să fi fost cea mai entuziasmată de acel moment, pe care cu tot efortul nu l-a putut ascunde, evocat peste ani în memoriile sale: *„Noul rege îşi depunea jurământul în fața poporului său; plin de toate nădejdile supuşilor săi, sta în fața lor, pe pragul unei vieți noi. Eu stam puțin deoparte, cu copiii în jurul meu. Apoi deodată răsună în văzduh, numele meu, regina Maria… Simții deodată că trebuie să-mi descopăr fața, în ochii întregii adunări, că trebuie să o întorc spre ea, fără văl cernit care să ne despartă. O aclamare prelungă ce mă umplea de fiori, izbucni din sute de inimi: regina Maria”*[35]. Situația politică şi militară internațională şi a României nu a permis organizarea unei ceremonii de încoronare a Regelui Ferdinand I, evenimentul având loc într-un context favorabil în toamna anului 1922.

Acelui eveniment i-a fost dedicat *Simpozionul Național de Istorie „România în Primul Război Mondial", ediția a VI-a – Încoronarea suveranilor României Mari. Centenar (1922-2022)*, desfăşurat de Centrul de Cercetări Istorice „Pr. Dumitru Bălaşa" al Asociației Naționale Cultul Eroilor „Regina Maria", în zilele de 22-23 decembrie 2021, în municipiul Râmnicu-Vâlcea, în cadrul programului de cercetări intitulat *Pe urmele eroilor şi martirilor neamului*. Din totalul comunicărilor prezentate şi care văd lumina tiparului în acest volum, 18 sunt dedicate evenimentelor de la Alba Iulia şi Bucureşti, în zilele de 15, 16 şi 17 octombrie 1922, sub diverse aspecte.

Apreciind inițiativa, prima din seria celor care probabil vor mai exista în cursul anului pe care deja îl parcurgem, evidențiez că din 1922 până în prezent acelui moment nu i s-a acordat atâta atenție. Nu-mi propun să exprim un punct de vedere legat de această trecere cu vederea a evenimentului, fiind convins că fiecare cititor cunoaşte sau intuieşte motivul. Important este că în comunicările care sunt publicate în acest volum, anul 1922 este prezentat şi analizat în contextul larg al Războiului de Întregire a României, iar încoronarea suveranilor trebuie şi cred că este privită ca o încununare a marii victorii politice şi militare a românilor, în pofida tuturor dificultăților interne şi, mai ales, externe. Clasa politică, familia regală, populația țării, au reuşit să-şi păstreze încrederea în forțele proprii, să valorifice oportunitățile apărute pentru reluarea luptei în 1918 în vederea realizării scopului politic şi militar pentru care s-a angajat în război în anul 1916. Până în anul 1920, armata română a luptat inițial împotriva armatelor Puterilor Centrale, iar din ianuarie 1918 împotriva bolşevicilor ruşi, ucraineni şi unguri, care nu au recunoscut deciziile de la Chişinău, Cernăuți şi Alba Iulia. Dacă Unirea realizată de către Mihai Viteazul în anul 1600 a fost una efemeră, neconsolidată, în condițiile vitregiei vremurilor, în 1918 şi în anii care au urmat, Marea Unire a fost apărată, iar în timp ce în unele state regimul monarhic s-a prăbuşit, în România s-a consolidat. Serbările Încoronării din toamna anului 1922 au încheiat dificilul proces de constituire a României Întregite, recunoscut pe plan internațional de către un număr mare de state.

[35] Maria, regina României, *op. cit.,* p. 371.

Manifestarea desfăşurată la Râmnicu Vâlcea şi publicarea celui de al VI-lea volum din Colecția omagială „Centenarul Marii Uniri”, prin efortul domnului Eugen Petrescu, sunt un exemplu de implicare ştiințifică şi materială pentru evocarea, prezentarea şi analiza evenimentelor importante din istoria națională, pentru care acesta merită toată admirația şi recunoştința noastră.

Cât priveşte conținutul studiilor publicate în volum, îmi permit să exprim convingerea că domniile voastre, cititorii, veți fi beneficiarii unor noi informații în legătură cu marele eveniment al anului 1922, cât şi cu efectele lui ulterioare pentru Țară şi locuitorii săi, sub diverse aspecte.

Ion Giurcă

Preface

The year 1922 was one of important international and national events, marked by the resettlement of European states on new bases, by virtue of the provisions of the peace treaties concluded in Paris during the memorable Peace Conference, when, as always, the great powers imposed their will towards the states considered then "with limited interests". Peace and tranquility had settled throughout the world, with the exception of the Far East, where the Red Army conducted military operations until the occupation of Vladivostok and Asia Minor, which continued to be a military confrontation zone between the Greek and Turkish armies.

In Western Europe, differences of approach between the governments of Paris and London in relations with Germany and Bolshevik Russia, the latter was proclaimed Union of Soviet Socialist Republics on 30th December 1922. Great Britain is in favor of a more concise relationship with Germany as concerning the war reparations, while France wished to comply strictly with the provisions of the Treaty of Versailles concerning the payment of sums provided for. France had to receive enormous sums from the former Tsarist Empire, to which it had supplied, on a contract basis, large quantities of armaments and military equipment until the spring of 1917, and in addition with the sums of money to be received from Germany, it can restore the war-torn country.

The military victory of the Turkish army over the Greek army and the involvement of the former member states of the Entente, had as finality the conclusion of the Mudanya Armistice on 11th October 1922, also accepted by Greece on 15th October, the very day when in Alba Iulia took place the coronation ceremony of the Romanian sovereigns. Greece and Romania, allies in the Entente since 1917, were the states that continued military operations after the conclusion of the Compiègne armistice, but under different conditions: Romania for the defense of the Great Union in 1918, Greece for the occupation of territories in Asia Minor that she claimed from the Ottoman Empire by virtue of a debatable historical right, but especially not agreed by her former allies, which withdrew its political, diplomatic and military support.

Although Romania had managed to maintain its national unity, with all the military interventions of Russians and Ukrainians on the Dniester and Hungarians in the Western Carpathians and then on the Tisza in 1919, it had concluded bilateral political and military agreements with Poland, Czechoslovakia, the

Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes, the state of insecurity at the eastern and western borders was perceived to be true.

In 1922 the greatest danger was in the Dniester, despite the initiatives of the Moscow authorities regarding the establishment of political and economic relations between the two neighboring states. In Bucharest, Warsaw, Genoa and Lausanne, sterile talks took place between Romanian and Soviet delegations, proof that the Soviet diplomacy promoted only an image exercise, constantly rejecting Romanian proposals to establish political and economic relations: recognizing the union of Bessarabia with Romania and the return of the gold fund and treasury assets deposited in Moscow in December 1916 and August 1917, with documents recording the depositary's obligation to return them[1].

Internally, the year 1922 began with the return to power of a liberal government, led by Ion I.C. Brătianu, according to a decision of King Ferdinand I, who considered that *"the enmity between the parties, like everyone here, is forcing me to rely only on one man: Ion Brătianu"*[2]. The cooptation in the government and in decision-making structures of some Transylvanian personalities, who were not part of the Romanian National Party, had as an effect a vehement reaction from Iuliu Maniu and his supporters, to whom N. Iorga also joined. With the support of the parliamentarians from Bessarabia and Bukovina, the Liberals had a parliamentary majority that allowed them to obtain a favorable vote at the presentation of the governing program, through which, declaratively, the new executive *"Will undertake a policy of social justice, ensuring peace for democracy, for the development of the benefits obtained by universal suffrage, will complete the agrarian reform, ensuring the improvement of the material, cultural and moral condition of the peasantry, will strive to improve the future of urban workers, will submit all efforts to restore finances, eliminate waste and restore budgetary balance, and to review the entire agrarian reform"*[3].

Although not provided for in the program, the coronation of Romania's sovereigns was an immediate goal, a continuation of the activities of the government led by Alexandru Averescu, which had already advanced a series of projects, which were in progress.

The parliamentary elections in March 1922, won by the Liberals, including in the electoral feud of the Romanian National Party, generated a real national political scandal, in which the protagonists were the leaders of the two political parties, as well as their supporters.

---

[1] Extensive in, *Romanian-Soviet Relations. Documents*, vol. I, *1917-1934*, Bucharest, Encyclopedic Publishing House, 1999, pp. 1-198.

[2] Mihai Rusenescu, Ioan Saizu, *Political Life in Romania, 1922-1928*, Bucharest, Politică Publishing House, 1979, pp. 139-140.

[3] Anastasie Iordache, *Ion I.C. Brătianu*, Bucharest, Albatros Publishing House, 1994, pp. 494-495.

Despite the opposition of the Romanian National Party regarding the coronation of sovereigns, its representatives claiming that at such an event the king had to take the oath on a new Romanian Constitution, which was to reflect the reality of Romanian society after the Great Union of 1918, preparations for the Coronation Celebrations were intensified, and on 24th August 1922 the government set the date of their conduct: October 15th in Alba Iulia, October 16th and 17th in Bucharest. Therefore, it can be seen that together with the religious engagement of Princess Maria with King Alexander I of the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes, on 20th February 1922, the Coronation Celebrations were the main events of that year, with a major impact internally and externally regarding the consolidation of the Romanian Royal House.

The preparation and conduct of the Coronation Celebrations required a great organizational effort, involving members of the governments led by Alexandru Averescu and Ion I.C. Brătianu, members of the two Commissions for Organizing the Coronation of Sovereigns, successively led by General Constantin Coanda and engineer Anghel Saligny, which included or involved historians, architects, sculptors, painters, writers and musicians recognized for their professional probity.

The entire program for the preparation and conduct of the Coronation Celebrations has generated financial costs, the estimation of which has not been fully completed to date. Having his brother Vintilă Brătianu as the Ministry of Finance, the prime minister easily obtained the agreement of members of the government to supplement the credits needed to complete the planned works in progress and start others according to the real needs, requested by the Town Halls of Alba Iulia and Bucharest, and to the Coronation Commission. The costs were enormous, at a time when the country was facing major economic and social problems, but all efforts were focused on that event.

It is true that some achievements were useful in the medium and long term, among which can be considered: *the Coronation Cathedral – the first important place of worship built in Transylvania after the Great Union in 1918*, the infrastructure of Alba Iulia, the purchase of materials for the General Directorate of the Romanian Railways, Army and Gendarmerie. Some of the props made and used to mark historical moments during the parade in Bucharest on 16th October 1922 were preserved and used for a long time by the cultural institutions, including the National Theater in Bucharest.

The coronation of the Romanian sovereigns at Alba Iulia on 15th October 1922 was part of the customs of the royal houses, in their various forms of organization and functioning. Such an event consists of a special ceremony, secular and / or religious, which marks the investiture with absolute, limited or symbolic power of a monarch, on which occasion a crown is placed or placed himself on his head and handed to him. or not other symbolic sign of power.

Coronation has its origins in antiquity, when different kings or emperors received the insignia of power in special ceremonies, different from state to

state, in which the polytheistic or monotheistic religion had an important place and role in its establishment and development. The coronation was a ceremony enjoyed by the great kings and emperors of China, Persia, Egypt, and Greece of Alexander the Great.

For the Romans, during the monarchical, republican and imperial periods, the coronation consisted of a civil ceremony reserved for the great commanders of victorious armies in military campaigns, on which occasion an olive wreath was placed on their heads, symbolizing the heroism of the beneficiary of this object. The insignia had several forms and was also called a diadem. This symbolic element was not accepted by the Romans as a royal insignia, being considered as a symbol of an aspiration to tyranny. It was not until the end of the Republican period that Pompeius (67-48 BC), Caesar (60-44 BC) and Augustus (27-14 BC) wore a gold crown at public events, as a sign of recognition of military victories. The first Roman emperor to wear the diadem as an imperial insignia was Aurelian (270-275), followed by Diocletian (284-305), Constantine I (306-337) and Constantine II (337-361). During the Later Empire, the sign of power *"rarely appeared as a simple band, which was usually embroidered with pearls, with a gemstone in the center or adorned with precious stones, with its ends going down. Sometimes the precious stones alternated with laurel leaves, resembling the old triumphal crown"*[4]. The coronation was not legally regulated at that time, the ceremonies, when they took place, were simple and took place in front of the troops gathered in different places.

Starting with the division of the Roman Empire, Byzantium was established in the eastern part, historical sources record that the coronation of Leo I on 7th February 457 was carried out in the Basilica of St. Sophia by Anatolie, the Patriarch of Constantinople between 451-458. The case of Leo I is interesting because he was initially crowned before the troops, then the crown was laid on the altar of St. Sophia Basilica, where he was crowned by the Patriarch. This was followed by leaving the church, going to the Hippodrome in Constantinople, where he was acclaimed by the public. Usually, with the coronation of the Emperor, the coronation of the Empress took place. The ceremony was modified several times in terms of the venue (church, Hippodrome, Imperial Palace), as well as those directly involved. In most cases the place of the ceremony was the Basilica of St. Sophia, or another important church in Constantinople or another city of the Empire, where the presence of the Patriarch was a constant[5].

In Western and Central Europe, the coronation ceremony had a special religious significance, with the Catholic Church having an indisputable place and role, sometimes decisive.

---

[4] *Encyclopedia of Roman Civilization*, Bucharest, Scientific and Encyclopedic Publishing House, 1982, p. 259.

[5] Extensive in: Ann Moffatt, Maxeme Tall, *Constantine Porphyrogennetos: The Book of Ceremonies,* Brill, 2017; Charles Diehl, *Byzantine personalities*, vol. I, II, Bucharest, Library Publishing House for All, 1969.

However, at the French, English, Italian and German Royal Courts and afterwards in the Nordic countries, the coronation ceremonies have common and specific elements in terms of place and time, level of participation, closed or open, participation or not of the masses, of the goodwill gestures of the sovereigns, etc.

The coronation ceremony took place, as a rule, in the most representative place of worship for the country, located in the capital or another city, the places becoming traditional: St. Sophia Cathedral in Constantinople for the Byzantine Emperors; St. Mary's Cathedral in Palermo for the kings of Sicily; Basilica of San Michele Maggiore in Pavia for the kings of Italy; Notre Dame Cathedral in Reims for the kings of France; St. Mary's Cathedral in Aachen, St. Peter's Cathedral in Regensburg and St. Bartholomew's Cathedral in Frankfurt for German kings; St. Vitus Cathedral in Prague for the kings of Bohemia, St. Peter's Westminster Abbey for British Rulers; St. Mary's Cathedral in Toledo for the kings of Castile; The Cathedral of the Assumption in Moscow for Russian countries; St. Peter's Cathedral in Rome for the Holy Roman Empire (800-1356) and for the popes (1305-1963), Trondheim Cathedral for the kings of Norway; St. Lawrence, Erik and Olaf Cathedral in Uppsala for the kings of Sweden; St. Wenceslas Cathedral in Krakow for the kings of Poland.

From the multitude of coronation ceremonies, that of Charlemagne in Rome, on Christmas Eve of the year 800, is considered famous, highlighting the predominant role of the Pope in relation to the sovereigns of the Catholic states. The coronations of Catholic kings usually took place in Rome, but in some cases divergences arose between the Pope and some sovereigns, who rejected this imposition, considering excessive some demands from the head of the church. The divergences resulted in the abolition of the Pope's prerogative over the coronation. Thus, in the Holy Roman Empire in the fourteenth century, the coronation no longer took place in Rome, but in the German space, in the place established by the church electors of Cologne, Mainz and Trier. Therefore, there was a transfer from the center of religious power – Rome, to the national one, thus achieving a direct relationship between the sovereign and the nation (s) at the head of which it was. Although the Pope of Rome was not completely evaded in his dealings with sovereigns, his place and role diminished especially after Martin Luther's reforms.

Notorious for its uniqueness is the coronation ceremony of Napoleon Bonaparte on 2nd December 1804, who, after receiving the blessing of Pope Pius VII, crowned himself, the significance of the gesture being that he did not recognize the fact that his power was given by another authority. It is believed that by his gesture Napoleon Bonaparte made a reparation in connection with the error committed by Charlemagne, for whom his power was of a divine nature, transmitted through the Pope.

In the Christian-Orthodox space, the Patriarch of Constantinople did not exercise prerogatives similar to the Pope, reserving a place and role only for the

coronation of the Byzantine emperors until 1453. Proof of this is the ceremony of coronation of Russian countries, held with great pomp, which includes elements used by the Byzantine emperors, including the place and role of the religious leader, in this case the Patriarch of the Russian Orthodox Church. Queen Maria, as Princess of Romania, participated with Prince Ferdinand in the celebrations of the coronation of Tsar Nicholas II, held in Moscow on 26th May 1896, about which she left a detailed description[6], and it seemed that they were a source of inspiration, in some respects, for the organization of the Coronation Celebrations in Alba Iulia and Bucharest.

Great Britain is the place where the coronation ceremony took place with great pomp at Westminster Cathedral, according to clear, traditional rules, the Archbishop of Canterbury having a well-established place and role. From 1066 to 2nd June 1953, London witnessed numerous coronation ceremonies of the kings and queens of Great Britain, the last one was broadcast live on television, so that the world's citizens who benefited from this facility and watched the important event live.

From the end of the 19th century onwards, the taking over of power by the sovereigns has been simplified, so that in many countries the coronation ceremony has been abandoned, and the practice of ascension to the throne was changed when the crown, as a symbol of power, was no longer placed on the head of the sovereign, only exhibited in the venue of the event – church or state residence. Currently, coronation has remained a practice in only a few states: the United Kingdom and countries in Southeast Asia (Thailand, Brunei, Malaysia).

In the Romanian space, until the effective union of the Romanian Principalities on January 24 / February 6, 1862, when the Parliament and the Government were established in Bucharest, the coronation ceremony of the heads of state in Wallachia and Moldavia was the element that conferred, real or formal, the status of the Ruler's independence and sovereignty over the territory. The title used was different in the two Romanian states from their establishment until the double election of Alexandru Ioan Cuza in Iaşi and Bucharest in 1859.

In most cases, the title of the head of state contained three elements, each with its own meaning: *I* – "appointed by God" or "chosen by God"; *Ruler* – the head of the legislative and executive power, of the state administration; *voivode* – military commander; grand voivode – supreme commander. A well-known historian who devoted himself to the study of this relationship of terminology explains it as follows: "*The Ruler on the throne has first of all the right, in the diplomatic form, to all the attributes of a Majesty: I, we, Me, voivode and, at the same time, to the attributes of sovereignty: great voivode, self-governing Ruller, all accompanied by a place of the formula of devotion: by the mercy of God*"[7].

[6] Maria, Queen of Romania, *Story of My Life*, vol. II, Iaşi, Moldova Publishing House, 1990, pp. 69-73.

[7] Emil Vârtosu, *The title ruler and the association with the rulers in Wallachia and Moldova until the 16th century*, Bucharest, 1960, p. 230.

In Moldavia, on 30th March 1392, Roman I was entitled *"The great Ruler, by the grace of God, I Roman voivode, ruling the Land of Moldavia from the mountains to the sea"*[8], and in Wallachia on 23rd November 1406 Mircea cel Bătrân called himself *"I Mircea the Great voivode and the only ruler of the whole country of Ungrovlahia (Vlachia near Hungary -nn) and of the parts over the mountains, even to the Tatar parts and herzog of Almaş and Făgăraş and Ruler of Banat, Severin and both parts over all of Podunavia as far as the Great Sea and the sole Ruler of the Dârstor citadel"*[9].

Ştefan cel Mare (1457-1504) used, in most cases, the title: *"We, Stephen voivode, by the mercy of God, Ruler of the Moldova Country"*[10], and a complete form, with all the elements, was used in 1491 in a document issued for the delimitation of the Vaslui fair: *"By the mercy of God, we, I Ştefan voivod, Ruler of Moldova"*[11]. The studies of the historians Ştefan S. Gorovei and Emil Vârtosu dedicated to the terminology used during the reign of Ştefan cel Mare şi Sfânt highlight a diversity of terms used in different contexts, found in the correspondence sent and received, the inscriptions of places of worship, deeds of ownership, etc.

Mihai Viteazul, to whom, according to the genealogical tree, A.D. Xenopol gave him the name of Mihai al II-lea Viteazul[12], remains in our history as the first unifier of the Romanian feudal states. In his short reign (1593-1600), for which he received the consent of the Sultan of Istanbul, he benefited from several formulations regarding his political and military status. In 1595 Sigismund Báthory called him *"the respectable and magnificent Ruler Michael, the voivode of our transalpine country, our beloved believer"*[13]. On 7th June 1598, in a declaration of submission to the Emperor of Vienna, the Ruler of Muntenia used the formula: *"We, Mihail, the voivode of the transalpine parts of the Hungarian kingdom"*[14], so that on 11th November 1599, after the victory at Şelimbăr and the triumphal entry into Alba Iulia, in a letter addressed to General Basta to be entitled: *"The voivode of Muntenia, the advisor to His Holiness Cesaro-Crăieşti, her deputy in Transylvania and captain general of her armies in Transylvania beyond it and of the parts subject to It"*[15]. After the glorious military campaigns in Transylvania and Moldova, *"Mihai achieved, even if only for a moment, the*

---

[8] From, A.D. Xenopol, *History of the Romanians from Dacia Traiană*, 4th edition, vol. II, Bucharest, Scientific and Encyclopedic Publishing House, 1986, p. 127.

[9] From, *Documenta Romaniae Historica*, B Serial, vol. I, pp. 63-65.

[10] Ioan Bogdan, *The documents of Stephen the Great* , II, Bucharest, 1913, p. 323.

[11] From, Ştefan S. Gorovei, *The titles of Stephen the Great. Diplomatic tradition and political vocabulary*, in "Studies and Materials of Middle Age History", Year XXIII, 2005, pp. 69-72.

[12] A.D. Xenopol, *History of the Romanians from Dacia Traiană*, 4th Edition, vol. III, Bucharest, Scientific and Encyclopedic Publishing House, 1988, p. 126.

[13] *Ibid*,, p. 144.

[14] *Ibid*,, f. 180.

[15] *Michael the Brave in the European consciousness. External docu*ments, vol. I, Bucharest, Academy Publishing House, 1982, pp. 268.

political unity of the Romanian Countries"[16]*,* so he immediately named himself *"Ruler of Ungro-Wallachia, Transylvania and Moldova"*[17]*,* as it turns out from signed documents offering some privileges to the monasteries of Bistrita and Agapia. The sign made by the Romanian state unit was also the seal made and used by Mihai Viteazul until his assassination on 9th August 1601.

After the glorious reign of Mihai Viteazul, in the 17th century Vasile Lupu in Moldavia (1634-1653) and Matei Basarab in Wallachia (1632-1654) were the representative Rulers, who had major contributions to the development of their countries, even if at some point there were clashes between the two powerful leaders, even military ones. Both were promoters of Greek secular and religious culture, creators of places of worship, supported the Patriarchate of Constantinople, and used traditional names for titles. Vasile Lupu, for the gifts sent to the Patriarchate of Constantinople, was named by Patriarch Parthenie (1639-1644) *"I Prince Vasile Voievod, the much-desired and beloved son of our Holiness"*[18], and in 1638 in the text of the inscription of the Three Hierarchs Church in The founder of Iaşi was entitled *"I Vasile Voievod with the mercy of God the Ruler of the Land of Moldova"*[19]*.*

Matei Basarab, founder of over 30 churches, has given himself various titles since the beginning of his reign: *"I Mathei Basarab voevod, Ruler by the mercy of God of Wallachia"*[20]*, "I, Mateiu, voivode and lord of the whole country of Ungrovlahia,nephew of the late Io Basarab voivode the nephew of the late Basarab voivode"*[21], or *"I Matei Basarab (...) Ruler of the whole Ungrovlahia Country and of the parts over the mountains, Herțeg de Amlaş and Făgăraş and the others"*[22].

The last local Ruler of those time, with remarkable achievements, was Constantin Brâncoveanu (1688-1714), the one who managed to masterfully and successfully lead the destinies of Wallachia, despite the complicated situation in the relations between the three neighboring empires: Habsburg, Ottoman and Tsarist, amplified after the failure of the Ottoman army in Vienna in 1688. Since the beginning of his reign, on 29th October 1688, Constantin Brâncoveanu was named *"Ruler and Voivode of Wallachia"*[23]*.* In 1699, on the occasion of the

[16] A. D. Xenopol, *quoted from.*, p. 210.

[17] *Ibid.*

[18] Ionel Alexandru Sersea, *Vasile Lupu protector of the Eastern Orthodox patriarchates*, in https://www.historia.ro/sectiune/portret/articol/vasile-lupu-protector-al-patriarhiilor-ortodoxe-orientale

[19] Alexandru Andronic, *The coat of arms with the inscription on the bell tower of the Three Hierarchs Monastery*, in „Romanoslavica”, vol. XV, 1967, p. 256.

[20] *History of Romanian Country*, 1960, p. 101.

[21] Constantin Rezachievici*, How the dynastic name Basarab appeared and when it was adopted by Matei Vodă*, in "Annals of the University of Craiova", History Series, Year X, 2005, no. 10, p. 18.

[22] *Editorial note*, in "Annals of the University of Craiova", History Series, year X, 2005, nr. 10, p. 5.

[23] Priest Ioan D. Ciuca, univ. prof. dr. Bianca Predescu, prof. Ion M. Ciuca, *An exemplary Romanian destiny The Brâncovens*, Câmpu-Mare Parish, Olt, 2004, p. 117.

handing over of a Homily to Metropolitan Atanasie Anghel from Alba Iulia, thanking the printer Mihai Istvanovici for his hard work, the Ruler of Wallachia was entitled *"I Constandin Brâncoveanul Basarab Voievod"*[24]*.* On one of the swords ordered by Constantin Brâncoveanu, at his request, a Greek text was embedded with his title: *"Voivode and the faithful Ruler Constantin"*[25]*,* and in the Church book of the St. Nicholas Church in Făgăraş, written in 1697, he was presented as *"I Costandin B. Băsărabu Voevod, Ruler and Overlord of whole Romanian Country"*[26]*.* This complete title is seldom found in many of the epigraphic documents made during the reign of the illustrious Ruler.

The entry of the Romanian states under Ottoman domination and suzerainty starting with the second half of the 16th century had as one of the effects the obligation of the rulers to give up the consecrated, traditional titles. Without disappearing completely, the titles were used only by the rulers who tried to take the country out of foreign domination. Because the recognition of a Rulers was held in Istanbul, in exchange for substantial sums of money or valuable goods for those who ruled the destinies of the Ottoman Empire, the insignia of power was granted by the sultan so that the line of the Turks and Greeks invaded the Romanian space, with all its positive and, especially, negative aspects.

The appointment of the Phanariot rulers in Moldavia (1711) and Wallachia (1716) marked the raising to the highest level of the procedure of buying the Reign, so that the preoccupation of those who reached the throne from Bucharest and Iaşi was not to strengthen the position, to express it through received or self-titled titles, but only for the accumulation of income, in different material forms, with the aim of recovering investment and long-term profitability. The title is simple, that of a Ruler, whose task is to administer the country for the benefit of the group brought to power and, inevitably, the supreme leadership of some governors from Istanbul. The title of voivode disappeared in the conditions in which the army was disbanded, the military structures remaining only with specific tasks later to the gendarmerie and border guards. The return to local reigns after 1821 did not produce any effects on the titles of heads of state, the one of Ruler remaining constant, his attributions being established by the legal acts imposed by the protective powers.

Even the chosen one by the Romanians in 1859 – Alexandru Ioan Cuza, held the title of Ruler, but a major change took place. In the official documents, the issuer used the rather long formula, but full of meanings: *"We Alexander*

---

[24] Mircea Gheorghe Abrudeanu, *Holy Voivode Constantin Brâncoveanu "the light of the Orthodox faith" and "true patronage" of Transylvanian Orthodoxy*, in "Tabor" Magazine, 5/2014, p. 66.

[25] Marcu Beza, *Romanian traces in Athens and Jerusalem*, Bucharest, National Printing House, Bucureşti, 1939, p. 5.

[26] Nicolae Iorga, *Transylvanian and Maramures letters and inscriptions*, II, Socec Publishing House , 1906, pp. 94-95.

Ioan I, by the mercy of God and the national will, Ruler of the United Principalities, Wallachia and Moldova"[27].

Bringing of Carol of Hohenzollern-Sigmaringen to the throne of Bucharest marked a new period in the history of Romania, starting from the very first day, May 10/22, 1866, the Prince swore *"to reign as Constitutional Ruler"*, although such a legal act issued by to the Romanian legislature did not exist. The Constitution of Romania, adopted on 1st June 1866, stated the title of *Ruler*, and Chapter II, Section II, Articles 82-95 provided his attributions. According to the Constitution, the Ruler was also the head of the army, therefore, it can be said that the title of voivode was replaced by that of *"head of the armed power".* Although formally some of the Ruler's prerogatives were limited by Romania's suzerainty status over the Ottoman Empire, Prince Carol, after his inauguration on October 11/23, 1866, carried out an executive activity specific to an independent state.

The achievement of Romania's state independence, through the sacrifice of the army on the battlefield and the provisions of the Peace Treaty of Berlin, on 1st June 1878, was followed by the awarding the Ruler the rank of Royal Highness by the decision adopted by the Council of Ministers, in a special meeting, held on September 9/21, 1878. Almost three years later, on March 14/26, 1881, the Parliament proclaimed Romania as Kingdom, and form that moment Carol received the title of king, entitled Carol I, and the heir the throne was to bear the title of crown prince of Romania.

Since ascending the throne, the official formula used by Prince Carol has been: *"By the grace of God and national will, Ruler of the Romanians"*, so that from March 1881 it will be adapted to the new status of head of state: *"By the grace of God and national will, King of Romania"*. This formula was used in our country until 30th December 1947, when the monarchy was abolished, under known historical conditions.

The aspects regarding the enthronement ceremony of the heads of state in the Romanian area are difficult to present, in the conditions of a limited typographic space, but also due to the great diversity of procedures, as well as some information contested by well-known historians in the field. The general aspects of the enthronement highlight two moments: the ascension to the throne of the ruler and the actual coronation. The ceremony took place in an open space, in the presence of most of the boyars, the royal court and the presence of the army. The second part, the most magnificent, marked the coronation, the event usually taking place in the Metropolitan Cathedral. The religious ceremony was led by the metropolitan, surrounded by bishops, clergy, royal counsels and courtiers. The moment of special significance was the anointing of the Ruler and the handing over of all or only insignia of power: the crown, the mace, the scepter, and the flag.

[27] From, *Cuza Vodă, Romania. Messages and Proclamations*, volume edited by Stelian Neagoe, Bucharest, Machiavelli Publishing House, 2009, p. 8, passim.

The enthronement ceremony and coronation of the Romanian Rulers during the period when our states were under Ottoman suzerainty was complex, with several moments that were not avoided: secular ceremony at the court of the sultan or grand vizier, the Patriarch of Constantinople and, in the end, in the country, to the representative cathedral in the capital: Targoviste, Bucharest, Suceava or Iasi.

Dimitrie Cantemir presented the entire ceremony in detail in his famous work on the history of Moldova, from which we recount the moment that took place at the metropolitan church: *"At the door of the church, the metropolitan greeted him with two large candles, incense him with a censer and let him kiss the holy cross and the Holy Gospel, to which he showed his piety, after which he was then allowed to enter. Afterwards, the Ruler walked to the altar, in front of the so-called royal doors, fell to his knees and bowed his head on the edge of the holy altar, and the metropolitan put his stole on his head and read aloud the common prayer for the enthronement of the believing rulers. anointing his forehead with the holy anointing. After this preceding ceremony, the Ruler stood up and kissed the holy table from the altar and the holy icons with reverence. When he turned back, the metropolitan, in the middle of the church, put on a golden crown adorned with precious stones on his head, and while the church singers sang the hymn of glory, he grabbed him by the right arm, and the seneschal by the left one and lead him to the three step throne, located on the right side of the church"*[28].

The election of Alexandru Ioan Cuza as Ruler of Moldavia and Wallachia and the enthronement ceremony are extensively described in the numerous works presenting the life and reign of the illustrious Ruler chosen by the Romanians in 1859. In Iasi, the ceremony was simple. After announcing the result of the vote, the elected official took the oath before the deputies and the public who had access to the hall, followed by the famous speech of Mihail Kogălniceanu, at the end of which he said: *"You have a beautiful and dear name, the name is Alexandru the Good. But live as many years as he did; and reign like him"*[29]. The election of the Ruler in Iaşi was announced to the inhabitants of the city with 101 cannon shots and the ringing of all the church bells.

In Bucharest, on February 8/20, 1859, A.I. Cuza was received with great care and enthusiasm. The authorities prepared the city for the unique event, the population was mobilized by the means used at that time: at the entrance of the Capital a Arch of Triumph was built, Mogoşoaia Bridge was crowded by people coming to see and acclaim the Ruler, the houses were decorated with carpets and flowers. The road from the entrance to Bucharest to the Metropolitan Church

[28] Dimitrie Cantemir, *Description of Moldova*, Bucharest-Chisinau, Litera International Publishing House, 2001, p. 78.

[29] From, Constantin C. Giurescu, *The life and work of Cuza Voda*, Bucharest, Scientific Publishing House, 1966, p. 48.

was traveled in a procession, composed as follows: the gendarmerie, the president of the municipality, the vornic of the city and the governor of the dungeons-horsemen; the corporations and their flags; a cavalry squadron; the Ruler, surrounded by the royal and military staff, on horseback, with the Chief of the Army on the right and the Chief of Police on the left; two infantry battalions ended the procession[30]. The first stop was at the Metropolitan Church, where an honor guard presented its honor, and members of the government and senior officials greeted him in the presence of a large audience. Metropolitan Nifon, who had presided over the election of the Ruler on January 24 / February 6, greeted the Ruler in the Metropolitan Cathedral and led him to worship in front of the Holy Altar. Then the Ruler, together with the metropolitan and all the clergy, entered the meeting room, where, in the presence of the deputies and those admitted to the hall, A.I. Cuza took the oath with his hand on the Holy Gospel in front of the icon of the Holy Trinity. The ceremony ended with a short speech by Metropolitan Nifon, who wished him: *"... and may Your Majesty live many years to leave many pages of deeds in the history of our dear Fatherland!"*[31]. Unfortunately, the wishes from Iaşi and Bucharest were not auspicious, on February 11/23, 1866, the *"monstrous coalition"* removed their chosen one in 1859.

The enthronement ceremony of Prince Carol, the chosen one of Ion C. Brătianu, was simple, similar to that of A.I. Cuza on February 8/20, 1859, the protagonists being Metropolitan Nifon and Colonel Nicolae Haralambie, the latter to read the text of the oath. Not knowing the Romanian language, Prince Carol, with his right hand on the Gospel, said the word *I swear*, followed by the cheers of those present[32]. A short speech in French followed, well received by those present, after which the new Ruler was invited to the reserved residence, the same one that had belonged to A.I. Cuza.

The awarding of Romania to the rank of kingdom and the enthronement of Carol as King of Romania, through the Coronation Act on 10th May 1881, occasioned extensive celebrations in Bucharest, widely covered in the press, and later in the works dedicated to the event[33]. The preparation of the ceremonies and the holiday required a wide mobilization of forces and means, material and financial, in which politicians, engineers, artists from all fields were involved, who did everything to make the event take place in the best conditions. After a few centuries, the coronation ceremony returned to the present day, taking place after a traditional Romanian ritual, inspired by the Byzantine one.

---

[30] From, Stelian Neagoe, *The history of the union of the Romanians*, Bucharest, Scientific and Encyclopedic Publishing House, 1986, p. 641.

[31] *Ibid.,* p. 642.

[32] From, Sorin Liviu Damean, *Carol I of Romania. A devoted monarch*, Târgovişte, Cetatea de Scaun Publishing House, 2016, pp. 50-51.

[33] Extensiv: Simona Nicoară, *Ceremony and Celebration of the Coronation of King Carol I and Queen Elizabeth (May 10-12, 1881)*, in "Notebooks of Historical Anthropology", Year XVIII, Nr. 1(34)/2019, pp. 33-55; Suzana Bodale, *Organization of the coronation ceremonies on 10th May 1881*, in "Xenopoliana", Year XIV, nr. 1-4/2006, pp. 109-118.

The second royal enthronement ceremony in the modern era of Romania took place a day after the death of King Carol I, on September 28 / October 11, 1914, when in a simple ceremony, held in the building of the Assembly of Deputies from Metropolitan Hill, in conditions of national mourning, Prince Ferdinand ascended to the throne in Bucharest.

The ceremony of King Ferdinand I's enthronement was simple. It took place in the hall of the Chamber of Deputies between 14.00-14.30, being led by its president Mihai Pherekyde. According to the program, the new sovereign took the oath, with the following content: *"I swear to uphold the Constitution and the laws of the Romanian people, to maintain their national rights and the integrity of the territory"*[34].

After taking the oath, King Ferdinand I delivered a short speech, which was dominated by the emotion of the moment and the death of Carol I, and received with applause and cheers. This was followed by a brief speech of the President of the Chamber of Deputies, in the same note and statement of support for the new royal family.

Queen Mary seems to have been the most enthusiastic of that moment, which with all her effort she could not hide, she evoked over the years in her memoirs: *"The new king took the oath in front of his people; full of all the hopes of his subjects, he stands before them, on the threshold of a new life. I sit a little aside, with the children around me. Then suddenly my name, Queen Mary, resounded in the air… Suddenly I felt that I had to uncover my face, in the eyes of the whole assembly, that I had to turn it towards them, without a screened veil to separate us. A long cheering filled me with shivers, bursting from hundreds of hearts: Queen Mary"*[35]. The international political and military situation and that of Romania did not allow the organization of a coronation ceremony of King Ferdinand I, the event taking place in a favorable context in the autumn of 1922.

The National History Symposium *"Romania in the First World War", the 6th edition – The Coronation of the Sovereigns of Greater Romania was dedicated to that event. Centenary (1922-2022)*, conducted by the Priest Dumitru Bălaşa Center for Historical Research", of the ,,Queen Mary" National Association Cult of Heroes, on December 22-23, 2021, in the municipality of Râmnicu-Vâlcea, within the research program entitled *In the footsteps of the nation's heroes and martyrs*. Of the total communications presented and printed in this volume, 18 are dedicated to the events in Alba Iulia and Bucharest, on October 15, 16 and 17, 1922, in various respects.

Appreciating the initiative, the first in the series of those that will probably still exist during the year we are already going through, I point out that from 1922 until now that moment has not been given so much attention. I do not intend to express a point of view related to this overlooking of the event, being

[34] *Official Journal of Romania*, official part, nr. 147, 29th September 1914, p. 7013.
[35] Maria, Queen of Romania, *quoted from ,* p. 371.

convinced that every reader knows or intuits the reason. It is important that in the works printed in this volume, the year 1922 is presented and analyzed in the broad context of the War of Integration of Romania, and the coronation of sovereigns must and I think is seen as a crowning of the great political and military victory of Romanians, despite all the internal and especially external difficulties.

The political class, the royal family, the people of the country, managed to maintain their self-confidence, to seize the opportunities for the resumption of the struggle in 1918 to achieve the political and military purpose for which they engaged in war in 1916. Until 1920 , the Romanian Army initially fought against the Armies of the Central Powers, and from January 1918 against the Russian, Ukrainian and Hungarian Bolsheviks, who did not recognize the decisions in Chisinau, Cernăuți and Alba Iulia. If the Union made by Mihai Viteazul in 1600 was an ephemeral one, unconsolidated, in the adverse conditions of those times, in 1918 and in the following years, the Great Union was defended, and while in some states the monarchical regime collapsed, in Romania has consolidated. The celebrations of the Coronation in the autumn of 1922 ended the difficult process of establishing the United Romania, internationally recognized by a large number of states.

The event held in Râmnicu Vâlcea and the printing of the sixth volume of the *"Centenary of the Great Union"* Homage Collection, through the efforts of Mr. Eugen Petrescu, are an example of scientific and material involvement for evoking, presenting and analyzing important events in national history, for which he deserves all our admiration and gratitude.

As for the content of the printed studies in the volume, I would like to express my belief that you, the readers, will be the beneficiaries of new information about the great event of 1922, as well as its subsequent effects for our country and its inhabitants, in various respects.

Author: Ion Giurcă
Translator: Dragoş Marinoiu

Cuvânt înainte

Scurtă retrospectivă privind Primul Război Mondial, Marea Unire a Românilor şi recunoaşterea sa internaţională (1916-1920). Intrarea României în Marele Război, cele patru campanii militare româneşti – 1916 (luptele pentru eliberarea Transilvaniei, soldate cu un eşec militar ce putea duce la dispariţia României ca stat), 1917 (soldată cu un succes de proporţii în urma victorioaselor bătălii de la Mărăşti, Mărăşeşti şi Oituz, care au salvat România de la dezastru şi au creat condiţiile pentru înfăptuirea Marii Unirii), 1918 (reluarea luptelor prin intervenţia Armatei Române în Basarabia, Bucovina şi Transilvania, inclusiv în Banat, Crişana, Sătmar şi Maramureş, eliberarea şi întregirea teritoriului naţional), 1919 (intrarea României în Budapesta şi eliberarea Ungariei de sub regimul bolşevic instaurat de Béla Kun, cu sprijinul Rusiei) –, actele de unire de la 9 aprilie 1918, cu Basarabia, 28 noiembrie 1918, cu Bucovina şi 1 decembrie 1918, cu Transilvania şi tratatele de pace de la Saint Germain en Laye, din 10 septembrie 1919, cu Austria, Neuilly sur Seine, din 29 noiembrie 1919, cu Bulgaria şi Trianon, din 4 iunie 1920, cu Ungaria, prin care sunt recunoscute de către comunitatea internaţională drepturile imprescriptibile ale statului român asupra Bucovinei (teritoriu românesc, ocupat de habsburgi la 1774), Dobrogei întregi (prin reconfirmarea frontierei româno-bulgare din 1913, trasată prin Pacea de la Bucureşti), Transilvaniei (teritoriu românesc supus Regatului Ungariei, ulterior Imperiului Austriac şi Imperiului Austro-Ungar) şi Tratatul de Pace de la Paris, din 28 octombrie 1920, prin care este recunoscută oficial unirea Basarabiei (teritoriu românesc ocupat de ruşi la 1812) cu România –, sunt etapele Marii Uniri şi făuririi României Mari.

Aceste etape scot în evidenţă faptul că Marea Unire de la 1918 se datorează voinţei populare exprimată de românii basarabeni, bucovineni şi transilvăneni, victoriei Regatului Român (României) în Primul Război Mondial (1916-1919) şi negocierilor politice în cadrul Conferinţei de Pace de la Paris (1919-1920). Aşadar, România Mare – Noul Regat al României, este consecinţa directă a acestui sângeros conflict mondial.

*
*   *

„Abordarea Primului Război Mondial care a dus, în cazul nostru, la reîntregirea firească a României a captivat numeroşi scriitori, istorici, memorialişti, artişti de toate felurile, astfel încât suntem în posesia unei bibliografii vaste şi

pertinente, în care contribuțiile de la un autor la altul, de la o epocă la alta sunt esențiale şi necesare”, spune filologul craiovean Tudor Nedelcea.

Spunem şi noi că este firesc să fie aşa, pentru că fiecare generație are datoria de a pune în valoare istoria timpului trăit de ea şi de a lăsa-o viitorimii aşa cum a fost. Astfel, oamenii de cultură din generația Marii Uniri, dar şi din generațiile care i-au urmat, captivați de strălucita epocă în care s-a produs marea coagulare românească s-au preocupat de păstrarea vie a memoriei celor ce prin fapte de arme, prin eroism şi martiriu şi prin arta diplomației au făurit România şi au pus-o pe harta lumii ca stat național, suveran şi independent, unitar şi indivizibil. Aşadar..., datorie onorată!

Totuşi, „este regretabil că, în istoriografia noastră, nu s-a acordat evenimentului Încoronării atenția şi însemnătatea cuvenite; morbul perioadei postbelice comuniste, în care a fost abolită monarhia, este încă inoculat în mentalul şi scrierile multor cercetători, chiar dintre cei mai de seamă. «O istorie sinceră a poporului român» ar trebui rescrisă, mai amplu şi cu detaliile semnificative, acordând monarhiei constituționale iubitoare şi iubită de popor, constructivă şi exemplară (în contextele istorice respective), locul şi rolul real în devenirea modernă a statului român, loc şi rol recunoscute pe plan intern şi internațional, în epocă şi ulterior”, spune la rândul său, filologul vâlcean, Ioan St. Lazăr.

Aşadar, cât priveşte Încoronarea Suveranilor României Mari – Regele Ferdinand I şi Regina Maria –, act cu semnificație națională fundamentală, ce întregeşte epopeea Marii Unirii de la 1918, este de datoria noastră, ca istorici, eseişti, scriitori etc., să o facem fără a ne împiedica de forma de guvernământ pe care ne-o dorim fiecare dintre noi: monarhie, republică etc. Este nedrept ca două personalități politice istorice de primă mărime, ce s-au dăruit cu toată puterea şi dragostea lor împlinirii visului de veacuri al românilor şi cărora le datorăm această frumoasă realizare, să fie tratate superficial sau cu nepăsare.

*

*　　*

Intrând în problematica volumului, amintim faptul că prim-ministrul Alexandru Averescu îşi dorea ca evenimentul să se desfăşoare în perioada guvernării sale, pentru organizarea importantului eveniment fiind constituită, la 8 iulie 1920, Comisia Încoronării, condusă de generalul Constantin Coandă – preşedintele Senatului, dar activitatea acesteia avea să fie de scurtă durată.

La rândul său, Ion I.C. Brătianu dorea ca evenimentul să se desfăşoare în perioada în care s-ar fi aflat în fruntea guvernului, intervenția sa determinând suveranul să decidă amânarea festivităților, invocându-se în acest sens diferite motive, dar la mijloc fiind, se pare, relația rece dintre Ferdinand şi Averescu.

Aşa cum precizează istoricul militar Ion Giurcă şi arhivistul Liviu Corciu, „Revenit în fruntea guvernului la 19 ianuarie 1922, Ion I.C. Brătianu a stabilit ca unul dintre obiectivele aflate în atenția executivului să fie încoronarea suveranilor, activitate în care Ministerul de Război, la conducerea căruia în ziua de 25 martie a fost numit generalul Gheorghe Mărdărescu, a fost implicat, având în

vedere participarea unor importante structuri şi personalităţi militare. În vara anului 1922, a fost numit un nou Comitet de direcţie pentru pregătirea Sărbătorilor Încoronării, sub conducerea lui Anghel Saligny, iar la 24 august a fost stabilită ziua desfăşurării activităţilor la Alba Iulia – 15 octombrie. Comitetul de direcţie avea 7 comisii, fiecare cu câte un şef, cu responsabilităţi clare: Miron Cristea, Nicolae Mişu, generalul Paul Angelescu, istoricii N. Iorga şi Ioan Lapedatu, arhitecţii Victor Gh. Ştefănescu şi Petre Antonescu, pictorii Arthur Verona şi Costin Petrescu, George Enescu şi Constantin Cristescu, care aveau la dispoziţie specialişti în diferite domenii de activitate şi organizaţii profesionale dispuse să se implice în amplul proiect naţional."

Încoronarea suveranilor României Mari. După oficializarea unirii Basarabiei, Bucovinei şi Transilvaniei cu România, a fost nevoie de un act simbolic prin care Regele Ferdinand I să primească stăpânirea acestor vechi teritorii româneşti. Dar, „În România, viaţa politică după Războiul Reîntregirii a fost foarte frământată; sub semnul votului universal, al unirii provinciilor istorice cu Ţara, al reformelor sociale, partidele vechi sau cele recent create ori cele din provincii – aflate şi ele în înnoire – nu reuşeau să asigure stabilitatea guvernamentală, vitală în contextul unei reprezentări puternice la Conferinţa de Pace, a desăvârşirii unităţii administrative, fiscal-bugetare, de apărare şi securitate a teritoriului naţional. Alegerile din noiembrie 1919 – pierdute de liberali – n-au rezolvat problemele: principalul partid câştigător – PNR – şi-a păstrat liderul la Sibiu (Iuliu Maniu a preferat să rămână preşedinte la Consiliul Dirigent) şi şi-a desemnat ca premier al României pe unul din fruntaşii ardeleni, Alexandru Vaida-Voevod. Era o dovadă că la opera Marii Uniri trebuia să se lucreze încă mult timp: cu perseverenţă, pricepere şi inteligenţă politică. Era nevoie de gesturi simbolice mărețe pentru ca încrederea şi entuziasmul să nu se stingă. Era nevoie de simboluri. Acesta este contextul în care s-a luat decizia unui ceremonial măreţ şi solemn, avându-i în prim plan pe Regele Ferdinand Întregitorul şi pe Regina Maria, foarte iubită de poporul român. De fapt, Ferdinand şi Maria erau, deja, încoronaţi ca regi ai României după o ceremonie solemnă la Bucureşti, încă din 10 octombrie 1914, e adevărat într-o atmosferă tristă, apăsătoare, după moartea lui Carol I. Acum se punea problema să fie încoronat ca rege al tuturor românilor. Locul noii ceremonii a încoronării nu era ales la întâmplare: e adevărat că Alba Iulia era legată de numele lui Mihai Viteazu, că aici s-au adunat cei 1228 de delegaţi care au votat – la 1 decembrie 1918 – Unirea Ardealului şi Banatului cu Ţara, dar la fel de potrivit putea fi Chişinăul, locul unde s-a decis prima Unire cu Ţara a unei provincii româneşti, Basarabia, 27 martie 1918", spune istoricul militar Alexandru Oşca.

Iniţial s-a dorit ca ungerea suveranului să se facă la Biserica Mihai Vodă din Bucureşti, iar încoronarea la Alba Iulia, dar Ferdinand a refuzat pe considerentul că ambele acte sunt parte ale aceleiaşi ceremonii. Nicolae Iorga a venit cu propunerea de construire a unei Catedrale a Încoronării la Alba Iulia (oraş simbol al unităţii românilor şi capitala spirituală a acestora), în amintirea

marelui voievod şi domn Mihai Viteazul (primul unificator, la 1600, al celor trei mari provincii istorice româneşti într-un singur stat) şi a intrării sale triumfale la 1 noiembrie 1599 în capitala Principatului Transilvania (din a doua jumătate a secolului al XVI-lea şi reşedinţă a Mitropoliei Transilvaniei), locul în care trei veacuri mai târziu, la 1 decembrie 1918, se împlinise, prin voinţă populară, Marea Unire.

Propunerea fiind acceptată, factorii politici, cu acordul suveranului, au decis ca ceremonia de încoronare să se desfăşoare în ziua de 15 octombrie 1922.

Proiectul şi conducerea lucrărilor au fost încredinţate arhitectului Victor G. Stephănescu, Catedrala ortodoxă fiind construită alături de Catedrala catolică, după modelul Bisericii Domneşti din Târgovişte. Piatra de temeliea fost pusă la 28 martie 1921, a doua zi de Paşti, lăcaşul fiind ridicat într-un timp scurt. A urmat pictura, operă a lui Costin Petrescu, care a realizat fresca interioară: pe peretele de pe latura de vest fiind întruchipaţi cei doi ctitori, Ferdinand şi Maria, pe navele laterale, Miron Cristea, mitropolitul primat al României, viitor prim patriarh al Bisericii Ortodoxe Române şi Nicolae Bălan, mitropolitul Ardealului, iar în pronaos, Mihai Viteazul şi soţia sa, Doamna Stanca.

Prin ridicarea Catedralei Încoronării s-a urmărit şi refacerea bisericii mitropolitane, pe care Mihai Viteazul a ridicat-o aici, la 1597, distrusă de habsburgi la 1714. Sfinţirea a fost săvârşită la 8 octombrie 1922, când a primit hramurile „Sfânta Treime” şi „Sfinţii Arhangheli Mihail şi Gavriil” (în memoria primului întregitor al românilor).

Aşadar, ceremonia a fost oficiată la Catedrala Ortodoxă din Alba Iulia (Catedrala Reîntregirii Neamului şi a Încoronării) – construită la 1921-1922, suveranii fiind aclamaţi de cei 30.000 de participanţi din provinciile istorice unite şi 15.000 de soldaţi.

La festivitate, alături de Suverani, din Casa Regală a României au participat principele moştenitor Carol, însoţit de soţia sa, Elena, principesă a Greciei şi Prinţul Nicolae. Ca invitate de onoare au participat fiicele Reginei Maria, Elisabeta (devenită regină a Greciei) şi Mărioara (suverană a sârbilor, croaţilor şi slovenilor), care a venit însoţită de principele Paul Karagheorghievici. De asemenea, au onorat cu prezenţa reprezentanţii a 13 state regale ale lumii: Infantele Spaniei, Alfonso d'Orleans-Bourbon, cu Infanta Beatrice, sora Reginei Maria, ducele Albert de York, cel care avea să devină Regele George al VI-lea. Italia a fost reprezentată de Thomas, duce de Genova, unchiul Regelui Italiei, Victor Emanuel al IV-lea. Misiunea franceză a fost reprezentată de mareşalul Ferdinand Foch, comandantul armatei Franţei, şi generalii Weigand şi Petain. Între invitaţii speciali s-a aflat şi „prietenul românilor”, generalul Henri Berthelot, şeful misiunii militare franceze în România. Polonia, Austria, Elveţia, Finlanda, Portugalia, Bulgaria, SUA, Japonia au fost reprezentate de miniştri plenipotenţiari, iar din partea Sfântului Scaun a fost prezent, ca delegat, nunţiul apostolic condus de cardinalul Francesco Marmaggi.

De asemenea, la ceremonie au participat primul-ministru Ionel Brătianu, Alexandru Marghiloman, Alexandru Averescu, Constantin Coandă, Nicolae Iorga, Ion Gh. Duca, membri ai guvernului, Mihail Pherekyde, preşedintele Adunării Deputaţilor, Mihail Orleanu, preşedintele Senatului şi parlamentari. De asemenea, au fost prezenţi membrii Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, conducerea Academiei Române, rectorii universităţilor şi 33 de generali.

În acest fel, spaţiul istoric românesc unit la 1918 a fost încununat la 15 octombrie 1922, odată cu încoronarea suveranilor Marii Uniri – Regele Ferdinand I, primul Rege al României Mari şi Regina Maria, cel mai iubit monarh al românilor –, moment istoric pe care distinsul general Grigore Buciu îl defineşte plastic *Încoronarea Marii Uniri*, sintagmă ce înnobilează frumoasa împlinire a poporului român prin cele două momente istorice, menţionate mai sus – Marea Unire şi Încoronarea („ultimul episod, prin care se consfinţea unirea tuturor provinciilor româneşti sub sceptrul Regelui României”).

Dar, aşa cum spune generalul Grigore Buciu, „La Alba Iulia, în cetate, n-au fost încoronaţi doar Regele Ferdinand şi Regina Maria ca suverani ai României Mari! A fost încoronată însăşi Unirea! Şi, odată cu ea, toate durerile care i-au însoţit multele încercări şi izbânzi parţiale ce i-au jalonat drumul prin istorie până în acel moment al marii împliniri.

La 1 Decembrie 1918 la Alba Iulia a avut loc logodna dintre ţară şi provinciile ei aduse acasă din străinătăţi. Prin tratatele încheiate la Conferinţa de Pace de la Paris, suveranii şi ţara aveau certificatul oficial al cununiei civile. Puteau de acum să păşească în catedrală să-i cunune preoţii, după tradiţia religioasă a poporului peste care domneau. Să-i încoroneze ca suverani ai României Mari, în capitala istorică a speranţelor de unire. Dar, în cetate nu era nicio biserică ortodoxă pentru celebrarea evenimentului. Clădirea episcopală ridicată de Mihai Viteazul fusese risipită de mult şi pe locul ei fusese zdrobit pe roată Horea, simbolul revoltei majorităţii etnice ardelene şi al unirii românilor într-o Dacie a strămoşilor. În sfârşit, visul cel lung fusese împlinit şi avea toate actele în regulă. Era nevoie de 15 octombrie 1922 ca să zidim mănăstirea şi să păstrăm în altarul ei unirea pentru totdeauna.”

Cronica ceremoniei Încoronării Regelui şi Reginei României Mari. Conform studiului realizat de filologul Ioan St. Lazăr cu privire la ceremonia de la Alba Iulia (15 octombrie) şi Bucureşti (16 octombrie), având ca sursă ziarul „Universul” (an XI, nr. 237, din 19 octombrie 1922), care cuprinde editorialul intitulat „Duminica Încoronării”, semnat de Nicolae Iorga şi un set de reportaje realizate de trimişii speciali ai ziarului în cele două localităţi, dar şi *Însemnările zilnice* ale Reginei Maria, privind data de 17 octombrie, cronologia manifestărilor se prezintă astfel:

Alba Iulia (duminică, 15 octombrie): „prezentarea oraşului în sărbătoare şi a delegaţiilor din satele ardeleneşti; intrarea de la «Poarta georgiană», pe unde, la 1 noiembrie 1599, au intrat ostaşii lui Mihai Viteazul, pentru a consfinţi, într-un ceas istoric special, dar de scurtă durată, prima alipire a Transilvaniei la

sânul patriei-mume; «sosirea trenului regal», urmată de «întâmpinarea suveranilor» (de către înalţi demnitari ai statului), «cuvântul primarului oraşului», «cortegiul regal porneşte la catedrală», de la gară, pe bulevardul «Încoronării» printr-un coridor străjuit de trupe şi şcoli militare; «Solemnitatea încoronării», respectiv: «Serviciul religios din catedrală», «predarea coroanelor sfinţite» (către preşedintele Senatului şi cel al Camerei deputaţilor) «sub baldachin», în faţa bisericii şi în văzul poporului, cu consemnarea nominală a reprezentanţilor ţărilor aliate şi ale celor amice, «Actul solemn al încoronării», când Regele Ferdinand a primit coroana sa şi şi-a pus-o singur pe cap – «cum a fost încoronată M.S. Regina Maria», «momentul cel mai mişcător» (când Regina a îngenunchiat şi a primit pe capul său coroana proprie, după care, copleşiţi de emoţie, cei doi soţi şi regi s-au sărutat, în acordurile Imnului regal), «cuvântarea preşedintelui Senatului», «cuvântarea preşedintelui Camerei», «discursul M.S. Regelui», «Trecerea suveranilor în pavilionul regal», «Proclamaţia Regelui»; «Prânzul de gală» (cu prezentarea meniului), «Masa invitaţilor», cu diferite scurte cuvântări; «Actul comemorativ al încoronării» (semnat de «Ferdinand şi Maria»); «Parada militară», «Asistenţa», «Defilarea trupelor» (cu «M.S. Regina în fruntea Regimentului 4 Roşiori»), «Suveranii ovaţionaţi», «Mareşalul Foch despre armata română» («Sunt convins acum, când am văzut ostaşii voştri, de patriotismul, disciplina, însufleţirea şi vitejia armatei române de care s-a auzit atâta bine»), «Plecarea suveranilor».

În aceeaşi zi de duminică, 15 octombrie, în Capitală şi în mai multe oraşe din ţară (Ploieşti, Iaşi, Craiova, Focşani – dintre cele consemnate în ziarul sus amintit), au avut loc manifestaţii de sărbătorire a evenimentului încoronării, începute chiar la ora 10.00, când la Alba-Iulia se începea Te Deum-ul."

Bucureşti (duminică, 15 octombrie): „«Te Deum-ul dela Mitropolie», «Asistenţa», «Cuvântarea generalului Davidoglu», «Parada militară»; «Te Deum-ul dela Biserica Sf. Ilie (Gorgani)», organizat de Societatea «Tinerimea română»."

Bucureşti (luni, 16 octombrie): „«Capitala în sărbătoare», «Gara Mogoşoaia», «Arcul de Triumf» (cu o amplă descriere a componentelor sale, a decoraţiei şi cu transcrierea diferitelor inscripţii semnificative), «În aşteptarea suveranilor», «Măsurile de ordine», «Onorurile armatei», «La gara Mogoşoaia»; «Sosirea trenului regal», «Întâmpinarea la gară», «Pornirea spre Capitală», «Intrarea solemnă a suveranilor în Capitală», «Formarea cortegiului», «La Arcul de Triumf», «Cuvântarea primarului Capitalei», «Răspunsul M.S. Regelui», «Dela piaţa Victoriei la Mitropolie», «Trec acvilele cu flamuri»; «Sosirea la Mitropolie» – «Serviciul divin»; «La statuia lui Mihai Viteazul», «Defilarea trupelor», «Defilarea cortegiului istoric şi etnografic» («grupuri de figuranţi reprezentând cele mai importante epoci din istoria Românilor» – «carul alegoric» al Deşteptării naţionale (1848), apoi «Unirea Principatelor», «Independenţa» – «Triumful final: întregirea neamului»), «Defilarea primarilor» (unii însoţiţi de grupuri folclorice în pitoreştile costume populare), «Sfârşitul solemnităţii», «Pavilionul regal»; «Dineul de gală, la Palat»" (la care au luat parte 200 de invitaţi – n.n.).

Bucureşti, marţi, 17 octombrie: „«Masa primarilor» – «Aranjamentul Parcului Carol».” Aici, profesorul Ioan St. Lazăr vine cu o informaţie preluată din Maria Regina României, *Însemnări zilnice (1 ianuarie – 31 decembrie 1922)*, vol. VI, Bucureşti, Editura Albatros, 2005, p. 321 şi neconsemnată în ziar.

*

*   *

Parcurgând volumul, ne impresionează textul unui articol publicat în vremea aceea, astăzi document de arhivă cu certă valoare istorică, în care se spune că: *„...încoronarea de la Alba-Iulia n-a fost o simplă ceremonie tradiţională, menită să învestească pe suveranii noştri cu toate semnele puterii de domnie peste noroadele din întreg cuprinsul României Mari, ci a fost şi este pecetluirea supremului nostru ideal stropit cu multe lacrimi şi cu sânge... E visul de aur pentru care părinţii noştri au îndurat prigoană şi ocară şi umilinţe mari şi temniţe şi lanţuri, bătăi şi chinuri fără de sfârşit şi moarte groaznică prin ştreang şi sabie. E trâmbiţa de-aramă, care vesteşte lumii întregi izbânda năzuinţelor noastre de veacuri; e cununa scumpă aşezată pe fruntea nenumăraţilor mucenici, jertfa cărora ne-a adunat pentru totdeauna sub cârma aceluiaş împărat. E apoteoza unităţii noastre naţionale. Minunea cea mare s'a săvârşit. O lume întreagă s'a adunat la praznicul ei fără seamăn. De faţă au fost şi viii şi morţii. Mai ales morţii. Căci înaintea celor trei divizii de voinici, cari au defilat în cetatea sfântă a neamului nostru, a trecut cortegiul măreţelor umbre: a marelui voevod Mihaiu, a lui Horia, Cloşca, Crişan şi Avram Iancu, precum şi toată oastea celor şapte sute de mii de viteji, cari au murit – pentru învierea noastră”* (Nicolae Colan, în „Revista Teologică”, nr. 10-11, oct.-nov. 1922, Sibiu).

Alături de această mărturie scrisă, care este o sinceră şi pertinentă „radiografie” a momentului, făcută de Nicolae Colan – viitor mitropolit al Ardealului şi membru al Academiei Române, la care se adaugă o serie de documente ale vremii, peste timp ne-au rămas şi alte genuri de mărturii legate de înălţătorul eveniment. Astfel, Încoronarea este oglindită în creaţii literare închinate suveranilor României Mari (publicate în revistele de cultură şi în presa vremii), fotografii, tablouri, stampe, cărţi poştale, timbre, documente, sigilii, medalii, insigne, monede etc. La acestea se adaugă un film, cu o durată de 4 minute şi 11 secunde, realizat de Oficiul Naţional al Cinematografiei din Bucureşti, în anul 1939, la două decenii de la Încoronare.

Un contemporan al nostru, Vilică Munteanu, arhivist şi istoric, colecţionar de obiecte cu valoare istorică, spune că: „Încoronarea solemnă a Regelui Ferdinand I Întregitorul şi a Reginei Maria, în Catedrala cu hramul Sfintei Treimi din Alba Iulia, a conferit perechii monarhice a Regatului Unit al României consacrarea religioasă ca suverani ai statului unitar român”, iar „Prin tot ce s-a făcut întru cinstirea şi memoria actului Încoronării Regilor României Întregite, neamul românesc omagiază unul dintre cele mai înălţătoare episoade ale istoriei sale milenare, care reprezintă un moment de demnitate naţională şi plasare a României pe un loc important între statele Europei. Între acestea,

medaliile, insignele şi monedele, deşi destul de puține, reprezintă mărturii în metal ale unui eveniment epocal."

La rândul său, tânărul istoric şi filatelist Bogdan Emanuel Răduț spune: „Emoția evenimentelor istorice dispare treptat odată cu ultimii contemporani. Dar imprimarea pe diferite suporturi păstrează amintirea acelui eveniment. Printre mărturiile din epocă ce au supraviețuit până în prezent se numără şi emisiunea filatelică dedicată încoronării de la Alba Iulia. La centenar ea se află încă în colecții publice sau private, ca un veritabil document al unei memorabile zile istorice.

Admirarea şi ținerea în mână a acestei emisiuni filatelice reprezintă o întâlnire reală şi palpabilă cu istoria. Nu se cunosc emoțiile arheologilor când descoperă materiale vechi de sute sau mii de ani, dar se poate înțelege sentimentul, la o anumită scară, prin analiza acestei emisiuni. Iar aceasta este încă o dovadă a faptului că filatelia este unul dintre cei mai buni ambasadori ai istoriei şi identității naționale."

Privind Încoronarea din perspectivă politică, vedem cum rivalitățile şi orgoliile au împiedicat personalități de seamă ale timpului, oameni cu un rol important în actul făuririi României Mari, să participe la festivități. Invocând adversitatea față de guvernul Brătianu, nu toți politicienii şi nu toate partidele s-au pregătit şi şi-au anunțat participarea la încoronare, marii absenți de la ceremonie fiind liderii Partidului Național Român şi ai Partidului Țărănesc, Iuliu Maniu şi Ion Mihalache. A fost un gest discutabil şi chiar o dovadă a lipsei de respect față de Suverani, cum avea să spună Nicolae Iorga în autobiografia sa, din care citām următoarele: „Partidul național din Ardeal a avut față de încoronare cea mai proastă ținută patriotică. Atunci când reprezintanții naționalităților au participat, până şi ungurii iredentişti în fond, el a refuzat, în propria sa casă, să apară pentru a primi pe Suveran şi pe membrii dinastiei, cu cele două regine balcanice venite şi ele la bucuria cea mare a părinților. Niciodată o anume grobienie care deosebeşte şcoala d-lui Maniu cel dibaci şi întemnițat în gulerul solemn nu s-a arătat mai urât decât cu acest prilej, ceea ce regele Ferdinand, foarte vindicativ supt înfățişarea sa timidă, nu era să ierte niciodată (de altfel, în conversații particulare, dl. Maniu îşi arăta cel mai adânc dispreț pentru şeful statului)" (N. Iorga, *O viață de om aşa cum a fost*, Bucureşti, Ed. Minerva, 1972, p. 600).

Făcând referire la acest aspect, filologul Ioan St. Lazăr precizează: „Dacă sentimentul popular putem spune că era la unison favorabil încoronării de la Alba Iulia, nu aceeaşi vibrație a inimii au avut-o o parte dintre politicienii români, care nu puteau şi n-au putut să-şi depăşească orgoliile personale şi de partide şi să se unească la un act cu semnificație națională fundamentală, nici la timpul pregătirii, nici la timpul desfăşurării, nici la urmările lui."

Liderii politici menționați mai sus nu au fost singurii absenți de la acest mare eveniment. Amintim aici şi absența episcopilor greco-catolici, fapt „care a constituit o altă mare greşeală şi a lăsat un gust amar participanților", spune

istoricul vâlcean Florin Epure, citând din notițele ierarhului Miron Cristea următoarele: „Toți au luat fraților uniți în nume de rău absența din biserică". Privind neplăcutul aspect „Constantin Argetoianu l-a găsit pe Iuliu Maniu ca autor moral al acestei acțiuni", care (în *Memorii...*, vol. VII, partea a IV-a, Ed. Machiavelli, 1996, pp. 263-264) spune: «Îndemnați de Maniu, prelații bisericii unite n-au asistat la slujbă sub pretextul că nu permiteau canoanelor lor să se apropie de o liturghie ortodoxă, ceea ce era fals. Dar domnii erau înfeudați Partidului Național şi au ascultat de îndemnul lui Maniu. Au aşteptat afară din incinta bisericii, pe esplanadă».

La rândul lor, istoricii Ion Giurcă şi Liviu Corciu spun că: „Festivitățile de la Alba Iulia şi din Bucureşti, din zilele de 15 şi 16 octombrie 1922, prilejuite de încoronarea Regelui Ferdinand I şi a Reginei Maria au fost evenimentul anului, cu ecouri pe plan intern şi internațional, în general pozitive, fără a lipsi unele critici, determinate de anumite interese şi orgolii."

În pragul evenimentului, în fața suveranilor şi a organizatorilor apare un nou obstacol, „de data aceasta venit din partea Bisericii Catolice, care nu-i îngăduia Regelui Ferdinand, catolic fiind, să fie încoronat în catedrala ortodoxă de la Alba-Iulia şi-l amenința cu anatemizarea" (Ioan St. Lazăr). După cum precizează profesorul Lazăr, citând din *Maria, Regina României – Însemnări zilnice* (vol. IV, 2005, p. 273), „soluția a dat-o Regina, care a propus ca, evitând să se sesizeze public motivul real, încoronarea «să aibă loc în fața bisericii, sub pretextul că de acolo poate fi văzută de întreg poporul şi ca Te Deum-ul să se țină totuşi în biserică», ceea ce se va înfăptui."

Aşa cum indică sursele: „Slujba religioasă a fost oficiată de Mitropolitul Ardealului Nicolae Bălan, care a citit şi Evanghelia, iar Mitropolitul primat a rostit rugăciunea de încoronare a regelui, precum şi binecuvântarea: «Doamne Dumnezeul nostru, cu glorie şi cu cinste încoronează-i pe dânşii»" (Fl. Epure).

Referindu-se la slujba oficiată în Catedrală, citând din N. Iorga (*În Ardealul anului Încoronării*, Bucureşti, Ed. Pavel Suru, 1923), Florin Epure spune: „Nicolae Iorga a surprins... semnificația deosebită a evenimentului şi a stării de spirit din impozantul lăcaş de cult: «Oficiază Mitropolitul primat şi numai mitropoliții a patru ținuturi româneşti (Țara Românească, Moldova, Ardealul şi Basarabia), Vladimir al Bucovinei fiind oprit de boală. Îi înconjură vlădicii de Roman, de Huşi, de Rădăuți, de Argeş şi de Râmnic, locțiitorii Dunării de Jos şi Buzăului». Prezența atâtor înalți ierarhi ai bisericii naționale îl impresionează profund pe marele savant care notează în final, plin de mândrie, că este martorul unui eveniment cu adevărat memorabil: «În toată istoria neamului nostru nu s-a văzut niciodată ierarhii Țării Româneşti şi Moldovei, Ardealului şi Basarabiei, liturgisind împreună»."

Despre prezența unor importante efective militare la ceremonie (se dau cifre de 15.000, 40.000, 50.000 de militari, foşti combatanți ai primei conflagrații mondiale), Ion Giurcă şi Liviu Corciu, fără a preciza numărul real al militarilor prezenți, spun: „Amploarea manifestării şi concepția desfăşurării Serbărilor

Încoronării în general, a celei de la Alba Iulia în special, impunea o prezență militară importantă în faza de pregătire şi desfăşurare, astfel că Ministerul de Război, Marele Stat Major, Inspectoratele generale de armată, comandamentele corpurilor de armată şi diviziilor, Corpul Grănicerilor şi Corpul de Jandarmi, au fost implicate în mod diferit, conform ordinelor, de multe ori contradictorii sau des schimbate, transmise succesiv pe linie ierarhică. O responsabilitate aparte a avut-o comandamentul Corpului 7 Armată de la Sibiu, comandat de către generalul Henric Cihoski, comandantul Diviziei 21 Infanterie şi unitățile dislocate în garnizoana Alba Iulia."

Citând „Foaia diecezeană" (nr. 41, 22 oct. 1922, p. 3), profesoara Nori Ionela Cadea, precizează că: „Punctul culminant al festivităților a fost reprezentat de parada militară, care a durat mai bine de două ore şi în care au fost angrenați 40.000 de oameni... Defilarea a început cu cercetaşii, micii dorobanți, şcoala militară de infanterie, şcoala militară de artilerie, o divizie de vânători de munte, în frunte cu A.S.R. Principele Moştenitor Carol, Divizia Mihai Viteazul, o divizie ardeleană, un detaşament de marină, artileria de munte, mitralierele, artileria grea, cavaleria, călăraşii, tancurile şi 18 aeroplane, care au zburat pe tot timpul defilării."

După ceremonia Încoronării a urmat un dineu desfăşurat în Sala Unirii, la care au participat, „după unii, 300 de oficialități de rang înalt (după alții, 400 persoane)" (Fl. Epure).

A doua zi, 16 octombrie, festivitatea a continuat la Bucureşti, unde, la Arcul de Triumf, Regele Ferdinand I a fost primit cu pâine şi sare, acesta rostind un cuvânt de mulțumire oficialităților şi locuitorilor Capitalei României Mari: „Sunt patru ani, de când aproape în acelaşi loc am fost salutat venind din surghiun cu armata glorioasă, în zidurile capitalei mele. Astăzi intru pe această poartă ca rege încoronat al tuturor românilor. Arcul acesta va reprezenta pentru generațiile viitoare gloria României, timpurile grele, de suferință, va vorbi tuturor despre eroismul armatei noastre" (C. Stan, *Elie Miron Cristea şi încoronarea Regelui Ferdinand la Alba Iulia şi Bucureşti (15-17 Octombrie 1922)*, în „Angvstia", nr. 11, 2007, p. 152).

A treia zi, 17 octombrie, după felicitările primite de cei doi Suverani din partea oaspeților la Palatul Regal din Calea Victoriei, aceştia au mers cu toții la Arenele Romane din Parcul Carol, unde au vizitat Muzeul Militar, apoi au parcurs spațiile amenajate special pentru masa la care au participat 10.000 de persoane (primarii din toate județele țării, împreună cu țăranii care defilaseră, alături de armată, prin fața statuii lui Mihai Viteazul), conform precizărilor făcute de Nori Ionela Cadea, având ca sursă *Cartea Încoronărei. Albumul comemorativ al Încorănărei MM. LL. Regele Ferdinand şi Regina Maria la Alba-Iulia,* 1922, p. 32. Tot Nori Ionela Cadea precizează că „Serbările încoronării s-au terminat cu un concert de gală la Teatrul Național în seara zilei de 17 octombrie 1922." De asemenea, citând „Foaia diecezană" nr. 39, din 8 octombrie 1922, p. 6, aceasta spune că: „Sărbătoarea încoronării nu a fost trăită şi simțită doar la

Alba Iulia şi la Bucureşti. Cele trei zile de sărbătoare au oferit elevilor şi o scurtă vacanţă,... Cu toate acestea, şcolile şi cazărmile au chemat elevii şi soldaţii în ziua de 15 octombrie, între orele 8.00-10.00, pentru a li se vorbi despre însemnătatea evenimentului şi pentru a organiza serbări, iar la ora 10.00, în toate bisericile s-a ţinut slujbă. La ora 11.00 urmau a suna clopotele în toată ţara, şi în toate capitalele de judeţ trebuiau să răsune 101 salve de tun, urmate de defilarea armatei."

*

* *

Reforme şi progres după Marea Unire. După Primul Război Mondial „... se produce trecerea la noua Românie născută din evenimentele anului 1918 şi din dorinţa unei naţiuni întregi de a se organiza şi a trăi într-un stat naţional" (Mircea Baron), cele mai importante măsuri luate fiind „... consolidarea rapidă a ţării, proclamarea sufragiului universal, reforma agrară, adoptarea Constituţiei, unificarea administrativă etc. În plan extern… s-a realizat o reţea de alianţe regionale, care să aducă stabilitate în zonă" (Gheorghe Nichifor).

Aportul provinciilor unite la consolidarea economică a României Mari. Odată cu încheierea Primului Război Mondial şi coagularea românităţii într-un stat nou şi mare, potenţialul economic al României a crescut. „Au fost date legi pentru dezvoltarea industriei, pentru organizarea şi încurajarea agriculturii, pentru îngrădirea capitalului străin, totuşi agricultura a fost predominantă în ansamblul economiei" (Dumitru Matei). Acest lucru a făcut posibilă realizarea unor progrese însemnate, fapt ce a permis înlăturarea până în anul 1923 a distrugerilor din timpul războiului şi consolidarea rapidă a României, după această dată.

Conform precizărilor făcute în acest sens de istoricul şi arhivistul Tudor Răţoi, „Marea Unire din 1918 a generat... modificări de substanţă în configuraţia economică a statului român devenit de acum unitar, în graniţele sale fireşti, etnice şi istorice. Făcând abstracţie de puternicul reflux economic imediat postbelic, manifestat global şi mai cu seamă în ţările ce participaseră la război, situaţia economico-socială a României a luat după 1918 o altă înfăţişare. S-a recunoscut, cvasiunanim, că la originea acestei schimbări s-au aflat două provincii intrate la 1 Decembrie 1918 în componenţa României – Transilvania şi Banatul – care, alături de Bucovina, au adus o industrie apreciabilă, un potenţial latent şi resurse demne de remarcat, ce au impulsionat şi dezvoltarea Vechii Românii, dându-i o altă perspectivă. România s-a afirmat, pe această bază, ca un stat care, deşi rămânea preponderent agrar, putea nutri speranţa într-un real viitor industrial, considerându-se că pentru aceasta solul şi subsolul său dispuneau de «aproape toată materia primă necesară». [...] Aşa se face că nu întâmplător, în România (n.n.), în 1920 a fost înfiinţat un Minister al Muncii, unul dintre primele din Europa."

Apoi, istoricul Mircea Baron indică faptul că „Odată cu Unirea, Valea Jiului intră în componenţa noului Stat român format acum, iar primii ani interbelici sunt

efervescenți, creându-se cadrul pentru o dezvoltare care să aşeze acest spațiu printre importanții contributori la dezvoltarea economiei româneşti, în general, a industriei, în special, în perioada care va urma. Valea Jiului însemna, în acest moment, cel mai important bazin carbonifer al României, în anul 1919 scoțându-se, din minele existente aici, 1.028.935 to cărbune, ceea ce reprezenta 65,98% din întreaga producție a țării."

Provinciile noi ale țării au adus însă României nu numai o zestre materială, ci şi o zestre spirituală, la fel de importantă. Referindu-se la acest aspect, în *Memorandul Românilor din Transilvania (Ardeal, Banat, Crişana, Maramureş),* din 15 decembrie 1938, adresat de către Iuliu Maniu Regelui Carol al II-lea, se spunea că: „Românii ardeleni şi bănățeni au adus în noua țară,..., o bogăție sufletească, afirmată cu sfioasă mândrie. Poporul din Vechiul Regat, cu un sentiment care îi face cinste, a apreciat şi a elogiat mai mult ca orice tocmai partea aceasta a aportului adus de noile provincii...".

Colonelul Dumitru Matei, folosind o serie de surse, între care şi lucrarea intitulată *România în anii Primului Război Mondial* (Bucureşti, Editura Militară, 1987, vol. II, pp. 797-799), atinge una dintre cele mai sensibile probleme ale vremii – reforma agrară, principala măsură ce avea să dea vigoare economiei naționale şi țăranului român. Acesta vine cu câteva informații privitoare la împroprietărirea cu pământ a celor ce au luptat pentru făurirea şi apărarea României Mari, precizând că: „Prin reunirea provinciilor istorice cu patria-mamă suprafața țării a crescut de la 137.903 la 295.049 km^2 şi numărul populației a crescut de la 7.771.341 la 18.024.269 locuitori. A sporit baza de materii prime. S-a dublat suprafața arabilă a țării, s-au extins terenurile de păşune şi a crescut şeptelul. Au fost expropriate 6.008.098 ha pământ arabil din cele 9.242.931 cât reprezenta suprafața marilor moşii. La 26 octombrie/8 noiembrie 1919 Regele a dat Proclamația către țară prin care anunța reforma constituțională, votul universal şi împroprietărirea cu 2.000.000 ha din marea proprietate particulară, domeniile coroanei, ale statului şi ale stabilimentelor de binefacere. Un număr de 1.393.353 țărani fără pământ sau cu pământ puțin, văduve de război şi mobilizați, indiferent de etnie, au devenit proprietari de loturi. Reforma aceasta a schimbat structura agrară a țării şi a adus profunde mutații cu caracter economic-social. [...]

Reforma Agrară s-a legiferat treptat. După ce în 1917 Parlamentul refugiat la Iaşi a înscris dreptul de expropriere în Constituție, legea s-a aplicat în mod progresiv:

- pentru Basarabia legea pentru reforma agrară a fost votată de Sfatul Țării în şedința din 26-27 noiembrie 1918 şi Regele Ferdinand I a promulgat-o prin Decretul Regal Nr. 3.781 din 22 decembrie 1918;

- pentru Transilvania, Banat, Crişana şi Maramureş dreptul Statului de expropriere pentru cauză de utilitate publică, în măsura şi condițiunile cuprinse în legea de față s-a făcut *în conformitate cu punctul 5 al articolului 3 din rezoluția Adunării Naționale a tuturor românilor din Transilvania, Banat, Crişana*

şi Maramureş, adunați prin reprezentanții lor îndreptățiți la Alba-Iulia, în ziua de 18 noembrie/1 decembrie 1918, şi având ca punct de plecare Decretul-lege nr. 3.911/919, votat de Marele Sfat Național. Decretele-legi nr. 3.911/1919, nr. 2.478/1920 şi nr. 4.167/1919 au fost ratificate, iar la 19 iulie 1921, data promulgării acestei legi, au fost abrogate. Legea a fost publicată în «Monitorul Oficial» nr. 93/30 iulie 1921;

- pentru Oltenia, Muntenia, Moldova şi Dobrogea (Vechiul Regat) legea *s-a votat de Adunarea Deputaților în şedința de la 7 iulie anul 1921 şi s-a adoptat cu majoritate de două treimi şi anume două sute şaptesprezece voturi, contra şaptezeci şi opt, iar de Senat în şedința de la 11 iulie anul 1921 şi s-a adoptat cu majoritate de două treimi şi anume una sută şaptesprezece voturi pentru, şaptesprezece contra.* A fost promulgată şi învestită cu sigiliul Statului la 14 iulie 1921 şi publicată în «Monitorul Oficial» nr. 82/17 iulie 1921."

Organizarea sistemului filantropic. Făcând referire la gravele urmări ale războiului în rândul populației şi la implicarea unor personalități feminine ale timpului în actul caritabil, istoricul Narcisa Maria Mitu spune: „Primul Război Mondial (1916-1919) a avut consecințe dramatice asupra României, urmările sale fiind resimțite încă mulți ani după încheierea ostilităților. Reducerea teritoriului țării la regiunea Moldovei, epidemiile, sărăcia, pierderile materiale dar, în special, pierderile de vieți umane şi-au pus puternic amprenta asupra României. Acest război pentru care foarte mulți români au făcut sacrificiul suprem, viața, şi, la fel de mulți au plătit cu invaliditatea, a fost unul al speranțelor, al viselor împlinite.

Integrarea socială a acestora a constituit o preocupare intensă a autorităților, un puternic impuls venind din partea Reginei Maria, supranumită şi «mama răniților». Exemplul său a fost urmat de foarte multe doamne influente din societatea românească dovadă fiind numeroasele şi diversele inițiative feminine. Ca şi predecesoarea sa, Regina Elisabeta, Maria s-a remarcat printr-o infatigabilă implicare în constituirea unui sistem filantropic, încurajând totodată doamnele din înalta societate să aibă un rol activ în strângerea de fonduri şi în gestionarea actelor caritabile. [...]

Documentele, memorialistica, folclorul cât şi înscrisurile oficiale ne arată că războiul nu s-a sfârşit odată cu încheierea păcii, el continuând prin urmările pe care le-a avut asupra oamenilor, în special asupra orfanilor, văduvelor, răniților şi invalizilor de război şi care reclamau o atenție specială din partea autorităților. Un sprijin important a venit din partea Reginei Maria, ajutată, în marile ei acțiuni de binefacere din timpul şi din perioada imediat de după finalizarea războiului, de marile doamne ale societății româneşti, Olga Sturdza, Anastasia Filipescu, Alexandrina Cantacuzino, Simona Lahovary, Lia Brătianu, ale căror fapte trebuie menționate. Prin atitudinea şi curajul de care au dat dovată, acestea pot fi trecute în rândul generalilor de pe «frontul de acasă» a căror bătălie s-a dat pe o perioadă îndelungată constând în a oferi siguranță, educație dar şi de a modela caractere."

Uniformizarea şi modernizarea învăţământului românesc. Sistemele diferite de învăţământ din Basarabia, Bucovina şi Transilvania, provincii în care valorile şi culturile ocupantului erau profund imprimate, constituiau o dificultate în procesul educaţional românesc ce a urmat după Marea Unire şi o piedică în calea afirmării identităţii naţionale a românilor din provinciile noi alipite statului român. Pentru eliminarea sistemelor de învăţământ de origine străină – rusească, austriacă şi ungară –, s-au luat măsuri de unificare a sistemului, pentru a se consolida conştiinţa naţională românească. Măsurile întreprinse au privit şi minorităţile. Astfel că, în numai trei ani (1922-1925), copiii din şcolile minoritare au început să cunoască pe lângă limba maternă şi limba română.

În prima fază a urmat un proces de integrare, prin trecerea instituţiilor de sub autoritatea străină sub autoritatea românească centrală, apoi a urmat un proces de consolidare a elementului autohton, prin popularea şcolilor cu români.

În perioada interbelică s-au făcut eforturi mari în procesul de uniformizare a învăţământului, de ridicare a nivelului de cultură al poporului prin diminuarea analfabetismului şi modernizarea societăţii. Astfel, Unirea de la 1918, cu toate greutăţile ivite, a făcut posibilă o solidarizare a provinciilor şi o participare la viaţa culturală a tuturor cetăţenilor, indiferent de etnie, limbă şi religie, iar rezultatele au fost impresionante, învăţământul, ştiinţa şi cultura românească cunoscând o dezvoltare fără precedent, cu performanţe de nivel european şi mondial.

Au fost construite şcoli în toată România, pentru învăţământul gimnazial şi liceal, s-au înfiinţat şcoli normale (de învăţători) şi au fost tipărite manuale şcolare în tiraj mare. O atenţie specială s-a acordat învăţământului liceal industrial, comercial şi agricol. De asemenea, învăţământul universitar a devenit o prioritate, universităţile din Iaşi, Bucureşti, Cluj şi Cernăuţi fiind instituţii de formare şi cultivare a elitelor româneşti în diferite domenii. Tinerii cu rezultate bune la învăţătură (chiar şi cei din familii lipsite de posibilităţi financiare şi materiale) mergeau la specializare în Franţa, Germania, Italia sau Anglia, marea majoritate revenind ulterior în ţară şi contribuind la dezvoltarea mediului cultural şi ştiinţific românesc.

De precizat faptul că pe lângă Şcoală, în procesul acesta de modernizare a societăţii româneşti Biserica a avut un rol important prin cultivarea valorilor morale şi spirituale în rândul credincioşilor.

Modernizarea Armatei. Având experienţa campaniei din 1916, când Armata României slab dotată şi instruită a trebuit să dea piept cu cele mai performante armate ale timpului şi să piardă în mod dezastruos, dar şi experienţa anului 1917, care s-a dovedit a fi un an de referinţă în care viaţa a demonstrat că dacă se dispune de o armată bine organizată, înzestrată şi instruită, se obţin rezultate deosebite pe câmpul de luptă. Atunci, cu ajutorul Franţei pe linie de organizare, înzestrare şi instruire a ostaşilor, Armata Română a obţinut marile victorii de la Mărăşti, Mărăşeşti şi Oituz şi s-au creat condiţiile pentru înfăptuirea Marii Unirii de la 1 Decembrie 1918. Făcând referire la acest aspect, generalul

Mircea Vladu precizează că „structurile organizatorice, înzestrarea şi ierarhizarea specifice anului 1917 au fost menţinute până în anul 1924, decizia politico-militară dovedindu-se foarte bună, fapt demonstrat de campaniile victorioase duse de Armata Română în anii 1918-1919”.

Având aceste experienţe, în anii care au urmat, factorii de decizie au trecut la reorganizarea şi modernizarea Armatei, o atenţie deosebită acordându-se învăţământului militar, dotării cu tehnică de luptă, programelor de instruire pentru armele infanterie, artilerie, cavalerie, vânători de munte, transmisiuni, geniu, aviaţie, marină etc. Din păcate, măsurile luate au fost aplicate în limita unui buget insuficient, situaţie ce a pus probleme actului de instruire şi îndeplinirii cu succes a misiunilor. De asemenea, criza economică din perioada 1929-1933 a generat mari greutăţi în punerea în aplicare a programului de înzestrare.

Totuşi, conform generalului Mircea Vladu, care citează fondurile Arhivei Ministerului Apărării Naţionale, „adoptându-se aceste măsuri s-a ajuns ca înaintea începerii celui de-Al Doilea Război Mondial, Armata Română să deţină 8301 de guri de foc de artilerie (2160 artilerie uşoară, 492 artilerie grea, 2000 artilerie antitanc, 4758 artilerie regimentară şi 691 artilerie antiaeriană)”. De asemenea, „sfârşitul anului 1939 a găsit în înzestrarea Aviaţiei Române 276 avioane de luptă dintre care: 18 hidroavioane; 21 avioane de bombardament uşor de tipul Potez-63 şi Bristol-Blenheim; 34 de avioane de bombardament uşor de tipul Savoia-79, Bloch-210; 121 avioane de vânătoare de tipul PZL-11, Heinekel-112 şi Hurricane; 82 de avioane de recunoaştere şi observare de tipul IAR-37, IAR-38 şi IAR-39. [...] Deşi Armata Română dispunea de un număr mare de avioane, totuşi numărul mare de tipuri genera greutăţii deosebite vizând instruirea şi asigurarea tehnico-materială a acestora. Industria Aeronautică Română era incapabilă să îndeplinească cerinţele impuse de Aeronautica Mondială”. La rândul ei „Marina Militară dispunea în anul 1939 de: 1 submarin; 1 navă de bază şi încă 49 de nave auxiliare; 4 canoniere; 4 distrugătoare; 3 vedete; 7 monitoare”.

În ceea ce priveşte instruirea, aflăm că „în perioada interbelică, un contingent însuma cam 150.000-200.000 de tineri. Această situaţie a determinat factorul de decizie politico-militară să dispună măsuri pentru pregătirea acestor tineri, care să operaţionalizeze conceptual «naţiunea armată». Totodată, pentru operaţionalizarea acestui concept era necesar să se constituie şi un număr de unităţi, comandamente de mari unităţi, centre de instrucţie etc. Mai mult, pentru sporirea numărului personalului care trebuia să completeze pierderile pe timpul luptelor, după o periodă de instruire, s-a stabilit să se instituie începând cu anul 1934, pregătirea militară înaintea încorporării tinerilor de la 18 ani în sus, cunoscută sub denumirea de premilitărie. Pentru a organiza o armată performantă, era nevoie de tineri cu un nivel de cultură mai ridicat, precum şi de resurse economico-financiare, tehnico-ştiinţifice etc., mai consistente, de care România nu dispunea în perioada respectivă. Aceasta a împietat în special asupra înfiin-

țării unitățiilor şi marilor unități cu un nivel tehnic ridicat", spune generalul Mircea Vladu.

Tot pe linie militară, între numeroasele măsuri „ce urmăreau consolidarea statului român, …, se numără şi înființarea a trei licee militare, la Târgu Mureş, Chişinău şi Cernăuți. Prin aceste trei licee, ce se înscriu în procesul de «naționalizare» a învățământului din provinciile unite, Regele nu a făcut altceva decât să ofere țării tineri educați în spiritul disciplinei, al valorilor româneşti şi creştineşti" (Ioan Nistor).

„Pentru conducerea structurilor militare era nevoie de formarea unor cadre militare competente. Baza de selecție pentru formarea viitorilor ofițeri o reprezentau liceele militare de la Cernăuți, Craiova, Iaşi, Mănăstirea Dealu şi Târgu Mureş. Din liceele militare se recrutau tineri pentru şcoala militară pregătitoare de ofițeri, cu durata de un an, care era obligatorie pentru toți candidații admişi în şcolile de ofițeri, indiferent de armă. Funcționau apoi Şcoala de ofițeri de infanterie, cavalerie, artilerie, geniu, marină, administrație, jandarmi şi mecanici auto cu durata de doi ani, Şcoala de aplicație cu centrele de instrucție de armă cu durata de doi ani şi Şcoala Superioară de Război cu durata de doi ani. […] Pentru înființarea sau completarea unităților, ca urmare a pierderilor înregistrate, era nevoie şi de un numar mare de ofițeri de rezervă, formați în şcolile speciale cu durata de pregătire de un an sau în şcolile special înființate pe langă institutele politehnice şi Institutul de Arhitectură. Pentru formarea maiştrilor militari şi subofițerilor erau şase şcoli de maiştri militari şi treisprezece de subofițeri, iar durata studiilor era de un an, punându-se accentul pe specialitate şi administrație, până la nivelul eşalonului companie.

Un accent deosebit s-a pus, în perioada respectivă, pe pregătirea pentru luptă a structurilor militare de către instructori bine pregătiți, care cuprindea: educația ostăşească vizând probleme de istoria patriei; geografie elementară; comportamentul şi etica ostăşească; cunoaşterea legilor.

Totodată, accent s-a pus şi pe procesul de pregătire a românilor pentru apărare. Din această perspectivă s-au avut în vedere problemele care vizau mobilizarea resurselor umane şi materiale ale națiunii, realizarea cadrului legal care să prevadă pregătirea şi mobilizarea întregii populații apte să participe la apărarea țării, în caz de nevoie.

Astfel, în anul 1933 a intrat în vigoare Legea asupra organizării națiunii şi teritoriului pe timp de război, care conținea precizări vizând pregătirea preregimentară a tineretului cu vârsta cuprinsă între 19 şi 21 de ani, mobilizarea tinerilor care nu împliniseră vârsta de 18 ani şi folosirea femeilor pentru prestarea de diferite servicii în folosul apărării.

În anul 1934 a intrat în vigoare Legea pentru pregătirea premilitară, care preciza modul în care trebuia organizată şi desfăşurată pregătirea premilitară a tinerilor cu vârsta cuprinsă între 18-20 ani. În anul 1938 a intrat în vigoare Legea pentru înrolarea femeilor în serviciul patriei în timp de război, care legifera obligații pentru femei de a munci în uzine, şcoli, administrații, serviciul sani-

tar etc., înlocuind astfel bărbații mobilizați. În anul 1939 a intrat în vigoare Legea pentru organizarea şi folosirea tineretului în caz de mobilizare, care stipula organizarea şi instruirea tinerilor până la 18 ani, pentru a putea participa la nevoie la acțiunile de luptă pentru apărarea patriei".

Cu toate acestea, „constituirea unui număr prea mare de structuri centrale de tip comandament, direcții, inspectorate, care încadrau în special absolvenții Şcolii Superioare de Război în detrimentul comandamentelor şi unităților luptătoare, generând o birocrație complicată" (Mircea Vladu) şi lipsa resurselor financiare au împiedicat crearea unei armate bine dotată şi instruită, care să poată duce un război de apărare de lungă durată.

O noutate pentru viața militară a fost constituirea eparhiei militare. Astfel, „Catedrala Încoronării, a Întregirii şi a Unirii a fost încredințată după un timp Armatei, pentru a deveni sediul Episcopiei Armatei, până când reformele comuniştilor au scos-o dintre ziduri, au alungat păstorul şi pe Dumnezeu din Armată" (Grigore Buciu).

Unificarea Bisericii. Modul în care era condusă Biserica în spațiul românesc era diferit de la provincile noi ale țării la Vechiul Regat. De aceea, după Unirea de la 1 Decembrie 1918, s-a simțit nevoia realizării unificării bisericeşti a tuturor românilor ortodocşi din fostele provincii istorice româneşti, măsură ce era atât în interesul Bisericii cât şi al Statului.

Mergând pe firul istoriei în dorința de a scoate în evidență acest aspect, deloc uşor, preotul Ion Niță Rizea, folosind ca sursă lucrarea profesorului Mircea Păcurariu *Istoria Bisericii Ortodoxe Române* (vol. III, ediția a 3-a, Bucureşti, Editura Trinitas, 2008, p. 359), spune: „Unirea tuturor provinciilor româneşti cu Vechiul Regat, încheiată la 1 Decembrie 1918, va impune, ca necesitate stringentă pentru bunul mers al Bisericii noastre, unificarea ecleziastică şi organizarea ei pe baza unui statut şi a unei legi unice, temeinice. Realizarea unificării bisericeşti, urmare firească a unității politice a statului român, va fi un deziderat pe care episcopul Miron Cristea al Caransebeşului şi-l va dori cât mai repede împlinit, de îndată ce va fi ales Întâistătător al Bisericii Ortodoxe Române.

Viitor mitropolit primat şi patriarh al României, Miron Cristea va reuşi, în doar câțiva ani, printr-un efort susținut, să realizeze unificarea Bisericii noastre, dându-i acesteia un statut şi o lege de organizare şi funcționare unitare, care să corespundă noilor realități şi exigențe ale vremii. ..., acțiuni care se vor încheia în anul 1925, prin înființarea Patriarhiei Române şi elaborarea Statutului şi a Legii de organizare a Bisericii Ortodoxe Române".

De aceea, „prin faptele şi realizările sale, patriarhul Miron Cristea (1868-1939) ocupă un loc însemnat în istoria neamului românesc şi a Bisericii Ortodoxe Române".

Constituția României Mari din 1923. După Marea Unire a fost nevoie de o lege fundamentală pentru noul stat român, care, prin adoptarea unor reglementări şi norme juridice, să ducă la consolidarea şi modernizarea societății româneşti. Constituția de la 1923 „are meritul de a fi legiferat, încă din primul

articol, caracterul unitar şi indivizibil al statului român. Totodată, ea a consacrat drepturile şi libertățile fundamentale ale cetățeanului şi a creat climatul necesar pentru activitatea politică a tuturor partidelor aflate pe eşichierul politic”, aceasta fiind „apreciată ca una dintre cele mai democratice din Europa acelei perioade, ea fiind în concordanță cu situația şi cerințele fundamentale ale României după făurirea statului național unitar”, spune generalul Ilie Gorjan, citând lucrarea Mircea Muşat, Ion Ardeleanu, *România după marea unire* (vol. II, Bucureşti, Editura Ştiințifică şi Enciclopedică, 1986).

Concluzii. „Încoronarea, ca încununare a marii izbânzi a României întregite..., după marele război, dă finalitatea unui proces istoric milenar, dacă facem un arc peste timp, între Dacia străbună şi România modernă, de la începutul veacului 20” (Mihai Sporiş).

De aceea, „... Încoronarea regilor României Mari (la 15 octombrie 1922) nu a fost un eveniment oarecare, ci o bornă în devenirea Statului Român «național, unitar şi indivizibil». Ea a încheiat, cu un necesar moment de vârf, lupta jertfelnică a ostaşilor români în Războiul pentru Întregirea Neamului ca şi lupta diplomatică pentru recunoaşterea internațională a unirii tuturor românilor în statul lor unic. Consfințindu-l, prin sfințirea coroanelor regale în catedrala de la Alba-Iulia şi aşezarea lor pe capetele celor doi mari şi iubiți eroi ai acestor lupte, Încoronarea a deschis totodată o pagină nouă în viața istorică a românilor: pagina reformelor structurale moderne înfăptuite în spiritul unei largi democrații şi al monarhiei constituționale” (Ioan St. Lazăr).

*

*   *

Acest volum, intitulat *Primul Război Mondial şi Marea Unire a Românilor. 100 de ani de la încoronarea suveranilor României Mari (1922-2022)*, se adaugă Colecției omagiale „Centenarul Marii Uniri”, realizată de Centrul de Cercetări Istorice „Pr. Dumitru Bălaşa” al Asociației Naționale Cultul Eroilor „Regina Maria” în cadrul programului de cercetări derulat sub genericul „Pe urmele eroilor şi martirilor neamului”, desfăşurat în mai multe etape în perioada 2016-2020, reluat în 2021 şi continuat în 2022, pentru a omagia cei 100 de ani de la punerea cununii regale peste România Mare şi pentru a întregi şirul de fapte eroice şi glorioase din frumoasa epopee a Marii Uniri.

Dăm importanța cuvenită acestui înălțător moment din istoria noastră, pentru că „... ceea ce s-a petrecut la Alba Iulia şi Bucureşti, cu ocazia încoronării primilor suverani ai României Mari, Ferdinand I «cel Loial» şi Regina Maria «cea Mare», a fost mai mult decât o simplă ceremonie, a fost un eveniment simbol, care a aşezat România întregită în rândul marilor monarhii europene” (Nori Ionela Cadea).

Din păcate, din cauza neputinței politicienilor, a trădărilor şi a vitregiei vremurilor, după doar două decenii de la Marea Unire, România a pierdut Basarabia, Bucovina de Nord, Ținutul Herța, Insula Şerpilor şi Cadrilaterul, dar

speranța reunirii nu s-a stins, ea fiind vie în sufletul românilor, al românilor adevărați şi patrioți. Se aştepta momentul, iar pentru partea aceea a Basarabiei ce constituie astăzi Republica Moldova, momentul a venit în 1991, dar a fost ratat. La 30 de ani de la destrămarea Uniunii Sovietice, dezamăgiți de neputința sau dezinteresul elitelor politice din cele două state româneşti – România şi Republica Moldova –, patrioții români încă mai luptă, prin metode paşnice, pentru renaşterea sentimentului unității de neam în spațiul pruto-nistrean şi speră în reunirea celor două maluri ale Prutului. Dar timpul trece, românismul pruto-nistrean se diluează iar speranța va fi deşartă, aşa cum întrevede istoricul Corvin Lupu, care spune:

„În perioada stăpânirii țariste, elitele româneşti din Basarabia au fost deportate, întemnițate, persecutate, marginalizate. În mod deosebit au fost oprimați preoții. În perioada lui Stalin, această situație s-a repetat. Ulterior, elitele româneşti din Basarabia, care s-au ridicat în perioada comunistă, au fost atrase intenționat spre situații mai bune oferite în alte părți ale imensei Uniuni Sovietice şi înlocuite cu elite rusofone. Fibra românească a Basarabiei a fost mereu agresată şi subțiată. [...]

Până în prezent, România a ajutat cu anumite sume de bani guvernul de la Chişinău, a oferit vaccinuri gratuite, maşini pentru poliție, pompieri şi şcoli, a investit într-un gazoduct care să facă Republica Moldova independentă energetic față de Rusia etc. etc. De asemenea, guvernul de la Bucureşti oferă cetățenie pentru moldoveni, devenind pentru aceştia o rampă de emigrare spre Occident şi contribuind astfel la depopularea gravă a Republicii Moldova de etnici români, ceea ce slăbeşte forțele care luptă pentru românism şi unire cu țara-mamă şi întăreşte rusofonii care sunt loiali Rusiei şi susțin apartenența Republicii Moldova la spațiul estic şi nu la România. Cum spuneam mai sus, rusofonii nu părăsesc Basarabia."

Dacă la nivel politic au existat ezitări, nu aceeaşi lipsă o vedem în cazul Bisericii noastre, ea fiind cea care a făcut paşi însemnați pe linia reîntregirii, exemplul cel mai elocvent în acest sens fiind reactivarea în 1992 a Mitropoliei Basarabiei (cu reşedința la Chişinău).

Acest lucru demonstrează că dorința „... de unitate națională a fost, este şi va fi o permanență istorică majoră a neamului românesc, iar Biserica Ortodoxă joacă un rol important în realizarea acestui deziderat", spune preotul Alexandru Stănciulescu-Bârda.

De aceea, „după atâta vreme, o sută de ani, de la încoronarea Unirii celei Mari, clopotul de la Catedrală tot la unire cheamă când şi cât mai bate!", conchide generalul Grigore Buciu.

Eugen Petrescu

Foreword

Short retrospective on the First World War, the Great Union of Romanians and its international recognition (1916-1920). Romania's entry into the Great War, the four Romanian military campaigns - 1916 (fighting for the liberation of Transylvania, resulting in a military failure that could lead to the disappearance of Romania as a state), 1917 (resulting in a huge success following the victorious battles in Mărăşti Mărăşeşti and Oituz, who saved Romania from disaster and created the conditions for the achievement of the Great Union), 1918 (resumption of fighting through the intervention of the Romanian Army in Bessarabia, Bukovina and Transylvania, including Banat, Crişana, Sătmar and Maramureş, liberation and integration of the national territory), 1919 (Romania's entry into Budapest and the liberation of Hungary from the Bolshevik regime established by Béla Kun, with the support of Russia) the acts of the union on 9th April 1918 with Transylvania and the peace treaties of Saint Germain en Laye, on 10th September 1919, with Austria, Neuilly sur Seine, on 29th November 1919, with Bulgaria and Trianon, on 4th June 1920, with Hungary, which recognizes by the international community the inalienable rights of the Romanian state over Bukovina (Romanian territory, occupied by the Habsburgs in 1774), the whole of Dobrogea (by reconfirmation of the Romanian-Bulgarian border in 1913, drawn by the Peace of Bucharest), Transylvania (Romanian territory included in the Kingdom of Hungary, later the Austrian Empire and the Austro-Hungarian Empire) and the Peace Treaty of Paris, on 28th October 1920, officially recognizing the union of Bessarabia (Romanian territory occupied by the Russians in 1812) with Romania – these are the stages of the Great Union and the creation of Greater Romania.

These stages highlight the fact that the Great Union of 1918 is due to the popular will expressed by the Romanians from Bessarabia, Bukovina and Transylvania, the victory of the Romanian Kingdom (Romania) in the First World War (1916-1919) and the political negotiations during the Peace Conference from Paris (1919-1920). Therefore, Greater Romania - the New Kingdom of Romania, is the direct consequence of this bloody world conflict.

*
*   *

"The approach of the First World War that led, in our case, to the natural reunification of Romania captivated many writers, historians, memorialists, artists of all kinds, so we have a vast and relevant bibliography, in which the

contributions of all the authors, from one epoch to another are essential and necessary", says the philologist from Craiova, Tudor Nedelcea.

We also say that it is natural to be like that, because every generation has the duty to highlight the history of the its time and to leave it to the future generations as it was. Thus, the cultured people of the Great Union generation, but also of the generations that followed them, were captivated by the brilliant epoch in which the Great Romanian coagulation took place and were concerned with keeping alive the memory of those who by deeds of arms, through heroism and martyrdom and through the art of diplomacy, made Romania and put it on the map of the world as a national state, sovereign and independent, unitary and indivisible. So ..., honorable duty!

However, "it is unfortunate that, in our historiography, the Coronation event has not been given due attention and significance; the disease of the post-war communist period, in which the monarchy was abolished, is still inoculated in the minds and writings of many scholars, even the most prominent ones. «A sincere history of the Romanian people» should be rewritten, in a more detailed way and with significant details, giving the constitutional monarchy, people-loving and loved by the people, constructive and exemplary (in the corresponding historical contexts), the place and the real role in the modern becoming of the Romanian state, the place and the role recognized internally and internationally, at that time and later", asserts the philologist from Vâlcea, Ioan St. Lazar.

Therefore, as for the Coronation of the Sovereigns of Greater Romania – King Ferdinand I and Queen Maria -, an act of fundamental national significance, which completes the epic of the Great Union of 1918, it is our duty, as historians, essayists, writers, etc., to do it without to hinder us from the form of government that each of us wants: monarchy, republic, etc. It is unfair that two first-rate historical political personalities, who devoted themselves with all their strength and love to the fulfillment of the Romanians' eternal dream and to whom we owe this beautiful achievement, should be treated superficially or carelessly.

*

*   *

As concerning the theme of the book, we mention that the Prime Minister Alexandru Averescu wanted the event to take place during his government, the organization of the important event had been established on 8th July 1920 by the Coronation Commission, led by General Constantin Coanda - President of the Senate, but its activity was a short one.

For his part, Ion I.C. Brătianu wanted the event to take place while he was in charge of the government, his intervention causing the sovereign to decide to postpone the festivities, citing various reasons in this regard, but in the middle is, apparently, the cold relationship between Ferdinand and Averescu.

As the military historian Ion Giurcă and the archivist Liviu Corciu state, "Returning as the head the government on 19th January 1922, Ion I.C. Brătianu

established that one of the objectives in the attention of the executive should be the coronation of sovereigns, an activity in which the Ministry of War, whose leadership General Gheorghe Mărdărescu was appointed on 25th March was involved, given the participation of important structures and military personalities. In the summer of 1922, a new Steering Committee was appointed for the preparation of the Coronation Holidays, under the leadership of Anghel Saligni, and on 24th August, the day of the activities in Alba Iulia was set – on 15th October. The Steering Committee had 7 commissions, each with a head, with clear responsibilities: Miron Cristea, Nicolae Mişu, General Paul Angelescu, historians N. Iorga and Ioan Lapedatu, architects Victor Gh. Ştefănescu and Petre Antonescu, painters Arhur Verona and Costin Petrescu, George Enescu and Constantin Cristescu, who had at their disposal specialists in different fields of activity and professional organizations willing to get involved in the large national project."

Coronation of the sovereigns of Greater Romania. After the official unification of Bessarabia, Bukovina and Transylvania with Romania, a symbolic act was needed so that the King Ferdinand I would take possession of these old Romanian territories. But, "In Romania, the political life after the Reunification War was very turbulent; under the sign of the universal suffrage, the union of the historical provinces with the country, the social reforms, the old or newly created parties or those in the provinces - also in renewal - failed to ensure governmental stability, vital in the context of a strong representation at the Peace Conference, of completing the administrative, fiscal-budgetary, defense and security unit of the national territory. The elections of November 1919 - lost by the Liberals - did not solve the problems: the main winning party - PNR - kept its leader in Sibiu (Iuliu Maniu preferred to remain president of the Governing Council) and appointed as prime minister of Romania one of the Transylvanian leaders, Alexandru Vaida-Voevod. It was the proof that the Great Union had a long way to go: perseverance, skill, and political intelligence. Great symbolic gestures were needed so that confidence and enthusiasm would not be extinguished. Symbols were needed. This is the context in which the decision of a grand and solemn ceremony was taken, having in the foreground King Ferdinand the Unifier and Queen Mary, much loved by the Romanian people. In fact, Ferdinand and Maria were already crowned kings of Romania after a solemn ceremony held in Bucharest on 10th October 1914, but in a sad, oppressive atmosphere, after the death of Carol I. Now the problem was to be crowned king of all Romanians. The place of the new coronation ceremony was not chosen at random: it is true that Alba Iulia was related to the name of Mihai Viteazu, that here gathered the 1228 delegates who voted - on 1st December 1918 - the Union of Transylvania and Banat with the Country, but just as appropriate could be Chişinău, the place where the first Union with the Country of a Romanian province was decided, Bessarabia, on 27th March 1918", says the military historian Alexandru Oşca.

Initially, it was desired that the sovereign be anointed at the Mihai Voda Church in Bucharest, and the coronation at Alba Iulia, but Ferdinand refused on the grounds that both acts are part of the same ceremony. Nicolae Iorga came up with the proposal to build a Cathedral for the Coronation in Alba Iulia (symbolic city for the Romanian unity and their spiritual capital), in memory of the great voivode and prince Mihai Viteazul (the first unifier, in 1600, of the three great historical provinces in a single state) and his triumphal entry on 1st November 1599 in the capital of the Principality of Transylvania (from the second half of the 16th century and residence of the Metropolitan Church of Transylvania), the place where three centuries later, on 1st December 1918, the Great Union had been fulfilled by popular will.

As the proposal was accepted, the political factors, with the consent of the sovereign, decided that the coronation ceremony should take place on 15th October 1922.

The project and the management of the works were entrusted to the architect Victor G. Stephănescu, the Orthodox Cathedral being built next to the Catholic Cathedral, after the model of the Royal Church from Târgovişte. The foundation stone was laid on 28th March 1921, the day after Easter, the cathedra being built in a short time. Then the painting was done, the work of Costin Petrescu, who painted the interior fresco: on the wall on the west side being embodied the two founders, Ferdinand and Maria, on the side aisles, Miron Cristea, Primate Metropolitan of Romania, future First Patriarch of the Church Romanian Orthodox and Nicolae Bălan, Metropolitan of Transylvania, and in the narthex, Mihai Viteazul and his wife, Doamna Stanca.

The erection of the Coronation Cathedral was also aimed to restore the metropolitan church, which Mihai Viteazul the Brave built here in 1597, destroyed by the Habsburgs in 1714. The the sanctification of the church was performed on 8th October 1922, when received the "Holy Trinity" and the "Saints Archangels Michael and Gabriel" as patron saints (in memory of the first Romanian Unifier).

Therefore, the ceremony was held at the Orthodox Cathedral of Alba Iulia (Cathedral of the Reunification of the Nation or Coronation Cathedral) - built in 1921-1922, the sovereigns being acclaimed by the 30.000 participants from the united historical provinces and 15.000 soldiers.

The festivity, besides the Sovereigns, from the Royal House of Romania was attended by Crown Prince Carol, accompanied by his wife, Elena, Princess of Greece, and Prince Nicholas. The guests of honor were the daughters of Queen Mary, Elizabeth (who became Queen of Greece) and Marioara (sovereign of the Serbs, Croats and Slovenes), who was accompanied by Prince Paul Karagheorghievich. The representatives of 13 royal states of the world also honored the event with their presence: the Infants of Spain, Alfonso d'Orleans-Bourbon, with Infanta Beatrice, the sister of Queen Mary, Duke Albert of York, who would become King George VI. Italy was represented by Thomas,

Duke of Genoa, uncle of the King of Italy, Victor Emmanuel IV. The French mission was represented by Marshal Ferdinand Foch, commander of the French army, and Generals Weigand and Petain. Among the special guests was the "friend of the Romanians", General Henri Berthelot, the head of the French military mission in Romania. Poland, Austria, Switzerland, Finland, Portugal, Bulgaria, USA, Japan were represented by ministers plenipotentiary, and the Apostolic Nuncio led by Cardinal Francesco Marmaggi.

The ceremony was also attended by Prime Minister Ionel Bratianu, Alexandru Marghiloman, Alexandru Averescu, Constantin Coanda, Nicolae Iorga, Ion Gh. Duca, members of the government, Mihail Pherekyde, President of the Assembly of Deputies, Mihail Orleanu, President of the Senate and parliamentarians. Also present were members of the Holy Synod of the Romanian Orthodox Church, the leadership of the Romanian Academy, university rectors and 33 generals.

In this way, the Romanian historical space united in 1918 was crowned on 15th October 1922, with the coronation of the sovereigns of the Great Union - King Ferdinand I, the first King of Greater Romania and Queen Maria, the most beloved monarch of the Romanians - a historical moment the distinguished general Grigore Buciu eloquently defines it the *Coronation of the Great Union*, a phrase that ennobles the beautiful fulfillment of the Romanian people through the two historical moments, mentioned above - the Great Union and the Coronation ("the last episode when the union of all the Romanian provinces was sanctified under the scepter of the King of Romania").

But, as General Grigore Buciu says, "In Alba Iulia, in the city, not only King Ferdinand and Queen Maria were crowned as sovereigns of Greater Romania! The Union itself has been crowned! And, with it, all the pains that were suffered in many trials and partial successes that marked its path through history until that moment of great fulfillment.

On 1st December 1918 in Alba Iulia took place the engagement between the country and its provinces brought home from abroad. Through the treaties concluded at the Paris Peace Conference, the sovereigns and the country had the official certificate of civil marriage. From now on, they could step into the cathedral to be crowned by the priests, according to the religious tradition of the people over whom they ruled. To crown them as sovereigns of Greater Romania, in the historical capital of the hopes of union. But there was no Orthodox church in the city to celebrate the event. The episcopal building built by Mihai Viteazul had been destroyed and on its place Horea, the symbol of the revolt of the Transylvanian ethnic majority and of the unification of the Romanians in a Dacia of their ancestors, had been crushed with the Wheel. At last the long dream had come true and all the papers were in order. It took October 15th, 1922, to build the monastery and keep the union on its altar forever."

Chronicle of the coronation ceremony of the King and Queen of Greater Romania. According to the study carried out by the philologist Ioan St.

Lazar regarding the ceremony in Alba Iulia (October 15th) and Bucharest (October 16th), having as source the "Universul" newspaper (year XI, no. 237, on 19th October 1922), which includes the editorial entitled "Coronation Sunday", signed by Nicolae Iorga and a set of reports made by the special correspondents of the newspaper in the two cities, but also the *Daily Notes* of Queen Maria, on October 17th, the chronology of events is as it follows:

Alba Iulia (Sunday, October 15th): "presentation of the city in celebration and of the delegations from the Transylvanian villages; the entrance through which the «Georgian Gate», on 1st November 1599, Mihai Viteazul's soldiers entered, in order to santify, in a special but short time historical event, the first annexation of Transylvania to the bosom of the motherland; «The arrival of the royal train», followed by «the greeting of the sovereigns» (by high-ranking state officials), «the mayor's speech», «the royal procession starts for the cathedral», from the station, on the «Coronation» boulevard through a corridor guarded by troops and soldiers from military schools; «Solemnity of the coronation», respectively: «Religious service in the cathedral», «handing over of the crowns» (to the President of the Senate and the Chamber of Deputies) «under the canopy», in front of the church and in front of the people, with the presence of the representatives of the allied countries and friend countries, «The solemn act of the coronation», when King Ferdinand received his crown and put it on his head - «how was M.S. Queen Mary crowned», «the most moving moment» (when the Queen knelt down and received her crown on her head, after that, overwhelmed with emotion, the two husbands and kings kissed, in sounds of the Royal Anthem), «the speech of the president of the Senate», «the speech of the President of the Chamber of Deputies», «the speech of the H.M. The King», «The passage of the sovereigns in the royal pavilion», «The King's Proclamation»; «Gala Lunch» (with menu presentation), «Guests Dinner», with various short speeches; «Coronation Memorial» (signed by «Ferdinand and Mary»); «Military parade», «Assistance», «Military parade» (with «H.M the Queen at the head of the 4th Roşiori Regiment»), «Cheering of the Sovereigns», «Marshal Foch about the Romanian army» («I am convinced now, when I saw your soldiers, about the patriotism, discipline, enthusiasm and bravery of the Romanian army that has been known so well»), «The departure of the sovereigns».

On the same day, Sunday, October 15th, in the Capital and in several cities in the country (Ploieşti, Iaşi, Craiova, Focşani - among those recorded in the above-mentioned newspaper), there were demonstrations to celebrate the coronation event, which began at 10.00, when the Te Deum started in Alba-Iulia."

Bucharest (Sunday, October 15th): "«Te Deum of the Metropolitan Church», «Assistance», «General Davidoglu's Speech», «Military Parade»; «Te Deum from St. Elijah's Church (Gorgani)», organized by the «Romanian Youth» Society»."

Bucharest (Monday, October 16th): "«The capital in celebration», «Mogoşoaia Railway Station», «Arch of Triumph» (with a wide description of its components, decoration and transcription of various significant inscriptions), «Waiting for sovereigns», «Order measures», «Army honors», «At Mogoşoaia station»; «Arrival of the royal train», «Greeting at the station», «Departure to the Capital», «Solemn entry of sovereigns into the Capital», «Formation of the procession», «At the Arch of Triumph», «Speech of the mayor of the Capital», «H.M. The King», «From Victoria Square to the Metropolis», «The eagles pass with flags»; «Arrival at the Metropolis» - «Divine Service»; «At the statue of Michael the Brave», «Parade of troops», «Parade of the historical and ethnographic procession» («groups of extras representing the most important epochs in the history of Romanians», «Independence» - «Final triumph: the unification of the nation»), «Parade of mayors» (some accompanied by folk groups in picturesque folk costumes), «The end of solemnity», «The royal pavilion»; «Gala Dinner at the Palace»" (attended by 200 guests).

Bucharest, Tuesday, October 17th: "«Mayors Dinner» - «Carol Park Arrangement»". Here, Professor Ioan St. Lazar brings the information noted by Maria Queen of României, *Daily Notes (1st January - 31st December 1922)*, vol. VI, Bucharest, Albatros Publishing House, 2005, p. 321) and not recorded in the newspaper.

*

* *

Scrolling through the book, we are impressed by the text of an article published at that time, today an archival document with a certain historical value, in which it is said that: *"... the coronation in Alba-Iulia was not a simple traditional ceremony with all the signs of power over the crowds throughout Greater Romania, but it was and is the seal of our supreme ideal sprinkled with many tears and blood... It is the golden dream for which our parents endured persecution and shame and great humiliation and dungeons and chains, endless beatings and torments, and terrible death by hanging and by sword. It is the brass trumpet, which announces to the whole world the triumph of our eternal aspirations; it is the precious crown placed on the forehead of the innumerable martyrs, whose sacrifice has gathered us forever under the helm of the same emperor. It is the apotheosis of our national unity. The great miracle has taken place. A whole world has gathered for its unparalleled feast. Both the living and the dead were present. Especially the dead. For before the three divisions of the mighty soldiers, who marched in the holy city of our nation, passed the procession of the great shadows: of the great voivode Mihai, of Horia, Cloşca, Crişan and Avram Iancu, as well as the whole army of the seven hundred thousand brave men who died - for our resurrection"* (Nicolae Colan, in "Revista Teologică", no. 10-11, Oct.-Nov. 1922, Sibiu).

Along with this written testimony, which is a sincere and pertinent "radiography" of the moment, made by Nicolae Colan – the future metropolitan

of Transylvania and member of the Romanian Academy, to which are added a series of documents of the time, as the time passed we remained with other kinds of testimonies related to the imposing event. Thus, the Coronation is reflected in literary creations dedicated to the sovereigns of Greater Romania (published in cultural magazines and in the newspapers of the time), photographs, paintings, prints, postcards, stamps, documents, seals, medals, badges, coins, etc. To these it is added a film, lasting 4 minutes and 11 seconds, made by the National Office of Cinematography in Bucharest, in 1939, two decades after the Coronation.

A contemporary of ours, Vilică Munteanu, archivist and historian, collector of objects with historical value, states that: "The solemn coronation of King Ferdinand I the Integrator and Queen Maria, in the Cathedral dedicated to the Holy Trinity in Alba Iulia, conferred on the monarchical couple of the United Kingdom of Romania the religious consecration as sovereigns of the Romanian unitary state", and "Through all that has been done in honor and memory of the act of Coronation of the Kings of the Integrated Romania, the Romanian people pay homage to one of the most important episodes of its millennial history, which represents a moment of national dignity and placing Romania in an important place among the European countries. Among them, medals, badges and coins, although quite a few, are metal testimonies of an epochal event."

In his turn, the young historian and philatelist Bogdan Emanuel Răduț says: "The emotion of historical events gradually disappears with the last contemporaries. But printing on different media keeps the memory of that event. Among the testimonies from the period that have survived to the present day is the philatelic show dedicated to the coronation of Alba Iulia. At the centenary, it is still in public or private collections, as a true document of a memorable historical day.

Admiring and holding in hand this philatelic issue is a real and tangible encounter with history. The emotions of the archaeologists when they discover materials hundreds or thousands of years old are not known, but the feeling can be understood, on a certain scale, by analyzing this issue. And this is another proof that philately is one of the best ambassadors of the national history and identity."

Looking at the Coronation from a political perspective, we see how rivalries and pride have prevented important personalities of the time, people with an important role in the act of making Greater Romania, from participating in festivities. Invoking adversity against the Brătianu government, not all politicians and not all parties prepared and announced their participation at the coronation, the big absentees from the ceremony being the leaders of the Romanian National Party and the Peasant Party, Iuliu Maniu and Ion Mihalache. It was a questionable gesture and even a proof of the lack of respect for the Sovereigns, as Nicolae Iorga would say in his autobiography, from which we quote the following: "The Transylvanian National Party had the worst patriotic

attitude against The Crown. When the representatives of the nationalities participated, even the irredentist Hungarians in the background, he refused, in his own house, to appear and to receive the Sovereign and the members of the dynasty, with the two Balkan Queens also coming to the great joy of their parents. Never has a certain rudeness which distinguishes the behaviour of Mr. Maniu, the skilful and imprisoned in the solemn collar, shown more ugly than on this occasion, and so King Ferdinand, very vindictive under his timid appearance, would never forgive (in fact, in private conversations, Mr. Maniu showed the deepest contempt for the head of state)" (N. Iorga, *A human life as it was*, Bucharest, Minerva Publishing House, 1972, p. 600).

Referring to this aspect, the philologist Ioan St. Lazăr states: "If we can say that the popular sentiment was in unanimity favorable to the coronation of Alba Iulia, not the same vibration of the heart had some of the Romanian politicians, who could not overcome their personal pride and to unite to an act of fundamental national significance, neither at the time of its preparation, nor at the time of its unfolding, nor at its consequences".

The political leaders mentioned above were not the only ones absent from this great event. We also mention here the absence of the Greek Catholic bishops, a fact "which was another big mistake and left a bitter taste to the participants", says the Vâlcea historian Florin Epure, quoting from the notes of the hierarch Miron Cristea the following: "All of the united brothers considered a bad thing the absence of the representatives of the church". Regarding the unpleasant aspect, "Constantin Argetoianu found Iuliu Maniu as the moral author of this action", who (in *Memoirs...*, vol. VII, part IV, Machiavelli Publishing House, 1996, pp. 263-264) states: «Urged by Maniu, the prelates of the united church did not attend the service under the pretext that they are not allowed by their canons to approach an Orthodox liturgy, which was false. But the gentlemen were enslaved to the National Party and listened to Maniu's urge. They waited outside the church, on the esplanade».

In their turn, the historians Ion Giurcă and Liviu Corciu say that: "The festivities in Alba Iulia and in Bucharest, on October 15th and 16th, 1922, on the occasion of the coronation of King Ferdinand I and Queen Maria, represented the event of the year, with echoes domestically and internationally, most of them positive, without missing some criticism, determined by certain interests and pride".

On the eve of the event, a new obstacle appears in front of the sovereigns and the organizers, "this time coming from the Catholic Church, which did not allow King Ferdinand, being a Catholic, to be crowned in the Orthodox Cathedral of Alba-Iulia and the threat of anathematization" (Ioan St. Lazăr). As Professor Lazăr states, quoting from *Maria, Queen of Romania - Daily Notes* (vol. IV, 2005, p. 273), "the solution was given by the Queen, who proposed that, avoiding to notice publicly the real reason, the coronation «to take place in front of the church, under the pretext that from there they can be seen by the

whole people and that the Te Deum should still be held in the church», which will happen".

As the sources indicate: "The religious service was officiated by the Metropolitan of Transylvania Nicolae Bălan, who also read the Gospel, and the Primate Metropolitan said the king's coronation prayer, as well as the blessing: «Lord our God, with glory and honor crown them»" (Fl. Epure).

Referring to the service officiated in the Cathedral, quoting from N. Iorga (*In the Transylvania of the Year of the Coronation*, Bucharest, Ed. Pavel Suru, 1923), Florin Epure states: "Nicolae Iorga surprised... the special significance of the event and the state of spirit from the imposing place of worship: «The Primate Metropolitan and only the metropolitans of four Romanian lands (Wallachia, Moldova, Transylvania and Bessarabia) officiate, Vladimir of Bukovina being stopped by illness. They are surrounded by the bishops of Roman, Huşi, Rădăuți, Argeş and Râmnic, the inhabitants of the Lower Danube and Buzău». The presence of so many high hierarchs of the national church deeply impresses the greatscientist who notes in the end, full of pride, that he is the witness of a truly memorable event: «Throughout the history of our nation, the hierarchs of Wallachia and Moldova, Transylvania and Bessarabia have never been seen, liturgizing together»".

Speaking about the presence of important military personnel at the ceremony (figures of 15.000, 40.000, 50.000 soldiers, former combatants of the First World War are estimated), Ion Giurcă and Liviu Corciu state, without specifying the actual number of soldiers present, that: "The magnitude of the event and the concept of the Coronation Celebrations in general, the one in Alba Iulia in particular, required an important military presence in the preparation and deployment phase, so that the Ministry of War, the General Staff, the General Inspectorates of the Army, the Commands of the Army Corps and Divisions, the Border Guard Corps and the Gendarmerie Corps, were implicated differently, often contradictory or frequently changed orders, passed down successively on a hierarchical line. A special responsibility had the command of the 7th Army Corps from Sibiu, commanded by General Henric Cihoski, the commander of the 21st Infantry Division and the units deployed in the Alba Iulia Garrison".

Citing the "Diocesan Sheet" (no. 41, 22th Oct. 1922, p. 3), Professor Nori Ionela Cadea states that: "The culmination of the festivities was the military parade, which lasted more than two hours and in which were involved 40.000 people... The parade began with the scouts, the small dorobanti, the military infantry school, the military artillery school, a division of Mountain Huntsmen, led by ASR Crown Prince Carol, Mihai Viteazul Division, a Transylvanian division, a naval detachment, mountain artillery, machine guns, heavy artillery, cavalry, tanks and 18 airplanes, which flew throughout the parade".

The Coronation Ceremony was followed by a dinner held in the Union Hall, attended by "according to some, 300 high-ranking officials (according to others, 400 people)" (Fl. Epure).

The next day, October 16th, the festivity continued in Bucharest, where, at the Arch of Triumph, King Ferdinand I was received with bread and salt, had a Thank You speech for the officials and inhabitants of the Capital of Greater Romania: "It's been four years since, almost in the same place, I was greeted coming from the exile by the glorious army within the walls of my capital. Today I enter this gate as the crowned king of all Romanians. This arch will represent for the future generations the glory of Romania, the hard times of suffering, will speak to all about the heroism of our army" (C. Stan, *Elie Miron Cristea and the coronation of King Ferdinand in Alba Iulia and Bucharest (15th-16th October 1922)*, in "Angvstia", no. 11, 2007, p. 152).

On the third day, October 17th, after the congratulations received by the two Sovereigns from the guests at the Royal Palace in Calea Victoriei, they all went to the Roman Arenas in the Carol Park, where they visited the Military Museum, then toured the specially designed dining areas, which was attended by 10.000 people (mayors from all counties of the country, along with peasants who had marched with the army in front of the statue of Michael the Brave), according to Nori Ionela Cadea, based on the *Book of the Coronation. The commemorative album of Coronation of MM. LL. King Ferdinand and Queen Maria in Alba-Iulia*, 1922, p. 32. Nori Ionela Cadea also states that "The coronation celebrations ended with a gala concert at the National Theater on the evening of 17th October 1922." Also, quoting the "Diocesan Sheet" no. 39, on 8th October 1922, p. 6, it states that: "The feast of the coronation was not lived and felt only in Alba Iulia and Bucharest. The three days of celebration also offered the students a short vacation,... However, schools and military schools called students and soldiers on 15th October, between 8.00-10.00, to talk about the significance of the event and in order to organize celebrations, and at 10.00, a service was held in all churches. At 11.00 the bells rang all over the country, and 101 cannon shoots were heard in all the county capitals, followed by parades of the army."

Reforms and progress after the Great Union. After the First World War "... the transition to the new Romania born from the events of 1918 and from the desire of an entire nation to organize and live in a national state" (Mircea Baron), the most important measures being"... rapid consolidation of the country, proclamation of universal suffrage, agrarian reform, adoption of the Constitution, administrative unification, etc. Externally, a network of regional alliances has been set up to bring stability to the area" (Gheorghe Nichifor).

The contribution of the united provinces to the economic consolidation of Greater Romania. With the end of the First World War and the consolidation of Romania into a new and great state, Romania's economic potential increased. "Laws were passed for the development of industry, for the organization and encouragement of agriculture, for the restriction of foreign capital, however agriculture was predominant in the whole economy" (Dumitru Matei). This made it possible to make significant progress, which allowed

removal of the damages caused by the war by 1923 and the rapid consolidation of Romania after that date.

According to the historian Tudor Rățoi, "The Great Union of 1918 generated... substantial changes in the economic configuration of the Romanian state that has now become unitary, in its natural, ethnic and historical borders. Ignoring the strong economic ebb immediately after the war, manifested globally and especially in the countries that had participated in the war, the economic and social situation of Romania took on a different perspective after 1918. It was acknowledged, almost unanimously, that at the origin of this change were the two provinces that became part of Romania on 1st December 1918 – Transylvania and Banat – which, along with Bucovina, brought appreciable industry, latent potential and remarkable resources, which also boosted the development of Old Romania, giving it another perspective. On this basis, Romania asserted itself as a state which, although it remained predominantly agrarian, could nurture hope for a real industrial future, considering that its soil and subsoil had «almost all the necessary raw materials». [...] Thus, it is no coincidence that in Romania (n.n.), in 1920, a Ministry of Labor was established, one of the first in Europe."

Then, the historian Mircea Baron indicates that "With the Union, the Jiu Valley becomes part of the new Romanian State formed now, and the first interwar years are effervescent, creating the framework for a development that would place this space among the important contributors to the development of the Romanian economy, industry in general, especially in the coming period. The Jiu Valley was, at this moment, the most important coal basin in Romania, in 1919 1,028,935 tons of coal were extracted from the existing mines here, which represents 65.98% of the entire production of the country."

However, the new provinces of the country brought to Romania not only a material dowry, but also a spiritual dowry, just as important. Referring to this aspect, in the *Memorandum of the Romanians from Transylvania (Transylvania, Banat, Crişana, Maramureş)*, on 15th December 1938, addressed by Iuliu Maniu to King Carol II, it was said that: "The Romanians from Transylvania and Banat brought in the new country, ..., a wealth of the soul, asserted with timid pride. The people of the Old Kingdom, with a feeling that honors them, appreciated and praised more than anything this very part of the contribution brought by the new provinces... ".

Colonel Dumitru Matei, using a series of sources, including the work entitled *Romania in the years of the First World War* (Bucharest, Editura Militară, 1987, vol. II, pp. 797-799), touches on one of the most sensitive issues of the time - the agrarian reform, the main measure that would give force to the national economy and to the Romanian peasant. It comes with some information regarding the land ownership of those who fought for the creation and defense of Greater Romania, stating that: "By reuniting the historical provinces with the motherland, the area of the country increased from 137.903

to 295.049 km2 and the population increased from 7.771.341 to 18.024.269 inhabitants. The raw material base has increased. The arable land of the country has been doubled, the pasture lands have been expanded and the livestock has been increased. 6,008,098 ha of arable land were expropriated from the 9.242.931 ha representing the surface of the large estates. On 26th October/ 8th November 1919, the King issued the Proclamation to the country announcing the constitutional reform, the universal suffrage and the ownership of 2.000.000 ha of the large private property, of the estates of the crown, of the state and the charities. A number of 1.393.353 peasants without or owning small farms, widows of war and mobilized, regardless of ethnicity, became owners of plots. This reform changed the agrarian structure of the country and brought profound economic and social changes. [...]

Agrarian reform was gradually enacted. After the refugee parliament in Iasi registered the right of expropriation in the Constitution in 1917, the law was progressively applied:

- for Bessarabia the law for agrarian reform was voted by the Country Council in the meeting of 26th - 27th November 1918 and King Ferdinand I promulgated it by Royal Decree No. 3,781 on 22th December 1918;

- for Transylvania, Banat, Crişana and Maramureş the right of the State of expropriation for reasons of public utility, insofar as the conditions contained in this law were made *in accordance with point 5 of article 3 of the resolution of the National Assembly of all Romanians in Transylvania, Banat, Crişana and Maramureş, gathered through their representatives entitled in Alba-Iulia, on 18th November/ 1st December 1918, and having as starting point the Decree-Law no. 3.911 / 919, voted by the Grand National Council*. Decree-laws no. 3.911 / 1919, no. 2.478 / 1920 and no. 4.167 / 1919 were ratified, and on 19th July 1921, the date of promulgation of this law, they were repealed. The law was published in the «Official Monitor» no. 93/30th July 1921;

- for Oltenia, Muntenia, Moldova and Dobrogea (Old Kingdom) the law *was voted by the Assembly of Deputies in the meeting on 7th July 1921 and was adopted by a two-thirds majority, namely two hundred and seventeen votes, against seventy-eight, and by the Senate in the meeting on 11th July 1921, and it was adopted by a two-thirds majority, one hundred and seventeen votes in favor, seventeen against*. It was promulgated and invested with the seal of the State on 14th July 1921 and published in the «Official Monitor» no. 82/17th July 1921."

Organization of the philanthropic system. Referring to the serious consequences of the war among the population and the involvement of female personalities of the time in the charity, the historian Narcisa Maria Mitu states: "The First World War (1916-1919) had dramatic consequences on Romania, its consequences being felt years after the end of hostilities. The reduction of the country's territory in the region of Moldova, epidemics, poverty, material losses but, especially, the loss of human lives have left a strong mark on Romania.

This war for which many Romanians made the ultimate sacrifice, gave their life, and, many of them paid with their invalidity, was one of hopes, of fulfilled dreams.

Their social integration was an intense concern for the authorities, with a strong impetus coming from Queen Mary, also known as the «mother of the wounded». Her example was followed by many influential ladies from the Romanian society, as evidenced by the numerous and various women's initiatives. Like her predecessor, Queen Elizabeth, Maria stood out for her tireless involvement in building a philanthropic system, while encouraging high society women to take an active role in raising funds and managing charities. [...]

Documents, memoirs, folklore, and official writings show that the war did not end with the conclusion of the peace treaties, and continued with the consequences it had on the people, especially for the orphans, widows, wounded, and war invalids, which demanded special attention from the authorities. An important support came from Queen Maria, helped, in her great charitable activities during and immediately after the end of the war, by the great ladies of the Romanian society, Olga Sturdza, Anastasia Filipescu, Alexandrina Cantacuzino, Simona Lahovary, Lia Brătianu, whose facts must be mentioned. By the attitude and courage they have shown, they can be included within the generals on the «home front» whose battle has been going on for a long time, consisting in providing security, education but also in shaping characters."

Standardization and modernization of Romanian education. The different education systems in Bessarabia, Bukovina and Transylvania, provinces in which the occupier's values and cultures were deeply imprinted, represented a difficulty in the Romanian educational process that followed the Great Union and an obstacle to asserting the national identity of Romanians in the new provinces attached to the Romanian state. In order to eliminate the education systems of foreign origin – Russian, Austrian and Hungarian – measures were taken to unify the system, in order to strengthen the Romanian national consciousness. The measures taken also concerned minorities. Thus, in only three years (1922-1925), children from the schools for the minorities began to learn, beside Romanian, also in their mother tongue.

In the first phase, a process of integration followed, by passing the institutions from the foreign authority to the central Romanian authority, then followed by a process of consolidation of the local element, by populating the schools with Romanians.

During the interwar period, great efforts were made in the process of standardizing education, raising the level of culture of the people by reducing illiteracy and modernizing society. Thus, the Union of 1918, with all its difficulties, made possible a solidarity of the provinces and a participation in the cultural life of all citizens, regardless of ethnicity, language and religion, and the

results were impressive, Romanian education, science and culture experiencing an unprecedented development, with performances on European and world level.

Schools were built all over Romania, for middle and high school education, normal schools (for teachers) were set up and high school textbooks were printed. Special attention was paid to industrial, commercial and agricultural high school education. Also, university education has become a priority, the universities of Iasi, Bucharest, Cluj and Cernăuți being institutions for training and cultivating Romanian elites in various fields. Young people with good educational results (even those from families without financial and material possibilities) went to specialize in France, Germany, Italy or England, the vast majority later returning in our country and contributing to the development of the Romanian cultural and scientific environment.

It should be noted that in addition to the School, in this process of modernizing Romanian society, the Church played an important role in cultivating moral and spiritual values among the believers.

Army modernization. Having the experience of the campaign from 1916, when the poorly equipped and trained Romanian Army had to face the best performing armies of the time and lost disastrously, but also the experience of 1917, which proved to be a reference year when time demonstrated, that if a well-organized, well-endowed and trained army is available, great results will be achieved on the battlefield. Then, helped by France on the line of organization, endowment and training the soldiers, the Romanian Army obtained the great victories from Mărăşti, Mărăşeşti and Oituz and the conditions were created for the accomplishment of the Great Union from the 1st December 1918. Referring to this aspect, General Mircea Vladu states that "the organizational structures, endowment and hierarchy specific to 1917 were maintained until 1924, the politico-military decision proving very good, as evidenced by the victorious campaigns carried out by the Romanian Army in 1918-1919."

With these experiences, in the following years, the decision-makers moved to the reorganization and modernization of the Army, paying special attention to military education, combat equipment, training programs for all weapons, infantry, artillery, cavalry, mountain huntsmen, military communications, technological units, aviation, navy, etc. Unfortunately, the measures taken were applied within the limits of an insufficient budget, a situation that put problems for the training activities and the successful fulfillment of the missions. Also, the economic crisis of 1929-1933, generated great difficulties in the implementation of the endowment program.

However, according to General Mircea Vladu, who quotes the documents from the Archive of the Ministry of National Defense "by adopting these measures, before the outbreak of the Second World War, the Romanian Army had 8301 artillery fire (2160 light artillery, 492 heavy artillery, 2000 anti-tank artillery, 4758 field artillery and 691 anti-aircraft artillery)." Also, "the end of 1939

there were in the endowment of the Romanian Aviation 276 fighter planes, out of which: 18 seaplanes; 21 Potez 63-type light bombers and Bristol-Blenheim light bombers; 34 Savoia-bombers 79 and Bloch-210 light bombers; 121 PLz 11-fighter bombers, Heinekel 112 Hurricane; 82 IAR-37, IAR-38 and IAR-39 reconnaissance and observation aircrafts. [...] Although the Romanian Army had a large number of aircrafts, the large number of types generated special difficulties in training and in providing the maintenance and repair services. The Romanian Aeronautics Industry was unable to meet the requirements imposed by World Aeronautics." As concerning, "The Navy had in 1939: 1 submarine; 1 base ship and another 49 auxiliary ships; 4 gunboats; 4 destroyers; 3 fluvial motor torpedo boats; 7 monitors."

Regarding the training, we find that "in the interwar period, a contingent numbered about 150.000-200.000 young people. This situation determined the politico-military decision-maker to order measures for the training these young people, who would conceptually operationalize the «armed nation». At the same time, in order to operationalize this concept, it was necessary to set up a number of units, large unit commands, training centers, etc. Moreover, in order to increase the number of personnel who had to complete the losses during the fighting, after a period of training, it was decided that starting from 1934, military training was established before the incorporation of young people aged 18 and over, known as pre-military. In order to organize a high-performing army, it was necessary to have young people with a higher level of culture, as well as more economic-financial, technical-scientific, etc., more consistent resources, which Romania did not have at that time. This has especially affected the establishment of units and large units with a high technical level", says General Mircea Vladu.

Also on the military line, among the numerous measures "aimed at consolidating the Romanian state, ..., was the establishment of three military high schools in Targu Mures, Chisinau and Cernăuți. Through these three high schools, which were part of the process of «nationalization» of education in the united provinces, the King did nothing but offer the country young people educated in the spirit of discipline, Romanian and Christian values" (Ioan Nistor).

"For the management of the military structures, it was necessary to train competent military personnel. The selection base for the training of future officers was represented by the military high schools from Cernăuți, Craiova, Iaşi, Dealu Monastery and Târgu Mureş. From the high schools, young people were recruited for the one-year military training school for officers, which was compulsory for all the candidates admitted to officer schools, regardless of military specialization. Then there were the two-year school of infantry, cavalry, artillery, technological, navy, administration, gendarmerie and car mechanics, the two-year school of application with weapons training centers, and the two-year superior school of war […] The establishment or completion of the units, as a result of the losses recorded, there was also required a large number of

reserve officers, trained in special schools with a training period of one year or in special schools set up next to the Institutes of technology and the Institute of Architecture. For the training of military foremen and non-commissioned officers there were six schools for military foremen and thirteen non-commissioned officers, and the duration of studies was one year, with an emphasis on specialty and administration, down to the level of the company echelon.

A special emphasis was placed, during that period, on the preparation for combat of military structures by well-trained instructors, which included: military education on issues related to the history of the homeland; elementary geography; military behavior and ethics; knowledge of the laws.

At the same time, emphasis was placed on the process of preparing Romanians for defense. From this perspective, the issues aimed at mobilizing the human and material resources of the nation, the creation of the legal framework to provide for the preparation and mobilization of the entire population able to participate in the defense of the country, if there was a matter of necessity, were taken into account.

Thus, in 1933, the Law on the Organization of the Nation and Territory during the War came into force, which contained specifications for the pre-regimental training of young people aged 19 to 21, the mobilization of young people under the age of 18 and the use of women, for the provision of various services for the benefit of the defense.

In 1934, the Law for pre-military training came into force, which specified the way in which the pre-military training of young people aged 18-20 should be organized and carried out. In 1938, the Law for the Enrollment of Women in the Service of the Homeland in Time of War, which legislated obligations for women to work in factories, schools, administrations, health service, etc., came into force, thus replacing mobilized men. In 1939, the Law for the Organization and Use of Youth in the Event of Mobilization came into force, which stipulated the organization and training of young people up to the age of 18, in order to be able to participate in the actions for the defense of the homeland."

However, "the establishment of too many central structures such as command, directorate, inspectorate, which included in particular graduates of the Higher School of War to the detriment of commanders and combat units, generating a complicated bureaucracy" (Mircea Vladu) and lack of financial resources, all these prevented the development of a well-equipped and trained army that could withstand a long-term defensive war.

A novelty for military life was the establishment of the military diocese. Thus, "the Cathedral of the Coronation, Integration and Union was entrusted to the Army and after a while it became the seat of the Army Episcopate, until the reforms of the Communists removed it from the walls, expelled the priest and God from the Army" (Grigore Buciu).

Unification of the Church. The way the Church was run in Romania was different in the new provinces of the country and in the Old Kingdom. Therefore,

after the Union on 1st December 1918, it was felt the need to achieve church unification of all Romanian Orthodox in the former Romanian historical provinces, a measure that was in the interest of both the Church and the State.

Following the thread of history in the desire to highlight this aspect, not at all easy, the priest Ion Niță Rizea, using as source the work written by Mircea Păcurariu *History of the Romanian Orthodox Church* (vol. III, 3rd edition, Bucharest, Trinitas Publishing House, 2008, p. 359), states: "The union of all the Romanian provinces with the Old Kingdom, concluded on 1st December 1918, will impose, as an urgent necessity for the good progress of our Church, the ecclesiastical unification and its organization based on a unique statute and a sound law. The achievement of the church unification, a natural consequence of the political unity of the Romanian state, will be a desideratum which Bishop Miron Cristea of Caransebeş wanted to be fulfilled, as soon as possible, after his is election as Primate of the Romanian Orthodox Church.

The future Primate Metropolitan and Patriarch of Romania, Miron Cristea will succeed, in just a few years, through a sustained effort, to achieve the unification of our Church, giving it a status and a law of unitary organization and functioning, corresponding to the new realities. and the demands of the time. ..., measures that will be finished in 1925, through the establishment of the Romanian Patriarchate and the elaboration of the Statute and the Law on the organization of the Romanian Orthodox Church."

Therefore, "through his deeds and achievements, Patriarch Miron Cristea (1868-1939) occupies a significant place in the history of the Romanian people and of the Romanian Orthodox Church".

The Constitution of Greater Romania from 1923. After the Great Union, a fundamental law was needed for the new Romanian state, which, by adopting regulations and legal norms, would lead to the consolidation and modernization of the Romanian society. The Constitution of 1923 "has the merit of having legislated, since the first article, the unitary and indivisible character of the Romanian state. At the same time, it enshrined the fundamental rights and freedoms of the citizen and created the necessary climate for the political activity of all parties on the political stage", this being "appreciated as one of the most democratic in Europe at that time, it was in accordance with the situation and the fundamental requirements of Romania after the creation of the unitary national state", says General Ilie Gorjan, quoting the work of Mircea Muşat, Ion Ardeleanu, *Romania after the Great Union* (vol. II, Bucharest, Scientific and Encyclopedic Publishing House, 1986).

Conclusions. "The coronation, as the culmination of the great victory of the United Romania..., after the great war, represents the end of a millennial historical process, if we make an arch over time, between ancient Dacia and modern Romania, from the beginning of the 20th century" (Mihai Sporiş).

Therefore, "... The coronation of the kings of Greater Romania (on 15th October 1922) was not an ordinary event, but a milestone in the becoming of

the «national, unitary and indivisible» Romanian State. It ended, with a necessary moment of peak, the sacrifice and struggle of the Romanian soldiers in the War for the Unification of the Nation as well as the diplomatic struggle for the international recognition of the union of all Romanians in their unique state. By consecrating it, by blessing the royal crowns in the cathedral of Alba-Iulia and placing them on the heads of the two great and beloved heroes of these battles, the Coronation also opened a new page in the historical life of the Romanians: the page of modern structural reforms, in the spirit of a broad democracy and a constitutional monarchy" (Ioan St. Lazăr).

*

* *

This volume, entitled *The First World War and the Great Union of Romanians. 100 years since the coronation of the sovereigns of Greater Romania (1922-2022)*, is added to the Tribute Collection "Centenary of the Great Union", made by the "Priest Dumitru Bălaşa" Center for Historical Research of the National Association of the Cult of Heroes "Queen Maria" within the research program carried out under the title "In the footsteps of the nation's heroes and martyrs", carried out in several stages during 2016-2020, resumed in 2021 and continued in 2022, in order to pay a tribute the 100th anniversary of the royal crown over Greater Romania and to complete the series of heroic and glorious deeds from the beautiful epic of the Great Union.

We give due importance to this sublime moment in our history, because "... what happened in Alba Iulia and Bucharest, on the occasion of the coronation of the first sovereigns of Greater Romania, Ferdinand I «the Loyal» and Queen Mary «the Great», it was more than a simple ceremony, it was a symbolic event, which placed the whole of Romania among the great European monarchies" (Nori Ionela Cadea).

Unfortunately, due to the impotence of politicians, betrayals and the vicissitudes of the times, after only two decades since the Great Union, Romania lost Bessarabia, Northern Bukovina, Herța County, the Island of Snakes and the Quadrilateral, but the hope of reunification did not fade, it is still alive in the souls of Romanians, of the true Romanians and patriots. A moment was expected, and for that part of Bessarabia that is today the Republic of Moldova, the moment came in 1991, but it was missed. Thirty years after the collapse of the Soviet Union, disappointed by the helplessness or disinterest of the political elites in the two Romanian states - Romania and the Republic of Moldova - Romanian patriots are still fighting, by peaceful means, for the rebirth of the feeling of unity and hopes for the reunion of the two banks of the Prut. But time passes, the Pruto-Dniester Romanianism is diluted and the hope will be in vain, as the historian Corvin Lupu foresees:

"During the tsarist rule, the Romanian elites in Bessarabia were deported, imprisoned, persecuted, marginalized. Priests were especially oppressed. During Stalin's time, this situation was repeated. Subsequently, the Romanian

elites in Bessarabia, who rose during the communist period, were deliberately drawn to better situations offered in the other parts of the huge Soviet Union and replaced by Russian-speaking elites. The Romanian fiber of Bessarabia has always been aggressed and thinned. [...]

So far, Romania has helped the Chisinau government with certain amounts of money, offered free vaccines, cars for police, firefighters and schools, invested in a gas pipeline that would make Moldova energy independent from Russia, etc. and so on. Also, the government from Bucharest offers citizenship to Moldovans, becoming for them a ramp of emigration to the West and thus contributing to the serious depopulation of the Republic of Moldova of ethnic Romanians, which weakens the forces fighting for Romanianism and union with the mother country and strengthens Russophones who are loyal to Russia and support the Republic of Moldova's membership in the eastern space and not in Romania. As I said above, Russian speakers do not leave Bessarabia."

If at the political level there were hesitations, we do not see the same lack in the case of our Church, it was the one that took significant steps on the line of reunification, the most eloquent example in this regard being the reactivation in 1992 of the Bessarabian Metropolitan Church (based in Chişinău).

This proves that the desire "... for national unity was, is and will be a major historical permanence of the Romanian nation, and the Orthodox Church plays an important role in achieving this goal", says priest Alexandru Stănciulescu-Bârda.

That is why, "after so long time, a hundred years, since the coronation of the Great Union, the bell from the Cathedral is still ringing for union when and how long it will ring!", concludes General Grigore Buciu.

Author: Eugen Petrescu
Translator: Dragoş Marinoiu

Notă asupra volumului

Prezentul volum, intitulat *Primul Război Mondial şi Marea Unire a Românilor. 100 de ani de la încoronarea suveranilor României Mari (1922-2022)*, al şaselea şi ultimul din Colecția omagială „Centenarul Marii Uniri”, aduce în atenția generației noastre şi a celor ce vor veni după noi o diversitate de informații cunoscute, mai puțin cunoscute sau inedite, privind pregătirea încoronării şi încoronarea la Alba Iulia a Regelui Ferdinand I şi Reginei Maria, ca suverani ai României Mari. Alte informații privesc ecourile încoronării în presa vremii, refacerea țării (grav afectată de război), înființarea unor societăți de binefacere, strângerea de fonduri, gestionarea şi direcționarea acestora către răniții, invalizii, orfanii şi văduvele de război, protejarea orfanilor de război, organizarea şi integrarea organică a provinciilor unite cu România în cadrul statului român, unificarea legislativă şi uniformizarea administrației şi învățământului, locul şi rolul familiei regale şi al altor mari personalități ale timpului în făurirea şi modernizarea statului național unitar român prin legile şi reformele economice (inclusiv agrare) şi instituționale, măsuri promotoare ale progresului în toate planurile societății româneşti.

Lucrarea este publicată în 2022 la Editura Universitaria din Craiova şi este rezultatul continuării programului de cercetări intitulat generic „Pe urmele eroilor şi martirilor neamului” al Centrului de Cercetări Istorice „Pr. Dumitru Bălaşa” din cadrul Asociației Naționale Cultul Eroilor „Regina Maria”. Aceasta cuprinde 47 din cele 50 de lucrări ştiințifice, studii şi articole, înscrise la Simpozionul Național de Istorie „România în Primul Război Mondial”, ediția a VI-a – „Încoronarea suveranilor României Mari. Centenar (1922-2022)”, desfăşurat la Sala de Conferințe a Garnizoanei Râmnicu-Vâlcea, în zilele de 22-23 decembrie 2021, într-un cadru restrâns din cauza restricțiilor impuse de coronavirusul Covid-19.

Autorii lucrării sunt: Nicolae Gabriel Albinaru, Cezar Gabriel Avram, Mircea Baron, Alexandru Stănciulescu-Bârda, Liviu Boar, Oliviu-Petru Botoi, Grigore Buciu, Nori Ionela Cadea, Dumitru Cauc, Anca Ceauşescu, Ion-Leone Gavrilă-Ciobotea, Aurelian Cristian Chistol, Liviu Corciu, Daniel Ovidiu Costea, Gabriel Croitoru, Ionela Dinescu, Constanțiu Dinulescu, Denisa Victoria Dragomir, Silviu Bertoni Dragomir, Florin Epure, Ion Giurcă, Georgeta Ghionea, Ilie Gorjan, Ana-Maria Grigorescu, Constantin Mănescu-Hurezi, Ioan St. Lazăr, Corvin Lupu, Dumitru Matei, Raluca Alice Melihov, Dan-Liviu Mischianu, Narcisa-Maria Mitu, Nicolae Moga, Vilică Munteanu, Tudor Nedelcea, Jan Nicolae, Gheorghe Nichifor, Ioan Nistor, Alexandru Oşca, Eugen Petrescu, Ion Al. Popescu,

Bogdan Emanuel Răduț, Tudor Rățoi, Ion Niță Rizea, Ionuț Săraru, Vasile Sârbu, Mihai Sporiş, Laurențiu-Ştefan Szemkovics, Mircea Vladu, Radu Ştefan Vergatti.

Prefața este realizată de către istoricul militar Ion Giurcă, traducerea, sumară, în limba engleză, este realizată de către Dragoş Marinoiu, iar grafica şi tehnoredactarea de Valentin Pițigoi.

Cei 49 de autori (istorici, arhivişti, filologi, teologi, ofițeri, scriitori, publicişti etc.), prefațatorul, traducătorul, graficianul şi tehnoredactorul, participanți la realizarea acestui volum omagial, sunt prezentați pe scurt în *Tabla auctorială*, situată înainte de *Cuprins*.

Volumul are 756 pagini format B5, conține bibliografie şi o serie de anexe (hărți, schițe, ilustrații foto etc.) şi este structurat pe patru părți (tema principală fiind, aşa cum rezultă din titlu, încoronarea Regelui Ferdinand I şi Reginei Maria, ca suverani ai României Mari): prima parte: *Încoronarea suveranilor României Mari* (p. 87-282); a doua parte: *Reformele şi evoluția României după Marea Unire din 1918* (p. 283-590); a treia parte: *Drepturile istorice şi conceptul de unitate națională la români* (p. 591-700); a patra parte: *Varia* (p. 701-755).

Coperta este realizată pe fond verde, simbol al perenității, cu bandă tricoloră la margine, pe verticală (coperta I) şi scoate în evidență o scenă din festivitatea de la Alba Iulia – Regele Ferdinand I şi Regina Maria, sub baldachin, după încoronarea ca suverani ai României Mari (coperta IV).

*

*   *

Inițial, proiectul intitulat *Primul Război Mondial şi Marea Unire a Românilor*, din care face parte acest volum, a fost gândit ca o trilogie centenară. Ulterior am adăugat o nouă etapă de cercetare din care a rezultat un alt volum, formând astfel tetralogia centenară, apoi o altă etapă ce a generat pentalogia centenară.

Parcurgând aceşti paşi am considerat că este nedrept să ne oprim aici fără a trata cum se cuvine şi actul încoronării suveranilor României Mari – Regele Ferdinand şi Regina Maria –, (act simbolic, dar cu puternice vibrații în regiunile istorice româneşti unite) şi reformele ce au dus la modernizarea statului național unitar român. Aşadar, am continuat cu o ultimă etapă, fără de care Colecția omagială „Centenarul Marii Uniri” nu putea fi considerată întreagă, rezultând al şaselea volum, fapt pentru care mulțumim colaboratorilor noştri, iubitori de istorie şi patrioți devotați, împlinitori ai acestui demers ştiințific şi editorial.

Eugen Petrescu

Note on the volume

This book, entitled The First World War and the Great Union of Romanians. 100 years since the coronation of the sovereigns of Greater Romania (1922-2022), the sixth and last in the Tribute Collection "Centenary of the Great Union", brings to the attention of our generation and those who will come after us, a variety of known, lesser known information or unpublished, regarding the preparation of the coronation in Alba Iulia of the King Ferdinand I and Queen Maria, as sovereigns of Greater Romania. Other information includes echoes of the coronation in the newspapers of the time, the rebuilding of the country (severely affected by the war), the establishment of charities, fundraising, and directing them to the wounded, invalids, orphans and war widows, protection of war orphans, organization and the organic integration of the united provinces with Romania within the Romanian state, the legislative unification and standardization of the administration and education, the place and role of the royal family and other great personalities of the time in the creation and modernization of the Romanian national unitary state through laws (including agrarian) and institutional measures to promote progress in all areas of Romanian society.

The present work is published in 2022 at the University Publishing House of Craiova and it represents the result of the continuation of the research program entitled generically "Following the footsteps of the heroes and martyrs of the nation", of the "Priest. Dumitru Bălaşa" Center for Historical Research from the "Queen Maria" National Association of Hero Cult. It includes 47 of the 50 scientific papers, studies and articles, submitted to the National Symposium on History "Romania in the First World War", 6th edition - "Coronation of the sovereigns of Greater Romania. Centenary (1922-2022)", held at the Conference Hall of the Râmnicu-Vâlcea Garrison, on 22nd-23rd December 2021, in a restricted setting due to the restrictions imposed by the Covid-19 coronavirus.

The authors of the paper are: Nicolae Gabriel Albinaru, Cezar Gabriel Avram, Mircea Baron, Alexandru Stănciulescu-Bârda, Liviu Boar, Oliviu-Petru Botoi, Grigore Buciu, Nori Ionela Cadea, Dumitru Cauc, Anca Ceauşescu, Ion-Leone Gavrilă-Ciobotea, Aurelian Cristian Chistol, Liviu Corciu, Daniel Ovidiu Costea, Gabriel Croitoru, Ionela Dinescu, Constanțiu Dinulescu, Denisa Victoria Dragomir, Silviu Bertoni Dragomir, Florin Epure, Ion Giurcă, Georgeta Ghionea, Ilie Gorjan, Ana-Maria Grigorescu, Constantin Mănescu-Hurezi, Ioan St. Lazăr, Corvin Lupu, Dumitru Matei, Raluca Alice Melihov, Dan-Liviu Mischianu,

Narcisa-Maria Mitu, Nicolae Moga, Vilică Munteanu, Tudor Nedelcea, Jan Nicolae, Gheorghe Nichifor, Ioan Nistor, Alexandru Oşca, Eugen Petrescu, Ion Al. Popescu, Bogdan Emanuel Răduț, Tudor Rățoi, Ion Niță Rizea, Ionuț Săraru, Vasile Sârbu, Mihai Sporiş, Laurențiu-Ştefan Szemkovics, Mircea Vladu, Radu Ştefan Vergatti.

The Forward is written by the military historian Ion Giurcă, the summary translation, in English, is made by Dragoş Marinoiu, and the book editing by Valentin Pițigoi.

The 49 authors (historians, archivists, philologists, theologians, officers, writers, journalists, etc.), the preface, the translator, the graphic artist and the book editor, participants in the creation of this homage volume, are briefly presented in the Author's List, located before Contents.

The volume has 756 B5 pages, contains a bibliography and a series of annexes (maps, sketches, photo illustrations, etc.) and it is structured in four parts (the main theme being, as the title suggests, the coronation of King Ferdinand I and Queen Maria, as sovereigns of Greater Romania): first part: Coronation of the sovereigns of Greater Romania (p. 87-282); the second part: The reforms and the evolution of Romania after the Great Union of 1918 (p. 283-590); the third part: The historical rights and the concept of national unity among romanians (p. 591-700); the fourth part: Varia (p. 701-755).

The cover is made on a green background, a symbol of permanence, with a tricolour flag at the edge, vertically (cover I) and highlights a scene from the festivity of Alba Iulia - King Ferdinand I and Queen Maria, under the canopy, after the coronation as sovereigns of Greater Romania (cover IV).

*

*   *

Initially, the project entitled World War I and the Great Union of Romanians, of which this book is part, was conceived as a centenary trilogy. Later we added a new stage of research which resulted in another volume, thus resulting the centennial tetralogy, then another stage which generated the centennial pentalogy.

Following these steps, we considered it unfair to stop here without properly analizing the act of coronation of the sovereigns of Greater Romania - King Ferdinand and Queen Maria - (symbolic act, but with strong vibrations in the united Romanian historical regions) and the reforms that led to the modernization of the Romanian unitary national state. Therefore, we have continued with a final stage, without which the tribute collection "Centenary of the Great Union" could not be considered complete, resulting in the sixth volume, for which we thank our collaborators, history lovers and devoted patriots, who have accomplished this scientific and editorial approach.

Author: Eugen Petrescu
Translator: Dragoş Marinoiu

PARTEA I

ÎNCORONAREA SUVERANILOR ROMÂNIEI MARI

ÎNCORONAREA MARII UNIRI

Grigore Buciu

La Alba Iulia, în cetate, n-au fost încoronați doar Regele Ferdinand şi Regina Maria ca suverani ai României Mari! A fost încoronată însăşi Unirea! Şi, odată cu ea, toate durerile care i-au însoțit multele încercări şi izbânzi parțiale ce i-au jalonat drumul prin istorie până în acel moment al marii împliniri.

La 1 Decembrie 1918 la Alba Iulia a avut loc logodna dintre țară şi provinciile ei aduse acasă din străinătăți. Prin tratatele încheiate la Conferința de Pace de la Paris, suveranii şi țara aveau certificatul oficial al cununiei civile. Puteau de acum să păşească în catedrală să-i cunune preoții, după tradiția religioasă a poporului peste care domneau. Să-i încoroneze ca suverani ai României Mari, în capitala istorică a speranțelor de unire. Dar, în cetate nu era nicio biserică ortodoxă pentru celebrarea evenimentului. Clădirea episcopală ridicată de Mihai Viteazul fusese risipită de mult şi pe locul ei fusese zdrobit pe roată Horea, simbolul revoltei majorității etnice ardelene şi al unirii românilor într-o Dacie a strămoşilor. În sfârşit, visul cel lung fusese împlinit şi avea toate actele în regulă. Era nevoie de 15 octombrie 1922 ca să zidim mănăstirea şi să păstrăm în altarul ei unirea pentru totdeauna.

Ieşirea din marea suferință a războiului a schimbat fundamental lumea. Şi nu este vorba doar de trasarea granițelor politice în jurul națiunilor. Societatea, mentalitatea, gândirea şi elanul cultural, totul încerca a se naşte din nou, la fel cum Iisus scufundat în Iordan ieşea din apa lui născut a doua oară.

Dar până la această ieşire la care popoarele au răspuns cu suferință şi moarte la chemarea pe numele lor de botez, câtă durere şi câtă neîndurare străbătuseră!

În 1916, armata țării – arătând mai mult a oastea cea mare decât o structură militară modernă, cu țăranii ei adunați de prin sate şi îmbrăcați în oşteni, mai mult sau mai puțin echipați complet, cu armament şi muniție insuficiente – a trecut munții cu entuziasm, cu speranța că a lor este victoria.

Exista convingerea mistică în dreptatea poporului român şi în ajutorul lui Dumnezeu pentru cauza dreaptă pentru care intrau în luptă aceşti oameni simpli, conduşi spre sacrificiu şi o foarte îndepărtată victorie de ofițeri şi strategi, nu tocmai lămuriți asupra misiunii lor.

Armata a fost trimisă în război şi tineretul acela a intrat în luptă cu bucuria temătoare cu care intraseră în hora satului, în ziua de Sfânta Marie Mare, când le-a venit ordinul de chemare. Dar au început să sângereze şi să moară la Merişor în Țara Hațegului şi cumplit în Valea Jiului. Apoi la Cerna până în Porțile Focşanilor, de la Turtucaia până la Bucureşti şi de la Amzacea dobrogeană până la Oituz.

S-a ghemuit, rănită de moarte, în spațiul strâmt al unei Moldove înghețate şi bântuite de boală şi subnutriție. Când i-a văzut Regina Maria, spre primăvară, ieşind din

bordeiele de cantonament şi din spitale improvizate, palizi, scheletici, sprijinindu-se unii de alții, a exclamat: „nu mai avem oaste. Armata țării nu mai există!” Şi îi era peste putință să înțeleagă cum aceşti muribunzi puteau să se prindă în horă, în fața ei şi să danseze, legați unul de altul, în jurul a doi lăutari, scheletici şi ei. De fapt, era gestul sacru prin dans al renaşterii din cenuşă. Şi la fel de surprinsă a fost când, la aniversarea din 10 mai, pe un câmp de instrucție, oastea a defilat în fața lor. Şi arăta altfel, cu totul altfel, iar miracolul se datora vindecării fizice şi celei structural-organizatorice operate de Misiunea Franceză.

România avea din nou oaste, notează Regina, şi oastea stimulată de promisiuni şi speranță avea să facă miracolul de la Mărăşti, Mărăşeşti şi Oituz, prin care maşinăria de război germană a fost oprită, deşi se credea că este de neînvins.

Dar încercarea prin care treceau românii nu se terminase. Marile bătălii câştigate erau victorii fără speranță, unirea cea mare pentru care intraseră în război nu se vedea de după orizont. Totuşi moartea îşi epuizase forțele în Europa şi marile imperii se prăbuşeau şi noi criterii de reorganizare politică intrau în acțiune.

Chemată de liderii unirii transilvăneni, armata trece din nou munții, stă la distanță de Alba Iulia pentru a nu vicia voința națională. Dar e prezentă cu arma la picior în inima Daciei!

După deznădejdea provocată de armistițiu şi pacea dictată la Bucureşti, armata ocupă legitim spațiul unirii, nu fără lupte, nu fără sânge. Şi se credea că e de ajuns, că dreptatea istorică pusese piciorul pe grumazul nedreptății naționale.

Dar n-a fost aşa! Armata a trebuit să alunge pas cu pas neromânitatea asupritoare şi agresivă de la Mureş până la Tisa. Şi tot n-a fost destul! A trebuit să treacă Tisa pe la vest şi pe la nord şi Prutul pe la răsărit, ca să apere Unirea până la Budapesta, până mai sus de Cernăuți şi până la apele Nistrului.

Şi în tot acest timp Regele a fost coordonatorul armatei, pe lângă el cu generalii şi coloneii ce ştiau arta războiului, şi politicieni ce puteau scruta viitorul şi muta piesele de şah ale prezentului. Şi desigur Regina Maria, sfătuitoare şi purtătoare de mesaje încurajatoare acolo unde Brătianu, ori ceilalți nu reuşeau să-l convingă pe Nando.

Ar fi putut să plece în exil, să stea la adăpost pe undeva în lumea mare, departe de ororile războiului. În definitiv, el era german prin naştere şi spirit, ea era englezoaică prin naştere şi educație. Dar au rămas în țară. S-au retras cu armata lor învinsă, cu politicienii din administrație şi cu puhoiul de refugiați, într-o Moldovă nepregătită şi prea strâmtă pentru atâta lume, pentru atâta frig, foamete şi boală.

În perioada când au venit în România ca principi moştenitori, au învățat să fie români, să gândească în filosofia existențială a poporului ce le era dat să-l ducă spre o soartă mai bună. Dascălii ce i-au însoțit în călătoriile lor de cunoaştere şi pregătire, printre care şi Nicolae Iorga, le-au insuflat prețuirea pentru aceşti țărani ce trăiesc în spațiul lor ondulatoriu, cum zice Blaga că este spațiul mioritic, într-o armonie firească şi cu natura şi cu Dumnezeu.

Regina a intrat în casele decente, de fapt sărăcăcioase, două odăi pe tindă, din paiantă, de lemn ori în bordeie, a stat de vorbă cu femeile care nu i s-au plâns de sărăcie şi de subnutriție, ci de lipsa pământului. Acel pământ care să fie al lor şi îndestul, pentru

care ele şi-au îmbrăţişat soţii, taţii şi fiii în Poarta Sărutului şi i-au lăsat să plece la război pentru el, ele rămânând acasă cu plugul şi războiul lor de ţesut, cu ajutorul căruia îmbrăcau generaţiile în creştere, ce aveau să populeze România Mare.

La aceste femei care-şi coseau vederea la lumina lămpii cu gaz, a văzut Regina straiele de mireasă, cu aliură imperială, maramele şi pieptarele brodate cu zvastici şi alte semne străvechi. Şi fiindcă exprimau sufletul frumos, plin de echilibru, graţie şi profunzime, le-a luat la curtea regală. Le-a purtat la marile evenimente, ea şi fetele ei, cu eleganţă şi cu firescul princiar al antichităţii, arătând lumii că şi ea este româncă, că aparţine acestui neam, deşi nu se născuse din el. Şi straiele cădeau pe ea firesc, ca şi cum ea şi le-ar fi făcut în saloanele de la Cotroceni, punându-i în valoare farmecul de femeie şi eleganţa de regină a unui popor străvechi. Din aceste broderii şi din podoabele de pe harnaşamentele antice ale cailor din Geţia a luat ea modelul zvasticii, simbol încă necompromis pentru totdeauna de Hitler, şi l-a pus pe coroana ei de la Alba Iulia, printre pietrele preţioase ce o împodobesc.

Când s-a încoronat la Alba Iulia, Unirea, Regele a simţit pe frunte arsura oţelului din coroana Independenţei. Ferdinand I o moştenise de la unchiul său, Carol I, care topise în ea tunurile de la Smârdan, ca să întemeieze monarhia şi să ridice ţara la rang de regat. Ţara se scuturase astfel, de umilinţa nefirească a vasalităţii.

Regina, femeia puternică din spatele său, a ales o coroană ce aminteşte de cele ale domnitorilor Ţărilor Române, de a lui Ştefan cel Mare şi a Brâncoveanului. Era un mod de comunicare subtilă. Prin coroană, Regina arăta încă o dată că şi-a însuşit istoria acestui neam şi că ea este cea care luptă pentru dreptul istoric pe care românii îl au asupra spaţiului lor existenţial, pentru apărarea căruia toţi voievozii luptaseră.

Regina nu luptase cu arma în mână ca ei. Pe front îmbrăcase uniforma sărăcă-cioasă a Crucii Roşii şi fusese prin spitalele ce gemeau de suferinţă şi de frica de moarte. Îi mângâiase, îi alinase, le dăduse speranţă. Fusese cu Regele şi cu generalii pe linia frontului, o cunoscuse şi încurajase de Ecaterina Teodoroiu, în care văzuse simbolul necesar de încurajare a celor ce erau gata să abandoneze. Şi-a adus aminte de ţărăncile ce-i vorbeau de setea de pământ şi i-a insuflat regelui să le promită luptătorilor pământ. Şi Regele le-a promis reforma agrară şi drepturi democratice constituţionale. Soldaţii s-au înviorat. Ştiau că nu luptă degeaba, că vatra sfântă strămoşească nu mai este o vorbă propagandistică abstractă. Ea prinde consistenţă şi se materializează în pogoanele de pământ ce le primesc după război, ei şi urmaşii lor. Şi Regele s-a ţinut de cuvânt. A modificat Constituţia ca să-şi poată ţine promisiunea.

Promisiunea acestor reforme agrare şi drepturi universale s-au adăugat ca motivaţii puternice pe lângă celelalte, pentru românii înstrăinaţi, pentru a vota Unirea. Basarabia pe care nu contase nimeni la intrarea în război, din cauza alianţei cu Rusia, a fost prima care s-a întors acasă.

Reforma agrară a început cu Regele, care şi-a împărţit o parte din terenuri luptătorilor care participaseră în Marele Război şi care contribuiseră astfel indirect la Unire.

Cea mai importantă luptă a Reginei Maria în Marele Război pentru întregirea României a fost cea diplomatică. În general, istoricilor nu le place să vorbească despre

rolul subiectului în istorie. Dar el există. Ştim că o linie strâmbă trasă cu creion roşu de Stalin a devenit criteriu ştiinţific pentru trasarea graniţelor.

Regina Maria s-a dus la Paris ca să sprijine delegaţia română participantă la Conferinţa de Pace. N-a făcut-o direct şi nu în mod oficial. Dar oricât de personală ar fi fost intervenţia, ea nu se putea deroba de calitatea de regină. Şi a fost tratată ca atare de toţi liderii lumii care hotărau destinele popoarelor europene. Pentru a susţine cauza corectă a românilor, dreptul lor istoric asupra teritoriilor ce au întregit ţara în 1918, şi pentru respectarea tratatului încheiat cu Antanta, la ieşirea din neutralitate şi intrarea în război, în care erau stipulate în amănunt toate cerinţele României, Regina Maria a apelat la credibilitatea ei de descendentă a casei regale britanice, (ea fiind nepoata Reginei Victoria şi prin mamă descendentă din casa imperială a Rusiei), la farmecul ei de femeie frumoasă, inteligentă şi spirituală şi la loialitatea faţă de poporul român, pentru care fusese pe front, ca nici o altă regină europeană, înfruntând riscurile de contaminare cu bolile ce făceau ravagii. Şi a reuşit! Cei patru lideri mondiali au devenit mai atenţi la cererile românilor şi au început să înţeleagă corectitudinea motivelor şi a voinţei lor de unire exprimată liber, prin adunările plebiscitare de la Alba Iulia, Chişinău, Cernăuţi.

Oare de ce încoronarea a avut loc la Alba Iulia, când capitala regatului cu care se uniseră toate aceste ţinuturi era la Bucureşti? Unirea Ţării Româneşti cu Ţara Moldovei avusese loc la Bucureşti, în 24 ianuarie 1859. Curios pentru noi este că serbăm această unire la Iaşi, an de an. Probabil că în subconştientul celor care au început această tradiţie rămăsese informaţia că la Iaşi era Mihai Viteazul când a rostit faimoasele vorbe „aiasta-i pohta ce-am pohtit”, ce a rămas ca o pecete ideatică pe unirea celor trei ţări româneşti de la 1600. La Chişinău s-a serbat unirea principatelor prima dată în 1918, datorită insistenţelor generalului Ernest Broşteanu, care s-a şi ocupat de organizare. În acel 24 ianuarie la recepţia ce a urmat după amiază, fruntaşii basarabeni au insistat pe necesitatea unirii ţării lor cu România, ca singură variantă de salvare.

Sunt multe motive care recomandau fosta capitală a Ardealului pentru a deveni locul de încoronare al României Mari. Primul era desigur faptul că Marea Adunare Naţională prin care Transilvania, Banatul, Bihorul şi Maramureşul s-au unit cu Ţara s-a desfăşurat aici. Dar şi alegerea ei de către Consiliul Dirigent, pentru a-i aduna sub aceste ziduri pe aducătorii de credenţiare învelite în tricolor, avea motivele sale. Aici erau urmele temeliei unirii puse de Mihai Viteazul. Era locul unde el ca domn al domnilor ar fi vrut să aibă reşedinţa, lăsându-i pe ceilalţi doi voievozi transcarpatici să guverneze din capitalele lor.

Oraşul era plasat într-o românitate complexă ce făcuse de-a lungul istoriei, din Munţii Apuseni, o fortăreaţă redutabilă de rezistenţă şi de conservare a românismului. Pe de altă parte, fusese întotdeauna o cetate importantă pentru că vechea aşezare a apulilor coborâse de pe înălţimile ei la şes şi se aşezase în jurul castrului roman cu zidurile albe, aducându-şi cu ei preoţii, zeii, vindecătorii şi întreaga lor cultură străveche. Apulum era, în antichitate, mai importantă pentru locuitorii Daciei Felix decât Sarmizegetusa Ulpia Traiana, eminamente romană. Că este aşa stă dovadă memoria colectivă. Numele şi importanţa Albei Iulii s-a păstrat în timp, pe când capitala formală a provinciei a decăzut, transformându-se într-o simplă Grădişte de Câmpie.

Şi mai era ceva. Cetatea aceasta a fost locul de supliciu a lui Horea, misteriosul şi surprinzătorul ţăran din Apuseni, care a încercat să-şi scoată neamul din robie, care a vrut să facă o Dacie pentru el, capabilă să-i alunge pe stăpânitorii vremii şi să se ridice la gloria de altădată. Alba Iulia era capitala suferinţelor româneşti, a arestărilor şi schingiuirilor celor ce refuzau să-şi lase limba, legea şi tradiţiile, să-şi piardă identitatea românească pentru a întregi o ungurime prea mică pentru o ţară atât de mare.

Pentru încoronare era nevoie de o biserică pe măsură. Mihai Viteazul ridicase, cât a stat acolo, o biserică episcopală din bârne, dar în afara zidurilor, să nu ostilizeze nobilimea maghiară şi aşa destul de duşmănoasă. Biserica a fost demolată după aceea.

Dacă unirea de la 1600 ar fi rezistat, urma probabil ca domnul acestei uniri să ridice o episcopie de zid, la fel de înaltă şi frumoasă ca mănăstirea pe care o ridicase el pe dealul Izvorului, din Bucureşti, căreia voinţa lui Ceauşescu i-a smuls pământul de sub temelii pentru a netezi privirea spre Casa Poporului.

Şi între Batianeum, faimoasa bibliotecă de carte veche, ce păstrează încă o jumătate de Codex Aureus, şi vechea catedrală catolică, în care-şi doarme veşnicia Ioan Corvinul, s-a zidit Catedrala Întregirii Neamului. Au pus-o în cetate, în partea de apus, nu în afara ei cum procedase Mihai Viteazul. O biserică echilibrată, în stil tradiţional bizantin, stil care nu permite exagerările, ci doar echilibrul între verticală şi orizontală. Au înconjurat-o cu galerii monumentale, cu reşedinţa episcopală, ca o casă veche domnească, şi la intrare o turlă ce domină oraşul. Simbolic vorbind, locul clopotelor ce cheamă ortodocşii la liturghie trebuia să fie mai înalt decât turnul catedralei catolice, pentru a sugera majoritatea credinţei ortodoxe în Ardeal, pe lângă cea etnică.

La ideea lui Nicolae Iorga, şanţul de apă din faţa porţiunii aceleia de cetate a fost umplut cu pământ, am zice acum pentru a deveni oraş deschis, nivelându-se o mare piaţă de ceremonii cu numele de Platoul Romanilor. O chestiune simbolică!

La restaurarea din ultimii ani, şanţul a fost dezgropat şi s-a închipuit un pod peste el ce duce în cetate. Pe ce a rămas din Platoul Romanilor, s-a ridicat spre capătul acelui pod în anii Centenarului, un monument controversat al Unirii.

Atât de impropriu, încât primarul oraşului şi-a permis, imediat ce a fost dezvelit, să scrie lângă el că e un monument închinat aniversării a 300 de ani de Alba Carolina, cum a fost denumită cetatea-stea a ducelui de Savoia.

Încoronarea a avut loc în această capitală spirituală a ţării cu fastul cuvenit şi lume venită de pretutindeni. Se împlinea astfel urarea lui Nicolae Filipescu din februarie 1916 adresată Regelui: „Excelenţei voastre, Sire, vă urez să vă încoronaţi la Alba Iulia ori să muriţi pe câmpiile Turzii ca Mihai Viteazul". Era la adunarea ce a transformat organizaţia pentru unitatea culturală în organizaţia pentru unirea Transilvaniei cu România.

Regele, după slujba religioasă specifică ceremoniei, a primit coroana de oţel, de la preşedintele Senatului expresia cea mai înaltă a democraţiei, şi şi-a pus-o pe frunte. Apoi el, ca Rege încoronat, a pus coroana de aur pe capul Reginei.

Trebuie să înţelegem din acest ritual că coroana unirii nu era un dat providenţial, ci o încredinţare din partea poporului, care împlinise prin luptă Marea Unire şi o plătise cu sânge.

Apoi suveranii au intrat în Capitala Regatului pe sub Arcul de Triumf, monumentul gloriei şi al eroismului ce aduce aminte de Parisul Conferinței de Pace, dar şi de arcul lui Traian din oraşul Benevento (Italia), unde împăratul s-a îmbarcat ca să vină în Carpați să-i învingă pe daci, să facă după aceea țara Dacia Felix (sic!) în care să se nască poporul român ca din apa Iordanului.

Catedrala Încoronării, a Întregirii şi a Unirii, a fost încredințată după un timp Armatei, pentru a deveni sediul Episcopiei Armatei, până când reformele comuniştilor au scos-o dintre ziduri, au alungat păstorul şi pe Dumnezeu din Armată.

După atâta vreme, o sută de ani, de la încoronarea Unirii celei Mari, clopotul de la Catedrală tot la unire cheamă când şi cât mai bate!

Bibliografie

Muşat Mircea, Ardeleanu Ion, *De la statul geto-dac la statul român unitar*, Bucureşti, Editura Ştiințifică şi Enciclopedică, 1983.

Muşat Mircea, Ardeleanu Ion, *România după Marea Unire*, Bucureşti, Editura Ştiințifică şi Enciclopedică, 1988.

Kirițescu Constantin, *Istoria războiului pentru întregirea României*, Bucureşti, Editura Ştiințifică şi Enciclopedică, 1989.

Nistor Ion, *Istoria Basarabiei*, Bucureşti, Editura Humanitas, 1991.

Mocioi Ion, *Ecaterina Teodoroiu*, Târgu Jiu, Editura Academiei Brâncuşi, 2011.

Academician Ursu Ioan, *De ce a intrat România în război*, Arad, Editura Gutenberg Univers, 2018.

Kirițescu C-tin, *Povestea sfântului nostru război*, Bucureşti, Editura Detectiv Literar, 2019.

Regina Maria, *Gândurile mele din vremea războiului*, Bucureşti, Paul Editions, 2020.

Giurca Ion, *Generalul Ernest Broşteanu – eliberatorul Basarabiei*, Bucureşti, Editura Militară, 2020.

Adina Berciu-Drăghicescu, Corneliu M. Andonie, Lumința Iordache, *Tricolorul în istoria românilor*, Bucureşti, Editura Muzeul Literaturii Române, 2021.

ARC PESTE TIMP – PARALELE ÎNTRE ÎNCORONAREA LUI MIHAI VITEAZUL ŞI FERDINAD I LA ALBA IULIA

Ionuț Săraru

Dincolo de nevoile primare: hrană, apă, protecție, omul nu se poate dezvolta fără iubirea de patrie şi neam, demnitate, onoare, libertate. Trecând peste legendele şi miturile țesute în jurul lui Mihai Viteazul, prin realizarea pentru o scurtă durată a unirii de facto a celor trei țări româneşti, în 1599-1600, a făcut ca aceasta să rămână în conştiința românilor ca un simbol al unității naționale.

Mihai Viteazul este, sau ar trebui să fie astăzi, un simbol de necontestat al apartenenței la trăinicia şi continuitatea poporului român. Primul care a pus bazele monumentului marelui voievod a fost, fără îndoială, Nicolae Bălcescu. Istoria românilor supt Mihai Voievod Viteazul este cea mai însemnată dintre operele istorice ale sale şi îşi are izvorul în idealurile politice pentru care el şi generația sa s-au sacrificat. Bălcescu a înțeles că poporul român tânjeşte şi are nevoie de simboluri care să-l definească. Mihai Eminescu a intuit scopul şi măreția operei marelui istoric şi revoluționar, şi în primul articol scris de el în ziarul „Timpul", din 24 noiembrie 1877, îi face un elogiu fără precedent lui şi operei sale, *Românii supt Mihai Voevod-Viteazul*:

„Peste două-trei zile va ieşi de sub tipar Istoria lui Mihai Vodă Viteazul de Nicolae Bălcescu[1]*. Se ştie neobositul zel cu care acest bărbat, plin de inimă şi înzestrat de natură c-o minte pătrunzătoare şi c-o fantezie energică, au lucrat la istoria lui Mihai Vodă. Din sute de cărți şi documente el au cules c-o adevărată avariție pentru gloria nației româneşti toate colorile din relații şi notițe cu cari apoi au zugrăvit acea icoană măreață din care figura voievodului românesc iese în prosceniu, vitejească şi mândră şi vrednică de a se coborâ din strălucita viță a Basarabilor.*

...Facă-se această scriere evanghelia neamului, fie libertatea adevărată idealul nostru, libertatea ce se câştigă prin muncă. Când panglicarii politici care joacă pe funii împreună cu confrații lor din Vavilonul de la Seina se vor stinge pe rudă pe sămânță de pe fața pământului nostru, când pătura de cenuşeri, leneşă, fără ştiință şi fără avere, va fi împinsă de acest popor în întunerecul ce cu drept i se cuvine, atunci abia poporul românesc îşi va veni în fire şi va răsufla de greutatea ce apasă asupra lui, atunci va suna ceasul adevăratei libertăți".

Intrarea lui Mihai în Alba Iulia, după ce cucereşte Ardealul, povestită cu entuziasm de Nicolae Bălcescu este un adevărat reportaj, o frescă vie a evenimentelor: *...prin toate oraşele prin care trecu prin cale, locuitorii alergau înainte-i cu daruri,*

[1] http://www.mihai-eminescu.ro/balcescu-si-urmasii-lui-de-mihai-eminescu-24-noiembrie-1877/?print=print

trăgând puşti în semn de veselie şi primindu-l cu mare dragoste şi entuziasm[2]*... În capul lor era episcopul catolic Dimitrie Napras, încongiurat de tot clerul său. El felicită în numele poporului pe domn de sosirea sa, urându-i tot felul de fericiri, o domnie vecinică asupra țării Ardealului, ce el dobândise cu sabia, o viață îndelungată şi izbânzi multe, care să se adaoage unele peste altele. În aceeaşi zi, luni 1 noiemvrie (S.N.), Mihai Vodă intră cu mare pompă în capitala Ardealului. Dorința ce adesea avea d-a face întipărire popoarelor printr-o strălucită priveliște, adăogându-se la vesela îmbătare a unei izbânzi de atâta vreme dorită, făcu pe Mihai de puse în această intrare triumfală o podoabă neauzită în părțile noastre. Intrarea s-a făcut prin poarta Sfântului George. De la această poartă până la Palatul Domnesc, stau înşirați ostaşii de ambele părți ale căii, în mai multe rânduri, în dosul cărora se grămădise mii de mii de popor. Înainte venea episcopul şi clerul său, isnafurile (corporațiile) oraşului, apoi o bandă de muzică ce se compunea din opt trâmbițe, care cu multă armonie modula sonurile lor, de atâtea tobe de oțel pe obiceiul turcesc, de un bun număr de flaute şi fluiere. În urma acestei orchestre, venea Mihai, călare pe un măreț cal alb. Opt copii de casă, învestiți cu o mare eleganță, încongiurau calul Domnului. Înaintea lui opt seizi duceau de frâu opt cai acoperiți cu şele prețioase, lucrate cu aur şi argint şi împodobiți cu pene mari*[3].

Mihai purta pe cap un calpac unguresc împodobit cu o egretă neagră de pene de erodiu legate cu o copcă de aur; o manta lungă, albă, de mătase țesută cu fir, având pe lături țesuți vulturi de fir; tunică albă de aceeaşi materie; lungi ciorapi de mătase albi, garnisiți cu pietre scumpe şi botine de saftin galben, de brâu atârna o pală de Taban împodobită cu aur şi rubine.

Astfel, în mijlocul concertului trâmbițelor, tobelor şi altor instrumente, la sunetul clopotelor şi vuietul tunurilor, la care se unea strigătele de bucurie ale poporului, intră Mihai în capitala Ardealului şi trase la palatul domnesc[4]*. ...toată țara Ardealului, până la Solnocul din acest ținut, era acum supusă lui Mihai ...El începu a purta titlul următor: „Mihai, voievodul Țării Româneşti, al sfințitei maiestăți cezarocrăieşti consilier şi locoțiitor asupra Ardealului*[5]*...*

Trei sute de ani mai târziu poporul român reuşeşte prin înființarea Statului Național Unitar Român să-şi concretizeze idealul de apartenență şi unitate. De această dată a fost nevoie să apeleze la un alt simbol, Ferdinand Întregitorul.

După ce la Consiliul de Coroană din vara lui 1914 s-a hotărât neutralitatea României în conflagrația mondială ce începuse, Regele Carol I a devenit absent de pe scena politică. S-a retras la Sinaia, şi după puțin timp, în dimineața zilei de 27 Septembrie (10 octombrie) 1914 a murit subit. Principele Ferdinand i-a urmat pe tron imediat într-o perioadă crucială din istoria României, care era marcată de izbucnirea Primului Război Mondial, în care atât familia regală cât şi întreaga societate românească era profund divizată în tabere ce susțineau fie neutralitatea, fie intrarea în război de partea uneia sau alteia dintre cele două alianțe aflate în conflict, balanța înclinând mai mult spre Antanta.

[2] Nicolae_Balcescu_-_Romanii_Supt_Mihai_Voievod_Viteazul.pdf., p. 178.
[3] https://evenimentulistoric.ro/intrarea-lui-mihai-viteazul-in-alba-iulia-povestita-de-nicolae-balcescu.html
[4] Nicolae_Balcescu_-_Romanii_Supt_Mihai_Voievod_Viteazul.pdf., p. 179.
[5] *Ibidem*, p. 182.

Totuşi, prin moartea Regelui Carol I se deblocase de la sine o stare politică tensionată. Opinia publică privea cu speranţă noua pereche regală. În următorii doi ani au urmat presiuni atât morale cât şi financiare din partea Antantei şi Puterilor Centrale pentru a adera la una dintre tabere. România a reuşit să rămână neutră până în august 1916 şi din considerente de pregătire.

Decizia Regelui Ferdinand de a se alătura Antantei a fost extrem de dificilă, şi reacţiile familiei sale germane nu au lăsat loc de interpretare, Wilhelm al II-lea, împăratul german, în calitate de şef al marii familii Hohenzollern, i-a retras toate gradele şi decoraţiile acordate de Imperiul German şi dreptul de a purta ordinul casei Hohenzollern. De asemenea, fratele său mai mare, prinţul Wilhelm, i-a anulat toate drepturile pe care le avea ca membru al familiei şi l-a renegat public.

„Mărirea pe care ţi-o dorim, Sire, este să te încoronezi la Alba Iulia ca rege al tuturor românilor sau să mori pe câmpia de la Turda ca Mihai Viteazul" – este binecunoscuta urare a conservatorului Nicu Filipescu, cu puţin timp înainte să moară.

Unirea provinciilor româneşti, Basarabia (martie 1918), Bucovina (noiembrie 1918), Transilvania (decembrie 1918) cu Ţara-mamă a trebuit să fie recunoscută oficial de către marile puteri la Conferinţa de Pace de la Paris din 1919-1920. Tratatele speciale cu Austria (la Saint Germain), cu Bulgaria (la Neuilly-sur-Seine) şi cu Ungaria (la Trianon) au consacrat, pe plan extern, ceea ce poporul român decisese în anul 1918, adică noua componenţă a ţării şi noile graniţe ale României. România nu a primit nici un cadou la Conferinţa de Pace de la Paris din 1919. Succesul său se bazează pe dreptate şi adevăr, pe greul tribut de sânge pe care l-a plătit armata sa în război, pe suferinţele greu de imaginat suportate de populaţia civilă, precum şi pe respectarea obligaţiilor asumate faţă de aliaţii săi, aşa că era necesar să se organizeze ritualic pentru întregul corp al ţării, obţinut prin aceste jertfe inimaginabile, şi încoronarea suveranilor României Mari.

Pentru buna pregătire şi desfăşurare a festivităţilor, guvernul Alexandru Averescu a numit în iunie 1920 „Comisiunea pentru organizarea Serbărilor Încoronării Suveranilor", cu sediul în palatul Ministerului Lucrărilor Publice. Şef al comisiunii a fost desemnat generalul Constantin Coandă, preşedinte al Senatului şi fost prim-ministru, iar din comisie mai făceau parte Nicolae Titulescu, ca ministru de Finanţe, Octavian Goga, ministru al Cultelor şi Artelor, viitorul patriarh, Miron Cristea, istoricii Nicolae Iorga şi Alexandru Lapedatu, compozitorul George Enescu, pictorii Costin Petrescu şi Arthur Verona, arhitectul Victor Stephănescu, precum şi primarul Albei Iulia, Aurel Sava[6].

Organizarea serbărilor încoronării a decurs fără cusur: Catedrala Ortodoxă din Alba Iulia a fost ridicată special pentru încoronare, în mai puţin de un an. Pentru a permite ridicarea lăcaşului de cult, a fost demolată o parte din zidul cetăţii Alba Iulia, inclusiv o parte a bastionului Mihail. Serbările încoronării trebuiau să se desfăşoare în toamna anului 1921. Influenţat de liderul liberal Ionel Brătianu, Regele Ferdinand a evitat să dea curs acestor sugestii afirmând că nu erau gata costumul său şi al Reginei Maria, comandate în străinătate.

[6] https://www.historia.ro/sectiune/general/articol/incoronarea-lui-ferdinand-la-alba-iulia-primul-rege-al-romaniei-mari

Guvernul prezidat de Ionel Brătianu (19 ianuarie 1922 – 27 martie 1926) a organizat în martie alegeri pentru Adunarea Națională Constituantă, câştigate de către liberali în proporție covârşitoare (222 mandate)[7].

Pentru a demonstra că se bucură de încrederea Regelui, guvernul a anunțat încoronarea Regelui Ferdinand la Alba Iulia, în ziua de 15 octombrie 1922. A fost ales, ca un simbol al unității românilor din toate provinciile istorice oraşul, în care odinioară îşi făcea intrarea triumfală, Mihai Viteazul şi în care la 1 decembrie 1918, peste 100.000 de oameni aclamaseră Unirea Transilvaniei, Banatului, Crişanei şi Maramureşului cu România. Cu acest prilej, la coroana de oțel al lui Carol I confecționată din oțelul unui tun turcesc capturat de români la Plevna, în 1877, s-au adăugat simbolurile Basarabiei, Bucovinei şi Transilvaniei. Coroana Reginei Maria urma să fie asemănătoare cu cele purtate de împărătesele bizantine. Aurul necesar acestei coroane (1,8 kilograme) a fost donat de către industriaşul Pocol, proprietar al unei mine din Munții Apuseni, iar realizarea a căzut în sarcina casei de bijuterii Falige, din Paris. Coroana Reginei Maria era mult mai somptuoasă decât a regelui, fiind ornată cu rubine, opale, turcoaze şi ametiste şi cu pandantive laterale ample[8].

Regele Ferdinand şi Regina Maria au pornit spre Alba Iulia din Gara Sinaia. Trenul în care călătoreau cei doi suverani a ajuns în Alba Iulia la ora 09.30, fiind primiți de primarul oraşului cu pâine şi sare. Ferdinand I şi Maria au fost întâmpinați în gară de prim-ministrul Ionel Brătianu, de ceilalți membri ai Guvernului, de preşedinții celor două camere ale Parlamentului şi de 40 de invitați străini, între care se afla şi viitorul Rege George al VI-lea al Marii Britanii. În procesiune, cu toții au pornit spre Catedrala Încoronării[9]. A început cu o ploaie măruntă, sub un cer închis. Cortegiul regal a ajuns la catedrală în jur de ora 10. Slujba încoronării şi Te Deum-ul care a urmat au fost oficiate de patru mitropoliți ortodocşi, ai provinciilor istorice. Regele Ferdinand I şi Regina Maria au fost aşezați pe tronurile împărăteşti, apoi preşedintele Senatului i-a oferit Regelui Coroana de Oțel, Regele Ferdinand I şi-a pus singur coroana pe cap, după modelul lui Napoleon I, apoi Regina Maria a îngenuncheat în fața lui. Regele i-a aşezat pe cap coroana ei. Apoi, cei doi suverani au ieşit din catedrală sub faldurile unui baldachin. Au fost aclamați de 30.000 de spectatori şi de 15.000 de soldați. A urmat o paradă militară în timpul căreia Ferdinand I şi Maria au mers călare în fruntea regimentelor ai căror comandanți onorifici erau. Serbările au continuat cu dineuri oficiale oferite în Sala Unirii şi în clădirea teatrului.

Serbările Încoronării s-au mutat apoi de la Alba Iulia la Bucureşti, unde, în 17 octombrie, Ferdinand I şi Maria au fost aclamați de 10.000 de primari însoțiți de zeci de mii persoane venite din toată țara la Arenele Romane şi în tot Bucureştiul[10].

Serbările Încoronării au fost umbrite de refuzul organizatorilor de a-i invita în noua catedrală şi pe ierarhii greco-catolici, care fuseseră în prim-planul Unirii. Drept

[7] *Istoria Românilor,* vol. VIII, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 2003, p. 253.

[8] https://www.historia.ro/sectiune/general/articol/incoronarea-lui-ferdinand-la-alba-iulia-primul-rege-al-romaniei-mari

[9] https://www.rfi.ro/politica-106601-pagina-de-istorie-incoronare-ferdinand-regi-romani

[10] *Istoria Românilor, op. cit.*, p. 253.

urmare, liderii politici ai românilor ardeleni de religie greco-catolică au refuzat să participe la slujba religioasă de încoronare[11]. Deşi au fost invitaţi în mod special de către suveran, Iuliu Maniu şi Ion Mihalache au refuzat să participe la serbările încoronării, afirmând că acestea au fost coborâte „la rolul unor simple manifestaţii de partid”[12].

Iuliu Maniu şi liderii Partidului Naţional Român considerau că serbările încoronării trebuiau să se desfăşoare sub autoritatea unui guvern neutru, mai reprezentativ şi mai potrivit semnificaţiei evenimentului. Maniu critica guvernul liberal, acuzându-l că *„bruscând demnitatea poporului, a îndepărtat de la această sărbătoare* (încoronarea, n.n.), *Ardealul, care a înfăptuit, tot la Alba Iulia, Unirea”*. În realitate, ambii oameni politici greşeau, Brătianu, prin politizarea partizană excesivă a evenimentului, Maniu, prin refuzul de a participa la o ceremonie la care contribuise atât de mult[13].

Dincolo de implicaţiile politice, teritoriale, astfel de evenimente petrecute în istoria unui neam sunt rare şi trebuiesc cinstite şi puse la loc de cinste spre pildă generaţiilor următoare. Preşedintele Academiei Române, Ioan-Aurel Pop spunea: *A ne aminti de Marea Unire şi de faptele glorioase ale neamului românesc, înseamnă a ne interesa de casa noastră care este România, de a-i cerceta temeliile, de a-i cunoaşte arhitecţii şi constructorii şi de a o pregăti ca să ajungă în stare bună în mâinile copiilor, nepoţilor şi strănepoţilor noştri*.

---

[11] https://www.rfi.ro/politica-106601-pagina-de-istorie-incoronare-ferdinand-regi-romani
[12] *Istoria Românilor, op. cit.*, p. 253.
[13] https://www.historia.ro/sectiune/general/articol/incoronarea-lui-ferdinand-la-alba-iulia-primul-rege-al-romaniei-mari

ÎNCORONĂRILE LA ROMÂNI

Mihai Sporiş

Încoronarea este încununarea unui proces care a închis un cerc. O cauză asumată, după o luptă îndelungată, sub toate formele posibile, îşi produce la un anume soroc efectul scontat, ca o biruință aşteptată. Din faptul sărbătorii scrutăm cele făptuite şi observăm, precum Dumnezeu în ziua contemplației, dacă toate cele dobândite sunt frumoase şi prielnice vieții. Adică facem un soi de bilanţ, să ne putem potrivi pasul următor, într-un nou cerc de cuprindere. Din perspectiva procesului istoric al emancipării unui neam, pe un teritoriu anume şi al izbânzilor sale, cronicile scrise (în adevărul omeneşte posibil, mai mereu partizan puterilor din scena vieții!) ne propun istoria scrisă şi acreditată ştiințific, ca adevăr al realității... trecutului, iar prezentul: noile instrumente pentru actualizarea necesară, conforme cu noua situare într-un mental înnoit. Este suficient să spunem aici, pentru validarea afirmației, că ne-am potrivit mersul cu *locomotiva* momentului, sub autoritatea Cerului/Olimpului, prin impunerea poruncilor revelate, când cele ale rațiunii omeneşti s-au aflat sub obroc secole multe, apoi, după revoluționarea cu schimbarea raporturilor de putere, între sacralitate şi laic (vezi revoluționarea iluministă), *Ființa supremă*[1] a impus extrema cealaltă, a prea secularizării, în care ştiința dădea sentința finală a noilor porunci. Credem că în societatea oamenilor de azi există un echilibru între cele două puteri aflate în scenă şi putem evalua cu echidistanță faptul încoronărilor de-a lungul timpului, pentru un neam, cel venind de departe, dar cu actele de identitate târzii, ca neam, al românilor, într-o țară cu numele de România.

Din istoria veche a spațiului carpato-danubiano-pontic, botezat generic ca Dacie, aflăm din tradiția românească, privind... rădăcinile, despre doi părinți întemeietori (invocați în imnul național, consacrat prin... *constituție*!): Decebal *cel harnic* (regele încoronat al Regatului Dacia!), Traian *cel drept* (Împăratul Imperiului Roman, care va fi supus Dacia!)[2]. Prin procedeul negării celor incomode, ca o *damnatio memoriae,* ori martelare a înscrisurilor de pe marile monumente, aflăm în perioada ateistă, prin vocea lui Petru Groza, că pe teritoriul României, până după 1944, nu se recunoaşte decât încoronarea lui Decebal! Este şi aici o temă inoculată, a dacismului absolutist, care neagă influența civilizatoare a Romei! (Qui prodest? Că românilor... nu prea, prin anularea unor argumente care i-au ajutat la emanciparea lor şi recunoaşterea juridică a marilor tratate! Vezi Trianon!)[3].

---

[1] Personificarea rațiunii după *revoluția franceză*, din 1789.

[2] *Constituția României,* 2003, art. 12.3, care consacră textul imnului „Deşteaptă-te române”.

[3] Tratatul de la Trianon, din 4 iunie 2020, recunoaşte internațional, fruntariile României Mari şi voința autodeterminării românilor, exprimată plebiscitar, în 1918.

Putem fi de acord că statul modern, România, va fi apărut pe scena lumii târziu, cum au apărut toate statele naționale şi că doar nostalgia neamului după vatra strămoşilor nu era suficientă, pentru o izbândă mare în condițiile unui ev mediu întârziat pe plaiurile noastre şi a unui mental inoculat pentru supunere, ca o normă a smereniei, abil manipulată şi întrețінută instituțional. După retragerea aureliană o putere statală cuprinzătoare în lărgimea întregului spațiu, trăit de moşii noştri, nu se remarcă. Regate, Imperii – în tradiția evului mediu! – ne arată în vasalitate față de ele. Credința creştină este păstorită... prin instituții formale de departe. Ba apare prin Peninsula Balcanică, un *imperiu latin* cu numele de... *Romania* (după cruciada din 1204). În Europa de Apus, Papa de la Roma va încorona regii catolici şi împărații Europei! Vezi încoronarea lui Carol cel Mare în anul 800, în ziua de Crăciun (25 decembrie). Timp de o mie de ani, Biserica Apusului va avea în binomul *sacerdotiu-regnum* dreptul divin. Vezi marea Catedrală de la Reims[4] cu funcția încoronării regilor Franței şi mărturia prezentului despre ceremonialul din vreme! În Răsăritul ortodox, care nega *infailibilitatea* papală[5], Patriarhia Fanarului (ecumenică) participa la încoronări, doar după ce sultanul dădea firmanul noului Domn/gospodar. Să reamintim aici că *Țările Române*, vasale Imperiului Otoman, prin efectul juridic al *capitulaților* din 1393[6], vor fi fost, cu episodice excepții, sub protectoratul Imperiului Otoman, până la Congresul de la Berlin, din 1878. Ardealul/Transilvania (la începuturile consolidării formulelor de statalitate, în aceeaşi situație fiind Muntenia şi Moldova!), în vasalitatea Regatului Ungar – stat apostolic (până în 1541!), apoi ca principat vasal Imperiului Otoman, până pe la 1700, în Imperiul Habsburgic, până la 1868 şi parte a Imperiului Austro-Ungar, până în 1918. Neamul românesc supus, în virtutea credinței sale, tuturor împăraților, că doar *de la Dumnezeu sunt toate împărățiile*[7], până la recuperarea de sine a voinței de a-şi avea propria decizie, adică puterea suverană, nu îşi putea permite încoronările, cu recunoaştere juridică internațională. Privind spre cele două laturi ale puterii (formale şi informale!) vom constata că, geopolitic (să analizăm din perspectiva modernă decizia... legendarului Olimp, centralizat apoi ca instanță ultimă a garantării dreptului suprem/divin!) stam la mâna Înaltelor Porți Imperiale de departe, iar religios autocefalia bisericii naționale române se va consacra, etapizat, începând din 1885, abia în 1925. Să-i dăm, doar în parte, dreptate lui Petru Groza, cel aflat în tabăra cuceritorului sovietic, în adevărul

[4] Mihai Sporiş, *Jurnal de vacanță prin hexagon,* Râmnicu Vâlcea, Editura Intol Press, pp. 25-31.

[5] *Infaibilitatea papală,* alături de *filioque* (problema purcederii Duhului Sfânt în treimea creştină) ş.a. au dus la ruptura bisericii creştine în 1054, făcând între Apusul-catolic şi Răsăritul-ortodox o linie de demarcație a unor tabere opuse doctrinar.

[6] Vezi Machiavelli, *Discorsi,* cap. XIII, Editura London, 1849, preluat din Bookmarks http:www, britanica.com..., apoi de A. Oțetea şi Schwann, *Istoria secretă a românilor. Texte selectate* (vezi Manuscrisul B. 63, pp. 72-73; preluat de Mihai Sporiş în *Cugetări despre... posade şi alte provocări ale istoriei*, Râmnicu Vâlcea, Editura Intol Press, 2019, pp. 133-134.

[7] *Epistola către romani*, a Sfântului Apostol Pavel, (Romani 13...) spune: 1. „Oricine să fie supus stăpânirilor celor mai înalte, căci nu este stăpânire care să nu vină de la Dumnezeu. Şi stăpânirile care sunt rânduite de Dumnezeu/ 2. De aceea cine se împotriveşte stăpânirii se împotriveşte rânduielii puse de Dumnezeu, şi cei ce se împotrivesc îşi vor lua osânda/.../ 6. Tot pentru aceasta să plătiți şi birurile. Căci dregătorii sunt slujitori ai lui Dumnezeu, făcând necurmat tocmai slujba aceasta...”.

noului stăpân fiind, şi ăsta acum de la Leviathan... revendicându-se. Dumnezeu fusese şi el exilat împreună cu *ţarii*[8], prin abolirea *dreptului divin* la coroana imperiului – *uniune a sovietelor*, iar a vorbi despre Monarhia României şi despre interzisul Dumnezeu?, acestea călcau peste... *corectitudinea politică* a învingătorului, în filosofia neabolită a dreptului forţei, adică a celui învingător în marile războaie.

Despre încoronările făcute de români, recunoscuţi cu numele acesta de lumea întreagă, nu putem vorbi, decât de la 1881, încoace. Încercările mai vechi de afirmare a unei năzuinţe, n-au făcut decât să ţină viul tăciunilor sub spuză în aşteptarea sorocului prielnic. Au fost domnitorii consemnaţi de istorie care au vrut să-şi slujească neamul, fie tranzacţional cu puterea de deasupra, fie într-o răzvrătire, iute amendată de inegalitatea forţelor de lovire, să se vădească în vreme mersul lumii şi depărtarea de liman. Şi aceştia: voievozi, conducători de oşti viteze, purtau coroane, dar puterea lor era doar o delegare de competenţe, scump, uneori înrobitor plătite. Biruri, danii, închinări ale moşiei, în regula feudalismului cu o elită nobiliară şi ecleziastică, cu un popor chinuit şi ţinut într-o mizerie şi o ignoranţă comparabilă sclaviei. Să observăm doar plebiscitul impus de „Olimpul" vremii[9] pentru aducerea, în 1866, a unui principe străin, să preia conducerea Principatelor Dunărene[10]. Din cei cca. 4.400.000 de locuitori, doar 16% aveau drept de vot, majoritatea celorlalţi fiind sub o condiţie socială şi cumva în afara istoriei, cu drepturile minime ale *omului,* totuşi fiul lui Dumnezeu şi el. Procesul de modernizare al statului, de emancipare naţională şi ridicarea standardelor de vieţuire, se cerea cu insistenţă împlinit.

Procesul istoric îndelungat, cu acumulări lente de experienţe memorabile, va fi lucrat în ritmul tuturor lumilor, dar în concretul celor de acasă. Oralitatea unei tradiţii fabuloase, cum se vădeşte cea a neamului nostru, va fi ştiut de... Bădica Traian, de Bătrânul Mircea, mare voievod peste malurile Dunării de Jos (pe care geniul poetic îl vedea prieten *râului şi ramului* de acasă), de Ştefan... domnul cel Mare, *pe lume fără asemănare,* de Mihai, *un brav* care... *sare pe şapte cai de strigă Stambulul: Vai!* Legendele şi inspiraţia elitelor culturale, în căutarea identităţii, depun mărturia care încredinţează şi nu cere cercetarea.

Amintirea unui regat cu pământenii nesupuşi, precum *Dacia invincta*, de pe vremea lui Decebal, va fi adus, din amintire, pe acel *Rex Dacie*, ca un proiect posibil, când el fusese experimentat în istorie! (aici să-i dăm puţină dreptate lui Petru Groza!, că despre dacismul, speculat de Roma cea nouă a răsăritului, nu poate fi înţeles!). În lumea formală, a lui *scripta manent,* documentul, istoria validată - de... Olimpul celor puternici şi... mari în puterea lor de lovire!-, dau cuvântului scris puterea legiuită. Reprezentanţii bisericilor/ templelor/ sinagogilor/ moscheelor/ etc.., de tot felul, un fel de intermediari

[8] Vezi Convenţia de la Paris, care impunea prin 1858, 9 august, în art. XII, procedura alegerilor prin reprezentanţii/deputaţi; aceasta se va fi aplicată şi la plebiscitul din 15 aprilie, 1866 pentru aducerea unui principe străin de neam.

[9] *Ibidem*.

[10] Denumire generică a Valahiei şi Moldovei pe tabla de şah a istoriei; pentru marile puteri în problemele lor internaţionale purtătorul de grijă era puterea suverană a Turciei şi uneori puterea *protectoare* a... Rusiei.

ai Puterii Divine pot exprima puterea şi îşi vor manifesta faptul de-a pune coroana pe capul aleşilor. Dar la schimbarea macazurilor, cu reaşezarea puterilor, uneori inversarea abruptă a polilor, apar damnările şi reabilitările. Istoria se rescrie cu noile adevăruri... devenite canonice, iar cele scrise... strâmb, ori incomode noii realităţi, sunt condamnate de noile instanţe. Iată un motiv să ne încredem în simbolurile care şi-au câştigat temeinicia, fiind îmbrăţişate de vocea pământului care sfinţeşte.

Mihai Viteazul, voievodul care va fi cutezat să aducă în unitate pământurile despărţite ale Daciei, devine voievodul-model, personalizând năzuinţa de unitate. Iată-l intrând, în 1 noiembrie, 1599, în Albă Iulia, denunţând vasalitatea faţă de Bathory, prin victoria de la Şelimbăr, că cea faţă de otomani o contestase la Călugăreni şi Giurgiu... Dar în lumea, complicată dintotdeauna..., rămânea sub protecţia împăratului habsburgic, de la Praga, Rudolf. Intrarea triumfală în Alba Iulia, ca într-o cetate, amintind de puterea Romei, venită aici cu legiunile şi moştenitoare în numele ei a primei dinastii de împăraţi ai Romei, cei din ginta Iulia (precum Iulius Cezar, ori Iulius Octavian Augustus)[11], nu putea fi ştearsă din memorie. Apoi în cronica timpului acest loc se va fi sfinţit cu martiri (Horia, Cloşca, Crişan!), se va fi împodobit cu glorie împărătească (vezi Alba Carolina a lui Carol al VI-lea de Habsburg!), ori va fi probat o voinţă de unitate în grandioasa adunare-plebiscitară de la 1 Decembrie 1918.

Încoronările românilor, ca acte publice, cu putere juridică pentru lumea întreagă, au relevanţă după cucerirea independenţei de stat şi dobândirea suveranităţii. Istoria ne edifică asupra evenimentelor, consemnate în ultimul veac şi jumătate. Particularitatea evenimentelor, pe care le vom prezenta în continuare, în contextul scenelor politice ale momentelor, ne poate desluşi ingredientul simbol, ca armătură în amestecul sacrului cu cele laice, ca semn că este posibilă şi simfonia ştiinţei politice cu credinţa pentru dăinuirea în memoria colectivă, care se nutreşte cu simboluri şi sfinţenie.

Până în 1859, la Dunărea de Jos, existau două principate dunărene: Valahia şi Moldova (atât cât mai rămase din ea după cedarea Bucovinei în 1774/5, Imperiului Habsburgic şi Basarabia, în 1812, Ţaratului Rus!). Contextul geopolitic şi o anumită conştiinţă a identităţii de neam a făcut posibilă unirea principatelor sub un singur Domnitor: Alexandru Ioan Cuza. Principiul autodeterminării prin voinţa plebiscitară a celor cu drept de vot, făcuse posibile adunările ad-hoc şi severul arbitraj internaţional, care a amendat falsificarea votului din Moldova (vezi întâlnirea de la Osborne a lui Napoleon al III-lea cu Regina Victoria!). Până în 1862, după o laborioasă activitate diplomatică, cuvântul România nu intrase în onomastica statului. Principatele Valahiei şi Moldovei devin atunci Principatul României. Un *principat* fără suveranitate şi în căutarea soluţiei de descătuşare din lanţurile seculare ale Imperiului Otoman.

În 1866, o elită politică (etichetată de adversarii monarhiei, din toate vremurile, ca *monstruoasă!*) intuieşte puterile emergente ale scenei politice şi forţează aducerea unui principe străin, cu puternice legături de sânge în monarhiile puternice ale Europei (Franţa şi Prusia). După ce reformele lui Cuza îşi vor fi produs efectele, se va fi tranşat disputa între Prusia şi Austria (1866), între Franţa şi Prusia, în 1870 şi liniştirea politică

[11] Mihai Sporiş, *Roma milenară, o problemă astăzi?*, Râmnicu Vâlcea, Editura Intol Press, 2021.

internă (după *Revoluția* de la Ploiești!), după un timp de clarificări de sine, de acumulări în modernitate și consolidare a puterii interne, se putea, în sfârșit, revendica independența față de Turcia. Iată-l pe Carol I adus în România, după un plebiscit în 15 aprilie 1866, cu aprobarea Parlamentului, din **10 Mai 1866**, ales Principe, cu unanimitate de voturi și depunând jurământul, constituțional, în 22 mai 1866.

În contextul războiului ruso-turc (1877-1878) România își declară în 9 mai 1877, în Parlament, independența față de Turcia, pe care Principele Carol o ratifică pe data de **10 Mai 1877**. Intrată într-un mare război, vizibil în întreaga Europa, cu aport decisiv la Plevna, România s-a aflat în tabăra învingătoare, dar fără dreptul de-a participa la încheierea tratatelor la San Ștefano, mai apoi la Congresul din 1878, de la Berlin, pentru că internațional încă nu fusesem... cu personalitate juridică, până atunci. La Berlin, lobyul diplomatic român, convergența intereselor românești cu ale marilor puteri, ne-au rezolvat (condiționat de revizuirea Constituției!) problemele majore, între care recunoașterea suveranității și dobândirea Dobrogei, în trupul țării.

În 1881 se revizuiește Constituția care consfințește statutul de Monarhie Constituțională, iar Carol I devine Rege al României. Statul Român va sta sub regimul monarhic între 1881 și 1947, în regim de drept constituțional, cu excepția perioadei 1938-1944 când am avut o monarhie absolută, de drept divin (vezi Mihai I). Istoria, în rigoarea continuității monarhiei, consemnează încoronările la preluarea tronului celor 4 regi ai României: Carol I – 15 martie 1881; Ferdinand – 10 octombrie 1914; Mihai I – 20 iulie 1927; Carol al II-lea – 8 iunie 1930; Mihai I – 6 septembrie 1940. O încoronare specială, cea care ne-a mânat la această recuperare, este cea din 1922, dedicată sărbătoririi unui regat întregit. Subliniem aici câteva caracteristici ale acestora, rememorând evenimentele pentru descifrarea simbolisticii lor.

Ceremonialul încoronării Regelui Carol I, la **10 mai 1881**, care între 1866-1881 a fost Principele României, este evenimentul istoric pe care l-am salutat în urmă cu un an, după 140 de ani, remarcând închiderea unui cerc al suferințelor de veacuri, sub poruncile puterilor vremii. Coroana, ca însemn al biruinței, era din oțelul de tun turcesc, capturat la Plevna. Regele și-o așează, cu mâinile sale pe cap, într-o festivitate austeră și în prezența ierarhilor bisericii creștine (să ne amintim că abia în 1885 Biserica Ortodoxă Română devine autocefală și în 1925 își va avea primul patriarh!), ca act de mulțumire adus divinității, în biserica catedralei mitropolitane, unde parlamentul depusese însemnele puterii, subliniindu-se atributul de monarhie constituțională.

Încoronarea, ca încununare a marii izbânzi a României întregite (*dodoloață,* într-o plastică expresie a vremii!), după marele război, dă finalitatea unui proces istoric milenar, dacă facem un arc peste timp, între Dacia străbună și România modernă, de la începutul veacului 20. Să remarcăm succesiunea pașilor, ca pentru prima încoronare, într-un proces istoric cu suferințe: a fost, mai întâi angajamentul într-un mare război, cu imens tribut de sânge; au fost marile adunări plebiscitare, conform principiilor wilsoniene ale autodeterminării popoarelor, între care Marea Adunare de la Albă Iulia, din 1 Decembrie 1918, a fost martora la decizia celor 1228 de delegați; a fost o bătălie diplomatică pentru argumentarea drepturilor, pentru a dobândi hotărârea internațională favorabilă; a fost Tratatul de Pace de la Paris/Trianon, din 1920. După toate acestea se

impunea o sărbătoare pe care să o rețină istoria. La 15 octombrie 1922 se împlineşte veacul de la încoronarea de la Alba Iulia şi triumful din 16 octombrie acelaşi an, de la Bucureşti. Câteva aduceri aminte asupra pregătirilor şi desfăşurării pot semnifica importanța evenimentului, cu adevărat memorabil.

Imediat, după hotărârea de la Trianon, în iunie 1920, Guvernul lui Alexandru Averescu, numeşte „Comisiunea pentru organizarea Serbării Încoronării Suveranilor". Se stabilesc detaliile pregătirii încoronării Regelui Ferdinand şi a Reginei Maria, ca suverani ai țării reîntregite. Se alege ca loc al ceremoniei Alba Iulia, unde în timp record se ridică Catedrala Reîntregirii Neamului, iar în capitala statului, la Bucureşti, trebuia organizată trecerea pe sub un arc de triumf, care să semnifice şi el izbânda cea mare. Pe 28 martie 1921 (a doua zi de Paşte!) se punea piatra de temelie, iar pe 8 septembrie 1921, se monta deja crucea pe turla Catedralei din Alba-Iulia. Erau gata fresca interioară de la apus, cu ctitorii Ferdinand şi Maria, pe navele laterale viitorul patriarh Miron Cristea şi mitropolitul Ardealului Nicolae Bălan, iar în pronaos Mihai Viteazul şi Doamna Stanca.

De ceremonial s-a ocupat mitropolitul Miron Cristea, care nu a fost lăsat de Ferdinand să dea culoarea unei încoronări bizantine, în care biserica şi clerul să joace rolul principal. S-a ales modelul sobru al încoronării lui Carol I. Aceeaşi coroană de oțel, moştenită de la precedentul monarh, cu semnificația unei independențe dobândite prin luptă, şi-o aşează singur, precum, prin 1804, Napoleon! Coroana este adăugită cu trei pietre prețioase care să simbolizeze: Basarabia, Bucovina şi Transilvania, care din 1920, făceau parte din trupul întregit al României Mari şi cu recunoaşterea „Olimpului" puterilor lumii. După ce îşi pune coroana, Ferdinand aşază şi coroana Mariei, rostind cuvintele: „scumpa mea soție, părtaşă suferințelor şi bucuriilor Mele şi ale Țării", după cum stă consemnat de monarh în actul comemorativ al Încoronării[12].

Istoria constata că s-a împlinit memorabila profeție a omului politic Nicolae Filipescu, naționalist, ardent partizan al intrării României în războiul pentru recuperarea Ardealului: „Mărirea pe care ți-o dorim, Sire, este să te încoronezi la Albă Iulia ca Rege al tuturor românilor, sau să mori pe câmpia de la Turda, ca Mihai Viteazul".

Coroana Reginei Maria, precum o Maică a Domnului (asemenea celor ale împărăteselor bizantine!), făcută din aurul Apusenilor şi ornată cu pietre scumpe, dădea sugestia unei grădini frumoase sub ocrotirea suverană a unei maici, mijlocitoarea oamenilor la cerurile înalte, în țara aceasta română, în sfârşit întregită.

Sala Unirii, locul unui eveniment istoric, din 1918, fusese şi ea pavoazată special. Părea că acolo eroii istoriei trăiau aievea încoronarea aceasta. Voievozi, corifeii şcolii ardelene, Andrei Şaguna, de-a împreună cu Ioan Lemeni (sugerau unitatea bisericii, de la Blajul lui 1848), martirii traşi pe roată, Avram Iancu, toți păreau fericiți de marea izbândă, îmbrăcați de sărbătoare.

În 16 octombrie 1922, ceremonialul încoronării continuă la Bucureşti – capitala Regatului România! – cu trecerea pe sub Arcul de Triumf, special construit să povestească peste veacuri evenimentul. Sunt prezente aici peste 20 de state europene, iar din...

---

[12] Vezi Historia.ro, privind *Actul Comemorativ al Încoronării.*

marele Olimp al... planetei două mari puteri – Statele Unite ale Americii şi Japonia! –, salutau în semn de recunoaştere o Românie întregită şi pe suveranii ei legitimi. A urmat Te Deum-ul din catedrala încă mitropolitană (dar cu Miron Cristea în deplina autoritate a unei biserici naționale autocefale!) şi defilarea prin Piața Universității prin fața statuii ecvestre a lui Mihai Viteazul.

Toate sunt până la o vreme... în lumea oamenilor atât de schimbătoare. După moartea lui Ferdinand, regele reîntregirii țării, nepotul, Mihai I, sub regență/minor fiind (1927-1930), stă pe tronul țării refuzat în primă instanță de tatăl său, Carol al II-lea (1930-1940). Să-i remarcăm minorului numele de botez şi faptul că la venirea pe tron a tatălui, Mihai este creditat cu titlul de Voievod de Alba Iulia.

În perioadele tulburi dintre cele două războaie mondiale lupta ideologică dintre două curente ideologice, vădind extremismele de dreapta (naționalismul identitar... agresiv!) şi internaționalismul socialist, de extremă stângă, a radicalizat şi scena politică internă! Aşa explicăm apariția regimurilor autoritare, care puseseră în loc dictatura personală (vezi Carol al II-lea, Antonescu) celor constituționale. În acest context vorbim despre încoronarea Regelui Mihai I în 6 septembrie 1940. Mihai s-a încoronat cu aceeaşi coroană de oțel. În Catedrala Patriarhală, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, Nicodim Munteanu îi aşează coroana pe cap. Iată-ne într-un ceremonial care consacra dreptul divin al Regelui, ca autoritate supremă în stat. Schimbarea de la 23 august (acea victorie a la Pyrus!), care va fi impus ideologia de stânga a cuceritorului şi va fi „arestat" pe Dumnezeu, va fi făcut caduc dreptul absolut al suveranului. Sfârşitul monarhiei devenise iminent şi se va produce în 30 decembrie 1947, cu toate... *micile amănunte* necesare.

În locul lui 10 Mai..., ca zi a României/Regat, în intervalul 1881-1947, vom fi avut 30 Decembrie, ca zi a României/Republică; Arcul de Triumf, construit demult, îşi va fi dat jos efigiile Regelui Ferdinand-Întregitorul şi ale Reginei Maria. Mutilarea monumentului, pentru a da bine noului adevăr al realismului socialist din scenă, va fi şters şi textele de pe lateralele edificiului privind proclamația către țară cu ocazia intrării țării în războiul reîntregirii şi cel prilejuit de încoronarea de la Albă-Iulia, din 1922. Istoria s-a scris... cu noile adevăruri, până în 1989, când s-a început o lungă (şi parcă interminabilă tranziție..., semn că sunt încă multe nostalgii) şi foarte dificilă restabilire a ceea ce ar trebui limpezit.

Să salutăm aici eforturile, eliberate de orice interes, ale celor ce cu onestitate şi echidistanță, slujesc cinstirii martirilor, eroilor şi oamenilor dornici de a-şi cunoaşte rădăcinile! Să mărturisim aici că am reamintit ceea ce în multe locuri se găseşte scris ca adevăruri ale documentelor şi orice posibil derapaj de la intenția autorilor, stă în viziunea altui timp, poate mai decantat.

CATEDRALA ORTODOXĂ DIN ALBA IULIA – CÂTEVA REPERE ISTORICE DESPRE UN MONUMENT SIMBOL AL NEAMULUI ROMÂNESC

Oliviu-Petru Botoi

În conştiinţa colectivă a românilor, Alba Iulia reprezintă cetatea ce poartă pecetea unităţii naţionale, având în vedere istoria încărcată a acestui oraş bimilenar. Bărbaţii Marii Uniri, în discursurile lor, numeau Alba Iulia „cel mai istoric oraş al neamului românesc". Semnificaţia istorică şi spirituală a Albei Iulii are o importanţă capitală pentru devenirea poporului român, născut creştin. Aşezată, de milenii, în marea cetate naturală a Carpaţilor, lângă cursul lin al Mureşului, ca o mărturie a istoriei şi a credinţei neamului românesc, vechea aşezare transilvăneană păstrează tradiţia multiseculară a unui centru spiritual, cu o trăire creştină coerentă şi semnificativă[1]. Din aceasta se poate descifra amprenta sufletească a unui popor întreg, martor al unor vremuri în care sacrul ordona lumea şi constituia Legea strămoşească. Acestei unităţi de trăire i se datorează, peste timp, profilul spiritual contemporan, marile realizări şi unicitatea ţării noastre. Impregnată de elementele spiritualităţii creştine, identitatea naţională s-a afirmat prin Biserica strămoşească, unde s-a cristalizat ethosul poporului român.

Cetatea Albei Iuliei ocupă un loc important în paginile istoriei românilor şi ale istoriei creştinismului de pe plaiurile mioritice ale Transilvaniei. În primele veacuri ale erei noastre, Evanghelia era propovăduită în marile centre urbane printre meşteşugari, comercianţi şi soldaţi, care aveau legături cu zonele în care creştinismul prinsese rădăcini puternice. La Apulum, cel mai mare centru urban al Daciei romane, s-au descoperit numeroase vestigii arheologice care atestă existenţa religiei creştine în acest spaţiu, atât în perioada stăpânirii romane, cât şi după retragerea acesteia[2]. Ţinând seama de dovezile istorice de factură onomastică şi de prezenţa simbolurilor creştine pe unele elemente ale vestimentaţiei vremii sau pe diferite obiecte de uz casnic, se vorbeşte despre practicarea unui cult primar al Bisericii în acest loc. Sunt mai mulţi specialişti care opinează că la Alba Iulia au existat una sau mai multe bazilici în care se oficiau slujbe şi care aparţineau unor comunităţi creştine[3].

Perioada migraţiilor a găsit în Transilvania un popor român în formare, deja încreştinat. Evenimentele nefavorabile la care a trebuit să facă faţă în decursul istoriei i-a întărit acestui popor conştiinţa unităţii sale de neam. Încă de la început, romanitatea şi Ortodoxia i-au făcut pe oamenii acestui ţinut să se menţină în aceeaşi simţire şi

---

[1] Emilian Birdaş, *Alba Iulia, oraş bimilenar*, Alba Iulia, Editura Episcopiei Ortodoxe de Alba Iulia, 1978.

[2] Nicolae Dănilă, „Urme paleo-creştine pe teritoriul Eparhiei de Alba Iulia", în *Îndrumător pastoral*, vol. I, Alba Iulia, Editura Episcopiei Ortodoxe de Alba Iulia, 1977, p. 117 sqq.

[3] Radu Heitel, *Studii şi cercetări de istorie veche şi arheologie*, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1983, pp. 102-103.

credință cu frații lor din provinciile extracarpatice şi să-şi apere cu dârzenie pământul strămoşesc şi ființa lor ca popor. În secolele al IX-lea şi al X-lea, exista aici o importantă aşezare, care a îndeplinit rolul de centru politic al unei formațiuni statale incipiente româneşti, a unui voievodat. Când ducele Gyula a venit pe aceste meleaguri, e posibil să se fi încadrat în tradițiile romane ale populației autohtone. Primind Botezul în Ortodoxie la Constantinopol, l-a adus cu el pe Episcopul Ierotei, pentru a păstori populația din Transilvania, care era majoritar românească[4].

Rotonda-baptisteriu descoperită sub temeliile actualei Catedrale Romano-Catolice arată că în acest loc se afla sediul Episcopiei de rit răsăritean, situat în centrul formațiunii social-politice. Rotonda, folosită ca locaş de cult până la construirea bisericii episcopale, a încetat să funcționeze odată cu extinderea stăpânirii regilor feudali unguri în Transilvania. Ea este demolată, cu scopul de a se ridica deasupra ei o nouă biserică, ce va deveni sediul Episcopiei Romano-Catolice. Pronia divină a arătat însă limpede adevărul istoric la Alba Iulia. În această cetate, lângă Catedrala Romano-Catolică şi Catedrala Ortodoxă, s-a descoperit, în anul 2011, prima biserică creştină răsăriteană din Transilvania[5]. Descoperirea mult-aşteptată confirmă cu certitudine existența şi continuitatea neamului nostru pe aceste plaiuri. De asemenea, atestă şi existența creştinismului răsăritean organizat, prin Episcopia de Alba Iulia a Sfântului Episcop Ierotei, din secolul al X-lea.

Timp de patru veacuri, episcopii acestui voievodat vor peregrina în diverse localități din Ardeal: Vad, Feleac, Prislop, Geoagiu de Sus ş.a., fără a avea un centru organizat. Dar românii, în ciuda vitregiilor, şi-au păstrat dreapta credință, îndurând suferințe şi neîngăduindu-li-se a-şi zidi biserici mari sau de zid, ci numai biserici mici, din lemn. Din a doua jumătate a secolului al XVI-lea, reşedința mitropoliților Transilvaniei se mută la Bălgrad (Alba Iulia), capitala Principatului transilvan[6]. Peste puțin timp, în 1597, domnitorul Mihai Viteazul, în urma acordului pe care-l face cu principele Sigismund Báthory, a rectitorit reşedința mitropolitană, construind o biserică mare de zid. La 1 noiembrie 1599, intră triumfal în Alba Iulia, sprijinit fiind de către clerul ortodox care păstra conştiința unității de neam şi de credință. După un an, va fi încoronat aici ca Domn al celor trei țări româneşti de către mitropolitul de atunci, Ioan de la Prislop[7]. Astfel, Alba Iulia devine, pentru câtva timp, capitala primei uniri a tuturor românilor.

Domnia lui Mihai Viteazul constituie un moment foarte important în istoria Bisericii Ortodoxe din Transilvania. Odată cu mutarea sediului Mitropoliei Transilvaniei la Alba Iulia (1571) şi prin sprijinul oferit de către domnitorul întregitor,

[4] Vezi Răzvan Theodorescu, „Orientul din Ungaria”, în Ioan-Aurel Pop, Jan Nicolae, Ovidiu Panaite (eds.), *Sfântul Ierotei, episcop de Alba Iulia (sec. X)*, Alba Iulia, Editura Reîntregirea, 2010, pp. 45-48; Tudor Sălăgean, „Hierotheos şi cetatea Bălgradului. Este posibilă o concluzie?”, în Ioan-Aurel Pop, Jan Nicolae, Ovidiu Panaite (eds.), *op. cit.*, pp. 65-68.

[5] Daniela Marcu Istrate, „Cetatea Alba Iulia. Scurt istoric şi stadiul cercetărilor”, în Ioan-Aurel Pop, Jan Nicolae, Ovidiu Panaite (eds.), *op. cit.*, pp. 239-271.

[6] Gheorghe Anghel, *De la vechea Mitropolie Ortodoxă a Transilvaniei la Episcopia de Alba Iulia*, Alba Iulia, Editura Episcopiei Ortodoxe de Alba Iulia, 1993, p. 16.

[7] *Ibidem*, p. 30.

începe o nouă etapă în istoria bisericească a românilor din provincia intracarpatică. Prin rectitorirea Mitropoliei Bălgradului, slăvitul voievod s-a gândit la unitatea românilor pe tărâm religios şi cultural, realizată şi în plan politic, deşi pentru o perioadă scurtă de timp. Noua biserică şi clădirile reşedinţei pe care le-a ridicat au fost înzestrate cu moşii, bani, odoare şi cărţi[8]. Planul acestei ctitorii mitropolitane era triconc, întocmai ca acela al Mitropoliei de la Târgovişte. Biserica, valoroasă ca monument de artă, era un simbol al credinţei şi avea un scop misionar, pe care Mihai Viteazul dorea să-l perpetueze în această ţară românească şi ortodoxă.

Prodigioasa activitate pastoral-misionară şi editorial-culturală a Mitropoliei Transilvaniei, cu sediul la Alba Iulia, se va încheia în 1701, după trecerea Ardealului sub stăpânirea habsburgică (1688)[9]. Ca urmare a acestui fapt, oraşul va rămâne doar sediul unei importante cetăţi şi al garnizoanei militare, iar capitala provinciei se va muta la Sibiu. De acum înainte, se intensifică asuprirea socială şi naţională, slăbind legăturile fireşti ale românilor de aici cu fraţii lor de dincolo de Carpaţi. Începând cu anii 1713-1714, reşedinţa mitropolitană a fost demolată, împreună cu cea mai mare parte a oraşului Alba Iulia, pentru a se construi fortificaţia bastionară habsburgică[10]. În ciuda acestor nedreptăţi şi greutăţi, viaţa bisericească a românilor transilvăneni s-a menţinut, cu mari sacrificii. Amintind doar de suferinţele eroilor naţionali Horea, Cloşca, Crişan[11] şi Avram Iancu, înţelegem că Alba Iulia rămânea şi pe mai departe centrul aspiraţiilor naţionale şi bisericeşti ale poporului român din Transilvania.

Evenimentele din prima jumătate a secolului al XX-lea pun din nou în lumina istoriei cetatea de durere şi de slavă a neamului. În urma Primului Război Mondial, mult-aşteptatul ceas al unirii definitive a tuturor românilor sub un singur steag avea să bată, la Alba Iulia, la 1 Decembrie 1918. În pofida greutăţilor de tot felul şi a timpului nefavorabil, zeci de mii de oameni se îndreptau spre Alba Iulia într-un imens pelerinaj, purtând în inimi dorinţa fierbinte de a fi părtaşi la un act atât de dorit[12]. Peste o sută douăzeci de mii de glasuri, eliberate din robia asupririi străine, răspândeau ecoul bucuriei fără margini peste cele două lanţuri carpatice, până la frontierele întregite ale ţării.

În sala mare a Cazinoului militar din Cetatea Marii Uniri – denumită de atunci Sala Unirii – cei 1.228 de delegaţi provenind din toate categoriile sociale şi de pe tot cuprinsul Transilvaniei au votat, cu un entuziasm indescriptibil, rezoluţia de unire prezentată Adunării de către marele patriot Vasile Goldiş. După citirea şi aprobarea textului, „bătrânul naţiei”, George Pop de Băseşti, a anunţat că Adunarea Naţională a

---

[8] Ştefan Meteş, *Istoria Bisericii şi a vieţii religioase a românilor din Transilvania şi Ungaria până în 1698*, Sibiu, 1935, p. 132.

[9] Vezi Eva Mârza, *Din istoria tiparului românesc. Tipografia de la Alba Iulia (1577-1702)*, Sibiu, Editura Imago, 1998.

[10] Vasile Moga, *De la Apulum la Alba Iulia. Fortificaţiile oraşului,* Bucureşti, Editura Sport-Turism, 1987, p. 84.

[11] David Prodan, *Răscoala lui Horea*, vol. I-II, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1984.

[12] Ştefan Pascu, *Marea Adunare Naţională de la Alba Iulia. Încununarea ideilor, a tendinţelor şi a luptelor de unitate a poporului român"*, Cluj, Editura Universităţii „Babeş-Bolyai”, 1968.

poporului român a primit în unanimitate rezoluția şi, astfel, unirea Transilvaniei cu Țara-Mamă este decisă pentru toate veacurile[13]. Unii dintre fruntaşii Adunării s-au îndreptat către mulțimea de popor care se afla pe câmpul lui Horea şi în jurul Cetății, ducându-le vestea cea bună, care a stârnit chiote de bucurie şi ovații răsunătoare, prelungite într-un ecou ce s-a auzit până în împrejurimile Albei Iulii.

În semn de mărturie şi recunoştință adusă „Împăratului neamurilor" (cf. Apoc. 15, 3), din acest loc udat de lacrimile şi de sângele sfinților şi martirilor noştri, trebuia să răsară un templu al neamului românesc, care să rămână peste veacuri mărturia tuturor faptelor minunate petrecute la Alba Iulia – *oraşul-simbol al unității naționale* şi *capitala de suflet a României*. Aici, românii trebuie să revină mereu cu sentimentul religiozității, mărturisind din generație în generație că ei sunt nepoții şi strănepoții celor care, la 1 Decembrie 1918, s-au adunat la Alba Iulia din toate ținuturile bătrânului Ardeal, din blânda Moldovă şi din zările de arşiță ale Munteniei, ca la o împlinire a legii, pentru a întregi în hotare de pământ şi în hotare de suflet iubita lor țară[14].

Înainte de momentele în care România se pregătea să intre în Marele Război pentru eliberarea de sub stăpânirea străină a fraților de acelaşi neam şi sânge, marele om de stat şi patriot român Nicolae Filipescu, într-un discurs public, se adresa regelui zicându-i: „Eşti trimis de Dumnezeu să împlineşti visul unui neam. Vei fi cel mai mare voievod al țării, împodobindu-te cu titlurile lui Mihai Viteazul: *Domn al întregului Ardeal, al Țării Româneşti şi al Moldovei*, şi ducând pe deasupra strălucirea purpurei regale. Sau, răpus în cel mai suprem avânt de vitejia neamului, vei fi totuşi sfințit ca erou național... De aceea, mărirea ce ți-o urăm, Sire, este: *Să te încoronezi la Alba Iulia sau să mori pe Câmpia de la Turda!*"[15].

Prin voința divină a „Domnului împăraților pământului" (cf. Apoc. 1, 5) pe Care poporul român L-a slujit în existența sa milenară, încoronarea regilor României întregite avea să se petreacă la Alba Iulia, în 15 octombrie 1922. Actul încoronării reprezenta un moment extraordinar în viața politică a României moderne, pentru a marca pe plan național şi internațional desăvârşirea unității poporului român. Ca suveran al statului unitar, regele primea în mod oficial şi festiv stăpânirea noilor provincii în urma semnării şi recunoaşterii internaționale a Transilvaniei, prin Tratatul de la Trianon, încheiat la 4 iunie 1920, şi a Basarabiei, prin Tratatul de la Paris, din 28 octombrie 1920. Dincolo de aspectele de natură geo-politică, încoronarea reprezenta un act cu profunde valențe spirituale şi liturgice specifice lumii bizantine. Prin aceasta, se dorea o reînviere a ceremoniilor de încoronare ale domnilor Țărilor Române, inspirate şi legate de tradiția bizantină, dar întrerupte la sfârşitul secolului al XVII-lea.

Alegerea locului de încoronare la Alba Iulia nu a fost un lucru greu de făcut. Această veche cetate reprezenta deja un simbol pentru națiunea română, fiind locul unde s-au petrecut cele mai importante evenimente din istoria poporului nostru. Nu

---

[13] Ioan Lupaş, *Istoria unirii românilor*, Bucureşti, Fundația Culturală Regală „Principele Carol", 1939, p. 384 sqq.

[14] Vasile Netea, *O zi din istoria Transilvaniei – 1 Decembrie 1918*, Bucureşti, Editura Albatros, 1970.

[15] Ioan Lupaş, *op. cit.*, p. 251.

întâmplător, bărbații iluștri și personalitățile politice care au făurit Unirea Transilvaniei cu Țara-Mamă au remarcat, în festivele lor cuvântări rostite în 1918, faptul că Alba Iulia este „cel mai istoric oraș al neamului românesc". Astfel că semnificația încoronării la Alba Iulia însemna și răspunsul Regatului României la actul de reîntregire națională ce consfințea pentru totdeauna constituirea statului național unitar român[16].

În luna iunie a anului 1920, prim-ministrului Alexandru Averescu i-a revenit nobila misiune de a pregăti actul Încoronării. El a desemnat *Comisia pentru organizarea Serbărilor Încoronării Suveranilor*, cu sediul în *Palatul Ministerului Lucrărilor Publice*, din care făceau parte cei mai reprezentativi oameni politici și personalități științifice și culturale de prim rang ale țării. După mai multe dezbateri, a fost acceptată propunerea marelui istoric Nicolae Iorga de a se construi la Alba Iulia o Catedrală pentru evenimentul maiestuos al Încoronării. Comisia națională s-a deplasat în orașul Marii Uniri în toamna anului 1920 pentru a alege locul pe care avea să fie amplasată viitoarea biserică monumentală. S-a preconizat ca ea să fie așezată pe locul unde Mihai Viteazul a edificat străvechiul locaș de cult din capitala Principatului, în anul 1597, însă acesta se afla în afara cetății, într-o zonă izolată și fără acces. În cele din urmă, s-a ales latura de vest a cetății bastionare, lângă Catedrala Romano-Catolică, în direcția în care se preconiza dezvoltarea viitorului oraș.

Realizarea proiectului și coordonarea lucrărilor de construcție ale Catedralei și ale ansamblului arhitectural i-au fost încredințate arhitectului Victor Ștefănescu (cunoscut și ca Victor G. Stephănescu). Lucrările propriu-zise de edificare au fost executate de Societatea „Întreprinderea Generală Tehnică din București", sub conducerea inginerului Tiberiu Eremia. Proiectul propus pentru noua biserică și clădirile aferente erau prima formă de exprimare a arhitecturii neoromânești, ce definea stilul național, pe teritoriul Transilvaniei. Acest stil reprezenta o sinteză a tradițiilor preluate din Moldova și Muntenia, elemente care până acum nu au putut avea aderență în Ardealul dominat de mediul cultural și diversele influențe ale secesionismului vienez. În acest fel, Catedrala nu căpăta doar funcțiunea strict liturgică și ceremonială pentru actul Încoronării, ci devenea un simbol al unității naționale, prin prezența elementelor culturale din toate provinciile istorice ale României Mari.

Piatra de temelie a lăcașului de cult a fost așezată în a doua zi de Paști, în 28 martie 1921. Lucrările au avansat rapid, întrucât șantierul era aprovizionat continuu cu toate materialele necesare de cea mai bună calitate. Casa Regală acorda o atenție deosebită pentru buna derulare a construcției, astfel că, la numai o lună de la punerea pietrei de temelie, Regele Ferdinand și Regina Maria vizitează Alba Iulia pentru a constata stadiul lucrărilor executate[17]. La acea dată, 27 aprilie 1921, deja era ridicat soclul Catedralei și procesul de edificare era în plină desfășurare. În luna iulie se lucra la ridicarea tamburului turlei bisericii, iar în luna august clopotnița era aproape finalizată. Tot în această lună, în scopul supervizării construcției, Principele Nicolae a întreprins o vizită la Alba Iulia pentru inspectarea șantierului, însoțit fiind de doi mari generali ai

[16] Gheorghe Anghel, *op. cit.,* p. 145.

[17] Ionela Simona Mircea, *Catedrala Încoronării. Istorie și Har*, Alba Iulia, Editura Altip, 2017, pp. 23-25.

Armatei Române şi de trei miniştri din Guvern. La 8 septembrie, s-a aşezat crucea pe turla bisericii, iar la 1 decembrie 1921, s-au demontat schelele. În acelaşi timp, în interior se executau lucrări de finisare, iar maestrul Costin Petrescu a deschis şantierul de pictură în tehnica *fresco*, după erminia tradiției iconografice bizantine.

În următorul an, s-a depus un efort asiduu pentru finalizarea lucrărilor, astfel că în primele zile ale lunii octombrie au fost ridicate clopotele în turnul-clopotniță. La scurtă vreme, în 8 octombrie 1922, într-o zi de duminică, a avut loc slujba de sfințire a Catedralei, un eveniment deosebit de important şi aşteptat cu mult entuziasm de către comunitatea albaiuliană şi de întreaga societate a țării. Fastuoasa ceremonie de sfințire a fost oficiată de către Miron Cristea, Mitropolitul Primat al României, alături de un sobor de arhierei din care au făcut parte Nicolae Bălan – Mitropolitul Ardealului, Gurie Grosu – Mitropolitul Basarabiei, Nicolae Ivan – Episcopul Vadului, Feleacului şi Clujului, Vartolomeu Stănescu – Episcopul Râmnicului, înconjurați de numeroşi preoți şi diaconi. Răspunsurile liturgice au fost oferite de Corurile Catedralei Mitropolitane şi ale Şcolii Normale din Sibiu, conduse de către Timotei Popovici. În prezența unor înalte oficialități de stat, la eveniment a luat parte un mare număr de credincioşi[18]. Cu această ocazie, Catedrala a primit hramul „Sfânta Treime", pe care l-a purtat şi biserica vechii Mitropolii a Bălgradului, şi hramul „Sfinții Arhangheli Mihail şi Gavriil", spre a cinsti memoria voievodului unificator Mihai Viteazul.

Scenariul încoronării a fost definitivat, după îndelungate documentări şi discuții, de către prim-ministrul Ion I.C. Brătianu şi de către Mitropolitul Miron Cristea. În dimineața zilei de 15 octombrie 1922, când familia regală a ajuns la Alba Iulia cu trenul de la Sinaia, de la gară şi până la Catedrala Încoronării s-a format un alai impresionant. După cele două plutoane de escortă, se afla trăsura generalului Paul Angelescu, mareşalul Palatului şi şeful Casei Militare Regale, după care urmau alte două trăsuri, în prima aflându-se Regele Ferdinand şi Regina Maria, gardați de către doi generali, iar în a doua Principele moştenitor Carol şi Principesa Elena, flancați, de asemenea, de către alți doi generali. Ajuns în fața Catedralei, cortegiul regal a fost primit de numerosul sobor de ierarhi şi clerici, condus de către Mitropolitul Primat Miron Cristea. Evenimentul a fost unul istoric pentru Biserica Ortodoxă Română, întrucât până atunci nu se mai văzuse liturghisind împreună ierarhii Țării Româneşti, Moldovei, Ardealului şi Basarabiei, după cum consemna, în memoriile sale, marele istoric şi om politic Nicolae Iorga.

Conduşi în interiorul locaşului de închinare, Suveranii României Mari urmați de alaiul oficial s-au îndreptat spre tronurile regale aşezate pe cele două părți ale naosului, în fața Sfântului Altar. În continuare, a fost oficiată *Slujba de Încoronare* sau *Doxologia specială*, după o rânduială liturgică stabilită de Miron Cristea. După citirea Rugăciunii de încoronare a Regelui şi după înmânarea coroanelor şi a mantiilor care fuseseră sfințite, s-a trecut la actul public al încoronării, care a avut loc în afara Catedralei, pe o estradă amenajată în fața turnului-clopotniță, unde era adunată o impresionantă mulțime de popor. Imediat după momentul încoronării, Regele şi Regina, împreună cu oficialii

[18] *Ibidem*, p. 34.

români şi străini s-au retras în reşedinţa de gală, amenajată în corpul sud-estic de clădiri al Catedralei Încoronării, unde au primit felicitările. Tot acum, Regele Ferdinand a semnat *Actul Comemorativ al Încoronării* care, pe urmă, a fost tipărit şi difuzat în toată ţara[19].

După încheierea Serbărilor Încoronării, Catedrala Ortodoxă urma să aibă o destinaţie specială, fiind rezervată ceremoniilor şi slujbelor speciale dedicate suveranilor şi marilor serbări naţionale. Prin *Legea de organizare a clerului militar*, din anul 1921, s-a propus înfiinţarea unei Episcopii a Armatei Române, cu sediul la Alba Iulia[20]. Episcopul urma să fie ales şi numit, prin decret regal, dintre candidaţii propuşi de către Sfântul Sinod, devenind membru al aceluiaşi înalt for ecleziastic, dar asimilat cu gradul de general. El a devenit conducătorul clerului militar ortodox, dar şi al celorlalte culte, inclusiv al rabinilor şi al imamilor, urmând să poarte titlul de *Episcop de Alba Iulia*, cu reşedinţa în acest oraş istoric. Astfel, în întreaga perioadă interbelică, ansamblul Catedralei a funcţionat atât ca Reşedinţă regală, cât şi ca sediu al Episcopiei Armatei, chiriarhi fiind arhiereii Justinian Teculescu, Ioan Stroia şi Partenie Ciopron[21].

Începând din anul 1945, Catedrala Încoronării de la Alba Iulia a intrat într-o perioadă de uitare, fiind eclipsată de transformările socio-politice ale vremii. Nimic nu mai putea să amintească de regalitate şi nici chiar de actul Marii Unirii. Prin decretul din 1948 privind desfiinţarea unor eparhii din ţară, Episcopia Armatei şi-a încetat activitatea, iar ansamblul Încoronării a dobândit statut de mănăstire. În următorii ani, aici au slujit Veniamin Nistor, episcopul fostei Eparhii desfiinţate a Caransebeşului, şi Policarp Moruşcă, episcopul românilor ortodocşi din America. Întrucât se dorea ştergerea semnificaţiei Catedralei, aceasta a fost despuiată de însemnele regale de pe faţadă, de pe turnul-clopotniţă şi de pe tronurile din interiorul ei, iar frescele celor doi ctitori au fost acoperite cu un strat de var.

Având în vedere importanţa istorică a oraşului, în ziua de 21 octombrie 1948, cu ocazia împlinirii a 250 de ani de la unirea cu Roma din anul 1698, Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române a serbat la Alba Iulia *refacerea unităţii spirituale a românilor*. Cu acest prilej, al revenirii multora în matca Bisericii străbune, sfântul locaş a fost supranumit „Catedrala Reîntregirii Bisericii Româneşti din Transilvania". Tot aici, în anul 1955, a avut loc proclamarea solemnă a canonizării Sfinţilor care au luptat pentru păstrarea credinţei strămoşeşti: Mitropoliţii Ilie Iorest şi Sava Brancovici, precum şi Cuvioşii Mărturisitori Visarion Sarai şi Sofronie de la Cioara şi Mucenicul Nicolae Oprea din Sălişte.

Între anii 1950-1963, complexul Catedralei Încoronării a intrat într-un con de umbră şi a suferit unele degradări odată cu trecerea timpului. Începând cu anul 1963, la conducerea Mănăstirii cu hramul „Sfânta Treime", cum era cunoscută atunci, a fost

[19] Diana Mandache, „Ceremonialul Încoronării: Model european şi identitate naţională", în *** *90 de ani de la Încoronarea de la Alba Iulia*, Bucureşti, 2012, pp. 21-25.

[20] Petru Pinca, *Istoricul Episcopiei Armatei (cu sediul la Alba Iulia)*, Alba Iulia, Editura Reîntregirea, 2013.

[21] Aurel Pentelescu, Ionuţ Constantin Petcu, *Episcopii Armatei Române. Biografii. Documente (1921-1948)*, Bucureşti, Editura Militară, 2016.

numit Arhimandritul Emilian Birdaş, viitorul episcop al Alba Iuliei, între anii 1976-1990. Pentru serbarea Centenarului Marii Uniri, 1 Decembrie 2018, Catedrala şi întreg ansamblul arhitectural din jurul acesteia au intrat într-un amplu proces de restaurare, renovare şi înfrumusețare, prin purtarea de grijă a Înaltpreasfințitului Părinte Irineu Pop, Arhiepiscopul Alba Iuliei. Anul 2022 va reprezenta un moment important din istoria acestui prestigios aşezământ ecleziastic, având în vederea faptul că se vor împlini 100 de ani de la sfințirea Catedralei (8 octombrie) şi de la marele eveniment al Încoronării Regelui Ferdinand şi a Reginei Maria.

Catedrala Reîntregirii Neamului şi a Încoronării
(astăzi Centrul Eparhial al Arhiepiscopiei Ortodoxe a Alba Iuliei).

CATEDRALA ÎNCORONĂRII DE LA ALBA-IULIA

Nicolae Moga

Centenarul unirii ne oferă minunatul prilej de a face o incursiune în istoria unui monument istoric, al unui simbol al națiunii noastre care se constituie ca un veritabil „Finis coronat opus” al jertfelor de pe câmpurile de luptă ale Primului Război Mondial şi al istoricelor acte ale unirii Basarabiei, Bucovinei şi Transilvaniei cu Patria-mamă din 27 martie, 28 noiembrie şi 1 decembrie 1918. Este vorba despre Catedrala Ortodoxă a Încoronării de la Alba Iulia.

Reprezentanții Consiliului Național Român Central din Transilvania au ales oraşul Alba Iulia drept loc al Marii Adunări Naționale din data de 1 decembrie 1918, în amintirea intrării triumfale a voievodului Mihai Viteazul în cetatea istorică, la 1 noiembrie 1599, unde a fost primit de către mitropolitul Ioan de Bălgrad. Un alt motiv a fost şi acela că, în 1784, pe platoul Cetății, Horia şi Cloşca au fost frânți pe roată în urma condamnării lor.

Marele om politic, Nicolae Titulescu[1], într-una din memorabilele sale pledoarii privind desăvârşirea statului național român, spunea:

„România nu poate fi întreagă fără Ardeal; Ardealul e leagănul care i-a ocrotit copilăria, e şcoala care i-a făurit sufletul, e farmecul care i-a susținut viața. Ardealul nu e numai inima României geografice! Din culmile lui izvorăsc apele care au scăldat românismul în istorie. Someşul la miază-noapte, Mureşul la apus, Oltul la miază-zi”[2].

Menționăm că, începând cu a doua jumătate a secolului al XVI-lea, reşedința mitropoliților Transilvaniei s-a mutat în capitala Principatului autonom al Transilvaniei, la Alba Iulia. Şirul ierarhilor de aici începe cu Eftimie (1571-1574), care avea titulatura de mitropolit[3], pe care au avut-o şi cei care i-au urmat[4].

Un important document din 16 ianuarie 1581 ne mărturiseşte despre existența unui *„episcop al românilor din comitatul Albei Transilvaniei”*, care avea *„casă”* în afară de zidurile cetății Bălgradului. Acest document este întărit de afirmațiile diplomatului

---

[1] Wikipedia, Nicolae Titulescu (n. 4 martie 1882, Craiova, România – d. 17 martie 1941, Cannes, Alpes-Maritimes, Franța) a fost diplomat, jurist, profesor universitar şi om politic român, în repetate rânduri ministru al afacerilor străine, ministru plenipotențiar, fost preşedinte al Ligii Națiunilor şi membru titular (din 1935) al Academiei Române.

[2] *Sărbătoarea zilei de 1 Decembrie în cadrul Administrației Patriarhale şi Arhiepiscopiei Bucureştilor*, în „Biserica Ortodoxă Română”, Anul LXXXVI (1968), nr. 11-12, p. 1273.

[3] Ştefan Meteş menționează în *Istoria Bisericii şi a vieții religioase a românilor din Transilvania*, I (ediția a II-a, Sibiu, Tiparul Tipografiei Arhidiecezane, 1935), la pagina 91, că: *„Terminologia populară românească pentru episcop şi mitropolit are o singură denumire: vlădică. În general, această numire s-a păstrat până în secolul al XIX-lea, fără ca preoții şi credincioşii să facă deosebire între episcop şi mitropolit, ci pe amândoi îi numeau vlădici. Deci, în înțelesul acesta a fost vlădică şi la Bălgrad încă din jumătatea a doua a veacului al XVI-lea”*.

[4] Emilian Birdaş, *Alba Iulia, oraş bimilenar*, Sibiu, 1975, p. 18.

iezuit Antonio Possevino[5], care a petrecut mai multe zile în Bălgrad, în luna martie a anului 1583, precizând că: *„românii ardeleni au în Alba Iulia un mitropolit a cărui demnitate este confirmată de principe, dacă aduce scrisori de la vreun patriarh sau episcop, prin care se dovedeşte că este episcop”*[6].

În urma tratatului din 20 mai 1595, dintre voievodul Mihai Viteazul, domnitorul Ţării Româneşti, şi Sigismund Bathory[7], acesta din urmă garanta deplina libertate religioasă pentru ortodocşii români din Transilvania, care pot să stea sub oblăduirea mitropolitului de Târgovişte. Mai mult decât atât, i se îngăduia să clădească o biserică cu mănăstire pentru vlădica Ioan care era: *„bărbat smerit, binefăcător şi sfânt, care, trăind în acel loc cu sfinţenie, s-a învrednicit a primi şi darul facerii de minuni, neputrezându-i trupul şi rămânând cu bun miros”*[8].

Cu această înlesnire, Mihai Viteazul trimite ajutoarele necesare pentru ridicarea unei catedrale mitropolitane în incinta mănăstirii existente în apropierea zidurilor cetăţii din Alba Iulia, *„pe deal, lângă cetate”*[9], cu hramul „Sfânta Treime”, clădire care va fi gata în anul 1597 şi va fi sfinţită de către mitropolitul Ioan de Prislop[10], care va deveni sediul reşedinţei mitropolitane[11]. Acest nucleu spiritual românesc s-a dovedit a fi de un real folos, prefaţând simbolic unirea politică a ţărilor române, căci anul următor Mihai Viteazul se va intitula la Alba Iulia: ***„Io Mihai Voievod, din mila lui Dumnezeu, domnul Ţării Româneşti, al Ardealului şi a toată ţara Moldovei”***[12].

---

[5] Wikipedia, Antonio Possevino (n. 12 iulie 1533, Mantova - d. 26 februarie 1611, Ferrara) a fost un preot iezuit italian, teolog. Este cunoscut mai cu seamă pentru misiunile diplomatice întreprinse ca legat pontifical în ţări din Scandinavia şi Europa de Răsărit. A fost mediator între regele Ştefan Báthory şi ţarul Ivan cel Groaznic în anul 1582.

[6] Pr. Dr. Nicolae Bolea, Pr. Virgil Bolea, *Episcopul Emilian şi reînfiinţarea scaunului vlădicesc de la Alba Iulia*, Alba Iulia, Editura Reîntregirea, 2016, p. 60.

[7] Mircea Păcurariu, *Legăturile Bisericii Ortodoxe din Transilvania cu Ţara Românească şi Moldova în secolele XVI-XVIII*, Sibiu, 1968, p. 129.

[8] N. Iorga, *Istoria Bisericii Româneşti şi a vieţii religioase a românilor*, Bucureşti, Editura Ministerului de Culte, vol. I, *1928-1930*, p. 225.

[9] N. Iorga, *Ştefan cel Mare, Mihai Viteazul şi Mitropolia Transilvaniei*, Bucureşti, 1904, pp. 11-14; N. Iorga, *Istoria românilor din Ardeal şi Ungaria*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1989, p. 137. Distinsul savant menţionează că: *„La moartea, în cetatea Vinţului, a fostului domn moldovean Aron, soţia sa, Cantacuzina, îi duse rămăşiţele la Alba Iulia, unde se îngropară domneşte în această «biserică românească». Tot aici apoi, la 1595, în această «Mitropolie a Belgradului», cum i s-a spus pe urmă, se astrucaseră rămăşiţele lui Danciul din Brâncoveni, tatăl viitorului vodă Matei, doamna Stanca, a lui Mihai refugiată în Ardeal, având grija îngropării”*. Tot în acest sens vezi şi Silviu Dragomir, *Mormântul lui Mihai Viteazul şi vechea catedrală de la Alba Iulia,* Bucureşti, 1939, p. 9.

[10] Ştefan Meteş, *Istoria Bisericii şi a vieţii religioase…,* pp. 174-178; Preot prof. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. I, Bucureşti, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1980, p. 480.

[11] Mircea Păcurariu, *Legăturile Bisericii Ortodoxe din Transilvania…,* p. 140. Părintele Mircea Păcurariu precizează că, despre ridicarea acestei biserici de către Mihai Viteazul ne vorbeşte şi Sfântul Ierarh Petru Movilă, Mitropolitul Kievului, contemporan cu Mihai Viteazul, care scria că *„Mihai a început a zidi biserica, iar nu în cetate, ca nu cumva cu schimbarea vremurilor să se risipească, ci la marginea oraşului, lângă zidul cetăţii, într-un loc frumos şi zidindu-o a sfinţit-o”*.

[12] C.C. Giurescu şi Dinu Giurescu, *Istoria românilor din cele mai vechi timpuri până astăzi*, Bucureşti, Editura Albatros, 1975, p. 377.

Iar mitropolitul Ioan de la Prislop care a primit cârja de argint a mitropoliților, făcută din porunca lui Mihai, se va intitula de acum înainte: ***„Cu mila lui Dumnezeu, Ioan Vlădica*** (termenul echivalează cu cel de mitropolit) ***ot Bălgrad,*** iar în actele emise de urmaşii săi, aşezământul va purta numele de ***Arhiepiscopia şi Mitropolia Bălgradului, Vadului, Silvaşului, Făgăraşului, Maramureşului şi Țării Ungureşti, iproci*** (ultimul cuvânt slavon însemna şi celelalte)"[13].

Acest sfânt lăcaş cu hramul „Sfânta Treime" şi Mitropolia Bălgradului devin centrul spiritual al românilor din Transilvania, iar din tiparnița de aici avea să iasă merindea duhovnicească a celor 18 cărți tipărite în teascurile ei. Aici şi-au avut reşedința Sfinții Ierarhi Ilie Iorest[14], Simion Ştefan[15] şi Sava Brancovici[16].

După unirea cu Roma, la anul 1701, Mitropolia ortodoxă a fost retrogradată în Episcopia unită şi pusă sub jurisdicția Arhiepiscopiei catolice din Esztergom, care va funcționa până în anul 1713, în vechile clădiri ale Mitropoliei ortodoxe din Alba Iulia, după care reşedința acesteia a fost dărâmată din temelii, iar din materialele ei se va ridica, un an mai târziu, biserica Maieri I din oraşul de jos, situată în apropierea gării oraşului, unde se va stabili pentru o perioadă reşedința episcopală unită. De aici reşedința Episcopiei unite a fost mutată la Făgăraş (1723-1737), iar de aici la Blaj.

La două săptămâni după recunoaşterea României Mari la nivel internațional, prin Tratatul din Palatul Marele Trianon de la Versailles, Franța, semnat la 4 iunie 1920, distinsul cărturar Nicolae Iorga[17] a propus ca proiect de țară construirea unui ansamblul bisericesc reprezentativ pe locul fostei Catedrale mitropolitane, ctitorite de către domnitorul Mihai Viteazul, la Alba Iulia, în care să fie încoronați Regele Ferdinand I[18] şi Regina Maria[19].

---

[13] *Ibidem*, p. 27; N. Iorga, *Sate şi preoți din Ardeal*, Bucureşti, 1902, p. 41.

[14] Wikipedia, *Sfântul Ierarh Mărturisitor Ilie Iorest* (cca. 1600 – 12 martie 1678) a fost mitropolit al Transilvaniei din secolul al XVII-lea şi a mărturisit dreapta-credință în numele Domnului, suferind persecuții din această cauză. Biserica Ortodoxă Română îl prăznuieşte la 24 aprilie, împreună cu sfinții ierarhi şi mărturisitori Iosif Mărturisitorul şi Sava Brancovici.

[15] Simion Ştefan (n. ? - 1656) a fost un cărturar şi traducător român, mitropolit al Ardealului.

[16] Orthodox wiki, *Sfântul Sava Brancovici* a fost mitropolit al Transilvaniei din secolul al XVII-lea (între anii 1656-1680) care a mărturisit dreapta-credință în numele Domnului, suferind persecuții din această cauză. Biserica Ortodoxă Română îl prăznuieşte la 24 aprilie, împreună cu sfinții ierarhi şi mărturisitori *Iosif Mărturisitorul şi Ilie Iorest şi cu Sfântul Ierarh Simion Ştefan*.

[17] Nicolae Iorga (1871-1940), istoric, om de stat, ziarist, dramaturg şi poet, s-a născut la Botoşani, a studiat la universitățile din Iaşi, Berlin şi Paris. În 1894 a câştigat prin concurs la Universitatea din Bucureşti Catedra de istorie universală medievală şi modernă, pe care a deținut-o până în 1940. Opere principale: *Acte şi fragmente cu privire la istoria românilor*, 3 vol. (Bucureşti, 1895-1897); *Notes et extraits pour servir à l'histoire des croisades au XVe siècle* (Paris, 1899-1902; Bucureşti, 1915-1916); *Studii şi documente cu privire la istoria românilor*, 31 vol. (Bucureşti, 1901-1916); *Istoria românilor în chipuri şi icoane*, 3 vol. (Bucureşti, 1905-1906); *Geschichte des Osmanischen Reiches*, 5 vol. (Gotha, 1908-1913); *Histoire des Etats balkaniques* (Paris, 1925); *Essai de synthèse de l'histoire de l'humanité*, 4 vol. (Paris, 1926-1929); *Generalități cu privire la studiile istorice* (Bucureşti, 1933); *Idei asupra problemelor actuale* (Bucureşti, 1934); *Histoire de la vie byzantine*, 3 vol. (Bucarest, 1934); *O viață de om aşa cum a fost*, 3 vol. (Bucureşti, 1934); *Istoria românilor*, 10 vol. (Bucureşti, 1936-1939).

[18] Ferdinand I de Hohenzollern-Sigmaringen (n. 12/24 august 1865, Sigmaringen – d. 20 iulie 1927, Castelul Peleş, Sinaia), numit şi Întregitorul, a fost al doilea rege al României, din 10 octombrie 1914 până la moartea sa.

Chivotul din piatră a fost aşezat sub ocrotirea *Preasfintei Treimi*, amintind mereu de cele trei Ţări Româneşti, devenite una[20].

Catedrala Reîntregirii Neamului este un simbol nu doar pentru clerul şi credincioşii Arhiepiscopiei Alba Iulia, ci şi pentru întreaga ţară, strălucind în fruntea bisericilor româneşti, *„ca o mamă între fiicele ei"*.

În timpul verii din anul 1920, Nicolae Iorga, generalul Alexandru Averescu, Ionel Brătianu, Mihai Pherekide şi mitropolitul Miron Cristea[21] au alcătuit o comisie în vederea organizării încoronării Regelui Ferdinand I ca rege al tuturor românilor.

Problema încoronării a fost reluată de cabinetul liberal condus de I.I.C. Brătianu şi astfel, la 24 august 1922, Consiliul de Miniştrii întrunit la Sinaia a hotărât organizarea încoronării la 15-17 octombrie 1922[22], la Alba Iulia, act care va fi supranumit *Intabularea Transilvaniei pe România,* iar biserica a primit numele de *Catedrala Încoronării*.

Chiar de la constituirea comisiei, la 14 iunie 1920, Victor Ştefănescu a fost ales în acest colectiv, care şi-a avut sediul în Palatul Ministerului Lucrărilor Publice. Din comisie au făcut parte, ca membri, o serie de personalităţi politice şi culturale precum: Nicolae Titulescu, Octavian Goga, Elie Miron Cristea, mitropolitul primat al României, Alexandru Lapedatu, George Enescu, pictorii Costin Petrescu şi Arthur Verona, istoricul Nicolae Iorga[23].

Proiectul catedralei a fost întocmit de către arhitectul Victor G. Ştefănescu[24], care a încadrat întregul ansamblu în şcoala renumiţilor Ion Mincu şi Petre Antonescu.

---

[19] Wikipedia. Regina Maria a României (n. 29 octombrie 1875, Eastwell Park, Ashford, Kent, Anglia – d. 18 iulie 1938, Castelul Pelişor, Sinaia, Regatul României) a fost principesă de coroană şi a doua regină a României, în calitate de soţie a Principelui de Coroană devenit ulterior Regele Ferdinand I al României.

[20] Diac. Alexandru Briciu, *Catedrala Încoronării, sub ocrotirea Sfintei Treimi*, în ziarul „Lumina de Duminică", Anul XIV (27 mai 2018), nr. 21 (647).

[21] Miron Cristea a avut ca misiune în cadrul comisiei să întocmească un ceremonial religios, şi nu numai, pentru procesiunea încoronării, acesta inspirându-se în munca sa după vechile tipice româneşti, dar şi cele bizantine, ruseşti şi austriece.

[22] Dorina Tomescu, Radu Coroamă, *Încoronarea de la Alba Iulia, mărturii iconografice din Muzeul Naţional de Istorie a României,* în revista „Muzeul Naţional", Anul XI (1999), nr. XI, p. 155.

[23] Prof. Dr. Dorin Stănescu, *Un simbol al Marii Uniri: Catedrala Încoronării de la Alba Iulia* în ziarul „Lumina", Anul XIII (2018), 04 noiembrie 2018.

[24] Maria Ioniţă şi Ştefan Ioniţă, *Victor G. Ştefănescu - arhitectul Catedralei de la Alba Iulia* în revista „Muzeul Naţional", Anul XI (1999), nr. XI, pp. 161-163: Victor G. Ştefănescu s-a născut în anul 1877 la Bucureşti. Viitorul arhitect şi-a făcut studiile la Bucureşti, unde a urmat cursurile gimnaziale la „Mihai Viteazul", iar cele liceale la Colegiul „Sf. Sava". În 1894, îl întâlnim ca student al Facultăţii de Matematică şi apoi al Politehnicii din Dresda, după absolvirea căreia pleacă la Paris. Aici, începând din 1897 şi respectiv din 1898, a frecventat cursurile Şcolii de Bellearte şi ale Şcolii Speciale de Arhitectură din capitala Franţei. A fost profesor de liceu, pentru ca, din 1904, timp de cinci ani să ocupe postul de profesor la Academia de Arte Frumoase din Bucureşti. Concomitent a îndeplinit şi alte funcţii. În 1905-1906 este numit arhitect-şef al expoziţiei jubiliare organizată în capitala României cu ocazia aniversării a 40 de ani de domnie ai Regelui Carol I. Între 1907 şi 1916 ocupă funcţia de arhitect, dar şi pe cea de director tehnic al Teatrului Naţional din Bucureşti, la a cărui renovare din anul 1908, contribuise. Participă, cu gradul de căpitan, la războiul pentru întregirea neamului din 1916-1919. La întoarcerea de pe front îndeplineşte diferite funcţii între care, demnă de amintit, este cea căreia i s-a dedicat un mare număr de ani, până la pensionarea sa în 1936 - arhitect şef la Căile Ferate Române, din 1926, inspector general clasa I la instituţia menţionată. Din acelaşi an 1926 şi până în 1948, cu doi ani înainte de moarte, Victor G. Ştefănescu a fost membru permanent al Comisiei Monumentelor Istorice.

Catedrala şi clădirile aferente au fost ridicate în partea de vest a Cetăţii din Alba Iulia, străvechiul Apulum roman sau Bălgradul Evului Mediu în vecinătatea Platoului Romanilor. În acest scop s-a făcut o breşă în zidurile de vest ale fortificaţiei şi au fost demolate sediul comandantului cetăţii şi clădirile anexe, grajduri, magazii[25].

La propunerea lui Nicolae Iorga, Victor G. Ştefănescu a ales *„ca prototip pentru Catedrala încoronării din Alba-Iulia, Biserica domnească din Târgovişte, ridicată în 1585 de Petru Cercel, fratele lui Mihai Viteazul, care, la rândul ei, avea ca model Mitropolia din Târgovişte ridicată de voievodul Neagoe Basarab"*[26].

Ansamblul împleteşte armonios elemente tradiţionale de arhitectură veche românească din ctitoriile basarabene şi brâncoveneşti, în timp ce catedrala este construită în formă de cruce greacă cu valoare de simbol, continuând tradiţia împăraţilor bizantini, iar pe de altă parte pe cea a domnitorilor Ţării Româneşti. Victor G. Ştefănescu a publicat în „Ilustraţiunea" din august 1921, un articol însoţit de propria schiţă asupra ansamblului de la Alba Iulia, recunoscând că a fost îndrumat cu preţioase sfaturi de istoricul Nicolae Iorga, menţionând: *„am conceput şi plănuit clădirea ce se ridică acum pe locul vechii bisericuţe a lui Mihai spre comemorarea înfăptuirii de veci a visului nostru secular şi spre a servi ca biserică în care Regele Ferdinand I-iu, întregitor de neam se va unge şi încorona ca Domn al tuturor Românilor"*.

Arhitectul precizează că: *„în chip de mănăstire din secolul al XVI-lea... se construieşte acum un complex întreg de clădiri definitive în piatră, cărămidă, beton armat şi fer, menite să rămână mai târziu ca loc de încoronare a domnilor ţării"*.

Unele detalii oferite de arhitect la început, privind înfăţişarea pe care urma să o realizeze s-au îndeplinit, iar altele au fost realizate mulţi ani după aceea, iar la unele chiar s-a renunţat. În acest sens, precizăm că bastioanele de colţ din partea stângă şi dreapta a clopotniţei trebuiau să fie folosite *„ca locuinţe ale preoţilor"*, iar clădirile de colţ din spate urmau să servească pentru *„reşedinţa regală şi muzeul Transilvaniei clădite în stil mănăstiresc, în genul pavilionului regal de la parcul Carol"*. În ceea ce priveşte poarta de intrare, deasupra acesteia urma să fie aşezată *„acvila heraldic a României având pe piept noua stemă a ţării şi în ghiare sabie şi sceptru, făcute de sculptorul T. Burcă"* pentru a arăta *„trecătorilor că aici Regele românilor a citit proclamaţia către poporul Său"*[27].

Un alt detaliu care nu s-a realizat în baza desenului ansamblului arhitectural realizat de către Ştefănescu, a fost acela al statuii ecvestre aşezată pe axul dintre catedrală şi clopotniţă şi care îl înfăţişa pe Regele Ferdinand, îmbrăcat în uniformă militară cu sceptrul în mâna dreaptă[28].

Piatra de temelie a noii catedrale a fost aşezată a doua zi de Paşte, la data de 28 martie 1921, iar lucrările de construire au fost încredinţate Societăţii întreprinderii

---

[25] Ionela Simona Mircea, *Catedrala încoronării, 15 octombrie 1922, Încoronarea suveranilor României Mari, Regele Ferdinand I şi Regina Maria* (*Din colecţiile Muzeului Alba Iulia*), în „Anuarul Sargeţia", XXXIV (2006), Deva, p. 273.

[26] Maria Ioniţă şi Ştefan Ioniţă, *Victor G. Ştefănescu – arhitectul Catedralei de la Alba Iulia*, în revista „Muzeul Naţional", Anul XI (1999), nr. XI, p. 164.

[27] Maria Ioniţă şi Ştefan Ioniţă, *op. cit.*, p. 165.

[28] *Ibidem*, p. 166.

Generale Tehnice din Bucureşti sub conducerea inginerilor Tiberiu Eremia, D. Marcu şi Grigorescu[29], ceea ce a provocat unele nemulţumiri din partea ardelenilor.

După o lună de zile de la începerea lucrărilor, Regele Ferdinand I şi Regina Maria au vizitat Alba Iulia, pentru a constata stadiul lucrărilor executate, anume soclul Catedralei era deja ridicat, iar procesul de edificare era în plină desfăşurare. În luna iulie se lucra la ridicarea tamburului turlei bisericii, iar în luna august clopotniţa era aproape finalizată. Tot în această lună, în scopul supervizării construcţiei, Principele Nicolae a întreprins o vizită la Alba Iulia pentru inspectarea şantierului, însoţit fiind de doi mari generali ai Armatei Române şi de trei miniştri din Guvern. Familia regală a vizitat şantierul de mai multe ori, de asemenea diferiţi miniştri, precum Constantin Argetoianu şi Take Ionescu.

Clădirea se întinde pe o suprafaţa de 750 m², având înălţimea de 40 m, fiind încadrată într-o incintă în formă de patrulater cu două mari pavilioane pe latura de est şi două mai mici pe latura de vest, toate străjuite de silueta zveltă a turnului clopotniţei situat în partea de vest cu înălţime de 58 m. Pavilioanele sunt legate între ele de galerii de acces sprijinite de coloane şi arcade duble, decorate cu frize şi ancadramente florale şi geometrice, ceea ce oferă întregului ansamblu o ambianţă arhitecturală impresionantă. Lucrările de execuţie au fost realizate într-un ritm extrem de rapid, încât la data de 8 septembrie a fost deja aşezată sfânta cruce pe turla bisericii, iar la data de 1 decembrie 1921 au fost demolate schelele.

Intrarea pe sub turnurile clopotniţei este străjuită de busturile Regelui Ferdinand şi al Reginei Maria, adăugate recent.

Lăcaşul de cult constituie elementul central al unui ansamblu arhitectonic dreptunghiular ce reuneşte în colţuri cele patru corpuri de clădire. Coriolan Petranu afirma despre arhitectura Catedralei că este cea a unei mănăstiri voievodale de secol al XVI-lea sau a unei reşedinţe regale. Din punct de vedere planimetric s-au identificat referinţele, acestea fiind bisericile voievodale „Adormirea Maicii Domnului” din Târgovişte şi „Sfântul Dumitru” din Craiova, care primesc, faţă de planul de bază al bisericii „Sfântul Nicolae” din Curtea de Argeş, un pridvor deschis[30]. Având planul în cruce greacă înscrisă în cerc, i s-au adăugat detalii specifice bizantine şi neoromâneşti. Elementele de plastică decorativă exterioară (ocniţele, brâurile, ancadramentele) şi turlele îşi găsesc analogii la edificiile de cult construite în Evul Mediu în ţinuturile de la sudul Carpaţilor.[31]

Întreg ansamblul arhitectural se poate interpreta simbolic şi într-o cheie naţională. Axul care porneşte din mijlocul Cetăţii şi se continuă dincolo de zidurile acesteia este alcătuit din Sala Unirii – Muzeul Naţional al Unirii – Catedrala Reîntregirii şi Încoronării – Podul Unirii – Monumentul Marii Uniri. *„Acesta subliniază victoria*

[29] *Ibidem*; Întregul complex arhitectonic s-a estimat a costa în jur de 10 milioane lei, cf. Preot P. Moruşca, *Biserica încoronării* în „Revista Teologică”, Anul XI (1921), nr. 4-5, p. 155.

[30] Prof. Dr. Dorin Stănescu, *Catedrala Încoronării - simbol al unităţii naţionale* în ziarul „Lumina”, Anul VI (2010), 27 ianuarie 2010.

[31] Pr. Oliviu Botoi, Consilier eparhial al Arhiepiscopiei Alba Iuliei în www alba 24. Video: *100 de ani de la punerea pietrei de temelie a Catedralei Reîntregirii din Alba Iulia. Slujbă de sfinţire pe esplanadă.*

spiritului național în fața încercărilor puterilor străine de a ține poporul subjugat în propriul pământ străbun. De la Sala Unirii, în care românii şi-au exprimat liber voința de a se uni cu frații lor de dincolo de munți, conservând mărturiile vitregei istorii naționale în clădirea Muzeului Unirii, se trece imediat către Altarul de biruință al neamului: Catedrala Reîntregirii şi Încoronării"[32].

Intrarea în biserică se face printr-un pridvor deschis cu arcade mari, luminoase, sprijinite pe patru coloane cu capiteluri corintice stilizate. Menționăm că porțile Catedralei au fost prezentate pentru prima dată publicului la expoziția târg din 1921[33].

Din punct de vedere arhitectural, edificiul se încadrează în curentul artistic promovat de arhitectul Ioan Mincu, curent inspirat din arhitectura medievală românească, cu precădere din cea brâncovenească, simbolizând unitatea poporului român. Dintre acestea remarcăm decorurile bogate, reliefurile dense, scările exterioare, spațiile libere şi bolțile, ce potențează senzația de monumentalitate. Cei patru stâlpi din interiorul lăcaşului sprijină patru arce măiestre, de marmură roşie, dezvoltând o structură de tip pandantiv, ce susține cupola impunătoare, iar în exterior se înalță cele trei turle octogonale, laminate, de câte opt ferestre, cu acoperiş în formă de bulb şi cu câte o cruce metalică deasupra lui.

Astăzi, Catedrala Arhiepiscopiei Ortodoxe din Alba Iulia păstrează strălucirea de odinioară. În pridvorul deschis al catedralei se află în nişele laterale expuse plăci de marmură, cu inscripții care amintesc de marile evenimente naționale, culturale şi bisericeşti legate de oraşul Bălgrad.

Prima placă aminteşte de înfăptuirea primei uniri: *„Aici, pe pământul trecătoarei glorii a lui Mihai Viteazul, domn peste Ardeal, s-a împlinit, după trei secole, menirea de a fi împreună a poporului român"*.

Cea de-a doua placă aminteşte despre activitatea culturală a vechii Mitropolii a Bălgradului şi despre tipărirea Noului Testament de la 1648: *„Aici, în Bălgradul Transilvaniei, cu trei veacuri în urmă, mitropolitul Simeon Ştefan a tipărit Noul Testament, tălmăcit de Ieromonahul Silvestru, venit de dincolo de munți"*.

Pe a treia placă este inscripționat evenimentul istoric al răscoalei de la 1784 şi jertfa lui Horia, Cloşca şi Crişan, ca o permanentă aducere aminte: *„Aici, pe pământul stropit cu sângele martirilor suferinței româneşti, rupți pe roată pentru dreptate, a răsădit, după un secol şi jumătate, soarele unității naționale"*.

Pe cea de-a patra placă se face referire la refacerea unității bisericeşti a românilor în anul 1948, de aici şi denumirea de Catedrala Reîntregirii: *„Aici, după 250 de ani s-au regăsit în aceeaşi lege în Biserica străbună, frații despărțiți prin silnicie şi viclene promisiuni, 21 octombrie 1948"*.

Deasupra plăcilor se găsesc patru icoane în mozaic, semnate de pictorul Ion Norocea.

În naos, patru stâlpi octogonali placați cu marmură de Moneasa susțin, prin pandantivi, cupola centrală, iar în exterior se înalță cele trei turle.

---

[32] *Ibidem*.

[33] Dorina Tomescu, Radu Coroamă, *op. cit.*, p. 157.

Decorația interioară cuprinde lucrări de artă plastică deosebit de artistic lucrate, mai ales în partea superioară.

Pictura murală în frescă, în stil neobizantin, este opera lui Costin Petrescu (1871-1954)[34], autorul picturii de la Ateneul Român, între anii 1933 şi 1938, în spiritul iconografiei tradiționale, şi ea de sorginte bizantină. Printre artiştii care au lucrat la pictura Catedralei, alături de Costin Petrescu, regăsim şi un pictor al locului din Alba Iulia, Traian Achim, aspect mai puțin cunoscut[35].

În cupola centrală este pictat Iisus Pantocrator şi pe bolta absidei altarului chipul Maicii Domnului şi alte scene biblice. De o parte şi de alta a iconostasului, sunt aşezate icoanele sfinților ierarhi mitropoliții Sava Brancovici şi Ilie Iorest, cuvioşilor Mărturisitori Visarion Sarai, Sofronie de la Cioara şi a Mucenicului Oprea Nicolae. Deasupra uşii veşmântăriei este zugrăvit autoportretul maestrului Costin Petrescu.

În pronaos sunt zugrăvite portretele lui Mihai Viteazul şi doamnei Stanca.

La ieşire, pe peretele vestic al naosului sunt pictate portretele votive ale Regelui Ferdinand I şi Reginei Maria, suveranii României reîntregite.

Iconostasul, sculptat în lemn de stejar masiv de către maestrul Constantin Mihai Babic, este împodobit cu motive florale şi vegetale, având registrele tradiționale de inspirație brâncovenească cu scene biblice şi icoane realizate de către pictorul Ion Norocea unite între ele prin frize decorative.

Mobilierul şi stranele au fost realizate din lemn de stejar, cu motive decorative de inspirație brâncovenească. „Decorurile din plastic în ipsos au fost executate cu mâna de italieni foarte pricepuți"[36].

După sfințirea catedralei care a avut loc în ziua de 8 octombrie 1922 şi după săvârşirea ceremonialului încoronării din ziua de 15 octombrie 1922, o parte din clădirile neterminate şi incomplet finisate au fost lăsate în părăsire şi abia cu ocazia serbărilor Unirii din anul 1929, lucrarea a fost încheiată[37]. Ca orice lăcaş de cult, după terminarea lucrărilor de construcție, a primit pecetea sfințeniei, dăruită prin arhierei. O filă din istoria Bisericii din Ardeal s-a petrecut la data de 8 octombrie 1922, la Alba Iulia, când Catedrala a îmbrăcat haine de sărbătoare, gătindu-se ca o mireasă a lui Hristos, după un uriaş volum de muncă, depus în circa un an şi jumătate, cu scopul de a oferi un cadru adecvat încoronării Regelui Ferdinand I şi Reginei Maria.

Slujba de sfințire a fost săvârşită de un sobor de ierarhi la care au luat parte Înaltpreasfințitul Nicolae Bălan[38], Arhiepiscopul şi Mitropolitul Ardealului, Înaltprea-

[34] Preot prof. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe…*, vol. III, p. 450. Costin Petrescu a fost profesor la Şcoala de Belle Arte din Bucreşti, a pictat bisericile Mihai Vodă, „Sfântul Dumitru" Colentina, „Sfântul Silvestru" din Bucureşti, „Sfântul Nicolae" din Şcheii Braşovului, Ateneul Român, lucrări la palatul patriarhal etc.

[35] Magda Andron, *Alba Iulia: Catedrala încornării regilor Ferdinand şi Maria* în „Adevărul" 12 iulie 2009.

[36] I. I. M., *În preajma încoronării*, în „Cosânzeana", Anul VI (1922), nr. 19, 15 octombrie 1922, p. 283.

[37] Maria Ioniță şi Ştefan Ioniță, *op. cit.,* p. 166.

[38] Nicolae Bălan. Născut la 14 IV 1882 în Blăjenii de Sus, Bistrița-Năsăud, într-o familie de preoți ortodocşi. Decedat la 6 VIII 1955 la Sâmbăta, Braşov. Membru de Onoare al Academiei Române din 10 iunie 1920. Profesor de Teologie la Sibiu. În 1920, la 27 februarie, este ales Mitropolit al Ardealului,

sfințitul Gurie Grosu[39], Arhiepiscopul Basarabiei, Preasfințitul Vartolomei Stănescu[40], episcopul Râmnicului Noul Severin, Preasfințitul Nicolae Ivan[41], episcopul Vadului Feleacului şi Clujului, Ioan Teculescu, protopopul Alba Iuliei şi un sobor de 20 de preoți din împrejurimile localității Alba Iulia. Răspunsurile la Sfânta Liturghie au fost date de corul Catedralei Mitropolitane din Sibiu, dirijat de Timotei Popovici.

Cu acest prilej, Catedrala a primit hramurile „Sfânta Treime" şi „Sfinții Arhangheli Mihail şi Gavriil", iar Mitropolitul Ardealului, Nicolae Bălan a spus: *„Ceea ce a fost Ierusalimul şi templu dintr-însul pentru poporul legii vechi, aceea este această veche cetate a Albei-Iulii şi această sfântă casă a măririi pentru poporul nostru românesc. Ba aici e chiar mai mult decât acolo, pentru că templul, cu toată strălucirea lui, nu era decât umbra celor viitoare – aici e însă Hristos Însuşi, cu darurile Lui; acolo era numai casa făgăduinței şi a aşteptării – aici e biserica mântuirii împlinite; a mântuirii sufletelor prin jertfa de pe Golgota şi, prin pilda ei, a mântuirii unui neam din robia sa seculară, pe urma suferințelor şi jertfelor fără seamăn ce le-a îndurat până în clipa în care şi-a văzut înfăptuit idealul unității naționale. Pământul care poartă temeliile acestei biserici este sfințit prin amintiri şi tradiții scumpe fiecărei inimi româneşti. În această cetate a fost aşezat sicriul legii ortodoxe şi scaunul mitropoliților români ai Ardealului"*[42].

Noul edificiu al Catedralei unității neamului românesc şi al încoronării regale a fost rânduit a fi sediul Episcopiei Armatei care a funcționat între anii 1923-1948.

După anul 1948, Catedrala din Alba Iulia a trecut printr-o perioadă mai puțin fastă, încât a avut de suferit prin modificări interioare nedorite, ca acoperirea frescelor care-i înfățişau pe Regele Ferdinand şi Regina Maria. Nimic nu mai putea să amintească de regalitate şi nici chiar de actul Unirii. Totuşi, în anul 1968 au fost restaurate prin demersul curajos al Arhimandritului Emilian Birdaş. Prin Decretul din 1948 (Legea

---

Crişanei şi Maramureşului, funcție onorată timp de 30 de ani. Colecția sa de lucrări ştiințifice şi teologice (peste 1000 de scrieri) formează „Seria Didactică" şi „Seria Teologică". A ridicat Institutul Teologic din Sibiu la rang de Academie cu 4 ani de studii. Susținea bursieri români la Universitățile din Atena, Constantinopol, Athos, Beograd, Varşovia, Munchen, Leipzig, Jena, Berlin, Tubingen, Breslau, Paris, Strasbourg, Roma, Minfield (Anglia). Militează şi susține prin acțiuni concrete Unirea Ardealului cu România (discursuri, delegații, intâlniri..).

[39] Wikipedia. Gurie Grosu (n. 1 ianuarie 1877, Nimoreni, raionul Ialoveni, Moldova – d. 14 noiembrie 1943, Bucureşti, România) a fost mitropolit român, primul titular al Mitropoliei Basarabiei după 100 de ani de ocupație rusă.

[40] Wikipedia. Vartolomeu Stănescu (n. 25 august 1875, satul Ciuperceni, județul Teleorman – d. 2 noiembrie 1954, Mănăstirea Bistrița, județul Vâlcea) a fost arhiereu titular al Eparhiei Dunării de Jos (1912), locțiitor de episcop la Argeş (1 aprilie 1919 – 1 aprilie 1920), locțiitor de episcop la Râmnic (1 aprilie 1920 – 17 martie 1921), apoi episcop eparhiot la Râmnic (17 martie 1921 – 1 noiembrie 1938). A studiat, între altele, sociologia şi dreptul la Sorbona.

[41] Wikipedia. Nicolae Ivan (n. 17 mai 1855, Aciliu, Sibiu – d. 3 februarie 1936, Cluj) a fost un episcop român, membru de onoare (1934) al Academiei Române. A fost primul episcop al Episcopiei Vadului, Feleacului şi Clujului, pe care a condus-o din 1921 până la sfârşitul vieții.

[42] Cuvântarea I.P.S. Nicolae, rostită la sfințirea bisericii încoronării din Alba Iulia, în ziua de 25 septembrie (8 octombrie) a.c. în „Revista Teologică", Anul XII (1922), nr. 12, pp. 301-302; Pr. Dr. Nicolae Bolea, Pr. Virgil Bolea, *op. cit.*, pp. 71-72.

cultelor, adoptată la 4 august 1948), privind desfiinţarea unor episcopii şi mănăstiri, Catedrala Încoronării a fost declarată mănăstire cu hramul „Sfânta Trieme”.

În anul 1964, starea fizică a Catedralei, atât în interior cât şi în exterior, era deplorabilă, aşa după cum reiese dintr-un raport întocmit de către cântăreţul bisericesc Jinaru Petru la data de 23 decembrie 1963 şi înregistrat cu nr. 9/1 februarie 1964, precizând că în sfântul altar plouă (în ziua de Florii s-a pus un lighean pentru strângerea apei), pictura este deteriorată complet: în naos, două plăci de marmură de pe stâlpul de susţinere (nord-vest) au căzut, iar în pronaos, la urcarea spre cafas, o placă de marmură, de asemenea, este desprinsă (a fost legată cu o sârmă şi scânduri pentru a se evita vreun accident).

Situaţia este înaintată forurilor ierarhice competente, respectiv Comitetului Executiv al Sfatului Popular al oraşului Alba Iulia de către Arhimanditul Emilian Birdaş, arătând aspectul total neplăcut din jurul Catedralei din cauza circulaţiei vehiculelor, păşunatului vitelor şi prezenţei păsărilor din gospodăriile vecinilor[43]. Neobositul Arhimandrit Emilian Birdaş a condus Aşezământul Catedralei Reîntregirii din Alba Iulia în perioada 1963-1973, când a fost ales episcop al noii reînfiinţatei Episcopii de Alba Iulia. În această perioadă a efectuat multe reparaţii la Catedrală, s-a instalat încălzire centrală, s-a aprobat introducerea gazului metan la centrala Catedralei, s-a înfrumuseţat curtea, s-a refăcut instalaţia de apă potabilă, s-au iniţiat săpături arheologice în vederea aflării temeliilor Catedralei lui Mihai Viteazul (distrusă în 1714) etc.[44]

Prin hotărârea (temei nr. 15098/1975) a Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române din 16 octombrie 1975, când s-au împlinit 1650 ani de la Sinodul ecumenic de la Niceea (325) şi împlinirii a 375 de ani de la prima unire a celor trei ţări româneşti sub sceptrul lui Mihai Viteazul (1600), a aniversării a 90 de ani de la declararea autocefaliei Bisericii Ortodoxe Române şi a 50 de ani de la proclamarea Patriarhiei Române, vechiul scaun vlădicesc a fost reactivat prin înfiinţarea Episcopiei Ortodoxe Române a Albei Iulia[45], cu jurisdicţie pe întinsul judeţelor Alba, Mureş şi Harghita iar Catedrala Încoronării a fost repusă în drepturile ei, pentru ca după anul 1990, să-şi recapete aspectul interior iniţial.

În anul 1993 s-au efectuat lucrări de renovare, cu prilejul sărbătoririi a 75 de ani de la unire, fiind restaurată pictura bisericii de către pictorii Nicolae Sava, Dimitrie Bănică şi Grigore Popescu.

După anul 1998, Catedrala a devenit sediul Arhiepiscopiei de Alba-Iulia.

Timpul a trecut, evenimentele din această catedrală au scris multe pagini din istoria Bisericii Ortodoxe Române şi a neamului românesc: Încoronarea Regilor Ferdinand şi Maria, momentul de la 21 octombrie 1948, când Biserica a primit pe creştinii greco-catolici la credinţa Ortodoxă, apoi anul 1955, când au avut loc primele canonizări ale unor sfinţi români care au luptat pentru păstrarea credinţei strămoşeşti: *Mitropoliţii Ilie Iorest* şi *Sava Brancovici,* precum şi a mărturisitorilor *Visarion Sarai,*

---

[43] Pr. Dr. Nicolae Bolea, Pr. Virgil Bolea, *op. cit.*, p. 67.

[44] *Ibidem*, p. 91.

[45] Pr. Prof. Dr. Nicolae Bodea, *Ierarhii nou înfiinţatului scaun Episcopal de la Alba Iulia*, în „Îndrumător Pastoral”, XXIII, (2009-2015), Alba Iulia, Editura Reîntregirea, 2015, p. 105.

Sofronie de la Cioara şi mucenicul *Oprea din Sălişte*, sau canonizarea *Sfântului Mitropolit cărturar Simion Ştefan* din data de 30 octombrie 2011.

Deasupra uşii, pe peretele vestic a fost aşezată, după amplele lucrări de restaurare încheiate în 1994, următoarea pisanie: *„Cu vrerea Tatălui, cu ajutorul Fiului şi împreună-lucrarea Sfântului Duh, s-a zidit acest sfânt lăcaş de închinăciune între anii 1921-1922. Ridicată în memoria catedralei lui Mihai Viteazul, primul unificator al românilor, actuala catedrală rămâne peste veacuri simbolul unității naționale şi spirituale. Regele Ferdinand I şi Regina Maria, în timpul cărora s-a realizat această ctitorie, s-au încoronat aici la 15 octombrie 1922 ca suverani ai României Mari. Proiectul lucrării i se datorează arhitectului Victor Ştephănescu, realizarea inginerului Tiberiu Eremie, iar pictura în tehnica fresco, maestrului Costin Petrescu"*[46].

În anul 2008, întreg complexul Catedralei Reîntregirii a fost renovat: în primul rând s-a restaurat exteriorul Catedralei, s-au înlocuit acoperişurile Catedralei (care era complet degradat) şi ale clopotniței, s-a reamenajat curtea bisericii[47]. În luna august au fost înlocuite clopotele Catedralei ortodoxe din Alba Iulia, care au fost turnate din bronz de tun din Primul Război Mondial, în greutate de 400 kilograme până la o tonă şi jumătate, fiind depuse în Muzeul Arhiepiscopiei Alba Iuliei, cu altele, tot în număr de trei lucrate la un atelier specializat din Innsbruck, Austria. Pe clopotul cel mare, vechi, turnat la fabrica românească din Sibiu, „Schieb", fusese gravată următoarea inscripție: *„Făcutu-s-a acest clopot pentru biserica românească din nou ridicată pe locul clădirii lui Mihai Viteazul, în zilele Regelui Ferdinand I, întregitor de țară şi domn al tuturor românilor – 1922, anul încoronării sale la Alba Iulia"*[48].

În urma lucrărilor executate, pe data de 30 noiembrie 2008, de sărbătorirea *Sfântului Andrei cel întâi chemat, Ocrotitorul României* a avut loc slujba de resfințire a Catedralei Reîntregirii din Alba Iulia de către Preafericitul Părinte Patriarh Daniel, înconjurat de un sobor de ierarhi şi preoți.

Cu ocazia împlinirii mult-aşteptatei zilei de 1 Decembrie 2018, Arhiepiscopia Albei Iulii, cu binecuvântarea Înaltpreasfințitului Părinte Arhiepiscop Irineu, a între-prins ample lucrări de renovare şi restaurare a complexului Catedralei Reîntregirii, fiind înnoite şi înfrumusețate reşedința arhiepiscopală şi întreg sediul administrației eparhiale, primind o nouă haină de aleasă sărbătoare[49].

La 17 noiembrie 2018, Asociația Națională Cultul Eroilor „Regina Maria", în colaborare cu Arhiepiscopia Ortodoxă Alba Iulia, Colegiul Național Militar „Mihai Viteazul" Alba Iulia, Batalionul 136 Geniu „Apulum" Alba Iulia şi Batalionul 53 Geniu „Scorilo" Deva, a organizat pe platoul din fața Centrului Eparhial al Arhiepiscopiei Ortodoxe Alba Iulia o ceremonie militară şi religioasă de depunere într-o

---

[46] Diac. Alexandru Briciu, *Catedrala Încoronării, sub ocrotirea Sfintei Treimi*, în ziarul „Lumina", 27 mai 2018.

[47] Prof. Gheorghe Vasilescu, *Preafericitul Părinte Patriarh Daniel a resfințit Catedrala Reîntregirii din Alba Iulia*, în „Biserica Ortodoxă Română", Anul CXXVI (2008), nr. 7-12, p. 324.

[48] I. I. M., *op. cit.*, p. 283.

[49] Ştefan Bretoiu, *Părintele Arhiepiscop Irineu a oficiat slujba de binecuvântare a complexului Catedralei Reîntregirii*, în „Credința Străbună", revistă editată de Arhiepiscopia Alba Iulia, Anul XXIX (2019), nr. 1 (394), p. 3.

urnă specială a unor eşantioane de pământ prelevate de pe câmpurile de luptă din toate regiunile istorice ale României Mari. Urna Centenarului Marii Uniri a fost aşezată apoi în Catedrala Reîntregirii.

Catedrala Ortodoxă de la Alba Iulia este una din cele mai reprezentative monumente ale artei şi arhitecturii româneşti din Transilvania, construite după marele eveniment de la 1 Decembrie 1918 şi totodată un simbol în istoria românilor.

CATEDRALA ŞI MÂNĂSTIREA ÎNCORONĂRII DE LA ALBA IULIA LA TÂRNOSIRE

PREDICA MITROPOLITULUI NICOLAE BĂLAN LA SFINȚIREA CATEDRALEI ÎNCORONĂRII, 25 SEPTEMBRIE/8 OCTOMBRIE 1922

Jan Nicolae

Introducere. Oraşul Alba Iulia, loc memorial prin excelență, şi-a reconfirmat vocația înnoindu-şi brand-ul odată cu anul centenar 2018 iar nucleul său sacru, Catedrala-mânăstire a Încoronării, face acelaşi lucru în anul 2022 prin sărbătorirea centenarului Încoronării.

Unirea declarată solemn în 1918 a fost confirmată militar şi diplomatic într-un proces amplu de doi ani de zile. Pentru Armată, războiul a continuat şi în 1919, iar negocierile de pace s-au finalizat la Paris în 1920 fiind apoi nevoie de încă doi ani pentru ca România să sărbătorească, odată cu încoronarea de la Alba Iulia, a Regelui Ferdinand şi a Reginei Maria. La 4 iunie 1920, la Trianon, lângă Paris, Unirea Transilvaniei cu România a fost recunoscută internațional, iar Ungaria a acceptat noua graniță.

1.1. Pregătirea festivităților de Încoronare. Peste două săptămâni, grupul desemnat pentru pregătirea festivităților de încoronare din 1922 a avut în vedere crearea unui act simbolic de proclamare a autorității asupra noilor teritorii preluate de Regatul României chiar în locul memorial pecetluit de intrarea triumfală a voievodului unificator Mihai Viteazul (1 noiembrie 1959) şi de marea izbândă din 1 decembrie 1918.

Guvernul român condus de Alexandru Averescu a numit în acest scop „Comisiunea pentru organizarea Serbărilor Încoronării Suveranilor” (iunie 1920), cu sediul în palatul Ministerului Lucrărilor Publice, desemnându-l pe generalul Constantin Coandă, preşedinte al Senatului şi fost prim-ministru, în calitate de lider al acestei comisii alcătuită din Nicolae Titulescu, ca ministru de Finanțe, Octavian Goga, ministru al Cultelor şi Artelor, viitorul patriarh, Miron Cristea, istoricii Nicolae Iorga şi Alexandru Lapedatu, compozitorul George Enescu, pictorii Costin Petrescu şi Arthur Verona, arhitectul Victor Stephănescu, precum şi primarul Albei Iulia, Aurel Sava. Propunerea inițială, pe aceeaşi linie şi axă simbolică Bucureşti – Alba Iulia, a fost aceea de învestire în două etape: ungerea suveranului la Biserica „Mihai Vodă” din Bucureşti urmată de încoronare la Alba Iulia.

În cele din urmă s-a impus propunerea marelui istoric şi om politic Nicolae Iorga de construire a unei Catedrale a Încoronării la Alba Iulia, loc de rezonanță memorială şi

de mare prestanță în sens patrimonial. Arhitectul Victor G. Stephănescu (1877-1950), ucenicul prestigiosului Ion Mincu (1852-1912), creatorul stilului neoromânesc, a primit rolul principal în conceperea proiectului şi derularea lucrărilor de ansamblu, iar Costin Petrescu (1872-1954), pictor apropiat Casei Regale, a realizat împodobirea cu frescă a spaţiului liturgic. Piatra fundamentală a acestui edificiu a fost sfinţită în 28 martie 1921, în cea de-a doua zi de Paşti demarându-se şantierul de construcţie care a avansat alert astfel încât în august 1921 s-a terminat turnul-clopotniţa iar în 8 septembrie a fost înălțată crucea centrală de pe turla catedralei. După zidirea propriu-zisă a urmat derularea proiectului iconografic prin efortul pictorului Costin Petrescu, care a avut rolul de a lega acest spaţiu simbolic de învestitură al regilor-ctitori Ferdinand şi Maria, reprezentaţi pe peretele vestic, de voievodul întregitor Mihai Viteazul şi soţia lui, Doamna Stanca, ctitorii vechii catedrale mitropolitane ortodoxe dărâmate la 1714, reprezentaţi în pronaos, flancaţi în navele laterale de mitropolitul-primat Miron Cristea (1868-1939, viitorul şi primul patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, şi mitropolitul Nicolae Bălan al Ardealului (1882-1955). Discursul satisfăcut al iniţiatorului acestui proiect, Nicolae Iorga, trădează un complex străvechi de acum depăşit: *„Azi nu numai că alături de catedrala catolică am refăcut biserica lui Mihai Viteazul, dar i-am dat, dacă nu patina, care e în puterea vremii, măcar proporţii, care, unite cu ale edificiului, ale chiliilor înconjurătoare, pot înfrunta concurenţa”*. Cu alte cuvinte, nu doar catedrala, ci întregul complex rezidenţial de sorginte regală, Catedrala şi mânăstirea Încoronării, erau menite să fie cel puţin la aceeaşi anvergură simbolică şi valorică cu aşezământul romano-catolic din imediata vecinătate.

Alba Iulia, cetatea martor a evenimentelor regale a fost pregătită pentru a întâmpina în ţinută festivă ceremoniile înnoindu-se prin ample prefaceri edilitare şi prin restaurarea Sălii Unirii ca spaţiu memorial românesc: *„Sala propriu-zisă a suferit importante modificări. Zidul de răsărit a fost deschis până jos, în dreptul fostelor ferestre, rezultând cinci ferestre-uşi. Două arcade mai proeminente separă sala în trei spaţii distincte. În spaţiul din dreapta sălii au fost pictaţi Horea, Cloşca, Crişan, Avram Iancu, iar în cel din stânga: Iancu de Hunedoara, Matei Corvin, Petru Maior, apoi episcopii de la 1848, Şaguna şi Lemeni”* (Constantin I. Stan).

Ceremonialul încoronării a fost gândit de mitropolitul primat Miron Cristea în urma unui studiu aprofundat al cronicilor şi gravurilor legate de ritualurile de încoronare ale împăraţilor bizantini, ţarilor ruşi sau regilor unguri. Viitorul patriarh nu era mulţumit cu ceremonia prea sobră a încoronării lui Carol I din 1881 şi îşi dorea o ceremnie mai fastuoasă pentru încoronarea de la Alba Iulia, cu un rol mai important pentru reprezentanţii Bisericii Ortodoxe. Regele Ferdinand a respins acest proiect bisericesc impunând un cremonial auster şi fiind încoronat cu coroana Regelui Carol I făcută din oţelul tunului turcesc capturat la Plevna (1877), împodobită suplimentar cu pietre preţioase simboluri ale Basrabiei, Bucovinei şi Transilvaniei. Coroana Reginei Maria, făcută din aurul donat de proprietarul unei mine aurifere din Apuseni numit Pocol, a fost realizată la Paris după modelul coroanelor bizantine, ornată cu rubine, opale, turcuoaze, amestiste şi pandantive. Dincolo de partipriurile politice şi polemicile partizane între Ionel Brătianu şi Iuliu Maniu, reprezentanţii liberalilor

(PNL) şi ai ţărăniştilor (PNR), evenimentul din 15 octombrie 1922 avea cadrul său religios şi edilitar pregătit în primul rând prin Catedrala Încoronării acolo unde cortegiul regal a ajuns la ora 10.00 şi unde ierarhii provincilor bisericeşti slujiseră împreună după cum cu emoţie va consemna istoricul Nicolae Iorga: *„În toată istoria neamului nostru, nu s-au văzut vreodată ierarhii Ţării Româneşti şi Moldovei, Ardealului şi Basarabiei, liturgisind împreună”.*

1.2. Sfinţirea Catedralei Încoronării din 8 octombrie 1922. Târnosirea Catedralei din Alba Iulia a fost un eveniment grandios la care au luat parte personalităţi publice, politice, culturale şi bisericeşti, care au dat startul serbărilor Încoronării.

În seara de 7 octombrie au sosit la Alba Iulia mitropolitul Nicolae Bălan al Ardealului şi mai multe regimente militare de elită, armele infanterie, vânători, grăniceri etc. În dimineaţa zilei de 8 octombrie, la ora 8:00, mitropolitul Nicolae Bălan, arhiepiscopul Gurie Grosu al Basarabiei, Bartolomeu Stănescu al Râmnicului, Nicolae Ivan al Clujului şi protopopul albaiulian Ioan Teculescu au oficiat slujba de sfinţire a apei la Biserica Greacă „Buna Vestire” din Oraşul de Jos, după care toată asistenţa s-a deplasat până în curtea Catedralei Încoronării. La ora 9:00, toţi invitaţii au sosit în curtea catedralei, unde s-a oficiat slujba solemnă de sfinţire săvârşit în soborul arhieresc pomenit, la care s-a adăugat şi mitropolitul-primat al României, Miron Cristea. În cadrul Sfintei Liturghii, răspunsurile au fost date de corala catedralei mitropolitane din Sibiu, condusă de Timotei Popoviciu.

Ziarul local „Vestea” din 10 octombrie 1922 informa că la această sărbătoare au participat la Alba Iulia peste 300 de invitaţi, printre ei pot fi amintiţi miniştrii Arthur Văitoianu, Banu şi Constantinescu, V. Ispir – secretar la Culte, Tzigara-Samurcaş – directorul muzeului etnografic, Camil Velican – prefect al judeţului Alba, Aurel Sava – primarul oraşului Alba Iulia şi alţii.

După terminarea serviciului religios, în jurul orei 13:00, invitaţii au participat la un banchet oficial ţinut într-un restaurant din parcul central, în Oraşul de Jos.

Ziua sfântă de 8 octombrie 1922 aducea cu sine ridicarea şi sfinţirea unui lăcaş de cult românesc care amintea de cel ridicat odinioară de voievodul unificator Mihai Viteazul, demolat de autorităţile austro-ungare la începutul secolului al XVIII-lea pentru ridicarea cetăţii bastionare Vauban.

Cuvintele fiind mai rezistente decât piatra şi oasele, rămân mărturie pentru începutul ceremoniilor legate de Încoronare. În acest sens, fără comentarii suplimentare pe care le rezervăm special anului 2022, vă lăsăm în loc de concluzii să ascultaţi vocea istoriei noastre bisericeşti şi naţionale, întruchipată de rostirea inspirată a mitropolitului Ardealului, la târnosirea Catedralei Încoronării de la Alba Iulia, adevăratul Ierusalim al românilor.

Cuvântarea Î.P. Sf. Sale Mitropolitului Nicolae, rostită la sfinţirea bisericii încoronării din Alba-Iulia, în ziua de 25 Septemvrie (8 Octomvrie) a.c. în „Revista Teologică”, nr. 12, an XII, decembrie 1922, pp. 301-306:

„«Pentru casa aceasta care tu zideşti, de vei umblă întru poruncile mele şi vei face judecăţile mele... voia întări cu tine cuvântul meu... şi nu voiu părăsi pe poporul meu»

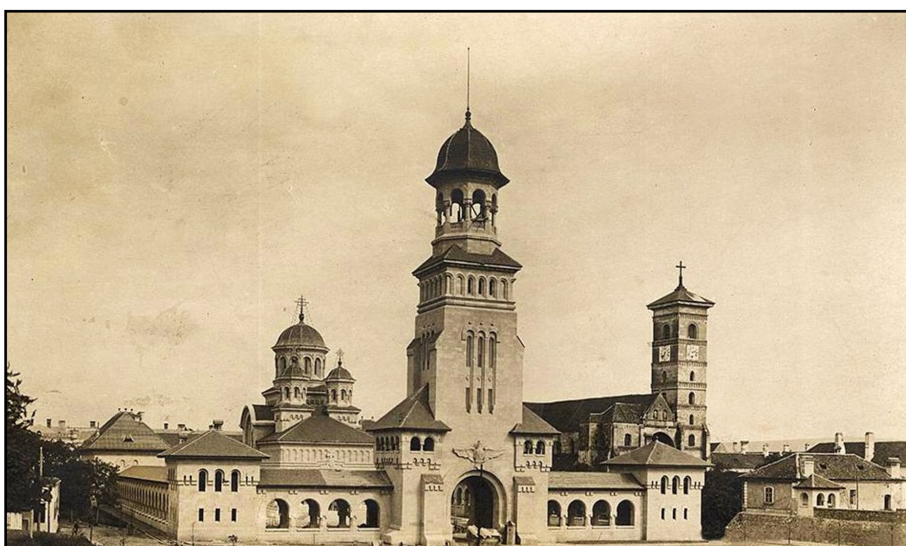
(Cartea III a împăraților 6, 12-13). Împăratul Solomon, isprăvind zidirea templului celui «care e din Ierusalim, s'a urcat pe amvonul lui, a îngenunchiat cu smerenie înaintea a toată adunarea poporului, şi întinzându-şi mâinile spre cer, şi-a revărsat în cuvinte pătrunzătoare către Dumnezeu prinosul inimei sale.

Cu astfel de simțeminte însoțim şi noi sărbătoarea sfințirii acestui Sion al neamului românesc, şi din adâncul inimilor noastre dăm laudă şi mulțumită lui Dumezeu, că ne-a învrednicit să ajungem măreața zi de astăzi. Căci ceeace a fost Ierusalimul şi templul dintrânsul pentru poporul legii vechi, aceea este această veche cetate a Albei Iulii şi această sfântă casă a măririi pentru poporul nostru românesc. Ba aici e chiar mai mult decât acolo. Pentrucă templul, cu toată strălucirea lui, nu erà decât umbra celor viitoare – aici însă e Hristos însuşi, cu darurile Lui; acolo erà numai casa făgăduinței şi a aşteptării – aici e biserica mântuirii împlinite: a mântuirii sufletelor prin jertfa de pe Golgota şi, prin pilda ei, a mântuirii unui neam din robia sa seculară, pe urma suferințelor şi jertfelor fără seamăn ce le-a îndurat până în clipa în care şi-a văzut înfăptuit idealul unității sale naționale. Pământul care poartă temeliile acestei biserici e sfințit prin amintiri şi tradiții scumpe fiecărei inimi româneşti. Această cetate a Albei-Iulii, aşezată în inima Ardealului, la încrucişarea căilor cari ca nişte artere vii se ramifică în spre toate văile şi câmpiile lui, a fost sortită delà început să aibă un rol hotărâtor în destinele neamului nostru. Aşezările închiegate ale elementului nostru purtător de civilizație romană în aceste părți, le-au dat strămoşilor noştri celor mai îndepărtați putința să reziste tuturor intemperiilor cari s'au deslănțuit asupra lor şi în vârtejul cărora păstrându-şi nealterată ființa, şi au afirmat cu statornicie dreptul la vieață şi la un viitor pe acest colț de pământ. Iar când valul cutropitor al năvălirilor s'a domolit şi rânduieli de vieață mai paşnică au prins a se arăta, în această cetate a fost aşezat, din vremuri neştiute, sicriul legii ortodoxe şi scaunul mitropoliților româneşti ai Ardealului. Delà altarul lor, pe lângă lumina credinții mântuitoare, s'a desprins îndemnul iubirii de limbă şi neam, şi razele nădejdii în sosirea unor zile mai bune s'au pogorât în sufletul mulțimii care primea cu încredere îndreptările lor. Unul din şirul acelor păstori cari ştiau sufletul românesc unul şi acelaşi dincoace ca şi dincolo de Carpați, a pecetluit principiul unității noastre de limbă, simțindu-se dator să dea cuvântul lui Dumnezeu, pe care-l tipărise în această cetate, pe înțelesul tuturor celor de-un sânge şi de-o lege. Şi când prin fulgerarea săbiei biruitoare a Eroului delà Călugăreni şi Şelimbăr, sufletul acestui neam s'a cutremurat pentru întâiaşi dată la vederea frumoasei minuni a unității sale naționale, de aici, din această cetate a Albei-Iulii stăpânea Voevodul Mihai cuprinsul pământului românesc. În haină nouă de sărbătoare îmbrăcase măritul Voevod lăcaşul vechei noastre mitropolii şi drum de glorie deschisese pentru toată suflarea românească. Dar şi duşmanii cari ne pândeau norocul, au înțeles ce însemna această Albă-Iulie a noastră. Ei nu s'au mulțumit să doboare numai capul lui Mihai, ci s'au încumetat să înfigă pumnalul uneltirilor lor în chiar sanctuarul unității noastre de credință, ca să ne spargă rândurile şi să ne sfâşie sufletul. Astfel, vechea noastră mitropolie a fost desființată, biserica lui Mihai distrusă, prin ademeniri şi amare prigoniri s'a pornit vânătoarea pierzătoare de suflete. Dar forța duşmană a putut distruge numai partea materială a alcătuirilor noastre. Ideea a rămas. Alba-Iulia unității noastre religioase şi naționale a rămas închisă în

sufletul poporului, care, ca şi cămaşa necusută a Mântuitorului, s'a păstrat în toată vremea neîmpărţită, şi gata la orice jertfe aştepta cu răbdare ceasul izbăvirii. Dar cupa suferinţelor încă nu se umpluse. Ţărâna aceasta a trebuit să fie stropită şi cu jertfa de sânge a lui Horia şi Cloşca, mucenicii ţărănimei noastre care se ridicase împotriva împilatorilor. Şi tot între zăbrelele acestei cetăţi şi a tors şi eroul legendar Avram Iancu, durerile desamăgirii. Astfel această Albă-Iulie, acoperită de gloria şi de jertfele trecutului ei, a primit, în ochii întregului nostru neam, importanţa unui mare simbol: simbolul aspiraţiilor noastre la libertate şi la unitate naţională. Şi cu cât apăsarea aici creştea, în altă parte a neamului se pregătea, conştient şi stăruitor, ajutorul mântuirii. A fost o graţie a Cerului, că la gurile Dunării se găsea, în clipa hotărârilor, statul român organizat şi liber. Binecuvântată să fie amintirea tuturor acelora cari şi-au împletit înţelepciunea şi munca lor în alcătuirile lui, pentru ceasul jertfei celei mari prin care simbolul nostru avea să se facă trup şi realitate. Când oştirea ţării a primit ordinul de plecare, cu Alba-Iulia pe buze, cu Alba-Iulia ca ţintă a trecut Carpaţii, şi, cu Alba-Iulia în inimi, vai, atâţia fii ai ei şi-au dat supremul lor tribut. Iar când duşmanul şi-a pierdut puterea şi dreptatea noastră sfarmă în bucăţi cătuşele seculare, atunci am scos Alba Iulia din taina sufletelor noastre, şi întregul nostru popor, cu un glas şi cu o inimă, a făcut în această cetate mărturisirea solemnă, că vrea să se unească cu fraţii săi de-un sânge de pretutindeni în statul nostru naţional. Ca rod al jertfelor trecutului, ca triumf al luptelor de până aci, ca izbândă a dreptului nostru de stăpânire asupra acestui pământ, Alba-Iulia noastră strălucind în glorie, va vedea peste câteva zile aşezându-se coroana pe capul celui dintâi Rege al tuturor Românilor şi al slăvitei noastre Regine. De la acest sfânt altar, zidit pe locul vechei biserici a mitropoliei noastre ortodoxe ardelene, în care s'au închinat întru dreapta credinţă strămoşii noştri din cele mai îndepărtate vremuri, Dumnezeul măririi va trimite darul său peste iubiţii noştri Suverani şi peste tot poporul Său, şi – zice Domnul – «Îl voiu încredinţa pe el în casa mea şi întru împărăţia lui până în veac şi scaunul lui va fi îndreptat până în veac» (I Paralip. 17, 14). Astfel făcând acest loc de închinare legătura trecutului cu prezentul, se împlineşte, pentru cei ce am stăruit neclătiţi întru credinţa strămoşească, cuvântul Scripturii: «cel ce va răbda până în sfârşit acela se va mântui» (Mat. 10, 22).

Doamne Dumnezeule, cum să-ţi mulţumim pentru facerile Tale de bine, câte ni-ai făcut nouă? Cu smerenie ne prosternăm înaintea bunătăţii Tale şi mulţumire îţi aducem pentru zilele senine, puţine câte-au fost, de cari neamul nostru s'a împărtăşit în lungul său trecut. Îţi mulţumim şi pentru suferinţele şi jertfele fără număr prin cari tot Tu ni-ai dat tăria ca să răzbim şi pe cari noi le iubim, fiindcă în ele vedem cuprinsă vieaţa noastră şi preţul răscumpărării noastre. Îţi mulţumim, că din toate izbăvindu-ne, ai dat poporului românesc spre moştenire ţara făgăduinţii, după care atâta au oftat părinţii noştri. Din mijlocul praznicului acestei zile – căutând cuvintele pe cum le căuta odinioară înaintaşul meu, mitropolitul Simeon Ştefan din acest loc, ca să le înţeleagă toţi Românii – pentru generaţia de astăzi am şi eu un singur cuvânt. O vorbă înţeleaptă spune, că o împărăţie se poate păstra numai prin aceleaşi virtuţi prin cari ea a fost întemeiată. La temelia împărăţiei noastre româneşti stau: răbdarea, iubirea şi jertfa. Ele sunt poruncile trecutului nostru şi tot ele trebue să fie tablele legii pentru prezentul şi

viitorul nostru. La aceste virtuți chem, din mijlocul tuturor preocupărilor trecătoare, pe fiii neamului şi ai țării noastre, ca pregătiți sufleteşte, să ne apropiem într'un cuget şi într'o simțire de măreața sărbătoare a încoronării glorioşilor noştri Suverani. Şi acum Doamne, să fie ochii Tăi deschişi şi urechile Tale să auză rugăciunea locului acestuia... Trimite-ne din casa aceasta care Ți-am zidit-o duhul Tău cel sfânt, ca să ne învețe a umbla întru poruncile Tale şi a face judecățile Tale... întăreşte cu noi cuvântul Tău şi nu părăsi pe poporul Tău... Ocroteşte cu brațul Tău pe iubitul nostru Rege Ferdinand I şi pe slăvita noastră Regină Maria, ca întru îndelungime de zile să ne conducă spre virtuțile cari înalță neamurile pe pământ... Pune voia Ta în inimile noastre, ca în ziua «când vei face judecata între popoare, să-Ți putem răspunde Ție, Dumnezeul milostivirii noastre: «O Doamne, în lume cât am stat, Pe Tine Te-am reprezentat» Amin."

O ZI ISTORICĂ: 15 OCTOMBRIE 1922 – ÎNCORONAREA SUVERANILOR ROMÂNIEI MARI

Florin Epure

Ziua de 15 octombrie marchează momentul de acum 100 de ani când Ferdinand I Întregitorul şi Regina Maria au fost încoronați la Alba Iulia ca un ultim simbol al visului devenit realitate al neamului nostru: România Mare. În urma a trei ani de lupte grele şi a doi ani de exil înrobitor, la 15 octombrie 1922, în Alba Regală, suveranii se încoronau în fața tuturor românilor.

Ceremonia de încoronare a avut loc la Catedrala Reîntregirii Neamului, momentul cel mai emoționat fiind atins atunci când Regele Ferdinand şi-a aşezat pe cap coroana de oțel, pe care fuseseră încrustate însemnele Basarabiei, Bucovinei şi Transilvaniei, simbolizând unirea tuturor românilor sub acelaşi suveran.

În studiul nostru încercăm să refacem filmul celei mai fericite zile a românilor; să urmărim programul şi protocolul ceremoniei, personalitățile româneşti şi străine prezente la eveniment, discursurile şi memoriile participanților, articolele de presă, detalii privind vestimentația suveranilor şi chiar meniul mesei festive date în cinstea Încoronării.

Este lesne de înțeles de ce Alba Iulia a fost ales ca loc al ceremoniei încoronării. În cetatea Albei Regale – inima Transilvaniei –, intrase triumfător, pe 1 noiembrie 1599, Mihai Viteazul, primul făuritor al unității românilor. Tot la Alba Iulia, în ziua de 1 decembrie 1918, peste 100.000 de oameni s-au adunat să sărbătorească unirea Transilvaniei, Banatului, Crişanei şi Maramureşului cu România. Nu exista un loc mai potrivit pentru oficierea încoronării regilor tuturor românilor.

Această idee a apărut chiar după încheierea primei conflagrații mondiale, însă suveranii şi politicienii români au aşteptat finalizarea tratatelor de pace de la Paris. În vara anului 1920, guvernul Averescu a înființat „Comisiunea pentru organizarea Serbărilor Încoronării Suveranilor”, avându-l ca preşedinte pe generalul Constantin Coandă. Membrii comisiei erau mari personalități ale vremii: Nicolae Titulescu, Octavian Goga, Constantin Nanu, Nicolae Mişu, Nicolae Iorga, Alexandru Lapedatu, George Enescu, Costin Petrescu, Arthur Verona, Anghel Saligny, Victor G. Ştefănescu (arhitectul care a proiectat şi a condus lucrările de construire a Catedralei Încoronării, într-un timp record, de aproximativ zece luni)[1].

În septembrie 1921 şantierul Catedralei era vizitat de ministrul de Interne Constantin Argetoianu, iar o lună mai târziu de şeful diplomației româneşti, Take Ionescu, însoțit de principele Nicolae[2].

---

[1] BAR, Secția Mss., *Arhiva Alexandru I. Lapedatu*, mapa XXVI.

[2] Arhiva Muzeului Național al Unirii Alba Iulia, *Fond documente*, mss. 3900, f. 1 şi urm.

Biserica a fost pictată în interior de Costin Petrescu şi Pierre Bellet, păstrând canoanele erminiei bizantine, cu mici influenţe apusene. Catedrala era construită după tipicul arhitectonic al Curţii domneşti de la Târgovişte, cu planul de cruce greacă înscrisă, cu elemente decorative exterioare şi turle după modelul lăcaşurilor de cult înălţate la sud de Carpaţi de domnitorii români şi a fost târnosită în ziua de 8 octombrie 1922.

Despre repeziciunea cu care a fost ridicată catedrala ne-a lăsat câteva rânduri Constantin Argetoianu în memoriile sale: „Cu planurile bisericii fusese însărcinat Petre Antonescu. Înzestrată din belşug cu toate mijloacele, Comisia şi arhitecţii puşi sub ordinele ei au lucrat pe capete, şi în mai puţin de un an, biserica şi anexele ei au fost ridicate. E singurul lucru frumos pe care l-a construit Petre Antonescu, arhitect greoi şi lipsit de vlagă. Zidurile s-au resimţit de ridicarea lor în pripă şi s-au deteriorat repede, dar în 1921, aspectul lor era măreţ; proporţiile bisericii foarte nimerite şi simplicitatea liniilor clădirii principale se încadra de minune în colonadele care mărgineau întinsa platformă ce se deschidea spre breşa prin care intrase Mihai Viteazul în cetate”[3].

Festivitatea Încoronării a fost amânată din cauza disputelor politice până în anul 1922. La 19 ianuarie 1922, guvernul Ion I.C. Brătianu a depus jurământul. La 24 august, în urma întrunirii cu regele de la Sinaia, primul ministru anunţa organizarea serbărilor încoronării la Alba Iulia, în ziua de duminică, 15 octombrie[4].

Pentru a evita disputele politice şi a da actului încoronării solemnitatea necesară, precum şi semnificaţia solidarităţii naţionale, suveranul a hotărât să aibă discuţii cu liderii partidelor politice parlamentare. Regele i-a invitat la Sinaia pe aceşti lideri, căutând să-i convingă de faptul că actul încoronării nu avea un caracter politic, ci unul naţional, şi că participarea tuturor fruntaşilor ţării la un asemenea eveniment trebuia să sublinieze adeziunea tuturor la Marea Unire din 1918 şi hotărârea lor de a contribui la înălţarea României Mari. După aceste discuţii, Ionel Brătianu a adresat invitaţii scrise liderilor politici şi altor personalităţi cu rugămintea de a comunica răspunsul în vederea rezervării locului în trenul special şi pentru plasarea la dineul ce urma după încoronare[5].

Cu o zi înainte de Încoronare, Ferdinand I a făcut un ultim apel la unitate, exprimându-şi credinţa că „în îndeplinirea marii noastre datorii, vom avea sprijinul tuturor bunilor fii ai ţării, nedespărţiţi în gând şi în faptă în jurul tronului”[6]. Dar nici acest ultim apel nu a găsit ecoul aşteptat la liderii principalelor partide din opoziţie.

Protocolul festivităţilor dedicate încoronării pe toate cele trei zile fusese gândit de mitropolitul primat Miron Cristea, de savantul Nicolae Iorga şi de Regina Maria. O singură modificare s-a făcut, la intervenţia nunţiului papal, ca încoronarea să nu fie urmată de ungerea cu mir. Monseniorul Francesco Marmaggi a adus argumente privind

[3] Argetoianu Constantin, *Memorii. Pentru cei de mâine: amintiri din vremea celor de ieri*, vol. VII, partea a VI-a: *1923-1926*, ediţie îngrijită şi indice de Stelian Neagoe, Bucureşti, Editura Machiavelli, 1996, pp. 263-264.

[4] Ziarul „Viitorul”, XV, nr. 4340 din 1 septembrie 1922.

[5] Scurtu Ioan, *Istoria Românilor în timpul celor patru regi (1866-1947)*, ediţia a II-a, revăzută şi adăugită, vol. II, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 2004, p. 116.

[6] „Monitorul Oficial”, nr. 155, din 15 octombrie 1922.

calitatea de catolic a regelui, calitate ce nu permitea decât ungerea de către un cardinal şi această doleanţă a trebuit să fie acceptată. Cu acest prilej a fost tipărit programul serbărilor încoronării din zilele de 15-17 octombrie 1922, unde erau trecute, în ordine cronologică, toate momentele festivităţii şi orele de începere, atât de la Alba Iulia cât şi de la Bucureşti[7].

La ceremonie a participat şi arhiepiscopul romano-catolic de Bucureşti, Raymund Netzhammer, care scria în memoriile sale: „Încoronarea se petrecuse aşa cum fusese stabilit între guvern şi nunţiul papal, într-un loc public şi ca un act civil. Fusese civil, chiar prea civil!”[8].

După sfinţire, Corul „Carmen” a interpretat un imn de slavă al încoronării regilor României, cu un text scris de Mitropolitul Primat Miron Cristea. Muzica a fost compusă Georgescu Dumitru Chiriac, unul dintre cei mai importanţi promotori ai cântecului popular românesc, un compozitor, dirijor şi profesor de seamă al secolelor XIX-XX[9].

Premierul Brătianu a ajuns cu o zi înainte la Alba Iulia (14 octombrie) să aducă la Catedrală coroanele regale. A fost însoţit de miniştrii Gheorghe Mărdărescu şi Artur Văitoianu. În Biserica Încoronării, Mitropolitul Primat Miron Cristea a primit coroanele şi hlamidele pe care le-a depus în altar.

Ziua de duminică, a Încoronării, a fost ploioasă dar plină de euforia numeroasei adunări prezente. Regele Ferdinand şi Regina Maria au plecat de la Sinaia şi ajuns cu trenul regal în gara din Alba Iulia dimineaţa, la ora 9,30. Familia regală a fost întâmpinată la gară de premierul Brătianu şi de Aurel Sava, primarul oraşului Alba Iulia, care le-a oferit tradiţionala pâine cu sare: „Majestăţile Voastre, vă rog să-mi permiteţi ca să vă salut în numele locuitorilor oraşului Alba Iulia, să vă urez «bun venit» în cetatea sfântă care a primit şi a adăpostit şi pe marele voievod Mihai”.

Alte garnituri de tren i-au adus la Alba Iulia pe reprezentanţii caselor regale şi misiunilor diplomatice străine, membri ai guvernului României, parlamentari, ziarişti români şi străini care se aflau la Sinaia de câteva zile.

În atmosfera de entuziasm, pe ritmurile fanfarei care interpretea imnul regal, caleştile regale şi-au croit drum printre trupele ce flancau drumul până la catedrală. Nicolae Iorga descrie atmosfera aceastei zile istorice: „Un larg drum nou duce la Cetate. E mărginit de steaguri pe care le-a muiat neîncetata, măruntă ploaie rece. Totuşi face impresie. Mulţimea oamenilor se îmbulzeşte printre vardişti şi oaste”[10].

Suveranii erau aşteptaţi de 30.000 persoane, la care s-au adăugat 15.000 de militari, foşti combatanţi ai primei conflagraţii mondiale.

---

[7] Programul serbării încoronării MM. LL. Regelui şi Reginei României 15,16 şi 17 octombrie 1922; Bucur Bogdan, *Cartea de aur a Centenarului Marii Uniri*, Bucureşti, Editura RAO, 2017, pp. 609-620.

[8] Netzhammer Raymund, *Episcop în România. Într-o epocă a conflictelor naţionale şi religioase*, vol. I, ediţie realizată de Nikolaus Netzhammer în colaborare cu Krista Zach, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2005.

[9] Imnul de slavă al Încoronării Majestăţilor Lor Regele şi Regina României, Ferdinand I şi Maria, Bucureşti, C. Filip - Institut de arte grafice şi editură, 1922, 16 p.

[10] Iorga Nicolae, *Memorii*, vol. III, Bucureşti, Editura Naţională „S. Ciornei”, 1931, p. 340.

Din Casa Regală a României mai era prezent principele moştenitor Carol, însoțit de soția sa, Elena, principesă a Greciei şi Prințul Nicolae. Invitate de onoare erau şi fiicele Reginei Maria, Elisabeta (devenită regină a Greciei) şi Mărioara (suverană a sârbilor, croaților şi slovenilor). Regina Mărioara (Mignon) a venit însoțită de principele Paul Karagheorghievici. Fiicele suveranei, reginele Greciei şi Iugoslaviei, şi alte prințese regale purtau rochii în diferite nuanțe de auriu cu mantii de catifea în culori vii – portocaliu, purpuriu şi albastru regal[11].

Au onorat cu prezența reprezentanții a 13 state regale ale lumii: Infantele Spaniei, Alfonso d'Orleans-Bourbon, cu Infanta Beatrice, sora Reginei Maria, ducele Albert de York, cel care avea să devină Regele George al VI-lea. Italia a fost reprezentată de Thomas, duce de Genova, unchiul Regelui Italiei, Victor Emanuel al IV-lea. Din misiunea franceză făceau parte mareşalul Ferdinand Foch, comandantul armatei Franței, şi generalii Weigand şi Petain. Printre invitații speciali s-a numărat şi „prietenul românilor”, generalul Henri Berthelot, şeful misiunii militare franceze în România[12].

Alte state precum Polonia, Austria, Elveția, Finlanda, Portugalia, Bulgaria, SUA, Japonia au fost reprezentate de miniştri plenipotențiari. Din partea Sfântului Scaun a fost prezent ca delegat nunțiul apostolic condus de cardinalul Francesco Marmaggi.

La ceremonie au mai participat politicienii români Alexandru Averescu, Alexandru Marghiloman, Nicolae Iorga, Ion Gh. Duca, membri ai guvernului, Mihail Pherekyde, preşedintele Adunării Deputaților, Mihail Orleanu, preşedintele Senatului şi parlamentari, membrii Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, conducerea Academiei Române, rectorii universităților şi 33 de generali.

Neparticiparea liderilor Partidului Național Român şi ai Partidului Țărănesc, pe motivul că încoronarea a fost coborâtă „la rolul unei simple demonstrații de partid”[13], a lăsat un gust amar regilor României. Despre acest lucru regretabil ne relatează Nicolae Iorga în autobiografia sa: „Partidul național din Ardeal a avut față de încoronare cea mai proastă ținută patriotică. Atunci când reprezintanții naționalităților au participat, până şi ungurii iredentişti în fond, el a refuzat, în propria sa casă, să apară pentru a primi pe Suveran şi pe membrii dinastiei, cu cele două regine balcanice venite şi ele la bucuria cea mare a părinților. Niciodată o anume grobienie care deosebeşte şcoala d-lui Maniu cel dibaci şi întemnițat în gulerul solemn nu s-a arătat mai urât decât cu acest prilej, ceea ce regele Ferdinand, foarte vindicativ supt înfățişarea sa timidă, nu era să ierte niciodată (de altfel, în conversații particulare, dl. Maniu îşi arăta cel mai adânc despreț pentru şeful statului)”[14].

Cezar Petrescu ne lasă câteva rânduri impresionante despre cum, în această situație, țăranul român atât de iubit de rege, a spălat ruşinea oamenilor politici care au absentat de la acest moment simbolic din istoria românilor: „Dar acum lipseau de aici alți sfetnici. Şi în locul lor gol, Regele Ferdinand a privit cu o tristă mustrare. Nu ştiuse

---

[11] Pakula Hannah, *Ultima romantică. Viața Reginei Maria a României*, Bucureşti, Editura Lider, 2003, p. 339.

[12] ANIC, *Fond P.C.M.*, dosar 14/1922, f. 38; Idem, *Fond Casa Regală*, dosar 39/1922, f. 90.

[13] Ziarul „Patria”, Cluj, IV, nr. 197 din 10 septembrie 1922.

[14] Iorga Nicolae, *O viață de om aşa cum a fost*, Bucureşti, Editura Minerva, 1972, p. 600.

că şi în potirul biruinţei şi al păcii se poate afla o drojdie atât de amară. O afla acum şi a îndreptat ochii aiurea. Din nou, poporul cel mult şi credincios se afla acolo, în straiele sale albe. Din nou îşi arăta sufletul curat. Şi din nou oştirea era de faţă. Ţăranii săi şi oştenii săi l-au mângâiat de aceea lipsă. Venise să i se închine neamul cel adevărat, nestrămutat din veac. De mult ştia că Ţara e aceasta. Şi, pe nesimţite, a întors spatele locului gol, ca să fie numai cu norodul apropiat de inima sa. Clopotele bisericii domneşti sunau lin către cer. Prăznuirea s-a încins după datina veacurilor"[15].

Deasemenea, absenţa episcopilor greco-catolici de la acest mare eveniment a constituit o altă mare greşeală şi a lăsat un gust amar participanţilor. Miron Cristea avea să noteze în notiţele sale: „Toţi au luat fraţilor uniţi în nume de rău absenţa din biserică"[16].

Constantin Argetoianu l-a găsit pe Iuliu Maniu ca autor moral al acestei acţiuni: „Îndemnaţi de Maniu, prelaţii bisericii unite n-au asistat la slujbă sub pretextul că nu permiteau canoanelor lor să se apropie de o liturghie ortodoxă, ceea ce era fals. Dar domnii erau înfeudaţi Partidului Naţional şi au ascultat de îndemnul lui Maniu. Au aşteptat afară din incinta bisericii, pe esplanadă"[17].

În urma momentului Încoronării, Partidul Naţional avea să facă public o declaraţie către presă în care se afirma: „Guvernul liberal, venit la putere împotriva voinţei naţionale, sprijinit de corpurile legiuitoare care au fost alese în noaptea faimoasă de 6 spre 7 martie 1922, prin furt, fraudă şi violenţă, bruscând demnitatea poporului, a forţat ţinerea serbărilor încoronării în situaţia critică în care se găseşte ţara, îndepărtând de la această sărbătoare Ardealul, care a înfăptuit, tot la Alba Iulia, Unirea şi a făcut ca regele iubit al ţării să fie înconjurat de fraţii renegaţi şi de actualii hoţi de urne". Declaraţia Partidului Naţional conchidea că guvernul Brătianu a violat sentimentul naţiunii şi „cu deosebire al românilor de dincolo de Carpaţi, cu o brutalitate fără pereche, cu o cutezanţă care nu se poate explica decât prin faptul că familia Brătianu se consideră stăpân absolut în România". Partidul condus de Iuliu Maniu regreta faptul că regele Ferdinand nu a avut în jurul său pe reprezentanţii autentici ai Ardealului şi Banatului, iar aceste provincii istorice au rămas „nemângâiate"[18]. Dar, dincolo de asemenea explicaţii, rămâne faptul că liderii Partidului Naţional şi ai Partidului Ţărănesc nu au avut capacitatea să se detaşeze de lupta politică şi să se ridice la înălţimea unui mare eveniment istoric.

Revenind la ceremonia festivă, trebuie să spunem că programul s-a respectat întocmai şi cortegiul regal a ajuns în faţa Catedralei Încoronării la ora 10,00. Miron Cristea, mitropolitul primat, şi ceilalţi înalţi ierarhi i-au întâmpinat pe rege şi regină în pridvorul catedralei, conducându-i apoi în interior, în apropierea altarului. Plăcut impresionată de înfăţişarea oraşului şi a catedralei, Regina Maria preciza în jurnalul său cu bucurie următoarele: „Alba Iulia este frumoasă. Un orăşel cetate vechi şi acolo, în

---

[15] Petrescu Cezar, *Cei trei Regi*, Bucureşti, Fundaţia Culturală Regală Principele Carol, 1935, reeditată la Editura RAI, Bucureşti, 1997, p. 177.

[16] Cristea Elie Miron, *Note ascunse. Însemnări personale (1895-1931)*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1999, p. 66.

[17] Argetoianu Constantin, *op. cit.*, pp. 312-313.

[18] Ziarul „Patria", din 18 octombrie 1922.

mijlocul zidurilor crenelate, fostul guvern [Averescu] a construit mica catedrală unde urma să aibă loc Încoronarea. Ea este în centrul unui scuar, înconjurată de o clădire, ca o mănăstire. A fost mult criticată şi are, fireşte, greşeli, dar, în general, arată extrem de frumoasă şi plăcută şi a fost minunat împodobită şi îngrijită”[19].

Nicolae Iorga a surprins şi el semnificația deosebită a evenimentului şi a stării de spirit din impozantul lăcaş de cult: „Oficiază Mitropolitul primat şi numai mitropoliții a patru ținuturi româneşti (Țara Românească, Moldova, Ardealul şi Basarabia), Vladimir al Bucovinei fiind oprit de boală. Îi înconjură vlădicii de Roman, de Huşi, de Rădăuți, de Argeş şi de Râmnic, locțiitorii Dunării de Jos şi Buzăului”. Biserica în care se oficiază este impresionantă. Iorga mai scrie că ea are „înalte bolți, frumos luminate, cu o singură excepție a catapeteazmei care a rămas neagră, pentru a se vedea mai bine picturile mi se spune, dar s-ar fi putut fără această notă de dură tristețe”. Prezența atâtor înalți ierarhi ai bisericii naționale îl impresionează profund pe marele savant care notează în final, plin de mândrie, că este martorul unui eveniment cu adevărat memorabil: „În toată istoria neamului nostru nu s-a văzut niciodată ierarhii Țării Româneşti şi Moldovei, Ardealului şi Basarabiei, liturgisind împreună”[20].

Regele Ferdinand avea să mulțumească în mod special mitropolitului Miron Cristea pentru modul în care Biserica Ortodoxă s-a implicat în organizarea şi desfăşurarea festivităților de încoronare. Suveranul a fost impresionat de slujba oficiată de 17 episcopi, 4 diaconi, 4 anagnoşti şi doi preoți (arhimandrit şi prototop), precum şi de corul „Carmen”, alcătuit din 120 persoane[21].

La rândul ei, Regina Maria nota în memorii: „Am sosit la biserică unde toți oaspeții îşi ocupaseră deja locurile. Nando şi cu mine stăteam pe scaunele tronuri, unul în fața celuilalt. Slujba a fost frumoasă, sobră, nu prea lungă, corul excelent. Interiorul bisericii deşi nu este mare, este impozant şi frescele sunt bune”[22].

Regii României au ocupat cele două tronuri împărăteşti, aşezate unul în fața celuilalt. Patru mitropoliți din toate provinciile României Mari au oficiat Doxologia Încoronării, respectiv sfințirea coroanei reginei, hlamidelor şi a celorlalte însemne regale. Regii erau îmbrăcați pentru ceremonie cu mantiile de catifea țesute din purpură, brodate cu fir de aur şi tivite cu blană de hermină. Mantia regelui a fost realizată în străinătate, într-un cunoscut atelier de broderie parisian, şi cea a reginei, în țară, sub îndrumarea profesoarei Elena Niculescu Frunzeanu, directoarea şcolii de sericicultură şi țesătorie din Bucureşti[23]. Regina s-a îmbrăcat în auriu roşcat cu o mantie aurie brodată cu spice şi snopi de grâu „bogăția principală a pământului nostru”. Peste rochia lungă şi dreaptă purta un şirag extravagant de diamante care se termina cu un safir gigantic pe care regele îl cumpărase pentru ea de la „Cartier” ca dar de încoronare[24].

---

[19] Maria, Regina României, *Însemnări zilnice (1 ianuarie - 31 decembrie 1922)*, vol. IV, ediție îngrijită de V. Arimia, Bucureşti, Editura Albatros, 2005, p. 315.

[20] Iorga Nicolae, *În Ardealul anului Încoronării*, Bucureşti, Editura Pavel Suru, 1923.

[21] Scurtu Ioan, *op. cit.*, p. 123.

[22] Maria, Regina României, *op. cit.*

[23] *Cartea încoronării. Album comemorativ al încoronărei MM. LL. Regele Ferdinand şi Regina Maria la Alba Iulia în 2/15 octombrie 1922*, Bucureşti, Tipografia Carmen Sylva, 1923, f. 8.

[24] Pakula Hannah, *op. cit.*

Coroana care aparținuse Regelui Carol I fusese făcută din oțelul provenit dintr-un tun turcesc capturat la Plevna în timpul Războiului de Independență (1877-1878), şi fusese sfințită la 10 mai 1881. Coroana reginei fusese comandată special la celebra casă de bijuterii „Falige" din Paris. Regina a dorit să aibă o coroană aidoma cu cele purtate de împărătesele bizantine. Pentru asta l-a solicitat pe artistul Costin Petrescu, care pictase şi catedrala, să realizeze desenul ei. A fost creată din aproape două kilograme de aur donate de un anume Pocol, patronul unei mine de aur din Munții Apuseni[25]. Coroana ei era copiată după cea purtată de Despina Doamna, soția lui Neagoe Basarab, împodobită cu rubine, smaralde, turcoaze şi enorme pietre ornamentale de feldspat. Regina purta coroana după moda bizantină, iar însoțitoarele ei îşi purtau diademele peste un văl fin de plasă aurie, «port splendid imensa coroană de aur încrustată şi mantii copleşitoare», a spus ea, comparându-se cu statuile Fecioarei, îmbrăcate şi împodobite cu bijuterii, purtate pe străzi în țările catolice în zilele de sărbătoare"[26].

Unul dintre însemnele puterii monarhice, buzduganul de aur de tradiție voievodală, purtat de Ferdinand I la această ceremonie, era ornat cu reprezentări alegorice ale provinciilor României Mari. Realizat printr-o subscripție publică inițiată de marele proprietar ialomițean Marin Ionescu, buzduganul a fost oferit în dar Regelui Ferdinand la 10 mai 1920. Casa de bijuterii parisiană „Rene Boivin" l-a lucrat cu multă măiestrie. Toate aceste însemne regale erau daruri de la națiune, ilustrându-se astfel „principiul constituțional al puterilor națiunii exercitate de monarh prin delegațiune".

Slujba religioasă a fost oficiată de Mitropolitul Ardealului, Nicolae Bălan, care a citit şi Evanghelia, iar Mitropolitul primat a rostit rugăciunea de încoronare a regelui, precum şi binecuvântarea: „Doamne Dumnezeul nostru, cu glorie şi cu cinste încoronează-i pe dânşii". În final, Miron Cristea a proclamat, potrivit tradiției bisericii ortodoxe: „Vrednic este!" Acel „Vrednic este!" din biserică a fost, potrivit episcopului ortodox al Oradiei, Roman Ciorogariu „răsunetul țării întregi adunată în biserica Încoronării". Binecuvântarea Mitropolitului a constituit, după cum sublinia acelaşi martor ocular „binecuvântarea țării întregi asupra purtătorilor destinului românesc". Acest act sacru se face „fără ungere cu Sfântul mir, din pricina confesiunii catolice a Regelui"[27]. Concomitent, în toate bisericile din România s-au desfăşurat slujbe religioase, aşa cum fusese prevăzut în programul festivităților.

După slujba religioasă din catedrală au mers afară cu toții. Alaiul încoronării s-a rânduit spre tribună, în fața aflându-se Regele Ferdinand şi Regina Maria. În urma suveranilor veneau fiii şi fiicele, Carol şi soția sa, Elena, Maria, Elisabeta şi Mărioara (Mignon) şi prințul Nicolae.

De la ieşirea din biserică până la scenă suveranii au păşit pe covoare purpurii. Suveranii au urcat pe podiumul din fața bisericii, pentru a fi văzuți mai bine de mulțime. Aici fusese montat un baldachin țesut cu brocart roşu şi galben pe un fond alb, iar în

---

[25] Bianu Vasile, *Însemnări din răsboiul României Mari*, tom. 2, Cluj, Institutul de Arte Grafice «Ardealul», 1926, pp. 465-466.

[26] Pakula Hannah, *op. cit.*, p. 400.

[27]Ciorogariu Roman, episcop, *După Încoronare*, în „Noua Revistă Bisericească", IV, nr. 12 din 15 septembrie - 1 noiembrie 1922, pp. 173-176.

lateral s-au aşezat tribunele. În fața baldachinului se afla armata în uniformă de gală. S-a intonat Imnul Regal, după care momentul a fost marcat cu urale şi 101 salve de tun[28].

Preşedintele Adunării Deputaților, Mihail Pherekyde, a venit cu coroana Regelui şi preşedintele Senatului, Mihail Orleanu, cu cea a Reginei. Ferdinand I şi-a pus singur coroana pe cap, apoi tot el a aşezat-o pe cea a reginei, a ridicat-o de jos şi a sărutat-o pe frunte. Un ziar al vremii comenta astfel: „Regele s-a încoronat singur după obiceiul napoleonian, luând coroana, o aşează liniştit şi sigur pe fruntea sa. Prin acest gest autocrat, dar binevenit a dat satisfacție că nici preşedinții Senatului, nici al Camerei, nici primul ministru nu au aşezat pe fruntea suveranului coroana"[29].

O descriere obiectivă a ceremoniei o găsim la unul dintre biografii regelui: „De la ieşirea din catedrală până la scenă sunt aşternute covoare roşii. După terminarea solemnității religioase, care a durat cam o jumătate de oră, alaiul încoronării se rânduieşte spre baldachin. Înainte păşeşte perechea regală cu fiii şi fiicele ei. Ferdinand, preşedintele Senatului, şi Orleanu, preşedintele Camerei, amândoi în frac, vin în fața perechii regale – care între timp a îmbrăcat, pentru ceremonia încoronării, mantiile țesute din purpură, toate cu blană de hermină şi dau citire formulelor de jurământ. Acum, Regele Ferdinand îşi pune pe cap greaua coroană de oțel, în timp ce regina se aşază pe un genunchi în fața soțului ei. Suveranul îi pune apoi soției sale coroana de aur pe capul blond. Cu lacrimi de emoție în ochi, regina se ridică în picioare, îşi îmbrățişează şi sărută soțul. Răsună minute în şir urale. Din turnul Bisericii Încoronării se aude dangătul solemn, care se îmbină cu bubuitul salvelor de tun, în semn că primul suveran al tuturor românilor a primit consacrarea religioasă a înaltei sale funcții"[30].

La sfârşitul acestei minunate zile, Regina Maria avea să aştearnă câteva rânduri în jurnalul său: „Ziua încoronării noastre […]. Am sosit la biserică […] Nando [Ferdinand] şi cu mine stăteam pe scaunele-tronuri, unul în fața celuilalt" […]. După ce s-a terminat slujba, Nando şi cu mine, urmați de cei ce ne duceau coroanele şi mantiile, am ieşit în față, în marele scuar din partea cealaltă a bisericii, unde se ridicase o estradă cu un baldachin deasupra. Toți oaspeții au luat loc în jurul estradei unde doar Nando şi cu mine stăteam singuri. Bătrânul Ferekide, ca preşedinte al Senatului, şi Orleanu, preşedintele Camerei, au înaintat cu coroanele noastre, generalul Lupescu cu mantia Maiestății Sale, şi generalul Popovici cu a mea […]. Eu am îngenunchiat apoi în fața lui Nando, care a pus greaua coroană pe capul meu, în timp ce toate clopotele au sunat şi acele salve de salut regal au fost trase. Nando m-a ridicat şi m-a sărutat în vreme ce toți cei prezenți au aclamat din toate puterile şi toate muzicile militare au cântat imnul național"[31].

Cu prilejul încoronării sale, Regele Ferdinand I a ținut un discurs de la tribuna cu baldachin: „Prin grația lui Dumnezeu şi voința națională, rege al României, am moştenit

[28] Stan Constantin, *Elie Miron Cristea şi încoronarea Regelui Ferdinand la Alba Iulia şi Bucureşti (15-17 Octombrie 1922)*, în „Angvstia", nr. 11, 2007, p. 150.

[29] Ziarul „Vremea" din 17 octombrie 1922.

[30] Wolbe Eugen, *Ferdinand I. Întemeietorul României Mari. O biografie* (trad. Maria şi Ion Nastasia), Bucureşti, Editura Humanitas, 2004, pp. 193-194.

[31] Maria, Regina României, *op. cit.*, p. 316.

Coroana României, după glorioasa domnie a Regelui Întemeietor. Suindu-mă pe tron am rugat cerul să dea rod muncii ce, fără preget eram hotărât să închin iubitei mele ţări, ca bun român şi rege. Pronia cerească a binecuvântat şi prin bărbăţia poporului şi vitejia ostaşilor ne-a dat să lărgim hotarele Regatului şi să înfăptuim dorul de veacuri al neamului nostru. Am venit astăzi cu regina, care ne-a fost tovarăşă în credinţa neclintită la restrişte şi la bucurie ca printr-această sărbătoare să consacrăm în faţa Domnului şi a scumpului nostru popor legătura ce ne uneşte deapururea cu dânsul. Punând pe capul meu, într-această străveche cetate a Daciei Romane, coroana de la Plevna, pe care noi şi glorioase lupte au făcut-o pe veci coroana României Mari, mă închin cu evlavie memoriei celor care, în toate vremurile şi de pretutindeni prin credinţa lor, prin munca şi prin jertfa lor, au asigurat unitatea naţională şi salut cu dragoste pe acei care au proclamat-o într-un glas şi o simţire de la Tisa până la Nistru şi până la Mare. Într-aceste clipe gândul meu se îndreaptă cu recunoştinţă către viteaza şi iubita noastră armată. Pentru răsplata trudelor trecutului, rog Cerul ca poporul nostru să culeagă în pace roadele lui binecuvântate şi să propăşească în linişte, frăţie şi muncă harnică. Cu inima plină de dragoste şi credinţă mărturisesc dorinţele sufletului meu. Vreau ca ţărănimea, stăpână pe veci pe ogoarele ce le-a dobândit, să le aibă de-a puterea de rodire în folosul ei şi al binelui obştesc. Vreau ca muncitorimea, credincioasă patriei, să-şi afle soarta tot mai prosperă într-o viaţă de armonie şi de dreptate socială. Vreau ca, în hotarele României Mari, toţi fiii buni ai ţării, fără deosebire de religie şi de naţionalitate, să se folosească de drepturi egale cu ale tuturor românilor, ca să ajute cu toate puterile statul, în care Cel de Sus a rânduit să trăiască împreună cu noi. Vreau ca românii din toate straturile sociale, însufleţiţi de năzuinţa unei înfrăţiri naţionale, să se folosească toţi de legitima ocrotire a statului. Vreau ca în timpul domniei mele, printr-o întinsă şi înaltă dezvoltare culturală, patria noastră să-şi îndeplinească menirea de civilizaţie ce-i revine în renaşterea orientului european după atâtea veacuri de cumplite zbuciumări. Sunt sigur că, în îndeplinirea marei noastre datorii voi avea sprijinul tuturor bunilor fii ai ţării, nedespărţiţi în gând şi-n faptă în jurul tronului. Acestei sfinte misiuni, în neclintita unire cu poporul nostru, voi închina toate puterile mele de om şi rege şi asupra ei chem, în această zi solemnă de înălţare sufletească binecuvântarea celui atot-puternic”[32].

Patru crainici au dat citire „Proclamaţiei” Regelui Ferdinand I dată la Alba Iulia în 15 octombrie 1922, tipărită de ziarul „Universul” şi răspândită în sute de mii de exemplare pe întreg cuprinsul ţării[33].

Regele Ferdinand „era fericit că providenţa divină i-a hărăzit să întrupeze visul secular al neamului peste care îi fusese dat să domnească. Nu-şi atribuia lui meritele acestei minunate ursite, o privea ca o favoare cerească în faţa căreia se înclina cu smerenie”[34].

---

[32] *Proclamaţia Regelui Ferdinand cu prilejul încoronării Sale la Alba Iulia*, în „Monitorul Oficial”, nr. 155 din 15 octombrie 1922; „Adevărul” din 16 octombrie 1922, p. 1.

[33] „Universul”, XL, nr. 237 din 19 octombrie 1922.

[34] Duca Gh. Ion, *Amintiri politice*, München, Colecţia Memorii şi mărturii, Jon Dumitru Nerlag, 1982, vol. III, p. 206.

Despre marele merit al Regelui Ferdinand I în înfăptuirea României Mari, cu nețărmurită dragoste şi admirație, Regina Maria scria: „Spune-mi, Nando, îți dai seama că ai devenit un om mare? Realizezi pe deplin în imaginația ta ce reprezinți de acum încolo în istoria acestui popor? Tu, care o viață întreagă ai fost modest, ai fost un om care te-ai îndoit de tine, cuprinzi cu mintea ta toată semnificația de a întrupa visul secular al unui neam de 18 milioane de locuitori?”[35].

Oficialii români şi străini au asistat la ceremonie în cele două tribune care flancau baldachinul, apoi i-au însoțit pe monarhi în reşedința regală din incinta catedralei adresându-le felicitări. Aflată în mijlocul evenimentelor, Regina Maria arată în însemnările sale cu sinceritate: „Am urcat încet scara şi apoi ne-am dus în centrul pridvorului cu colonade, deschise, şi de acolo ne-am înclinat în fața oamenilor de jos care ne-au aclamat cu ovații extraordinare. Apoi, începând cu familia, au trecut cu toții să ne felicite şi să ne sărute mâinile. Totul a decurs cât se poate de bine, având în vedere că în țara noastră toate ceremoniile sunt greu de organizat [...]. Am fost conduşi în apartamentele noastre şi acolo ne-am scos coroanele şi mantiile, am fost lăsați să ne odihnim în timp ce oaspeții erau conduşi la marea sală de banchet, să aştepte sosirea noastră regală”[36].

Regele Ferdinand I a semnat „Actul comemorator al Încoronării” în reşedința din incinta catedralei: „Îndrumat cu cuvântul întregului popor şi ajutat de sfatul acelora care cu credință sau închinat Țării şi Tronului, am purtat războiul Întregirii neamului şi biruind restriştile am văzut înfățişată unitatea națională de atâta vreme aşteptată [...] spre a chema binecuvântarea lui Dumnezeu asupra acestor mărețe fapte din care a ieşit România Mare spre a le da consfințire în fața scumpului nostru popor, ne-am adunat cu toții la Alba Iulia străveche cetate a Daciei Romane şi a gloriei lui Mihai Viteazul şi aici, azi 15 octombrie 1922 ne-am încoronat eu şi scumpa mea soție Maria, părtaşa suferințelor şi bucuriilor mele şi ale țării”[37].

Dar, cum se întâmplă deseori, lumea adunată nu participă cu toată convingerea şi însuflețirea la un mare eveniment, mulți dintre cei prezenți părând dezorientați într-un oraş istoric, dar cu o înfățişare prea modestă față de renumele său. Nicolae Iorga conchidea, într-o notă amară: „Altfel se cuvenea să-şi puie pe cap coroana stropită cu mult şi scump sânge acela căruia soarta îi dăduse neasămănata favoare de a culege după peste trei sute de ani moştenirea lui Mihai Viteazul, care, acesta, nu era la dispoziția cetelor de boieri şi nu trebuia să se supuie rezultatului ultim al intrigilor țesute în jurul său. Armata îşi aclama căpitanul, dar sufletul popular, voia milioanelor din care se fac şi oştile nu era luminată şi încălzită, în ziua aceea de toamnă când razele unui soare sărac sărutau sfioase zdrențele glorioase ale stindardelor şi crucea din gura vulturilor”[38].

După ceremonia Încoronării a urmat un dineu (ora 12,00) desfăşurat în Sala Unirii, organizat cu ajutorul faimoasei Case Capşa din Bucureşti, la care au participat, după unii, 300 de oficialități de rang înalt (după alții, 400 persoane).

---

[35] Scurtu Ioan, *Regele Ferdinand 1914-1927*, Bucureşti, Editura Garamond, 1995, p. 63.
[36] *Ibidem*, pp. 316-317.
[37] „Monitorul Oficial”, partea I, nr. 115 din 15 octombrie 1922.
[38] Iorga, *O viață de om…*, *op. cit.*, p. 601.

Meniul servit la Alba Iulia a fost unul de inspirație franțuzească, avizat ca atare cu entuziasm de generalul Berthelot, şeful Misiunii Aliate în România. Meniul detaliat al dejunului încoronării se păstrează la Muzeul Național de Istorie al României[39].

La „ospățul încoronării" s-au servit cele mai alese bucate, începând cu specialități precum: caviar, „oeufs brouillés forestiere" (ouă fierte şi asezonate cu ciuperci de pădure sotate în unt, şuncă tăiată fin şi pătrunjel). A continuat cu „esturgeon du Danube a la parisienne" (morun de Dunăre gătit în stil franțuzesc), apoi s-a servit filé de vită „în stil Dauphinois" (carne de vițel la cuptor, cu mujdei de usturoi şi ulei de măsline, tăvălită în unt şi stropită cu vin nobil), cu garnitură de cartofi gratinați la cuptor, cu unt, lapte, piper şi nucşoară, caşcaval ras şi „sos remoulade", muştar de Dijon cu hrean, capere, castraveți murați tocați fin şi pătrunjel verde. Mesenii au mai mâncat aspic de „foie gras" decorat „en belle-vue" (asezonat cu feliuțe de lămâie şi rondele de măsline negre, stropit cu ulei de trufe şi coacăze roşii). La desert au fost servite parfait de praline (înghețată cu nuci trase în prealabil în caramel), trufe de ciocolată (cu aroma de lichior de portocale amărui – Grand Marnier), fructe şi cafea. S-au băut vinuri vechi de Drăgăşani şi Dealu Mare din 1907, şampanie Capşa Brut şi şampanie Rhein Extra. Au mai fost servite şi coniacuri Cointreau şi Martell.

La masă, regele avea la dreapta sa pe Mitropolitul primat, ducele de York, infantele Spaniei şi primul-ministru Ionel Brătianu. În stânga reginei stăteau ducele de Genova, Regina Mărioara a Regatului sârbo-croato-sloven, infanta Beatrice, principesa moştenitoare Elena, mareşalul Foch şi generalul Berthelot[40].

Nicolae Iorga descrie plin de spirit scena din Sala Unirii: „Sunt la masa regală după Marghiloman, Averescu şi Coandă, înaintea lui Mişu cu care se sfârşeşte şirul. Până a începe dejunul, Goga se apropie de mine, curând să reluăm relațiile, ca pentru încoronare. Îi spun că personal contra lui n-am nimic"[41].

Despre masa festivă scria şi Regina Maria în memoriile sale: „A fost o masă extraordinar de bine organizată, serviciul foarte prompt şi mâncarea excelentă. Nu a durat mai mult de o oră şi jumătate, ceea ce este un lucru remarcabil, dacă se are în vedere că eram ca, 400 de persoane"[42].

În acelaşi timp, în sala mare a Teatrului „Ion Luca Caragiale" au luat masa aproximativ 700 de invitați: parlamentari, ziarişti, corespondenți de presă români şi străini, generali şi ofițeri superiori. În acelaşi timp, afară, a avut loc un ospăț popular cu friptură la proțap şi vin pentru 20.000 de persoane. Mulți veniseră cu trenul, cu căruța sau chiar pe jos de la mare distanță, pentru a fi prezenți la momentul istoric de excepție. Organizatorii făcuseră pregătiri pentru 30.000 de persoane[43]. Vremea nefavorabilă a făcut ca prezența populației să fie sub aşteptări. Gheorghe Kirileanu, bibliotecarul Casei Regale, relatează în jurnalul său o discuție avută chiar în ziua de 15 octombrie 1922 cu

---

[39] „Meniu 15 octombrie 1922 (cu ocazia Încoronării de la Alba Iulia)", Nr. inv.: 291980, Muzeul Național de Istorie a României.

[40] Stan Constantin, *op. cit.*, p. 151.

[41] Iorga, *op. cit.*, p. 342.

[42] Maria, Regina României, *op. cit.*, p. 317.

[43] ANIC, *Fond Preşedinția Consiliului de Miniştri*, dosar 14/1922, f. 2.

I.Gh. Duca; acesta l-a întrebat: „Ce zici de reuşita serbărilor? Nu-i destul public” – i-a răspuns interlocutorul[44].

După masa festivă a avut loc parada cu torțe a trupelor pe platoul din fața vechii cetăți a Bălgradului, la orele 14,30. Regele Ferdinand, însoțit de Regina Maria şi generalul Berthelot, au trecut în revistă trupele, toți călări. Argetoianu notează: „După scurta, dar impresionanta ceremonie a încoronării, am trecut mai departe dincolo de ziduri, pe platoul defilării. Se ridicaseră şi acolo tribune. Regele a lepădat mantaua cu paftale, a încălecat şi a primit defilarea înconjurat de generalii noştri şi de ofițerii misiunilor trimise de armatele aliate cu care luptasem pentru făurirea României Întregite […]. Armata s-a prezentat foarte bine, a stârnit entuziaste aplauze”[45].

Generalul Henri Cihoski a comandat ceremonia de defilare şi a început cu elevi ai şcolilor militare. Trei divizii cu unități de infanterie, artilerie şi cavalerie au defilat prin fața tribunei. Alteța Sa Regală Carol, moştenitorul Coroanei militare, a trecut în fruntea unei divizii de vânători. Fratele său, prințul Nicolae, a stat în fruntea unei companii de infanterie. Divizia „Mihai Viteazul”, care cuprindea toate regimentele decorate cu acest ordin militar, a trecut prin fața tribunei sub comanda generalului Constantin Scărişoreanu. Divizia XVIII Infanterie, o altă mare unitate militară, care număra peste cinci mii de militari ardeleni, a defilat sub comanda generalului Dănilă Popa. Pe cerul Albei Iulia au apărut avioanele Grupului 5 Aviație care au salutat mulțimea. Defilarea şi întreaga suită de ceremonii a fost încheiată de Carele de luptă[46].

Regina Maria avea să noteze în însemnările sale: „A fost o paradă lungă. Spre sfârşit a trecut [Regimentul] 4 Roşiori al meu, şi, lăsându-mi deoparte îndatoririle mele regale, m-am dus să-i întâmpin şi să călăresc în fruntea lor. Am primit ovații frenetice şi, după aceea, bătrâni şi tineri m-au felicitat entuziast”[47].

Încoronarea Regelui Ferdinand şi a Reginei Maria, din 15 octombrie 1922, în Catedrala Încoronării din Alba Iulia s-a bucurat şi de o mare atenție vizuală. Momentul a fost imortalizat în multe fotografii dar şi pe peliculă. Filmul cinematografic a fost realizat de Oficiul Național al Cinematografiei din Bucureşti, la două decenii de la Încoronare, în anul 1939. Pelicula are o durată de 4 minute şi 11 secunde şi începe cu filmările de la Alba Iulia în ziua Încoronării. Se poate vedea, în mişcare, caleaşca trasă de cei patru cai, care i-a adus pe regii României de la gara oraşului până în Cetatea Albei Iulia. Mai departe, imaginile filmate urmăresc construcția Catedralei ridicată special pentru ziua Încoronării şi festivitățile din perioada carlistă, atunci când participanții se salutau cu gestul nazist[48].

Seara, după terminarea tuturor festivităților, la orele 18,00, suveranii au plecat spre Bucureşti. A doua zi – 16 octombrie –, trenul regal a intrat în gara Mogoşoaia (la ora 10,00), unde regii au fost întâmpinați de oficialități şi invitații străini. După trecerea

---

[44] Kirileanu T. Gheorghe, *Însemnări zilnice 1906-1960*, editată de Constantin Prangati, Bucureşti, Editura Albatros, 2004, p. 130.

[45] C. Argetoianu, *op. cit.*, vol. VI/6, p. 313.

[46] ANIC, *Fond Casa Regală*, dosar 35/1922, f. 27.

[47] Maria, Regina României, *op. cit.*, p. 318.

[48] Jurnal sonor: *Alba Iulia. Ziua Unirii*, un film realizat de Oficiul Național al Cinematografiei din Bucureşti (1939), (https://www.youtube.com/watch?v=BuhvD1AfFvY&ab_channel=NicuNeag).

în revistă a companiei de onoare s-a format cortegiul regal care s-a îndreptat spre Arcul de Triumf. Primarul Corbescu le-a oferit, după datină, pâine şi sare.

Suveranul a mulţumit populaţiei Capitalei: „Sunt patru ani, de când aproape în acelaşi loc am fost salutat venind din surghiun cu armata glorioasă, în zidurile capitalei mele. Astăzi intru pe această poartă ca rege încoronat al tuturor românilor. Arcul acesta va reprezenta pentru generaţiile viitoare gloria României, timpurile grele, de suferinţă, va vorbi tuturor despre eroismul armatei noastre”[49].

Ziua de 15 octombrie 1922 este o dată importantă în cartea de istorie a României, care dă expresia celor mai înalte năzuinţe a naţiunii române; o zi cu o mare încărcătură simbolică pentru actul Unirii tuturor românilor sub sceptrul aceluiaşi monarh.

Bibliografie

Argetoianu, Constantin, *Memorii. Pentru cei de mâine: amintiri din vremea celor de ieri*, vol. 7, partea a VI-a: *1923-1926*, ediţie îngrijită şi indice de Stelian Neagoe, Bucureşti, Editura Machiavelli, 1996;

Bianu, Vasile, *Însemnări din răsboiul României Mari*, tom. 2, Cluj, Institutul de Arte Grafice «Ardealul», 1926;

Bucur, Bogdan, *Cartea de aur a Centenarului Marii Uniri*, Bucureşti, Editura RAO, 2017;

Cristea, Elie Miron, *Note ascunse. Însemnări personale (1895-1931)*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1999;

Duca, Gh. Ion, *Amintiri politice*, vol. III, München, Colecţia memorii şi mărturii, Jon Dumitru Nerlag, 1982;

Grecu, Florin, *Construcţia unui partid unic: Frontul Renaşterii Naţionale*, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 2012;

Iorga, Nicolae, *Memorii*, vol. III, Bucureşti, Editura Naţională „S. Ciornei”, 1931;

Idem, *O viaţă de om aşa cum a fost*, Bucureşti, Editura Minerva, 1972;

Kirileanu, T. Gheorghe, *Însemnări zilnice 1906-1960*, ediţie îngrijită de Constantin Prangati, Bucureşti, Editura Albatros, 2004;

Maria, Regina României, *Însemnări zilnice (1 ianuarie - 31 decembrie 1922)*, vol. IV, ediţie îngrijită de V. Arimia, Bucureşti, Editura Albatros, 2005;

Murgescu, Bogdan, *Istoria României în texte*, Bucureşti, Editura Corint, 2001;

Netzhammer Raymund, *Episcop în România. Într-o epocă a conflictelor naţionale şi religioase*, vol. I, ediţie realizată de Nikolaus Netzhammer în colaborare cu Krista Zach, Bucureşti, 2005;

Platon, Gheorghe (coordonator), *Istoria Românilor*, vol. VII, tom II, Academia Română, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 2003;

Puşcaş, Vasile, *Marea Unire 1918. România Mare. Acte şi Documente*, Cluj Napoca, Editura Studia KWX Print, 2019;

Scurtu, Ioan, *Istoria Românilor în timpul celor patru regi (1866-1947)*, ediţia a II-a, revăzută şi adăugită, vol. II, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 2004;

Idem, *Regele Ferdinand I. Personalităţile Marii Uniri din 1918*, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 2016;

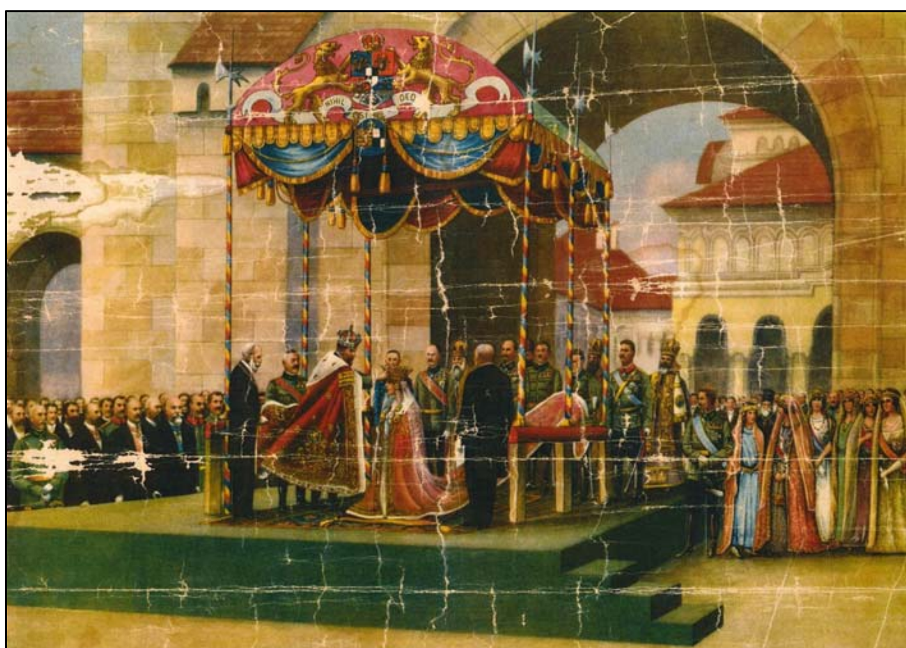
[49] Stan Constantin, *op. cit.*, p. 152.

Stan, Constantin, *Elie Miron Cristea şi încoronarea Regelui Ferdinand la Alba Iulia şi Bucureşti (15-17 Octombrie 1922)*, în „Angvstia”, 11, 2007, pp. 141-156;

Suciu, Dumitru, *Monarhia şi făurirea României Mari*, Bucureşti, Editura Albatros, 1997;

Wolbe, Eugen, *Ferdinand I Întemeietorul României Mari. O biografie*, Bucureşti, Editura Humanitas, 2004;

Cartea încoronării. Album comemorativ al încoronărei MM. LL. Regele Ferdinand şi Regina Maria la Alba Iulia în 2/15 octombrie 1922, Bucureşti, Tipografia Carmen Sylva, 1923.

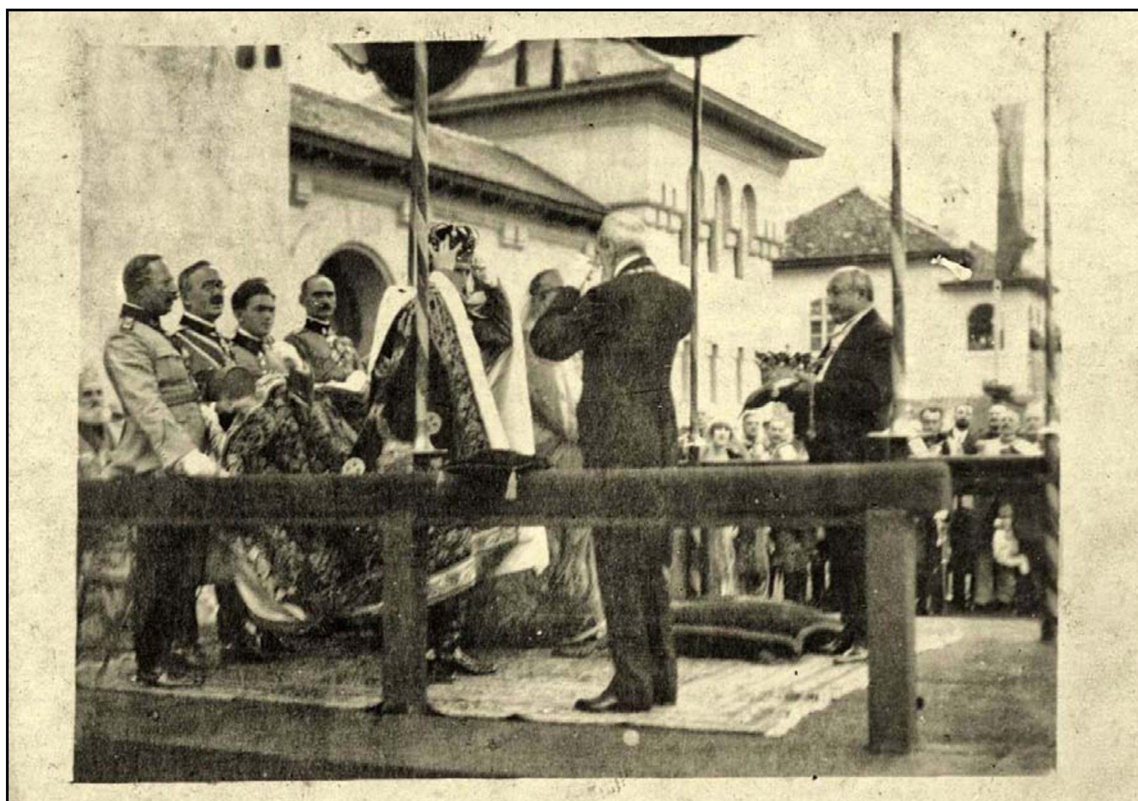
Stampa: Încoronarea Suveranilor României Mari, Regele Ferdinand şi Regina Maria, la Alba Iulia (15 oct. 1922).

Suveranii ies din Catedrala Reîntregirii Neamului.

Încoronarea Regelui Ferdinand şi Reginei Maria.

Regele Ferdinand îşi pune coroana pe cap.

Regele Ferdinand o încoronează pe Regina Maria.

Regii României la defilarea armatei.

PROGRAMUL

SERBĂRILOR ÎNCORONĂRII

MM. LL. REGELUI ŞI REGINEI ROMÂNIEI

ZIUA I-A LA ALBA-IULIA
(15 OCTOMVRIE 1922)

Orele 9,15 Sosirea MM. LL. Regelui şi Reginei, a AA. LL. RR. Principelui şi Principesei Moştenitori şi a Familiei Regale.

D-l Preşedinte al Consiliului, D-nii Miniştri, Preşedinţii Corpurilor Legiuitoare şi D-nii Generali, cari vor escortà călări cortegiul regal, vor primi pe Maiestăţile Lor în gara Alba-Iulia.

Primarul oraşului va prezentà Maiestăţilor Lor tradiţionala pâine şi sare.

D-l Preşedinte al Consiliului, D-nii Miniştri şi D-nii Preşedinţi ai Corpurilor Legiuitoare vor plecà în automobile la biserica din Alba-Iulia, înainte de plecarea MM. LL.

Orele 9,30 **Formarea şi plecarea cortegiului**

Două plotoane din regimentul de Escortă Regală.
Mareşalul Curţii Regale.
MM. LL. Regele şi Regina în trăsura de gală.
AA. LL. Regale Principele şi Principesa Moştenitori.
Generalii călări.
Două plotoane din regimentul 4 Roşiori.

Orele 10 **Sosirea cortegiului la Biserica din Alba-Iulia**

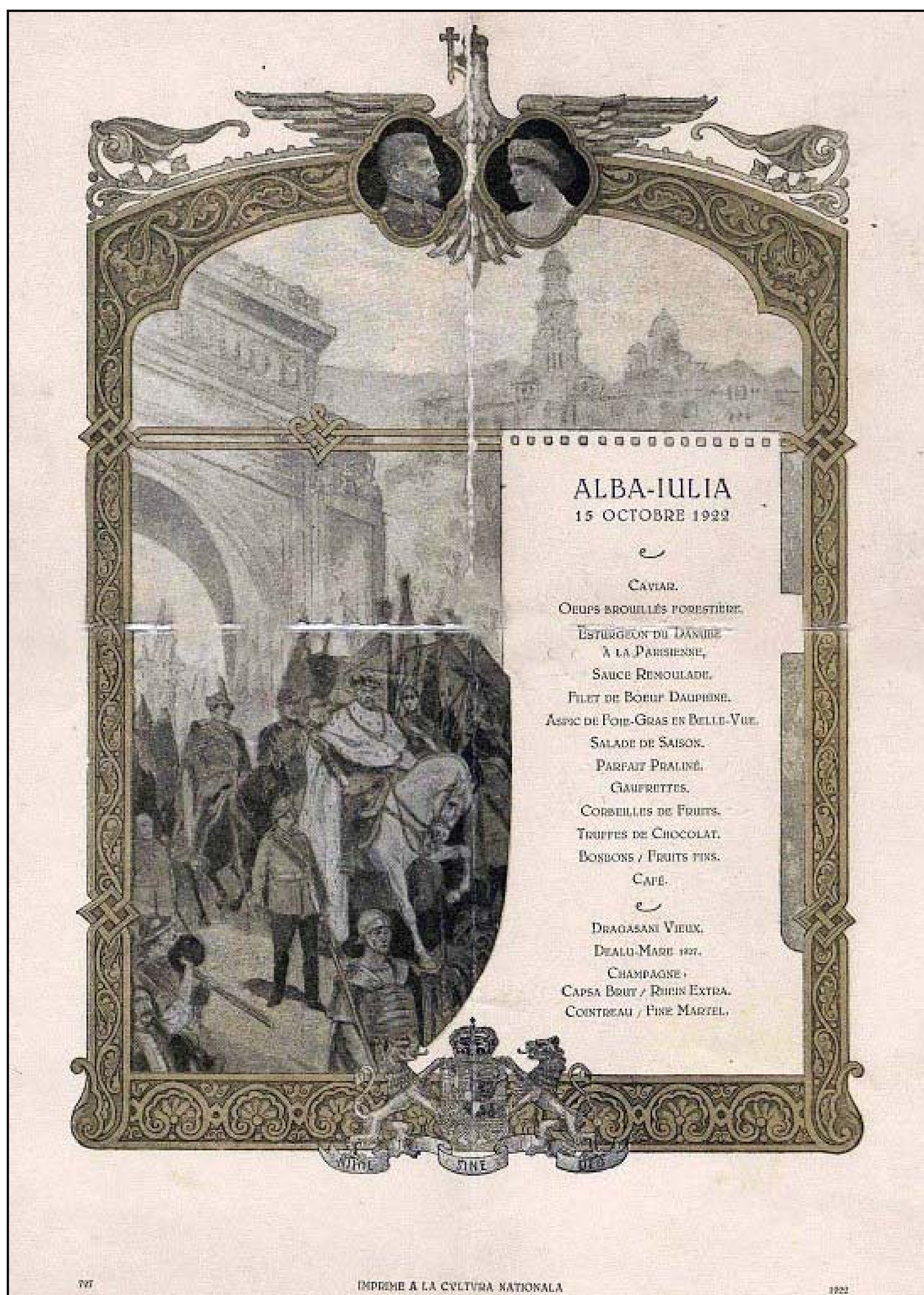
Persoanele invitate se vor aflà în biserică, la locurile indicate pe plan.

Preşedintele Consiliului, D-nii Preşedinţi ai Corpurilor Legiuitoare vor aşteptà pe MM. LL. Regele şi Regina în pridvorul bisericii.

I. P. S. S. Mitropolitul Primat va întâmpinà pe MM. LL. la intrarea bisericii.

La ieşirea din biserică, MM. LL. Regele şi Regina, însoţiţi de înaltul cler şi urmaţi de AA. LL. Regale Principele şi Principesa Moştenitori şi de Familia Regală, Principii străini, Misiunile străine, Preşedintele Consiliului, Miniştrii, Preşedinţii Corpurilor Legiuitoare şi toate persoanele ce au asistat la serviciul religios vor merge către baldachinul aşezat în faţa clopotniţei.

Programul serbărilor Încoronării.

ALBA-IULIA
15 OCTOBRE 1922

Caviar.
Oeufs brouillés forestière.
Esturgeon du Danube
à la Parisienne,
Sauce Remoulade.
Filet de Boeuf Dauphine.
Aspic de Foie-Gras en Belle-Vue.
Salade de Saison.
Parfait Praliné.
Gaufrettes.
Corbeilles de Fruits.
Truffes de Chocolat.
Bonbons / Fruits fins.
Café.

Dragasani Vieux.
Dealu-Mare 1917.
Champagne:
Capsa Brut / Rhein Extra.
Cointreau / Fine Martel.

797 IMPRIME A LA CVLTVRA NATIONALA 1922

Meniul de la dejunul Încoronării.

ÎMNUL DE SLAVĂ

AL ÎNCORONĂREI MAJESTĂȚILOR LOR REGELE ȘI REGINA ROMÂNIEI

FERDINAND ȘI MARIA

PENTRU COR MIXT ȘI SOLI

TEXTUL ÎNTOCMIT DE:

I.P.S.S. MITROPOLITUL PRIMAT MIRON CRISTEA

MUZICA DE D.G. KIRIAC

APROBAT DE COMISIA SERBĂRILOR DE ÎNCORONARE

C. FILIP INSTITUT DE ARTE GRAFICE ȘI EDITURĂ
BUCUREȘTI - STR. CÂMPINEANU 40

PARTIȚIUNEA
PREȚUL LEI 25:

Imnul de slavă al Încoronării Majestăților Lor Regele şi Regina României, Ferdinand I şi Maria.

Regele Ferdinand şi Regina Maria Încoronați la Alba Iulia (15 oct. 1922).

ÎNCORONAREA DE LA ALBA-IULIA – 15 OCTOMBRIE 1922. PREGĂTIREA, DESFĂŞURAREA ŞI URMĂRILE EI ÎN CONSEMNĂRILE REGINEI MARIA ŞI ALE ALTOR CONTEMPORANI

Ioan St. Lazăr

„Frumosul vis de veacuri azi este împlinit:
Cu sânge sigilat-am a ţărei întregire,
Punând în admirare întreaga omenire
Prin vitejia care în lupte-am dovedit.

Regeasca 'ncoronare – al ţărei mândru dor –
Va arăta de-a pururi la câtă înălţime
Ştiut-a să se'nalţe întreaga românime,
Făcând marea unire cu voia fraţilor.

Voi, Rege şi Regină, cu fală să purtaţi
Coroanele splendide, ce'n suferinţă mare
Şi multă'nţelepciune, în vremuri grele-amare,
Le-aţi făurit alături de falnicii soldaţi."

Aceste versuri modeste, ale unui şi mai modest poet, Alexandru I. Şonţu, avocat şi scriitor, aducând prin nume în memorie pe unul dintre eroii Războiului pentru Independenţă – o treaptă spre Războiul pentru Întregirea Neamului –, au fost publicate, sub titlul *Încoronarea şi Unirea*, în suplimentul „Universul Literar" (an XXXVIII, nr. 40) din chiar ziua de 15 octombrie 1922 şi exprimau firescul sentiment popular de bucurie şi cinstire a unui eveniment mult aşteptat, cu care culmina lupta jertfelnică pentru unirea tuturor românilor în patria lor unică, România Mare – pentru care şi Regele Ferdinand, şi Regina Maria se comportaseră, fiecare în felul său, eroic. Acelaşi sentiment, cu inerente nuanţe particulare, era exprimat, în acelaşi ziar, în alte nouă poezii, din care mai spicuim doar câteva versuri, pentru a întregi semnificaţia momentului:

„De la Nistru pân' la Tisa, din Gutin şi pân' la Mare,
Tot poporul azi tresaltă, căci e mare sărbătoare:
Este ziua cea mai sfântă ce de veacuri s'au cercat
Tot meru s'o'nfăptuiască toţi vitejii ce-au luptat.
Dela Traian până astă-zi, Voievozi şi-ai lor eroi
Ne-au lăsat ca moştenire ziua de-azi s'o sfinţim noi... "
(*Hora Încoronării*, de C. Al. Ionescu, despre care ni se menţionează, în subsol, că „se poate cânta pe aria «Hora Unirii»")

Restul materialelor din acelaşi număr 40 sunt evocări în proză ale unor momente istorice (încoronări de voievozi şi aceea a lui Carol I, la 10 mai 1881, intrarea lui Mihai Viteazul în Alba-Iulia, la 1 noiembrie 1599), dar mai ales „icoane” ale eroismului soldaţilor români în cruntul Război pentru Întregirea Neamului, cei ce au făcut, întâi, posibilă Marea Unire, în numele lor fiind bucuria poporului de a se statua, prin încoronarea suveranilor, Regatul României Mari.

Dacă sentimentul popular putem spune că era la unison favorabil încoronării de la Alba Iulia, nu aceeaşi vibraţie a inimii au avut-o o parte dintre politicienii români, care nu puteau şi n-au putut să-şi depăşească orgoliile personale şi de partide şi să se unească la un act cu semnificaţie naţională fundamentală, nici la timpul pregătirii, nici la timpul desfăşurării, nici la urmările lui.

Pregătirea încoronării

Sentimentul popular de recunoştinţă şi dragoste pentru Regele Ferdinand cel Loial şi Regina Maria, „mama răniţilor” în Marele Război s-a exprimat încă din timpul acestuia, prin mobilizarea eroică şi jertfelnică pe câmpul de luptă, dar şi prin felurite alte modalităţi şi cel puţin un exemplu dintre cele nenumărate este, credem, edificator. Venind în vizită la spitalul „Elena Doamna” din Iaşi, în ziua de 27 aprilie 1918, Regina a fost plăcut surprinsă când „unul dintre răniţi” „mi-a citit o doină înduioşătoare pe care mi-a compus-o azi-noapte, ştiind că de dimineaţă urma să vin – versuri tare frumoase”, pe care le regăsim acum în facsimil în volumul *Maria, Regina României, Jurnal de război*, 1918, ediţie îngrijită... de Lucian Boia, la Editura Humanitas, în 2015, respectiv la paginile 97-99. În această poezie, intitulată „Dorul de păstor”, în care descrie poetic o imagine idealizată a Reginei iubite de români, în versuri naive, dar de o frumuseţe aparte, precum:

„Parcă-ar fi din Cer picată
Doamne! Dulcele ei grai
Când l-auzi din iad te scoate
Şi te lasă tocma'n Rai”,

autorul – „un simplu păstor de pe dealurile care înconjoară scumpul meu Horezu”, mai consemnează Suverana despre poetul popular Dumitru Tărtăreanu din Vaideeni-Vâlcea – invocă şi o dorită perspectivă de încoronare a Reginei ca „împărătească”:

„Cât trăiesc în astă viaţă
Vreau s'o văd necontenit
Din Regină'mpărătească
Din apus la Răsărit
....
Iar pe zâna Ţării mele
Vreau s'o văd purtând cu falã
O coroană ce sclipeşte,
O coroană imperială”.

Nici pentru Regele Ferdinand sentimentul popular de recunoştinţă şi devotament nu a fost mai prejos. Cel ce a vrut să fie şi a rămas român şi, deşi de sânge german, n-a

semnat intrarea în război alături de Puterile Centrale, care nu ne-ar fi garantat recuperarea Transilvaniei la sânul Patriei-mume, cel ce n-a semnat pacea înrobitoare impusă la un moment dat de Germania şi astfel prevederile ei nu s-au aplicat, cel ce a promis pământ ţăranilor (şi se va ţine de cuvânt!) şi a îmbărbătat armata română încât a obţinut victoriile istorice de la Mărăşti, Oituz şi Mărăşeşti, înaintând apoi în Transilvania şi eliberând-o de sub stăpânirea habsburgică şi ungară, intrase definitiv, împreună cu Regina Maria, în sufletul românilor. O dovadă va fi şi primirea pe care o vor face ardelenii suveranilor în zilele de 23 mai – 1 iunie, în timpul călătoriei lor prin Transilvania, însoţiţi de înalţi demnitari precum Iuliu Maniu, Vasile Goldiş, Ştefan Cicio-Pop, Mihail Pherekide, Al. Constantinescu, I. Gh. Duca, generalii Văitoianu şi Prezan ş.a. Istoricul Ion Bulei, biograf recent, rezumă consemnările Reginei din volumele *Povestea vieţii mele* şi *Capitole târzii din viaţa mea*:

„Maria e convinsă că generaţiile viitoare vor vorbi de această călătorie ca de un turneu triumfal: ei vor relata cum regele şi regina au vizitat oraş după oraş, sat după sat, într-o atmosferă de nemărginit entuziasm, cum au fost aclamaţi ca eliberatori pe unde au trecut. Va fi amintit cum oamenii îngenuncheau în faţa lor, sărutându-le mâinile, picioarele, ţărâna pe care tocmai păşiseră, cum bătrânele plângeau de bucurie şi cum copilaşii le erau puşi în braţe, „aşa încât noi, ca simbolici tată şi mamă ai poporului eliberat, îi puteam binecuvânta prin atingerea noastră".

Traseul călătoriei „de neuitat": Oradea („Primire extraordinară, bucurie frenetică, defilarea trupelor, apoi a populaţiei") – Bichiş – Csaba („costume minunate", defilând „o mare mulţime de ţărani... care îi conduc şi la gară") – Careii Mari („cu aceleaşi manifestări şi sentimente") ca şi în „zilele următoare" la: Baia Mare, Jibou, Dej, Bistriţa, Gherla, Cluj, Turda, Câmpeni, Abrud, Ţebea, Alba Iulia, Blaj, Copşa, Sălişte, Sibiu, Făgăraş (apud Ion Bulei, *Regina Maria. Puterea amintirii*, Bucureşti, Meteor Publishing, 2016, p. 135). De reţinut şi comentariul biografului, care tempereazǎ elanul subiectiv al evocării: „Evident, totul e pus la cale cu grijă. Dar nu mai puţin sinceră a fost întreaga desfăşurare de primiri şi reciproce îmbrăţişări. Românii de pretutindeni pe unde trec se bucură nu atât de venirea suveranilor de la Bucureşti, cât de faptul că, în sfârşit, se vor aşeza într-un stat al lor" (*op. cit.*), ai cărui garanţi, zicem noi, erau Regele şi Regina.

Dar perioada de la sfârşitul anului 1918, când s-au integrat Regatului românii din Basarabia, Bucovina, Transilvania şi Banat, precum şi saşii din Ardeal şi şvabii din Banat, şi până la încoronarea din octombrie 1922, presărată cu bucuriile eliberării de sub stăpâniri străine, a fost una dramatică, atât pe plan intern, cât şi pe plan extern. Nu mai departe, în vara anului 1919, prinsă ca într-un cleşte între Rusia bolşevizată şi Ungaria foştilor stăpâni, care se dedaseră deja la răzbunări de o cruzime înfiorătoare, România Mare s-a văzut atacată la graniţa de vest de guvernul bolşevic al lui Béla Kuhn venit la putere în Ungaria şi a fost nevoie de o nouă mobilizare a unei părţi din armata română, care a zdrobit trupele ungureşti invadatoare şi, la 4 august, a intrat în Budapesta, stârpind puterea bolşevică. „Oraşele şi satele îngrozite de stăpânirea sângeroasă a bolşevicilor au salutat ostaşii români ca pe nişte mântuitori" – scria istoricul Ioan Lupaş, care pentru a marca semnificaţia momentului, citează dintr-un articol din 1927 al academicianului francez Jules Cambon:

„...cu prețul celor mai mari jertfe, România a îndeplinit la sud misiunea tradițională care mai la nord a fost aceea a Poloniei. România ... pusese capăt unei dezordini ce amenința să întindă stăpânirea bolșevică până la porțile Vienei. Ea se salvase pe ea dar liberase şi Ungaria de stăpânirea spurcată... România a fost în sentimentul solidarității europene, care se afirmă în toți anii la Geneva ...” (apud Ioan Lupaş, *Istoria unirii românilor ...*, Bucureşti, Editura Fundația Culturală Regală „Principele Carol”, 1938, p. 375).

Mai concis, Ion Bulei confirmă:

„Intrarea în Budapesta a pus capăt unui regim bolşevic în Centrul Europei, a sfârşit un vis milenar, al Ungariei istorice, a consfințit crearea României Mari, adică a unui alt vis, al românilor” (*op. cit.*, p. 138), un vis de totdeauna.

Acest vis împlinit trebuia, însă, consfințit şi de tratatele internaționale la Congresul de Pace de la Paris, în anul următor, pentru care guvernul român a desfăşurat o luptă neaşteptat de grea, câştigată prin aportul diplomatic excepțional al Reginei Maria, solicitată în acest scop de către premierul Brătianu, Barbu Ştirbei şi Regele Ferdinand.

Pe plan intern, reconstrucția țării după război, în condițiile măririi populației şi a teritoriului, se dovedea pe cât de complexă, pe atât de complicată, încât Casa Regală nu se grăbea cu încoronarea, socotind-o costisitoare în raport cu posibilitățile reale. În *Capitole târzii din viața mea. Memorii redescoperite* (Bucureşti, Editura Alfa, 2011), Regina Maria evocă, detaliind cu luciditate:

„...aveam în fața noastră un munte de muncă dură, multe probleme de rezolvat care presupuneau reorganizare şi omogenizare a diferitelor elemente, instituții. Țara aproape se dublase ca întindere, populația era neomogenă, noi elemente trebuiau luate în seamă şi trebuiau tratate cu tact, pentru a fi atrase spre noi, pentru a fi gradual absorbite într-un singur stat: multe a trebuit să fie trecute prin sită. Nu mai exista o unitate totală legislativă, monetară sau religioasă. Era foarte bine să vorbeşti de frații de dincolo de munte – cu siguranță aveau aceeaşi limbă, aceleaşi aspirații, dar ei, de asemenea, aveau propriile obiceiuri, mândrie şi suspiciuni. De secole au fost oprimați, aşa că era uşor să fie bănuitori, să fie mereu în gardă, gata să vadă o ofensă în orice încercare de apropiere, iar sentimentele fraternale nu se dovedeau întotdeauna la fel de puternice” (*op. cit.*, p. 15).

În plus, lumea se schimbase neprevăzut după război:

„traversam o perioadă de schimbări sociale acute: noi valori peste tot, măsuri noi, dorințe noi şi speranțe noi, şi toate acestea pe fundalul unei lumi întregi obosite după patru ani de carnagiu, care golise Europa de reprezentanții săi cei mai valoroşi, lăsând în urmă o generație neexperimentată, eliberată de vechile tradiții, doritoare de nou, aşteptând un mesaj miraculos, o schimbare deosebită care să deschidă uşa către un viitor diferit şi bineînțeles mai bun ” (*ibidem*).

La toate acestea se mai adauga o dificultate ca şi insurmontabilă, care îi stupefiase pe suverani după jertfele ostaşilor români pentru întregirea neamului într-un stat național unitar: incapacitatea oamenilor politici, a partidelor politice, de a trece peste orgolii şi a se uni pentru proiectul de țară al României Mari. Ca şi anterior, se obişnu-

iseră să apeleze la înțelegerea şi acțiunea Reginei pentru înțelegere şi determinare a Regelui, dar:

„În loc să-şi dea mâna într-un efort comun de reconstrucție – rememora suverana –, *partidele noastre politice erau ruşinos de dezbinate, acuzându-se şi sabotându-se reciproc, zădărnicind toate încercările regelui de a crea un guvern de uniune națională. Am fost nevoită să încremenesc ore întregi pe scaun, ascultând intrigile diferiților «mari oameni» ai noştri, care se detestau unii pe alții”* (*op. cit.*, p. 11).

Adevăr din inima lucrurilor scria Regina Maria şi din depărtarea anilor, dar în ale sale *Însemnări zilnice*, faptele apar, în detaliu, şi mai acute, prezentate lucid şi nuanțat, ținând seama de opiniile fiecăreia din părți, la care se asociază eforturile suveranilor de a menține situația în echilibru, în ordine şi stabilitate. Astfel, într-o discuție din 11 februarie 1922, cu un parlamentar ardelean, Regina îşi exprimă crezul că:

„«fiecare trebuie să rămână credincios standardului său, credinței sale», convingerilor sale, dar doi patrioți decenți, indiferent din ce categorie fac parte, ar trebui să fie în stare să-şi dea mâna, să găsească puncte de legătură şi să conlucreze pentru binele țării lor” (subl. n.) (Maria Regina României, *Însemnări zilnice (1 ianuarie – 31 decembrie 1922)*, vol. VI (...), (Bucureşti, Editura Albatros, 2005, p. 67).

În legătură cu responsabilizarea suveranilor, pentru starea de lucruri tensionată, Regina îi spune aceluiaşi parlamentar, în 3 august acelaşi an, că:

„... noi suntem obligați să ne purtăm frumos cu cei care sunt constructivi, care au un țel şi o concepție clară”, cum era Brătianu, căruia îi încredințaseră guvernarea, după mai multe schimbări de guvern (n.n.). *„Nu poți, la infinit, să supui țara la experimente, este necesară ordinea după mai multe încercări nu foarte reuşite de a lăsa oameni noi şi fără experiență să se joace cu țara şi să încerce idei noi care, din păcate, nu au finalitate şi devin un profit personal”* (subl. n.) (*op. cit.*, p. 233).

În 6 august 1992, Regina îl are la dejun pe Iuliu Maniu şi consemnează:

„Liderii transilvăneni suferă că li se apreciază greşit valoarea şi forța, dar ei suferă totodată pentru că sunt frustrați în toate ambițiile lor şi fireşte că se greşeşte de ambele părți, deşi acum, cu toate că regele şi cu mine am fi dorit din tot sufletul o colaborare onestă, a trebuit să le opunem guvernul nostru, care, departe de a fi un guvern perfect, este un guvern al ordinii şi al rutinei absolut necesare țării, după trei ani de dezordine” (*ibidem*, p. 237).

Rezumând „nesfârşitele convorbiri” ale Reginei cu Iuliu Maniu şi Brătianu, ca şi cu alți oameni politici proeminenți, istoricul Ion Bulei scrie:

„Brătianu şi Maniu nu pot ajunge la o înțelegere, pentru că primul consideră prea mari pretențiile celui de-al doilea. Maria crede că Brătianu face o gravă greşeală, interesele țării presupunând în chip evident un efort unitar. Dacă cei doi ar ajunge la o înțelegere, multe din dificultățile viitoare ar putea fi evitate. Maniu s-ar identifica cu vechea Românie şi nu s-ar mai poticni în spatele unei opoziții sterile”. Şi în convorbirile cu Averescu, Take Ionescu, C. Argetoianu „tot timpul (Regina) se loveşte de vădita ostilitate dintre cei doi” (Ion Bulei, *op. cit.*, p. 139).

Şi Regina, după ani, este tranşantă:

„Din păcate, regele şi cu mine am constatat că idealul nostru de a pune în acord toate părţile pentru a le uni într-un efort s-a spulberat la impactul cu realitatea rece, pierzându-se din cauza egoismului aşa-zişilor patrioţi” (*Capitole târzii din viaţa mea...*, 1938, p. 109).

Ziua de 4 septembrie 1922 va fi crucială în pregătirea încoronării, pentru care noi ne-am limitat aici la evocarea cadrului politic. Primind la dejun „un grup amestecat” de politicieni şi trebuind „să vorbesc despre încoronare”, Regina, care în *Însemnările zilnice* ale anului 1922 nu scrisese nimic despre încoronare, nefiind interesată, aminteşte:

„...Averescu a încercat întotdeauna să o îndepărteze şi, pe atunci (în mai 1921 – n.n.)*, era o opoziţie din toate părţile, dar s-a constituit o comisie şi, în pofida împotrivirii noastre, s-a construit o biserică la Alba Iulia şi un arc de trimf la Bucureşti, care costă o imensă sumă de bani, fără să fie* (în opinia ei -n.n.) *monumente valoroase”.* Apoi: *„Averescu a grăbit lucrurile, ca să fie totul gata pentru octombrie. Dar M*(ăria) *S*(a) *şi cu mine am rezistat, dându-ne seama că nu este momentul. Îndeosebi cheltuiala este cea care ne îngrozeşte şi, mai ales, în momentul în care ţara are dificultăţi băneşti şi, în plus, nici unul din celelalte partide politice nu s-ar alătura lui Averescu, iar Nando* (regele Ferdinand -n.n.*) şi cu mine nu suntem dispuşi să fim încoronaţi în asemenea împrejurări, cu atât mai mult cu cât* – insistă Regina, eroina războiului (n.n.) – *Averescu fusese cel care tratase cu germanii şi fusese «defetist» aproape tot timpul războiului, care era pentru eliberarea tuturor românilor. El nu a fost niciodată cu adevărat de partea noastră, şi nouă ne pare rău să fim încoronaţi doar de el singur”* (*Însemnări zilnice*, IV, 2005, pp. 269-270).

În continuare, Regina repetă punctul de vedere constant al Casei Regale:

„M.S. şi cu mine n-am insistat niciodată, în mod special, să fim încoronaţi, a fost o dorinţă a poporului, căruia desigur că ne supunem, dar dorim ca ea să fie făcută în condiţii bune şi cu cât mai puţine obiecţii posibile” (*op. cit.*, p. 270).

Ca atare, Regina insistă pe această poziţie, subliniind că încoronarea „va fi împreună cu cei cu care am intrat în război şi cu care ne-am întors la Bucureşti”, iar acum, când executiv era, din nou, guvernul liberal, „Brătianu este cel care să rezolve lucrurile”. Este, însă, supărătoare poziţia tuturor celorlalte partide care, declarându-se împotriva lui Brătianu, ameninţă că „nu vor accepta să fie prezente” la încoronare. În aceste condiţii, totuşi, Regele, „având nevoie acum de acest guvern”, a dat curs argumentelor lui Brătianu, „care sunt desigur puternice”, dar fără să o consulte şi pe Regină. Pusă „în faţa unui fapt împlinit”, a trebuit să se supună, asumându-şi a face „tot ce depinde de mine să fie bine şi să-i ajut cu toate puterile mele”. Pretinde, însă, ca, mai întâi, să fie invitaţi prinţii străini.

„Dacă proprii noştri oameni nu pot avea eleganţa de a fi alături de noi într-o astfel de ocazie solemnă, dacă ura lor faţă de Brătianu este mai mare decât loialitatea lor faţă de noi, atunci trebuie cel puţin să le arătăm că noi suntem «solidari» cu ţările din Europa” (*ibidem*, pp. 270-271).

Aceasta era, din perspectiva Reginei Maria, situaţia politică internă în care se dorea rostuirea devenirii noului stat şi, deziderat al poporului, şi încoronarea suvera-

nilor, eroi ai Marelui Război şi ai Unirii, alături de sutele de mii de soldați jertfelnici, ca şi de locuitorii ce suferiseră ravagiile ocupației străine şi dizlocarea vieții normale. Spre deosebire de alte țări, în care propaganda socialistă tulbura, când nu chiar deregla rânduielile statale, în România, evoca mai târziu Regina, dinastia regală *„era mai mult decât populară, poporul era de o loialitate neclintită față de dinastia lui, care a împărtăşit cu el, deopotrivă zilele bune şi, de asemenea, pe cele blestemate”* (*Capitole târzii din viața mea...*, 2007, pp. 106-107). Constatarea „mai mult încurajatoare decât reală”, comentează Ion Bulei, în cartea sa despre Regină (2016, p. 139), nu lipsită, totuşi, de mult adevăr, ce s-a probat la 1 decembrie 1918, când Casa Regală a revenit din autoexilul de la Iaşi în Capitală şi se va proba şi în zilele încoronării în toată țara.

Un singur regret major o încerca zilnic pe Regină, ca şi pe Regele Ferdinand: faptul că, invocând adversitatea față de guvernul Brătianu, nu toți politicienii şi nu toate partidele s-au pregătit şi şi-au anunțat participarea la încoronare.

„Este trist şi foarte umilitor să nu-i avem pe toți ai noştri în jurul nostru, într-un asemenea moment – consemnează în aceeaşi zi de 4 septembrie. *(...) Argetoianu şi partidul lui Averescu sunt, fireşte, în opoziție. Ei spun şi că nici Marghiloman nu va veni, dar ceea ce mă interesează sunt transilvănenii, deoarece pentru ei am intrat noi în război”* (*Însemnări zilnice*, 2005, p. 27).

În 7 septembrie, suveranii şi organizatorii evenimentului au trebuit să demonteze un nou obstacol, de data aceasta, din partea Bisericii Catolice, care nu-i îngăduia Regelui Ferdinand, catolic fiind, să fie încoronat în catedrala ortodoxă de la Alba-Iulia şi-l amenința cu anatemizarea. Soluția a dat-o Regina, care a propus ca, evitând să se sesizeze public motivul real, încoronarea *„să aibă loc în fața bisericii, sub pretextul că de acolo poate fi văzută de întreg «poporul» şi ca Te Deum-ul să se țină, totuşi, în biserică”* (*ibidem*, p. 273), ceea ce se va înfăptui.

Perioada următoare de până la încoronare înregistrează în continuare polarizări pro sau contra participării la încoronare şi, neînduplecată, hotărârea de a boicota evenimentul a parlamentarilor ardeleni, cărora Casa Regală nu le putea satisface doleanța de a-l demite din fruntea executivului pe Brătianu, cu atât mai mult la acest moment; Brătianu era omul unui program de reconstrucție a țării agreat de suverani şi urmat cu consecvență şi era omul ordinei şi disciplinei, ceea ce se va dovedi şi la apropiata solemnitate. Fire luptătoare, Regina ar fi vrut să se implice mai mult în rezolvarea problemei, dar îşi dădea seama că ar fi întețit confruntările. *„Neavând pasiuni politice, aş putea ajuta, dar n-aş fi ascultată de o parte sau alta”* (*ibidem*, p. 203).

Lăsând de o parte angrenajul administrativ pentru pregătirea încoronării – ceea ce nu constituie obiectivul nostru –, evidențiem în continuare două lucrări realizate pentru acest eveniment de către Nicolae Iorga, în calitate de istoric, component al comisiei guvernamentale de pregătire. Prima, *Regele Ferdinand. Cu prilejul încoronării*, era gata în luna iulie a anului 1921, an în care, sub guvernarea Averescu, era prevăzută, prima dată, încoronarea, dar s-a tergiversat; astfel, amânându-se evenimentul, Nicolae Iorga va scrie şi a doua carte: *Regina Maria. Cu prilejul încoronării*. Ambele lucrări vor apărea, însă, în anul 1923. Sunt adevărate monografii realizate şi cu pana de scriitor a istoricului Nicolae Iorga, evocând cu amănunte semnificative biografia suveranilor şi faptele lor ca

prinţi şi apoi regi în România, rezistenţa morală şi politică în timpul Marelui Război pentru Întregirea Neamului; lupta pentru consfinţirea prin tratate internaţionale a unirii tuturor românilor într-un singur stat naţional, România Mare; aceste bogate aspecte sunt susţinute, în prima carte, de prezentarea discursurilor Regelui cu diferite prilejuri, în parlament sau în faţa soldaţilor în război, iar, în cea de a doua carte, de multe confesiuni extrase din scrierile Reginei (*Jurnalul de Război* şi altele). Sunt pagini de o nobleţe rară şi dragoste autentică a suveranilor de poporul şi ţara noastră, de respect pentru înaintaşi, pentru eroii din toate veacurile şi cei din Războiul Întregirii, şi deopotrivă pagini de bărbătească încredere şi voinţă de a contura un viitor mai bun. Fără a fi encomiastice, totuşi, pledoarii *pro domo*, cele două cărţi au pus în faţa contemporanilor şi urmaşilor două modele de conducători cu profundă iubire de neam şi ţară, cum nu am mai întâlnit de un secol şi cărora, la centenarul încoronării, le aducem respectus omagiu, dacă nu suntem în stare să ne modelăm după exemplul lor.

Desfăşurarea încoronării

Cronica desfăşurării evenimentului istoric al încoronării Regelui şi Reginei României Mari – care a avut loc, cu participarea suveranilor, în prima zi, 15 octombrie 1922, la Alba-Iulia, „leagănul Unirii", şi a doua zi, 16 octombrie, în capitala ţării, Bucureşti – a fost publicată în detaliu, între altele, în cinci pagini ale ziarului „Universul" (an XI, nr. 237, din 19 octombrie 1922), cuprinzând un editorial, „Duminica Încoronării", semnat de Nicolae Iorga şi un bogat set de reportaje („dela trimişii noştri speciali") referitoare la fiecare moment inclus în programele celor două locaţii – toate materialele, pline de informaţii concrete (ce oaspeţi, ce membri ai Casei Regale, ce demnitari, ce militari, ce unităţi militare şi alte formaţiuni au defilat şi cum ş.a.m.d.), fiind străbătute de aceeaşi tonalitate a bucuriei solemne. Chiar şi Nicolae Iorga face un asemenea reportaj (de la Te Deum-ul şi sfinţirea coroanelor în biserică, la aşezarea coroanelor de către Rege pe capetele suverane şi cuvântul Regelui, apoi de la parada militară) şi o face cu un talent literar propriu, dar nu scapă să nu blameze amestecul papalităţii în viaţa noastră internă şi obedienţa Bisericii unite din Ardeal, care îşi ia „direcţia de aiurea".

În mod firesc, în cele ce urmează, nu vom intra în detaliile momentelor din prima şi cea de a doua zi, ci doar le vom enumera, pentru sugestia de ansamblu a evenimentului:

În 15 octombrie, la Alba-Iulia:

• prezentarea oraşului în sărbătoare şi a delegaţiilor din satele ardeleneşti; intrarea de la „Poarta georgiană", pe unde, la 1 noiembrie 1599, au intrat ostaşii lui Mihai Viteazul, pentru a consfinţi, într-un ceas istoric special, dar de scurtă durată, prima alipire a Transilvaniei la sânul patriei-mume;

• „sosirea trenului regal" – urmată de „întâmpinarea suveranilor" (de către înalţi demnitari ai statului) – „cuvântul primarului oraşului" – „cortegiul regal porneşte la catedrală", de la gară, pe bulevardul „Încoronării" printr-un coridor străjuit de trupe şi şcoli militare;

• „Solemnitatea încoronării", respectiv: „Serviciul religios din catedrală" – „predarea coroanelor sfinţite" (către preşedintele Senatului şi cel al Camerei Deputaţilor) –

„sub baldachin", în fața bisericii şi în văzul poporului, cu consemnarea nominală a reprezentanților țărilor aliate şi ale celor amice – „Actul solemn al încoronării", când Regele Ferdinand a primit coroana sa şi şi-a pus-o singur pe cap – „cum a fost încoronată M.S. Regina Maria", „momentul cel mai mişcător" (când Regina a îngenunchiat şi a primit pe capul său coroana proprie, după care, copleşiți de emoție, cei doi soți şi regi s-au sărutat, în acordurile Imnului regal) – „cuvântarea preşedintelui Senatului" – „cuvântarea preşedintelui Camerei" – „discursul M.S. Regelui" – „Trecerea suveranilor în pavilionul regal" – „Proclamația Regelui";

• „Prânzul de gală" (cu prezentarea meniului) – „Masa invitaților", cu diferite scurte cuvântări;

• „Actul comemorativ al încoronării" (semnat „Ferdinand
Maria");

• „Parada militară" – „Asistența" – „Defilarea trupelor" (cu „M.S. Regina în fruntea Regimentului 4 Roşiori") – „Suveranii ovaționați" – „Mareşalul Foch despre armata română" („Sunt convins acum, când am văzut ostaşii voştri, de patriotismul, disciplina, însuflețirea şi vitejia armatei române de care s-a auzit atâta bine") – „Plecarea suveranilor".

În aceeaşi zi de duminică, 15 octombrie, în Capitală şi în mai multe oraşe din țară (Ploieşti, Iaşi, Craiova, Focşani – dintre cele consemnate în ziarul sus amintit), au avut loc manifestații de sărbătorire a evenimentului încoronării, începute chiar la ora 10, când la Alba-Iulia se începea Te Deum-ul. Bucureştiul a consacrat sărbătorii două zile.

În prima zi:

• „Te Deum-ul dela Mitropolie" – „Asistența" – „Cuvântarea generalului Davidoglu" – „Parada militară";

• „Te Deum-ul dela Biserica Sf. Ilie (Gorgani)", organizat de Societatea „Tinerimea română".

Ziua a II-a – „Intrarea solemnă a suveranilor în Capitală":

• „Capitala în sărbătoare" – „Gara Mogoşoaia" – „Arcul de triumf" (cu o amplă descriere a componentelor sale, a decorației şi cu transcrierea diferitelor inscripții semnificative) – „În aşteptarea suveranilor" – „Măsurile de ordine" – „Onorurile armatei" – „La gara Mogoşoaia";

• „Sosirea trenului regal" – „Întâmpinarea la gară" – „Pornirea spre Capitală" – „Formarea cortegiului" – „La Arcul de triumf" – „Cuvântarea primarului Capitalei" – „Răspunsul M.S. Regelui" – „Dela piața Victoriei la Mitropolie" – „Trec acvilele cu flamuri";

• „Sosirea la Mitropolie" – „Serviciul divin";

• „La statuia lui Mihai Viteazul" – „Defilarea trupelor" – „Defilarea cortegiului istoric şi etnografic" („grupuri de figuranți reprezentând cele mai importante epoci din istoria Românilor" – „carul alegoric" al Deşteptării naționale (1848), apoi „Unirea Principatelor", „Independența" – „Triumful final: întregirea neamului") – „Defilarea primarilor" (unii însoțiți de grupuri folclorice în pitoreştile costume populare) – „Sfârşitul solemnității" – „Pavilionul regal";

• Dineul de gală, la Palat;

La aceeaşi zi, în ultima pagină, se informează „Cum au circulat trenurile speciale”, iar pentru „ziua de azi” (de fapt, nu 19, ci 17 octombrie) se consemnează „Masa primarilor” – „Aranjamentul Parcului Carol”.

În asemenea zile bogate şi obositoare, *Însemnările zilnice* ale Reginei Maria consemnează, totuşi, momentele cele mai însemnate, în care a avut şi rol, alături de soțul şi Regele său şi al țării. În plus, din ziua de 17 octombrie (o zi în care n-a mai plouat ca în ajun), aflăm ceea ce nu s-a consemnat în ziar, anume că, în Parcul Carol, au ajuns şi suveranii, după ce au parcurs pe jos, înveşmântați cu mantii şi purtând coroanele în văzul mulțimii, iar în parc, unde erau strânşi primarii din toate județele țării, împreună cu țăranii care defilaseră şi ei prin fața statuii lui Mihai Viteazul, au făcut, cum se zice azi, o „baie de mulțime”, trecând „prin cele patru imense barăci care fuseseră ridicate pe tot parcursul lungilor bulevarde, ca să li se ofere o masă acelor numeroşi țărani” (*Însemnări zilnice ...*, 2005, p. 321), care le-au făcut o primire entuziastă.

Urmările încoronării

Dincolo de amintirea aclamațiilor populare sau a felicitărilor primite din partea delegațiilor străine, a urmat o perioadă încărcată de fapte ce urmau să transpună în viața noului stat dezideratele istorice şi cele ale actualității, prin reforme structurale şi moderne.

Istoricul Ioan Lupaş, ardelean, se pare că nu a participat la Încoronarea de la Alba Iulia, de vreme ce începe capitolul IX al lucrării sale, *Istoria unirii românilor* (altfel merituoasă), cu formula „Încoronarea în catedrala dela Alba Iulia (15 octombrie 1922)” (p. 379), formulare inexactă de vreme ce, în contextul susmenționat, actul solemn al încoronării a avut loc în fața catedralei. Reține din eveniment doar cuvântul Regelui „cuprinzând un larg program cu următoarele puncte de căpetenie”:

„Vreau ca țărănimea stăpână pe veci pe ogoarele ce le-a dobândit, să le dea toată puterea de rodire în folosul ei şi al binelui obştesc.

Vreau ca muncitorimea, credincioasă Patriei, să-şi afle soarta tot mai prosperă într-o viață de armonie şi de dreptate socială.

Vreau ca în hotarele României întregite, toți fiii buni ai Țării, fără deosebire de religie şi de naționalitate, să se folosească de drepturi egale cu ale tuturor Românilor, ca să ajute cu toate puterile Statul în care Cel de Sus a rânduit să trăiască împreună cu noi.

Vreau ca Românii din toate straturile sociale, însuflețiți de năzuința unei depline înfrățiri naționale, să se folosească toți de legitima ocrotire a Statului.

Vreau ca în timpul domniei mele, printr-o întinsă şi înaltă dezvoltare culturală, Patria noastră să-şi îndeplinească menirea de civilizație, ce-i revine în renaşterea Orientului Europei, după atâtea veacuri de cumplite zbuciumări” (Ioan Lupaş, *Istoria unirii românilor...,* Bucureşti, Editura Fundația Culturală Regală „Principele Carol”, 1938, pp. 280-281).

Este de menționat că aceste doleanțe ca şi altele la fel de importante au fost expuse de Regele Ferdinand şi cu alte prilejuri anterioare sau ulterioare, până când au fost transpuse în realitate. Amintim, între altele, din Mesajul său rostit la 20 noiembrie 1919 în fața Parlamentului:

„Sunt fericit de a vedea că din partea reprezentanților națiunii multiplele şi grelele probleme ce ni se înfățişează întâmpină o deosebită atenție. Alăturea de reforma agrară, care cere grabnica ei soluție, readucerea finanțelor Statului la o stare satisfăcătoare, refacerea şi consolidarea stării economice vă impun, afară de o muncă încordată, multă chibzuință şi înțelepciune. Apoi sunteți chemați de a pune bazele unei reforme administrative menite a da Țării o epocă de linişte şi tuturor cetățenilor acestei Țări, oricărei clase, legi sau naționalități ar aparținea, chezăşia de dreptate şi de siguranță, fără care orice încercare de dezvoltare paşnică rămâne iluzorie". Şi în continuare:

„Luând drept bază spiritul unui democratism larg şi bine înțeles, care stă pe tărâmul respectului ce fiecare cetățean datoreşte autorităților şi legilor, salut cu vie mulțumire şi cu adevărată satisfacție grija ce purtați populației muncitoreşti. Regularea acestei chestii importante, în mod cât mai echitabil şi în raport cu realitatea vremilor, o consider ca una din cele mai frumoase însărcinări ce aveți de îndeplinit" (apud Nicolae Iorga, *Regele Ferdinand. Cu prilejul încoronării*, Iaşi, Editura TipoMoldova, 2017, p. 80 – în colecția *România. Marea Unire. 1918-2018. 100 de cărți*, Ioan Scurtu-coordonator).

Alte asemenea doleanțe va exprima suveranul, dintre cele dinaintea Încoronării, şi la sesiunea extraordinară din iunie 1920 a Parlamentului, şi la întrunirea deputaților în noua Cameră, la 31 decembrie 1920 (v. N. Iorga, *op. cit.*, p. 100, 105). Aceste discursuri, ca şi multe altele incluse în cartea istoricului N. Iorga şi în documentele vremii întregesc imaginea unui monarh luminat, atent la nevoile națiunii, activ în soluționarea lor, cu aceeaşi grijă pentru dreptatea şi armonia socială.

Ioan Lupaş, în continuarea evocării sale, trece în revistă şi analizează succint şi expresiv marile eforturi făcute de demnitarii țării întregite, în frunte cu Regele, de a realiza reformele atât de necesare în viața modernă şi democratică a poporului român, eforturi recunoscute şi de cercetătorii străini, între care R.W. Seaton Watson (Scotus Viator), din textele căruia citează:

„Războiul a adus (pentru România) trei schimbări fundamentale: unitatea națională, reforma agrară şi sufragiul universal. Dintre acestea, prima a ridicat România de la o putere mică la una de rangul al doilea în Europa, urmând imediat după Polonia şi Italia; a doua, satisfăcând foamea de pământ a țăranilor, a înlăturat orice pericol al unei revoluții din jos şi a imunizat România contra bolşevismului, cu toată apropierea ei de Rusia; a treia a înzestrat națiunea cu mijloacele unei autoexprimări democratice" – cu observația: „Dar un vot electoral este de foarte mic folos până ce alegătorii nu şi-au câştigat experiența politică necesară" (apud Ioan Lupaş, *op. cit.*, p. 382).

Completând acele trei „schimbări fundamentale" şi organizând într-o ordine proprie a importanței reformele inițiate, dezbătute şi legiferate de Parlament şi puse în execuție de diferitele guverne, Ioan Lupaş evidențiază:

• reforma agrară, prin care s-a acordat pământ țăranilor fără deosebire de naționalitate sau de confesiune religioasă, din toate județele țării întregite, mica proprietate ajungând a avea 80-90% din suprafața cultivabilă;

• reforma electorală (1926) cu votul universal direct, secret şi obligatoriu şi cu repartizarea procentuală a voturilor în parlament, pentru crearea majorității legislative şi desemnarea guvernului;

• revizuirea Constituției – votarea noii Constituții (1923), în care se prevede că „România este stat național, unitar şi indivizibil” şi că „toți cetățenii, fără deosebire de origine etnică, de limbă sau de religie, au aceleaşi drepturi şi libertăți garantate prin constituție, nefiind îngăduită în Statul Român nici o deosebire de naştere sau de clase sociale”;

• „în temeiul Constituției de la 1923” – „opera legislativă care a dat o serie întreagă de legi fundamentale”, autorul, prelat fiind, insistă asupra legii (din 1925) „pentru unificarea constituțională şi administrativă a bisericii ortodoxe-române, întocmită pe baza textului din Statutul organic al mitropolitului Şaguna (1868)”. Corelativă este şi legea privind înființarea Patriarhiei Române (1925). În acelaşi „pachet”, autorul evidențiază şi noua lege a cultelor (1928), prin care „s-au fixat normele legăturilor dintre Statul Român şi cultele minoritare”;

• legi şcolare pentru diferitele cicluri de învățământ;

• organizarea financiară prin bănci româneşti, precum şi alte măsuri de natură economică, administrativă, socială şi culturală necesare noului stat modern.

La toate acestea a fost părtaş Regele Ferdinand, care, după Încoronare, a mai domnit aproape cinci ani. „În timpul acesta, deşi sănătatea îi era sdruncinată, nu a contenit a se interesa de toate chestiunile obşteşti, sfătuind cârmuitorii să lucreze împreună în bună înțelegere, dând tot sprijinul de trebuință pentru înflorirea Patriei întregite” (*op. cit.*, p. 392). Şi istoricul mai menționează: „Din averea sa personală a scris în testament să fie împărțită suma de cincizeci milioane de lei ca ajutoare pentru aşezămintele religioase, culturale, ştiințifice şi de ocrotire socială din cuprinsul țării” (*ibidem*, p. 393).

Cât despre Regina Maria, după Încoronare, ea a continuat să aibă întâlniri cu oameni politici, să-l sfătuiască, cu flerul ei, pe Regele Ferdinand, să viziteze o seamă de aşezăminte şi să facă opere de binefacere, să scrie cărți (solicitate de cunoştințe), să călătorească în străinătate, dar mai ales în Balcani, unde pe tron urcaseră prin căsătorie fiicele sale; supranumită şi „soacra Balcanilor”, Regina Maria a contribuit astfel, prin înrudiri dinastice, la profilarea unui rol major al Regatului României în Orientul Europei (v. şi Ion Bulei, *op. cit.*, „Soacra Balcanilor”, pp. 164-171).

Decesul soțului ei, Regele Ferdinand, va aduce o înrăutățire a vieții sale, cauzată de fiul nerecunoscător şi răzbunător Carol, ajuns rege, ceea ce a grăbit sfârşitul unei personalități istorice de excepție.

În încheierea acestui scurt istoric considerăm că Încoronarea regilor României Mari (la 15 octombrie 1922) nu a fost un eveniment oarecare, ci o bornă în devenirea Statului Român „național, unitar şi indivizibil”. Ea a încheiat, cu un necesar moment de vârf, lupta jertfelnică a ostaşilor români în Războiul pentru Întregirea Neamului ca şi lupta diplomatică pentru recunoaşterea internațională a unirii tuturor românilor în statul lor unic. Consfințindu-l, prin sfințirea coroanelor regale în catedrala de la Alba-Iulia şi aşezarea lor pe capetele celor doi mari şi iubiți eroi ai acestor lupte, Încoronarea a deschis totodată o pagină nouă în viața istorică a românilor: pagina reformelor structurale moderne înfăptuite în spiritul unei largi democrații şi al monarhiei constituționale.

Este regretabil că, în istoriografia noastră, nu s-a acordat evenimentului Încoronării atenția şi însemnătatea cuvenite; morbul perioadei postbelice comuniste, în care

a fost abolită monarhia, este încă inoculat în mentalul şi scrierile multor cercetători, chiar dintre cei mai de seamă. „O istorie sinceră a poporului român” ar trebui rescrisă, mai amplu şi cu detaliile semnificative, acordând monarhiei constituționale iubitoare şi iubită de popor, constructivă şi exemplară (în contextele istorice respective), locul şi rolul real în devenirea modernă a statului român, loc şi rol recunoscute pe plan intern şi internațional, în epocă şi ulterior.

P.S. *Autorul mulțumeşte secției de periodice a Bibliotecii „Astra” din Sibiu, precum şi colegelor de la Biblioteca Județeană „Antim Ivireanul” – Vâlcea, pentru facilitarea documentării în vederea realizării demersului de față.*

Nicolae IORGA
REGINA MARIA:
CU PRILEJUL ÎNCORONĂRII
ROMÂNIA
Marea Unire
1918-2018
100 de cărți
Ioan Scurtu
-coordonator-
TIPO MOLDOVA

PRESSANIA
Regina Maria
a României
REGINA UNEI
ȚĂRI MICI
Gânduri despre țara
dragă mie

ÎNSEMNĂRI ZILNICE
Maria Regina României
ALBATROS

PARTICIPAREA UNOR STRUCTURI ŞI PERSONALITĂȚI MILITARE LA FESTIVITĂȚILE ÎNCORONĂRII SUVERANILOR ROMÂNIEI DIN 15 ŞI 16 OCTOMBRIE 1922

Ion Giurcă,
Liviu Corciu

Festivitățile de la Alba Iulia şi din Bucureşti, din zilele de 15 şi 16 octombrie 1922, prilejuite de încoronarea Regelui Ferdinand I şi a Reginei Maria au fost evenimentul anului, cu ecouri pe plan intern şi internațional, în general pozitive, fără a lipsi unele critici, determinate de anumite interese şi orgolii.

Inițial s-a dorit şi se convenise de principiu ca acel moment să aibă loc la 28 septembrie 1921, ziua în care s-ar fi împlinit şapte ani de la învestirea suveranului cu coroana României. În acest scop, la 8 iulie 1920 a fost constituită Comisia Încoronării, sub conducerea generalului Constantin Coandă – preşedinte al Senatului, a cărei activitate a fost de scurtă durată.

Cu toate eforturile lui Alexandru Averescu, atunci prim ministru, de a pregăti actul încoronării, festivitățile nu au avut loc în principal datorită intervenției lui Ion I. C. Brătianu, care, având şi acordul suveranului, dorea ca evenimentul să se desfăşoare în perioada în care s-ar fi aflat în fruntea guvernului. În luarea deciziei de amânare a festivităților, regele invocând că nu erau terminate hlamidele comandate, poate fi luată în calcul şi relația rece dintre suveran şi Alexandru Averescu, care îşi are originea în colaborarea necorespunzătoare, din cauza generalului, din perioada Campaniei anului 1913, adâncită în anii Războiului de Întregire.

Totodată, trebuia ținut cont că încoronarea putea avea loc la Alba Iulia doar după terminarea lucrărilor la Catedrala ortodoxă, unde se avea în vedere, inițial, desfăşurarea ceremoniilor. Acordul Regelui Ferdinand I ca festivitățile încoronării să fie amânate până la o data care urma a fi stabilită l-a nemulțunit pe Alexandru Averescu, aspect despre care Constantin Argetoianu, atunci ministru de Interne, avea să scrie: *„Încoronarea Regelui şi a Reginei la Alba Iulia fusese hotărâtă din primele zile ale guvernării noastre (...). Generalul vedea în actul Încoronării nu numai, ca toți românii, apoteoza Unirii şi Întregirii Neamului, dar încă un fel de legătură mistică ce s-ar fi pecetluit Între Rege şi dânsul, o chezăşie, de o lungă, de o nesfârşită guvernare”*[1].

Prin cele scrise de către C. Argetoianu se confirma orgoliul lui Alexandru Averescu, atât de evident în anii 1916-1917, când propunerile şi insistențele pentru

[1] Constantin Argetoianu, *Memorii: pentru cei de mâine: amintiri din vremea celor de ieri, 1919-1922*, vol. 6, partea a VI-a, Bucureşti, Editura Machiavelli, 1996, pp. 263-264.

planificarea şi desfăşurarea unor operaţii militare erau legate de structura pe care o comanda[2].

Se pare că modul în care se preconiza desfăşurarea ceremoniei de încoronare nemulţumea total pe Regina Maria, care şi-o exprimase în cadrul unei întâlniri cu A. Marghiloman la 15 iunie 1921: *„Apoi vorbim de faimoasa încoronare. Regina e furioasă; a vrut chiar să oprească pe rege să meargă la Alba Iulia, pentru a nu avea răspunderea ororilor de gust care se pregătesc. Sunt artistă şi nimeni nici nu mă consultă! Şi se crede că Eu, fată de Împărat rus şi de Rege englez, voi pune pe capul meu o coroană de aramă! Să se culeagă o nuia la Mărăşeşti, să-mi încingă fruntea cu ea, consimt; dar cu aramă? Niciodată! Ce rost are această grabă? Dl. Argetoianu pretinde că nu are să cedeze d-lui Brătianu toate actele din istoria noastră; poate c-a făcut o prinsoare cu… Şi de mânie regina avea lacrimi în ochi. Aş dori ca pentru încoronare, toţi oamenii de frunte din ţară să fie împrejurul nostru; nu numai d-l Argetoianu”*[3].

Modul de desfăşurare a ceremoniei încoronării a fost discutat de către Regina Maria cu Alexandru Marghiloman, apoi la cererea suveranei, liderul conservator a abordat chestiunea cu Regele Ferdinand I, care a susţinut că evenimentul trebuia să aibă loc la Alba Iulia, că nu dorea depunerea jurămânrului pe Constituţie, fiindcă o mai făcuse odată. Era evidentă necesitatea unui nou suflu şi în privinţa pregătirii încoronării, iar Regina dorea să-şi impună voinţa în privinţa modului de desfăşurare a ceremonialului. De altfel, în legătură cu data încoronării s-au avut în vedere mai multe date: 10 mai 1922, 15 august 1922 sau 11 octombrie 1922, fiecare dintre acestea cu semnificaţie în istoria României şi a Casei regale.

Revenit în fruntea guvernului la 19 ianuarie 1922, Ion I. C. Brătianu a stabilit ca unul dintre obiectivele aflate în atenţia executivului să fie încoronarea suveranilor, activitate în care Ministerul de Război, la conducerea căruia în ziua de 25 martie a fost numit generalul Gheorghe Mărdărescu, a fost implicat, având în vedere participarea unor importante structuri şi personalităţi militare. În vara anului 1922, a fost numit un nou Comitet de direcţie pentru pregătirea Sărbătorilor Încoronării, sub conducerea lui Anghel Saligny, iar la 24 august a fost stabilită ziua desfăşurării activităţilor la Alba Iulia – 15 octombrie. Comitetul de direcţie avea 7 comisii, fiecare cu câte un şef, cu responsabilităţi clare: Miron Cristea, Nicolae Mişu, generalul Paul Angelescu, istoricii N. Iorga şi Ioan Lapedatu, arhitecţii Victor Gh. Ştefănescu şi Petre Antonescu, pictorii Arhur Verona şi Costin Petrescu, George Enescu şi Constantin Cristescu, care aveau la dispoziţie specialişti în diferite domenii de activitate şi organizaţii profesionale dispuse să se implice în amplul proiect naţional.

Amploarea manifestării şi concepţia desfăşurării Serbărilor Încoronării în general, a celei de la Alba Iulia în special, impuneau o prezenţă militară importantă în faza de pregătire şi desfăşurare, astfel că Ministerul de Război, Marele Stat Major, Inspecto-

[2] Pe larg în: Col. (r) prof. univ. dr. Ion Giurcă, *Disputa generalilor*, în „Străjer în calea furtunilor”, Magazinul Fundaţiei „Mareşal Alexandru Averescu”, Anul III, nr. 5, martie 2009, pp. 23-30.

[3] Alexandru Marghiloman, *Note politice 1897-192*4, vol. V (1920-1924), ediţie anastatică, Buzău, Editura Alpha MDN, 2019, pp. 133-134.

ratele generale de armată, comandamentele corpurilor de armată şi diviziilor, Corpul Grănicerilor şi Corpul de Jandarmi, au fost implicate în mod diferit, conform ordinelor, de multe ori contradictorii sau des schimbate, transmise succesiv pe linie ierarhică. O responsabilitate aparte a avut-o comandamentul Corpului 7 Armată de la Sibiu, comandat de către generalul Henric Cihoski, comandantul Diviziei 21 Infanterie şi unităţile dislocate în garnizoana Alba Iulia.

Pregătiri ale unor structuri militare pentru participarea la Sărbătoarea Încoronării de la Alba Iulia

Măsurile pregătitoare pentru participarea la activităţile de la Alba Iulia au început în luna august, când au fost stabilite în principiu structurile participante: şcolile militare de ofiţeri şi subofiţeri, drapelele de luptă ale unităţilor decorate cu Ordinul „Mihai Viteazul", Divizia Ordinul „Mihai Viteazul" – o structură ad-hoc formată din companii ale regimentelor decorate cu acest ordin în perioada 1916-1920, Divizia Ardeleană – formată din structuri militare ale corpurilor 6 şi 7 armată aflate în Transilvania şi alte structuri (*Anexa nr. 1*). Practic, sub o formă sau alta marea majoritate a comandamentelor armatei au fost implicate în această activitate complexă de a cărei organizare la faţa locului s-a ocupat comandamentul Corpului 7 Armată şi cel al Diviziei 21 Infanterie, aflate la Sibiu şi Alba Iulia.

Marele Stat Major a stabilit în linii generale cantitatea şi categoria de forţe şi mijloace participante la activităţile preconizate, decizia privind subunităţile şi unităţile participante, selecţia personalului şi cailor, mijloacelor automobile şi aeriene revenind comandanţilor pe diferite trepte ierarhice.

La 20 septembrie 1922, prin „Ordinul nr. 2116", Ministerul de Război a stabilit că: *„Vor lua parte în mod obligatoriu atât la serbările de la Alba Iulia cât şi la cele din Capitală dl. ministru de război şi secretarul general, dl. şef de Stat Major General al Armatei, primul subşef de Stat Major, domnii inspectori de armate, domnii inspectori tehnici de arme, servicii, şcoli şi Serviciul geografic al armatei care au gradul de general titular, domnii comandanţi de corpuri de armată, domnii comandanţi de divizii, mai puţin unul pe corp de armată, domnii comandanţi ai corpurilor teritoriale, domnul comandant al Artileriei Grele, domnul comandant al Trupelor de Comunicaţii, domnul comandant al Grănicerilor, domnul comandant al Jandarmeriei Rurale. Fiecare ofiţer general are şi aghiotantul său"*[4].

La 24 septembrie comandantul Diviziei 21 Infanterie a primit ordin să se ocupe şi să rezolve în timp scurt locuinţe pentru ofiţerii generali. La 30 septembrie 1922 acesta raporta comandantului Corpului 7 Armată că până la acea dată găsise locuinţe pentru ofiţerii generali, dar nu era hotărâtă locuinţa care îi era atribuită prinţului Carol, decizia urmând a fi luată de către prefectul Camil Velican. Erau stabilite, în interes de serviciu, locuinţe cu două camere pentru prinţul Carol, generalii Henric Cihoski, Dănilă Papp şi Constantin Scărişoreanu, comandanţii diviziilor constituite pentru defilarea de la Alba Iulia. De asemenea, în cazarma Regimentului 7 Pionieri urmau a fi cazaţi 140 de ofiţeri

[4] AMNR, *Fond Corpul 7 Armată*, *Serviciul de Stat Major*, dosar f. n., f. 1.

din garda drapelului şi 200 de cercetaşi, iar în cazarma regimentelor 91 şi 107/108 infanterie 700 de soldaţi şi 140 reangajaţi. Pentru pază, măsuri de ordine şi siguranţă în oraş au fost destinaţi 500 de oameni trupă, care urmau a fi cazaţi în cazematele cetăţii Alba Iulia.

Totodată, comandantul Diviziei 21 Infanterie raporta că se luaseră toate măsurile pentru amenajarea terenului unde urma să aibă loc revista de front, un dreptunghi cu laturile de 1700 şi 500 m, explicându-se că locul ales era corespunzător, accesul fiind înlesnit de drumurile existente, care nu necesitau amenajări speciale. Lucrările erau întârziate la drumul destinat defilării, care iniţial era prevăzut să fie de pământ, ulterior hotărându-se împietruirea, dar se luaseră măsurile necesare terminării acestuia la timp. În raport se menţiona sosirea la Alba Iulia a 2000 de jandarmi pentru asigurarea ordinii, a căror cartiruire nu era încă stabilită.

În scopul asigurării necesarului de efective pentru tot ceea ce era în legătură cu pregătirea şi desfăşurarea Serbării Încoronării, la 28 septembrie 1922 ministrul de Război, general de divize Gheorghe Mărdărescu, a înaintat suveranului „Raportul No. 761”, în baza căruia a fost întocmit „Decretul nr. 4108”, semnat de către Regele Ferdinand I la 6 octombrie 1922 la Sinaia, prin care: *„Se ordonă concentrarea, pentru completarea efectivelor de mobilizare în vederea manevrelor ce vor avea loc cu ocazia Încoronării, a rezerviştilor ce fac parte din următoarele unităţi: a) Cartierul divizei XII; b) Cartierul brigăzii IV vânători; c) Regimentul 2 şi 3 vânători; d) Grupul II vânători de munte cu batalioanele 2 şi 3; e) Regimentul 7 artilerie având un Stat-major regiment şi două divizoane tunuri; f) Regimentul 19 obuziere printr-un divizion obuziere.*

Art. II. Prima zi de concentrare pentru aceste trupe va fi 22 Septemvrie 1922”[5].

A fost o decizie discutabilă din punct de vedere al corectitudinii, având în vedere că, practic, sumele alocate pregătirii de luptă a unor structuri militare în cadrul „manevrelor regale”, care se desfăşurau în mod tradiţional în fiecare toamnă, au fost deturnate către acest eveniment.

La începutul lunii octombrie 1922, ca urmare a primirii listei cu structurile participante la serbările de la Alba Iulia, generalul Henric Cihoski a emis „Ordinul Circular nr. 5932”, prin care solicita comandanţilor structurilor participante: *„Fiecare regiment sau unitate independentă, care ia parte la sebările de încoronare de la Alba Iulia, vor trimite în această localitate, la comandamentul Diviziei 21 infanterie, personalul de cartiruire. Comandamentele de divizii vor trimite şi un căpitan, de preferinţă de stat major, care să ia cunoştinţă de zona de cantonare a diviziei, subcentrul de aprovizionare, cartierul diviziei, locul de revistă şi defilare, direcţiile de marş. Drapelele regimentelor care vin numai cu garda cantonează în cazarma Regimentului 107/108 din Alba Iulia.*

Ofiţerii cu cartiruirea vor executa următoarele: distribuirea unităţilor în localitatea ce li s-a fixat; recunoaşterea depozitului de unde vor lua hrana, locul şi mijloacele de adus hrana la unităţi, drumul de urmat, modul cum se vor putea hrăni ofiţerii şi ce mijloace trebuie aduse pentru a se completa mijloacele locale; recunoaşterea locurilor

[5] „Monitorul Oficial”, partea I-a, nr. 157, 14 octombrie 1922, p. 7031.

pentru luat apa pentru trupă şi cai; recunoaşterea drumurilor care duc la cantonament, la terenul de revistă şi apoi de la locul de defilare la locul de cantonare, ştiind că fiecărei divizii, ori grupa mare, i s-a dat în oraş un itinerar de urmat; va aprecia cantitatea de corturi care trebuie aduse la Alba Iulia în caz când localitățile de cantonare n-ar fi suficiente sau n-ar avea destule camere de cancelarie.

Regiunea de cantonare fiind o regiune viticolă, se va da ordine severe corpurilor de trupă ca să nu se întâmple nicio stricăciune în avutul locuitorilor. La plecarea din cantonament sunt obligați a încheia cu autotitățile comunale o adeverință că pe timpul cât au stat în acea localitate nu s-a ivit nicio reclamație.

Comandanții de unități vor fi făcuți răspunzători moral şi pecuniar de stricăciunile cauzate de oamenii din unitățile lor şi care nu au fost rezolvate la timp şi de comun acord între proprietar şi unitate prin intermediul autorității comunale.

Se alătură o schiță a întregii regiuni de cantonare, precum şi una relativ la dispozitivul de revistă.

Ministerul ne-a comunicat că Direcția CFR a aranjat transporturile astfel ca unitățile să fie sosite la Alba Iulia în seara zilei de 11 octombrie a.c."[6] (*Anexele nr. 2, 3*).

O activitate importantă desfăşurată de către structurile militare a constat în pregătirea oraşului Alba Iulia în vederea sărbătorii, în special din perspectiva amenajării drumurilor de acces spre locul de adunare a trupelor pentru defilare, a traseului de defilare, a comunicației dintre stația de calea ferată şi locul de desfăşurare a ceremoniei de încoronare şi primirea defilării trupelor.

Dintr-un raport al comandantul Regimentului 7 Pionieri, din 13 septembrie 1922, adresat comandantului Corpului 7 Armată, rezultă că în baza „Ordinului nr. 42.723", din 4 septembrie 1922, acesta a luat legătura cu inginerul Opran de la Comitetul organizării serbării încoronării, pentru amenajarea drumului de acces şi a locului pe care vor defila trupele. Având în vedere cele stabilite în privința locului suveranilor pentru primirea defilării şi modul cum era prevăzut traseul pentru defilare, comandantul regimentului propunea ca loc de adunare a trupelor pentru pornirea defilării poligonul de instrucție al garnizoanei. În privința adunării trupelor după defilare, trebuiau amenajate trei drumuri de evacuare, întrucât cel stabilit se afla într-o stare care impunea mari lucrări pentru nivelarea lui. Pentru punerea în aplicare a propunerilor se avea în vedere executarea unor lucrări în poligonul de instrucție, pe drumurile de acces şi evacuare care necesitau un efectiv de 100 de oameni, care să lucreze două săptămâni. Situația era dificil de rezolvat întrucât regimentul se afla în curs de organizare, efectivele erau răspândite în diferite puncte de lucru sau avea sarcini stabilite încă din luna august pentru unele structuri, care trebuiau îndeplinite în cursul lunilor octombrie şi noiembrie. Mai mult, se raporta că sumele alocate unității prin buget erau deja cheltuite. Pentru realizarea de economii, parte din efective fuseseră trimise în concediu, astfel că unitatea nu avea la dispoziție forțele necesare angajării în executarea lucrărilor preconizate în Alba Iulia. În acea situație se propunea fie ca lucrările să fie executate cu civili, sub conducerea ofițerilor din regiment, fie să-i fie pus la dispoziție un efectiv de 100 de militari de către

[6] AMNR, *Fond Corpul 7 Armată, Serviciul de Stat Major*, dosar f. n., f. 37-38.

garnizoana Alba Iulia, din regimentele 91 şi 107/108 infanterie, cu câte un subofiţer sau caporal la 10-15 oameni[7].

Efective numeroase erau necesare pentru paza staţiilor de cale ferată de pe liniile Copşa Mică – Alba Iulia şi Sebeş – Alba Iulia, unde urmau să debarce efectivele transportate în zona Alba Iulia, astfel că la 27 septembrie 1922 erau stabilite locurile de dispunere a santinelelor în fiecare gară, consemnele acestora, structurile care destinau forţele necesare: 2 ofiţeri şi 120 trupă de la Regimentul 13 Călăraşi, un ofiţer şi 180 trupă de la Divizia 1 Infanterie.

Modul de lucru, specific epocii, a generat unele neclarităţi, confuzii, ordine şi contraordine, care fie că au îngreunat activităţile pregătitoare, fie au creat uneori o stare de nemulţumire pentru executanţi, ceea ce nu era nimic nou dacă avem în vedere realităţile acelor timpuri. De exemplu, la 4 octombrie Secţia 6 transporturi din Marele Stat Major lucra la planul de transport pe calea ferată a unităţilor şi subunităţilor din ganizoanele de reşedinţă în staţiile de cale ferată destinate debarcării: Alba Iulia, Sebeş, Vinţu de Jos şi Teiuş. La acea dată nu era clar dacă compania de tancuri destinată participării la defilare pleca de la Târgovişte sau de la Cincu Nou, acolo unde se afla pentru exerciţii şi trageri, astfel că comandantului Regimentului Care de Luptă i se cerea să decidă, pentru ca cele 19 vagoane platformă, două vagoane acoperite şi unul de clasă, să fie dirijate la timp la Târgovişte sau la Voila, lângă Făgăraş. Situaţia s-a clarificat când de la Târgovişte s-a transmis că la serbare urma să participe compania de tancuri aflată la Cincu Nou. Compania a sosit la Alba Iulia în ziua de 8 octombrie, ora 8.16 şi dislocată în zona stabilită.

La acea dată comandantul Corpului 7 Armată încă nu primise programul detaliat al serbării de la Alba Iulia şi trupele trebuiau să fie prezente la ceremonia încoronării în dimineaţa zilei de 15 octombrie. Problema cantonării trupelor participante la defilare în ziua de 15 octombrie s-a aflat în atenţia generalului Henric Cihoski, care se adresa ministrului de Război, căruia îi propunea: *„Pentru ca la revistă şi defilare trupele să nu fie prea obosite, şi mai cu seamă că trupele cantonează până la 15 km departe de Alba Iulia, comandamentul este de părere ca trupele să nu fie ţinute în picioare toată ziua pe locul de paradă şi că dimineaţa să ia parte la încoronare numai drapelele cu gărzile lor, compania de onoare şi câte o delegaţie de fiecare divizie şi şcoli militare. Etapa pe care o au de făcut trupele zilnic până la locul serbării este între 10-20 km, afară de cavalerie care are de parcurs 30 km (dus şi întors)”*[8].

La 2 octombrie 1922 Ministerul de Război transmitea la Corpul 7 Armată că la serbările încoronării vor participa 400 de cercetaşi cu comandanţii lor, pentru ca peste două zile şeful de stat major al Corpului 7 Armată să transmită comandantului Diviziei 1 Cavalerie, aflată la Chişinău, că *„S-a aprobat ca Brigada roşiori, formată din regimentele 4 şi 9 roşiori, să fie cantonată la Sebeş. Transportul ei cu calea ferată se va face însă până Alba Iulia”*[9]. În acest sens, comandantul Regimentului 13 Călăraşi, dislocat în Sebeş, primise ordin să pregătească cantonarea oamenilor şi cailor sub toate aspectele.

[7] *Ibidem*, f. 34-35.
[8] *Ibidem*, f. 50.
[9] *Ibidem*, f. 49.

Pentru nevoile de intervenție veterinară, unitățile sosite la Alba Iulia erau înștiințate că la comandamentul Corpului 7 Armată se afla colonelul veterinar Gockel, care putea interveni în locul solicitat cu condiția asigurării unei trăsuri pentru transport. În același timp, s-a stabilit ca pentru intervenții oportune acolo unde situația impunea, colonelul Petre Cănciulescu avea la dispoziție o secție de 5 autocamioane, care puteau fi utilizate, la cerere, conform deciziei sale.

În baza ordinului primit la 13 octombrie 1922, în aceeași zi comandantul Diviziei Ordinul „Mihai Viteazul", a emis „Ordinul de Serviciu nr. 30", care prevedea că *„Trupele nu vor mai repeta defilarea la Alba Iulia, ci vor face exerciții de defilare pe regiment, în localitățile în care se găsesc cantonate. Pentru aceasta domnii comandanți de regimente vor alege lângă localitatea de cartiruire locul cel mai convenabil, de preferință scurs și pe cât posibil nesemănat, spre a evita stricăciuni. Ținuta zilei. Defilarea se va face cu muzica Regimentului 81 Infanterie, afectată acestei divizii. În acest scop, muzica va fi adusă în fiecare localitate. Ca urmare, în Mircești defilarea se va face la ore 9, în Șard la orele 10.30, la Igău la 11.30. Regimentul de Artilerie este scutit de această defilare, în vederea îngrijirii cailor și materialului"*[10].

Ordinul a mai prevăzut o întâlnire a tuturor ofițerilor care făceau parte din divizia constituită ad-hoc, în scopul cunoașterii și stabilirii unor detalii pentru buna desfășurare a activităților, astfel încât *„la parada din 15 octombrie să se poată prezenta cât mai bine și să corespundă așteptărilor celor ce vor avea ochii ațintiți asupra acestei trupe, ce va reprezenta gloria neamului"*[11].

Ca măsuri de asigurare a condițiilor de trai, pentru ziua de 14 octombrie s-a prevăzut hrană caldă, iar pentru evacuarea eventualilor bolnavi a fost stabilit spitalul Diviziei 21 Infanterie din Alba Iulia.

Divizia Ordinul „Mihai Viteazul", o structură militară constituită special pentru Serbarea Încoronării de la Alba Iulia

În perioada 1916-1933 mai multe unități participante la război au fost decorate cu Ordinul „Mihai Viteazul" clasa a III-a, unele până în anul 1920, altele în timpul domniei lui Carol al II-lea între anii 1930-1933. La data Sărbătorii Încoronării de la Alba Iulia, decorația era atașată la drapelul de luptă al următoarelor regimente și batalioane: Regimentele 1, 2, 3, 4, 8, 9, 10, vânători; Regimentele 47, 50, 51, 53, 55, 65, 70, 73 infanterie; Regimentul „Vâlcea" nr. 2, Regimentul „Argeș" nr. 4, Regimentul „Buzău" nr. 8, Regimentul „Ștefan cel Mare" nr. 13, Regimentul „Mehedinți" nr. 17, Regimentul „Gorj" nr. 18, Regimentul III „Dâmbovița" nr. 22, Regimentul „Tecuci" nr. 24, Regimentul VII „Rahova" nr. 25, Regimentul „Bacău" nr. 27, Regimentul „Radu Negru" nr. 28, Regimentul „Muscel" nr. 30, Regimentul „Mircea" nr. 32, Regimentul „Tulcea" nr. 33, Regimentul „Constanța" nr. 34, Regimentul „Vasile Lupu" nr. 36, Regimentul „Petru Rareș" nr. 39, Regimentul „Călugăreni" nr. 40; Regimentele 1, 2

---

[10] AMNR, *Fond Divizia Ordinului „Mihai Viteazul"*, dosar nr. 359, f. 181.
[11] *Ibidem.*

grăniceri; Regimentul 1 Artilerie de Munte de 75 mm; Regimentul 4 Artilerie; Batalionul Vânători de Munte[12].

Constituirea acestei structuri ad-hoc, a fost o necesitate pentru prezența la Serbările Încoronării a unor efective din unitățile decorate cu acest ordin în perioada 1916-1920. La comanda diviziei a fost numit generalul (r) Constantin Scărişoreanu iar şef de stat major locotenent colonelul Bădescu Bucur, iar pentru organizarea activităților a fost constituit un stat major format din ofițeri şi alt personal considerat necesar, detaşați de la diferite unități. A fost o măsură considerată necesară pentru a simplifica aspectele organizatorice şi de conducere în faza de pregătire şi execuție a activităților planificate de comun acord de către Casa Regală şi Marele Stat Major.

Divizia a fost organizată pe două brigăzi, fiecare cu câte două regimente de infanterie (compuse din trei batalioane, fiecare cu 3 companii de infanterie şi una de mitraliere) şi un regiment de artilerie cu 4 baterii.

Organizarea de detaliu a Regimentului 1 Infanterie, pentru a da doar un exemplu, era cea existentă în timp de pace pentru această structură, iar numerotarea companiilor era aceea a regimentelor din care proveneau:[13]

Regimente	***Batalioane***	***Companii***
Regimentul 1 Infanterie	Batalionul 1 Infanterie	Compania 2 infanterie
		Compania 17 infanterie
		Compania 18 infanterie
		Compania 26 mitraliere
	Batalionul 2 Infanterie	Compania 4 mitraliere
		Compania 22 infanterie
		Compania 30 infanterie
		Compania 28 mitraliere
	Batalionul 3 Infanterie	Compania 28 infanterie
		Compania 30 infanterie
		Compania 62/70 infanterie
		Compania 22 mitraliere

Pentru parada militară s-a stabilit ca drapelele de luptă, gorniştii şi muzica să se asigure astfel:[14]

Divizia Ordinul „Mihai Viteazul”	***Asigură drapelul de luptă***	***Asigură gornişti***	***Asigură muzica***
Regimentul 1 Infanterie	Regimentul 34 Infanterie	Regimentul 1 Grăniceri	Regimentul 7 Infanterie

[12] Eugen Stănescu, Gavriil Preda, Mircea Cosma, Iulia Stănescu, *Cavaleri ai Ordinului „Mihai Viteazul”*, Sibiu, Editura Salgo, 2021, pp. 96-107.

[13] AMNR, *Fond Divizia Ordinului „Mihai Viteazul”*, dosar nr. 359, f. 78.

[14] *Ibidem*, f. 59.

Regimentul 2 Infanterie	Regimentul 36 Infanterie	Regimentul 4 Vânători	Regimentul 8 Infanterie
Regimentul 3 Infanterie	Regimentul 40 Infanterie	Regimentul 8 Vânători	Regimentul 51/52 Infanterie
Regimentul 4 Infanterie	Regimentul 9 Vânători	Regimentul 10 Vânători	Regimentul 50/64 Infanterie
Regimentul Artilerie	Regimentul 4 Artilerie	-	

Se remarcă faptul că regimentele care asigurau drapelele de luptă făcuseră parte din Divizia 9 Infanterie şi Corpul 4 Armată, care avusese un loc şi rol important în perioada operației de apărare din Valea Siretului şi Valea Oituzului în vara anului 1917 (regimentele 36, 40 infanterie, 4 artilerie) în special în Bătălia de la Mărăşeşti din ziua de 6/19 august. Drapelele de luptă ale regimentelor 9 vânători şi 34 infanterie erau decorate cu Ordinul „Mihai Viteazul" clasa a III-a pentru faptele de arme în Bătălia de pe Neajlov-Argeş în 1916 şi la Mărăşeşti în anul 1917.

Comandantul diviziei primea ordine şi instrucțiuni de la diferite structuri din cadrul Marelui Stat Major, apoi de la comandantul Corpului 7 Armată, care, în extras, erau transmise către executanți în timp optim punerii în aplicare. Astfel, structurilor participante la serbarea de la Alba Iulia li s-a transmis: tabela de transport cu trenul a unităților destinate a fi prezente la Alba Iulia; „Ordinul nr. 6352" al comandantului Corpului 7 Armată, privitor la programul Serbării Încoronării; Ordinul comandantului Corpului 7 Armată, referitor la plecarea în garnizoanele de reşedință a trupelor care compuneau Divizia Ordinului „Mihai Viteazul"[15].

Orientativ, prin dispoziții preliminare, s-a transmis că: divizia va fi cantonată în împrejurimile oraşului Alba Iulia, hrana se asigura prin grija Comandamentului 7 Teritorial, numele comandantului paradei – generalul Alexandru Ghorsky, la acea data subşef al Marelui Stat Major, compunerea gărzii drapelelor de luptă (un ofițer inferior, un reangajat, doi caporali şi 3 fruntaşi), ținuta ofițerilor (de ceremonie), trupei pe jos şi călare, harnaşamentul, categoriile de militari care vor defila călare (generalii, comandanții de brigadă, regiment, ajutor comandant regiment, batalion, ofițerii adjutanți, statul major al corpurilor 2 şi 7 armată). Alocația pentru hrană pentru trupă a fost stabilită la valoarea de 7 lei, iar pentru ofițeri conform misiei regulamentare.

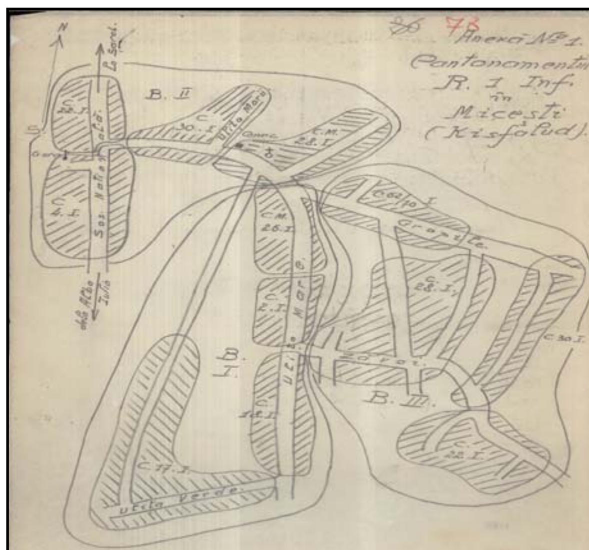
Având în vedere caracterul eterogen al subunităților care formau Divizia Ordinul „Mihai Viteazul", generalul Henric Cihoski s-a adresat Ministerului de Război, solicitând să hotărască cui trebuiesc comunicate ordinele pentru trupele care constituiau această mare unitate, referitoare la: echipare, staționare şi aprovizionare, care trebuiau să fie primite înainte de plecarea la Alba Iulia. Apreciind că o comunicare directă cu unitățile era dificilă tehnic şi de durată, comunicându-se că prin generalul C. Scărişoreanu nu se reuşise transmiterea de ordine, se solicita constituirea unui stat major la această divizie şi transmiterea adresei din Bucureşti a structurii, cu care comandamentul Corpului 7 Armată să poată comunica.

[15] *Ibidem*, f. 212.

Pentru concentrarea trupelor în zona Alba Iulia, au fost emise ordine referitoare la recunoaşterea zonelor de dispunere.

Conformându-se acestora, comandantul constituitei Divizii Ordinul „Mihai Vitezul” a dispus trimiterea la Alba Iulia a maiorului Lazăr Pandele, subşeful de stat major al marii unități, care, în urma recunoaşterii efectuate, a transmis la 8 octombrie 1922 un raport comandantului Diviziei 21 Infanterie în care a prezentat dificultățile cu care s-a confruntat datorită faptului că autoritățile locale nu i-au acordat sprijinul necesar în privința cantonării trupelor[16]. Era sesizat faptul că: satul Miceşti, unde trebuia să fie cantonat cartierul diviziei, nu dispunea de legătură telefonică cu nicio comună şi cu Alba Iulia; satele Miceşti şi Şard nu aveau jandarmi, astfel că stabilirea locurilor de cartiruire a subunităților se realiza foarte greu, ofițerul nedispunând de mijloacele legale pentru îndeplinirea misiunii; trupele care urmau să se disloce soseau fără mijloace de transport şi bucătării de campanie.

Față de situația constatată, ofițerul solicita: *„Să se facă legătura telefonică cel puțin între Miceşti şi Oficiul Poştal Alba Iulia prin Regimentul 7 pionieri. Să mi se pună la dispoziție pentru legătura între Comandament-trupe şi Alba Iulia o camionetă de la parcul de autocamioane din localitate care să rămână tot timpul la Miceşti. Să se dea ordine precise Centrului de distribuție Şard de a rămâne subordonat Comandamentului nostru pentru a lua măsuri, sau să se instaleze subcentre de aprovizionare la Miceşti şi Magyar Igen* (Ighiu, n.a.)*, sau dacă rămâne un singur centru, să se facă aprovizionarea trupelor din Miceşti şi Maghyar Igen zilnic prin mijloacele de transport ale centrului. Să se da dispozițiuni de a se da trupelor bucătari de campanie pentru a pregăti hrana caldă, întrucât ideea Serviciului intendenței de a continua să hrănească trupele cu hrană rece, cred că este dăunătoare sănătății soldaților, în acest caz ar fi nevoie de bucătării de campanie sau cazane de fiert hrana pentru 48 companii, admițând că Regimentul 4 artilerie, venind constituit, îşi va aduce mijloace pentru preparatul hranei”*[17].

La 8 octombrie 1922, conform ordinelor primite, Divizia Ordinul „Mihai Viteazul” şi-a instalat cartierul la Miceşti, în locuința preotului Ioachim Totoianu, un cunoscut luptător pentru drepturile românilor din Transilvania în perioada în care aceasta s-a aflat în compunerea Ungariei.

În aceeaşi zi au fost clarificate aspectele privind dislocarea Diviziei Ordinului „Mihai Viteazul”, aceasta rezultând din „Ordinul nr. 8”, semnat de către subşeful de stat major, maiorul Lazăr Pandele, transmis comandanților unităților din subordine sau cu care

[16] *Ibidem,* f. 73.
[17] *Ibidem*, f. 73.

cooperau[18]. Comandanții de unități, până la nivel batalion, au primit ca documente orientative, spre știință și execuție: un crochiu al cantonamentului unității; un tabel cu ordinea de bătaie și compunerea organică a Diviziei Ordinului „Mihai Viteazul"; un crochiu al revistei pe platoul din Alba Iulia pentru serbarea încoronării; un tabel cu cartiruirea ofițerilor superiori și generali.

Comandanților de unități și subunități li se transmitea că sub niciun motiv nu era permis companiilor din subordine să depășească limita zonelor de cartiruire stabilită. Comandanții companiilor sosite în zona de dislocare trebuiau să ia imediat legătura cu comandantul de batalion, iar dacă acesta nu era sosit, cel mai vechi în grad comandant de companie urma să ia comanda unității până la sosirea titularului. Legăturile telefonice urmau a fi realizate de jos în sus, de la eșalon companie, prin grija comandanților acestora. Întrucât până la acea dată problema preparatului hranei calde nu fusese rezolvată, în ordin s-a prevăzut ca fiecare unitate să rezolve problema prin bună învoială cu locuitorii în privința asigurării mijloacelor și personalului necesar. Comandanților de unități li se comunica, de asemenea, că răspunderea hrănirii trupelor diviziei era a Centrului de aprovizionare de la Șard, care înființase centre de distribuire la Ighiu și Micești, unde urmau a fi primite alimentele și furajele. Întrucât comandanții de companie nu dispuneau de fondurile financiare pentru plata alimentelor și furajelor, se ordona ca aceștia să elibereze câte un bon Centrului de distribuție, în care să fie specificat efectivul de oameni și animale care trebuia hrănit, având obligația de a asista personal la primirea și cântărirea produselor. Aspectele menționate în ordin evidențiază unele carențe în privința organizării cantonării și hrănirii efectivelor în zona de dislocare, manifestate pe întreg lanțul de planificare, organizare și execuție a activității.

Întrucât pe timpul recunoașterii se constataseră unele dificultăți obiective pentru cantonarea trupelor, emitentul ordinului, cunoscător al acestor aspecte, a precizat pentru comandanți luarea măsurilor care se impuneau pentru: asigurarea ordinii la sursele de apă, în cazul în care debitul din zona unității este insuficient; realizarea legăturii cu eșalonul superior de la regiment în sus prin releu, prin agenți de la eșalon companie până la regiment, până la instalarea rețelei telefonice. S-au prevăzut, de asemenea, măsuri pentru asigurarea ordinii în localități, prin gărzi și patrule, accesul dintr-o localitate în alta fiind permis doar curierilor care aveau asupra lor ordine de serviciu.

Avându-se în vedere posibilitatea apariției unor acte de indisciplină și producerea de distrugeri la proprietățile locuitorilor, în ordin s-a prevăzut: *„Este cu totul oprit stricăciuni aduse locuințelor sau viilor locuitorilor. Orice reclamație făcută va cădea în sarcina comandanților direcți, care vor fi răspunzători nu numai moral, dar și pecuniar, de stricăciunile sau furturile comise de trupă. În ziua plecării din comună, domnii comandanți de garnizoane ai celor 3 comune sunt rugați a cere primarilor respective adeverințe cum că nu au nimic de reclamat, sau în cazul când au, să le arate și să se facă cercetări, încheindu-se acte legale, care se vor înainta diviziei în ziua de 15 octombrie 1922 dimineața, la ora adunării diviziei pentru paradă"*[19]. Pe fond cerințele din

[18] *Ibidem*, f. 76.
[19] *Ibidem*, f. 76.

ordin erau binevenite şi necesare, dar, uşor de constatat, procedura pentru rezolvarea reclamaţiilor era inaplicabilă din punctul de vedere al termenului stabilit.

Pentru adunarea unităţilor diviziei s-a stabilit ca loc platoul dintre liziera de sud şi vest a satului Miceşti şi şoseaua Alba Iulia – Şard.

Oarecum de neînţeles, în privinţa hrănirii ofiţerior s-a stabilit ca aceasta să se realizeze prin mijloace proprii, înfiinţându-se popote acolo unde se vor găsi bucătari şi mijloacele necesare preparatului hranei, lucru ce era recomandat pentru a uşura cheltuielile acestora. Era o prevedere ambiguă, greu de pus în aplicare având în vedere dispersarea acestora în localităţile stabilite şi perioada scurtă în care unităţile cantonau în zona prevăzută.

În ziua de 11 octombrie 1922 statul major al Diviziei Ordinul „Mihai Viteazul", instalat la şcoala din Miceşti, a emis, sub semnătura aceluiaşi maior Lazăr Pandele, „Ordinul nr. 22"[20], prin care comandanţilor unităţilor din subordine li se solicita ca până a doua zi, ora 5 dimineaţa, să se transmit situaţia completă de efective până la nivel companie şi baterie de artilerie, care să includă rubricile referitoare la militarii indisponibili (destinaţi unor servicii în zona de cantonare) şi participanţi la parada militară de la Alba Iulia. De asemenea, se solicita comandanţilor de regimente ordinea de bătaie până la nivel comandant de companie (baterie). Toate datele urmau a fi centralizate pentru a fi transmise comandantului Corpului 7 Armată la termenul stabilit.

Prin acelaşi ordin se trasmitea că în dimineaţa zilei de 12 octombrie, ora 8.45, urmau să se găsească pe terenul de revistă de la Alba Iulia: câte un căpitan de fiecare regiment, numit de comandantul unităţii, sau cel mai vechi ofiţer din regiment, în lipsa titularului la Regimentul 4 Artilerie trebuia să meargă ajutorul comandantului; câte un ofiţer subaltern de fiecare regiment de infanterie, la artilerie adjutantul regimentului; câte un plutonier şi 4 grade inferioare de fiecare regiment. Fiecare delegat al regimentului trebuia să dispună de materialele necesare marcării în teren a locului unităţilor participante la parada militară.

Totodată, ofiţerii trebuiau să execute recunoaşterea itinerariilor de deplasare pentru realizarea dispozitivului de defilare şi de defluire spre locurile de cantonare.

Măsurile stabilite erau determinate de faptul că în ziua de 12 octombrie, pe locul şi la ora la care trebuia ca în ziua de 15 octombrie să înceapă defilarea, generalul Henric Cihoski, care avea răspunderea pregătirii acesteia, urma să efectueze revista de font, o activitate specifică unor asemenea activităţi.

Pentru buna coordonare a activităţilor şi oportunitatea transmiterii unor ordine, la comandamentul Diviziei 21 Infanterie din Alba Iulia, unde se afla şi conducerea Corpului 7 Armată venită de la Sibiu, a fost trimis un ofiţer din Regimentul 4 Artilerie, care avea la dispziţie şi mijloacele de comunicare necesare.

„Ordinul nr. 22" emis de către statul major al Diviziei Ordinul „Mihai Viteazul" a avut la bază „Ordinul de serviciu nr. 6214" din 11 octombrie, al comandantului Corpului 7 Armată pentru ziua de 12 octombrie 1922, care a prevăzut activităţile din acea zi destinate centralizării tuturor structurilor militare participante la parada militară de la Alba Iulia, dispunerea pe locurile de plecare şi executarea unui antrenament general[21].

[20] *Ibidem*, f. 122.
[21] *Ibidem*, f. 125-126.

Conform prevederilor ordinului, în acea zi la ora 9.00 pe terenul de revistă, aşa cum era denumirea în epocă, trebuiau să fie prezenți: şeful de stat major al fiecărei divizii participante la paradă, delegați ai corpurilor de trupă (precizați în detaliu în Ordinul nr. 22). Comandantul Diviziei 21 Infanterie trebuia să trimită 3 ofițeri, cel puțin cu grad de căpitan, al căror nume urma a fi comunicat statului major al Corpului 7 Armată, care trebuiau instalați în diferite puncte pentru coodonarea mişcării coloanelor: Moroş Portus, podul care asigura legătura între Sibiu – Cluj; intersecția şoselelor Alba Iulia – Cluj cu Alba Iulia – Drâmbari, nord-est Cetatea Alba Iulia, lângă localul poştei; la ieşirea de pe câmpul de defilare la bifurcația celor trei drumuri de evacuare.

Ofițerii destinați urmau să aibă asupra lor un tabel cu unitățile care trebuiau să treacă prin unul din cele trei puncte, primit de la statul major al Corpului 7 armată, misiunea lor fiind aceea de a supraveghea modul de încolonare a unităților. Astfel, pentru unitățile participante, s-au stabilit câteva elemente de coordonarea mişcării[22]:

Structura militară	*Punct de control şi acțiunea*	*Ora*
Divizia 1 Vânători	Podul peste Mureş, trece cu coada coloanei	12.45
Brigada Roşiori (regimentele 4 şi 9 roşiori)	Podul peste Mureş, trece cu capul coloanei	12.50
Şcolile militare din Oarda de Jos, Compania Marină, bateriile de artilerie grea	Podul peste Mureş, capul coloanei	13.00
Şcolile militare şi bateria de artilerie grea	Intersecția Alba Iulia – Cluj cu Alba Iulia Drămbari, cu coada coloanei	12.20
Divizia Ardeleană (D. 21 I)	Intersecția Alba Iulia – Cluj cu Alba Iulia Drămbari, cu capul coloanei	12.30
Divizia Ordinul „Mihai Viteazul"	Drum separat pentru ajungerea la locul de revistă	14.00

În aceeaşi zi, în scop de antrenament, structurile stabilite urmau să intre în dispozitiv pe comunicația dintre stația de cale ferată Alba Iulia şi Catedrală, conform indicațiilor colonelului Nicolae Țuhas. Revista de front era planificat să înceapă la ora 14.15, când trupele urmau a fi trecute în revistă de către generalul Henric Cihoski.

Până la acea dată fuseseră realizate legăturile telefonice, astfel că structurile subordonate temporar comandantului Corpului 7 Armată erau înştiințate despre modul de comunicare prin acel mijloc: Divizia Ardeleană prin materialul şi personalul Regimentului 91 Infanterie, Divizia 1 Vânători prin materialul şi personalul Regimentului 1 Vânători, Divizia Ordinul „Mihai Viteazul” prin materialul şi personalul Regimentului 7 Pionieri, Brigada de Roşiori prin fir din rețeaua națională conectat cu Regimentul 13 Călăraşi. Colonelul Mihai Todicescu, comandantul Şcolii Militare de la Sibiu, aflat la Barabant, avea asigurată legătura cu Corpul 7 Armată cu forțele şi mijloacele Regimentului 7 Pionieri.

[22] *Ibidem,* f. 125.

Ca rezervă pentru realizarea legăturilor cu toate structurile, se ordona prezența unui ofițer sau grade inferioare, cu cal, la comandamentul Diviziei 21 Infanterie, între orele 8.00-13.00 şi 15.00-20.00, care să fie utilizați pentru transmiterea de ordine.

Din conținutul acestui ordin, rezultă că data emiterii sale reprezintă momentul luării în subordine de către generalul Henric Cihoski a structurilor militare stabilite să participe la Serbarea Încoronării de la Alba Iulia.

În ziua de 13 octombrie 1922, prin „Ordinul de Serviciu nr. 6347” pentru ziua de 14 octombrie 1922, semnat de către generalul Henric Cihoski, s-au prevăzut activitățile care urmau a fi desfăşurate în acea zi de către structurile militare aflate în garnizoana Alba Iulia[23]. Astfel, comandanții de divizii şi grupări trebuiau să execute antrenamente de defilare în zonele de dislocare a unităților şi subunităților, conform programului pe care îl stabileau, timpul rămas la dispoziție fiind destinat curățirii şi întreținerii armamentului şi echipamentului din dotare.

Locul şi rolul structurilor militare în desfăşurarea evenimentelor la Alba Iulia în zilele de 14 şi 15 octombrie 1922

Aspectul cel mai important al zilei de 14 octombrie 1922 a fost legat de sosirea în acea zi la Alba Iulia a unor personalități politice şi militare şi a însemnelor simbolice ale Încoronării. Astfel, între orele 10.00 şi 11.00 au sosit la Alba Iulia Ion I.C. Brătianu şi generalul Gheorghe Mărdărescu, care au fost întâmpinați de către generalul Henric Cihoski, generalul Petre Cănciulescu, şefii de stat major ai celor două mari unități din Alba Iulia, comandantul Garnizoanei Alba Iulia şi ofițerii superiori desemnați de către acesta, îmbrăcați în ținuta de ceremonie. De asemenea, la gara din Alba Iulia au fost prezente autoritățile civile, care fuseseră stabilite şi anunțate de către comandantul garnizoanei.

Cel de al doilea moment important al zilei l-a constituit sosirea cu un tren, la ora 14.45, a coroanelor regale, care trebuiau ridicate în vederea transportării la Catedrala Încoronării. Conform celor stabilite, la gara din Alba Iulia, pe peron, au fost prezente aceleaşi personalități politice şi militare, cât şi o companie de onoare din Regimentul 1 Vânători. Înapoia clădirii stației de cale ferată se aflau: Escadronul de Escortă Regală în ținuta de ceremonie cu chivere (coifuri) şi trăsura dată de prefectura județului pentru transportul coroanelor. Trăsura cu coroanele regale a fost încadrată până la Catedrală, stânga-dreapta, de colonelul Ioan Moescu şi locotenent-colonelul Ioan Silny, călări, unde însemnele regale au fost depuse, cu luarea măsurilor de siguranță care se impuneau. Pentru nevoi de executarea unor lucrări în oraş, în baza ordinelor primite, regimentele 16 şi 17 vânători au pus la dispoziția inginerului Opran şi maiorului Barbarino, în dimineața zilei, câte 100 de oameni, care au lucrat la definitivarea unor amenajări până în seara zilei.

Desfăşurarea paradei militare în ziua de 15 octombrie s-a executat în baza „Ordinului nr. 6352” din 14 octombrie 1922, care avea prevederi concrete, clare, pe zone de dislocare, responsabilități ş.a.

[23] *Ibidem*, f. 184.

Pe peronul stației de cale ferată din Alba Iulia în dimineața zilei de 15 octombrie, ora 9.00, trebuia să se afle: o companie de onoare cu drapel, dată de Şcoala Militară de Infanterie Nr. 2 „Principele Carol”, cu muzica Regimentului 90 Infanterie; toți generalii invitați, de la funcția de comandant de divizie în sus.

La intrarea din spatele gării trebuiau să se afle două plutoane din Regimentul de Escortă Regală, două plutoane din Regimentul 4 Roşiori, caii destinați generalilor aflați pe peron, conduşi de către un conductor care dispunea de cartea de vizită cu numele celui căruia îi era destinat. Responsabilitatea gestionării situației cailor generalilor a revenit colonelului Petre Cănciulescu, ajutat de locotenent-colonel Rambela. Pe itinerarul de deplasare de la gară, pe Bulevardul Încoronării spre Catedrală, pe ambele părți erau dispuşi militari din regimentele 16 şi 17 vânători, conform indicațiilor colonelului Nicolae Țuhaş, care executase recunoaşterile şi stabilise detaliile organizatorice.

De la tribunele laterale spre gară, pe Bulevardul Încoronării urmau să se dispună: Inspectorul Muzicilor Militare cu muzicile stabilite; drapelele unităților decorate cu Ordinul „Mihai Viteazul”; efectivelor Şcolilor militare: de ofițeri de infanterie nr. 1, de geniu, de administrație, de artilerie, de cavalerie, Şcolile de subofițeri de la Braşov şi Slobozia; un batalion de infanterie format din câte o companie din fiecare divizie, comandantul fiind numit de la Divizia Ardeleană. Toate aceste structuri militare aflate în apropierea Catedralei intrau sub comanda colonelului Todicescu Mihaiu. Aviația, cu aparate din Grupul 5 Recunoaştere de la Cluj, trebuia să survoleze zona Alba Iulia la o înălțime de cel puțin 2000 m.

În ordin era stabilit ceremonialul militar de primire a suveranilor: 09.30 trecerea în revistă a companiei de onoare, urmat de o pauză destinată urcării membrilor delegațiilor străine în automobile şi deplasarea la Catedrala Încoronării. În acel timp se constituia cortegiul, elementele componente fiind încolonate astfel: două plutoane Escortă Regală, trăsura destinată suveranilor, încadrată de către generalul Constantin Cristescu (şeful Marelui Stat Major) şi generalul H. Cihoski (comandantul Corpului 7 Armată); trăsura principilor moştenitori – Carol şi Elena, încadrată de către generalul C. Strătilescu (Inspector general de armată) şi generalul Razu Aristide (comandantul Corpului 1 Armată); generalii invitați, călare; două escadroane din Regimentul 4 Roşiori.

Cortegiul trebuia întâmpinat în sunetele gorniştilor şi uralele trupelor.

Toate aceste activități trebuiau desfăşurate până la ora 10.00, când urma să înceapă serviciul religios. La Catedrală, coloneii Petre Cănciulescu şi Nicolae Țuhaş trebuiau să se ocupe de preluarea şi adăpostirea cailor, de indicarea locurilor pe care generalii trebuiau să le ocupe sub colonadele Catedralei.

Conform prevederilor ordinului, în care se reluau cele stabilite la alte niveluri, încoronarea trebuia să aibă loc în afara bisericii, din considerentul apartenenței suveranilor la alte culte religioase decât cel ortodox. Dintre militari, în ceremonia încoronării erau implicați direct generalul Alexandru Lupescu, care urma să poarte mantia Regelui Ferdinand I şi generalul Ioan Popovici, pe cea a Reginei Maria până la locul stabilit, în afara incintei Catedralei, sub un baldachin.

Momentul încoronării, în care structurile militare erau implicate direct, trebuia să se desfăşoare astfel: *„Când M.S. Regele îşi pune coroana pe cap, muzicile militare vor*

cânta «Imnul Regal», toată lumea militară şi civilă va striga «Ura» prelung, iar bateria din Regimentul 36 Obuziere va trage 101 lovituri. Această baterie va trage din locul care i s-a indicat deja. Colonelul Ţuhaş va indica începerea tragerii prin semnalizare cu fanionul din turnul bisericii.

Cei patru crainici denumiţi prin ordin special, vor citi Proclamaţia MS Regelui în punctele ce li s-au hotărât, pentru a fi auziţi de poporul adunat la solemnitate.

După terminarea actului încoronării, colonelul Cănciulescu va dispune ridicarea baldachinului sub care se vor găsi MM. LL., apoi precedaţi de cler, îl va duce în biserică prin 3 ofiţeri din Regimentul 1 Vânători şi 3 ofiţeri din Regimentul 4 Roşiori. Domnul comandant al Regimentului 1 Vânători (RF) şi cel mai tânăr ofiţer din acel regiment vor purta trena mantiei MS Regelui. Domnul comandant al Regimentului 4 Vânători (RM) şi cel mai tânăr ofiţer din regiment vor purta trena mantiei MS Regina.

Toţi aceşti ofiţeri se vor găsi de la ora 9 a.m. la dreapta locului indicat pentru muzicile militare.

După ce MM LL se vor retrage, aproximativ ora 11.15, trupele care au făcut cordonul ca şi cele care au fost în apropierea Catedralei (Şcoalele, Drapelele etc.) se vor duce să ia masa la locurile ce li se va indica de către comandanţii respectivi şi care vor fi în general punctele iniţiale de încolonare a diviziilor sau unităţilor din care fac parte (în afară de oraş). Gărzile drapelelor vor lua masa la Regimentul 107/108 infanterie.

Prânzul domnilor generali, în sala specială, va dura între orele 12-13.30”[24].

Toate activităţile structurilor militare în ziua de 15 octombrie 1922 s-au desfăşurat conform ordinelor emise şi transmise comandanţilor de unităţi, a antrenamentelor şi repetiţiilor efectuate în zilele anterioare. Presa vremii şi documentele oficiale elaborate imediat după măreţul eveniment au reflectat în mod diferit locul şi rolul structurilor militare, rezultând descrieri şi date diferite, în ultimul caz şi datorită faptului că Ministerul Apărării Naţionale nu a transmis presei date privind structurile, efectivele şi tehnica militară implicată.

La 25 noiembrie 1922, Mareşalatul Curţii Regale a finalizat şi a transmis la „Monitorul Oficial” un amplu document, intitulat *„Ceremonialul religios şi militar al încoronării regelui Ferdinand şi reginei Maria la Alba Iulia (15 octombrie 1922) şi festivităţile desfăşurate cu această ocazie”*[25], în care sunt prezentate toate momentele din perioada 12-21 octombrie 1922 în legătură cu ceea ce poate fi numit evenimentul principal al acelui an.

Momentul principal şi aşteptat al activităţii structurilor militare prezente la Alba Iulia l-a constituit defilarea trupelor, care în documentul sus menţionat este prezentat astfel: *„Până la ora 14.30 trupele erau aşezate în careu pe platoul de revistă de la S.V. Cetăţii, iar persoanele invitate ocupaseră loc în cele două tribune special construite şi frumos împodobite cu covoare şi drapele naţionale. Un numeros public şi mai ales ţăranii umpleau, cu toată vremea posomorâtă, câmpul de defilare în faţa tribunelor în apropierea trupelor.*

La ora 14.30, M.S. Regele purtând uniforma Regimentului 1 vânători „Regele Ferdinand”, apare însoţit de M.S. Regina în uniforma de general de cavalerie, purtând

---

[24] *Ibidem*, f. 215.

[25] „Monitorul Oficial”, nr. 187, 26 noiembrie 1922, Partea neoficială, pp. 8744-8761.

culoarea Regimentului 4 roşiori «Regina Maria»; atât M.S. Regele cât şi M.S. Regina sunt călări. Majestăţile Lor urmaţi de A.S.R. Principele Carol Moştenitorul Tronului, A. S. Principele Nicolae, AA. LL .RR. Principii străini, D-l Mareşal Foch, D-nii Ataşaţi militari, D-nii generali Inspectori de armată, comandanţi de corpuri de armate şi divizii, D-nii ofiţeri generali şi superiori ataşaţi pe lângă misiunile străine şi Casele Militare ale M.S. Regelui şi A.S.R. Principelui Moştenitor, se îndreaptă la trap trecând printre cele două tribune, unde sunt frenetic ovaţionaţi de public, către câmpul de revistă.

MM. LL. Regele şi Regina, în sunetele imnului naţional şi strigăte de ura ale celor peste 15.000 de soldaţi şi ofiţeri, trec pe rând la pas de revistă: Şcolile militare de ofiţeri şi subofiţeri, compania de marina, divizia de vânători, divizia «Mihai Viteazul» – formată din unităţi din toate regimentele ale căror drapele sunt decorate cu ordinul militar «Mihai Viteazul», divizia XVIII ardeleană, brigada II roşiori, escadronul de escortă regală, bateria de artilerie grea şi carele de luptă, în timp ce deasupra lor evoluau continuu avioanele grupului 5 aviaţiune.

Dispozitivul de defilare stabilit pentru ziua de 15 octombrie 1922[26].

După terminarea revistei, MM. LL. Regele şi Regina luând loc între cele două tribune şi având în spate în prima linie pe AA. LL. RR. Principele Carol şi Nicolae, precum şi pe AA. LL. RR. Principii străini şi pe Dl. Mareşal Foch, iar în eşalonul al 2-lea pe mai multe linii pe D-nii ataşaţi militari şi pe toţi D-nii ofiţeri generali şi superiori călări, primesc, cu începere de la ora 15.45, defilarea trupelor sub comanda domnului general Cihoski Enric, comandantul corpului VII armată, care după ce defilează trece în stânga M.S. Regelui.

[26] AMNR, *Fond Divizia Ordinului „Mihai Viteazul”*, dosar nr. 359, f. 52.

Defilarea începe cu aceea a elevilor şcolilor primare şi secundare din Alba Iulia, a cercetaşilor, şcolile militare de ofiţeri, subofiţeri şi de marina.

Vin apoi cele 154 drapele ale regimentelor, salutate cu respect şi admiraţie de cei prezenţi.

Urmează divizia de vânători (brigada vânătorilor de munte), regimentul 1 vânători «Regele Ferdinand» şi regimentul 9 vânători «Regele Alexandru» cu un efectiv de aproape 4000 oameni, sub comanda A.S.R. Principelui Carol, Moştenitorul Tronului.

Defilarea A.S.R. Principelui Carol, călare, în capul diviziei şi a A.S.R. Principelui Nicolae, pe jos, în capul primului pluton din prima companie a regimentului 1 vânători au stârnit ovaţiuni călduroase.

Cu începere de la ora 16.30 încep să treacă, defilând, rând pe rând, detaşamentele tuturor regimentelor decorate cu ordinul militar de război «Mihai Viteazul», toate aceste detaşamente formând o divizie cu efectiv total de aproximativ 4.800 oameni, sub comanda d-nului general Scărişoreanu C., fost comandant al diviziilor IX şi IX/XIX în timpul războiului naţional.

Trece apoi cu începere de la ora 17 divizia XVIII cu un efectiv total de aproximativ 5. 300 oameni, toţi din Ardeal, sub comanda domnului general Papp.

În urmă defilează artileria diviziilor, bateria de artilerie grea, brigada II roşiori compusă din regimentul 4 roşiori «Regina Maria» şi regimentul 9 roşiori, căruia M.S. Regele îl dă ca şef cu ocazia încoronării pe A.S.R. Principesa Elena, Moştenitoarea Tronului. În capul acestei brigade defilează călare M.S. Regina provocând călduroase ovaţiuni din partea trupelor şi publicului.

Defilarea la ora 17.30 se încheie prin trecerea carelor de luptă.

M.S. Regele a ţinut să mulţumească personal domnului general Cihoski Enric, comandantului corpului VII armată şi domnilor comandanţi a-i celor 3 divizii ce au defilat, pentru frumoasă şi şi ostăşească ţinută a trupelor"[27].

Încheierea defilării a marcat momentul principal al participării structurilor militare la Sărbătoarea Încoronării de la Alba Iulia, evidenţiat prin declaraţiile participanţilor şi articolele de presă apărute începând cu a doua zi.

Pregătirea şi desfăşurarea defluirii structurilor participaante la Serbarea Încoronării de la Alba Iulia

Pe măsura trecerii prin faţa tribunei, trupele participante la defilare s-au deplasat pe itinerariile stabilite către zonele de cantonare, unde au început pregătirile pentru defluirea spre staţiile de cale ferată în vederea îmbarcării în trenuri.

Trupele şi personalităţile militare stabilite au participat între orele 17.30-18.00 la ceremonia plecării familiei regale şi a personalităţilor politice şi militare la gara din Alba Iulia de unde, cu trenul, trebuiau să plece la Bucureşti, unde pentru 16 şi 17 octombrie erau organizate ceremonii ample. Ceremonia şi protocolul deplasării autorităţilor la gara din Alba Iulia a fost identic cu cel din dimineaţa zilei.

[27] Apud, *Casa Regală a României în cronicele ,,neoficiale" ale ,,Monitorului Oficial" 1914-1924, Ferdinand I,* volumul 1, Bucureşti, Editura Centrului Tehnic Editorial al Aratei, 2010, pp. 596-598.

Pentru defluirea trupelor în garnizoanele de reşedinţă încă din 12 octombrie 1922 Biroul 1 Mişcare, exploatare, transport, tracţiune din Secţia 6 transporturi a Marelui Stat Major a transmis către Divizia 1 Vânători şi Divizia Ordinul „Mihai Viteazul" „Ordinul nr. 1852", care, între altele, prevedea: *„Pentru buna executare a îmbarcărilor şi executarea acestui program, delegatul Marelui Stat Major în gara Alba Iulia, maiorul Coatu Gh., are ordinul de a lua legătura direct cu trupele şi a organiza de comun acord îmbarcările chiar şi în alte situaţiuni de cât cele prevăzute în program. Cu onoare rugăm a se da ordin trupelor ca pentru orice alte relaţii cu privire la aceste întrebări a se adresa delegatului nostru din staţia Alba Iulia"*[28].

În aceeaşi zi a fost emis un „Ordin de serviciu" pentru zilele de 15 şi 16 octombrie 1922, care a prevăzut: *„Se vor lua măsuri să existe cea mai perfectă ordine şi disciplină în garnizoana Alba Iulia şi în cantonamentele respective în care scop se atrage atenţia să luaţi următoarele măsuri:*

1. Domnii comandanţi de divizii care pleacă la Bucureşti îşi vor numi la comandă înlocuitori, care împreună cu tot statul major al diviziei rămân pe zonă până ce ultima unitate din comandamentul său e îmbarcată;

2. Toţi comandanţii titulari sau numiţi pentru ocazia sărbătorilor de încoronare rămân la unităţile lor până ce ultima unitate a îmbarcat;

3. Circulaţia prin garnizoană sau oraş pentru trupe până la ora 21.00, pentru ofiţeri până la 23.30;

4. Ofiţerii stau tot timpul în mijlocul trupelor ce comandă ca ocupaţie vor organiza sporturi şi jocuri distractive pentru trupă;

5. Ofiţerii şi trupa n-au voie a veni în Alba Iulia decât pe rând cu voia comandanţilor de regimente, raportându-se şi comandamentelor superioare (brigadă, divizie);

6. Se aminteşte din nou respectarea ordinului circular nr. ... din 12 octombrie curent;

7. Se va raporta pentru fiecare corp în parte către Serviciul intendenţă al Comandamentului Teritorial Alba Iulia zilele de hrană necesare pentru transport;

8. Cu începere de la 16 octombrie, raportul la ora 10.00 a.m.;

9. Se va raporta numele domnilor comandanţi de divizie lăsaţi la comandă;

Se anexează planurile de transport a unităţilor ce se înapoiază în garnizoanele lor (*Anexa nr. 4*).

Pentru buna executare a îmbarcărilor şi executarea acestui program, delegatul Marelui Stat Major în gara Alba Iulia, maiorul Coatu Gh., are ordin de a lua legătura direct cu trupele şi a organiza de comun acord îmbarcarea chiar în alte staţii decât cele prevăzute în program"[29].

După încheierea defilării din garnizoana Alba Iulia, comanda Diviziei Ordinul „Mihai Viteazul" a fost luată de către colonelul Stângaciu Vasile, comandantul Brigăzii 2 Infanterie, ajutat de către subşeful de stat major al diviziei, maiorul Lazăr Pandele şi căpitanul Dumitrescu V., din statul major al diviziei, care trebuia să pună în aplicare planul de defluire a structurilor.

[28] AMNR, *Fond Divizia Ordinului „Mihai Viteazul"*, dosar nr. 359, f. 217.
[29] *Ibidem*, f. 216.

Referitor la defluirea unităților Diviziei Ordinul „Mihai Viteazul” de la Alba Iulia, în „Ordinul de serviciu nr. 30” emis de către comandant s-a prevăzut că: *„În principiu fiecare unitate va pleca cu acelaşi tren în care a venit şi în aceeaşi ordine. Pentru evitarea aglomerării şi neregulilor în gară, se va comunica fiecărei unități foaia de transport, care va indica ziua, ora, locul şi numărul trenului în care se va îmbarca. Comandanții de companii vor trimite în raport cu ziua şi ora plecării, câte un ofițer subaltern în gară spre a recunoaşte trenul şi nu vor aduce unitatea decât cu cel mult o oră înaintea plecării trenului respectiv. Comandanții de companii sunt direct răspunzători de orice nereguli săvârşite”*[30].

Conform planului de transport, unitățile care trebuiau să părăsească zona Alba Iulia au fost îmbarcate între 16-19 octombrie 1922, prioritar pentru cele din Oltenia, Muntenia, Dobrogea şi Moldova, având în vedere distanțele de parcurs. În linii generale, până la 21 octombrie 1922 toate structurile participante la Serbarea Încoronării de la Alba Iulia au ajuns în garnizoanele de reşedință.

Participarea structurilor militare la Sărbătoarea Încoronării de la Alba Iulia a necesitat un efort organizatoric şi de execuție din partea tuturor celor implicați, în special a trupei şi a micilor comandanți, care nu au beneficiat de condiții corespunzătoare în privința cazării, hrănirii şi condițiilor de igienă personală şi colectivă. Cu toate acestea, participarea a fost una entuziastă, fiecare militar fiind conştient de unicitatea evenimentului la care era present.

Anexa nr. 1

Ordinea de bătaie a unităților care au luat parte la Serbările Încoronării de la Alba Iulia

Comandantul Corpului 7 Armată – general Henric Cihoski
Şef de stat major – Colonel Teodorescu Ioan

Divizia vânători
Comandant – ASR Principele Carol
Şef de stat major locotenent-colonel Stoicescu Florea
Brigada 1 Vânători
Comandant colonel Rasoviceanu Constantin
Vânători de Munte
Batalionul 1 Sinaia, comandant locotenent-colonel Rozescu Ştefan
Batalionul 5 Abrud, comandant locotenent-colonel Savu Corneliu
Batalionul 6 Abrud, comandant locotenent colonel Slokner Radu
Regimentul 1 Vânători, comandant colonel Basarabescu Victor
Batalionul 1, comandant maior Dumitriu Romulus
Batalionul 2, comandant Dumitrescu Ioan

[30] *Ibidem*, f. 184.

Regimentul 2 Vânători, comandant colonel Bereşteanu Gheorghe
Batalionul 1, comandant maior Minescu Ioan
Batalionul 2, comandant maior Caravancea Titus
Artileria
Comandant general Schmidt Carol
Divizionul de Munte, comandant locotenent colonel Stoica Ştefan
Regiment Obuziere de Munte, comandant colonel Marin Ioan
Pionieri
Comandant Batalion Pionieri Munte, locotenent colonel Turbatu Constantin

Divizia Ordinului „Mihai Viteazul"
Comandant, general (r) Scărişoreanu Constantin
Şef de stat major, locotenent colonel Bădescu Mihail
Subşef de stat major, maior Lazăr Pandele
Brigada 1-a, comandant general Gherculescu Dumitru
Regimentul 1 Infanterie, comandant colonel Malamuceanu Constantin
Batalionul 1, comandant maior Spiceanu Ioan
Batalionul 2, comandant maior Băgulescu Gheorghe
Batalionul 3, comandant maior Calotescu Corneliu
Regimentul 2 Infanterie, comandant colonel Cornea Nicolae
Batalionul 1, comandant maior Curculescu Ştefan
Batalionul 2, comandant maior Tonița Nicolae
Batalionul 3, comandant maior Păduraru Anania
Brigada 2-a, comandant colonel Stângaciu Vasile
Regimentul 3 Infanterie, comandant colonel Staresin Constantin
Batalionul 1, comandant maior Pelopida Aurel
Batalionul 2, comandant maior Popovici Ioan
Batalionul 3, comandant maior Tomescu Grigore
Regimentul 4 Infanterie, comandant colonel Hergot Maximilian
Batalionul 1, comandant maior Balaban Nicolea
Batalionul 2, comandant maior Raicovici Anton
Batalionul 3, comandant maior Nadolu Toma
Regimentul de Artilerie – 4 baterii, comandant

Divizia Ardeleană
Comandant general Papp Dănilă
Şef de stat major colonel Florescu B. Ioan
Brigada 1 Infanterie, comandant colonel Marcovici Ioan
Regimentul 1 Infanterie, comandant colonel Diamandi Dumitru
Batalionul 1
Batalionul 2
Batalionul 3
Regimentul 2 Infanterie, comandant colonel Antonescu Benedict

Batalionul 1
Batalionul 2
Batalionul 3
Brigada 2, comandant colonel Constantinescu Dumitru
Regimentul 3 Infanterie, comandant colonel Radulian Constantin
Batalionul 1, comandant maior Brătăşanu Constantin
Batalionul 2, comandant maior Stroe
Batalionul 3, comandant maior Cloaje Ion
Regimentul 4 Infanterie, comandant colonel Craioveanu Luca
Batalionul 1, comandant maior Anastasiade Raul
Batalionul 2
Batalionul 3
Artilerie, comandant colonel Dragomir Dimitrie
Divizionul 1, comandant maior Georgescu Octavian
Divizionul 2, comandant maior Bomcheş Max
Divizionul 3, comandant maior Popp Ioan
Pionieri, comandant locotenent colone Smeu Traian
Brigada de Roşiori
Regimentul 4 Roşiori, comandant colonel Stoicov Constantin
Regimentul 9 Roşiori, comandant colonel Mironescu Victor
Escorta Regală, comandant colonel Ilasievici Constantin
Artileria Grea, comandant
Marina, comandant
Aviația, comandant
Şcolile militare de subofițeri, comandant colonel Todicescu Mihail
Şcoala Militară de Subofițeri Slobozia, comandant colonel Bengliu Ioan
Şcoala Militară de Subofițeri Braşov, comandant colonel Ignătescu Alexandru
Şcoala Militară de Infanterie Nr. 1, comandant colonel Miltiade Constantin
Şcoala Militară de Infanterie Nr. 2, comandant colonel Vasilescu Şt. Ioan
Şcoala Militară de Cavalerie, comandant colonel Comănescu Constantin
Şcoala Militară de Artilerie, comandant colonel Alexandrescu B. Gheorghe
Şcoala Militară de Geniu, comandant colonel Iorgulescu Gheorghe
Şcoala Militară de Marină, comandant comandor Buchholtzer Cornel
Şcoala Militară de Administrație, comandant Intendant colonel Ionescu Anghel

(AMNR, Fond Divizia Ordinului „Mihai Viteazul”, dosar nr. 359 f. 60-61)

Anexa nr. 2

Dislocarea structurilor participante la Sărbătoarea Încoronării de la Alba Iulia

(AMNR, Fond Divizia Ordinului Mihai Viteazul, dosar nr. 359, f. 52)

Anexa nr. 3

Dislocarea structurilor militare destinate participării la Serbarea Încoronării de la Alba Iulia

Comandamente, mari unități, şcoli militare	***Unități***	***Dislocare***
Corpul 7 Armată		Alba Iulia
Divizia Vânători	Cartierul diviziei	Oarda de Sus
	Regimentul 1 Vânători	Oarda de Sus
	Regimentul 2 Vânători	Oarda de Sus
	Regimentul de Artilerie	Lancrăm
	Regimentul Vânători de Munte	Pâclişa
	Batalionul de Pionieri	
Divizia Ardeleană	Regimentul 1 Infanterie	Totoi
	I/ Regimentul 2 Infanterie	Teleac
	II,III/Regimentul 2 Infanterie	Drâmbar
	Cartierul diviziei	
	Regimentul 3 Infanterie	Ciugud
	Regimentul 4 Infanterie	Limba
	Regimentul Artilerie	Seuşa
Divizia Ordinul „Mihai Viteazul”	Cartierul diviziei	Miceşti
	Regimemtul 1 Infanterie	
	Regimentul 2 Infanterie	Şard
	Regimentul Artilerie	
	Regimentul 3 Infanterie	Ighiu
	Regimentul 4 Infanterie	
Brigada de Cavalerie	Regimentul 4 Roşiori	Bucerdea Vânoasă
	Regimentul 9 Roşiori	Telna
Şcoli militare de ofițeri	Şcoala Militară Nr. 1	Bărăbanț
	Şcoala Militară Nr. 2	
	Scoala Militară de Cavalerie	Oarda de Jos
	Şcoala Militară de Artilerie	
	Şcoala Militară de Geniu	
	Şcoala Militară de Aviație	
Şcoli militare de subofițeri	Şcoala de Subofițeri Braşov	Bărăbanț
	Şcoala de Subofițeri Slobozia	
Marina	Companie marină	Oarda de Jos
Detaşament de jandarmi		Alba Iulia
Cercetare	Două companii cercetare	
Drapele decorate cu		Cazarma

Ordinul „Mihai Viteazul”		Regimentului 107/108 Alba Iulia
Escadron Escortă		Partoş

(ANMR, Fond Divizia Ordinului „Mihai Viteazul”, dosar nr. 359, f. 61-63)

Anexa nr. 4

Programul de transport la reşedinţă a diferitelor unităţi care iau parte la Serbările Încoronării de la Alba Iulia

Unitatea/subunitatea	***Pleacă***		***Soseşte***	
	Staţia	**Data şi ora**	**Staţia**	**Data şi ora**
Divizia de vânători Batalionul 1 Vânători de Munte	Alba Iulia	17.10. 20.26	Sinaia	18.10.18.52
Batalionul Pionieri Munte			Braşov	18.10. 12.19
Batalioanele 5, 6 Vânători de Munte				
Regimentele 1,5,18,19, Vânători	Alba Iulia	16.10. 22.26	Ocniţa	18.10. 18.44
Regimentele 6, 9 Vânători	Alba Iulia	17.10. 04.26	Bucureşti	18.10. 12.23
Divizionul 2 Artilerie Munte	Vinţu de Jos	17.10, 13.53	Codlea	18.10. 08.28
Regimentul Obuziere Munte	Vinţu de Jos	16.10. 13.53	Curtea de Argeş	18.10. 06.16
Divizia Ordinul „Mihai Viteazul”				
1 Companie /R. 17 I.	Alba Iulia	16.10. 17.26	Lugoj	17.10. 05.45
1 Companie /R. 18 I.	Alba Iulia	17.10. 16.26	Filiaşi	19.10. 01.32
2 Companii/R. 26 I. Detaşamentul de Jandarmi Rurali	Alba Iulia	17.10. 16.26	Craiova	18.10. 22.52
2 Companii/R. 2 I.	Alba Iulia	17.10. 16.26	Râmnicu Vâlcea	18.10. 12.56
1 Companie /R. 4 I.	Alba Iulia	17.10. 16.26	Piteşti	19.10. 01.41
Comandantul D.3I. 2 Companii/R.22I. 1 Companie/R/ 62/70	Alba Iulia	18.10. 12.26	Târgovişte	20.10. 01.03

2 Companii/R. 30 I. 2 Companii/R. 28 I.	Alba Iulia	17.10. 16.26	Câmpulung	19.10. 09.10
2 Companii/R. 7 I. 2 Companii/R. 32 I.	Alba Iulia	19.10. 02.26	Ploieşti	20.10. 04.32
2 Companii/R. 8 I.	Alba Iulia	19.10. 02.26	Buzău	20.10. 08.48
1 Companie/R. 47/72 I. 1 Companie/R. 51/52 I.	Alba Iulia	19.10. 02.26	Galați	20.10. 18.37
2 Companii/R. 2 Gr.	Alba Iulia	19.10. 02.26	Brăila	20.10. 15.46
2 Companii/R. 21 I.	Alba Iulia	19.10. 06.26	Tighina	22.10. 00.15
1 Companie/R. 50/64 I.	Alba Iulia	19.10. 06.26	Tecuci	20.10. 19.20
3 Companii/R. 1 Grăniceri	Alba Iulia	18.10. 12.26	Bucureşti	19.10. 00.23
1 Companie/R. 34 I.	Alba Iulia	16.10. 14.26	Constanța	18.10. 10.55
1 Companie /R. 40 I.	Alba Iulia	16.10. 14.26	Medgidia	18.10. 08.05
1 Companie/R. 36 I.	Alba Iulia	18.10. 12.26	Bucureşti	19.10. 00.23
1 Companie/R. 55/67 I.	Alba Iulia	18.10. 00.26	Bacău	19.10. 14.28
1 Companie/R. 73/78 I.	Alba Iulia	19.10. 02.26	Brăila	20.10. 15.46
1 Companie/R. 13 I.	Alba Iulia	19.10. 06.26	Iaşi	21.10. 08.30
1 Companie/R. 25 I.	Alba Iulia	16.10. 22.26	Cernăuți	19.10. 04.40
1 Companie/R. 53/65 I.	Alba Iulia	19.10. 06.26	Vaslui	21.10. 02.46
1 Companie /R. 4 V. 1 Companie /R. 8 V.	Alba Iulia	18.10. 00.26	Ocnița B.	20.10. 20.44
Parte din R. 4 Argeş	Alba Iulia	17.10. 12.26	Drochia	20.10. 10.59
1 Companie /R. 27 I. Restul din R. 4 Argeş	Alba Iulia	18.10. 00.26	Bălți Drochia	20.10. 02.39 20.10. 22.59
Unități din R. 33, 39 I., 10 V.	Alba Iulia	19.10. 06.26	Chişinău	21.10. 19.36
Divizia Ardeleană *Brigada Mixtă/C. 6 A.* Regimentul 81 Infanterie Unități din R. 17 V.	Alba Iulia	19.10. 10.26	 Dej Zalău	 19.10. 22.01 20.10. 04.40
R. 82 I., 1 Bt./R. 40 Ob.	Alba Iulia	18.10. 22.26	Târgu Mureş	19.10. 06.28
R. 83 I., Aviație	Alba Iulia	19.10. 18.26	Cluj Someşeni	20.10. 03.56
Unități din R. 16 V. şi R.16 Pi.	Alba Iulia	18.10. 10.26	Oradea Mare	19.10. 06.08
R. 31 A.	Alba Iulia	19.10. 22.26	Cluj	20.10. 07.56
Brigada Mixtă/C.7 A. Dt./R. 90 I.	Alba Iulia	19.10. 14.26	Sibiu	20.10. 00.29
Dt./R. 89 I.	Alba Iulia	19.10. 14.26	Braşov	20.10. 13.57
Dt./R. 92 I.	Alba Iulia	16.10. 17.26	Orăştie	16.10. 19.34
Dt./R. 105, 106 I.	Alba Iulia	17.10. 20.26	Sighişoara	18.10. 03.44

Dt./R. 109-116 Dt. Jd. Rurali	Vinţu de Jos	16.10. 18.11	Timişoara	17.10. 10.01
B/Bg. 57 I.	Alba Iulia	18.10. 06.26	Iţcani Rădăuţi	20.10. 07.35 20.10. 12.08
Trupe neîndivizionate 1 Escadron din Regimentul Escortă Regală, 1 Bt. Art. Grea 106, 7 mm	Alba Iulia	18.10. 04.26	Bucureşti	19.10. 12.23
Parte din R. 4 Ro.	Teiuş	16.10. 08.13	Chişinău	18.10. 19.36
Parte din R. 9 Ro.	Teiuş	16.10. 04.26	Chişinău	19.10. 05.36
Restul din R. 4, 9 Ro.	Teiuş	17.10. 08.13	Chişinău	19.10. 19.36
Compania Tancuri	Alba Iulia	18.10. 18.26	Târgovişte	20.10. 09.03
1 Companie Marină	Alba Iulia	19.10. 02.26	Galaţi	20.10. 18.37
2 Companii Cercetaşi	Alba Iulia	16.10. 08.26	Bucureşti	16.10. 16.23
Şcolile militare de Infanterie, Geniu şi Cavalerie	Alba Iulia	18.10. 12.26	Bucureşti Târgovişte	19.10. 20.23 20.10. 04.03
Şcoala Militară de Artilerie	Alba Iulia	16.10. 17.26	Timişoara	17.10. 10.01
Şcoala de Subofiţeri Slobozia, Şcoala de Marină	Alba Iulia	16.10. 14.26	Slobozia Constanţa	18.10. 00.04 18.10. 10.55
Şcoala Militară de Infanterie Sibiu, Scoala de Subofiţeri Braşov	Alba Iulia	19.10. 14.26	Sibiu Braşov	20.10. 00.29 20.10. 13.57
Şcoala Militară de Aaministraţie, Dt. Jd. Rurali	Alba Iulia	18.10. 10.26	Oradea Mare	19.10. 06.08
Ministerul de Război, M.St.M., Inspectoratele 1,2,4 A., Corp Grăniceri-Compania 7, Corpul 2 Armată, D. 12 I., Cdt. Art. Grele, Drapelele garnizoanei Bucureşti, caii Domnilor Generali	Alba Iulia	16.10. 08.26	Bucureşti	17.10. 16.23
Restul R. 4, 9 Roşiori	Teiuş		Chişinău	20.10. 09.36
Secţia automobile	Alba Iulia		Bucureşti Dealul Spirei	

(AMNR, Fond Divizia Ordinul „Mihai Viteazul”, dosar nr. 359, f. 214)

PREZENȚA GENERALULUI AVERESCU LA CEREMONIA ÎNCORONĂRII POVESTITĂ DE CONSTANTIN ARGETOIANU

Dumitru Matei

Constantin Argetoianu scrie în memoriile sale despre Încoronare, cu largă referire la generalul Averescu, pentru al cărui portret a folosit mult tuş în paginile anterioare momentului[1].

Spusese, aşadar, despre el că *este chinez în politică* şi *calcă în toate străchinile*[2], însă a mizat pe popularitatea lui în rândul foştilor soldați, care aveau acum drept de vot, aşa că a creat un organism politic – Liga Poporului, devenită ulterior partid – şi l-a plasat în fruntea acestuia.

Şi-a renegat fără ruşine propriile sale cuvinte şi convingeri. Era el, Averescu, cum era, dar era. Zilnice dovezi îmi arătau popularitatea lui în nemaipomenită creştere[3].

Cu omul acesta nu era nimic de făcut. Era nu numai un cap cu desăvârşire apolitic, dar şi un suflet cu totul amoral. Începeam să-1 cunosc: lăcomia de putere domina toată ființa sa şi îi deforma toate însuşirile. Pentru a se menține la Guvern era capabil de orice platitudine, de orice învârteală şi chiar de un act de trădare[4].

Mă îndoiesc de Averescu şi de integritatea simțului său moral. Cred că de când există lumea, nici un şef militar n-a ajuns la un asemenea grad de abjecție, să cerşească puterea de la fostul său adversar. Un asemenea gest dovedea mai mult decât imoralitate, dovedea amoralitate. Şi acesta era omul cu care trebuia să pornesc la revizuirea moralității noastre politice![5]

Numai popularitatea lui putea mobiliza şi fanatiza masele de care aveam nevoie în lupta începută în 1917. Şi iată cum, în lipsa altor posibilități, şi fiindcă nu voiam să părăsesc politica, am sfârşit prin a mă împăca cu ideea de a lua pe Averescu în brațe[6].

Argetoianu mărturiseşte că a vrut un regim de dictatură şi credea că Averescu este omul potrivit pentru atingerea scopului său, dar nu i-a reuşit, fiindcă acesta voia doar să ajungă la putere prin orice mijloace. *Nenorocirea țării a fost că în generalul Averescu nu era nici cea mai mică stofa de dictator, ci numai stofă de arivist politic*[7]. *Averescu n-a avut pe lume decât două patimi: femeile şi galoanele. Nu femeia, ci femeile – nu ambiția marilor înfăptuiri, ci galoanele. Omul cel mai popular în țara sa din Europa*

---

[1] Constantin Argetoianu, *Memorii pentru cei de mâine. Amintiri din vremea celor de ieri*, vol. VI, Partea a VI-a *(1919-1922)*, Bucureşti, Editura Machiavelli, 1996, pp. 310-313.

[2] *Ibidem*, vol. V, cap. XX.

[3] *Ibidem*.

[4] *Ibidem*, cap. XVIII.

[5] *Ibidem*.

[6] *Ibidem*.

[7] *Ibidem*.

n-a avut nici un moment gândul să clădească, n-a urmărit decât postul de prim-ministru! Galoanele! Galoanele şi nimic mai mult. Le pierduse în armată prin nedibăcie, şi voia acum să le recâştige în politică, prin toate felurile de dibăcie![8]

Pentru Argetoianu, Averescu era *un şef pe care trebuia în acel timp să-1 ascult şi să-l iniţiez totodată la o meserie despre care habar nu avea*[9].

Adversitatea faţă de omul în care a crezut şi de care s-a despărţit, rezultă şi din rândurile scrise despre Încoronare. Aflăm astfel că fusese planificată pentru anul 1921, dar a fost amânată de I.I.C. Brătianu pentru de 15 octombrie 1922 sub pretextul că mantalele regale nu erau gata.

Cu vreo 20 de zile înainte de ceremonia Încoronării, cei invitaţi la istorica solemnitate primiseră o invitaţie cartonată prin care preşedintele Consiliului de Miniştri îi poftea la Alba Iulia şi le cerea să răspundă în 5 zile. Pe carton era tipărită în partea de jos următoarea frază:

Această invitaţie serveşte de carte de intrare în Catedrală şi în Colonadele din jurul ei.

Generalul Averescu a primit invitaţia pe care era scris: *Doamna şi domnul general Al. Averescu, deputat, fost preşedinte al Consiliului de Miniştri.*

Generalul nu-i iertase regelui faptul că a consimţit la amânarea încoronării, care nu s-a făcut în timpul cât a fost el şeful guvernului şi se făcea de către guvernul Brătianu. De aceea căuta un motiv să nu meargă la Alba Iulia şi l-a găsit: s-a declarat jignit de faptul că a fost invitat ca simplu deputat şi nu în mod special, ca fost comandant de armată şi fost prim-ministru.

Pe cartonul-invitaţie Averescu a scris de-a curmezişul:

Mă surprinde că dl. Preşedinte al Consiliului de Miniştri I.I.C. Brătianu crede potrivit să invite la o astfel de solemnitate pe un general pe care l-a acuzat personal şi public de trădare.

Din parte-mi, atât cât această acuzaţie nu va fi retractată, tot personal şi tot pe calea publicităţii, nu pot primi nici o invitaţie de la dl. I.I.C. Brătianu.

Invitaţia nu a fost trimisă nici prin curier, nici prin Puiu Crăiniceanu, ci a fost înmânată lui Constantin Argetoianu deschisă, cu rugămintea de a o restitui primului ministru.

Averescu credea că Argetoianu va face tot posibilul să obţină invitaţia dorită, dar acesta nu avea în gând să restituie invitaţia lui Brătianu şi a păstrat-o în buzunar.

Argetoianu era convins că Averescu juca teatru, fiindcă nu l-a întrebat niciodată dacă a returnat invitaţia şi ce reacţie a avut Brătianu la acest gest.

Argetoianu s-a dus la Cotroceni şi a fost introdus la Regină, căreia i-a explicat consecinţele abţinerii lui Averescu şi a prietenilor acestuia – Maniu şi ardelenii – de a participa la Încoronare.

Regina a înţeles şi a spus că Averescu trebuie să vină la Alba Iulia, fiindcă nu voia să repete greşeala din 1918, când absenţa lui la intrarea solemnă a trupelor în Bucureşti a fost viu comentată în mod defavorabil pentru Rege.

---

[8] *Ibidem*, cap. XXI.
[9] *Ibidem*.

Regina a întrebat:

– *Ce-i de făcut?* Şi Argetoianu a dat soluția:

– *O invitație regală ar putea determina pe general să revină asupra refuzului său pe care îl crede închinat lui Brătianu, dar pentru a nu-L pune pe Rege într-o situație neplăcută, Regina ar putea să-i scrie generalului şi să-l poftească la Încoronare*.

Invitația scrisă de către Regină începea cu „Noi” şi Averescu a crezut că vine chiar din partea Regelui, care în fapt nu ştia nimic despre chestiune.

Argetoianu susține că a dictat în franțuzeşte şi Regina scria de-a dreptul în englezeşte. I-a mulțumit Reginei şi a plecat cu scrisoarea la Averescu, pe care l-a găsit în biroul din strada Atena înconjurat de fruntaşii partidului: generalii Coandă şi Gogu Vălleanu, P. Negulescu, Trancu-Iaşi, Cudalbu ş.a.

Toți erau uimiți, fiindcă Averescu le spusese hotărârea lui de a nu participa la Încoronare şi constataseră că *nu era prostie pe care şeful lor să nu o comită* şi *încercaseră în zadar, timp de un ceas şi mai bine, să înmoaie cerbicia încăpățânatului*.

Argetoianu l-a rugat pe Averescu să treacă în camera de alături pentru a-i face o comunicare şi acolo i-a dat scrisoarea Reginei, iar *generalul, cu monoclul la ochi, a citit-o şi a recitit-o, în timp ce fața i se lumina: îşi atinsese scopul*.

Nu a întrebat nimic, nici ce a făcut cu invitația lui Brătianu, nici cum a obținut măgulitoarea scrisoare a Reginei, care făcea dintrânsul reprezentantul armatei învingătoare şi s-a mulțumit să-i strângă mâna, apoi s-a întors în birou şi a spus celor de față:

Domnilor, pentru nimic în lume nu m-aş fi dus la Alba Iulia ca invitatul lui Brătianu. Primesc însă o invitație specială şi foarte măgulitoare din partea Majestăților Lor. Această invitație se adresează fostului comandant de armată din timpul războiului. Mă voi îmbrăca în uniformă şi voi merge la Alba Iulia, unde voi ignora însă prezența lui Brătianu...

Toți de față au răsuflat uşurați... Fiecare ar fi vrut să-l întrebe pe Argetoianu cum a învârtit lucrurile, dar în prezența lui Averescu n-au îndrăznit şi au plecat unul câte unul.

Ceremonia a fost foarte reuşită. (...)

A fost un moment înălțător şi mărturisesc că m-a emoționat, scrie Argetoianu. *Mi-am adus aminte de toate suferințele şi de toate nădejdile de la Iaşi şi trâmbițele soldaților mi-au răscolit adâncul sufletului…*

Armata s-a prezentat foarte bine şi a stârnit entuziaste aplauze.

După defilare am trecut în Sala Unirii, unde a avut loc o masă cu vreo 300 de tacâmuri.

Averescu a fost pus la masa Regelui, la loc de onoare şi a fost tot timpul mesei obiectul atenției Suveranilor.

La sfârşit Regele a închinat de la distanță paharul cu dânsul şi numai gestul a fost remarcat şi comentat. Ba liberalii erau chiar cu dânsul foarte supărați că nu închinase şi cu Brătianu, uitând că între complici politețile sunt de prisos[10]. (...)

[10] *Ibidem*, cap. IX, pp. 310-313.

Generalul Alexandru Averescu (1869-1938)

Constantin Argetoianu (1871-1955)

1922 – DACIA REDIVIVUS

Nicolae Gabriel Albinaru

Era început de vară şi o furtună zgomotoasă amenința Bucureştiul plin de suporteri austrieci şi ucrainieni veniți să vadă meciurile favoriților programate în cadrul Campionatului European de Fotbal 2020. Am intrat în gura stației de metrou avidă să înghită oameni şi să-i mestece între vagoanele de pe ambele peroane pentru ca apoi să-i arunce în esofagul subteran de beton.

Tunelul prin care aleargă trenul îmi reaminteşte de întunericul închisorilor comuniste de acum câteva decenii pe care l-au experimentat atâția români. Una dintre primele închisori care i-au primit pe cei care, în diferite moduri, se opuneau tăvălugului roşu impus de Rusia Sovietică după 1944, a fost cea de la Ocnele Mari, localitate situată la câțiva kilometri de Râmnicu-Vâlcea, punctul de plecare al acestei călătorii. Atmosfera stației de metrou, jilavă şi murdară, aducea cu cea a cavernei de exploatare a sării unde erau aduşi ocnaşii politici dotați cu târnăcoape şi lopeți.

În anii 1950, la Ocnele Mari au fost întemnițați reprezentanți ai elitei intelectuale româneşti. Datorită nivelului crescut de inteligență pe centimetru pătrat de sare şi a subiectelor pe care deținuții politici le supuneau atenției celor de-o suferință comună, aici a luat ființă celebra *Academie de sub pământ*. De la catedra acestei Academii au conferențiat avocatul şi scriitorul Petre Pandrea, care era şi preşedintele instituției, filozoful Petre Țuțea, profesorul şi economistul Mihail Manoilescu, ziaristul Radu Budişteanu, generali ai armatei române, miniştri, diplomați sau oameni politici. România subterană a acelor ani era cu mult mai frumoasă decât cea de deasupra ocnei în care deținuții erau puşi să taie blocurile de sare.

Trenul a oprit în stația unde urma să cobor. Pe măsură ce urcam scările către ieşire, în stânga, la nivelul corpului, de dincolo de beton şi de pământ, simțeam cum răzbăteau vibrații profunde dintr-o eternitate comună a căror undă era perturbată de trepidațiile trenurilor care veneau sau plecau. Am traversat o stradă cu mai multe benzi de circulație din care ieşea vârtos aburul de după ploaia ce tocmai încetase.

M-am trezit în fața unui zid lung de beton, nereparat de mult, care părea că înconjoară o închisoare de la marginea unui oraş de provincie şi nu un loc public aflat în inima unei capitale europene. Am păşit pe sub arcada scorojită ce marca intrarea în cel mai profund şi emoțional loc din *Romania* rămasă de după Dacia lui Decebal de acum două milenii. Senzația era că intrasem în aula celei mai mari universități româneşti, *Academia celestă a neamului românesc*, forul superior al *Academiei de sub pământ* de la Ocnele Mari. Absenții prezenți aici, studenți eminenți ai eternității poporului român, erau aşezați în băncile unui amfiteatru absolut. Timpul, cea mai perfidă şi înşelătoare transfigurare a Îngerului căzut, îmi conferea mie, profanul din cotidian, o superioritate

fizică şi oarecum intelectuală faţă de auditoriul din faţa mea. Puteam chiar să ţin un discurs virtual ca un veritabil profesor pentru simplul fapt că timpul meu era după timpul lor. Cred că e aproape imposibil ca cineva din zilele noastre să poată vorbi coerent în această aulă a eternităţii, în faţa esenţei intelectuale plăsmuită în cuptorul Munţilor Carpaţi. Se poate face prezenţa studenţilor şi cu siguranţă că, de fiecare dată, nimeni nu lipseşte, nimeni nu întârzie.

Am început să mă uit în imensul amfiteatru ce cobora sub nivelul pământului încercând să identific pe cei pe care i-am cunoscut prin ceea ce au lăsat moştenire, dar mai ales pe cei care m-au contaminat prin personalitatea lor. Primul pe care l-am recunoscut, în dreapta, în primele bănci, era **Alexandru Macedonski**, poetul nopţilor şi al rondelurilor, izolat aici, deja de peste un secol, de către confraţii săi scriitori, şi pentru antipatia pe care le-a purtat-o lui Eminescu şi Caragiale. Era încadrat de două nume importante ale boierimii româneşti din secolul al XIX-lea: **Barbu Oteteleşeanu** şi **Nicolae Creţulescu**, ultimul fiind membru fondator şi printre primii preşedinţi ai Academiei Române.

Tot aici era şi vâlceanul **Petrache Poenaru**, inventatorul stiloului, paşoptist şi patriot român. Spre dreapta, alte trei personalităţi ale literelor aşteaptau să fie strigate la catalog. Tânărul poet **Nicolae Labiş**, cel ce a creat *Moartea Căprioarei*, poem premonitoriu al propriului destin, părea foarte atent la sunetul disociat al tramvaiului ce trecea pe stradă. Apoi era **Nicolae Filimon**, scriitorul viveur crescut în mediul cultural dominat de Anton Pann, care discuta acerb cu cei din jurul său despre *Ciocoii vechi şi noi*.

Romancierul **Liviu Rebreanu**, cel mai bun descriptor al sufletului românului ardelean neunit cu ţara, era înconjurat de mai multe manuscrise printre care se zăreau titluri precum *Ion*, *Răscoala*, *Pădurea spânzuraţilor* sau *Ciuleandra.* În spate, pe următorul rând de bănci, se afla **Petre Ispirescu**, veşnicul preocupat de *Tinereţea fără bătrâneţe şi viaţa fără de moarte* şi **Titu Maiorescu**, academicianul care critica *forma fără fond* având pe pupitru un număr din *Convorbirile literare.*

Maiorescu a fost iniţiatorul celei mai prolifice mişcări culturale din istoria României, *Junimea,* care a fost placa turnantă pentru mai toţi intelectualii români din a doua jumătate a secolului al XIX-lea. El a fost şi cel care s-a îngrijit în mare măsură de opera şi viaţa *românului absolut*, aşa cum îl supranumea Petre Ţuţea pe poetul naţional, Mihail Eminescu.

Din locul unde se afla Maiorescu se putea vedea, în băncile din dreapta jos, un grup compact de persoane care-l flancau pe genialul tânăr cu plete negre, **Mihai Eminescu**: **George Coşbuc**, poetul satului românesc care doinea colegilor din suferinţele ţăranului român, dramaturgul de excepţie **Ion Luca Caragiale**, care-şi căuta prin buzunarele costumului său elegant *Scrisoarea pierdută,* scriitorul mahalalelor urbane ale secolului al XX-lea **Eugen Barbu**, recitind un fragment din volumul său *Groapa*, fostul preşedinte al Uniunii Scriitorilor, tradiţionalistul scriitor **Zaharia Stancu**, care, *Desculţ*, monologa despre durerile Bărăganului, romancierul naturii româneşti, **Mihail Sadoveanu**, dar şi **George Călinescu**, care puncta şi adnota pentru fiecare dintre aceştia referinţe critice pentru *Istoria literaturii române*. În spatele lor, înghesuit într-o bancă era poetul **Adrian Păunescu**, cel cu *părinţii în gând şi nu pe Pământ* şi cel care *a iubit*

valorile. Tot acolo era şi c*el mai iubit dintre pământeni,* scriitorul **Marin Preda**, *moro-metele* plecat din talpa ţării să ajungă cineva la oraş. Pe o bancă liberă de mai sus, cineva a scrijelit caligrafic în lemnul pupitrului un mesaj: *Nu de moarte mă cutremur, ci de veşnicia ei şi teama de a nu vă mai putea vedea!* Câteva rânduri mai sus sta **Capşa**, celebrul proprietar al restaurantului bucureştean care-i purta numele, locul preferat de întâlnire al scriitorilor şi actorilor, spaţiul unde mulţi dintre cei de aici au participat la cele mai somptuoase dineuri sau la întâlniri de pahar. În aceeaşi zonă se afla şi moldoveanul **Matei Millo**, pionier al teatrului românesc, actorii **Ion Finteşteanu**, **Mircea Anghelescu** şi profesoara de artă dramatică, actriţa **Irina Răchiţeanu-Şirianu**, la clasa căreia a absolvit *Bibanu* (Dem Rădulescu), decanul comediei româneşti. În cel mai îndepărtat colţ din dreapta aulei stăteau tăcuţi, perfect aliniaţi în bănci, îmbrăcaţi în fracuri şi cu papioane, mulţi dintre ei purtând favoriţi, academicienii, minţile luminate ale culturii şi ştiinţei româneşti. Oarecum izolat, situat între grupul academicienilor şi ceilalţi nominalizaţi mai sus se afla istoricul, savantul şi academicianul **Nicolae Iorga**. Era încadrat de două personalităţi din medii diametral opuse: veşnicul revoluţionar, politicianul liberal **C.A. Rosetti**, ce se foia nerăbdător în bancă şi marele interpret al cântecelor de petrecere **Gică Petrescu**. Spre spatele sălii, am regăsit-o pe sensibila pianistă centenară **Cella Delavrancea**, fiica autorului *Apusului de soare,* **Barbu Ştefănescu-Delavrancea***,* iar spre culoarul ce desparte sala se afla **Alexandru Lahovary**, o personalitate complexă cu dublă descendenţă, fanariotă şi cea a boierilor pământeni vâlceni, fondatorul Partidului Conservator, unul dintre oamenii de încredere ai Regelui Carol I. Undeva, în spate, culoarul se opreşte în dreptul unor bănci care leagă cele două emisfere ale amfiteatrului. De aici se auzeau vocile a doi studenţi: a genialului arhitect **Liviu Ciulley**, tatăl celui care avea să fie regizorul care a montat, cu cel mai mare succes, cea mai celebră piesă de teatru din România, *Scrisoarea pierdută,* şi cea a poetului necuvintelor, **Nichita Stănescu**. Mergând cu privirea spre stânga sălii, sus, îţi sare în ochi fără să vrei cea mai impunătoare bancă de aici, frumos sculptată, în care se află familia celui supranumit odată *Nababul,* **Gheorghe Cantacuzino**. Deţinător al unei averi fabuloase, vanitos şi zgârcit, *Nababul* a murit nu înainte să construiască Palatul Micul Trianon de la Floreşti*,* chiar înainte de izbucnirea primei conflagraţii mondiale.

După Marele Război, la Paris, la Trianon, s-a semnat actul oficial al României Mari. Banca *Nababului*, în ciuda imaginii impozante, cu o patină a degradării vizibilă, este dovada vie a faptului că timpul smereşte orgoliile omeneşti şi rugineşte averile. Doar florile multe de pe banca *Luceafărului,* comemorat de curând mai pot face deose-birea între avatarurile spiritului românesc pur şi cel sincretic. În spatele *Nababului* se auzeau versurile maladive recitate de către **George Bacovia**, dezintegrând *sfârşitul continuu* pe care poetul suferind îl simţea şi, de asemenea, se dezbătea bibliografia scrierilor despre Dacia întocmită de **Alexandru Odobescu**. În acelaşi rând, dar mai la stânga, era prezent şi **Constantin Rădulescu-Motru**, remarcabilul profesor care a descris minuţios *Psihologia poporului român*. Apoi se aflau alte două nume mari, inventatorul **Henry Coandă** şi, ascuns între băncile din această zonă, filozoful trăirist **Nae Ionescu**, mentorul unei generaţii interbelice de excepţie avându-i în frunte pe Mircea Eliade, Emil Cioran, Mihail Sebastian, Constantin Noica sau Mircea

Vulcănescu. Ce ironie a sorții ca în spatele celui mai bogat om al unei epoci, *Nababul*, să stea cel mai profund instigator al destinelor, Nae Ionescu! Mai atrăgea atenția aici **Pavel Zăgănescu**, un alt nume de legendă, căpitanul pompierilor care a condus ultima luptă de rezistență în fața trupelor otomane care au înăbuşit Revoluția de la 1848 în celebra bătălie din Dealul Spirii din Bucureşti, o adevărată Masadă românească. Spre stânga sălii, sus, stătea **Ion Minulescu**, poetul *Romanței noului-venit*, ce mâzgălea pe un colț de hârtie răspunsul probabilei întrebări: *De unde pot veni, când ochii-mi,/ Plini de regrete şi tristeți,/ Par două candele aprinse în cripta morților poeți?* Mai jos de Minulescu l-am regăsit, ascuns parcă printre ceilalți, pe poetul uitat **Vasile Militaru** şi a lui *Scară către Dumnezeu*, plină de rime simple şi de tâlc. În cel mai îndepărtat colț de aici se auzea vocea inegalabilului actor **Puiu Călinescu**. La mijlocul părții stângi ai zonei de aici alți doi mari actori români, elegantul **Silviu Stănculescu** şi **Dem Rădulescu** (Bibanu), cel supranumit *Institutul de Comedie*, care le spunea celor din jurul său o celebră replică a sa dintr-un film: *Nu e bine să mori lunea că îți merge prost toată săptămâna!* Câteva măşti de piatră aflate în apropiere zâmbeau dureros. Mai jos de banca lui Dem se afla un grup compact de actori şi cântăreți care au descrețit frunțile acestui popor de-a lungul deceniilor trecute: olteanul-quintesență *Nea Mărin,* actorul **Amza Pellea**, distinsa actriță şi profesoară **Maria Filotti**, mai tânărul actor **Adrian Pintea**, repetând în fața eternității celebrul său rol al Mihaiului Eminescu, două voci intense şi pline de ecou, imensa **Maria Tănase** şi regina romanțelor**, Ioana Radu.** Mai retraşi, la un pahar de vorbă, stăteau actorii **Gheorghe Dinică** şi **Grigore Vasiliu Birlic**. Spre privitor, venind spre punctul de observație, nu poți să treci cu privirea peste locul ocupat de unul dintre cei mai mari regizori români, titanul **Sică Alexandrescu**, ce căuta roluri perfecte pentre cei din sală, iar apoi, aproape de culoarul despărțitor stătea **Nicolae Paulescu**, eminentul cercetător în domeniul medicinei. Tot în această zonă se afla şi **Alexandru Vlahuță**, descriptorul *României pitoreşti*, care spunea apropiaților că: *nu-i este frică de moarte ci de eternitatea ei*. Foarte aproape, în primele rânduri de aici se vedea actorul machedon **Toma Caragiu**, citindu-şi rolul lui *Mefisto*, dar şi soprana **Hariclea Darclée**, a cărei voce a răsunat peste tot globul. Nu m-am putut opri din enumerare fără să o remarc pe una dintre cele mai precoce şi dotate tinere genii româneşti **Iulia Haşdeu**, având pe pupitrul său încrestate stihuri ce dezvăluie secretul ocultei treceri, moartea.

Instinctul îmi spunea că ar trebui să le spun ceva celor de aici. Dar ce aş putea eu să prezint academicului auditoriu din fața mea, elita României moderne şi contemporane condensată în două secole? Poate ceva legat de o experiență comună, un deziderat simbolic sau o dragoste împărtăşită transgenerațional! Am început să le vorbesc prin cuvinte nerostite despre mințile luminate ale acestui popor care, din diferite motive, nu erau alături de ei: ilustrul profesor de istorie a religiilor **Mircea Eliade**, filozoful **Emil Cioran**, dramaturgul **Eugen Ionesco**, sculptorul **Constantin Brâncuşi**, regizorul **Jean Negulesco**, profesorul **Ion Petru Culianu**, biologul laureat cu Premiul Nobel **George Emil Palade**, istoricul şi revoluționarul **Nicolae Bălcescu**, compozitorul **George Enescu**.

Apoi am continuat cu o lungă listă a conducătorilor acestui popor despre care nu se ştie unde-şi dorm eternitatea. Primul este **Burebista**, regele dac unificator căzut pradă

unui complot al propriilor căpetenii, apoi **Decebal**, ultimul rege al Daciei preromane, care a preferat să-şi ia viaţă decât să cadă în mâinile cuceritorilor romani, voievozii şi cnezii primelor formaţiuni statale româneşti **Gelou, Menumorut, Tatos, Seneslau, Litovoi, Bărbat, Farcaş** sau **Glad**, trupul sfârtecat al lui **Gheorghe Doja**, conducător al răscoalei ţărăneşti, trupul ars, pus în ţeapă şi lăsat pradă corbilor al vestitului haiduc **Baba Novac**, conducător de oaste al lui Mihai Viteazu şi cenuşa Mareşalului **Ion Antonescu**, risipită în văzduh. Apoi am vorbit despre capetele domnitorilor **Vlad Ţepeş, Mihai Viteazul, Constantin Brâncoveanu, Tudor Vladimirescu,** căzute la propriu şi la figurat sub securea asupritorilor. Simţeam că nu era de ajuns. Trebuia o poveste pe care să o cunoască toţi, ceva de care să fie legaţi celeştii nerăbdători din faţa mea, o unică experienţă care să-i fi adus la acelaşi numitor. Am început să dau drumul la gânduri...

Acum mai bine de un secol celebrul tren de lux Orient Express, oprea aici venind de la Londra, trecând prin marile oraşe ale Europei şi îndreptându-se spre Istanbul. În 1883 localitatea devenea reşedinţa de vară a Casei Regale româneşti, iar o parte dintre imobile purtau numele sonore ale proprietarilor, personalităţi precum: Enescu, Iorga, Duca, Ghica, Kogălniceanu, Slătineanu, Oteteleşanu, Rosetti, Brâncoveanu, Bibescu, Catargiu, Davila, Argetoianu, Parhon, Brătianu, Maiorescu, Caragiale, Grigorescu, Alexandri, Alecsandrescu, Vlahuţă, Coşbuc, Călinescu, Noica, Sadoveanu, Petrescu, Ionescu, Ştirbey, Sturdza, Cantacuzino. Arhitectura caselor poartă amprenta unor arhitecţi români importanţi în frunte cu Ion Mincu sau Petre Antonescu. De această aşezare sunt legate multe amintiri cu Birlic, Badea Cârţan, Marin Preda, Eugen Barbu, Liviu Ciulei, George Bacovia, Tudor Arghezi, Maria Filotti, Sturza-Bulandra, Alexandru Macedonski, Iancu Brezeanu, Elena Lupescu.

Din 1913 aici a funcţionat un Casino cu parfum de *belle epoque* cu săli de jocuri şi spectacole. În sălile seducătoare se pierdeau averi, se jucau bijuterii sau ceasuri scumpe, se semnau împrumuturi cu dobânzi uriaşe de către jucătorii pătimaşi.

Calea de fier era inaugurată la 1879, iar la ea a contribuit şi tânărul inginer, pe atunci, Anghel Saligny. Gara apărea un an mai târziu, iar după alţi şase ani se va fi deschis şi Gara regală. Azi, pe peronul gării nu mai sunt atâţia oameni precum erau acum mai bine de un secol în urmă, dar personaje caragialiene precum Goe sau Bubico sunt prezente în versiunea lor modernă. Peronul acestei gări de munte poartă sub pavelele sale o greutate aparte.

Pe aici au călcat, fără excepţie, paşii tuturor celor pe care i-am regăsit în amfiteatrul etern al capitalei. Mai mult, de aici au plecat, rând pe rând, spre Curtea de Argeş, vechea capitală a Ţării Româneşti, trupurile neînsufleţite ale Regelui Carol I, Regelui Ferdinand şi Reginei Maria. Tot de aici au plecat către exil Carol al II-lea şi amanta sa, Elena Lupescu, la fel cum o va face câţiva ani mai târziu fiul său, Regele Mihai I, alături de Regina-mamă Elena. Şi tot pe acest peron îngust a fost asasinat I. Gh. Duca, primul-ministru al României, de către un comando legionar. Toate aceste momente petrecute între 1914 şi 1948 s-au condensat într-o bulă istorică profundă alături de paşii personajelor luminate a căror prezenţă simbolică a fost făcută în *Academia celestă*.

În cimitirul Bellu şi pe peronul gării din Sinaia se poate auzi respiraţia profundă a esenţei acestui popor. La nivel subliminal, cuantificat la zeci de secole, acest popor

inspiră şi expiră de câteva mii de ani. Între inspirație şi expirație s-au format puncte vitale critice care au dat impulsuri noi către ceea ce suntem azi. Primul punct de inflexiune a fost perioada simetrică a celor două secole de dinainte şi de după anul întâi, atunci când regii daci Burebista şi Decebal stăpâneau şi conduceau un imens areal delimitat de Tisa, Dunăre, Nistru şi Marea Neagră, având în mijloc lanțul muntos al Carpațior. Apoi, în secolul al XV-lea, au fost trei astfel de puncte astrale dintre inspirația şi expirația poporului român: domnia lui Mircea cel Bătrân, peste cel mai vast teritoriu pe care l-a avut Țara Românească, domnia lui Ştefan cel Mare, peste Moldova cea Mare dintre Carpați şi Nistru şi guvernarea Transilvaniei de către Iancu de Hunedoara. A urmat momentul de la 1600 când Mihai Viteazul, împotriva tuturor cutumelor şi a tratatelor de la acea vreme, a ales să se proclame domn peste toate provinciile româneşti într-o deliberată şi cristică aventură istorică pe care avea să o plătească cu viața. Fostul Ban al Craiovei a lăsat în urma sa ceva imaterial de neprețuit, o conştiință a tuturor celor care vorbeau aceeaşi limbă română, ideea că ei fac parte dintr-un singur popor, poporul român.

După două secole şi jumătate de la momentul lui Mihai Viteazul avea loc Mica Unire a două principate române sub domnia lui Alexandru Ioan Cuza. Acesta se va dovedi a fi fost un aprig reformist şi modernizator al noului stat apărut în urma unei speculații diplomatice de la 1859. După alte şase decenii, la 15 octombrie 1922, odată cu încoronarea la Alba-Iulia a Regelui Ferdinand I Întregitorul şi a Reginei Maria, a urmat momentul culminant al existenței acestui popor. Maria este cea care prin implicarea activă din timpul Primului Război Mondial, ca o adevărată *mamă a răniților* şi ca susținătoare morală a soldaților de pe linia frontului, dar mai ales prin țesăturile diplomatice realizate în timpul Conferinței de Pace de la Paris şi ca precursoare a semnării tratatelor postbelice, poate fi supranumită şi *Mama României Mari*.

România Mare făurită la 1918, pecetluită în 1920 şi octombrie 1922, a stat pe piedestalul de granit al Daciei Mari, chiar dacă mai restrânsă şi rotunjită pe la margini de regat.

Trecuseră două milenii, perioadă în care pe aici au staționat câteva decenii legiunile romane alcătuite din soldați de diferite origini, apoi pe aici sau perindat valuri, valuri de migratori: goți, vizigoți, gepizi, huni, avari, slavi, tătari şi câte alte seminții ale stepei asiatice, la care se adaugă nepoftitele armate otomane, maghiare, austriece, țarise şi sovietice.

Totuşi, România Mare de la 1922, a fost o Dacie mai mică, renăscută, cu oamenii ei situați de o parte şi alta a Carpaților, care aveau în comun trei elemente: gena getodacă, limba română, quintesența a limbii dace, a latinei şi slavonei, şi credința creştină.

În seara zilei de 14 octombrie 1922 de pe peronul Gării din Sinaia pleca spre Alba-Iulia trenul regal în care se aflau suveranii întregitori, Ferdinand şi Maria. Festivitatea de încoronare urma să aibă loc în oraşul simbol aflat în centrul arealului carpato-danubiano-pontic. În comisia de organizare a evenimentului se aflau, printre alții, savantul Nicolae Iorga, pictorul ateneului român, Costin Petrescu, poetul Octavian Goga, compozitorul George Enescu şi viitorul prim-patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, Miron Cristea, acesta din urmă fiind responsabil şi cu ceremonialul religios. Trenul a sosit la Alba Iulia în jurul orei 9,30. Pentru acest eveniment, la sugestia lui

Nicolae Iorga, s-a construit într-un an, sub bagheta arhitecturală a unui elev al profesorului Ion Mincu, o Catedrală Ortodoxă ca bornă a unității de credință a celor ce se uneau aici. La încoronare au asistat zeci de mii de oameni alături de trimişi ai statelor europene şi nu numai. Dar au fost acolo şi cei neprezenți ai trecutului, studenții *Academiei celeste* a neamului românesc, domnitori şi cărturari, poeți şi luptători pentru cauza națională, martiri ale căror strădanii şi dăruiri de sine au făcut posibil momentul. Au fost şi neprezenți ai viitorului, cei care prin harul transmis de înaintaşii lor, profesori şi mentori aflați la Încoronare, au simțit reverberația unirii.

Atunci, pe capul celor doi monarhi s-au pus două coroane pline de simbol, consimțind astfel Marea Unire a românilor. Coroana Regelui Ferdinand aparținea unchiului său, Marele Rege Carol I, şi era confecționată din oțelul unui tun capturat de la turci în Războiul de Independență din 1877-1878. Coroana Reginei Maria, inima Unirii, era lucrată cu puțin timp înainte de marele moment în stilul celor purtate de împărătesele bizantine, din aurul donat de un proprietar de mine din Transilvania. Aici începea sfârşitul povestirii mele, odată cu aurul care a strălucit pe capul Reginei tuturor românilor la mijlocul lui octombrie 1922. Acesta era aurul străvechi al dacilor, esența pământului acesta, binecuvântat şi blestemat în acelaşi timp. Aurul dacilor cel intens exploatat de colonizatorii romani, de asupritorii habsburgi sau jefuit de otomani şi de prădalnicii bolşevici. Aurul cel ascuns de Decebal sub cursul râului Sargetia, aflat de romani şi dus în capitala imperiului să poleiască palatele Romei, sau cel scos cu sudoare de iobagii transilvăneni pentru a spori strălucirea şi puterea Vienei, sau cel dat sultanilor Constantinopolului ca preț pentru supraviețuire sau cel al tezaurului pierdut în beciurile blindate ale Kremlinului, palatul simbol al Moscovei, era din acelaşi zăcământ intracarpatic din care s-a confecționat coroana Reginei Maria, Regina României Mari de la 1922. În momentul când acea coroană a fost aşezată pe capul Reginei, din imemorial a reînviat acel popor antic aşezat între Carpați şi gurile Dunării, poporul geto-dac.

România Mare de la 1922 a fost o *Dacia Redivivus*, sentiment cel mai intens simțit de către inima unirii, Regina Maria, o regalitate cu ascendență engleză şi rusă, căsătorită cu un principe german, dar devenită româncă până în seva oaselor. Dacia renăscută era rodul alchimic al marilor spirite româneşti, al năzuințelor plămădite din iubirea acestora pentru lanțul genetic cel mai îndepărtat, tracii, alături *de cel mai viteaz şi mai drept dintre ei,* getul/dacul. Este o *Dacie Redivivus* cu tarele şi calitățile deopotrivă ale celor care au dăinuit-o. Acei bărbați înalți, ten deschis, părul de esență blondă cu tentă roşiatică şi ochi albaştri, războinici din fire şi gata oricând să-şi apere teritoriile. Aceia care aveau pletele pe spate, bărbi şi mustăți dese semne ale vitalității poporului. Frumusețea femeilor era mai degrabă rece şi severă cu o expresivitate glaciară. Înalte, cu părul legat în coc şi cărare pe mijlocul capului, dacele radiau forță fizică. Dacii, cei care se credeau nemuritori, care plângeau la naştere şi se veseleau la moarte au lăsat cu siguranță o amprentă genetică bine definită în poporul român; dacii care trimiteau periodic către cer săgeți pentru îmbunarea zeilor, care îşi aruncau cei mai frumoşi tineri în sulițe drept ofrandă şi care se închinau unui jumate-zeu jumate-om, Marele preot Zamolxis; dacii cu muntele lor sfânt, Kogaionul, dar şi cu numeroasele zăcăminte de fier, argint dar mai ales aur, strălucirea şi blestemul acestui neam...

Simțeam că mai am multe de adăugat, dar atenția mi-a fost deturnată de un ropot din ce în ce mai sacadat. Am avut impresia că toți cei din *Amfiteatrul celest* aplaudau frenetic ca un gest aprobator al discursului meu. Totuşi, uitându-mă mai atent, totul în jur părea neclintit ca într-un neant imponderabil. Erau doar picăturile de ploaie reținute de frunzele teilor ce cădeau în cascade strălucitoare pe asfaltul scâlciat al aleilor gudurate de vântul plăcut de vară. Am ieşit din *Cimitirul Bellu* contrariat de confuzia făcută între aplauze şi zgomotul picăturilor. Oare m-am înşelat sau a fost doar o feerie psihologică? Dar... dacă a fost adevărat?!...

Bibliografie

100 cei mai mari scriitori români, ediția a II-a revizuită, Bucureşti, Editura Lider, 2005 (coord. Ghițulescu Mircea).

Dicționar biografic de istorie a României, Bucureşti, Editura Meronia, 2008 (coord. Stoica Stan).

Ilie Cornel-Constantin, Între *Bellu şi Montparnasse – români celebri în fața morții. Dicționar. Imagini. Testamente*, Bucureşti, Editura Historia, 2008.

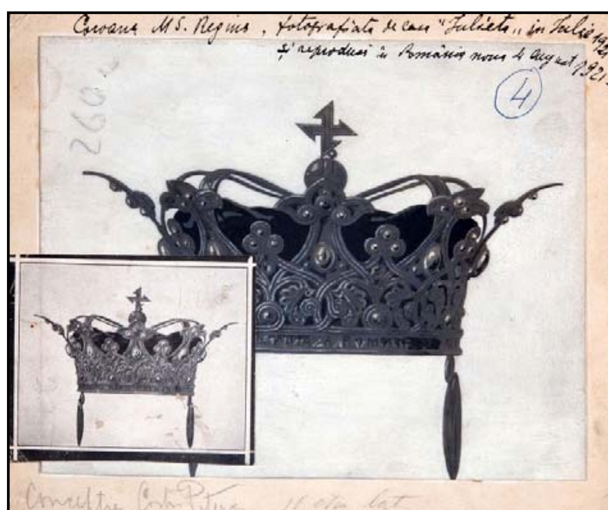
Manea Dan, *Sinaia, oraşul elitelor*, Bucureşti, Editura Arhimont, 2016.

Garaş Ana Calina, *Dacii nemuritori – roman document*, Bucureşti, Editura Rao Distribuție, 2021.

Daicoviciu Hadrian, *Dacii*, Bucureşti, Editura pentru literatură, 1968.

Dan Falcan, *Încoronarea Reginei Maria la Alba-Iulia*, articol publicat în numărul 23 al revistei „Historia Special”, disponibil în format digital pe paydemic.com, site consultat în data de 27.09.2021.

Bianca Pădurean, *Încoronarea lui Ferdinand şi a Maria ca regi ai României*, articol postat în data de 15 octombrie 2018, site consultat în data de 27.09.2021, rubrică publicată în *Pagina de Istorie* din sursa http://www.rfi.ro/tag/pagina-de-istorie.

Coroana Reginei Maria, confecționată din aurul dacic transilvănean.
Sursa: Muzeul Național de Istorie a României (Bucureşti).

CUM AU SĂRBĂTORIT VÂLCENII ÎNCORONAREA DE LA ALBA IULIA A REGELUI FERDINAND I ŞI A REGINEI MARIA

Ionela Dinescu

În vara anului 1922, guvernul prezidat de Ion I.C. Brătianu a anunțat Încoronarea Regelui Ferdinand I şi a Reginei Maria la Alba Iulia, oraşul simbol al României Mari, în ziua de 15 octombrie 1922.

Festivitățile s-au desfăşurat la Alba Iulia şi Bucureşti, în prezența a numeroşi oameni politici români şi străini, cu participarea mai multor zeci de mii de persoane.

La Alba Iulia, evenimentele au debutat în dimineața zilei de 15 octombrie pe o ploaie măruntă, alături de familia regală aflându-se membrii guvernului şi mai mulți invitați de marcă.

Serbările au început cu un Te-Deum în Catedrala Reîntregirii oficiat de către Miron Cristea, mitropolitul primat şi Nicolae Bălan, mitropolitul Ardealului. După terminarea slujbei religioase, Regele Ferdinand şi Regina Maria au urcat pe podiumul amenajat în afara catedralei, unde s-a desfăşurat ceremonia Încoronării în cadrul căreia, Regele Ferdinand şi-a pus singur pe cap coroana de oțel a Regelui Carol, la care s-au adăugat însemnele Basarabiei, Bucovinei şi Transilvaniei, iar după, a încoronat-o pe Regina Maria. S-a intonat Imnul regal, după care momentul a fost subliniat cu 101 de salve de tun.

Pe platoul din fața catedralei s-a desfăşurat defilarea trupelor, cei circa 40.000 de oşteni mărşăluind timp de două ore şi jumătate. Onorul a fost dat de Rege şi Regină, fiecare călărind în fața regimentelor proprii.

Acest eveniment grandios a fost sărbătorit în toată țară, după un program riguros stabilit de către Ministerul de Interne.

Pe de o parte, au fost festivitățile desfăşurate în fiecare capitală de județ şi localitate, oraş sau comună, iar pe de altă parte s-a organizat deplasarea primarilor şi preşedinților de Comisii Interimare la defilarea din Bucureşti din zilele de 16-17 octombrie 1922.

La Vâlcea, pentru organizarea festivităților dedicate Încoronării, în 6 octombrie 1922 a a vut loc, la solicitarea Prefecturii Județului Vâlcea, o întâlnire a autorităților locale în care s-a discutat programul serbărilor respective. Au fost solicitați să participe comandantul garnizoanei, directorii de licee şi şcoli din oraş, reprezentanții Episcopiei, preoții comunităților catolice, evanghelice şi israelite, preşedintele Sfatului Negustoresc, al Camerei de Comerț, primarul oraşului Râmnicu Vâlcea etc.

În organizarea festivităților respective s-a respectat programul național aprobat de către Ministerul de Interne şi care acoperea perioada 15-17 octombrie 1922. Conform acestuia, ziua de 15 octombrie debuta cu oficierea unui Te-Deum în toate bisericile din țară, indiferent de confesiune, la care asistau autoritățile militare şi civile alături de

locuitori. La ora 10.30, când la Alba Iulia avea loc încoronarea, toate clopotele bisericilor din țară urmau să bată în același timp.

La festivități participau toți locuitorii alături de preoți, învățători și șefii secțiilor de jandarmi, dând „cea mai frumoasă înfățișare acestor sărbători la sate la care să ia parte toți sătenii de la mic la mare”[1].

La Râmnicu Vâlcea, sărbătoarea Încoronării a început în dimineața zilei de 15 octombrie 1922, la ora 10 dimineața cu oficierea unui Te-Deum la Catedrala Sfintei Episcopii la care au participat autoritățile civile și militare din oraș, trupele din garnizoană, elevii tuturor școlilor, reprezentanții diferitelor societăți de binefacere și locuitorii orașului.

Militarii, elevii și membrii societăților de binefacere purtau fiecare drapelul național, așezați de-a lungul străzii Carol pornind din curtea Episcopiei până la Monumentul Independenței.

La orele 10.30, când la Alba Iulia Regele Ferdinand și Regina Maria erau încoronați, clopotele tuturor bisericilor din oraș au bătut timp de o jumătate de oră. După terminarea serviciului divin în catedrala Episcopală s-a citit **Pastorala** dată către credincioși de către I.P.S.S. Mitropolitul Ungro-Vlahiei și **Proclamația Regelui Ferdinand** adresată românilor[2]:

„Prin grația lui Dumnezeu și voința Națională am moștenit Coroana României după glorioasa domnie a Regelui Întemeietor.

Suindu-mă pe Tron am rugat Cerul să dea rod muncii ce fără preget, eram hotărât să închin iubitei mele Țări, ca bun Român și Rege.

Pronia cerească a binecuvântat și prin bărbăția poporului și vitejia ostașilor ne-a dat să lărgim hotarele Regatului și să înfăptuim dorul de veacuri al Neamului nostru.

Am venit astăzi cu Regina – care ne-a fost tovarășă în credința neclintită la restriște și la bucurie ca printr-această sărbătoare să consacrăm în fața Domnului și a scumpului nostru Popor legătura ce ne unește de-a pururi cu dânsul.

Punând pe Capul Meu, într-această străveche cetate a Daciei Romane, Coroana de oțel de la Plevna pe care noi și glorioase lupte au făcut-o pe veci Coroana României Mari, mă închin cu evlavie memoriei celor care, în toate vremurile și de pretutindeni, prin credința lor, prin munca și prin jertfa lor, au asigurat unitatea națională și salut cu dragoste pe acei care au proclamat-o într-un glas și o simțire de la Tisa până la Nistru și până la Mare.

Într-aceste clipe gândul meu se îndreaptă cu recunoștință către viteaza și iubita noastră armată.

Pentru răsplata trudelor trecutului, rog Cerul ca Poporul nostru să culeagă în pace roadele lor binecuvântate și să propășească în liniște, frăție și muncă harnică.

Cu inima plină de dragoste și credință mărturisesc dorințele sufletului meu:

Vreau ca țărănimea, stăpână pe veci pe ogoarele ce le-a dobândit, să le dea toată puterea de rodire în folosul ei și al binelui obștesc.

Vreau ca muncitorimea, credincioasă Patriei, să-și afle soarta tot mai prosperă într-o viață de armonie și de dreptate socială.

[1] Serviciul Județean Vâlcea al Arhivelor Naționale, *Fond Prefectura Județului Vâlcea*, dosar nr. 29/1922, f. 171.

[2] *Ibidem*, f. 182.

Vreau ca, în hotarele României Mari, toți fii buni ai Țării, fără deosebire de religie și de naționalitate, să se folosească de drepturi egale cu ale tuturor Românilor ca să ajute cu toate puterile Statul, în care Cel-de-Sus a rânduit să trăiască împreună cu noi.

Vreau ca Românii cu toate straturile sociale, însuflețiți de năzuința unei depline înfrățiri naționale, să se folosească toți de legitima ocrotire a Statului.

Vreau ca în timpul Domniei Mele, printr-o întinsă dezvoltare culturală, Patria noastră să-și îndeplinească menirea de civilizație ce-i revine în renașterea Orientului European după atâtea veacuri de cumplite zbuciumări.

Sunt sigur că, în îndeplinirea marei noastre datorii, voi avea sprijinul tuturor bunilor fii ai Țării, nedespărțiți în gând și în faptă în jurul Tronului.

Acestei sfinte misiuni, în neclintită unire cu Poporul nostru, voi închina toate puterile mele de om și de Rege și asupra ei chem, în această zi solemnă de înălțare sufletească, binecuvântarea celui A-Tot-Puternic."

După terminarea acestui moment, prefectul județului și comandantul garnizoanei au trecut în revistă trupele de militari și pe reprezentanții școlilor și societăților de binefacere prezente.

Programul a continuat cu defilarea elevilor tuturor școlilor din oraș, a membrilor societăților de binefacere, precum și militarilor din Regimentul 2 Dorobanți pe Bulevardul Tudor Vladimirescu, pe porțiunea dintre str. Traian și str. General Praporgescu.

În după amiaza zilei de 15 octombrie în fiecare școală s-au ținut cuvântări la care au asistat întreg corpul profesoral, elevii însoțiți de către părinți și alți locuitori ai orașului. În cazărmi s-au ținut, de asemenea, cuvântări la care au asistat tot corpul ofițeresc, trupa și membrii societăților Demobilizaților, a Orfanilor, Invalizilor și Văduvelor de Război, a Veteranilor etc.

Toate cele trei zile au fost declarate zile de sărbătoare, orașul a fost împodobit, iar magazinele închise. Autoritățile, școlile și alte instituții publice sau particulare și-au suspendat activitatea, singurele care au lucrat fiind fabricile, uzinele și atelierele.

În fiecare seară s-au organizat „iluminații" și retrageri cu torțe și muzică. Ordinea și siguranța pe străzi a fost asigurată de către poliție.

Slujbe religioase au fost organizate și de către bisericile comunităților catolice, evanghelice și israelite la care au participat și oficialități locale.

Printre invitații oficiali la evenimentele respective s-au aflat: primarul orașului, comandantul garnizoanei, președintele tribunalului, decanul baroului de avocați, administrator financiar etc.

Conform programului oficial[3], a doua zi după Încoronare, la 16 octombrie 1922, la București a avut loc defilarea tuturor primarilor din țară în fața Regelui, iar în ziua de 17 octombrie în Parcul Carol s-a organizat un banchet în cinstea tuturor participanților.

Organizarea deplasării unui număr atât de mare a fost exemplară. Fiecare participant a primit o „adeverință de identitate" în care, pe lângă nume și prenume, era trecută și gara de unde se îmbarcau spre București.

[3] *Ibidem*, f. 170.

Într-o adresă a Ministerului de Interne din 9 octombrie 1922 se specifica faptul că primarii urmau să ajungă în Bucureşti în ziua de 15 octombrie cu trenul special pus la dispoziția lor. Având în vedere faptul că acesta era format special pentru primari, se solicita luarea de măsuri pentru ca îmbarcarea acestora să se facă în cele mai bune condiții. Primarii trebuiau să sosească în Bucureşti în Gara Filaret, unde erau aşteptați de o delegație a Comisiei Interimare a Capitalei cu personalul necesar, care urmau să-i conducă la locurile de cazare stabilite şi la restaurantele unde luau masa. Urmau să primească instrucțiunile necesare referitoare la locul şi orele de desfăşurare a serbărilor, precum şi informațiile necesare pentru întoarcerea acasă. Cheltuielile de întreținere pentru cele trei zile erau suportate de către reprezentanții județelor, numai transportul dus-întors şi cazarea în Bucureşti fiind gratuite, precum şi o singură masă în ziua de 17 octombrie (f. 196).

În cazul reprezentanților județului Vâlcea, plecarea s-a făcut cu un tren accelerat care a plecat din Câineni în seara zilei de 14 octombrie. Cum trenul nu se oprea în toate gările prin care trecea, primarilor li s-a indicat să se îmbarce doar din anumite stații: Jiblea, Govora, Ioneşti. S-au luat măsuri ca primarii respectivi să fie în stații în timp util, iar administratorii de plăşi au supravegheat personal îmbarcarea pentru a se putea realiza în cele mai bune condiții[4]. La Piatra Olt s-a făcut legătura cu trenul accelerat care a plecat din Craiova în dimineața zilei de 15 octombrie.

S-au făcut nenumărate evidențe cu primarii şi preşedinții de comisii interimare care urmau să participe la evenimente, numărul acestora a fluctuat în funcție şi de posibilitățile materiale avute. În final, din 109 primari vâlceni au participat 100[5]. Repartiția pe gări a fost următoarea: Câineni-1, Cornet-1, Lotru-2, Jiblea-1, Rm. Vâlcea-6, Râureni-1, Govora-8, Băbeni-35, Ioneşti-2, Zăvideni-4, Drăgăşani-39[6].

În cazul preşedinților comisiilor interimare ale comunelor urbane şi rurale din județ, numărul lor a fost mai mare, iar analizând structura socială a acestora se remarcă faptul că majoritatea erau țărani, dar se regăseau şi câțiva proprietari de moşii: Alexandru Pârâianu, avocatul Gogu Ştefănescu, Constantin Tetoianu, I.P. Nisipeanu, D. Popescu din Buneşti etc.[7]

Un element important l-a reprezentat şi îmbrăcămintea purtată de către primarii prezenți la Bucureşti, având în vedere faptul că aceştia formau un „cortegiu etnografic" care defila în fața Majestăților Regale şi a oaspeților străini. Aceştia au purtat cele mai frumoase costume naționale caracteristice zonei din care proveneau, eşarfe tricolore cu semnul dinastic şi banderole pe braț, de asemenea tricolore[8]. Fiecare participant la evenimentele de la Bucureşti a fost decorat cu Medalia Comemorativă.

Încheiate după trei zile, festivitățile dedicate Încoronării de la Alba Iulia au rămas în memoria colectivă, nu atât prin amploarea lor, cât mai ales prin valoarea de simbol, vorbind românilor despre împlinirea idealului național, unirea tuturor românilor într-o singură țară.

---

[4] *Ibidem*, f. 146.
[5] Ibidem, f.174
[6] Ibidem, f.199
[7] Ibidem, f.177
[8] Ibidem,f.187

ECOURI ÎN PRESA ROMÂNEASCĂ DIN ARDEAL A VREMII, DESPRE ÎNCORONAREA DE LA ALBA IULIA A LUI FERDINAND I ÎNTREGITORUL, PRIMULUI REGE AL ROMÂNIEI MARI

Liviu Boar

Album commémoratif. Le couronnement de Leurs Majestés Le Roi Ferdinand I de Roumanie et La Reine Marie... 1923, lucrare aflată la Biblioteca Centrală Universitară „Lucian Blaga", Cluj-Napoca, Secțiunea Biblioteca digitală.

Sursa acestui material o constituie periodicele româneşti ale vremii pe care le-am consultat pe site-ul Bibliotecii Centrale Universitare „Lucian Blaga" din Cluj-Napoca. Vom cita în continuare doar numele publicației şi data acesteia[1].

Prima mențiune despre festivitățile organizate la Alba Iulia şi Bucureşti cu ocazia încoronării familiei regale am găsit-o în periodicul „Biserica şi Şcoala", revistă bisericească, şcolară, literară şi economică de la Arad, care în numărul 38 din 18 septembrie stil vechi /1 octombrie stil nou[2], publică „Programul oficial al încoronărei", la paginile 4-5, pe care îl reproducem integral în continuare:

[1] Încă odată mulțumiri managerului bibliotecii, conf. univ. dr. Valentin Orga, pentru strădania Domniei Sale privind digitalizarea presei ardelene.

[2] Adoptarea stilului nou s-a făcut în România după Marea Unire de la 1 decembrie 1918. Diferența între stilul vechi şi stilul nou era de 13 zile. Astfel în data de 5/18 martie 1919, Consiliul de Miniştri a adoptat Decretul-lege nr. 1.053 pentru „Adoptarea calendarului gregorian pe ziua de 1 aprilie 1919", publicat în „Monitorul Oficial" în 6 martie. Conform decretului, ziua de 1 aprilie 1919 stil vechi devenea oficial ziua de 14 aprilie stil nou. Începând cu această dată, toate datele din România s-au scris conform calendarului gregorian. Vezi: ro.wikipedia.org/wiki/Calendarul_gregorian. Publicațiile pe care le vom cita în continuare consemnează ambele date conform celor două stiluri.

Încoronarea

Iată programul oficial al încoronărei: În ziua de 15 Octombrie M.M. L.L. Regele şi Regina, împreună cu Familia Regală şi capetele încoronate, principii şi reprezentanţii statelor străine, vor sosi la Alba Iulia. Suveranii şi suita vor fi primiţi de membrii guvernului, misiunile străine, foştii primi miniştri, preşedinţii Corpurilor Legiuitoare cu soţiile şi de reprezentanţii autorităţilor. O companie de onoare – cu muzică şi drapel – va da onorurile militare. La orele 10 a.m. oficialităţile şi invitaţii vor pleca spre Catedrala din Alba Iulia spre a primi acolo pe suverani. Cortegiului regal va porni peste 10 minute din gara Alba Iulia, spre Catedrală. La Catedrală vor eşi întru întâmpinarea Suveranilor misiunile străine, principii, membrii (ai) guvernului şi ceilalţi invitaţi – în număr de 300 cât pot încăpea în biserică. Va urma serviciul divin care va fi oficiat de Mitropolitul Primat, dr. Miron Cristea, înconjurat de toţi înalţii prelaţii ai ţării: Mitropoliţi şi Episcopi. După încoronare – care va avea loc în interiorul Catedralei – M.S. Regele va eşi din biserică – sub un baldahin (sic!) *(la 40 m. de Catedrală sub clopotniţă) şi să va prezinta poporului îmbrăcat în mantie regală, cu coroana Regală pe cap şi cu toate insignele Regale. M. S. Regele va citi – de pe estrada de sub baldahin, – proclamaţia către popor, pe care apoi, heralzii o vor reciti în cele patru puncte cardinale ale oraşului Alba Iulia. După citirea proclamaţiei, M. S. Regele se va întoarce în Catedrală, spre a depune insignele Regale şi, apoi, va merge în apartamentele construite lângă biserică, unde va sta atât cât va fi nevoie pentru ca invitaţii să treacă în „Sala Unirii", unde M.M. L.L. Regele şi Regina vor face cerc* (sic!). *După ce M.M. L.L. se vor întreţine cu cei prezenţi, se va trece în sala de banchet, unde vor lua masa invitaţii cari au asistat la serviciul divin din Catedrala. La această masă vor lua parte şi preşedinţii şi vice preşedinţii Corpurilor Legiuitoare. Ceilalţi parlamentari vor lua masa în oraş. La ora 2 şi jum.(ătate) d.(upă) a.(miază) va începe revista armatei şi defilarea care va ţine până la 5 d.a. M.M. L.L. regele şi regina, principii, suita, membrii guvernului şi misiunile străine vor pleca – chiar în sara zilei de 15 Octombrie – spre Bucureşti şi vor sosi, în gara Mogoşoaia în dimineaţa de 16 Octomvrie. Din gara Mogoşoaia se va forma cortegiul încoronării pentru intrarea triumfală,în Capitală, în Ordinea următoare: Drapelele tuturor regimentelor; M.S. Regele călare, înconjurat de A.S.R. Principele Moştenitor Carol, Principele Nicolae, capetele încoronate, cari vor asista la serbările încoronării, misiunile străine, corpul diplomatic, ofiţerii superiori şi suita Regelui. M.S. Regina şi principesele în trăsuri de gală şi celelalte principese în trăsuri „a la Daumont"*[3]*. Cortegiul va fi încheiat de regimentul de escortă şi se va îndrepta spre Mitropolie, unde se vă oficia un nou serviciu divin. După slujba religioasă dela Mitropolie M.M. L.L. Regele şi Regina vor merge la statueta lui Mihai Viteazul împreună cu suita, unde vor primi defilarea cortegiului istoric şi etnografic. Defilarea va dura până la ora 2 d.a. În după amiaza aceleaşi zile Va avea loc un prânz de gală la Palat, în timp ce muzicile militare şi corurile vor cânta pe toate pieţele publice ale Capitalei. Seara retragere cu torţe şi luminaţii. Ziua*

---

[3] O trăsură trasă de patru cai, dintre care cei doi apropiaţi sunt călăriţi de postilions şi având doi lachei în spate.

(a) treia a serbărilor încoronării este rezervată reprezentațiilor de gală şi populare. Suveranii vor primi la Arenele Romane omagiile celor 10.000 primari din întregul cuprins al României întregite. Societățile corale vor da concerte; muzicele militare vor cânta în Parcul Carol. La ora 12 va începe ospățul primarilor care se va face tot în Parcul Carol, unde toate aleele principale – acoperite cu scânduri – vor fi ocupate cu mesele. Va urma o recepție la Palatul regal şi reprezentațiuni teatrale şi concerte simfonice.

*

* *

Săptămânalul „Libertatea" – foaie pentru popor, care apărea la Orăştie sub direcțiunea părintelui Ioan Moța[4], viitor protopop de Orăştie, dedică prima pagină a numărului său din 21 septembrie stil nou 1922, festivităților care se vor desfăşura cu ocazia încoronării Regelui Ferdinand şi a Reginei Maria.

În ajunul încoronării
- Programul statorit -

Ziua încoronării este totuşi în 15 Octobre, Dumineca, şi nu în 14 cum am scris şi noi în numărul trecut. Mai multe ziare din Bucureşti ne aduceau Mercurea trecută, în ziua încheerii foii, ştirea că sfatul miniştrilor a schimbat ziua încoronării pe Sâmbătă 14 Oct., pentru-ca pe Duminecă să fie M.S. Regele şi Regina la Bucureşti. Ştirea se desminte de gazetele guvernului, rămânând încoronarea pe 15, cum fusese plănuită dela început. Amănunte noi şi vestite oficios, ca hotărîri ale sfatului Miniştrilor, dăm azi următoarele: ***Sosirea.*** *Maestățile Lor Regele şi Regina împreună cu Familia Regală şi Domnitorii streini ce vor veni, Principii şi solii statelor streine, vor sosi la Alba-Iulia în dimineața zilei de 15 Octobre, pe la ora 9. În gară vor fi primiți de toți Miniştrii, de misiunile streine (diplomații streini aflători în Bucureşti, sosiți la Alba Iulia mai înainte cu o zi, deodată cu guvernul). Aici vor fi de față şi foştii întâi miniştri şi Preşedinții Adunării Deputaților şi a Senatorilor şi deregătorii cei mai înalți din stat. O companie de onoare cu muzică, va da onorurile militare. – Maestățile Lor rămân în gară, până la plecarea la Biserică. Întâi, aproape de ceasurile 10, vor pleca Miniştrii şi cei oficioşi, în Cetate, ca să întîmpine acolo pe Maestătile Lor. La ora 10 şi 10 minute, va porni apoi din gară „Cortegiul Regal" (convoiul ce însoțeşte pe Rege de-adreptul la Biserica încoronării).* ***Primirea.*** *La Catedrală (Biserica încoronării) vor aştepta pe Maiestățile Lor şi-i vor întîmpina cu supunere: Trimişii Caselor Domnitoare streine veniți anume pentru încoronare, Principii şi Miniştrii şi cei invitați a intra în catedrală, – anume 300 de persoane câte încap. Cu Maestățile Lor în frunte, ei vor întră în Biserică.* ***Slujba***

[4] Ioan Moța s-a născut în data de 15 decembrie 1868 în satul Certeju de Sus, județul Hunedoara, în familia preotului Ioan Moța (care timp de 47 de ani şi-a păstorit consătenii în credința ortodoxă). După absolvirea gimnaziului la Deva şi Beiuş, a urmat studii teologice la Sibiu, între anii 1887-1888 şi 1892-1894. În primii doi ani îl are coleg pe Elie Miron Cristea, viitor Patriarh al României Mari. A fost preot-paroh la Orăştie în perioada 1899-1940 şi protopop între anii 1932-1940. A decedat la data de 20 noiembrie 1940, la Bucureşti şi este înmormântat la Orăştie. Sursa: https://ro.wikipedia.org›wiki›Ioan Moța

D-zeiască. *Va urma slujba Dumnezeiască, îndeplinită de Metropolitul Primat Dr. Elie Miron Cristea, înconjurat de Metropoliții: Pimen al Moldovei, Nicolae Bălan al Sibiului, Vladimir Repta al Bucovinei, Gurie Grosul al Basarabiei, – şi de cei 11 episcopi: dela Argeş, Buzău, Roman, Dunărea-de Jos, Huşi, Arad, Oradea-Mare, Caransebeş, Cluj şi Hotin. La sfârşitul sfintei slujbe, va urma încoronarea însăşi.* ***Ieşirea din biserică.*** *După încoronare, Maestatea Sa Regele va ieşi din biserică sub un baldachin, la 40 de metri de catedrală, spre Clopotniță, şi se va arăta poporului de pe un loc înălțat, îmbrăcat în mantia regală, purtând pe cap Coroana şi toate semnele regale. De pe acel loc înălțat şi de sub baldachin, M.S. Regele va ceti Proclamația către popor (Cuvântul Său sărbătoresc). – După-ce M. Sa sfârşeşte cetirea, heralzi (vestitorii regali) vor ceti şi ei în cele 4 părți ale oraşului Alba Iulia, aceeaşi Proclamație, poporului adunat acolo, care n'a mai avut loc în cetate şi în curtea Bisericii.* ***Iar în Catedrală.*** *După cetirea Proclamației, M.S. Regele se va întoarce în Catedrală unde va lăsa semnele Regale şi Coroana şi mantia şi va trece apoi în sălile de lângă catedrală, unde se va odihni până ce oaspeții se vor aduna în „Sala Unirii" unde M.S. va merge şi va face „cerc" (adecă fiind oaspeții aşezați în cerc, Maestatea Sa va merge dela unul la altul, grăindu-i cu câte un cuvânt, schimbând câteva vorbe, primind fericirea acelora şi mulțumindu-le).* ***La Prânzul sărbătoresc.*** *După-ce M. Sa a stat de vorbă câtva timp cu cei de față, vor trece în Sala Prânzului sărbătoresc, la care vor lua parte cei 300 de invitați cari au fost în Catedrală, şi pe lângă ei Preşedinții Sfatului Țării. Celorlalți parlamentari, deputați şi senatori, vor lua masa în oraş.* ***Defilarea.*** *La ceasul 2 şi jumătate, se va începe defilarea armatei pe dinaintea Regelui încoronat, – apoi după armată grupurile de cetățeni, soliile sărbătoreşti trimise de oraşe, de sate, de peste tot locul – Defilarea aceasta va dura până la ceasul 5 d.a.* ***Plecarea.*** *Încă în seara aceleiaşi zile Maestățile Lor vor pleca, cu trenurile ce-i vor aştepta în gară, urmați de toți însoțitorii lor, spre Bucureşti, – unde vor sosi Luni dimineața în gara dela Mogoşoaia. Aci se va forma Cortegiul încoronării care venind dinspre Şosea, va intră în Bucureşti pe sub măreața Poartă Triumfată şi va înainta prin oraş în rândul următor: Convoiul Capitalei. În frunte vor merge Drapelele (steagurile) tuturor Regimentelor, va fi un strălucit codru de steaguri tricolore ce se vor legăna minunat în vânt, aliniate de fericiții lor purtători. În urma steagurilor fâlfâitoare va veni M.S. Regele călare, înconjurat de Principele Moştenitor Carol, Principele Nicolae, de Domnitorii ce vor fi venit, de Misiunile streine, de corpul diplomatic (Miniştrii țerilor streine), de ofițerii înalți şi de suita (însoțitorii) Regelui, – toții călare. După ei, în trăsuri mari, deschise, va urma M.S. Regina cu Principesele şi damele de Curte, în trăsuri la fel. Apoi Regimentul de Escortă (de Gardă a Curții), şi pe urmă poporul capitalei, nenumărat. Aşa se vor scurge, râu nesfârşit şi fericit, până la sfânta Biserică a Metropoliei în dealul Metropoliei, unde se va face o nouă slujbă Dumnezeiască, dând prilej M.S. Regelui a mulțumi lui D.zeu şi aci, în biserica fericiților Săi înaintaşi, – că l'a ajuns această mare şi luminată zi.* ***La Statuia lui Mihai.*** *Dela Biserică M. S. Regele va veni însoțit de aceiaşi lume aleasă şi strălucită, la Statuia lui Mihai Viteazul, – unde va urma defilarea armatei şi a Cortegiului istoric şi etnografic (un şir de icoane vii, oameni de azi închipuind vremuri din trecut şi oameni vestiți din trecutul neamnlui, apoi cele-cete*

de țărani din toate părțile tării, arătîndu-şi portul lor, bărbătesc şi femeesc (aşa cum s'a văzut şi în Ardeal când M. Sa a fost pe la noi în 1919). ***Prînzul la Palat.*** *Va urma prînz sărbătoresc la Palatul Regal, – cu toți oaspeții streini şi fruntaşii țării şi ai stăpînirii.* ***Petreceri poporale.*** *În toată după prînza acestei zile* (aşa în text. n.n. L.B.) *(Luni 16 Oct.), muzicile militare vor desfăta poporul, cîntînd pe piețele de obşte ale Bucureştilor. – Seara va fi retragere cu torțe (muzică condusă de un pluton de soldați purtînd făclii de răşină, aprinse). – Marți, a 3-a zi, vor fi tot felul de petreceri poporale. Între altele vre-o 10.000 de primari ai țării se vor aduna în „Arenele Romane” (în locul Expoziției) şi acolo M. Sa Regele şi Regina să vor înfățişa lor şi vor primi urările de bine ce le aduc aceşti soli ai tuturor comunelor din țară. La amiaz va urma ospățul acestor 10.000 primari în Parcul Carol, la mese aşternute în lungul cărărilor. Seara se vor ținea producții de teatru şi concerte, iar la palatul regal se va face o primire de rămas bun a oaspeților.*

*

* *

„Foaie Dicezană” – organul eparhiei ortodoxe române a Caransebeşului, în numărul 40 din 2 octombrie stil vechi/15 octombrie stil nou, publică pe prima pagină *Proclamația* pe care Regele Ferdinand o va citi cu ocazia încoronării, pe care o redăm în continuare:

Proclamația Regelui

Prin grația lui Dumnezeu şi voința Națională am moştenit Coroana României, după glorioasa domnie, a Regelui întemeietor. Suindu-mă pe Tron, am rugat Cerul să dea rod muncii, ce, fără preget, eram hotărît să închin iubitei mele Țări, ca bun Român şi Rege. Pronia cerească a binecuvântat şi prin bărbăția poporului şi vitejia ostaşilor ne-a dat să lărgim hotarele Regatului şi să înfăptuim dorul de veacuri al Neamului nostru. Am venit astăzi cu Regina care ne-a fost tovarăşă în credința neclintită la răstrişte şi la bucurie, ca printr'această sărbătoare să consacram în fața Domnului şi a scumpului nostru Popor legătura ce ne uneşte deapururea cu dânsul. Punând pe Capul Meu, într'această străveche cetate a Daciei Romane, Coroana de oțel dela Plevna, pe care noi şi glorioase lupte au făcut-o pe veci Coroana României Mari, Mă închin cu evlavie memoriei celor cari, în toate vremurile şi de pretutindeni, prin credința lor, prin munca şi prin jertfa lor, au asigurat unitatea națională şi salut cu dragoste pe acei cari au proclamat-o într'un glas şi o simțire dela Tisa până la Nistru şi până la Mare. Într, aceste, clipe gândul meu se îndreaptă cu recunoştință către viteaza şi iubita noastră armată. Pentru răsplata trudelor trecutului, rog Cerul ca poporul nostru să culeagă în pace roadele lor binecuvântate şi să propăşească în linişte, frăție şi muncă harnică. Cu inima plină de dragoste şi credință mărturisesc dorințele sufletului meu: Vreau ca țărănimea, stăpână pe veci pe ogoarele ce le-a dobândit, să le dea toată puterea de rodire în folosul ei şi al binelui obştesc. Vreau ca muncitorimea, credincioasă patriei, să-şi afle-soarta tot mai prosperă într'o viață de armonie şi de dreptate socială. Vreau ca, în hotarele României Mari, toți fiii buni ai țării, fără deosebire de religie şi de naționalitate, să se folosească de drepturi egale cu ale tuturor Românilor, ca să ajute

cu toate puterile statul în care Cel-de-Sus a rânduit să trăească împreună cu noi. Vreau ca Românii din toate straturile sociale, însufleţiţi de năzuinţa unei depline înfrăţiri naţionale, să se folosească toţi de legitima ocrotire a statului. Vreau ca în timpul domniei Mele, printr'o întinsă şi înaltă desvoltare culturală, patria noastră să-şi îndeplinească menirea de civilizaţie ce-i revine în renaşterea Orientului european după atâtea veacuri de cumplite sbuciumări. Sunt sigur că, în îndeplinirea marei noastre datorii, voiu avea sprijinul tuturor bunilor fii ai ţării, nedespărţiţi în gând şi în faptă în jurul tronului. Acestei sfinte misiuni, în neclintită unire cu poporul nostru, voiu închina toate puterile mele de om şi de Rege şi asupra ei chem în această zi solemnă de înălţare sufletească, binecuvântarea celui A-Tot-Puternic. FERDINAND I

*

*   *

Săptămânalul „Unirea”, care apărea la Blaj, foaia bisericească şi politică a românilor uniţi din Ardeal, publică pe prima pagină a numărului său apărut la 14 octombrie (pe stil nou) 1922, articolul intitulat *Încoronarea Suveranilor*, semnat de redactorul-şef al publicaţiei, Prof. Dr. Alexandru Rusu[5], viitor Episcop greco-catolic al Maramureşului, pe care îl reproducem în continuare.

Încoronarea Suveranilor noştri

de Prof. Dr. Alexandru Rusu

Când scriem aceste ştire, pentru a aduce şi din partea acestui organ omagiul nefăţărit, însoţit de cele mai sincere urări de bine, pe care-l depun la picioarele iubiţilor Suverani ai ţării cari se încoronează mâine la Alba Iulia, involuntar ni'se desfac în minte două icoane, deopotrivă de puternice prin sugestiunile pe cari le trezesc în sufletul nostru. Una este icoana fermecătoare a serbărilor. La Alba Iulia, ca şi în capitala ţării, la Bucureşti, se vor succeda în proximele trei zile serbările cele mai înălţătoare la cari neamul nostru românesc a putut să se gândească vreo'dată. Pe un drum cu totul nou bătut anume în scopul acesta, Maiestatea Sa regele Ferdinand, marele Căpitan al oştirilor biruitoare şi Domnul ţării române întregite, va intra cu triumf în cetatea lui Mihai Viteazul, şi în catedrala clădită după chipul şi asemănarea bisericii domneşti dela Târgovişte, va pune pe capul său şi pe acela al scumpei noastre Regine Coroana mândriei noastre naţionale: simbol veşnic al unirii definitive şi pentru

---

[5] Alexandru Rusu (22 noiembrie 1884 - 9 mai 1963) a fost un episcop român al Bisericii Greco-Catolice. Unul dintre cei doisprezece copii născuţi dintr-un preot în Comuna Şăulia, judeţul Mureş, a fost hirotonit preot în 1910, apoi, în 1931, a fost hirotonit episcop al Maramureşului. După ce conducerea bisericii a devenit vacantă în 1941, a fost ales Arhiepiscop Major al Făgăraşului şi Alba Iuliei în 1946, decizie aprobată de Sfântul Scaun, dar nu de guvernul român. Rusu a fost arestat în octombrie 1948 de către autorităţile regimului comunist care a scos în afara legii biserica şi a fost ţinut în două mănăstiri, în închisoarea Sighet şi apoi în alte două mănăstiri. În 1957, un tribunal militar l-a găsit vinovat de „instigare şi înaltă trădare”. Rusu a fost condamnat la 25 de ani de închisoare şi a ajuns la închisoarea Gherla, unde a murit de boală. La 19 martie 2019, Papa Francisc a aprobat beatificarea lui Rusu şi a altor şase episcopi greco-catolici. Sursa: https://ro.wikipedia.org/wiki/ Alexandru_Rusu

totdeauna a tuturor provinciilor locuite de Români. Alaiul domnesc care va porni la Alba-Iulia dela margine spre vârful cetății, precum şi acela care va parcurge capitala pe sub „Arcul de triumf" până sus pe „Dealul mitropoliei", va întrece de sigur tot ce închipuirea noastră ar pute a să'şi gândească. În sunetul fanfarelor româneşti şi în armonia divină a capelelor militare, Suveranii noştri vor trece, aici ca şi acolo, umbriți de drapelele tuturor regimentelor şi însoțiți de soliile serbătoreşti ale atâtor țări şi de cei mai mari căpitani ai oştirii române, spre culmea gloriei lor pământene. Straiele de serbătoare ale tuturor celor de față, lucirea armelor cari ne-au câştigat aceste zile de praznic, drapelele şi covoarele cari vor fi pretutindeni şi – nu mai pe urmă – bucuria din inimi, că Dumnezeu ne-a hărăzit să ajungem zilele acestea, şunt numai crâmpee răslețe şi şters e din icoana acestor serbări. Unde mai punem apoi bubuitul serbătoresc al tunurilor din atâtea capitale de județ şi rugăciunea smerită a clopotelor creştineşti din toate bisericile țării. Curat ca'n poveşti. Dar, dacă, tot ca'n poveşti, rîdem cu un ochiu şi ne bucurăm din tot, sufletul pentru această proslăvire a Domnilor țării, cu celălalt plângem. Şi plângem pentru că alături de această icoană a bucuriei, ochiul nostru zăreşte şi o altă icoană, care ne face durere. Este icoana acelei părți din populația țării, care nu participă la această serbare. Două mari partide politice, a căror reprezentanță parlamentară ar trebui să fie cel puțin o bună jumătate din Corpurile legiuitoare şi care, deşi de fapt redusă ca număr prin o „lovitură de stat" din cele mai grave în urmări, reprezintă deci cel puțin jumătate din țara întreagă, sunt nevoite să'şi calce pe suflet şi să stea de-o parte, la margine horei. Şi dacă te gândeşti, că unul din aceste partide este chiar partidul național al Ardealului, partidul, destoiniciei şi energiei neînfrânte a căruia este a se mulțumi în cea mai mare parte puterea de viață a neamului nostru din părțile acestea; dacă te gândeşti, ca prin hotărârea de neparticipare a acestui partid nici unul din conducătorii de ieri ai Ardealului nostru politic nu sunt la Alba Iulia în suita regală; şi că, după cum atât de răspicat o spune „Manifestul către popor" al acestui partid, întreagă vina pentru această turburare a marelui praznic o poartă partidul dela cârmă, care a crezut, că poate face din actul încoronării o meschină armă politică de partid, sufletul ți se strânge de durere şi dacă nu stărui a privi mai îndelung la această icoană, este numai pentru a nu plânge şi cu ochiul celălalt, care trebuie să râdă sub puterea strălucitoarei lumini care'l atinge.

În continuare, autorul articolului prezintă modul în care reprezentanții biserici greco-catolice din Ardeal vor participa la ceremonia încoronării.

Biserica noastră participă, prin reprezentanții săi oficiali: arhiereii, în frunte cu mitropolitul, la actul civil al încoronării. Partea ei bisericească a monopolizat-o ortodoxismul, pe care partidul liberal – contrar hotărîrilor dela Alba Iulia – vrea să'l mențină ca religie dominantă, de stat, şi de aceea arhiereii noştri neavând ce căuta în catedrala încoronării, se vor aduna ca mâine în jurul mormântului marelui arhiereu Athanasie Anghel[6]*, dela Maierii Alba Iuliei, şi din colțul acesta ferit de sgomotul lumii*

6 Atanasie Anghel Popa (mort la 19 august 1713) a fost un episcop greco-catolic român de Alba-Iulia între 1698 şi 1713. A fost succesorul lui Teophilus Seremi în fruntea Mitropoliei Bălgradului (Alba-Iulia). Prin eforturile sale continue, a perfecționat unirea transilvănenilor români cu Biserica Catolică. S-a născut la Bobâlna, fiul unui preot ortodox din Rapoltu Mare jud. Hunedoara. Anghel a fost hirotonit

se vor ruga pentru Suveranii serbătoriți ai zilei şi pentru ca pricina durerii dintre frații, cari toți puteau şi trebuiau să se bucure din acest prilej împreună, să se ridice cât mai curând cu putință. Şi dacă mai adaugem ceva, este numai dorința, ca Dumnezeu să asculte cât mai fără întârziere a lor rugăciune.

În finalul articolului, *„pentru orientarea cititorilor”* sunt publicate *„părțile mai însemnate ale programului definitiv al serbărilor încoronării”*.

*

*   *

Poate cea mai sensibilă cronică a încoronării de la Alba Iulia a fost publicată, sub semnătura lui N. Ardeleanu, în revista al cărei director era poetul Octavian Goga, „Țara noastră”, revistă literară, politică şi socială, care apărea la Cluj, în numărul 3 din 29 octombrie 1922. Iată textul:

Momente dela Alba-Iulia

Ziua mare a trecut, muzicile nu mai cântă, steagurile nu mai flutură, deasupra noastră însă planează amintirea şi ne prinde sufletul ca într'o strălucitoare rețea de argint. Cât de' misterioase sunt capriciile istoriei... Ea lasă se treacă rânduri întregi de oameni subt vălul posomorât al inacțiunii şi banalității, pentru-ca printr'o sguduire vulcanică să acorde unei generații mulțumiri şi satisfacții visate de veacuri, zadarnic. In adevăr sufletul nostru este plin de emoții ca un pahar de cristal în care nu mai încape nici un strop. După 'războiul liberator cu epopeia lui, după marşul la Budapesta şi noua făurire de hartă, încoronarea a venit să încheie acum epoca legendară a vieții noastre. Subt tensiunea formidabilă nervii resimt oboseala şi basmul pare a ne urmări de-acum pretutindeni în toate drumurile... Răsunetul cel mai puternic al strălucitului praznic trebuie căutat, desigur, tot jos la temelia neamului. Instinctele adânci ale țărănimii au tresărit de măreția actului şi cei mulți în haine albe, drepți la cuget şi sănătoşi în toate rosturile lor, au venit la Alba-Iulia să încadreze pe rege şi regină în clipele cele mai pline de înțeles ale istoriei noastre. Ei, depozitarii adevărați ai marilor adevăruri, liniştiți şi gânditori s'au revărsat spre cetatea lui Mihai, purtând în sufletul lor ca într'o urnă „taine de demult...” Ce păcat, că n'a fost pe deplin înțeleasă venirea lor şi că o „comisiune de încoronare” i-a izolat departe, dincolo de cordoanele poliție-neşti, pe singurii oaspeți chemați să dea nota de monumentalitate clipei când, potrivit datinei strămoşeşti, întâiul nostru rege îşi aşeza coroana pe cap. Şi de astădată, ca şi în alte rânduri, am văzut cuviința de jos şi neînțelegerea de sus…

Momentul cel mai solemn a fost îmbrățişarea suveranilor încoronați în fața mulțimii. Scena era înălțătoare prin omenescul ei. Dincolo de marele înțeles politic era consacrarea năzuințelor celor doi tovarăşi de viață trecuți prin atâtea sbuciumate frământări... În amintirea celor de față se răscoleau icoane de ieri cu liniile lor poso-morâte, tragedia războiului şi tot caleidoscopul sinistru dela Iaşi. Încoronarea de

episcop la 22 ianuarie 1698, de către mitropolitul ortodox oriental Teodosius (1620-1708). La 7 octombrie 1698 a convocat „Sinodul Unirii” la Alba Iulia. Actul de Unire cu Biserica Catolică a fost semnat de Anghel şi de 38 de protopopi. Sursa: Atanasie Anghel - Wikipediahttps://en.wikipedia.org ›

astăzi, după un lung cortegiu de jertfe, venea ca un' act de dreptate de undeva de sus şi îmbrăţişarea celor doi soţi răsplătiţi de soartă avea o înaltă semnificaţie morală. Lumea plângea… De ce trebuie oare să se furişeze la noi şi în clipele cele mai sărbătoreşti sensaţii desagreabile care să indispuie lumea împrăştiind împrejur o atmosferă inoportună? Cărei împrejurări se datoreşte faptul că la slujba încoronării prelaţii uniţi nu s'au prezentat, fiind mai bucuroşi să aştepte afară în societatea episcopilor catolici, decât să treacă pragul 'catedralei noastre? Asistenţa întreagă a subliniat această penibilă situaţie care a fost comentată în multe feluri. Ar fi util ca măcar acum în mod postum să se lămurească un echivoc pentru a feri cele două biserici de noi fricţiuni păgubitoare. În ori-ce caz motive de ordin ritual nu puteau opri, credem noi, prezenţa acestor prelaţi români, când musulmanii din Tulcea şi rabinii evreilor din ţară împreună cu episcopul sas din Sibiu, au crezut că se pot înfăţişa înaintea altarului nostru, aducând omagiul unei idei. Dar şi trecutul recent de aici din Ardeal cu practicele lui ne arată că adeseori prelaţii celor două biserici au stat alături nu numai subt acelaş acoperiş, dar chiar şi ca slujitori în faţa aceluiaş altar. Opreliştea deci e inexistentă, fiindcă în biserică canoanele nu sunt supuse unor revizuiri grabnice. În ori-ce caz ar fi indicată o reparaţie pentru ştirbirea adusă sentimentelor noastre frăţeşti... Pentru toţi cei prezenţi, dar mai ales pentru mulţimea misiunilor militare străine, defilarea trupelor a fost un punct din cele mai interesante. Soldaţii noştri cu aierul lor marţial, cu disciplina severă şi feţele luminoase au revărsat în toate inimile conştiinţa forţei şi sentimentul stabilităţii. Mareşalul Foch urmărea rândurile lor elastice cu ochiul lui scrutător şi'o veselie nefăţărită lumina chipul generalului Berthelot, tovarăşul de ieri, în vreme'ce dintr'un colţ se ridica ca un drapel eroul frontului românesc, silueta generalului Averescu. Tabloul celor trei ore de revistă militară s'a desfăşurat într'un cadru de binefăcătoare seriozitate, dând posibilitatea oaspeţilor străini, diplomaţi şi militari, să cumpănească resursele de putere reală ale noului stat şi rostul ce i se cuvine în aşezarea internaţională. Pentru noi a fost un prilej de bucurie şi faptul că diviziile care-şi treceau subt ochii noştri rândurile lor de oţel erau din regimente ardelene şi din vechiul regat deopotrivă, semnificând ideia de unire definitivă şi de apărare în faţa morţii subt cutele aceluiaş steag... Susceptibilitatea poporului nostru în faţa argumentelor estetice s'a vădit şi de astădată. Regina, fie în hlamida ei regală, pe cap cu strălucitoarea coroană bizantină, fie călare pe cal alb defilând în fruntea regimentului de roşiori, a smuls entusiasmul delirant al mulţimei trezind un val de frenezie populară. La începutul fiecărei lupte de desrobire naţională este o poezie, – a zis cineva, la începutul vieţii noastre de reunire trebuia să fie o regină frumoasă, – ne ziceam noi... Sunt convins, că dacă întâmplarea ar fi făcut să rătăcească la Alba-Iulia în ziua neuitată câţiva dintre „supăraţii” noştri, care spun că s'ar fi rugat şi dânşii atunci, la Arad se pare, – şi în alte biserici de provincie, – ar' fi fost biruiţi de solemnitatea momentului şi ar fi dus pe la vetrele lor amintiri înviorătoare. Sufletul larg al maselor însă a înregistrat farmecul acestei poveşti care a trecut întreagă în domeniul simţirii populare. De-acum prin căsuţele albe din umbra satelor imaginaţia toarce firul mai departe, în mitologia noastră acum se ţese basmul cel mai frumos... N. ARDELEANU

*

*   *

Viitorul Mitropolit al Ardealului, Nicolae Colan[7], publică pe prima pagină în „Revista Teologică”, organ pentru ştiinţa şi viaţa bisericească, care apărea la Sibiu sub egida Mitropoliei Ardealului, în Nr. 10-11 pe lunile octombrie-noiembrie 1922, un eseu intitulat simplu *Încoronarea*. Iată textul acestuia:

Încoronarea

Există o împărăţie ideală, în care nu pătrund decât faptele şi ideile mari: e împărăţia legendei. Actul covârşitor de mare, săvârşit la Bălgradul muceniciei noastre, Duminecă, în cincisprezece a lunei lui Octomvrie, anul Domnului una mie nouă sute douăzeci şi doi, va trece de bună seamă în lumea legendei. Căci încoronarea de la Alba-Iulia n-a fost o simplă ceremonie tradiţională, menită să investească pe suveranii noştri cu toate semnele puterii de domnie peste noroadele din întreg cuprinsul României Mari, ci a fost şi este pecetluirea supremului nostru ideal stropit cu multe lacrimi şi cu sânge... E visul de aur pentru care părinţii noştri au îndurat prigoană şi ocară şi umilinţe mari şi temniţe şi lanţuri, bătăi şi chinuri fără de sfârşit şi moarte groaznică prin ştreang şi sabie. E trâmbiţa de-aramă, care vesteşte lumii întregi izbânda năzuinţelor noastre de veacuri; e cununa scumpă aşezată pe fruntea nenumăraţilor mucenici, jertfa cărora ne-a adunat pentru totdeauna sub cârma aceluiaş împărat. E apoteoza unităţii noastre naţionale. Minunea cea mare s'a săvârşit. O lume întreagă s'a adunat la praznicul ei fără seamăn. De faţă au fost şi viii şi morţii. Mai ales morţii. Căci înaintea celor trei divizii de voinici, cari au defilat în cetatea sfântă a neamului nostru, a trecut cortegiul măreţelor umbre: a marelui voevod Mihaiu, a lui Horia, Cloşca, Crişan şi Avram Iancu, precum şi toată oastea celor şapte sute de mii de viteji, cari au murit – pentru învierea noastră. Şi uite, de ce a fost alaiul aşa de măreţ; de ce vuiau aşa de straşnic bătrânii munţi de bubuitul celor câte-o sută una guri de tunuri din Alba Iulia şi Bucureşti de ce cânta văzduhul cucernice cântări de slavă şi răspundeau tăriile uratelor ce răsunau din zeci de mii de piepturi. Vor trece ani şi veacuri, unul după altul. Şi cronicari isteţi vor căută să lămurească rostul vremilor ce ni s'a dat să le trăim aievea. Ajungând la ziua încoronării, se vor opri şi vor începe în letopiseţi foaie nouă. Şi vor scrie deasupra ei cu slove mari aşa: Ziua biruinţa Neamului Românesc ce au gătit-o Domnul ca să fie începătură de dreptate pentru toate noroadele din cuprinsul Ţarii noastre întregite. Şi iarăş vor mai trece veacuri multe. Iar cronicele lungi şi fără suflet vor fi mute. Legenda-şi va începe atunci povestea, din care se va zămisli în sufletul mare al unui poet: epopeea neamului nostru... N. Colan.

[7] Nicolae Colan (n. 28 noiembrie 1893, Vâlcele, actualul judeţ Covasna – d. 15 aprilie 1967 Sibiu): mitropolit ortodox al Ardealului, membru (1942) al Academiei Române. Între anii 1936-1957 a fost episcop al Episcopiei Vadului, Feleacului şi Clujului. La 23 mai 1957 a fost ales arhiepiscop al Sibiului şi mitropolit al Ardealului. A păstorit Mitropolia Ardealului până la sfârşitul vieţii. Sursa: Nicolae Colan https://ro.wikipedia.org/wiki/Nicolae_Colan

UNELE ASPECTE ALE REFLECTĂRII ÎN PRESA TRANSILVANĂ A ÎNCORONĂRII REGILOR ROMÂNIEI MARI, FERDINAND ŞI MARIA

Dumitru Cauc

Ferdinand şi Maria, regii speranţelor şi sufletelor românilor din Ardeal

În mentalul colectiv din Ardeal, încă din septembrie 1914, după moartea Regelui Carol I, Regele Ferdinand era perceput ca o speranţă a împlinirii idealurilor de libertate a românilor de peste munţi. Imaginea pozitivă dobândită de Ferdinand şi Maria pe frontul românesc din Moldova din vara anului 1917 şi promisiunile făcute soldaţilor, care îşi vărsau sângele pentru binele naţiei, au contribuit la sporirea încrederii neamului românesc din Ardeal în viitorii regi ai Românei Întregite.

În numărul ocazional al ziarului „Alba-Iulia" din 1 decembrie 1918, în pagina a doua, erau inserate proclamaţiile Regelui Ferdinand către popor şi către armată, date cu prilejul reintrării României în război alături de Antanta. Proclamaţiile exprimau încrederea lui Ferdinand în realizarea obiectivului pentru care în august 1916 România s-a alăturat Antantei: „Regele vostru vă cheamă din nou la luptă ca să înfăptuiţi visul nostru de atâtea veacuri: Unirea tuturor românilor pentru care în anii 1916-1917 aţi luptat cu atâta vitejie... fraţii noştri din Bucovina şi Ardeal vă cheamă pentru această ultimă luptă ca prin avântul vostru să le aduceţi eliberarea din jugul străin"[1].

După Marea Adunare Naţională de la Alba-Iulia, în ziarele din Ardeal vor apărea numeroase articole privind data şi locul unde se vor încorona regii Ferdinand şi Maria ca regi a României Mari. Toate ziarele erau convinse că locul era Alba-Iulia, locul unde Mihai Viteazul făcuse prima unire a românilor, dar şi locul martirajului lui Horea, Cloşca şi Crişan.

O parte însemnată a opiniei publice din Ardeal considera că încoronarea ar trebui să fie grăbită. În ediţia sa din 17 decembrie 1918, în ziarul „Alba-Iulia", sub titlul „Când şi unde se va încorona regele Ferdinand?", se insera părerea regelui că aceasta ar trebui să aibă loc după terminarea războiului: „Războiul e sfârşit. MS urmează să fie încoronat ca Rege al României Mari. Încoronarea va avea loc, după toate semnele, la Alba-Iulia, cetatea gloriei străbune a Românismului". Aceeaşi publicaţie sugera că momentul încoronării putea fi 24 ianuarie, care se lega atât de unirea principatelor din 1859, cât şi de „declararea neatârnării Basarabiei"[2].

Indiferent de contextul politic, de disputa dintre partidele politice, presa din Ardeal şi opinia publică au manifestat faţă de regii Ferdinand şi Maria o simpatie evi-

[1] „Alba-Iulia", număr ocazional, din 1 decembrie 1918, p. 2. După cum se spune în antetul publicaţiei, aceasta era organ al proclamării unităţii naţionale, fiind realizată în mare grabă căci „zilele mari de acum nu dau răgaz condeiului să-şi împlinească datoria lui de cronicar."

[2] „Alba-Iulia", an I, nr. 2, 1918, p. 2.

dentă. Simpatia profundă față de Regina Maria o redă același ziar din 24 decembrie: „Sculați-vă de acum și voi cei pe care înduioșata voastră mamă, Regina Maria, v-a văzut căzând cu brațele întinse spre Alba-Iulia, sculați-vă din morminte la glasul trâmbiței învierii noastre". Când trupele române au intrat în Alba-Iulia, așa cum spune ziarul cu același nume, populația orașului le-a primit cu mare entuziasm, exprimând cuvinte calde de apreciere pentru familia regală. Referindu-se la Regele Ferdinand, protopopul Clujului, dr. Elie Dăianu, spunea: „S-a relevat că Regele Ferdinand a știut să abdice de orice fel de considerații și să se contopească cu poporul său. Dar alături de Regele Ferdinand trăiește reprezentanta femeii române, care este cea mai mare româncă, pentru că s-a arătat mama soldaților când erau cel mai încercați între două colosuri: germanii și rușii. Regina a îndrăgit poprul nostru, poezia, doina și tot coloritul sufletului românesc. Regina Maria a țesut viitorul nostru, al poporului român"[3].

În presa transilvană, regii Ferdinand și Maria sunt considerați viitorul și pavăza întregului neam românesc: „Iar scutul și păvaza noastră e Majestatea Sa Regele Ferdinand și armata sa vitează. Avem țară, și avem rege"[4]. În cele mai multe dintre ziare se subliniază speranțele pe care și le puneau în Regele Ferdinand țăranii, care așteptau de la acesta împlinirea promisiunii privind reforma agrară: „Ascultați voi țărani cinstiți și cuminți de la sate, a venit un rege care vă înțelege graiul, a cărui inimă bate ca a voastră, care e întodeauna cu gândul la voi, un rege care vă știe durerile și vrea să vi le ușureze, un rege care vă dă pământ românesc, vă dă totul, căci pentru voi pământul e totul". În finalul articolului, se exprima convingerea că țăranii care-și vor primi pământ de la Regele Ferdinand vor ști să se jertfească pentru el și pentru țară: „Jertfește-te pentru el, iubește-l, căci el e regele vostru, regele țăranilor"[5].

Cu prilejul anului nou 1919, o serie de consilii naționale din Ardeal și diferite asociații profesionale vor adresa Reginei Maria și Regelui Ferdinand urări, care, așa cum va relata presa timpului, vor înduioșa mult inima suveranilor României. Presa va reflecta constant aceste inițiative. Relevantă este în acest sens invitația Consilului Național Român adresată Reginei Maria, pentru a vizita Ardealul: „Mărire Ție Regină cu minte și inimă de aur! Te așteptăm să vii! Când vei pune întâiul pas pe pământul Ardealului, vor tremura de bucurie inimile noastre, și lut ne vom face sub picioarele Tale și fericiți vom fi. Noi, care ți-am văzut numai imaginea sufletului tău. În cărțile scrise, te așteptăm să vii, să-ți vedem «ochii ca florile și fața ca zorile». Mărire Ție, domniță frumoasă și cuminte! Vino! În Ardeal vei vedea fețe brăzdate de trudă și vei auzi bătând inimi arse de suferință, dar vei vedea și lacrimi de bucurie, căci fericiți vor fi ochii care te vor vedea, căci mulți strămoși de-ai noștri au dorit să vadă ce vedem noi, și nu le-a fost dat lor. Vino cu ceriul senin al privirei Tale, înflori-vor plaiurile în calea ta și inimile noastre vor înflori de bucurie". Autorul articolului sublinia latura profund umanistă a reginei, care știa să aline suferințele celor obidiți: „Umbre sfinte te așteaptă, cu glas duios și-or spovedi durerea și tu îi vei înțelege, căci tu știi cronica tristă a

[3] „Alba-Iulia", organ al proclamării unității naționale, an I, nr. 3 din 24 dec. 1918, p. 3.
[4] „Alba-Iulia", an I, nr. 4 din 31 decembrie 1918, p. 1.
[5] „Alba-Iulia", anul II, nr. 3, din 8 (21) ian. 1919, p. 2. Articolul de fond al ziarului se intitula „Regele țăranilor".

ardelenilor... Un şir de mărgele de lacrimi e cronica noastră a ardelenilor. Sub vraja privirii tale noi vom uita trecutul înfiorător de dureros, ne-om îmbăta de albastrul nădejdilor multe, ţi-om cânta elegia uitării durerilor multe şi rapsodia nădejdilor nenumărate. Tu eşti floarea nădejdilor noastre, domniţă frumoasă şi cuminte!” Un alt apelativ la fel de măgulitor era „domniţă cu inimă şi minte de aur”[6].

Vizita pe care urmau să o facă suveranii României Mari în aşezările din Ardeal a fost relatată pe larg de publicaţiile transilvane. Vizita suveranilor României a început pe 24 mai 1919, în drumul lor către Oradea, aceştia vizitând Alba-Iulia, Bistriţa, Cluj, Blaj, Sibiu, Turda, Câmpeni, Abrud etc. Presa a reflectat pe larg însufleţirea care cuprinsese opinia publică din oraşul unirii: „Măria Ta! Soseşti Măria Ta în lăcaşul sfânt, deasupra căruia a poposit steaua ce ţi-a călăuzit şi până acuma paşii, soseşti în modestul oraş, unde s-a născut mântuirea neamului românesc... vrem să muiem privirile noastre în privirile Tale, să ne împrumutăm prin ele de dragostea unuia altuia”[7].

Cum erau priviţi suveranii României de românii ardeleni a subliniat ziarul „Alba-Iulia” din 20 mai 1919: „Cât a ţinut războiul Măria Sa (regina, n.n.) a fost «îngerul frontului», a sădit în inimile răniţilor florile nădejdii de viaţă. Mâna ei era socotită ca făcătoare de minuni, căci soldatul atins de ea se considera invulnerabil”: „Trebuia să ai multă căldură sufletească să poţi înflori atâta încredere şi atâtea nădejdi într-un popor”. În acelaşi număr al ziarului se arăta cum a susţinut în străinătate intersele[8], ca cel mai strălucit reprezentant al neamului[9].

Cât priveşte ideea ridicării unui monument, care să glorifice marea realizare de la 1 decembrie 1918, aceasta a venit din partea cărturarilor din oraşul unirii chiar din primele luni ale anului 1919[10]. După cum va consemna revista „Luceafărul”, aceşti iniţiatori vor redacta o chemare de suflet arătându-şi intenţia de a ridica un monument al unirii în inima Ardealului, „în cetatea care simbolizează întregirea politică a neamului nostru”. În chemare se mai arăta că „Alba-Iulia e menită să fie cetatea de încoronare a regilor noştri, să fie oraşul istoric, care prin instituţiuni culturale şi muzee să arate generaţiilor din viitor toate frământările poporului nostru pentru unire”[11]. După cum menţiona ziarul „Alba-Iulia” din 20 martie 1919, „ridicarea unui monumen în sfânta cetate Alba-Iulia şi care să fie gloria neamului românesc renăscut... este sprijinită cu cea mai mare însufleţire”, acest ziar făcând publice numele „generoşilor contributori”[12].

Presa ardeleană va relata constant eforturile pe care le făcea Regina Maria în străinătate pentru susţinerea cauzei României pe lângă liderii europeni. În unul dintre nume-

---

6 *Ibidem*, p. 2.

7 „Alba-Iulia”, anul II, nr. 21 din 29 mai 1919, p. 1.

8 „Cosânzeana”, anul VI, nr. 20 din 31octombrie 1922, pp. 1-2.

9 „Alba-Iulia„, anul II, nr. 20 din 20 mai 1919, p. 1.

10 „Libertatea”, anul XVII, nr. 5, 1919, p. 1. Publicaţia apărea săptămânal la Orăştie.

11 Această „chemare” a fost publicată în ziarul „Patria”, fiind preluată şi de alte publicaţii din Ardeal („Libertatea”, „Alba-Iulia”, „Luceafărul” etc.). Vezi „Luceafărul”, nr. 3 din 16 martie 1919, p. 136. Revista „Luceafărul” a apărut în 1902 la Budapesta, la iniţiativa unor patrioţi români „visători”, în 1906 şi-a mutata sediul la Sibiu, unde a apărut până la izbucnirea războiului. De la 1 ianuarie 1919 îşi va muta sediul la Bucureşti.

12 „Alba-Iulia”, anul II, nr. 12 din 12 martie 1919, p. 4.

rele sale, ziarul „Alba-Iulia" îşi informa cititorii că Regina Maria se afla la Londra, că în drumul ei spre capitala Marii Britanii a trecut prin Paris, unde a fost decorată din partea guvernului francez cu „Marele Cordon al Legiunii de Onoare", aprecierea reginei României venind şi din partea reginei Belgiei, care i-a acordat «Crucea Ordinului Regina Elisabeta»"[13].

În umărul din 3 iunie 1919, ziarul „Alba-Iulia", pe prima pagină avea articolul „Familia regală în Alba-Iulia", în care erau redate cu adâncă emoție sentimentele nutrite de populația oraşului unirii şi de tot Ardealul. După cum spune şi redactorul publicației, Alba- Iulia era „piscul suprem al dorurilor noastre după ce, în coate şi-n genunchi, după jertfe aşezate cu mâna largă pe altar, am ajuns pe culme". După cum sublinia autorul articolului, pregătirile pentru a întâmpina cuplul regal au fost pe măsură, pentru că organizatorii (comitetul de propagandă, comitetul de primire, comitetul de organizare etc.) au realizat ce mulțime de norod o să se reverse spre această Mecă a românismului. Iar poporul rânduit să ajute la măreața primire a fost pe măsura aşteptărilor: „Pe toți îi agită această însuflețire, prefăcută în energie de muncă. Porțile de triumf îmbrăcate cu măiestrie în cetini şi crengi de stejar, împodobite cu icoane şi inscripții se înălțau repede, una câte una. Haina verde a veseliei o vedeai cu bogăția ei de frunziş pretutindeni." La fel erau împodobite ferestrele tuturor caselor, tricolorul era „ca o melodie ce umple văzduhul până dincolo de el şi mai departe!"[14]

Vizitarea oraşului unirii de către familia regală a prilejuit o manifestare a puternicelor legături sufleteşti între un popor, care-şi văzuse împlinit idealul de libertate națională şi aştepta cu infiorare împlinirea şi a altor năzuințe, şi regii care erau chemați de acel timp istoric să scrie una dintre cele mai mărețe pagini de istorie. În numerele lor din 30 mai 1919 şi în cele din zilele următoare, ziarele fac largi referiri la vizita familiei regale în oraşul Marii Uniri. Fiind relevantă pentru similitudinea dintre această primire a regilor României şi cea de la încoronarea din 15 octombrie 1922, vom prezenta succint momentele acesteia şi sentimentele nutrite de către popor şi conducătorii acestuia, aşa cum le-a relatat presa ardeleană a timpului. Prima „aripă de soare" din acea zi de 30 mai 1919 a fost, după cum spuneau organizatorii, pricipesa Ileana, care a sosit cu trenul regal de la Braşov. Grația pricipesei care împrăştia către mulțime „gesturi tandre de noblețe şi căldură sufletească a sporit şi mai mult înălțimea momentului, cei prezenți aşteptând să se reverse căldura şi seninul speranțelor odată cu apariția cupului regal". În acest timp, soseau, din diferite părți ale Ardealului, trenuri după trenuri, „din ele revărsându-se o mare de culori învăluită de acordurile cântecelor naționale ale românilor. Când bubuiturile de tun şi clopotele bisericilor din oraş au răsunat, vacarmul a sporit „cu agitația sufletelor unui neam ce-şi vedea speranțele împlinite". După cum stabiliseră organizatorii primirii regilor României Întregite, trecerea în revistă a trupelor şi defilarea s-a ținut pe locul unde avusese loc la 1 decembrie 1918 marea adunare, iar deasupra locului „unde a fost îngropată inima lui Horea, locul omorârii celor doi martiri, deasupra cimitirului fâlfâia acum vesel un drapel, parcă vestind cuplului regal povestea cea mai tristă a neamului românesc din Ardeal". Realizatorul articolului concluziona:

[13] *Ibidem*.
[14] „Alba-Iulia", anul II, nr. 22 din 3 iunie 1919, p. 1.

„Duşmanii au vrut să amuţească glasul de dreptate al neamului românesc, dar nu au reuşit, sporind şi mai mult avântul său pentru unire cu Ţara. De fapt, aici s-a frânt trupul neamului, dar tot aici, frângându-se trupul celor doi, părţile frânte s-au reîntregit".

Descriind festivităţile prilejuite de vizita suveranilor României Mari la Alba Iulia, toate publicaţiile insistă asupra unui moment unic, de o mare încărcătură emoţională – primirea de către familia regală a sufletului românilor ardeleni. Sat după sat, oraş după oraş (125 în total), au prezentat în scene alegorice bogăţia şi sufletul acestora. Redăm şi noi câteva aşa cum au fost relatate de presa timpului: „Bărăbanţul aduce un bou, cu arc de flori în coarne", „Vinţul de Jos prezintă o nuntă ţărănească. Nunul mare predă regelui o ploscă minunată, iar nona Reginei nişte ţesături", „Sebeşelul toate obiceiurile de la ţară (ţurcă, şezătoare, nuntă, lucrul câmpului)", „Lancrămul care nici în veselie nu uită că Ardealul trebuie apărat", „Sebeşelul cu lucrători de la coasă", „Orăştie, cu un cor bine instruit", Ighiul cu cules de vii" etc. Deşi, când a defilat satul Ighiu cu carul alegoric „culesul de vii" cerul a luat înfăţişarea zilelor de toamnă („în jocuri nebune cădeau picurii mărunţi de ploaie"), răspunzând îngrijorării lui Iuliu Maniu, Regina Maria a exclamat: „Mai poţi simţi oboseală când vezi astfel de lucruri!".

Şi cu acest prilej, ziarele consemnează bucuria celor prezenţi de a o vedea pe regina sufletelor românilor. „Mulţimea nu se mai sătura privind imaginea care o reprezenta pe regina Maria îmbrăcată în costum naţional ţinând în mâna stângă furca de tors primită în dar de la un anumit sat. Ce imagine mai frumoasă decât o regină cu o furcă şi o domniţă în port naţional, cu năframă pe cap, prinsă la bărbie! Nu ştiai să plângi, să râzi, să joci, să strigi sau să te prosterni." Modul în care era receptată unirea de către poporul din Ardeal şi încoronarea ce urma să aibă loc a regilor la Alba-Iulia a sintetizat-o un moşneag din mulţime: „Acum avem şi noi împărat!"[15]

După cum se sublinia în diferite articole de presă, încă de la începutul anului 1919, încoronarea regilor României era aşteptată de întreaga opinie publică românească, cei mai mulţi români considerând că momentul nimerit ar fi septembrie 1919, când s-ar fi împlint cinci ani de la urcarea pe tron a lui Ferdinand. După anunţul privind construirea în Alba-Iulia a unui lăcaş de cult, mulţi cunoscători ai vieţii politice au avansat data de 10 mai 1921, ulterior de 10 mai 1922. Începute în anul 1921, lucrările de ridicare a Catedralei Încoronării au avansat relativ repede, totuşi, la începutul lunii septembrie 1921 guvernul a comunicat că Încoronarea a fost amânată, făcând din nou loc speculaţiilor că se lua în considerare ziua de 10 mai, această zi fiind şi cea în care s-a încoronat Carol I[16]. Toată vara anului 1921, presa transilvană informa cititorii despre cum decurgeau lucrările la construcţiile ce erau ridicate în acest scop (biserica Încoronării şi sala de recepţie destinată aceluiaşi eveniment). În numărul 28 al ziarului „Libertatea" era inserată părerea lui Nicolae Iorga privind dimensiunile prea mici ale bisericii, compensate de faptul că arhitectural era deosebit de frumoasă. În acelaşi număr se arăta că, deşi la ea lucrau zi şi noapte echipă după echipă, lucrările nu s-ar fi putut finaliza până la 24 septembrie 1921[17]. Aşa cum consemna „Calendarul Naţional de la Orăştie"

---

[15] *Ibidem*, pp. 2-3.
[16] „Libertatea", anul XIX, nr. 35 din 1 septembrie 1921, p. 3.
[17] Libertatea", anul XIX, nr. 30 din 28 iulie 1921, p. 1.

pe anul 1922, la sfârşitul anului 1921 biserica Încoronării era aproape finalizată. Între cele 32 de imagini de pe paginile calendarului se găseau icoana înfăţişând întreaga familie regală şi icoana bisericii Încoronării[18].

Începând cu luna septembrie 1922, în toate publicaţiile, însoţite de imaginea bisericii Încoronării, apar titluri referitoare la acest eveniment, fiecare dintre ele informând opinia publică despre stadiul pregătirii ceremoniilor, despre Catedrala Încoronării, despre invitaţii de onoare. Marele eveniment a prilejuit gazetarilor ardeleni să-şi exprime din nou ataşamentul sufletesc faţă de familia regală.

Dacă Regele Ferdinand era asociat cu vitejia, onoarea şi generozitatea faţă de ţăranii cărora le dăduse pământ, Regina Maria întruchipa înţelepciunea, blândeţea şi iubirea profundă a pământului românesc. O revistă de cultură din Ardeal, în numărul din octombrie 1922 scria: „Avem un Rege adânc iubitor al poporului român... Avem un Rege viteaz: vorbească despre acesta luptătorii care au scăpat din frontul războiului pentru întregirea neamului şi care, prin însăşi vorba Regelui, pătruns până-n rândurile lor, au fost îmbărbătaţi la faptele de eroism". Virtuţile Reginei Maria nu erau mai prejos: „Avem o Regină înţeleaptă în sufletul căreia sălăşuieşte însăşi blândeţea: mărturisească aceasta răniţii care zăceau cu grămada prin paturile spitalelor de război şi cărora un cuvânt blând al reginei însoţit de o privire care împărtăşea adânc durerea lor, le-a uşurat mai mult suferinţa şi le-a dăruit mai multă speranţă de viaţă"[19].

O altă revistă ardeleană de cultură dedica aproape în totalitate numărul său din 15 octombrie 1922, sfinţirii Catedralei Încoronării. Mai întâi, publicaţia surprindea atmosfera din Alba-Iulia din zilele premergătoare Încoronării, cuvântul bine ales fiind „extazul": „Încoronarea de la Alba-Iulia îşi are accentele sale precursorii, a căror vibrare devine zi cu zi tot mai impetuoasă şi înfrigurată în drumul spre apogeu, până ce, Duminica viitoare, toate freamătele acestea se vor încrucişa în centru comun, dând naştere celei mai grandioase armonii, aceea a extazului împlinirii scopului". Aşa cum scria mai departe autorul articolului, până atunci „oraşul Încoronării fierbe şi se sbuciumă"[20]. Surprinzând hainele de sărbătoare pe care le îmbrăca „oraşul Încoronării", ziarele şi revistele de cultură fac ample referiri la arhitectura Catedralei Încoronării, la stadiul în care se găsea în ziua sfinţirii acesteia (8 octombrie 1922) şi în ziua Încoronării. Publicând în paginile sale chipurile suveranilor României şi imaginea Catedralei Încoronării, revista „Cosânzeana" remarca unicitatea sfântului lăcaş: „Sufletul ţi se luminează, ochii nu pot mistui toată frumuseţea decorurilor şi a liniilor... totul e românesc, în stil dulce şi caracteristic de-al nostru strămoşesc, practicat mai ales în vcehiul regat până acum"[21]. Oferind cititorilor imagini din interiorul bisericii (părţi din picturi), publicaţia oferea şi răspuns la întrebarea pe care şi-o puneau contemporanii privind dimensiunile Catedralei Încoronării, unde nu ar fi încăput mai mult de 300 de persoane, motivaţia fiind că s-a imitat biserica domnească din Târgovişte „unde s-a închinat şi sfinţit Mihai Viteazul". Pentru a completa tabloul imaginii oraşului unirii în

[18] „Calendarul Naţional de la Orăştie" pe anul 1922.
[19] „Cele trei Crişuri", anul II, nr. 14, p. 209.
[20] „Cosânzeana", anul VI, nr. 19 din 15 octombrie 1922, p. 282.
[21] *Ibidem*, p. 283.

zilele premergătoare Încoronării, redăm câteva versuri închinate Regelui Ferdinand[22]: „Azi în zi de sărbătoare/ Ai venit pe-al nostru plai/ Să-ţi arăţi iubirea-ntreagă pentru noi, mărite Crai,/ Saltă inima română de atâta bucurie:/ De la Tisa pân' la Nistru – o frumoasă Românie./ Sire, noi cari Te-aşteptarăm cu un dor nemărginit,/ Azi în sfânta sărbătoare/ Îţi urăm: Bine-Ai venit?

O altă publicaţie din Ardeal a surprins atât măreţia evenimentului pentru contemporani, cât şi valoarea sa de simbol pentru generaţiile care vor urma: „Glasul clopotelor din Alba-Iulia unite cu ecoul clopotelor din toată Ţara au vestit nu numai întregei suflări româneşti, dar şi lumii întregi sărbătoarea de încoronare a însăşi libertăţii acestui popor, împărţit vreme de atâtea lungi veacuri sub apăsarea jugului mai multor stăpâniri străine. Lacrămile curate, tremurau pe genele celor cari, cu cât au suferit mai mult în trecut, cu atât au simţit mai adânc în sufletul lor adevărata măreţie a sărbătorii pentru încoronarea Regelui desrobirii româneşti, erau lacrimi uşoare de bucurie, stropi de rouă limpede înviorând florile într-o dimineaţă de primăvară"[23].

„Foia Poporului" din 1 octombrie 1922 reflecta poziţia Partidului Naţional Român din Transilvania privind Încoronarea regilor: „Cu simţăminte curate, cu conştiinţa înaltă a înţelegerii între Rege şi Ţară ar fi trebuit să se serbeze acestă zi". După cum se afirma în continuarea articolului, Încoronarea ar fi trebuit să aibă loc „după ce valurile politice s-ar fi liniştit", era o aluzie la faptul că PNL ar fi grăbit încoronarea din motive electorale[24]. În articolul „Partidul naţional şi încoronarea", erau inserate aprecierile lui Vasile Goldiş, vicepreşedintele PNR: „În mijlocul acestei nemulţumiri generale (referire la PNL), n-ar fi cu cale să îndemni pe Majestatea Sa să se încoroneze". Aceeaşi publicaţie, analizând situaţia politică a momentului, se întreba: „Se face Încoronarea?" Ziarul va publica şi părerile a doi deputaţi ardeleni, care, după analiza circumstanţelor pentru care Încoronarea n-ar fi trebuit să aibă loc, conculzionau: „Şi neavând Constituţia, Regele nu are pe ce să pue jurământul, că va păzi legile statului"[25].

Deşi în numerele anterioare încoronării de la Alba Iulia ziarul „Foaia Poporului" exprimase clar poziţia PNR de împotrivire la Încoronare, în numărul din 15 octombrie, în ziua Încoronării, articolul de pe prima pagină era dedicat dinastiei române. Articolul se întindea pe trei pagini, pe prima fiind şi portretele Regelui Ferdinand şi Reginei Maria, pe două medalii, cu inscripţia „Rege al tuturor românilor şi Regină a tuturor românilor". Autorul acestuia făcea un istoric al dinastiei, menţionând că „alegerea lui Carol I s-a dovedit cât se poate de fericită, după cum arată întâmplările care au urmat, românii de mult timp dorind dinastie străină pe tronul României". Autorul articolului insera apoi declaraţiile lui Carol I după depunerea jurământului: „Punând piciorul pe acest sfânt pământ am şi devenit român"; „Eu vă aduc o inimă cinstită, cugetări drepte, o voinţă tare de a face binele, un devotament fără margini către noua mea patrie şi acel neînvins respect către lege, pe care l-am cules din exemplul alor mei. Cetăţean azi, mâine de va fi nevoie soldat, eu voi împărţi cu Dumneavoastră soarta bună ca şi pe cea

[22] *Ibidem*, p. 286.
[23] „Cele trei Crişuri", anul III, nr. 14, pp. 209-210.
[24] „Foaia Poporului", 1 octombrie 1922, p. 1.
[25] „Foaia Poporului", 8 octombrie 1922, p. 1.

rea. Din acest moment totul este comun între noi, credeți în mine precum cred eu în d-voastră”. Autorul articolului concluziona că prințul Carol de Hohenzollern, cu adevărat, „şi-a pus toate puterile lui, ajutat de o minte ageră şi de o mare încredere în Dumnezeu, în slujba neamului românesc”. Pentru a demonstra cititorilor de ce şi această Încoronare va fi o nouă culme a nației române, erau sintetic enumerate marile realizări ale României în timpul domniei acestuia, inserând şi câteva fragmente din testamentul acestuia: „...Cu toate greutățile pe care le-am întâlnit, am păşit fără frică şi fără şovăire, înainte pe calea dreaptă, având nemărginită încredere în Dumnezeu şi în bunul simț al credinciosului meu popor”. Carol I avea conştiința că lăsa urmaşului său o moştenire ce trebuia sporită: „Urmaşul meu la tron primeşte în dar o moştenire, de care el va fi mândru şi pe care o va cârmui, în spiritul meu, călăuzit fiind prin deviza *Totul pentru țară, nimic pentru tine* şi *Nihil sine Deo* (Nimic fără Dumnezeu)”. Ziarul îşi exprima simpatia profundă şi față de Regina Elisabeta, „mama răniților”, care a fost călăuzită de gândul: „Nu am decât o fericire-datoria, nu e decât o mângâiere-munca, nu e decât o bucurie-frumosul”. Cât priveşte calitatea ei de scriitoare, aceasta a făcut „ca străinii să cunoască frumusețile basmelor şi ale istoriei naostre”. În aceeaşi publicație, două pagini erau dedicate regilor Ferdinand şi Maria. După ce inserează aspecte din biografia celor doi, se prezintă extrase din jurământul depus la inaugurarea domniei în 1914, subliniind că „făgăduielile rostite de rege la urcarea sa pe tron şi le-a împlinit cât a putut de bine”. Se insista mult pe faptul că regele n-a intrat în 1916 în război alături de Germania pentru că ştia că „la o țintă mare (referire la idealul național n.n.) omul ca şi un popor, se poate ajunge numai prin jertfe tot mai mari”. Se întărea această aserțiune prin faptul dovedit că, pe tot timpul războiului, regele şi regina au fost alături de poporul român ,,îmbărbătând şi mângâind”. Iar făgăduiala făcută țăranilor în tranşee, că „orice s-ar întâmpla, făgăduiala că va împărți pământ țăranilor, o va împlini”, a făcut din Ferdinand Regele țăranilor. Pornind de la dictonul „Să-i dăm Cezarului ce este al Cezarului”, autorul concluziona că şi poporul din Ardeal le da regelui şi reginei „înainte de toate inimile noastre”. În continuare se prezenta programul încoronării, era descris modul în care s-a sfințit în ziua de 8 octombrie Catedrala Încoronării, erau menționate țările care-şi vor trimite reprezentați la încoronare. Pe aceeaşi poziție echilibrată s-a manifestat în zilele premergătoare Încoronării şi publicația „Libertatea”, care pleda pentru renunțarea la orgolii, „la grija cea lumească”, toate forțele politice urmând să se concentreze pe ceea ce constituia atunci un moment de vârf al progresului istoric al nației: „Să lăpădăm şi noi pe o clipă grija cea lumească din lumea noastră politică, toată mâhnirea ce poate pe drept o avem, toată supărarea ce poate pe drept o purtăm”[26]. Aceeaşi publicație prezenta în paginile sale întregul program al manifestărilor prilejuite de Încoronare, atât pe cele din 15 octombrie de la Alba Iulia, cât şi pe cele din Bucureşti, de a doua zi. Dintre momentele care vor urma Încoronării, ziarul acorda o atenție deosebită „Cortegiului istoric”. După cum consemna publicația, „Cortegiul istoric este un şir de chipuri vii aducând aminte de vremuri mari din istoria țării şi a neamului, făcând pe privitor să i se pară că trăieşte pe o clipă acele zile”. Cele 15

[26]„Libertatea”, anul II, nr. 41 din 12 octombrie 1922, p. 1.

„cortegiuri istorice” au fost: vremea daco-romană, împăratul Traian şi regele Decebal, Descălecarea, Mircea cel Bătrân şi Alexandru cel Bun, Ştefan cel Mare şi Vlad Ţepeş, Mihai Viteazul, Matei Basarab şi Vasile Lupu, Dimitrie Cantemir şi Constantin Brîncoveanu, Horea, Cloşca şi Crişan, Tudor Vladimirescu, Avram Iancu, Desrobirea de la 1848, unirea principatelor, războiul natârnării, Întregirea neamului[27].

Premergătoare Încoronării a fost sfinţirea Catedralei Încoronării, ziarele descriind pe larg desfăşurarea acesteia şi înaltele feţe bisericeşti participante. Impresionant pentru oamenii timpului a fost şi clopotul cel mare din clopotniţa bisericii pe care au fost inscripţionate cuvintele „Făcutu-s-au acest clopot pentru biserica românească pe locul clădirei lui Mihai Viteazul în zilele Regelui Ferdinand I-iul, întregitor de ţară şi de neam şi Domn al tuturor Românilor-1922, anul încoronării Sale la Alba-Iulia”.

Clipele sfinte ale Încoronării

Dintre toate titlurile ziarelor şi revistelor ardelene referitoare la Încoronarea regilor României Mari acesta ni s-a părut cel mai adecvat pentru a descrie acest moment de înălţare a neamului românesc şi de sudură sufletească a conducătorilor cu poporul, sudură care astăzi, la 100 de ani de la acele înălţări ale naţiei, ne lipseşte. Un aspect esenţial al descrierii de către presa transilvană a sărbătorii Încoronării îl constituie dispariţia zavistiei dintre gazetari, indiferent de opţiunile lor politice, toţi au fost ataşaţi sufleteşte de acel moment unic, ireversibil, al istoriei noastre. Aşa se explică faptul că toate ziarele şi revistele subliniază momentul apoteotic al Încoronării, murmurul dulce al mulţimii la imaginea desprinsă parcă din basme a cuplului regal, sesizând, cu aceeaşi fineţe, decizia Partidului Naţional Român de a nu participa la Încoronare şi unele, inerente, „defecţiuni” în organizarea manifestărilor.

Descriind sărbătoarea Încoronării, întreaga presă ardeleană subliniază unicitatea momentului, atingerea unui pisc al neamului românesc, dar şi deschiderea de noi orizonturi, care, la rândul lor, cereau din partea poporului şi a decidenţilor politici noi angajări, noi îndatoriri. Redăm câteva impresii şi idei:

„Azi, când cu privirea pierdută în gânduri ne aducem aminte de ceea ce am văzut la Alba-Iulia, de ceea ce s-a făcut acolo şi aparţine deja trecutului intangibil, un val de căldură sufletească ne năpădeşte, şi ne dă mulţumirea pe care cu greu o poţi materializa în cuvinte de proză, a drumeţului care, ajuns la o casă primitoare, se odihneşte lângă focul mântuitor al căminului, în urma unui drum lung şi chinuitor prin crivăţ şi viscol. Ne simţim altfel decum eram înainte. Atunci eram încă dedesubt, acum suntem deasupra, şi nimic nu ne mai poate lua înapoi ceea ce ne-a dat Alba-Iulia în ziua aceea ploioasă. De-acum înainte dreptul nostru istoric asupra ţărilor române a căpătat o nouă forţă, una dintre cele mai puternice. Iar nădejdile noastre în viitorul strălucit al unei ţări româneşti civilizatoare şi unitare, au primit o nouă garanţie de îndeplinire. Am trecut o culme. Alte orizonturi ni se deschid, alte căi îşi şerpuesc înaintea noastră firul. Trecutul e dincolo; neamul robit şi clipele liberării lui şi ale satisfacţiei cuvenite, sunt toate ale trecutului; de-acum înainte prezentul e viitorul de până eri, viaţa noastră e visul nesfârşi-

[27] *Ibidem*, pp. 2-3.

tului şir de martiri. Suntem alţi oameni, într-o altă viaţă, cu alte datorii. Cu pietate se cuvine să prindem aci „până sunt încă proaspete, clipele sfinte-în cari, pe sub baldachinul de la Alba-Iulia, poporul român a trecut într-o nouă epocă, a părăsit cu strălucire un trecut scump şi aprig totodată. Va fi o pagină din Biblia Naţiunei, căreia, în clipe de încercare, va trebui să-i cerem îndemnul cuminte”[28].

Dintre numeroasele descrieri ale ceremoniei Încoronării am selectat pe cea mai sintetică dintre ele: „întregul drum de la gară la cetate, şi tot oraşul era pavoazat încă din ajun cu uriaşe steaguri tricolore, superb montate, purtând toate armele României noi. În piaţa foarte largă nu mai încăpeau automobilele. Cu o zi mai înainte au început, să sosească trenurile speciale, aducând lumea, mai ales ţărani, din toate părţile”[29].

„Regele, după ce s-a încoronat pe sine şi pe Regină, citeşte proclamaţia către popor în faţa preşedinţilor Corpurilor Legiuitoare, sub baldachinul înălţat înaintea clopotniţei. Convoiuri nesfârşite împărţite după regiuni, au plecat de dimineaţă în cetate şi au fost aşezate la locurile lor. Pe la ora 10, în vreme ce de sus cernea o ploae măruntă, aducătoare de belşug, a sosit cortegiul în cetate, însoţit de urale nesfârşite. Familia regală, în splendide trăsuri închise, coboară la treptele bisericei şi întră în catedrală, împreună cu invitaţii. După oficierea serviciului divin, căruia i-a dat răspunsul corul „Carmen” din Bucureşti, Î.P.S.S. Mitropolitul Primat citeşte rugăciunea, anume făcută de Dânsul pentru acest prilej, şi întreaga asistenţă în frunte cu familia regală iese din biserică şi trecând pe sub cloponiţă, invitaţii şi principii iau loc la stânga baldachinului ridicat în afară de ziduri, la 2 metri depărtare de turn, iar M.M. L.L. se urcă pe estrada acoperită de baldachin, unde aşteptau preşedinţii corpurilor legiuitoare cu coroanele aşezate pe perniţe mici. În glasul clopotelor şi al tunurilor şi în uralele mulţimii M.S. Regele ia cu mâinile sale coroana de oţel a Regelui Carol, făcută, din oţelul tunurilor capturate la 1877-78 şi o aşează pe capul său. Îndată după aceia, în vreme ce clopotele îşi cântau mai departe versul luminos iar tunurile răspundeau ca un ecou îndepărtat şi înfricoşat, inimile mişcate ale tuturor fură izbite de o emoţie şi mai puternică şi mai duioasă până la lacrimi. Regina căzu în genunchi înaintea Regelui încoronat şi primi din mâinile lui coroana pe capul ei plecat cu supunere şi smerenie. Se sculă apoi, şi perechea regală se îmbrăţişa şi-ascultă cuvintele reprezentanţilor poporului: preşedinţii Camerei şi al Senatului. Pe urmă Regele cu glas sever şi oţelit îşi citi Proclamaţia către popor. Departe, unde eram noi, nu se auziră decât ultimele cuvinte spuse deosebit de răspicat: „„...pentru sfânta unire!” Şi apoi, încet, în pas serbătoresc, s-au întors în biserică sub baldachinul susţinut de 6 ofiţeri, iar de acolo au mers la palatul regal şi în sala festivă, unde a urmat banchetul. După masă la ora 4, în faţa tribunelor şi după ce urmaţi de toţi generalii şi solii streini M.M. L.L. au trecut trupele în revistă, a urmat defilarea primită călări de Rege, Regină şi suită înaintea unui public de peste 50.000 de suflete. Un alt moment neuitat a fost acela când Regina a defilat ea însăşi în fruntea regimentului ei de roşiori! Pe urmă, serbătoarea se sparse şi toţi oaspeţii au plecat la Bucureşti unde serbările au continuat, tot atât de strălucite, încă două zile”[30].

---

[28] „Cosânzeana”, anul VI, nr. 20 din 31 octombrie 1922, p. 298.
[29] Miile de români care au dorit să participe la serbările Încoronării au avut biletul de tren gratuit.
[30] „Cosânzeana”, nr. 20 din 31 octombrie 1922, p. 299.

Aşa cum vor consemna în zilele următoare publicaţiile transilvane, Încoronarea a fost o culme a realizărilor naţiei române, ea deschizând orizonturi pentru alte împliniri viitoare. Redăm aprecierea uneia dintre acestea: „Încoronarea Suveranilor noştri la Alba-Iulia în 2/15 octombrie 1922 a fost, fără îndoială, cel mai însemnat act politic din viaţa bimilenară a neamului românesc. Ferdinand I şi augusta Sa soţie Maria, demnă succesoare a reginei Victoria din Marea Britanie, au fost meniţi de soartă să reînvieze gloria străbună a divului Traian încoronându-se ca suverani ai României întregite în aproape aceleaşi hotare ca şi Dacia Felix de odinioară”. Revista[31] considera că această a doua încoronare (prima fiind cea a colonizării lui Traian, socotită după Vasile Pârvan „a destinului”), cea de la Alba-Iulia, cu toate manifestările ei (recepţii, slujbe, discursuri, dineuri, cortegii etc.), va fi urmată de a treia, care va fi cea mai importantă – încoronarea legendei, adică suveranii încoronaţi la Alba-Iulia vor trece în domeniul legendelor noastre naţionale „pentru marele act săvârşit spre uimirea lumii întregi”. Iar istoria a dovedit-o din plin!

Ca şi-n alte prilejuri de frământări ale naţiei, cu prilejul Încoronării regilor României Mari, presa din Ardeal s-a dovedit parte organică a sufletului românilor ardeleni, singurul ei partizanat fiind faţă de marea realizare a neamului românesc din anul de graţie 1918.

COSINZEANA

REVISTĂ · ILVSTRATĂ · BILVNARĂ

ABONAMENTUL:
PE UN PĂTRAR DE AN Lei 25—
PE JUMĂTATE DE AN Lei 50—
ÎN STREINĂTATE 1 AN Lei 160—
PREŢUL UNUI EXEMPLAR Lei 4.

DIRECTOR:
Dr. SEBASTIAN BORNEMISA
REDACŢIA, ADMINISTRAŢIA ŞI TIPOGRAFIA
CLUJ, PIAŢA CUZA VODĂ Nr. 16.
ANUL VI. Nr. 20 31 Oct. 1922.

ÎNCORONAREA DELA ALBA-IULIA: IEŞIREA ŞI REÎNTOARCEREA ÎN CATEDRALĂ

[31] „Transilvania”, anul LIII, noiembrie-decembrie 1922, p. 742.

SERBĂRILE ÎNCORONĂRII PRIMILOR SUVERANI AI ROMÂNIEI MARI – IMAGINI ŞI CUVINTE

Nori Ionela Cadea

„Săltaţi munţilor! daţi glas apelor! că a sosit ziua cea mare, ziua încoronării! Retezatule bătrâne! ridică-ţi pleoapele stufoase şi priveşte jos la poalele tale, cum se adună şi pornesc astăzi în cete voioase strănepoţii lui Decebal la praznicul cel mare al Încoronării primului Rege al tuturor românilor.” (Protopopul ortodox de Alba Iulia, părintele I. Teculescu[1])

Eveniment naţional de maximă importanţă, a cărui menire avea rolul de a consolida desăvârşirea statului naţional unitar român creat în 1918, prin unirea Basarabiei, Bucovinei şi Transilvaniei cu Vechiul Regat, încoronarea primilor suverani ai României Mari avea să fie organizată după consacrarea internaţională a Marii Uniri prin tratatele de pace de la Paris. Deşi iniţial a fost fixată data de 24 septembrie 1921, pentru a marca cei şapte ani de la urcarea pe tron a Regelui Ferdinand I, din cauza contradicţiilor de pe scena politică, evenimentul va fi amânat, astfel că la 24 august 1922 Consiliul de Miniştri întrunit la Sinaia a hotărât organizarea încoronării la 15-17 octombrie 1922[2]. Prima comisie centrală a încoronării, constituită de generalul Alexandru Averescu, pe când acesta era prim-ministru, îl avea în frunte pe generalul Constantin Coandă, însă schimbările survenite pe scena politică şi anume demisia lui Averescu la 13 decembrie 1921, i-a anulat acestuia onoarea de a se afla la ceremonie alături de Rege în calitate de Preşedinte al Consiliului de Miniştri. Totuşi, generalul Alexandru Averescu şi ceilalţi lideri ai Partidului Poporului vor anunţa printr-un act oficial, la 2 septembrie 1922, că vor participa la actul încoronării, dovedind astfel ataşament faţă de monarhie[3], lucru pe care nu l-au făcut reprezentanţii celorlalte partide de opoziţie, Iuliu Maniu (Partidul Naţional Român) şi Ion Mihalache (Partidul Ţărănesc), care au refuzat să participe, considerând că încoronarea a fost coborâtă la rolul unei simple demonstraţii de partid[4]. După scurta guvernare a lui Take Ionescu (17 decembrie 1921 – 17 ianuarie 1922), a fost adusă la guvernare formaţiunea politică în fruntea căreia se afla Ion I.C. Brătianu, care, pentru organizarea serbărilor încoronării, a înfiinţat un comitet de direcţie, compus din oameni cu atribuţii tehnice foarte precise,

---

[1] Ion Teculescu, *Ziua Încoronării! 2/15 Octomvrie 1922*, în „Vestea”, Alba Iulia, 15 oct. 1922, p. 1.

[2] Dorina Tomescu, Radu Coroamă, *Încoronarea de la Alba-Iulia. Mărturii iconografice din patrimoniul Muzeului Naţional de Istorie a României*, în „Muzeul Naţional”, vol. XI, nr. 17, Bucureşti, 1999, p. 155.

[3] Constantin Stan, *Elie Miron Cristea şi încoronarea Regelui Ferdinand la Alba Iulia şi Bucureşti (15-17 octombrie 1922)* în „Angvstia”, 11, Istorie - Sociologie, Sfântu Gheorghe, Editura Angvstia, 2007, p. 141.

[4] Oltea Răşcanu-Gramaticu, *Ferdinand I – Regele României Mari*, în „Acta Moldaviae Meridionalis”, vol. XXVIII-XXIX, 2007-2008, p. 147.

preşedinte fiind desemnat Anghel Saligny. Acestui comitet i se subordonau şapte subcomisii, între membrii cărora se regăseau nume precum: Miron Cristea, Mitropolitul Primat al României, generalul Paul Angelescu, în calitate de ministru al Casei Regale şi şef al Casei civile şi militare a regelui, precum şi mareşal al Curţii Regale, istoricii Nicolae Iorga şi Alexandru Lapedatu, care aveau misia redactării „Proclamaţiei Regale" şi a materialelor de promovare (cărţi, reviste etc.), ce urmau să fie distribuite poporului, arhitecţii Victor Gh. Ştefănescu şi Petre Antonescu, pictorii Arthur Verona şi Costin Petrescu, George Enescu, care se ocupa de partea muzicală şi gravorul Constantin Cristescu, care avea ca sarcină realizarea graficii medaliilor comemorative şi a plachetelor[5].

La iniţiativa lui Nicolae Iorga, lucrările la Catedrala Încoronării au început încă din anul 1921. Acestea au fost încredinţate „Societăţii Întreprinderii Generale Tehnice" din Bucureşti, condusă de generalul Tiberiu Eremia, arhitect fiind ales Victor G. Ştefănescu[6]. Acesta din urmă a avut drept model biserica domnească din Târgovişte, capodoperă a artei medievale româneşti. La 28 aprilie 1921, în a doua zi de Paşti, a fost aşezată piatra de temelie[7], lucrările fiind demarate şi executate într-un timp record, astfel că, două luni mai târziu, când Regele şi Regina au vizitat oraşul Alba Iulia, soclul catedralei era deja zidit[8]. Ritmul intens al lucrărilor a făcut ca la 1 decembrie 1921 să fie ridicate schelele, iar pictorul Costin Petrescu a început să realizeze fresca interioară (din cauza faptului că pereţii nu erau uscaţi, a lucrat doar scenele având caracter sacru, lăsând loc pentru tablourile votive care au fost definitivate în august 1925)[9]. La 8 octombrie 1922, a avut loc ceremonia de sfinţire a Catedralei Încoronării, serviciul religios fiind oficiat de dr. Nicolae Bălan, Mitropolitul Ardealului[10], Gurie Grosu, Arhiepiscopul Basarabiei, Vartolomeu Stănescu, Episcopul Râmnicului, Nicolae Ivan, Episcopul Vadului Feleacului şi Clujului, protopopul ortodox de Alba Iulia, Ioan Teculescu[11]. Pe lângă Catedrala Încoronării, Comisia Centrală a avut în vedere şi alte lucrări, precum reamenajarea Sălii Unirii sau diverse lucrări edilitare care au dat oraşului o nouă faţă. Astfel, a fost amenajat Bulevardul Încoronării care făcea legătura între gară şi Catedrala Încoronării, a fost modernizat parcul oraşului, iar cazinoul civil a primit o sală de spectacole. În paralel cu aceste lucrări, se desfăşurau altele şi în capitală, unde aveau să fie continuate serbările în zilele de 16-17 octombrie. Cu acest prilej, a fost înălţat Arcul de Triumf, lucrare coordonată de arhitectul Petre Antonescu, care, nedispunând de fonduri suficiente, a realizat numai temelia şi scheletul interior din beton armat, iar faţa exterioară a decoraţiunii şi inscripţiile din materiale provizorii, în speranţa că se vor înlocui ulterior. Sculptori renumiţi precum Carol S. Storck, Dimitrie Paciurea, Corneliu Medrea,

[5] Ionela Simona Mircea, *Biserica de încoronare - istorie şi har. 15 octombrie 1922 - încoronarea suveranilor României Mari, Regele Ferdinand I şi Regina Maria*, în „Acta Musei Porolissensis", XXXIX, Istorie-Etnografie, Zalău, 2017, pp. 312-313.

[6] Constantin Stan, *art. cit.*, în *loc. cit.*, p. 143.

[7] Maria Ioniţă, Ştefan Ioniţă, *Victor G. Stephănescu - arhitectul Catedralei Încoronării de la Alba Iulia*, în „Muzeul Naţional", vol. XI, nr. 18, Bucureşti, 1999, p. 165.

[8] Constantin Stan, *art. cit.*, în *loc. cit.*, p. 143.

[9] *Ibidem.*

[10] „Foaia diecezană", organul eparhiei ortodoxe române a Caransebeşului, anul XXXVII, nr. 39, 25 septembrie/8 octombrie 1922, p. 6.

[11] Constantin Stan, *art. cit.*, în *loc. cit.*, p. 144.

Ion Jalea au realizat efigiile reprezentându-i pe Regele Ferdinand şi Regina Maria, luptători daci şi centurioni romani, oştenii lui Mircea şi Ştefan cel Mare, dar şi pandurii lui Tudor Vladimirescu.

Pentru a da evenimentului o latură cât mai festivă, Comisia Încoronării a organizat şi „Cortegiul istoric”, aspect de care s-au ocupat îndeosebi istoricul Nicolae Iorga şi pictorul Costin Petrescu[12]. Aceştia au decis să aducă pentru diferitele evenimente sau personalităţi istorice, ţărani din zonele ilustrate, cu veşmintele lor autentice, fapt care sporea interesul publicului. Din judeţul Gorj au venit foştii panduri pentru a-l întruchipa pe Tudor Vladimirescu, iar din judeţul Suceava au sosit tineri care înfăţişau pe plăieşii lui Ştefan cel Mare[13]. Cu ocazia încoronării perechii regale au fost comandate mai multe medalii. Artistul orădean Mihail Kara a realizat o serie de proiecte de medalii, dedicate tuturor membrilor familiei regale a României[14].

Programul serbărilor încoronării a fost prezentat în amănunt în mai multe organe de presă. Astfel, pe prima pagină a ziarului „Vestea” din 30 septembrie 1922 apărea un articol mobilizator, intitulat „Încoronarea”: „Încoronarea se va face la 15 octombrie. Să fie un praznic luminat. Să alergăm toţi din toate părţile să fim de faţă în ziua aceasta, căci aşa o zi sfântă n'a mai avut poporul nostru. [...]”[15]. De asemenea, revista „Biserica şi şcoala”, apărută la Arad pe 18 septembrie/1 octombrie, prezenta în paginile sale programul încoronării[16]. O altă publicaţie, „Foaia diecezeană”, în numărul din 25 septembrie/8 octombrie făcea cunoscut cititorilor săi programul serbărilor încoronării, subliniind la finalul articolului că şcolile şi magazinele vor fi închise şi că fabricile nu vor lucra[17].

Din data de 12 octombrie au început să sosească la Sinaia membrii misiunilor speciale ale Olandei, Cehoslovaciei, Regatului Sârbo-Croato-Sloven, Angliei, Franţei, Italiei, Spaniei şi Belgiei. Alte state precum Polonia, Austria, Elveţia, Finlanda, Portugalia, Bulgaria, SUA, Japonia au fost reprezentate de miniştri plenipotenţiari. Din partea Sfântului Scaun, a fost prezent ca delegat nunţiul apostolic cardinalul Francesco Margnauggi[18]. De asemenea, au fost luate măsuri şi s-au creat numeroase facilităţi, astfel încât toţi românii care şi-ar fi dorit să ajungă la Alba Iulia pe 15 octombrie pentru a asista la ceremonia încoronării să se poată deplasa în cele mai bune condiţii. Astfel, tichetele pentru călătoria cu trenul puteau fi achiziţionate, în anumite condiţii, la jumătate din preţ (călătorie dus-întors) sau chiar gratuit[19].

---

[12] *Ibidem.*

[13] *Ibidem.*

[14] Ernest Oberländer-Tâmoveanu, Katiuşa Pârvan, *Medalii, plachete, ordine, decoraţii, monede şi bancnote cu portretele regelui Ferdinand I şi reginei Maria*, în revista „Muzeul Naţional”, vol. XV, 2003, p. 312; vezi şi Katiuşa Pârvan, *Opera medalistică a sculptorului Mihail Kara - mărturie a pregătirii serbărilor încoronării*, în revista „Muzeul Naţional”, vol. XIII, nr. 14, Bucureşti, 2001, pp. 106-119.

[15] Ionela Simona Mircea, *„Vestea” despre încoronarea Regelui Ferdinand şi Reginei Maria la Alba Iulia*, în revista „Muzeul Naţional”, vol. XXVII, nr. 13, Bucureşti, 2015, p. 187.

[16] „Biserica şi şcoala”, anul XLVI, nr. 38, Arad, 18 septembrie/1 octombrie 1922, pp. 4-5.

[17] Vezi „Foaia diecezană”, *op. cit.*, nr. 39, 25 sept./8 oct. 1922, pp. 3-5.

[18] *Ibidem,* p. 4.

[19] Gherghina Boda, *Încoronarea de la Alba Iulia din 15 octombrie 1922 oglindită în documente hunedorene*, în „Sargetia. Acta Musei Devensis”, vol. XXV-XXVI, 2007-2008, p. 618.

În dimineața zilei de 14 octombrie 1922, au venit la Alba Iulia membrii Sfântului Sinod, sub conducerea Mitropolitului Primat Elie Miron Cristea. La scurt timp a sosit şi primul ministru Ion I. C. Brătianu, însoțit de Ministrul de Război, generalul Gheorghe Mărdărescu, care au avut onoarea de a aduce la Alba Iulia coroanele regale. Cei doi s-au deplasat cu trăsura spre Biserica Încoronării. Brătianu avea în grijă coroana regelui[20], aşezată pe o pernă de catifea galbenă[21], iar Mărdărescu ducea coroana din aur a reginei, ce cântărea 1800 grame şi care fusese comandată la Casa de bijutieri Lucien Falize din Paris, după proiectul pictorului Costin Petrescu, publicat în revista „România Nouă” din 4 august 1921[22]. Aceasta cuprindea o serie de elemente decorative, florale şi geometrice cu pandantive laterale ample, fiind armată cu turcoaze, opale, rubine şi ametiste[23]. Coroanele şi hlamidele au fost păstrate până a doua zi în Altarul Catedralei Încoronării, ele urmând să fie sfințite de înalții ierarhi. Duminică 15 octombrie 1922, la ora 9.15, trenul regal frumos împodobit cu ramuri de brad şi drapele naționale, a intrat în gara de la Alba Iulia. Purtând uniforma Regimentului 1 Vânători „Regele Ferdinand”, cu buzduganul în mână[24], regele a primit raportul generalului de divizie Enric Cihosky, comandantul corpului VII armată[25]. Suveranii au fost întâmpinați cu pâine şi sare de către primarul oraşului şi apoi salutați de preşedintele Consiliului de Miniştri I.I.C. Brătianu, de membrii guvernului, preşedinții corpurilor legiuitoare, generali, autoritățile din județ, precum şi de un public numeros[26].

Într-o atmosferă de entuziasm, în timp ce fanfara intona imnul regal, printre trupele înşiruite pe cele două laturi ale traseului, regele şi regina s-au îndreptat spre Biserica Încoronării, urmați de prințul moştenitor Carol şi de prințul Nicolae. Cortegiul a ajuns în fața Catedralei Încoronării la ora 10.00. Mitropolitul Primat, Elie Miron Cristea, şi ceilalți înalți ierarhi ortodocşi i-au întâmpinat în pridvor. Slujba a fost oficiată de Mitropolitul Ardealului, Nicolae Bălan, care a citit Sfânta Evanghelie, iar Mitropolitul Primat a rostit rugăciunea de Încoronare proclamând, potrivit tradiției Bisericii Ortodoxe Române, „Vrednic este!”[27]. După încheierea serviciului religios, alaiul încoronării s-a îndreptat spre baldachin, în ordinea cerută de protocol[28].

---

[20] O coroană simplă, confecționată din metalul unui tun capturat în 1877 la Plevna, pe care o purtase şi unchiul său, regele Carol I.

[21] Ionela Simona Mircea, *Catedrala Încoronării, 15 octombrie 1922. Încoronarea suveranilor României Mari, Regele Ferdinand I şi Regina Maria (din colecțiile muzeului Alba Iulian)*, în „Sargetia. Acta Musei Devensis”, vol. XXXIV, 2006, p. 374.

[22] Dorina Tomescu, Radu Coroamă, *art. cit.,* în *loc. cit.*, p. 156.

[23] Dr. Constantin I. Stan, *Activitatea Episcopului Justinian Teculescu pentru realizarea şi consolidarea Marii Uniri*, în „Angvstia”, nr. 13, 2009, p. 164.

[24] Buzduganul din aur, primit în dar la 10 mai 1920, a fost realizat prin subscripție publică la inițiativa marelui proprietar ialomițean, Marin Ionescu şi lucrat de casa de bijuterii parisiană „René Boivin” după proiectul pictorului Costin Petrescu (Dorina Tomescu, Radu Coroamă, *art. cit.*, în *loc. cit.*, p. 156).

[25] Dorina Tomescu, Radu Coroamă, *art. cit.*, în *loc. cit.*, p. 156.

[26] *Ibidem*.

[27] Apud Dr. Constantin I. Stan, *art. cit.*, în *loc. cit.*, p. 166.

[28] *Cartea Încoronărei. Albumul comemorativ al Încorănărei MM. LL. Regele Ferdinand şi Regina Maria la Alba-Iulia,* 1922, p. 8.

M. Pherekyde, preşedintele Senatului, şi G. Orleanu, preşedintele Adunării Deputaţilor, aşezaţi în faţa suveranilor au dat, pe rând, citire formulelor de jurământ[29]. După ce şi-a aşezat pe cap coroana de oţel, suveranul a pus apoi coroana de aur pe capul soţiei sale îngenuncheate[30]. În timp ce întreaga asistenţă, adânc emoţionată, striga: „Ura!”, 101 salve de tun au anunţat că primul suveran al tuturor românilor a primit consacrarea religioasă a funcţiei sale[31]. Regele a dat citire proclamaţiei sale de încoronare şi apoi, însoţit de regină, trecând printre emisari, parlamentari şi invitaţii străini, s-au îndreptat spre încăperile regale, unde I.I.C. Brătianu, preşedintele Consiliului de Miniştri, îi va prezenta regelui Actul de încoronare pe care-l vor semna cei doi suverani[32].

Începând cu ora 13.00, în Sala Unirii şi în Sala Teatrului au avut loc două dejunuri, la care au participat peste 1000 de persoane şi care au fost oferite de Preşedinţia Consiliului de Miniştri[33]. O oră mai târziu, Regele şi Regina s-au retras în apartamente pentru a se pregăti pentru trecerea în revistă a trupelor şi pentru defilare. Punctul culminant al festivităţilor a fost reprezentat de parada militară, care a durat mai bine de două ore şi în care au fost angrenaţi 40.000 de oameni de la toate armele. Defilarea a început cu cercetaşii, micii dorobanţi, şcoala militară de infanterie, şcoala militară de artilerie, o divizie de vânători de munte, în frunte cu A.S.R. Principele Moştenitor Carol, Divizia Mihai Viteazul, o divizie ardeleană, un detaşament de marină, artileria de munte, mitralierele, artileria grea, cavaleria, călăraşii, tancurile şi 18 aeroplane, care au zburat pe tot timpul defilării[34].

La ora 17.30, după defilare, familia regală şi invitaţii săi au plecat la gară. Trenul regal a ajuns la Bucureşti, luni, 16 octombrie 1922, la ora 10.00, în gara Mogoşoaia. Aici, regele în uniformă de infanterie, cu insignele de mareşal şi cu buzduganul în mână, a primit raportul generalului Jitianu, comandantul ad-interim al corpului II armată, apoi cortegiul regal s-a îndreptat, mergând pe jos, spre Mitropolie[35]. La Arcul de Triumf, cortegiul a fost întâmpinat de G. Corbescu, preşedintele comisiunii interimare a Capitalei, care a rostit o cuvântare, iar domnii dr. Scupiewski şi G. Elefteriu i-au oferit M.S. Regele, pe o tavă de argint, pâinea şi sarea[36]. În momentul trecerii familiei regale pe sub Arc, s-au tras 101 lovituri de tun şi 9 rachete luminoase în culorile naţionale, în timp ce 6 avioane militare survolau Arcul de Triumf[37].

Drumul parcurs de la gara Mogoşoaia până la Arcul de Triumf, precum şi ceremonia trecerii pe sub el au fost surprinse în 14 imagini, de către fotograful Nicolae Ionescu[38]. Cortegiul regal şi-a continuat drumul către Mitropolie, unde

---

[29] *Serbările Încoronării MM. LL. Regelui şi Reginei României*, lucrare alcătuită şi executată sub îngrijirea Imprimeriei Statului din Bucureşti, p. 66.
[30] *Cartea Încoronărei..., op. cit.,* p. 12.
[31] *Serbările Încoronării..., op. cit.,* p. 67.
[32] *Ibidem,* pp. 72-74.
[33] *Ibidem*, pp. 74-75.
[34] „Foaia diecezeană”, *op. cit.*, nr. 41, 22 oct. 1922, p. 3.
[35] Dorina Tomescu, Radu Coroamă, *art. cit.*, în *loc. cit.*, p. 156.
[36] *Cartea Încoronărei..., op. cit.,* p. 26.
[37] Dorina Tomescu, Radu Coroamă, *art. cit.*, în *loc. cit*, p. 158.
[38] *Ibidem.*

Mitropolitul Primat Miron Cristea a oficiat o slujbă religioasă[39]. După un scurt timp de odihnă în apartamentele Mitropoliei, Regele şi Regina s-au îndreptat spre tribuna construită lângă statuia „Mihai Viteazul", unde au asistat împreună cu invitaţii la măreaţa defilare a „Cortegiului istoric şi etnografic"[40]. Cele 15 grupuri ale impozantului cortegiu au înfăţişat paginile cele mai glorioase ale istoriei naţionale: epoca daco-romană, epoca legendară (a descălecatului), epocile marilor voievozi, răscoala lui Horea Cloşca şi Crişan, Revoluţia lui Tudor Vladimirescu, Revoluţia de la 1848, anii 1859, 1877 şi 1918. Cortegiul se încheia cu cinci grupuri de ţărani călări, care purtau straiele specifice ţinuturilor româneşti, fiecare grup purtând în alai şi steagul ţinutului respectiv: grupul Munteniei ducea „Vulturul", grupul Moldovei „Zimbrul", grupul Ardealului „Stema celor şapte cetăţi", grupul Banatului „Leul" şi grupul Dobrogei „Delfinii"[41]. Seara, la Palatul Regal a avut loc o masă de gală la care au luat parte 200 de invitaţi[42].

În ziua de 17 octombrie 1922, la Palatul Regal din Calea Victoriei, cei doi suverani au primit felicitări din partea oaspeţilor, apoi au mers cu toţii la Arenele Romane din parcul Carol, unde s-a vizitat Muzeul Militar şi a avut loc un dejun la care au participat 10.000 de persoane[43].

Serbările încoronării s-au terminat cu un concert de gală la Teatrul Naţional în seara zilei de 17 octombrie 1922.

Măreţia actului înfăptuit la Alba Iulia în ziua de 15 octombrie 1922 a fost ilustrată de nenumărate creaţii poetice închinate suveranilor României Mari şi publicate în revistele de cultură ale vremii. Ziarul „Libertatea", publicat la Orăştie în ziua de 14 septembrie 1922, anunţa că Imnul Încoronării (cântarea de mărire) va fi scris de poetul Octavian Goga, iar marele compozitor George Enescu va plăzmui melodia pe care să fie cântat Imnul[44]. „Universul Literar" din 15 octombrie 1922 publica „Cântecul Încoronărei", semnat de St. Ioanid, „Hora Încoronării" de C.Al. Ionescu, „Imn pentru încoronarea suveranilor tuturor românilor" de G. Moraru, „Încoronarea şi unirea" de Al. I. Şonţu[45]. După ce primele pagini erau dedicate articolului „În preajma încoronării", pagina cu nr. 286 din revista ilustrată bilunară „Cosânzeana", nr. 19, era rezervată poeziei „Închinarea Ardealului", dedicată Regelui Ferdinand I de către I. Ilieşiu[46]. Într-o altă revistă apărea poezia „Glas din Ardeal" semnată de Aurelia Pop: „Veniţi să-I împletim ghirlande-n cale/ Să aşternem flori în drumu-I strălucit!/ Altar să-I ridicăm iubirei Sale/ Şi să-L întâmpinăm cu osanale,/ Că noi luptând-prin El am Biruit!/ Pe fruntea Sa Întei să strălucească/ Coroana întregitei Românii/ Sus deci Coroana Românească!/ Onoare Ei şi salve! Să trăiască!/ Viteazul rege Ferdinand Întâi!"[47].

[39] *Cartea Încoronărei.., op. cit.,* p. 26.
[40] Dorina Tomescu, Radu Coroamă, *art. cit.*, în *loc. cit*, p. 159.
[41] *Cartea Încoronărei.., op. cit.,* pp. 27-32.
[42] *Ibidem,* p. 32.
[43] *Ibidem*.
[44] „Libertatea", anul XX, nr. 87, 14 sept. 1922, Orăştie, p. 2.
[45] „Universul Literar", anul XXXVIII, nr. 40, din 15 oct. 1922.
[46] „Cosânzeana", anul VI, nr. 19, 15 oct. 1922, pp. 282-286.
[47] „Transilvania", anul LIII, nr. 11-12 din nov.-dec. 1922, pp. 709-710.

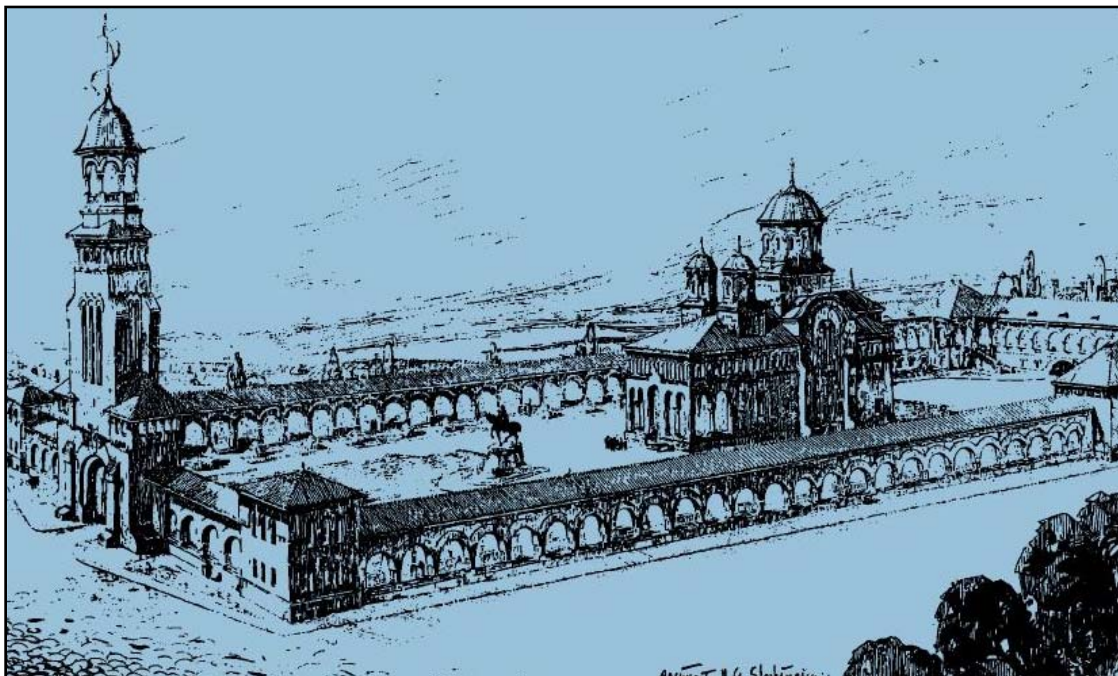
Sărbătoarea încoronării nu a fost trăită şi simţită doar la Alba Iulia şi la Bucureşti. Cele trei zile de sărbătoare au oferit elevilor şi o scurtă vacanţă, după cum relata „Foaia diecezană” din 8 octombrie 1922. Cu toate acestea, şcolile şi cazărmile au chemat elevii şi soldaţii în ziua de 15 octombrie, între orele 8.00-10.00, pentru a li se vorbi despre însemnătatea evenimentului şi pentru a organiza serbări[48], iar la ora 10.00, în toate bisericile s-a ţinut slujbă. La ora 11.00 urmau a suna clopotele în toată ţara, şi în toate capitalele de judeţ trebuiau să răsune 101 salve de tun, urmate de defilarea armatei[49].

Serbările încoronării au fost îndelung dezbătute în presa vremii, chiar şi în zilele ce au urmat. Chiar în ziua încoronării, „Foaia diecezană” de Caransebeş dedica pagini întregi acestui eveniment, publicând „Proclamaţia Regelui”, „Trompeta din Turda”, odă, semnată de V.P. Pataşanu şi un emoţionant articol semnat de profesorul George Noaghea, intitulat „ Încoronarea”, în care acesta definea acest măreţ act, drept: „punerea crucii pe catedrala cea mare şi sfântă a neamului nostru”[50]. O săptămână mai târziu, aceeaşi publicaţie, în numărul din 9/22 octombrie 1922, dedica un nou articol serbărilor încoronării: „Serbările de la Alba-Iulia şi Bucureşti au trecut, lăsând urme neşterse în sufletul românilor de pretutindeni. Niciun incident nu a tulburat măreţia şi frumuseţea actului celui mai însemnat din viaţa zbuciumată a acestui neam mult încercat”[51]. Revista ilustrată „Cosânzeana” din 31 octombrie 1922, în articolul intitulat „Clipele Sfinte de la Alba Iulia” descria astfel acest moment: „Cu pietate se cuvine să prindem aici, până sunt încă proaspete, clipele sfinte în care, pe sub baldachinul de la Alba-Iulia, poporul român a trecut într-o nouă epocă, a părăsit cu strălucire un trecut scump şi aprig totodată. Va fi o pagină din Biblia Naţiunei, căreia, în clipe de încercare, va trebui să-i cerem îndemnul cuminte”[52]. Revista de cultură „Cele trei Crişuri”, în articolul Încoronarea, semnat de colonelul George Bacaloglu, conchidea: „De-a lungul anilor şi veacurilor veacurilor viitoare, urmaşii noştri înflorind în lumină şi libertate vor vorbi cu şi mai multă sfinţenie de înălţimea zilei de 15 octombrie 1922 [...]. Şi astfel veac după veac va înfrumuseţa şi mai mult această poveste, iar Regele şi Regina de azi se vor îmbrăca în aureola vitejiei fără seamăn din basme ca să-i slăvească de-a pururi, urmaşi de urmaşii noştri”[53].

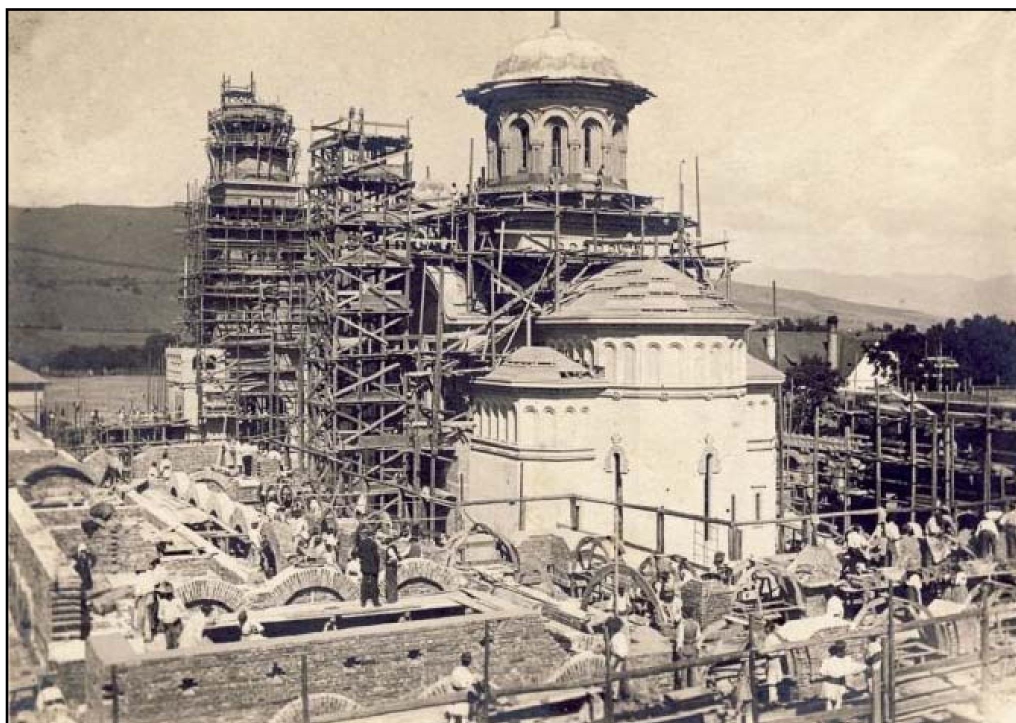
Toate aceste relatări cuprinse în paginile revistelor şi ziarelor vremii, completate cu numeroase imagini fotografice, întăresc credinţa că ceea ce s-a petrecut la Alba Iulia şi Bucureşti, cu ocazia încoronării primilor suverani ai României Mari, Ferdinand I „cel Loial” şi Regina Maria „cea Mare”, a fost mai mult decât o simplă ceremonie, a fost un eveniment simbol, care a aşezat România întregită în rândul marilor monarhii europene.

---

[48] „Foaia diecezană”, *op. cit.*, nr. 39, 25 sept./8 oct., p. 6.
[49] *Ibidem.*
[50] *Idem*, anul XXXVII, nr. 40, 2/15 oct. 1922, pp. 1-4.
[51] *Ibidem*, nr. 41, p. 1.
[52] „Cosânzeana”, anul VI, nr. 20, 31 oct. 1922, pp. 298-299.
[53] Col. George Bacaloglu, *Încoronarea*, în „Cele trei Crişuri”, revistă de cultură, anul III, nr. 14, octombrie 1922, Oradea-Marea, p. 210.

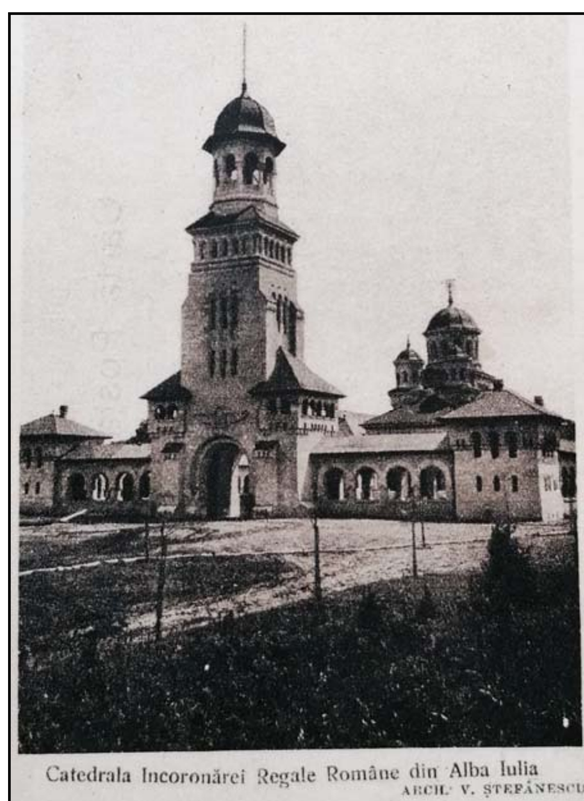
Proiectul Catedralei Încoronării de la Alba Iulia.
Desen realizat de către arhitectul Victor G. Stephănescu
Cupură: Maria Ioniță, Ştefan Ioniță, „Victor G. Stephănescu – arhitectul Catedralei Încoronării de la Alba Iulia", în „Muzeul Național", XI, 18, Bucureşti, 1999, p. 168.

Catedrala Încoronării, aflată în construcție
Colecția Muzeului Național al Unirii Alba Iulia.

Catedrala Încoronării.
Credit foto: https://www.dacoromania-alba.ro/nr40/incoronarea_ferdinand_maria.htm

Carte poştală (perioada interbelică).
Colecția domnului Vrabie Vladimir Cristian.

Regele Ferdinand I.
Cabinetul de Stampe
al Bibliotecii Academiei Române
Credit foto:
http://movio.biblacad.ro/FERDINAND/en/31/incoronarea-de-la-alba-iulia-din-1922

Regina Maria.
Cabinetul de Stampe
al Bibliotecii Academiei Române.
Credit foto:
http://movio.biblacad.ro/FERDINAND/en/31/incoronarea-de-la-alba-iulia-din-1922

Aducerea coroanelor la Alba Iulia, de către primul-ministru I.I.C. Brătianu şi ministrul de război gen. George Mărdărescu, pentru încoronarea MM. LL. Regelui şi Reginei. Cupură: „Serbările Încoronării MM. LL. Regelui şi Reginei României", lucrare alcătuită şi executată sub îngrijirea Imprimeriei Statului din Bucureşti, p. 37.

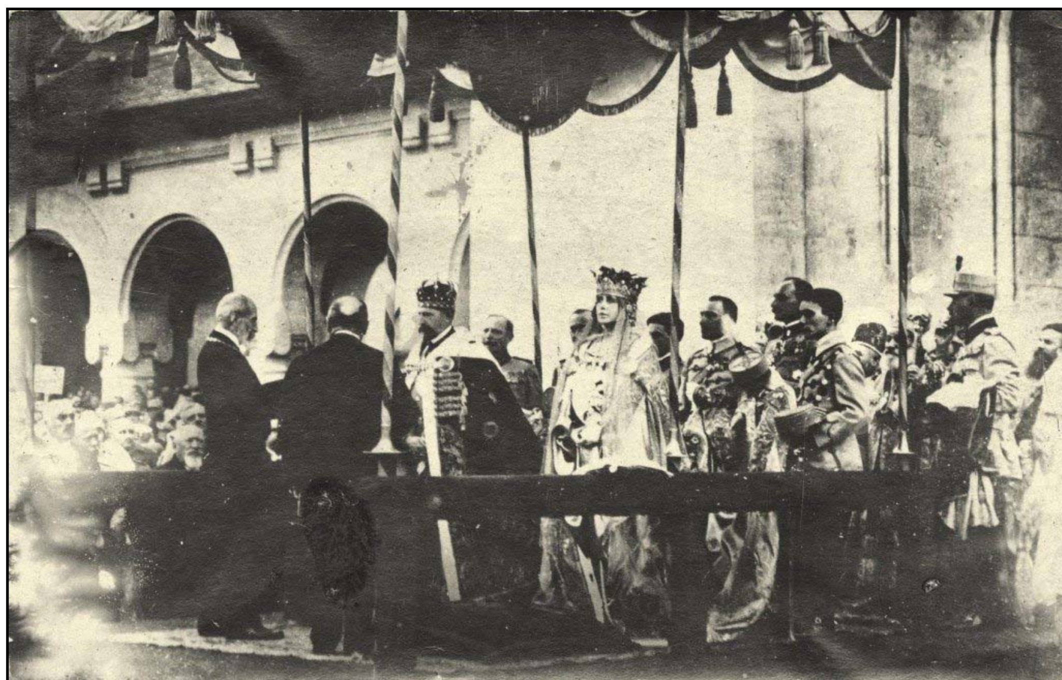
MM. LL. Regele şi Regina în trăsura de gală, în drum spre Catedrala Încoronării. Cupură: „Serbările Încoronării MM. LL. Regelui şi Reginei României", lucrare alcătuită şi executată sub îngrijirea Imprimeriei Statului din Bucureşti, p. 52.

Î.P.S.S. Mitropolitul Primat Miron Cristea, înconjurat de ceilalți ierarhi, mergând spre catedrală pentru oficierea încoronării.
Cupură: „Serbările Încoronării MM. LL. Regelui şi Reginei României”, lucrare alcătuită şi executată sub îngrijirea Imprimeriei Statului din Bucureşti, p. 20.

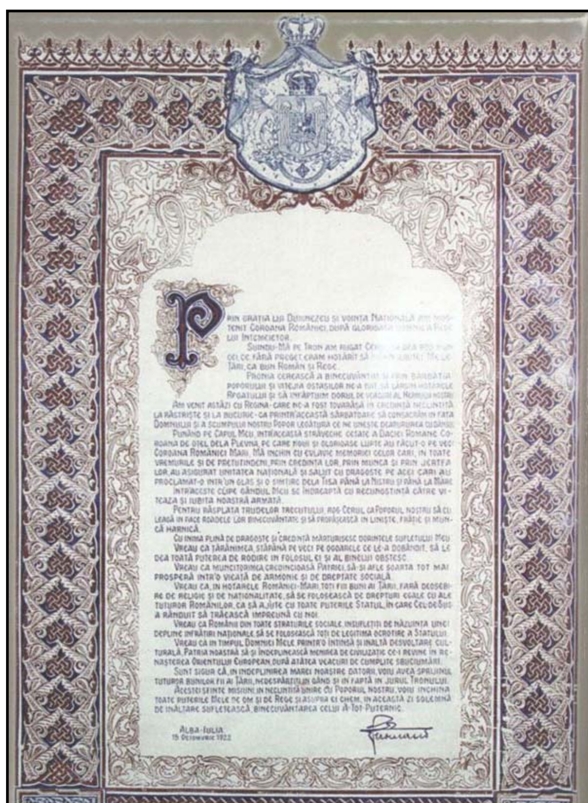
Cortegiul regal în drum spre baldachin.
Credit foto: https://www.dacoromania-alba.ro/nr40/incoronarea_ferdinand_maria.htm

Regele Ferdinand I şi Regina Maria sub baldachinul amenajat pentru încoronare.
Credit foto: https://ziarulunirea.ro/15-octombrie-1922-ziua-in-care-au-fost-incoronati-regele-ferdinand-si-regina-maria-la-alba-iulia-peste-30-000-de-romani-si-15-000-de-soldati-prezenti-la-eveniment-392741/

Familia regală după încoronare.
Credit foto: https://ziarulunirea.ro/15-octombrie-1922-ziua-in-care-au-fost-incoronati-regele-ferdinand-si-regina-maria-la-alba-iulia-peste-30-000-de-romani-si-15-000-de-soldati-prezenti-la-eveniment-392741/

Prin grația lui Dumnezeu și voința națională am moștenit Coroana României, după glorioasa [illegible] a Regelui Întemeietor.

Suindu-Mă pe Tron am rugat [illegible] pe cei ce fără preget eram hotărît să [illegible] iubitei Mele Țări, ca bun Român și Rege.

Pronia cerească a binecuvântat [illegible] bărbăția poporului și vitejia ostașilor ne-a [illegible] să lărgim hotarele Regatului și să înfăptuim dorul de veacuri al Românilor noștri.

Am venit astăzi cu Regina - care ne-a fost tovarășă în credință neclintită la răstriște și la bucurie - ca printr'această sărbătoare să consacrăm în fața Domnului și a scumpului nostru Popor legătura ce ne unește deapururea cu dânsul.

Punând pe Capul Meu, într'această străveche cetate a Daciei Romane, Coroana de oțel dela Plevna, pe care noui și glorioase lupte au făcut-o pe veci Coroana României Mari, Mă închin cu evlavie memoriei celor cari, în toate vremurile și de pretutindeni, prin credința lor, prin munca și prin jertfa lor, au asigurat unitatea națională și salut cu dragoste pe acei cari au proclamat-o într'un glas și o simțire dela Tisa până la Nistru și până la Mare.

Într'aceste clipe gândul Meu se îndreaptă cu recunoștință către viteaza și iubita noastră armată.

Pentru răsplata trudelor trecutului, rog Cerul ca Poporul nostru să culeagă în pace roadele lor binecuvântate și să propășească în liniște, frăție și muncă harnică.

Cu inima plină de dragoste și credință mărturisesc dorințele sufletului Meu.

Vreau ca țărănimea, stăpână pe veci pe ogoarele ce le-a dobândit, să le dea toată puterea de rodire în folosul ei și al binelui obștesc.

Vreau ca muncitorimea credincioasă Patriei, să-și afle soarta tot mai prosperă într'o viață de armonie și de dreptate socială.

Vreau ca, în hotarele României-Mari, toți fiii buni ai Țării, fără deosebire de religie și de naționalitate, să se folosească de drepturi egale cu ale tuturor Românilor, ca să ajute cu toate puterile Statul, în care Cel de Sus a rânduit să trăească împreună cu noi.

Vreau ca Românii din toate straturile sociale, însuflețiți de năzuința unei depline înfrățiri naționale să se folosească toți de legitima ocrotire a Statului.

Vreau ca în timpul Domniei Mele printr'o întinsă și înaltă desvoltare culturală, Patria noastră să-și îndeplinească menirea de civilizație ce-i revine în renașterea Orientului European, după atâtea veacuri de cumplite sbuciumări.

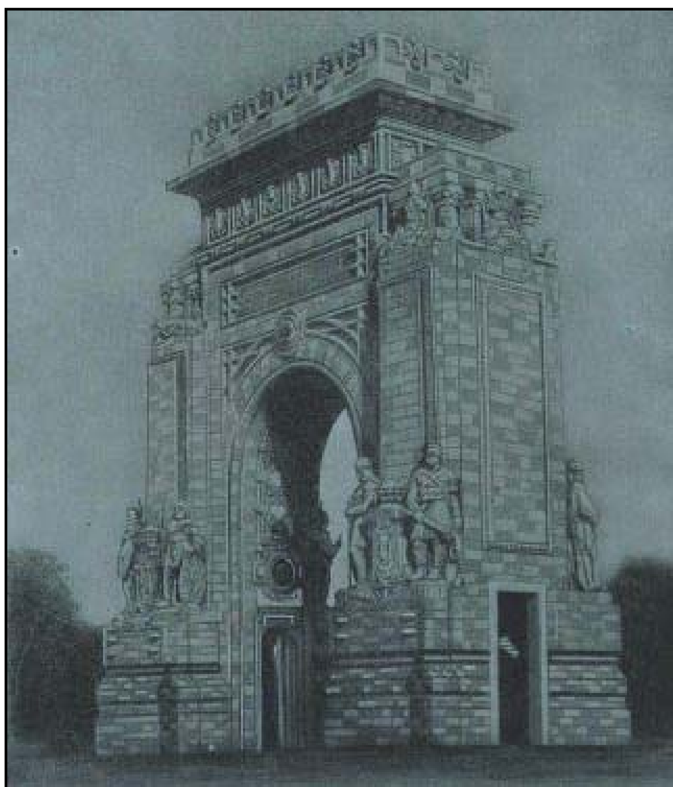
Sunt sigur că, în îndeplinirea marei noastre datorii, voiu avea sprijinul tuturor bunilor fii ai Țării, nedespărțiți în gând și în faptă în jurul Tronului.

Acestei sfinte misiuni, în neclintită unire cu Poporul nostru, voiu închina toate puterile Mele de om și de Rege și asupra ei chem, în această zi solemnă de înălțare sufletească, binecuvântarea celui A-Tot-Puternic.

Alba-Iulia
15 Octombrie 1922

Ferdinand

Actul încoronării suveranilor României Mari, la Alba Iulia, 15 octombrie 1922.
Cupură: Coperta IV a Revistei „Muzeul Național”, XI, Bucureşti, 1999.

Arcul de Triumf, aşa cum arăta în 1922.
Cupură: „România în chipuri şi vederi”, Bucureşti, Cultura națională, 1926, p. 224.

Trecerea pe sub Arcul de Triumf.
Cupură: „Serbările Încoronării MM. LL. Regelui şi Reginei României”,
lucrare alcătuită şi executată sub îngrijirea Imprimeriei Statului din Bucureşti, p. 89.

Regele Ferdinand I şi Regina Maria pe terasa palatului de la Arenele Romane din Bucureşti.
În fața primarilor, în cea de-a treia zi a Serbărilor Încoronării (17 octombrie 1922).

SIGILII IMPRIMATE PE DOCUMENTE RELATIVE LA CEREMONIA ÎNCORONĂRII DIN 1922

Laurențiu-Ştefan Szemkovics

Prezentăm, apelând la heraldică şi la sigilografie, trei sigilii ce au validat, în 1922, documente aflate la Arhivele Naționale Istorice Centrale[1] şi emise de Preşedinția Comisiunii Încoronării suveranilor, de Ministerul de Război şi de Corpul 2 Armată, Serviciul de Stat Major, referitoare la serbările Încoronării de la Alba-Iulia şi Bucureşti. Sigiliile au forma rotundă, au fost imprimate pe documente cu tuş şi au în emblemele lor, de la caz la caz, stema României de la 1872, cu modificările suferite după ridicarea României la rangul de regat în anul 1881 şi stema mică a României de la 1921. Redăm, mai jos, atât transcrierile, descrierile, cât şi reproducerile grafice ale documentelor, ale sigiliilor care le-au validat şi ale stemelor din emblemele acestora.

I. Scrisoarea emisă la 15 septembrie 1922 (fig. 1), prin care Preşedinția Comisiunii Încoronării suveranilor îl înştiințează pe mareşalul Curții Regale despre contractul de cinematografiere şi fotografiere pentru momentele mai interesante ale încoronării suveranilor. Actul este autentificat cu un sigiliu rotund (33 mm), imprimat cu cerneală purpurie (fig. 2), care are în emblemă stema României de la 1872 (fig. 3), cu modificările suferite după ridicarea României la rangul de regat în anul 1881 (fig. 4): scut sfertuit, având în cartierul 1 acvila cruciată, în 2 capul de zimbru cu stea între coarne, în 3 un leu încoronat, născând dintr-o coroană deschisă, cu labele anterioare îndreptate spre flancul drept, în 4 doi delfini afrontați, cu cozile ridicate. Peste tot, armele familiei de Hohenzollern: scut scartelat, cuprinzând în cartierele 1 şi 4 argint, în 2 şi 3 negru. Scutul, timbrat de o coroană închisă, terminată cu glob crucifer şi aşezat pe două arabescuri acolate, are ca suporți doi lei afrontați; sub scut, o eşarfă concavă. Compoziția este inclusă într-un pavilion prins, în partea de sus, sub o coroană închisă, terminată cu glob crucifer[2]; din partea centrală, de jos, a pavilionului atârnă Ordinul „Steaua României"[3]. În exergă, între două cercuri liniare, legenda: * **PREŞEDINȚIA * COMISIUNEI ÎNCORONĂREI SUVERANILOR**.

[1] Arhivele Naționale Istorice Centrale (în continuare se va cita: ANIC), *Casa Regală. Oficiale*, dosar nr. 39/1922.

[2] Laurențiu-Ştefan Szemkovics, *Matrice sigilare aparținând Ministerului de Interne şi unor structuri polițieneşti (1831-1921)*, Bucureşti, Editura Ministerului Administrației şi Internelor, 2012, pp. 35-36, 214.

[3] Idem, *Decorații conferite clerului român (1916-1919) / Decorations awarded to the Romanian clergy (1916-1919)*, Bucureşti, Editura Moroşan, 2019, pp. 15-18; idem, *Decorații conferite personalului polițienesc în perioada 1917-1919 / Decorations awarded to the Police staff between 1917-1919*, Bucureşti, Editura Ministerului Afacerilor Interne, 2019, pp. 14-18; idem, *Distincții onorifice conferite grănicerilor români în perioada 1916-1917*, Bucureşti, Editura Ministerului Afacerilor Interne, 2019, pp. 16-20; Laurențiu-Ştefan Szemkovics, Augustin Mureşan, *Distincții onorifice conferite grănicerilor români în perioada 1918-1919 / Honorific distinctions awarded to Romanian frontier guards between 1918 and 1919*, Bucureşti, Editura Moroşan, 2018, pp. 19-21.

PREŞEDINȚIA
Comisiunei Încoronării suveranilor
COMITETUL de DIRECȚIE

Palatul Ministerului Lucrărilor Publice
No. 1113 din 15.IX.1922

DOMNULE MAREŞAL,

Fiind informați că unele Case fotografice intenționează să intervie la Casa Regală spre a li se aproba fotografierea momentelor mai interesante ale Încoronării Suveranilor, avem onoare a vă înştiința că pentru cinematografiere s-a încheiat contract încă de anul trecut cu d-nii Ghia şi Bediteanu, iară pentru fotografiere s-a aprobat oferta Caselor Cartea Românească p. Foto-Glob, Foto-Royal, Foto Mandy, Foto Technica, în urma unor licitații publice.

PREŞEDINTE,
A. Saligny <m.p.>

D. SALE
DOMNULUI MAREŞAL AL CASEI REGALE[4].

II. Telegramă, din 22 septembrie 1922, de la Ministerul de Război (fig. 5-7) către toate comandamentele, serviciile, direcțiile din Minister, Mareşalatul Palatului, privitoare la unități participante, la norma de hrană, la indemnitatea de misie, la ținuta unor participanți la serbările Încoronării de la Alba-Iulia şi Bucureşti, validată cu un sigiliu rotund, imprimat cu tuş purpuriu (fig. 8), cuprinzând în emblemă stema mică a României de la 1921[5] (fig. 9): scutul mare, dreptunghiular, cu talpa în ogivă, încărcat cu o acvilă cruciată, redată în întregime şi din față, cu aripile deschise şi cu zborul în jos, cu capul spre dreapta, încoronată cu o coroană închisă, terminată cu glob crucifer, ținând în gheara dreaptă o spadă, iar în cea stângă un sceptru. Pe pieptul acvilei se găseşte scutul mic, scartelat cu insițiune: 1) stema Țării Româneşti – o acvilă cruciată, flancată în partea de sus de un soare la dreapta şi de o semilună la stânga; 2) stema Moldovei – un cap de zimbru cu stea între coarne, flancat de o roză la dreapta şi de o semilună conturnată la stânga; 3) stema Banatului şi Olteniei – peste valuri naturale, un pod cu două deschideri boltite, din care iese un leu; 4) stema Transilvaniei, cu Maramureşul şi Crişana – cartierul este tăiat de un brâu îngust, având în partea superioară o acvilă ieşind din brâul despărțitor, flancată în partea de sus de un soare la dreapta şi de o semilună conturnată la stânga, iar în partea inferioară, şapte turnuri de cetate dispuse pe două rânduri, 4:3; 5) în insițiune sunt reprezentate ținuturile Mării Negre – pe albastru, doi delfini afrontați, cu cozile ridicate. Peste tot, armele familiei de

[4] ANIC, *Casa Regală. Oficiale*, dosar nr. 39/1922, f. 56.
[5] Idem, *Comisia Consultativă Heraldică*, dosar nr. 3.

Hohenzollern: scut sfertuit, având în cartierele 1 şi 4 argint, în 2 şi 3 negru. Scutul mare este timbrat de o coroană închisă, terminată cu glob crucifer[6]. În exergă, mărginită de un cerc liniar la exterior, legenda: * **MINISTERUL DE RĂZBOIU** * **CABINETUL MINISTRULUI**.

MINISTERUL DE RĂZBOI
Cabinetul Ministrului
No. 02135 / 22 SEP. 1922

TELEGRAMA

Către toate comandamentele, serviciile, direcțiile din Minister, Mareşalatul Palatului.

Pentru completarea ordinului no. 2116 din 20.08.1922;

Cu onoare se comunică:

1). Ținuta pentru serbările de la Alba-Iulia şi Bucureşti va fi:

a). *Ofițerii din front şi cei care defilează la dreapta unităților.*

Ținuta de ceremonie în tunici, cască cu subărbie, pantaloni scurți, cizme sau bocanci cu jambiere de piele neagră, sabie, mănuşi albe, centură de fir, brâu şi leduncă (după armă), decorații mărime natural, mari cruci şi cordoane. Ofițerii de la Şcolile pregătitoare de ofițeri, vor purta chipiul de fireturi în loc de cască, dacă elevii nu au cască.

b). *Ofițerii fără trupă*:

Ca mai sus; în loc de căşti însă, vor purta chipiul cu trese;

c). *Trupa*: ținuta de campanie, cască cu subărbie, veston, pantaloni, cizme sau bocanci cu pulpare (fără ranițe, unelte şi saci de merinde).

Trupele călări: cu harnaşament de campanie, fără plasă.

Mitralierele: pe samare (fără învelitoare).

Ofițerii şi trupa regimentului de Escortă Regală, vor purta coifuri cu penaj.

Pentru uniformitate, toate corpurile de trupă care trimit unități la serbările de la Alba-Iulia şi Bucureşti, vor echipa oamenii cu efectele verzi care li s-au distribuit în ultimul timp, ca parte anuală.

2). În afară de ofițerii generali specificați în ordinul no. 2116 punctul 9, vor mai ieşi călări următorii ofițeri din front:

Comandanții de batalioane;
Comandanții de regimente;
Ajutorii comand. de regimente;
Comandanții de brigade;
Ofițerii adjutanți;
Stat Majoarele diviziilor de paradă;
Stat Majoarele corpurilor 2 şi 7 Armată.

---

[6] Laurențiu-Ştefan Szemkovics, *Matrice sigilare aparținând Ministerului de Interne şi unor structuri polițieneşti (1831-1921)*, pp. 39-41, 215.

3). *Harnaşamentul* ofiţerilor călări va fi de campanie: şa completă cu coburi, pres-sen, chingă de siguranţă… la spate (fără pelerină), frâu de campanie complet… până la căpăstru, teltie neagră pătrată sau pătură <nea>gră.

4). *Muzici militare, cornişti*:

a). La serbările de la Alba-Iulia, vor merge următoarele muzici:

Muzica Regimentului 1 Vânători;

Muzica Regimentului 2 Vânători;

Muzica Batal. Vânători de Munte;

Muzica Regimentului 90 Infanterie (de la Corp. 7 Armată);

Muzica Regimentului 81 Infanterie (de la Corp. 6 Armată).

Ele vor fi îmbarcate şi vor pleca la destinaţie odată cu corpurile de trupă cărora aparţin sau cu fracţiunile din aceste corpuri, destinate să intre în compunerea diviziilor de paradă.

Pe lângă cele de mai sus, vor mai fi trimise la Alba-Iulia:

Muzica Regimentului 8 Infanterie;

Muzica Regimentului 38 Infanterie;

Muzica Regimentului 32 Infanterie;

Muzica Regimentului 50/64 Infanterie;

Muzica Batal. 2 Vânători de Munte.

Inspectorul muzicilor militare va da ordinele de detalii, pentru acestea din urmă.

b). La serbările din capitală vor participa:

Muzica Regimentului 4 Roşiori;

Muzica Regimentului 1 Grăniceri;

Muzica Regimentului de Specialităţi;

Muzica Regimentului 5 Infanterie;

Muzica Regimentului 6 Infanterie;

Muzica Regimentului 21 Infanterie;

Muzica Regimentului 28 Infanterie;

Muzica Regimentului 94 Infanterie;

CORNIŞTII:

Corpurile de trupă organice îşi vor lua gorniştii proprii;

Pentru regimentele constituite adhoc (Divizia Ord. M. Viteazul), vor trimite cornişti următoarele corpuri:

Regimentului 1 Grăniceri;

Regimentului 4 Vânători;

Regimentului 8 Vânători;

Regimentului 10 Vânători;

Fiecare din aceste regimente va trimite câte 8-12 cornişti, inclusiv instructorul.

5). Stat majoarele Diviziei Ord. Mihai Viteazul şi ardeleană vor fi constituite astfel:

Divizia 18-a va constitui stat major Div. ardeleană;

c). Corpul 6 Armată va da stat majorul Div. Ord. Mihai Viteazul.

Pentru fiecare din aceste divizii se va prevedea un şef de stat major şi cel puţin un ofiţer Stat Major.

6). *Îmbunătățirea hranei*;

Indemnități de misie;

Pentru a se îmbunătăți hrana trupei care ia parte la serbări, se mărește alocația de hrană, pe timpul cât vor dura serbările (inclusiv zilele de transport la ducere și întoarcere în garnizoane), la 7 lei pe zi de om.

Ofițerii vor obține indemnitatea de misie regulamentară.

7). Pentru toate cheltuielile în plus, provocate de serbările Încoronării (sporul de hrană trupei, indemnitățile de misie etc.), se vor ține conturi separate, spre a se putea face cerere de credite suplimentare, la timp.

MINISTRU DE RĂZBOI,
General (ss) Mărdărescu.
P. conformitate
Șeful de Cabinet,
Colonel (semnătura indescifrabilă)[7].

III. Ordinul circular, din 23 septembrie 1922, al Comandamentului Corpului II Armată (fig. 10-11) către Statul Major Regal, privitor la serbările Încoronării de la Alba-Iulia și București, validat cu un sigiliu rotund, imprimat cu tuș albastru, asemănător cu cel de mai înainte. În exergă, mărginită de un cerc liniar la exterior, legenda: *** ROMÂNIA * CORPUL 2 ARMATĂ, SERV. DE STAT MAJOR** (fig. 12).

COMANDAMENTUL CORPULUI II ARMATĂ
Serviciul de Stat Major
București, 23.IX.1922.

ORDIN CIRCULAR No. 6487 din 23.IX.1922.
către
Statul Major Regal

1). În conformitate cu ord. M. R. (Cabinet) no. 2116 din 20 septembrie 1922 trupele *Corpului 2 Armată* atât cele organice cât și cele care se află pe teritoriul acestui Comandament, vor lua parte la serbările Încoronării de la *Alba-Iulia* și *București*.

2). Serbările Încoronării vor avea loc la:

a). *15 octombrie* la Alba-Iulia: săvârșirea actului Încoronării; revista trupelor și defilarea.

b). *16 octombrie*: intrarea triumfală în capitală, serviciul divin la Mitropolie, cortegiul etnografic și istoric.

c). *17 octombrie*: reprezentații de gală și populare.

3). *Trupele Corpului 2 Armată*, ce depind organic, cât și cele care se află pe teritoriul C. II. A. vor lua parte la aceste serbări, atât la Alba-Iulia, cât și în capitală, *cu efectivele ce se arată în tabelul no. 1*.

Aceste efective sunt *minimale* și nu pot fi scăzute sub niciun pretext sau motiv.

[7] ANIC, *Casa Regală. Oficiale*, dosar nr. 39/1922, f. 15-16.

Detaşamentele sau unităţile care se duc la Alba-Iulia nu vor putea *mări* efectivele fixate; cele care sunt destinate pentru Bucureşti, *pot fi sporite* în limitele disponibilităţilor corpurilor; nu pot fi însă micşorate sub nici un motiv.

4). Trupa şi caii Regimentelor 2, 6, 22 Artilerie; 10, 15, 27/2 Obuziere şi Reg. 4 Călăraşi, sunt destinate a concura la formarea cortegiului istoric şi etnografic, aşa cum se arată în tabela no. 4, după ordinea specială.

5). Toate corpurile de trupă vor trimite la serbările de la Alba-Iulia *Drapelele cu gărzile regulamentare*, aşa cum se arată în nota de la finele tabelului no. 1.

6). Completarea efectivelor necesare se va face prin chemarea tuturor oamenilor *din ctg. de sub arme*, din concediile de economii aşa cum s-a ordonat cu no. 6425 din 20.IX.1922, pentru ca între 7 şi 10 octombrie tot efectivul să fie prezent la toate corpurile.

Zilele ce vor prisosi peste efectivele bugetare se vor face economii după perioada încoronării.

7). La serbările de la *Alba-Iulia* şi *Bucureşti* vor mai lua parte, pe lângă unităţile din tabelul no. 1 şi domnii generali comandanţi de *Divizii*, al *Artileriei Grele*, al *Trupelor de Comunicaţii*, al *C. 2. A.*; toţi aceşti generali vor fi *călări*.

La *Bucureşti*, pentru comanda C. II. A., va rămâne un comandant de divizie ce se va desemna mai târziu.

8). Trupele (detaşamentele), care sunt hotărâte a merge la Alba-Iulia, sunt destinate a intra în compunerea organică a diviziilor ce vor lua parte la *revistă şi de defilare* în acel oraş, aşa cum se arată în tabelele no. 2 şi 3, sau după ordine speciale ce vor primi la sosire.

La sosirea lor la Alba-Iulia vor primi ordine de la *Corpul 7 Armată* privitor la cazare, hrănire şi detaliile serbării.

9). Trupele (detaşamentele), ce sunt hotărâte a veni la Bucureşti, vor primi la timp de la C. II. A. ordine privitoare la cazare, hrănire şi detaliile serbării.

10). *Ţinuta trupei de Infanterie*: cască cu subărbie, veston, pantaloni, bocanci cu pulpană sau cizme, mantale, centiron cu cartuşieră, armă cu baionetă, sac cu merinde cu *ştergar, lingură, farfurie* (gamelă), cuţit şi furculiţă, cană de apă şi ceai. Trupele din Bucureşti nu au saci cu merinde, fiind în cazărmile lor.

Se atrage atenţiunea ca echipamentul să fie cât se poate de curat şi *uniform*. Se vor echipa oameni cu efectele verzi care li s-au distribuit în ultimul timp, ca parte anuală.

11). Ţinuta ofiţerilor *din front* care încadrează unităţile; de ceremonie: cască cu subărbie, manta, tunică, pantaloni scurţi, cizme sau bocanci din piele neagră cu jambiere de piele neagră, sabie, mănuşi albe, fireturi, decoraţii mărime naturală, cordoane, mari cruci, etc.; atât mantaua, cât şi tunica *trebuie să fie bune* pentru a ieşi la revistă, după ordinele ce se vor da la timp, în *manta* sau *tunică*. Ofiţerii îşi vor lua ordonanţele personale.

12). Ţinuta ofiţerilor şi trupei de la Reg. Escortă Regală ca cea de la serbarea de 10 Mai (a se căuta la ordinul respectiv). Escadronul care merge la Alba-Iulia va avea în plus *mantale şi coburi* ca cele arătate pentru infanterie în sacul de merinde, în plus căpestre, perie şi ţesealǎ, găleţi de adăpat şi traiste de ovăz pentru cai, câteva potcoave şi

caiele de rezervă, unul sau doi potcovari şi scule de potcovit. Furaj pe timpul transportului şi o zi după sosire.

13). Detaşamentele care se duc la *Alba-Iulia sau Bucureşti* îşi vor lua 2 bucătari cu scule de gătit hrană, bucătării de campanie portative pe numărul oamenilor; asupra oamenilor: *pâinea* pe timpul transportului şi o zi după ajungere; hrană rece asupra oamenilor pe timpul transportului şi alimente în vagon pentru o zi pentru preparat hrană caldă după ajungere; ceai şi zahăr, pentru timpul transportului şi o zi după sosire.

14). *Gărzile izolate* (fără detaşamente) ale Drapelelor ce se duc la Alba-Iulia vor avea hrană rece numai pe timpul transportului, iar la sosirea lor vor fi puse în subzistență la un corp de trupă, după ordinele ce le va primi de la C. 7. A.

15). *Detaşamentele şi Drapelele*, ce se duc la *Alba-Iulia* trebuie să fie gata cu începere de la *9 (nouă) octombrie pentru transport*, urmând ca în dimineața de 12 octombrie să fie sosite la Alba-Iulia, unde vor face exerciții după ordine speciale ce vor primi la sosire.

Detaşamentele ce vin la Bucureşti trebuie să fie gata de la 12 octombrie pentru transport, urmând ca în dimineața de 14 octombrie să fie sosite în Bucureşti.

16). Transportul detaşamentelor şi Drapelelor pentru Alba-Iulia şi pentru Bucureşti se va face cu C. F., vor urma *ordine speciale*.

Până atunci, toate Comandamentele şi corpurile vor lua măsuri de pregătire, aşa ca la datele fixate mai sus corpurile să fie gata de plecare; se va alcătui ordinea de bătaie nominală pentru ofițeri şi trupă.

Comandamentele şi corpurile vor confirma în scris primirea ordinului de față.

COMANDANTUL CORPULUI II ARMATĂ,
General de Divizie (ss) Jitianu

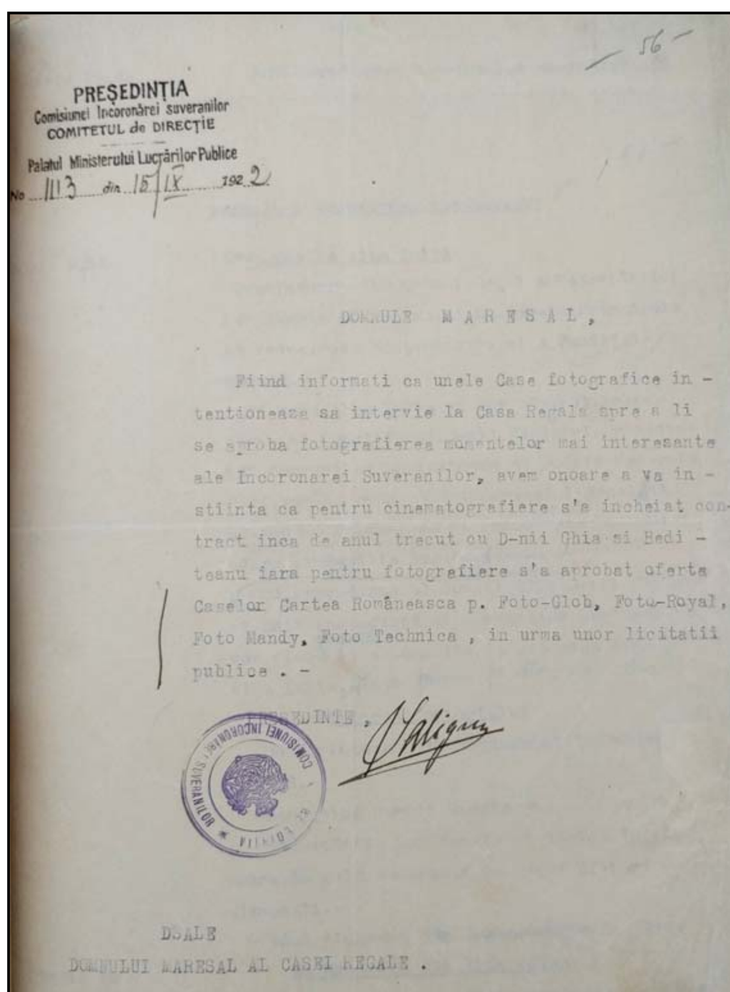
ŞEFUL DE STAT MAJOR,
Colonel (semnătura)

Pe marginea din stânga a documentului:
COMUNICAT
M. R. (Cabinet) spre ştiință.
M. St. M. (Adjut) spre ştiință.
C. 7. Arm. spre ştiință.
Cdt. Corp. Grănic.
Div. 3, 4, 12-a.
Cdt. Terit. C. II. A.
Cdt. Art. Grele.
Cdt. Trup. Comunicaț.
Comend. P. Buc.
Brig. 2. Călăraşi.
Reg. 22, 30, 4, 28 Inf.
Reg. 5, 6, 20, 21 Inf.

Reg. 45/60, 46/61, 44/68, 62, 70 Infant.
Reg. 6, 9 Vânători.
Reg. 2, 6, 22 Art.
Reg. 10, 15, 27/2 Obuz.
Reg. 2 Pionieri.
Reg. 4 Călăraşi.
Reg. Escortă Regală.
Reg. 1 Grănic.
Reg. 1, 2 Art. Grea.
Reg. Art. A. A.
Reg. 2, 1 C. F.
Reg. Specialități.
Grup. 2 Aviație.
Şc. Milit. Inf.; Cav.; Geniu.
R. 7. Inf.
R. Carelor de luptă.
Insp. 1, 2, 4 Arm.
Stat Maj. Regal.
Insp. Muzicilor.
R. 2 V.[8]

Prezentarea noastră, menită să trezească interesul specialiştilor, istoricilor şi marelui public pentru sigiliile care au autentificat documente privitoare la serbările încoronării de la Alba-Iulia şi Bucureşti, constituie un imbold pentru depistarea, analizarea şi punerea în circuitul ştiințific şi a altor vestigii de acest fel, rămase încă necunoscute.

[8] *Ibidem*, f. 8-9.

-56-

PREȘEDINȚIA
Comisiunei Incoronărei suveranilor
COMITETUL de DIRECȚIE
Palatul Ministerului Lucrărilor Publice
No 1113 din 15/IX 1922

DOMNULE MARESAL,

Fiind informati ca unele Case fotografice intentioneaza sa intervie la Casa Regala spre a li se aproba fotografierea momentelor mai interesante ale Incoronarei Suveranilor, avem onoare a va instiinta ca pentru cinematografiere s'a incheiat contract inca de anul trecut cu D-nii Ghia si Bediteanu iara pentru fotografiere s'a aprobat oferta Caselor Cartea Româneasca p. Foto-Glob, Foto-Royal, Foto Mandy, Foto Technica, in urma unor licitatii publice. -

PREȘEDINTE,

DSALE
DOMNULUI MARESAL AL CASEI REGALE.

Fig. 1. Documentul emis la 15 septembrie 1922. Sursa: Arhivele Naționale Istorice Centrale.

Fig. 2. Sigiliul care validează documentul din 15 septembrie 1922.

Fig. 3. Stema României de la 1872 (având metalele şi culorile redate prin semne convenționale). Sursa: Arhivele Naționale Istorice Centrale.

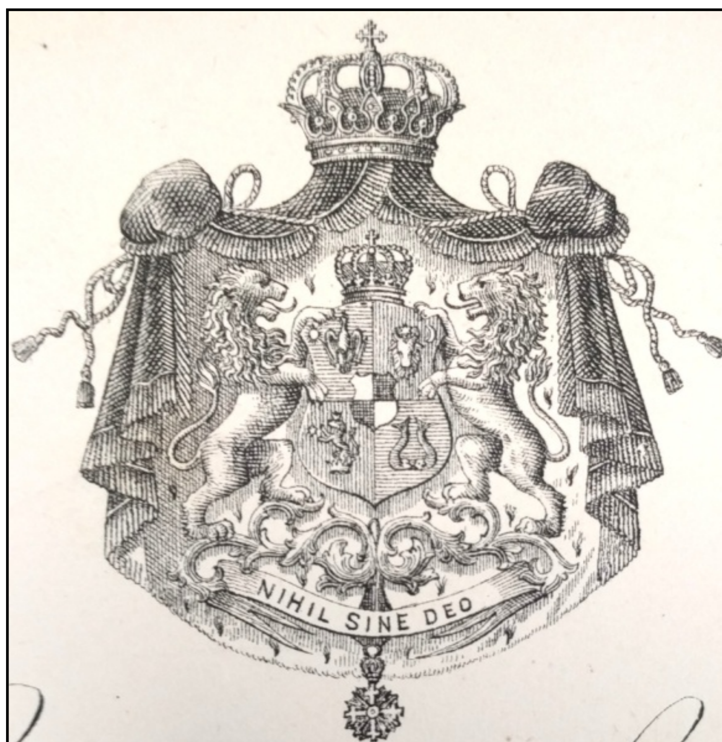

Fig. 4. Stema României de la 1872, cu modificările suferite după ridicarea României la rangul de regat în anul 1881. Sursa: Arhivele Naționale Istorice Centrale.

MINISTERUL DE RASBOIU
Cabinetul Ministrului,

Confidențial-Personal

Mareșalatul Palatului

-15-

No. 02135 22 SEP. 1922

TELEGRAMA,

Către toate comandamentele, serviciile, direcțiile din Minister, Mareșalatul Palatului.-

----

Pentru complectarea ordinului No. 2116 din 20/8/922,

Cu onoare se comunică :

1). Ținuta pentru serbările dela Alba Iulia și București va fi :

a). Ofițerii din front și cei cari defilează la dreapta unităților :

Ținuta de ceremonie în tunici, cască cu subărbie, pantaloni scurți, cisme sau bocanci cu jambiere de piele neagră, sabie, mănuși albe, centură de fir, brâu, și leduncă (după armă), decorații mărime naturală, mari cruci și cordoane .- Ofițerii dela Școalele pregătitoare de ofițeri, vor purta chipiul de fireturi în loc de cască, dacă elevii nu au cască .-

b). Ofițerii fără trupă :

Ca mai sus ; în loc de căști însă, vor purta chipiul cu trese ;

c). Trupa: Ținuta de campanie, cască cu subărbie, veston, pantalonă, cisme sau bocanci cu pulpare (fără ranițe, unelte și saci de merinde).-

Trupele călări: cu harnașament de campanie, fără plasă.-

Mitralierele: pe samare (fără învelitoare).

Ofițerii și trupa regimentului de Escortă Regală, vor purta coifuri cu penaj.-

Pentru uniformitate toate corpurile de trupă cari trimit unități la serbările dela Alba Iulia și București, vor echipa oamenii cu efectele verzi cară li s'a distribuit în ultimul timp, ca parte anuală.-

2). In afară de ofițerii generali specificați în ordinul No. 2116 punctul 9, vor mai eși călări următorii ofițeri din front

./.

Comandanţii de batalioane ;
" " regimente
Ajutorii Comand.de regimente
Comandanţii de brigade
Ofiţerii adjutanţi
Stat Majoarele diviziilor de pradă
" " corpurilor 2 şi 7 Armată

3).Harnaşamentul ofiţerilor călări va fi de campa... şea completă cu coburi,pressen,chingă de siguranţă ... la spate (fără pelerină) ,frâu de campanie comple... ră pană de căpăstru,teltie neagră pătrată sau pătur... gră.-

4).Muzici militare ,Cornişti:

a).La serbările dela Alba Iulia,vor merge următoarele muzici:

Muzica Regimentului 1 Vânători
" " 2 Vânători
" Batal.Vânători de Munte
" Regimentului 90 Infanterie (dela Corp.7 Armată
" " 81 " (dela Corp.6 Armată)

Ele vor fi îmbarcate şi vor pleca la destinaţie odată cu corpurile de trupă cărora aparţin sau cu fracţiunile din aceste corpuri ,destinate să intre în compunerea diviziilor de paradă.-

Pe lângă cele de mai sus,vor mai fi trimise la Alba - Iulia:

Muzica Regimentului 8 Infanterie
" " 38 Infanterie
" " 32 "
" " 50/64 —"—
" Batal.2 Vânători de Munte ;

Inspectorul muzicilor militare ,va da ordinele de detalii,pentru aceastaadin urmă .-

b).La serbările din Capitală vor participa :

Muzica Regimentului 4 Roşiori
" " 1 Grăniceri
" " de specialităţi
"" " 5 Infanterie
" " 6 "
" " 21 "
" " 28 "
" " 94 "

CORNIŞTII:

Corpurile de trupă organice,îşi vor luà gorniştii proprii;

Pentru regimentele constituite adhoc (Divizia Ord. M.Viteazu),vor trimite cornişti următoarele corpuri :

./.

-3-

/16-

Regimentul 1 Grăniceri
" 4 Vânători (Fiecare din aceste regimente
" 8 " (va trimite câte 8-12 corni-
" 10 " (şti, inclusiv instructorul.

5). Stat majoarele Diviziei ord.Mihai Viteazu şi ardeleană vor fi constituite astfel;

b). Divizia 18-a va constitui stat major Div.ardeleană;

c). Corpul 6 Armată va da stat majorul Div.ord.Mihai Viteazu.-

Pentru fiecare din aceste divizii se va prevedea un şef de stat major şi cel puţin un ofiţer Stat Major.-

6). Înbunătăţirea hranei;
Idemnităţi de misie;

Pentru a se putea înbunătăţi hrana trupei care ia parte la serbări se măreşte alocaţia de hrană, pe timpul cât vor dura serbările, (inclusiv zilele de transport la ducere şi întoarcere în garnizoane), la 7 lei pe zi de om.-

Ofiţerii vor obţine indemnitatea de misie regulamentară.

7). Pentru toate cheltuelile în plus, provocate de serbările Încoronărei, (sporul de hrană trupei, indemnităţile de misie etc.) se vor ţine conturi separate, spre a se putea face cerere de Credite suplimentare, la timp.-

MINISTRU DE RASBOIU

General (ss) Mărdărescu

P. Conformitate
Şeful de Cabinet
Colonel,

Fig. 5-7. Documentul emis în 22 septembrie 1922.
Sursa: Arhivele Naționale Istorice Centrale.

Fig. 8. Sigiliul care autentifică documentul emis la 22 septembrie 1922.

Fig. 9. Stema mică a României de la 1921.
Sursa: Arhivele Naționale Istorice Centrale.

COMANDAMENTUL CORPULUI II ARMATA
Serviciul de Stat Major
------ooo------

EXTRA - URGENT

Spre ştiinţă

— 8 —

Bucureşti, 23/IX/922.-

ORDIN CIRCULAR No. 6487 din 23/IX/922.-

către

Statul Major Regal

1/. In conformitate cu ord. M.R. (Cabinet) No. 2116 din 20 Septembrie 1922 trupele Corpului 2 Armată atât cele organice cât şi cele care se află pe teritoriul acestui Comandament, vor lua parte la serbările Incoronărei de la Alba-Iulia şi Bucureşti.-

2/. Serbările Incoronărei vor avea loc la:

a/. 15. Octombrie la Alba-Iulia: săvârşirea actului Incoronărei;- revista trupelor şi defilarea.-

b/. 16 Octombrie intrarea triumfală în Capitală, serviciul divin la Mitropolie, cortegiul etnografic şi istoric .-

c/. 17. Octombrie reprezentaţii de gală şi populare.

3/. Trupele Corpului 2 Armată, ce depind organic cât şi cele care se află pe teritoriul C.II.A. vor lua parte la aceste serbări, atât la Alba-Iulia cât şi în Capitală, cu efectivele ce se arată în tabelul No. 1.-

Aceste efective sunt minimale şi nu pot fi scăzute sub nici un pretecst sau motiv.-

Detaşamentele sau unităţile, care se duc la Alba-Iulia nu vor putea mări efectivele fixate; cele care sunt destinate pentru Bucureşti, pot fi sporite în limitele disponibilităţilor corpurilor; nu pot fi însă micşorate sub nici un motiv.-

4/. Trupa şi caii Regimentelor 2, 6, 22, Artilerie; 10, 15, 27/2 Obuziere şi Reg. 4. Călăraşi, sunt destinate a concura la formarea cortegiului istoric şi etnografic, aşa cum se arată în tabela No. 4, după ordinea specială.-

5/. Toate corpurile de trupă vor trimite la serbările de la Alba-Iulia Drapelele cu gărzile regulamentare, aşa cum se arată în nota de la finele tabelului No. 1. sub comanda unui ofiţer subaltern (Lt sau Sub Lt).-

6/. Complectarea efectivelor necesare se va face prin chemarea tuturor oamenilor din Ctg. de sub arme, din concediile de economii aşa cum s'a ordonat cu No. 6425 din 20/IX/922 pentru ca între 7 şi 10 Octombrie tot efectivul să fie prezent la toate corpurile.-

Zilele ce vor prisosi peste efectivele budgetare se vor face economii după perioada încoronărei.-

7/. La serbările de la Alba-Iulia şi Bucureşti vor mai lua parte, pe lângă unităţile din tabelul No. 1 şi Domnii Generali Comandanţi de Divizii, al Artileriei Grele al Trupelor de Comunicaţii, al C.2.A. toţi aceşti Generali vor fi călări.-

La Bucureşti, pentru Comanda C.II.A. va rămâne un Comandant de Divizie ce se va desemna mai târziu.-

8/. Trupele (sau detaşamentelor), care sunt hotărâte a merge la Alba-Iulia, sunt destinate a intra în compunerea organică a Diviziilor ce vor lua parte la revistă şi de defilare în acel oraş, aşa cum se arată în tabelele No. 2, şi 3, sau după ordine speciale ce vor primi la sosire.-

La sosirea lor la Alba-Iulia vor primi ordine de la Corpul 7 Armată privitor la cazare, hrănire şi detaliile serbărei.-

/*/*/*

9 –

2/.

9/. Trupele (detaşamentele), ce sunt hotărâte a veni la Bucureşti, vor primi la timp de la C.II.A. ordine privitoare la cazare, hrănire şi detaliile serbărei.-

10/. Ţinuta trupei de Infanterie: cască cu subărbie, veston, pantaloni, bocanci cu pulpare sau cisme, mantale, centiron cu cartuşieră, armă cu baionetă, sac de merinde cu şiergar, lingură, farfurie (gamelă) cuţit şi furculiţa, cană de apă şi ceai.- Trupele din Bucureşti nu au saci de merinde fiind în cazărmile lor.-

Se atrage atenţiunea ca echipamentul să fie cât se poate de curat şi uniform- Se vor echipa oameni cu efectele verzi care li s'au distribuit în ultimul timp, ca parte anuală.-

11/. Ţinuta ofiţerilor din front care încadrează unităţile; de ceremonie: cască cu subărbie, manta, tunică, pantaloni scurţi, cisme sau bocanci de piele neagră cu jambiere de piele neagră, sabie, mănuşi albe, fireturi, decoraţii mărime naturală, cordoane, mari cruci, etc; atât mantaua cât şi tunica trebuie să fie bune pentru a eşi la revistă, după ordinele ce se vor da la timp, în manta sau tunică.- Ofiţerii î-şi vor lua ordonanţele personale

12/. Ţinuta ofiţerilor şi trupei de la Reg. Escortă Regală ca cea de la serbarea de 10 Maiu (a se căuta la ordinul respectiv).- Escadronul care merge la Alba-Iulia va avea în plus mantale şi coburi cu cele arătate pentru infanterie în sacul de merinde, în plus căpestre, perie şi ţesală, găleţi de adăpat şi traiste de ovăz pentru cai, câteva potcoave şi caile de rezervă, unul sau 2 potcovari şi scule de potcovit.- Furaj pe timpul transportului şi o zi după sosire.-

13/. Detaşamentele care se duc la Alba-Iulia sau Bucureşti î-şi vor lua 2 bucătari cu scule de gătit hrană, bucătării de campanie portative pe numărul oamenilor; asupra oamenilor pâinea pe timpul transportului şi o zi după ajungere; hrană rece asupra oamenilor pe timpul transportului şi alimente în vagon pentru o zi pentru preparat hrană caldă după ajungere; ceai şi zahăr, pentru timpul transportului şi o zi după sosire.-

14/. Gărzile izolate (fără detaşamente) ale Drapelelor ce se duc la Alba-Iulia vor avea hrană rece numai pe timpul transportului, iar la sosirea lor vor fi puse în subsistenţă la un corp de trupă, după ordinele ce le vor primi de la C.7.A..-

15/. Detaşamentele şi Drapelele, ce se duc la Alba-Iulia trebuie să fie gata cu începere de la 9 (nouă) Octombrie pentru transport, urmând ca în dimineaţa de 12 Octombrie să fie sosite la Alba-Iulia unde vor face exerciţii după ordine speciale ce vor primi la sosire.-

Detaşamentele ce vin la Bucureşti trebuie să fie gata de la 12 Octombrie pentru transport urmând ca în dimineaţa de 14 Octombrie să fie sosite în Bucureşti.-

16/. Transportul detaşamentelor şi Drapelelor pentru Alba-Iulia şi pentru Bucureşti se va face cu C.F. vor urma ordine speciale.-

Până atunci toate Comandamentele şi corpurile vor lua măsuri de pregătire aşa ca la datele fixate mai sus corpurile să fie gata de plecare; se va alcătui ordinea de bătae nominală pentru ofiţeri şi trupă.-

Comandamentele şi corpurile vor confirma în scris primirea ordinului de faţă.-

COMANDANTUL CORPULUI II ARMATA
General de Divizie (ss) Jitianu

ŞEFUL DE STAT MAJOR
Colonel [signature]

COMUNICAT
M.R. (Cabinet) spre ştiinţă.-
M.St.M. (Adjut) spre ştiinţă.-
C.7. Arm. spre ştiinţă
Cdt. Corp. Grănic.
Div. 3, 4, 12-a
Cdt. Terit. C.II.A.
Cdt. Art. Grele.-
Cdt. Trup. Comunicaţ.
Comend. P. Buc.
Brig. 2. Călăraşi
Reg. 22, 30, 4, 28 Inf.
Reg. 5, 6, 20, 21 Inf.
Reg. 45/60, 46/61, 44/68
62, 70 Infant.
Reg. 6, 9, Vânători
Reg. 2, 6, 22, Art.
Reg. 10, 15, 27/2 Obuz.
Reg. 2. Pioneri
Reg. 4. Călăraşi
Reg. Escortă Regală
Reg. 1. Grănic
Reg. 1, 2, Art. Grea
Reg. Art. A.A.
Reg. 2, 1, C.F.
Reg. Specialităţi
Grup. 2. Aviaţie
Sc. Milit. Inf; Cav; Geniu
R. 7 Inf.
R. Carelor de luptă
Insp. 1, 2, 4 Arm.-
Stat Maj. Regal.-
Insp. Muzicilor.
R. 2 V.-

Fig. 10-11. Documentul emis în 23 septembrie 1922.
Sursa: Arhivele Naționale Istorice Centrale.

Fig. 12. Sigiliul care autentifică documentul emis la 23 septembrie 1922.

Fig. 13. Stema mică a României de la 1921 din câmpul unei matrice sigilare care a aparținut regelui Ferdinand I. Sursa: Arhivele Naționale Istorice Centrale.

ÎNCORONAREA DE LA ALBA IULIA A REGILOR ROMÂNIEI MARI REPREZENTATĂ ÎN MEDALII ŞI INSIGNE DIN COLECŢIA PERSONALĂ

Vilică Munteanu

Dorinţa marilor puteri ale Europei şi ale lumii, la început de veac douăzeci, de reîmpărţire a zonelor de influenţă, de ocupare a altor teritorii, de a-şi etala forţele şi a fi cât mai sus într-o ierarhie a puterii a dus la declanşarea celui mai crunt război pe care l-a avut lumea până la acea dată. Mizele puse în joc erau mari, iar actorii principali, fiecare în felul său voia „partea leului", în detrimentul celorlalţi, dar mai ales al celor mici.

Intrată în război pentru împlinirea dezideratului de veacuri al românilor de a trăi în aceeaşi ţară, România, deşi slab pregătită pentru o asemenea conflagraţie, după eşecurile din toamna anului 1916, când teritoriul i se reduce doar la Moldova, şi nici aceasta toată, renaşte din propria-i cenuşă. În vara anului următor, prin eroicele lupte de la Mărăşti, Mărăşeşti şi Oituz, locuri în care glia străbună a fost înnobilată cu sângele şi trupurile a zecilor de mii de eroi, ostaşii români au făcut zid din piepturile lor, toţi într-un gând şi o voinţă, cu dârzenie şi încrâncenare, având mereu în minte deviza „Pe aici nu se trece!", au apărat ceea ce a rămas din ţară, conştienţi fiind de faptul că jertfa lor nu avea să fie în zadar.

Anul 1918 a adus cu sine mult aşteptatul vis al românilor din spaţiul carpato-danubiano-pontic de a trăi uniţi într-o singură ţară. Semnalul a fost dat de Moldova dintre Prut şi Nistru la 27 Martie prin Unirea votată de Sfatul Ţării de la Chişinău. La 28 Noiembrie, Congresul General al Bucovinei a votat, în unanimitate, unirea fostului Ducat al Bucovinei cu Regatul României, iar la 1 Decembrie, la Alba Iulia, delegaţii la Adunarea Naţională au dezbătut şi aprobat Rezoluţia de Unire, care a şi fost adoptată de toţi cei prezenţi. Votarea Rezoluţiei a însemnat votarea unirii tuturor românilor din Transilvania, Banat, Crişana şi Maramureş (Ţara Ungurească) cu România, acesta fiind actul prin care se întregea România în graniţele ei fireşti. A urmat, în cadrul tratativelor de pace de la Paris, recunoaşterea faptului împlinit.

La 15 octombrie 1922, la Alba Iulia, cetate simbol a naţiunii române, unde pe 1 noiembrie 1599 Mihai Viteazul a intrat triumfător, iar la 1 decembrie 1918 a fost votată Unirea, a avut loc ultimul episod, prin care se consfinţea unirea tuturor provinciilor româneşti sub sceptrul Regelui României. Încoronarea solemnă a Regelui Ferdinand I Întregitorul şi a Reginei Maria, în Catedrala cu hramul „Sfintei Treimi" din Alba Iulia, a conferit perechii monarhice a Regatului Unit al României consacrarea religioasă ca suverani ai statului unitar român. Epocalul eveniment a fost pe loc imortalizat simbolic în numeroase fotografii, tablouri, stampe, cărţi poştale, medalii, insigne, monede etc. încă din anul împlinirii lui, până în zilele noastre şi, cu siguranţă, în continuare vor mai apărea şi altele. Dintre simbolurile în metal dedicate încoronării regilor României, realizate vreme de un secol, ne vom opri la prezentarea unor medalii şi insigne din colecţia

personală a autorului prezentului articol. Precizăm, totuşi, că deşi încoronarea din Catedrala Unirii de la Alba Iulia avea să fie pecetea care, simbolic, să reprezinte recunoaşterea divină a întregirii României sub acelaşi sceptru, spre deosebire de alte evenimente, nu s-a bucurat de un număr de reprezentări în metal pe cât ar fi meritat.

Inițial, încoronarea regilor la Alba Iulia a fost planificată a avea loc în anul 1921, dar, din unele motive, asupra cărora nu insistăm, evenimentul avea să se producă la 15 octombrie 1922. Astfel, primele medalii dedicate solemnității de la Alba Iulia au fost bătute în anul 1921.

1. Ferdinand I Regele românilor, în amintirea Încoronării. Medalie populară din bronz (există şi din alamă, precum şi varianta cu toartă din ambele metale), antedatată evenimentului încoronării, cu diametrul de 35 mm. Avers – Efigia Regelui

Ferdinand orientat dextra, cu anul în dreapta (MCMXXI) şi legenda circulară pe circumferință: „= FERDINAND · I · REGE · AL · ROMÂNILOR = ÎN AMINTIREA ÎNCORONĂRII”. Revers – Chipul Împăratului Traian orientat senestra, cu notația pe trei rânduri în spate „·A· / ·D · / CVI” (Anul 106) şi cu stindardul roman în față, cu notația „·L·V·M” (Legiunea a V-a Macedonica). Pe circumferință, inscripția circulară „TRAIAN · IMPERATOR · ROMANORUM · PROVINCIA · DACIA · FELIX” („Traian, Împăratul Romanilor. Provincia Dacia Felix”). Nu se cunoaşte numele gravorului.

2. 1921. Regele Ferdinand I, Sinaia, 1920 – Amintire de la Încoronarea de la Alba Iulia. Medalie din bronz cu toartă (era proiectată a fi şi din argint) cu diametrul de 25 mm, realizată de renumitul gravor orădean Mihai Kara. Există şi o variantă din bronz, fără toartă, cu diametrul de 25 mm. Pe avers, este efigia Regelui Ferdinand

orientată senestra, un spic de grâu în spate şi legenda semicirculară la dreapta: „REGELE ROMÂNILOR. SINAIA 1920”. Pe revers este o cunună din două ramuri de măslin unite în partea de jos, cuprinzând legenda pe patru rânduri: „AMINTIRE DE LA / ÎNCORONARE / ALBA JULIA / 1921”.

3. 1921. Regina Maria, Sinaia, 1920 – Amintire de la Încoronarea de la Alba Iulia. Acelaşi gravor Mihai Kara este autorul medaliei cu toartă din bronz cu diametrul de 25 mm (era proiectată a fi şi din argint). Există şi variantă din bronz argintat, cu panglică tricoloră. Avers – Regina Maria, în costum de soră de caritate orientată dextra,

cu un spic de grâu sub efigie, pe circumferinţă inscripţia: în faţă „REGINA ROMÂNILOR”, iar în spate „1920 SINAIA”. Reversul este identic cu cel al medaliei precedente.

4. 1921. Principesa Maria (Mignon) – Amintire de la Încoronarea de la Alba Iulia. Medalie cu toartă din bonz argintat (există şi din bronz), cu diametrul de 25 mm, operă a aceluiaşi gravor Mihai Kara. Avers – Principesa Maria (Mignon), capul

diademat spre dreapta, în faţă legenda semicirculară „A.S.R. PRINCIPESA MARIA”, iar în spate volute şi anul „1920”. Reversul este acelaşi ca şi al primelor două medalii.

Medalii similare, cu acelaşi revers, dar având pe avers chipurile Principelui Carol, Principelui Nicolae, Principesei Elisabeta şi Principesei Ileana, au fost bătute în argint şi cupru.

5. 1922. Încoronarea de la Alba Iulia. Medalie oficială din bronz (s-au mai bătut din aur, argint şi bronz aurit), cu diametrul de 45 mm, realizată de gravorul Constantin Kristescu. Avers – busturile acolate ale Regelui şi Reginei între două ramuri de laur şi legenda circulară pe circumferinţă: „FERDINAND · REGELE · ROMÂNIEI · ŞI · MARIA · REGINA” Revers: Intrarea triumfală a Regelui în Alba Iulia şi legenda circulară

(incizată, cu baza pe muchie): „ÎNTÂIUL · REGE · AL · TUTUROR · ROMÂNILOR · ÎNCORONATU-S' A · LA · ALBA-JULIA · ÎN · 15 · X · 1922”. Cortegiul regal este condus de o femeie, reprezentând Victoria, ducând de frâu calul Regelui. Cu acelaşi prilej, a mai fost bătută o medalie mai mică, aşa numita „Medalia primarilor”, aceasta fiind o reproducere redusă (bronz, 30 mm, cu toartă) a medaliei oficiale.

6. 1922. Încoronarea de la Alba Iulia, cu toartă şi baretă. Medalie din bronz, identică precedentei, dar cu toartă şi baretă, pe care scrie „BUCUREŞTI – ALBA-JULIA” şi panglică tricoloră, pe care este aplicată o coroană regală. Are diametrul de 40 mm, iar autorul este Constantin Kristescu.

O medalie din bronz, cu diametrul de 60 mm, aproape identică cu cele de mai sus, a fost bătută la Atelier Paris, autorul fiind Tony Szirmai. De asemenea, tot în anul 1922, a mai fost bătută o medalie având pe avers figurile orientate spre dreapta şi acolate ale Regelui şi Reginei, cu înscrisurile în lateral pe circumferinţă „FERDINAND” şi „MARIA”, imagine preluată de pe medalia „Alianţa româno-franceză”, realizată în anul 1916 de Tony Szirmai. Pe reversul medaliei din anul 1922 este scena sărbătoririi încoronării de la Alba Iulia şi legenda pe circumferinţă.

7. 1922. În amintirea Încoronării. Medalie unifaţă din alamă ambutisată, Ø 80 mm, gravată de Mihail Kara, aplicată pe un suport din lemn de culoare maro închis, în care sunt reprezentaţi suveranii României în mantiile de încoronare. Pe mantii sunt brodate simbolurile heraldice ale tuturor provinciilor României Întregite. Regele, cu coroana de oţel pe cap, este aşezat pe tron, cu sceptrul în mâna dreaptă, privind spre dreapta, iar sub mâna stângă sprijinită de tron, pe trei rânduri, deviza NIHIL / SINE / DEO. Regina, în mantie şi încoronată, în faţa Regelui, este în picioare, cu o floare de crin în mâna stângă, floare susţinută în partea superioară şi cu mâna dreaptă. Se sprijină de un capitel de coloană, pe care este incizat, pe cinci rânduri, textul ÎNCORONAREA / SUVERANILOR / ROMÂNIEI / UNITE / 1922. În partea superioară, în plan îndepărtat, se întrezăresc silueta unui castel, probabil Peleşul, şi a unei cetăţi. În partea inferioară, este incizat mesajul, scris de mână, al Reginei: *Prin jertfa lor / s’a făcut mărirea Ţărei. / Maria*. În marginea din dreapta jos a medaliei este gravat numele autorului: KARA. Medalia respectivă este destul de rară, neidentificând-o, până în prezent, la alţi colecţionari, referiri despre aceasta găsind pe internet, unde apare ca având diametrul de 145 mm şi într-un catalog, în care se precizează că are diametrul de 120 mm.

Din punct de vedere al compoziţiei, valorii artistice şi simbolisticii, considerăm că este una dintre cele mai frumoase şi sugestive reprezentări ale actului încoronării de la Alba Iulia a Regilor României Întregite.

Detaliu în partea inferioară: Prin jertfa lor s’a făcut mărirea Ţării. Maria

Insigna Încoronării

8. 1922. În amintirea Încoronării. Insigna. Aceeaşi imagine ca şi cea de pe medalie este bătută, cu multă acuratețe, pe o insignă din bronz, care are diametrul de 25 mm, aceasta fiind, de asemenea, destul de rară.

9. 1929. Ferdinand Întregitorul. Medalie bătută în bronz patinat (mai sunt două variante – alamă şi bronz argintat), cu diametrul de 70 mm, autori sculptorii Constantin Baraschi şi Anastase Demian, emisă la 10 mai 1929 pentru celebrarea unirii tuturor provinciilor româneşti şi încoronării Regilor României Întregite. Avers – Bustul încoronat al Regelui Ferdinand I în profil dextra. Pe circumferință, între două cercuri concentrice, textul „REGELE FERDINAND I ● ÎNTREGITORUL"; în stânga şi dreapta

bustului, incizate, numele autorilor: „Const. Baraschi 1929" şi „A. Demian". Revers – În centru un medalion cu harta României Mari, înconjurată de stemele provinciilor istorice: Muntenia, Moldova, Transilvania, Dobrogea şi Banatul, încadrate în medalioane de forma petalelor unei flori, iar pe circumferință, între două cercuri concentrice, textul „ETERN UNIȚI ● ETIAM CONTRA OMNES" (...ÎN POFIDA TUTUROR).

10. 1997. 75 de ani de la Încoronare. La aniversarea a 75 de ani de la încoronarea de la Alba Iulia, Fundația „Prințul Paul pentru România" a inițiat realizarea unei medalii la Monetăria Statului, care a fost bătută în tombac aurit, într-un tiraj de 200 de exemplare cu diametrul de 60 mm, autori fiind gravorii Vasile Gabor şi Maximilian

Fetița. Pe avers sunt chipurile acolate ale Regelui şi Reginei, cu coroanele pe cap, orientate dextra, sub care este textul „ALBA-IULIA". În exterior, circular, legenda „REGELE FERDINAND I ŞI REGINA MARIA – 75 DE ANI DE LA ÎNCORONARE". Pe revers este silueta Catedralei Încoronării de la Alba Iulia, sub care este înscrisă data aniversării

evenimentului „15 OCT. 1997”. Circular, între două cercuri concentrice, sus textul „FUNDAȚIA PRINȚUL PAUL PENTRU ROMÂNIA”, iar în partea inferioară „ALBA-IULIA”. În interiorul cercului cu diametrul mai mic, este scris „CATEDRALA ÎNCORONĂRII ŞI REÎNTREGIRII”.

11. 2017. Regii întregitori a fost realizată de S.C. GORGONA S.R.L. Bucureşti şi lansată în anul 2017, la aniversarea a 95 de ani de la încoronare. Este din alamă şi are diametrul de 40 mm. Pe avers este bustul încoronat al Regelui Ferdinand, în profil dextra, având în stânga şi dreapta anii de domnie, 1914-1927, iar circular, între două cercuri concentrice, inscripționat M.S. FERDINAND ❀ REGE AL ROMÂNIEI. Pe revers,

este chipul Reginei Maria, tot în profil dextra, având, la fel, anii de domnie în stânga şi dreapta, 1916-1927, iar în exterior, între două cercuri concentrice, inscripționat M.S. MARIA ❀ REGINĂ A ROMÂNIEI. Imaginile reprezentându-i pe suverani sunt preluate de pe moneda de aur, bătută în anii 1928-1929.

În anul 2017, a fost realizată o insignă, în care este reprodusă imaginea de pe medalia şi insigna cu scena încoronării (nr. 7 şi 8), iar circular textul „**95 de ani de la Încoronare ♦ HISTORIA**”.

Deşi nu face parte din categoria medalii şi nu o am în colecție, voi prezenta imaginile monedei de aur de 50 de lei, preluate de pe site-ul **Romanian coins** prin amabilitatea unui donator care a dorit să rămînă anonim. Moneda respectivă are diametrul de

40 mm, greutatea 16,13 grame, margine cu zimți şi este din aur (90%), argint (7,5%) şi cupru (2,5%). Pe avers este inscripționat „FERDINAND I REGELE ROMANILOR – 50 LEI” şi efigia încoronată a regelui în semiprofil dextra, cerc perlat exterior. Lîngă umărul drept este scris P.M. DAMMANN, numele gravorului monedei. Pe revers, este

înscris „MARIA REGINA ROMANILOR – 1922" şi efigia încoronată a reginei în semiprofil senestra, cerc perlat exterior. Este înscris anul 1922 pentru a fi emise la împlinirea a cinci ani de la Încoronare. Tirajul seriei (cu valorile de 20, 25, 50 şi 100 de lei) a fost de 105.000 de exemplare, dar o mare parte din ele nu a fost pusă în circulație, aurul fiind topit pentru baterea altor piese. Decretul de emitere a acestor monede a fost publicat în „Monitorul Oficial" al României pe 4 iunie 1927, iar Regele Ferdinand a murit pe 20 iulie acelaşi an). În cartea „Monetele României (1867-1969)", apărută la Editura Enciclopedică, Bucureşti, 2004, scrisă de Octavian Iliescu şi Paul Radovici, se arată că piesele au fost bătute prin anii 1928-1929 la Monetăria Regală din Londra.

Prin tot ce s-a făcut întru cinstirea şi memoria actului Încoronării Regilor României Întregite, neamul românesc omagiază unul dintre cele mai înălțătoare episoade ale istoriei sale milenare, care reprezintă un moment de demnitate națională şi plasare a României pe un loc important între statele Europei. Între acestea, medaliile, insignele şi monedele, deşi destul de puține, reprezintă mărturii în metal ale unui eveniment epocal.

Coroanele Regelui Ferdinand I şi Reginei Maria.

CÂTEVA CONSIDERAȚII ASUPRA EMISIUNII FILATELICE DEDICATĂ ÎNCORONĂRII REGILOR MARII UNIRI

Bogdan Emanuel Răduț

A fost o vreme când filatelia[1] a reprezentat o pasiune a multor români, din diferite clase sociale şi cu diferite niveluri educaționale. Dar, dincolo de o pasiune a maselor, ea este considerată, de unele voci, „în anumite circumstanțe, o ştiință auxiliară a istoriei" sau „mai exact, o ramură a istoriei cu adânci implicații în viața economică"[2].

Primele mărci poştale[3], cunoscute popular sub denumirea de timbre[4], au apărut în Anglia în anul 1840, iar, peste doar câțiva ani, în 1858, şi în Principatul Moldovei.

Pentru că „unul din subiectele cele mai bine reprezentate în filatelia tematică românească este cel legat de istoria poporului român"[5] şi „filatelia rememorează file de istorie"[6], momentele importante şi semnificative din istoria românilor sunt reliefate şi pe micile mărci poştale.

Puțini ştiu că Regele Ferdinand I (1865-1927) a fost un filatelist cu o bogată colecție personală, pasiune şi colecție pe care le-a transmis şi lui Carol al II-lea (1893-1953), fiind „preocupat de filatelie încă de când era copil şi ajunsese un filatelist destul de pasionat care avea 20 de albumuri"[7]. Având această preocupare s-a implicat şi în

[1] Filatelie = disciplină cu caracter istoric-cultural-educativ, care se ocupă cu studierea şi colecționarea pieselor filatelice, studierea împrejurărilor şi condițiilor în care acestea au apărut şi au fost folosite, stabilirea procedeelor tipografice de realizare, stabilirea caracteristicilor desenului, hârtiei, dantelurii, gumei, culorii, a erorilor, varietăților, falsurilor şi a ştampilelor utilizate, cu studiul documentelor privitoare la această activitate, precum şi cu stabilirea unei terminologii specifice şi a regulilor după care se desfăşoară activitatea filatelică (Marcel Danescu, *Dicționar filatelic*, Bucureşti, Editura Sport-Turism, 1979, p. 71; Idem, *Filatelia de la A la Z*, Bucureşti, Editura Sport-Turism, 1987, p. 131).

[2] Mugur Isărescu, *Cuvânt înainte*, la Cristian Andrei Scăiceanu, *Istoria Mişcării Filatelice din România*, Bucureşti, Editura Oscar Print, 2011, p. 21.

[3] Marca poştală = bucată de hârtie (în cazuri mai rare, de mătase, folii metalice etc.) de dimensiuni şi forme diferite (de obicei mici şi dreptunghiulare), având imprimată o reproducere grafică. Sunt emise de administrația poştală în scopul francării scrisorilor, cărților poştale etc. Reprezintă un produs al artei grafice miniaturale, executată cu mujloace poligrafice specifice. Vsevolod Surjicov, *Îndreptar filatelic*, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, 1972, p. 205.

[4] Timbru = imprimat de dimensiuni mici, emis de stat sau de o altă instituție special autorizată, care se lipeşte pe acte oficiale sau pe scrisori şi care reprezintă un impozit sau o taxă. https://dexonline.ro/definitie/timbru, accesat 17.08.2021.

[5] Iosif Micu, *Teme şi subiecte filatelice din istoria României*, Bucureşti, Editura Albatros, 1980, p. IX.

[6] Elena Georgescu, *Cuvînt înainte*, la Iosif Micu, *Teme şi subiecte filatelice din istoria României*, p. VII.

[7] Cristian Andrei Scăiceanu, *Istoria Mişcării Filatelice din România*, Bucureşti, Editura Oscar Print, 2011, p. 235.

emiterea emisiunilor filatelice[8] din timpul domniei sale. O astfel de emisiune este cea dedicată încoronării de la Alba Iulia.

Contextul emisiunii filatelice

Pe 15 octombrie 1922 (stil nou), într-o zi de duminică, la Alba Iulia a avut loc unul dintre cele mai simbolice momente din istoria contemporană a României. După Marea Unire, încoronarea Regelui Ferdinand I şi a Reginei Maria (1875-1938), ca Regii României Mari, a avut rolul de a consfinţi atât acţiunile unioniste interne, cât şi recunoaşterea internaţională a Unirii. A fost „un act politic ce simboliza intrarea ţării într-un nou capitol al istoriei”, prin care „fosta Românie Mică a lui Carol I devenise România Reîntregită a Regelui Ferdinand”[9]. Încă din 1920 s-au făcut demersuri pentru acest eveniment, dar el s-a realizat abia în timpul marii guvernări liberale (1922-1926) şi într-un context politic destul de tulbure.

Data de 15 octombrie 1922 a fost considerată de unele opinii din epocă drept „cea mai mare şi cea mai sfântă în istoria neamului românesc”, pentru că a fost ziua „în care s-a făcut încoronarea gloriosului nostru Rege Ferdinand I cu coroana de oţel a biruinţii prin vitejie şi înţelepciune, cu ajutorul Tatălui ceresc, precum şi încoronarea celei mai bune mame, celei mai scumpe regine, celei mai iubitoare femei, a adoratei noastre Regine Măria”[10]. Toate greutăţile pe care le-au suportat în timpul războiului „au fost răzbunate prin încoronarea perechii regale”[11].

Regele Ferdinand a purtat coroana de oţel a predecesorului său, Carol I (1839-1914), căreia i-a adăugat trei prietre preţioase ce simbolizau cele trei regiuni unite cu Regatul, iar Regina Maria a purtat o coroană de aur.

Componenţa emisiunii filatelice

Pentru a marca măreţul eveniment al încoronării de la Alba Iulia, Poşta Română a emis o „emisiune comemorativă din şapte valori, în format şi desene diferite”[12], sub numele *Alba-Iulia. Încoronarea regelui Ferdinand şi a reginei Maria*[13] sau *Încoronarea regelui Ferdinand la Alba Iulia*[14], aceasta fiind şi „prima emisiune filatelică dedicată Marii Uniri”[15].

[8] Emisiune poştală = 1. Acţiunea de producere şi punere în circulaţie a mărcilor şi efectelor poştale; 2. Termen filatelic folosit pentru a desemna mărcile poştale, plicurile „prima zi”, ştampilele „prima zi” şi ştampilele speciale puse în circulaţie cu ocazia aparţiei unei emisiuni (Marcel Danescu, *op. cit.*, p. 113).

[9] Adrian Cioroianu, *Cea mai frumoasă poveste*, vol. III (*O ţară se construieşte zi de zi*), Bucureşti, Editura Curtea Veche, 2019, p. 297.

[10] George Noagrea, *Încoronarea*, în „Foaia Diecezană”, Organul Eparhiei Ortodoxe Române a Caransebeşului, Anul XXXVII, 2/15 octombrie 1922, p. 2.

[11] Adrian Cioroianu, *op. cit.*, p. 297.

[12] Kiriac Dragomir, Aurel Surpăţeanu, *Catalogul mărcilor poştale româneşti*, s.e., s.l., 1974, p. 189.

[13] *Ibidem*; ***, *Scott. 2009 Standard Postage Stamp Catalogue*, vol. 5 (P-SL), Scott Publishing Co., 2008, p. 484.

[14] Corneliu Spineanu, *Catalogul mărcilor poştale româneşti*, vol. I, Direcţia Generală a Poştelor şi Telecomunicaţiilor, s.l., 1984, p. 77; Gheorghe Tudor, *Mărcile poştale româneşti 1858-2009,* Bucureşti, 2009, p. 17;

[15] Ioan Galdea, *Marea Unire de la 1 Decembrie în filatelie*, pe http://www.dacoromania-alba.ro/nr52/marea_unire_ filatelie.htm, accesat 24.06.2021.

Încă din 13 aprilie 1922, Regele Ferdinand l-a trimis pe Eugeniu Buhman[16] la Imprimeria Bayerische Staatsdruckerei (A. Brukmann) din München, în Germania, „cu oarecari modele pentru a studia posibilitatea imprimării acolo a unor mărci poştale româneşti”, pe motivul că „timbrele tipărite acolo i se păreau cele mai frumoase din ţările ce formau U.P.U.”[17-18]. Mostrele tipărite la München i-au plăcut Regelui, care a comandat tipărirea seriei dedicată încoronării sale. Astfel că „Eugeniu Buhman a plecat din nou în Bavaria pentru tipărirea seriei de timbre «Încoronarea» din 1922, pe care ministrul de finanțe Vintilă Brătianu[19] a acceptat să o plătească cu mare greutate, cu toate că Eugeniu Buhman considera că «datorită pasiunii filatelice a regelui Ferdinand, țara noastră are acum timbre frumoase»”[20].

Cele şapte mărci au fost tipărite la Imprimeria de Stat din München, după machetarea lui Ludovic Bassarab[21], pe hârtie albă, gumă[22] albă, tipar adânc, filigran[23] linii ondulate (XI) orizontal la valorile de 5 bani şi de 6 lei şi vertical la valorile de 25 bani, de 50 bani, de 1 leu, de 2 lei şi de 3 lei, dantelate[24] la Fabrica de Timbre Bucureşti[25]. Acest tip de filigran, „asemănător mărcilor din Bavaria, este introdus prima dată la noi, odată cu această serie de mărci poştale”[26]. În privința tirajului, datele sunt împărțite, 100.000/101.000 de serii complete dantelate şi 1000/100 de serii complete nedantelate[27]. Există şi blocuri[28] de câte patru mărci.

Emisiunea conține şapte mărci poştale[29], cu valori nominale între 5 bani şi 6 lei[30]:

---

[16] Eugeniu Buhman, om politic român.

[17] Uniunea Poştală Universală.

[18] Cristian Andrei Scăiceanu, *op. cit.*, p. 235.

[19] Vintilă I.C. Brătianu (1867-1930), ministru de finanțe în Guvernul României (1922-1926, 1927).

[20] Cristian Andrei Scăiceanu, *Istoria..., op. cit.*, p. 235.

[21] Ludovic Bassarab (1868-1933), pictor, sculptor, miniaturist şi grafician. A fost „unul dintre clasicii machetării mărcilor poştale româneşti”, care a machetat un total de şaptezeci şi şase de mărci poştale, în cincisprezece emisiuni. Vezi Cristian Andrei Scăiceanu, *Dicționarul machetatorilor mărcilor poştale româneşti*, Bucureşti, Editura Oscar Print, 2018, pp. 39-40; Corneliu Stoica, *Ludovic Bassarab*, în „Axis Libri”, Anul IV, Nr. 10, martie 2011, pp. 26-27.

[22] Gumaj = acțiunea de a guma, de a aplica un strat de gumă pe spatele unei mărci poştale, al unei etichete etc., în scopul înlesnirii lipirii acestora pe un suport (Marcel Danescu, *Filatelia de la A la Z*, *op. cit.*, p. 151).

[23] Filigran = semn distinctiv sau inscripție constând din desene, semne, cifre, linii, litere, formate în masa hârtiei sau imprimate pe aceasta. *Ibidem*, p. 133.

[24] Dantelură = tăietură în formă de dinți obținută prin perforare cu ajutorul unor maşini speciale de perforat, destinată uşurării desprinderii mărcilor din coală de hârtie pe care au fost tipărite, fără intervenția unui obiect tăios. *Ibidem*, p. 102.

[25] Kiriac Dragomir, Aurel Surpățeanu, *Catalogul mărcilor poştale româneşti*, p. 189; Corneliu Spineanu, *op. cit.*, p. 77; Gheorghe Tudor, *op. cit.*, p. 17.

[26] Kiriac Dragomir, Aurel Surpățeanu, *op. cit.*, p. 190.

[27] *Ibidem*; Corneliu Spineanu, *op. cit.*, p. 77.

[28] Bloc = grup de mărci poştale, detaşate dintr-o coală, neseparate între ele (Marcel Danescu, *Filatelia de la A la Z*, p. 48).

[29] Reproducerea ilustrată a emisiunilor filatelice din acest articol a fost posibilă cu ajutorul domnului Dan N. Dobrescu, expert şi evaluator filatelic, căruia îi mulțumim!

[30] Kiriac Dragomir, Aurel Surpățeanu, *op. cit.*, p. 189; Corneliu Spineanu, *op. cit.*, p. 78; Gheorghe Tudor, *op. cit.*, p. 17.

Valoarea de 5 bani (fig. 1) – dimensiuni (18-19) x 23 mm, culoare neagră, dantelură 13 ½ şi tiraj de 2.000.000 bucăți – reproduce o imagine cu Catedrala din Alba Iulia, unde a avut loc încoronarea Regilor.

Fig. 1

Catedrala Încoronării, cu hramul Sfânta Treime, a fost construită în perioda 1921-1922 la propunerea lui Nicolae Iorga (1871-1940), de către arhitectul Victor G. Stephănescu (1877-1950), iar pictura interioară a fost realizată de Costin Petrescu (1872-1954), cel care a pictat, mai târziu, şi marea frescă de la Ateneul Român.

Din această marcă se cunosc câteva erori[31] şi varietăți[32], precum: steag pe catedrală, steag pe pavilionul din dreapta, fără semnătura gravorului, cu filigran linii ondulate vertical, pereche nedantelată vertical, idem orizontal, dublu dantelat orizontal.

Valoarea de 25 bani (fig. 2) – dimensiuni 18-19 x 23 mm, culoare brun (maro, ciocolatiu), dantelură 13½:14 şi tiraj 400.000 bucăți – reproduce bustul Regelui Ferdinand, spre stânga, într-un medalion oval. Regele este îmbrăcat în uniforma militară regală, ținută în care apare în multe fotografii de epocă.

Fig. 2

Se cunosc două varietăți la dantelură: nedantelat vertical sau nedantelat orizontal.

[31] Eroare = marcă poştală (sau întreg poştal) care prezintă caracteristici diferite (detalii de imagine, culoare, supratipar, dantelură, hârtie etc) față de cele ale mărcii (sau întregului) (Marcel Danescu, *op. cit.*, p. 116).

[32] Varietate = marcă poştală care se evidențiază în cadrul emisiunii poştale din care face parte prin particularități de nuanță, dantelură, hârtie, filigran, deformări ale desenului sau tiparului, alte abateri ori neconcordanțe etc., care o deosebesc de marca poştală tip. *Ibidem*, p. 378.

Valoarea de 50 bani (fig. 3) – dimensiuni (18-19) x 23 mm, culoare verde, dantelură 13 ½ şi tiraj 400.000 bucăţi – reproduce Stema mică a Regatului României.

Fig. 3

Pe 23 iulie 1921, Regele Ferdinand a promulgat *Legea pentru fixarea stemei Regatului României, întregit cu ţările surori*, care preciza că stema României se va întrebuinţa în trei forme – mare, medie şi mică – cea din urmă fiind compusă din cele trei scuturi cu coroana de oţel:

I. Scutul mare: pe albastru, o acvilă de aur cu ciocul şi ghiarele roşii, cu coroană regală de aur pe cap, ţinând în cioc o cruce pedată (pattée) de aur, ascuţită la extremitatea inferioară, în ghiara dreaptă o spadă, în ghiara stângă un sceptru de aur cu vârful în formă de crin, acvila României, armele Regalităţii române.

II. Pe pieptul acvilei, scutul mediu, incuartelat (ecartelé), cu insiţiune între cartierele de jos (entré en pointe), cuprinzând armele ţărilor surori unite:

1. Sus în dreapta, armele vechiului Principat al Ţării-Româneşti: pe albastru, o acvilă de aur cu ciocul şi ghiarele roşii, ţinând în cioc o cruce pedată de aur, însoţită de un soare de aur la dreapta, de o lună-nouă de aur la stânga.

2. Sus în stânga, armele vechiului Principat al Moldovei (cu Basarabia şi Bucovina): pe roşu, un cap de bour negru cu gura închisă, însoţit de o stea de aur (cu cinci raze) între coarne, de o roză de aur (cu cinci foi) la dreapta, de o semilună de aur la stânga.

3. Jos la dreapta, armele Banatului cu vechiul Banat românesc al Severinului (fixate acum): pe roşu, peste valuri naturale, un pod de aur cu două deschideri boltite, construite din piatră cioplită (podul lui Traian), din care iese un leu de aur.

4. Jos la stânga, armele vechiului Mare-Principat al Transilvaniei (cu părţile Crişanei şi Maramureşului): albastru şi aur, împărţit printr-o fâşie îngustă roşie, din care iese o acvilă neagră cu ciocul de aur, însoţită de un soare de aur la dreapta, de o semilună de argint la stânga; jos, şapte turnuri roşii, câte patru şi trei, cu câte două rânduri de crenele (sus trei, jos patru) şi câte două ferestre, cu porţile închise.

5. În insiţiune (enté), armele Dobrogei: pe albastru, doi delfini de aur afrontaţi, cu cozile ridicate în sus[33].

[33] ***, *Legea pentru fixarea stemei Regatului României, întregit cu ţările surori*, în „Monitorul Oficial", Nr. 92 din 29 iulie 1921, pp. 3569-3573.

Dintre erori şi varietăţi se cunosc: litera „P” din „POSTA” tăiată sub buclă, A din BANI cu căciulă, B din BANI cu bucla de jos spartă, N din BANI cu virgulă, NI din BANI legate, pereche nedantelată vertical sau orizontal, cu filigran orizontal.

Valoarea de 1 leu (fig. 4) – dimensiuni 18-19 x 23 mm, culoare oliv (verde gri, verde măsliniu), dantelură 13 ½ şi tiraj 1.000.000 bucăţi – reproduce bustul reginei Maria, spre stânga, îmbrăcată în uniformă de soră medicală (infirmieră) a Crucii Roşii.

Fig. 4

În timpul participării României la Primul Război Mondial (1916-1918), Regina Maria s-a remarcat prin vizitele pe front şi în spitalele de campanie, aducerea de medicamente şi aparatură medicală, precum predecesoarea sa, Regina Elisabeta (1843-1916), s-a implicat în timpul Războiului de Independenţă (1877-1878). Dacă Regina Elisabeta a fost supranumită „Mama răniţilor”, Regina Maria a devenit „Mama Regină” şi „Regina Soldat”.

La varietăţi şi erori se cunosc: OM din ROMANIA legate, pereche verticală sau orizontală.

Valoarea de 2 lei (fig. 5) – dimensiuni 21 x 33 mm, culoare roşu, dantelură 13 ½ şi tiraj 1.000.000 bucăţi – reproduce două busturi, în medalioane ovale, privindu-se unul pe celălalt: Voievodul Mihai Viteazul şi Regele Ferdinand. Între medalioane este aşezată o sabie înconjurată de lauri, sub sabie fiind cele cinci steme ale regiunilor istorice ale României, iar sub Mihai se află o bardă şi sub Ferdinand un sceptru.

Fig. 5

Încărcătura simbolistică e dată de faptul că ambii suverani şi-au legat numele atât de unirea românilor, cât şi de oraşul Alba Iulia. La 1 noiembrie 1599, după unirea

Transilvaniei, Voievodul Mihai Viteazul (1558-1601) a intrat triumfător în Alba Iulia ca Domn al Țării Româneşti, al Ardealului şi al Moldovei, iar la 15 octombrie 1922, Regele Ferdinand a fost încoronat la Alba Iulia ca Rege al României Mari.

Se cunoaşte şi o variantă cu epoleți modificați.

Valoarea de 3 lei (fig. 6) – dimensiuni 18-19 x 23 mm, culoare albastru, dantelură 13½:14 şi tiraj 200.000 bucăți – reproduce tot bustul Regelui Ferdinand, la fel ca valoarea de 25 bani, dar fără medalion.

Fig. 6

Se cunosc două erori şi varietăți sunt: pereche nedantelată orizontal, literele A şi I din ROMANIA legate între ele.

Valoarea de 6 lei (fig. 7) – dimensiuni 31 x 22 mm, culoare violet, dantelură 13 ½ şi tiraj 100.000 bucăți – reproduce o imagine cu Regina Maria încoronată, uitându-se la Catedrala de la Alba Iulia, pe care o ține în mâini.

Fig. 7

La încoronare, Regina Maria a purtat o coroană în stil Art Nouveau, după modelul coronei purtată de Doamna Milița Despina (1487-1554, soția domnitorului Neagoe Basarab), confecționată din 3,6 kg de aur donat de senatorul băimărean Alexe Pocol (1871-1934).

La toate acestea „există o serie întreagă de eseuri pe carton negumate, în desene adoptate sau neadoptate, tipărite în coli de 50 bucăți [...], de asemeni şi pe hîrtie cu

filigran linii ondulate, gumate [...]", precum „există, de asemenea, şi diverse proiecte neadoptate"[34].

Concluzii

Emoția evenimentelor istorice dispare treptat odată cu ultimii contemporani. Dar imprimarea pe diferite suporturi păstrează amintirea acelui eveniment. Printre mărturiile din epocă ce au supraviețuit până în prezent se numără şi emisiunea filatelică dedicată încoronării de la Alba Iulia. La centenar, ea se află încă în colecții publice sau private, ca un veritabil document al unei memorabile zile istorice.

Admirarea şi ținerea în mână a acestei emisiuni filatelice reprezintă o întâlnire reală şi palpabilă cu istoria. Nu se cunosc emoțiile arheologilor când descoperă materiale vechi de sute sau mii de ani, dar se poate înțelege sentimentul, la o anumită scară, prin analiza acestei emisiuni. Iar aceasta este încă o dovadă a faptului că filatelia este unul dintre cei mai buni ambasadori ai istoriei şi identității naționale.

Bibliografie

***, *Scott. 2009 Standard Postage Stamp Catalogue*, vol. 5 (P-SL), Scott Publishing Co., 2008.

Cioroianu, Adrian, *Cea mai frumoasă poveste*, vol. III (*O țară se construieşte zi de zi)*, Bucureşti, Editura Curtea Veche, 2019.

Danescu, Marcel, *Dicționar filatelic*, Bucureşti, Editura Sport-Turism, 1979.

Idem, *Filatelia de la A la Z*, Bucureşti, Editura Sport-Turism, 1987.

Dragomir, Kiriac, Surpățeanu, Aurel, *Catalogul mărcilor poştale româneşti*, s.e., s.l., 1974.

Ioan, Galdea, *Marea Unire de la 1 Decembrie în filatelie*, pe http://www.dacoromania-alba.ro/nr52/marea_unire_ filatelie.htm, accesat 24.06.2021.

Micu, Iosif, *Teme şi subiecte filatelice din istoria României*, Bucureşti, Editura Albatros, 1980.

Noagrea, George, *Încoronarea*, în „Foaia Diecezană", Organul Eparhiei Ortodoxe Române a Caransebeşului, Anul XXXVII, 2/15 octombrie 1922, p. 2.

Scăiceanu, Cristian Andrei, *Istoria Mişcării Filatelice din România*, Bucureşti, Editura Oscar Print, 2011.

Idem, *Dicționarul machetatorilor mărcilor poştale româneşti*, Bucureşti, Editura Oscar Print, 2018.

Spineanu, Corneliu, *Catalogul mărcilor poştale româneşti*, vol. I, Direcția Generală a Poştelor şi Telecomunicațiilor, s.l., 1984.

Stoica, Corneliu, *Ludovic Bassarab*, în „Axis Libri", Anul IV, Nr. 10, martie 2011, pp. 26-27.

Surjicov, Vsevolod, *Îndreptar filatelic*, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, 1972.

Tudor, Gheorghe, *Mărcile poştale româneşti 1858-2009,* Bucureşti, 2009.

[34] Corneliu Spineanu, *op. cit.*, p. 78.

Regele Ferdinand I și Regina Maria.

PARTEA A II-A

REFORMELE ŞI EVOLUȚIA ROMÂNIEI DUPĂ MAREA UNIRE DIN 1918

SCENA POLITICĂ ROMÂNEASCĂ DUPĂ PRIMUL RĂZBOI MONDIAL

Ionuț Săraru

După Marea Unire din anul 1918, sistemul partidelor politice din România a cunoscut modificări esențiale, care erau determinate în principal de integrarea noilor provincii: Basarabia, Bucovina şi Transilvania în Regatul României. Astfel, prin formarea statului național unitar, prin reformele înfăptuite, în special cea electorală, avea să se transpună şi în viața politică, până în 1914, scena politică fiind dominată de două mari forțe politice, Partidul Național Liberal şi Partidul Conservator.

În noua atmosferă politică după Marea Unire, partidele conservatoare – aflate în criză încă din primul deceniu al secolului XX – au intrat rapid într-un proces de dezagregare[1]. La sfârşitul războiului existau două partide conservatoare: **Partidul Conservator**, condus de Alexandru Marghiloman şi **Partidul Conservator Naționalist**, al lui Take Ionescu.

Partidul Conservator. Dându-şi seama de noile realități politice, în speranța că va izbuti să rămână pe scena politică, a fost adoptat un nou program şi o nouă denumire Partidul Conservator-Progresist. Programul prevedea: înfăptuirea reformei agrare, introducerea votului plural pentru cetățenii care aveau cel puțin 2 copii, impozit progresiv pe venit ş.a.[2] Deşi erau paşi importanți în perceperea noilor realități istorice, opinia publică nu a iertat activitatea anterioară a conservatorilor, atitudinea liderilor partidului în timpul războiului, activitatea guvernului Marghiloman (martie-noiembrie) 1918, în timpul căruia a fost semnată pacea de la Bucureşti. Istoria avea să remarce ulterior că prin activitatea sa politică şi prin abilitățiile sale, Alexandru Marghiloman a reuşit să salveze statul român şi monarhia.

Reforma agrară i-a distrus baza economico-socială iar prin reforma electorală voturile celor câteva mii de moşieri nu au contat în marea masă a voturilor provenite de la țărănime. Partidul nu a obținut nici un mandat de parlamentar la alegerile din anul 1922, fiind practic scos de pe scena politică. Formal, partidul a existat până la moartea lui Alexandru Marghiloman, în mai 1925, când cei câțiva partizani ce-i rămăseseră devotați au aderat la Partidul Poporului[3].

Partidul Conservator-Democrat. Înființat în anul 1908 de către marele om politic şi orator Take Ionescu, a fuzionat în anul 1916 cu gruparea desprinsă de Nicolae Filipescu din Partidul Conservator, formând Partidul Conservator Naționalist. După război a încercat să se rebrenduiască, luându-şi numele de Partidul Democrat şi adoptând un nou

---

[1] *Istoria Românilor*, vol. VIII, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 2002, p. 221.

[2] *Istoria românilor între anii 1918-1940. Documente şi materiale* (coord. Ioan Scurtu), Bucureşti, 2001, p. 48.

[3] *Istoria Românilor,* vol. VIII, *op. cit.,* p. 222.

program în 1919. În noul program prevedeau: aplicarea votului universal, descentralizarea administrativă, impozitare progresivă pe venit, reforma agrară, ziua de lucru de 8 ore, protecția muncii femeilor şi copiilor, revizuirea statutului Băncii Naționale, realizarea unui sistem de alianțe ale României cu Cehoslovacia, Polonia, Iugoslavia, Grecia[4]. Aliindu-se cu Liga Poporului, nu a participat la alegerile parlamentare din noiembrie 1919, iar la cele din 1920 a izbutit să obțină doar 17 mandate. În iunie 1920, Take Ionescu, D. Grecianu şi N. Titulescu au intrat în guvernul Averescu, mai mult ca personalități politice decât ca reprezentanți ai propriului partid. Cel dintâi a fixat cadrele politicii externe româneşti postbelice, fiind, între altele, principalul creator al Micii Înțelegeri. La rândul său, N. Titulescu a realizat primul buget al României Mari şi a introdus un nou sistem de impozite, bazat pe progresivitate şi pe venitul global. După căderea guvernului Averescu, în vidul de putere care s-a creat, la 17 decembrie 1921, Take Ionescu a preluat şefia guvernului, un guvern efemer, căruia Adunarea Deputaților, o lună mai târziu, i-a dat vot de blam[5]. Acest guvern a fost cântecul de lebădă al conservatorismului în România. În iunie 1922 a murit Take Ionescu, iar partidul său şi-a proclamat fuziunea cu Partidul Național din Transilvania al lui Iuliu Maniu.

Dacă conservatorii au dispărut sau nu au mai contat pe scena politică postbelică, liberalii trebuiau să găsească forța pentru a se adapta la noile transformări sociale din România Mare.

Partidul Național Liberal trebuia să se adapteze noilor realități din punct de vedere organizatoric şi politic, mai ales că era acuzat de către rivalii politici de traumele prin care trecuse România în război. Liderii Partidului Național Liberal, în frunte cu Ionel Brătianu, s-au axat pe guvernarea țării, realizarea unirii cu Transilvania, războiul cu Ungaria şi Conferința de Pace de la Paris, astfel că reorganizarea partidului a fost amânată. Acest lucru avea să îi coste la început asupra rezultatelor electorale.

Războiul dezorganizase organizațiile locale ale liberalilor, iar în noul context creat de introducerea votului universal, partidul nu dispunea de un program coerent, bine structurat, ca atare în 1921 au elaborat un nou statut. În el prevedeau următoarele principii: întărirea şi dezvoltarea națiuni române prin libertate, democrație, dreptate, apărarea şi propăşirea statului român sub un regim monarhic constituțional şi democratic, având un caracter unitar național atât în viața politică, cât şi în cea culturală şi economică; întărirea la temelia societății româneşti a proprietății individuale considerată ca funcție socială, evoluția ei potrivit propriilor nevoi naționale sociale; o liberă dezvoltare a tuturor energiilor fără deosebire de rasă, clasă sau religie; asigurarea pentru toți cetățenii, în limitele acestei solidarități sociale, a unei drepte repartizări a drepturilor şi obligațiilor[6].

Acest statut era determinat şi de insuccesul electoral din 1919, când Partidul Național Liberal a obținut 103 mandate, din cele 568. Revenirea la guvernare s-a datorat eşecului guvernării Averescu şi conturării unei noi soluții liberale pentru guvernarea țării.

---

[4] Ştefan Zeletin, *Burghezia Română. Originea şi rolul ei istoric*, Bucureşti, 1991, p. 190.
[5] https://ro.wikipedia.org/wiki/Partidul_Conservator-Democrat
[6] https://www.descopera.ro/istorie/19501447-reorganizarea-pnl-dupa-primul-razboi-mondial

După revenirea la putere, în ianuarie 1920, Partidul Național Liberal şi-a extins organizarea la scara întregii țări. A fuzionat cu Partidul Țărănesc din Basarabia, cu Partidul Democrat al Unirii din Bucovina, guvernând până în anul 1926. În timpul guvernării sale s-au organizat: serbările încoronării Regelui Ferdinand şi a Reginei Maria (1922), o nouă constituție (1923).

Traumele Primului Război Mondial au adus mari schimbări în mentalul colectiv al românilor. Mase largi se implicau tot mai mult în viața politică. Războiul crease în rândul țărănimii – covârşitoarea majoritate a populației – o nouă mentalitate. Scăderea nivelului de trai, suferințele aduse de război au agravat contradicțiile din societatea românească.

Astfel au apărut noi partide la nivel național care aveau la origine aceste transformări, precum **Partidul Țărănesc** şi **Liga Poporului.**

Partidul Țărănesc a fost constituit la 5/18 decembrie 1918 de un grup de învățători, preoți şi țărani în frunte cu învățătorul Ion Mihalache, din Topoloveni, județul Muscel. Acest partid era rodul maturizării mişcării țărăniste, ale cărei începuturi datau din a doua jumătate a secolului al XIX-lea.

Programul partidului prevedea: împărțirea tuturor moşiilor la țărani, înființarea de islazuri şi păduri comunale, introducerea impozitului progresiv pe venit, trecerea bogățiilor subsolului în proprietatea statului, legiferarea autonomiei comunale, înlocuirea jandarmeriei, autonomia bisericii față de stat, răspândirea ştiinței de carte la sate, adoptarea unei legi pentru justificarea averilor funcționarilor publici şi ale acelora făcute în timpul războiului[7].

În noiembrie 1921 a fost adoptat „Proiectul de program" al Partidului Țărănesc, elaborat de Constantin Stere, principalul teoretician al partidului, care cuprindea o sinteză a doctrinei țărăniste. Partidul Țărănesc a participat prin amendamente la îmbunătățirea proiectului de lege agrară din 1921, iar în primii ani după adoptarea legii agrare a susținut necesitatea adâncirii acesteia prin noi exproprieri. Organul central de presă al Partidului Țărănesc a fost „Țara nouă"' (din 1919 până în 1921) şi apoi „Aurora".

Între 1921 şi 1922 a avut loc un proces de extindere a organizației partidului, de consolidare politică şi ideologică. În iulie 1921 s-a realizat fuziunea cu o grupare a Partidului Țărănesc din Basarabia având în frunte pe Pantelimon Halippa, în octombrie 1921 s-a constituit organizația Partidului Țărănesc din Transilvania, Maramureş şi Banat, iar în iunie 1922 s-a întemeiat organizația regională a Partidului Țărănesc din Bucovina. Astfel, partidul se extindea la scara întregii țări[8].

Paridul Țărănesc a avut o apropiere şi o simpatie pentru mişcarea comunistă. A condamnat reprimarea grevei generale din octombrie 1920 şi arestarea delegaților la congresul I al Partidului Comunist din România, cerând eliberarea şi amnistia celor trimişi în fața instanței[9].

La alegerile parlamentare din martie 1922, Partidul Țărănesc a obținut 40 de mandate, situându-se astfel pe locul al doilea pe țară şi fiind principalul partid de

---

[7] *Istoria Românilor*, vol. VIII, p. 228.

[8] https://www.agerpres.ro/documentare/2018/12/05/fragment-de-istorie-infiintarea-partidului-taranesc-sub-conducerea-lui-ion-mihalache-5-18-decembrie-1918-222207

[9] *Istoria Românilor*, vol. VIII, p. 228.

opoziție față de guvernul liberal. După o serie de tratative pe care le-au avut reprezentanții Partidului Țărănesc şi cei ai Partidului Național Român, în iunie 1924 s-a ajuns la un acord de fuziune în zece puncte. Fuziunea a fost ratificată la 10 octombrie 1926, când va lua ființă Partidul Național Țărănesc, unul din principalele partide din viața politică până la instaurarea regimului comunist.

Liga Poporului. Poporul român îşi dorea ceva nou în politica românească, iar Averescu era eroul Primului Război Mondial, partidul creat de acesta, Liga Poporului (din 1920, Partidul Poporului), s-a bucurat la început de o foarte mare popularitate, mai ales în rândul populației din mediul rural. În partid s-au înscris atât fascişti, antisemiți şi republicani, cât şi liberali, evrei sau monarhişti. Militau pentru ca: *toate puterile statului să emane de la națiune, exercitată numai prin delegațiune şi după principiile şi regulile aşezate în Constituția de față; stabilirea răspunderilor pentru abuzurile şi greşelile comise în conducerea intereselor țării; reforma agrară, cu trecerea pământurilor expropriate în stăpânirea efectivă şi imediată a sătenilor prin mijlocirea obştilor săteşti; reforma electorală, prin vot universal, direct secret şi obligatoriu, cu reprezentarea minorităților; descentralizarea administrativă*[10].

În toamna anului 1919, popularitatea lui Averescu ajunsese la apogeul ei. În sate, oamenii îl vedeau în vis, unii jurau că-l zăriseră coborându-se dintr-un aeroplan în mijlocul lor, cei care făcuseră războiul povesteau că trăiseră cu el în tranşee. Printre țărani, numele lui Averescu era pe toate buzele; în el se cristalizau nădejdile, numai de la el se aştepta minunea unui trai lipsit de griji şi de nevoi. Popularitatea lui era ceva mistic, ceva supranatural şi fel de fel de legende începuseră să-şi facă drum în jurul acestui nou Mesia al neamului românesc. Popularitatea generalului Averescu a fost o psihoză a frontului şi demobilizații au dus-o în sate cum ar fi adus orice altă boală. Originea acestei psihologii trebuie căutată în faptul că ori de câte ori se ivise o greutate pe front, generalul Averescu fusese trimis să descurce lucrurile şi izbutise mai totdeauna să facă față până şi situațiilor disperate[11].

Pe 13 martie 1920, Alexandru Averescu devine primul ministru al României, iar la alegerile din mai 1920 obține o majoritate zdrobitoare. Pe timpul guvernării, s-a văzut limpede că între imaginația colectivă şi realitate este o mare diferență. Astfel, a început spulberarea „mitului Averescu”. Deşi a reuşit să înfăptuiască unificarea monetară, reforma financiară şi desăvârşirea reformei agrare, aşteptările populației erau mult mai mari, astfel că şi „mitul Averescu” a intrat într-un proces rapid de erodare. Cei mai dezamăgiți erau țăranii, care nu numai că nu au primit cele 5 hectare promise, dar reforma s-a înfăptuit cu foarte mare greutate.

Mai mult, generalul a căzut victima propriilor manevre politice. În vara anului 1921 Brătianu a declanşat campania de înlăturare a guvernului. Fruntaşul liberal l-a convins pe rege că Averescu nu mai face față situației, iar la sugestia şefului statului, ministrul de externe Take Ionescu şi-a depus demisia pe 11 decembrie 1921. Criza

[10] https://www.historia.ro/sectiune/general/articol/ideologii-si-programe-politice-in-interbelic-ce-planuri-pentru-tara-aveau-marile-partide

[11] Constantin Argetoianu, *Memorii. Pentru cei de mâine, amintiri din vremea celor de ieri,* ediția a II-a, revăzută şi întregită de Stelian Neagoe, vol. II, Bucureşti, Editura Machiavelli, 2008, p. 79.

politică ce s-a declanşat l-a determinat pe Averescu să depună mandatul guvernului două zile mai târziu[12]. Deşi a rămas pe scena politică, influenţa Partidului Poporului şi a lui Alexandru Averescu nu au mai contat în prima linie.

Partidul Naţionalist Democrat, creat în aprilie 1910 de către Nicolae Iorga şi Alexandru C. Cuza, reprezenta interesele unei părţi a intelectualităţii cu convingeri democratice, precum şi ale unor categorii ale micii burghezii rurale şi urbane[13]. În programul partidului erau înscrise deziderate ca exproprierea tuturor moşiilor mai mari de 100 de hectare, impozit progresiv pe venit, descentralizarea administrativă, lărgirea dreptului de vot şi asupra femeilor[14].

În perioada 1918-1921, P.N.D. a cunoscut un succes neaşteptat ca urmare a prestigiului preşedintelui său, N. Iorga. Partidul a devenit un factor activ al vieţii politice, liderii acestuia implicându-se în negocieri cu Partidul Ţărănesc şi Partidul Naţional Român în vederea unei posibile fuziuni. Perioada a coincis şi cu despărţirea dintre N. Iorga şi A.C. Cuza, fapt ce a marcat renunţarea din partea naţionaliştilor-democraţi la prevederile antisemite existente în Programul partidului din anul 1910.

În timpul guvernării liberale (1922-1926), partidul s-a implicat în negocieri cu celelalte partide ce formau opoziţia la adresa cabinetlui Brătianu, reuşind fuziunea cu gruparea Argetoianu, desprinsă din Partidul Poporului (1924) şi cu Partidul Naţional Român (1925). Politica de fuziuni înfăptuită de naţionaliştii-democraţi a fost sortită eşecului. Cauza a reprezentat-o în primul rând discrepanţa dintre prestigiul ştiinţific şi politic al şefului lor, N. Iorga, şi suportul electoral minor al partidului. Acest fapt a determinat ca majoritatea partidelor politice să fie interesate, în timpul alianţelor sau negocierilor cu naţionaliştii-democraţi, să exploateze în interesul lor politic prestigiul ştiinţific de care se bucura N. Iorga în rândul electoratului, acordând atenţie minoră formaţiunii politice condusă de marele savant[15].

Partidul Naţional. După Unire, Partidul Naţional Român a început să se intituleze Partidul Naţional şi a adoptat ca program propriu Declaraţia de la Alba Iulia din 1 decembrie 1918. *În timpul de restrişte al sclaviei Partidul Naţional Român, el singur a purtat lupta înfricoşată şi plină de jertfă pentru libertatea naţională. În jurul acestui partid a fost adunat întreg neamul nostru, când în ziua cea mare delà Alba-Iulia la 1 Decemvrie 1918 el a proclamat unirea cu Regatul României a pământului românesc din ţara ungurească! Din acea măreaţă zi Partidul Naţional Român a primit chemarea istorică să desăvârşească unirea în temeiul principiilor proclamate şi prin Adunarea naţională delà Alba-Iulia, să lupte pentru înfăptuirea acelor principii şi să facă drum concepţiei politice şi morale a Ardealului în constituţia şi viaţa viitoare a întregului neam românesc*[16].

---

[12] http://enciclopediaromaniei.ro/wiki/Alexandru_Averescu
[13] *Istoria Românilor, op. cit.,* p. 225.
[14] http://foaienationala.ro/partidul-naionalistdemocrat-viaa-politic-romniei.html
[15] *Ibidem.*
[16] „Românul”, vineri, 30 aprilie 1920, p. 3.

Conferința partidului din 9 august 1919 a ales în funcția de președinte pe Iuliu Maniu, în locul lui Gheorghe Pop de Băseşti, care încetase din viață la 23 februarie 1919.

În perioada guvernării liberale, Partidul Național a fost o importantă forță de opoziție. În această luptă, exagerările nu au lipsit: refuzul de a participa la festivitățiile prilejuite de încoronarea Regelui Ferdinand la Alba Iulia (15 octombrie 1922), contestarea Constituției din 1923.

La 24 aprilie 1920 a avut loc Congresul Partidului Național, care a adoptat un nou program al partidului, care preconiza, printre altele: deplina libertate a alegerilor, asigurarea drepturilor şi libertăților democratice, descentralizarea administrativă, unificarea învățământului, o legislație a muncii similară celei din țările capitaliste dezvoltate, realizarea reformei agrare, dezvoltarea cooperației, egalitatea de tratament pentru capitaliştii străini în România[17].

Partidul Național Român este cel mai național partid, fiindcă el a răsărit din cea mai crâncenă luptă a unei națiuni asuprite în contra altei națiuni asupritoare, – Partidul Național Român este cel mai democrat partid, fiindcă el a luptat întotdeauna pentru desrobirea şi dreptatea celor mulți şi slabi în contra celor bogați şi puternici, – Partidul Național Român este cel mai țărănesc partid, fiindcă el a fost înființat de cei 40.000 de țărani români, cari cereau dreptul lor în 1848 pe Câmpul Libertății de la Blaj[18] (Vasile Goldiş către toți preoții şi învățătorii români, 29 aprilie 1920).

În noiembrie 1922 s-a hotărât fuziunea Partidului Național cu Partidul Conservator-Democrat, sediul central al partidului mutându-se de la Cluj la Bucureşti.

În cursul anului 1923, Partidul Național a încheiat un prim acord de colaborare cu Partidul Țărănesc, pe baza căruia cele mai mari partide din opoziție de la acel moment constituiau Opoziția Unită, în scopul de a forma un front comun de luptă împotriva guvernării liberale. Deşi în anul 1924 cele două partide au semnat un prim acord de fuziune, unitatea a fost desăvîrşită abia în octombrie 1926.

Partidul Socialist. Influențat de revoluția sovietică, între anii 1917 şi 1920, Partidul Socialist se divizează în disputele ideologice dintre cele trei curente din partid (de dreapta social-democrat „reformist”, socialist-centrist şi extrema stângă comunistă), urmare a acțiunilor de dezbinare, coordonate de Comintern prin agenții săi trimişi în România.

Curentul de dreapta social-democrat era puternic reprezentat în organizațiile politice şi sindicale din provinciile unite la 1918 cu țara: Transilvania, Banat şi Bucovina. Aripa social-democrată „reformistă” era influențată de social-democrația germană şi austriacă, care milita pentru reforme sociale şi se pronunța pentru rămânerea partidului în Internaționala a II-a, respingând afilierea la Internaționala a III-a. Liderii curentului social-democrat, „reformiştii” erau: Şerban Voinea, Paul Marc din Vechiul Regat; Ion Flueraş, Iosif Jumanca, Eftimie Gherman, Victor Brătfăleanu, Iosif Ciser, Traian Novac, ş.a. din Transilvania şi Banat; George Grigorovici, Romulus Dan, Iacob Pistiner, ş.a. din Bucovina.

[17]ttps://ro.wikipedia.org/wiki/Partidul_Na%C8%9Bional_Rom%C3%A2n_din_Ungaria_%C8%99i_Transilvania

[18] „Românul”, vineri, 30 aprilie 1920, p. 3.

Curentul centrist (socialiştii unitari) era dominant în Partidul Socialist. El încerca să concilieze tezele celor două ideologii: extrema stângă şi social-democraţia. Reprezentanţii aripei centriste se pronunţau pentru solidaritate cu Revoluţia din Octombrie 1917, erau împotriva reformismului tradiţional social-democrat, militau pentru naţionalizarea mijloacelor de producţie. Fruntaşii centrişti nu erau împotriva afilierii Partidului Socialist la Internaţionala a III-a, dar puneau condiţii. Reprezentanţii curentului centrist erau: Ilie Moscovici, Constantin Titel Petrescu, dr. Ghelerter, Constantin Popovici.

Extrema stângă era slab reprezentată în Partidul Socialist din Vechiul Regat şi în partidele din provinciile unite la 1918. Printre adepţii din acei ani ai extremei stângi comuniste care se manifestau ca personaje publice şi participau oficial la viaţa politică se aflau: Gheorghe Cristescu, Alexandru Doborgeanu-Gherea, Gheorghe Niculescu-Mizil, Mihail Cruceanu, ş.a.

Disputele ideologice dintre cele trei curente existente în Partidul Socialist aveau ca teme în acea perioadă: afilierea la Internaţionala a III-a, realizarea unităţii organizatorice a mişcării socialiste în urma unirii cu ţara a provinciilor Transilvania, Banat şi Bucovina şi elaborarea unui program al mişcării[19].

În mai 1921, la Congresul general al Partidului Socialist, desfăşurat la Bucureşti, aripa de extremă stângă a Partidului Social Democrat Român (istoric) (aşa numiţii maximalişti, conduşi de Alexandru Dobrogeanu-Gherea, Boris Ştefanov şi Alecu Constantinescu), profitând de faptul că majoritatea liderilor socialişti erau în puşcărie şi în incapacitate de a-şi exercita funcţiile, au votat pentru transformarea partidului în Partidul Socialist-Comunist, redenumit apoi **Partidul Comunist din România (PCdR)**. Acest Congres, din 8-12 mai 1921, va fi cunoscut ca primul congres al Partidului Comunist Român. PCdR era profund ataşat principiilor fundamentale ale Internaţionalei a III-a. Aşa se face că la 8 mai 1921, prin transformarea Partidului Socialist, a luat fiinţă Partidul Comunist din România, afiliat la Internaţionala a III-a, organizaţie internaţională comunistă. Raidurile poliţiei şi arestările au forţat abandonarea Congresului la 12 mai, la o zi după votul în favoarea afilierii. În viziunea părinţilor întemeietori ai comunismului românesc existau toate condiţiile pentru o convulsie care ar fi instaurat, după model sovietic, „dictatura muncitorimii şi a ţărănimii”. Printre cei care stimulau activ crearea unei „avangarde” leniniste în România se afla şi bulgarul Cristian Racovski, figură proeminentă a Cominternului şi, anterior, activist socialist în România[20].

Primul secretar general a fost Gheorghe Cristescu, de meserie plăpumar. Printre membrii iniţiali s-au aflat însă şi numeroşi intelectuali de valoare, precum Lucreţiu Pătrăşcanu, jurist şi sociolog, sau istoricul Petre Constantinescu-Iaşi. Actul a fost de o importanţă majoră întrucât a dus la scindarea mişcării muncitoreşti din România pentru următorii 25 de ani. În iunie 1921 adevăraţii lideri ai partidului socialist au amendat hotărârile votate la congresul din mai 1921 şi, practic, din acel moment muncitorimea română a fost reprezentată politic de două partide: unul moderat ca doctrină, social-

---

[19] https://www.historia.ro/sectiune/general/articol/scindarea-miscarii-socialiste-romanesti-in-anii-1920-1921-angajamentul-de-afiliere-la-comintern-semnat-la-moscova

[20] https://ro.wikipedia.org/wiki/Partidul_Comunist_Rom%C3%A2n

democrat reformist, şi celălalt revoluţionar, partidul comuniştilor. Imediat după scindare, nou formatul PCdR s-a afiliat la Internaţionala a III-a.

Abia la cel de-al doilea congres al Partidului Comunist, desfăşurat la Ploieşti, la 3-4 octombrie 1922, au fost puse bazele noului partid comunist. La acest congres a fost adoptat un nou nume, „Partidul Comunist din România, Secţie a Internaţionalei Comuniste", a fost ales un Comitet Central, s-a aprobat Statutul şi a fost autorizată o organizare ilegală.

Rebeliunea de la Tatar-Bunar, organizată de Internaţionala Comunistă, în septembrie 1924, a grăbit decizia guvernului român de a scoate partidul în afara legii, prin legea Mârzescu[21].

Dacă pe plan extern România a continuat să îşi îndrepte politica spre Marea Britanie şi Franţa, parteneri tradiţionali în perspectiva întării statului român întregit, politica internă a României a fost dominată şi influenţată de trei mari factori: Unirea, recunoaşterea prin tratate a noilor graniţe şi reformele. La sfârşitul războiului ţăranul român se schimbase complet. A înţeles rolul important pe care îl jucase în tranşeele de la Mărăşeşti, în condiţiile în care majoritatea hainelor de ostaşi fuseseră îmbrăcate de ţărănime sub promisiunea împroprietăririi şi a reformei agricole. Toate partidele vor susţine după 1918 reforma agrară, diferenţele vizau suprafaţa de pământ care trebuia expropriată şi cuantumul despăgubirii. Un alt element esenţial l-a reprezentat reforma electorală prin care marea masă a ţărănimii devine activă politic prin acordarea dreptului de vot.

Viaţa politică din România Mare după Marea Unire a cunoscut modificări importante. Chiar dacă mai existau oameni politici care făcuseră politică înainte şi în timpul războiului, acum totul se desfăşura după alte reguli. A fost elaborată o nouă Constituţie în 1923, care a trebuit să includă reformele democratice promise în 1917-1918, devenind astfel pilonul principal al vieţii politice, economice, sociale şi juridice româneşti până la instaurarea regimului autoritar al lui Carol al II-lea, în 1938.

[21] *Istoria Românilor, op. cit.,* p. 241.

EVOLUȚIA STATULUI ROMÂN ÎNTRE 1918-1940. CARACTERIZARE GENERALĂ

Gabriel Croitoru,
Ion-Leone Gavrilă-Ciobotea

Realizarea Marii Uniri de la 1918 a reprezentat punctul terminus al unui proces istoric lung şi sinuos care a cumulat pe traseul său, mai întâi Unirea Principatelor (1859), apoi integrarea Dobrogei (1878), pentru ca, prin votul Sfatului Țării de la Chişinău, din 27 martie, prin decizia Congresului General al Bucovinei, din 28 noiembrie şi prin Unirea Transilvaniei cu Țara, la Alba Iulia, la 1 decembrie, acest proces să îşi atingă culminația.

Aşadar, începea o perioadă, pe de o parte plină de incertitudini prilejuite de distrugerile şi pierderile provocate de război, de dezorganizarea producției, de lipsa produselor de primă necesitate care au generat o radicalizare a stării de spirit a populației, iar pe de altă parte, crearea statului național unitar român a dus la o modificare de statut geopolitic, transformând România, dintr-o țară de mărime mică, într-o țară de mărime medie.

Teritoriul a crescut de la 138.000 km² cât avea în 1915, la 295.049 km² în 1918, România ocupând locul 10 în Europa, fiind mai mare decât Iugoslavia – 248.000 km², Chehoslovacia – 140.000 km², Grecia – 130.000 km², Bulgaria – 103.000 km², Ungaria – 93.000 km², Albania – 28.000 km², devenind cel mai mare stat din teritoriul cuprins între Marea Baltică şi Marea Egee[1]. Granițele României erau de 3.400,3 km, dintre care 601,4 km cu Bulgaria, 557,3 km cu Iugoslavia, 428 km cu Ungaria, 201 km cu Cehoslovacia, 346,6 km cu Polonia, 812 km cu Uniunea Sovietică şi 454 km litoralul Marii Negre, aproximativ 2.400 km fiind granițe cu statele care vor duce o politică, abitir, revizionistă pe seama României după încheierea sistemului de tratate de la Versailles ce au consfințit încheierea primei conflagrații mondiale şi crearea unei noi ordini mondiale[2].

Din punct de vedere demografic, după război, România şi-a dublat populația, numărând, în 1919, 14,7 milioane de locuitori față de 7,9 milioane în 1914, pentru ca în 1930 să aibă 18 milioane, ajungând, în 1939, la o populația de 20 milioane, astfel, ocupând locul 8 în Europa ca număr de locuitori după URSS, Germania, Marea Britanie, Franța, Italia, Polonia şi Spania. În perioada interbelică, România avea

[1] „Istoria Românilor”, vol. VIII, *România Întregită (1918-1940),* coordonator Ioan Scurtu, secretar Petre Otu, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 2003, p. 31; Mircea Muşat, Ion Ardeleanu, *România după Marea Unire*, vol. II, Partea I, *1918-1933*, Bucureşti, Editura Ştiințifică şi Enciclopedică, 1986, p. V.

[2] „Istoria Românilor”, vol. VIII, *România Întregită (1918-1940),* coordonator Ioan Scurtu, secretar Petre Otu, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 2003, p. 31 (în continuare se va cita *Istoria Românilor,...*).

populația mai mare decât Cehoslovacia – 14,7 milioane locuitori, decât Iugoslavia – 14 milioane, decât Ungaria – 8,5 milioane, decât Grecia – 6,5 milioane, decât Bulgaria – 5,5 milioane, decât Albania, 1 milion de locuitori[3].

Prin sistemul tratatelor de la Versailles, care avea la bază principiul naționalităților, s-a încercat ca statele naționale nou formate să aibă în componența lor un număr cât mai mic de minorități, dar din cauza evoluției istorice, populațiile diverselor popoare s-au amestecat, aşa că, practic, la sfârşitul Primului Război Mondial, nu era țară care să nu cuprindă un procent mai mic sau mai mare de minorități naționale. În 1931, în Polonia trăiau 69,9% polonezi, 10,1% ucraineni, 8,6% evrei, 3,1% bieloruşi, 2,3% germani; în Cehoslovacia 55,4% cehi, 17,1% slovaci, 24,2% germani, 5,2% unguri, 4,1% ucraineni; în Ungaria, 92,1% unguri, 5,5% germani, 1,2% slovaci, 0,2% români, iar în România trăiau, potrivit recensământului făcut în 1930, 12.981.324 români, 1.425.507 unguri, 745.421 germani, 728.115 evrei, 582.115 ruteni şi ucraineni, 409.150 ruşi, 366.384 bulgari, 262.501 țigani, 154.772 turci, 105.750 găgăuzi, 51.842 cehi şi slovaci, 51.062 sârbi, croați, sloveni şi 48.130 polonezi[4]. Pe provincii istorice, ponderea ce mai mare o dețineau minoritățile în Bucovina, Dobrogea şi Transilvania.

Din punct de vedere confesional, populația se prezenta astfel: 13.108.227 ortodocşi, 1.427.391 greco-catolici, 1.234.151 romano-catolici, 756.930 mozaici, 710.706 reformato-calvini, 398.759 evanghelico-luterani, 185.486 mahomedani, 69.257 unitarieni, 60.562 baptişti, 57.288 lipoveni, 16.102 adventişti, 10.005 armeano-gregorieni, 1.440 armeano-catolici, alte religii şi secte 7.434.604 liberi cugetători şi 6.686 nedeclarați. Omogenitatea confesională cea mai mare o avea Oltenia iar cea mai eterogenă o avea Transilvania[5].

În întreaga perioadă interbelică, indicele demografic a crescut continu, România cu un spor natural de 35 la 1000 de locuitori se plasa pe primul loc în Europa, acelaşi loc ocupându-l şi în ceea ce priveşte mortalitatea infantilă – 20 de decese la 1000 de locuitori. Între cele două războaie mondiale România a cunoscut un spor demografic de 4,4 milioane de persoane, ajungând în 1939 să aibă o populație de 20 de milioane[6].

În ceea ce priveşte repartizarea pe medii de locuire, populația României se prezenta astfel la recensământul din 1930: 77,78%, din totalul populației, locuia la sate în timp ce 22,2% locuia la oraş, pentru ca, în 1939, numărul populației rurale să crească la 81,8%, acest spor de populație datorându-se unei nataltății mai mari în mediul rural. Totuşi în cifre absolute sporul de populație urbană se prezenta astfel: de la 2.087.612 locuitori, cât a fost înregistrat în anul 1919, a crescut la 3.621.666 locuitori. Prin comparație cu statele vecine, structura populației pe medii de locuire era undeva

[3] *Ibidem*.

[4] *Ibidem*, pp. 32-33; Potrivit datelor oferite de autorii volumului, *România după Marea Unire*, vol. II, partea I-a, *1918-1933*, p. V, la recensământul din 1930, în România trăiau, din totalul de populație, 71,9% români, 7,9% unguri, 4,4% germani, 4% evrei, 3,2% ruteni şi ucrainieni, 2,3% ruşi, 2% bulgari, 1,5% țigani, 1% turci şi tătari, 0,8% găgăuzi, 0,3% cehi şi slovaci, 0,3% polonezi, 0,1% greci şi sub 0,1% albanezi şi armeni.

[5] *Istoria Românilor...*, p. 34.

[6] *Ibidem*, pp. 34-35.

similară: în Bulgaria 78,6% din locuitori trăiau la sate, în Iugoslavia 77,7% din populație trăia în mediul rural, în Polonia 65%, iar în Ungaria 52% din populație locuia la sate, pentru ca în Cehoslovacia procentul locuitorilor din mediul rural sa fie mai mic decât cel urban – 40%[7].

În 1930, în România au fost recenzate doar şase oraşe cu peste 100.000 de locuitori: Bucureştiul – 640.000 de locuitori, Chişinăul – 115.000, Cernăuțiul – 113.000, Iaşiul – 103.000, Clujul – 101.000, Galațiul – 101.000[8].

Viața politică din România în perioada celor două decenii de după Marea Unire din 1918 a căpătat o nouă cadență, eşichierul politic românesc fiind profund schimbat de introducerea votului universal, care a dat posibilitate multor milioane de români să capete drepturi electorale şi să contribuie, prin votul lor, la clădirea unei noi vieți, net superioare cele precedente războiului. Aşadar, fricțiunile politice şi reformele sociale, Marea Unire, cu importantele consecințe pe care le-a generat, cât şi introducerea sufragiului universal au dus atât la dispariția partidelor conservatoare – Partidul Conservator şi Partidul Conservator Naționalist – dar şi la apariția, pe lângă vechile partide care au asigurat atâta timp rotativa guvernamentală, a unor partide noi care şi-au desfăşurat activitatea în vechiul Regat: Liga Poporului, devenit mai târziu Partidul Poporului, Partidul Țărănesc, Partidul Social-Democrat, Partidul Naționalist-Democrat, devenit mai târziu Partidul Socialist, dar şi a unor partide provenite din regiunile istorice unite: Partidul Național Român din Transilvania, Partidul Țărănesc din Basarabia, Partidul Democrat al Unirii din Bucovina, care până în anul 1923 au fuzionat cu partidele din Vechiul Regat.

Primul deceniu de după Marea Unire, cunoscut, în istorie, sub numele de „Decada brătienistă” (decembrie 1918 – noiembrie 1928), a reprezentat o perioadă dominată detaşat, din punct de vedere politic, de Partidul Național Liberal, de liderul acestuia Ion I.C. Brătianu, perioadă în timpul căreia România a realizat progrese substanțiale, atât în domeniul economic, cât şi în cel politic, administrativ şi cultural. Aşadar, producția industrială a crescut de 2,5 ori la sfârşitul perioadei, față de cea înregistrată în anul 1922. România, în interior, îşi consolidase un sistem democratic care avea ca bază constituțională constituția din 1923, beneficia de o legislație modernă, învățământul şi ştiința de carte cunoscuseră un netăgăduit avânt, iar pe plan extern, se încheiaseră alianțe cu multe state, iar prezența, cu consecvență, la Liga Națiunilor, a cărei preşedenție, prin Nicolae Titulescu România a deținut-o de două ori, făcea din țara noastră o țară respectată în afară şi un pol de stabilitate în această parte a continentului european. Cu toate realizările înregistrate, perioada brătienistă a avut şi ea minusurile ei, ca cel legat de o guvernare autoritară care a generat o serie de nemulțumiri în rândurile populației, de favorizarea intereselor unor cercuri industrial-bancare oligarhice, iar moartea intempestivă a liderului absolut al partidului, Ion I.C. Brătianu, a precipitat şi mai mult căderea, noul şef, Vintilă Brătianu, neavând vocația de conducător a fratelui său[9].

---

[7] *Ibidem*, p. 35.
[8] *Ibidem*.
[9] *Ibidem,* p. 269.

Prima decadă de după Primul Război Mondial, chiar dacă a fost una de instabilitate guvernamentală, se carecterizează printr-o efervescență legislativă deosebită, care venea să răspundă nevoilor de modernizare a societății românești, de organizare a statului național unitar român, de integrare a provinciilor unite în 1918, de refacere economică, într-un cuvânt, de aliniere a tânărului stat român la Europa. Din activitatea legislativă a **Guvernului Ion I.C. Brătianu** (29 noiembrie 1918, stil vechi / 27 septembrie 1919, stil nou) de imporatanță națională au fost decretul-lege de ratificare a unirii Transilvaniei cu România, (13/26 decembrie 1918), decretul-lege de ratificare a unirii Bucovinei cu România, (19 decembrie 1918/1 ianuarie 1919), demararea legii privitoare la reforma agrară[10], precum şi o serie de măsuri care priveau menținerea ordinii în stat şi curmarea mişcărilor sociale. Ion I.C. Brătianu fiind constrâns de împrejurările internaționale să-şi dea demisia, guvernului liberal i-a urmat guvernarea de o lună a lui **Arthur Văitoianu** (27 septembrie – 28 noiembrie 1919), care a organizat primele alegeri parlamentare pe baza sufragiului universal din istoria României. Din cauza faptului că la alegeri nici un partid politic nu a obținut majoritatea parlamentară necesară formării guvernului, s-a impus formula unui guvern de coaliție națională, format din reprezentanții Partidului Național Român din Transilvania, ai Partidului Țărănesc din Vechiul Regat, ai Partidului Țărănesc din Basarabia, ai Partidului Naționalist-Democrat, ai Partidului Democrat al Unirii din Bucovina şi gruparea independentă dr. Nicolae Lupu, prezidat de **Alexandru Vaida-Voievod** (1 decembrie 1919 – 13 martie 1920). Sub guvernarea Blocului parlamentar, în scurta perioadă cât a stat la guvernare, a fost aprobat proiectul de lege agrară pentru Vechiul Regat, în 6 martie 1920, elaborat de Ion Mihalache, care prevedea extinderea suprafeței expropriate şi reducerea prețului de răscumpărare, a fost votată legea pentru reformă agrară în Basarabia, la 10 martie 1920, şi s-a încercat detensionarea vieții sociale, în acest sens fiind luate măsuri ca ridicarea stării de asediu şi cenzură, retragerea armatei din întreprinderi şi aplanarea mai multor conflicte sociale. De asemenea, a fost organizată Jandarmeria după proiectul dr. Nicolae Lupu. În urma uneltirilor şi intrigilor țesute cu iscusință de Ion I.C. Brătianu, guvernul a căzut în disgrația Casei Regale, fiind demis la 13 martie 1920, iar ca preşedinte al Consiliului de Miniştri, fiind numit Al. Averescu[11]. Au apărut şi partide ale minorităților naționale: Partidul German constituit în 1919, Partidul Maghiar format în 1922, Uniunea Evreilor Pământeni, care în 1923 şi-a luat numele de Uniunea Evreilor din România ş.a. În România, ca şi în alte state, au fost înființate partidele extremiste, atât de stânga cât şi de dreapta, care aveau ca țel suprimarea regimului parlamentar-constituțional, a vieții democratice din țara noastră. Guvernul Al. Averescu (13 martie 1920 – 13 decembrie 1921), după câştigarea detaşată

[10] Decretele-lege ce vizau rezolvarea problemei agrare emise de guvernul Ion I. C. Brătianu au fost: cel din 15/28 decembrie 1918, care viza exproprierea marilor proprietăți rurale, precum şi cel din 16/29 decembrie 1918, care viza modul cum se făcea exproprierea, ambele făceau referire la Vechiul Regat; decretul-lege pentru reformă agrară în Basarabia, din 4 ianuarie 1919; decretul-lege pentru reformă agrară în Transilvania, din 12 septembrie 1919; decretul-lege pentru reformă agrară în Bucovina, din 7 septembrie 1919.

[11] *Istoria Românilor...*, pp. 248-249.

a alegerilor parlamentare din mai-iunie 1920, a continuat opera de consolidare a statului român, generalul bucurându-se de o popularitate imensă în rândurile populației, printre actele memorabile legate de acest guvern numărându-se: decretul-lege, din aprilie 1920, prin care erau desființate Consiliul Dirigent al Transilvaiei, Secretariatele din Bucovina şi Directoratele din Basarabia, centralizând administrația țării, eficientizând-o, unificarea monetară, reforma agrară, mai întâi decretând legea izlazurilor comunale, din toamna anului 1920, apoi trecând efectiv la împărțirea terenului în loturi individuale şi în cele din urmă promulgarea legii pentru reformă agrară pe regiuni istorice, întâi pentru Oltenia, Muntenia, Moldova şi Dobrogea, (17 iulie 1921)[12], apoi pentru Transilvania, Banat, Crişana, Maramureş şi Bucovina, (30 iulie 19921)[13]. De asemenea, guvenul a dus o politică destul de autoritară, reintroducând starea de asediu şi cenzura, şi militarizând numeroase întreprinderi. A înființat Ministerul Muncii şi Ocrotirilor Sociale, menit să eficientizeze ordinea socială (29 martie 1920), iar la 5 septembrie 1920 a promulgat legea pentru reglementarea conflictelor colective de muncă, cunoscută sub numele de legea Trancu-Iaşi, după numele autorului ei, care prevedea interzicerea grevelor cu caracter politic şi introducerea arbitrajului între muncitori şi patronat. În urma crizei ministeriale produse de demisia lui Take Ionescu din funcția de ministru de Externe, făcută la „sugestia" lui Ion I.C. Brătianu, Al. Averescu a fost constrâns să-şi depună mandatul, formându-se guvernul condus de **Take Ionescu** (17 decembrie 1921 – 17 ianuarie 1922), fără o activitate legislativă importantă, ca urmare a perioadei scurte, de o lună, cât s-a aflat la guvernare, permițând liberarilor, lui **Ion I.C. Brătianu,** în special, să guverneze țara timp de peste patru ani, din (19 ianuarie 1922 – 27 martie 1926). În timpul aceste guvernări, extrem de prolifice sub aspectul legislației adopate, au fost decretate legi fundamentale pentru consolidarea şi modernizarea statului național unitar român, şi anume: Constituția din 29 martie 1923, legea administrativă din 14 iulie 1925, legea electorală, din 27 februarie 1926, legea privind înființarea Patriarhiei Române, din 27 februarie 1925, legile de încurajare a industriei naționale, ca legea privind comercializarea şi controlul întreprinderilor economice ale statului, din 7 iulie 1924, legea minelor, din 4 iulie 1924, legea pentru reglementarea repausului duminical şi a sărbătorilor legale, din 18 iunie 1925, ş.a. Este perioada când s-a declanşat criza dinastică, generată de repetatele renunțări la tron ale lui Carol al II-lea, dar şi perioada în care guvernul s-a confruntat cu manifestările radicale ale partidelor extremiste din țară, cu precădere ale comuniştilor, care, în septembrie 1924 au generat răscoala de la Tatar Bunar, din Basarabia, grupare care a proclamat, în 15 septembrie 1924, Republica Sovietică Moldovenească, acțiuni care au determinat guvernul să decreteze legea pentru reprimarea unor infracțiuni contra liniştii publice, cunoscută sub numele de legea Mârzescu, care, practic, scotea în afara legii Partidul Comunist Român. După ce s-au împlinit cei patru ani de existență ai Parlamentului, Ion I.C. Brătianu a decis să se retragă de la guvernare, dar nu înainte de a sugera regelui să încredințeze mandatul generalului **AI. Averescu**, care a guvernat țara între 30 martie 1926 – 4 iunie 1927. În perioada celei de a doua guvernări a lui Al. Averescu, puține au fost inițiativele

[12] „Monitorul Oficial", nr. 82 din 17 iulie 1921.
[13] „M.O.", nr. 93 din 30 iulie 1921.

legislative – legea pentru împroprietărirea fără plată a ofițerilor decorați cu Ordinul Mihai Viteazul, reorganizarea conducerii CFR, stabilirea unui nou tarif vamal şi înfiinţarea Camerelor de Muncă, în aprilie 1927, guvernul fiind prins în gestionare crizei dinastice, precipitată şi de boala Regelui Ferdinand. Intrând în conflict cu liberalii, datorită tendinței de detaşare tot mai accentuată de aceştia, soarta Cabinetului Averescu a fost pecetluită, şeful guvernului fiind constrâns să-şi depună demisia la 4 iunie 1927, iar în aceeaşi zi Regele Ferdinand l-a numit ca şef al Cabinetului pe Barbu Ştirbei, cumnatul lui Ion I.C. Brătianu şi amantul Reginei Maria[14]. **Guvernul Barbu Ştirbei** (4-20 iunie 1927), fiind format din miniştrii care nu manifestau coeziune politică, s-a menținut la guvernare doar 15 zile, uneltirile lui Ion I.C. Brătianu de a obține din nou puterea, precum şi agravarea stării de sănătate a lui Ferdinand, precipitând căderea acestui guvern. Imediat s-a constituit un guvern prezidat de **Ion I.C. Brătianu** (22 iunie – 24 noiembrie 1927), a cărui activitate s-a focalizat îndeosebi pe asigurarea intrării în funcțiune a Regenței după moartea Regelui Ferdinand. În 20 iulie 1927, când Regele Ferdinand îşi dădea obştescul sfârşit, principele Mihai devenea Rege al României, atribuțiunile monarhului fiind exercitate de Regență, care până în 24 noiembrie 1927, data morții intenpestive a lui Ion I.C. Brătianu, a fost dominată de personalitatea covârşitoare a acestui mare om politic, care, prin munca sa, a contribuit esențial la făurirea şi consolidarea statului național unitar român şi la modernizarea societății româneşti. Imediat după aflarea morții lui Ion I.C. Brătianu, Regența l-a numit în funcția de preşedinte al Consiliului de Miniştrii pe fratele său, **Vintilă Brătianu** (24 noiebrie 1927 – 3 noiembrie 1928)[15]. Activitatea guvernului Vintilă Brătianu s-a concentrat, pe de o parte pe combaterea curentului carlist şi stăvilirea ofensivei Partidului Național Țărănesc către putere, iar pe de altă parte, pe realizarea stabilității monetare şi pe decretarea legii, din 13 aprilie 1928, pentru ocrotirea muncii minorilor şi femeilor şi pentru durata muncii. Incidentul de la Oradea, prilejuit de Congresul Asociației Naționale a Studenților Creştini, din 4-6 decembrie 1927, precum şi presiunea tot mai mare exercitată de Partidul Național Țărănesc, care a recurs până şi la discreditarea şi în exterior a liberalilor au dus în cele din urmă la demisia guvenului în data de 3 noiembrie 1928, încheind, astfel, febrila decadă brătienistă din istoria noastră interbelică[16]. După demisia guvernului condus de Vintilă Brătianu, Regența a încredințat, la 7 noiembrie, formarea unui nou guvern lui Nicolae Titulescu, cu condiția ca acesta să fie de uniune națională. Eşuând în încercarea sa de a realiza un guvern de uniune națională, **Nicolae Tituleascu** şi-a depus mandatul iar Regența, a doua zi, a încredințat formarea guvernului lui **Iuliu Maniu,** fără să-i pună vreo condiție. Guvernul condus de Iuliu Maniu a depus jurământul la 10 noiembrie 1928, astfel anunțându-se dizolvarea Parlamentului şi organizarea de noi alegeri, pe care Partidul Național Țărănesc, în urma cartelurilor pe care le-a format cu Partidul Social Democrat, cu Partidul German şi cu Partidul Popular Maghiar, le-a câştigat detaşat. Preocupare guvernului de a reorganiza aparatul de stat a fost coordonata politicii sale interne, dintre legile memorabile emise în acest mandat

[14] *Istoria Românilor.....* pp. 259-261.
[15] *Ibidem,* pp. 264-266.
[16] *Ibidem*, pp. 265-269.

reliefându-se: noua lege privind organizarea administrativă, din 3 august 1929; legea privind reorganizarea jandarmeriei, din martie 1929; legea pentru reorganizarea poliției generale, din 21 iulie 1929; legea pentru amnistie, din 6 iunie 1929; legea pentru reorganizarea penitenciarelor şi a institutelor de prevenție, din 30 iulie 1929; legea pentru organizarea armatei, din mai 1930 etc. Politica economică a acestui guvern s-a bazat pe politica porților deschise în fața capitalului străin. Obținând un substanțial împrumut extern, național-țărăniştii au adoptat legea pentru stabilitate monetară, în 7 februarie 1929, iar în ceea ce priveşte politica economică, noul guvern a încercat să schimbe legislația economică adoptată de liberali, modificând legea minelor, înlăturând obstacolele puse în calea capitalului străin şi adoptând un nou tarif vamal, care desființa, practic, protecționismul promovat anterior. În politica socială promovată s-a remarcat legea pentru libera circulație a terenurilor dobândite prin legile de împroprietărire anterioare, – legea Mihalache – din august 1929, care anula inalienabilitatea loturilor primite ca urmare a aplicării reformei agrare din 1921, legea privitoare la contractele colective de muncă, din aprilie 1929, legea pentru protecția muncii indigene, din aprilie 1930 ş.a. Pe fondul crizei economice europene şi în România a scăzut rapid nivelul de trai al populației, care a generat o serie de conflicte sociale pe care guvernul național-țărănist a trebuit să le gestioneze: grevele minerilor din Valea Jiului, de la Lupeni, din vara anului 1929; manifestațiile văduvelor, orfanilor şi invalizilor de război, din Bucureşti, din 11 aprilie 1930, fiind cele mai importante dintr-o serie de manifestații de nemulțumire ale populație. Pe fondul crizei economice mondiale care a scăzut drastic popularitatea politicii promovate de guvernul Iuliu Maniu, pe fondul compromiterii Regenței, de care Iuliu Maniu nu era străin şi pe cel al creşterii numărului susținătorilor lui Carol, preşedintele guvernului dovedind inabilitate politică, îşi prezintă demisia, în ziua de 7 iunie, nu înainte de a-l propune pe Ion Mihalache în locul său, care a refuzat propunerea de teamă să nu intre într-un conflit public cu „domnul prezident"[17].

Guvernul care a urmat, guvernul **Gh. Gh. Mironescu**, guvernul de o zi (7-8 iunie 1930), a avut misiune de a prezida actul restaurației, consumat în ziua de 8 iunie 1930. Conform uzanțelor, guvernul Gh. Gh. Mironescu şi-a dat demisia pentru a permite Regelui să exercite prerogativele constituționale. În urma jocurilor politice făcute de Iuliu Maniu, după tentativa numirii ca şef al guvernului a lui Constantin Prezan, Regele a fost forțat să-l numească pe Iuliu Maniu să formeze guvernul. Pe fondul creşterii influenței Regelui în viața politică a țării, în mod special prin formarea camarilei regale, şi a dezacordurilor care au avut loc între Iuliu Maniu şi Carol al II-lea, în ceea ce priveşte propunerea încoronării la Alba Iulia a acestuia şi a principesei Elena, dovedind, de data aceasta inabiliate politică, Iuliu Maniu şi-a depus demisia, la 8 octombrie, care a şi fost acceptată de Rege, în locul său fiind însărcinat cu facerea guvenului, **Gh. Gh. Mironescu** (10 octombrie 1930 – 4 aprilie 1931). Noul guvern a contractat un nou împrumut extern, la 10 februarie 1931, de 1,3 miliarde de franci, cu o dobândă de 10,23%, una dintre cele mai ridicate ale acelui timp. Dorind să combată camăta,

[17]*Ibidem,* pp. 274-283.

îndeosebi cea practicată în lumea rurală, guvernul a dat o lege contra cametei, 12 aprilie, care prevedea că dobânda legală nu putea depăşi cu mai mult de 2% pe cea a Băncii Naţionale. Curbele de sacrificiu, scăderea salariilor cu 10-15%, introduse de la 1 ianuarie 1931, au scăzut drastic popularitatea guvernului, care la 4 aprilie 1931, şi-a depus mandatul[18], urmând guvernarea de uniune naţională, din 18 aprilie 1931 – 31 mai 1932, prezidată de **Nicolae Iorga**. Activitatea guvernamentală a fost dominată de problemele economice şi mai ales de presiunile capitaliştilor străini care cereau achitarea datoriei externe. Diminuarea deficitului bugetar prin cea de-a doua curbă de sacrificiu, de micşorare a salariilor cu 10-15% a dus la amplificarea frământărilor sociale şi implicit la scăderea popularităţii acestui guvern care, neavând sprijinul unui partid puternic, a înţeles să-şi depună demisia[19].

Guvernarea Naţional Ţărănistă (iunie 1932 – noiembrie 1933) s-a remarcat prin măsuri de achitare a salariilor şi a pensiilor şi, îndeosebi, prin legea conversiei datoriilor agricole, din 26 octombrie 1932. Demisia lui Ion Mihalache din guvern a creat o acută criză ministerială, iar primul ministru, în semn de solidaritate cu ministru de Interne demisionar, şi-a depus demisia, la 12 ianuarie 1933. Guvernul prezidat de **Alexandru Vaida-Voievod** (14 ianuarie – 9 noiembrie 1933) s-a remarcat prin semnarea planului de la Geneva, din 28 ianuarie 1933, care prevedea ca întreaga politică monetară, bugetară şi fiscală să fie pusă sub controlul experţilor străini, fapt care, în accepţiunea majorităţii forţelor politice din România, însemna încălcarea suveranităţii şi demnităţii statului român. Adoptarea celei de a treia curbe de sacrificiu a demonstrat că limita de suportabilitate a populaţiei era la maximum, ducând la mişcari febrile din partea petroliştilor şi a ceferiştilor pe care guvernul, cu greu, le-a gestionat. Apreciind că mişcările erau iniţiate de comunişti, guvernul a instituit starea de asediu şi cenzura pe o perioadă de şase luni în principalele centre muncitoreşti. În scopul detensionării sociale, a fost adoptată legea pentru reglementarea datoriilor agricole şi urbane, în 12 aprilie 1933. În primăvara anului 1933, guvernul s-a mai confruntat şi cu problema afacereii Skoda, care a dus la desprinderea facţiunii Grigore Iunian de Partidul Naţional Ţărănesc, şi într-un fel precipitând şi mai mult ieşirea de la guvernarea ţării a Partidului Naţional Ţărănesc[20]. Activitatea **guvernării liberale** din noiembrie 1933 până în decembrie 1937 a fost focalizată îndeosebi pe lupta forţelor democratice din România de a stăvili activităţile grupărilor extremiste care, pe fondul conjuncturii internaţionale, cunoscuseră o puternică ascensiune, mai ales după 1933. În acest sens, memorabilă este măsura guvernului **I. G. Duca** (14 noiembrie – 29 decembrie 1933) de dizolvare a Gărzii de Fier, din 9 decembrie 1933, acţiune ce i-a pricinuit asasinarea pe peronul gării din Sinaia, în data de 29 decembrie 1933. Guvenul imediat fomat, prezidat de dr. Constantin Angelescu a introdus starea de asediu şi cenzura, în ziua următoare, şi a trecut la arestări în rândurile legionarilor. La 4 ianuarie 1934, Carol a numit în fruntea guvernului pe **Gheorghe Tătărăscu,** care a desfăşurat o politică economică de încurajare a industriei naţionale, prin practicarea

[18] *Ibidem*, pp. 292-298.
[19] *Ibidem*, pp. 298-306.
[20] *Ibidem*, pp. 307-320.

unui protecționism vamal ridicat. De asemenea, pentru sprijinirea şi energizarea agriculturii s-a înființat Institutul Național de Credit Agricol şi s-au construit şi modernizat şosele şi unele porțiuni de cale ferată. Una dintre cele mai importante legi ale guvernului a fost legea referitoare la conversia datoriilor agricole, din aprilie 1934, care reducea datoriile cu 50-70%, în felul acesta o mare parte a țărănimii fiind scoasă de sub povara datoriilor agricole[21].

I.G. Duca, Iuliu Maniu şi Nicolae Titulescu, 1931.

[21]*Ibidem,* pp. 327-328.

ASPECTE DE PEISAJ ECONOMIC ŞI SOCIAL ÎN ROMÂNIA MARE ÎN EPOCA ÎNCORONĂRII SUVERANILOR SĂI LA ALBA IULIA (15 OCTOMBRIE 1922)

Tudor Răţoi

Marea Unire din 1918 a generat pentru spaţiul românesc modificări de substanţă în configuraţia economică a statului român devenit de acum unitar, în graniţele sale fireşti, etnice şi istorice. Făcând abstracţie de puternicul reflux economic imediat postbelic, manifestat global şi mai cu seamă în ţările ce participaseră la război, situaţia economico-socială a României a luat după 1918 o altă înfăţişare. S-a recunoscut, cvasiunanim, că la originea acestei schimbări s-au aflat două provincii intrate la 1 Decembrie 1918 în componenţa României – Transilvania şi Banatul – care, alături de Bucovina, au adus o industrie apreciabilă, un potenţial latent şi resurse demne de remarcat, ce au impulsionat şi dezvoltarea Vechii Românii, dându-i o altă perspectivă. România s-a afirmat, pe această bază, ca un stat care, deşi rămânea preponderent agrar, putea nutri speranţa într-un real viitor industrial, considerându-se că pentru aceasta solul şi subsolul său dispuneau de „aproape toată materia primă necesară”[1]. Au subliniat o astfel de posibilitate personalităţi de prestigiu, specialişti în economie, care nu numai că au făcut o constatare, dar au şi „lucrat” la modificarea ideologiei epocii, în sensul de a schimba calificarea României ca „ţară eminamente agricolă” în ţară capabilă să se dezvolte industrial şi datoare să joace cartea industrializării[2]. Un cunoscător al problematicii sociale a epocii accentua că dezvoltarea industrială nu trebuia să mai fie socotită o chestiune artificială, ci una corespunzând „unor nevoi capitale propăşirii economice şi existenţei naţionale” a ţării[3]. În acest cadru, după cum constata un alt cunoscător[4], s-a înregistrat succesul incontestabil al tezei industrializării, devenită un subiect larg susţinut de cei mai importanţi economişti ai timpului, chiar dacă pentru unii dezvoltarea industrială nu trebuia făcută neapărat pentru a lua locul agriculturii în ansamblul economiei. Exceptând opţiunile unor cercuri rămase conservatoare, în grade diferite şi exprimând poziţii şi interese mai mult sau mai puţin îndepărtate unele de altele, industrializarea a fost apărată sau măcar nu a fost integral

---

[1] Alexandru Missir, *Legislaţia socială în România*, 1919, p. 5-6; Grigore Trancu-Iaşi, „Legislaţia muncii în România”, în *Enciclopedia României,* I, 1938, p. 593; „Monitorul Oficial” nr. 35 din 11 aprilie 1933, Dezbaterile Senatului (D.S.), şedinţa din 21 martie 1933, p. 1265.

[2] Bibliografia problemei la I. Agrigoroaiei, „Marea Unire – obiectiv fundamental împlinit la începutul unei noi perioade istorice”, în vol. *Cum s-a înfăptuit România modernă*, Iaşi, 1993, pp. 321-322; Ioan Saizu, *Politica economică a României între 1922 şi 1928*, Bucureşti, 1981, pp. 23-61, 90-116; C.R. Mircea, „Asociaţiile patronale române şi O.I.M. de la Geneva”, în vol. *O.I.M. Zece ani de activitate*, 1931, pp. 166.

[3] Stavri C. Cunescu, *Mâna de lucru în producţia naţională*, în „Buletinul Institutului Economic Românesc”, IV, nr. 10, octombrie, 1925, pp. 675-676.

[4] N. Arcadian, „Politica industrială a României”, în *Enciclopedia României,* III, p. 193.

negată de economişti şi personalități publice cu influență respectabilă în societate, de la un Virgil Madgearu şi tovarăşii lui de doctrină, continuând cu reprezentanții neoliberalismului, până la Eugen Lovinescu[5].

Dar de la ce stadiu a pornit industria românească după 1918 şi cum a evoluat ea în decursul deceniilor următoare?

În această privință, pe baza unor date statistice relativ bogate, dar contradictorii din păcate, s-a stabilit că, în 1919, potențialul industriei româneşti, față de 1916, a sporit cu 235%[6], spunându-şi aici cuvântul aportul provinciilor unite cu țara. În cifre comparative, valoarea absolută a dezvoltării industriei din România, în primii cinci ani postbelici, s-a prezentat astfel[7]:

- în anul 1919, au fost 321 de întreprinderi cu un capital de 1.007.007.107 lei;
- în anul 1920, au fost 447 de întreprinderi cu un capital de 2.767.128.178 de lei;
- în anul 1921, au fost 529 de întreprinderi cu un capital de 5.116.690.819 de lei;
- în anul 1922, au fost 720 de întreprinderi cu un capital de 7.549.070.670 de lei;
- în anul 1923, au fost 805 întreprinderi cu un capital de 10.664.040.670 de lei.

La sfârşitul anului 1920 şi în prima jumătate a celui următor, s-a efectuat o anchetă industrială având ca obiect stabilimentele mari şi mici din România, primele fiind considerate cele cu mai mult de 20 de salariați, iar întreprinderile mici cele cu mai puțin de 20 de salariați. Ancheta a pus în evidență că în România existau 2747 de întreprinderi mari, repartizate astfel pe provincii şi dispunând de următorul capital social şi forță motrice[8]:

	Nr. stabilimente	***Capital social***	***Forță motrice***
Vechiul Regat	1114	1.406.257.051 lei	189.776 HP
Transilvania şi Banat	1161	1.148.467.489 lei	264.489 HP
Basarabia	262	184.311.403 lei	11.916 HP
Bucovina	210	198.202.000 lei	14.974 HP
Total	*2747*	*2.837.298.627 lei*	*481.155 HP*

Cât priveşte micile întreprinderi industriale particulare din țară, recenzate în 1921, situația lor se prezenta astfel[9]:

	Vechiul Regat	***Transilvania***	***Basarabia***	***Bucovina***	***Total***
Ind. textilă	992	14.911	121	64	16.088
Ind. îmbrăcăm.	14.520	2.690	-	1.390	18.600
Ind. alimentară	6.844	1.480	2.844	867	12.035

---

5 I. Agrigoroaiei, *op. cit.*, pp. 321-322.

6 Mircea Muşat, Ion Ardeleanu, *România după marea Unire*, vol. II, partea I, *1918-1933*, 1986, p. 14.

7 Stavri C. Cunescu, *op. cit.*, pp. 675-676.

8 N. Ghiulea, *Încurajarea industriei naționale*, în „Societatea de mâine” (S.M.), III, nr. 6 din 7 februarie 1926, p. 94.

9 *Meseriile şi mica industrie în România. Date şi observațiuni*, 1928 „Curierul Judiciar” (anexa III); Mihail Rusenescu, Ioan Saizu, *Viața politică în România 1922-1928*, 1979, pp. 9-28.

Ind. chimică	345	128	664	44	1.181
Ind. energetică, apă, gaz	126	99	12	1	238
Ind. priv. la litere, arte, şt.	267	137	32	47	483
Ind, lemnului	5.970	1.352	1.230	724	9.276
Ind. metalurg.	7.498	1.243	1.691	749	11.181
Ind. maş. instr.	24	12	9	8	53
Ind. ceas. şi bij.	393	81	52	68	594
Ind. extractivă	717	191	177	100	1.185
Ind. într. de transport	18	48	-	2	68
Ind. construcţ.	571	203	43	207	1.024
Total	*38.285*	*7.813*	*10.037*	*4.271*	*60.406*

Pentru intensitatea industrializării provinciilor ţării, este sugestiv de arătat că:
- Banatul avea un HP pentru 13 locuitori;
- Transilvania avea un HP pentru 28 de locuitori;
- Vechiul Regat avea un HP pentru 42 de locuitori;
- Bucovina avea un HP pentru 54 de locuitori;
- Basarabia avea un HP pentru 196 de locuitori.

De asemenea, în acelaşi sens[10]:
- în Transilvania exista un lucrător la 103 locuitori;
- în Bucovina exista un lucrător la 112 locuitori;
- în Vechiul Regat exista un lucrător la 126 de locuitori;
- în Basarabia exista un lucrător la 445 de locuitori.

După 1921-1922, din momentul în care economia românească a intrat în refacere şi s-a relansat, numărul întreprinderilor a crescut an de an, însoţit de creşterea capitalurilor investite, în aproape toate ramurile. Astfel, de la 2747 de întreprinderi mari, în 1919, în 1922 s-a ajuns la 2924, iar în 1924 la 3840. În paralel, a crescut şi producţia industrială, de la 11.711.796.000 de lei în 1921, la 44.738.463.000 de lei în 1924. Capitalul investit în 1924 s-a ridicat la 734.431.000 de lei[11].

O statistică interesantă, cuprinsă în expunerea de motive a legii din 1927 pentru înfiinţarea şi organizarea Institutului de Cercetări Agronomice al României, arată repartiţia forţei motrice instalate pe unitatea de suprafaţă în provinciile istorice ale ţări[12]:

	Putere în HP	***Suprafaţa***	***HPkm²***
Vechiul Regat	189.776	137.903	1,37
Transilvania	194.433	83.497	2,70

[10] Mircea Muşat, Ion Ardeleanu, *op. cit.*, pp. 15-16.
[11] *Ibidem*.
[12] „Monitorul Oficial” nr. 73 din 7 iulie 1927, D.S., şedinţa din 11 aprilie 1927, p. 1849.

Banat	70.056	17.980	4,00
Basarabia	11.916	44.422	0,27
Bucovina	14.974	10.442	1,43

Aşadar, provinciile cu gradul cel mai înalt de industrializare erau, în 1927, ca şi în trecut, Banatul – „Manchesterul României" – după expresia lui D.R. Ioanițescu, Transilvania şi Bucovina, în această ordine, urmate de Vechiul Regat şi, la mare distanță, Basarabia.

Ținând cont de zestrea cu care au venit după 1918 la patria-mamă noile provincii ale țării, este limpede că, în cadrul României Întregite, care îşi încorona la 15 octombrie 1922 la Alba Iulia Regii Unificatori, principala tendință urmată de industria românească a fost puternic favorizată de incontestabile condiții de dezvoltare. Înregistrând acest fapt, N. Arcadian, un specialist al domeniului, consemna că „Fiecare an în plus a însemnat pentru industrie un efort nou dar şi realizări efective în completarea lacunelor de producție, în îmbunătățirea cantitativă şi calitativă a fabricatelor şi, odată cu aceasta, o eliberare mai mult de sub dependența importului de fabricate străine. În preajma anilor 1923 şi 1924, curentul puternic către autarhie economică, cristalizat în lozinca «prin noi înşine» s-a tradus printr-un număr de dispoziții legislative, chemate să asigure o politică de încurajare, apărare şi de favoare muncii şi capitalului românesc. În acest timp, am avut de înregistrat o puternică tendință pentru investiții de exploatări cu capital fix, *o veritabilă refundamentare industrială* (subl. ns. T.R.). Mersul tot înainte al industriei a continuat fără încetare, neîntrerupt, nici chiar pe timpul anilor grei de criză şi a dus la dezvoltarea de mari proporții a utilajului nostru industrial, al cărui potențial ni se înfățişează astăzi sub o formă impresionantă"[13].

Evoluția parcursă de industrie în intervalul imediat postbelic şi mai departe de-a lungul celor două decenii interbelice, dincolo de caracterul ei contradictoriu şi de carențele ei calitative, a avut drept consecință schimbarea producției materiale a economiei româneşti, în cadrul căreia ponderea industriei a mers ascendent. Acest fapt şi-a găsit concretizarea în participarea apreciabilă a industriei la formarea veniturilor bugetului statului şi a altor categorii de venituri. Industria a fost ramura care, alături de agricultură, însă, calitativ, într-o măsură mai importantă decât aceasta, a făcut din România, din punct de vedere economic, o țară în curs de dezvoltare[14].

În legătură cu acest proces a evoluat şi ponderea forței de muncă ocupată în industrie, care, desigur, s-a menținut la un nivel scăzut în raport cu forța de muncă din agricultură, însă unele schimbări calitative au fost incontestabile şi ele merită a fi puse în evidență, deşi în această privință informațiile documentare sunt relativ contradictorii.

A făcut carieră, din acest punct de vedere, aprecierea lui D.R. Ioanițescu, potrivit căreia Transilvania şi Banatul au adus României Mari „circa 500.000 de salariați industriali, crescuți la şcoala socialismului luminat din Occident, care împreună cu salariații din Vechiul Regat, Basarabia şi Bucovina" au ridicat „numărul muncitorilor la aproape un

[13] N. Arcadian, „Industrializarea României", în *Enciclopedia României*, III, p. 814.

[14] Vlad Georgescu, *Istoria românilor de la origini până în prezent*, ediția a III-a, Bucureşti, 1992, p. 216.

milion”, făcând din muncitorime „cea mai numeroasă clasă după clasa ţărănească”[15]. Cu ocazia dezbaterii parlamentare a legii aplanării conflictelor de muncă din august 1920, D.R. Ioaniţescu a detaliat ce înţelegea el prin cifrele de mai sus, unele având în acel moment dimensiuni apropiate de realitate. În 1920, politicianul averescan, viitor naţional-ţărănist, spunea că Transilvania şi Banatul au adus României un număr de 516 mari fabrici, cu o falangă de 350.000 de muncitori, în total, pe ţară, efectivele muncitoreşti ridicându-se la 500.000 de persoane. D.R. Ioaniţescu amintea şi statistica făcută pentru asigurările muncitoreşti, care avansa – precizăm, pentru 1911 şi numai pentru Vechiul Regat – o cifră de 174.544 de asiguraţi, inclusiv meseriaşi, iar pentru anul 1920, o altă statistică, în care se vorbea despre 405.075 de muncitori. După opinia raportorului legii amintite, această din urmă cifră nu putea fi acceptată căci, după el, în realitate, ar fi fost circa 150.000 de muncitori în Vechiul Regat şi circa 350.000 în provinciile noi – evident, covârşitoarea majoritate în Banat şi Transilvania – ceea ce da un total de aproximativ 500.000 de salariaţi[16]. Cifra a fost utilizată şi de N. Ghiulea[17], în timp ce G. Strat era de părere că, în anul grevei generale, contingentele de salariaţi industriali din România ar fi atins 600-700 de mii de oameni, din care peste 200 de mii ar fi fost sindicalizaţi[18].

Ce spun cifrele oficiale?

Ancheta industrială din anul 1920 a stabilit că în acel moment în cele 2747 de întreprinderi din industria mare românească lucrau 157.423 de muncitori, repartizaţi astfel: 63.392 în Vechea Românie, 52.211 în Transilvania, 29.328 în Banat, 5.244 în Basarabia şi 7.248 în Bucovina[19]. Aşadar, niveluri mult mai mici decât cele estimate de autorii citaţi. Este de observat că, în contextul revizuirii situaţiei lucrătorilor străini de către Ministerul Muncii, în 1925, la cererea reprezentantului U.G.I.R. în comisia migraţiilor, inginerul C.R. Mircea, s-a efectuat şi o anchetă în legătură cu lucrătorii străini din industria autohtonă. Ancheta întreprinsă de U.G.I.R. a cuprins doar 774 de întreprinderi, în care s-a constatat că lucrau 153.297 de muncitori. Dacă cifra poate părea surprinzătoare – pentru că la numai 4-5 ani de la ancheta industrială din 1920, 774 de întreprinderi aveau aproape acelaşi personal cu cele 2747 de întreprinderi din 1920 – pentru calitatea industriei româneşti, semnificaţia ei sporeşte întrucât, în această împrejurare, s-a constatat că, din cei 153.297 de muncitori recenzaţi, doar 53.999 erau calificaţi, iar din aceştia, 49.131 erau indigeni; restul de 4868 erau străini, mulţi dintre ei elemente de conducere ale diverselor industrii şi reputaţi specialişti[20].

---

[15] D.R. Ioaniţescu, „Partidele politice şi politica socială”, în vol. *Un deceniu de politică socială românească,* 1930, p. 59.

[16] „Monitorul Oficial” din 37 din 11 august 1920, Dezbaterile Adunării Deputaţilor (D.A.D.), şedinţa din 3 august 1920, pp. 724, 726.

[17] N. Ghiulea, *Politica socială*, în „Arhiva pentru Ştiinţa şi Reforma Socială” (ApSRS), II, nr. 1-3, aprilie-octombrie, 1920, p. 121.

[18] George Strat, „Evoluţia dreptului de asociere în cei 10 ani de politică socială în România”, în vol. *Un deceniu de politică socială* românească, Bucureşti, 1930, p. 34.

[19] „Buletinul industriei” nr. 7-9, iulie-septembrie, 1921; N. Ghiulea, *Încurajarea industriei naţionale…*, p. 94; I. Saizu, *Coordonate socio-profesionale ale populaţiei României în primul deceniu interbelic*, în „Anuarul Institutului de Istorie şi Arheologie «A.D. Xenopol»”, Iaşi, XVII, 1980, p. 256 passim.

[20] „Buletinul Muncii, Cooperaţiei şi Asigurărilor Sociale” nr. 3-5, martie-mai, 1925, pp. 162-171.

O altă anchetă din 1925, având ca obiect pe salariații și micii industriași patroni, pe salariații din marea industrie și din agricultură, pe comercianți și pe diverșii profesioniști, a pus în evidență următoarele[21]:

	Mica industrie	*Marea industrie*	*Sal. agricoli*	*Funcț. com.*	*Profesioniști*	*Diverși profes.*	*Total*
Oltenia	8.250	4.041	816	1.372	9.489	82	24.050
Muntenia	32.977	34.248	124.249	10.937	5.032	7.180	214.623
Moldova	21.624	13.010	12.170	4.188	1.486	4.463	56.941
Basarab.	19.190	2.182	499	2.108	1.234	864	26.077
Bucovina	8.926	5.234	58.816	2.030	1.026	2.471	78.503
Banat	3.159	16.061	25.812	5.738	991	8.288	60.049
Transilv.	51.122	52.677	209.246	15.625	5.748	5.499	339.917
Dobrogea	-	-	-	-	-	-	-
Total	*145.248*	*127.453*	*431.608*	*41.998*	*25.006*	*28.847*	*800.160*

La rândul său, Anuarul statistic al României pe anii 1939 și 1940 avansa, pentru anul 1922, un număr de 215.009 de muncitori, pentru anul 1924, un număr de 283.296 de muncitori etc.[22].

La capătul acestor repere cantitative care, firește, nu sunt singurele susceptibile a fi aduse în discuție, se impun câteva, succinte, observații.

Prima dintre ele se referă chiar la statisticile prezentate, a căror însemnătate pentru cunoașterea aspectelor circumscrise realităților economice și sociale din România Mare la începutul anilor '20 din secolul trecut este indiscutabilă, dar nu trebuie absolutizată. Luând în calcul exclusiv expresia cifrică a situației și evoluției efectivelor de salariați din industrie și celelalte sectoare neagricole, imaginea ce va rezulta va fi, categoric, unilaterală și incompletă, câtă vreme unele părți ale acestor categorii sociale nu au intrat în statistici, fiind în șomaj sau ocupate cu munca la domiciliu[23]. Această expresie trebuie, de aceea, însoțită de nuanțările de rigoare. În mod semnificativ, D. Drăghicescu se întreba în 1922, chiar în legătură cu clasa muncitorească. „Care este importanța numerică a acestei clase?". Și tot el răspundea, dezvoltând o perspectivă metodologică de mare valoare pentru înțelegerea complexă și exactă a fenomenelor sociale desfășurate în jurul clasei muncitorești. Cunoscutul sociolog, viitor prim ambasador al României în Statele Unite Mexicane, recomanda ca muncitorimea să fie privită într-o accepție largă, împreună cu toate categoriile sociale virtualmente componente, și cu gândul la viitor, „Cum pe noi viitorul ne interesează mai mult – spunea el – este vădit că trebuie să considerăm aici mai mult importanța viitoare pe care clasa muncitoare o va lua.

Dacă ne mărginim numai la prezent, vom zice că valoarea numerică a clasei muncitorești industriale este apreciabilă. Neavând statistici riguroase, am putea socoti numărul ei de cel puțin 8% din populația totală. Dacă adăugăm însă la salariații industriali și meseriașii, pe toți salariații, în general, care le aparțin virtual, importanța lor numerică ar crește în proporții și ar deveni ceva între 10% și 15%. *Când considerăm însă viitorul*

[21] *Meseriile și mica industrie în România…*, anexa V.
[22] *Anuarul statistic al României 1939 și 1940*, București, 1940, pp. 476-493
[23] Ioan Saizu, *Politica economică a României între 1922 și 1928…*, p. 114.

acestei clase în perspectiva industrializării de care este susceptibilă România Mare, importanţa numerică a acestei clase creşte covârşitor. În cincizeci de ani, este probabil că importanţa ei numerică va fi cel puţin de 40% din populaţia totală a ţării (subl. ns. – T.R.)”[24].

Clasa muncitorească se prezenta, aşadar, ca o clasă socială de viitor, aflată în plină expansiune[25], spre deosebire de altele, importante în trecut, dar în declin sau în curs de dispariţie după Primul Război. În chip virtual, potrivit aceleiaşi autorizate păreri, clasei muncitoreşti puteau să-i fie asimilaţi lucrătorii meseriaşi – de foarte multe ori afectaţi de insecuritatea şi incertitudinea întreprinderilor lor –, toţi funcţionarii comerciali şi salariaţii statului, servitorii şi, în perspectivă, toţi muncitorii agricoli, lipsiţi de pământ sau cu pământ neîndestulător[26].

E de subliniat că, dat fiind momentul când au fost făcute – anul 1922 –, observaţiile lui D. Drăghicescu au avut o semnificaţie aparte. Fireşte că, în acel moment, ele au scos la lumină, mai ales, tendinţe, virtualităţi, şi mai puţine certitudini. Fireşte, de asemenea, că au avut dreptate şi aceia – cum au fost N. Ghiulea şi alţii – care au văzut cu îndreptăţire, lipsa de omogenitate socială a muncitorimii, tinereţea ei ca entitate socială, puţinătatea tradiţiilor, incultura şi starea de mizerie materială şi morală în care s-a zbătut cel puţin o parte a muncitorilor[27].

Dar pentru epocile de început în afirmarea unor clase sociale – aşa cum s-a întâmplat şi în secolul al XIX-lea cu burghezia – virtualităţile au avut aproape aceeaşi însemnătate ca şi certitudinile, chiar dacă unele din primele nu s-au confirmat. Una dintre potenţele clasei muncitoreşti s-a adeverit chiar din primii ani postbelici/interbelici când, pentru întâia dată într-o manieră fără echivoc, s-a afirmat valoarea politică a noii clase. Forţa politică a muncitorimii s-a bizuit pe conştiinţa ei de clasă, „mai dezvoltată decât oricare alta”, după cum remarca acelaşi D. Drăghicescu sub o uşor vizibilă influenţă socialistă. În pofida fragilităţii aparente, muncitorimea era „fără îndoială, clasa cea mai conştientă de sine şi de interesul său. Condiţiile ei de viaţă, traiul în aglomeraţii urbane, dependenţa ei imediată de salariu, de valoarea salariului, perfecta omogenitate de situaţie şi de interes între toţi membrii ei” – toate acestea făceau „din clasa proletară clasa cea mai solidară şi cea mai conştientă de sine şi de interesul ei”[28]. Forţa politică şi democratismul structural al sistemului ce s-a instaurat în perioada interbelică în România au constituit factorii de seamă, care au propulsat clasa muncitoare inclusiv în Parlament, unde Partidul Social Democrat va fi prezent cu 9 parlamentari, e drept, în 1928 şi cu 7 în 1931. S-au adăugat, totodată, acestei ramuri politice de bază a muncitorimii sindicatele, care – potrivit lui Vlad Georgescu – au însemnat pepiniera de masă a Federaţiei Partidelor Socialiste din România, întemeiată chiar în anul 1922[29].

---

[24] Dimitrie Drăghicescu, *Partide politice şi clase sociale*, Bucureşti, 1922, p. 43.

[25] George Strat, „Organizaţia socială a muncitorilor”, în *Enciclopedia României*, I, p. 589.

[26] Dimitrie Drăghicescu, *op. cit.*, pp. 31 şi 42.

[27] Pentru situaţia meseriaşilor, *Dare de seamă a Congresului meseriilor şi învăţământului muncitoresc*, Bucureşti, 1927.

[28] N. Ghiulea, *Clasele sociale în România*, în „S.M.”, III, nr. 21 şi 22 din 30 mai 1926, p. 398; Tiberiu Vornic, *Probleme sociale şi justiţia*, în „S.M.”, III, nr. 6 din 7 februarie 1926, p. 97.

[29] D. Drăghicescu, *op. cit.*, pp. 43-44.

Deşi dezvoltată oarecum după alte reguli decât clasele sociale anterioare şi cu toate că, după unii, ar fi trebuit să progreseze independent de alte zone sociale, emancipându-se de influenţele externe, dar şi de propriile extremisme[30], evoluţia muncitorimii româneşti s-a produs în sânul societăţii autohtone, care i-a dat forţa, dar şi limitele, i-a pus stavile, dar i-a oferit şi premise de întărire. Cea mai importantă dintre acestea din urmă a rămas industrializarea ţării, pe care chiar un om politic cu orientarea lui Virgil Madgearu a văzut-o posibilă, fireşte în legătură cu dezvoltarea gospodăriei ţărăneşti, ca singură cale de creştere şi de propăşire a populaţiei orăşeneşti din care nu putea lipsi clasa celor trăitori din salariu[31]. În opinia menţionată, tocmai ca expresie a ponderii notabile deţinute de „muncă" în alcătuirea societăţii, statul trebuia să reducă acest factor la „rolul său absolut necesar în producţie", altminteri statul ajungând să fie în situaţia de a „suferi o catastrofă a producţiei" şi această catastrofă – istoria ne învaţă – „ar fi produs catastrofa formelor existente de vieţuire socială şi politică"[32].

Judecata lui Madgearu poate părea hazardată, raportată la efectivele muncitorimii în 1920, când a fost făcută afirmaţia. Ca economist de marcă, politicianul ţărănist avea, însă, în vedere o realitate deloc neglijabilă privind această clasă şi anume locul ei fundamental în producţie. Iar despre aceasta, la 27 martie 1920, când s-a anunţat crearea Ministerului Muncii, se spunea că „Producţia industrială fiind în legătură nu numai cu mijloacele materiale puse în mişcare, *ci şi cu modul cum este organizată şi se desfăşoară munca*", ministerul trebuia să fie centrul la care urmau *„să ajungă toate firele conducătoare ale acestei complexe chestiuni"* (subl. ns. – T.R.). În cadrul astfel constituit, a fi dat „o soluţie dreaptă tuturor chestiunilor" încă nestatornicite prin legiuiri însemna să se evite pericolele de natură să ducă la *„regretabile conflicte în detrimentul când al unei părţi, când al alteia şi întotdeauna în detrimentul interesului şi liniştii generale"*[33] (subl. ns. – T.R.).

D.R. Ioaniţescu a fost acela care a subliniat în modul cel mai concludent calitatea legislaţiei adoptată pentru factorul muncă de a nu fi reprezentat o creaţie artificială, ci de a fi fost determinată de o necesitate presantă, dictată de prezenţa în marginile societăţii româneşti a unor entităţi muncitoreşti – dacă nu foarte numeroase – în orice caz, situate în sectoarele vitale ale societăţii. Localizarea, aici, a acestor entităţi a făcut ca de rostul adevărat şi important al legislaţiei menţionate să depindă funcţionarea întregului organism social. Acesta a fost argumentul de bază al clasei muncitoreşti, dincolo de potenţialitatea ei cantitativă. Vorbind despre el, D.R. Ioaniţescu atrăgea atenţia că legiferarea muncii industriale comporta o însemnătate superioară legiferării muncii agricole, deoarece „dacă execuţiunea muncii agricole" interesa doar statul şi, mai ales, pe muncitorul agricol, cel dintâi lovit prin încetarea ei, „execuţiunea muncii industriale" interesa *„în primul rând societatea"* (subl. aut.), care era *„direct şi imediat interesată ca să nu*

[30] Vlad Georgescu, *op. cit.*, p. 208.

[31] Ion Mehedinţeanu, *Extremismul în mişcările muncitoreşti*, în „S.M.", III, nr. 8 din 21 februarie 1926, p. 135.

[32] V.N. Madgearu, *Agrarianism, capitalism, imperialism. Contribuţiuni la studiul evoluţiei sociale româneşti*, f.a., pp. 42-43.

[33] „Monitorul Oficial" nr. 40 din 14 august 1920, D.A.D., şedinţa din 6 august 1920, p. 849.

înceteze mecanismul complex al statului, prin stagnarea arterelor vieții naționale”, aflate *„în mâinile lucrătorilor”*[34].

La capătul acestui succint excurs pe terenul unei părți a peisajului economic şi social al României Mari în epoca încoronării Suveranilor săi întregitori de țară, se cuvine o la fel de succintă concluzie. În esență, se impune reiterat că imediat după înfăptuirea Marii Uniri şi după refacerea țării afectată grav de război, împreună cu întreaga societate românească, domeniul muncii industriale a cunoscut şi el un curs ascendent, de progres, în pofida contradicțiilor şi a rămânerilor în urmă moştenite din trecut. Alături de capital, „munca”, aşa cum era definită cealaltă parte concurentă la procesul producției materiale industriale, a constituit al doilea factor ce s-a înscris în procesul evolutiv al acestui sector al societății româneşti. Însemnătatea acestui factor n-a mai putut fi negată de nimeni, ca dovadă, în 1920 a fost înființat un Minister al Muncii, unul dintre primele din Europa. Factorul muncă şi-a revendicat segmentul său propriu din societatea românească, un segment evoluat după război, cantitativ şi calitativ, într-un cadru național desăvârşit, care în mod evident nu mai era cel de la începutul secolului al XX-lea, când un ministru ca M. Orleanu putuse să pună individul înaintea colectivității, negându-i acesteia din urmă dreptul de a vorbi şi de a beneficia de privilegiile care, în alte țări, erau deja recunoscute. După război, era limpede că se inversase raportul individ-colectivitate, marcând, după cum consemna Marco Barasch, un cunoscător al problematicii sociale muncitoreşti, victoria definitivă a dreptului muncii de factură colectivă asupra dreptului individual. Ca atare s-a trecut de la o politică socială restrictivă la una de concesii, promovată gradual, printr-o legislație – legislația muncii – care nu a fost un produs întâmplător, în discordanță cu realitățile româneşti, ci una care a avut un destinatar precis, clasa muncitorească autohtonă.

Începuturile acestui nou tip de codificare cu impact atât asupra domeniului economic cât şi asupra celui social au fost făcute chiar acum, în epoca în care Regele Ferdinand I şi Regina Maria se încoronau la Alba-Iulia, ca primi monarhi ai unei Țări Întregite, dând semnalul înnoirilor pe care avea să le cunoască întreg spațiul românesc.

[34] „Monitorul Oficial”, nr. 61 din 27 martie 1920, D.A.D., şedința din 25 martie 1920, p. 1085.

REFORMĂ, LEGE ŞI ADMINISTRAŢIE ÎN ROMÂNIA PRIMILOR ANI POSTBELICI

Cezar Avram
Anca Ceauşescu

Statul naţional unitar român s-a constituit în cadrul unui proces revoluţionar intern prin adunări plebiscitare, într-un context internaţional favorabil, când *dreptul de autodeterminare* a devenit drept internaţional, când *Marile Imperii* au dispărut, în urma Primei Conflagraţii Mondiale. Odată cu făurirea *României Mari,* potenţialul ei economic a crescut, permiţând evoluţia şi consolidarea relaţiilor capitaliste, a forţelor de producţie, precum şi transformări în viaţa politică[1]. Noul stat va impune adoptarea unei noi Constituţii, ce trebuia să reflecte transformările petrecute, inclusiv în reorganizarea dreptului administrativ.

Procesul de integrare şi unificare administrativă a fost complex şi determinant în „abordarea cu tact a respectării tradiţiilor locale cu imperativul centralizării naţionale"[2]. Acest proces a cunoscut câteva etape:

- etapa autonomiei administrative (până la sfârşitul lunii decembrie 1918);
- etapa renunţării treptate a autonomiei administrative (până la adoptarea, în martie 1923, a noii legi fundamentale);
- etapa delimitată de adoptarea noii Constituţii şi reforma administrativă (1923-1925);
- etapa ce a urmat adoptării Legii pentru unificarea administrativă, care este evidenţiată de efectele acesteia.

Desigur, au existat deosebiri pentru fiecare provincie în cadrul procesului integrării administrative şi legislative în structurile statului naţional român.

Între anii 1918 şi 1940, s-au succedat 38 de guverne în România, fapt care a determinat ca perioadele de instabilitate pe plan politic să fie mai numeroase decât cele de stabilitate. Nevoia de a se asigura o structură instituţională adecvată noilor cerinţe ale progresului statului unitar român a determinat unificarea legislativă. Statul român a realizat unificarea legislativă prin două metode:

- extinderea aplicării unor legi din Vechea Românie pe tot cuprinsul ţării;
- elaborarea unor noi acte normative unice, prin care s-au înlăturat reglementările paralele anterioare.

Prin Constituţia din anul 1923 s-a realizat unificarea organizării de stat şi a legislaţiei, ca urmare a înfăptuirii unităţii naţionale, precum şi a angajamentelor luate de

[1] Vezi Avram Cezar (coord.), *Introducere în istoria dreptului*, Bucureşti, Editura Fundaţiei „România de Mâine", 2007, p. 232.

[2] Vezi Gheorghe Calcan, *Unificarea administrativă a României întregite (1918-1925)*, Cluj-Napoca, Editura Mega, 2016, p. 12.

statul român prin tratatele internaționale postbelice[3]. O primă problemă care s-a impus a fost aceea a integrării organice a provinciilor unite cu România în cadrul statului național unitar român.

Actele Unirii aveau să fie confirmate de organele competente ale statului, recunoscându-se, astfel, valoarea lor politică şi juridică, precum şi hotărârile incluse în acestea. La 9 aprilie 1918, a fost elaborat Decretul relativ la unirea Basarabiei cu România, la 13 decembrie 1918, Decretul nr. 3.631 pentru unirea Transilvaniei şi a celorlalte ținuturi româneşti din Ungaria cu România, iar la 19 decembrie 1918, Decretul nr. 3.774 cu privire la unirea Bucovinei cu România. Concomitent, aveau să fie elaborate decrete pentru organizarea Transilvaniei (13 decembrie 1918) şi a Bucovinei (19 decembrie 1918). S-a decis ca provinciile unite să-şi trimită miniştri fără portofoliu în Consiliul de Miniştri de la Bucureşti. Era o decizie provizorie privind organizarea temporară *a provinciilor unite cu România*, menită să faciliteze integrarea lor în cadrul statului român[4].

Activitatea acestor organisme se va desfăşura în limitele dispozițiilor Decretului din 13 decembrie 1918 şi a celorlalte acte normative care au stabilit că: „vor rămâne, însă, în administrația guvernului regal, afacerile străine, armata, căile ferate, poştele, telegrafele, telefoanele, circulația financiară, vămile, împrumuturile publice şi siguranța națională a statului”[5].

În 18 octombrie 1918, la Arad, s-a constituit Consiliul Național Român Central, format din şase reprezentanți ai Partidului Național Român din Transilvania şi şase social-democrați, ca for de coordonare a mişcării de eliberare din Transilvania. În 2 decembrie, membrii Marelui Sfat şi-au ales conducerea[6], precum şi delegația care urma să prezinte Regelui şi Guvernului hotărârile Marii Adunări Naționale. În aceeaşi zi, a fost ales şi organul executiv, compus din 15 membri, sub preşedinția lui Iuliu Maniu. Acest organ executiv, cu componență administrativă, avea şi 12 resorturi la care se adăuga Resortul de politică externă şi presă.

Atât sediul Marelui Sfat (Adunarea Legislativă a Transilvaniei) cât şi al Consiliului Dirigent (Guvernul Transilvaniei) a fost stabilit la Sibiu.

Pe 24 decembrie 1918, Regele Ferdinand I al României a emis *Decretul de unire a Transilvaniei cu Vechea Românie*[7]. Serviciile publice vor rămâne în competența Consiliului Dirigent, în timp ce în competența Guvernului Central de la Bucureşti vor intra afacerile străine, armata, circulația financiară, vămile, împrumuturile publice şi

---

[3] Vezi pe larg V. I. Brătianu, „Nevoile statului modern şi Constituția României Mari”, în *Constituția din 1923 în dezbaterea contemporanilor*, Bucureşti, Editura Humanitas, 1990, pp. 54-73.

[4] Avram Cezar (coord.), *op. cit.*, pp. 232-233.

[5] Vezi Decretul din 13 dec. 1918, art. 3. Pentru această perioadă de tranziție, Transilvania va avea ca organe proprii *Marele Sfat Național* (organ reprezentativ - parlamentar) care a fost ales de Marea Adunare Națională (întrunită a doua zi după Unire, când a aprobat lista celor 15 membri numiți şefi de resoarte şi a celui de-al doilea organ de conducere) şi *Consiliul Dirigent* (ca organ executiv cu competență administrativă) - *Ibidem*, p. 133; vezi pe larg *Istoria României. Transilvania*, vol. II, Cluj-Napoca, Editura George Barițiu, 1997, pp. 617-840.

[6] Gheorghe Pop de Băseşti - preşedinte, 4 vicepreşedinți, 6 notari.

[7] Vezi pe larg Ion Bulei, *Scurtă istorie a românilor*, Bucureşti, Editura Meronia, 1996, pp. 167-201.

siguranța generală. În Guvernul Central erau incluşi şi miniştrii fără portofoliu pentru fiecare domeniu, care să reprezinte Transilvania.

Pe 25 ianuarie 1919, s-a hotărât reorganizarea administrativă a teritoriilor intracarpatice unite cu România, împărțindu-le în 23 de județe, unde au fost numiți prefecți. Totodată, pe lângă primarii oraşelor Arad, Cluj şi Sibiu au fost numiți încă trei prefecți, câte unul pentru fiecare oraş.

Unificarea juridică a echivalat cu unificarea aparatului de stat la nivel central şi la nivel local. În Transilvania, Basarabia şi Bucovina, anumite atribuții erau exercitate de către organe proprii de conducere ale provinciilor, era nevoie de o integrare deplină, atât legislativă, cât şi administrativă.

La 4 aprilie 1920, prin dizolvarea Consiliului Dirigent al Transilvaniei şi a directoratelor şi secretariatelor de servicii din Basarabia şi Bucovina, s-a pus punct formelor regionale de conducere. În condițiile funcționării unui Parlament unic, ales de către toți cetățenii României, menținerea acestor forme administrative nu se mai justifica[8].

În anul 1929, s-au adoptat noi legi de organizare administrativă pe plan central şi local, care s-au adăugat celor din perioada 1920-1925. *Legea pentru organizarea administrației locale* şi *Legea pentru unificarea administrativă*, din iunie 1925, alături de *Legea pentru organizarea ministerelor*, din 2 august 1929, au conferit unitate teritoriului României, care era împărțit în județe şi comune[9]. Spre exemplu, pentru integrarea administrativă a Transilvaniei au acționat, concentric, atât Consiliul Dirigent, cât şi Guvernul Central. Primele schimbări cu caracter administrativ au fost cele care trebuiau să înlocuiască caracterul discriminatoriu. Astfel, se avea în vedere înlocuirea limbii maghiare şi utilizarea limbii române în instituții publice, precum şi introducerea alegerilor pe baza votului universal[10]. Au fost desființate Congregațiile şi Reprezentanța comunală, deoarece jumătate din membrii primei instituții erau virilişti, iar la nivelul Reprezentanței comunale, jumătate din membri erau cei de drept, „care proveneau obligatoriu din rândul națiunii maghiare şi care dețineau, implicit, cea mai mare putere financiară”[11].

Legea de unificare administrativă din anul 1925 a fost pregătită de legile privind reforma agrară, încetarea activității Consiliului Dirigent, adoptarea Constituției din anul 1923 etc. Integrarea totală, sub raport legislativ, a Transilvaniei în cadrul României întregite, avea să se prelungească, însă, până spre sfârşitul deceniului 4 al secolului al XX-lea[12]. Acest proces de integrare a declanşat mai multe dezbateri, atât în lumea specialiştilor, cât şi în cea a politicienilor. Adepții centralizării din provinciile alipite optau pentru o integrare completă şi rapidă, în timp ce adepții autonomiei susțineau integrarea

---

[8] Vezi pe larg I. A. Galea, *Consiliul Diligent. Organizarea, atribuțiile şi cauzele sale*, Bucureşti, Editura Humanitas, 1973, pp. 299-317.

[9] Vezi pe larg Gheorghe Calcan, *Administrația publică românească în secolele XIX-XX. Legi şi reforme importante. De la reformele lui A. I. Cuza la cele ale Marii Uniri. 1864-1925*, vol. I, Bucureşti, Editura Universitară, 2009, pp. 120, 156-160.

[10] Vezi pe larg Idem, *Unificarea administrativă a României...,* pp. 164-166.

[11] Vezi *Legea pentru unificarea administrativă*, în „Monitorul Oficial”, nr. 128, 14 iunie 1925, pp. 6.849-6.893.

[12] Gheorghe Calcan, *Unificarea administrativă a României...,* p. 165.

treptată, într-o perioadă de tranziție precum şi prelungirea acestei etape printr-o autonomie provizorie.

Reforma administrativă a avut ca efect pozitiv stabilirea unității teritoriale a țării. Statul național unitar român, conform legilor de organizare administrativă, era împărțit în județe. Acestea erau divizate în comune rurale şi urbane. Art. 3 din Titlul I al Legii de unificare administrativă menționează împărțirea comunei rurale în mai multe sate, reşedința aflându-se în una din aceste subdiviziuni. Comunele rurale „care nu dispuneau de mijloace se puteau asocia pentru a-şi susține serviciile de care aveau nevoie şi a-şi plăti în comun personalul administrativ, tehnic, sanitar etc."[13].

Comunele urbane erau definite ca centre de populație, precizate astfel prin lege, împărțindu-se în: urbane-reşedințe de județ (în care se afla Prefectura județului) şi urbane nereşedințe[14]. În continuare, în art. 4 din Titlul I, se specifica faptul că acele comune urbane reşedințe de județ, „care prin numărul locuitorilor sau prin importanța lor economică sau culturală, au o mai mare înrâurire asupra dezvoltării generale a Statului, se vor declara, prin lege, municipii, luându-se, în prealabil, avizul consiliului administrativ superior"[15].

Pentru o mai bună administrare, județele se împărțeau în circumscripții, numite plăşi, care erau formate din mai multe comune. Totodată, comunele urbane formau circumscripții numite sectoare. Sectoarele şi plăşile nu aveau personalitate juridică. Fiecare locuitor al statului român aparținea unei comune şi participa la îndeplinirea sarcinilor ei. Cetățenii români, după ce făceau cunoscută autorităților comunale strămutarea şi aşezarea lor, puteau să schimbe domiciliul. Comuna, fie urbană sau rurală, îşi exercita autoritatea asupra tuturor locuitorilor şi întregului teritoriu ce aparținea acestor unități administrative. Comuna şi județul erau persoane juridice şi îşi administrau interesele lor locale prin Consilii compuse din consilieri aleşi de drept. Ca o noutate, în aceste organisme erau cooptate, obligatoriu, şi femeile, în cadrul Consiliilor comunelor reşedință de județ şi, facultativ, în celelalte comune urbane[16].

În art. 18 al respectivei legi era stabilit şi numărul consilierilor în raport cu numărul populației, fără deosebire de sex, vârstă şi naționalitate[17]. Legea administrativă

---

[13] *Legea pentru unificarea administrativă*, în „Monitorul Oficial", nr. 128, 14 iunie 1925, p. 6.850.

[14] *Ibidem*.

[15] *Ibidem*.

[16] În comunele mai mari de 300.000 de locuitori, o lege specială va stabili organizarea şi funcționarea administrațiilor. Primarul era capul administrației, el executând hotărârile Consiliului şi ale Delegației permanente comunale, iar Prefectul era capul administrației județene, executând hotărârile Consiliului şi delegației permanente județene şi controlând administrația județeană şi a comunelor din județ, fără municipii. Prefectul era reprezentantul puterii centrale pentru întreg județul.

[17] În comunele urbane cu o populație mai mare de 250.000 de locuitori erau aleşi 36 de consilieri, iar în comunele urbane sub 10.000 de locuitori (oricare ar fi fost nr. locuitorilor) erau aleşi 12 consilieri, în timp ce în comunele rurale, numărul consilierilor era de 9. Odată cu consilierii era ales şi un număr de supleanți „egal cu o treime din numărul consilierilor aleşi, chemați să completeze vacanțele legale ivite în Consiliu, cf. Art. 192". Art. 19-26 din Titlul II, Cap. I, se ocupau de modalitatea alegerii consilierilor precum şi de atribuțiile lor şi de modul de funcționare al Consiliilor. Cap. 2, Titlul I se ocupa, printre altele, de alegerea primarului şi a Delegațiunii permanente comunale, iar în Cap. 3, 4, 5 se menționa funcționarea şi atribuțiile Consiliului Comunal, ale Delegației permanente comunale. Atribuțiile primarului erau prevăzute în Cap. 6 al Titlului II (vezi *Legea pentru unificarea administrativă*, în „Monitorul Oficial", nr. 28 din 14 iunie 1925).

din anul 1925 arăta faptul că primarul era capul administrației comunale, el administrând interesele comunei, cu Delegația permanentă sau Consiliul Comunal, având, ca semn distinctiv, o cingătoare cu culorile naționale „pe care o poartă la toate ceremoniile oficiale şi la celebrarea căsătoriilor"[18].

Legea administrativă din 1925 avea mai multe titluri, împărțite în capitole. Astfel, Titlul I se pronunța asupra împărțirii teritoriului Regatului (Autorități administrative şi elective locale. Autorități de control); Titlul II, care avea drept obiect comuna, era structurat în 11 Capitole în care se stabileau: compunerea Consiliului Comunal (Capitolul I); constituirea Consiliului Comunal, alegerea primarului şi a delegațiunii permanente comunale (Capitolul II); funcționarea Consiliului comunal (Capitolul III); atribuțiunile Consiliului comunal (Capitolul IV); atribuțiunile Delegației permanente comunale (Capitolul V); atribuțiunile primarului (Capitolul VI); poliția comunală (Capitolul VII); edilitatea (Capitolul VIII)[19]; demiterea, îndepărtarea şi suspendarea primarului şi membrilor Delegațiunii permanente comunale (Capitolul IX); comuna suburbană (Capitolul X); serviciile şi funcționarii comunali (Capitolul XI).

În Titlul III (județul) se regăseau precizări privind compunerea Consiliului județean (Capitolul I), constituirea Consiliului județean şi Comisiunilor județene (Capitolul II), atribuțiunile Consiliului județean (Capitolul III), funcționarea Consiliului județean (Capitolul IV), Delegațiunea permanentă județeană şi atribuțiunile ei (Capitolul V), serviciile şi funcționarii județeni (Capitolul VI).

---

[18] Spre exemplu, în perioada imediat următoare înfăptuirii statului național unitar, primarii Craiovei, aleşi, numiți sau interimari, împreună cu Consiliile locale şi Comisiile interimare, şi-au gravat numele cu realizări în evoluția edilitară. În perioada primilor ani postbelici, în Craiova au funcționat mai mulți primari şi Comisii interimare. În intervalul ianuarie 1919 – ianuarie 1920 a funcționat Comisia interimară compusă din C. N. Popp, Raliu Georman, I. C. Popescu, primar I. C. Popescu, în anul 1920. Primarul B. Georgescu (Beyon), a avut mai multe mandate, primul între anii 1920-1922, iar al doilea între anii 1926-1927. Aceste două mandate au fost obținute prin sufragiu universal. A fost şi deputat în 4 mandate, fiind magistrat, absolvent al Facultății de Drept din Bucureşti. A făcut parte din Partidul Poporului (Averescu), iar apoi din Partidul Național Țărănesc. A redactat revista „Năzuința" şi prima „Revistă Penală" din țară. În timpul mandatelor sale, s-au modernizat rețelele stradale şi rețeaua de canalizare a oraşului. De asemenea, au avut loc lucrări de secare a bălților din jurul oraşului, lucrări la Stația de epurare de la Balta Verde, precum şi lucrări privind alimentarea oraşului cu apă şi iluminatul public. Totodată, au fost construite şcoli şi fântâni noi. După primul mandat al lui B. Georgescu a urmat dr. Ilie Antoini (în anul 1922), apoi, pentru scurt timp, primarul C. N. Popp (anul 1922). El va reorganiza serviciul de pază şi salubritate publică a oraşului şi va reuşi să aprovizioneze cu lemne populația, după perioada ocupației străine. A obținut un doctorat la Paris, în drept, titlu ce i-a folosit în ocuparea funcției de Prefect al județului Dolj, în perioada 1914-1916. A urmat primarul Constantin Neamțu, în perioada 1923-1924. De profesie economist, a fost promotorul mişcării economice şi financiare oltene, fiind fondatorul Băncii Comerțului din Craiova. În perioada 1924-1926, primar al Craiovei a fost Constantin Negrescu, cel care a început construirea Băilor populare şi a lucrărilor la Târgul de săptămână (Cezar Avram, *Conducerea şi administrarea oraşului de către autoritățile publice locale*, în Dumitru Otovescu, Cristina Otovescu (coord.), *Oraşul Craiova, monografie*, Craiova, Editura Beladi, Editura Sitech, 2018, pp. 80-82).

[19] „Comunele sunt datoare în termen de 4 ani de la promulgarea legii să stabilească, dacă nu le au deja întocmite, după importanța şi mijloacele de care dispun, un plan general de sistematizare, care să aibă în vedere satisfacerea tuturor trebuințelor de ordin edilitar, ca alinierea străzilor, deschideri şi înființări de străzi şi piețe, alimentare cu apă, canal, iluminat, pavarea, înființări de grădini, parcuri, plantațiuni, mijloacele pentru transportarea populațiunii în comun, locuințe ieftine etc." (vezi, pe larg, *Legea pentru unificarea administrativă*, Cap. VIII).

În Titlul IV, unde se stabilesc dispozițiuni comune, regăsim precizări privind alegeri administrative (Capitolul I)[20], validitatea deliberărilor Consiliilor comunale şi județene şi ale delegațiunilor permanente (Capitolul II), bunuri şi lucrări (Capitolul III), finanțele locale (Capitolul IV)[21], regulamente (Capitolul V), dizolvarea Consiliilor comunale şi județene (Capitolul IV), răspunderi (Capitolul VII), conciliere şi arbitraj (Capitolul VIII), asociațiunea comunelor şi județelor (Capitolul IX), modificări teritoriale la comune şi județe, schimbări de reşedințe, constituiri şi transformări de comune (Capitolul X).

În Titlul V sunt făcute precizări privind reprezentanții autorităților centrale, organe de control. Aici, sunt luați în discuție Prefectul şi Consiliul de prefectură (Capitolul I), subprefectul (Capitolul II), pretorul şi plasa (Capitolul III), notarul (Capitolul IV).

În Titlul VI sunt tratate dispozițiuni finale şi tranzitorii. În respectiva lege, votată la 11 iunie 1925 şi adoptată cu unanimitate de „una sută douăzeci şi nouă voturi", se regăsesc 400 de articole printre care şi acelea care „sunt şi rămân abrogate"[22].

Această lege administrativă a avut o importanță majoră în unificarea României întregite. Alături de Legea pentru Statutul funcționarilor publici şi, desigur, de Constituția României din anul 1923, de Legea pentru organizarea administrației locale din 1929 şi legile administrative ce vor urma (1936-1938), a contribuit la consolidarea unității teritoriale a provinciilor unite cu țara în anul 1918. Între toate aceste legi administrative ale perioadei interbelice, cea mai importantă şi relevantă „în direcția uniformizării administrației româneşti după realizarea unității naționale din anul 1918" o reprezintă cea din anul 1925[23].

Un moment important îl va constitui adoptarea Constituției din anul 1923. În 29 martie 1923, în „Monitorul Oficial", nr. 282 a fost publicat actul constituțional, care, după unii cercetători, a reprezentat o nouă Constituție a României, în timp ce, după alții, a fost ultima şi cea mai importantă modificare a Constituției României din anul 1866[24]. Alexandru Lapedatu, referindu-se la Constituția din 1923, atunci când vorbeşte despre I.I.C. Brătianu afirmă: „raliindu-se celor ce au susținut şi susțin că ne aflăm în fața ultimei şi celei mai importante modificări a Constituției României din 1866 şi, de aceea, noi o numim *Constituția României modificată în 1923*", nu putem ignora faptul că distinsul om politic nu considera Constituția din 1923 „o Constituție nouă cum ar fi vrut unii să o facă, ci vechea Constituție a țării pe temeiul căreia s-a desfăşurat viața politică românească de la 1866 încoace, Constituție care trebuie numai adaptată acum la 1923,

[20] Acest Capitol este, la rândul său, împărțit pe secțiuni privind: alegători şi eligibili la comună şi județ; alegeri ordinare, complementare şi de preînnoire; convocarea alegătorilor comunali şi județeni; operațiuni comunale.

[21] Capitolul este împărțit pe patru secțiuni care privesc bugetul, veniturile comunale şi județene, împrumuturi, încheierea, cercetarea şi aprobarea conturilor.

[22] Vezi pe larg *Legea pentru unificarea administrativă* votată în Parlamentul țării în 14 iunie 1925, pp. 6.849-6.893; Gheorghe Calcan, *op. cit.*, pp. 177-261.

[23] Gheorghe Calcan, *op. cit.*, p. 176.

[24] Vezi pe larg Mircea Muşat, Ion Ardeleanu, *România după Marea Unire*, vol. II, partea I. *1918-1933*, Bucureşti, Editura Ştiințifică şi Enciclopedică, 1986, pp. 314-350.

pe aceleaşi principii fundamentale, la noile împrejurări şi necesităţi ale României întregite”[25].

Constituţia modificată, adoptată în 1923, include 138 de articole, mai multe cu 10 faţă de cea din 1866 (128 art.). Dintre acestea, Constituţia din 1923 are doar 7 articole noi, 25 de articole reformulate şi cu adaosuri, în timp ce alte articole au rămas nemodificate[26].

În noua Lege fundamentală a fost necesar să fie înscrise noile realităţi. Aşa se explică faptul că art. 1 al Constituţiei din 1866, prin care se stipula că statul român este un stat indivizibil, a fost reformulat, în 1923, în concordanţă cu realităţile istorice determinate de realizarea României Mari şi s-a stabilit, constituţional, că „Regatul României este un stat naţional, unitar şi indivizibil”.

În noua Constituţie găsim o mai bună formulare şi exprimare a principiului egalităţii şi supremaţiei. Astfel, prin art. 103 se reglementează *problema controlului constituţionalităţii legilor*. A fost formulat cu claritate şi *principiul suveranităţii* prin prevederea potrivit căreia puterea de stat aparţine naţiunii, care o exercită prin delegaţiune şi nu direct. Cu privire la organizarea judecătorească, recursul a fost declarat de ordin constituţional, iar justiţiei militare i s-a rezervat o organizare separată. A fost organizat *Consiliul legislativ,* cu scopul de a asigura supremaţia Constituţiei şi legalităţii. Totodată, s-a introdus *instituţia contenciosului administrativ*. Organizarea administrativă a suferit modificări, atât în privinţa *unităţilor administrativ-teritoriale*, cât şi în privinţa înţelesului *descentralizării administrative*. Dezbaterile parlamentare au fost de durată şi, totodată, pe alocuri, „contondente”. Se renunţa la legile fundamentale după care se ghidau provinciile alipite avându-se, însă, în vedere păstrarea unor particularităţi care să satisfacă orgoliile politicienilor din aceste provincii, precum şi asamblarea noilor normative reprezentative pentru statul naţional unitar.

În cadrul congreselor partidelor politice precum şi a întrunirilor electorale din noiembrie 1919 şi mai 1920 şi în sesiunile Camerei Deputaţilor din 1919-1922, adoptarea noii Constituţii a reprezentat tema principală.

Legea fundamentală adoptată în anul 1923 a fost mai bine structurată decât cea din 1866 şi a cuprins formulări corespunzătoare epocii în care a fost elaborată[27]. Prin reforma constituţională nu au fost aduse modificări celor două camere ale Parlamentului, regele având nu numai dreptul de a sancţiona legile, ci şi dreptul de a convoca Parlamentul în sesiune extraordinară, de a dizolva una din adunări sau pe amândouă, de a numi un nou guvern.

Înlocuirea regulii regimului parlamentar, după care Parlamentul „face Guvernul”, cu practica, consacrată încă dinaintea primului Război Mondial, potrivit căreia Guvernul „face Parlamentul” a fost o procedură constant aplicată şi în primii ani după Marea Unire.

---

[25] Apud Avram Cezar et alii (coord.), *op. cit.*, p. 233.

[26] Vezi *Noua Constituţie votată de Adunarea Naţională Constituantă în şedinţele din 26 şi 27 martie 1923*, Bucureşti, Librăria Nouă, 1923; „Monitorul Oficial”, nr. 282 din 29 martie 1923.

[27] Într-o serie de state veniseră la putere regimuri extremiste: regimul bolşevic în Rusia, regimul fascist în Italia, regimul horthist în Ungaria etc.

În planul puterii judecătoreşti, Constituţia din anul 1923 a proclamat *principiul supremaţiei legii* şi *principiul statului de drept* care, în vederea punerii în practică, au necesitat organizarea controlului de constituţionalitate a legilor. Competenţa exercitării acestui control a fost încredinţată Curţii de Casaţie, instituţie creată în anul 1925 printr-o lege specială. De asemenea, prin art. 107 s-a instituit Contenciosul administrativ, destinat ocrotirii drepturilor şi libertăţilor fundamentale. Constituţia mai prevedea şi *inamovibilitatea judecătorilor*, însă numai în condiţiile fixate de lege[28].

Necesitatea unificării legislative a fost amplu dezbătută în Parlamentul ţării şi în mai multe lucrări de specialitate[29].

Constituţia din 1923 prezintă câtva elemente de noutate în raport cu cea din 1866: introducerea principiului naţionalizării bogăţiilor subsolului şi a concepţiei privind funcţia socială a proprietăţii; introducerea controlului legalităţii actelor administrative, a prevederii conform căreia, în caz de pericol de stat, poate fi instituită starea de asediu general sau parţial. Legea fundamentală adoptată în 1923 a reglementat, într-o manieră pozitivă, democratică, organizarea şi funcţionarea statului român unitar.

În domeniul dreptului civil, deşi a rămas în vigoare Codul adoptat în 1864, au fost promulgate o serie de legi speciale care au impulsionat transformările din viaţa economică şi socială a ţării. Problema împroprietăririi, a exproprierii terenurilor agricole, a naţionalizării subsolului a determinat adoptarea, în mai multe etape, a unor legi care au impulsionat unificarea statului. Legea din mai 1921 autoriza organizarea sindicatelor, cu condiţia ca acestea să se preocupe numai de problemele cu caracter strict profesional, social şi cultural ale membrilor lor. Legea din februarie 1924 privind persoanele juridice a avut ca scop asociaţiile şi fundaţiile cu scop lucrativ. Naţionalitatea română şi naturalizarea au fost reglementate prin Legea referitoare la pierderea şi dobândirea naţionalităţii române din 24 februarie 1924.

Constituţia din 1923 a promovat o nouă concepţie cu privire la proprietate. Proprietatea privată trebuia să dobândească o funcţie socială, fiind subordonată interesului naţional. Regimul juridic al proprietăţii statului asupra întreprinderii va suferi modificări, în special prin legea privitoare la comercializarea şi controlul întreprinderilor economice ale statului din iunie 1929[30].

Evoluţia dreptului civil după Marea Unire a fost marcată de aceiaşi factori care au influenţat şi alte domenii ale dreptului: unificarea legislativă, reformele economice şi instituţionale. Noul cadru de drept civil avea să fie realizat, treptat, prin legi organice precum: Legea tarifului vamal din 1921, care avea să înscrie o serie de prevederi cu privire la proprietatea industrială, Legea apelor, Legea minelor, Legea energiei, Legea co-

---

[28] Vezi E. Cernea, E. Molcuţ, *Istoria statului şi dreptului românesc*, ediţie revăzută şi adăugită, Bucureşti, Editura Universul Juridic, 2004, pp. 236-319.

[29] Andrei Rădulescu, *Unificarea legislativă*, Bucureşti, Cultura Naţională, 1927; C. Hamangiu, *Unificarea legislativă a României. Proiect de lege şi expunere de motive întocmit de C. Hamangiu, ministrul justiţiei*, Bucureşti, Imprimeria Naţională, 1931 etc.

[30] Vezi pe larg Ioan Adam, *Drept civil, obligaţii, contracte*, Bucureşti, Editura C. H. Beck, 2010, pp. 20-30; Bonciu Gheorghe, *Istoria dreptului românesc*, Bucureşti, Editura Fundaţiei „România de Mâine”, 2000, pp. 350-352.

mercializării şi controlului întreprinderilor economice ale statului, Legea pentru înființarea Societății Naționale de Credit Industrial, Legea pentru înfrânarea speculei ilicite.

În aceeaşi sferă de interes s-au înscris şi legile, regulamentele şi alte acte normative care au reglementat regimul obligațiilor. Cea mai importantă lege în domeniul personalității juridice a fost promulgată în 6 februarie 1924. Aceasta avea în vedere asociațiile şi fundațiile fără scop lucrativ[31].

După constituirea statului unitar român au existat, pentru o scurtă perioadă de timp, o multitudine de reglementări penale, fiind în vigoare mai multe legislații:

- în Transilvania – Codul penal din 1864, Codul penal ungar din 1878 şi Codul contravențiilor din 1879;
- în Bucovina – Legea austriacă, respectiv Codul penal austriac din 1852;
- în Basarabia – Codul penal rusesc din 1903.

În condițiile existenței acestor legislații penale aplicabile în România, s-a simțit nevoia abrogării unor dispoziții sancționatorii şi a elaborării unor reglementări penale speciale, care să aibă aplicabilitate pe întreg teritoriul țării, lucru care s-a realizat prin Legea din 19 decembrie 1924[32].

În 19 decembrie 1924 a fost adoptată legea pentru reprimarea unor noi acțiuni contra liniştii publice, denumită şi Legea Mârzescu, după numele ministrului liberal care a inițiat-o[33].

În domeniul Dreptului procesual penal, s-a procedat mai întâi la extinderea, pe tot teritoriul statului, a unor dispoziții ale Codului penal din 1864 despre competența, judecătorii de instrucție, poliția judiciară, mandatele de înfățişare, aducere şi arestare, despre recurs etc. Unificarea legislativă a început în 1924 prin aplicarea Legii pentru reprimarea unor noi infracțiuni contra liniştii publice, dar avea să fie împlinită prin aplicarea noului cod de procedură penală, adoptat şi intrat în vigoare odată cu noul Cod penal din 19 martie 1936, respectiv 1 ianuarie 1937.

În domeniul Dreptului procesual civil, în primii ani după Unire s-a continuat să se aplice Codul adoptat în 1864. Unificarea legislativă în această materie s-a realizat prin extinderea unor dispoziții de procedură civilă din vechea Românie în noile provincii, precum şi prin adoptarea unor noi legi. Cea mai importantă lege de unificare a Dreptului procesual civil avea să fie adoptată în mai 1925, ea vizând unificarea unor dispoziții de procedură civilă şi comercială, unificarea competenței judecătorilor, înlesnirea şi accelerarea judecăților în fața tribunalelor şi a curților de apel.

---

[31] Cele cu scop lucrativ erau supuse codurilor de comerț şi altor legi (vezi pe larg E. Lupan, I. Sabău Pop, *Tratat de drept civil,* vol. I. *Partea generală*, Bucureşti, Editura C. H. Beck, 2006; Gheorghe Beleiu, *Drept civil român. Introducere în dreptul civil. Subiectele dreptului civil*, ediția a XI-a revăzută şi adăugită de M. Nicolae. P. Truşcă, Bucureşti, Editura Universul Juridic, 2007).

[32] I. C. Filitti, G. Vrăbiescu, „Legislația penală”, în *Enciclopedia României*, I, Bucureşti, 1939, pp. 397-408; V. Dongoroz, *Drept penal, Bucureşti*, Editura Socec, 1939, pp. 229-234.

[33] Legea a fost elaborată în contextul tensionat al relațiilor cu Uniunea Sovietică, care refuza să recunoască unirea Basarabiei cu România. În contextul tratativelor româno-sovietice de la Viena 1924, s-a trecut, prin impulsionarea făcută de Internaționala a 3-a comunistă, la organizarea de acțiuni subversive cu caracter militar (vezi pe larg Ioan Bitoleanu, *Introducere în istoria dreptului*, Bucureşti, Editura Fundația „România de Mâine”, 2006, pp. 178-182).

În iunie 1924, a fost promulgată Legea pentru unificarea organizării judecătoreşti. În procedură civilă s-au adus modificări, îndeosebi, în sensul extinderii Codului din 1864, având-se în vedere nu numai unificarea organizării judecătoreşti, ci şi accelerarea judecăţilor. Astfel, au fost promulgate *Legea privind organizarea judecătorească* din 15 iunie 1924, *Legea de unificare a Dreptului procesual civil* din 19 mai 1925 care va simplifica procedurile şi va unifica competenţa judecătorilor[34]. A fost promulgată *Legea privind corpul de avocaţi*, în anul 1923, şi o lege specială, în 1923, modificată în 1925[35].

Asemănător procesului civil, şi în domeniul procesului penal au existat, pentru o perioadă scurtă de timp, o pluritate de reglementări. Astfel, au rămas în vigoare reglementările vechiului Cod, ele fiind extinse, în septembrie 1925, în întreaga Românie[36].

În anii care au urmat schimbărilor regimului politic democrat constituţional, instaurarea unor regimuri autoritare a determinat modificări de amploare în Dreptul penal şi Dreptul procesual penal[37].

Procesul de integrare administrativă a provinciilor revenite la patria mamă, în anul 1918, a fost similar pe întreg teritoriul României unite. Pe baza Legii pentru unificarea administrativă din anul 1925, în România existau 71 de judeţe[38]. Prin aceeaşi lege, în 12 decembrie 1925 s-a înfiinţat Consiliul Administrativ Superior[39].

Consolidarea şi modernizarea societăţii româneşti a început imediat după Marea Unire şi a continuat în toată perioada interbelică. Evoluţia economică şi social-politică, uneori cu accente contondente, a făcut ca administraţia să fie supusă permanent adaptării şi modificării. Tendinţa spre descentralizare şi scădere a tutelei administrative şi a legislaţiei civile, penale etc. a fost evidentă în adoptarea unor reglementări şi norme juridice conform Constituţiei din 1923.

---

[34] Vezi D. V. Firoiu, *Istoria statului şi dreptului românesc*, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, 1976, pp. 125-139.

[35] Vezi Costică Voicu, Ion T. Amuza, Bogdan Stanciu, *Istoria statului şi dreptului românesc*, Bucureşti, Editura Sylvi, 2001, pp. 382-394.

[36] În martie 1935 a fost adoptat un nou Cod de procedură penală care a intrat în vigoare la 1 ianuarie 1937 (vezi Costică Voicu, Ion T. Amuza, Bogdan Stanciu, *op. cit.*, p. 129-141; Ion Bitoleanu, *op. cit.,* pp. 241-249; Eleodor Focşeneanu, *Istoria constituţională a României. 1859-1991*, Bucureşti, Editura Humanitas, 1998, pp. 79-84).

[37] Vezi pe larg Avram Cezar (coord.), *op. cit.*, pp. 237-251.

[38] Apud Gheorghe Calcan, *op. cit.*, pp. 171-173.

[39] *Ibidem*, p. 172.

ÎMPROPRIETĂRIREA PRIN REFORMA AGRARĂ – FORMĂ DE RECOMPENSĂ A OSTAŞILOR DIN RĂZBOIUL PENTRU ÎNTREGIREA NEAMULUI

Dumitru Matei

Stimularea luptătorilor participanţi la război a fost practicată încă din antichitate. Reţinem în acest sens practicile împăraţilor romani de a oferi veteranilor pământ în provinciile cucerite. Când societatea romană a decăzut şi pământurile ţăranilor au fost luate prin abuz de către „optimates", numărul militarilor din armata romană a scăzut cu 18.000, însă după reformele lui Tiberius Grachus numărul lor crescu cu 81.000 oameni; după o nouă comasare a proprietăţilor numărul a scăzut şi a fost război civil. Împăratul August a creat 120.000 locuri pentru coloni şi veterani cîştigându-şi astfel gloria. Când s-a concentrat din nou proprietatea în mâinile celor puţini, a urmat decăderea şi Roma a căzut în mâinile barbarilor[1].

Ca urmare a împroprietăririi ţăranilor greci din Salamina, care şi-au apărat pământul la Maraton împotriva invaziei perşilor, grecii au dezvoltat o civilizaţie extraordinară[2].

La noi, în timpul lui Mircea sau al lui Ştefan – ca să ne limităm la aceste exemple – ţăranul român a avut de apărat pământul său şi inamicul, oricât de puternic a fost, nu a reuşit să-şi impună voinţa, dar pe măsură ce a fost deposedat de proprietatea sa, care a ajuns în mâinile unui număr redus de latifundiari, nu a mai existat interesul pentru a apăra ceea ce nu-i mai aparţinea. Ca urmare domnii pământeni au apelat la mercenari, iar aceştia erau interesaţi să câştige bani, nu să-şi jertfească viaţa pentru interese străine, ba uneori s-au ridicat împotriva domnului pe care se angajaseră să-l apere, cum a fost cazul cu răscoala seimenilor în timpul domnitorului Matei Basarab[3] şi a lui Constantin Şerban[4].

În timpul domniilor fanariote[5], ţăranul român deposedat de toate bunurile sale nu mai avea ce să apere, iar armată din rândul pământenilor nu mai exista, căci domnul

[1] Dimitrie Şuculescu, deputat de Romanaţi, *Discurs rostit în Adunarea deputaţilor la 19 aprilie 1914*, Caracal, Tipografia Românească Colectivă, 1914, p. 23.

[2] *Ibidem*, p. 20.

[3] Gr. G. Tocilescu, *Istoria română pentru şcoalele primare de ambe sexe*, Bucureşti, Imprimeria Statului, 1888, p. 182: După victoria de la Finta (17 mai 1753) seimenii (lefegii sârbi) aflaţi în slujba domnului valah au cerut plata simbriei pe 3 luni şi mărirea acesteia, dar armaşul Radu refuză şi taie pe cei 50 reprezentanţi ai seimenilor. Astfel a început răscoala seimenilor care au pătruns în palatul domnesc din Târgovişte şi au tăiat 3 boieri, apoi au jurat din nou credinţă domnului.

[4] *Ibidem*, p. 189.

[5] În Moldova începând cu anul 1711, iar în Ţara Românească începând cu anul 1716, până în anul 1821.

fanariot venea în țară cu un număr de slujitori care să-l apere în scurtul timp cât avea să rămână la domnie.

Tudor Vladimirescu avea în programul său înscrise măsuri de îmbunătățirea soartei țăranilor. În Proclamația dată la Padeş în ziua de 23 ianuarie/4 februarie 1821, proclama emanciparea românilor prin instituirea unei noi ordini sociale şi politice, în care se întărea dreptul clăcaşilor de a folosi pământurile de care au fost deposedați în timpul domniei lui Ion Gheorghe Caragea, precum şi alte măsuri care să ducă la scăparea din robia în care se aflau. După uciderea mişelească a lui Tudor a fost înlăturată asuprirea străină a fanarioților, nu şi cea a marilor proprietari de pământ autohtoni[6].

Revoluția de la 1848 avea, de asemenea, în program emanciparea țăranului. Rezolvarea problemei agrare a țăranilor prin desființarea servituților feudale şi împroprietărirea cu pământ a țăranilor a fost în prim-planul obiectivelor sociale. Emanciparea clăcaşilor şi desființarea iobăgiei au fost considerate condiții care să asigure fundamentul economic al țăranilor. În acest fel era atras țăranul de partea revoluției. Proclamația de la Islaz dată la 9/21 iunie 1848 la punctul 1 prevedea *emanciparea clăcaşilor ce se fac proprietari prin despăgubire*[7].

Preotul Radu Şapcă, care alături de alți doi preoți a oficiat slujba pentru izbânda mişcării, în cuvântarea sa a blestemat iobăgia, claca şi abuzurile, rugând pe Dumnezeu să apere biruința, libertatea şi omul care suferă, ca acesta să se bucure de roadele muncii sale. El arăta că *săracii, sătenii, plugarii (...) îşi cer o părticică de pământ, îndestulă pentru hrana familiei şi vitelor. (...) Claca şi acea infamă iobăgie se desființează. (...) Săteanul fără pământ se face proprietar*[8]. În Programul revoluției se menționa *Emancipația mânăstirilor închinate; Emancipația clăcaşilor, ce se fac proprietari prin despăgubire; Desrobirea țiganilor prin despăgubire.* (Punctele 12-14)

Revoluția fiind înfrântă prin intervenția armată a marilor imperii vecine – țarist, otoman şi habsburgic – țăranii nu au avut niciun beneficiu.

Domnitorul Alexandru Ioan Cuza a înțeles că numai dacă are sprijinul maselor de țărani poate face modernizarera țării şi a găsit modalitatea de a face o reformă agrară la 1864 prin naționalizarea averilor mânăstireşti, al căror venit ajungea la mânăstirile de pe Muntele Athos din Grecia, dar nu s-a putut atinge de moşiile marilor latifundiari grupați în partidul conservator aflat încă în plină putere la conducerea țării.

Reforma agrară a fost prevăzută încă de la 1862 în programul Partidului Conservator al lui Barbu Catargiu, căci conservatorii aveau două programe: unul era programul de guvernământ, de care nu se țineau niciodată şi altul era programul intangibil şi imuabil în orice vreme. Barbu Catargiu spunea: *Vreți să dați pământ la țărani? Ce nevoie aveți să-l luați de la noi? Luați pământurile mânăstireşti. Nu ajung acestea?*

---

[6] Dr. Nichita Adăniloaie ş.a., *Istoria militară a poporului român*, vol. IV, Bucureşti, Editura Militară, 1987, pp. 115-116: Tudor Vladimirescu, în Proclamația dată la Padeş în ziua de 23 ianuarie/4 februarie 1821, aducea la cunoştință emanciparea românilor prin instituirea unei noi ordini sociale şi politice, în care se întărea dreptul clăcaşilor de a folosi pământurile de care au fost deposedați în timpul domniei lui Ion Gheorghe Caragea, precum şi alte măsuri care să ducă la scăparea din robia în care se aflau.

[7] *Ibidem*, p. 250.

[8] „Magazin Istoric" nr. 5, mai 1968, pp. 21-25.

Atunci să se ducă statul la licitaţiune cu punga plină şi va cumpăra destule pământuri. Nu vor fi nici acestea destule? Atunci dăm şi noi proprietarii[9].

Alexandru Ioan Cuza hotărât să dea ţării două legi fundamentale – legea electorală şi legea agrară – a recurs la lovitura de stat din 2 mai 1864. În baza Statutului dezvoltător, la 14 august 1864 domnitorul a decretat legea agrară prin care desfiinţa claca şi împroprietărea ţăranii cu loturi de pământ prin răscumpărare. Au beneficiat de împroprietărire 467.080 capi de familie, dintre care 72.751 la categoria fruntaşi, 200.132 ca mijlocaşi şi 133.546 ca pălmaşi, iar 60.651 numai cu locuri de casă şi grădină[10].

Partidul Liberal trecea în contul său această reformă, fără a menţiona aportul domnitorului. Într-o broşură de propagandă susţineau că *„În 1864 Partidul Naţional-Liberal a făcut cea dintâi împroprietărire a sătenilor,* apoi *a venit cu legi şi noi măsuri pentru o dreaptă aplicare a legii din 1864 şi pentru vinderea moşiilor statului la săteni şi împroprietărirea însurăţeilor”*[11].

Sistemul nostru de vot este unul dintre cele mai reacţionare. Nu ne sperie mutarea centrului de greutate de la oraş la sat căci centrul şi politic şi naţional şi economic este în ţărănime, pentrucă sunt 6.000.000, acesta este centrul real. Vrem ţărănime conştientă de drepturile ei şi în stare să trăiască liber pe pământul ei. Acel milion de familii ţărăneşti trebuie să poarte scutul şi sabia pentru 15 milioane de români. Vrem ca mâna care ţine sabia şi pieptul care va servi de scut să fie piept puternic şi mână aspră[12].

La 23 martie/5 aprilie 1917, Regele Ferdinand I s-a adresat ostaşilor români, cu următoarea proclamaţie: *„Vouă, fiilor de ţărani, care aţi apărat cu braţul vostru pământul unde v-aţi născut, unde aţi crescut, vă spun eu, regele vostru, că pe lângă răsplata cea mare a izbânzii, care vă asigură fiecăruia recunoştinţa neamului nostru întreg, aţi câştigat totodată dreptul de a stăpâni într-o măsură mai largă pământul pe care v-aţi luptat. Vi se va da pământ. Eu, regele vostru, voi fi întâiul a da pildă. Vi se va da şi o largă participare la treburile statului”.*

Discursul Regelui Ferdinand a deschis calea trecerii imediate la modificarea Constituţiei. La 6/19 mai 1917, la Iaşi, prim-ministrul Ion I.C. Brătianu a prezentat, în Camera Deputaţilor şi în Senat, proiectele de reformă agrară şi electorală şi de revizuire a Constituţiei. El a apreciat, cu acest prilej, că reformele erau cerute *de spiritul vremilor în care trăim*, afirmând totodată că jertfele eroice de pe front impun *să votăm încă de acum aceste două principii fundamentale ca să rămână câştigate pentru poporul nostru orice s-ar întâmpla de aici înainte*.

Reformele susţinute de liberali aveau un dublu scop: îi avantajau din punct de vedere politic, fiindcă ţăranii care obţineau drept de vot şi erau împroprietăriţi le asigurau majoritatea parlamentară şi accesul la guvernare; în acelaşi timp, ţăranul soldat fiind împroprietărit era motivat să participe la lupta pentru apărarea propriului său avut, în caz de război.

---

[9] Dimitrie Şuculescu, deputat de Romanaţi, *Discurs* rostit în Adunarea deputaţilor la 19 aprilie 1914. Caracal.

[10] *** *Istoria României. Compendiu*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1970, pp. 345-347.

[11] *Ce a făcut Partidul Naţional Liberal pentru ţărănime prin expropriere şi împroprietărire*, Bucureşti, Imprimeriile Independenţa, p. 5.

[12] *Ibidem*, p. 31.

Aceleaşi partide care în timpul răscoalelor ţărăneşti purtaseră un război crâncen împotriva propriului popor, când apărea un pericol care să le afecteze propriile interese, făceau promisiuni pentru fericirea ţăranului roman: drept de vot pentru a-şi apăra interesele pe cale legală, pământ tuturor pentru îndestularea familiilor cu mijloacele de trai necesare, învăţământ la sate, spitale etc. După începerea războiului mondial, chiar cei care erau împotriva împroprietăririi au înţeles necesitatea ei, dar abia după campania dezastruoasă din 1916 au acceptat exproprierea unei părţi din moşiile lor, însă fără a fi în pagubă, fiindcă statul le asigura *o dreaptă despăgubire*. Până la intrarea României în război au fost dezbateri furtunoase atât în presă, cât şi în parlament, ajungând în cele din urmă la o formulă care să dea satisfacţie atât liberalilor, cât şi conservatorilor. În timpul războiului, când influenţa ideologiei bolşevice cuprinsese armatele imperiale ruse aflate pe frontal românesc, putând contamina şi armata română, Regele Ferdinand I şi partidele politice au trecut la măsuri practice pentru preîntâmpinarea unei catastrofe sociale: în vara anului 1917 a fost votată modificarea Constituţiei, făcând posibile reformele pentru care au fost discuţii sterile în anii anteriori. Regele promitea pământ ţăranilor, partidele politice se întreceau în promisiuni şi catastrofa a fost evitată.

După un secol multe dintre acele evenimente au fost date uitării, pe documentele care le consemnau s-a aşezat un strat gros de praf, parţial înlăturat numai de pe cele care servesc interesului politic al guvernanţilor.

În paginile următoare prezentăm opiniile politice ale vremii în diversitatea lor.

*

*   *

Partidului National-Liberal a înscris în Programul din 1892 *îmbunătăţirea şi întărirea condiţiunilor de bun trai a ţăranului,* voind *ca fiecare ţăran să aibă în deplina sa proprietate o bucată de pământ* cultivabil *pentru ca să-şi asigure o poziţiune materială independentă şi să se ridice economiceşte şi moraliceşte.* Prin dispoziţiuni tutelare inalienabilitatea pământului a îngăduit mutaţiunea loturilor în anumite condiţiuni: legea din 1964 permitea mutaţiunea proprietăţii ţărăneşti numai între consăteni, dar prin desele vinderi de la sătean la sătean unii au dobândit proprietăţi mari în detrimentul celorlalţi. Pentru a curma acest rău, în 1879 s-a decretat anularea acelor vânzări. Echilibrul zdruncinat un moment s-a restabilit şi cei ce consimţăseră la deposedarea lor într-un moment de slăbiciune au devenit cei mai hotărâţi apărători ai moşiei lor.

Putinţa economică de a arenda acele loturi constituie o nouă piedică la dezvoltarea economică a săteanului şi un nou debuşeu la o speculă morală în detrimerntul său. Prin putinţa nelimitată de a arenda parcela sa de pământ pe termen ce trece de 30 de ani, ţăranul nu rămâne cum voeşte legea, un cultivator de pământ, un muncitor care să întrunească munca şi capitalul pe pământul său, ci e transformat în proprietar nominal, ceea ce e diametral opus spiritului şi scopului legii. Pentru a înlătura acest rău e absolut necesar ca legea să intervină şi să reglementeze împrejurările în care ţăranul ar putea arenda lotul său de pământ. Acolo unde buna credinţă este surprinsă de specula nemiloasă care face trafic cu nevoile momentului, legea mai presus de toate trebuie să apere interesele adevărate. Ce s-a făcut în 1879 pentru anularea vânzărilor, astăzi trebuie făcut pentru anularea arendărilor[13].

---

[13] Costescu-Comăneanu, *O nouă reformă liberală*, în ziarul „Drapelul”, an I, nr. 9, 21 mai 1897.

Acelaşi ziar[14] publica articolul lui Petru Grădişteanu, care arată că *mult a făcut partidul liberal pentru țărani, el a făcut din trei milioane şi jumătate de iloți, lipiți pământului, trei milioane şi jumătate de cetățeni, el a căutat, împroprietărindu-i, să-i intereseze pe toți în apărarea moşiei strămoşeşti şi astfel au putut recruții curcani, pe câmpul de luptă pentru neatârnare, să-şi transforme porecla în renume. El a anulat vânzările făcute contra legii care voia să asigure fiecăruia pământul şi-l desrobise de clacă, el a îndeplinit cerințele legii care prevăzuse pe însurăței, el a dus mai departe ideea vânzării moşiilor statului la țărani, idee care s-a continuat cu modalități când mai mult, când mai puțin norocite.*

Pentru viitoarea sesiune, P. Grădişteanu considera că *primul proiect de lege trebuie să fie cel indicat de senatorul Costescu-Comăneanu: anularea tuturor contractelor de arendare consimțite în frauda legii, pe timp lung, a pământurilor dobândite de țărani fie în virtutea legii rurale, fie în virtutea legii de împroprietărire a însurățeilor, fie în virtutea legii de vânzare a moşiilor statului.*

Legea trebuie să limiteze la un termen de 3 sau 5 ani facultatea de închiriere, considerând termenele mai lungi ca consimțăminte în neştire şi în frauda legii.

Țăran născut şi crescut în sat, cu părinții şi strămoşii săi înmormântați în sat, dar care prin efectul legii de succesiune a rămas cu un pogon, o jumătate de pogon sau mai puțin, nu poate cumpăra, pe când alții, din alte sate, fără tradițiuni în localitate, pot deveni proprietari pe 5 hectare. Nedreptatea e strigătoare. Când tot pământul se va vinde la alți țărani, cum îşi vor putea ei procura mijlocul de trai prin muncă? Atunci ne vom afla [în] față cu proletariatul agricol!... Soluția acestei chestiuni se impune.

Pământul dat țărănimii prin legile agrare de la 1864, 1881 şi 1889 a satisfăcut numai în parte nevoia de pământ a țăranilor: împreună cu proprietatea răzăşească însuma 3.154.000 ha şi nu era suficient pentru acoperirea trebuințelor întregii populații rurale, care sporise foarte mult, având 930.000 capi de familie[15].

La 1888 s-au răsculat țăranii în câteva județe şi ordinea s-a restabilit prin reprimări sângeroase. Populația rurală a plătit cu viața, cu închisoarea şi cu mari pierderi materiale. S-a vorbit de agenți instigatori care au îndemnat pe țărani la răscoală, dar o anchetă asupra cauzelor răscoalei nu s-a făcut, deşi administrația trebuia să cerceteze cauzele şi să cunoască împrejurările în care a avut loc această răscoală. S-a scris în ziare, dar anchetă oficială nu s-a făcut. *Evident că trebuie să existe cauze de ordine morală, de ordine economică sau de ordine socială. Şi cauzele trebuie să fie oarecum întemeiate căci populația rurală din România nu ar fi aşa de inconştientă încât fără nici un temei să se scoale în mase şi să se expună la represiuni care tot în paguba ei sunt*[16].

Conservatorii considerau că liberalii au îndemnat pe țărani la răscoală. Când se întâmplă o tulburare printre țărani sub guvern conservator, guvernul este învinovățit că *nu ştiuse să înlăture cauzele adânci cărora s-ar fi datorat răscoala,* dar *în 1888 partidul*

[14] *Ibidem*, numărul din 15 mai 1914.
[15] *Ibidem*, p. 6.
[16] P.S. Aurelian, *Discurs asupra răscoalelor țărăneşti* rostit în şedința Camerei de la 6 februarie 1899, Bucureşti, Tipografia Nouă, 1899, pp. 4-6

liberal fusese 12 ani la putere şi avusese tot timpul să dea satisfacţie aspiraţiunilor ţărănimei. Lunga cârmuire liberală ne-a lăsat moştenire o răscoală de reprimat, iar guvernul Teodor Rosetti a fost denunţat ţării pentru sângele ce s-a vărsat. În *Apelul către alegători, din 1891,* liberalii învinuiau guvernul conservator *că a însemnat trecerea lui la putere numai prin măcelul nenorociţilor ţărani în anul 1888.*

După aproape 8 ani de guvernare a Partidului Conservator, după trei ani şi jumătate de guvernare liberală, ţărănimea din judeţele Teleorman, Olt şi Romanaţi se răscoală în masă şi cere îndreptarea pentru unele din nevoile sale, dar nu a fost nevoie să se mai recurgă la măsuri de represiune şi ţăranii nu au mai plătit cu viaţa şi sângele lor[17].

P.S. Aurelian nu ştie dacă ministrul de Interne cunoaşte cauzele răscoalei, dar venind în Cameră ministrul a spus că Partidul Conservator nu este câtuşi de puţin responsabil, deşi nimeni nu învinuise acest partid. S-a spus apoi că socialiştii sunt vinovaţi de instigare, dar reprezentantul lor în parlament, deputatul Morţun, a afirmat de 3-4 ori că el are un pact cu Partidul Liberal şi nu-i face greutăţi la guvernare[18].

Deşi au fost aceste semnale de răbufniri ale ţăranilor din cauza inechităţilor sociale, a faptului că milioanele de ţărani care munceau pământul nu aveau nici minimul necesar pentru hrană, latifundiarii care beneficiau de rodul muncii ţăranului trăiau în huzur la Paris, la Viena sau în oraşele frumoase ale Italiei, cheltuind banii pe care îi trimiteau arendaşii, iar reprezentanţii lor aflaţi în guvernul ţăriii nu au înţeles să îmbunătăţescă soarta ţăranilor.

Partidele politice uitau îndată promisiunile făcute în urma răscoalelor ţărăneşti, condiţiile insuportabile impuse de arendaşii din toată ţara au continuat să existe, la acestea adăugându-se şi seceta din anul 1906, în mod inevitabil a urmat o răscoală de mare amploare care a cuprins în primăvara anului 1907 toată ţara, deşi *nu s-a desfăşurat conform unui plan dinainte elaborat, acţiunile au avut un caracter local, nu a avut loc o adevărată organizare pe ţară*[19].

P.S. Aurelian consideră că *despre starea de astăzi a populaţiei rurale avem fiecare partea noastră de răspundere, căci nu ne-am îndeplinit cum se cade datoria faţă de ţărănime, ... ne-am mărginit la farse de efect, la declaraţiuni de dragoste faţă de talpa ţării*[20]. Fiind autorul proiectului Casei Rurale, ziarul „Constituţionalul” îl considera vinovat de mişcările ţăranilor, dar el credea că evenimentele petrecute în Olt, Teleorman şi Romanaţi dovedesc că socialismul era mai influent şi dispunea de mijloace de propagandă şi de acţiune mai mari decât s-ar fi crezut: aproape 200 de cluburi în comune rurale împrăştie ziare socialiste şi broşuri de tot felul[21]. Nu li s-a dat atenţie şi *la 1888, după răscoalele ţărăneşti, odată ce a fost potolită mişcarea, cestiunea a fost pusă la dosar, ici colea câte o mică reformă şi totul a urmat după calapodul vechi. Am dat uitării cele întâmplate în 1888, până ne-am trezit cu răzvrătirea din 1899.*

---

[17] P.S. Aurelian, *op. cit.*, pp. 6-7.
[18] *Ibidem*, p. 14.
[19] „Analele Universităţii C.I. Parhon”, Bucureşti, Seria Ştiinţe Sociale, Nr. 8, 1957, p. 210.
[20] P. S Aurelian, *op. cit.*, p. 31
[21] *Ibidem*, p. 26.

G. Poboran constată că *prefecții aleargă la mijloace represive, cer telegrafic ministrului de Interne armată pe motiv că nu mai pot ține piept țărănimei*, şi-i întreabă: *credeți oare că dacă după izbucnirea mişcărilor țărăneşti se trimit câteva batalioane de armată şi se rănesc sau se omoară câțiva țărani, ați pus capăt mişcărei? Aceasta ar fi o ilusiune.* Le recomandă mai multă vigilență pentru a preveni mişcările țărăneşti, căci astfel nu va mai fi nevoie să intervină armata şi crede că *o serie întreagă de reforme sociale şi economice se impun* şi că *se impune, de asemenea, organizarea serioasă a administrației*[22]. Poboran nu indică reformele sau modul de organizare a administrației, dar îşi justifică opiniile relatând despre revolta țăranilor de la 7 iunie 1899 adunați în gara Slatina[23].

Despre răscoala de la 1907 aflăm cauzele, desfăşurarea şi reprimarea acesteia relatate pe scurt în *Enciclopedia României* apărută sub Înaltul patronaj al Regelui Carol al II-lea:

Viața țăranului e mai grea ca în 1866. Populația s-a înmulțit, trusturile arendăşeşti impun condiții de muncă neomenoase şi dau naştere la ceea ce Dobrogeanu-Gherea a numit „neoiobăgia". Lumea satelor îndură, suferă, dar clocoteşte. O scânteie poate dezlănțui revolta. Răscoalele începute în nordul Moldovei se întind în două

---

[22] P.S. Aurelian, *op. cit.*, p. 52.

[23] G. Poboran, în *Istoria Slatinei* (Tipografia de Lux, Slatina, 1919, pp. 159-162) relatează că: la alegerile pentru colegiul al III-lea nu a ieşit candidatul țăranilor, Bogdan-Piteşti, care făcuse o mare propagandă prin comunele din județul Olt; s-a aprobat o anchetă ministerială care s-a amânat de sâmbătă până luni şi mulțimea de țărani adunați la gara Slatina, apreciată de Poboran la 4-5 mii, nu a putut fi îndepărtată de ostaşii regimentului de infanterie din localitate. Autoritățile au chemat ajutor militar de la Craiova şi a sosit: Regimentul 26, sub comanda maiorului Cernătescu, Batalionul 1 Vânători, sub comanda maiorului Mărăşescu, un escadron de cavalerie din Regimentul 1 Călăraşi, sub comanda căpitanului Brăiloiu şi bateria călăreață din Regimentul 1 Artilerie, sub comanda căpitanului Gârleşteanu. Din Piteşti sosise Regimentul 28 Infanterie, iar Regimentul 4 aştepta ordinul de plecare. În Slatina se aflau generalul Argetoianu, comandantul Diviziei din Craiova, colonel Leon, comandantul Regimentului 3 Olt din Slatina şi alți ofițeri. La ora 1 şi 20 minute când a venit trenul cu vânătorii de la Craiova, țăranii crezând că a venit „deputatul" Bogdan-Piteşti au început să strige „ura", dar procurorul Ionescu i-a somat să se retragă. Țăranii văzând că nu este Bogdan şi sunt soldați, au năvălit asupra trenului. Colonelul Leon a dat atunci ordin soldaților să-i împrăştie. Regimentul 26 Infanterie a înaintat spre mulțime şi a împărțit pe țărani în două grupe, împingându-i până lângă magaziile gării. Acolo, găsind ei nişte grămezi de pietre, au început numaidecât o bombardare sângeroasă. Bolovanii zburau în aer şi cădeau ca ploaia peste capetele soldaților, cari s-au oprit pe loc, neîndrăznind să mai înainteze. Atunci a început un adevărat carnagiu. Soldații care îşi vedeau viața lor în primejdie, au năvălit asupra țăranilor străpungându-i cu baionetele, pe când vânătorii trăgeau cu puştile Manlicher. (...) Peronul gării se schimbă într-un lac de sânge, forțele armate se îngrămădeau din ce în ce, până au isbutit să pue pe goană miile de țărani. În total au fost 14 morți şi 13 răniți la spitalul județean. Se crede că numărul acestora a fost mult mai mare, căci țăranii, pe când fugeau, luau răniții şi cadavrele, ducându-le în satele lor. Informațiile lui Poboran sunt prețioase, dacă ținem seamă de „obiectivitatea" şi de amănuntele relatărilor lui după 20 de ani, când vorbeşte despre *bombardarea sângeroasă* cu pietre ce *cădeau ca ploaia peste capetele soldaților* care *îşi vedeau viața lor în primejdie* şi fiind ei în legitimă apărare*, au năvălit asupra țăranilor străpungându-i cu baionetele,* deşi pietrele nu ajungeau la ei, *vânătorii trăgeau cu puştile Manlicher*. Preciza modelul armelor, fiindcă erau cele mai moderne aflate atunci în dotarea armatei, dar nu preciza dacă dintre ostaşii supuşi bombardării serioase a fost vreunul rănit şi nici dacă țăranii ajunşi la spital străpunşi de baionete ori răniți de gloanțe au sau nu, deşi putea să se informeze precis.

săptămâni în toată țara. (...) Ca toate răscoalele țărăneşti mişcarea de la 1907 e violentă, crudă, plină de orori inutile. Pârjolul se întinde în toată țara. În panica generală ce cuprinde şi pe Rege, conservatorii sunt încântați să treacă mâna liberalilor.

La 12 martie 1907, cu concursul unanim al grupărilor politice, Dimitrie Sturza formează ultimul său guvern. Ionel Brătianu e ministru de Interne, iar generalul Averescu, titular al Războiului. Sarcina noului cabinet este potolirea răscoalelor şi aceasta nu se mai putea face decât cu tunul[24]. Liberalii au preluat puterea în plin haos[25].

Pentru „restabilirea ordinei", guvernul liberal a declarat starea de urgență şi a ordonat mobilizarea generală, astfel că *până la 29 martie numărul soldaților mobilizați a ajuns la 140.000 oameni*[26].

Pentru completarea numărului de cadre şi militari din unitățile trimise să reprime răscoala, cu Ordinul nr. 57 din 16 martie ministrul de Război a recurs şi la ofițerii Institutului Geografic al Armatei, iar prin Ordinul Nr. 60 a ordonat ca şi companiile de administrație şi cele de subzistență să concure la potolirea răscoalelor.

Regimentele aveau efective mari, cu câte 4 batalioane şi companii cu câte 100 oameni.

Regimentul Suceava Nr. 16, care avea un efectiv de 74 ofițeri şi 628 soldați, a emis ordine de concentrare individuale pentru 2903 concentrați şi rezervişti, care să se prezinte la regiment pe data de 3 martie.

Regimentul Cantemir Nr. 12 a primit ordin de mobilizare la 5 martie şi în 5 zile efectivul s-a ridicat la 3.800 oameni.

Regimentul Ştefan cel Mare Nr. 13 la 1 martie concentrează concediații şi rezerviştii din comunele răsculate. La 15 martie a pleacat spre Divizia a 3-a, în regiunea Piteşti.

Regimentul Vâlcea Nr. 2 la mobilizare a avut 4 batalioane cu câte 800 oameni fiecare[27].

Ministrul de război Averescu a ordonat telegrafic comandanților Corpurilor de Armată de la Craiova, Galați şi Iaşi modul de acțiune împotriva țăranilor care au participat la răscoală:

C*u onoare vă rog, în modul cel mai stăruitor, a face să se aplice întocmai dispozițiile următoare:*

- Ordinele ce [se] primesc se vor executa imediat întocmai, se va raporta telegrafic şi imediat executarea sau greutățile ce se întâmplă. Măsurile ordonate se execută fără cea mai mică întârziere şi cu toată energia impusă de gravitatea situației. (...)

- Contra grupărilor cu caracter paşnic se vor face somații, contra celor cu caracter de vădită răzvrătire se vor uza armele cu hotărâre şi maximum de efect.

- În contra bandelor devastatoare se vor întrebuința, mai cu seamă, coloane mobile de artilerie, escortate de cavalerie.

---

[24] *** *Enciclopedia României*, vol. I, p. 875.

[25] Şerban Rădulescu-Zoner (coord.), *Istoria Partidului Național Liberal*, Bucureşti, Editura ALL, 2000, p. 144.

[26] Citat din *Ordinul de Zi* dat de Regele Carol I la 29 martie 1907 în Bucureşti.

[27] *Armata Română şi Răscoala din 1907. Documente,* ediție îngrijită de Florin Şperlea, Lucian Drăghici şi Manuel Stănescu, Bucureşti, Editura Militară, 2007, pp. 35-47.

- Cea mai mare disciplină la trupe (...) interzicându-li-se orice comunicație cu populația.

- Ofițerilor le este oprit a parlamenta. Ei vor face numai somații legale (...).

- Comandanții vor face să se aducă la cunoştința populației, chiar şi în locurile răzvrătite, că trupa are ordin să tragă atât cu armele, cât şi cu tunurile[28]*. Ordinul a fost transmis de comandanții corpurilor de armată la divizii şi diviziile l-au transmis regimentelor.*

Deşi Averescu obliga ofițerii să facă uz de armă *cu hotărâre şi maximum de efect* şi le interzicea să parlamenteze cu răsculații, între 7-15 martie ofițerii Regimentului Ştefan cel Mare Nr. 13 au reuşit să evite incidentele violente cu răsculații şi să-i liniştească. De asemenea, *compania a* 12-a comandată de căpitanul Pretorian, trimisă de Regimentul 26 Rovine la ora 1 cu trenul la Pelesci (Pieleşti), a calmat răsculații prin cuvânt şi la ora 5 p.m. a revenit la regiment. Au fost cazuri în care excesul de zel i-a caracterizat pe unii ofițeri. În Moldova a fost cazul colonelului Ioan C. Deşliu, comandantul Regimentului Siret Nr. 11 de la Galați, iar în Oltenia al comandantului Regimentului 1 Artilerie „Carol I” şi al unor ofițeri din bateriile 2, 4 şi 6.

Revizorul şcolar Petre Rădulescu, din Romanați dezvăluie ororile cumplitei represiuni, arătând cum au fost torturați țăranii din mai multe sate strânşi la Balş, între cei chinuiți fiind şi învățători: *nu mi-aşi fi închipuit vreodată că oameni necercetați şi prin urmare nedovediți vinovați, pot fi bătuți în mod aşa de barbar.* Un singur exemplu, din cazurile relatate: *Pe bietul Constantin Poenaru l-au scos din clasă doi jandarmi şi în fața elevilor şi a sătenilor l-au luat la palme, pretinzându-i să stea drept, cu căciula în mână, în fața lor. După ce i-au tras 7-8 palme l-au dus la Balş, unde – sub ochii căpitanului de jandarmi – l-au bătut de 6 ori cu ciomegele pe spate, ținându-l 4 inşi de mâini şi de picioare. În urmă şi-au bătut joc de el punându-l să joace şi jucând jandarmii pe corpul lui*[29].

Despre răscoala din 1907 în județul Romanați profesorul emerit Pătru Crăciun din Caracal a ținut o conferință la Craiova; textul în manuscris al conferinței se află la Arhivele Olteniei[30]. *Oricât de vinovată a fost revolta țăranilor – scria revizorul şcolar*

---

[28] *Ibidem*, p. 93.

[29] *Ibidem*, p. 218.

[30] Arhivele Olteniei, Pătru Crăciun, Caietul cu manuscrisul Conferinței ținută la Craiova în 28 octombrie 1956, p. 40: La 16 martie 1907 a început reprimarea răscoalei, dată atestată şi de țăranii pe care i-am cercetat. Reprimarea s-a făcut cu sălbăticie. Aspectele ei sunt numeroase. Noi vom da o parte din ele şi nu vom putea da pe acelea care arată degradarea absolută a simțului umanității. În unele sate țăranii răsculați au fost împuşcați, dar nu aceasta este forma cea mai crudă a represiunii, ci bătaia care a îmbrăcat cele mai uluitoare aspecte, după puterea de imaginație şi după gradul de bestialitate al celor care au ordonat-o; p. 41: Pentru înăbuşirea răscoalei au fost trimise la sate unități de infanterie, cavalerie şi jandarmi. Între ofițerii comandanți ai unităților trebuie făcută o deosebire. Ofițerii fii de moşieri au fost sângeroşi şi de o nemaipomenită cruzime. În comuna Marotinul de Sus, a doua zi după incendierea conacelor, adică la 14 martie, a sosit un escadron de cavalerie comandat de căpitanul Eliodor Chintescu. Acesta era fiu de moşier din Caracal. Împreună cu el se afla sublocotenentul Dumitru Căpreanu, tot fiu de moşier. Au arestat 30-40 de țărani, i-au închis într-o cameră a primăriei. În seara aceleiaşi zile sublocotenentul Căpreanu, cu o grupă de carabinierii, a scos pe cei arestați din primărie şi pe cei care nu

de Romanați – represiunea a fost şi mai grozavă, mai ilegală, mai neumană, mai sălbatică, mai anarhică, iar revizorul şcolar al județului Dolj scria în raportul său despre situația din comuna Terpezița: *În ziua de 18 martie comuna a fost bombardată. Copiii, în număr de 30 au fost împuşcați: 22 morți, 7 răniți şi unu scăpat teafăr*[31].

Învățătorii din Vâlcea, înspăimântați de suferințele îndurate, scriau redacției ziarului „Cronica": *La noi în Vâlcea este mai rău ca în timpul inchizițiunii din Spania.*

Chiar şi ziarul reacționar „Epoca" scria că *militarii, după cum se ştie, au arestat, au bătut, au pus în lanțuri şi au trimis în judecată un mare număr de învățători şi de preoți, şi în unele cazuri, din nenorocire, au împuşcat, au executat fără judecată… S-au maltratat, schingiuit şi împuşcat mai mulți învățători şi preoți în Mehedinți, Romanați şi Dolj*[32]*. Mulți învățători şi preoți au fost denunțați de cămătari pentru că prin înființarea de bănci populare puseseră frâu cametei*[33].

În conformitate cu Ordinul Diviziei 1 Nr. 11.728 şi Ordinul Nr. 13 al comandantului detaşamentului din Filiaşi, la 17 martie compania a 8-a din Regimentul 18 Gorj a plecat cu un pluton la Valea lui Pătru, a arestat 7 dintre capii revoltei şi a împuşcat doi răsculați[34].

---

au reuşit să scape cu fuga şi i-au împuşcat în fața primăriei. Căpitanul care supraveghea execuția, observând că țăranul Oprea Pițuru, ce fusese împuşcat, nu murise, s-a dus la el şi l-a străpuns cu sabia. Au fost atunci împuşcați în Marotinul de Sus țăranii Ion Gavrilă, Ioniță Nițu, Oprea Pițuru, Stănuță Drăgan, Ion Tiță ş.a.; p. 27: *În 1907 la Drăghiceni, în fruntea țăranilor răsculați din satul Liiceni se afla şi o fată de 20 de ani care se numea Maria Tătăigă. Ea îndemna pe țărani să meargă la boier să-i ceară să le împartă moşia.* Țăranii s-au strâns la magaziile boierului. Maria le spunea: *Să luăm grâul că este al nostru, noi am muncit pământul, nu boierul.* Când a venit armata, a ridicat-o şi pe Maria. A dus-o la Caracal, unde a stat 3 săptămâni. Jandarmii au bătut-o foarte rău. După 3 săptămâni a venit acasă dar n-a mai trăit decât 4 zile. A murit din cauza bătăilor" (Mărturia lui Dumitru Tătăigă de 62 de ani din Liiceni, luată la 25 septembrie 1955, confirmată de alți doi țărani bătrâni); p. 43: În Drăghiceni țăranii răsculați, deşi luaseră unele măsuri de preîntâmpinare a acțiunii armatei, ei nu au opus rezistență. Armata a început arestările şi a prins pe majoritatea dintre capii răsculaților, şi anume: Costache Grăjdan, Ion Grăjdan, Stan Pălărie, Gheorghe Blaj, Nica Cărămidă, Gheorghe Farmazan. Țăranii arestați, legați cu o frânghie unul de altul, în şir, au fost duşi la Caracal şi bătuți în modul cel mai groaznic; p. 44: Țăranul era aşezat de către jandarmi cu pieptul pe acov. Jandarmii îl băteau apoi cu bețe, vergi sau frânghii. După un timp, când cădea în nesimțire, îl stropeau cu apă ca să-şi revină. Din cauza bătăii îndurate la Caracal au murit Dumitru Bărbulescu din Grozăveşti şi Maria Tătăigă din Liiceni. Nicolae Filipescu din Grozăveşti îşi aminteşte că celor arestați la Caracal, li s-a dat drumul după câtva timp. Erau însă aşa de zdrobiți, încât mai multe luni nu au fost buni de nici o muncă. Unii au rămas cu suferință şi deficiență fizică toată viața. Forma de reprimare cea mai sălbatică, cea mai neomenoasă, a fost aceea cunoscută cu numele „100 jos, 100 sus". Ne-a comunicat amănunte un fost jandarm, Marin Dumitrescu, din Caracal, care a făcut parte dintre jandarmii ce au reprimat răscoalele: „Acolo, la Balş, au venit căpitanul Bilciurescu al Legiunii de jandarmi şi procurorul. Din ordinul căpitanului au început bătăile. O sută de țărani erau aşezați jos. Alți o sută jucau cu picioarele pe ei, îi loveau peste tot. Stăteau jos apoi şi cei care îi loviseră şi alți țărani îi băteau şi pe ei. Jandarmii supravegheau din spate şi izbeau cu patul puştii pe țăranii care se părea că nu dau destul de tare în semenii lor. Pe țăranii bătuți mai grav îi trimeteau acasă cu jandarmii. Când treceau pe lângă pădurea Racovița îi împuşcau" (Mărturie scrisă la 23 septembrie 1956).

31 „Analele Universității C.I. Parhon", *op. cit.*, p. 212.

32 *Ibidem*, p. 214.

33 *Ibidem*, p. 217.

34 *Armata Română şi Răscoala din 1907. Documente*, p. 107.

La Covurlui, comandantul Regimentului Siret Nr. 11, colonelul Ion C. Deşliu a ordonat ca răsculaţii *să fie urmăriţi şi ucişi fără milă... dacă nu vor preda pe capii răsculaţilor... şi se va pune foc caselor lor.* Ca urmare, la 19 şi 20 martie în comuna Jiana Veche au fost împuşcaţi 9 capi de revoltă şi arse 70 de case ale răzvrătiţilor, dar generalul superior lui Deşliu *îl scuza pe acesta pentru excesul de zel*.

Generalul Lambrino raporta ministrului de Interne şi ministrului de Război evenimentele din zilele de 16 şi 17 martie în zona Olteniei: la Vraţa au fost ucişi 7 răsculaţi şi prinşi 15 capi de revoltă. ... La Vlădaia Regimentul 17 Infanterie *a întâlnit o bandă numeroasă de răzvrătiţi, a ucis 20, a rănit 35 şi a capturat 3.* (...). Raporta, de asemenea, că Batalionul 1 din Regimentul 18 Gorj a arestat la Smadoviţa, în ziua 16 martie, 40 de ţărani şi alţi 4 au fost răniţi, iar în ziua de 17 s-a tras cu tunul la Ţiuleni şi Botoşeşti, unde au fost răniţi 4 săteni, au fost arestaţi 25 şi s-au aprins 4 case. Maiorul Mingarelli a împuşcat preotul şi a dat foc la 50-60 de case. Compania a 7-a din Batalionul 2 a arestat la Braloştiţa 37 capi de revoltă care dăduseră foc conacului Ţânţăreni. Compania a 8-a a împuşcat 2 răsculaţi care furau porumb din pătulele proprietarului. Batalionul 3 a pleacat de la Târgu Jiu la Costeşti, la 17 martie şi a arestat 15 săteni din Şerboeni, apoi a primit ordin să se deplaseze la Bucureşti unde intra sub ordinele Diviziei 4, general Crăiniceanu.

Nu s-a raportat însă dezastrul făcut în cele două zile de Regimentul 1 Artilerie „Carol I”, al cărui comandant a crezut, probabil, că îşi arată devotamentul pentru rege dacă ucide cât mai mulţi ţărani şi distruge cât mai multe sate ale Olteniei. Aceste omisiuni însumate cu cele din alte zile, ale altor generali, micşorează mult numărul oficial al victimelor.

Colonelul Popescu, comandantul Regimentului 1 Artilerie „Carol I”, a *impus ordinea în vreo 75 de sate*[35], trăgând cu tunurile asupra lor şi lovind nu numai capii răzvrătiţilor, ci şi pe copiii, femeile şi bătrânii nevinovaţi. Planifica seara ce sat trebuie bombardat dimineaţa[36].

Bateria a 4-a la 15 martie, ora 9 dimineaţa, a tras asupra satului Băileşti 22 proiectile; la 16 martie, ora 9.30, a tras asupra satului Galicea Mare 5 proiectile; la 17 martie a cantonat în Pleniţa, fără a trage focuri de arme; la 18 martie, la ordinul mr. Sănătescu, a tras asupra satului Pleniţa 15 proiectile; la 18 martie, ora 2 p.m. de la primărie a tras asupra satului Caraula 20 de proiectile; la 19 martie, ora 8 dimineaţa, de la vest Rudari a bombardat satul cu 8 proiectile; la 19 martie a tras de la nord Boureni 4 proiectile spre vest de sat; la 20 martie a fost zi de repaus; 20-22 la Cerătu, 23-25 la Segarcea; la 26 martie slt. Popescu Gh., a dus tunurile cu trenul la Craiova, la regiment.

Bateria a 2-a la 17 martie a tras asupra satului Oprişor 43 şrapnele; la 18 martie a tras 32 şrapnele asupra satului Izimcea; au fost împuşcaţi 14 capi de răscoală şi au fost luaţi 3 ostatici.

Bateria a 6-a obuziere: locot. Stănescu a plecat în seara de 17 martie ora 9.00 cu un tun pentru ca în dimineaţa de 18 să bombardeze Terpeziţa; de la ora 6,30 a tras de pe dealul de la est 36 proiectile asupra satului Terpeziţa (vezi rezultatul arătat de revizorul

[35] *Ibidem*, p. 143.
[36] *Ibidem*, p. 166.

şcolar din Dolj); la 18 martie, ora 11 a ajuns la Terpeziţa şi căpitanul Opran cu restul secţiei şi escorta; acolo au împuşcat 30 „capi de revoltă"; la ora 3 p.m., din ordinul Diviziei a 2-a, căpitanul Opran a plecat cu toată secţia şi cu escorta la Vela; sub ameninţarea tunului, autoritatea comunei a predat 21 „capi de revoltă", care au fos împuşcaţi; la 19 martie cu un tun a tras 13 proiectile asupra satului Gubaucea, iar trupele de cavalerie au împuşcat 11 „capi de revoltă"; în pădurea Cetăţuia a prins în pădure 7 „capi de revoltă", şi i-a împuşcat; în satul Căciulat a împuşcat 3 răsculaţi; în dimineaţa zilei de 20 martie a cerut ordine de la Divizie şi i s-a ordonat să nu mai bombardeze nici un sat şi să se înapoieze la cazarmă[37].

La cei 86 de răzvrătiţi împuşcaţi de cele 3 baterii, adăugându-se masacrul făcut de şrapnelele trase, s-au apreciat *la mai mult de 100 de morţi şi răniţi*.

Comandantul diviziei şi comandantul corpului de armată de la Craiova nu puteau să-i raporteze Regelui că regimentul care-i poartă numele a tras asupra satelor, a ucis un mare număr de săteni şi a distrus atâtea case în care se aflau şi copii, femei, bătrâni nevinovaţi. În dimineaţa zilei de 20 martie, Divizia a 2-a i-a dat ordin regimentului să se înapoieze la cazarmă[38].

Răzbunarea împotriva ţăranilor a continuat şi după *potolirea* răscoalei: au fost arestaţi şi schingiuiţi nu numai participanţii la răscoală, ci şi intelectualii satului, preoţi şi învăţători, socotiţi instigatori[39].

---

[37] *Armata Română şi Răscoala din 1907, op. cit.*, p. 167.

[38] *Ibidem*, p. 167 şi urm.

[39] Dumitru Matei, *Memoriile sergentului Ilie Spirescu*, Editura Lifeart, 2018, facsimil, pp. 229-230: *Eram copil în clasa a IV-a primară şi când veneam acasă de la şcoală găseam pe tata şi mama plângând. (...) Judeţul Vlaşca era cuprins de revoluţie în întregime. Noaptea licăreau flăcări pe dealul de peste Argeş. Ardeau conacele boiereşti. Într-o dimineaţă, mergând la şcoală şi ajungând în centrul satului, în faţa şcolii, în răspântie şi în tot lungul drumului spre şoseaua Giurgiului, erau soldaţi mulţi, precum şi tunuri în faţa şcolii. Erau două tunuri la poarta curţii boiereşti, încă două pe locul liber de lângă şcoală, precum şi piramide de arme în număr mare. În acea zi nu s-au ţinut lecţii. Preoţii erau la şcoală într-o clasă şi vorbeau cu învăţătorii. (...) Aici, la noi în sat, precum şi la Copăcenii de Jos, era un divizion de artilerie din Regimentul 2 din Bucureşti. Acest regiment era aşezat pe cursul Argeşului, de la Mihăileşti până la Valea Dragului, sub comanda colonelului Vartiadi, care era proprietarul moşiei Călugăreni, om rău, crunt şi fără milă. Era pornit pe răzbunare, fiindcă răsculaţii puseseră foc celor două conace ale lui, prefăcându-le în cenuşă. Colonelul, cum sosi în sat, dădu ordin primarului să strângă toţi sătenii la primărie şi să-i arate în scris pe care din locuitori îi bănuieşte el, ca primar, că ar avea gânduri de revoltă. Primarul şi cei doi preoţi care se aflau şi ei acolo, au spus sus şi tare că în comuna noastră nu s-a simţit nici un fel de revoltă, că este un sat cu oameni liniştiţi. (...) Atunci colonelul, căruia îi scăpărau ochii şi îşi mângâia mânerul săbiei, chemă afară din primărie pe notar şi pe jandarm şi merse cu ei în spatele primăriei. După un sfert de oră intră iar în primărie şi zise radios:*

– Dacă voi vă apăraţi neamurile ca nişte tâlhari ce sunteţi, iacă eu am dibuit 3 ticăloşi care bagă zâzanie în locuitori pe timpul alegerilor şi umblă cu fel de fel de fapte contra partidului şi nu se poate să nu aibă cât de cât legături cu tâlharii din Vlaşca, adică cu cei din Adunaţi şi Călugăreni. Asta precis şi fără doar şi poate, veţi vedea acum. Chemaţi acum, aici, în faţa mea, pe Petre David, Constantin Radu şi Petre Năstase. Primii doi sunt împotriva partidului, al treilea este hoţ de cai, puşcăriaş, toţi tâlharii având legături cu tâlharii din Vlaşca şi Teleorman. (...) Petre David, om cu carte, fost primar cu albii, curajos, după ce primi palmele zise cuviincios:

– Domnule colonel, vrem să ştim şi noi, pentru ce ne înjuri şi ne baţi? Care este vina noastră, ce am făcut?

După înăbuşirea în sânge a răscoalei, ministrul de Interne Brătianu şi ministrul de Război Averescu au dat ordine din care să rezulte că ei nu admit abuzurile contra populației, deşi ordinele inițiale aveau alt conținut decât cele date după 20 martie, când mii de arestați în fiecare județ umpleau locurile de detenție.

Ministrul de Interne Brătianu ordonase la 16 martie 1907 prefectului din Tulcea să ia *cele mai energice şi mai grabnice măsuri. Orice început de rebeliune trebuie suprimat în chip exemplar pentru a împiedica urmarea.* Printr-o circulară se adresa şi celorlalți prefecți în mod imperativ: *Vă atrag încă odată atențiunea asupra absolutei necesități de a se reprima chiar din primul moment, în modul cel mai energic, orice bandă care ar comite acte de violență sau incendiu. Veți atrage atenția asupra reprimărilor energice ce se fac în județele Vlaşca, Teleorman, Dolj şi să nu se reimpună grave sarcini de a executa represiuni de aceeaşi natură.*

După reprimarea sălbatică, cu scopul de a intimida populația din alte județe, după cum rezultă din această circulară, la 20 martie se adresa telegrafic prefectului de Mehedinți: *Numărul morților şi bombardărilor îl îngrijorează. Luați grabnic măsuri ca represiunea să nu degenereze în represalii*[40]. La 21 martie Ionel Brătianu cerea telegrafic prefecților de Olt, Dolj şi Mehedinți, subalternii săi, *combaterea şi împiedicarea actelor abuzive de care luase cunoştință: Rog comunicați-mi detaliat orice caz de ucidere s-ar produce şi luați măsuri energice ca să înceteze, în afară de opunere armată*[41], iar într-o circulară trimisă prefecților la 15 aprilie 1907 spunea: *Vă atrag atențiunea în modul cel mai serios că arestarea instigatorilor trebuie făcută numai de instanțele judecătoreşti. Mi s-a adus la cunoştință că în unele localități sub conducerea proprietarilor şi arendaşilor, jandarmii arbitrar se dedau la acte de asemenea natură. Vă rog a veghea neîncetat ca acest procedeu să dispară*[42].

Şi generalul Averescu a luat măsuri pentru a fi absolvit de răspundere în fața istoriei.

Uitase că a ordonat comandanților Corpurilor de Armată – şi prin ei – comandanților celor 6 divizii: generalul Lambrino la Turnu Severin, generalul Gigurtu la Craiova,

---

Crudul tiran cu glas răguşit, plin de turbare, dădu ordin să iasă toți afară din primărie. Cum ajunseră afară se treziră în fața unui plutonier şi unui grup de soldați cu săbiile scoase în gardă.

– Ostaşi! Luați pe aceşti 3 tâlhari şi urmați exemplul din alte comune! Artileriştii băgară săbiile în teacă şi înşfăcară pe cei 3 nevinovați să meargă cu ei în careul soldaților. (...) Preotul bătrân, Radu Dumitrescu, se prezentă în fața răului colonel implorându-l şi zicând că oamenii sunt nevinovați. Atunci colonelul strigă:

– Soldați! Jos la pământ cu ei! Sergent! Câte 50 de trăgători la partea moale! Mama voastră de tâlhari!

Urmează o serie de înjurături adresate tuturor, inclusiv preoților, învățătorilor şi primarului. A amenințat toată gloata că dacă mai strigă, îi împuşcă pe toți. Femeile şi copiii celor 3, îngroziți, s-au repezit printre soldați țipând. Atunci colonelul a scos pistolul şi a tras în sus toată încărcătura din pistol, 6 pocnituri groaznice, care au făcut să încremenească toată lumea. Soldații i-au lungit la pământ şi au început să-i bată. La răcnetele şi țipetele celor bătuți, toată lumea a căzut în genunchi plângând. Atunci preotul bătrân, trecut de 70 de ani, a mers în fața colonelului, plângând şi cu mâinile ridicate i-a cerut milă şi îndurare pentru numele Lui Dumnezeu şi al Sfintei Fecioare. [...]

[40] Şerban Rădulescu-Zoner, *op. cit.*, p. 144.

[41] *Ibidem.*

[42] *Ibidem.*

generalul Cica la Târgovişte, generalul Crăiniceanu la Bucureşti, generalul Iarca la Buzău, generalul Zossima la Focşani, generalul Beller la Roman şi generalul Tell la Botoşani ca pentru potolirea răscoalelor *să facă uz de arme cu hotărâre şi maximum de efect; în contra bandelor devastatoare se vor întrebuința mai cu seamă coloanele mobile de artilerie, escortate de cavalerie. Coloanele vor fi puse pe urma bandelor pentru a le împrăştia cu puterea focurilor. ...soldații trimişi la revolte să nu aibă decât cartuşe de război, singurele de care vor uza, abaterile de la ordine atrăgând grea răspundere. ...trupa care vine în contact cu o bandă de răzvrătiți să tragă asupra ei şi să o urmărească până la completa împrăştiere. În contra bandelor se va trage la distanțe mai mari, dacă nu se supun la somația de a se opri sau dacă opun rezistență; în caz când că sunt prea răzvrătiți, se va trage chiar fără somație*[43].

Înălțat la gradul de general de brigadă la 10 mai 1906, a fost numit ministru de Război în guvernul liberal Dimitrie Sturza la 13 martie 1907 şi trebuia să-şi arate recunoştința pentru numirea şi încredea stăpânilor prin strădania lui de a restabili ordinea în stat, deranjată de răscoală.

Şi-a îndeplinit „misiunea" cu prețul miilor de vieți ale celor „flămânzi şi goi", dar conştient de imagine publică dobândită ca ministru de Război în 1907, a încercat cosmetizarea acesteia. Astfel, în memoriul[44] trimis patriarhului Miron Cristea învinuia pe alții de crimă contra propriului popor, între care comandantul Corpului I de Armată fiindcă *a dat din inițiativa sa ordine foarte severe care aplicându-se au provocat o reacțiune cu adevărat sălbatecă,* dar când a aflat el, ministrul de război, a telegrafiat să se pună capăt oricărei acțiuni de reprimare şi a chemat pe cei doi comandanți de divizie să le ceară socoteală pentru derogare de la ordinele sale.

Ministrul de Interne, Ionel Brătianu, şi ministrul de Război, generalul Averescu, afirmau că *guvernul a urmărit ca totul să se petreacă în limitele legalității,* acest fapt fiind scris şi în Istoria Partidului Național Liberal[45]; teza este preluată şi publicată în diferite materiale semnate de unii istorici de astăzi.

În luna mai 1907 s-au organizat alegeri şi au fost câştigate de liberali, iar noul parlament a votat *o seamă de legi de mică semnificație, singura legată de evenimentele din primăvara anului 1907 fiind cea privind sprijinirea financiară a celor păgubiți în timpul răscoalei*[46]. Proprietarii şi arendaşii au primit despăgubiri de 15.000.000 lei

---

[43] *Armata Română şi Răscoala din 1907...,* copie după Ordinul telegrafic nr. 1 517, din 13 martie a.c., al Ministerului de Război către Corpul 1 Armată, p. 181.

[44] *În ziua de 13 martie, înțeleptul nostru suveran de atunci regele Carol I mi-a făcut înalta cinste de a-mi încredința conducerea Ministerului de Război, pentru restabilirea ordinei în țară, acordându-mi şi întreaga sa încredere. Mi-am întocmit numaidecât planul de acțiune în cursul unei singure săptămâni; după punerea lui în aplicațiune, ordinea era restabilită. La prima şedință a Consiliului de Miniştri, preşedintele de minister m-a înştiințat că Parlamentul m-a împuternicit să proclam starea de asediu. Am luat act de această comunicare, dar am declarat că nu am deloc intențiunea să uzez de starea de asediu şi faptele au dovedit că în adevăr măsurile de rigoare înrăutățeau în loc de a îmbunătăți starea de lucruri. Deşi nu s-a dorit luarea măsurilor prevăzute de starea de asediu, lucrurile au scăpat de sub control.* Noul Guvern a decretat mobilizare generală, iar trupe de infanterie şi cavalerie au fost comasate în calea țăranilor sau trimise contra lor. Inclusiv artileria era inclusă în acest plan de acțiune.

[45] Şerban Rădulescu-Zoner, *op. cit.*, p. 143.

[46] *Ibidem*, p. 146.

pentru pierderile din timpul răscoalei[47], însă familiile ţăranilor împuşcaţi şi cele rămase fără adăpost după incendierea satelor de către forţele de represiune când încă nu se topise zăpada nu au avut parte de despăgubiri.

După mai bine de un secol de la răscoală, propaganda a intrat în acţiune pentru a ascunde adevărul despre acţiunea armatei şi jandarmeriei în reprimarea răscoalei, afirmând că nu au fost atâtea victime, că ţăranii nu aveau motive să se răscoale, însă au fost îndemnaţi de alţii, iar guvernul a salvat ţara de la o posibilă catastrofă: anarhismul de sorginte străină ameninţa România, pe fondul unor nemulţumiri reale ale ţărănimii; pentru ca răscoala să nu se întindă şi în Transilvania, ungurii au pregătit Corpul 12 Armată de la Sibiu să intervină în România pentru reprimarea răscoalei. *Guvernul D. A. Sturza avea de ales între a pune capăt cât mai repede răscoalei, recurgând la o represiune dură (...) sau de a se trezi cu trupe austro-ungare în ţară*[48]. Pentru a preveni pericolul invaziei trupelor străine în ţară, ministrul de Război putea să trimită din cele 8 divizii concentrate cel puţin un batalion de infanterie şi o baterie de artilerie în defileul Oltului, dar nu a existat o asemenea intenţie din partea lui, a guvernului sau a Regelui.

Cu ajutorul jandarmeriei şi al armatei, care a folosit regimentele de infanterie, cavalerie şi artilerie împotriva propriului popor, Regele şi-a găsit liniştea şi la 29 martie. Prin Înalt Ordin le mulţumea de modul cum s-au purtat în timpul răscoalei:

Ostaşi,

Evenimente grave s-au dezlănţuit asupra noastră zguduindu-se instituţiile Statului până în temeliile sale şi punând în primejdie munca a jumătate de veac.

În acele grele împrejurări armata a fost chemată să restabilească liniştea tulburată. Fără şovăire, ea şi-a îndeplinit datoria şi, în toate unghiurile ţării, ostaşii au răspuns grabnic la apel. În 5 zile oştirea a ajuns la numărul de 140 000 [de] oameni. (...)

Vă mulţumesc cu inima caldă şi privesc cu dragoste şi nemărginită încredere spre scumpa Mea armată care s-a arătat la înălţimea chemării sale oricând o primejdie a ameninţat fiinţa scumpei Noastre ţări[49].

Pentru Ionel Brătianu răsplata a venit la 27 decembrie 1908, cand i s-a dat fotoliul de prim-ministru până la 9 decembrie 1910, când a demisionat şi Regele a chemat la guvernare pe P.P. Carp[50].

*

* *

Cifra de 11.000 de ţărani morţi, contestată astăzi, a fost consacrată de *Enciclopedia României*: Unsprezece mii de ţărani sunt măcelăriţi fără milă. Bineînţeles, ordinea este

[47] Mirel Gheonea, Cristian Constantin, *Chestiunea agrară în România. Consideraţii (1859-1907)*, p. 74.

[48] Şerban Rădulescu-Zoner, *op. cit.*, pp. 142-143.

[49] *Armata Română şi Răscoala din 1907. Documente, op. cit.* Se precizează că textele sunt din Arhivele Militare Române, Biblioteca Arhivistică, Registre istorice, R.I. 650, ff. 141-153.

[50] *Enciclopedia României*, p. 876.

restabilită. (...) Măsurile militare luate de generalul Averescu zdrobesc în câteva zile răscoala, dar represiunea devine de o ferocitate inutilă[51].

Este greu de admis că datele din *Enciclopedia României* nu sunt corecte, având în vedere că a fost editată „sub Înaltul Patronaj al M.S. Regelui Carol al II-lea”, care nu avea interesul să falsifice numărul victimelor produse din ordinul monarhiei. Totuşi, cifra din Enciclopedie poate fi chiar mai mică decât în realitate, căci pe lângă cei „măcelăriți fără milă” au mai fost şi alte victime din rândul celor grav răniți care au murit mai târziu; au murit şi unii arestați din cauza schingiuirilor la care au fost supuşi, au murit mulți copii din casele incendiate, rămaşi fără adăpost în timp ce zăpada încă se menținea în luna martie[52].

Cei care au executat represiunea au raportat un număr mai mic de victime, cum a raportat şi generalul Lambrino.

În 1912, ministrul de Interne Alexandru Marghiloman, care învinuia pe liberali de crimele comise, susținea că a constat că din arhiva instituției pe care o conducea lipseau 30 de dosare din anul 1907. Imediat, conservatorii au declanşat o virulentă campanie împotriva liberalilor, acuzându-i că au sustras dosarele care conțineau documente despre „instigațiile la răscoală” ale PNL, precum şi ordinele de „măcelărire în masă” a țăranilor date de guvern. Este foarte probabil ca numărul exact al victimelor să nu poată fi stabilit, din cauza faptului că cele mai importante dosare privind represiunea au dispărut.

Într-o discuție dintre Marghiloman şi Carol I, regele a spus că dosarele se află la el. Pentru cercetarea celor 32 de dosare, generalul Grigore Crăiniceanu, ministru de Război liberal, a desemnat pe căpitanul Gheorghe Dabija în februarie 1910. Din raportul care conținea 117 pagini rezulta că au fost împuşcați 1786 țărani.

Cifra adevărată a țăranilor omorâți a fost ținută la secret şi nici până astăzi numărul exact al țăranilor morți în timpul şi după represaliile de la 1907 nu este cunoscut.

Ziarele vremii avansau cifre fantastice din punctul de vedere al istoricilor. Totodată specialiştii cred că cifrele publicate erau o manipulare politică îndreptată împotriva adversarilor şi mai ales a guvernului liberal.

În ziarul „Adevărul”, C. Mille a avansat cifra de 11.000 de morți. Gazeta „Facla”, condusă de N.D. Cocea, estima că în 1907 s-ar fi înregistrat 12.000 victime. Cifra de 11.000 de morți a fost mai apoi preluată în timpul comunismului, în special de Mihail Roller.

Pozând în salvatorii patriei aflată în pericol, ambii miniştri vinovați de masacrarea unor oameni paşnici – fiindcă au murit şi mulți nevinovați – au avut de profitat, ca urmare a propagandei prin presă, venind de mai multe ori în fruntea guvernului.

După înăbuşirea răscoalei, cele mai importante subiecte în lumea economică şi politică erau în legătură cu chestiunea agrară. Reprezentanții partidelor politice în Parlamentul României aveau păreri diferite privitoare la legile exproprierii şi ale împroprietăririi.

Liberalii spuneau că propăşirea națională, progresul în interesul națiunii întregi, a fost preocuparea lor constantă. Încă de la 1913 s-a simțit nevoia unei apropieri între

[51] *Ibidem*, vol. 1, p. 875.

[52] *Armata Română şi Răscoala din 1907...*, p. 135: Batalionul 7 Vânători: *17 martie „Timpul: frig şi zăpadă”.*

diferitele pături sociale, cari răspunseseră la chemarea ţării. Constatasem atunci că între idealul nostru democratic şi realitate, distanţa era prea mare. O disproporţie atât de mare dintre marea proprietate imobiliară şi munca agricolă stabilise în decursul vremilor o ierarhie socială ce nu putea dăinui. Pe treptele de sus ale acestei ierarhii ajunseseră oameni puternici prin averea lor, care-şi făceau din nedreptate o armă de câştig, iar pe treptele de jos ale aceleiaşi ierarhii rămăseseră oameni prea slabi, care nu-şi puteau face din dreptate o armă de apărare. Extremele trebuiau apropiate. Oamenii politici au căutat soluţii pentru a găsi armonia socială şi dacă n-ar fi izbucnit războiul reforma agrară ar fi fost înfăptuită cu un ceas mai devreme[53].

Că nu s-a putut încă distribui pământul, aceasta este o chestiune de executare, dar principiul fiind deja pus în Constituţie, este dat în folosinţă sătenilor, restul fiind numai o chestiune de procedură[54]. Prin reforma agrară am reuşit să facem din muncitorul agrar proprietar, dacă în reforma muncitorească năzuim – şi vă dorim d-voastră să o faceţi cât mai curând – să apropiem pe muncitori de proprietar, aceasta fiind o preocupare mai înaltă, numită linişte socială[55].

Teodor D. Mexi publica în august 1907 un studiu în care făcea propuneri pentru atenuarea contradicţiei economice dintre proprietarii moşiilor şi ţăranii care le lucrează, fără a avea în vedere exproprierea, cu speranţa că guvernul va aplica măcar câteva dintre ele[56].

Deputatul conservator Nicolae Filipescu[57], polemizând cu liberalii, le reproşa că au deşteptat în mintea ţărănimii noastre făgădueli nerealizabile. Astfel, în 1892 au spus că fiecare ţăran este îndreptăţit a cere 5 hectare din moşiile statului, dar după calculele deputatului Creangă, pentru a da fiecărui ţăran 4 hectare, trebuie să se vândă 2.000.000 hectare la 845.000 ţărani. După ce au infiltrat în mintea ţăranilor speranţe nerealizabile, ajungând la putere liberalii nu mai susţin aceasta, dezamăgindu-i[58]. Filipescu susţinea că oricând s-a produs vreo mişcare ţărănească, întotdeauna, dar întotdeauna, în dosul răscoalei am găsit Partidul Liberal. În 1900, când s-a produs o răscoală în judeţul R. Sărat, Partidul Liberal a delegat pe Palade să facă o anchetă privitoare la modul în care s-a potolit răscoala şi acesta a afirmat că: Partidul Liberal, ca un singur om, trebuie să se arate solidar în faţa acestor schingiuitori cu cei care au fost loviţi pe nedrept, formulare care arată că liberalii se solidarizau cu aceia care se răzvrătiseră în contra legii[59]. Când au loc tulburări ale ţăranilor în guvernarea conservatoare, liberalii învinovăţesc guvernul că nu ştiuse să înlăture cauzele adânci cărora s-ar fi datorat răscoala (din 1907), dar în 1888 Partidul Liberal fusese 12 ani la putere şi avusese tot timpul să dea satisfacţie aspiraţiunilor ţărănimei. Lunga cârmuire liberală ne-a lăsat moştenire o răscoală de reprimat, iar guvernul Teodor Rosetti a fost denunţat ţării pentru sângele ce s-a vărsat. În materie de administraţie, au mers până la anihilarea întregului aparat administrativ, în Apelul către ţară din 21 august 1894 spunând: Să luptăm

[53] *Ibidem*, pp. 7-9.

[54] *Ibidem*, pp. 12-13.

[55] *Ibidem*, p. 15.

[56] Teodor D. Mexi, *Memoriu pentru chestiunea agrară*, Bucureşti, Tipografia Ghiţă I. Nicolaevici, 1907.

[57] N. Filipescu, *Chestiunea ţărănească*, discurs rostit în Cameră la 26 decembrie 1907.

[58] *Ibidem*, p. 5.

[59] *Ibidem*, p. 6.

pentru a desfiinţa jandarmeria rurală şi subprefecturile care sporesc în mod inutil cheltuielile statului şi ale comunelor şi nu sunt decât un mijloc de apăsare şi de prigonire a cetăţenilor, dar după catastrofă[60] s-au convertit la ideile pe care le combătuseră, propunând chiar sporirea subprefecturilor şi jandarmeriei. Filipescu cerea guvernului aflat la putere să sprijine agricultura practicată de ţărănime, căci Ungaria cheltuieşte 16 milioane pentru a ajuta producţia agricolă, iar Statele Unite, unde bugetul agriculturii absoarbe sute de milioane, unde sunt 200 de ferme sau câmpuri de experienţă care răspândesc seminţe alese şi propagă prin broşuri cele mai bune metodele de agricultură, au ajuns la rezultate uimitoare, aclimatizând seminţe rezistente la secetă. El consideră că programul liberal publicat în mijlocul răscoalei este nesăbuit, la fel ca înfiinţarea Casei Rurale şi a modului de reglementare a funcţionării acesteia. Casa Rurală dispunea de 10.000.000 lei anual şi dând 5 hectare fiecărui ţăran cu 350 lei pogonul, poate să vândă în fiecare an pământ numai la 2.600 ţărani, dar trebuie să dea pământ la 845.000 de ţărani care vor să cumpere şi îi vor trebui Casei Rurale 400 de ani pentru a vinde anual acestora câte 5 ha[61].

Nicolae Iorga şi A.C. Cuza publicau Programul Partidului Naţional-Democrat, care prevedea în politica internă revizuirea operei de împroprietărire de la 1864, în sensul de a se lărgi împroprietărirea acolo unde s-a dat lipsă şi de a se înlătura uzurpatorii acestor pământuri, căci din cei 406.429 ţărani împroprietăriţi cu 1.654964 hectare şi cei 60.000 cărora li s-au dat locuri pentru casă şi grădină, se poate ca unii dintre ţărani să nu fi primit întregul lot ce li se cuvenea şi după cum se poate că mulţi au pierdut acel lot, care a fost acaparat prin mijloace abuzive de către arendaşi sau alte persoane. Programul lor mai prevedea colonizarea moşiilor statului cu plugari români şi întemeierea de ferme model, cu anexe de industrii agricole; hrănirea Casei Rurale cu excedentul bugetar pentru ca aceasta să cumpere moşiile de la societăţile de asigurare şi de binefacere, dar această prevedere nu se putea aplica dacă nu exista excedent; cereau interzicerea aducerii de lucrători agricoli străini şi crearea unui Oficiu permanent al muncii, dar acestea nu erau măsuri de natură să amelioreze situaţia economică insuportabilă a ţăranului român. Programul nu conţinea prevederi pentru împroprietărirea celor care nu au primit pământ la 1864 sau a familiilor noi apărute după această dată[62].

Deputatul conservator-democrat C. Dissescu afirma că regele a făcut o greşeală aducând la guvernare partidul lui P.P. Carp în locul Partidului Naţional-Liberal al lui I.I.C. Brătianu, fără să aibă loc alegeri parlamentare[63], numai pentru motivul că îi promisese, după ce Carp îl ameninţase că ar putea avea soarta regilor Franţei. Legea islazurilor din august 1920, în opinia sa, a fost o expropriere deghizată. Dissescu ceruse precizări privitoare la procentul din 4.000 de pogoane care trebuiau expropriate, deşi ştiau că acest lucru nu se poate face fără modificarea Constituţiei. Se părea că dau sute de mii de pogoane, însă în realitate nu puteau da nimic[64].

---

[60] Aluzie la marea răscoală ţărănească din primăvară.
[61] *Ibidem*, p. 15.
[62] *Calendarul neamului românesc*, 1911, pp. 171-176.
[63] C. Dissescu, Discurs rostit la întrunirea partidului conservator-democrat din Sala Eforiei în ziua de 23 ianuarie 1911, Imprimeria ziarului „La Roumanie", 1911, p. 29.
[64] *Ibidem*, p. 30.

Virgil Gabrielescu publica la 30 septembrie 1910 un amplu articol în care afirma că modalitățile prin care s-ar putea aduce o îmbunătățire reală şi folositoare țărănimii nu se poate face prin paleative şi jumătăți de măsură, ci prin reforme largi, adânci, radicale care să pună capăt nenorocitei stări de astăzi[65]. Pentru a găsi acele reforme îndemna pe oricine a studiat această chestiune să scrie, să facă anchete şi monografii săteşti pentru a cunoaşte viața țărănimii în lungul şi latul țării cu toate împrejurările şi nevoile locale, sperând că din acestea va ieşi strălucitoarea lumină care va avea darul să deschidă mintea celor care ne conduc spre a rezolva cu dreptate şi real folos această grea problemă. Marea proprietate este arendată de trusturi străine care exploatează pe țărani. Societățile de asigurare conduse de străini arendează şi cumpără pământ exploatând în acelaşi mod pe țărani.

Prin luarea în arendă a pământului de către obştile săteşti se va putea îmbunătăți starea materială a clasei țărăneşti. În aceste obşti credem că stă o bună parte din rezolvarea vastei şi complexei probleme a îmbunătățirii soartei țăranilor noştri[66].

Fiindcă lipsea pământul pe care să-l arendeze obştiile, propunea arendarea exclusivă la obştiile săteşti a moşiilor ce sunt de arendat şi prin cumpărări de pământ de la Casa Rurală, dar din cauza corupției funcționarii preferă pe alții. O clasă românească de mijloc va umple prăpastia dintre cele 5 milioane de țărani şi câteva mii de oameni din clasa conducătoare care primea în sânul ei elemente străine de neamul şi aspirațiile noastre, de limba şi credința noastră[67].

Prin scrisoarea de la 7 septembrie 1913, Ion I.C. Brătianu cerea desăvârşirea reformelor agrare printro intervențiune a statului cu drept de expropriere unde este nevoie pentru creşterea proprietății țărăneşti, stabilirea colegiului electoral unic, grabnica înmulțire a tuturor mijloacelor de instrucțiune şi educațiune[68].

Replica adversarilor politici nu a întârziat în manifestul partidului către alegătorii colegiului III, prin care conservatorii[69] se adresau țăranilor astfel: iar voi țărani care n-aveți pământ sau aveți prea puțin, ascultați ce vreau să vă spun şi luați aminte: vrem să vindem pământ din unele proprietăți, dar voi să nu fiți vrăjmaşii marei proprietăți, şi iată de ce: toată Țara Românească de s-ar sfărma în loturi, nu vi s-ar ajunge ca proprietari. Astăzi avem în România un milion şi trei sute de mii de familii de țărani. De s-ar vinde două milioane de pogoane – cam atât s-aude – cel mult două sute de mii de capi de familie vor căpăta pământ. Abia două din 13 se vor bucura de această desfacere, iar 11 – adică peste un milion de familii – nu numai că nu vor dobândi pământ, dar le va merge ceva mai rău ne mai găsind de muncă pe moşiile desfăcute în loturi. *Noi, care ne credem datori să vă spunem cinstit tot adevărul, vrem să ştiți lămurit aceasta.* P.P. Carp spune că vor continuau lupta lor împotriva împroprietăririi: *Puneți pe țăran să facă muncă intensivă pe lotul lui*. Dar înainte de a face muncă intensivă trebuie să aibă lotul

[65] Virgil Gabrielescu, „Din chestiunea țărănească. Arendaşul în România”, în *Calendarul neamului..., op. cit.,* pp. 83-137.
[66] *Ibidem*, p. 117.
[67] *Ibidem*, p. 51.
[68] *Ce a făcut PNL..., op. cit.*, pp. 8-9.
[69] Ziarul „Opinia Oltului”, organ independent, bilunar, an I, nr. 8, 1 mai 1914.

lui. Totuşi, recunoscuse într-o cuvântarea anterioară că *ţăranii sunt în aşa stare că nu o mai putem tolera*, stare ce provenea din reaua distribuţie a proprietăţii, care trebuia înlăturată cu o distribuţie mai dreaptă în raport cu întinderea pământului şi cu numărul locuitorilor.

Deputatul Şuculescu arăta că instrumentul cu care se poate face o mai bună distribuţie a proprietăţii, potrivit soluţiei liberale, este exproprierea[70]. Considerând că singura bogăţie a ţării era renta pământului şi creşterea ei este rezultatul muncii tuturor din această ţară, el cerea corpurilor legiuitoare să dea liberalilor instrumentul numit expropriere, căci nu vor face spoliaţiune cum crede Carp.

Ţăranul va deveni soldat conştient şi va apăra proprietatea sa, va lupta pentru interesul său, nu pentru alţii, ştiind că dacă nu se va mai întoarce acasă din război, copiii lui au cu ce să trăiască, sunt feriţi de grija zilei de mâine. Deci, trebuie luate măsurile necesare pentru a face din soldatul român un soldat conştient că plecând pe câmpul de luptă nu se va teme că familia sa rămâne în nevoi şi mizerie, adică să se facă reforma agrară şi să-l împroprietărească. Nu se poate ca pentru 700 şi ceva de proprietari să stea în loc o ţară întreagă şi să vadă cum pier de foame fraţii noştri[71]. Exproprierea plătită cu bani de către ţărani înseamnă vânzare.

Take Ionescu a prins ideea, răsturnând opinia lui Brătianu, care voia să facă expropriere. *Nu e deajuns să dai pământ ţăranului, trebuie să-i dai şi mijloacele de a-l cultiva. De unde şi cine să dea bani în acest scop?* Plata pământului cu bani, cu dobânda şi anuităţi, cu banii necesari cumpărării inventarului agricol (vite, unelte, sământă) şi dobânda aferentă, va ajunge la sume mari care nu vor putea fi plătite; el spunea că în loc de bani, plata să fie în rentă, însă discuţia părea a fi zadarnică[72].

I. Leţu scria în articolul *Reforma electorală*[73] că *alcătuirea electorală din ţara noastră lăsa mult de dorit*. Din punctul de vedere al drepturilor cetăţeneşti, acestea sunt egale şi indivizibile pentru toţi cetăţenii unui stat, aceasta fiind logica democratismului modern, logică ce nu poate fi combătută decât căzând în absurd. *Votul este cea mai de seamă exprimare a drepturilor cetăţeneşti. Având aceleaşi drepturi, votul trebuie să fie egal, oricare ar fi averea celor care votează*. Când s-a admis votul reprezentativ, se făcea trecerea de la sistemul absolutist la cel de libertate şi acesta era un progres. Aşa s-a ajuns la formarea colegiilor electorale. Se ştirbea însă dreptul unor alegători. Nici colegiul unic nu este soluţia corectă, căci interesele alegătorilor fiind diferite, nu se poate ca patronii, muncitorii, negustorii şi ţăranii să aleagă acelaşi reprezentant, căci au interese diferite, pe care nu le poate susţine reprezentantul unic. Este necesar votul universal, fiecare categorie socială având reprezentantul său care îi reprezintă interesele.

În alt articol acelaşi autor prezenta toate dezavantajele colegiului unic.

Constantin Argetoianu, om politic conservator care era contra reformelor, văzând cursul evenimentelor, şi-a schimbat opinia: *Intransigenţa mea dinainte de război pierduse mult din rigiditatea ei.* Renunţând la împotrivirea faţă de reforme, i-a propus lui

[70] *Ce a făcut PNL ..., op. cit.*, p. 16.
[71] *Ibidem*, pp. 23-24.
[72] „Opinia Oltului", an I, nr. 6, din 1 aprilie 1914, articolul *Reformele*.
[73] *Ibidem*, an I, nr. 7, din 15 aprilie 1914.

Averescu şefia unei noi formaţiuni politice numită Liga Poporului şi acesta a acceptat. Numai popularitatea lui putea mobiliza şi fanatiza masele de care aveam nevoie. Şi iată cum, în lipsa altor posibilităţi, am sfârşit prin a mă împăca cu ideea de a lua pe Averescu în braţe. Averescu era chinez în ale politicii. Spirit apolitic în toată puterea cuvântului, Averescu punea picioarele în toate străchinile pe care le întâlnea în cale, dar şiret din naştere şi fără nici un fel de scrupule, îi plăcea să se învârtească tocmai în acele probleme politice meschine care se puteau rezuma în două cuvinte: asaltul puterii. Era el, Averescu, cum era, dar era. Zilnice dovezi îmi arătau popularitatea lui în nemaipomenită creştere. În jurul lui Averescu s-au strâns câţiva nemulţumiţi alături de C. Argetoianu, care votase contra reformelor în 1917 şi cu aceştia generalul Averescu credea că va putea îndrepta şi regenera ţara, va putea clădi edificiul României Mari. Liga urmărea respectarea articolului 31 din Constituţie: Naţiunea îşi alege reprezentanţii ei, iar aceştia, prin delegaţii lor, guvernează ţara (concepţie liberală rămasă literă moartă); stabilirea răspunderilor nenorocirilor care s-au dezlănţuit asupra ţării în ultimii ani; reforme agrare, electorale şi administrative care să se asigure ordinea socială în stat.

Pentru a înfăptui reforma agrară era necesară modificarea Constituţiei şi la 30 decembrie Liga Poporului a publicat un manifest către alegători privitor la chestiunea reformelor, însă de la 13 aprilie 1918, când a apărut primul număr al ziarului „Îndreptarea”, nu s-a mai scris nimic despre reforme, ci numai polemici pe tema răspunderilor. Reforma agrară trebuia să acorde celor împroprietăriţi întinderea de pământ necesară să le asigure traiul şi propăşirea familiilor lor şi plata pământurilor expropriate să se facă în numerar, pe cât va fi cu putinţă[74].

La 23 decembrie 1918 guvernul Coandă a emis Decretul-lege electorală, iar Partidul Liberal a lansat manifestul-program prin care, pe lângă reforma electorală şi cea agrară privitoare la exproprierea şi împroprietărirea ţăranilor, rezolva în spirit democratic problema chestiunii muncitoreşti. După publicarea Decretului-lege pentru reforma agrară ziarul „Îndreptarea” acuza pe liberali că au anunţat împroprietărirea ţăranilor în 1913 şi nu au realizat-o în ani de făgădueli şi zvârcoliri sterpe[75].

Părerea liberalilor era că poporul când are ce-i trebuie se dezvoltă liber, conştient, fără zguduiri. Reforma agrară era strâns legată de problema lărgirii dreptului de vot, căci înfăptuirea ei reducea numărul de alegători la colegiul I. Argumentul liberalilor era că dacă i se ia dreptul de vot omului, nu i se astupă gura, căci dacă nu îşi spune părerea prin vot, o spune prin revoluţie. Dacă votează numai câteva mii de oameni în raport cu câteva milioane se dă posibilitatea străzii să-şi spună cuvântul mai eficace decât în adunările legale.

G. Panu arăta că pentru emanciparea economică a maselor şi aplicarea ideilor democratice este necesară reforma de modificare a legii electorale şi introducerea votului universal, aceasta fiind singura reformă în stare să modifice situaţia politică existentă şi să reducă pe Rege la rolul modest de şef al unui popor liber[76]. *Fără sufragiul universal noi nu vom putea realiza nici odată nici una din reformele noastre. Ştiind*

[74] Argetoianu, *Memorii...*, vol. V, cap. XX.

[75] D. Lupaşcu, *Răspunderile domnului General Averescu*, Bucureşti, Imprimeria Independenţa, 1919, p. 62.

[76] G. Panu, *Sufragiul universal*, Bucureşti, Tipografia Lupta, 1893.

din ce elemente se compun actualele colegii şi mai ştiind formaţiunea obişnuită a camerelor, este o utopie a crede că darea de pământ tuturor ţăranilor, impozitul progresiv, mărginirea influenţei marii proprietăţi etc., vor putea deveni articole de lege. Parlamentele rezultate din sufragiul restrâns şi cenzitar chiar dacă ar acorda un beneficiu, a doua zi vor lua cu o mână ce au dat cu cealaltă, cum au făcut cu legea rurală din 1864[77].

Pentru reformele economice, sufragiul universal este condiţia *sine qua non*. El *constituie unul din cele mai importante puncte ale programului radical, adversari ai sufragiului universal fiind reacţionarii de toate felurile, care văd o nenorocire în acest mod de votare.* George Panu se adresa celor care aveau interes politic şi economic să se introducă votul universal, dar erau indiferenţi sau chiar contra. *În aceste elemente stă izbânda ideei. La noi masa electorală cuprinde toţi contribuabilii care au împlinit vârsta de 21 ani, ea rămâne aceeaşi, trebuie numai desfiinţate categoriile arbitrare numite colegii electorale. Obiecţiunile care se fac sunt lipsite de valoare*[78].

Programul politic al Partidului Naţional-Liberal adoptat la congresul din 20 octombrie 1913 a stabilit necesitatea de a face exproprierea în anumite condiţii, cu o dreaptă despăgubire, ajungând la o mai bună repartiţie a proprietăţii funciare care să fie conformă cu interesul general. În acest scop se impunea neapărat schimbarea sistemului electoral, prin modificarea organizării corpurilor legiuitoare. Se considera necesar ca Adunarea Deputaţilor să aibă un colegiu unic al tuturor ştiutorilor de carte, cu reprezentarea minorităţilor, iar neştiutorii de carte să voteze indirect în acelaşi colegiu[79]. Ulterior s-a renunţat la sistemul colegiului şi s-a admis votul universal.

Liberalii credeau că nu se poate face revizuirea constituţiei datorită conservatorilor, dar fără ei reformele nu se puteau înfăptui pe calea legală. S-au înşelat: în sesiunea Senatului la Iaşi, când se discuta adoptarea reformei agrare, senatorul Paul Brătăşanu a luat cuvântul[80] *pentru o întreită datorie*: aceea de proprietar, de iubitor al ţăranului român şi de naţionalist, respingând insinuările că partidul său acceptă reforma fără s-o fi dorit. Take Ionescu *a luptat pentru a impune principiul sfânt al Constituţiei noastre că puterea emană de la naţiune şi că* factorul *de sus trebuie să ţină seamă de ea. În 1914 a cerut revizuirea Constituţiei şi pentru aceasta au făcut cartel cu liberalii*[81].

În decembrie 1916 Brătăşanu i-a cerut lui Take Ionescu să impună guvernului discutarea şi votarea reformelor. Au fost de acord cu liberalii ca pentru reforma agrară să se dea 2 milioane de hectare şi atâtea li s-au dat. Cele 2 milioane de hectare să se ia cu scară progresivă, astfel ca proprietatea de 500 de hectare să rămână neatinsă, fiindcă ar fi pământ suficient pentru ţărănime şi proprietarilor le rămânea o întindere de pământ pe care să o pună în valoare imediat. Statul să cumpere în aceleaşi condiţii proprietăţile oferite de proprietarii expropriaţi, excedentul intrând în cele 2 milioane de hectare[82].

---

[77] *Ibidem*, p. VII.

[78] *Ibidem*, p. 88.

[79] Şerba Rădulescu-Zoner, *op cit.*, p. 158.

[80] Paul Brătăşanu, Discurs rostit la Senat, cu ocazia dezbaterilor Legii pentru împroprietărirea ţăranilor, p. 3.

[81] *Ibidem*, p. 6.

[82] *Ibidem*, p. 15.

Cerea să se exproprieze cele 500.000 ha cultivabile din Cadrilater, să nu le rămână bulgarilor care au masacrat populația românească.

Brătăşanu considera că nu era suficient ca două milioane de hectare din proprietatea particulară trebuie date țăranilor. *Să li se dea mijloace pentru a se putea apuca cât mai repede de muncă. Să se facă comisii pentru studierea tuturor nevoilor agricole, să se facă tablouri cu necesarul de maşini agricole spre a le comanda din vreme şi a le avea la timp pentru a începe imediat cultura pământului. Pentru aceasta e nevoie de oameni cinstiți, competenți şi cu experiență. Aşa va fi în România Mare. În această prefacere a organizațiunii noastre economice băncile populare vor avea un rol de seamă. Mica proprietate îşi poate îndeplini rolul său economic tot aşa de bine – dacă nu mai bine – decât marea proprietate dacă este bine îndrumată*[83]. *Reforma agrară trebuie realizată prin dare de loturi individuale, fiecare țăran să aibă proprietatea sa. Celor ce trebuie să se deplaseze din cauza insuficienței pământului din localitatea unde se găsesc, să li se construiască locuințe sistematice. Să se formeze societăți de construcții de locuințe țărăneşti al căror cost s-ar achita în termen lung. Să se pună la dispoziția țăranilor unelte agricole perfecționate. Este absolut necesară crearea de industrii agricole în toate regiunile, întinderea şi transformarea forței motrice de orice natură pentru ca țărănimea să-şi poată găsi de lucru şi în timpul iernii*[84]. Îşi exprima convingerea că reformele vor fi înfăptuite fără şovăire.

În noiembrie 1919 au avut loc primele alegeri parlamentare (pentru Adunarea Deputaților – între 2-4 noiembrie, iar pentru Senat – între 7-9 noiembrie) pe baza votului universal, la care, pentru prima oară, cetățenii din toate provinciile româneşti au ales un singur Parlament al României Mari[85].

Ziarele vremii au publicat informații despre Decretul-lege pentru votul universal şi despre reforma agrară. Cităm, în mod deosebit, opinii publicate în ziare din județele Olteniei – Romanați şi Olt – ele reprezentând fidel politica partidelor politice aflate în competiția pentru putere. Principalii competitori erau conservatorii şi liberalii, dar vom vedea că atunci când pe scena politică au intrat şi alți competitori, conservatorii şi liberalii şi-au dat mâna pentru eliminarea noilor veniți.

Ziarul independent „Opinia Oltului"[86] arată că Nicolae Filipescu a adus acuzații lui Brătianu în ceea ce priveşte pregătirea pentru război a armatei. După expediția din Bulgaria în 1913 s-au văzut calitățile ostaşului român şi lacunele organizației noastre militare. Guvernul – oricare ar fi fost – era dator să remedieze toate relele armatei, dar d-l Brătianu, gelos pe succesul lui Titu Maiorescu, după întoarcerea armatei în țară, prin scrisoarea program din septembrie 1913, a început campania reformistă care a sustras atenția de la nevoile armatei şi până în mai 1914 a urmat epoca frământărilor politice interne şi propagandei electorale, în care guvernul se gândea la expropriere, nu şi la nevoile armatei, deşi Marghiloman atrăgea atenția în Senat asupra acestor nevoi.

---

[83] *Ibidem*, p. 19.

[84] Discurs rostit la 27 iulie 1919 la Adunarea din Caracal, p. 31.

[85] ****Istoria României în date*, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 2003.

[86] „Opinia Oltului", ziar independent, an II, nr. 17 din 15 octombrie 1915, articolul *Partidul conservator şi pregătirea armatei.*

Cuvintele lui Marghiloman veneau din patriotismul curat care vrea ca scutul țării să fie cât mai puternic şi din priceperea bărbatului de stat care prevedea apropiatul cataclism general.

De asemenea, Grigore Cantacuzino, întro scrisoare adresată alegătorilor din Olt, în mai 1914, făcea o expunere ce pare profetică: *În corpurile legiuitoare Partidul Conservator, consecvent cu atitudinea sa de la început s-a pronunțat hotărât contra revizuirii cerută de guvernul liberal pentru că a găsit că revizuirea este neoportună, atât din cauza situației nesigură în afară, cât şi din cauza situației financiare, foarte şubredă la noi, ca şi în Europa întregă. Partidul Conservator a crezut că azi toate sforțările țării trebuie să tindă la întărirea armatei, lăsând ca celelalte chestiuni să fie rezolvate întrun timp mai depărtat, când situația armatei ca şi situația generală, vor fi complect asigurate. Din nenorocire pentru țară, prevederile lor au fost întemeiate: în iulie 1914 a izbucnit războiul general, dată până la care guvernul liberal nu a făcut nimic, deşi putea aduce armatei îmbunătățirile pe care le reclama o organizației militară modernă.* Autorul se întreba ironic dacă Brătianu din nepricepere sau din încăpățânare n-a ascultat de cuvintele ce îi arătau calea adevărului.

Nicolae Titulescu voia transformări în viața politică internă a țării, voia accesul tineretului la conducerea țării fiindcă era mai receptiv la reforme sociale şi politice, voia anumite înoiri ale vieții politico-sociale, fără a depăşi pragul relațiilor burgheze statornicite[87].

Problema agrară l-a preocupat încă înainte de răscoala din 1907, în lucrarea *Împărțeala moştenirilor*, în care scria că: *Chestiunea țărănească a rămas încă arzătoare şi ultimii ani de criză agrară i-au învederat mai mult ca oricând gravitatea.* În opinia sa rezolvarea problemei țărăneşti consta în concilierea interesului țărănimii cu interesele moşierimii[88].

Ziarul „Țăranul”[89] evidenția faptul că după răscoală au apărut apărători de ocazie ai țărănimii, nesinceri, căutând satisfacerea ambițiunii lor personale, apoi făcea o prezentare elogioasă lui Nicolae Titulescu, un iubitor al țărănimii, care înainte de răscoală scria că *jumătate din pământul țării e în mâna a 4.000 de oameni, iar jumătatea cealaltă în mâna a un milion şi ceva de țărani. Starea proprietarului azi la noi e absurdă şi periculoasă.*

În acelaşi ziar Titulescu se adresa țăranilor arătând că dacă va fi ales ca deputat de Dolj, va fi preocupat în primul rând *de chestiunea pământului de care aveți nevoe pentru a vă îndestula trebuințele; de mijlocul prin care plugarul poate, muncind, să dobândească în chip uşor pământul necesar traiului său; de mijlocul prin care pământul dobândit să nu fie împărțit în mici fărâme şi să-i rămână pe vecie, fără să fie ridicat de cămătari şi exploatatori. În al doilea rând de chestiunea înlesnirii sătenilor de a lua moşii în arendă şi, în al treilea rând, de interesele țărăneşti în învoielile agricole pentru cei care nu au pământ îndeajuns sau care nu pot lua în arendă atâtea pogoane de câte au nevoe.* În numărul următor al ziarului[90], Titulescu scria articolul

87 Ion M. Oprea, *Nicolae Titulescu*, Bucureşti, Editura Ştiințifică, 1966, p. 52.
88 *Ibidem*, p. 54.
89 „Țăranul”, organ de presă al Partidului Național Liberal, an I, nr. 1, duminică, 6 mai 1907.
90 *Ibidem*, nr. 2, miercuri, 9 mai 1907.

Țăranul și pământul în care lua ca bază lucrările economiștilor George C. Creangă și Gr.G. Turburi (şef birou în serviciul statistic al Ministerului Domeniilor) şi făcea calculul pământului necesar pentru împroprietărirea țăranilor. Primul susținea că în România ar fi 688.975 țărani capi de familie fără pământ sau cu mai puțin de 4 pogoane. În comunele rurale (afară de Dobrogea, unde 66% dintre țărani au în proprietate mai mult de 7 hectare) erau 398.975 bărbați peste 21 ani care nu plăteau *foncerie, patentă sau licență*, dar sunt muncitori agricoli. Aceştia, împreună cu cei 290.000 contribuabili, dau cifra de 688.975 care nu au pământ ori nu au suficient. Calculul a fost criticat de economistul Gâdei, fiindcă nu toți cei 398.975 ar fi numai țărani, unii fiind comercianți sau industriaşi. Populația rurală a țării fiind de 5.011.584 suflete, din care 2% sunt străini, rămâne cifra de 4.911.353 suflete. În medie familiile au 4-5 suflete şi rezultă că în comune sunt 1.105.054 capi de familie. Scăzând de aici pe cei 895.457 țărani contribuabili la foncerie până la 10 hectare, rămân 209.579 capi de familie săteni lipsiți de pământ, copărtaşi, comercianți şi meşteşugari netrecuți în rolurile de patentă. Săteni cu mai mult de 10 hectare, după calculul lui Gr. G Turburi, ar fi 64.000. Scăzând din cifra de 209.579 populația rurală cu profesiune 15%, pe copărtaşii cu 4 pogoane şi mai mult şi pe cei 64.000 ajungea la concluzia că 114.000 săteni sunt complet lipsiți de pământ. Aceştia, *împreună cu 290.000 care au mai puțin de 4 pogoane dau cifra de 404.000 țărani capi de familie care sunt lipsiți de pământ sau fără pământ suficient şi fără vreo profesiune*.

Concluzia lui Titulescu era că acestă cifră, în care *mai mult de o treime din populația noastră rurală n-are pământ şi nici n-are vreo profesiune din care să-şi agonisească traiul,* este periculoasă. Continuând serialul de articole în ziar, scrie despre *nevoile clasei rurale*: şcoala este pârghia de căpetenie menită să ridice populația rurală din nămolul ignoranței. Lipsesc terenurile pentru şcoli şi mijlocul pentru a le obține ar fi să se autorizeze exproprierea, dar aceasta nu se poate face fără a modifica Constituția. El tratează situația învățătorului aruncat la sate întrun mediu abrutizat, care să predea singur la 5 clase, astfel că nu poate face față chemării sale. Îi trebuie locuință, hrană, o haină mai bună. Elevii nu au aproape nimic din ce le trebuie. Nu au haine, încălțăminte, cărți şi abia găsesc în casă o hrană sărăcăcioasă.

Înscris în Partidul Conservator-Democrat, după ce a fost refuzat de Partidul Liberal, încă din 1908 a înscris reforma constituțională în programul său. Partidul va studia reformele anunțate, va aştepta soluțiile guvernului şi le va aproba, ori le va combate dacă nu corespund cu propriile sale soluții. *Suntem partizani ai tuturor sistemelor amiabile care au drept scop să treacă cât mai mult pământ în stăpânirea țăranilor. Dacă sistemele acestea nu pot da roadele cuvenite, nu putem fi vrăjmaşii vânzării forțate*[91].

Titulescu nu admitea ca exproprierea să devină armă contra proprietății de care este nevoie, fiindcă ea deține mijloace superioare de cultură şi este, în mare parte, suportul economic al clasei conducătoare. Privitor la reforma electorală voia satisfacerea aspirațiile legitime ale maselor, dar fără o atingere a bazelor esențiale ale societății[92].

[91] Nicolae Titulescu, Discurs rostit la întrunirea publică a partidului conservator-democrat din 26 ianuarie 1914 în sala Dacia, p. 9.

[92] *Ibidem*, p. 11.

La 30 decembrie Liga Poporului a publicat un manifest către alegători privitor la chestiunea reformelor arătând că era necesară modificarea constituției pentru înfăptuirea reformei agrare.

„Ecoul Romanațului” scria că Partidul Liberal a propus ani de zile şi a luptat să învingă toate piedicile şi toate duşmăniile ca să înscrie în Constituție reformele, iar dacă nu le-a putut desăvârşi, *astăzi, când se pot îndeplini, va da tot ajutorul său oricărui guvern care îşi va lua această sarcină, deoarece nu poate primi ca Statul care va adăposti pe toți românii să nu se reazime pe o țărănime înstărită şi stăpână pe hotărârile ei*[93].

„Cuvântul țărănesc” scria despre Adunarea Constituantă: *Parlamentul – dacă se mai poate numi astfel adunătura imundă, izvorâtă din dol, fraude şi sânge – s-a închis. Adus la putere, nu se ştie cum, în împrejurări care azi încă sunt un mister, vrăjitorii mari, vracii iluştri aveau reformele în buzunar şi erau gata de azi pe mâine să transforme temeinic şi din temelie viața acestei țări, care începea să devină calvarul marii majorități a cetățenilor. (...) România mai bine de un an a trăit ca stat anarhic, fără constituțiune, iar cea care a fost votată în primăvară şi botezată tot astfel constituie nu rodul unui acord politic sau contractul liber consimțit, ci voința trufaşe a unui om amețit de fumul măririi*[94].

„Cuvântul țăranilor” anunța pe prima pagină că *singurul câştig mare ce-l avem astăzi de pe urma războiului e dreptul de vot pentru toți: cu el veți dărâma domnia boerilor mergând cu toții strâns uniți în Partidul Țărănesc*[95]. În alt număr al aceluiaşi ziar, în articolul de pe prima pagină, ziaristul Scevola Zăgănescu îndemna pe țărani *LA LUPTĂ: Voi ați ales pe ai voştri, aşa cum voi ați socotit, poruncindu-le să vadă şi de voi cei mulți şi asupriți. ...întro țară în care totul era de refăcut, harnici, sârguitori, economi şi cuminți v-ați aşezat la rostuire. (...) Ai noştri chibzuiseră o mai dreaptă reîmpărțire a pământului, a acelui pământ atât de mult udat cu lacrimile şi sudoarea voastră. (...) Ai noştri au fos doborâți. (...) În mijlocul tuturor frământărilor, al nedreptăților şi abuzurilor care vor curge în valuri nesfârşite, să ştiți că aveți o armă deosebit de puternică: votul vostru. (...) Nu uitați că popoarele au conducătorii pe care îi merită şi că vouă, cei mulți şi apăsați, vă revine dreptul şi datoria de a scutura povara jugului intern, voi care ați ştiut să-l scuturați şi pe duşman*[96].

Ziarul „Ecoul Romanațului” publică un interviu cu omul politic conservator Grigore Filipescu privitor la reformele promulgate prin decretele-legi. *Reforma agrară* (spunea acesta) *a fost votată de parlamentul din 1917 cu asentimentul conservatorilor şi este în tradiția conservatoare ca să nu se revină asupra unui principiu înscris în Constituție cu toate formele legale. Generalul Averescu, cu care luptăm alături, a declarat că admite lărgirea reformelor, iar nu reducerea lor. Declarațiile „Viitorului” cum că au fost puse în discuție aceste reforme de adversarii partidului liberal, constituie o simplă manoperă electorală.*

---

[93] Ziarul „Ecoul Romanațului” din 25 noiembrie 1918.

[94] Ziarul „Cuvântul țărănesc”, an I, nr. 2, din 25 iunie 1923, organ de presă al partidului țărănesc din județul Olt.

[95] Ziarul „Cuvântul țăranilor”, an II, nr. 1, 30 martie 1920.

[96] *Ibidem*, nr. 2 din 10 aprilie 1920.

Noi înțelegem ca reforma agrară să fie făcută în favoarea țărănimii, iar nu pentru a ridica împotriva lor o nouă clasă. În ce priveşte reforma electorală, nu se mai găseşte în țara noastră nici un om care să nu fie de părere că se poate da țării votul universal fără nici o restricție. Dacă până acum 6 luni s-ar mai fi găsit conservatori care să se împotrivească acordării sufragiului universal de teamă că țărănimea va continua să fie şi pe viitor„zestrea guvernamentală", de la alegerile de astă primăvară, când țără-nimea s-a dovedit atât de conştientă, rezistând pretutindeni presiunii guvernamentale, nimeni în fața acesteia nu mai e împotriva unei reforme a sistemului nostru electoral. În privința formării noului guvern, *s-a crezut întrun guvern de colaborare, dar nu s-a putut face şi d-l Brătianu e de vină. De acum vă pot încredința că este exclusă orice cola-borare a noastră cu d. Brătianu*[97].

Fostul deputat de Olt, D.G. Căpățâneanu, publica în ziarul „Cuvântul țăranilor" un amplu articol în care scria: *Singurul câştig mare ce-l avem astăzi de pe urma războiului este dreptul de vot pentru toți. Cu el veți dărâma domnia boierilor, mergând cu toții strâns uniți în Partidul Țărănesc. Ne pomenim într-o bună zi cu un guvern Averescu, guvern căptuşit cu boieri, pus la cale de Brătianu şi Marghiloman. Partidul Liberal, care timp de 2 ani nu l-a scos pe Averescu din trădător, azi îl ajută să guverneze. L-am văzut pe Brătianu aruncând toate relele de care a pătimit această țară asupra lui Marghiloman. L-am văzut pe Marghiloman apărându-se şi trântind lui Brătianu toate pacostele ce au venit asupra țării din cauza partidului liberal. Mă rog, lupta era pe viață şi pe moarte. (...) Şi Partidul Liberal şi Partidul Conservator sunt formate din câte o o ceată de ciocoi lacomi de îmbogățire.*

A venit la vot legea agrară din Basarabia. Deputații boieri de aici din țară au fugit de la vot. Cei rămaşi în sala de vot, de ruşine că-i striga la vot de pe catalog, au votat-o, aşa că azi în Basarabia fiecare sătean îşi are bucata lui de pământ de 12-14-16 pogoane. A venit şi legea agrară de aici, din vechiul regat român. A doua zi guvernul a izgonit pe ministrul pentru pământ, învățătorul Mihalache din Topoloveni-Muscel, iar primul ministru Vaida Voevod a fost izgonit de la cârma țării. (...) Când a văzut aşa legi bune pentru țărani, Brătianu s-a sărutat cu Marghiloman şi au scos din cutii pe generalul Averescu. Generalul a spus că țăranul se mulțumeşte cu ce-i dai şi că va da pământ cât au zis boierii la Iaşi în 1907. D-l Argetoianu la Iaşi a votat contra pământului la țărani, acum a spus că îmbogățiții de război să nu fie supărați cu niciun bir. Deputatul Mihalache le-a cerut să voteze legea aşa cum a fost făcută şi atunci guvernul a dizolvat parlamentul. Alegerile se vor face în zilele de 26-27 mai pentru deputați şi 30-31 mai pentru senatori[98].

Marin Ilinca, fost prefect de Olt, scrie în acelaşi ziar, „Cuvântul țăranilor", că: *votul universal pe care îl aveți, precum şi pământul care vi se va da nu sunt decât drepturi pe care le-ați cucerit în războiul ce abia s-a terminat şi sunt plătite cu prețul vieții a şapte-opt sute de mii de frați de-ai noştri. Boierii se laudă că ei v-au dat aceste drepturi. Aceste drepturi v-au fost acordate de M.S. Regele Ferdinand, comandantul suprem al armatei pentru vitejia fără seamăn pe care ați arătat-o în Războiul de*

[97] Ziarul „Ecoul Romanațului", an I, nr. 11, din 20 noiembrie 1918.
[98] „Cuvântul țăranilor", anul II, Nr. 1, 30 martie 1920.

Întregire a Neamului. Arată apoi că *o sumedenie de fraţi ai d-voastră, ştiutori de carte, care se găsesc la oraşe şi sate, au înfiinţat un partid politic nou, numit Partidul Ţărănesc, care şi-a pus ca ţintă scăparea ţării din mâinile celor două partide boereşti: liberal şi conservator. (...)* Noul partid a făcut proiectul legilor şi când au văzut boierii că nu e de glumă *şi-au dat mâna cu toţii, au uitat de certurile dintre ei, au alergat la M.S. Regele şi au început să spue tot felul de minciuni pe seama noastră, acuzându-ne că vrem să facem revoluţie. Guvernul Vaida a trebuit să demisioneze, iar în locul lui boierii au adus guvernul d-lui general Averescu.*

Generalul a demisionat din armată, a intrat în politică şi a format Liga Poporului.

La început lumea a crezut că Averescu vrea binele poporului şi a alergat la Liga sa, dar după puţin timp aproape toţi au rămas uluiţi când au văzut cu cine se înconjoară generalul. Toţi boierii vechi şi noi, bogaţi sau scăpătaţi, au alergat la el cu gândul să-şi menţie averile (moşiile) şi alţii cu gândul să le refacă din visteria ţării. Iată ce îşi ziceau boierii: *generalul Averescu este iubit de mulţime, care în prostia ei va da voturile lui sau nouă, partizanii lui, şi astfel se vor înşela amarnic de tot. (...) Şi-a luat ca miniştri oameni din cei care v-au apăsat până ieri, cum a fost C. Argetoianu. Văzând că n-are încrederea oamenilor, generalul Averescu a cerut dizolvarea parlamentului şi M.S. Regele a pus termen pentru alegeri în luna mai.*

Prefectul Marin Ilinca promite să trimită sătenilor o cărticică cu legea împroprietăririi pentru a vota cu reprezentanţii Partidului Ţărănesc[99].

Iorgovan le spunea ţăranilor părerea boierilor depre generalul Averescu: *un erou falş, care nu există decât în mintea proştilor, un trădător înţeles pe sub mână cu Mackensen. Averescu se găseşte la cârma Ţării, venit nu de dragul vostru, ci de dragul lor, venit nu ca întrupare a nădejdilor voastre, ci a nădejdilor lor, venit nu ca să vă dea tot dreptul vostru, ci să vă împace pe unii cu alţii. (...) Nu poate generalul Averescu să fie idolul poporului şi partizanul boierilor în acelaşi timp. Nu mai are drept la favoarea ţăranilor cel care a refuzat în decembrie să ia puterea alături de aleşii ţăranilor, iar acum o primeşte de la cei mai dispreţuitori de ţărani: Duiliu Zamfirescu şi Argetoianu şi prin uneltirile mârşave ale liberalilor, care până ieri îl huleau*[100].

N. Diaconescu scrie că: *Primul parlament al României Mari, ales de popor în scop anume să modifice şi să desăvârşească Constituţia (muma legilor) a fost dizolvat fără ca măcar să-l lase boierii să voteze legea împroprietăririi şi legea electorală. Decretul-lege de modificare al sistemului electoral a fost publicat. S-a admis deci prin această nouă lege că guvernul are dreptul să dizolve Camerele legiuitoare, chiar cînd sunt şi constituante şi să facă şi o lege după care să se facă noile alegeri. Bunul plac n-a fost mai evident ca acum, când legalitatea trebueşte păzită cu cea mai mare sfinţenie de toţi cetăţenii statului, începând de la cel mai de jos până la guvernul ţărei*[101]. Această încălcare a Constituţiei s-a produs fiindcă partidele şi guvernele au fost timp de 50 de ani în afară de lege şi de constituţie, răul la guvernanţii noştri fiind prea înrădăcinat.

---

[99] *Ibidem.*

[100] Camera care trebuia să voteze legea împărţirii pământului, împreună cu guvernul care o făcuse, a fost dizolvată.

[101] „Cuvântul ţăranilor", an II, nr. 3, din 27 aprilie 1920, articolul intitulat *Modificare a legei de votare.*

Noua lege electorală reducea numărul deputaţilor şi, falsificând proporţionalitatea, proteja judeţele mici, în care un deputat era ales de 25.000 alegători, ca în judeţul Fălciu, unde sunt 100.000 alegători şi au 4 deputaţi, şi în judeţele Caliacra, Durostor, Ismail, Muscel, Neamţ, Râmnicu Sărat, Suceava, Tutova, Tecuci şi Vaslui. Proteja şi judeţele cu oraşe mari: Iaşi, Brăila, Covurlui, care rămân cu acelaşi număr de deputaţi, dar persecuta judeţele Prahova, în care numărul deputaţilor era redus de la 13 la 8, Bălţi de la 12 la 6 deputaţi, Ilfov de la 23 la 18, Vâlcea de la 8 la 4, Mehedinţi de la 10 la 6, Teleorman de la 10 la 6, Bălţi, Hotin, Cetatea Albă, Orhei etc. Prin noua lege Vechiul Regat alegea 170 deputaţi, adică un deputat la 41.000 locuitori, iar Basarabia avea 47 deputaţi, adică un deputat la 57.000 locuitori. O dreaptă aplicare a principiului ar fi adus Vechiului Regat 148 deputaţi pentru 7.400.000 locuitori şi Basarabiei 54 deputaţi pentru 2.700.000 locuitori. Şi în Transilvania s-a redus numărul deputaţilor, dar alegerile se făceau tot pe circumscripţii.

În legea liberalilor nu se putea candida în mai mult de două judeţe, dar legea lui Averescu nu mai facea această precizare, generalul acoperind cu numele său fugarii din celelalte partide[102].

Radu Popescu scrie că auzind Marghiloman pe Averescu spunând că ţăranilor o să le dea pământ peste o lună, peste două... peste nouă... că nici ei nu dau buzna aşa după pământ, s-a bucurat şi *când se bucură boierii, poporul se întristează. D-aia l-a pupat Marghiloman pe Averescu, că i-a scăpat de legea lui Mihalache, care dădea şi izlazuri şi pământ la toată suflarea muncitoare de pământ, încât nu mai rămânea decât 200 pogoane de proprietar, iar dr. Lupu la Interne le ridicase jandarmii la comunele rurale şi astfel boierii d-lui Marghiloman n-aveau cu ce mai scoate bieţii oameni la munca forţată, la munca silnică*[103].

Maiorul Gh. Brăescu, într-un articol cu ştersături ale cenzurii, făcea profilul general al candidaţilor şi atenţiona pe compatrioţi cu privire la vot: *Faţa îmbujorată, trai fără grijă; n-au nimic respectabil în ei decât burta, nimic preţios decât inelele, blana şi automobilul. Buni de gură, condamnă ce-au făcut alţii, toţi pretind, trăgând cu coada ochiului la caşcaval, că mor de suferinţele voastre. Pe aceştia să nu-i votaţi; (...) Alegeţi oameni dintre meseriaşi, dintre plugari, dintre preoţi şi învăţători, dintre oameni cu stare câştigată cu sudoarea frunţii; (...) Alegeţi oameni care prin mintea lor s-au ridicat la cele mai înalte trepte, rămânând săraci, în timp ce toţi se îmbogăţeau în jurul lor. Pe aceştia să-i votaţi. Cetăţeni! Îmi fac o datorie de onoare strigându-vă: luaţi sema! Votul universal este o armă teribilă, dar cu două tăişuri. De veţi mai comite şi acum păcatul de a vă lăsa ispitiţi de făgăduinţe înşelătoare şi să băgaţi încă odată în stână lupii îmbrăcaţi în piei de oaie, v-aţi tăiat singuri gâtul*[104].

Ziarul „Ecoul" anunţa că guvernul pregăteşte decretul-lege făgăduit de Suveran pentru introducerea votului universal, secret, direct şi obligatoriu, în condiţiunile prevăzute de recenta modificare a Constituţiei. În acelaşi timp se examinează modalităţile d-a se asigura reprezentarea minorităţilor.

[102] *Ibidem*.
[103] *Ibidem*, nr. 2, din 10 aprilie 1920.
[104] „Lumina satelor", ziar al corpului didactic din judeţul Romanaţi, an I, nr. 3, 27 ianuarie 1919. Text preluat din ziarul „Neamul Românesc, nr. 6 din 8 februarie 1919.

Compunerea Senatului, care în modificarea constituțională e foarte vagă, rămânea să fie precizată prin lege specială. Punerea în practică a reformelor agrare era încă în discuție dacă cele 2 milioane hectare se vor acorda înainte d-a se alege parlamentul prin vot universal sau după ce noile camere vor stabili ultimele dispoziții în chestia agrară[105].

„Ecoul Romanațului" publica cuvântarea lui I.I.C. Brătianu la Clubul Național-Liberal, în care spunea că: *O lume nouă se deschide în fața noastră, atât prin noua întindere a țării, cât şi prin noile idei pe care războiul le-a făcut să germineze. (...). În Programul nostru am înscris ceia ce corespunde acestor noi situații şi noi necesități (...). Mâine țărănimea noastră prin împroprietărire va găsi noi mijloace pentru sănătoasa ei dezvoltare. Pentru noi este o legitimă mândrie să constatăm şi de rândul acesta că Partidul Național-Liberal şi-a îndeplinit făgăduința dată*[106]. Ziarul publica Programul Partidului Liberal adus la cunoştință tuturor organizațiilor liberale şi care se rezuma astfel: *Pământ şi vot țăranilor; descentralizarea administrativă; impozit progresiv pe venit; reforma învățământului; noul regim al muncitorimii; îmbunătățirea soartei funcționarilor; rezolvarea chestiunii evreeşti, chestia dezertorilor*. Se preciza că *votul obştesc şi exproprierea a două milioane de hectare din proprietatea mare particulară se înfăptuiesc ca temelii ale României Mari*[107].

Ziarul „Democrația Oltului" făcea rezumatul acțiunilor Partidului Național-Liberal pentru a explica cititorilor *de ce se face tocmai acum împroprietărira.* În 1913 Partidul Național-Liberal a pus în discuție chestiunea exproprierii şi înscriind-o în programul său a făcut din rezolvarea ei o chestiune de onoare. La Iaşi exproprierea a fost înscrisă în Constituție şi prin Decretul regal din 1918 a fost legiferată în mod amănunțit şi pusă în stare de aplicare. Decretul a fixat întinderea de pământ ce trebuie expropriată şi prețul cu care țăranii vor plăti pământul ce li se va da. Mai era nevoie de măsurătoarea pământului şi de formarea tabloului celor care au dreptul la împroprietărire. Lucrările fiind aproape terminate, împroprietărirea s-ar fi putut face de acum un an. Guvernul liberal părăsind puterea, în locul lui a venit guvernul țărănist, în care au ajuns la situațiuni negândite personaje care nu s-au gândit să împartă pământul expropriat şi tocmai când rămânerea lor la guvern a devenit imposibilă, au ticluit în pripă o lege care să le servească drept trambulină la viitoarele alegeri, dar manevra lor a fost dejucată. Datorită lor împroprietărirea a întârziat mai bine de un an, țăranii n-au avut pământ şi bogăția țării a scăzut mult[108].

*

* *

Situația grea în care se afla România după campania dezastruoasă din 1916, cu cea mai mare parte a teritoriului ocupată de inamic a obligat conducerea politică a țării să creeze condiții pentru înfăptuirea reformelor promise, dar imposibil de înfăptuit fără un cadru constituțional adecvat. Efectivul armatei era redus la jumătate, ca urmare a pierderilor suferite, dar frontul avea o întindere mică, dotarea armatei se ameliora prin

[105] Ziarul „Ecoul", an I, nr. 5, Caracal, 13/26 noiembrie 1918.
[106] Ziarul „Ecoul Romanațului", an I, nr. 13, din 24 noiembrie 1918.
[107] *Ibidem*, nr. 14, din 25 noiembrie 1918.
[108] „Democrația Oltului", ziar național-liberal, an III, nr. 1, 1 ianuarie 1921.

ajutorul în armament, echipament şi logistică acordat de Aliaţi. Nu mai era timp pentru a căuta vinovaţi, se căutau soluţiile optime pentru salvarea statului român, a cărui existenţă era în mare pericol.

Pentru ridicarea moralului ostaşilor, Regele a promis ostaşilor prin Proclamaţia de la 23 martie 1917 că li se vor da drepturi politice pentru participarea la treburile statului şi vor fi împroprietăriţi, el însuşi va fi cel dintâi care le va da pământul Domeniilor Coroanei. Promisiunea regală s-a materializat în iunie 1917 prin legea pentru modificare Constituţiei, care menţiona la art. 1 alin. 1 că: *Se vor expropria în întregime*: lit. a) *Terenurile cultivabile ale Domeniului Coroanei.*

Ziarul „Lumina satelor”[109], titra pe prima pagină:

Iubiţi romanaţeni,

M.S. Regele a dat drept de vot la toţi soldaţii săi, chemând astfel la viaţa publică a ţării, mărită de voi.

Guvernul, prin organele sale, înscrie în listele electorale numai pe oamenii săi, foşti dezertori, de care e sigur că va vota.

Voi, ceştelalţi, care n-aveţi nici o pată pe cugetul vostru, grăbiţi-vă şi cu forţa pe care v-o dă curăţenia conştiinţei şi sufletul care a biruit la Mărăşeşti, Mărăşti şi Oituz, cereţi înscrierea cu toţii în listele de vot.

Nu lăsaţi ca pirul şi pălămida care n-a putut pieri să vă înăbuşe şi să vă lipsească de drepturile câştigate în tranşeele în care aţi degerat.

La alegerile din martie, trebuind să voteze TOATĂ LUMEA, trebuie să se înscrie TOŢI, căci PUTERNICII ZILEI înţeleg lărgirea dreptului de vot RESTRÂNGÂNDU-L LA AI LOR.

În articolul editorial IUBIŢI SĂTENI[110] autorul, ofiţer în rezervă din Regimentul 66 Infanterie, cu garnizoana în oraşul Balş, scria despre Partidul Liberal că în tot trecutul său *nu se va găsi un cuvânt sau vorbă din care să se vadă că a vrut vreodată Unirea şi România Mare; din contră, D. Sturza, şeful răposat al acestui partid, a declarat în plin parlament că n-a vrut şi nu vrea Ardealul.* Ca document invoca şedinţa Senatului de la 27 noiembrie 1893 în care acesta a spus: *„Am dat la Viena explicaţiuni france şi leale că Partidul Liberal niciodată nu a vrut să înscrie în programul său luarea Transilvanii, a Bucovinei sau a Basarabii. Nici un act nu se poate produce că am vrut aşa ceva.* Şi mai departe: *După mine iridenta română este o născocire a neamului nostru, iar cei ce o cred sunt sau vânduţi sau proşti…, ea ar atrage după sine distrugerea imperiului austriac şi existenţa monarhiei Habsburgice care este o necesitate europeană de prim ordin. Niciun român nu se lasă a fi amăgit un singur moment de cursele ce se întind neamului românesc întreg şi Regatului Român în particular prin jucăria periculoasă a iredentei.*

La 15 septembrie 1894 acelaşi Dimitrie Sturza, la o întrunire a partidului se completează*: Nimeni dintre noi nu zice să luăm Transilvania. Nu o zicem fiindcă noi totdeauna am fost oameni cumpătaţi, niciodată nu am fost fanfaroni.*

[109] „Lumina satelor”, an I, nr. 6, duminică, 17 februarie 1919.
[110] *Ibidem*.

După izbucnirea războiului european în 1914, interesele României pentru alianță militară erau într-o singură direcție, dar guvernul Brătianu a adoptat neutralitatea din oportunism, înşelând când pe unii, când pe alții, aşteptând ziua în care va merge cu învingătorul. Modul în care a pregătit Brătianu unitatea națională şi opinia publică timp de 2 ani rezultă din declarațiile amicului său personal, C. Stere, considerate de autorul articolului ca document. În august 1914 Brătianu susținea că: *Nu numai intersele României cer aceasta, ci şi un tratat formal ne obligă la o acțiune alături de Puterile Centrale. (E tratatul de la Sturdza citire).* Altă declarație a lui C. Stere: *Cu ştirea şi consimțământul primului ministru pentru pregătirea opinii publice, ne-am înțeles ca eu să scriu o serie de articole în „Universul", ziarul cel mai răspândit, în care să lămuresc marele interes național care ne îndeamnă a merge alături de Puterile Centrale.*

Tot C. Stere afirma: *În octombrie dl. Brătianu mi-a propus să scot un ziar politic pentru propaganda ideilor noastre „oferindu-mi bani, care să contrabalanseze presa cumpărată de ruşi" (presa lui Nicolae Filipescu şi Take Ionescu).* În fine, că a fost *trimis în Ardeal pentru a convinge pe români că trebuie să rămână credincioşi Habsburgilor şi să lupte contra Franței şi Rusiei.* C. Stere a cerut ca Austro-Ungaria să fie oficial pusă în curent cu acțiunea sa şi *chiar de la palat, imediat dl. Brătianu a chemat la telefon pe contele Czernin şi l-a informat că va veni la D-sa un prieten care are un plan ce ne-ar putea fi util şi-l roagă să-şi dea concursul.* Fără comentarii. Cum s-a decis a merge cu înțelegerea a spus-o marele dispărut N. Filipescu: *L-au vârât în război cu piciorul în spate.*

Adresându-se sătenilor, autorul scria: *Cum a pregătit armata şi a înzestrat-o, o ştiți voi toți care ați luptat la Turtucaia şi în munți. O armată de 850 mii de oameni s-a îmbrăcat cu 450 mii uniforme şi au tras cu 435 mii arme bune. Vă reamintesc vorbele voastre când cu durerea în suflet ne retrăgeam din Dobrogea înfrânți: „ar fi cum ar fi, dar n-avem scule". Întro zi şi jumătate la Turtucaia artileria a tras toată muniția şi nu erau acolo decât 6 tunuri de 100 mm şi 2 mitraliere de regiment. Acum vă dați seama de ce n-aveam scule.*

În Moldova, la Dobovăț, în refacere în ianuarie 1917, pe o iarnă siberiană, ieşeați la instrucție goi şi desculți – rog soldații mei să mă desmintă – şi la ora 11 vă distribuiam din sac porumb boabe, pe care trebuia să vi-l râşniți singuri, să vi-l faceți mămăligă şi la ora 2 să ieşiți din nou la instrucție. Câți din voi nu se întorceau nemâncați, fiindcă nu putuseră apuca rândul la râşniță şi seara trebuia să plecați la Poiana Cârnului şi Pocreaca să construiți bordee şi v-ați îmbolnăvit de febră recurentă şi exantematic şi 600 din Reg[imentul] 66 [Infanterie] se odihnesc azi la Dobrovăț, dormind somnul etern. Întrebați-i de toate astea pe puternicii zilei de astăzi când vin să vă cunune, căci sunt tot aceiaşi din 1917.

Acelaşi autor semnează (cu pseudonimul Y) un articol în care se adresează țăranilor, explicându-le cine a făcut reformele constituționale: *Pământul şi votul nu sunt opera nici unui partid: ELE SUNT OPERA REGELUI. Este VOINȚA COROANEI, votată numai de parlament; este DARUL REGESC oferit bravei armate române care a lăsat sute de mii de morți şi infirmi pe câmpul de onoare. E răsplata minunilor voastre de vitejie, care a îngrozit pe duşman şi a uimit pe Rege şi pe cel mai mare general al său.*

Autorul cita apoi pe generalul Averescu, *nelipsit dintre țăranii-ostaşi pe toate fronturile*: *L-am văzut pe țăranul nostru încrustat (săpat) pe poziţiune împotriva căruia se revărsau sforțările uriaşe ale unui duşman copleşitor; l-am văzut pe ţăranul nostru mergând asupra duşmanului şi trecând peste nişte stavile, pe care mă întreb azi, după atâta timp, cum le-a putut trece; l-am văzut pribeag prin văile şi vălcelele Moldovei fără pâine, (pregătirea războiului de către Partidul Național-Liberal) udat până la oase şi slăbit de părea mai mult un schelet; l-am văzut în luptă cu tifosul exantematic, având sub oasele-i dezbrăcate de carne, deabia un crâmpei de rogojină (pregătirea războiului de către Partidul Național-Liberal). L-am văzut în toate aceste împrejurări grele şi în multe altele nenumărate şi întotdeauna am citit în ochii lui acelaşi lucru, pe fața lui aceiaşi expresie: resemnare, încredere şi o dulceață melancolică luminată de licăriri arzătoare. Nici un semn de nemulțumire, nici o urmă de protestare, de abia dacă durerile fizice îi smulgeau câte un vaet înăbuşit. Sufletul însă niciodată, s-a menținut sus, deasupra noastră* [a] *tuturor. V-a privit Regele vostru cu scumpa voastră Regină la Cosmeşti, când fierbea pământul de atâta oțel înroşit, roşise Siretul de atâta sânge, se întunecase văzduhul de atâta fum şi praf încât voi nu vă mai vedeați, dar din această negură, voi ați adus biruitoare ca zorile, VICTORIA. Iată ce a văzut Regele vostru iubit şi înțelegând şi a spus sfetnicilor săi că vi se cuvine şi V-A DAT.*

Guvernul a trecut la înfăptuirea grabnică a modificării Constituției pentru a da posibilitatea înfăptuirii reformelor, cu acordul majorității politicienilor care au înțeles imperativul momentului. Dezbaterile parlamentare privind revizuirea Constituției au avut loc la Iaşi în 1917. Efectul primelor măsuri politice avea să se vadă în marile bătălii din lunile următoare şi în anii 1918-1919, când ostaşii români au oprit formidabila maşină de război germană, apoi au respins agresiunea bolşevicului maghiar Bèla Kun, căruia i-au învins armata, au dezarmat-o şi i-au ocupat capitala.

Conservatorii au fost afectați de aceste reforme, după căderea guvernului Marghiloman micşorându-li-se forța economică şi baza electorală. Partidul Naționalist Democrat al lui Nicolae Iorga a trecut în programul său împroprietărirea şi votul universal.

Partidul Conservator-Democrat al lui Take Ionescu, după ce a încercat să tergiverseze reformele din vara anului 1919, s-a apropiat de Liga Poporului a lui Averescu, participând la noile schimbări politice.

De asemenea, Partidul Țărănesc creat la 5/18 decembrie 1918, sprijinea împroprietărirea, având ca membri majoritatea învățătorilor şi preoților de la sate[111].

Ziarul Partidului Național-Liberal „Democrația Oltului" anunța prin articolul lui I.A. Tomescu că *reforma agrară pe care parlamentul român a votat-o la Iaşi la 30 iulie 1917, când bravele armate române înfrâng armatele teutone, va deveni o realitate şi că săteanul în primăvară va pune plugul său pe pământul său. Că nu vor fi amăgiți, se vede din faptul că actualul guvern a şi început a pune în aplicare legea din 20 iulie 1917, care priveşte reforma agrară şi cea electorală. Timpul vorbelor a trecut încă din 14 august 1916 şi făuritorii României Mari au trecut la fapte. Azi pune în aplicare votul*

[111] *** *România în anii Primului Război Mondial*, Bucureşti, Editura Militară, 1987, vol. II, p. 654.

universal, când populația României este chemată a-şi spune cuvântul său liber, iar la primăvară acei ce ne-au dat România de astăzi, vitejii de la Oituz, Mărăşti şi Mărăşeşti se declară proprietarii pământului pentru care s-au jertfit. (...) Conservatorii anunță prin gazetele lor că nu au nimic de obiectat şi că dau cu plăcere pământul lor la care țineau foarte mult. (...) Partidul Național-Liberal înțelege ca toți sătenii care şi-au făcut datoria şi au răspuns la apelul pe care țara l-a făcut în august 1916 să aibă ogorul său (sic!) şi pentru aceasta încă de pe acum acele 2.000.000 hectare, precum şi moşiile Statului şi ale Domeniului Regal să fie date în stăpânirea lor[112].

În vederea înfăptuirii reformei electorale şi a reformei agrare, camerele reunite au votat şi adoptat modificarea Constituției prin Legea nr. 721 din 19 iulie 1917, iar Regele Ferdinand I a promulgat-o în Iaşi, la 19 iulie 1917 şi a ordonat să fie învestită cu sigiliul statului. Legea a fost publicată în „Monitorul Oficial" nr. 98 din 20 iulie 1917.

Legea exproprierii a dat satisfacție mai întâi marilor proprietari, stabilind că: *Proprietatea de orice natură precum şi creanțele asupra Statului sînt sacre şi inviolabile. Nimeni nu poate fi expropriat decât pentru cauză de utilitate publică legalmente constatată şi după o dreaptă şi prealabilă despăgubire.* Dacă proprietatea moşiilor şi a valorii celor preluate de stat sunt *sacre şi inviolabile*, proprietarii nu se mai tem că vor fi păgubiți, astfel că reprezentanții lor în parlament nu mai au motive să se împotrivească legii exproprierii.

În acelaşi timp legea justifică exproprierea şi da satisfacție Partidului Liberal şi numărului mare de alegători care, fiind împroprietăriți, vor vota la alegeri cu Partidul Liberal, care va câştiga astfel puterea politică.

Prin lege erau formulate explicit situațiile în care se poate face exproprierea: *Prin cauză de utilitate publică se înțelege comunicațiunea, salubritatea publică, lucrările de apărare a țărei şi cele de interes militar, cultural, istoric sau arheologic, de irigațiuni, căderi de apă, de secare de bălți, de regularea cursurilor apelor, de canalizare, de împădurire sau de creare de zone de protecțiune a pădurilor, de comasare a proprietăților mici rurale sau a terenurilor urbane, de înființare de aşezăminte industriale arătate prin lege specială, construcțiunile de edificii publice de către stat, județe sau comune, precum şi orice alte lucrări de interes public.*

În acest fel guvernul avea mână liberă să facă exproprieri pentru care proprietarii urmau să primeasc *o dreaptă şi prealabilă despăgubire.*

Aliniatele 4, 5 şi 6 ale articolului 19 din Constituție rămâneau neschimbate.

Legea prevedea că prin exproprierea *pentru cauză de utilitate națională se sporeşte întinderea proprietăței rurale țărăneşti prin exproprierea terenurilor cultivabile în măsura şi condițiunile următoare.* Scopul măririi proprietății rurale țărăneşti era vânzarea acestor proprietăți către *țăranii cultivatori de pămînt, cu precădere țăranilor mobilizați din această categorie, sau familiilor lor dacă ei au murit din cauza sau în timpul răsboiului* şi enumera proprietățile care se expropriază în întregime: *terenurile agricole aparținând domeniului Coroanei.*

112 „Democrația Oltului", 17 decembrie 1918.

Se expropriau în întregime şi terenurile cultivabile ale tuturor persoanelor morale publice sau private şi ale fundaţiilor. Pentru a preveni eludarea exproprierilor, se preciza că exproprierea operează chiar dacă au fost făcute acte de înstrăinare prin donaţii, testamente sau orice alte dispoziţiuni. Erau expropriate *în toată cuprinderea lor* proprietăţile rurale ale supuşilor statelor străine, oricare ar fi modalitatea prin care aceste persoane au devenit străini.

De asemenea, erau expropriate în toată cuprinderea lor proprietăţile rurale ale absenteiştilor. Aceste proprietăţi se vindeau ţăranilor cultivatori de pământ, însă statul îşi rezerva acele terenuri cultivabile cărora li se da o destinaţie specială răspunzând unui interes general.

Din proprietăţile particulare se expropria o întindere de 2.000.000 hectare teren cultivabil, proprietarului rămânându-i un minim intangibil de 100 hectare. Proprietăţile erau considerate în întinderea de la 15 august 1916. În calculul celor 2.000.000 hectare nu intrau proprietăţile care se expropriau în întregime, ci numai ale absenteiştilor. Nu se expropriau terenurile petrolifere, însă în locul lor proprietarul urma să dea o întindere echivalentă în acelaşi judeţ sau întrun judeţ învecinat.

Legea mai prevedea că în regiunile de munte se vor înfiinţa izlazuri comunale, care nu intră în categoria terenurilor cultivabile, ci numai a suprafeţei solului trebuincios.

Terenurilor expropriate li se fixa preţul în instanţe, ultima instanţă fiind Curtea de Apel.

Procesul de legiferare urma să înceapă *de îndată*, urmând ca legile să fie promulgate cel mai târziu în 6 luni de la eliberarea teritoriului de către trupele de ocupaţie.

Aplicarea acestor prevederi a întârziat prin amânarea alegerilor parlamentare şi a menţinerii cenzurii şi stării de asediu, măsură liberală[113].

Tot prin legea nr. 271/1917 au fost modificate articolele nr. 57 şi 67 din Constituţie.

Articolul 57 lovea puternic interesele politice ale marilor proprietari, desfiinţând votul cenzitar şi acordând drept de vot cetăţenilor români majori: *Adunarea deputaţilor se compune din deputaţi aleşi de cetăţenii români majori, prin votul universal, egal, direct, obligatoriu şi cu scrutin secret pe baza reprezentărei proporţionale*. Modalitatea compunerii Camerei Deputaţilor urma să fie stabilită prin legea electorală.

Articolul 67 prevedea că *Senatul se compune din senatori aleşi şi senatori de drept*.

Acelaşi articol cuprindea şi *principiile din legea electorală relative la compunerea Adunărei Deputaţilor şi Senatului*, considerându-le dispoziţiuni constituţionale.

Legea pentru modificarea acestor articole ale Constituţiei a fost votată de Adunarea Deputaţilor în şedinţa din 14 iunie anul 1917 şi adoptată cu o majoritate de 130 voturi, contra 14 voturi. În şedinţa din 20 iunie 1917, Senatul a votat şi adoptat legea cu o majoritate de 79 voturi, având 5 voturi contra.

La Iaşi, în ziua de 19 iulie 1917 Regele Ferdinand I a promulgat această lege şi a ordonat să fie învestită cu sigiliul statului şi să fie publicată în „Monitorul Oficial”. Preşedinte al Consiliului de Miniştri a fost Ion I.C. Brătianu şi ministru al Justiţiei M.G. Cantacuzino.

---

113 ****România în anii Primului Război Mondial, op. cit.*, p. 653.

După revizuirea art. 19 din Constituție, în martie 1914, a fost posibilă şi rezolvarea chestiunii agrare.

Liberalii au cerut proprietarilor să cedeze o parte din pământul lor Statului şi acesta să împroprietărească pe țărani pentru ca ei să-l facă mai productiv şi să-şi asigure necesitățile traiului lor. După instalarea la putere, în 29 noiembrie 1918[114], guvernul liberal *declara nule şi inexistente toate actele ce s-au săvârşit după încheierea armistițiului,* şi rezemându-se pe tratatele încheiate şi pe jertfele exprimate cu hotărâre de toate ținuturile locuite de români, va lucra pentru deplina realizare a dreptului Neamului. În îndeplinirea misiunii sale şi în opera de consolidare a unității naționale, guvernul va fi însuflețit de spiritul democratic manifestat cu căldură de românii de pretutindeni şi va urmări înfăptuirea ideilor cuprinse în programul Partidului Național-Liberal. În acelaşi ziar I.I. Florescu explica cititorilor de ce după guvernul Marghiloman Regele a chemat un guvern compus din militari şi funcționari sub preşedinția generalului Coandă. La instalarea guvernului, generalul a spus: *Am o misiune de îndeplinit*, iar la plecare a spus: *Misiunea specială pentru care fusesem chemat am îndeplinit-o şi deci demisionez*.

Partidul Liberal, care putea să urmeze la guvernare după Marghiloman, a înțeles că întregirea Neamului nu este opera unui partid, ci o operă națională, că partidele politice, ca instrumente de guvernământ, sunt datoare să se pună necondiționat în serviciul națiunii şi când este vorba de cules roadele guvernării, aceste roade se cuvin Națiunii, care a suferit dureri şi sacrificii şi tot ea trebuie să se bucure de roade şi beneficii, nu partidele politice.

Armata nu este a partidelor politice, ci a țării. Armata a făcut cele mai grele jertfe pentru eliberarea fraților de sub jugurile străine. Armata compusă în timp de război de bărbați de la 18 la 46 de ani reprezintă Națiunea şi tot ea era cea mai indicată să prezideze ultimele acte de reîntregire a neamului şi a prezidat: Ardealul a votat unirea sub guvernul Coandă. După încheierea misiunii bravilor generali din guvernul Coandă, cel mai indicat să guverneze era guvernul liberal. Programul de guvernare al Partidului Național Liberal avea ca priorități: *pământ şi vot țăranilor; descentralizarea administrativă; impozitul progresiv pe venit; reforma învățământului; economia națională; noul regim al muncitorimii; îmbunătățirea soartei funcționarilor; rezolvarea chestiunii evreeşti; pedepsirea dezertorilor şi trădătorilor.*

După ultimatum-ul dat de guvernul român, trupele aflate sub comanda feldmareşalului Erik von Mackensen au părăsit teritoriul național al României şi, în ziua când la Alba Iulia Adunarea Națională lua hotărâri de cea mai mare importanță pentru istoria noastră națională, armata română învingătoare, cu guvernul țării şi cu Casa Regală reveneau în capitala țării. La revenirea Casei Regale în Bucureşti, la Mitropolie glorioasa armată română i-a acordat comandantului său suprem, Regele Ferdinand, gradul de mareşal.

Generalul Eremia Grigorescu, ministrul de Război, a citit la Mitropolie textul prin care se conferă M.S. Regelui gradul de mareşal al oştilor române:

[114] „Democrația Oltului”, decembrie 1918.

CARTE DE MAREŞAL

Neamul românesc şi Oştirea au luptat sub Înalta conducere a Măriei Tale spre a întrupa visul nostru strămoşesc.

Pentru vitejia cu care ai stat dârz, în fruntea eroilor de la Carpaţi, Dobrogea, Cerna, Jiu, Olt, Neajlov, Oituz, Mărăşti şi Mărăşeşti;

Pentru neclintita credinţă ce ai avut în biruinţa flamurilor noastre, în zile de grea cumpănă;

Pentru înţeleapta cârmuire a trebilor din lăuntru şi din afară, din vremea acestui cumplit război;

Pentru dragostea de bun părinte ce ai dovedit prin fapte faţă de ţărănimea obiduită;

Armata Ta, prin mine, smerit sfetnic al Măriei Tale, cel dintâi Domn şi Stăpânitor de veci al tuturor pământurilor româneşti, să primeşti ridicarea la cea mai înaltă treaptă ostăşească, care în gradul marilor popoare se cheamă RANG DE MAREŞAL.

Duminică, în a optsprezecea zi a lunii noiembrie din anul mântuirii 1918, în Sfântul lăcaş al Mitropoliei din Bucureşti, cu prilejul reintrării biruitoare în Cetatea de domnie.

Ministru de Război,
General de Corp de Armată,
GRIGORESCU EREMIA

Parlamentul şi guvernul României revenite în capitala ţării au continuat activitatea cu un amplu proces de elaborare al actelor normative pentru noile condiţii în care se afla statul român. Au fost elaborate legile care consfinţeau întregirea ţării prin unirea provinciilor aflate sub dominaţie străină cu Vechiul Regat al României, legile privitoare la reforma electorală şi reforma agrară, conform noilor prevederi constituţionale, precum şi alte legi pentru dezvoltarea industriei, pentru organizarea şi încurajarea agriculturii, pentru îngrădirea capitalului străin. Totuşi agricultura a fost predominantă în ansamblul economiei[115].

Regele Ferdinand I, era înştiinţat de Preşedintele Consiliului de Miniştri:

- că *Sfatul Ţării din Basarabia* în şedinţa de la 27 martie (9 aprilie) 1918 a votat cu 86 de voturi pentru, 3 voturi contra şi 36 de abţineri următoarea rezoluţie de unire: *În numele poporului Basarabiei Sfatul Ţării declară: Republica Democratică Moldovenească (Basarabia), în hotarele ei dintre Prut, Nistru, Dunăre, Marea Neagră şi vechile graniţe cu Austria, ruptă de Rusia acum o sută şi mai bine de ani din trupul vechei Moldove, în puterea dreptului istoric şi dreptului de neam, pe baza principiului că noroadele singure să-şi hotărească soarta lor, de azi înainte şi pentru totdeauna, se uneşte cu mama sa România,*

- de faptul că preşedintele Consiliului de Miniştri a luat act de acest vot quasi unanim şi în numele poporului român şi al M.S. Regele României, a declarat la rândul lui Basarabia unită cu România de veci şi indivizibilă, prin Decretul Regal nr. 842 dat în Iaşi la 9 aprilie 1918, a promulgat acest vot şi această declaraţie şi a ordonat să fie învestite cu sigiliul statului şi publicate în „Monitorul Oficial”.

115 *** *România în anii Primului Război Mondial*, *op. cit.*, p. 799.

Parlamentul României a învestit cu putere de lege Decretul-lege nr. 842 din 9 aprilie 1918, publicat în „Monitorul Oficial", nr. 8 din 10 aprilie 1918, privitor la unirea Basarabiei cu Vechiul Regat al României. Legea a fost votată de Adunarea Deputaţilor în şedinţa de la 29 decembrie 1919, în unanimitate, prin aclamaţiuni, iar de către Senat în aceeaşi zi, în unanimitate, prin aclamaţiuni. La 31 decembrie 1919 Regele a promulgat legea şi a ordonat să fie ...învestită cu sigiliul statului, apoi a fost publicată în „Monitorul Oficial" din 1 ianuarie 1920.

La 18 decembrie 1918, luând act de hotărârea unanimă a Congresului General al Bucovinei din Cernăuţi de la 15/28 noiembrie 1918, prin raportul preşedintelui Consiliului de Miniştri nr. 2211 din 1918, Regele Ferdinand I a decretat: *Art. I. – Bucovina, în cuprinsul graniţelor sale istorice, este şi rămâne de-a pururea unită cu Regatul României.* Decretul-lege nr. 3744 din 18 decembrie 1918, publicat în „Monitorul Oficial", nr. 217 din 19 decembrie 1918, privitor la unirea Bucovinei cu Vechiul Regat al României, a fost învestit cu putere de lege la 18 decembrie 1918: *Art. I. Bucovina în cuprinsul graniţelor sale istorice este şi rămâne de-a pururea unită cu Regatul României*. Adunarea Deputaţilor a votat această lege în şedinţa de la 29 decembrie anul 1919, în unanimitate, prin aclamaţiuni. În aceeaşi zi şi Senatul a votat legea în unanimitate, prin aclamaţiuni.

La 31 decembrie 1919 Regele Ferdinand I a promulgat legea pentru unirea Bucovinei cu Vechiul Regat al României şi a ordonat să fie învestită cu sigiliul statului. Legea a fost publicată în „Monitorul Oficial" din 1 ianuarie 1920.

Regele Ferinand I luând act de hotărârea unanimă a Adunării Naţionale din Alba Iulia prin raportul nr. 2171 din 1918 al preşedintelui Consiliului de Miniştri, la 31 decembrie 1919 a decretat:

Se ratifică, învestindu-se cu putere de lege, decretul-lege cu nr. 3631 din 11 decembrie 1918, publicat în Monitorul Oficial cu nr. 212 din 13 decembrie 1918, privitor la unirea Transilvaniei, Banatului, Crişanei, Sătmarului şi Maramureşului cu Vechiul Regat al României, în cuprinderea următoare: Art. I. Ţinuturile cuprinse în hotărârea Adunării Naţionale din Alba Iulia de la 18 noiembrie (1 decembrie) 1918 sunt şi rămân deapururea unite cu Regatul României.

Legea a fost votată de Adunarea Deputaţilor în şedinţa de la 29 decembrie anul 1919, în unanimitate, prin aclamaţiuni şi de Senat în şedinţa din aceeaşi zi, în unanimitate, prin aclamaţiuni.

Regele Ferdinand I a promulgat legea pentru unirea Transilvaniei, Banatului, Crişanei, Sătmarului şi Maramureşului cu Vechiul Regat al României la 31 decembrie 1919, a ordonat să fie învestită cu sigiliul statului şi a fost publicată în „Monitorul Oficial" din 1 ianuarie 1920.

Prin reunirea provinciilor istorice cu patria-mamă suprafaţa ţării a crescut de la 137.903 la 295.049 km^2 şi numărul populaţei a crescut de la 7.771.341 la 18.024.269 locuitori. A sporit baza de materii prime[116]. S-a dublat suprafaţa arabilă a ţării, s-au extins terenurile de păşune şi a crescut şeptelul. Au fost expropriate 6.008.098 ha pământ arabil din cele 9.242.931 cât reprezenta suprafaţa marilor moşii. La 26 octom-

[116] *Ibidem*, p. 797.

brie/8 noiembrie 1919, Regele a dat Proclamația către țară prin care anunța reforma constituțională, votul universal şi împroprietărirea cu 2.000.000 ha din marea proprietate particulară, domeniile coroanei, ale statului şi ale stabilimentelor de binefacere[117].

Un număr de 1.393.353 țărani fără pământ sau cu pământ puțin, văduve de război şi mobilizați, indiferent de etnie, au devenit proprietari de loturi. Reforma aceasta a schimbat structura agrară a țării şi a adus profunde mutații cu caracter economic-social.

Înlăturarea distrugerilor din timpul războiului s-a încheiat în 1923, dată după care s-au înregistrat progrese însemnate, România cunoscând un proces rapid de consolidare[118].

Au fost date legi pentru dezvoltarea industriei, pentru organizarea şi încurajarea agriculturii, pentru îngrădirea capitalului străin, totuşi agricultura a fost predominantă în ansamblul economiei[119].

Reforma Agrară s-a legiferat treptat. După ce în 1917 Parlamentul refugiat la Iaşi a înscris dreptul de expropriere în Constituție, legea s-a aplicat în mod progresiv:

- pentru Basarabia legea pentru reforma agrară a fost votată de Sfatul Țării în şedința din 26-27 noiembrie 1918 şi Regele Ferdinand I a promulgat-o prin Decretul Regal Nr. 3.781 din 22 decembrie 1918;

- pentru Transilvania, Banat, Crişana şi Maramureş dreptul Statului de expropriere pentru cauză de utilitate publică, în măsura şi condițiunile cuprinse în legea de față s-a făcut *în conformitate cu punctul 5 al articolului 3 din rezoluția Adunării Naționale a tuturor românilor din Transilvania, Banat, Crişana şi Maramureş, adunați prin reprezentanții lor îndreptățiți la Alba-Iulia, în ziua de 18 noembrie/1 decembrie 1918, şi având ca punct de plecare Decretul-lege nr. 3.911/919, votat de Marele Sfat Național.* Decretele-legi nr. 3.911/1919, nr. 2.478/1920 şi nr. 4.167/1919 au fost ratificate, iar la 19 iulie 1921, data promulgării acestei legi, au fost abrogate. Legea a fost publicată în „Monitorul Oficial" nr. 93/30 iulie 1921;

- pentru Oltenia, Muntenia, Moldova şi Dobrogea (Vechiul Regat) legea *s-a votat de Adunarea Deputaților în şedința de la 7 iulie anul 1921 şi s-a adoptat cu majoritate de două treimi şi anume două sute şaptesprezece voturi, contra şaptezeci şi opt, iar de Senat în şedința de la 11 iulie anul 1921 şi s-a adoptat cu majoritate de două treimi şi anume una sută şaptesprezece voturi pentru, şaptesprezece contra.* A fost promulgată şi învestită cu sigiliul Statului la 14 iulie 1921 şi publicată în „Monitorul Oficial" nr. 82/17 iulie 1921.

Legea reformei agrare prevedea regulile pentru expropriere în 9 capitole ale părții I.

Se declarau expropriate suprafețele cultivabile mai mari de 100 de hectare, *cu excepția viilor, pădurilor, plantațiilor de pomi roditori, lacurilor, bălților şi a pământului irigat.* Au fost expropriate peste 6 milioane de hectare, din care aproape 4 milioane de hectare de teren arabil, adică 66% din suprafața stăpânită de marii proprietari.

Legea justifica *Îndreptățirea şi măsura exproprierii*: proprietățile rurale se expropriau pentru cauză de utilitate națională cu scopul de a spori întinderea proprietății

[117] *Ibidem*, p. 535.
[118] *Ibidem*, p. 798.
[119] *Ibidem*, p. 799.

rurale ţărăneşti, a înfiinţa păşuni comunale şi pentru scopuri de interes general, economic şi cultural. Pământul cultivabil din raza comunelor urbane era considerat ca proprietate rurală.

Pământul expropriat pe baza Decretului 3691/1918, modificat prin Decretul 2.100/1920, era expropriat definitiv, iar statul era considerat proprietar al acestuia de la 15 decembrie 1918[120].

Se expropriau terenurile agricole înstrăinate prin donaţii, testamente ori alte dispoziţiuni, cu excepţia vânzărilor făcute până la 1 februarie 1921 către obşti sau săteni individual până la 10 hectare şi vânzările pentru construcţii sau stabilimente industriale, fără a intra în calculul celor două milioane de hectare, dar proprietarii care le-au vândut erau obligaţi să dea această cotă din restul de moşie rămasă ori din altă moşie, dacă aveau mai multe. Erau expropriate moşiile mai mari de 100 de hectare pământ cultivabil, oricine ar fi fost proprietarii moşiilor, cu excepţiile prevăzute de lege. Moşiile aflate în indiviziune erau considerate ca fiind o singură moşie pentru partea supusă exproprierii, cu excepţiile prevăzute de lege.

Moşiile sau părţile de moşii ale aceluiaşi proprietar, situate în aceeaşi comună ori în comunele învecinate, erau considerate ca fiind o singură proprietate, cu excepţiile moşiilor comasate în baza Decretului nr. 3.697/1918, însă suprafeţele exceptate erau limitate la 250, 400 sau 500 hectare pentru regiunile în care cererile de împroprietărire erau mari, mijlocii sau mici.

Păşunile rurale şi urbane, precum şi pământurile bisericilor şi ale şcolilor, până la 12 hectare, nu erau expropriate. Era expropriat pământul folosit cu titlul de embatic acoperit cu plantaţii sau nu, situat în comunele rurale sau urbane, iar privilegiile de orice natură, inclusiv din hrisoave domneşti, erau desfiinţate. Exproprierea se făcea în folosul embaticarilor. Era expropriat şi pământul ţinut cu arendă de săteni, terenurile domeniului silvic pe care au fost păduri, terenul gol ori cu tufişuri ce nu pot deveni păduri, cu rezerva necesară personalului silvic. Se expropriau şi pământurile rurale ale condamnaţilor pentru crimă împotriva statului sau dezertare la inamic.

Puteau fi scoase din expropriere şi redate proprietarilor, cu aprobarea Comitetului agrar, casele cu parcurile lor, sădirile, grădinile, pădurile, stabilimentele industriale şi morile cu apele ce le alimentează ale supuşilor străini şi ale absenteiştilor dacă nu erau necesare unui scop economic, sanitar sau cultural obştesc. Supuşii străini erau obligaţi să le vândă în 3 ani de la promulgarea legii, iar dacă nu le vindeau ei în acest termen, se vindeau la licitaţie publică la cererea parchetului.

Dacă cererile de împroprietărire ori de înfiinţare a păşunilor comunale nu erau satisfăcute, moşiile se puteau reduce sub 100 ha, dar suprafaţa de pământ expropriată

---

[120] Vasile Toncescu în lucrarea *Exproprierea*, ediţia a II-a, Bucureşti, Tipografia Jockey Club, 1919, pp. 62-70, arată: Comisiile judeţene au fost stabilite potrivit prevederilor Decretului Nr. 226 publicat în „Monitorul Oficial" nr. 226 din 4 ianuarie 1919, modificat prin Decretul Nr. 3697 publicat în „Monitorul Oficial" Nr 246 din 20 ianuarie 1919. În fiecare judeţ erau 2-5 comisii având arondate comunele din apropiere. În judeţele Olteniei comisiile aveau reşedinţe în următoarele localităţi: în Dolj la Craiova, Filiaşi, Segarcea, Calafat şi Bechet; în Gorj la Târgu Jiu, Petreştii de Sus şi Petreştii de Jos; în Mehedinţi la Broşteni, Strehaia, Vânju Mare şi Bălăciţa; în Romanaţi la Caracal, Balş, Arceşti, Brastavăţ şi Corabia; în Vâlcea la Lădeşti, Zătreni şi Drăgăşani; în Olt la Slatina, Tătuleşti şi Drăgăneşti.

astfel se va plăti în numerar ori se va schimba cu o suprafaţă echivalentă ca valoare în regiunea de colonizare. Făceau excepţie moşiile aflate în indiviziune înainte de 15 august 1916 dacă aveau cel puţin un coproprietar minor sau un coproprietar mobilizat.

Pentru proprietarii cu ferme de crescătorii de vite, instalaţii agricole şi inventar propriu ori instalaţii agricole importante la 1 februarie 1921, limita exproprierii era la maximum 500 ha.

Proprietarul mai multor moşii putea să-şi aleagă în oricare din ele suprafaţa scutită de expropriere. Proprietarului care avea unul sau mai mulţi fii înscrişi la studii de agronomie până la 1 ianuarie 1920 şi frecventează şcoala, i se putea rezerva pentru fiecare câte 50 de hectare peste suprafaţa neexpropriată, pe care să le lucreze singur, cu obligaţia obţinerii diplomei în cel mult 5 ani de la promulgarea legii. Sancţiunea pentru neîndeplinirea obligaţiei era nulitatea dreptului.

La calculul suprafeţei expropriate, din întinderea pământului cultivabil al fiecărei moşii se scădeau viile, plantaţiile cu pomi roditori şi sădirile făcute până la 1 ianuarie 1917, pământul irigat artificial, pădurile, râurile, iazurile, lacurile, curţile, clădirile, terenurile neproductive.

Puteau fi expropriate bălţile şi albiile râurilor, pământul inundabil, mocirlos, neproductiv şi râpele pentru a fi drenate, secate sau împădurite de comună sau Stat. Dacă proprietarul se obliga să facă el lucrările în timp de 10 ani, aceste terenuri puteau să nu fie expropriate. Iazurile, lacurile sau bălţile cu întindere până la 50 de hectare, înconjurate de pământul expropriat, se puteau expropria şi da comunei pentru a fi folosite de săteni.

Pământul expropriat care întrecea necesitatea de împroprietărire a sătenilor putea fi arendat proprietarului expropriat pe termen de trei ani, dacă nu era cerut de săteni, însă proprietarul plătea arenda pentru acel pământ şi dările către Stat, judeţ, comună.

Pământul cultivabil al moşiilor arendate de la 23 aprilie 1920 din regiunile de munte şi deal, cu excepţia celor arendate la obşti din această ultimă regiune, se întrebuinţa la împroprietărirea sătenilor de la 25 ha în sus. Moşia care rămânea proprietarului ca neexpropriată se alegea astfel încât să fie comasată.

Pentru înfiinţarea păşunilor comunale în regiunile de munte exproprierea putea fi sub 100 ha, iar pământul propriu numai pentru păşune şi fâneaţă putea fi expropriat până la 25 ha. Aceste dispoziţii completau Legea promulgată prin Î.D.R. nr. 3.865/22 septembrie 1920.

Subsolul pământului expropriat pentru cultură rămânea proprietatea Statului, iar subsolul pământului expropriat pentru păşuni comunale la munte şi deal rămânea proprietarului.

Se reglementa situaţia lucrărilor agricole făcute pe pământul expropriat: ogoare, semănături. Moşiile rămase neexpropriate nu se puteau arenda pe un termen mai mic de 7 ani. La arendare au drept de preferinţă la preţ obştile şi agronomii de profesie.

Statul putea să rezerve din proprietăţile sale şi din cele expropriate pământ pentru o viitoare destinaţie specială, pentru un scop social economic, cultural general, militar, educaţie fizică, industrial etc. Aceste suprafeţe nu vor fi mai mari ca 300 ha, iar cele pentru construcţiile de şcoli şi biserici în comunele rurale puteau fi de cel mult un hectar din orice proprietate, dând proprietarului teren echivalent ca valoare celui expropriat.

Contractele de arendare erau desfiinţate de drept pentru moşiile expropriate, însă contractele agronomilor titraţi se respectau până la terminarea lor.

Casa Centrală a Împroprietăririi putea vinde prin bună învoială sătenilor atât bunurile mici din proprietatea Statului, cât şi suprafeţele de pământ expropriate, iar Ministerul Agriculturii putea vinde din pământul expropriat până la 5 hectare pentru instalaţiuni industriale, dacă cumpărătorul se obligă să instaleze o industrie cu un capital de cel puţin 60.000 lei în 2 ani de la cumpărare. Nerespectarea acestei condiţiuni atrage rezilierea vânzării.

De pe pământul expropriat, conform acestei legi, recolta se lua de către proprietar.

Preţuirea terenului expropriat[121] se fixa de către Comisia judeţeană în primă instanţă şi de Curtea de Apel ca ultimă instanţă. Preţul se stabilea separat pentru fiecare moşie în parte şi pentru fiecare categorie şi calitate de pământ. Preţul se fixa după venitul net la hectar, dar nu putea depăşi preţul 44 lei/ha de arendă fixate de comisiile regionale pentru anii 1917-1922 înmulţit cu 40, cu excepţia pământului propriu numai pentru păşune, care nu putea depăşi preţurile de arendă fixate de comisiile regionale în 1916 pentru anii 1917-1922 înmulţite cu 20.

Suma necesară pentru plata pământului expropriat se acoperea cu sumele încasate din vânzarea loturilor, iar diferenţa se plătea de către Stat.

Organele de aplicarea legii erau: Comitetul agrar, Comisiunea judeţeană de expropriere şi Comisiunea de ocol pentru expropriere. Aplicarea dispoziţiunilor legii se făcea de către Casa Centrală a Împroprietăririi şi se înfăptuiau deodată în toată ţara, legea dând detalii în acest scop.

---

[121] *Ibidem*, p. 18 şi urm. Preţurile regionale maxime şi minime alcătuite cf. art. 65 din Legea pentru învoieli agricole erau valabile 5 ani agricoli începând de la 1 martie 1917. Preţurile maxime erau fixate pe regiuni agricole în fiecarea judeţ, prin decizii ale Consiliului Superior al Agriculturii publicate în „Monitorul Oficial", cu indicarea comunelor care fac parte din fiecare regiune agricolă a judeţului. În judeţul Dolj, cf. Deciziei C.S.A. Nr. 3419 publicată în „M.O." Nr. 94/29 iulie 1916 erau următoarele preţuri: în regiunea I era 85 lei/ha de pământ de cultură; regiunea 1B, 72 lei; în regiunea a II-a, 58 lei şi în regiunea a III-a, 48 lei. În judeţul Gorj, cf. Deciziei C.S.A. Nr. 3.195 publicată în „M.O." Nr. 83/15 iulie 1916 erau 3 regiuni: în regiunea I preţul pământului de arătură în luncă era 65 lei/ha; al pământului de arătură situat pe deal 50 lei/ha şi al pământului de fâneaţă 60 lei/ha; în regiunea a II-a preţul pământului de cultură era 45 lei/ha şi al pământului de fâneaţă 60 lei/ha; în regiunea a III-a preţul pământului de cultură era 30 lei/ha şi al pământului de fâneaţă 50 lei/ha. În judeţul Mehedinţi, cf. Deciziei C.S.A. Nr. 3.370, publicată în „M.O." Nr. 22/27 iulie 1916, în regiuna I preţul pământului de cultură şi fâneaţă era de 70 lei/ha; în regiunea a 1A preţul pământului de cultură era 62 lei/ha şi al pământului de fâneaţă era 72 lei/ha; în regiunea a II-a preţul pământului de cultură şi fâneaţă era 55 lei/ha, iar în regiunea a III-a preţul pământului de cultură şi fâneaţă era 55 lei/ha. În judeţul Romanaţi, cf. deciziei C.S.A. Nr. 3.364, publicată în „M.O." Nr. 90/24 iulie 1916, în regiunea I preţul pământului cultivat era 80 lei/ha; în regiunea a II-a era 67 lei/ha şi în regiunea a III-a 62 lei/ha. În judeţul Vâlcea, cf. Deciziei C.S.A. Nr. 3.373, publicată în „M.O." Nr. 93/28 iulie 1916, în regiunea I preţul terenului din luncile râurilor era pentru cultură 75 lei/ha; pentru fâneaţă 80 lei /ha; pentru restul pământului care se poate ara cu plugul 55 lei/ha şi pentru fâneaţă 60 lei/ha; în regiunea a II-a pentru terenul din luncile apelor curgătoare 52 lei/ha, pentru fâneaţă 60 lei/ha, pentru restul terenurilor ce se pot ara cu plugul 40 lei/ha şi pentru fâneaţă 44 lei/ha; în regiunea a III-a preţul terenurilor de cultură de pe marginile apelor curgătoare era de 32 lei/ha, al terenurilor care nu se pot cultiva decât cu sapa era 20 lei/ha şi al fâneţelor era 45 lei/ha categoria I şi 38 lei/ha categoria a II-a. În judeţul Olt, cf. Deciziei C.S.A. Nr. 3.438, publicată în „M.O." Nr. 95/30 iulie 1916, în regiunea I preţul pământului cultivabil era de 68 lei/ha, în regiunea a II-a este 56 lei/ha, în regiunea a III-a şi în regiunea IV era de 40 lei/ha.

Hotărârile definitive ale comisiei județene pentru expropriere sau ale comisiei de ocol, se executau prin Direcția Cadastrului, care determina pe teren partea expropriată şi-i stabilea definitiv hotarele, potrivit Dispozițiunilor Decretului 4.839 referitoare la executarea definitivă a exproprierii şi aplicarea ei în teren.

Lucrările de cadastru erau urmărite de părțile interesate pe teren, iar delegatul Cadastrului stabilea limitele terenului expropriat, fixându-le prin raport. Legea da detalii privitoare la modul de întocmire a proceselor verbale încheiate, a eventualelor contestații şi a modului de rezolvare a lor. Toată procedura era gratuită.

Casa Centrală a Împroprietăririi lua în primire terenul expropriat pe baza hotărârilor executorii de expropriere şi făcea măsurători, parcelări şi vânzarea la săteni. Până la parcelare şi vânzare pământul expropriat putea fi arendat sătenilor de Casa Centrală a Împroprietăririi pe timp de un an agricol, iar prețul se calcula şi se plătea proprietarului de către Casa Centrală de Împroprietărire prin organele sale. Plata prețului cuvenit proprietarului expropriat se putea face în numerar sau în titluri de rentă amortizabilă în 50 ani şi purtătoare de dobândă de 5 la sută pe an, pe baza hotărârilor de expropriere şi de fixare a prețului rămase definitive. Prin consemnarea prețului terenul expropriat devenea liber de orice obligațiuni ori sarcini ce ar exista asupra lui, afară de ipotecile Creditului Funciar Rural. Executarea creanțelor ipotecare sau privilegiate era suspendată până la consemnarea prețului. În partea a II-a legea cuprindea normele juridice privitoare la împroprietărire. Potrivit art. 78 D.L. Nr. 1.053 publicat în „Monitorul Oficial” nr. 274/6 martie 1919 erau împroprietăriți cu precădere cei mobilizați în anii 1916-1919, în campania 1913, văduvele de război şi orfanii[122]. Din totalul de 1.254.471 oameni de mobilizabili[123] la data de 14 august 1916 au fost mobilizați 833.601 oameni, iar alți 420.870 puteau fi chemați sub arme; dintre cei mobilizați 658.088 făceau parte din armata de operații[124]; pierderile s-au ridicat la 50.000 de morți, 80.000 de răniți şi 110.000 prizonieri[125]. În lagărul de la Ostffyasszonyfa, din cei 30-35.000 prizonieri români, până la 30 octombrie 1917 au murit 3502[126], adică 11%. În Germania sunt înhumați 3.500 militari români, iar în Franța odihnesc osemintele a 2746 militari români; numai la Cimitirul militar Dieuze se află peste 940 de prizonieri, exhumați din lagărele germane de la Bourg Bruche, Donnelay, Juvelize, Keskastel, Lezey, Sarrebourg, Sancy

---

[122] În județul Romanați, conform unui document aflat la Serviciul Județean Olt al Arhivelor Naționale, au fost înregistrate 3.728 văduve şi tutori ai orfanilor de război.

[123] *** *România în anii Primului Război Mondial*, vol. I, Bucureşti, Editura Militară, 1987, p. 226; Vladimir Osiac, la pagina 200 a volumului III, *100 de ani de la Făurirea României Mari (1918-2018)*, din lucrarea *Primul Război Mondial şi Marea Unire a Românilor*, Craiova, Editura Universitaria, 2018 (coord. Eugen Petrescu), dă cifrele următoare: forța armată a României 1.083.000 de oameni; mobilizați în august 1916 un număr de 833.758 soldați şi circa 18.000 de ofițeri; rezerva armatei se ridica la 416.000 de oameni.

[124] *Ibidem*, p. 223.

[125] Eugen Petrescu, în „Cuvânt înainte” la *Primul Război Mondial şi Marea Unire a Românilor*, vol. I, *100 de ani de la intrarea României în Războiul Reîntregirii Neamului (1916-2016)*, Craiova, Editura Universitaria, 2016, p. 24 (coord. Eugen Petrescu).

[126] Matei Dumitru, „Drama prizonierilor români în Ungaria”, în vol. III, *100 de ani de la Făurirea României Mari (1918-2018)*, din lucrarea *Primul Război Mondial şi Marea Unire a Românilor*, Craiova, Editura Universitaria, 2018 (coord. Eugen Petrescu), p. 395.

şi Sarreguemines. Cimitirele eroilor români sunt bine îngrijite, în unele dintre ele fiind importante monumente închinate memoriei lor [127].

Pierderile umane sunt prezentate cu diferenţe rezultate din rotunjirea cifrelor din sursele primare: grav răniţi 200.000, dispăruţi 116.000[128] sau: grav răniţi 229.000, dispăruţi 166.000[129].

În iulie 1917 armata română reorganizată avea efectivul de 700.000 oameni, din care 460.000 în armata de operaţii[130]. Pierderile noastre au fost mari: 97.367 soldaţi şi ofiţeri căzuţi în luptă şi 221.036 prizonieri[131].

La a doua mobilizare a armatei române prin I.D.R. din 28 octombrie 1918 au fost chemaţi sub arme 163.240 militari, care se constituiau în 5 divizii de infanterie, două divizii de cavalerie, artilerie grea, unităţi de aeronautică şi marină, trupe de grăniceri şi formaţiuni auxiliare de comunicaţii, pază şi ordine, majoritatea acestora fiind cei care au făcut parte din marile unităţi desfiinţate ca urmare a clauzelor Tratatului de pace cu Puterile Centrale.

Pentru campania din Ungaria au fost mobilizaţi 250.000 ostaşi, din rândurile cărora au fost pierderi importante: 188 ofiţeri şi 11.478 subofiţeri, morţi răniţi şi dispăruţi. Dintre aceştia 69 ofiţeri şi 3.556 subofiţeri, gradaţi şi soldaţi au căzut eroic pe câmpul de luptă[132].

Pentru cei căzuţi în luptele din campania anului 1916 (morţi şi dispăruţi)[133] erau îndreptăţiţi la împroprietărire urmaşii – văduvele şi copii orfani. Foştii prizonieri aveau drept de împroprietărire, cu excepţia dezertorilor la inamic[134].

---

[127] Petre Gigea-Gorun, „Militari români aflaţi în cimitire româneşti din străinătate”, în vol. IV, *100 de ani de la Campania Armatei Române în Ungaria – faza finală a războiului (1919-2019)* din lucrarea *Primul Război Mondial şi Marea Unire a Românilor*, Craiova, Editura Universitaria, 2018 (coord. Eugen Petrescu), p. 828.

[128] Ion Pâlşoiu, „Participarea României la Primul Război Mondial şi îndeplinirea obiectivului strategic naţional de întregire statală”, în vol. IV, *100 de ani de la Campania Armatei Române în Ungaria - faza finală a războiului (1919-2019)*, din lucrarea *Primul Război Mondial şi Marea Unire a Românilor*, Craiova, Editura Universitaria, 2018 (coord. Eugen Petrescu), p. 471.

[129] Eugen Petrescu, citând din Otilia Gherghe şi Camelia Aurelia Slabu, *România în Primul Război Mondial (1916-1919)*, p. 6.

[130] *** *România în anii Primului Război Mondial*, vol. II, p. 108.

[131] Eugen Petrescu, în „Cuvânt înainte” la vol. I, *op. cit.*, p. 40.

[132] Eugen Petrescu, în „Cuvânt înainte” la vol. IV, *op. cit.*, p. 56.

[133] Conform ordinului prefectului, comunele din judeţul Romanaţi au înaintat liste cu militarii dispăruţi în război, care nu s-au întors din prizonierat. Ex: lista din comuna Băleasa avea 18 nume, Bârza 28, Braneţu 20 etc.

[134] Copie. Corpul 1 Armată. Ordonanţa de neurmărire nr. 1538. Către Comisarul regal. Noi, Comandantul Corpului 1 Armată, văzând procedura instruită contra sub. lt. de rezervă Constantinescu Ilie, din Reg. 59 Infant. Văzând raportul şi părerea raportorului, precum şi concluziile comisarului regal de pe lângă Consiliul de război cari tind la neurmărirea lui pentru faptele de dezertare la inamic şi punerea în serviciul inamicului, prevăzute şi penate de art. 232 şi 198 C.J.M., având în vedere actele adunate şi instruite în cauză, nu rezultă probe suficiente de culpabilitate în contrăi pentru faptele ce i se impută. Având în vedere art. 102 din codul de justiţie militară: Declarăm că, în starea în care s-a comis faptul, nu este caz de a se ordona trimiterea în judecată şi ordonăm ca susnumitul să fie pus în libertate dacă nu este arestat pentru alte cauze. Făcut la cartierul general al Corpului 1 Armată, Comandantul Corpului 1 Armată General (ss) C. Dumitrescu. Şef de stat major, colonel (ss) Iacob. Prezenta fiind conformă cu originalul şi atestată de noi, Plut. Ad-ţie Ciucu Ion. Ştampilă. Timbru fiscal.

Dreptul cuvenit prizonierilor morți în lagăre se cuvenea urmașilor. Ministerul de Interne a cerut prefecților tabele cu cei dispăruți pentru a se adresa guvernului german cu scopul *de a stabili cu exactitate situația celui din urmă soldat român prizonier*[135], iar prefecturile au primit ordin să întocmească tabele cu cei îndreptățiți din fiecare comună, aici fiind incluse şi văduvele sau copiii orfani[136]. Foştii prizonieri aveau obligația să prezinte dovezi că n-au dezertat la inamic.

Legea stabilea ordinea de preferință la împroprietărire. Potrivit legii, pământul expropriat şi al Statului se parcela spre a se vinde în loturi locuitorilor români cultivatori de pământ în următoarea ordine: mobilizaților în războiul 1916-1919; mobilizaților în campania 1913; văduvelor de război pentru copii; agricultorilor mici lipsiți de pământ; agricultorilor cu proprietăți mai mici de 5 ha; orfanilor de război.

În cadrul aceleiaşi categorii erau preferați invalizii; cei care în trecut au muncit pe moşie; cei care au inventar şi gospodărie întemeiată; cei care au mai mulți copii; cei mai în vârstă.

Locuitorii români din marginea oraşelor şi târgurilor a căror îndeletnicire era munca câmpului aveau drept la împroprietărire pe moşiile aflate până la 10 km, pe care au muncit în trecut, iar meseriaşii (lemnarii, fierarii, croitorii, lăutarii etc.) care nu s-au ocupat cu agricultura, cârciumarii şi diferiții comercianți, precum şi acei care au avut şi l-au vândut, puteau fi împroprietăriți numai după ce au fost satisfăcuți toți ceilalți îndreptățiți.

Tabelele cu îndreptățiții erau afişate la biserică, la primărie şi în alte locuri publice, potrivit legii. Aveau dreptul la contestații cei omişi de pe tabel; se putea contesta înscrierea pe tabel a celor fără acest drept.

Ofițerii invalizi primeau cu precădere câte 5 ha pământ, însă puteau primi până la 25 ha în regiunile de colonizare după terminarea împroprietăririi, dacă se obligau să-l cultive personal şi se stabileau pe lot. Şi reangajații aflați în serviciul armatei la data promulgării legii beneficiau de prevederile legii reangajaților, cu condiția să se stabilească pe lot şi să-l muncească personal. Între militarii din comuna Redea îndreptățiți să fie împroprietăriți, 10 erau ofițeri în rezervă: 2 căpitani, 2 locotenenți şi 6 sublocotenenți.

Dezertorii condamnați cu hotărâri rămase definitive, chiar dacă au fost amnistiați de delictul săvârşit, precum şi toți aceia care s-au pus în serviciul duşmanului, erau excluşi de la împroprietărire, cu excepția celor care nu au lipsit în tot cursul războiului 1916-1919 nelegal de la corpul sau serviciul lor.

Mobilizații care n-au urmat armata în Moldova şi au rămas în teritoriul vremelnic ocupat au fost împroprietăriți în comunele lor numai după ce se satisfăceau celelalte categorii de îndreptățiți la împroprietărire, iar în cazul când nu ajungea şi pentru ei pământ în comunele lor, erau împroprietăriți prin colonizare. Răniții şi invalizii, precum şi cei care au fost făcuți prizonieri de duşmani şi n-au fost condamnați de Curțile marțiale, nu se consideră ca rămaşi în teritoriul ocupat.

Se împroprietăreau înaintea celorlalte categorii de îndreptățiți: invalizii; văduvele de război pentru copii şi orfanii de război născuți cel mai târziu în anul 1903 şi care

[135] Adresa Nr. 2461/24 ianuarie 1920.
[136] Ex. de tabele din comunele județelor Olt şi Romanați.

posedă inventar agricol; preoţii şi învăţătorii care nu au pământ, care aveau mai puţin de 5 ha sau nu au fost împroprietăriţi până la promulgarea legii.

Pe loturile mari şi pe cele deja expropriate în regiunile de colonizare şi nedistribuite la săteni, se prevedea înfiinţarea de loturi demonstrative şi ferme model, se împroprietăreau absolvenţii şcolilor de agricultură de toate gradele şi ofiţerii invalizi care se obligă a cultiva pământul după condiţiunile impuse de Casa Centrală a Împroprietăririi.

Dacă prisosea în comună pământ în urma vânzării loturilor şi nu erau cereri de colonizare, timp de 3 ani de la terminarea lucrărilor de împroprietărire pe loc, se mai puteau vinde până la un al doilea lot celor cărora li s-a atribuit unul.

Legea stabilea modul de parcelare a pământului expropriat: se formau loturi întregi până la 5 hectare şi loturi de colonizare de 7 hectare, în afară de islazul comunal şi locul de casă. Dacă nu ajungea pentru toţi cei îndreptăţiţi, comitetul agrar putea face loturi mai mici de 5 hectare.

Meseriaşii săteni care nu erau şi plugari aveu drept numai la un loc de casă şi până la 1 hectar de pământ. Mărginaşii oraşelor şi târgurilor care nu se mută pe lot au drept numai până la 2 hectare. În regiunile de colonizare se puteau face loturi de 10 hectare la munte, la deal şi în regiunile cu populaţie deasă şi până la 50 hectare în celelalte regiuni, după avizul şi cu autorizaţia Comitetului agrar. În Dobrogea loturile erau de 8, 10 şi 25 hectare, cele de 25 fiind date exclusiv ţăranilor care se colonizează.

Organele de aplicare erau: Comitetul comunal, care întocmea în fiecare comună tabloul cu toţi sătenii cu drept de împroprietărire şi Comitetul de ocol, care judeca la faţa locului contestaţiile ivite. Un delegat al Ministerului de Război cerceta situaţia militară a sătenilor. Hotărârile Comitetului comunal şi ale Comitetului de ocol se luau cu majoritate de voturi. În caz de paritate, votul preşedintelui era precumpănitor.

Procedura împroprietăririi: comitetul local întocmea lista care se afişa pe uşa primăriei, a bisericii şi localurilor publice din comună 15 zile, timp în care făceau şi contestaţii cei omişi ori contra celor trecuţi fără drept pe liste. Comitetul de ocol judeca contestaţiile la faţa locului.

Aplicarea împroprietăririi se făcea astfel: Înainte de parcelare se stabileau suprafeţele necesare pentru interese obşteşti ale statului, pentru loturi bisericeşti şi ale şcolilor, etc. şi pământul pentru islazuri, pentru mărirea vetrei satului, pentru drumuri, sau înfiinţare de păduri în regiunile de colonizare ori pe terenul impropriu pentru cultură şi păşuni.

După revizuirea acestui plan direcţiunea Cadastrului întocmea planul de parcelare şi se da fiecărui lotaş actul definitiv de proprietate.

Din monografiile unor comune din judeţele Olteniei întocmite de învăţătorii şcolilor săteşti în perioada interbelică constatăm cum au fost înfăptuite exproprierea şi împroprietărirea.

Date din *Monografia comunei Cezieni, judeţul Romanaţi.* Învăţătoarea Ecateria A. Marineanu[137] arăta că în Cezieni *locuinţele oamenilor erau doar nişte bordeie umile, risipite împrejurul conacului, fără nici o noimă.*

[137] Ecaterina A. Marineanu, *Monografia comunei Cezieni-Romanaţi* (manuscris), 1942-1943, lucrare aflată la Serviciul Judeţean Olt al Arhivelor Naţionale, pp. 22-23.

Când a fost vândută moşia lui Dumitrache Jianu, conacul a fost mutat pe locul unde se află astăzi, iar în anul 1864, când s-a făcut prima împroprietărire, fiecare locuitor a primit câte un loc de casă în suprafaţă de 400 de stânjeni şi câte 4 pogoane teren arabil cei fără vite, 8 pogoane cei cu 2 boi şi 12 pogoane cei cu mai multe vite. Tot atunci s-a făcut şi prima aliniere a satului, trasându-se o stradă din faţa conacului boieresc cu direcţia spre sud, de o parte şi de alta încă două paralele cu aceasta, iar de-a curmezişul alta care le întretaie la distanţe aproape egale. Aşa se explică faptul că aşezarea lui este aproape geometrică. Văzându-se stăpâni pe bucata lor de pământ, locuitorii au început să clădească case din cărămidă cu câte 2-3 încăperi şi cu pivniţă dedesubt. După războiul din 1916-1918 luptătorii de atunci sau urmaşii lor au mai primit câte un lot de 5 hectare.

Satul îşi cinsteşte eroii prin două monumente ridicate unul în curtea şcolii pentru eroul sergent Osiceanu Ilie, mort în războiul din 1877 şi unul în cimitirul satului pentru eroii morţi în războiul din anii 1916-1918, iar fotografiile eroilor din actualul război sunt puse la loc de cinste în fiecare sală de clasă, la primărie şi la biserică[138].

Locuitorii comunei sunt agricultori. Negustori sunt numai 2. Starea generală a satului, din punct de vedere economic, este mijlocie. Situaţia proprietăţii pe capi de familie:

Capi de familie fără pământ = 11; până la 3 hectare = 142; de la 3 la 10 hectare – 1758; de la 10 la 30 hectare =15; peste 100 hectare = 2.

Deşi spune că muncile s-au făcut în fiecare an conştiincios, recoltele medii la hectar, prezentate pentru anii 1928 şi 1942 se prezintă astfel: grâu =1600 kg/ha, porumb = 1200 kg/ha, mazăre 1400 kg/ha, respectiv 600, 900 şi 1200 kg/ha pentru grâu, porumb şi mazăre în 1942.

Terenul comunei este în suprafaţă de 3044,66 hectare şi este repartizat astfel:

Vatra satului = 87,10 ha; teren agricol = 2654,09 ha; grădini de zarzavat = 22,70 ha; păşuni = 22,61 ha; fâneţe = 21 ha; pădure = 284,75 ha; vii = 39 ha; livezi de pomi = 2,37 ha; neproductive = 74 ha. Comuna posedă câteva terenuri degradate pe care le administrează primăria prin rol cu locuitorii pentru suma de 52.720 lei.

Biserica posedă 128.414 m^2 teren arabil care se cultivă cu diferite cereale de către personalul bisericii, în regie.

Şcoala are 1.416 m^2 o grădină şcolară ce se cultivă de elevi cu legume şi zarzavaturi şi 25.660 m^2 în vatra satului nou şi 5 ha teren cultivabil în regie de comitetul şcolar, cu diferite cereale prin asolament.

Îndrumătorii oficiali pentru raţionalizarea muncii au venit numai cu teorii care au împuiat capul sătenilor, fără să facă vreunul cea mai mică demonstraţie pe teren.

Pilda vie care a dat rezultate minunate au dat-o tot proprietarii, în special d-na Principesă Brâncoveanu pe moşia sa, al cărei grâu a fost premiat şi cumpărat la Camera agricolă pentru a fi dat pentru sămânţă celorlalţi agricultori.

Autoarea prezintă alte ocupaţii ale bărbaţilor şi femeilor din comună, pe timpul iernii, apoi date despre Banca „Snopul de grâu” din comună.

---

[138] *Ibidem*, p. 24.

Deşi nu prezintă detalii despre reforma agrară din 1921, din datele statistice privitoare la terenurile agricole aflate în proprietatea sătenilor, pe categorii de proprietari, se constată că această situaţie este urmarea aplicării prevederilor legii reformei agrare din 1921[139].

Monografia comunei Văleni, judeţul Olt[140] prezintă detalii interesante despre reformele agrare din 1864 şi 1921, cu istoricul moşiilor pe o lungă perioadă istorică.

Din monografia comunei Văleni rezultă că de-a lungul timpului, *începând din prima parte a secolului XVII, proprietarii mari au căutat prin orice mijloace să-i facă pe moşneni să renunţe la moşioarele lor, făcându-i astfel clăcaşi pe propriile lor terenuri*[141].

La 1863, când s-a făcut secularizarea averilor mânăstireşti, moşia a trecut în mâna statului, care a vândut-o lui Constantin Colibăşanu (în text apare şi cu grafia Colibăşianu).

În anul 1864, când s-a aplicat legea rurală, moşia Văleni avea 2628 stânjeni sau 7723 pogoane, ceea ce face 784 stânjeni pătraţi sau 3870 hectare şi 9084 m.p., fiind stăpânită de următorii: Costică şi Gheorghe Văleanu, de Georgescu Guţă şi Ion Georgescu, de la care s-au expropriat dându-se sătenilor suprafaţa de 1453 hectare şi 9327 m.p.

Au fost împroprietăriţi 374 clăcaşi şi s-au dat bisericii 17,400 hectare, comunei în sat 1,7540 hectare şi pe seama proprietăţii mari în vatra satului, pentru construcţia imobilelor necesare exploatării moşiei şi pentru grădini 12, 2788 hectare.

Prin această lege fiecare împroprietărit a luat câte 498 stânjeni sau 1564 m.p. pentru loc de casă şi grădină, iar restul de 98 stânjeni sau 369 m.p. pentru drumuri.

Pentru terenul de cultură s-au făcut 3 categorii de împroprietăriţi: fruntaşi, mijlocaşi şi pălmaşi, împărţindu-i aşa şi primind după starea materială şi posibilităţile de exploatare a proprietăţii date.

Pământul dat ţăranilor s-a plătit în rate în proporţie de 66,94%, iar 33,06% s-a plătit de stat, anuităţile pe care le-au plătit împrumutaţii din Văleni, de la 1864 anual, capitalul fiind amortizat în 15 ani cu dobânda de 10% pe an, au fost:

Văleni:	*Fruntaşi*	*Mijlocaşi*	*Pălmaşi*
Plătiţi de locuitori, lei	49,21	37,18	26,45
Plătiţi de stat	24,88	18,75	13,29
Total anuitate	74,09	55,94	39,74

După împroprietăririle din 1864 proprietatea mare era stăpânită de moştenitorii Bicăi Vălenca, Iorgu şi Căstică Văleanu, fii săi. (...) Ei au vândut proprietăţile gene-

[139] *Ibidem*, p. 26.

[140] Mihai D. Iliescu. *Monografia comunei Văleni, judeţul Olt.*

[141] Moşia Văleni a fost stăpânită de mici proprietari până la 1646, fapt ce rezultă din cartea domnească a lui Matei Basarab către căpitanul de moşneni Vlad, trecând apoi la diferiţi proprietari, începând cu Kircă sau Kirea Rudeanu, originar din satul Ruda din Argeş, care a fost postelnic, mare stolnic, apoi mare ban în 1663, devenit mare proprietar la Curtişoara, Olt. Încă din 1641 el a cumpărat de la proprietarii din Văleni pământul lor formând moşia Văleni, care a trecut la fiul şi la ginerile său Ghencea Rusti la 1679, care au continuat să cumpere. De la fiul lui Kirea, mare logofăt, a cumpărat marele vornic Şerban Cantacuzino, care a făcut-o danie mânăstirii Comana-Vlaşca, aceasta având-o în stăpânire la 1787, când o dă prin schimb lui Mihai Fălcoianu. Moştenitoarea acestuia a donat-o şi ea mănăstirii Comana, care era închinată Sfântului Mormânt.

ralului Laptev, venit în Țara Românească cu evenimentele din secolul XIX şi unui oarecare Berchie, aceştia locuind la Bucureşti. Constantin Colibăşanu din Colibaşi-Gorj se căsătoreşte cu Ecaterina, fiica generalului şi devine stăpânul moşiei Văleni. Cumpără de la Berchie şi Titulescu (tatăl lui N. Titulescu) şi măreşte moşia.

Sătenii au cumpărat în anii 1892 din proprietățile statului loturi de câte 5 hectare un număr de 183 locuitori, în total 928,0719 hectare. Plata a fost eşalonată în rate anuale pe timp de 60 de ani cu dobândă anuală de 4% pe an. Cu dobânda şi amortismentul suma se ridică la 5985 lei pentru 5 hectare, adică 99,82 lei pe an.

În 1910 proprietatea moşiei Văleni era de 6333,85 hectare, repartizată astfel:

- defunctul Colibăşanu cu 4722,65 hectare;

- defunctul Tolescu cu 133,9 hectare ;

- locuitorii satelor Văleni şi Popeşti cu 1477,3 hectare, în care nu intră loturile de 928,0719 hectare ale celor 183 împroprietăriți între 1892-1899.

La 1907 a fost incendiat conacul Colibăşanu. Ca urmare, jumătate din sat a fost schingiuit, 2 țărani au fost răniți şi 10 au fost împuşcați.

În campania din 1913 Florea Țuinea nu s-a mai întors.

Dintre cei plecați pe front la 15 august 1916 au rămas pe câmpul de onoare 102 eroi din Văleni, dintre care 4 sergenți, 3 caporali şi 95 soldați.

În uma lor au rămas 94 văduve: 6 cu câte 6 copii, 7 cu câte 5 copii, 9 cu câte 4 copii, 27 cu câte 3 copii, 19 cu câte 2 copii, 10 cu câte 1 copil şi 16 fără copii. Majoritatea văduvelor primesc pensie, fiind şi împroprietărite. În sat sunt 3 invalizi decorați şi pensionați. Au mai fost decorați pentru bravură: 1 cu Virtutea Militară clasa III şi 5 cu Bărbăție şi Credință.

Nemții au luat clopotele de la biserici şi vasele de aramă de la locuitori.

Împroprietărirea din 1920. Spre norocul vălenarilor, moşia a fost în mâna unui singur proprietar, în suprafață de 4270 hectare, căci dacă ar fi fost mai mulți, rămânea pământ mai puțin de 5 hectare pentru fiecare împroprietărit, cum a fost în atâtea comune.

Comisia de expropriere, conform procesului-verbal din 28 ianuarie 1919, a constatat că proprietatea moştenitorilor Colibăşanu are suprafața de 4270 hectare pe teritoriul comunei Văleni. Din această suprafață 660 hectare nu cad în prevederile Legii de expropriere, rămânând pentru expropriere numai suprafața de 3710 hectare.

Comisia a constatat prin acelaşi proces-verbal că forurile superioare au considerat moşia ca fiind împărțită între cei 3 moştenitori, aplicând scara de expropriere la fiecare în parte de 1/3 din suprafața cultivabilă de 3710 hectare, respectiv 1236,30 hectare şi aplicându-i-se scara, o reduce la 295,20 hectare, rămânând astfel de la fiecare coproprietar pentru împroprietărire câte 941,40 hectare sau în total 2824,20 hectare. În urma ofertei coproprietarilor, s-au luat pentru împroprietărire următorele părți din moşie: Lina Tolescu, Fişteica Titulescu, Ciuperceanca, trupul Merişani, Braniştea, Tufele din Grigorița şi Valea Bratcovului.

Coproprietarii au mai cerut să li se rezerve suprafața de 499 hectare în schimbul alteia din moşia Doagele Dobroteşti, dar cererea le-a fost respinsă. În urma declarației mandatarilor moşiei că terenul în întindere de 2824 este prea mult, a hotărât ca diferența

de 485 ha din moşia Doagele Dobroteşti să fie expropriată pentru utilitate naţională şi s-a scăzut din suprafaţa expropriată în Văleni, astfel cota expropriată în Văleni a rămas la 2339 ha, coproprietarii majorându-şi cota cu încă 485 ha, ceea ce face ca fiecare să aibă suprafaţa de 456,93 ha. În urma exproprierii moştenitorii Colibăşanu posedă:

- E. Colibăşanu: 415,5 ha teren arabil, 87,50 ha islaz, 15 ha vie;
- Elena Lakmann: 432,50 teren arabil, 65 ha islaz, 15 ha vie;
- Adina L. Bildirescu: 430 ha teren arabil, 97 ha islaz.

Aceste date sunt luate după rolurile percepţiilor, care nu se potrivesc cu realitatea, deoarece moşiile lor posedă şi păduri şi vie mai multă, care scad suprafaţa terenului arabil. Islazul a fost şi el micşorat prin arătură, compensând pierderea prin scăderea pădurii şi viei.

Pentru împroprietărirea locuitorilor au rămas definitive 2.339 ha repartizate astfel:

Trupul Ciuperceanca-Teleorman cu suprafaţa de 320 ha;

Trupul Fişteica Mariţii cu suprafaţa de 262 ha;

Trupul Tituleşti-Olt cu suprafaţa de 111 ha;

Trupul Tufele lui Grigoriţă-Olt cu suprafaţa de 100 ha;

Trupul lui Tumbăşui Bratcov-Olt cu suprafaţa de 1.529 ha;

Trupul Vărsăturile Căliteşti-Olt cu suprafaţa 17 ha.

Total = 2.339 ha

De la P. Tolescu, proprietar în satul Popeşti s-au expropriat încă 24,40 ha care s-au adăugat la cele 2339 ha, făcând 2363,40 ha.

Pentru motivul că şi locuitorii din comuna vecină Ghimpeţeni din judeţul Teleorman au muncit în dijmă pe această moşie, li s-a atribuit şi acestora pentru împroprietărire suprafaţa de 278 ha pentru Merişani şi 75 ha pentru Ghimpeţeni, ceea ce fac 353 ha, pentru vălenari rămânând 2010,40 ha. Din această suprafaţă s-au împroprietărit la început 407 locuitori şi fiindcă a mai rămas teren s-au împroprietărit încă 22 săteni.

Debitele de achitare au venit în două rânduri, formând pentru primii tabelul 1, iar pentru ceilalţi tabelul 2. Pentru primii 407 împroprietăriţi s-a destinat suprafaţa de 1.842,75 ha. Deşi lotul tip a fost de 5 ha, nu au primit toţi câte 5 ha, scăzându-li-se din aceasta partea de teren ce o aveau ca moştenire. Preţul la hectar a fost 1.184,40 lei şi a fost achitat în întregime până în 1928 la toţi lotaşii. Celor 22 împroprietăriţi din tabloul 2, dintre care 12 orfani şi 10 locuitori, li s-a recunoscut mai în urmă dreptul.

După ce s-au făcut lucrările de împroprietărire s-a găsit că linia de defalcare între terenul expropriat şi al proprietarului s-a făcut în mod greşit şi rectificându-se, s-a luat din terenul împroprităriţilor din tabloul 2 suprafaţa de 44 hectare, rămânând fiecare lotaş cu câte 3 hectare în loc de 5 hectare. Preţul pentru acest teren a fost de 1.908,75 lei.

S-au mai dat 323 locuri de casă, formând vatra noului sat ce se găseşte la 1 km de Văleni, pe şoseaua Văleni-Stoicăneşti.

Fiecare loc are suprafaţa de 1.250 m^2 afară de al instituţiilor ce sunt în centrul satului şi care sunt mai mari. Suprafaţa totală a vetrei satului este de 50 hectare.

Şcolile s-au împroprietărit cu câte 5 hectare fiecare.

În rezumat, suprafaţa de 2.010,40 ha a fost împărţită astfel:

Loturile împroprietăriţilor 1.908,75 ha;

Vatra noului sat	50,00 ha;
Lotul şcolarilor	10,00 ha;
Lotul serviciului zootehnic	1,00 ha;
Lotul câmpului de sport	1,50 ha.
Lacuri, bunuri mici, drumuri	36,40 ha.
Total	2.010,40 ha.

Astfel proprietatea mare s-a micşorat, iar numărul proprietarilor mici a crescut, foştii clăcaşi devenind fiecare stăpân pe bucăţica lui de pământ, pe care şi-o munceşte cu drag şi şi-o va apăra cu mai mare îndârjire când ţara o va cere.

Această suprafaţă de 2010,40 hectare, împreună cu cea de 1453,93, dată la 1864 şi cu cea cumpărată de locuitori din moşiile vecine, între 1892-1899, de 928,07 ha, se ridică la 4392,40 ha. Ea este împărţită la cele 1009 familii, stăpânind fiecare porţiuni astfel: 0-1 ha, 241 familii (177 în comună şi 64 în altă comună); 1-2 ha, 253 familii (219 în comună şi 34 în altă comună); 2-3 ha, 107 familii (100 în comună şi 7 în altă comună); 3-4 ha, 90 familii (84 în comună şi 6 în altă comună); 4-5 ha, 88 familii (86 în comună şi 2 în altă comună); 5-6 ha, 38 familii (2 în comună şi 36 în altă comună); 6-7 ha, 15 familii (în altă comună); 7-8 ha, 12 familii (în comună); 8-9 ha, 11 familii (în comună); 10-11 ha, 7 familii (în comună); 10-20 ha, 5 familii (în comună); 200-100 ha, 1 familie (în comună); peste 100 ha, 1 familie (în comună).

Din acest tablou se vede că loturile s-au fărâmiţat trecând dintr-o stăpânire în alta, fie pe cale de moştenire, fie pe cale de vânzare.

Interesul naţional cere ca fiecare să aibă un petec de pământ al lui, cât de mic, dar cel care avea pământ puţin nu avea inventarul agricol necesar şi nu făcea arăturile şi alte lucrări agricole la timpul lor. Răzoarele şi liniile de hotar însumate, ocupau suprafeţe destul de mari.

În afară de terenul propriu vălenarii au muncit şi pământul proprietarilor mari, în dijmă sau cu plată, învoiala fiind mai mult dictată de proprierar.

În Văleni se obişnuia să se dea pământul în arendă pentru unul sau mai mulţi ani, preţul fiind variabil, după calitatea terenului, de la 800 la 1.200 lei.

După anul 1920 vânzările de pământ s-au făcut pentru suprafeţe mici, datorită nevoilor proprietarilor. Rar s-au vândut suprafeţe mai mari de 5 hectare. Proprietăţile mari s-au vândut din alte motive: mutarea din comună, cumpărarea altei proprietăţi etc. Preţul la hectar înainte de 1916 era 300 lei, în 1928 ajunsese la 8-10.000 lei, iar de la 1935 era 50-60.000 lei.

Comuna Dăbuleni[142] a luat fiinţă în anul 1864 ca urmare a împroprietăririi prin reforma agrară din acel an a ţăranilor care au primit loturi de casă şi pământ pentru agricultură în câmp, pe pământurile secularizate al Aşezămintelor Brâncoveneşti de la Măgura Călugărilor şi ale mănăstirii Cozia. În acel an comuna a fost organizată din punct de vedere administrativ. Până atunci existau mai multe cătune – Dăbuleni, Ciungu, Broasca, Troaca, Săliştea – depărtate unul de altul.

[142] Florea G. Dinu, *Monografia comunei Dăbuleni*, lucrare aflată la Serviciul Judeţean Olt al Arhivelor Naţionale, p. 48 şi urm.

Dăbulenii, foşti clăcaşi înainte de 1864, au ajuns oameni liberi, mici proprietari şi *au purtat multă dragoste domnitorului Cuza, care le-a dat cel dintâi libertatea şi dreptul de a fi proprietari. Dragostea şi recunoştinţa lor către domnitorul care a fost Cuza a fost atât de adânc săpată în sufletele lor încât, ceva mai târziu, după abdicare, când a trecut prin Dăbuleni Domnitorul Carol I, dăbulenii în loc să-i facă manifestaţie de simpatie, i-au fost ostili, spunându-se că ar fi aruncat cu ouă clocite după cei ce-l înconjurau, iar la Bucureşti se zice că „nu de puţine ori, după mulţi ani, Domnitorul mai întreba: Dar dăbulenii ce fac? Aprobă ce fac eu?" Mai târziu, când domnitorul a plecat în Războiul de Neatârnare, dăbulenii s-au arătat a fi viteji şi neînfrânţi. Mulţi dintre ei au luat parte la luptele de la Griviţa, Smârdan şi Plevna, dar comuna a avut un singur mort şi un invalid. În 1941 a murit ultimul veteran al acestui război, sergentul de călăraşi Niculin Bârsoghia.*

Puţini oameni au avut drept de vot, fiind mai toţi cu puţină stare materială. Viaţa politică se desfăşura intens după 1918, cu venirea votului universal. Fiind comună mare, deci atârnând greu în balanţa alegerilor voturile dăbulenilor, toţi politicienii mari şi mici, atât ai judeţului, cât şi ai centrului, şi-au aţintit ochii asupra acestei comune, înfiinţând nuclee politice în vederea alegerilor. ...s-ar fi putut face în sat biserici, şcoli, primărie, cămin, baie, drumuri bune, dar cum [comuna] a avut parte de oameni de nimic, aceste nevoi ale satului nu le-au putut înţelege. Votul universal venea prea devreme la noi. Mai trebuia timp şi o educaţie politică pe care n-au avut-o nici cei ce se chemau conducători.

Categoriile sociale au luat fiinţă în Dăbuleni odată cu împroprietărirea din 1864. Au fost împroprietăriţi 802 locuitori.

În categoria I-a erau nevolnicii şi văduvele nevolnicilor, în număr de 84, care au primit loc de casă în vatra satului şi câte 1600 m^2, fără a li se da loc în câmp pentru plugărie. Locul dat a fost răscumpărat pe veci cu 1 galben austriac care valora în banii noştri 11,76 lei şi era scutit de impozit faţă de stat.

Categoria II-a o formau *toporaşii sau pogonicii*, în număr de 123, oameni atât de săraci, că nu aveau decât coderia biciului de mânat boii la plug, fiind oamenii care munceau pe ogoare. Ei au primit în vatra satului câte 1.600 m^2 şi câte 4 pogoane la câmp.

Categoria III-a o formau mijlocaşii, în număr de 513, care aveau inventar agricol, plug, car, boi, vaci, oi şi 1-2 cai. Au primit loc de casă, 1.600 m^2 şi câte 7 pogoane la câmp. Ei se sustrăgeau să nu fie fruntaşi din cauza plăţilor către stat.

Categoria IV-a o formau fruntaşii, în număr de 166, care aveau vite multe, având arii în care le ţineau. Pe lângă locul în sat, au primit câte 11 pogoane de pământ în câmp.

După împroprietărire nu se putea vorbi de clase sociale. Acestea au apărut mai târziu: una a plugarilor şi alta a intelectualilor şi celor câţiva fruntaşi din sat.

Terenul comunei fiind nisipos, sătenii au plantat vii care le-au adus un venit frumos. Autorul arată tehnica plantării viilor în teren nisipos pentru a rezista un timp îndelungat. Se mai plantau duzi din rodul cărora se fabrica ţuica de dude în cantităţi mari. Alte venituri erau din vânzarea peştelui şi din grădinile de zarzavat.

Teritoriul comunei avea 13.855 hectare, intrat în posesia locuitorilor după legile rurale din anii 1864, 1879, 1889, 1921 şi era împărțit în diferite trupuri:

- Câmpul Părului, cu 795 hectare, teren bun de muncă;
- Câmpul Baldăluiului, cu 580 hectare, teren bun de muncă;
- Înşiratele, cu 830 hectare, teren bun de muncă;
- Muta, cu 107 hectare, teren bun de muncă;
- Braniştea, cu 488 hectare, teren bun de muncă;
- Posodari, cu 45 hectare, teren bun de muncă şi vii;
- Plantația Chioroiu, cu 1.000 hectare cu salcâmi;
- Plantația Coleşiu, cu 500 hectare cu salcâmi;
- Viile Ogrăzi, cu 1.500 hectare vie şi teren arabil;
- Viile Broasca, cu 900 hectare vii pe rod şi teren arabil;
- Viile Călugăru, cu 1.478 hectare vii pe rod şi teren arabil;
- Viile Ascunsa, cu 500 hectare vii pe rod şi teren arabil;
- Plantația Troaca, cu 400 hectare salcâmi;
- Zăvoiul Dăbuleni, cu 468 hectare plopi şi salcie;
- Viile Arnăutu, cu 400 hectare vie şi loc sterp;
- Islazul comunei, cu 2.464 hectare păşune, fânețe şi loc inundabil.

Din totalul teritoriului, dăbulenii au vândut locuitorilor altor sate, deci cumpărăturile întrec vânzările cu 100 hectare, deşi abia de câțiva ani a început cumpărarea pământului.

Dintre locuitorii satului niciunul nu este mare proprietar, cel mai avut om din sat nu trece de 2 hectare, socotit loc arabil, vie, plantație şi grădini de zarzavat.

Pentru muncă dăbulenii au 1.045 perechi de boi, 150 perechi de cai, 168 vaci cu lapte care se pun însă şi la plug, 25.000 oi pentru brânză şi lână, 2-5 mii de porci.

În Dăbuleni erau 4 şcoli, două de băieți şi două de fete cu 29 cadre didactice, având înscrişi 1.793 elevi, dar frecventeau numai 1.585 elevi şi eleve. 95 elevi urmează şcoli secundare.

*

* *

Legea agrară reglementa procedura de colonizare, de înstrăinare a loturilor, indivizibilitatea loturilor, comasarea şi amelioraţiunile funciare, cultivarea şi plata loturilor.

Prin dispozițiunile finale se stabileau Casei Centrale a Împroprietăririi obligații privitoare la măsurile necesare în vederea colonizării regiunilor cu populație rară prin mărirea sau înființarea de sate noi ale căror planuri se întocmeau pe teren de către Direcţia Cadastrului şi lucrărilor tehnice.

Statul avansa Casei Centrale a Împroprietăririi banii pe care coloniştii îi primeau, urmând a-i restitui în 40 de ani, termen care începea la scurgerea celor dintâi 5 ani de la aşezarea coloniştilor.

Vânzarea loturilor mici era permisă după 5 ani de la intrarea în stăpânirea acestora, dar casa, grădina şi terenul alăturat nu se puteau ipoteca sau vinde sub nici o formă. Prin testament lotul putea fi atribuit unui moştenitor, care îi despăgubea pe ceilalți.

Pământul cultivabil nu se putea divide prin succesiune decât până la două hectare. Prin testament pământul rămânea unui moştenitor şi acesta despăgubea pe ceilalți.

Se puteau face comasări de loturi în raport cu necesităţile agricole.

Casa Centrală a Împroprietăririi avea dreptul să impună micilor proprietari obligaţii privitoare la planul de cultură şi să îndrume pe săteni la o cultură raţională.

După ce s-a făcut împroprietărirea sătenilor, aceştia nu mai plăteau arendă, ci anuitatea preţului fixat. Preţul vânzării pământului era de 20 de ori mai mare decât preţul regional al arendei fixate în 1916 pentru anii 1917-1922.

Plata se putea face în momentul intrării în posesie ori întrun termen de 20 de ani, însă în acest caz se vărsa înainte 20% din preţ.

Organizarea Casei Centrale a Împroprietăririi era stabilită prin lege specială. Ea putea să cumpere porţiuni de teren rămase proprietarului pentru a-l revinde cultivatorilor de pământ.

Prin această lege, la data promulgării ei, erau ratificate decretele-lege enumerate în articolul 158. Toate legile, decretele şi regulamentele contrare legii împroprietăririi erau abrogate.

Dispoziţiunile cuprinse în anumite aliniate ale articolului 3 din această lege aveau putere constituţională şi fac de drept parte din art. 19 din Constituţie. Dispoziţiunile legii au fost completate cu un regulament de aplicare.

Legea a fost votată de Adunarea Deputaţilor în şedinţa de la 7 iulie anul 1921 şi s-a adoptat cu majoritate de două treimi şi anume două sute şaptesprezece voturi, contra şaptezeci şi opt, iar de Senat în şedinţa de la 11 iulie anul 1921 s-a adoptat cu majoritate de două treimi şi anume una sută şaptesprezece voturi pentru, şaptesprezece contra.

La data de 14 iulie 1921, Regele Ferdinand I a promulgat această lege şi a ordonat să fie învestită cu sigiliul statului. Legea a fost publicată în „Monitorul Oficial" nr. 82 din 17 iulie 1921.

Împroprietărirea ţăranilor, despre care se discutase câţiva ani, a devenită fapt împlinit prin legea promulgată de Rege, promisă ţăranului-soldat ca angajament ferm în cele mai grele momente din timpul Războiului pentru Întregirea Neamului, ca recompensă menită să-i stimuleze hotărârea de a lupta chiar cu sacrificiul vieţii împotriva inamicului cotropitor.

La luarea hotărârii de împroprietărire a contribuit în mare măsură teama de contaminare a oştirii cu morbul revoluţiei bolşevice care cuprinsese trupele armatelor ruseşti aflate pe frontul românesc din Moldova. Reprezentanţii latifundiarilor în Parlamentul României nu uitaseră că în urmă cu 10 ani ţăranii răsculaţi i-au pus în mare pericol când nu dispuneau de arme, însă acum, când ţăranii-soldaţi aveau arma în mână şi pericolul bolşevizării lor era iminent, chiar şi cei mai reacţionari politicieni conservatori au consimţit să voteze reformele propuse de adversarii lor liberali pentru a da o speranţă de viaţă mai bună ţăranilor şi pentru a se salva cu pierderi minime, având în vedere posibilele concesii făcute de liberali în legea exproprierii.

În final ostaşii participanţi în campania din 1913, cei mobilizaţi în august 1916 şi cei chemaţi la a doua mobilizare şi la acţiunea împotriva agresiunii armatei lui Béla Kun, au fost împroprietăriţi, deşi au fost unele abateri în ceea ce priveşte prioritatea celor îndreptăţiţi. Puţini au fost cei ce au primit pământ cultivabil sau numai loc de casă în sat fără să fi fost mobilizaţi.

Împroprietărirea a schimbat în bine situația social-economică şi culturală a României întregite, chiar dacă pe vremea când exista marea proprietate exportul de cereale a fost mai mare. Exportul de grâu s-a micşorat fiindcă milioanele de țărani care se hrăneau atunci numai cu mămăligă aveau acum la masă şi pâinea obținută de pe propriul ogor, fapt ce i-a stimulat în munca pentru dezvoltarea propriei gospodării şi, implicit, pentru dezvoltarea țării.

Fruntaşii unui sat din Romanați, membri ai Comisiei de împroprietărire, 1921.

ÎNCORONAREA DE LA ALBA-IULIA – MOMENT IMPORTANT ÎN CONSOLIDAREA ADMINISTRAȚIEI UNITARE A ROMÂNIEI MARI

Alexandru Oşca

După Marele Război, omenirea s-a văzut în situația de a reglementa Pacea – o operă la fel de complicată, dacă nu cumva chiar mai dificilă. Dificultatea era determinată de mai mulți factori.

Întâi, pentru că proiecția ei – aşa cum rezulta din celebrul Mesaj al Preşedintelui american din ianuarie 1918 – era diferită de vechile cutume, conform cărora învingătorului i se cuvenea totul, în timp ce învinsul era nevoit să accepte condiția de perdant; voința şi aspirațiile popoarelor, comunităților din interiorul imperiilor („închisori ale popoarelor") nici nu contau. De această dată, cuvântul de ordine, care a trezit speranțele națiunilor până atunci fără organizare de stat, a fost „autodeterminarea", ceea ce a însemnat activarea şi activizarea națiunilor din imperiile încă angajate în război, dornice de emancipare de sub constrângerile unui Centru cu alte interese decât ale lor.

Apoi, noua realitate politico-statală post-război n-a aşteptat să fie concepută în laboratoarele Conferinței de Pace de la Paris; națiunile şi popoarele descătuşate şi-au creat singure structuri statale proprii (ori s-au integrat în state ale conaționalilor lor) după prăbuşirea şi destrămarea imperiilor perdante, aşa încât forumul mondial a fost în situația de a recunoaşte (eventual corectând în detalii şi impunând!) – nu de a crea – o nouă realitate. Omenirea a constatat dispariția unor mari imperii care păreau eterne, dar şi apariția, în constelația geopolitică, a unor entități statale noi sau state, care până atunci erau mici, prin întregire etnică, au devenit puteri mijlocii, cu relevanță în geopolitica regiunilor sau continentelor. Construindu-şi existența într-un cadru generos, popoarele trezite la viața de stat proprie au dat măsura capacităților lor, generând valori de civilizație la nivelul cel mai înalt; evident, cei legați de fostele instituții imperiale nu priveau cu ochi buni noua realitate şi se opuneau în toate formele – prin discursuri susținute cu elocință sau chiar prin forță – noilor realități.

Ideea ca fiii aceluiaşi popor să-şi ducă existența într-un areal unitar, integrat, era generoasă, aşa încât entuziasmul lor pentru alcătuirea unui stat propriu era de înțeles; numai că, după secole de evoluție sub stăpâniri diferite, comunități întregi din acelaşi popor se aflau la niveluri diferite de dezvoltare, aveau valori de civilizație, religii, practici sociale, juridice etc. care le deosebeau. Din acest motiv soluțiile pentru arhitectura statală au urmat două tendințe: stat federal (format din regiuni cu autonomii puternice) sau stat centralizat, în care provinciile ori regiunile unite îşi pierdeau individualitatea administrativă şi se integrau în noul stat asemenea oricărei părți a acestuia. Statul federativ avea avantajul că asigura o competiție benefică între provincii şi valorifica/conserva mai bine zestrea pe care o aducea fiecare pentru binele comun. Încuraja, însă, fără

să vrea, ideea unor nevoi şi interese separate, diferite de ale altor provincii surori sau de ale Centrului. Dispunând de guverne şi parlamente proprii, provinciile autonome ale statului federal erau oricând ademenite sau determinate la secesiune în situații de criză sau atrase spre a gravita pe orbita altor interese. Aşa s-a întâmplat – spre exemplu – cu Iugoslavia[1] sau cu Cehoslovacia[2] înaintea celui de-Al Doilea Război Mondial sau, mai recent, după Războiul Rece.

Experiența istorică – proprie sau observată la vecini – i-a învățat pe liderii de la Bucureşti să evite jumătățile de măsură şi – trecând peste orgolii locale – să opteze – după Marea Unire – pentru integrarea provinciilor unite cu Țara într-un organism statal unitar şi armonios, ferit de posibile tendințe secesioniste viitoare. Din acest motiv, după Hotărârea Sfatului Țării de la Chişinău[3], emisarii Guvernului de la Iaşi au transmis mesajul la Cernăuți şi la Alba-Iulia ca în actele de unire să nu mai fie stipulate condiționări din punctul de vedere al formei de administrare ulterioară a provinciilor respective în cadtrul regatului întregit. Evident, din rațiuni de oportunitate/practice s-a acceptat ca, temporar, la Cernăuți să ființeze un Secretariat de serviciu, iar la Alba-Iulia (mutat la Sibiu şi apoi la Cluj) să funcționeze un Mare Sfat Național şi un Consiliu Dirigent, ca organ executiv.

Chişinău, imobilul în care a funcționat Sfatul Țării.

[1] Iugoslavia a fost împărțită între Germania, Ungaria, Italia şi Bulgaria, cea mai mare parte a Serbiei fiind ocupată de Germania. Ante Pavelić, fascist, a profitat de prăbuşirea Iugoslaviei şi a proclamat independența Croației. După Războiul Rece Iugoslavia s-a destrămat din nou în fostele republici sau autonomii componente: Serbia, Croația, Bosnia-Herțegovina, Macedonia de Nord, Slovenia, Kosovo.

[2] Cehoslovacia s-a destrămat după Acordul de la Munchen (29-30 septembrie1938). Slovacia a devenit stat separat (14 martie 1939), apoi – după intrarea trupelor germane în Cehia – germanii au făcut un Protectorat al Boemiei şi Moraviei. Şi-a recăpătat statalitatea din 1945 dar, după Războiul Rece, Cehoslovacia s-a destrămat din nou, rezultând două entități separate: Cehia şi Slovacia

[3] 27 martie 1918 (s.v.), s-a votat Unirea Basarabiei cu Regatul român, cu condiții.

La Chişinău funcţiona deja – fără a fi clar până când[4] – Sfatul Ţării (cu rol de legiferare) şi Consiliul Directorilor Generali, ca organ executiv. În decembrie 1918 şi-au încetat activitatea[5].

La Cernăuţi administraţia provinciei era asigurată de un Secretariat de serviciu (Serviciu administrativ, organizat pe 9 secretariate, condus de unul din cei doi miniştri ai Bucovinei – cel cu reşedinţa la Cernăuţi – incluşi în Guvernul de la Bucureşti).

Congresul General al Bucovinei reunit în Palatul Mitropolitan din Cernăuţi.

Deciziile de desfiinţare a guvernărilor provinciale (care acceptaseră din start că vor avea o existenţă efemeră) – în special a celei din Transilvania – au stârnit unele controverse, dispute şi supărări/nemulţumiri în interiorul organismelor respective şi în relaţiile cu Puterea de la Bucureşti. În esenţă, liderii ardeleni considerau necesar încă un

[4] A funcţionat până în 18 decembrie 1918.

[5] În şedinţa din 27 noiembrie 1918, Sfatul Ţării a aprobat o Declaraţie prin care renunţa la unirea condiţionată a Basarabiei cu România: „În urma unirii cu România-mamă a Bucovinei, Ardealului, Banatului şi ţinuturilor ungureşti, locuite de români, în hotarele Dunării şi ale Tisei, Sfatul Ţării declară că Basarabia renunţă la condiţiunile de unire, stipulate în actul de la 27 martie a.c., fiind încredinţată că în România tuturor românilor regimul curat democratic este asigurat pe viitor. Sfatul Ţării în preziua Constituantei Române, care se va alege după votul universal, şi rezolvând chestiunea agrară după nevoile şi cererile poporului, anulează celelalte condiţiuni din actul Unirii din 27 martie şi declară unirea necondiţionată a Basarabiei cu România-mamă”.

timp o formă de conducere separată în provincie după desființarea Consiliului Dirigent prin decret regal. Ardelenii reuşiseră conexiuni cu „lumea din afară”, cu cercuri de afaceri şi mai ales cu mass-media din fostele teritorii ale fostei Monarhii Austro-Ungare, ceea ce a făcut să dăinuie în unele cercuri europene ideea că chestiunea ardeleană încă nu are soluție. Diplomații români trimiteau în Centrală întrebări pe care le primeau pe această temă la întânirile informale cu omologii lor sau cu oameni din presă. Nicolae Iorga, spre exemplu, era interpelat de ziarişti vienezi în chestiunea regimului minorităților, cu trimitere la autonomii aşteptate în Ardeal, chiar în timpul mandatului său de Preşedinte de Consiliu.

În România, viața politică după Războiul Reîntregirii a fost foarte frământată; sub semnul votului universal, al unirii provinciilor istorice cu Țara, al reformelor sociale, partidele vechi sau cele recent create ori cele din provincii – aflate şi ele în înnoire – nu reuşeau să asigure stabilitatea guvernamentală, vitală în contextul unei reprezentări puternice la Conferința de Pace, a desăvârşirii unității administrative, fiscal-bugetare, de apărare şi securitate a teritoriului național. Alegerile din noiembrie 1919 – pierdute de liberali – n-au rezolvat problemele: principalul partid câştigător – PNR – şi-a păstrat liderul la Sibiu (Iuliu Maniu a preferat să rămână preşedinte la Consiliul Dirigent) şi şi-a desemnat ca premier al României pe unul din fruntaşii ardeleni, Alexandru Vaida-Voevod. Era o dovadă că la opera Marii Uniri trebuia să se lucreze încă mult timp: cu perseverență, pricepere şi inteligență politică. Era nevoie de gesturi simbolice mărețe pentru ca încrederea şi entuziasmul să nu se stingă. Era nevoie de simboluri.

Acesta este contextul în care s-a luat decizia unui ceremonial măreț şi solemn, avându-i în prim plan pe Regele Ferdinand Întregitorul şi pe Regina Maria, foarte iubită

de poporul român. De fapt, Ferdinand şi Maria erau, deja, încoronaţi ca regi ai României după o ceremonie solemnă la Bucureşti, încă din 10 octombrie 1914, e adevărat într-o atmosferă tristă, apăsătoare, după moartea lui Carol I. Acum se punea problema să fie încoronat ca rege al tuturor românilor. Locul noii ceremonii a încoronării nu era ales la întâmplare: e adevărat că Alba Iulia era legată de numele lui Mihai Viteazu, că aici s-au adunat cei 1228 de delegaţi care au votat – la 1 decembrie 1918 – Unirea Ardealului şi Banatului cu Ţara, dar la fel de potrivit putea fi Chişinăul, locul unde s-a decis prima Unire cu Ţara a unei provincii româneşti, Basarabia, 27 martie 1918. De aici deducem că alegerea a fost făcută şi din raţiuni de oportunitate:

1. Pentru a da satisfacţie ardelenilor în percepţia cărora Consiliul Dirigent a fost desfiinţat ostentativ[6]. După semnarea Tratatului de la Trianon (4 iunie 1920) s-a năruit orice gând al celor care încă sperau într-un statut special al Transilvaniei în cadrul Regatului (din afara şi din interiorul acesteia);

2. Pentru a arăta străinătăţii că Regatul Român este acum un factor de putere important, solid, integrat armonios teritorial şi politic;

3. Pentru a convinge decidenţii Conferinţei de Pace că România Mare s-a format prin voinţa liberă a românilor din provinciile istorice, tratatele – care n-au pomenit nimic de actele unirii (cu excepţia Tratatului din 28 octombrie privind unirea Basarabiei) – nefăcând altceva decât s-o recunoască implicit.

Este cazul să subliniem meritul unui sfetnic foarte apropiat de Casa Regală, Ion I.C. Brătianu, care şi-a depăşit condiţia de politician, dovedindu-se un veritabil om de stat. Manevrând cu abilitate în interes naţional major, el a mizat pe personalităţi recunoscute pentru patriotism şi charismă (chiar dintre adversarii săi politici), construind, pas cu pas, edificiul solid al României Mari. Concesiile temporare şi parţiale le-a subsumat obiectivului fundamental pe care l-a urmărit cu cerbicie – formarea unui stat centralizat bine articulat în toate componentele sale. A ştiut când să dea satisfacţie fruntaşilor politici din Transilvania (şi când să-i tempereze!), acceptând să li se încredinţeze guvernarea după primele alegeri de la formarea României Mari – noiembrie 1919[7] (acum s-au semnat Tratatele de pace cu Austria şi cu Bulgaria), a susţinut, apoi, guvernarea charismaticului general Alexandru Averescu[8] (care a desfiinţat Consiliul Dirigent în aprilie

---

[6] Consiliul Dirigent al Transilvaniei, înfiinţat la 2 decembrie 1918. Preşedinte, Iuliu Maniu. A fost dizolvat pe 4 aprilie 1920. Într-un Memorandum din decembrie 1938 (din care publicăm extrase în acest studiu), mai mulţi lideri ardeleni făceau bilanţul activităţii benefice a Consiliului Dirigent şi deplângeau desfiinţarea lui intempestivă: „Epoca de construcţiune naţională, caracterizată printr-o operă pozitivă care în timp de un an şi jumatate a creat din nimic o întreagă organizaţie de stat românească, a luat sfârşit brusc prin dizolvarea Consiliului Dirigent”.

[7] Alexandru Vaida-Voevod.

[8] Constantin Argetoianu descrie fenomenul în stilul său caracteristic: *„În sate, oamenii îl vedeau în vis, unii jurau că-l zărise coborându-se dintr-un aeroplan în mijlocul lor, cei care făcuseră războiul povesteau că trăiseră cu el în tranşee. Printre ţărani, numele lui Averescu era pe toate buzele; în el se cristalizau nădejdile, numai de la el se aştepta minunea unui trai lipsit de griji şi de nevoi. Popularitatea lui era ceva mistic, ceva supranatural şi fel de fel de legende începuse să-şi facă drum în jurul acestui nou Mesia al neamului românesc. Popularitatea generalului Averescu a fost o psihoză a frontului, şi demobilizaţii au dus-o în sate cum ar fi adus orice altă boală”* (Arhivele Naţionale, fond 104, dos. 8589, f. 79-82).

1920[9], a semnat Tratatul de la Trianon, 4 iunie 1920 şi Tratatul de la Paris, 28 octombrie 1920, prin care era recunoscută Unirea Basarabiei cu România) şi, în fine, a preluat răspunderea guvernării[10] pentru dinamizarea şi consolidarea reformelor necesare unificării în plan administrativ, juridic, financiar-fiscal, economic, social-spiritual, al învăţământului şi culturii. I.I.C. Brătianu era conştient de necesitatea recunoaşterii de către români a Monarhiei ca instituţie aşezată legitim în fruntea unei Ţări Întregite (nu doar într-o parte a ei) şi, totodată, de nevoia înzestrării Statului cu o nouă Constituţie care să ţină cont de schimbările profunde produse în societatea românească după Marea Unire. Pentru aceasta era nevoie de iniţiative puternice, care – din raţiuni de oportunitate politică – puteau să nu întrunească sufragiul general, să fie primite cu rezerve de către adversarii săi politici limitaţi la interesele stricte de partid. Sprijinul Monarhului îl avea, şi era necondiţionat. Era nevoie de un Parlament cu o majoritate solidă, capabil să sancţioneze iniţiativele promovate de Guvern. De aceea, în martie 1922 au fost organizate alegeri generale câştigate de Partidul Naţional Liberal cu o majoritate absolută de voturi[11], îndelung contestate mai ales de PNR şi de Partidul Ţărănesc[12]. În ciuda acestui fapt, Parlamentul s-a întrunit, funcţionând şi ca Adunare Constituantă.

Încercând să capaciteze energiile tuturor românilor şi să diminueze criticile Opoziţiei, Guvernul a grăbit festivităţile consacrate *încoronării Regelui Ferdinand şi Reginei Maria* ca suverani ai României Întregite, contând pe respectul şi stima pe care clasa politică şi poporul le purtau Monarhiei pentru loialitatea ei: o ceremonie avându-i în prim-plan pe Ferdinand şi pe Maria, atât de iubiţi de popor, i-ar fi determinat pe oamenii politici – oricât de înverşunaţi ar fi fost unii faţă de ceilalţi – să stea la aceeaşi masă şi să se accepte, în prezenţa Suveranilor şi a oaspeţilor străini.

Contrar acestei speranţe, o parte dintre fruntaşii ardeleni şi ai Partidului Ţărănesc au refuzat să participe la ceremonie, pe considerentul că, în viziunea lor, festivitatea aducea foloase politice exclusiv liberalilor[13]. Chiar Alexandru Averescu, fostul prim-ministru – a participat la ceremonie doar la rugămintea expresă a Reginei şi doar în calitatea sa de fost comandant militar. În ciuda acestui fapt, ceremonia a fost un succes, a avut reverberaţii în întreg spaţiul românesc[14] (s-a desfăşurat la Alba-Iulia şi la

[9] Decretul-lege 1476 din 2 aprilie 1920, iniţiat de Guvernul Averescu.

[10] 19 ianuarie 1922.

[11] PNL a obţinut 227 de mandate dintr-un total de 369 (un procent de 61,52%), la mare distanţă de Partidul Ţărănesc, următorul clasat (40 de mandate şi 10,84%).

[12] Prin scrisori deschise către suveran, liderii celor două partide – separat – îi cereau acestuia să nu recunoască scrutinul pentru că n-ar reprezenta voinţa alegătorilor. Ziarele „Patria” şi „Aurora” prezentau pe pagini întregi nereguli dovedite care ar fi influenţat rezultatul votului.

[13] Iuliu Maniu, Alexandru Vaida-Voevod, Aurel Vlad au refuzat să participe. Ei considerau că serbările încoronării trebuie făcute de un guvern mai reprezentativ. Maniu îi acuza pe liberali că *„...au îndepărtat de la această sărbătoare Ardealul, care a înfăptuit, tot la Alba Iulia, Unirea”*. Vasile Goldiş, scria: *„Ne-am unit cu România, nu cu ciocoii de la Bucureşti”,* Vaida-Voevod spunea: *„Domnule, nu înţeleg nimic din politica asta bucureşteană, noi ne-am bătut cu ungurii şi ştiam că ne lovesc în frunte. Aici nu ştii de unde îşi vine lovitura”,* iar Traian Vuia interpreta implementarea unirii ca pe o anexare.

[14] Apud: „Magazin istoric” (nr. 12/2003), citând „Îndreptarea” din 14 octombrie 1922**:** *„Gara Lugoj era splendid decorată cu drapelele aliate. Pe peron aşteptau miniştrii Franţei, Spaniei, Italiei, delegaţii armatei, directori de la căile ferate, prefectul Burzan. „Simplonul” soseşte la orele 9 dimineaţa*

Bucureşti, timp de trei zile: 15-18 octombrie 1922) şi vizibilitate în plan extern[15] (au participat reprezentanţi ai mai multor case regale, trimişi speciali şi ambasadori ai ţărilor prietene, generali francezi apreciaţi pentru contribuţia lor la împlinirea idealului românilor. Au fost 40 de demnitari străini din 13 ţări). Fruntaşii ardeleni şi-au păstrat, însă, rezerve serioase faţă de obiceiurile „dâmboviţene" şi faţă de vechea clasă politică de la Bucureşti; neparticiparea la ceremonia încoronării din octombrie 1922 – care l-a supărat pe Rege, fiind percepută ca pe o ofensă la adresa sa – a fost doar una din formele de manifestare a nemulţumirilor pe care, mai ales unii lideri ardeleni, le-au exprimat faţă de arhitectura guvernării României Mari, concepută de Brătianu. Ei au creat o adevărată ofensivă anul următor, încercând să blocheze adoptarea noii Constituţii în care era exclusă orice formă de autonomie a provinciei.

Constituţia din martie 1923.

În considerarea unei astfel de realităţi, prietenii din afară ne sfătuiau să trecem peste micile adversităţi pentru că „...de acum voi românii nu mai sunteţi un popor mic cu un trecut mare, sunteţi un popor tare, cu un viitor mare"[16].

Încoronarea lui Ferdinand şi a Mariei ca Rege, respectiv Regină a României Întregite, alături de înzestrarea Ţării cu o nouă Constituţie[17] au fost mesaje puternice

---

şi e primit în sunetul muzicii. Primul descinde ducele de Genova care, împreună cu generalul Petain, au trecut în revistă soldaţii companiei înşiraţi pe peron. Bătrânul duce purta uniforma de amiral al marinei italiene. A coborât apoi ducele de York, care a trecut la rându-i compania în revistă, după care au urmat mareşalul Foch, generalul Weygand, generalul Berthelot şi colonelul Wasseigne. Din tren, au mai descins Infantele Alfons şi Infanta Beatrice a Spaniei, sora reginei Maria, mitropolitul Ghermanos, delegatul patriarhului de la Constantinopol".

[15] *„Cetatea Bălgradului a îmbrăcat haină de sărbătoare. [...] Rând pe rând sosesc mareşalul Foch, ducele de York, generalul Berthelot, ducele de Geneva şi membrii ceilalţi ai misiunilor, cum şi reprezentanţii tuturor legaţiunilor din Bucureşti"* („Banatul românesc", 22 octombrie 1922).

[16] http://www.dacoromania-alba.ro/nr90/taranimea_transilvana.htm. Este vorba de ziaristul francez Rene Moulen şi articolul din presa franceză „Salut Marea Românie".

[17] Martie 1923.

care au făcut ca statul român să fie perceput ca stat național, unitar şi centralizat. Cei mai mulți dintre fruntaşii ardeleni (care au militat pentru o asemenea construcție statală) s-au angajat în evoluția societății româneşti pe aceste coordonate; au fost, însă, şi reprezentanți de frunte ai clasei politice ardelene care, din când în când, evocau întâmplările din primii ani de la Unire când au dispus aproape independent de guvernarea provinciei. Un astfel de moment l-a reprezentat *Memorandul Românilor din Transilvania (Ardeal, Banat, Crisana, Maramureş),* adresat Regelui Carol al II-lea, la 15 decembrie 1938. Redau câteva extrase din acest document (elaborat în contextul instituirii regimului de autoritate monarhică) care demonstrează cum, chiar după două decenii de la Unire, liderii ardeleni se considerau reprezentanții îndreptățiți şi vorbeau în numele Transilvaniei şi Banatului:

„**Sire**,

Timp aproape de o mie de ani, Românii din Transilvania şi Banat au îndurat toate suferințele şi pierderile naționale, pricinuite de jugul unei stăpâniri duşmănoase. (…)

Trei elemente au fost componentele de căpetenie ale ideologiei politice româneşti de peste Carpați: ideea națională, dreptatea socială şi regimul democratic.

Aceste trei principii, adânc împletite şi organic legate, formau în spiritul Ardealului şi Banatului o treime atât de strânsă, încât se confundau în acelaşi mare ideal de eliberare, de unire şi de înălțare a națiunei. (…)

Hotărârile de la Alba-Iulia nu au constituit o simplă enunțare de deziderate, ci un program politic precis. (...)

Consiliul Dirigent (...) a depus jurământul de fidelitate pentru Regele Ferdinand, ca un prim semn de încorporare în noua țară. (...) Binefacerile noului regim, îndrumat de principiile unei democrații naționale, conştiente şi dinamice, plină de avânt creator, s-au ivit în scurt timp. (…) Astfel în primii ani de la unire s-a sălăşuit în Ardeal şi Banat o ordine desăvârşită, mulțumire sufletească şi o bunăstare materială, invidiată şi de statele vecine.

În această formă, Consiliul Dirigent... nu a putut contribui la realizarea noii Constituții, aşa cum prevăzuse în Rezoluțiunea de la Alba-Iulia, el fiind dizolvat de guvernul central...

Constituția de la 1923 a fost impusa Transilvaniei şi Banatului, ca şi țării întregi, în mod abuziv, *fără consimțământul ei.* (…)

Guverne cu totul lipsite de prestigiu şi de popularitate în aceste provincii au aruncat asupra Ardealului şi Banatului clientela lor politică. (...) Au revocat din serviciu ardeleni şi bănățeni binecunoscuți, cu reputațiune, cunoscători ai nevoilor şi spiritului provinciei.

Metodele de exploatare fără scrupul, o goană neastâmpărată după îmbogățire a sateliților, întovărăşită de imoralitate şi corupțiune sfidătoare, au rănit sentimentul public al provinciei...

Cu scurta întrerupere a guvernărilor național-țărăniste, Ardealul şi Banatul au fost aruncate într-o atmosferă cu totul contrară concepției lor de viață.

...În loc de o nouă epocă de refacere materială şi de înălțare morală s-a continuat opera de umilire a provinciilor şi de pauperizare, înlăturarea elementului românesc ardelean şi bănățean din funcțiunile publice. (…)

În afara acestei nemulțumiri cu caracter general (...) noi transilvanenii şi bănățenii, suntem nevoiți să înfățişăm Majestății Voastre nemulțumirile noastre speciale (...).

Sistemul centralist nu a înțeles... principiu elementar de ințelepciune politică: metoda de asimilare treptată, fără procedări violente, a noilor provincii, prin respectarea tradițiilor, a concepțiilor şi datinilor respective, prin descentralizarea serviciilor publice şi prin atragerea elementelor locale reprezentative şi de valoare la o colaborare activă în viața publică şi administrativă. (...)

Românii ardeleni şi bănățeni au adus în noua țară, pe lângă sărăcia materială, fatală consecință a stăpânirii străine, o bogație sufletească, afirmată cu sfioasă mândrie. Poporul din Vechiul Regat, cu un sentiment care îi face cinste, a apreciat şi a elogiat mai mult ca orice tocmai partea aceasta a aportului adus de noile provincii (...) dar după un an şi jumătate de la unire, provinciile au fost supuse unui tratament care nu le îngăduia decât cel mult o dureroasă luptă de defensivă pentru apărarea democrației naționale. (...)

În general, Românii ardeleni şi bănățeni, în loc de a spori forța lor economică, se găsesc într-o situație inferioară față de trecut. Băncile ardelene, odinioară mândria acestei provincii, în plin progres înainte de război, astăzi sunt doborâte la pământ.

Preoțimea, intelectualitatea, partea mai înstărită a țărănimii au suferit pierderi de miliarde. Dar ceea ce este mai dureros este lipsa de credit ieftin pentru țărănime, care nemaiputând emigra în America, nu mai este în stare să-şi procure capitalurile de investițiune necesare progresului ei, desăvârşirii şi modernizării economiei rurale. (...)

Starea de spirit din aceste provincii este frământată azi de alte preocupări mult mai grave, cauzate de consecințele numeroaselor greşeli săvârşite de politica noastră internă şi externă. (...) Deşi lovite în interesele lor vitale şi umilite în mândria lor națională şi în conştiința lor democratică, Ardealul, Banatul, Crişana şi Maramureşul nu numai că resping cu indignare şi desgust continuele suspectări de pretins separatism ce li se aruncă cu o jignitoare uşurință, dar sunt adânc chinuite de un sentiment de teamă, grijă şi nesiguranță în ce priveşte viitorul lor. (…)

Nu vă vorbeşte, Sire, o generație de oportunişti şi profitori, ci o generație de sacrificați...

Nu ne plângem şi nu acuzăm. (...) Nu este în firea Ardealului nici necuviința, dar nici umilința, nici amenințarea, dar nici teama de amenințări. (...)

Declarăm cu hotărâre că nu cerem respectarea rezoluțiunilor de la Alba-Iulia pentru a slăbi unirea, ci pentru a consolida, nu pentru destrămarea ci pentru fortificarea națională şi sufletească a neamului întreg.

Punctele Hotărârii de la Alba Iulia nu sunt condițiuni puse unirii, dar sunt modalități de înfăptuire, primite şi aprobate în mod solemn de Regele Ferdinand şi de guvernul I.I.C. Brătianu, prezentate Conferinței de Pace şi stabilite în mod precis pentru realizarea şi consolidarea ei – modalități la cari nu putem renunța cu nici un preț. (…)

Dacă minoritățile se plâng că nu au fost respectate drepturile lor, noi constatam că dictaturile au încălcat în primul rând drepturile noastre, ale poporului român, asigurate la Alba-Iulia. (…)

Subsemnaţii fii ai Transilvaniei şi Banatului, reprezentanţi ai tuturor judeţelor din aceasta provincie, ne prezentăm înaintea Majestatii Voastre cu rugămintea să binevoiască:

A dispune respectarea principiilor fundamentale ale Adunării de la Alba-Iulia din 1 Decembrie 1918;

A reîntrona ordinea constituţională; (...)

A dispune urgenta înarmare şi fortificare a ţării pentru apărarea hotarelor stabilite în tratatele de pace;

A împărtăşi Transilvania şi Banatul cu dreapta participare la viaţa de Stat şi administrativă şi a ocroti interesele lor naţionale, economice şi culturale în masură cuvenită.

Ai Majestatii Voastre prea supusi şi prea plecaţi[18]:

Sire,

(...) Care este bilanţul a 20 ani a regimului din Ardeal şi Banat? Se poate spune lămurit: un complect dezastru. Ardealul şi Banatul au fost ţinute 20 de ani, cu o scurtă excepţie, în permanentă opoziţie.

În aceşti ani de opoziţie lungă s-au irosit toate forţele lor cele mai bune.

Încă dictatura liberală a mai ţinut seama de oarecare aparenţe.

Dictatura actuala a înlăturat şi aparenţele. A trimis în fruntea celor 23 judeţe din Ardeal şi Banat ca Prefecţi 23 de colonei activi din Vechiul Regat. A pus în fruntea judeţelor militari. I-a sustras misiunii lor de ostaşi şi le-a dat însărcinări politice. Ardealul şi Banatul au primit înfăţişarea de ţinuturi sub ocupaţie.

În afară de judeţe, militarii au ocupat şi oraşele, toate oraşele din Transilvania şi Banat. Din 68 de oraşe, în 64 au fost trimişi tot ofiţeri din Vechiul Regat. În urma reacţiei publice, numarul acesta s-a redus mai târziu, dar sistemul a rămas.

Ce însemnă această ocupaţie militară, această sustragere a atâtor colonei activi, de la menirea lor?

Sau că avem o pletoră inutilă de ofiţeri, cărora nu ştim ce întrebuinţare să le dăm, sau dezorganizarea Armatei, slăbirea ei, tocmai pe aceste vremuri critice.

La noi Armata a fost ţinută departe de politică. Aceasta a făcut forţa ei. O Armată care capătă gustul politicei nu mai e armată.

Cu ce drept s-a făcut ocuparea Primăriilor din Ardeal? Averile comunale sunt averi, bunuri private. Această ocupaţie nu se poate face decât cu dreptul Războiului. Şi nici cu aceasta.

Oamenii străini trimişi astfel nu mai sunt primari, ci custozi, numiţi în averi inamice.

În timpul din urmă au fost înlocuiţi mai mulţi ofiţeri cu civili. Şi mai rău. Recrutarea acestora se face în Bucureşti, la o bursă a cafenelelor.

---

[18] Urmează semnatarii Memorandumului: Iuliu Maniu, dr. Mihai Popovici, dr. Emil Haţeganu, Sever Bocu, prof. dr. Valer Moldovan, dr. Justin Marsie, dr. Ioan Pop, dr. Gheorghe Pop, Oct. C. Tăslăuanu, dr. Aurel Dobrescu, Ionel Pop, dr. Victor Moldovan, dr. Victor Deleu, dr. Ioan Vescan, dr. Liviu Micşa, dr. Simion Tamaş, Victor Poruţiu, dr. Simion Nemeş, prof. dr. Agustin Popa, dr. Virgil Solomon, dr. Ilie Lazăr, dr. Ieronim Stoichiţia, dr. Cornel Bianu, dr. Aurel Leucuţia, dr. Teodor Roxin, dr. Max Radovan, dr. Justin Pop, dr. Aurel Tetu, Costache Lupu, dr. Andrei Doboşi ş.a.

Nu se poate îndeajuns caracteriza o decadență de drept, la care am lunecat. (...)

În fața justei revendicări ca în funcțiunile publice să fie aplicați românii din toate provinciile, în proporție dreaptă şi în raport cu pregătirea pe care o au, stă dureroasa realitate că Ardelenii şi Bănățenii sunt nesocotiți în mod sistematic, nu numai în ce priveşte întreg teritoriul țării, ci chiar şi pe teritoriul provinciilor.

O scurta privire aruncată pe datele statistice dovedeşte acest fapt în mod dureros. La serviciile centrale din Capitală nu găsim nici un singur post de secretar general ocupat de vreun ardelean.

La serviciile de Stat nu se găseşte nici un director general ardelean. Numărul directorilor la toate ministerele este de 5 ardeleni.

La Înalta Curte de Casație şi Justiție, din 94 magistrați, sunt 9 ardeleni şi bănățeni, iar la Consiliul Legislativ din 58 sunt 4.

La Ministerul Afacerilor Străine, în Corpul Diplomatic şi Consular din totalul de 197 de persoane, sunt 18 ardeleni şi bănățeni, adică nici a zecea parte.

La Ministerul de Finanțe din totalul de 137 de funcționari, de la şefi de secție din administrația centrală a Ministerului sunt numai 6 ardeleni şi bănățeni.

La Ministerul Economiei Naționale, în Administrația Centrală din totalul de 92 funcționari, sunt numai 4 ardeleni şi bănățeni. (...)

În armată, din 23 generali de divizie sunt 2 ardeleni şi bănățeni, din 160 generali de brigadă sunt 5 ardeleni si bănățeni, iar din 2366 ofițeri superiori până la gradul de maior inclusiv, numai 170 ardeleni şi bănățeni. În ce priveşte gradele inferioare de ofițeri, proporția este tot aşa de nefavorabilă. Ea va deveni din an în an, încă şi mai nefavorabilă, deoarece la şcoalele militare din Vechiul Regat nu se primesc aproape deloc, iar la Liceul Militar „Mihai Viteazu” din T. Mureş, elevii ardeleni şi bănățeni se primesc în număr foarte redus. (...)

În Corpul Telegrafo-Poştal, dela Unire până în anul 1936 inclusiv, s-au făcut 171 avansări de organe superioare de conducere şi administrație, de la director general până la inspector. Din acest numar de 171, sunt numai 21 ardeleni şi bănățeni. În ce priveste pregătirea lor, din cei 150 funcționari superiori din Vechiul Regat, numai 12 au diferite licențe şi numai 5 bacalaureat, ceilalți 133 au numai 4 clase secundare sau mai puțin. Din cei 21 de ardeleni, 8 sunt Doctori în Drept, iar 13 bacalaureați. Între timp, mare parte din aceşti funcționari ardeleni au ieşit la pensie. În prezent situația este următoarea: din 54 grade superioare propriu zise, Ardealul şi Banatul sunt reprezentante printr-un singur director şi 4 inspectori.

Câteva date din magistratură, foarte impresionante:

Dintre toți magistrații de pe teritoriul Ardealului şi Banatului, originari din Vechiul Regat sunt 439, iar ardeleni şi bănățeni 278. Adaugăm, că în Vechiul Regat nu se găsesc Magistrați ardeleni şi bănățeni aproape deloc. Că pretutindeni aşa şi în magistratură, elementul ardelean este înlăturat de la conducere, ceea ce este cu atât mai nejustificat, cu cât (...) cu ocazia realizarii Unirei, Ardealul şi Banatul au avut suficienți intelectuali pentru a putea conduce viața administrativă şi judiciară, iar evident acum după 20 de ani de la Unire, s-a creat o pletoră de intelectuali ardeleni şi bănățeni, cari, însă, sunt sistematic înlăturați. (...)

Noi suntem luptători, reprezentanți politici ai unui popor, iar nu sperjuri, nici conspiratori. Lupta noastra este o luptă deschisă, în care nu primim a fi nici intimidați nici ațâțați. N-avem nici orgoliile convingerilor doctrinelor noastre, n-avem decât un orgoliu, cel al strălucirii Coroanei şi al Națiunii. Despotismul, autocrația, tirania creează inevitabil, fatal, luptele pentru libertate. Legile severe promulgate de Majestatea Voastră îi numeşte pe aceştia altfel: delincvenți. Dar Societatea n-a văzut în ei delicvenți, ci eroi. (...)

Drept urmare a acestor considerațiuni, dorința transilvănenilor se concretizează în rugămintea respectuoasă:

Binevoiți, Sire, a reda poporului român libertatea!”[19]

Regele Ferdinand I adresându-se primului Parlament al României Mari, 1919.

[19] https://clujtoday.ro/memorandumul-din-1938-adresat-de-iuliu-maniu/

REORGANIZAREA ARMATEI ROMÂNE ÎN PERIOADA INTERBELICĂ

Mircea Vladu

Primul Război Mondial a generat profunde mutații în configurația geografică, politică şi socială a lumii. Din această perspectivă, provinciile istorice româneşti au înfăptuit Marea Unire la 1 Decembrie 1918, realizându-se astfel visul românilor privind reîntregirea teritoriului românesc şi afirmarea României ca pilon de stabilitate şi securitate în partea de sud-est a Europei.

România promova o politică de înțelegere cu vecinii, dar nu putea să se opună tendințelor revizioniste şi revanşarde ale unora dintre vecinii săi, deoarece nu dispunea de o armata puternică în măsură să-i apere unitatea națională, integritatea teritorială şi suveranitatea. Armata României era mult slăbită deoarece înregistrase pierderi importante în marile bătălii din 1916 şi 1917, precum şi în campaniile din 1918-1919 destinate apărării Marii Uniri şi necesita o refacere cât mai rapidă. Această refacere nu se putea realiza fără a se avea în vedere principalii factori care au generat mutații deosebite în teoria şi practica militară universală, între care se pot enumăra:[1]

a) valorificarea critică a experienței Primului Război Mondial;

b) revoluția tehnico-ştiințifică mondială cu implicațiile sale în domeniul militar;

c) creşterea avântului revoluționar şi a luptei popoarelor din țările coloniale şi dependente;

d) afirmarea doctrinelor militare naționale cu orientare defensivă;

e) afirmarea teoriei şi practicii războiului popular dus împotriva agresiunii imperialiste.

Vizând valorificarea critică a experienței Primului Război Mondial, specialiştii militari români au propus factorului de decizie politico-militară obiectivele de care trebuie să țină seama în derularea complexului proces de reorganizare a armatei:

a) punerea unui accent deosebit pe foc, mişcare şi izbire;

b) înzestrarea forțelor luptătoare cu maşini de luptă blindate nou apărute pentru străpungerea apărării pe poziție;

c) folosirea cu predilecție a aviației pentru lovirea obiectivelor din adâncimea apărării adversarului, dar şi pentru asigurarea sprijinului nemijlocit, împreună cu artileria, a grupurilor de blindate;

d) creşterea rolului războiului de mişcare, urmărindu-se executarea de lovituri pe mai multe direcții şi în adâncime;

e) organizarea unei apărări manevriere executată cu forțe mobile pe direcții interioare;

---

[1] Academia Militară, „Curs de Istoria Artei Militare”, vol. III, *Arta Militară în perioada 1918-1945*, Bucureşti, 1988, p. 11.

f) zădărnicirea activităților din spatele frontului prin folosirea armei chimice.

Explozia revoluției științifico-tehnice pe plan mondial i-a determinat pe specialiştii militari români să înțeleagă rapid schimbările înregistrate de Arta Militară ca urmare a apariției în înzestrarea unor armate a mijloacelor de luptă cu performanțe sporite de lovire, cum au fost: pistolul mitralieră; tunul automat de calibru mic cu mai multe țevi; maşina de luptă blindată pe şenile şi pneuri; avioanele de luptă, portavioanele, submarinele, mijloacele perfecționate de transmitere a datelor etc. Aceste modificări permiteau desfăşurarea acțiunilor militare integrate pe spații largi, subsumate unor obiective operative sau strategice de îndeplinit în scurt timp.

Popoarele din țările coloniale şi dependente şi-au intensificat lupta pentru independență, punându-se accent pe guerilă în zonele urbane, muntoase, junglă, deşert etc. Ca urmare, specialiştii militari români au înțeles mai bine cum se poate duce războiul de guerilă şi pe teritoriul românesc, caracterizat de zone urbane, muntoase etc.

Politicile revizioniste şi revanşarde prevăzute de unele puteri față de statele în formare pe continentul european şi cele care-şi realizaseră unitatea națională le-au determinat pe acestea din urmă să promoveze o politică externă defensivă, bazată pe doctrine militare eminamente defensive.

Dezvoltarea teoriei şi practicii războiului popular dus împotriva agresiunii imperialiste sau în cadrul războaielor revoluționare i-a determinat pe specialiştii militari români să înțeleagă mai bine faptul că chiar şi dacă faci parte dintr-o alianță militară este bine să-ți pregăteşti şi apărarea prin forțele proprii, pe care s-o aplici în cazul în care apar neînțelegeri în alianțe, care într-un final conduc la ruperea acestora.

Din cele prezentate anterior reiese faptul că specialiştii militari români trăseseră învățămintele de rigoare în urma Primului Război Mondial şi erau la curent cu noutățile din teoria şi practica militară pe plan european şi universal. Ca urmare, aceştia au înțeles că abordarea realistă a strategiei nu se poate rupe total de faptul că aceasta era un atribut al artei comandantului[2] şi că acesteia îi sunt specifice principiile:

a) stabilirea duratei războiului;
b) stabilirea formelor acțiunilor strategice;
c) stabilirea liniilor şi bazelor de operații;
d) stabilirea elementelor de siguranță strategică (acoperire);
e) organizarea mobilizării şi concentrării armatei;
f) desfăşurarea strategică;
g) realizarea surprinderii strategice;
h) definirea funcțiilor strategiei.

Specialiştii militari români au înțeles că strategiei îi erau specifice două orientări: (a) ofensiva, specifică statelor totalitare; (b) defensiva, specifică statelor ce nu-şi propuseseră realizarea propriilor practici bazându-se pe război, între acestea enumărându-se şi România.

Vizând domeniul operativ, ca element al Artei Militare, specialiştii militari români au înțeles pe baza studiului şi aprofundării Artei Militare sovietice, că între strategie şi tactică trebuie să existe domeniul operativ, atribut al eşalonului corp de armată, din

[2] *Ibidem*, p. 13.

compunerea armatelor puternice care acționau pe teatre de operații de mari dimensiuni, dar neadoptat de armatele statelor mici şi mijlocii.

Totodată, specialiştii militari români au mai înțeles un lucru esențial vizând agravarea situației internaționale ca urmare a tendințelor unor state de a-şi rezolva litigiile cu alte state pe calea războiului, care au exacerbat cursa înarmărilor.

De asemenea, speciliaştii militari români nu puteau propune factorului de decizie politică o situație de reorganizare a armatei, pentru a face față unei eventuale agresiuni din partea acelora care aveau interese în această parte a Europei, fără a trage concluzii şi învățăminte privind Arta Militară aplicată în operațiile executate de Armata Română în campaniile din 1916, 1917, 1918 şi 1919, desfăşurate pentru înfrângerea şi alungarea agresorului, precum şi pentru apărarea Marii Uniri.

Din această perspectivă, sunt demne de menționat concluziile:[3]

a) Marele Cartier General Român a exercitat conducerea strategică, fără intervenția vreunui stat aliat;

b) operațiile au fost conduse nemijlocit de către Comandamentul Trupelor din Transilvania;

c) grupările de forțe şi dispozitivul operativ-strategic au fost constituite pe baza unor soluții originale, constând din două grupări operativ-tactice în operația ofensivă din Carpații Occidentali şi Tisa, grupările de fixare şi de manevră în operația de apărare pe Tisa, constituirea avangardei, flangardei, grupării de manevră şi grupării de fixare în ofensiva de la vest de Tisa;

d) angajarea forțelor s-a realizat pe direcții, grupările inamicului au fost manevrate pe la flancuri şi forțate să-şi înceteze riposta;

e) localitățile mari au fost cucerite prin manevra dublu învăluitoare;

f) folosirea pe scară largă a manevrei de învăluire, angajarea inamicului pe întregul front, pătrunderea în adâncimea apărării lui, zădărnicirea manevrei forțelor acestuia, etc., în scopul lipsirii acestuia de libertate de acțiune, opunerea unei slabe rezistențe şi capitularea, pierderile sale fiind insuportabile.

Specialiştii militari au fost nevoiți ca în propunerile pentru reorganizarea armatei să țină seama şi de următoarele elemente:

a) după Marea Unire, România devenise un stat de mărime mijlocie, cu o suprafață de 295.000 km^2 şi cu o populație de 18 milioane de locuitori;

b) România continua să fie o țară capitalistă slab dezvoltată, aflată sub influența puterilor occidentale, care nu se dădeau în lături când trebuia să acționeze pentru a avea acces la resursele şi la piețele de desfacere ale acesteia;

c) din punctul de vedere al puterii militare, România ocupa un loc important după URSS şi Polonia, deoarece putea mobiliza 60 de divizii, chemând sub arme 10% din populația sa, dar întâmpina ceva greutăți în echiparea şi pregătirea militarilor;

d) România obținea în urma Marii Uniri o poziție geografică favorabilă desfăşurării acțiunilor militare împotriva unui agresor mult mai puternic, fapt ce conducea la creşterea potențialului militar al acesteia.

---

[3] *Ibidem*, p. 34.

Aceste concluzii au fost transmise factorului de decizie politică de către factorul de conducere militară şi acestea au stat la baza reorganizării Armatei Române în baza legilor de organizare elaborate în anii 1924, 1930 şi 1932.

Pentru edificare, se vor prezenta în continuare aspecte din Legea relativă la modificarea Legii de organizare a armatei, decretată cu nr. 1536 din 18 aprilie 1932, publicată în „Monitorul Oficial" nr. 102 din 7 mai 1932. Articolul 2 al acestei legi prevedea ca organizarea militară a ţării să asigure:[3]

(a) instruirea militară a tuturor cetăţenilor;

(b) pregătirea din timp de pace a măsurilor care să permită reunirea resurselor formate din oameni, animale şi materiale de tot felul, necesare constituirii şi întreţinerii armatei pe timp de război;

(c) organizarea din timp de pace de comandamente, unităţi şi servicii care să permită trecerea rapidă şi uşoară la organizarea cerută de pregătire şi ducerea unui război naţional;

(e) posibilitatea de a asigura repede şi bine apărarea frontierelor teritoriului naţional.

În articolul 3 se stipula: „Armata este grupată în:

(a) organe superioare de conducere, pregătire, dotare, administraţie, control şi justiţie;

(b) comandamente, trupe;

(c) servicii (depozite);

(d) centre de instruire de diferite arme şi centrele de recrutare.

Potrivit legii menţionate anterior, Armata Română trebuia să aibe în compunere:

(a) organe superioare;

(b) comandamente;

(c) trupele armatei de uscat;

(d) Aeronautica;

(e) Marina Militară.

În cadrul organelor superioare ale armatei, erau prevăzute:

(a) Ministerul Apărării Naţionale;

(b) Consiliul Superior al Armatei;

(c) Inspectoratele Generale de Armate;

(d) Marele Stat Major;

(e) Subsecretariatul de Stat al Aerului."

În cadrul comandamentelor se prevedeau comandamente de armate, corpuri de armate, divizii de infanterie, cavalerie şi vânători de munte, brigăzi de infanterie, motorizate (câte una în teatrele de operaţii de est, vest şi sud), cavalerie, artilerie şi geniu.

Trupele armatei de uscat cuprindeau trupele combatante de infanterie, cavalerie, artilerie, geniu, unităţile tehnice şi trupele auxiliare reprezentate de trupele sanitare şi administrative, de stabilimente şi depozite, pompierii, şcolile şi liceele militare, centrele de instrucţie, taberele de instrucţie şi centrele de recrutare.

Aeronautica era prevăzută să fie compusă din aviaţia militară, aviaţia civilă, Institutul Meteorologic Central şi serviciile.

În cadrul Aviației Militare erau comandamente precum Comandamentul Forțelor Aeriene, Comandamentul Aeronautic Teritorial, comandamente de divizii, escadroane aeroautice şi trupe reprezentate de flotila aeronautică, aerostație, regimente de apărare contra aeronavelor, grupuri independente de aviație sau divizioane independente de apărare contra aeronavelor (ACA).

Marina Militară era prevăzută să aibă în organică:

a) comandamente, reprezentate de: Comandamentul Marinei Regale; Comandamentele diviziilor de la Marea Neagră sau Dunăre;

b) trupe reprezentate de: Baza Navală Maritimă; Baza Navală Fluvială; Apărarea Fixă Maritimă; Apărare Fixă Fluvială; Nave de Mare; Nave de Dunăre.

Teritoriul Național al României a fost împărțit în regiuni de corp de armată, fiecărei regiuni corespunzându-i un anumit număr de județe, astfel încât să se poată asigura resurele umane şi materiale la mobilizare.

Pentru fiecare corp de armată s-a stabilit câte un comandant teritorial destinat rezolvării problemelor de asigurare cu resurse umane şi materiale la mobilizare. Pentru conducerea şi coordonarea a 2-3 corpuri de armată s-a destinat un inspectorat de armată care la mobilizare şi război se transforma în comandament de armată.

Legea pentru stabilirea efectivelor şi cadrelor armate nr. 153 din 1932 publicată în „Monitorul Oficial" nr. 106 din 9 mai 1932 a stipulat proporția armelor în compunerea armatei[4]. Din această perspectivă, infanteriei îi reveneau 45,3 %, cavaleriei 6,8%, artileriei 19,3%, geniului 7,6%, aeronauticii 6,3%, marinei 1,9%, armei chimice 2%, serviciilor 10,8%.

Analizând procentele care reveneau fiecărei arme se poate trage concluzia că doctrina militară promovată de statul român avea un pronunțat caracter defensiv. Acest caracter derivă şi din nivelul redus de înzestrare tehnică a armatei.

Pentru orice cetățean român, legea prevedea că poate efectua 29 de ani de serviciu militar, începând cu vârsta de 21 de ani şi până la 50 de ani, repartizat astfel:

a) serviciul militar în activitate - 5 ani din care 2 ani sub arme şi 3 ani în completare;

b) serviciul militar în rezervă - 15 ani;

c) miliție - 9 ani.

Pentru a avea un nivel de pregătire militară înaintea executării serviciului militar, tinerii începând cu vârsta de 19 ani şi până la 21 de ani efectuau pregătirea premilitară (preregimentară).

Din perspectiva armelor, infanteria (vânătorii de munte) era considerată armă de bază în Armata Română, având ponderea cea mai mare între arme, fiind reprezentată de 21 de divizii de infanterie în compunerea a 7 corpuri de armată, 1 divizie de gardă, 2 divizii de vânători de munte, 4 regimente de gardă, 8 regimente de vânători, 76 regimente de infanterie, 4 grupuri de vânători de munte, 24 companii de mitralieră divizionare, 1 regiment de infanterie al Centrului de Instrucție al Infanteriei. Trebuie precizat că din infanterie făceau parte şi carele de luptă (tancurile). O divizie de infanterie era

[4] *Ibidem*, p. 38.

compusă din: 1 escadron de cavalerie; 1 batalion de pionieri; 1 companie de transmisiuni; 1 companie de mitraliere; 1 brigadă de infanterie cu 3 regimente de infanterie; 1 brigadă de artilerie cu 1 regiment de artilerie şi 1 regiment de obuziere; formaţiuni de servicii.

Un regiment de infanterie era compus din: 1 companie de cercetare; 1 companie de armament; 1 companie de specialitate (pionieri, transmisiuni); 1 companie depozit; 3 batalioane de infanterie cu 3 companii de infanterie şi 1 companie de mitraliere. Regimentul avea un efectiv de aproximativ 1500 militari[5]. Din punct de vedere al armamentului din înzestrarea infanteriei trebuie menţionat că cele şapte modele de puşti, două modele de puşti mitralieră şi şapte modele de mitralieră[6] nu corespundeau standardelor războiului modern. Acest neajuns a început să fie diminuat abia la sfârşitul deceniului al patrulea ca urmare a asimilării fabricării, pe bază de licenţă cehoslovacă, a puştii ZB (Zbroyovka-Brno) şi a puştii mitralieră ZB, de calibru 7,92 mm.

Instrucţia structurilor de infanterie s-a executat pe baza prevederilor Regulamentului provizoriu de manevră al infanteriei, partea a II-a şi Regulamentului provizoriu al instrucţiei infanteriei, intrat în vigoare în 1930. De asemenea, instrucţia infanteriei s-a executat şi în baza prevederilor Directivelor de instrucţie ale infanteriei, emise de Inspectoratul Tehnic al Infanteriei.

Potrivit acestor acte normative, anul de instrucţie viza:

a) perioada I de instrucţie (individ, grupă, pluton, companie), ce se întindea pe durata a cinci luni şi jumătate);

b) perioada a II-a de instrucţie (batalion, regiment) cu durata de două luni;

c) perioada a III-a de instrucţie (brigadă, divizie, corp de armată), ce dura până la două luni, destinată desfăşurării aplicaţiilor (manevrelor) cu trupe în teren. Timpul rămas din al doilea an de instrucţie era destinat perfecţionării pregătirii specialiştilor.

Ca pondere în efectivele armatei, artileria era după infanterie cu 19,3 %. Potrivit celor două legi menţionate anterior, artileria avea în compunere:

a) 8 comandamente de artilerie de corp de armată, din care şapte corpuri de armată şi corpul vânătorilor de munte;

b) 24 de comandamente de brigadă de artilerie;

c) 2 regimente de artilerie de gardă;

d) 7 regimente de artilerie grea;

e) 2 regimente de obuziere de munte;

f) 4 regimente de artilerie călăreaţă;

g) 1 regiment de artilerie al Centrului de Instrucţie al Artileriei;

h) 42 de regimente de divizionare;

i) 1 regiment de artilerie grănicerească;

În primii 10-15 ani după Primul Război Mondial, nu s-a importat decât material de artilerie strict necesar. Materialul de artilerie era compus în principal dintr-un număr mare de guri de foc de provenienţă franceză, germană, austriacă, engleză, rusă, care

[5] Gheorghe Romanescu, Gheorghe Tudor, Mihai Cucu, Ioan Popescu, *Istoria infanteriei române*, vol. 2, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1985, p. 175.

[6] *Ibidem*, p. 180.

însumau vreo 17 calibre. Această stare de fapt impunea măsuri urgente pentru modernizarea şi unificarea unor guri de foc de către industria de armament românească. Totodată, s-au dispus şi măsuri pentru achiziția din străinătate a unor guri de foc de artilerie grea, artilerie antitanc şi artilerie antiaeriană.

Adoptându-se aceste măsuri s-a ajuns ca înaintea începerii celui de-Al Doilea Război Mondial, Armata Română să dețină 8301 de guri de foc de artilerie (2160 artilerie uşoară, 492 artilerie grea, 2000 artilerie antitanc, 4758 artilerie regimentară şi 691 artilerie antiaeriană).

Comandamentul Suprem nu şi-a putut organiza artileria de rezervă în proporție de 30%, cum era necesar, ci doar în proporție de 9%.

Instrucția unităților de artilerie a căpătat un caracter complex ca urmare a introducerii instrucției specialiştilor, instrucției ochitorilor pentru tragerile antitanc şi antiaeriene în baza Directivelor Marelui Stat Major şi ale Inspectoratului General al Artileriei, din anul 1926. Aceste acte normative au revigorat instrucția în armată după Primul Război Mondial. Din păcate muniția pentru tragerile cu artileria de instrucție era insuficientă şi era afectată numai pentru sporirea preciziei tragerilor. Din această cauză durata pregătirii artileriştilor a fost de numai 5-6 luni din stagiul militar de 2 ani, restul duratei fiind alocat manevrelor anuale şi pregătirii specialiştilor.

Militarii artilerişti executau şi instrucție infanteristică pentru a putea organiza şi duce apărarea apropiată a pozițiilor de tragere a bateriilor de artilerie.

Din această perspectivă pentru militarii artilerişti au fost înlocuite tragerile cu pistolul cu tragerile cu puşca, puşca mitralieră, precum şi cu aruncarea grenadelor de mână.

Arma geniu dispunea de 7 regimente de pionieri, repartizate câte unul la fiecare corp de armată, 1 regiment de pionieri de munte, 1 regiment de pontonieri, 3 regimente de transmisiuni, 1 batalion transmisiuni munte, 1 regiment tracțiuni auto, 1 regiment de fortificații, 3 regimente de căi ferate, 1 regiment de pionieri al Centrului de Instrucție al Geniului, 2 batalioane de pionieri şi companiile de transmisiuni de la diviziile de infanterie şi cavalerie[7].

Trupele de transmisiuni erau sub ordinea Inspectoratului General al Geniului, dar începând cu 1932, batalioanele de transmisiuni din organica regimentelor de pionieri ale corpurilor de armată au constituit 3 regimente de transmisiuni, care au format prima brigadă de transmisiuni din Armata Română.

În acele timpuri era la modă fortificarea frontierelor şi ca urmare a fost nevoie să se înființeze la Oradea Regimentul 1 Fortificații, instruit astfel încât cu cele 6 batalioane fortificații din subordine să fie în măsură să ducă lupte în zonele (fâşiile) fortificate.

Geniştii se pregăteau în fiecare ciclu de instrucție potrivit prevederilor Directivei Marelui Stat Major, abgradată cu precizări de specialitate transmise prin Instrucțiunile Inspectoratului General al Geniului, care vizau instrucția generală a militarilor genişti, astfel încât să fie în măsură să lupte şi ca infanterişti, precum şi instrucția de specialitate în domeniile specifice: baraje şi explozivi; distrugeri; drumuri şi poduri; lucrări de fortificații; amenajarea genistică a terenului; asigurarea cu apă etc.

---

[7] „Monitorul Oficial" nr. 106, partea I-a /1932.

Cavaleria cuprindea: 4 divizii de cavalerie; 1 brigadă de cavalerie independentă; 1 regiment escortă regală, 7 regimente de cavalerie de corp de armată; 1 regiment de cavalerie al Centrului de Instrucţie; 1 divizion vânători călări.

Marile unităţi de cavalerie constituiau partea mobilă a armatei şi erau în măsură să execute misiuni dificile precum:

a) asigurarea flancurilor dispozitivelor marilor unităţi operative şi strategice;

b) intervenţia imediată în sectoarele de frontieră ameninţate;

c) închiderea breşelor realizate de inamic în dispozitivul infanteriei;

d) urmărirea inamicului etc.

Pentru a face faţă ameninţărilor câmpului de luptă, cavaleriştii executau instrucţia tehnică şi tactică, călare şi descălecat, precum şi instrucţia pentru executarea misiunilor de cercetare, siguranţă şi legătură. Înzestrarea cavaleriei într-o mică măsură cu autoblindate, motomitraliere etc. a condus la creşterea într-o anumită măsură a mobilităţii şi puterii de foc a acesteia.

Aviaţia, potrivit organizării prevăzută de Legea pentru stabilirea cadrelor şi efectivelor armatei, nr. 135, publicată în „Monitorul Oficial” nr. 106 din 9 mai 1932, era compusă din[8]: Flotila de aviaţie de gardă; 3 Flotile de aviaţie mixtă; Flotila de aviaţie de vânători; Flotila de aviaţie de bombardament; Flotila de hidroavioane; 4 Flotila de aerostate; 8 Regimente de apărare contra aeronavelor; 1 Grup de aerostate marină. Până în anul 1939 aviaţia a înregistrat modificări organizatorice importante.

Modificările au fost prevăzute într-un plan de înzestrare întocmit în anul 1935 şi eşalonat pentru perioada 1935-1945. Potrivit acestui plan se achiziţionau 366 avioane[9]. Un plan elaborat în 1936 prevedea că până în 1938 să fie dotate 36 de escadrile de aviaţie cu 406 avioane. În anul 1936 s-a înfiinţat Ministerul Aviaţiei şi Marinei care să organizeze şi să conducă aviaţia şi marina militară.

Sfârşitul anului 1939 a găsit în înzestrarea Aviaţiei Române 276 avioane de luptă[10] dintre care: 18 hidroavioane; 21 avioane de bombardament uşor de tipul Potez-63 şi Bristol-Blenheim; 34 de avioane de bombardament uşor de tipul Savoia-79, Bloch-210; 121 avioane de vânătoare de tipul PZL-11, Heinekel-112 şi Hurricane; 82 de avioane de recunoaştere şi observare de tipul IAR-37, IAR-38 şi IAR-39.

Piloţii pe aceste avioane îşi desăvârşeau instruirea la Şcoala de Tir şi Bombardament de la Mamaia şi făceau dovada instruirii prin participarea la manevrele de toamnă ale armatei de uscat.

Deşi Armata Română dispunea de un număr mare de avioane, totuşi numărul mare de tipuri genera greutăţii deosebite vizând instruirea şi asigurarea tehnico-materială a acestora. Industria Aeronautică Română era incapabilă să îndeplinească cerinţele impuse de Aeronautica Mondială.

Marina Militară dispunea în anul 1939 de: 1 submarin; 1 navă de bază şi încă 49 de nave auxiliare; 4 canoniere; 4 distrugătoare; 3 vedete; 7 monitoare[11]. Este demn de

---

[8] *Ibidem*.

[9] *Istoria aviaţiei române*, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1984, p. 139.

[10] *Ibidem*, p. 148.

[11] Arhiva Ministerului Apărării Naţionale, *Fond 498*, dosar nr. 7, filele 45-48.

remarcat că o parte din acestea rezultau din cele reparate şi modernizate la încheierea Primului Război Mondial, iar instruirea unităţilor înregistra sincope, care afecta îndeplinirea cu succes a misiunilor.

Anul 1917 s-a dovedit a fi un an de referinţă în organizarea, înzestrarea şi îndeplinrea misiunilor de către Armata Română. În acel an au fost obţinute victorii de răsunet la Mărăşti, Mărăşeşti şi Oituz şi s-au creat condiţiile pentru înfăptuirea Marii Unirii de la 1 Decembrie 1918.

Structurile organizatorice, înzestrarea şi ierarhizarea specifice anului 1917 au fost menţinute până în anul 1924, decizia politico-militară dovedindu-se foarte bună, fapt demonstrat de campaniile victorioase duse de Armata Română în anii 1918-1919.

Viaţa a demonstrat că dacă se dispune de o armată bine organizată, înzestrată şi instruită şi care a dat satisfacţie pe câmpul de luptă, factorul de decizie politico-militară trebuie să-şi însuşească „lecţiile învăţate" şi să producă schimbări numai unde este absolut necesar, determinate de noua situaţie startegică a ţării, generată de sectoare de frontieră ameninţate. Acestă situaţie a determinat factorul de decizie politico-militară să organizeze, înzestreze şi instruiască în timp de pace un număr maxim posibil de unităţi şi de mari unităţi iar la mobilizare să înfiinţeze un număr dublu de unităţi de infanterie, care să sprijine pe cele existente la pace în cazul unei agresiuni asupra teritoriului naţional, declanşată din mai multe direcţii, precum şi în cazul în care Armata Română trebuia să aducă la îndeplinire prevederile tratatelor încheiate cu Iugoslavia, Cehoslovacia şi Polonia sau celui vizând Înţelegera Balcanică[12].

Cu privire la această situaţie, în lucrarea sa „Armata modernă", maiorul Radu Dinulescu preciza în anul 1930[13]: „O armată a cărei problemă strategică ar fi simplu şi uşor de rezolvat din cauza situaţiei politico-strategice a alianţelor asigurate, nu mai încape îndoiala că va adopta o politică a calităţii... Nu este la fel cazul unei armate care ar avea de luptat pe mai multe fronturi cu adversari superiori ca număr şi calitate. Într-o asemenea situaţie în care însăşi existenţa statului este ameninţată va fi nevoie să se facă maximum de sacrificii pentru a mobiliza cât mai multe forţe chiar dacă resusele materiale sunt limitate".

În perioada interbelică, un contingent însuma cam 150.000-200.000 de tineri. Această situaţie a determinat factorul de decizie politico-militară să dispună măsuri pentru pregătirea acestor tineri, care să operaţionalizeze conceptual „naţiuniea armată". Totodată, pentru operaţionalizarea acestui concept era necesar să se constituie şi un număr de unităţi, comandamente de mari unităţi, centre de instrucţie etc. Mai mult, pentru sporirea numărului personalului care trebuia să completeze pierderile pe timpul luptelor, după o periodă de instruire, s-a stabilit să se instituie, începând cu anul 1934, pregătirea militară înaintea încorporării tinerilor de la 18 ani în sus, cunoscută sub denumirea de premilitărie. Pentru a organiza o armată performantă, era nevoie de tineri cu un nivel de cultură mai ridicat, precum şi de resurse econmico-financiare, tehnico-ştiinţifice etc. mai consistente, de care România nu dispunea în perioada respectivă.

[12] Academia Militară, „Curs de Istorie a Artei Militare", vol. III, *Arta Militară în perioada 1918-1945*, Bucureşti, 1988, p. 43.

[13] Mr. Dinulescu Radu, *Armata modernă*, Craiova, Editura Ramuri, 1930.

Aceasta a împietat în special asupra înființării unitățiilor şi marilor unități cu un nivel tehnic ridicat.

Ca urmare, baza organizatorică a armatei a reprezentat-o tot „regina armelor", adică infanteria. Abia în ajunul celui de-Al Doilea Război Mondial s-au creat condiții pentru înființarea a trei brigăzi motorizate. Lipsa unor tipuri de guri de foc a generat imposibilitatea constituirii artileriei armatei şi rezervei Comandamentului Suprem. Totodată, nici Aeronautica nu a putut fi organizată aşa cum se dorea, din lipsa de resurse financiare.

Colonelul George Vizanti şi maiorul Scarlat Urlățeanu în lucrarea „Strategia românescă în viitorul război" au tras concluzii extreme de importante vizând organizarea Armatei Române:[14] „Frontiere întinse, sensibile şi vulnerabile... fronturi largi, comunicații mediocre, puține şi cu randamentul slab față de nevoia de a mişca repede forțe de tot felul necesare operațiunilor; industria embrionară şi cu resurse foarte limitate, iată ce caracterizează şi va influența atât reorganizarea, cât şi doctrina Armatei Române".

O eroare în reorganizarea Armatei Române a însemnat constituirea unui număr prea mare de structuri centrale de tip comandament, direcții, inspectorate, care încadrau în special absolvenții Şcolii Superioare de Război în detrimentul comandamentelor şi unităților luptătoare, generând o birocrație complicată.

Criza economică din perioada 1929-1933 a generat mari greutăți în punerea în aplicare a programului de înzestrare a Armatei Române. La aceste greutăți s-a adăugat şi refuzul firmelor Skoda şi Vickers de a participa la realizarea unei industrii de armament în Romania. Aceste stări de fapt au produs mari sincope în procesul de înzestrare a Armatei Române cu armament şi tehnică de luptă modern, aşa cum au beneficiat statele potențial agresoare.

Pentru conducerea structurilor militare era nevoie de formarea unor cadre militare competente. Baza de selecție pentru formarea viitorilor ofițeri o reprezentau liceele militare de la Cernăuți, Craiova, Iaşi, Mănăstirea Dealu şi Târgu Mureş. Din liceele militare se recrutau tineri pentru şcoala militară pregătitoare de ofițeri, cu durata de un an, care era obligatorie pentru toți candidații admişi în şcolile de ofițeri, indiferent de armă. Funcționau apoi Şcoala de ofițeri de infanterie, cavalerie, artilerie, geniu, marină, administrație, jandarmi şi mecanici auto cu durata de doi ani, Şcoala de aplicație cu centrele de instrucție de armă cu durata de doi ani şi Şcoala Superioară de Război cu durata de doi ani.

Programul în şcolile militare era riguros fundamentat, urmărindu-se ca toți absolvenții să devină specialişti de înaltă clasă şi să aibă un înalt spirit de disciplină şi de responsabilitate. Programul de învățământ era unic pentru toate armele, absolvenții fiind policalificați. Pentru aceasta, aviația, marina şi intendența organizau cursuri specifice. Pentru înființarea sau completarea unităților, ca urmare a pierderilor înregistrate, era nevoie şi de un numar mare de ofițeri de rezervă, formați în şcolile speciale cu durata de pregătire de un an sau în şcolile special înființate pe langă institutele politehnice şi Institutul de Arhitectură.

[14] Col. Gheorghe Vizanti, mr. Scarlat Urlățeanu, *Strategia românească în viitorul război*, Bucureşti, 1932, p. 13.

Pentru formarea maiştrilor militari şi subofiţerilor erau şase şcoli de maiştri militari şi treisprezece de subofiţeri, iar durata studiilor era de un an, punându-se accentul pe specialitate şi administraţie, până la nivelul eşalonului companie.

Un accent deosebit s-a pus, în perioada respectivă, pe pregătirea pentru luptă a structurilor militare de către instructori bine pregătiţi, care cuprindea[15]: educaţia ostăşească vizând probleme de istoria patriei; geografie elementară; comportamentul şi etica ostăşească; cunoaşterea legilor.

Totodată, accent s-a pus şi pe procesul de pregătire a românilor pentru apărare. Din această perspectivă s-au avut în vedere problemele care vizau mobilizarea resurselor umane şi materiale ale naţiunii, realizarea cadrului legal care să prevadă pregătirea şi mobilizarea întregii populaţii apte să participe la apărarea ţării, în caz de nevoie.

Astfel, în anul 1933 a intrat în vigoare Legea asupra organizării naţiunii şi teritoriului pe timp de război, care conţinea precizări vizând pregătirea preregimentară a tineretului cu vârsta cuprinsă între 19 şi 21 de ani, mobilizarea tinerilor care nu împliniseră vârsta de 18 ani şi folosirea femeilor pentru prestarea de diferite servicii în folosul apărării.

În anul 1934 a intrat în vigoare Legea pentru pregătirea premilitară, care preciza modul în care trebuia organizată şi desfăşurată pregătirea premilitară a tinerilor cu vârsta cuprinsă între 18-20 ani.

În anul 1938 a intrat în vigoare Legea pentru înrolarea femeilor în serviciul patriei în timp de război, care legifera obligaţii pentru femei de a munci în uzine, şcoli, administraţii, serviciul sanitar etc., înlocuind astfel bărbaţii mobilizaţi.

În anul 1939 a intrat în vigoare Legea pentru organizarea şi folosirea tineretului în caz de mobilizare, care stipula organizarea şi instruirea tinerilor până la 18 ani, pentru a putea participa la nevoie la acţiunile de luptă pentru apărarea patriei.

Având în vedere cele prezentate anterior se poate trage concluzia că pregătirea generală a ţării în vederea ducerii unui război de apărare de lungă durată era încă depăşită de necesităţi, cu toate legiferările făcute.

Alte detalii vizând reorganizarea Armatei României sunt prezentate în anexele nr. 1-11. Acestea, analizate cu mare atenţie, permit concluzii vizând gândirea teoreticienilor militari români ai vremii, care urmăreau ca prin propunerile de reorganizare a Armatei Române după Primul Război Mondial, înaintate factorilor de decizie politico-militară, să se realizeze structuri militare capabile să îndeplinească misiuni de luptă complexe în condiţiile concrete ale ţării şi în contextul politico-militar contemporan. Din această perspectivă, noile structuri militare trebuiau să pună în aplicare principiile războiului: acţiunea şi reacţiunea; libertatea de acţiune; economia forţelor; siguranţa; surprinderea.

Partea aplicativă a strategiei era grevată de păreri ale teoreticienilor militari români care pe alocuri erau diferite, dar pe fond corect formulate. Pot fi citaţi din această perspectivă maiorul Cernăianu Ion, care a elaborat lucrarea *Manevra Strategică şi Bătălia* în 1927, colonelul Vizanti Gheorghe şi maiorul Scarlat Urlăţeanu, care au

[15] Academia Militară, „Curs de Istoria Artei Militare”, vol. III, *Arta Militara în perioada 1918-1945*, p. 46.

întocmit lucrarea *Strategia Românească în Marele Război*, generalul de divizie Schițiu Ivan şi colonelul Ioanițiu Alexandru, care au întocmit lucrarea *Elemente de Strategie*, în anul 1936, precum şi generalul Anastasiu Alexe, care a elaborat lucrarea *Manevra Strategică*, în 1938. În aceste lucrări s-au definit foarte corect: caracterul viitorului război; teatrele de acțiuni militare şi război; organizarea şi mobilizarea armatei; planul de operații; baza şi liniile de operații ofensive şi defensive; desfăşurarea strategică şi manevra strategică; asigurarea militară etc. Totodată, s-a recunoscut rolul principal al politicii în reorganizarea militară. Din această perspectivă este demn de precizat părerea generalului Nicolae Schimea, care în anul 1920 aprecia că „politica trebuie să dea directivele preparațiunei militare”, iar generalul Virgil Economu aprecia în 1930 că „politica dă strategiei firul călăuzitor[16]”. Teoreticienii militari români, conştienți de posibilitățile reduse ale industriei naționale de apărare, care nu avea posibilități de realizare a tehnicii de blindate şi de aviație, au pus accentul pe propunerile vizând în mod prioritar structurile de infanterie şi de cavalerie. Aceasta constituia o soluție de avarie, dar țara nu prea avea resurse financiare care să susțină revigorarea industriei de apărare sau achiziționarea tehnicii de luptă din import de la firmele occidentale consacrate în construcția blindatelor şi avioanelor de luptă.

Pornind de la aceste considerente, factorul de decizie politico-militară, în baza propunerilor specialiştilor militari, a ajuns la concluzia vizând necesitatea susținerii unui război de apărare împotriva agresorilor revizionişti.

Un război mondial declanşat în Europa nu putea găsi România decât într-o coaliție, cu condiția ca alințele militare să rămână viabile. Chiar dacă se preconiza ducerea unui război de apărare, specialiştii militari români considerau că era nevoie de o structură de forțe capabilă să execute manevre pe direcții interioare. Aceştia considerau că în condițiile în care potențialul de război al României era slab, teritoriul era slab pregătit operativ, sistemul de comunicații nu era suficient dezvoltat, mai ales în Dobrogea şi în Basarabia, lipseau mijloacele materiale şi băneşti pentru creşterea posibilității forțelor, artileria antitanc şi antiaeriană era aproape inexistentă, planurile de operații întocmite de organul de conducere strategic erau puternic influențate mai ales sub aspectul executării manevrelor strategice pe direcții interioare.

La propunerea specialiştilor militari, Marele Stat Major a împărțit teritoriul național în trei teatre de operațiuni, ținându-se cont de direcțiile din care se putea produce atacul: Teatrul de Operațiuni de Vest sau Frontul de Vest, suprapus peste Transilvania; Teatrul de Operații de Est sau Frontul de Est, suprapus peste Moldova, Bucovina şi Basarabia; Teatrul de Operații de Sud sau Frontul de Sud, suprapus peste Oltenia, Muntenia şi Dobrogea.

Printre observațiile exprimate de strategii militari privind noul „Regulament asupra conducerii marilor unități”, elaborat în 1927, se regăsea şi aceea vizând necesitatea ca ideea centrală a concepției strategice de apărare a țării să fie războiul de mişcare, manevra pe direcții interioare, dar dus de România numai în cadrul unei alianțe militare.

[16] *Ibidem*, p. 48.

Astăzi, această idee este privită de istoricii militari ca un neajuns al concepției strategice a Marelui Stat Major din vremea respectivă, neajuns generat de potențialul de război scăzut al României, dar şi de opoziția claselor conducătoare, care excludeau angajarea fără rezerve a întregului popor la apărarea țării. Înarmarea poporului era privită ca un pericol la adresa claselor aflate la putere.

S-a avut în vedere realizarea de alianțe ale României cu țări mici şi mijlocii, care erau decise să nu mai trăiască sub tutela marilor puteri. Astfel, în 1921, România a încheiat „Mica Înțelegere" cu Cehoslovacia şi Iugoslavia, a încheiat un tratat bilateral cu Polonia, iar în anul 1934 a aderat la „Pactul Înțelegerii Balcanice", alături de Grecia, Turcia şi Iugoslavia.

Planul de cooperare cu Polonia a fost semnat în anul 1925, iar cel cu țările din „Pactul Înțelegerii Balcanice", a fost semnat în 1937.

Din păcate, înțelegerea cu Polonia nu a deveniat viabilă, din cauza încheierii de către aceasta a tratatelor de neagresiune cu URSS şi Germania, neînțelegerilor cu Cehoslovacia şi relațiilor de prietenie cu Ungaria.

Ca urmare, cele 17 divizii de infanterie, 2 divizii de cavalerie, 221 baterii de artilerie şi 20 escadrile de aviație cu care s-a angajat fiecare parte să intervină în conflict au rămas doar pe hârtie, iar alianța a căzut la 1 septembrie 1939, odată cu declanşarea agresiunii Germaniei asupra Poloniei[17].

În cadrul „Micii Înțelegeri" s-a realizat o cooperare militară bine pusă la punct, în schimb „Înțelegerea Balcanică" nu a condus la întrebuințarea potențialului militar constituit potrivit scopului propus[18].

La negocieri, în cadrul „Micii Înțelegeri", din partea României au participat Nicolae Titulescu, ministrul de Externe al României, însoțit de Bogoliub Jevtic, Thomas Masarik şi Eduard Beneş. „Mica Înțelegere" s-a afirmat sub autoritatea Ligii Națiunilor şi cu sprijinul Franței. Reuniunea Consiliului Permanent al „Mici Înțelegeri" s-a desfăşurat la Praga, în mai 1933[19]. Caracterul declarat defensiv al celor două alianțe nu le-a scutit de suspiciuni din partea Ungariei şi Bulgariei, vecini revizionişti[20].

În anul 1922 s-a semnat Tratatul de la Rapallo, de către Rusia sovietică şi Germania, care a condus la o apropiere dintre acestea în condițiile în care coeziunea postbelică dintre învigătorii din Primul Război Mondial era foarte slabă. Această stare de fapt a demonstrat că sistemul de la Versailles constituia mai mult un îndemn la revanşă decât o certitudine de menținere a păcii[21].

La 10 iunie 1926 s-a constituit alianța cu Franța, în baza căreia se acorda României numai asistență diplomatică, în timp ce aceasta avea nevoie de asistență militară. Convenția Militară prevedea numai realizarea de schimburi de vedere între statele

---

[17] *Ibidem*, p. 51.

[18] *Ibidem*.

[19] Ion Țurcanu, *Istoria contemporană ilustrată a românilor*, Brăila, Editura Istros a Muzeului Brăilei, 2010, p. 79.

[20] *Ibidem*, p.79.

[21] *Ibidem*, p. 81.

majore ale României şi Franţei. Mai mult, Franţa nu dorea să sprijine România în vederea apărării teritoriului dintre Prut şi Nistru.

Cu Anglia nu se putea face o alinaţă în condiţiile în care aceasta susţinea deschis pretenţiile revizioniste ale unora dintre vecinii României.

Situaţia politico-militară din Europa impunea cu necesitate ca ţările europene să iniţieze o campanie de încetare a agresiunii. Ca urmare, în 1928 a fost iniţiat şi semnat Pactul Briand-Kellogg la care a aderat şi România şi prin care se interzicea recurgerea la forţă ca mijloc de soluţionare a diferendelor dintre state. Deşi România nu avea relaţii de prietenie cu URSS, a susţinut iniţiativa sovieticilor de urgentare a intrării în vigoare a pactului, fapt pentru care a semnat alături de URSS, Polonia, Estonia, Lituania şi Letonia, Protocolul de la Moscova[22] din 1929.

Marele diplomat român Nicolae Titulescu şi-a adus o contribuţie deosebită la definirea agresorului şi la semnarea, în anul 1933, a unei conveţii în acest sens care consolida şi completa Pactul Briand-Kellogg.

Având în vedere aceste elemente, se poate preciza că reorganizarea Armatei Române în perioada interbelică a fost condiţionată de constituirea unor alianţe politico-militare, precum şi de posibilitatea ca alianţele să nu funcţioneze, situaţie în care România trebuia să se bazeze pe propriile forţe militare. Din păcate această concepţie nu s-a putut operaţionaliza din lipsă de timp şi resurse tehnico-materiale şi financiare.

Concluzia care se impune cu privie la reorganizarea Armatei Române în perioada interbelică evidenţiaza că teoreticienii militari români au elaborat lucrări valoroase, care din păcate nu au putut fi aplicate aşa cum ar fi trebuit din cauza lipsurilor în asigurarea materială şi în ridicarea potenţialului de război al statului român. Ca urmare, România a avut de suferit ca urmare a acţiunilor forţelor revanşarde, revizioniste, precum şi a politicilor marilor puteri promovate în domeniul sferelor de înfluenţă. Cu toate acestea, Armata Română reorganizată atât cât s-a putut, şi-a făcut datoria faţă de patrie, cu toate că a înregistrat pierderi deosebit de mari. Pios omagiu pentru ostaşii români de la soldat la general care şi-au jertfit vieţile în numele interesului naţional.

Un rol important în reorganizarea Armatei Române în perioada interbelică l-au avut miniştrii de război. Din această perspectivă, generalul de divizie Constantin Hârjeu[23] a fost numit ministru de Război în cel de-al doilea mandat la 6 martie 1918 (în primul mandat a fost numit la 14 septembrie 1912). În cel de-al doilea mandat, Constantin Hârjeu s-a preocupat pentru adoptarea de legi, instrucţiuni, ordine şi dispoziţii, care să adapteze armata la situaţia creată de mobilizare şi trecere pe picior de război. În acest sens, prin Înaltul Decret nr. 691 din 24 martie 1918 s-au adus modificări Legii asupra poziţiei ofiţerilor. O astfel de modificare viza faptul că ofiţerii şi asimilaţii care au participat la campania 1916-1918 puteau demisiona din armată şi înaintea decretării trecerii generale a armatei pe picior de pace. Totodată, s-a prevăzut crearea la fiecare corp de armată a câte unei comisii de clasare a prizonierilor întorşi din captivitate. Lucrarea lui Constantin Hârjeu, *Studii şi critici militare. Din învăţămintele războiului din 1913 şi 1916-1918*, a

[22] *Ibidem*, p. 81.

[23] *Miniştrii Apărării Naţionale. Enciclopedie*, Bucureşti, Editura Centrului Tehnic Editorial al Armatei, 2012, p. 100.

fost folosită de către specialiştii militari români pentru elaborarea de propuneri privind reorganizarea Armatei Române în perioada interbelică.

Ion (Ionel) I.C. Brătianu[24], ministru de Război în perioadele 4 ianuarie 1914 – 14 august 1916 şi 19 ianuarie – 19 aprilie 1922, a fost cel care în decembrie 1916 a format şi condus un guvern de uniune naţională şi a luat măsuri de trecere la reorganizarea armatei cu concursul Misiunii militare franceze, condusă de generalul Henri Mathias Berthelot. Totodată, Ion I.C. Brătianu a condus delegaţia română la Conferinţa de Pace (1919-1920), prezentând în plenul acesteia, la 19 ianuarie 1919, aspecte vizând participarea României la război şi contribuţia acesteia la victoria asupra Puterilor Centrale, cât şi asupra dreptului incontestabil al poporului român la întregirea ţării. De asemenea, guvernul condus de acesta a hotărât declanşarea unei puternice contra-ofensive a Armatei Române asupra Ungariei, conduse de Béla Kun, care nu recunoştea unirea Transilvaniei cu România, acţiune încheiată cu succes la 4 august 1919. Se poate aprecia, fără tăgadă, că din 1909 şi până în 1927, când a plecat pe drumul cel fără de întoarcere, Ion I.C. Brătianu a marcat covârşitor cu personalitatea sa viaţa politică, diplomatică, social-economică şi mai ales pe cea militară a României.

Vintilă Brătianu a fost ministru de Război în perioadele 15 august 1916 – 9 iulie 1917 şi 10 iulie – 19 iulie 1917 şi a dat dovadă de preocupare pentru sprijinirea şi funcţionarea Ministerului de Război. Ca urmare, la 10 noiembrie 1916 s-au ordonat măsuri privind administrarea şi contabilitatea serviciului pentru executarea unor lucrări de apărarea ţării. În anul 1917 s-au luat următoarele măsuri: adoptarea Regulamentului asupra organizării şi funcţionării serviciului de control special administrativ al armatei în timp de război; constituirea Direcţiei generale a muniţiilor şi infanteriei, Direcţiei superioare de armament şi artilerie independentă în cadrul Ministrului de Război, Direcţiei 6 Sanitară; s-a înfiinţat Casa Militară de Economii, Credit şi Ajutor în timp de Război; s-a reglementat situaţia ofiţerilor deveniţi inapţi militar din cauza infirmităţilor dobândite în timpul războiului; s-a acordat gradul onorific de „ajutor-sublocotenent" plutonierilor şi plutonierilor majori de la partea activă, distinşi în lupte, având din drepturile gradului de sublocotenent numai dreptul de soldă; s-a înfiinţat Ordinul „Crucea Regina Maria", pentru personalul care s-a distins în domeniul sanitar[25].

Generalul de corp de armată Constantin Iancovescu a fost ministru de Război în perioada 20 iulie 1917 – 5 martie 1918 şi în mandatul său a insistat şi s-a adoptat Cadrul jurisdicţiei de prize maritime (30 decembrie 1917), a ajutat văduvele şi copiii minori ai ofiţerilor morţi în timpul şi din cauza războiului prin adoptarea Înaltului Decret nr. 925 din 19 august 1917, prin care ofiţerii decedaţi pe câmpul de luptă erau înaintaţi post-mortem la gradul următor, iar urmaşii acestora primeau pensie corespunzătoare soldei acelui grad[26]. La 10 ianuarie 1918, a fost adoptat pentru gradele inferioare care au dobândit infirmitate în timpul şi din cauza războiului, Regulamentul pentru aplicarea legii, relativ la acordarea de pensii gradelor inferioare care au obţinut „Virtutea Militară", clasa I. În iulie 1917 s-a reglementat situaţia preoţilor înrolaţi la partea activă a armatei, în sensul asimilării la gradul

[24] *Ibidem*, p. 104.
[25] *Ibidem*, p. 106.
[26] *Ibidem*, p. 107.

de locotenet, cu solda aferentă acestui grad[27]. În ianuarie 1918 s-a adoptat „Regulamentul pentru organizarea şi funcţionarea Direcţiei generale a alimentaţiei”.

Generalul de corp de armată Eremia Grigorescu a fost numit ministru de Război în guvernul condus de generalul Constantin Coandă şi în mandatul său s-a preocupat pentru pregătirea mobilizăriii Armatei Române, încadrarea şi dotarea unităţilor şi marilor unităţi mobilizate cu cele necesare ducerii luptei, în condiţiile în care mai mult de jumătate din teritoriul Vechiului Regat era sub ocupaţia inamicului, pentru conducerea acţiunilor de refacere a întreprinderilor, instalaţiilor petroliere şi a altor obiective din teritoriile ocupate de inamic, distruse şi incendiate în timpul retragerii precipitate a Armatei Germane[28].

Generalul de corp de armată Artur Văitoianu a fost ministru de Război în perioada 29 noiembrie 1918 – 26 septembrie 1919, în guvernul condus de Ionel Brătianu, poziţie din care s-a preocupat pentru ca Armata Română să dispună de cele necesare pe timpul campaniei dusă pentru eliberarea Transilvaniei şi înfrângerea regimului bolşevic maghiar condus de Béla Kun.

În calitate de participant la Consiliul de Coroană din 6 septembrie 1939, s-a pronunţat pentru o neutralitate absolută faţă de conflictul militar ce se declanşase, dar şi pentru întărirea capacităţii militare a statului român. Consiliul de Coroană din 30 august 1940 s-a declarat împotriva aşa-zisului arbitraj de la Viena, care viza teritoriul naţional[29].

Generalul de divizie Ion Răşcanu a fost ministru de Război în perioadele 27 septembrie – 28 noiembrie 1919, 5 decembrie 1919 – 2 martie 1920, 13 martie 1920 – 13 decembrie 1921. Din această poziţie a semnat la 24 aprilie 1920, Decretul-lege pentru întrebuinţarea armatei la refacerea economică a ţării, iar la 6 august 1920, Decizia ministerială nr. 466 privind instrucţiunile pentru funcţionarea Serviciului Sanitar al Aeronauticii Militare şi înfiinţarea Centrului Medical Aeronautic. La 8 iulie 1921, acesta a prezentat în şedinţa Senatului României „Legea pentru organizarea clerului militar”, prin care se prevedea formarea unui corp preoţesc militar activ cu caracter permanent. Totodată, împreună cu generalul Constantin Cristescu a iniţiat înfiinţarea revistelor militare după Primul Război Mondial[30].

Generalul de divizie Traian Moşoiu a fost ministru de Război în perioada 2-12 martie 1920. În cele 11 zile de ministeriat nu a avut timpul necesar să aducă îmbunătăţiri la structura de forţe a Armatei Române, în schimb elaborând studiile „Spiritul ofensiv al infanteriei” şi „Instructorii recruţilor de infanterie” a sugerat idei pentru specialiştii militari care au lucrat la documentele juridice necesare reorganizării Armatei Române[31].

Generalul de corp de armată Ştefan Holban a fost ministru de Război în perioada 17 decembrie 1921 – 18 ianuarie 1922. Înainte de a deveni ministru de Război s-a ocupat de organizarea militară a Transilvaniei şi instalarea unităţilor în garnizoanele repartizate.

---

[27] *Ibidem*, p. 108.
[28] *Ibidem*, p. 110.
[29] *Ibidem*, p. 112.
[30] *Ibidem*, p. 114.
[31] *Ibidem*, p. 116.

Imediat după căderea guvernului din care făcea parte a devenit Inspector Tehnic al Învăţământului Militar, comandant al Corpului II Armată, calitate în care a participat la inaugurarea Cercului Militar din Capitală şi a Complexului Muzeal de la Mărăşeşti, ulterior devenind şef al Serviciului Geografic[32].

Generalul de corp de armată Gheorghe Mărdărescu a fost ministru de Război în perioada 24 aprilie 1922 – 29 martie 1926. În ministeriatul său au fost reînhumate rămăşiţele „Eroului Necunoscut" în Complexul Muzeal de la Mărăşeşti, realizat ca o recunoaştere a sacrificiului ostaşilor români căzuţi în Primul Război Mondial şi a avut loc inaugurarea oficială, solemnă, a Palatului Cercului Militar.

Fiind pasionat de domeniul publicităţii, a fost şi director al Revistei „România Militară" şi a elaborate lucrări de referinţă, cum au fost: *De la Tisa la Budapesta, lecţiuni de tactică* (1899); *Regina Bătăliilor* (1921); *Campania pentru eliberarea Ardealului şi ocuparea Budapestei 1918-1920*[33].

Generalul de divizie Ludovic Mircescu a fost ministru de Război în perioada 30 martie 1926 – 3 iunie 1927, fiind până atunci singurul ministru de Război care la primirea portofoliului ministerial a prezentat un program de înzestrare a armatei, eşalonat în funcţie de necesităţile pe 10 ani. Acest program a fost elaborat în acord cu principiile moderne de organizare a armatei, în vederea înzestrării tehnice, asigurării materiale şi ridicării moralului trupei. Din această perspectivă s-au alocat sume băneşti în vederea achiziţionării de arme individuale de foc şi mitraliere din Italia, Marina Militară a contractat execuţia de lucrări în şantierele italiene de contratorpiloare şi submarine, artileriei i-au fost repartizate fonduri pentru retubarea gurilor de foc decalibrate şi completarea deficitelor de cai[34]. Totodată, a susţinut şi obţinut mărirea soldelor şi a îndemnizaţilor de misiune pentru ofiţeri, măsură foarte apreciată de aceştia şi a propus recalcularea şi mărirea pensilor invalizilor de război.

Generalul de corp de armată Paul Anghelescu a fost ministru de Război în perioadele 4 iunie 1927 – 9 noiembrie 1928 şi 27 iulie 1934 – 28 august 1937. În cel de-al doilea mandat a fost adoptat Codul Justiţiei Militare, care a reprezentat o mare victorie legislativă.

Lucrările sale: „Timpul de instrucţie al Infanteriei şi idei privitoare la reorganizarea ei", „Tehnica şi efectele armelor de foc în general, întrebuinţarea artileriei pe câmpul de luptă " şi „Consideraţii asupra situaţiei actuale în Extremul Orient" erau foarte căutate de specialiştii militari şi de ofiţeri[35].

Generalul de corp de armată Henri Cihoski a fost ministru de Război în perioada 10 noiembrie 1928 – 4 aprilie 1930. În mandatul său denumirea de Minister de Război a fost înlocuită cu cea de Ministerul Armatei, prin Legea de reorganizare a ministerelor din 2 august 1929. În mandatul său şi sub îndrumarea sa a fost elaborată Legea de salarizare a armatei, votată în Parlament în aprilie 1930.

La 4 aprilie 1930 a demisionat din funcţia de ministru al Armatei întrucât nu a pus în aplicare dispoziţia Preşedintelui Consiliului de Miniştri de sancţionare a generalilor Gheorghe Mărdărescu, Nicole Petală şi Vasile Rudeanu, care în timpul unei festivităţi

[32] *Ibidem*, p. 118.
[33] *Ibidem*, p. 121.
[34] *Ibidem*, p. 124.
[35] *Ibidem*, p. 126.

desfăşurate la Ateneul Român în cinstea aniversării Unirii Basarabiei cu România, au părăsit în mod demonstrativ sala când un grup de participanţi l-a aclamat pe Constantin Stere, care era cunoscut în epocă pentru cooperarea cu ocupantul german în timpul Războiului de Întregire[36].

Iuliu Maniu a îndeplinit şi funcția de ministru al Armatei în perioada 5-13 aprilie 1930, în urma demisiei generalului Henri Cihoski din guvern. Ca şef al guvernului şi ca ministru al Armatei, Iuliu Maniu a ratificat la 13 mai 1930 o nouă Lege privind organizarea forțelor armate. În această lege se stabileau, printre altele, obligativitatea cetățenilor de sex masculin de a presta serviciul militar, creşterea ponderii aeronauticii şi marinei în cadrul forțelor armatei etc.[37]

Generalul de divizie Nicolae Condeescu a fost ministru al Armatei în perioada 14 aprilie 1930 – 18 aprilie 1931. Acesta a inițiat Legea instituirii demnității de mareşal al României, în care printre altele se prevedea: „Se înființează pe ziua de 14 iunie 1930, demnitatea de Mareşal al României"[38].

Demnitatea era onorifică şi se putea oferi generalilor care în gradul de general de corp de armată au condus cu succes operațiile Armatei Române în funcțiunea de Şef al Marelui Cartier General sau de Comandant titular al unei Armate în Războiul pentru Întregirea Neamului. Mareşalii României vor lua parte la şedințele Consiliului Suprem al Apărării Țării la care vor fi invitați de M.S. Regele. Un statut va preciza uniforma, insignele şi celelalte detalii de ordin protocolar. La aceasta demnitate au fost înălțați generalii Alexandru Averescu şi Constantin Prezan.

Alte legi promulgate în mandatul său[39]: Legea pentru recrutarea armatei (1930); Legea pentru căsătoriile militarilor (1931); Legea pentru pensiile ofițerilor, reangajaților şi pentru urmaşii lor proveniți din armata rusă (1931); Legea asupra pozițiunii ofițerilor şi Decretul pentru semnul onorific pentru servicii militare (1930).

Totodată, au intrat în vigoare şi regulamentele[40]: Regulamentul pentru uniformele liceelor militare (1930); Regulamentul pentru uniformele vânătorilor de munte (1930); Regulamentul pentru uniformele ofițerilor din armata terestră (1930); Regulamentul uniformelor ofițerilor (1930).

Generalul de divizie Constantin Ştefănescu-Amza a fost ministru al Armatei / ministru al Apărării Naționale în perioada 19 aprilie 1931 – 11 au august 1932, calitate în care a adoptat şi următoarele acte normative: Legea pentru modificarea organizării şi funcționarii Ministerului de Război; Legea cadrelor militare; Legea corpului subofițe-rilor; Legea de restituire a materialelor de război; Legea pentru trecerea în patrimoniul statului a cazarmelor din teritoriile revenite la România. Totodată, în mandatul său a făcut publice dedesubturile afacerii Skoda.

Generalul de corp de armata Nicolae Samsonivici a fost ministru al Apărării Naționale în perioada 11 august 1932 – 14 noiembrie 1933 şi a avut un rol relevant în

[36] *Ibidem*, p. 128.
[37] *Ibidem*, p. 130.
[38] *Ibidem*, p. 132.
[39] *Ibidem*.
[40] *Ibidem*.

promovarea relațiilor externe, planificarea strategică şi organizarea armatei. De asemenea, s-a implicat în planurile operative ale „Micii Înțelegeri”, încercând să prevadă şi să planifice eventualele conflicte din centrul Europei. Totodată, s-a implicat în transformarea „Înțelegerii Balcanice”, constituită în februarie 1934, într-o alianță politico-militare reală şi a acționat în direcția coroborării inițiativelor militare ale „Micii Înțelegeri” şi „Înțelegerii Balcanice”.

Acesta a urmărit ca puterea armată să fie instruită astfel:

a) pentru respingerea unei agresiuni din partea Ungariei, Bulgariei şi Uniunii Sovietice;

b) în acțiuni preventive şi de contracarare a unei posibile agresiuni din partea statelor menționate la litera a;

c) în caz de război european.

Cele trei situații se bazau pe raporturi bilaterale de alianță defensivă şi pe forme de securitate colectivă, regională şi constituțională[41].

Generalul de corp de armata Nicolae Uică a fost ministrul Apărării Naționale în perioada 14 noiembrie 1933 – 1 iunie 1934. În mandatul său s-a refăcut Arcul de Triumf din Bucureşti şi s-a aprobat Legea pentru pregătirea premilitarilor[42].

Gheorghe Tătărescu a fost ministru interimar al Apărării Naționale în perioada 1 iunie – 27 iulie 1934 şi şef al guvernului. A fost titular şi la Ministerul Armamentului şi din aceste poziții a încercat să accelereze dezvoltarea industriei de război româneşti şi, totodată, să asigure dotarea armatei cu tehnica produsă în țara. Prin dezvoltarea industriei militare se încerca asigurarea independenței armatei, în condițiile acutizării atitudinii statelor din centrul şi estul Europei. Industria de armament românească începuse să fie controlată de grupul de interese economice ce gravita în jurul lui Carol al II-lea, canalizându-se astfel efortul financiar pentru dotarea armatei spre acest grup. S-a încercat modificarea cadrului de funcționare a domeniului apărării şi s-a adoptat Legea privind organizarea cercului militar[43].

Comandorul Radu Irimescu a fost ministru al Apărării Naționale în perioada 28 August – 4 Septembrie 1937 şi ministru al Aerului şi Marinei, în perioada 28 decembrie 1937 – 10 februarie 1938, iar după instituirea dictaturii regale a fost trimis ambasador la Washington[44].

Perioada scurtă de ministeriat nu i-a dat posibilitățile să se ocupe cu ceva deosebit în domeniul reorganizării armatei, în schimb s-a remarcat ca pilot şi comandant de escadrilă în acțiunile desfăşurate în Primul Război Mondial.

Generalul de armata Constantin Ilasievici a fost ministru al Apărării Naționale în perioada 4 septembrie – 27 decembrie 1937. Perioada scurtă de ministeriat nu a scos în evidență ceva deosebit înfăptuit de acest ministru în folosul reorganizării armatei[45].

Mareşalul Ion Antonescu a fost ministru al Apărării Naționale în perioadele 28 decembrie 1937 – 30 martie 1938, 6 septembrie 1940 – 27 ianuarie 1941, 22 septembrie

---

[41] *Ibidem*, p. 134.
[42] *Ibidem*, p. 135.
[43] *Ibidem*, p. 138.
[44] *Ibidem*, p. 140.
[45] *Ibidem*, p. 142.

1941 – 23 ianuarie 1942. Ca ministru al Apărării Naționale, Ion Antonescu se va ocupa în mod deosebit de problemele vizând modernizarea armatei după modelul european, din perspectivă teoretică urmărindu-se ca ofițerii să-şi însuşească ce era mai valoros în gândirea şi tactica contemporană, precum şi pe linie de înzestrare a armatei cu armament şi tehnică de luptă moderne. A elaborat şi înaintat regelui un raport prin care prezenta Concepția de reorganizare a armatei în raport cu necesitățile de ordin operativ. Totodată, a elaborat Legea de funcționare a Ministerului Apărării Naționale, care nu exista până atunci, a ordonat modificări la sistemul de fortificații de pe frontiera de vest, a dispus şi realizat cazărmi sau a dispus măsuri pentru eliminarea intermediarilor în achiziționarea de echipament, prin achiziții făcute direct de la industrii şi producători, a decretat în 1943 o nouă Lege de organizare a forțelor armate, potrivit căreia marile unități au devenit mai mobile, reducându-se serviciile, formațiunile şi comandamentul subordonat[46].

Generalul de corp de armată Gheorghe Argeşanu a fost ministru al Apărării Naționale în perioada 30 martie – 1 octombrie 1938. În această perioadă, s-au reorganizat trupele de vânători de munte, a fost fortificată Poarta Someşului, a fost înființat Comitetul de Coordonare a Apărării Pasive, pe lângă Ministerul Aerului şi Marinei. În anul 1938 s-a dispus concentrarea eforturilor pentru pregătirea mobilizării parțiale prin elaborarea „Planului Maramureş" privind mobilizarea părților active ale marilor unități şi unităților de pe frontul de vest, apreciat în acele timpuri ca fiind foarte vulnerabil. A fost de acord cu Hotărârea Consiliului de Miniştri din 14 septembrie 1938, pentru punerea sub comandă militară a întregii industrii de interes pentru apărarea națională.

La 19 septrembrie 1938 s-a adoptat Legea pentru înrolarea femeilor în serviciul patriei, în timp de război. În acord cu această lege populația feminină putea fi mobilizată prin chemare individuală sau pe categorii la serviciile pentru care erau apte, în funcție de pregătirea lor[47].

Generalul de armată Nicolae Ciupercă a fost ministru al Apărării Naționale în perioada 13 octombrie 1938 – 1 februarie 1939, când s-a înființat Ministerul Înzestrării Armatei cu scopul înzestrării cu armament şi echipament necesare apărării teritoriului național, s-au constituit Fondurile Apărării Naționale Aerului şi Marinei, precum şi casele autonome ale acestor fonduri, s-a adoptat Legea pentru crearea zonelor militare şi punctelor necesare apărării țării, la 16 decembrie 1938[48].

Armand Călinescu a fost ministru al Apărării Naționale în perioada 1 februarie – 21 septembrie 1939. În această poziție a susținut activitatea diplomatică şi măsurile militare pentru apărarea intereselor naționale în Consiliul de Coroană din 17 martie 1939, a susținut în guvern concentrarea unei părți a armatei la frontiera de Vest a țării, pentru contracararea unui atac al Ungariei, a revizuit Acordul economic românogerman, pentru a pune capăt tensiunilor în relațiile bilaterale. Ca şef al guvernului şi ministru al Apărării Naționale a susținut proclamarea neutralității României, la 4 septembrie 1939, care a condus pe moment la evitarea atacării României de către statele revizioniste şi la menținerea Balcanilor în afara războiului.

---

[46] *Ibidem*, p. 146.
[47] *Ibidem*, p. 148.
[48] *Ibidem*, p. 149.

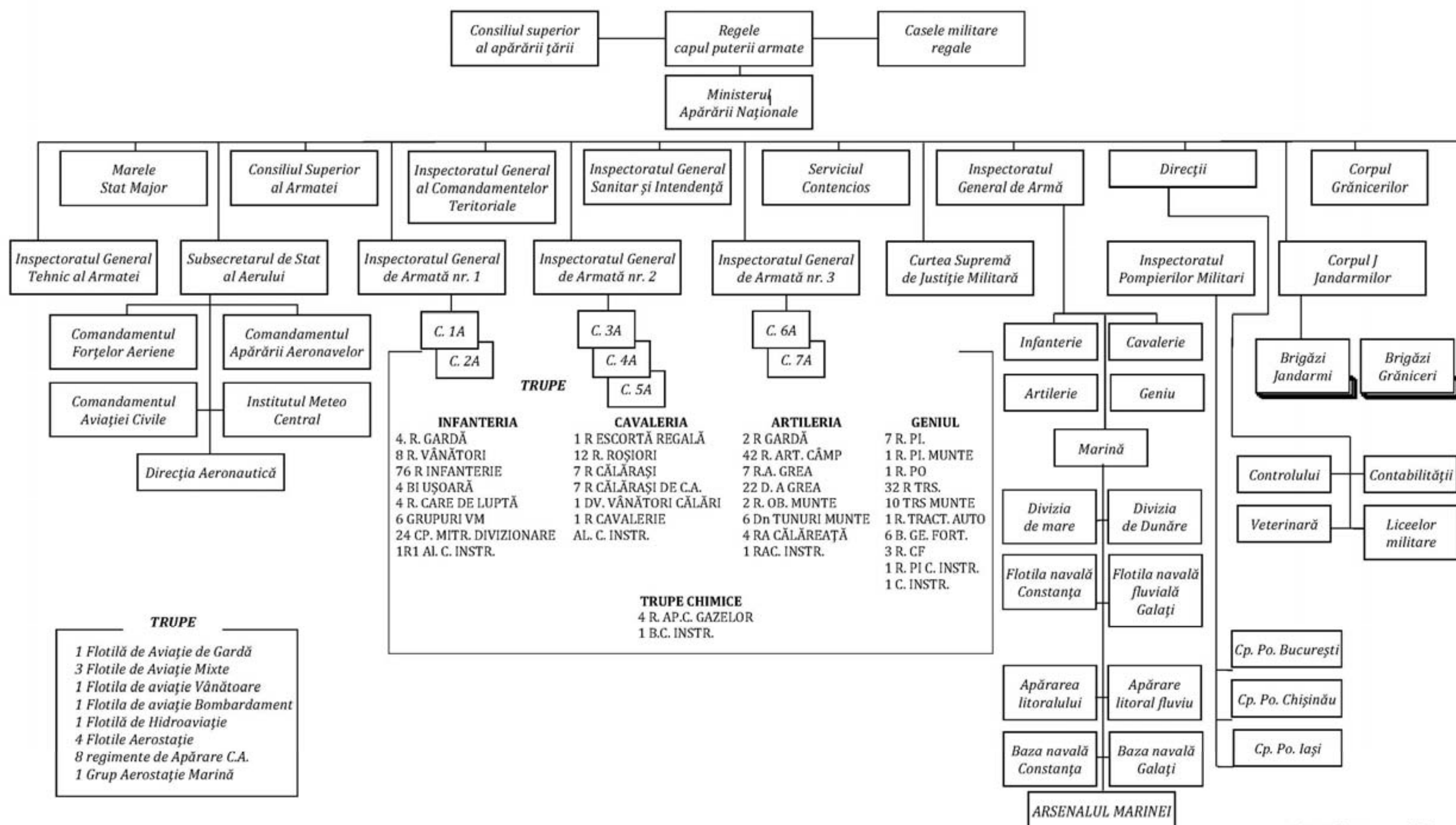
În virtutea Tratatului româno-polonez din 26 martie 1926, deşi agresorii au protestat, România a permis tranzitul de materiale de război pentru Polonia, pe teritoriul naţional, evacuarea rezervelor de aur ale Poloniei (aproximativ 45 miliarde de dolari) prin Portul Constanţa sau păstrarea unei părţi la Bucureşti, returnată în 1945, s-a deschis frontiera pentru refugiaţii civili şi militari (aproximativ 100.000 de oameni), pentru autorităţile guvernamentale şi militare între care preşedintele Republicii Polone, Ignacy Moscicki, comandantul suprem al Armatei Poloneze, mareşalul Smigly Ridz şi ministrul de Externe, colonelul Josef Beck[49].

În concluzie, se poate afirma că rolul miniştrilor Apărării, în perioada interbelică, s-a manifestat în special în pregătirea şi desfăşurarea reorganizării Armatei Române, în înzestrarea acesteia cu materiale şi mijloace tehnice capabile să îi sporească forţa combativă şi să facă mai bine faţă cerinţelor impuse de interesul naţional.

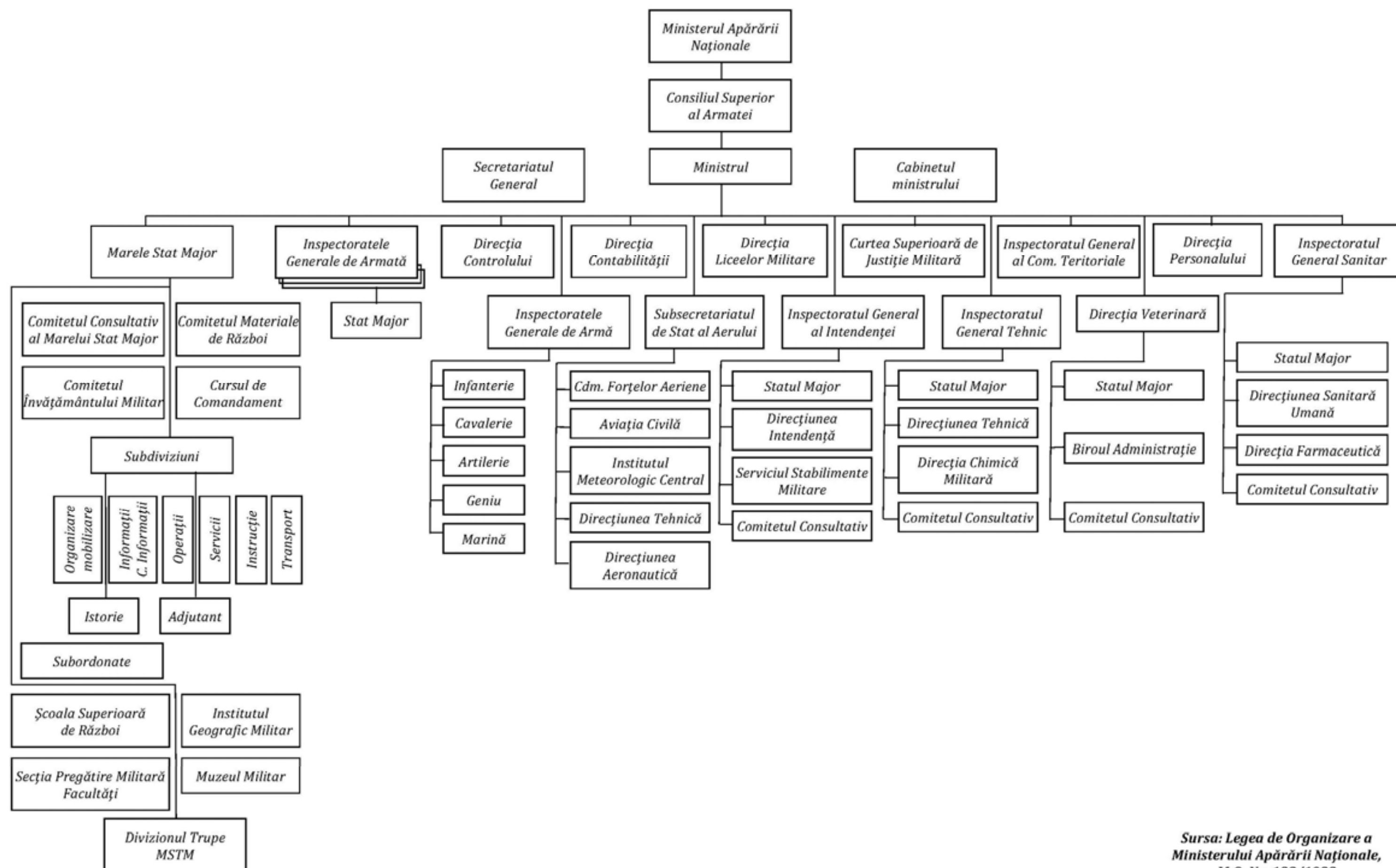
[49] *Ibidem*, p. 153.

Schema Nr. 1: ORGANIZAREA ARMATEI ROMÂNE POTRIVIT LEGII NR. 125 DIN 4 MAI 1932

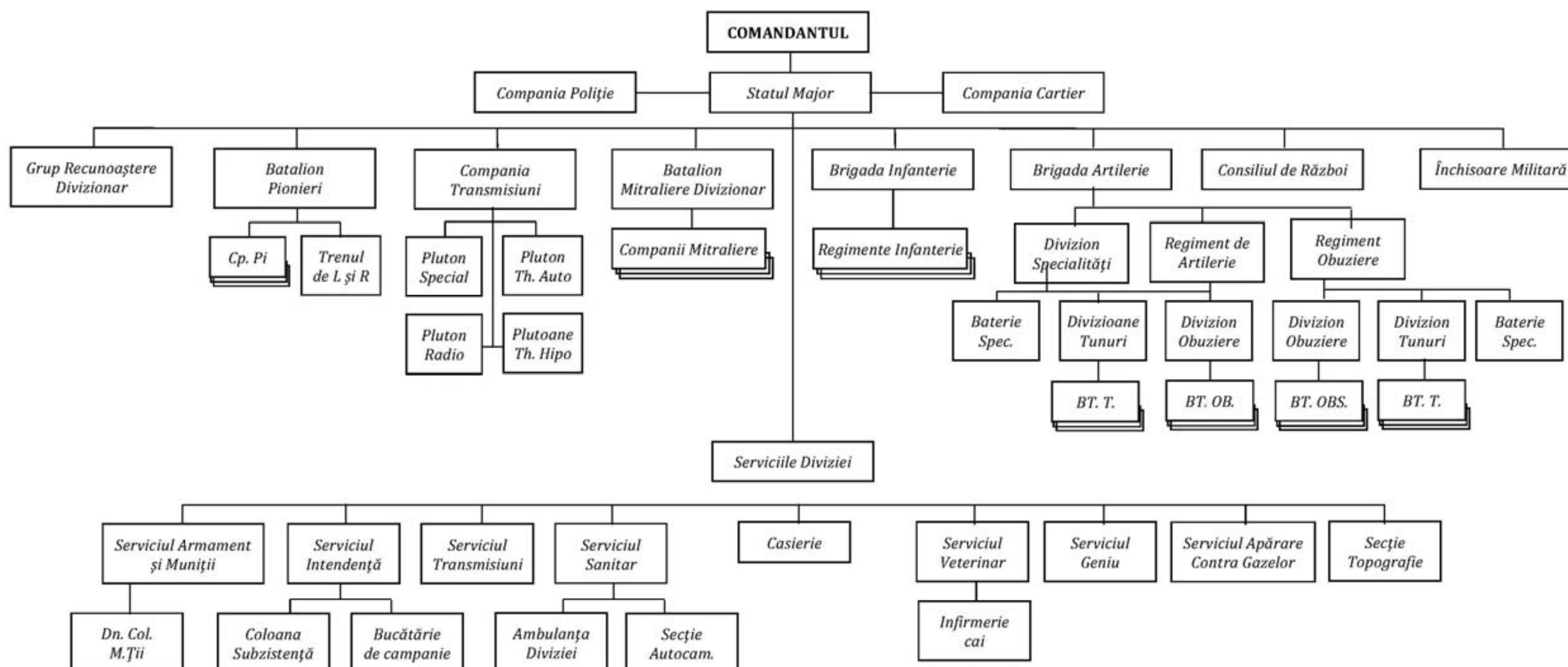
ANEXA Nr. 2

Schema Nr. 2: ORGANIZAREA MINISTERULUI APĂRĂRII NAȚIONALE ÎN ANUL 1932

Sursa: Legea de Organizare a Ministerului Apărării Naționale, M.O. Nr. 132/1932

Schema nr. 3: ORGANIZAREA DIVIZIEI DE INFANTERIE ÎN PERIOADA 1924-1932

EFECTIVE

- *Ofițeri, subofițeri, gradați și soldați = 15.000-16.000*
- *Batalioane infanterie = 9*
- *Batalioane mitraliere = 1*
- *Baterii artilerie = 15*
- *Companii pionieri = 6*

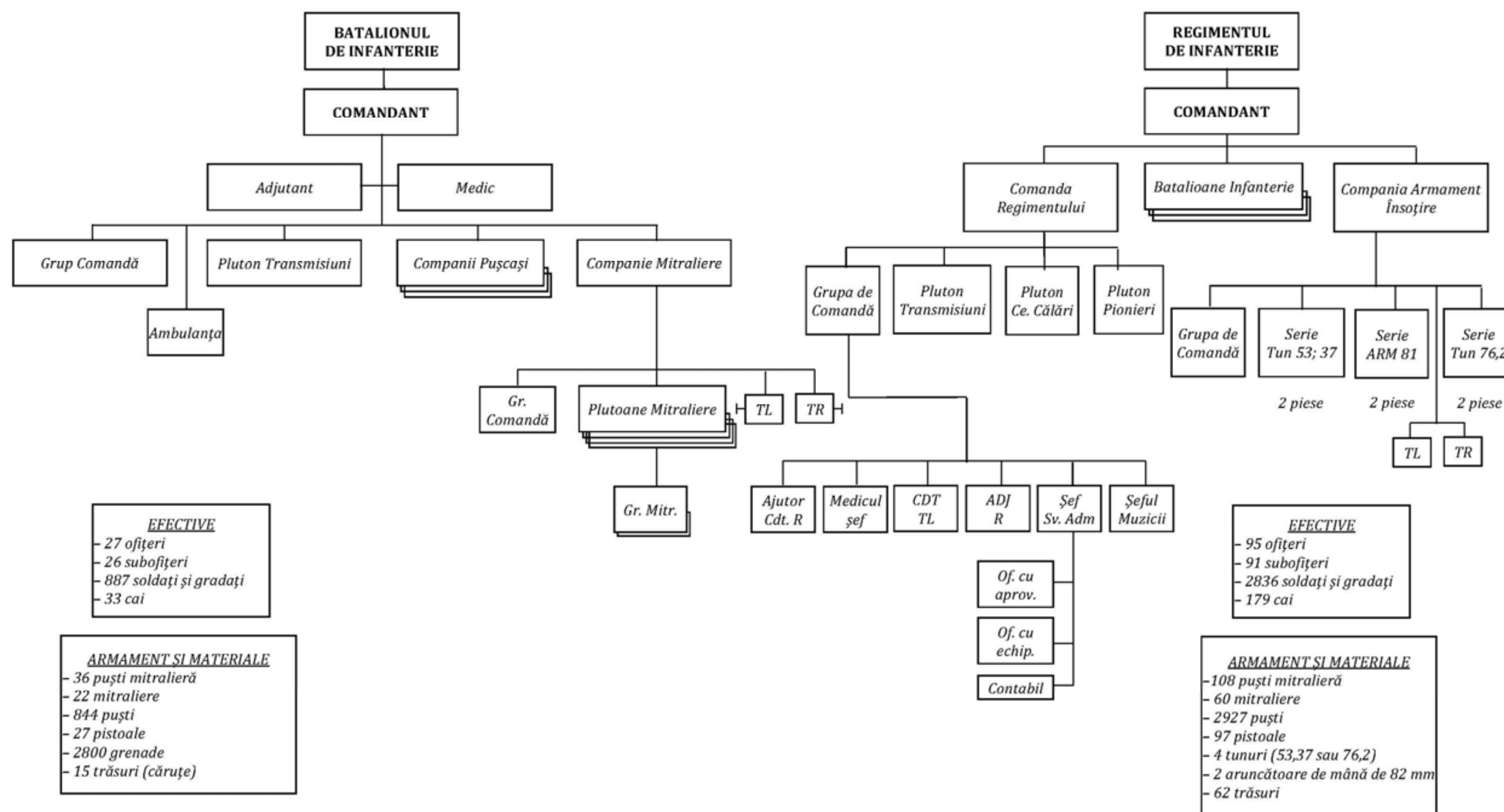
ARMAMENT

- *Puști cu baionetă = 13.800 – 14.800*
- *Batalioane infanterie = 400*
- *Batalioane mitraliere = 180*
- *Baterii artilerie = 66*

Sursa:

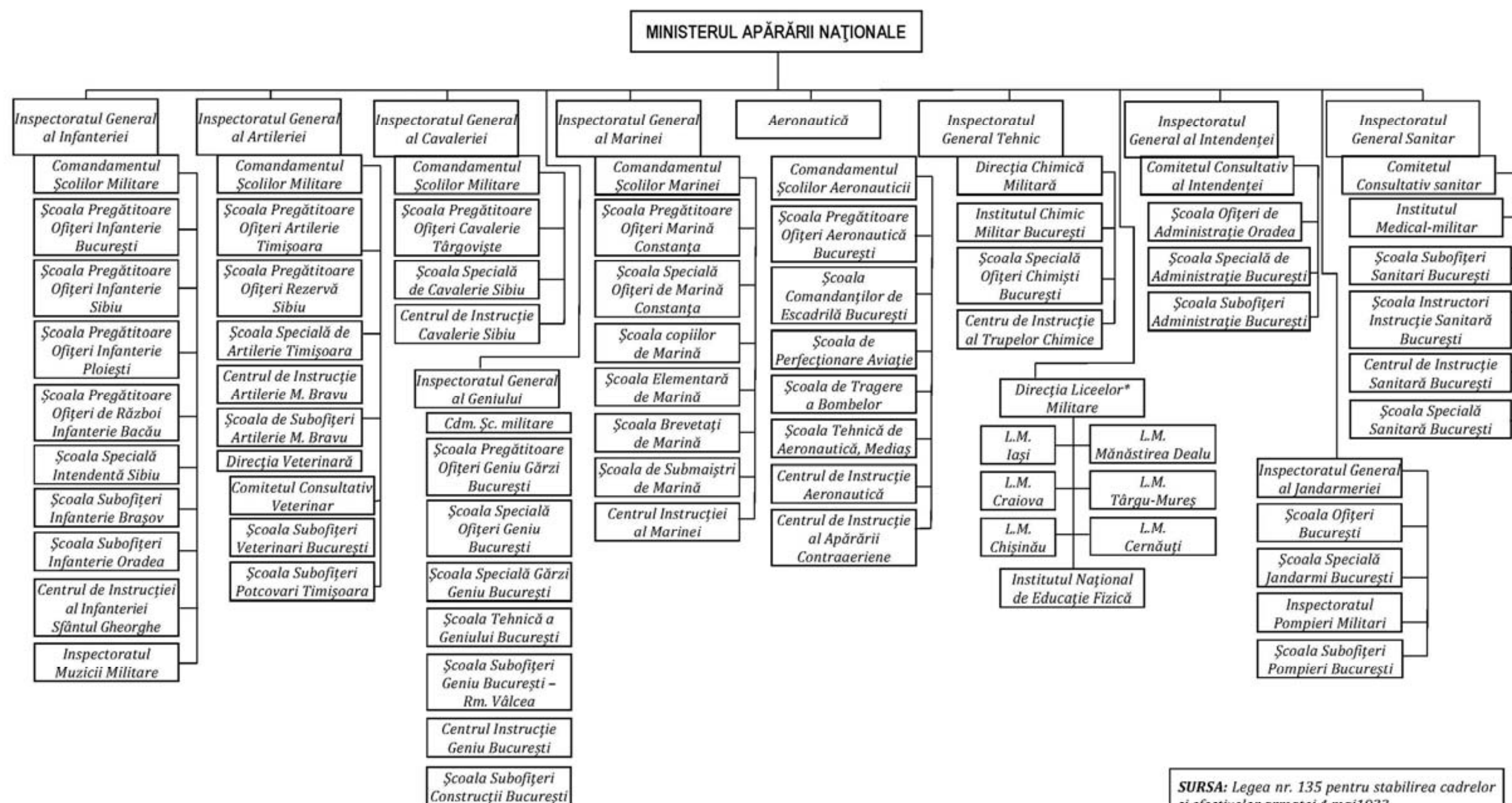
- *Legea organizării armatei nr. 2064 din 23 iunie 1924*
- *Legea nr. 105 din 30 aprilie 1930 relativă la organizarea armatei*

Schema nr. 4: ORGANIZAREA BATALIONULUI ŞI REGIMENTULUI DE INFANTERIE ÎN PERIOADA 1924-1932

ANEXA Nr. 5

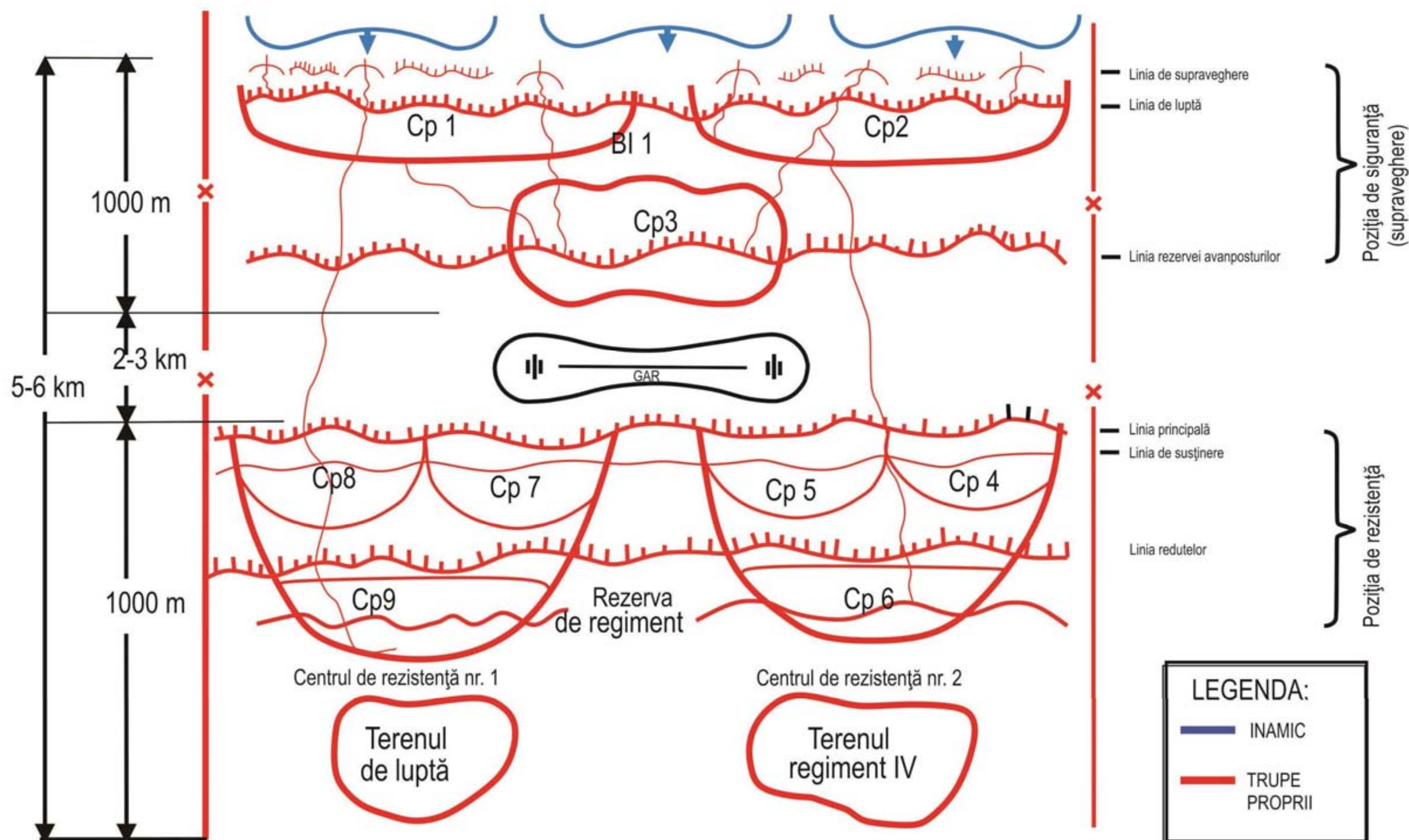
Schema Nr. 5: STRUCTURA ÎNVĂȚĂMÂNTULUI MILITAR ÎN PERIOADA 1924-1932

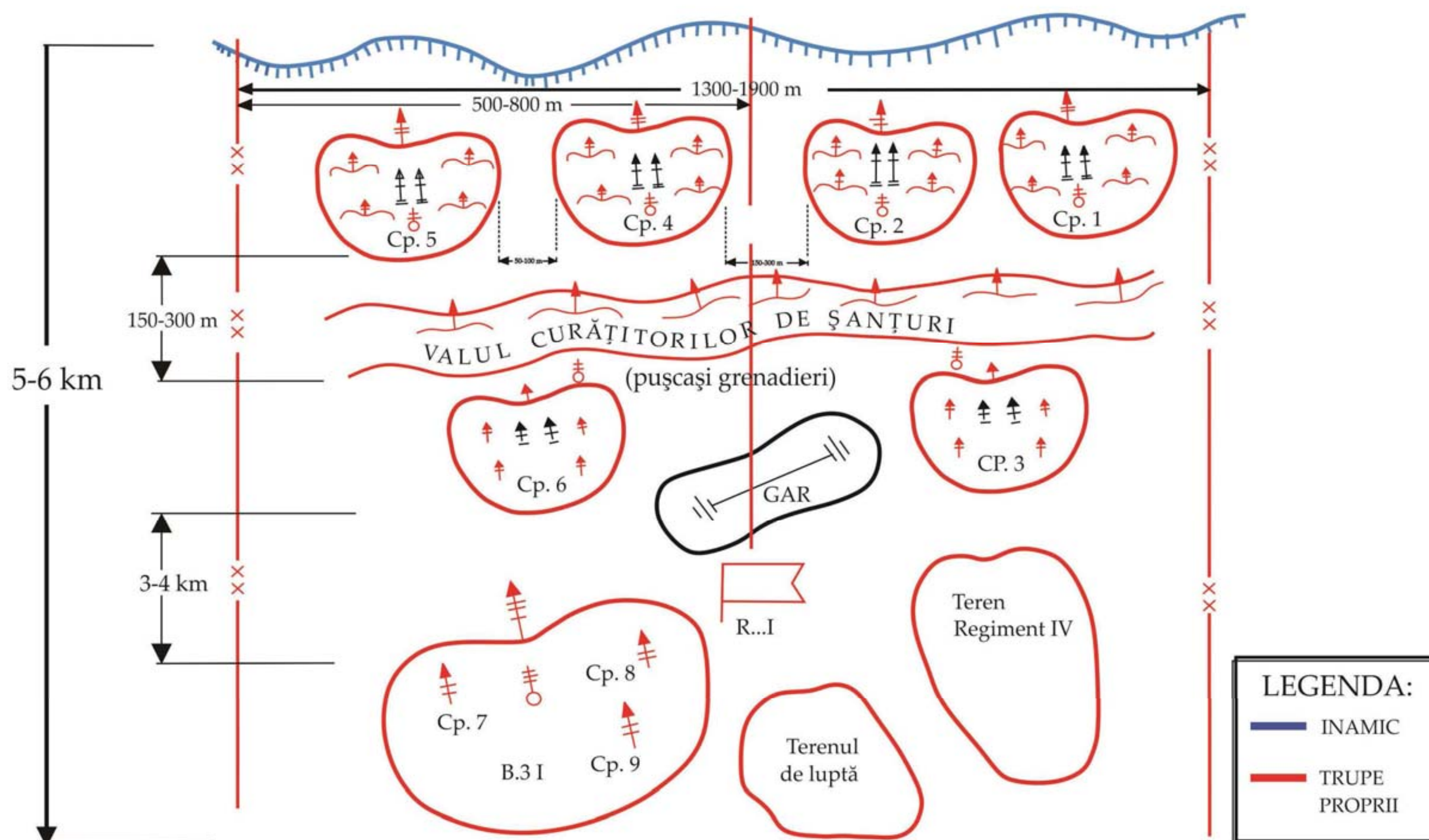
SURSA: *Legea nr. 135 pentru stabilirea cadrelor şi efectivelor armatei 4 mai1932.*

** Direcţia liceelor militare a purtat denumirile:*
– 1924 – Direcţia învăţământului militar
– 1928 – Inspectoratul învăţământului militar
– 1929 – 1932 Direcţia liceelor militare

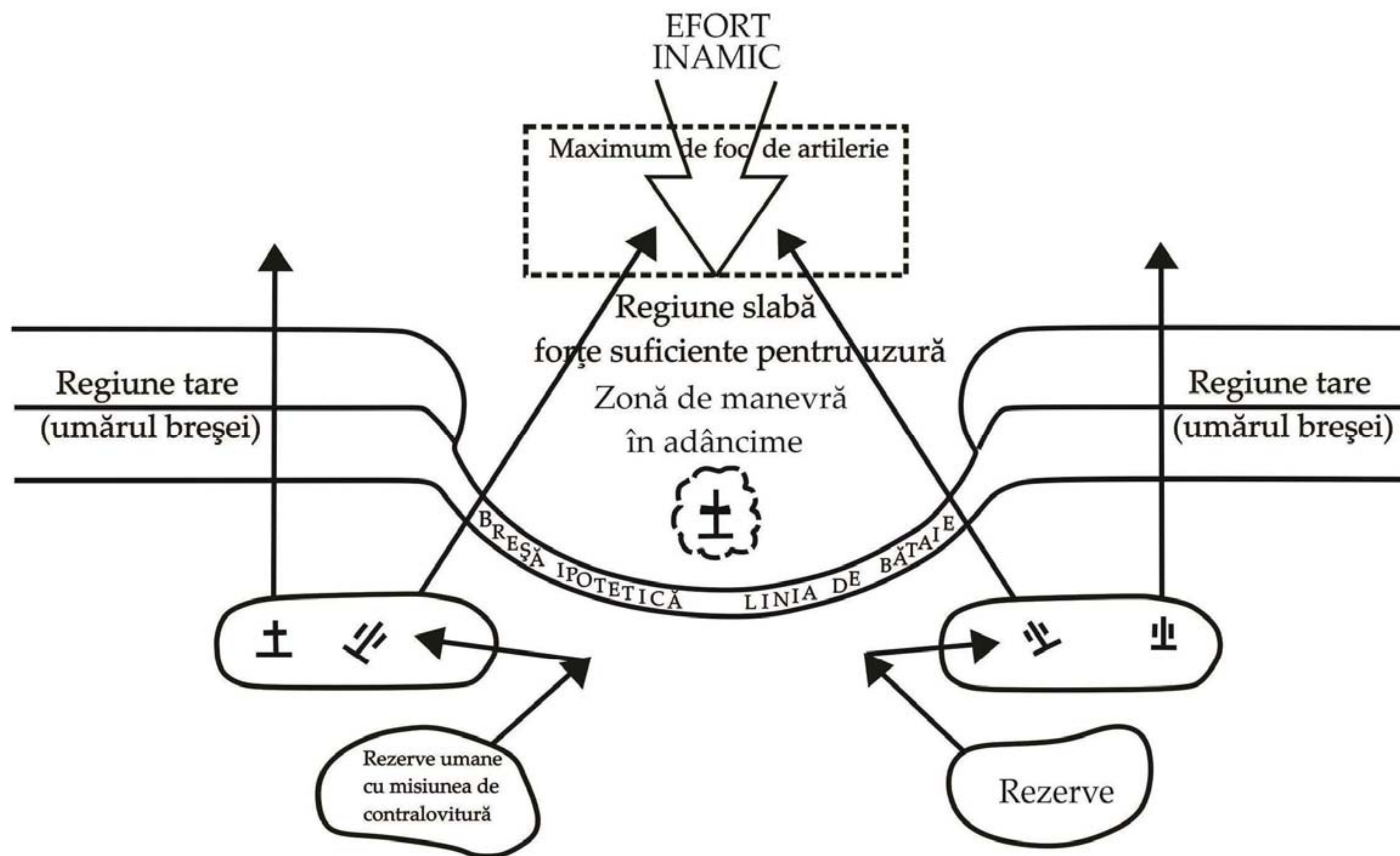
Schema nr. 6: DISPOZITIVUL REGIMENTULUI DE INFANTERIE ÎN APĂRARE (PERIOADA INTERBELICĂ)

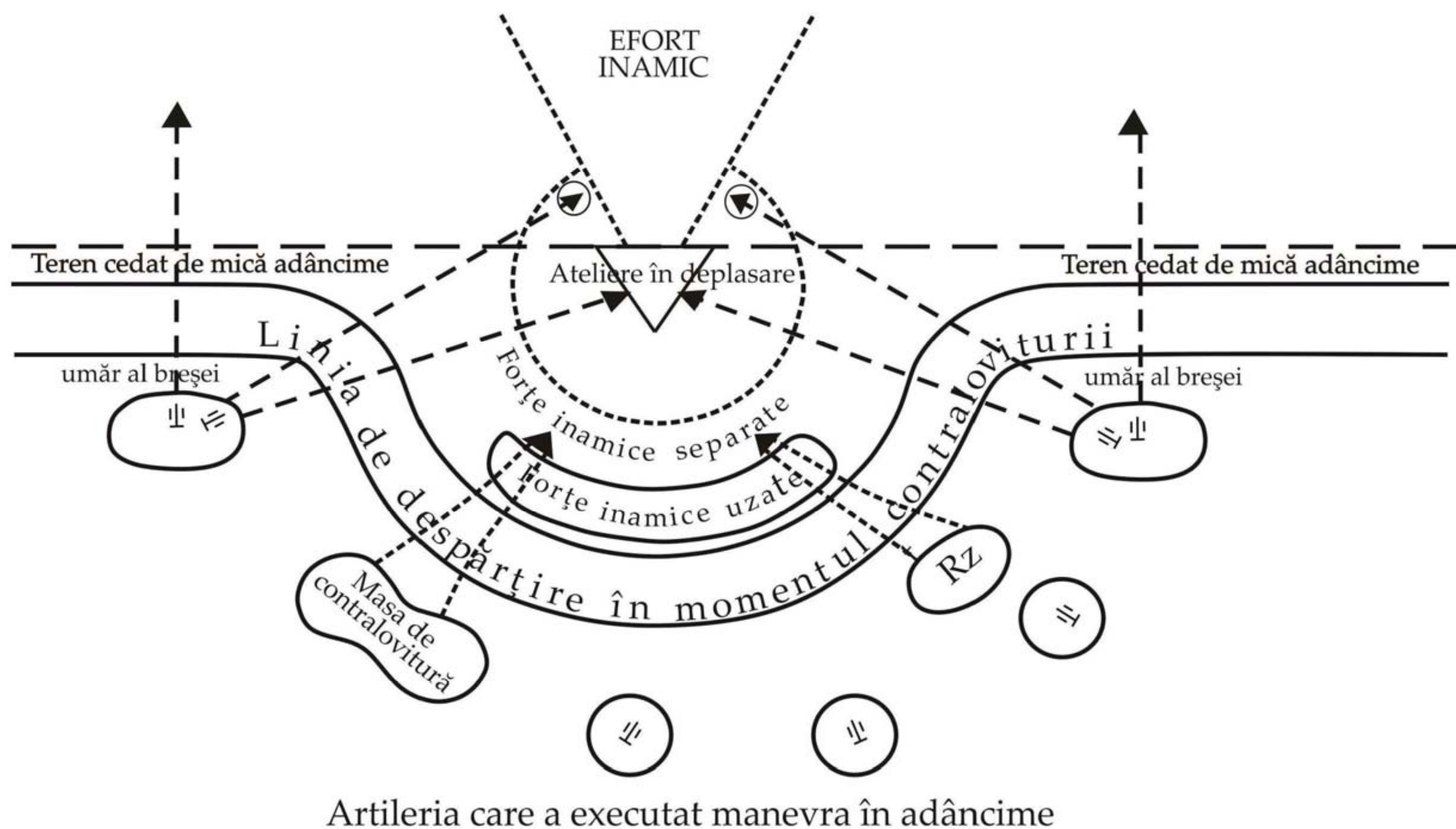
Schema nr. 7: DISPOZITIVUL REGIMENTULUI DE INFANTERIE ÎN OFENSIVĂ (PERIOADA INTERBELICĂ)

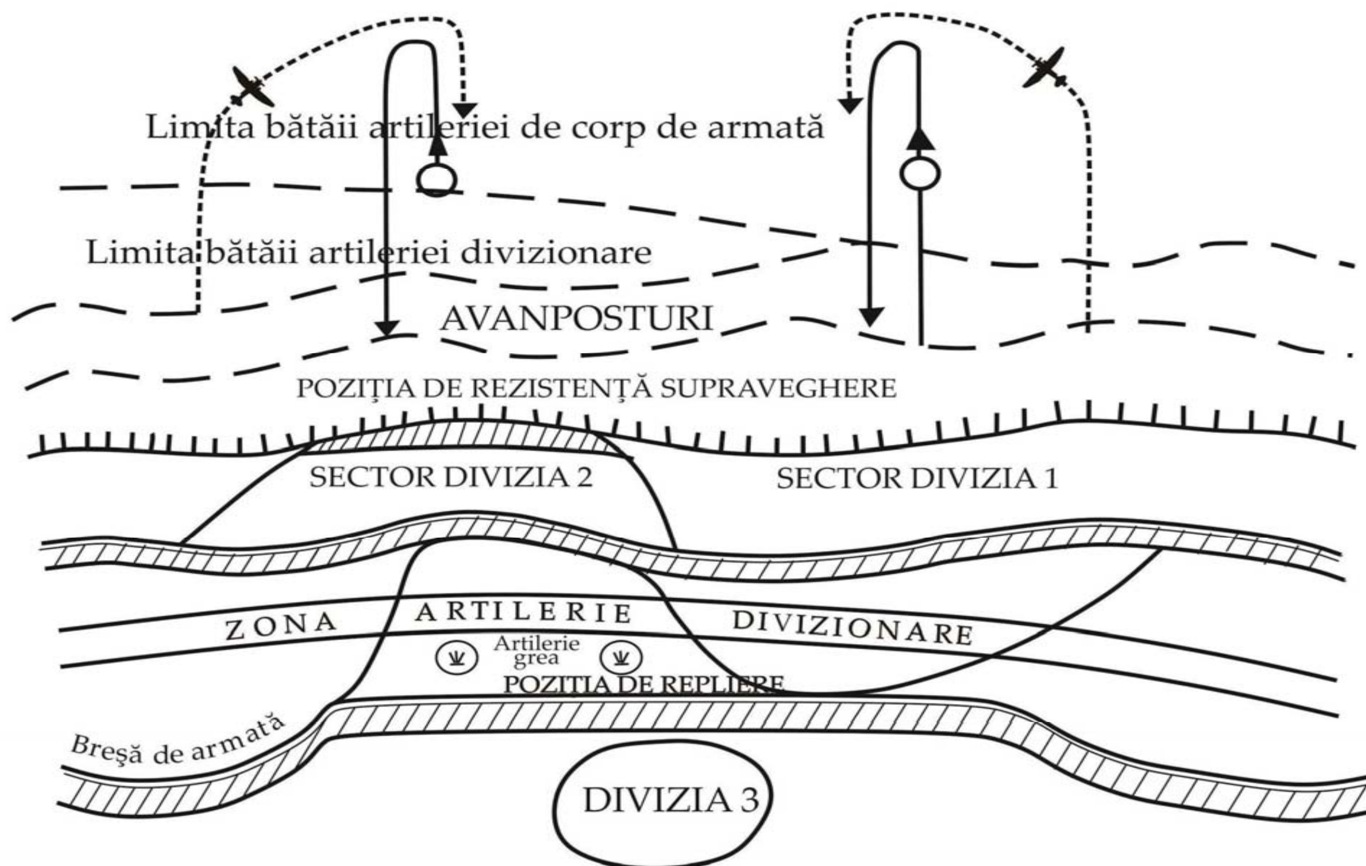
Schema nr. 8: CONCEPȚIA ACȚIUNILOR ÎN CAZUL ADOPTĂRII DOCTRINEI DISTRUGERII ÎN OPERAȚIA DE APĂRARE, ÎN PERIOADA 1924-1932 (SITUAȚIA NR. 1)

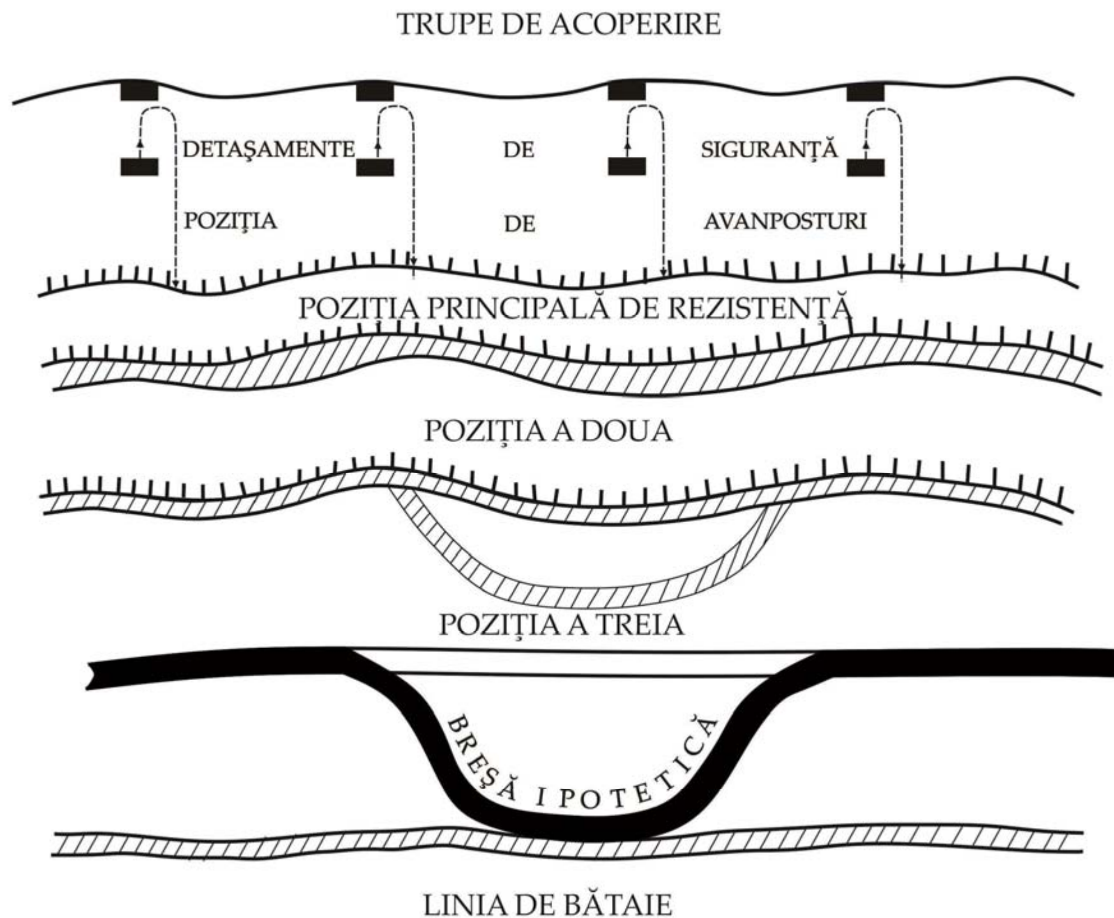
Schema nr. 9: CONCEPȚIA ACȚIUNILOR ÎN CAZUL ADOPTĂRII DOCTRINEI DISTRUGERII ÎN OPERAȚIA DE APĂRARE, ÎN PERIOADA 1924-1932 (SITUAȚIA NR. 2)

Schema nr. 10: AMENAJAREA GENISTICĂ ŞI CONCEPȚIA APĂRĂRII CORPULUI DE ARMATĂ ÎN PERIOADA 1924-1932. LIMITA ACȚIUNII AVIAȚIEI DE CORP DE ARMATĂ

Schema nr. 11: AMENAJAREA GENISTICĂ ŞI CONCEPȚIA APĂRĂRII ARMATEI ÎN PERIOADA 1924-1933

ASPECTE ALE REFORMEI MILITARE DIN ROMÂNIA ÎN DECENIUL TREI AL SECOLULUI XX

Constanțiu Dinulescu

La sfârşitul primei conflagrații mondiale, istoricii, şi în speciali cei militari, au fost preocupați să analizeze, aşa cum bine s-a remarcat într-un valoros studiu al lui Petre Otu: „cum a fost percepută conflagrația, natura învățămintelor desprinse din desfăşurarea ostilităților pe diverse teatre de acțiuni militare şi, mai ales, descifrarea fizionomiei şi dimensiunilor viitorului război”[1].

În noul context configurat, încheierea procesului de unificare statală a României a revenit autorităților politice de la Bucureşti, cu responsabila misiune de a se alinia noilor coordonate strategice, care să permită sistemului de apărare al țării să facă față noilor realități istorice şi viitoarelor provocări ce amenințau independența şi integritatea teritorială a statului român, nou apărut, care şi-a schimbat statutul geopolitic şi strategic, devenind un actor important în zona Europei Centrale şi Sud-Est continentale.

Preocupările istoriografiei militare s-au centrat, încă din deceniul trei al secolului XX, continuând apoi cu solide cercetări concretizate în sinteze[2] referitoare la tema circumscrisă, sau chiar, mai recent, la o abordare temeinică a reformei militare adoptate în armata română timp de 130 de ani[3].

Perioada interbelică a fost, totodată, cercetată în evoluția gândiri militare româneşti, fiind considerată ca o etapă de acumulări cantitative şi calitative, reprezentată de relevante studii ale căror concluzii au fost receptate pozitiv de istoriografia românească.

Realizarea unificării politico-teritoriale a provinciilor unite în anul 1918 impunea cu stringență o reformă viabilă a întregului angrenaj al armatei române, considerată de către generalul Constantin Christescu, şef al Marelui Stat Major român (între anii 1920-1923) ca „o necesitate de stat impusă, pe de o parte, de noile principii de organizare militară puse în evidență în timpul ultimului război, şi, pe de altă parte, de nevoile militare ale României întregite”[4].

---

[1] „Evoluția reformei de la un război la altul (1919-1939)”, în *Reforma militară şi societatea în România (1878-2008). Relaționări externe şi determinări naționale* (coordonator: Petre Otu), Bucureşti, Editura Militara, 2009, pp. 141-190.

[2] Vezi, în special*, Istoria militară a poporului român,* vol. VI, *Evoluția sistemului militar național în anii 1919-1944*, Bucureşti, Editura Militară, 1989, mai ales, capitolele IV (pp. 110-133) şi V (pp. 134-197).

[3] *Reforma militară în societatea românească* (1878-2008), df.

[4] Apud Petre Otu, *Reforma militară şi societatea în România (1878-2008)*, p. 158 (coord. Petre Otu); colonel Teofil Oroian, locotenent-colonel Ion Emil, *Personalități ale gândirii militare româneşti*, Bucureşti, Editura Academiei de Înalte Studii Militare, vol. 1/1997; vol. 2/2001; Petre Otu, *La Roumanie militaire entre la nécessitè de l'originalité et les contraintes du modèle*, 1921-1939, şi „Reme Internationale d'Histoire Militaire, nr. 83/2003, pp. 45-58; Comandor (r) Gheorghe Vartic, *Idei de*

Din dezbaterile care au avut loc pe tema reformei militare din România s-au desprins o serie de obiective şi direcţii ce urmau să fie îndeplinite precum: elaborarea unei legislaţii adecvate noilor realităţi istorice, înfiinţarea unor structuri politico-militare de conducere a ţării, uniformizarea armamentului şi a tehnicii de luptă, dezvoltarea noilor arme – precum aviaţia şi tancurile – dar şi optimizarea metodelor de instruire, crearea unei industrii militare proprii ş.a.

Toate acestea se circumscriau obiectivelor cuprinse în programele partidelor politice care au guvernat ţara în timpul de referinţă la care ne raportăm.

Pentru a ne asigura un cadru legislativ propice pe baza prevederilor constituţionale, forurile de conducere ale ţării au adoptat o serie de legi, decrete, decizii ministeriale, care aveau drept finalitate să creeze o bază temeinică puterii militare. În acest sens, la 23 iunie 1924 a fost adoptată „Legea relativă de organizare a armatei”, conform căreia forţa armată se compunea din armată activă, rezerva ei şi miliţiile, iar serviciul militar era obligatoriu pentru toţi bărbaţii valizi, începând cu vârsta de 21 de ani.

Prin prevederile ei, Legea din 1924 a încheiat o primă etapă în evoluţia armatei române, fiind urmată de alte două legi – cea din 30 aprilie 1930 şi 28 aprilie 1932, care au completat o serie de lacune existente anterior.

Sistemul legislativ militar al României din deceniul trei al secolului XX a fost conceput încât să asigure cele necesare apărării independenţei şi integrităţii teritoriale a statului naţional unitar, constituit prin hotărârea Marii Adunări Naţionale de la Alba Iulia şi consfinţit ulterior prin tratatele de pace de la Paris-Versailles.

Un important aspect al tendinţelor reformatoare ale armatei s-a produs la nivelul structurilor acelor organisme cu atribuţii legate de conducerea sistemului naţional de apărare.

În vara anului 1919 a fost înfiinţat Consiliul Superior al Armatei, „organul permanent pentru organizarea, pregătirea la război şi conducerea operativă a armatei”[5]. El era constituit din experţi şi teoreticieni militari şi avea sarcina de a identifica mijloacele şi modalitățiile concrete de organizare a armatei române.

În acelaşi an s-au înfiinţat Corpurile 6 şi 7 armată, a căror responsabilitate se aronda teritoriilor de la nord de Munţii Carpaţi. Totodată, s-au constituit trei inspectorate cu reşedinţe la: Bucureşti, Iaşi şi Sibiu, cărora din 1922 li s-au adăugat încă două inspectorate generale, ale marinei şi aeronauticii.

Aceste inspectorate s-au aflat sub directă autoritate a Regelui Ferdinand şi a ministerului de resort, inspectorii având atribuţii de comandă în caz de luptă pe timp de pace.

Adoptarea Constituţiei la 28 martie 1923 a constituit un moment important şi pentru armată deoarece a fundamentat liniile directoare ale politicii militare ale tuturor cetăţenilor[6].

---

reformă, în revista „România Militară” şi în *Reforma militară şi societatea în România de la Carol I la a doua conflagraţie mondială* (coord. Petre Otu), Occasional Papers, anul 6, nr. 8/ 2007, pp. 162-181.

[5] „Monitorul oastei”, partea regulamentară, nr. 26, 26 iunie 1919, p. 206.

[6] „Monitorul oficial” nr. 282 din 29 martie 1923.

Conform Titlului V al Legii fundamentale, şeful statului (regele) era „capul puterii armate el fiind cel care conferă gradele militare”. Totodată, Constituţia prevedea că toţi cetăţenii români, fără deosebire de origine etnică, limbă sau religie, fac parte din unul din elementele armatei compusă din armată activă, rezervă şi miliţie.

Constituţia din 1923 a consacrat – prin prevederile sale – principiul armatei naţionale, un apanaj al modernităţii europene, mai ales după revoluţia franceză din 1789.

Pentru o mai bună conducere a organismului militar, la 13 martie 1924 a fost înfiinţat Consiliul Superior al Apărării Ţării, organism politico-militar învestit cu atribuţii de conducere a sistemului naţional de apărare.

Hotărârile consiliului – alcătuit din primul ministru, ca preşedinte, miniştrii de război, afacerilor externe, lucrărilor publice, agricultură şi sănătăţii, de interne, finanţe şi preşedintele Consiliului Superior al Armatei (acesta cu vot consultativ) – erau obligatorii şi angajau, după confruntarea de către Consiliul de Miniştri, răspunderea titularului ministerului respectiv.

Noua configuraţie geografică-teritorială a României după Primul Război Mondial şi înfăpturirea Marii Uniri impuneau, ca un prim pas reformator, adaptarea structurilor militare la noile realităţi istorice. În practică însă aceste măsuri s-au lăsat aşteptate, neacoperind nici pe departe necesităţile impuse de realizarea unui sistem performanet al apărării naţionale. Cu toate acestea, Marele Stat Major a luat hotărârea în 1924, acceptată şi de Ministerul de Război, ca armata română să adopte doctrina franceză[7] adaptată însă la condiţiile specifice ţării noastre.

Unificarea structurilor militare la nivelul României reîntregite s-a desfăşurat ca o parte integrantă a reformei armate finalizându-se spre mijlocul deceniului al treilea al secolului XX.

Un rol determinant în intensificarea spiritului reformator al armatei române în deceniul care a urmat..., l-a reprezentat implicarea teoreticienilor militari în dezbaterile reformatoare ce trebuiau înfăptuite. A fost subliniată necesitatea organizării generale a naţiunii române pentru susţinerea unui viitor război. Sunt de semnalat în această privinţă opiniile exprimate de generalul Nicolae Alevra[8] şi de maiorul Radu Dinulescu[9].

La rândul ei, *Enciclopedia României* aprecia: „Astăzi se trăieşte concepţia integrată a Naţiunii Armate, confirmată prin faptul că războaiele moderne reclamă punerea în funcţiune a tuturor forţelor şi a tuturor mijloacelor de care dispune o ţară”[10].

Una din opţiunile exprimate de teoreticienii militari exprima necesitatea pregării întregii populaţii în aşa fel încât „în fiecare locuitor să se dezvolte simţământul, că el reprezintă ceva în ansamblul apărării naţionale, că sforţările sale unite cu ale celorlalţi

---

[7] Vezi pentru aceasta, pe larg: Maria Georgescu, *România, Franţa şi securitatea europeană în anii ’20. Speranţe şi Iluzii,* Bucureşti, Editura Militară, 2004; Jean Nouzille, „La Politique de cooperation militaire francaise dans l/ Est et le Sud-Est europeen”, în *Batir un nouvelle securité. La cooperation militaire eutre la France et les Etats d’ Europe centrale et orientale de 1919 a 1929*, Paris, 2001.

[8] Generalul Alevra, *Organizarea armatei după război*, Bucureşti, p. 3.

[9] Maior Radu Dinulescu, *Armata modernă. Concepţiuni moderne în organizarea armatelor*, „Ramuri”, Craiova, 1930, p. 56.

[10] *Enciclopedia României,* vol. I, Bucureşti, 1940, p. 698.

locuitori vor aduce victoria țării sale, deci dreptatea cauzei ce se susține cu armele contra celor ce vor să încalce sfintele voastre drepturi”[11].

Industria națională de apărare a suscitat dezbateri interesante în perioada interbelică, opinii favorabile dezvoltării acestui sector fiind exprimate, între alții de: Victor Slăvescu, Ioan Vitzu, D. Popescu, Constantin Verdeş.

În viziunea gânditorilor militari un loc aparte îl avea fizionomia şi caracterul viitorului război. În timp ce generalul Florea Țenescu aprecia că războiul pozițional va fi cel mai folosit în cazul unui nou conflict militar, alții precum Ion Cernăianu şi Radu Dinulescu susțineau predilect ideea războiului de mişcare care să folosească cele mai moderne şi mobile mijloace de luptă.

Un eventual viitor război era în viziunea generalului Virgil Economu unul la care vor participa țările „grupate pe axe sau figuri geometrice, la remorca cărora se vor găsi ca şi în trecut statele mici”[12].

A continuat seria dezbaterilor, în rândul teoreticienilor militari, referitoare la oportunitatea menținerii, în continuare, a doctrinei franceze, mai ales că Franța şi România militau împreună pentru menținerea statu-quo-ului teritorial. În timp ce generalul Florea Țenescu considera că într-o viitoare confruntare militară „doctrina franceză va avea cea mai multă întrebuințare”, alți teoreticieni, între care se aflau: Mircea Tomescu, Ioan Cernăianu şi Constantin N. Hârjeu, se pronunțau ferm pentru elaborarea şi implementarea unei doctrine naționale.

Totodată, aprinse dezbateri teoretice au avut loc pe seama noilor arme – între care tancurile şi aviația – trebuiau folosite în viitoare confruntări militare.

Una dintre armele tradiționale ale armatei române, cavaleria, a constituit obiectul unor opinii diverse, uneori contradictorii, referitor la oportunitatea folosirii ei în continuare în lupte, mai ales în condițiile motorizării.

Un susținător fervent al armei cavalerie, generalul Mihail Schina, publica în anul 1925, în ziarul „Universul” un articol în care susținea: „față de noile noastre frontiere, se impune dezvoltare mai mare a cavaleriei”[13]. Această atitudine a cavaleristului Schina nu este deloc întâmplătoare, ținând cont şi de faptul că în Primul Război Mondial acesta a îndeplinit funcția de comandant al Diviziei 1 Cavalerie până la 1 iulie 1919.

Considerată a fi o armă atât ofensivă, cât şi defensivă, aviația a suscitat largi dezbateri în rândurile teoreticienilor militari, fiind caracterizată de comandantul aviator Alexandru Sahini ca fiind „arma de la care putem spera mai mult în orice caz, cerul fiind prin excelență elementul inițiativei, el neputând fi interzis absolut”[14].

Conectați la noutățile istoriografice europene unii istorici şi teoreticieni militari români nu au împărtăşit ideile exprimate de Giulio Douhet referitoare la modul predilect în care trebuia dezvoltată aviația, în detrimentul marinei şi al trupelor de uscat.

---

[11] Colonel Petru Otu (coord.), colonel Teofil Oroian, locotent-colonel Ion Emil, *Personalități ale gândirii militare româneşti*, Bucureşti, Editura Academiei de Înalte Studii Militare, vol. 1/ 1997, p. 36.

[12] *Ibidem,* p. 41.

[13] Mihail Schina, *Reorganizarea armatei noastre,* în „Universul”, 3 aprilie 1925.

[14] Căpitan-comandor aviator, Alexandru Sahini, „Noțiuni de strategie aeriană”, în *Pagini din gândirea militară românească*, vol. III, Bucureşti, Editura Militară, 1988, p. 206.

Dintre acei gânditori îi amintim pe generalul Florea Țenescu, dar şi pe G. Vizanti şi Sc. Urlățianu, aceştia din urmă opinând că: „dezvoltarea aviației va duce la modificarea fizionomiei războiului, purtându-se vorbi şi de bătălia aeriană”.

Dintre istoricii perioadei interbelice, cel care s-a afirmat ca reprezentant de frunte al istoriografiei militare a fost generalul Radu. R. Rosetti[15]. Prin cercetările sale care au vizat evoluția strategiei şi tactici armatei române de-a lungul istoriei şi prin metoda de cercetare folosită, acesta a inaugurat o nouă etapă, superioară, în studierea artei militare româneşti.

Adept al cercetării ştiințifice, opera istorică a generalul Radu R. Rósetti cuprinde un impresionant număr de contribuții publicate în limbile: română, franceză şi engleză. Prezent în cele mai prestigioase publicații[16] ale vremii, istoricul militar a contribuit într-o măsură considerabilă la cunoaşterea istoriei poporului român, mai ales, a trecutului său militar. De altfel, generalul Rosetti a publicat în limba franceză o primă sinteză a cercetărilor din domeniul artei militare, receptată şi de istoriografia străină[17]. Aceasta avea să fie urmată de o altă contribuție valoroasă ce avea să încununeze munca de cercetare ştiințifică de câteva decenii, considerată de specialişti a fi un reper fundamental în cunoaşterea istoriei militare a poporului nostru[18].

Ancorat în realitățile istorice care au urmat după Primul Razboi Mondial, generalul Rosetti a susținut întărirea capacității de luptă a țării şi prin ideea acelei concepții a „națiunii armate”.

Într-o comunicare susținută în cadrul secției de istorie a Academiei Române, la 1 iunie 1934[19], istoricul militar lua în discuție convergența factorilor economici şi geopolitici pentru a asigura teritoriului dintre Tisa, Dunăre, Nistru şi Marea Neagra, securitatea necesară dezvoltării gintei latine.

Totodată, Radu R. Rosetti lansa ipoteza folosirii de către români a unui tip de război defensiv şi de coaliție. O condiție indispensabilă a noii armate urma sa fie mobilitatea, susținută de fortificații şi de o aviație puternică.

Într-o conferință[20], pe care a susținut-o la invitația lui Nicolae Iorga, la cursurile de vară ale Universității Populare de la Vălenii de Munte, generalul Radu R. Rosetti a subliniat importanța blindatelor şi a aviației asupra luptei armate. Istoricul militar

---

[15] Vezi, pe larg, lucrarea noastră: Constanțiu Dinulescu, *Generalul Radu R. Rosetti, Omul şi opera* (cuvânt înainte de acad. Florin Constantiniu), Craiova, Editura Universitaria, 2004, 318 p.; De reținut şi volumele îngrijite de Maria Georgescu, *În vâltoarea* războiului - *Radu R. Rosetti*, Bucureşti, Editura Litera, 2019, 272 p.; Maria Georgescu, *General Radu R. Rosetti. Mărturisiri,* volumele I-III (îngrijire ediție, studiu introductiv şi note Maria Georgescu), Bucureşti, Editura Litera, 2020, 1023 p.

[16] Dintre publicațiile care au inserat rezultatele cercetării ştiințifice a generalului Radu. R. Rosetti, cităm: „Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii Istorice, „Anuarul Institutului de Istorie Națională, „Revista Istorică”, „Revista Infanteriei”, „România Militară”, „Lumea militara”, „Universul”, „Neamul Românesc”.

[17] Vezi: C. Dinulescu, *op. cit.*, pp. 246-250.

[18] General Radu R. Rosetti, *Istoria artei militare a românilor până la mijlocul veacului al XVII-lea*, Bucureşti, 1947; vezi şi reeditarea acestei lucrări din anul 2003, datorată istoricului militar Dr. Petre Otu (General Radu R. Rosetti, *Istoria artei militare*, ediție îngrijită, studiu introductiv şi note Petre Otu, Bucureşti, Editura Corint, 2003, 536 p.).

[19] General Radu R. Rosetti, *Problema militară românească. Alaltăieri-ieri-azi*, Bucureşti, 1934.

[20] Intitulată: *Tendințe militare actuale – 31 iulie 1934*, vezi C. Dinulescu, *op. cit*., p. 142.

compara opțiunile marilor puteri: în timp ce Franța continua să dezvolte mari unități formate din divizii şi corpuri de armată, alte state precum Anglia, Germania şi SUA manifestau tendința de a constitui unități de şoc şi unități pentru lupta defensivă.

În viziunea lui Rosetti, viitoarele războaie vor fi susținute de coaliții de state.

Preocupat de folosirea corectă a termenilor militari, generalul Rosetti a susținut într-o amplă comunicare ştiințifică, susținută la Academia Română (1937)[21], necesitatea cunoaşterii acestora şi folosirea lor adecvată. Lacunele semnalate de autor în dicționarele şi enciclopediile româneşti se refereau la următoarele aspecte: lipsa unor termeni folosiți, dar necuprinşi în dicționare şi definirea greşită a unor termeni şi noțiuni militare.

Constatările istoricului militar erau un semnal de alarmă adresat nu numai filologilor, dar şi autorităților militare,... Marelui Stat Major şi Inspectoratelor generale de arme. Rosetti propunea ca la elaborarea viitoarelor dicționare şi enciclopedii să fie cooptați colaboratori militari, pentru că numai aşa se putea înlătura anarhia ce exista în acel moment asupra înțelesului cuvintelor exprimând noțiuni militare[22].

În concluzie, putem afirma că în deceniul al treilea al secolului XX au avut loc importante şi interesante mişcări de idei, ce urmau războiului de reîntregire. Unele dintre acestea au fost influențate, în mod evident, de concepțiile militare străine, în special de cele ce proveneau din literatura franceză de specialitate.

Cu toate acestea, teoreticienii militari români ai perioadei supuse dezbaterii noastre au fost preocupați de întărirea capacității de apărare a țării prin inițierea unei industrii militare naționale, îmbunătățirea unor căi de comunicație şi instituirea pregătirii premilitare a tineretului român.

Totuşi, eforturile de tip reformist privind organismul militar românesc au fost limitate din motive obiective şi fără să-şi găsească aplicabilitatea practică. La acestea s-au adăugat şi lipsa voinței politice a reprezentanților partidelor aflate la guvernare în înfăptuirea reformelor necesare armatei, insensibili la noutățile reformatoare ce trebuiau implementate în organismul militar românesc.

---

[21] Academia Română, *Memoriile secției istorice*, seria III, mem. 3, p. 1 (21) - 13 (33) – şedința din 22 ianuarie 1937.

[22] *Ibidem*, p. 13 (33).

REGELE FERDINAND I ŞI ÎNVĂȚĂMÂNTUL MILITAR LICEAL

Ioan Nistor

1. Introducere. În data de 15 octombrie 1922, în oraşul Marii Uniri, Alba-Iulia, va avea loc un alt eveniment emblematic pentru națiunea română. Ferdinand I „Cel Loial”, cum îl numeşte fiul său Carol al II-lea într-un articol scris la câteva zile după moartea lui[1], va fi încoronat ca rege al tuturor românilor. Purtând coroana de oțel a Regelui Carol I, pe care au fost adăugate stemele provinciilor Transilvania, Basarabia şi Bucovina, regele îşi întăreşte supranumele de „Întregitorul de Țară”. Într-adevăr, Ferdinand îşi merită cu prisosință ambele apelative, deoarece prin întreaga sa activitate, dintr-o loialitate fără seamăn față de națiunea română, a făcut tot ce i-a stat în putință pentru întregirea şi propăşirea ei.

După Marea Unire din 1 Decembrie 1918, Regele Ferdinand a înfăptuit numeroase reforme, ce urmăreau consolidarea statului român. Între acestea se numără şi înființarea a trei licee militare, la Târgu Mureş, Chişinău şi Cernăuți. Prin aceste trei licee, ce se înscriu în procesul de „naționalizare” a învățământului din provinciile unite, Regele nu a făcut altceva decât să ofere țării tineri educați în spiritul disciplinei, valorilor româneşti şi creştineşti.

În lucrarea de față vom prezenta un scurt istoric al învățământului militar liceal din țara noastră, precum şi interferențele Regelui Ferdinand I cu liceele militare.

2. Începuturile învățământului militar românesc. Învățământul militar din România îşi are originile în secolul al XIX-lea, deşi în țara noastră, la fel ca în întreaga Europă, acest secol a fost caracterizat de numeroase frământări militare şi sociale.

Pentru prima dată, necesitatea organizării unui învățământ militar a fost ridicată de Nicolae Bălcescu, care în lucrarea *Puterea armată şi arta militară dela întemeierea Principatului Valachiei până acum*[2], după ce observă situația armatei în vremea respectivă, consideră că „deşi n-ar putea cineva învinovăți această oştire în privința mânuirii armelor şi a evoluțiilor, dar este încă primitoare de multe îmbunătățiri. Aşa, instrucția ofițerilor, ce e neîngrijită, duhul ostăşesc ce-i lipseşte, cer o mare luare aminte a cârmuirii. Întocmirea unei foi ostăşeşti, care să se dea în mâna ofițerilor, iar mai cu seamă întocmirea unei şcoli militare speciale, în care să se formeze atât ofițerii pentru câte trele armele, cât şi un trup de ingineri, sunt neapărat de trebuință. Această şcoală ar costa puțin în privința minunatelor foloase ce ar aduce”[3].

---

[1] Dr. Narcis Dorin Ion (coord.), *Ferdinand I. Regele Întregitor de țară*, Sinaia, Muzeul Național Peleş, 2017, p. 10.

[2] Lucrarea a fost publicată pentru prima dată în „Foaia literară” din Iaşi în anul 1844.

[3] Nicolae Bălcescu, *Mişcarea românilor din Ardeal la 1848 şi Puterea armată şi arta militară la români*, cu o notă introductivă de Petre V. Haneş, Bucureşti, Editura Librăriei Leon Alcalay ş.a., p. 85.

Ecoul cuvintelor lui Bălcescu parcă a fost auzit de domnitorul Gheorghe Bibescu, care, în Țara Românească, va înființa prima şcoală militară românească. Această şcoală, ce urmărea pregătirea ofițerilor, va fi înființată la Bucureşti, în anul 1847, prin Decretul nr. 36/13.06.1847. Pe lângă însărcinarea dată „Şefului armatei" de a organiza cât mai repede locația şcolii militare precum şi înzestrarea ei cu cele necesare, decretul mai prevedea:

„1. Cheltuiala de lei zece mii, ce se cere pentru pregătirea odăilor trebuincioase spre locuință şi învățătura şcolarilor, se va lua din economiile oştirei.

2. Suma de lei şaisprezece mii, ce se vede trebuincioasă pe fiecare an pentru ținerea acelor şcolari cu îmbunătățirea îndestulării, cumpărătoare de cărți şi alte asemenea, se va acoperi cu plata de doi galbeni pe lună, care se va plăti de familia fiecăruia din acei iuncări (cadeți, n.n.).

3. Suma de lei treizeci de mii ce se cere pentru plata profesorilor, se va slobozi din suma hotărâtă pentru legiuirea anului 1847 pentru înființarea unei şcoli ostăşeşti. Iuncării cari la sfârşitul cursului de doi ani vor cunoaşte mai destoinici la învățăturile şi ştiințele ce li se cer prin paragraful 2 din anexa de sub litera B, spre a trece la partea practică, şi în cursul acelui an vor da iarăşi dovezi de bună purtare şi destoinicie, vor dobândi drept de înălțare la rang de praporcic (sublocotenent, n.n.)"[4].

Următoarea şcoală militară va apărea după 10 ani în Moldova, la Iaşi. Cursurile acestei şcoli se întindeau pe durata a trei ani, elevii fiind împărți în două categorii: cadeți aspiranți pentru ofițeri şi cadeți aspiranți pentru subofițeri[5].

După realizarea unirii Principatelor Române din 24 ianuarie 1859, domnitorul Alexandru Ioan Cuza în amplul său program de reformă a urmărit şi organizarea învățământului militar. Astfel, din timpul său datează primul sistem organizat de învățământ militar, ce cuprindea: Şcoala militară pentru ofițeri de toate armele, Şcoala națională de medicină şi farmacie, Şcoala de scrimă şi gimnastică, Şcoala copiilor de trupă, Şcoala de arte şi meserii şi Şcolile de gradul I pentru militari[6].

Instaurarea Casei de Hohenzollern-Sigmaringen la cârma țării, prin Regele Carol I va aduce noi modificări pe linie militară, astfel că „Legea asupra organizării puterii armate", publicată pentru prima dată în 17 iulie 1868, modificată mai apoi în 1872, 1874, 1876, 1877, 1882 şi 1891 va cuprinde şi capitole privind învățământul militar. Legea prevedea că „instrucțiunea în armată se face prin şcoli militare împărțite în modul următor:

1. Şcola de 2 grade înființate prin corpuri şi anume: Şcola de I-iul grad pentru complectarea instrucțiunei primare şi şcola de al II-lea grad pentru formarea sergenților;

---

[4] *** *Domnia lui Bibescu. Legi şi decrete 1843-1848*, tomul al II-lea, Bucureşti, Typografia Curții Regale, 1895, p. 284.

[5] Lt. Col. (r) Gh. Cridon, „Învățământul militar românesc – tradiție şi actualitate", în Col. (r) Ion Nedelcu, Prof. Ioan Cioara, *Colegiul Militar Liceal „Mihai Viteazul" – prezentare monografică*, vol. I, Bucureşti, Editura Pro Transilvania, 2004, p. 11.

[6] Profesor Mihai Bejinaru, Col. (r) Doru Guşu, *Monografia Liceului Militar „Ştefan cel Mare"*, ediția a II-a, Iaşi, Editura Trinitas, 2002, p. 12.

2. Şcoli de fii de militari destinate a prepara pe cei mai distinşi pentru şcola de oficeri;

3. Şcola de oficeri pentru formarea oficerilor de infanterie şi cavalerie, precum şi pentru armele speciale;

4. Şcola de resboiu;

5. Şcola sub-oficerilor de la Bistriţa, care dă oficeri la infanterie, cavalerie şi la trupe de administraţie"[7].

Anul 1872 va fi anul în care putem afirma că a apărut învăţământul militar mediu, prin mutarea Şcolii militare a Principatelor Unite de la Iaşi la Bucureşti şi înfiinţarea în vechiul ei sediu de la Iaşi a Şcolii fiilor de militari.

Observăm astfel că în 25 de ani învăţământul militar a evoluat de la primele două şcoli militare, la un învăţământ ce cuprindea deja mai multe cicluri de formare.

3. Apariţia „cuiburilor de şoimi"[8]. Anul 1872, după cum am arătat în capitolul anterior, poate fi considerat anul de naştere al învăţământului militar liceal prin înfiinţarea Şcolii fiilor de militari de la Iaşi. Studiile în această şcoală se desfăşurau pe parcursul a 4 ani, şi deşi programa şcolară era identică cu cea din şcolile civile, totuşi cuprindea şi lucruri ce aveau ca scop pregătirea elevilor pentru cariera militară. Din regulamentul acestei şcoli, decretat de Regele Carol I în anul 1879, observăm pe de o parte că şcoala avea scopul de a pregăti elevii pentru şcolile militare de ofiţeri, iar pe de altă parte, că aceasta avea şi un scop social, de a-i ajuta pe copiii militarilor cu posibilităţi financiare reduse: „Scola fiilor de militari, stabilită la Iaşi, este înfiinţată în scopul de a da elevi pentru scola militară de infanterie şi cavalerie, precum şi de a veni în adjutorul educaţiunei şi instrucţiunei fiilor de militari de orice grad fără midloce cari'i destin carierei militare. Fii militarilor fără midloce vor fi întreţinuţi în scolă de către Stat, părinţii lor nefiind îndatoraţi la nici o plată"[9]. De asemenea, regulamentul şcolii prevedea recompense pentru elevii meritorii, dar şi sancţiuni severe pentru elevii care săvârşeau abateri. O condiţie a intrării în această şcoală era apartenenţa la naţiunea română.

Începând cu anul 1881, după modelul şcolii de la Iaşi au apărut încă trei şcoli militare: Gimnaziul fiilor de militari de la Craiova, Şcoala copiilor de trupă de la Mănăstirea Dealu şi Şcoala copiilor de trupă de la Constanţa[10].

Pentru prima dată şcolile militare au fost numite licee în anul 1885 (chiar dacă nu li s-a schimbat denumirea) în noul regulament al şcolilor militare, conţinut în Înaltul Decret nr. 2663/1885. După 10 ani, prin Înaltul Decret nr. 4600/22.12.1895, se doreşte ca şcolile fiilor de militari să fie institute militare. Pentru prima dată denumirea de „liceu militar" va apărea în anul 1909, când, în conformitate cu prevederilor „Legii

[7] *** „Lege asupra organizării puterii armate din 17.07.1868, cu modificările din 1872, 1874, 1876, 1877, 1882 şi 1891", în C. Hamangiu, „Codul General al României", vol. II, *Legi uzuale 1860-1903*, Bucureşti, Editura Librăriei Leon Alcalay, 1903, p. 1495.

[8] Denumire generică preluată de liceele militare după discursul lui Nicolae Filipescu ţinut cu ocazia inaugurării Liceului Militar de la Mănăstirea Dealu.

[9] *** *Regulamentul Scoalei fiilor de militari*, în „Monitorul Oficial al României", Decretul nr. 1844/17.08.1879, p. 5558.

[10] Lt. Col. (r) Gh. Cridon, *art. cit.*, p. 12.

pentru organizarea armatei" din 29 martie 1908, Şcoala Fiilor de Militari de la Iaşi şi-a schimbat denumirea în Liceul Militar Iaşi[11].

O nouă etapă în învăţământul militar liceal va începe din anul 1912 şi va fi legată de personalitatea omului politic şi ministrului de Război Nicolae Filipescu. Aprig luptător pentru idealurile naţionale, acesta doreşte să creeze o şcoală militară de tip nou, care să formeze oameni de caracter şi acţiune, care să aibă o contribuţie importată în destinul ţării. În iniţiativa sa se va inspira după modelul francez al Colegiului de la Roches[12].

Liceul a fost inaugurat în data de 4 iunie 1912, în prezenţa multor personalităţi ale vremii respective: generalul Argetoianu – ministrul de Război, Nicolae Filipescu – fostul ministru de Război, miniştrii Lahovary şi Arion, Nicolae Iorga, generalii Boteanu, Văleanu şi Cottescu, prefectul Baranga, coloneii Lupescu şi Ştefănescu etc. La ceremonie trebuia să participe şi principele Ferdinand, dar acesta şi-a contramandat sosirea în ultimul moment[13].

Noua şcoală va urmări dezvoltarea morală, intelectuală şi fizică a tinerilor, departe de atmosfera tensionantă a marilor oraşe. Discursul lui Nicolae Filipescu, ţinut la inaugurarea liceului este edificator în acest sens:

„Punând temelia acestei şcoale, cred că înzestrăm armata cu o instituţie de folos şi că, prin ea, armata aduce şi o contribuţie activităţii culturale a ţării. Oştirea dobândeşte nu numai un al doilea liceu, ci şi un liceu nou. Cel dela Iaşi primeşte fii de militari şi-i îndrumează spre deosebite cariere. Şcoala aceasta, primind elevi fără deosebire de origină militară sau civilă, se va sili să-i îndrepte spre cariera armelor. Pe de altă parte, armata brăzdează o cale nouă în învăţământ, înfiinţând departe de orice centru urban, o şcoală de energie, întemeiată pe metoade noi, cu concursul unor profesori uniţi printr-un ideal comun. În locul unei educaţiuni prea esclusive a memoriei, ambiţionăm o educaţie complectă, intelectuală, fizică şi morală. Dezvoltarea intelectuală îşi va păstra locul de seamă, dar va câştiga de se va urmări prin alte tocmeli decât metodele pasive cari cultivă memoria în paguba inteligenţei şi a judecăţii. [...] În toate privinţele, râvna noastră va fi de a dezvolta însuşirile morale ale tinerilor. Fără a desfiinţa clasificaţia după notele de studii, gradele şi distincţiunile vor răsplăti mai ales acele însuşiri ce sunt podoaba ostaşului. [...] În acest cuib de şoimi, zidurile sfântului lăcaş întemeiat de cucernicia Radului Vodă şi împresurat de eroicele amintiri ale viteazului voievod, însufleţindu-se pentru vitejie, generaţii de voinici, de lei paralei, ca cei din poveşti, crescuţi aici în frica lui Dumnezeu, dar numai a lui Dumnezeu"[14].

Considerăm că viziunea pedagogică a marelui om politic ar trebuie redescoperită astăzi, când observăm că învăţământul românesc traversează o criză continuă. Această viziune, care a stat la fundamentul formării liceelor militare şi după realizarea Marii

[11] Prof. dr. Aurel-Constantin Soare, Graţiela Mihăescu, *Colegiul Militar Liceal „Dimitrie Cantemir" sărbătoreşte centenarul - 4 iunie 2012*, în „Document", Buletinul Arhivelor Militare Române, anul XIV, nr. 2 (56), 2012, p. 60.

[12] Ion Nedelcu, *Monografie romanţată. Liceul Militar „Mihai Viteazul" Tg. Mureş - Timişoara - Alba Iulia*, Bucureşti, Tipografia Hrisovul S.A., 1997, p. 23.

[13] *** *Liceul Militar de la Mănăstirea Dealu*, în „Gazeta Ilustrată", anul 1, nr. 27, 16. 06. 1912, p. 2.

[14] *** „Discursul D-lui N. Filipescu" (selecţie), în *Ibidem.*

Uniri, poate sta la temelia oricărui tratat de pedagogie contemporană şi poate fi un punct de plecare în reforma adevărată a învăţământului românesc.

După Liceul Militar de la Mănăstirea Dealu, va apărea în anul 1916 un nou liceu militar, la Craiova, prin transformarea Gimnaziului fiilor de militari în Liceul Militar „Dimitrie Sturdza”. În acelaşi an, Liceul Militar de la Mănăstirea Dealu îşi va schimba numele în Liceul Militar „Nicolae Filipescu”, după numele fondatorului său[15]. Asistăm astfel la cristalizarea unui învăţământ liceal militar, unic în ţara noastră prin structura şi finalităţile sale.

4. Regele Ferdinand I Întregitorul şi liceele militare. Înfăptuirea Marii Uniri din 1 Decembrie 1918 a atras după sine mari transformări în viaţa românilor din provinciile unite. Dacă unirea politică a fost realizată, trebuia totuşi să mai treacă timp pentru a se realiza unirea din toate punctele de vedere. Conştient de acest lucru şi cu sprijinul celor din Consiliul Dirigent al Transilvaniei, Regele Ferdinand a început un amplu proces de românizare a tuturor instituţiilor din Transilvania, Basarabia şi Bucovina. Această românizare a privit şi învăţământul şi cultura. Astfel, o mulţime de şcoli de băieţi şi fete, de arte şi meserii, precum şi Universităţile din Cluj şi Cernăuţi vor deveni româneşti. În cadrul Cosiliului Dirigent al Transilvaniei, un rol foarte important îl va avea Onisifor Ghibu, cu a cărui contribuţie vor fi înfiinţate peste 1300 de şcoli primare româneşti, 30 de licee, 40 de şcoli civile, 11 şcoli de arte şi meserii şi 8 şcoli normale. De asemenea, cu concursul său va fi reorganizată Universitatea din Cluj, va fi înfiinţat Conservatorul de muzică şi artă dramatică din acelaşi oraş şi Institutul Politehnic din Timişoara[16].

În acest amplu proces se va regăsi şi înfiinţarea celor trei licee militare din timpul Regelui Ferdinand. Cel care va lua iniţiativa va fi ministrul de Război, generalul de corp de armată Artur Văitoianu. În raportul nr. 2448 din 17 august 1919 către Regele Ferdinand, generalul argumentează necesitatea înfiinţării a trei licee militare la Timişoara, Sibiu şi Chişinău, după modelul Liceului Militar de la Mănăstirea Dealu: „Sire, prin datoria ce avem, pentru a face ca toate instituţiunile şi aşezămintele de instrucţie şi educaţie militară din noile ţinuturi româneşti alipite, să fie la acelaş nivăl cu cele din vechiul regat, în planul de organizare al Ministerului de Război este prevăzut şi înfiinţarea a trei licee militare noi, deocamdată la Sibiu, Timişoara şi Chişinău. [...] Liceele militare propuse la Sibiu, Timişoara şi Chişinău ar lua fiinţă cu începere din anul şcolar 1919-1920, vor avea menirea de a pregăti în ţinuturile noi alipite elemente sănătoase, solid educate şi bine instruite”[17]. În urma acestui raport, Regele Ferdinand va decreta înfiinţarea celor trei licee militare, prin Decretul nr. 3613 din 21 august 1919 dat la Castelul Peleş:

„Art. I. Sub rezerva ratificării ulterioare a Corpurilor legiuitoare, se aprobă de Noi înfiinţarea a trei licee militare (în noile ţinuturi), cu începerea anului şcolar 1919-1920. Art. II. Pentru anul acesta vor începe a funcţiona, la aceste licee, numai clasele I şi V, iar celelalte clase vor lua fiinţă, treptat, în anii următori. Art. III. Organizarea acestor licee va fi aceeaşi ca a liceelor militare actuale. Art. IV. Ministrul Nostru secretar de

---

15 Lt. Col. (r) Gh. Cridon, *art. cit.*, p. 12.

16 Ion Nedelcu, *op. cit.*, pp. 27-28.

17 *** „Monitorul Oficial”, nr. 107/31.08.1919, p. 6054.

Stat la Departamentul de Răsboi este însărcinat cu executarea decretului de față”[18]. În fapt, acest decret va duce la înființarea a două licee militare, la Târgu Mureş şi Chişinău.

Schimbarea locației liceelor militare din Transilvania, de la Sibiu şi Timişoara la Târgu Mureş, presupunem că a avut loc la inițiativa maiorului Vasile Nădejde[19] din Regimentului 15 Infanterie din Piatra Neamț, comandantul primului batalion român ce a intrat în Târgu Mureş. Absolvent al Liceului Militar din Iaşi, maiorul a fost fascinat de clădirea pe care a văzut-o la intrarea în Târgu Mureş dinspre Reghin, clădire ce servise până în 1916 ca şcoală de cadeți, iar de atunci ca spital militar, făcând în acest sens o intervenție la Ministerul de Război pentru înființarea unui liceu militar în această locație[20]. Odată luată hotărârea înființării liceului la Târgu Mureş, a urmat o mobilizare generală în vederea începerii în cât mai bune condiții a anului şcolar. Regele Ferdinand nu a rămas impasibil față de noul liceu înființat, astfel că în data de 4 octombrie, în timpul vizitei pe care a făcut-o în Târgu Mureş, a vizitat şi liceul militar, în care era încă instalat spitalul garnizoanei[21]. Numeroasele lipsuri materiale, dar şi multitudinea de reparații ce trebuiau efectuate au dus la decalarea începerii cursurilor ce trebuia să aibă loc în 15 octombrie, în data 1 noiembrie şi mai apoi în 15 noiembrie. La această dată a avut loc o mică festivitate de deschidere, ce va marca începutul unui liceu ce va fi împodobit cu numeroase rezultate şcolare şi sportive şi înnobilat cu sângele absolvenților săi ce a curs pentru apărarea patriei în al-Al Doilea Război Mondial. Începând cu anul 1920, prin Decretul nr. 880 din 1 martie, liceul va primi denumirea de Liceul Militar „Mihai Viteazul” şi va avea ca patron spiritual pe Sfântul Ierarh Nicolae[22].

Tradiția „cuibului de şoimi” de pe Mureş nu a dispărut niciodată, deşi liceul a fost mutat la Timişoara între anii 1940-1947 şi apoi desființat de regimul comunist. Aceasta este dusă mai departe cu cinste şi onoare la Alba Iulia, unde, începând cu anul 1975, a fost reînființat Liceul Militar „Mihai Viteazul”.

Al doilea liceu înființat de Regele Ferdinand a fost Liceul Militar din Chişinău, liceu care potrivit decretului Decretului nr. 880 din 1 martie 1920 îi va purta numele şi va avea patronajul spiritual al Sfinților Arhangheli Mihail şi Gavriil.

La fel ca în cazul Liceului Militar din Târgu Mureş începutul a fost foarte greu, din cauza inexistenței bazei materiale şi logistice a liceului. La acestea s-au adăugat lipsa cadrelor didactice şi numărul mic de elevi. Urmare a faptului că puțină lume ştia de înființarea liceului, înscrierea la studii s-a făcut inițial anevoios, începerea acestora fiind amânată până în luna octombrie 1919, pentru completarea claselor cu elevi, punându-se accent pe elevii basarabeni[23].

---

[18] *Ibidem.*

[19] Mort la vârsta de 91 de ani, în 1978, cu gradul de general în retragere.

[20] Col. (r) Ion Nedelcu, Prof. Ioan Cioara, *op. cit.*, pp. 20-21.

[21] Comandor dr. Marian Moşneagu, Lt. col. dr. Petrişor Florea (coord.), *Casa Regală a României în cronicile „neoficiale” ale „Monitorului Oficial”: Ferdinand I*, Bucureşti, Editura Centrului Tehnic-Editorial al Armatei, 2010, p. 281.

[22] *** „Monitorul Oficial”, nr. 272/30. 03. 1920, p. 13545.

[23] Anatolie Leşcu, *Învățământul militar din Basarabia în perioada interbelică. Liceul Militar „Regele Ferdinand I” din Chişinău*, în „Revista Militară. Studii de securitate şi apărare”, nr. 1 (15), 2016, Chişinău, 2015, p. 90.

Cu toate acestea liceul va fi inaugurat în mod solemn în luna octombrie a anului 1919 în prezența generalilor Lupescu şi Ghinescu, arhiepiscopului Nicodim Munteanu, ministrului Basarabiei şi autorităților oraşului Chişinău[24].

Este notabilă şi în cazul acestui liceu vizita Regelui Ferdinand, din 20 mai 1920, din care reiese din nou grija sa față de noile licee înființate: „Apoi deoarece în Chişinău erau foarte multe instituții de cercetat, Maiestățile Lor au făcut vizitele fiecare în deosebi Maiestatea Sa Regele a vizitat amănunțit liceul militar la orele 18, Domnul Comandant al liceului a prezentat întregul corp profesoral şi ofițeresc al şcolii. Elevii înşirați în sălile şcolii primesc cu nesfârşite urale pe Maiestatea Sa Regele, corul intonând imnul regal. Maiestatea Sa Regele a vizitat frumoasa expoziție de desen a elevilor, sălile de clasă, dormitoarele, arătându-şi satisfacția pentru ordinea desăvârşită. Maiestatea Sa Regele a plecat apoi la câmpul de sport al Liceului militar, unde au avut loc exerciții de întrecere, alergări, aruncări cu discul, lancea, greutăți. Exercițiile gimnastice au plăcut mult Maiestății Sale Regelui, care şi-a arătat satisfacția sa comandantului liceului”[25].

După pierderea Basarabiei din anul 1940, liceul a fost mutat la Craiova până în anul 1942. Începând cu acest an liceul se va întoarce la Chişinău, unde va funcționa în clădirile Seminarului Teologic, deoarece clădirea liceului fusese distrusă de sovietici. Reîntorcerea va fi temporară, deoarece în 1944 va fi mutat din nou la Craiova, unde în 1945 va fi desființat definitiv[26].

Ultimul liceu militar înființat în timpul Regelui Ferdinand va fi Liceul Militar de la Cernăuți. Prin înființarea acestui liceu, Bucovina se aliniază Basarabiei şi Transilvaniei, care, cum am arătat mai sus, aveau licee militare din 1919. Apariția acestui liceu se leagă de numele generalului de divizie Nicolae Rujinschi, inspector tehnic al învățământului militar, care aflându-se la Cernăuți după Marea Unire „constată eterogenismul populației din partea de nord a Bucovinei şi s-a gândit atunci la înfăptuirea unei instituții de cultură şi propagandă românească”[27]. Astfel, după raportul ministrului de Război, generalul de divizie Gheorghe Mărdărescu, nr. 4245 din 9 noiembrie, Regele Ferdinand va da decretul cu numărul 3.889 din 25 noiembrie 1924, ce prevede înființarea unui nou liceu militar la Cernăuți: „Art. I. Se înființează, cu începere din anul şcolar 1924-1925, un liceu militar la Cernăuți (Bucovina). Art. II. Acest liceu militar din Cernăuți se va numi «Liceul Militar Ştefan cel Mare» şi va avea ca patron pe «Sfântul Ştefan». Art. III. Ministrul Nostru secretar de Stat la Departamentul de Răsboi este însărcinat cu executarea decretului de față”[28].

În fapt, cursurile au fost începute încă din 3 noiembrie 1924, la festivitatea de deschidere fiind prezenți ministrul Bucovinei, prof. Ion Nistor, comandantul Diviziei a

[24] Iurie Colesnic, *Liceul Militar „Regele Ferdinand I” din Chişinău*, în „Revista Militară. Studii de securitate şi apărare”, nr. 2 (14), 2015, Chişinău, 2015, p. 129.

[25] Comandor dr. Marian Moşneagu, Lt. col. dr. Petrişor Florea (coord.), *op. cit.*, p. 365.

[26] Iurie Colesnic, *art. cit.*, p. 129.

[27] *** *Arhivele M.Ap.N., Registrul istoric al Liceului Militar „Ştefan cel Mare” Cernăuți*, file 1-2, apud Profesor Mihai Bejinaru, Col. (r) Doru Guşu, *op. cit.*, p. 20.

[28] *** „Monitorul Oficial”, nr. 264/30. 11. 1924, p. 13147.

8-a, general Ludovic Mirescu, Î.P.S. Volobkievici Ipolit, general Nicolae Rujinschi, oficialitățile orașului și personalul civil și militar al liceului. Ca și în cazul celorlalte licee militare înființate imediat după Unire, și Liceul Militar din Cernăuți a avut mari dificultăți materiale la începuturile sale, care încetul cu încetul au fost depășite datorită oamenilor de vocație care s-au aflat la conducerea liceului. Între aceștia, rămâne în istorie numele primului comandant – lt. col. Traian Grigorescu[29]. Liceul Militar a rămas 16 ani la Cernăuți, când din cauza războiului se mută în mai multe orașe (Roman, Târgoviște, Cernăuți, Timișoara, Pitești) până în anul 1945, când este desființat. Tradiția Liceului Militar Cernăuți reîncepe în anul 1953 prin înființarea Școlii Militare Medii Nr. 1 Câmpulung Moldovenesc, tranformată în 1957 în Liceul Militar „Ștefan cel Mare" Câmpulung Moldovenesc și este dusă mai departe astăzi de de acest colegiu.

5. Concluzie. Cei 13 ani de domnie ai Regelui Ferdinand au însemnat pentru România o lungă serie de progrese politice, economice și culturale. Identificându-se cu spiritul și aspirațiile națiunii române, Ferdinand a reușit o serie de reforme ce au dus, după întregirea națională, la consolidarea statului român. Între acestea se numără și înființarea celor trei licee militare la Târgu Mureș, Chișinău și Cernăuți.

Aceste licee, cu rădăcini adânc înfipte în ceea ce înseamnă ființa noastră națională, au devenit instituții de învățământ unice în țara noastră. La fel de vechi ca România Mare, ele au avut ca scop formarea unor oameni de caracter, pe umerii cărora să se construiască o națiune care să răzbată în fața vicisitudinilor istoriei.

Prin înființarea celor trei licee militare din provinciile românești Transilvania, Basarabia și Bucovina, Regele Ferdinand nu a dorit altceva decât să formeze români autentici, care să promoveze cultura și identitatea românească. În mare parte dorința Regelui a fost împlinită, deoarece foarte mulți absolvenți ai liceelor militare au fost promotori ai românismului și ai iubirii necondiționate de patrie. Mai mult, din postura de militari ai Armatei Române au apărat țara în cel de-Al Doilea Război Mondial, unii ajungând să plătească prețul suprem ce i-a așezat pentru totdeauna în Panteonul Eroilor Neamului Românesc.

[29] General de brigadă (r) prof. univ. dr. Adrian Stroea, Colonel (r) Marin Ghinoiu, *Locotenent-colonelul Traian Grigorescu – primul comandant al Liceului Militar „Ștefan cel Mare" din Cernăuți*, în „Document", Buletinul Arhivelor Militare Române, anul XXIII, nr. 1 (87), 2020, p. 28.

REPERE ISTORICE PRIVIND ADOPTAREA CONSTITUȚIEI DIN ANUL 1923

Ilie Gorjan

Cuvântul „constituție” este întrebuințat din timpuri foarte vechi şi până în ziua de astăzi în diverse domenii ale ştiinței. Acest cuvânt provine de la latinescul „constitution”, care înseamnă „aşezare cu temei”, „organizare”, fiind folosit încă din timpul imperiului roman pentru a desemna legile date de către împărat. Cuvântul „constituție” a fost întrebuințat pentru a desemna legea fundamentală abia în secolul al XVIII-lea, în perioada pregătirii revoluției burgheze, când juriştii au desemnat prin acest cuvânt o lege fundamentală care cuprinde normele de bază ale organizării statului, precum şi o serie de drepturi şi libertăți proclamate ca imuabile de către teoreticienii revoluției burgheze[1].

În legătură cu apariția constituției, se poate afirma că „reguli constituționale, indiferent dacă au fost numite aşa sau nu, au existat odată cu apariția statelor suverane, căci în orice stat au existat anumite reguli fundamentale de organizare şi funcționare a guvernării[2]. Cu certitudine, constituția a apărut din necesitatea afirmării şi protejării puterii statale instaurate printr-un ansamblu de norme cu forță juridică supremă, adoptate în formă solemnă, ea marcând practic apariția statului de drept, care pune şi guvernanții sub incidența regulilor juridice. Prima constituție apărută în lume a fost cea engleză, sub forma Magnei Charta Libertatum, adoptată în anul 1215, în prezent constituția engleză cuprinzând Magna Charta Libertatum (1215), Petition of Right (1628), Habeas Corpus Act (1679), Bill of Rights (1689), Actul de stabilire a succesiunii la tron (1701), Actul Parlamentului (1911), prin care se stabilesc puterile Camerei Lorzilor în raport cu cele ale Camerei Comunelor, Actul Parlamentului (1949), prin care se modifică cel din 1911, Actul referitor la reprezentare (1949), prin care se consolidează sistemul electoral, Actul referitor la drepturile omului (1998), prin care se codifică în dreptul britanic Convenția europeană a drepturilor omului şi Actele de descentralizare a puterii de stat (1998), prin care se autorizează crearea de parlamente locale în Scoția, Irlanda de Nord şi Țara Galilor[3]. Se observă uşor că Anglia, ca şi Israel şi Noua Zeelandă, se înscrie în rândul țărilor care au constituții cutumiare (nescrise), în raport cu majoritatea țărilor ale căror constituții sunt scrise.

Prima constituție scrisă este cea americană, din anul 1787, iar în Europa prima constituție scrisă a fost adoptată în Franța în anul 1791.

Doctrina juridică a definit constituția ca fiind *legea fundamentală a unui stat, constituită din norme juridice, învestită cu forță juridică supremă, şi care reglementează*

[1] Nistor Prisca, *Drept constituțional,* Tipografia Universității din Bucureşti, 1974, p. 33.

[2] Ioan Muraru, Elena Simina Tănăsescu, *Drept constituțional şi instituții politice,* vol. I, ed. XI-a, Bucureşti, Editura All Beck, p. 42.

[3] *Ibidem*, pp. 43-44.

acele relații sociale fundamentale esențiale pentru instaurarea, menținerea și exercitarea puterii[4].

În România, dezvoltarea constituțională a cunoscut etape succesive, gradual progresive, asupra cărora și-au pus amprenta condițiile materiale de configurare a raporturilor de forțe interne, precum și statutul României în jocul politic al puterilor învecinate, care și-au disputat influența asupra acestora. Statutul de autonomie a Principatelor, păstrat prin regimul capitulațiilor vreme de peste 300 de ani, a permis o dezvoltare constituțională proprie a acestora cu instituții de guvernare autohtone, organizare legislativă și administrativă proprie, o viață spirituală de rit ortodox, autocefală, o viață economică și o piață de desfacere controlată de autorități românești, factori care au stimulat, alături de limba și cultura comună, configurarea etnică a națiunii române și formarea civilizației românești[5].

Prima încercare de elaborare a unei constituții s-a materializat în „Proiectul de Constituție al Cărvunarilor din anul 1822", elaborat de către micii boieri în scopul înfăptuirii dorinței lor de a participa la conducerea statului. „Proclamația de la Islaz" din 11 iunie 1848, care a cuprins programul politic al revoluției din același an, a reprezentat, de asemenea, unul dintre primele acte constituționale românești[6]. „Statutul dezvoltător al Convenției de la Paris din 1858" și „Legea electorală", aprobate prin plebiscit, la inițiativa lui Alexandru Ioan Cuza, în anul 1864, au constituit prima Constituție a României, deoarece cuprind reglementări ale unor relații sociale fundamentale, esențiale pentru instaurarea, menținerea și exercitarea puterii. Pe baza acestui Statut, au fost adoptate celelalte legi în timpul domniei lui Cuza, el constituind, așadar, baza constituțională a întregii legislații următoare. De altfel, chiar Statutul se definește a fi o constituție prin art. 17 care stabilește obligația funcționarilor publici „de a jura supunere Constituției și legilor țării"[7].

În anul 1866, a fost adoptată Constituția României, după modelul belgian, care a marcat încheierea procesului de instituire a regimului parlamentar modern în România și, totodată, impunerea dinastiei ereditare, inaugurată prin alegerea plebiscitară a Principelui Carol ca Domnitor sub titulatura de Carol I[8]. Această Constituție cuprindea 133 de articole prezente în opt titluri: Despre teritoriul României (titlul I), Despre drepturile românilor (titlul II), Despre puterile statului (titlul III), Despre finanțe (titlul IV), Despre puterea armată (titlul V), Dispozițiuni generale (titlul VI), Despre revizuirea Constituției (titlul VII), Dispoziții tranzitorii și suplimentare (titlul VIII). Constituția adoptată la 1866 a suferit o serie de modificări după cum urmează: în 1884 cele referitoare la domn (în 1881, România devenise regat), presă, sistemul electoral și la pământurile rurale; în 1917 dispozițiile referitoare la garantarea dreptului de proprietate și cele privitoare la dreptul de vot: în 1918, ca urmare a desăvârșirii statului național unitar român[9].

[4] *Ibidem*, p. 41.
[5] Cristian Ionescu, *Dezvoltarea constituțională a României,* București, Regia Autonomă Monitorul Oficial, 2000, pp. 10-11.
[6] Nistor Prisca, *op. cit.,* p. 52.
[7] Ioan Muraru, Elena Simina Tănăsescu, *op. cit.,* pp. 82-83.
[8] Cristian Ionescu, *op. cit.,* pp. 13-14.
[9] Ioan Muraru, Elena Simina Tănăsescu, *op. cit.,* pp. 84-85.

În anul 1923, s-a adoptat o nouă constituție, acțiune impusă de realitatea făuririi statului național unitar, de schimbarea raportului de forțe dintre clase, de lupta pentru consacrarea unui sistem avansat de drepturi şi libertăți[10]. Elaborarea acestei constituții este rezultatul activității tuturor partidelor politice prezente pe eşichierul politic din România în acea perioadă. Dar să vedem care au fost acele partide politice:

1. Partidul Conservator, înființat în anul 1870 şi condus de Emanoil Costache Epureanu, Lascăr Catargiu, Gheorghe Grigore Cantacuzino, Petre Carp şi Titu Maiorescu. În perioada 1875-1919, a condus țara timp de 14 ani, restul de 30 aparținând Partidului Liberal. A dispărut de pe scena politică în anul 1925, după moartea şefului de partid Alexandru Marghiloman.

2. Partidul Național Liberal, înființat în 1875 şi condus de I.C. Brătianu, Dimitrie Brătianu, D.A. Sturdza, I.I.C. Brătianu, acesta din urmă fiind împuternicit de Regele Ferdinand, la 19 ianuarie 1922, în urma alegerilor, să formeze guvernul.

3. Partidul Național Român, înființat la 30 aprilie 1881, având în frunte pe Iuliu Maniu, Alex Vaida-Voievod, Ştefan Cicio Pop, Mihai Popovici, Vasile Goldiş, Ioan Lupaş şi Octavian Goga. A condus efectiv acțiunile ce au culminat cu marea adunare de la Alba-Iulia din 1 Decembrie 1918, care a proclamat unirea Transilvaniei cu România. În 1926 a fuzionat cu Partidul Țărănesc şi a rezultat un nou partid cu denumirea Partidul Național Țărănesc.

4. Partidul Țărănesc a luat naştere în condițiile înfruntărilor şi regrupărilor politice care au avut loc în timpul şi la sfîrşitul Primului Război Mondial, reuşind să strângă în sfera sa de influență elemente din conducerea băncilor populare, a cooperativelor şi obştilor săteşti, mica burghezie orăşenească, precum şi o parte din intelectualii ridicați din rândurile țărănimii. Punctul forte al partidului îl constituia țărănimea din Muntenia şi Moldova. Actul de constituire a Partidului Țărănesc poartă data de 5 decembrie 1918, când peste 160 de învățători, preoți şi săteni s-au adunat la Bucureşti şi au pus bazele noului partid. Conducerea era asigurată de Ion Mihalache, Ştefan Morărescu, G. Vlădescu-Albeşti, Paul Bujor, C.I. Parhon, Octav Băncilă ş.a.

5. Partidul Poporului, înființat în aprilie 1920, pe seama Ligii Poporului constituită la 1 aprilie 1918, la Iaşi, din inițiativa unui grup de politicieni desprinşi din Partidul Conservator şi a unui cerc de ofițeri cu grade superioare, în frunte cu generalul Alexandru Averescu.

6. Partidul Naționalist-Democrat-Nicolae Iorga, constituit în 1910, cu organul de presă „Neamul românesc", editat de N. Iorga. În 1920, partidul s-a divizat: o grupare condusă de Iorga şi cealaltă de A.C. Cuza, un duşman înfocat al proletariatului şi ideilor comuniste.

7. Partidul Muncii, înființat la sfârşitul lunii aprilie 1917, printre conducătorii săi cei mai cunoscuți fiind avocatul N. Lupu. În anul 1920, partidul s-a destrămat.

8. Partidul Democrat al Unirii, creat la 15 septembrie 1919, având ca preşedinte pe I. Nistor, ca necesitate în vederea integrării Bucovinei în viața politică a României şi în sistemul partidelor politice. În iunie 1922, acest partid a aderat la Partidul Țărănesc.

[10] Emil Cernea, Emil Molcuț, *Istoria statului şi dreptului românesc,* Bucureşti, Editura Press Mihaela S.R.L., 1999, p. 250.

9. Partidul Maghiar, înfiinţat la 28 decembrie 1922 la Cluj.

10. Partidul German şi Partidul Şvăbesc, înfiinţate în noiembrie 1919.

11. Partidul Comunist din România, înfiinţat la 8 mai 1921, sub conducerea lui Gheorghe Cristescu. Prin Legea Mârzescu, adoptată de Parlament, partidul a fost trecut în ilegalitate în decembrie 1924[11].

Unele dintre aceste formaţiuni politice şi-au pus amprenta pe întreaga activitate de elaborare a unei noi constituţii, fiecare dintre ele, în raport cu interesele de partid ale momentului, exprimând opinii cu privire la acest act normativ fundamental pentru devenirea României abia închegate ca stat naţional unitar, suveran şi independent. Rolul cel mai important în acest proces l-a jucat Partidul Naţional Liberal, care, după venirea la putere în urma alegerilor, şi-a înscris în programul de guvernare din ianuarie 1922 obiectivul de „a da României întregite Constituţia aşteptată”[12]. Activitatea acestui partid, aflat la putere, a fost susţinută permanent şi făţiş de Regele Ferdinand, în ciuda criticilor severe care i s-au adus, pe toată perioada procesului de elaborare a constituţiei. Cert este faptul că acest proces a concentrat întreaga viaţă politică a României, de la deschiderea lucrărilor Corpurilor legiuitoare, în noiembrie 1922, până la votarea acesteia în martie 1923, trecându-se pe planul al doilea alte preocupări.

Pe scena politică a existat un consens privind necesitatea elaborării unei noi constituţii, dar au existat şi opinii contradictorii soldate cu puternice înfruntări politice cu privire la procedura şi modalităţile punerii în practică a acestui obiectiv şi, mai ales, cu privire la conţinutul actului normativ fundamental pentru soarta României. În acest sens, toate partidele politice au elaborat anteproiecte ale constituţiei, pe care le-au supus aprobării forurilor lor statutare, diferite în multe privinţe în ceea ce priveşte conţinutul viitoarei constituţii. Pentru transpunerea în practică a obiectivului referitor la elaborarea constituţiei, Parlamentul, unde PNL avea o majoritate confortabilă, a constituit o Comisie constituţională mixtă (alcătuită din deputaţi şi senatori), care urma să analizeze proiectul guvernului şi să pregătească materialul necesar redactării proiectului de constituţie. La lucrări au participat şi membrii guvernului, iar acestea s-au desfăşurat în localul preşedinţiei Consiliului de Miniştri. Cele trei principale partide de opoziţie, Partidul Naţional Român (condus de Iuliu Maniu), Partidul Ţărănesc (sub conducerea lui N. Lupu) şi Partidul Poporului (condus de Averescu) au convenit în ianuarie 1923 să lupte pentru căderea guvernului şi împiedicarea votării proiectului de constituţie.

Cu toată împotrivirea partidelor din opoziţie, demersul constituţional şi-a continuat drumul. La 5 martie 1923, a fost depus proiectul guvernului la birourile Corpurilor legiuitoare, lucrările fiind boicotate prin lipsa din sală a reprezentanţilor Partidului Naţional şi Partidului Ţărănesc, care au şi organizat o manifestaţie de amploare în ziua de 19 martie 1923. Cu toate acestea, Adunarea Deputaţilor a aprobat cu 231 voturi pentru, 50 abţineri şi patru voturi contra luarea în considerare a proiectului constituţiei şi trecerea la discutarea şi aprobarea lui pe articole. În ziua de 26 martie 1923, Adunarea Deputaţilor a votat textul constituţiei cu 247 voturi pentru

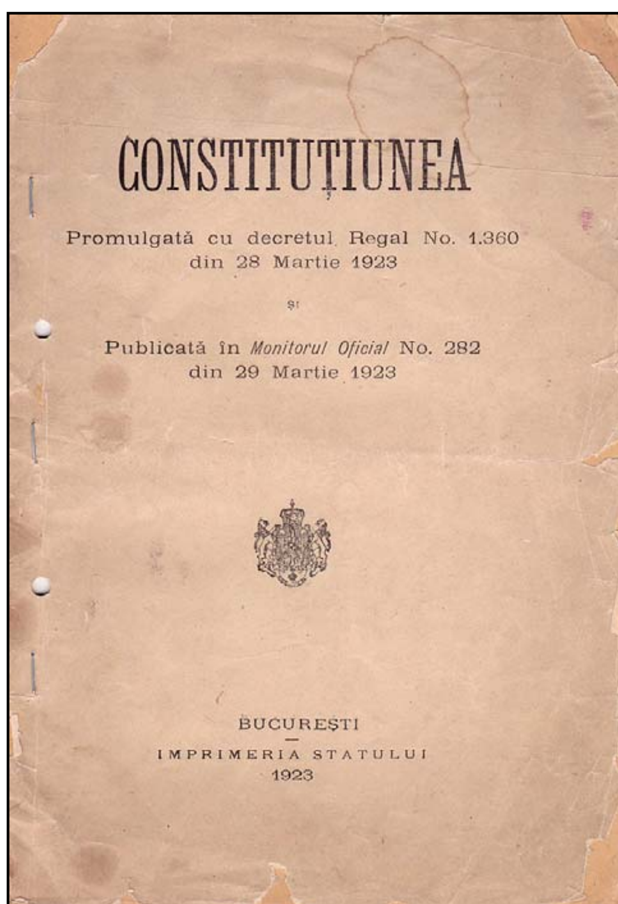
---

[11] Mircea Muşat, Ion Ardeleanu, *România după marea unire,* vol. II, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1986, pp. 40-215.

[12] *Ibidem*, p. 315.

din 257, opt împotrivă şi două abţineri, în persoana lui Nicolae Iorga şi Al. Răutu. Senatul a votat în ziua de 27 martie 1923 cu 137 voturi pentru din 141, două împotrivă şi două abţineri. Pe 28 martie 1923, în cadrul unei solemnităţi la care a participat, Regele Ferdinand a sancţionat Constituţia[13].

Acea Constituţie are meritul de a fi legiferat, încă din primul articol, caracterul unitar şi indivizibil al statului român. Totodată, ea a consacrat drepturile şi libertăţile fundamentale ale cetăţeanului şi a creat climatul necesar pentru activitatea politică a tuturor partidelor aflate pe eşichierul politic. Constituţia din 1923 a fost apreciată ca una dintre cele mai democratice din Europa acelei perioade, ea fiind în concordanţă cu situaţia şi cerinţele fundamentale ale României după făurirea statului naţional unitar[14].

[13] *Ibidem*, p. 345.
[14] *Ibidem*, p. 347.

1918-1923. ORGANIZAREA, EVOLUȚIA ŞI CADRUL LEGISLATIV AL BĂNCII NAȚIONALE A ROMÂNIEI

Georgeta Ghionea

Refacerea economiei, distrusă de război şi de jafurile la care a fost supusă de ocupanții germani şi austro-ungari, unificarea legislativă şi administrativă, dezvoltarea unei industrii naționale avansate, înfăptuirea reformei agrare şi electorale au fost numai câteva dintre obiectivele urmărite în vederea consolidării statului român, după anul 1918. Procesul de reconstrucție economică a întâmpinat numeroase dificultăți, deoarece industria fusese grav afectată: articolele de primă necesitate, ca alimente, îmbrăcăminte, încălțăminte lipseau, iar din lipsă de utilaje pământul nu a mai fost lucrat corespunzător. Prețurile au crescut față de perioada antebelică, iar moneda s-a devalorizat. La această devalorizare au contribuit: emisiunea de lei hârtie fără acoperire în aur, efectuată de germani prin intermediul Băncii Generale; preschimbarea la un curs superior celui real al coroanelor şi rublelor, care circulau în teritoriile alipite, şi emisiunile de lei hârtie ale Băncii Naționale. În scopul reorganizării economice, în anul 1920 au fost retrase din circulație monedele străine, provenite din teritoriile unite cu România, acestea înlocuindu-se cu moneda națională - leul. Totodată, Banca Națională a României şi-a extins prerogativele la emisiunea şi circulația monetară asupra întregului teritoriu național[1].

Având în vedere cele de mai sus, am considerat necesară reanalizarea informațiilor privind organizarea şi evoluția Băncii Naționale a României, în intervalul 1918-1923, precum şi relațiile acesteia cu statul român. Nu ne-am propus să epuizăm totalitatea izvoarelor narative sau documentare cu privire la acest subiect, limitându-ne doar la a sintetiza câteva informații, considerate de noi importante şi aflate în surse deja puse în circuitul ştiințific.

Relațiile Băncii Naționale a României cu Statul. Eforturile depuse pentru susținerea războiului, precum şi pentru realizarea unirii cu teritoriile locuite de români (Basarabia, Transilvania, Banat, Bucovina) au diminuat considerabil rezerva internațională a Băncii Naționale a României. În acest context, primul deceniu interbelic a fost marcat de încercările autorităților de la Bucureşti de a reface această rezervă şi, implicit, prestigiul monedei naționale. Chiar şi după încheierea războiului, statul a continuat să contracteze importante împrumuturi la Institutul Central de Emisiune, singurul în măsură a-i pune la dispoziție fondurile necesare pentru a acoperi cheltuielile bugetare, precum şi sumele necesare realizării unificării monetare. În acest scop, în anul 1919,

[1] Ioan Scurtu (coord.), *Istoria Românilor. România Întregită (1918-1940),* Bucureşti, Editura Enciclopedică, 2003, p. 84; Georgeta Ghionea, *Istoria băncilor urbane din Oltenia (1880-1948),* Craiova, Editura Aius, 2009, p. 130.

ministrul de Finanțe, Oscar Kiriacescu, a inițiat primele legături cu Banca Națională a României, în vederea consolidării legăturilor şi obținerii fondurilor necesare. Se încheiea convenția din 16 februarie 1919, prin care se *unificau* două credite, contractate de stat anterior, în valoare de 1.300 de milioane de lei, respectiv 300 de milioane de lei şi se reducea, cu această ocazie, dobânda creditului la 1% pe an. De asemenea, a fost prelungit termenul de plată a datoriei până la 31 decembrie 1919, prevăzându-se şi calculul şi plata dobânzilor la 30 iunie, respectiv 31 decembrie. Prin convenția din 16 februarie, Ministerul de Finanțe îşi lua următoarele obligații față de Banca Națională:

„Oprirea exportului biletelor Băncii Naționale, întrucât deveniseră un obiect de specul în toate țările vecine, a căror bilete erau cu totul depreciate, precum şi oprirea oricărui import de bilete din aceste țări;

Depunerea la Banca Națională, în contul împrumuturilor acordate, a tuturor biletelor Băncii Naționale vărsate cu prilejul împrumutului intern proiectat;

Restituirea sumei de 2.828.222,50 franci, plătită la Banca Națională către Banque de France, datorate de guvernul român;

Restituirea, din primele disponibilități ce Statul va avea în străinătate, a sumei de 56 milioane de franci, ce i-a fost împrumutată ca acoperire pentru ultimul împrumut de 300.000.000 lei, conform Convenției din 28 Septemvrie 1918;

Restituirea împrumutului de 1.600 milioane lei prin disponibilul creat de împrumuturile externe ce va contracta Statul”[2].

Până la îndeplinirea tuturor condițiilor stipulate în convenția din februarie, Oscar Kiriacescu, în sarcina căruia au rămas găsirea mijloacelor necesare pentru stat, a decis emiterea „de bonuri de tezaur intern, tip 5%, pe termene scurte”[3], iar în luna februarie, a anului 1919 a lansat „Împrumutul Unirii pe titluri de rentă 5% amortizabile în 40 de ani şi pe cursul de 90%”[4]. Subscripția publică a adus la bugetul de stat suma de 1.143.143.800 de lei, pe care acesta a avut-o la dispoziție pentru nevoile curente şi de care a beneficiat timp de 4 luni. În momentul epuizării fondurilor, Ministerul de Finanțe a fost nevoit să apeleze tot la Banca Națională. Astfel, la 12 mai 1919, a fost încheiată o nouă convenție, prin care statul obținea un nou credit, în valoare de 1,5 miliarde de lei, fără dobândă, „în scopul retragerii din circulație a bancnotelor Băncii Generale Române şi pentru alte nevoi”[5]. Pe lângă valoarea sumei împrumutate, convenția mai stipula şi următoarele: „Statul nu plăteşte nici o dobândă, ci numai cheltuielile speciale pentru confecționarea biletelor”[6].

Drept acoperire, pentru noua emisiune, statul a cedat Băncii Naționale drepturile ce urmau a fi recunoscute asupra depozitelor de la Reichbank (Berlin), care garantau emisiunile Băncii Generale Române, precum şi alte despăgubiri ce urmau a fi acordate de Conferința de Pace de la Paris. Prin convenția semnată la 12 mai 1919, Banca Națională venea în sprijinul statului căruia îi înlesnea procedurile necesare unificării

---

[2] Victor Slăvescu, *Istoricul Băncii Naționale a României (1880-1924)*, Bucureşti, 1925, p. 277.
[3] *Ibidem.*
[4] *Ibidem.*
[5] *Ibidem*, pp. 277-278.
[6] *Ibidem*, p. 278.

monetare. Deşi creditul de 1,5 miliarde de lei a avut un scop precis, acesta a fost utilizat pentru acoperirea altor cheltuieli[7].

La 16 octombrie 1919, se făcea un nou apel la Banca Națională. Prin convenția încheiată la data menționată şi care poartă semnăturile lui I. Angelescu (ministrul de Finanțe) şi a lui I.G. Bibicescu (guvernatorul BNR), se contracta un nou împrumut, în valoare de 1 miliard de lei, fără dobândă. Această convenție a fost modificată la 30 octombrie 1919, când statul a dat Institutului Central de Emisiune un bon de tezaur în aur, în valoare de 333 de milioane de lei, cu scadența la 16 ianuarie 1920, pentru acoperirea emisiunii determinată de creditul acordat[8].

În anii 1920-1921, statul a beneficiat de alte două împrumuturi acordate de Banca Națională (5 miliarde de lei, prin convenția din 11 iunie 1920[9]; 2,5 milioane de lei, prin convenția din 5 ianuarie 1921[10]). Ambele credite au fost solicitate pentru *realizarea unificării monetare* şi *pentru lichidarea haosului monetar*.

Cu toate că preschimbarea monedelor străine s-a făcut cu întârziere, ceea ce a dat naştere la introducerea în țară a unei mari cantități de ruble şi coroane, al căror curs avantajos a dus la speculații, unificarea monetară a pus în ordine circulația monetară şi a favorizat dezvoltarea activității economice. La 24 iunie 1920, *ministrul de Finanțe ad-interim General Averescu* contracta un împrumut de 200 de milioane de lei, pentru a-l pune la dispoziția Casei Centrale a Băncilor Populare, cu scopul „plății semințelor şi acordării avansurilor pentru însămânțare"[11]. Dobânda acestui împrumut era fixată la 1% sub scontul oficial al Băncii şi nu putea să treacă „peste 4% pe an"[12]. La 30 iunie 1921, Banca Națională acorda statului un nou împrumut, în valoare de 200 de milioane de lei, primind, drept gaj, aurul de la Banca Austro-Ungară, iar la 30 iulie 1921, încă două împrumuturi, fiecare de câte 200 de milioane de lei. De asemenea, nevoile de credit ale

---

[7] În ceea ce priveşte cheltuielile pentru care a fost folosit creditul acordat de Banca Națională, Oscar Kiriacescu invoca şapte motive: menținerea unei părți din armata română în stare de mobilizare; extinderea administrației româneşti în noile provincii; cheltuielile administrațiilor locale care nu puteau fi acoperite din veniturile lor; sporurile salariale acordate funcționarilor publici; plata unor pagube de război pentru locuitorii din regiunile profund afectate de operațiunile militare; refacerea unor stabilimente de importanță publică; ajutorarea unor comune, în Prof. dr. Mugur Isărescu, Surica Rosentuler, Sabina Marițiu (coord.), *125 de la înființarea B.N.R.. Viața şi opera lui Ioan G. Bibicescu*, Bucureşti, 2005, p. 106, disponibil online: https://www.bnr.ro/Restitutio-3221-Mobile.aspx, site accesat în data: 6. 11. 2021.

[8] Victor Slăvescu, *op. cit.*, pp. 281-282.

[9] Convenția din 11 iunie 1920 poartă semnătura ministrului de Finanțe, C. Argetoianu, şi a guvernatorului I.G. Bibicescu. În art. 1 al convenției se stipulau următoarele: „În scopul unificării monetare, urmând a se retrage din circulație coroanele Băncii Austro-Ungare regulat ştampilate, rublele Romanoff şi Lwoff, admise în Basarabia, precum şi notele Băncii Generale regulat ştampilate, Banca Națională acordă Ministerului de Finanțe un nou împrumut de cinci miliarde lei". În art. 5 al aceleiaşi convenții, se stabilea obligația statului „ca începând din 1921 să restituie anual Băncii Naționale, câte 300.000.000 din împrumuturile contractate", în Victor Slăvescu, *op. cit.*, pp. 286-287.

[10] Prin convenția din 5 ianuarie 1921, Banca Națională consimțea să acorde statului un nou împrumut de 2,5 milioane lei, pentru desăvârşirea unificării monetare, prin „achitatrea completă a notelor Băncii Generale şi prin plata integrală a coroanelor şi rublelor admise la schimb...", în Victor Slăvescu, *op. cit.*, pp. 292-293.

[11] Victor Slăvescu, *op. cit.*, p. 294.

[12] *Ibidem.*

provinciilor alipite au determinat o sporire considerabilă a creditelor. La sfârşitul anului 1921, valoarea acestora ajunsese la 2,06 miliarde de lei.

Sintetizând relațiile statului cu Banca Națională în perioada mai sus analizată, Vintilă Brătianu preciza la începutul anul 1922 următoarele:

„Sarcinile războiului au impus Statului să apeleze la emisiunea *Băncii Naționale*, pentru a face față unei situațiuni extraordinare. Grație creditului şi concursului dat de această instituțiune, s-a făcut față în Moldova la o bună parte din cheltuielile războiului, s-a putut alimenta cheltuielile nu mai puțin mari din campania dela Tisa şi Nistru, şi s-a asigurat mersul Statului atunci când secătuirea făcută de vrăjmaş îl adusese în neputință de a-şi găsi în veniturile sale obişnuite, mijloacele zilnice de traiu. În sfârşit, tot grație acestei emisiuni s-a putut realiza unificarea monetară şi retragerea diferitelor emisiuni, fie făcute de vrăjmaşi, fie găsite în teritoriile liberate. *Banca Națională* a fost astfel adusă să sporească emisiunea pentru aceste nevoi, cu aproape 13 miliarde lei, emisiune care apasă greu asupra circulațiunii şi valutei naționale"[13].

Concomitent cu sprijinul acordat statutului, în perioada studiată Banca Națională a susținut activitățile economice, prin lichidarea datoriilor comercianților, datorii care crescuseră considerabil, ca urmare a deprecierii leului. De asemenea, Institutul Central de Emisiune a acordat importante credite industriei; la un moment dat, aceasta deținea 50% din portofoliu, din care cea mai mare parte pentru operațiuni care necesitau credite pe termen lung. Pentru a degaja portofoliul său de imobilizări în astfel de credite, banca a sprijinit înființarea în anul 1923 a Societății Naționale de Credit Industrial[14]. Societate anonimă cu caracter mixt, aceasta a avut drept scop: acordarea de credite pentru industrie, înlesnirea mobilizării creanțelor industriale şi încurajarea dezvoltării industriale în România[15]. Conducerea societății a fost încredințată unui consiliu de administrație alcătuit din 10 membri: 3 delegați de Consiliul General al Băncii Naționale, 4 aleşi de acționari, 2 membri de drept (directorul contabilității publice din Ministerul de Finanțe şi directorul industriei din Ministerul Economiei Naționale) şi un reprezentant al industriei numit de Ministerul Economiei Naționale.

Inițiatorul Societății Naționale de Credit Industrial a fost Victor Slăvescu, care a şi fost numit director al acesteia, şi care şi-a dorit constituirea unei entități prin intermediul căreia să promoveze „creditul autohton"[16]. Misiunea societății nu a fost dintre cele mai uşoare, dar în pofida greutăților cu care s-a confruntat şi prin politica de credite pe care a dus-o a reuşit să sprijine dezvoltarea industriei româneşti[17].

---

[13] *Rolul Băncii Naționale în actuala situație şi în concordanță cu politica consolidării financiare a Statului,* în „Buletinul Institutului Economic al României", Anul I, nr. 10/1922, pp. 757-758; Victor Slăvescu, *op. cit.*, p. 304.

[14] În conformitate cu prevederile Legii nr. 3.201 din 19 iunie 1923 a fost înființată o societate anonimă sub denumirea de Societatea Națională de Credit Industrial, cu un capital de 500 de milioane de lei, la care Statul a participat cu 20%, iar Banca Națională cu 30%.

[15] Virgil D. Madgearu, *Evoluția economiei româneşti după războiul mondial,* Bucureşti, 1940, p. 348.

[16] Mugur Isărescu (coord.), *Viața şi opera lui Victor Slăvescu. Restitutio,* Bucureşti, 2001, p. 12, disponibil online: https://www.bnr.ro/Restitutio-3221-Mobile.aspx, site accesat în data: 6. 11. 2021.

[17] Prin politica de credite aplicată, Banca Națională a sprijinit înființarea următoarelor întreprinderi: Fabrica de Sârmă Câmpia Turzii (1922), Uzinele Titan-Nădrag-Călan (1924), Copşa Mică-Cugir

Tot în anul 1923, cu sprijinul unor instituţii finaciare româneşti, Banca Naţională a României a pus bazele *Institutului Economic Românesc.* Rolul acestei instituţii a fost următorul: „a cerceta toate problemele de ordin economic şi financiar”[18]. În acelaşi an (1923), la 16 septembrie, administraţia Institutului Central de Emisiune lua decizia înfinţării *Asociaţiunei Băncilor Române*. Rolul şi însemnătatea noii societăţi au fost sintetizate de Oscar Kiriacescu astfel:

„Asociaţiunea băncilor române reprezintă nu numai un pas înainte spre întărirea acţiunii individuale a fiecăreia dintre băncile pe cari le reprezentaţi, dar mai ales înseamnă aşezarea activităţii băncilor pe o bază de un ordin mult mai înalt, care priveşte interesele lor comune şi în acelaşi timp, marile interese ale ţării. Rolul instituţiilor de bancă s-a dovedit în timpul din urmă, că e covârşitor pentru propăşirea economiei generale a ţării. Acest rol, însă, este atât de greu de îndeplinit şi atât de variate sunt nevoile economice ale ţării, mai ales acum după prefacerile determinate de război, că acţiunea izolată a fiecărui institut bancar se dovedeşte insuficientă. Pentru ţara noastră este o nevoie imperioasă ca buna înţelegere între instituţiile financiare să să săvârşească prin asocierea lor... Guvernul pregăteşte un plan complect de punere în valoare a bogăţiilor ţării. Ar fi dezastruos să nu revină băncilor româneşti rolul principal în desfăşurarea acestei noi activităţi româneşti”[19].

Extinderea reţelei Băncii Naţionale. La sfârşitul Primului Război Mondial reţeaua Băncii Naţionale a fost extinsă la nivelul României Mari, măsură care se înscria în efortul susţinut de autorităţile centrale de la Bucureşti în integrarea noilor provincii. Primele sucursale au fost înfiinţate la Chişinău (5 ianuarie 1919) şi Cernăuţi (2 septembrie 1919), ulterior, la 6 noiembrie 1919, reţeaua fiind majorată cu alte şase sucursale, în următoarele oraşe: Arad, Braşov, Cluj, Oradea, Sibiu şi Timişoara[20].

În majoritatea cazurilor noile sucursale urmau să se instaleze în fostele localuri ale Băncii Austro-Ungare. Lichidarea acestei bănci s-a făcut în urma unor negocieri laborioase care au dus la semnarea unei convenţii între statul român şi succesoarele fostului imperiu. În ceea ce priveşte rolul noilor instituţii, guvernatorul I.G. Bibicescu admitea că acestea trebuiau să sprijine întreprinderile comerciale şi industriale „care se preocupă serios de propăşirea economică naţională… căci caracterul principal al instituţiei noastre este tocmai acela de instituţie economică naţională. Să încurajaţi deci iniţiativele

(1925), Malaxa (1926), I.A.R.-Braşov (1926) în (Mugur Isărescu (coord.), *op. cit.*, p. 24; Ioan Scurtu, Gheorghe Z. Ionescu, Eufrosina Popescu, *Istoria României între anii 1918-1944, culegere de documente,* Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, 1982, p. 71). În anul 1924, principalele ramuri economice au atins nivelul producţiei antebelice, iar până în anul 1928, producţia industrială a cunoscut creşteri accelerate, îndeosebi în ramurile metalurgică, a materialelor de construcţie, forestieră, alimentară şi textilă. În anul 1928 existau nu mai puţin de 3.955 de întreprinderi industriale mari, cu un capital de 39,8 miliarde de lei şi cu 208 mii de angajaţi (Alexandru Pintea, Gheorghe Ruscanu, *Băncile în economia românească, 1774-1995,* Bucureşti, Editura Economică, 1995, p. 121; Georgeta Ghionea, *op. cit.*, p. 39).

[18] Victor Slăvescu, *op. cit.*, p. 341.

[19] V. Vl., *Asociaţiunea Băncilor Române*, în „Revista Economică. Organ financiar-economic”, Cluj, Anul XXV, nr. 36-37/1923, p. 354.

[20] Prof. dr. Mugur Isărescu, Surica Rosentuler, Sabina Mariţiu (coord.), *op. cit.*, p. 84, disponibil online: https://www.bnr.ro/Restitutio-3221-Mobile.aspx, site accesat în data: 6. 11. 2021.

naționale, să împingeți către o viață economică sănătoasă elementele românești; să întăriți prin sprijinul ce dați instituțiunile românești, fie create în acele regiuni, fie pe cele din Vechiul Regat care și-au întins activitatea acolo"[21].

Noile sucursale trebuiau să cunoască în amănunt situația firmelor care apelau la contul curent, mai ales dacă acestea nu erau de naționalitate română. Se încerca, astfel, să se afle dacă firmele „păstrau legături cu instituțiunile din țările de la care au fost dezlipite ținuturile românești, dacă au ca țintă subordonarea comerțului sau industriei făcute aici, intereselor străine"[22]. De asemenea, guvernatorul reamintea principiul conducător al Băncii Naționale a României, care nu căuta cu orice preț clientela „ci și-o triază și nu-i acordă creditul său decât în scop economic de producție, de mișcare sănătoasă comercială și industrială"[23]. Bibicescu nu uita să atragă atenția și asupra comportamentului funcționarilor, a căror „viață privată trebuie să fie de bună rânduială, făcând astfel ca reprezentanții noștri acolo să fie puși în primul rând al vrednicilor cetățeni ai țării"[24].

În ceea ce privește personalul, la înființare, toate aceste noi sedii ale Băncii Naționale aveau în componență doar trei funcționari: un director, un contabil și un casier. Directorii au fost numiți dintre funcționarii merituoși ai băncii centrale de la sucursalele și agențiile din Vechiul Regat. Aceștia au fost împuterniciți de Consiliul de Administrație să facă toate demersurile necesare pentru ocuparea fostelor localuri ale Băncii Austro-Ungare, precum și toate formalitățile necesare pentru începerea operațiunilor[25].

Cu toate dificultățile întâmpinate (spații neadecvate desfășurării operațiunilor de bancă, funcționari care se confruntau cu lipsuri provocate de o criză economică generală), inerente oricărui început, operațiunile sediilor Băncii Naționale din Transilvania, Basarabia și Bucovina au cunoscut o creștere spectaculoasă. Numai scontul a crescut de la aproximativ 390 de milioane de lei, în anul 1919, la 4 miliarde de lei, în anul 1921, ajungând la peste 20 de miliarde de lei, în anul 1923[26]. În același timp, sucursalele și agențiile din teritoriile alipite au avut un rol esențial în procedura de unificare monetară.

Extinderea rețelei teritoriale a făcut necesară modificarea legii și statutelor Băncii Naționale, motiv pentru care în ianuarie 1920 i-a fost înaintat ministrului de Finanțe, Aurel Vlad, un proiect. Măsurile propuse de Bibicescu prevedeau: mărirea capitalului social al băncii centrale la 100 de milioane de lei și cedarea către stat, cu titlu gratuit, a 12.000 de acțiuni ale Băncii Naționale, instituția urmând să redevină o bancă cu capital mixt[27]. Proiectul propus de Bibicescu a fost pus în aplicare în anul 1925, când statul și-a reluat participarea la capitalul instituției, calitate la care renunțase în anul 1901. Institutul Central obținea, cu această ocazie, privilegiul de emisiune pe încă 30 de ani și își sporea capitalul de la 30 la 100 de milioane de lei[28].

[21] *Ibidem,* p. 85.
[22] *Ibidem.*
[23] *Ibidem.*
[24] *Ibidem.*
[25] *Ibidem.*
[26] *Ibidem,* p. 87.
[27] *** *Istoria Românilor*, volumul VIII, București, Editura Academiei Române, 2003, p. 120.
[28] Aurel Vijoli, *Sistemul bănesc în slujba claselor exploatatoare din România,* București, Editura Științifică, 1958, p. 198.

Banca Națională a României: binefaceri. Atât în timpul Primului Război Mondial, cât mai ales după încheierea ostilităților, una dintre cele mai importante direcții în care s-au îndreptat banii donați de către bancă a fost spre ajutorarea orfanilor de război. În acest sens, în anul 1918, Institutul Central creea fondul „Cultura” dotat cu un capital inițial de 500.000 de lei al cărui scop a fost următorul:

„...să vină în ajutorul educației copiilor minori ai personalului Băncii,... să acorde ajutor pentru subvenționarea copiilor funcționarilor ce se disting la învățătură, şi cu aplicație specială, pentru cărți de şcoală şi plata taxelor şcolare, pentru procurare de îmbrăcăminte şi încălțăminte şi ajutoare la măritişul fetelor funcționarilor şi lucrătorilor”[29].

În aceeaşi perioadă, „ca omagiu funcționarilor Băncii căzuți în luptă pentru Patrie, s-a creat fondul *Eroii Neamului*, dotat cu un capital de 300.000 lei”[30], destinat familiilor funcționarilor căzuți pe câmpul de luptă. Ajutoarele erau acordate nominal sau prin intermediul unor organizații de caritate, dintre care le amintim aici pe următoarele: Societatea Ortodoxă a Femeilor Române şi Societatea de Cruce Roşie. Guvernatorul a fost cel care a propus în nenumărate rânduri acordarea de ajutoare băneşti instituțiilor de învățământ, de diferite grade, de pe întreg cuprinsul țării. Vom enumera aici numai câteva dintre acestea: Colegiul Carol I din Craiova, Universitatea din Iaşi, Universitatea din Bucureşti, Facultatea de Medicină din Bucureşti etc. Banii erau acordați atât pentru refacerea localurilor afectate de război, cât şi pentru dezvoltarea colecțiilor bibliotecilor sau pentru acordarea de burse studenților merituoşi[31]. În acelaşi spirit al susținerii financiare, la 21 iulie 1921, la propunerea lui I.G. Bibicescu, a fost pus la dispoziția Casei de Împrumut şi Ajutor un credit excepțional de 1 milion lei, din care funcționarii puteau lua bani, cu împrumut pentru construcția sau cumpărarea de locuințe.

Conducerea Băncii Naționale. În perioada studiată, I.G. Bibicescu[32] a îndeplinit funcția de guvernator (1919-1921) şi de director (1922-1924).

---

[29] C.I. Băicoianu, *Istoria politicii noastre monetare şi a Băncii Naționale, Neutralitatea-Războiul-Ocupațiunea (1914-1920)*, volumul III, Bucureşti, 1932, p. 348.

[30] *Ibidem.*

[31] Prof. dr. Mugur Isărescu, Surica Rosentuler, Sabina Marițiu (coord.), *op. cit.*, p. 112, disponibil online: https://www.bnr.ro/Restitutio-3221-Mobile.aspx, site accesat în data: 6. 11. 2021.

[32] Ioan G. Bibicescu s-a născut la 8 noiembrie 1849 în comuna Cerneți, județul Mehedinți. El a fost primul din cei trei fii ai lui Gheorghe Bibicu, moşnean din comuna Colibaşi, şi al Ioanei Mazilu din comuna Bâtlanele, județul Mehedinți. Primele două clase le-a urmat în Cerneți, celelalte două în localitatea Turnu Severin, iar cursurile secundare le-a urmat la liceul Carol I, din Craiova. În anul 1870 s-a înscris la Facultatea de Drept din Bucureşti, ulterior urmând studiile economice şi juridice la Paris. Dintre funcțiile pe care le-a îndeplinit le putem enumera pe următoarele: în perioada 1879-1891 a fost redactor şi apoi prim redactor la ziarul „Românul”; proprietar şi director politic la ziarul „Telegraful român”; fondator al Societății presei (1883); consilier şi ulterior ajutor de primar al Bucureştiului (1886-1889). Conducător al Institutului Central de Emisiune al statului român într-una dintre cele mai dificile perioade din istoria sa (1914-1921), Ioan G. Bibicescu a avut de-a lungul vieții diferite preocupări dintre care amintim: ziarist de marcă, culegător de folclor, teoretician, dar şi practician al domeniului economic, pasionat bibliofil. A fost o personalitate importantă a vieții economice, culturale şi financiare a României, de la sfârşitul secolului al XIX-lea începutul secolului XX, mărturie stând, în acest sens, lucrările şi studiile în care a fost abordată activitatea sa: C.I. Băicoianu, *Banca Națională în timpul ocupației nov. 1916-1918. Emisiunea Băncii Generale*, Bucureşti, 1919; Idem, *La mormântul lui I.G. Bibicescu: cuvântare rostită în ziua de 7 maiu 1924 la Turnu-Severin*, Bucureşti, 1924; Idem, *Istoria politicii noastre mo-*

Portretul lui I.G. Bibicescu a fost frumos creionat de Mihail Oromulu, astfel:

„Într-o lungă şi fructuoasă carieră, d-l I.G. Bibicescu a adus servicii de aşa natură încât încă multă vreme, când se va vorbi de Banca Naţională, nu se va putea face fără a cugeta la priceperea şi profundele cunoştinţe financiare, cu cari s-a distins în tot timpul cât a stat în fruntea acestei instituţiuni. Dacă se recitesc rapoartele..., în care a funcţionat ca vice-guvernator şi apoi ca guvernator, ...se va împrospăta în mintea oricui, grija sa continuă, de a face să prospereze instituţiunea a cărei conducere se încredinţase şi în acelaşi timp, cetind rezultatele, va termina cu convingerea deplinei reuşite la cari ajunsese... Pentru toate frumoasele sale servicii, subscrisul, de acord cu Consiliul general, a intervenit, şi Ministerul de Finanţe a binevoit a-i conferi titlul de Guvernator onorific...”[33].

În perioada studiată conducerea Băncii Naţionale a fost asigurată de următorii: Theodor Capitanovici, viceguvernator (1919-1924); Corneliu Cioranu, director (1919-1920); Oscar Kiriacescu, director (1919-1924); I.D. Clinceanu, director (1919-1920); C.I. Băicoianu, director (1919-1924); Gr. Eremie, director (1920-1923); G.G. Stroescu, director (1922-1924); Mihail Oromulu, guvernator (1922-1924)[34].

Din comitetul de cenzori au făcut parte următorii: I. Pr. Dumitrescu (1919-1921); Dr. C. Cantacuzino (1919); General N.C. Constantinescu (1919-1920); M.Z. Demetrescu (1919-1920); C. Nacu (1919); Anghel Saligny (1919-1924); L. Sculy Logotheti (1920-1924); C. Cioranu (1921-1924); N. Băllănescu (1921-1924); Gr. Eremie (1924); G. Georgescu (1921-1924); C.A. Popovici (1921-1922)[35].

În perioada 1918-1923 au fost elaborate peste 60 de legi, regulamente şi decrete, în vederea susţinerii industriei. Legea minelor, Legea energiei, Legea apelor, Legea comercializării şi controlului întreprinderilor economice ale statului, unificarea monetară, înfiinţarea unor bănci cu scopul susţinerii industriei, centralizarea şi unificarea administraţiei căilor ferate, reorganizarea transporturilor feroviare, toate acestea au fost numai câteva dintre măsurile luate în vederea consolidării economice a statului român. În toată această perioadă Banca Naţională şi-a direcţionat capitalul spre susţinerea ansamblului de reforme sociale şi economice iniţiat de stat.

netare şi a Băncii Naţionale, Neutralitatea-Războiul-Ocupaţiunea, volumul III, Bucureşti, 1932; Victor Slăvescu, *Istoricul Băncii Naţionale a României (1880-1924)*, Bucureşti, 1925; Ileana Roman, *I.G. Bibicescu sau viaţa ca operă,* Turnu-Severin, Editura Prier, 1998; Ion Mamina, *Guvernatorii: Ioan G. Bibicescu,* în „Magazin Istoric”, Bucureşti, Anul I, nr. 1/1997, p. 35; Cristian Păunescu, *Guvernatori ai Băncii Naţionale: Ioan G. Bibicescu,* în „Magazin Istoric”, Bucureşti, Anul 33, nr. 1/1999, p. 5; Prof. dr. Mugur Isărescu, Surica Rosentuler, Sabina Mariţiu (coord), *125 de la înfiinţarea B.N.R.. Viaţa şi opera lui Ioan G. Bibicescu*, Bucureşti, 2005; George Sorescu, Tudor Răţoi, Ioan G. Bibicescu – Folclorist şi om al cetăţii în corespondenţă şi documente, Editura Didahia Severin, 2019; George Sorescu, Tudor Răţoi, I.G. Bibicescu în alte arhivalii inedite, jurnalist şi animator al culturii, Editura Didahia Severin, 2020.

[33] Victor Slăvescu, *op. cit.*, p. 344.

[34] *Ibidem,* p. 345.

[35] *Ibidem.*

MIRON CRISTEA – PATRIARHUL UNITĂȚII ROMÂNILOR

Ion Niță Rizea

I. Preliminarii. De-a lungul istoriei poporului român, Biserica Ortodoxă Română, prin clerul ei (ierarhi, preoți şi diaconi), a avut un rol important în trezirea şi păstrarea conştiinței de neam, în realizarea unității tuturor românilor într-un stat național independent şi unitar. În acest sens, între reprezentanții de seamă ai Bisericii care au luptat pentru independența, demnitatea şi unitatea neamului românesc, patriarhul Miron Cristea (1868-1939), *„personalitate de necontestat a românismului transilvănean”*, ocupă un loc aparte[1]. El face parte dintre acei ierarhi luminați, cu care Dumnezeu nu a înzestrat prea multe popoare. *„Vie inteligență, elocvență, vastă erudiție, putere de seducție* – scria profesorul C. Stoicescu – *nimic nu i-a fost refuzat. Trebuie să ne întoarcem privirile cu mulți ani în urmă pentru a mai găsi în fruntea Bisericii noastre un astfel de conducător”*[2].

II.1. Patriarhul Miron Cristea – susținător neobosit al Marii Uniri de la 1 Decembrie 1918. Viitor mitropolit primat (1919-1925) şi întâiul patriarh al României (1925-1939)[3], Elie Miron Cristea[4], episcop al Caransebeşului (1909-1919), este cel care

[1] Dintre cei care au cercetat viața şi activitatea patriarhului Miron Cristea, menționăm pe: Ion Rusu Abrudeanu (*Înalt Prea Sfinția Sa Patriarhul României Dr. Miron Cristea Înalt Regent. Omul şi faptele*, vol. I, Bucureşti, Editura Cartea Românească, 1929, 480 p.), Antonie Plămădeală, mitropolitul Ardealului (*Pagini dintr-o arhivă inedită*, Bucureşti, Editura Minerva, 1984, XVLII + 435 p.; *Românii din Transilvania sub teroarea regimului dualist austro-ungar (1867-1918) după documente, note şi corespondențe rămase de la Elie Miron Cristea*, Sibiu, 1986, 546 p.; ediția a II-a, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2018, 548 p.; *Contribuții istorice privind perioada 1918-1939. Elie Miron Cristea – documente, însemnări şi corespondențe*, Sibiu, 1987, 483 p.), Ilie Şandru şi Valentin Borda (*Un nume pentru istorie – patriarhul Elie Miron Cristea*, Târgu-Mureş, Casa de Editură Petru Maior, 1998, 293 p.; ediția a II-a, Miercurea-Ciuc, Editura Grai Românesc, 2008, 400 p.) şi Cristian Vasile Petcu (*Guvernarea Miron Cristea*, teză de doctorat, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 2009, 399 p.).

[2] C. Stoicescu, *Patriarhul Miron*, în: „Biserica Ortodoxă Română”, an. LVI (1938), nr. 11-12, p. 616.

[3] Născut în anul 1868, într-o familie de țărani din Toplița (azi județul Harghita), licențiat al Facultății de Teologie din Sibiu şi doctor în filologie al Universității din Budapesta, cu o teză despre poezia lui Mihai Eminescu, episcopul Miron Cristea al Caransebeşului a fost ales mitropolit primat la 18/31 decembrie 1919, fiind învestit şi înscăunat la 19 decembrie 1919/1ianuarie 1920. La 4 februarie 1925 a fost ridicat la treapta de patriarh (Legea promulgată la 23 februarie, publicată în 25 februarie 1925). A fost învestit şi înscăunat ca patriarh la 1 noiembrie 1925, el fiind primul patriarh al Bisericii Ortodoxe Române.

[4] Într-o cuvântare ținută la Palatul Patriarhal din Bucureşti în ziua de 29 septembrie 1985, mitropolitul Antonie Plămădeală al Ardealului (1982-2005) avea să spună, referindu-se la numele patriarhului Miron Cristea: „Pe scaunul de la Bucureşti, cu titlul de Mitropolit primat, se afla din 1920 Elie Miron Cristea, cum îi plăcea să-şi zică, păstrându-şi şi numele de botez, uşor modernizând printr-o fonie străină pe românescul dar cam asprul şi rusticul *Ilie*, cum fusese şi prototipul onomastic vechi-testamentar”.

a participat activ la realizarea Marii Uniri din anul 1918, el fiind unul dintre făuritorii de seamă ai unității românești. Alături de episcopul Ioan Papp al Aradului (1903-1925), episcopul Miron Cristea, *„duhovnicul așteptărilor de mărire ale națiunii”* române, a reușit către sfârșitul anului 1918 să devină un adevărat purtător de cuvânt al dorințelor de unire ale românilor ardeleni și bănățeni.

Astfel, la 25 octombrie 1918, cu ocazia constituirii Consiliului Național Român din Caransebeș, episcopul Miron Cristea, vorbind despre suferințele, nedreptățile și prigonirile îndurate de poporului român din Transilvania și Banat, dar și despre jertfele *„enorme”* pe care acesta le-a dat în Primul Război Mondial, nutrea speranța că, în curând, *„națiunea română își va croi singură soarta și viitorul său”* și *„cu ajutorul lui Dumnezeu, uniți în cuget și simțiri și bine disciplinați, vom ajunge acea mare zi cu soare, acea mare sărbătoare, în care cu toții vom înălța rugăciuni fierbinți de mulțumire către Cel de sus, care ocârmuiește lumea și popoarele ei; apoi cu lacrimi de bucurie vom încinge hora mare a unirii tuturor românilor din hotare în hotare”*[5].

Peste puțin timp, la 1 noiembrie 1918, adresându-se Consiliului Național Român Central – organism reprezentativ central al tuturor românilor din Transilvania și Banat[6] –, episcopul Miron Cristea avea să afirme că fiecare popor are *„dreptul la libera dispunere asupra sorții sale”*. Arătând în adresa sa că *„interesele de viață ale neamului românesc [...] pretind ca un categoric imperativ realizarea acestui fapt de liberă dispoziție și față de neamul nostru”*, episcopul Caransebeșului declara că recunoaște Consiliul Național Român Central, ca for conducător al luptei de eliberare națională al românilor ardeleni și bănățeni. În actul de adeziune, din 21 noiembrie 1918, semnat de toți episcopii ortodocși și greco-catolici din Transilvania, aceștia declarau că vor colabora din toate puterile *„la întruparea aspirațiilor noastre naționale”*[7].

Ca urmare a acestui fapt, cei doi episcopi ortodocși români, Ioan Papp – care era și locțiitor de mitropolit al Ardealului[8] – și Miron Cristea, s-au întrunit la Arad și au hotărât ca în toate bisericile din cuprinsul Mitropoliei Ardealului să nu mai fie pomenit împăratul, ci „*înalta noastră stăpânire națională* [*Consiliul Național Român Central* – compl. n.]”[9].

La 15 noiembrie, Consiliul Național Român Central, analizând situația creată în Transilvania, a stabilit că, pentru realizarea idealului național al românilor din Transilvania, este imperios necesară convocarea unei Adunări Naționale.

Pentru a consfinți unirea necondiționată a Transilvaniei cu România, înainte de intrarea trupelor românești în Ardeal, la 1 decembrie 1918 a fost organizată la Alba Iulia Adunarea Națională, unde, printre marii unioniști, s-a aflat și episcopul Miron Cristea.

---

[5] †Miron Cristea, *Cuvântări și Predici*, București, Tipografia Cărților Bisericești, 1928, pp. 377-380.

[6] Consiliul Național Român Central a fost constituit la Budapesta la 18/31 octombrie 1918.

[7] Vezi *Cincizeci de ani de la unirea Transilvaniei cu România: Contribuția clerului român la luptele poporului român pentru libertate națională și unitate*, în: „Biserica Ortodoxă Română”, an. LXXXVI (1968), nr. 11-12, p. 1338 (și în *Biserica Ortodoxă și Marea Unire*, vol. I, București, Editura Basilica, 2018, pp. 156-157).

[8] În urma morții mitropolitului Vasile Mangra al Ardealului (†1/14 octombrie 1918), episcopul Ioan Papp al Aradului a devenit locțiitor de mitropolit (octombrie 1918 – mai 1920).

[9] I.D. Suciu, *Monografia Mitropoliei Banatului*, Timișoara, Editura Mitropoliei Banatului, 1977, p. 214.

Nu este de mirare să-l vedem participând pe episcopul Caransebeşului la actul de unire de la 1 Decembrie 1918. Cu un an înainte de Unire, ierarhul Miron Cristea avea să rostească în Pastorala de Crăciun cuvinte cu adresă politică, susţinând *„... ca fiecare naţiune, fiecare neam, mare sau mic, să fie stăpân pe sine, să se conducă însuşi, spre binele şi înaintarea sa spre progresul ţării şi al omenirii”*[10].

La Alba Iulia, înaintea deschiderii Marii Adunări din 18 noiembrie/1 decembrie 1918, episcopul Miron Cristea a citit, în faţa altarului Catedralei, rugăciunea alcătuită în acest scop de preotul Gheorghe Ciuhandu de la Arad: *„Doamne, Dumnezeul nostru! Păcătuit-am Ţie şi noi şi părinţii noştri; rătăcit-am de la calea adevărului şi lumina dreptăţii nu ne-a strălucit nouă şi soarele nu ne-a răsărit nouă şi iată, robi suntem în pământul ce ai dat părinţilor noştri, spre a mânca rodul lui şi bunătăţile lui. [...] Cine este asemenea Ţie mărit între sfinţi, minunat întru mărire, făcător de minuni? Iată, noi venim la Tine, că Tu eşti Dumnezeul nostru, căci Tu ai zis: O, poporul Meu! Rana ta este dureroasă; pedeapsa fărădelegii tale împlinitu-s-a [...]. Şi acum, Doamne, Dumnezeul nostru, Cel mare, Cel puternic, Cel înfricoşat, Cel Ce păzeşti legământul şi îndurarea; Dumnezeul cel mare în sfaturi, puternic în lucrări, ai cărui ochi pururea sunt deschişi asupra faptelor fiilor oamenilor; Cel Ce înalţi pe cei smeriţi şi ridici la mântuire pe cei ce plâng, Care zădărniceşti sfaturile celor vicleni, pentru ca mâinile lor să nu împlinească cugetele lor [...]; înaintea Ta aducem rugăciunile noastre, nu pentru dreptăţile noastre, ci pentru multele Tale îndurări. Scoală-Te întru ajutorul nostru şi mântuieşte-ne pentru mila Ta. Dă-ne ajutor ca să scăpăm din strâmtoare, Dumnezeule, Mântuitorul nostru, arată-ne nouă pentru mărirea Numelui Tău, ca să se sălăşluiască mărire în pământul nostru, acum şi pururi şi în vecii vecilor. Amin”*[11]. Şi tot acum episcopul Miron Cristea avea să înalţe, în numele întregului neam românesc, rugăciune de mulţumire către Bunul Dumnezeu pentru împlinirea idealului Marii Uniri: *„Doamne, Dumnezeule al părinţilor noştri, carele ai călcat moartea şi pe diavolul l-ai surpat, şi ai dăruit viaţă poporului Tău Românesc, revarsă pacea şi binecuvântarea Ta cerească asupra miilor nenumărate cari, cu buzele tremurânde, îşi împreună azi rugămintea în faţa Altarului Tău – în cetatea marelui Mihai Viteazul – şi pentru suferinţele şi umilirile de veacuri, încununează-l azi cu darul Preasfântului Tău Duh, ca într-o mână şi într-o suflare, să fie toţi fiii Lui la acelaşi gând, rumpând pentru vecie lanţurile iobăgiei şi ale întunerecului. Cutremură, Doamne, cenuşa mucenicilor de ieri şi alaltăieri – şi din moaştele lor sfinte aprinde focul dragostei în inimile tuturora. Şi lacrimile orfanilor şi maicilor îndurerate, fă cu puterea Ta să se prefacă toate în stele de bucurie pe tăria ceriului, sub cari azi neamul românesc de la patru vânturi, cu genunchii plecaţi îţi joară din nou credinţă părinţilor noştri”*[12].

---

[10] Această pastorală de Crăciun din 1917, „plină de demnitate”, avea să tulbure cercurile guvernului maghiar, episcopul Miron Cristea fiind citat la Budapesta, unde i s-au făcut aspre mustrări. Vezi vol. *Ierarhul Miron Cristea. Patriarhul Marii Uniri*, Bucureşti, Editura Basilica, 2018, p. 24. Cf. †Miron Cristea, *Cuvântări şi Predici*, p. 378.

[11] Vezi Pr. Gheorghe Liţiu, *Rugăciunea de la Alba Iulia*, în: „Mitropolia Banatului”, an. XVIII (1968), nr. 10-12, pp. 686-688 (şi în volumul *Biserica Ortodoxă şi Marea Unire*, pp. 47-49).

[12] Cf. Daniela Şontică, „Miron Cristea, «duhovnicul aşteptărilor de mărire ale naţiunii»”, în *Oamenii Unirii*, Bucureşti, Editura Trinitas a Patriarhiei Române, 2018, p. 168.

După citirea istoricei „Declarații de unire cu Țara Mamă” de către Vasile Goldiș – care stabilea și *„principiile fundamentale”* după care urma să se conducă noul stat unitar român –, Adunarea Constituantă a ales Marele Sfat Național Român, format din 212 membri, numit să exercite atribuții administrative și legislative. Din Marele Sfat Național Român a făcut parte, alături de episcopul ortodox Ioan Papp al Aradului și episcopul unit Valeriu-Traian Frențiu, și Miron Cristea, episcopul Caransebeșului. Ședința Adunării Constituante a continuat pe Câmpul lui Horea, unde s-au rostit mai multe cuvântări în prezența celor peste 100.000 de români. Între cei care au luat cuvântul în fața „Măritei Nații Române”, s-a aflat și episcopul Caransebeșului, Miron Cristea, al cărui discurs memorabil avea să încununeze întreaga sa activitate dusă în slujba poporului român oprimat din Ardeal. Iată ce spunea el, printre altele: *„În fața asupririlor și a nedreptăților, pe care nu le puteam opri, ne-am retras resemnați la vetrele familiilor și la altarele bisericilor noastre și acolo am străjuit cu neadormită grijă și am salvat scumpele comori ale sufletului: legea, limba, datinile strămoșești și toată moștenirea ființei noastre etnice de Români”*[13].

Pentru consfințirea și pecetluirea mărețului act de unire de la Alba Iulia, Marele Sfat Național a delegat patru fruntași ardeleni cu misiunea de a merge la București pentru a înmâna regelui Ferdinand (1914-1927) textul actului unirii. Între aceștia s-a aflat și episcopul Miron Cristea al Caransebeșului. Delegația ardeleană a fost primită în Gara de Nord, în ziua de 11 decembrie, de miniștri, de primarul capitalei și de o mare mulțime de intelectuali și popor[14]. La discursurile de „bun venit” a răspuns episcopul Miron Cristea, care – într-un înflăcărat și emoționant discurs, cum numai un mare patriot putea să-l rostească – a prezentat unirea consfințită la 1 Decembrie ca pe un act izvorât din jertfele și luptele necontenite duse de întregul popor român: *„... Cu sentimente de adâncă și veșnică recunoștință pentru tot ce ați făcut pentru noi, atât acum cât și în cursul veacurilor trecute – începând cu Voievodul Ștefan cel Mare (Episcopia Vadului), Radu IV cel Mare (Episcopia Geoagiului), Mihai Viteazul (Mitropolia Alba Iuliei), și până la Constantin Brâncoveanu și Carol I –, dăm mulțămită milostivului Dumnezeu, pentru că pe noi, cei din generația de azi, ne-a învrednicit să trăim cele mai mărețe zile din întreaga viață de aproape 2.000 de ani a națiunii noastre...”*[15].

Actul Unirii a fost înmânat regelui Ferdinand, în chip solemn, în dimineața zilei de 14 decembrie, în Sala Tronului a Palatului Regal[16].

După predarea actului Unirii, a urmat la Palatul Regal un banchet dat de Suveranul României în cinstea delegației Unirii. Între cei prezenți, alături de suveranii României, Regele Ferdinand I și Regina Maria, de oameni politici (Ion I.C. Brătianu,

[13] †Miron Cristea, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, *Cuvinte despre Marea Unire*, București, Editura Basilica, 2018, p. 26. Vezi și Ion Rusu Abrudeanu, „Implicarea Episcopului Miron Cristea în înfăptuirea Marii Uniri de la Alba Iulia din 1 Decembrie 1918”, în *Marea Unire de la Alba Iulia: 1 Decembrie 1918*, Alba Iulia, Reîntregirea, 2018, pp. 88-89.

[14] I. Rusu Abrudeanu, *Înalt Prea Sfinția Sa Patriarhul României Dr. Miron Cristea*..., p. 280. Vezi și Idem, *Implicarea Episcopului Miron Cristea în înfăptuirea Marii Uniri de la Alba Iulia*..., p. 97.

[15] Miron Cristea, *Cuvinte despre Marea Unire*, pp. 33-34. Vezi și I. Rusu Abrudeanu, *Implicarea Episcopului Miron Cristea în înfăptuirea Marii Uniri*..., p. 98.

[16] I. Rusu Abrudeanu, *Înalt Prea Sfinția Sa Patriarhul României Dr. Miron Cristea*..., p. 281. Vezi și Idem, *Implicarea Episcopului Miron Cristea în înfăptuirea Marii Uniri*..., p. 99.

Take Ionescu, P.P. Carp, Alexandru Lapedatu) şi de numeroase personalităţi culturale, s-a aflat şi episcopul Miron Cristea, însoţit de secretarul său, Corneliu Corneanu.

În cadrul acestei reuniuni, la un moment dat, Regele Ferdinand i-a cerut secretarului eparhial Corneliu Corneanu informaţii despre situaţia Banatului, teritoriu românesc ocupat atunci de trupele sârbeşti, apoi s-a interesat de starea religioasă, culturală, materială şi morală a Eparhiei Caransebeşului, precum şi *„de activitatea, viaţa şi atitudinea românească a Episcopului Miron Cristea”*[17].

În cursul convorbirii, Regele Ferdinand i-a descris tânărului secretar eparhial situaţia Bisericii din Vechiul Regat, exprimându-şi în cele din urmă convingerea că *„numai un ierarh înzestrat cu însuşiri alese, cu pregătire şi cultură superioară, crescut în spiritul eclesiastic, turnat în minunata organizaţie bisericească a lui Şaguna, va putea să dea Bisericii Ortodoxe din România Mare avânt şi viaţă nouă”*[18].

Se gândea oare, Regele Ferdinand, încă de atunci, la numirea episcopului Miron Cristea în fruntea Bisericii Ortodoxe din România întregită? Răspunsul îl găsim chiar în cuvintele Suveranului, care, la finalul convorbirii sale cu secretarul eparhial Corneanu, avea să spună: *„Am ţinut să verific informaţiile bune ce aveam privitoare la persoana Episcopului Caransebeşului. Şi prin cine altul le puteam verifica mai bine decât prin însuşi secretarul său! Sper, deci, că nu vă veţi supăra, dacă vi-l vom lua pe Episcopul Miron Cristea, făcându-l Mitropolit Primat”*[19]. Iar această dorinţă a Regelui avea să se împlinească în curând... La 18/31 decembrie 1919, episcopul Miron Cristea al Caransebeşului avea să fie ales mitropolit primat, învestirea şi întronizarea sa având loc în ziua următoare, la 19 decembrie 1919/1ianuarie 1920.

La Conferinţa de Pace de la Paris (12 ianuarie – 28 iunie 1919)[20] şi apoi prin Tratatul de Pace de la Trianon (4 iunie 1920), încheiat cu Ungaria, marile puteri ale Europei, învingătoare în Primul Război Mondial, nu vor face decât să constate voinţa românilor transilvăneni de a se uni cu Ţara, de a se uni cu fraţii români de pe celălalt versant al Carpaţilor[21].

II.2. Patriarhul Miron Cristea – promotor al unificării bisericeşti. Unirea tuturor provinciilor româneşti cu Vechiul Regat, încheiată la 1 Decembrie 1918, va

---

[17] *Ibidem*, p. 283.

[18] *Ibidem*.

[19] *Ibidem*, p. 284.

[20] Tratatul de Pace de la Trianon recunoştea unirea Transilvaniei, Banatului şi Maramureşului cu Vechiul Regat al României. Astfel, art. 45 prevedea următoarele: „Ungaria renunţă, la ceea ce o priveşte, în favoarea României, la toate drepturile şi titlurile asupra teritoriilor fostei monarhii austro-ungare situate dincolo de fruntariile Ungariei, astfel cum sunt fixate la art. 27, partea a II-a (*Fruntariile Ungariei*) şi recunoaşte prin prezentul tratat sau prin orice tratate încheiate în scop de a regla afacerile actuale, ca făcând parte din România”. Vezi Academia Română, *Istoria Românilor*, vol. VIII, *România Întregită (1918-1940)*, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 2003, p. 25.

[21] Pentru detalii, vezi: C. Botoran, I. Calafeteanu, E. Campus, V. Moisuc, *România şi Conferinţa de Pace de la Paris (1918-1920)*, Cluj-Napoca, 1983; V. Fl. Dobrinescu, *România şi sistemul tratatelor de pace de la Paris (1919*-1923), Iaşi, 1993; Sherman David Spector, *România şi Conferinţa de Pace de la Paris. Diplomaţia lui I. I.C. Brătianu*, Iaşi, 1995; V. Fl. Dobrinescu, D. Tompea, *România la Conferinţa de Pace (Paris: 1919-1920; 1946-1947)*, Focşani, 1996. Vezi şi V. Fl. Dobrinescu, *România şi Ungaria de la Trianon la Paris (1920-1947). Bătălia diplomatică pentru Transilvania*, Bucureşti, 1996.

impune, ca necesitate stringentă pentru bunul mers al Bisericii noastre, unificarea ecleziastică şi organizarea ei pe baza unui statut şi a unei legi unice, temeinice.

Realizarea unificării bisericeşti, urmare firească a unităţii politice a statului român, va fi un deziderat pe care episcopul Miron Cristea al Caransebeşului şi-l va dori cât mai repede împlinit, de îndată ce va fi ales Întâistătător al Bisericii Ortodoxe Române.

Viitor mitropolit primat şi patriarh al României, Miron Cristea, va reuşi, în doar câţiva ani, printr-un efort susţinut, să realizeze unificarea Bisericii noastre, dându-i acesteia un statut şi o lege de organizare şi funcţionare unitare, care să corespundă noilor realităţi şi exigenţe ale vremii.

În cele ce urmează vom prezenta principalele acţiuni întreprinse de patriarhul Miron Cristea în vederea realizării unificării bisericeşti, acţiuni care se vor încheia în anul 1925, prin înfiinţarea Patriarhiei Române şi elaborarea Statutului şi a Legii de organizare a Bisericii Ortodoxe Române.

După unirea Transilvaniei cu România, unire consfinţită prin actul memorabil de la 1 Decembrie 1918, s-a simţit nevoia realizării unificării bisericeşti a tuturor românilor ortodocşi din fostele provincii istorice româneşti. Unificarea bisericească, atât de necesară acum în România întregită, era atât în interesul Bisericii cât şi al Statului, căci modul în care era condusă Biserica dintr-o provincie a ţării în alta era cu totul diferit. Biserica din Transilvania şi Banat se conducea după „Statutul Organic” al mitropolitului Andrei Şaguna, potrivit căruia laicii aveau o largă participare (2/3) la administrarea şi conducerea treburilor bisericeşti, ceea ce nu se întâmpla în Vechiul Regat, unde totul era administrat numai de clerici[22].

Prima consfătuire pe tema unificării bisericeşti a avut loc la Sibiu, la începutul lunii martie a anului 1919 (6-8 martie), unde un comitet organizator, avându-l în frunte pe protopopul Ioan Lupaş, a convocat un congres preoţesc. La acest congres a fost prezent episcopul de Caransebeş, Miron Cristea, alături de un număr mare de preoţi din Transilvania, precum şi preoţi din Vechiul Regat.

În cadrul congresului s-a hotărât, pentru prima dată după Marea Unire din 1918, înfiinţarea Patriarhiei Române, viitoarea organizare a Bisericii Ortodoxe Române urmând să se facă în spiritul Statutului Organic şagunian[23].

Curând după aceea, în mai 1919, a fost convocat, la Bucureşti, Consistoriul Superior Bisericesc, care a început discuţiile privind unificarea administraţiei bisericeşti. Pentru pregătirea lucrărilor de unificare, Sfântul Sinod a ales o comisie compusă din delegaţi ai Sfântului Sinod, ai Consistoriului Superior Bisericesc şi ai organelor de conducere a Bisericilor din provinciile alipite. Din această comisie făcea parte şi episcopul de Caransebeş, Miron Cristea[24].

---

[22] Pr. Prof. Dr. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. III, ediţia a 3-a, Bucureşti, Editura Trinitas, 2008, p. 359. Cf. Antonie Plămădeală, *Contribuţii istorice privind perioada 1918-1939. Elie Miron Cristea – Documente, însemnări şi corespondenţe*, p. 14.

[23] P.S. Nestor Vornicescu-Severineanul, *Încercări, posibilităţi şi propuneri în vederea înfiinţării patriarhatului înainte de 1925*, în: „Biserica Ortodoxă Română”, an. XCIII (1975), nr. 11-12, p. 1357. Vezi şi †Dr. Nestor Vornicescu, *«Biruit-au gândul». Studii de teologie istorică românească*, Craiova, 1990, p. 523.

[24] Econom D. Georgescu, *Patriarhul Miron, organizator al Bisericii Ortodoxe Române*, în: „Biserica Ortodoxă Română”, an. LVI (1938), nr. 11-12, p. 667.

Întrunită la Sinaia, în zilele de 12-15 iunie 1919, sub preşedinţia mitropolitului Pimen Georgescu al Moldovei (1909-1934), Comisia a hotărât ca unificarea să pornească de sus în jos, adică să înceapă cu unificarea ierarhică, iar Sfântul Sinod din Bucureşti să fie centrul acestei unităţi. Conform canonului 34 apostolic, arhipăstorul din Bucureşti urma să devină protosul tuturor ierarhilor români.

În timpul lucrărilor Comisiei, episcopul Miron Cristea, format în spirit şagunian, a susţinut necesitatea reclamată atât de viitorul Bisericii, cât şi de Statul român, de a organiza Biserica naţională română în raport cu Statul pe bază de autonomie şi în raport cu afacerile interne pe baze constituţionale (a *„... introducerii în întreaga Românie Mare a unei organizări bisericeşti autonome, pe baze constituţionale”*)[25].

La 17/30 decembrie 1919, într-o sesiune extraordinară a Sfântului Sinod şi a Consistoriului Superior Bisericesc, s-a proclamat unirea pe vecie a Bisericilor surori care formau de acum înainte una şi nedespărţită Biserică Ortodoxă Română[26]. A doua zi, 18/31 decembrie 1919, Colegiul, întrunit în sala Ateneului, sub preşedinţia mitropolitului Pimen al Moldovei, l-a ales pe episcopul Miron Cristea al Caransebeşului, cu 435 din 447 voturi exprimate, ca Mitropolit al Ungrovlahiei şi Primat al României[27]. Prin această proclamare şi prin alegerea Întâistătătorului Bisericii Ortodoxe Române în persoana episcopului Miron Cristea, s-a considerat pecetluită unirea[28].

Fără îndoială, alegerea episcopului Miron Cristea al Caransebeşului ca mitropolit primat al Românei a reprezentat, în acele momente, un adevărat simbol al unităţii statale şi bisericeşti a tuturor românilor.

Învestitura noului mitropolit primat a avut loc în ziua de 19 decembrie 1919 (sau 1 ianuarie 1920 st. n.) la Palatul Regal, încredinţându-i-se toiagul arhipăstoresc de Mitropolit al Ungrovlahiei şi Primat al României.

Alegerea episcopului Miron Cristea ca Întâistătător al Bisericii Ortodoxe Române a venit într-un moment dificil, din cauza lungilor şi dureroaselor tulburări petrecute până atunci în viaţa Bisericii. Pentru ca acestea să fie curmate, se simţea nevoia ca în fruntea Bisericii să fie ales un ierarh luminat şi vizionar, cu forţă morală şi cu autoritate pe care nimeni să nu le poată contesta. Acesta a fost gândul membrilor Sfântului Sinod – ca de altfel şi al clasei politice – care, cu largă majoritate, au căzut de acord asupra alegerii episcopului de la Caransebeş. Alegerea lui Miron Cristea în scaunul mitropolitan al Ungrovlahiei a fost, în bună măsură, grăbită şi de alegerile ce urmau să aibă loc în Ardeal, pentru ocuparea scaunului de arhiepiscop al Transilvaniei, rămas vacant după moartea mitropolitului Vasile Mangra, în 1918.

---

[25] Nestor Vornicescu-Severineanul, *Încercări, posibilităţi şi propuneri...*, pp. 1358-1359 (şi în volumul *«Biruit-au gândul»...*, p. 525); Preot Niculae Şerbănescu, *Înfiinţarea Patriarhiei Române (1925)*, în: „Biserica Ortodoxă Română”, an. XCIII (1975), nr. 11-12, p. 1385 (şi în *Opera istorică*, II, *Biserica Ortodoxă Română de la primele întocmiri creştine pe pământ românesc, la Patriarhat. 3. Autocefalie şi Patriarhat*, Bucureşti, Editura Basilica, 2017, p. 355).

[26] Arhiva Sfântului Sinod, Dosar nr. 151/1920, f. 269 r.; Cf. I. Rusu Abrudeanu, *Înalt Prea Sfinţia Sa Patriarhul României Dr. Miron Cristea…*, p. 320.

[27] Scaunul de mitropolit primat rămăsese vacant încă de la 1 ianuarie 1919, prin demisia lui Conon Arămescu-Donici.

[28] Nestor Vornicescu, *«Biruit-au gândul»...*, p. 525.

În discursul ținut în fața Regelui, cu ocazia învestirii, Înaltpreasfințitul Mitropolit Miron a fixat principalele coordonate care trebuiau avute în vedere în viitoarea organizare a Bisericii Ortodoxe Române. Printre acestea, mitropolitul Miron Cristea îşi propunea ca *„Biserica să-şi recâştige, spre binele Țării, vechea strălucire, ce cu adevărat se cuvine acestei instituțiuni divine şi naționale”,... „să devină tot mai mângâietoare celor osteniți şi însetați, care caută alinare la altarul ei şi în slujbele ei”*, să fie *„farul de lumină şi învățături în spiritul Evangheliei, care încheagă şi întăreşte viața socială pe temeliile trainice ale ordinei şi dreptății, ale iertării şi iubirii...”*, şi să fie *„un izvor de virtuți şi de idealuri, pildă vie de jertfire pentru bine, de îndemn, de apostolie dezinteresată pe toate terenurile activității publice. Cu un cuvânt să rămână acea maică iubitoare a Țării întregi, la care cu încredere şi cu dragoste nemărginită să alerge toți fiii poporului român, cum se apropie fiii buni de sânul maicii lor”*[29].

După întronizarea sa ca mitropolit primat, Miron Cristea a luat conducerea lucrărilor pentru unificarea administrativă şi organizatorică a Bisericii Ortodoxe Române. În acest sens, s-au ținut mai multe consfătuiri pentru stabilirea principiilor generale care să stea la baza viitoarei unificări.

Întrucât mai existau deosebiri de păreri în sânul Bisericii asupra bazei statutare pe care să se facă numirea, în toamna anului 1920 (18 septembrie) s-a constituit la Bucureşti o adunare bisericească ad-hoc, numită şi *Constituantă bisericească*, compusă din ierarhi, foşti miniştri ai cultelor, profesori de teologie şi preoți de mir, care să discute şi să stabilească principiile care să stea la baza noii organizări a Bisericii noastre. Din cadrul Constituantei s-a ales o comisie alcătuită din 15 delegați (ierarhi, profesori de teologie şi mireni) care să întocmească un proiect de Statut de organizare şi funcționare a Bisericii, conform celor discutate în şedințele plenare ale Constituantei[30]. Ulterior, au mai fost cooptați în Comisie încă doi ierarhi şi trei preoți. Comisia, ale cărei lucrări au ținut patru ani, a lucrat sub directa oblăduire a mitropolitului Miron Cristea. Este meritul mitropolitului Miron care, ca un înțelept arbitru între reprezentanții celor cinci provincii bisericeşti (câte trei reprezentanți din fiecare), a reuşit să-i convingă pe aceştia să renunțe la unele puncte divergente şi să aştepte experiența timpului, pentru a-şi spune cuvântul.

Comisia a redactat între 2 noiembrie şi 24 noiembrie 1920 un *„Anteproiect de Lege pentru organizarea Bisericii Autocefale Ortodoxe Române”*, care, deşi era lipsit de unitate, urma totuşi să fie discutat în Sfântul Sinod[31].

Mitropolitul Nicolae Bălan al Ardealului (1920-1955) a cerut – şi a reuşit – ca unificarea bisericească să se facă numai după elaborarea şi aprobarea de către Parlament a noii Constituții a României, în care urmau să fie înscrise şi principiile de organizare a Bisericii.

---

[29] D. Georgescu, *Patriarhul Miron Cristea, organizator al Bisericii Ortodoxe Române*, pp. 668-669.

[30] Nestor Vornicescu, *«Biruit-au gândul»...*, p. 525.

[31] Acest *Anteproiect* a fost tipărit în nul 1921 la Tipografia Cărților Bisericeşti din Bucureşti. În *Anteproiect* se prevedea: „mitropolia centrală”, „mitropolii istorice”, episcopii. Protoierarhul era numit „mitropolit primat al țării”.

Noua Constituție a României (cu cele 138 de articole)[32] a fost votată de Corpurile legiuitoare şi apoi a fost aprobată de regele Ferdinand, în martie 1923[33].

Constituția din 1923, socotită la vremea aceea *„una din cele mai democratice şi moderne Legi a legilor din Europa, împlinită cu voia lui Dumnezeu şi prin voință națională”*[34], prevedea şi garanta, prin articolul 22, atât caracterul de „biserică dominantă” al Bisericii Ortodoxe Române, cât şi autonomia ei. De asemenea, era stipulat, spre respectare, şi principiul participării mirenilor, alături de clerici, la viața bisericească[35].

Odată cu votarea Constituției, care prevedea pentru Biserica Ortodoxă o organizare unitară, cu participarea elementelor ei constitutive, clerici şi mireni, neînțelegerile ivite în cadrul dezbaterilor din comisia celor 15 membri au încetat treptat, noua legiuire bisericească urmând să se conformeze dispozițiilor constituționale.

Meritul întreg îi aparține mitropolitului Miron Cristea, care cu înțelepciunea, tactul, răbdarea şi înțelegerea de care a dat dovadă, dar şi datorită prestigiului de care el se bucura în lumea politică, a reuşit să fie trecută în Constituție această dispoziție salutară, aşa cum a conceput-o el.

Este cunoscut faptul că, încă din anul 1920, mitropolitul Miron Cristea îşi făcuse cunoscute, printr-o broşură intitulată *„Principii fundamentale pentru organizarea unitară a Bisericii Ortodoxe Române din Regatul român”*, propriile puncte de vedere cu privire la Legea de organizare şi de funcționare a Bisericii noastre. Dintre acestea, merită atenția câteva lucruri. Mai întâi, observația că Biserica din Vechiul Regat era cea mai slab organizată dintre toate Bisericile provinciilor româneşti. În al doilea rând, părerea că termenul de „Sinod” trebuie rezervat numai Adunării Episcopilor. În al treilea rând, apare aici ideea de „Sinod Permanent” şi, în sfârşit, este introdusă ideea că trebuie să li se dea şi laicilor posibilitatea de a participa cât mai activ la viața Bisericii, la rezolvarea chestiunilor bisericeşti[36].

Prin abilitatea sa deosebită, mitropolitul Miron Cristea va reuşi să impună doar peste câțiva ani aceste principii şaguniene Bisericilor din Vechiul Regat, sub protecția noii Constituții din 1923.

Cât priveşte autonomia bisericească sau relația dintre Biserică şi Stat, s-a considerat că o împreună-lucrare (*simfonie*) Stat-Biserică este formula corectă, în care Biserica să-şi desfăşoare activitatea conform învățăturii de credință şi a normelor sale morale, iar Statul să contribuie financiar, plătind nu numai personalul clerical, ci şi unele cheltuieli materiale, şi ajutând la construirea şi repararea bisericilor. În final, legea va împăca interesele Bisericii cu ale Statului, punând în consonanță principiul autonomiei bisericeşti cu cel al suveranității de stat.

De altfel, mitropolitul Miron Cristea, referindu-se la această lege, care are la bază principiul autonomiei bisericeşti față de Stat, va declara, cu prilejul votării acesteia,

---

[32] Vezi *Istoria Constituției României*, vol. I, *1864, 1866, 1923, 1938*, Bucureşti, Editura Erc Press, 2014, pp. 52-95.

[33] Textul Constituției din 1923 a fost publicat în „Monitorul Oficial” nr. 282 din 29 martie 1923.

[34] Valentin Hossu-Longin, *Monarhia românească*, Bucureşti, Editura Litera, 1994, p. 87.

[35] *Istoria Constituției României*, I, p. 59.

[36] Cf. Antonie Plămădeală, *Contribuții istorice privind perioada 1918-1938…*, pp. 16-17.

următoarele: *„Autonomia noastră bisericească nu este şi nu este permis să fie o plantă exotică, adusă de aiurea şi plantată în solul vieţii noastre bisericeşti. Aceasta ar fi o greşeală. Autonomia noastră bisericească trebuie să fie ceva special, ceva ce corespunde evoluţiei istorice a dezvoltării raportului dintre Biserică şi dintre Statul nostru. V-am spus adineauri că viaţa noastră bisericească şi viaţa noastră de Stat s-au dezvoltat în cursul veacurilor, într-un chip atât de armonic, încât una s-a contopit cu cealaltă şi au format o pânză, pe care, dacă o încerci s-o separi, se destramă. Ierarhii noştri, mitropoliţii noştri, au fost de când lumea şi reprezentanţi lumeşti. În toate adunările noastre obşteşti, mitropolitul era preşedinte [...]. Ba mai mult încă, era un timp când mitropolitul ţării era şi locţiitor de Domn, exercita atribuţiuni domneşti în absenţa Domnului din ţară. Iar [...] voievozii noştri erau în cele mai intime legături cu Biserica şi mitropolitul. Şi această legătură a culminat atunci când unul dintre Voievozi, Constantin Brâncoveanu, a suferit moarte de mucenic pentru credinţa Bisericii noastre. [...] Deci, în urma acestor legături intime, autonomia noastră bisericească nu putea merge aşa de departe, cum merge autonomia Bisericilor din alte ţări, terminându-se în realizarea principiului lui Cavour, care spune: «Biserică liberă în Stat liber». Aceasta ar fi o separare totală a Bisericii de Stat şi aceasta la noi în ţară nu corespunde evoluţiei vieţii noastre bisericeşti şi nici a vieţii Statului”*[37].

În martie 1925, ultimul proiect de Lege privind organizarea Bisericii Ortodoxe Române, la care era alăturat şi un proiect de Statut, au fost prezentate Corpurilor legiuitoare (Senat şi Camera Deputaţilor). Legea (în 45 art.) şi Statutul de organizare a Bisericii Ortodoxe Române (cu 178 art.) au fost votate de Corpurile legiuitoare (la 24 martie în Senat şi 3 aprilie în Cameră) şi promulgate la 6 mai 1925, la scurt timp după înfiinţarea Patriarhiei Române şi ridicarea mitropolitului primat la rangul de patriarh (hotărârea Sfântului Sinod din 4 februarie 1925 a fost promulgată de către Parlamentul României la 23 februarie 1925, ea fiind apoi publicată în „Monitorul Oficial” din 25 februarie 1925).

Prin Legea şi Statutul de organizare din 1925 se consfinţea autocefalia Bisericii noastre, organizată acum ca Patriarhie. Sub raport canonico-administrativ, ea cuprindea 5 mitropolii şi 18 eparhii: Mitropolia Ungrovlahiei (cu cinci eparhii sufragane), Mitropolia Moldovei şi Sucevei (cu patru eparhii sufragane), Mitropolia Ardealului (cu cinci eparhii sufragane), Mitropolia Bucovinei (cu două eparhii sufragane) şi Mitropolia Basarabiei, înfiinţată în 1927 (cu două eparhii sufragane). Exista şi o Episcopie a Armatei, înfiinţată în 1921, cu reşedinţa la Alba Iulia (din 1927).

În fruntea Bisericii Ortodoxe Române se afla Sfântul Sinod, *„cea mai înaltă autoritate pentru chestiunile spirituale şi canonice şi for suprem pentru chestiunile bisericeşti de orice natură”* (art. 5), format din patriarh, ca preşedinte, şi din toţi mitropoliţii,

[37] I. Rusu Abrudeanu, *Înalt Prea Sfinţia Sa Patriarhul României Dr. Miron Cristea*..., p. 399. Vorbind despre Legea de organizare a Bisericii Ortodoxe Române, mitropolitul Miron Cristea avea să mai afirme: „...din întreaga economie a acestei legi bisericeşti reiese *o autonomie stâmpărată*, prin conlucrarea armonică între Biserică şi Stat, acolo unde este necesar şi admisibil; şi aceasta este rezultanta firească a raporturilor tradiţionale dintre Biserică şi Stat, în care Biserica Ortodoxă [Română – compl. n.] tocmai pentru aceasta a rămas «dominantă»” (*Ibidem*, p. 400).

episcopii şi arhiereii vicari în funcţie. Ca organ deliberativ, la nivel central, a fost creat Congresul Naţional Bisericesc, socotit *„corporaţiunea centrală reprezentativă pentru întreaga Biserică a Românilor de religiune ortodoxă, în afacerile administrative, culturale, fundaţionale şi epitropeşti”* (art. 6). Organul executiv al Sfântului Sinod şi al Congresului Naţional Bisericesc era Consiliul Central Bisericesc (art. 7), format din 15 membri, câte trei de fiecare mitropolie. Pentru administrarea fondului central bisericesc şi a tuturor averilor comune bisericeşti, precum şi a subvenţiilor ce-i erau acordate Bisericii de către Stat, a fost instituită Eforia Bisericii (art. 24)[38].

Părţile constitutive ale Bisericii erau parohia, protopopiatul, mănăstirea, episcopia, arhiepiscopia şi mitropolia (art. 8)[39]. La nivel parohial, organul deliberativ era adunarea parohială, iar organul executiv şi administrativ era consiliul parohial. Pe lângă consiliul parohial, mai putea fi ales şi un comitet parohial, iar administrarea averii parohiale cădea în grija epitropiei. Episcopia (arhiepiscopia) era condusă de un episcop (arhiepiscop), care conducea treburile eparhiei ajutat de adunarea eparhială, ca organ deliberativ, format din 45 sau 60 de membri, 1/3 clerici şi 2/3 mireni, şi de Consiliul eparhial, ca organ executiv, format din 6 consilieri.

Fiecare episcop avea un vicar, mitropoliţii aveau dreptul la un vicar arhiereu, iar patriarhul la doi arhierei. Alegerea episcopilor şi arhiepiscopilor (care erau, în acelaşi timp, şi mitropoliţi) se făcea de către un Colegiu electoral, format din membrii Congresului Naţional Bisericesc şi din membrii Adunării eparhiale a eparhiei vacante, la care se adăugau şi câţiva membri de drept, dacă erau ortodocşi (preşedintele Consiliului de Miniştri, ministrul Cultelor, preşedinţii Senatului şi al Camerei Deputaţilor etc.), alegerea patriarhului se făcea de membrii Congresului Naţional Bisericesc, membrii Adunării eparhiale a Arhiepiscopiei Bucureştilor şi membrii ortodocşi ai Corpurilor legiuitoare.

Potrivit principiilor înscrise în Constituţia din 1923, organizarea unitară a Bisericii Ortodoxe Române se făcea cu participarea elementelor ei constitutive, clerici şi mireni (în proporţie de 1/3 clerici şi 2/3 mireni).

Participarea largă a mirenilor la viaţa bisericească reprezenta o consecinţă a Statutului Organic al mitropolitului Andrei Şaguna. Evident, patriarhul Miron Cristea, format la Sibiu, crescut în atmosfera şaguniană şi într-o vreme în care laicii au fost de mare ajutor Bisericii, a sprijinit o astfel de decizie.

Privită în integralitatea ei, Legea de organizare ale Bisericii Ortodoxe Române, la care patriarhul Miron Cristea şi-a adus un aport deosebit, a asigurat unitatea bisericească a credincioşilor ortodocşi din România întregită. Cu toate minusurile ei, Legea de organizare a Bisericii Ortodoxe Române din 1925 va reprezenta o puternică temelie a organizării bisericeşti din ţara noastră, multe din prevederile ei regăsindu-se şi astăzi în Legea de organizare şi de funcţionare a Bisericii noastre.

---

[38] Prof. Iorgu I. Ivan, *Organizarea şi administrarea Bisericii Ortodoxe Române în ultimii 50 de ani (1925-1975)*, în: „Biserica Ortodoxă Română”, an. XLIII (1975), nr. 11-12, p. 1409.

[39] În art. 27 din Legea de organizare a Bisericii Ortodoxe Române, în care sunt recunoscute ca persoane juridice părţile constitutive ale Bisericii, era prevăzută şi „Biserica întreagă ca atare”. Prin legea din 3 mai 1928, va fi modificat acest articol, incluzându-se şi „Patriarhia”, ca unitate componentă a Bisericii Ortodoxe Române.

III. Concluzii. Din cele prezentate până acum, se pot trage următoarele concluzii:

Prin faptele şi realizările sale, patriarhul Miron Cristea (1868-1939) ocupă un loc însemnat în istoria neamului românesc şi a Bisericii Ortodoxe Române. Susținător neobosit al Marii Uniri a tuturor românilor de la 1 Decembrie 1918, patriarhul Miron Cristea, primul patriarh al Bisericii Ortodoxe din România întregită, este cel care a avut un rol hotărâtor în înființarea Patriarhiei Române şi unificarea bisericească a tuturor românilor, prin Legea de organizare a Bisericii Ortodoxe Române din 1925. Aşa cum afirma mitropolitul Antonie Plămădeală al Ardealului, *„patriarhatul lui Miron Cristea a fost o mândrie a Bisericii şi o înălțare a prestigiului ei. A lăsat amintirea unui mare om bisericesc, mare diplomat, mare om de cultură, un modern”*. Patriarhatul său a însemnat *„o bună intrare a Bisericii noastre în epoca modernă”*. Toate aceste realizări ne îndreptățesc pe noi, cei de astăzi, cunoscându-i bogata şi rodnica sa activitate, să-i aducem prinos de recunoştință şi de mulțumire pentru toată munca depusă în folosul Bisericii şi a neamului românesc.

ORGANIZAREA ADMINISTRATIVĂ A BISERICII ORTODOXE ROMÂNE ÎN 1938

REFORMA CALENDARULUI ŞI SCHISMA STILISTĂ

Constantin Mănescu-Hurezi

1. Introducere. Timpul ca dimensiune a existenţei umane. Poate că încă de la apariţia lui pe Pământ, omul şi-a dat seama că Dumnezeu i-a dat viaţa, pe care el trebuie să o trăiască într-un anumit *spaţiu* ambiant (geografic) şi într-o anumită perioadă de *timp.* Apoi, a realizat că viaţa lui se scurge în timp, între cele două termene sau hotare fatale ale ei: naşterea şi moartea, a înţeles de timpuriu dependenţa sa de mediul ambiant, atât ca individ, ca mecanism biologic (obligat să respire, să se alimenteze, să se ferească de temperaturi neprielnice), cât şi în condiţiile existenţei sale sociale. Pe măsură ce gândirea lui a evoluat, *spaţiul* şi *timpul* au devenit centrul preocupărilor umanităţii, cele două dimensiuni cosmice ale existenţei, cadru firesc al vieţii omului. În miturile cele mai vechi, apare *timpul,* în primul rând în raportul paradoxal durată-eternitate (veşnicie), adică făptură creată – divinitate creatoare[1].

Dintotdeauna, înţelegerea timpului de către om a fost legată de perceperea faptului că suntem implicaţi în curgerea lui ireversibilă şi că aceasta ne conferă o existenţă perisabilă, un statut de „trecători". Cât de adânc, de tulburător, de dramatic chiar, s-a implantat această înţelegere în conştiinţa umană ne-o dovedeşte faptul că toate creaţiile spirituale ale omenirii, la începuturile dezvoltării culturii sale, au fost dominate de mitul nemuririi, al unei existenţe în afara vremuirii vremii. Credinţele primitive şi apoi religiile s-au închegat în jurul acestui vis.

Înainte de venirea Mântuitorului Hristos, înţelegând că viaţa plantelor şi a animalelor este dependentă de curgerea vremii, omul a înţeles că şi el este dependent de această „curgere" ireversibilă, care conferă existenţei sale un statut perisabil, un caracter „trecător". Unul din momentele fundamentale ale evoluţiei conştiinţei umane a fost acela când omul, pierzând legătura cu Dumnezeu, şi-a înţeles statutul ontologic, făurind necropole şi creând rituri funerare. Constatând că are un statut de muritor, omul a aflat un adevăr inconfundabil pentru conştiinţa sa, un adevăr numit de unii autori „nebiologic", prin aceea că înţelegerea caracterului ineluctabil (inevitabil, de neînlăturat) al finalităţii existenţei individuale este de natură să îl copleşească, să îl determine la pesimism. Acest pesimism a continuat să existe de-a lungul veacurilor, fiindcă omul a trăit în primul rând în planul existenţei sociale, specifică lui, a crezut că existenţa umană se consumă doar în planul determinismului biologic. Mergând pe această linie unilaterală, el s-a simţit o fiinţă neputincioasă în Univers, copleşită de timp şi de spaţiu. În acest sens, cronicarul Miron Costin (1633-1691) spunea, în *Letopiseţul Ţării Moldovei de la Aron Vodă încoace*, acest mare adevăr: „Nu sunt vremurile sub om, ci

[1] Victor Kernbach, *Dicţionar de mitologie generală,* Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1989, p. 589.

bietul om sub vremuri”, iar marele nostru poet Mihai Eminescu (1850-1889) spunea că „omul este sub vremi…”.

În concepția creştină, timpul a fost creat odată cu lumea: „Mundus non factus est in tempore, sed cum tempore” (Lumea n-a fost făcută în timp, ci odată cu timpul), ne spune Fericitul Augustin[2]. „La început a făcut Dumnezeu cerul şi pământul”, ne spune Sfânta Scriptură a Vechiului Testament (Facerea I, 1), (în greceşte „en arhé”), care sugerează că Dumnezeu transcende începutul, că El este supratemporal şi în acelaşi timp este anterior oricărei mişcări. În interiorul dimensiunii nemărginite şi atemporale a lui Dumnezeu, s-a proiectat timpul, atunci când El, prin propria Sa voință şi putere, a hotărât ca lumea să aibă un început[3]. În acest sens, Părintele Profesor Dumitru Stăniloae ne spune: „Aici e locul să precizăm că însăşi expresia «la început», când se produce actul creator şi apare creațiunea, indică prima unire a veşniciei lui Dumnezeu cu timpul. «La început», înseamnă atât începutul coborârii lui Dumnezeu la timp, cât şi începutul timpului care ia ființă prin puterea creatoare a lui Dumnezeu, Cel astfel coborât; «la început» este prima clipă a dialogului lui Dumnezeu coborât la creatură, cu care creatura începe drumul ei temporal”[4].

Timpul şi mişcarea sunt coordonate creaturale folosite de Dumnezeu pentru organizarea Universului. Şi dacă „la început a făcut Dumnezeu cerul şi pământul” (Facerea I, 1; II, 1), se ştie, astăzi, că perfectarea cosmosului continuă, în timp, acțiunea măsurându-se cu „milioane ani-lumină…”. Însuşi Iisus Hristos, Mântuitorul lumii, întemeietorul credinței creştine şi al Bisericii, prin care S-au făcut şi veacurile (Evrei I, 1-3), a fost trimis de Dumnezeu Tatăl în lume, ca Fiu al lui Dumnezeu întrupat, devenit persoană istorică, sau Fiul Omului. Această minune a Întrupării Domnului a avut loc *„la plinirea vremii”* (Galateni IV, 4), adică la termenul hotărât de Dumnezeu pentru ca realitatea divină a planului Său mântuitor să devină realitate concretă[5]. Acelaşi sens este reluat de Sfântul Apostol Pavel în Epistola către Efeseni I, 10, unde se arată că Hristos a venit „spre buna rânduială a plinirii vremilor: toate, cele din ceruri şi cele de pe pământ, să fie iarăşi adunate întru Hristos”. Cu alte cuvinte, purceasă (izvorâtă sau pornită) din Hristos („prin Carele toate s-au făcut”), întreaga creație se va regăsi întru El[6].

Din punct de vedere teologic, Hristos-Mântuitorul este nu numai întemeietorul şi capul nevăzut al Bisericii, ci şi axa timpului, centrul istoriei religioase a omenirii. Înainte de El, istoria se îndrepta spre El, era orientată mesianic spre El, era timpul de aşteptare, de prefigurare. După întruparea Lui, a început vremea plinirii. El dă adevăratul conținut al istoriei, este veşnic prezent în timp, ca Dumnezeu întrupat, ca Unul Care a fost în acelaşi timp „în mormânt cu trupul, în iad cu sufletul, în rai cu tâlharul…” şi Care acum „sus şade lângă Tatăl şi cu noi este în chip nevăzut…” (*Liturghierul,* rugăciunea dinainte de împărtăşire).

---

[2] Pr. Prof. Dr. Ene Branişte, *Liturgica generală cu noțiuni de artă bisericească,* Bucureşti, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1985, p. 147.

[3] Bartolomeu Valeriu Anania, *Biblia sau Sfânta Scriptură,* Ediție jubiliară a Sfântului Sinod, Bucureşti, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 2001, p. 22, nota a.

[4] Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloaie, *Teologia dogmatică ortodoxă pentru Instituțiile teologice,* Bucureşti, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, vol. I, 1978, p. 330.

[5] Bartolomeu Valeriu Anania, *Biblia sau Sfânta Scriptură,* Ediție citată, p. 1671, nota g.

[6] *Ibidem,* p. 1676, nota f.

I s-a spus omului „homo sapiens” pentru a se sublinia inteligența, ca diferență specifică dintre el şi celelalte viețuitoare. I s-a spus „zoon politikon”, „homo faber”, „homo ludens”, pentru a-i defini instinctul socialului, a-l înfățişa făuritor de unelte, o specie care cunoaşte bucuria creației, precum copilul bucuria jucăriei. În planul existenței sociale, care se împlineşte prin actul creației minții sale şi sub semnul „posibilului”, omul găseşte legitimarea existenței sale prin implicarea în procesul de creație a valorilor (materiale sau spirituale) şi chiar „înfrângerea” statutului său biologic prin continuitatea în lume a valorilor create de el. Acest adevăr îl afirma poetul latin Horațiu (65-8 î.Hr.), într-una din odele sale (a 30-a din cartea a treia), vorbind despre sine şi spunând: „Non omnis moriar!”. Prin acest „Nu voi muri de tot” el voia să spună că va lăsa posterității opera sa care va fi nemuritoare şi va aminti de numele lui[7].

Ar trebui să-i spunem omului şi „zoon metron” – *ființă care măsoară.* Capacitatea de a măsura este, într-adevăr, un atribut al omului şi numai al omului, generator de armonii tehnice. Deşi în fond timpul este o noțiune abstractă, fiind indivizibil, odată cu ivirea vieții conştiente pe pământ şi cu săvârşirea de fapte în timp, omul a simțit nevoia să-l concretizeze şi să-l măsoare, adică să-l împartă printr-un şir de mişcări succesive şi subdiviziuni periodice (care se succed la termene regulate), în care să se încadreze atât viața sa gospodărească (materială), cât şi cea religioasă. El a observat din cele mai îndepărtate vremuri că toate evenimentele s-au petrecut şi se petrec în timp. Datorită acestei observații, omul a început să măsoare „intervalele de timp dintre două evenimente”[8]. La început, acest calcul, această măsurare a timpului s-a făcut într-o formă primitivă, apoi tot mai precis, tot mai perfect.

Am putea spune că diferitele moduri de calculare şi de măsurare a timpului au fost impuse de nevoile de fiecare zi ale oamenilor, cum ar fi stabilirea perioadelor pentru muncile agricole, pentru deplasarea turmelor şi urmărirea vânatului sau pentru revărsarea apelor, ca în Egipt. Acestea au constituit „semnele” curgerii timpului pe care le oferea omului mediul înconjurător, la care s-au adăugat o serie de fenomene naturale, observate că se repetă cu o mare regularitate şi la intervale de timp egale (mişcarea mereu repetată şi regulată a soarelui, succesiunea zilelor şi nopților, a anotimpurilor etc.). Toate aceste observații au fost consemnate în scris şi astfel a luat naştere *calendarul.*

2. Ce este calendarul. Cunoştințe elementare de astronomie şi cronologie. Ce este calendarul? Nimic altceva decât un sistem de împărțire a timpului în ani, luni şi zile, bazat pe fenomene astronomice periodice (mişcarea de revoluție a Pământului în jurul Soarelui, a Lunii în jurul Pământului, respectiv rotația Pământului în jurul axei proprii)[9]. Tot calendar se mai numeşte şi indicatorul sistematic al succesiunii lunilor, săptămânilor şi zilelor unui an, realizat sub formă de carte, agendă sau tablou. Astfel, pe baza observațiilor oferite de astrele bolții cereşti, s-au putut elabora calendarele, care

---

[7] I. Berg, *Dicționar de cuvinte, expresii, citate celebre,* Bucureşti, Editura Ştiințifică, 1968, pp. 291-292.

[8] I.F. Polak, *Timpul şi calendarul,* Bucureşti, 1949, pp. 5-6.

[9] *Mic dicționar enciclopedic,* ediția a III-a, revăzută şi adăugită, Bucureşti, Editura Ştiințifică şi Enciclopedică, 1986, p. 279.

jalonează timpul în unități cărora li s-au imprimat semnificații distincte (zile de lucru, zile de sărbătoare). S-a conturat, astfel, conceptul de timp social, făcându-se un prim pas în ceea ce s-ar putea numi „umanizarea timpului”[10].

Termenul de *calendar* vine de la cuvântul latinesc *calendarium,* care însemna la origine registru de conturi ținut de cămătari[11], derivat din termenul *kalendae* (de la calo, calare = a chema, a convoca). Calendele erau la romani prima zi a fiecărei luni, zintâiul, cum se spune la noi, şi reprezentau şi ziua fixată pentru plata datoriilor. Rău-platnicii însă ziceau, în derâdere, că vor plăti *ad calendas graecas,* adică „La calendele greceşti”, ceea ce însemna, *niciodată,* deoarece în calendarul grec nu erau calende. Istoricul Suetoniu (70-150 d.Hr.) povesteşte că împăratul Augustus obişnuia să dea acest răspuns creditorilor săi[12]. Ulterior, în prima zi a fiecărei luni, toți cetățenii romani erau chemați (convocați) în adunarea publică din forum, pentru a li se aduce la cunoştință, prin viu grai, lucruri de interes public-cetățenesc. La începuturile creştinismului, până la apariția calendarului scris pe hârtie, în ziua întâia a fiecărei luni se anunțau credincioşilor şi sărbătorile religioase din cursul acelei luni.

Unii cercetători susțin că numele de *calende* ar proveni din faptul că pontifii romani pronunțau, în zilele întâi ale lunilor, aceste cuvinte: Calo, Juno, Novella, de cinci ori, sau de şapte ori, după cum între calende şi none avea să aibă loc o perioadă de cinci zile (quintana) sau una de şapte zile (septimana). După alții, numele de calende ar proveni de la convocarea Iunonei, căreia îi erau consacrate cele dintâi zile ale lunii, până la cinci sau şapte, deoarece această divinitate a romanilor, asimilată de mitografii antici zeiței Hera a grecilor, personifica ciclul lunar, era soția lui Jupiter şi, astfel, zeiță a cerului şi a fenomenelor atmosferice[13]. Mai târziu, când, la romani, s-au înlocuit, în scris, cu ceea ce numim noi calendare, pe care ei le numeau „faste”, poporul nu a mai fost chemat în Capitoliu, ca în cele dintâi timpuri, dar în limbajul uzual a rămas vorba „calendarium”, de la care derivă numirea modernă[14]. La origine, „fastele” (în latineşte fasti, fastiorum) erau tot nişte registre ținute de pontifi, în care se enumerau zilele anului, notându-se zilele de sărbătoare, de ținere a judecăților, evenimentele cele mai importante din timpul anului, fiind un calendar roman şi în acelaşi timp anale (scrieri istorice în care erau înregistrate evenimentele an de an). De aici avem expresia de *zile faste* (dies fasti), în care era permis să se țină judecăți, şi *zile nefaste,* care aduceau nenorocire[15].

Primele calendare s-au întemeiat, aşadar, pe mersul Lunii şi al Soarelui, cei doi luminători ai cerului, făcuți de Dumnezeu şi puşi de El să fie „spre semne şi spre anotimpuri şi spre zile şi spre ani”, precum zice Sfânta Scriptură, care la Facerea I, 14-19 relatează despre crearea astrelor, fapt care va avea loc abia în ziua a patra a creației. Expresia „spre semne” de la Facere I, 14 pare a avea o semnificație astrologică.

---

[10] E. Poenaru, C. Samoilă, S. Bobancu, *Calendarul de la Sarmizegetusa (I),* în „Magazin istoric”, XI (1997), nr. 6 (123), p. 28.

[11] G. Guțu, *Dicționar latin-român,* Bucureşti, Editura Ştiințifică şi Enciclopedică, 1983, p. 154.

[12] I. Berg, *op. cit.,* p. 21.

[13] Jean Vertemont, *Dicționar al mitologiilor indo-europene,* traducere de Doina Lică şi Lucian Pricop, Timişoara, Editura AMARCORD, 2000, p. 188.

[14] Pr. Dr. Athanasie Negoiță, *Calendarul,* în „Mitropolia Banatului”, XIV (1964), nr. 1-3, p. 9.

[15] G. Guțu, *op. cit.,* p. 464.

Următoarele finalități se referă la fixarea calendarului[16]. Psalmistul David (1013-973 î.Hr.) intuia funcția astrului central şi fix al galaxiei noastre, Soarele, precum şi a satelitului natural al Pământului, Luna, despre care consemnează: „Doamne, făcut-ai luna spre vremi, adică «ai făcut Luna şi stelele ca să stăpânească noaptea şi să împartă timpul», soarele şi-a cunoscut apusul său. Pus-ai întuneric şi s-a făcut noapte" (Psalmul C III, 20-21).

De remarcat faptul că până în ziua a patra a creației, în care Dumnezeu a zis: „Să fie' ntru tăria cerului luminători care să lumineze pământul şi să despartă ziua de noapte" (Facerea I, 14), pământul era înconjurat de o lumină inefabilă, activată de Dumnezeu prin cuvintele: „Să fie lumină!" (Facerea I, 3). Este vorba despre lumina necreată a lui Dumnezeu, Cel ce El însuşi este lumină, aşa cum lumină este şi Cuvântul Său (Logosul) întrupat, Iisus Hristos, vizibilă în momentul Schimbării Sale la față. Aşadar, nu este vorba despre lumina *naturală,* pentru că, aşa cum am arătat, astrele vor fi create abia în ziua a patra, ci de acea lumină pe care o vor experia mai târziu, isihaştii şi pe care teologia răsăriteană o va cunoaşte îndeosebi prin scrierile Sfântului Grigorie Palama[17]. Cu toate acestea, încă din prima zi a creației apare ideea de lumină şi întuneric, de zi şi de noapte, deoarece acea lumină inefabilă le stăpânea pe amândouă: „Şi a văzut Dumnezeu că lumina e frumoasă; şi a despărțit Dumnezeu lumina de întuneric. Şi Dumnezeu a numit lumina «ziuă», iar întunericul l-a numit «noapte». Şi a fost seară şi a fost dimineață: ziua întâia" (Facerea I, 4-5). De aici rezultă că prima zi biblică sau eră geologică n-a avut dimineață, ci numai seară. Această idee s-a transmis şi în calcularea timpului la Evrei, unde ziua de 24 de ore începea şi se termina la apusul soarelui. Tot aşa este şi ziua liturgică în cultul divin creştin, unde o sărbătoare începe cu seara zilei precedente[18].

Având în vedere scopul practic al măsurării timpului, în legătură cu traiul şi cu ocupațiile sale zilnice, omul a urmărit ca unitatea de măsură să nu fie prea mare, să se cuprindă de mai multe ori în viața omului pentru a putea fi reprezentată cu precizie, să fie constantă şi să aibă limite bine definite. De aceea, s-a ales ca unitate mijlocie de măsură a timpului **ziua solară medie,** adică intervalul de timp dintre două treceri consecutive ale Soarelui la meridian sau cât ține o rotație completă a Pământului în jurul axei sale. Este vorba de o mişcare regulată, care nu şi-a schimbat durata de multe mii de ani.

Din cele mai vechi timpuri, omul a împărțit ziua astronomică în cele două părți distincte ale ei, zi şi noapte, şi apoi pe fiecare în alte unități mai mici. Ziua a fost împărțită în trei părți: dimineață, amiază şi seară, iar noaptea în alte trei părți: seară (după apusul soarelui), miezul nopții şi dimineață (înaintea răsăririi soarelui). Ceva mai târziu s-a trecut la împărțirea zilei în patru părți: dimineață, amiază, după amiază şi seară, iar noaptea în alte patru părți, după cele patru străji ale nopții: seară, miezul nopții, cântatul cocoşului şi dimineață. Romanii au introdus o importantă inovație în utilizarea acestei unități fundamentale: prin subîmpărțirea ei în 24 de ore *(horae)*[19].

---

[16] Bartolomeu Valeriu Anania, *Biblia sau Sfânta Scriptură,* p. 23, nota b.

[17] *Ibidem,* p. 22, nota g.

[18] *Ibidem,* nota i.

[19] Prof. Dr. Doc. Ion Ionaşcu, *Ceasornicul istoriei. Calendarul de-a lungul veacurilor,* în „Magazin istoric", IV (1970), nr. 8 (41), p. 57.

Destul de veche este împărțirea celor 24 de ore în 12 ore ale zilei şi alte 12 ore ale nopții. Această împărțire o întâlnim încă la vechii iudei, ca şi la greci şi romani. Ora este împărțită în 60 de minute, iar minutul în 60 de secunde. În ceea ce priveşte momentul unei zile, a variat în cursul secolelor după locuri şi popoare. Aşa, spre exemplu, egiptenii, chinezii şi romanii, într-o anumită vreme, socoteau că ziua începe la miezul nopții, babilonienii socoteau acest început la răsăritul soarelui, iar arabii, evreii şi grecii socoteau începutul zilei de la apusul soarelui. Cele 24 de ore, în care globul pământesc se învârte în jurul axei lui imaginare, ale cărei capete sunt polii, alcătuiesc ziua civilă, calendaristică şi ziua astronomică, descriind cercuri de 360 de grade şi parcurgând 15 grade pe oră. În timpurile moderne, începând din anul 1925, s-a convenit ca şi ziua astronomică să înceapă în acelaşi timp cu ziua civilă, adică la miezul nopții[20].

Ca orice unitate de măsură, ziua solară medie are şi ea multiplii ei, şi anume:

a) Săptămâna (lat. septimana), prin care înțelegem un grup de şapte zile. Obiceiul de a grupa şapte zile într-o unitate numită săptămână este destul de vechi. Ceea ce a determinat pe oameni să stabilească această unitate de şapte zile a fost evoluția de trecere a lunii prin cele patru faze principale ale ei, faze care modifică forma lunii din şapte în şapte zile, şi anume: faza întâia, cu lună nouă, faza a doua, cu pătrarul întâi; faza a treia, cu lună plină şi faza a patra cu pătrarul ultim al lunii. A mai contribuit la această grupare în şapte zile a săptămânii, desigur, şi referatul biblic despre crearea lumii în şapte zile.

Săptămâna de şapte zile o găsim la vechii babilonieni, aceştia fiind cei dintâi din lume care, pe baza sistemului sexagesimal folosit în numerație (preluat de la sumerieni), au împărțit cercul în 360 de grade, gradul în 60 de minute, minutul în 60 de secunde şi anul în 360 de zile[21]. Mai întâlnim săptămâna de şapte zile la vechii chinezi, precum şi la vechii evrei[22]. În vechime, evreii şi grecii numărau zilele săptămânii astfel: prima zi a săptămânii, a doua, a treia, a patra, a cincea, a şasea şi a şaptea[23].

Numirea zilelor săptămânii după planete şi zei, după cum ne informează Dio Cassius (XXXVII, 18, 19), a luat ființă foarte târziu, mai întâi în Egipt, şi anume în epoca speculației greco-alexandrine. De aici, obiceiul a intrat în lumea greco-romană, unde zilele săptămânii s-au numit astfel: Luni, după Lună; Marți, după Marte; Miercuri, după Mercur; Joi, după Zeus (Joe); Vineri, după Venus, şi Sâmbătă, după Saturn; iar Duminica se numea „Ziua Soarelui". La popoarele latine, numirea zilelor după planete nu este mai veche decât secolul al IV-lea d.Hr. La evrei, care nu cunoşteau sau nu foloseau „săptămâna planetară", cu denumirea zilelor săptămânii după planete şi după zei, vom întâlni pentru ziua a şaptea termenul ebraic de *şabbat,* care înseamnă în acelaşi timp repaus sau odihnă şi este redat, în româneşte, prin „sâmbătă" („Iom haşabat", „zi de odihnă").

---

[20] Ion Ionaşcu, *Cronologia documentelor din Moldova şi Țara Românească,* în „Documente privind istoria României", Bucureşti, 1956, vol. I, p. 392.

[21] Ovidiu Drimba, *Istoria culturii şi civilizației,* Bucureşti, Editura Ştiințifică şi Enciclopedică, 1984, vol. I, p. 84.

[22] Dr. Vasile Tarnavschi, *Arheologie biblică,* Cernăuți, 1930, p. 220.

[23] Preot Dr. Ioan Mircea, *Dicționar al Noului Testament de la A la Z,* Bucureşti, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1984, p. 428.

Această ordine a zilelor săptămânii a fost răsturnată sau inversată în creştinism, prin Învierea Mântuitorului Iisus Hristos, fapt istoric petrecut în prima zi a săptămânii sau în ziua care vine după sâmbătă, care a devenit Duminica (Ziua Domnului, Dies Dominica, Κυριακή ήμέρα, Ziua Învierii, Ziua Luminii), înlocuind astfel „Ziua Soarelui" din calendarul roman, care prefigurase Ziua Domnească sau Ziua Domnului Hristos.

De la romani, obiceiul de a numi zilele săptămânii după planete a trecut şi la popoarele germane, care s-au creştinat cam prin secolul al VIII-lea d.Hr. Popoarele germane au ținut, însă, să înlocuiască numele zeităților romane cu ale lor. Şi slavii au primit, odată cu creştinarea lor, săptămâna de şapte zile. Curios este faptul că grecii, care la origine au început printre cele dintâi popoare să numească zilele săptămânii după cele şapte planete, acum numără zilele săptămânii astfel: a doua, a treia, a patra, a cincea. În loc de a şasea spun Παρασκευή, care înseamnă pregătire (de aici denumirea Parascheva, care corespunde la noi cu ziua de Vineri), în loc de a şaptea spun Σάββατον (sabat), iar în loc de prima spun Κυριακή ήμερα (Ziua Domnului). Această numire, se vede clar că a fost adoptată de greci, odată cu creştinarea lor[24].

Pe lângă săptămâna de şapte zile, evreii mai aveau şi alte săptămâni: săptămâna săptămânilor, adică şapte săptămâni de la Paşti până la Rusalii = 49 de zile, apoi săptămâna de ani, adică o perioadă de şapte ani, dintre care al şaptelea era anul sabatic, şi săptămâna săptămânilor de ani, care cuprindea 49 de ani şi se încheia cu al cincizecilea, care se numea an jubiliar[25].

b) Luna. Convingându-se treptat că ziua civilă şi săptămâna reprezintă nişte unități de măsurat inadecvate pentru procese şi fenomene de durată mai mare, oamenii antichității au căutat să le completeze prin găsirea unui etalon mai mare. Din nou şi-au îndreptat privirea spre cer şi au observat cu atenție vecina Pământului, Luna, şi au constatat că se roteşte în jurul Pământului. Durata acestei mişcări, numită şi mişcare de revoluție, este de 29 de zile, 12 ore, 44 minute şi 2,9 secunde. Mişcarea aceasta mai este cunoscută şi sub denumirea astronomică de *lunație, lună lunară* şi *lună sinodică.* În această mişcare a lunii, se disting patru faze: luna nouă, se vede seara ca o seceră subțire, numită şi „Crai nou". Urmează apoi în a opta seară primul pătrar, când Luna are forma unei emisfere. După alte şapte zile urmează luna plină, cu forma unui disc rotund şi strălucitor. În ziua de 21 a fiecărei luni, Luna răsare după miezul nopții, se vede iarăşi în formă de emisferă şi acesta este pătrarul ultim al Lunei. Aşadar, în limba română, cuvântul *lună* indică atât corpul ceresc satelit al Terrei, cât şi unitatea de timp amintită, adică răstimpul dintre două faze identice ale Lunii (de pildă de la o Lună nouă la cea următoare).

Plecând de la mişcarea Lunei cereşti în jurul Pământului, anticii au stabilit o lună civilă de 29 de zile, numită lună *civilă sau calendaristică.* Când au observat însă că *lunația* nu coincide cu *luna calendaristică* în care ea a fost transpusă şi care e alcătuită dintr-un număr întreg de zile, adică faptul că începutul lunii nu mai corespunde cu momentul apariției Lunii noi pe bolta cerului, în forma unei seceri subțiri, au formulat o

[24] Pr. Dr. Athanasie Negoiță, *op. cit.,* p. 26.
[25] Dr. Vasile Tarnavschi, *op. cit.,* p. 221.

lună civilă de 30 de zile. De data aceasta însă, au ajuns iar în impas, durata fiind *prea mare* în raport cu lunația. Atunci oamenii au trecut la un *calendar lunar,* în care după o lună de 29 de zile urma o lună civilă de 30 de zile (deci luna medie de 29 de zile şi jumătate), anul fiind de 12 luni, cu 354 de zile sau cu 355 de zile[26].

Dar oricât de perfecționate ar fi fost, calendarele lunare aveau un mare defect, datorită tocmai faptului că se orientau numai după Lună. În plus de aceasta, apariția pe cer a Lunii noi, în prima zi a lunii, era anunțată publicului de preoți (la *calendele* de care am amintit).

Iudeii sau israeliții (evreii) socoteau lunile tot după cursul Lunii. Ei considerau începutul fiecărei luni din clipa în care observau apariția Lunii noi, a „Craiului nou" pe bolta cerului. Ziua luminoasă care urma acestei seri cu Lună nouă era considerată (socotită) ca prima zi a lumii respective. Şi evreii calculau lunile alternativ cu 29 şi 30 de zile. Multă vreme ei înregistrau apariția lunii noi prin mijloace primitive, empirice. Erau angajați anumiți oameni care scrutau cerul cu ochii şi îndată ce observau apariția lunii noi, ei anunțau pe cei în drept despre ivirea Craiului nou şi aceştia vesteau poporului în mod oficial, prin bucium sau trâmbițe, apariția lunii noi. Această metodă primitivă a durat până pe la anul 217 d.Hr.

La iudei era considerată drept prima lună a anului luna care cădea în jurul echinocțiului de primăvară. Această lună se bucura de o cinstire deosebită, pentru că în această lună ei au fost eliberați, pe timpul lui Moise, din robia Egiptului.

Înainte de exil, lunile la evrei nu aveau numiri deosebite. Ele se numărau simplu: luna primă, luna a doua etc. Numai unele aveau nume speciale. Spre exemplu, prima lună se chema şi *luna spicelor, Hodeş haabib,* luna a doua se chema *luna luciului florilor, Hodeş ziv;* luna a şaptea se numea *luna inundărilor, Ierah haetanim,* luna a opta se chema *luna fructelor, Ierah bul*[27]. După eliberarea evreilor din captivitatea Babilonului, ei au început să dea numiri speciale lunilor de peste an şi în acest scop au adoptat nume babiloniene. Prima lună este la evrei Nisan, luna care începe imediat după prima lună nouă de după echinocțiul de primăvară (aproximativ aprilie). După luna Nisan urmează Iyyar (mai, începe sezonul uscat), Sivan (iunie, coacerea smochinelor timpurii), Tammuz (iulie, recoltarea strugurilor), Ab (august, recoltarea măslinelor), Elul (septembrie, curmale şi smochine de vară), Tişri (octombrie, ploile timpurii), Marchesvan (noiembrie, arat, smochine de iarnă), Chislev (decembrie, semănat), Tebeth (ianuarie, ploi, zăpadă la altitudini mari), Şebat (februarie, înfloresc salcâmii) şi Adar (martie, recoltarea fructelor citrice)[28].

Pe la sfârşitul lunii a douăsprezecea se putea şti dacă orzul în 14 zile va fi bun de secerat sau nu, ca în ziua a cincisprezecea a lunii viitoare să se poată prăznui sărbătoarea azimelor şi să se aducă la templu snopul de orz ca primiția, adică pârga sau prima roadă a secerişului. Dacă însă se arăta că orzul se va coace aşa degrabă, atunci în ziua de lună

---

[26] Pr. Prof. Dr. Spiridon Cândea, *Necesitatea unității pascale creştine,* în „Mitropolia Ardealului", X (1965), nr. 4-6, p. 376.

[27] Dr. Vasile Tarnavschi, *op. cit.*, p. 222.

[28] J.D. Douglas, *Dicționar biblic,* editat de Societatea Misionară Română, Oradea, Editura Cartea Creştină, 1995, p. 173.

nouă se proclama din nou luna ultimă şi aşa anul se prelungea cu luna a treisprezecea (Veadar).

c) Anul. Pământul se mişcă în jurul axei sale în timp de 24 de ore, dar se mişcă totodată şi în jurul soarelui. Durata de timp în care se face mişcarea pământului în jurul soarelui a fost numită de către romani *annus,* care înseamnă inel, cerc, ciclu, de unde denumirea de an.

Multă vreme oamenii au crezut că pământul se găseşte în centrul universului, că el este fix şi că în jurul lui se învârtesc soarele şi toate celelalte corpuri cereşti. Această teorie (învăţătură) se numeşte geocentrism sau sistemul lui Ptolemeu, deoarece a fost concepută de astronomul grec Ptolemeu (90-168 d.Hr.). Această doctrină a fost acceptată ca valabilă până la vestitul astronom polonez Nicolaus Copernic (1473-1543), care a răsturnat acest sistem şi a descoperit lumii adevărul că Soarele se află în centrul Universului, iar Pământul împreună cu celelalte planete se rotesc în jurul acestuia şi în jurul propriilor axe (concepţia heliocentrică, combătută cu înverşunare de Biserica Romano-Catolică şi adoptată unanim de către oamenii de ştiinţă abia în secolul al XVII-lea). Deci mişcarea aparentă a Soarelui pe eliptică (cercul pe care îl descrie pe cer) este în realitate mişcarea Pământului în jurul Soarelui.

Punctul unde se întretaie (se intersectează) eliptica descrisă de soare cu ecuatorul (şi acest punct nu este constant), sau punctul şi momentul în care soarele traversează ecuatorul, trecând din emisfera nordică în cea sudică, se numeşte *punctul vernal* (de la lat. ver, veris, primăvară). Întretăierea sau traversarea aceasta se întâmplă totdeauna la data de 21 martie, când avem echinocţiul de primăvară şi ziua este egală cu noaptea pe întreg globul pământesc. Durata de revoluţie a pământului în jurul Soarelui sau intervalul de timp dintre două treceri consecutive ale Soarelui la echinocţiul de primăvară, interval în care se încadrează cele patru anotimpuri, a fost denumit de astronomi *anul solar tropic* sau *astronomic* sau *anul ceresc*[29]. Cercetările astronomice au stabilit că acest interval de timp este de **365 de zile, 5 ore, 48 de minute şi 45,98 sau 46 secunde[30].**

Anul tropic solar este însă ceva mai scurt decât *anul solar sideral*, care reprezintă timpul de la plecarea astrelor dintr-un punct fix pe sfera cerească şi revenirea lor în acelaşi punct, timp care este de 365 de zile, 6 ore, 9 minute şi 9 secunde, interval care corespunde şi cu o rotaţie completă a Pământului în jurul Soarelui, dar corelată şi cu mişcarea astrelor. Anul sideral fiind mai precis decât anul solar, este utilizat de astronomi, „dar viaţa naturii – şi cu ea viaţa omului – sunt în concordanţă cu schimbarea zilei şi a nopţii, adică cu soarele, iar nu cu stelele”[31].

În mişcarea vizibilă (dar aparentă) a Soarelui pe bolta cerească în timp de un an s-a observat că acesta nu apune zilnic (întotdeauna) în aceeaşi regiune a cerului şi că în locul unde apune nu apune în timpul nopţii aceeaşi constelaţie (sau, cu alte cuvinte, în preajma locului unde Soarele apune, nu răsare la ivirea întunericului mereu aceeaşi

---

[29] Pr. Prof. Dr. Spiridon Cândea, *op. cit.,* p. 377.

[30] P. Vintilescu, *Câteva consideraţiuni în legătură cu îndreptarea calendarului,* în „Ortodoxia”, I (1949), nr. 1, p. 113.

[31] I. F. Polak, *op. cit.,* p. 13.

constelație sau grup de stele). Babilonienii au observat cu mii de ani în urmă însă că aproape toate planetele nu se depărtează prea mult de planul elipticității (elipsei), mişcându-se într-un brâu cuprins între două cercuri paralele cu eliptica, la 9^0 de o parte şi de alta a elipticii, adică într-o zonă de 18^0 a sferei cereşti. În această zonă se găsesc cele 12 constelații pe care le traversează Soarele rând pe rând în cursul unui an. Fiindcă aceste constelații din acest brâu au nume de animale, ele au primit numele de **zodiac** (de la grecescul zoon, animal), cum ar fi: Peşti (Pesces), Berbec (Aries), Taur (Taurus), Rac, (Cancer), Leu (Leo), Scorpion (Scorpius), la care se adaugă şi alte denumiri (Săgetător, Capricorn, Vărsător, Gemeni, Fecioară şi Balanță)[32].

În momentul în care omul a început să se folosească de *an* ca de o unitate naturală pentru măsurarea timpului, el a întâmpinat mari dificultăți, deoarece în activitățile economice şi în viața zilnică el trebuia să întrebuințeze folosind un număr întreg de zile, fără fracțiuni, în timp ce anul tropic sau astronomic nu se compunea dintr-un număr exact de zile. Se ajungea ca o aceeaşi zi să aparțină unui an prin începutul ei şi anului următor prin sfârşitul ei. Cu toate acestea, omul a adoptat ca unitate de măsură *anul civil* sau *calendaristic*, care în fond este un an convențional, obținut din anul tropic prin înlăturarea fracțiunii de o zi. Şi cum anul civil nu coincide exact cu cel tropic (astronomic), s-a căutat să se aducă din timp în timp corectări calendarului, în diferite moduri, pentru a se restabili coincidența anului civil cu anul astronomic. Aşa s-a născut **problema calendarului.** Greutatea de care se izbeşte adică orice calendar sau orice sistem de înregistrare şi de măsurare a timpului este să se găsească o modalitate sau o formulă, după care anul civil calendaristic, care este întrebuințat în uzul zilnic şi care operează numai cu zile întregi, să fie adus în acord cât mai mult cu anul tropic sau ceresc. Cea mai bună formulă calendaristică va fi deci aceea care va trebui să facă în aşa fel încât durata anului calendaristic să echivaleze cât mai mult posibil cu durata exactă a anului ceresc sau tropic[33].

În decursul secolelor au existat diferite sisteme de măsurare a timpului, diferite calendare. Fiecare civilizație şi fiecare popor şi-a avut şi îşi are propriul calendar. Aceste calendare se pot reduce la trei tipuri fundamentale: *solare, lunaro-solare* şi *lunare.*

Performanțele la care au ajuns, în unele cazuri, astronomii antichității ne par astăzi, pe drept cuvânt, uimitoare. Astfel, de pildă, astronomii *babilonieni,* care calculau mişcarea planetei Mercur, mai exact decât o vor face ulterior Hiparch şi Claudiu Ptolemeu, au precizat timpul evoluției Lunii cu o diferență de numai 0,4 secunde față de astronomii moderni cu aparatele de precizie de astăzi[34]. De remarcat faptul că sumero-babilonienii au avut pentru prima dată un calendar lunar în urmă cu aproximativ 5000 de ani, devenit lunaro-solar chiar în mileniul al III-lea î.Hr., care avea un an de 12 luni lunare, ceea ce dădea un total de 354 de zile. Dar această neconcordanță de 11 zile şi un sfert față de anul solar, era reglată din trei în trei ani prin prelungirea anului cu încă o

---

32 Prof. Dr. Doc. Ion Ionaşcu, *Ceasornicul istoriei..., art. cit.,* p. 61.

33 Pr. Prof. Dr. Ene Branişte, *Liturgica generală...,op. cit.,* p. 149.

34 Şerban Bobancu, Cornel Samoilă, Emil Poenaru, *Calendarul de la Sarmizegetusa Regia,* Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1980, p. 19.

lună[35]. De la babilonieni au împrumutat acest sistem calendaristic evreii, fenicienii, cartaginezii, indienii, chinezii, grecii etc.

Desacralizarea cunoştinţelor astronomice s-a produs printr-un proces îndelungat şi uneori incomplet, dovadă faptul că în Egiptul antic a fost întocmit prima dată un calendar lunar, în funcţie de fazele Lunii, folosit pentru fixarea sărbătorilor religioase, care avea 354 de zile (12 luni a 29 de zile şi jumătate). Cu timpul, egiptenii, observând cele 36 de constelaţii – „decanii" – de-a lungul ecuatorului ceresc, ei au stabilit, pe baza apariţiei lor de câte 10 zile, un ciclu de 360 de zile şi astfel au trecut la calendarul solar, care număra 12 luni de câte 30 de zile (fiecare lună fiind divizată în trei decade), la care se adăugau cinci zile suplimentare, ceea ce a dus la seria de 365 de zile. Cele cinci zile adăugate în fiecare an (adiţionale) au primit ulterior denumirea de „epagomene"[36].

Anul calendaristic egiptean de 365 de zile avea o precizie destul de bună, dar era totuşi mai scurt cu 5 ore, 48 minute şi 46 secunde decât anul solar sau tropic, ceea ce îl aducea în situaţia unui *an vag:* între calendar şi anul tropic se producea un decalaj de o zi în patru ani. Asemenea unui ceasornic defectuos reglat, în 120 de ani anul civil era cu o lună întreagă în întârziere faţă de anul astronomic, iar în 1460 de ani anul astronomic coincidea iarăşi cu cel civil, decalajul atingând în această perioadă un an întreg. Perioada aceasta, de aproape un mileniu şi jumătate, s-a numit „sothiacă", după numele strălucitoarei stele numită Sirius sau Sothis, ori, cum îi spuneau egiptenii, Sodpet. Această stea, care după două luni de vizibilitate apărea la orizont pe latitudinea oraşului Memfis înainte de răsăritul Soarelui, precedând şi anunţând începutul revărsării Nilului, vital pentru agricultura egipteană, se ivea pe cer în ziua de 1 a lunii Thot şi marca începutul anului egiptean. Intervalul de timp dintre două răsărituri ale lui Sothis era egal, în medie cu anul solar. Decretul faraonului Ptolemeu al III-lea din anul 238 î.Hr., adaugă, o dată la patru ani, a şasea zi suplimentară, constituindu-se astfel un an de 365, 26 zile[37].

Anul la *Egipteni* era împărţit în trei anotimpuri (nu în patru anotimpuri, ca la greci şi la evrei), acestea fiind anotimpuri agricole: „revărsarea" sau „inundaţia", „acoperirea", adică iarna, când câmpurile ieşeau din apă, şi „anotimpul uscat", vara, adică anotimpul lipsei de apă. Fiecare anotimp avea patru luni, cărora li se dădeau nume sau li se spunea: luna 1 a inundaţiei, luna a 3-a a iernii etc. Acest calendar solar egiptean, modificat în epoca Ptolemeilor a devenit calendarul iulian şi apoi, cu mici retuşuri, calendarul gregorian de azi. Trebuie neapărat reţinută data de 4236 î.Hr. ca început al calendarului egiptean[38].

Chinezii au folosit în perioada primitivă un an de 360 de zile, a cărui structură nu este însă bine cunoscută. În al doilea mileniu î.Hr., ba chiar după unii mai devreme, apar în China primele cunoştinţe astronomice, în legătură cu nevoile agriculturii. Spre deosebire de Egipt şi Mesopotamia, unde astronomia era practicată exclusiv de preoţi, aici în China, existau astronomi de profesie, care practicau operaţii sistematice de observare a cerului şi a fenomenelor cereşti. Observaţiile şi calculele lor astronomice nu

[35] Ovidiu Drimba, *op. cit.,* vol. I, p. 85.
[36] Constantin Daniel, *Civilizaţia Egiptului antic,* Bucureşti, Editura Sport-Turism, 1976, p. 63.
[37] Prof. Dr. Doc. Ion Ionaşcu, *Ceasornicul istoriei..., art., cit.,* p. 61.
[38] Constantin Daniel, *op. cit.,* p. 64.

aveau atât un caracter pur speculativ, teoretic, de a formula teorii şi de a descoperi legi, cât un scop esenţialmente practic: de a-i ajuta la întocmirea calendarului.

Observând cerul, vechii chinezi stabilesc, spre a-l reprezenta, un sistem ecuatorial. Introduc reperajul timpului prin notarea trecerii la meridian a anumitor stele. Timpuriile şi îndelungatele înregistrări ale fenomenelor cosmice le permit să observe – înaintea egiptenilor şi mesopotamienilor – că eclipsele se repetă cu regularitate după o perioadă de 6.585 de zile (18 ani şi 11 zile), stabilind astfel perioada pe care grecii o vor numi *Saros,* ceea ce le îngăduia să prevadă eclipsele de Lună şi, cu mai puţină exactitate, pe cele de Soare.

Vechii chinezi organizează astfel calendarul: stabilesc data anului solar la 365,25 de zile şi introduc luna intercalară. Anul lor era împărţit în cicluri de 60 de zile şi ziua în 60 de ani. Întâlnim şi ideea unor cicluri de 60 de ani. Toate acestea prezintă o izbitoare analogie cu calendarul mesopotamian. Deşi specialiştii consideră inacceptabilă teza după care civilizaţia chineză ar fi de origine babiloniană, totuşi se pare că trebuie admisă o anumită influenţă a mesopotamienilor în domeniul cunoştinţelor astronomice şi matematice. În favoarea acestei teze pledează, spre pildă, următorul fapt, semnificativ: cele mai vechi notaţii chineze dau, pentru ziua solstiţiului de vară, nu durata de la faţa locului, ci durata valabilă la latitudinea Babilonului[39].

În anul 265 î.Hr. s-a introdus în China un nou calendar, care fixa începutul anului la echinocţiul de primăvară, care aplica şi *ciclul metonian,* dar şi acesta era imperfect. Acest lucru a dus la diverse calcule, astfel că numai în perioada cuprinsă între anii 104 î.Hr. – data primului calendar oficial – şi anul 1645, s-au întocmit alte 143 de calendare în China, dintre care vreo 50 au devenit, succesiv, calendare oficiale![40]

Ulterior, în anul 196 d.Hr., astronomul şi matematicianul Liu Hung a constatat că valoarea anului stabilită la 365,25 de zile nu era suficient de exactă, constatarea sa ducând la reforma din anul 265 d.Hr., precum şi la alte cinci corecţii, în anii 274, 385, 600, 1065 şi 1286 d.Hr. În perioada stăpânirii mongole şi a dinastiei Ming s-a utilizat calendarul musulman, până la reforma din anul 1645, când s-a reintrodus un calendar lunaro-solar, reformat şi el ulterior.

Popoarele străvechii Indii (hinduşii) aveau încă din perioada vedică (deci din a doua jumătate a mileniului al II-lea î.Hr.) o preocupare pentru studiul mişcărilor Soarelui şi Lunii, precum şi pentru alcătuirea de liste a 27 sau 28 de constelaţii. În perioada 2000-800 î.Hr. ei au întrebuinţat un calendar lunar, îmbunătăţit apoi cu luni intercalate, dând un an de 360 de zile. Ziua era împărţită în 60 de unităţi şi se utiliza un ciclu de 60 de ani, dar şi un altul de 12 ani, numit ciclul lui Jupiter; aceste practici cronologice au aparţinut primelor veacuri ale erei noastre[41].

Arabii s-au remarcat cu cercetări în domeniul astronomiei începând din secolul al VIII-lea d.Hr., cel mai mare astronom musulman fiind al-Battani (cca 850-929 d.Hr.). Acesta a determinat cu o mare precizie oblicitatea elipticii, durata anului tropic şi a

---

39 Ion Banu, *Filosofia Orientului antic,* vol. I (*Mesopotamia, Egipt, China*), Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1967, p. 258.

40 Ovidiu Drimba, *op. cit.,* vol. I, p. 350.

41 Prof. Dr. Doc. Ion Ionaşcu, *op. cit.,* p. 61.

anotimpurilor, adevărata mişcare a Soarelui. El a distrus definitiv dogma ptolemeică a imobilităţii apogeului solar, a demonstrat, contra lui Ptolemeu, variaţia diametrului aparent angular al Soarelui, a rectificat cunoştinţele privind mai multe mişcări ale Lunii şi planetelor şi a emis o teorie nouă şi foarte ingenioasă pentru a determina condiţiile de vizibilitate ale Lunii noi. Arabii şi toate popoarele din Asia, Africa şi Europa care au îmbrăţişat religia musulmană au folosit un calendar pur lunar, în 33 de ani producându-se o diferenţă de un an faţă de ciclul solar[42].

La *Romani,* primul calendar este atribuit de legende lui Romulus, care, alături de fratele său Remus, a fondat Roma, la anul 753 î.Hr. Pe vremea lui Romulus, se întrebuinţa un calendar arbitrar, care nu era nici solar, nici lunar: anul (numit şi anul *alban)* avea 304 zile şi era împărţit în 10 luni. El începea la 1 martie, odată cu primăvara, şi se termina cu luna a zecea, December. Lunile acestui an erau: Martius (31 de zile), Aprilis (30), Maius (31), Iunius (30), Quintilis (31), Sextilis (30), September (30), October (31), November (30) şi December (30), deci 6 luni de 30 de zile şi patru luni de 31 de zile, anul totalizând 304 zile. Se poate admite că acest calendar este o creaţie a populaţiei pastoral-agrare din Italia, care elimina din socoteala timpului două luni de iarnă, perioadă când activitatea oamenilor de atunci era neînsemnată. Amintirea timpului când prima lună a anului era martie s-a menţinut până la ora actuală în denumirile ultimelor patru luni din calendarul de azi, care indică ordinea lor numerică din vechiul calendar roman, deşi ordinea numerică a acestor luni în calendarul actual nu mai corespunde vechilor denumiri: septembrie, octombrie, noiembrie şi decembrie, care înseamnă, etimologic, din limba latină, lunile a şaptea, a opta, a noua şi a zecea[43].

Se poate spune că întâiul reformator al calendarului la romani a fost Numa Pompilius, al doilea rege legendar al Romei de origine sabină (715-673 î.Hr.), căruia i se atribuie organizarea religioasă a Romei, înfiinţarea colegiilor de preoţi şi instituirea calendarului sacru[44]. În timpul acestui rege, când lumea romană a intrat în contact cu grecii, s-a simţit nevoia să se alcătuiască un calendar lunaro-solar de 12 luni, sub influenţa astronomiei greceşti. Astfel, din timpul lui Numa Pompiliu s-au adăugat la vechiul calendar două luni: Ianuarius (29 de zile) şi Februarius (28), între December şi Martius, iar cele şase luni de 30 de zile s-au redus la câte 29 de zile, ajungându-se la un an lunar de 355 de zile, pentru motivul că romanii evitau ca nefaste cifrele pare, ca 30 şi 354.

Pentru corecţie, adică pentru a se realiza concordanţa cu mersul aparent al Soarelui, s-a hotărât ca o dată la doi ani să se intercaleze o lună, numită Mercedonius, între 23 şi 24 Februarius, luna Mercedonius având alternativ 22 şi 23 de zile. Într-un ciclu de patru ani se grupau astfel 1.465 de zile, ajungându-se la un an mediu de 366 zile şi o pătrime – mai lung însă decât anul solar cu aproximativ o zi. Mai târziu, pontifii romani (marii preoţi), în grija cărora era dată socoteala calendarului, au primit încredinţarea de a opera noi corecţii şi astfel modificau mereu calendarul, pentru a prelungi durata magistraturii partizanilor lor şi pentru a avansa sau întârzia scadenţa poliţelor

[42] Ovidiu Drimba, *Istoria culturii şi a civilizaţiei,* vol. II, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1987, p. 299, nota 90.

[43] Pr. Prof. Dr. Ene Branişte, *Liturgica generală,* p. 151, nota 3.

[44] *Mic dicţionar enciclopedic, ed. cit.,* p. 1195.

debitorilor, dar acestea s-au săvârşit în mod arbitrar, provocând astfel mare dezordine şi confuzie. Ceva mai târziu, calendarul roman a adoptat anul egiptean de 365 de zile, care – după cum am văzut – avea cu aproape un sfert de zi mai puţin decât anul tropic: după fiecare patru ani, acest calendar arăta sfârşitul anului cu o zi înainte.

Vechii evrei au cunoscut mai mute sisteme calendaristice, aplicate fie succesiv, fie concomitent. Anul începea la evreii antici cu toamna. Înaintea cuceririi babiloniene, ei aveau un calendar solar, preluat probabil de la egipteni. Ulterior au adoptat un calendar lunaro-solar de influenţă babiloniană, cu anul împărţit în 12 luni a câte 29 şi 30 de zile. Calendarul din „Cartea Jubileelor” ne indică un an de 364 de zile, grupate în 52 de săptămâni a câte şapte zile. Aceeaşi valoare şi aceeaşi diviziune o avea şi calendarul comunităţii de la Qumran. Se pare că diferenţa faţă de anul mediu de 365,25 de zile era recuperată la fiecare 49 de ani, când se adăugau 61 de zile. Ziua începea la apusul soarelui, anul în jurul echinocţiului de toamnă, iar numărarea anilor a început în anul 3760 î.Hr. Începând cu secolul al IV-lea, s-a adoptat calendarul iudaic actual, lunaro-solar, cu anul lunar în valoare de 35.468,876 ore şi anul solar de 365,25 de zile. Pentru compensarea diferenţei dintre anul lunar şi cel solar se foloseşte ciclul „metonian” de 19 ani, dintre care 12 ani au 12 luni, iar şapte ani au 13 luni[45].

În *Grecia antică,* primele sisteme calendaristice erau bazate pe anul lunar de 354 de zile, alcătuit din 12 luni a 29 şi 30 de zile. Pentru a se realiza un acord cu anul solar, în secolul al VII-lea î. de Hr., grecii antici au căutat – din necesităţi practice – să pună în concordanţă anul civil cu mişcarea aparentă a Soarelui. Astfel, astronomul Celostrat din Tenedos a conceput ciclul numit „octoetris”, introducând, într-o perioadă de 8 ani (96 de luni) 3 luni suplimentare, totalizând astfel 99 de luni[46]. Totuşi, în 160 de ani, începutul anului civil întârzia cu o lună.

În anul 594 î.Hr., Solon (c. 640 – c. 558 î.Hr.), considerat unul dintre cei şapte înţelepţi ai Greciei antice, a adus o oarecare îmbunătăţire acestui sistem. Dar cel care a perfecţionat calendarul lunaro-solar grec a fost astronomul atenian Meton, cel care a ridicat, în secolul al V-lea î.Hr., în piaţa publică din Atena, un instrument numit *heliotrop,* un fel de *gnomon* pentru observarea solstiţiilor. Acesta constituie cel mai vechi instrument astronomic, alcătuit dintr-o vergea verticală fixată pe o placă orizontală în mijlocul mai multor cercuri concentrice. El putea servi la determinarea meridianului locului, a latitudinii şi a orei[47]. Meton a propus ciclul de 19 ani lunari cu 7 luni suplimentare, adică un ciclu de 235 de lunaţii, având 6.940 de zile sau 19 ani solari. Ciclul de 19 ani a început să se aplice de la 16 iulie 432 î.Hr., când era lună nouă, după solstiţiul de vară. Sistemul lui Meton, care înlătura neajunsurile ciclului de 8 ani, a fost privit de atenieni ca o mare descoperire, hotărându-se ca cifrele ciclului să fie gravate cu aur pe monumentele Atenei, sistemul însuşi numindu-se numărul de aur sau ciclul lui Meton[48].

---

[45] Conf. Dr. Petru I. David, *De la erezie la sectă, de la schismă la grupări anarhice. Evoluţia şi involuţia fenomenului sectant,* Curs dactilografiat, Bucureşti, 1988, pp. 158-159.

[46] *Ibidem,* p. 161.

[47] *Mic dicţionar enciclopedic, ed. cit.*, p. 471.

[48] Prof. Dr. Doc. Ion Ionaşcu, *Ceasornicul istoriei,* p. 58.

Ulterior s-a observat că ciclul lui Meton este mai lung cu o treime de zi decât lunațiile astronomice, iar cei 19 ani solari formează o perioadă cu o jumătate de zi mai lungă decât anii astronomici. Pe la anul 331-330 î.Hr., un alt astronom grec, Callip, a corectat sistemul metonian, alcătuind un ciclu de 76 de ani (960 de lunații), în care din cele 27.760 de zile a suprimat o zi, fără a reuşi totuşi să realizeze o concordanță deplină între mersul Lunii şi al Soarelui, căci după 380 de ani luna nouă apărea mai devreme cu o zi[49].

Strâns legată de geografia matematică, astronomia elenistică a beneficiat în bună măsură de contractele stabilite în această epocă cu şcoala babiloniană, de veche şi strălucită tradiție. Marele astronom al secolului al III-lea î.Hr. a fost Aristarh din Samos (310-230 î.Hr.), primul care a presupus că Pământul se roteşte în jurul axei sale şi în jurul Soarelui. El poate fi considerat „precursorul lui Copernic", afirmând, după mărturia lui Arhimede, că „stelele fixe şi Soarele rămân imobile, iar Pământul se roteşte în jurul Soarelui, descriind un cerc, Soarele aflându-se în centrul orbitei"[50].

Macedonenii au folosit, de asemenea, un calendar lunaro-solar de 12 luni, intercalând din când în când o a 13-a lună.

Ionienii din Asia Mică, în bune relații cu Atena, au folosit un calendar după modelul atenian, la Milet datele evenimentelor putându-se deduce, de pildă, din listele magistraților. Calendarul milesian a fost folosit şi în coloniile Miletului de pe țărmul Mării Negre: Histria şi Tomis (Constanța), pe când la Callatis (Mangalia) se utiliza calendarul din Megara.

Am rezumat câteva informații asupra principalelor calendare ale antichității şi corecțiile ce s-au adus unora dintre ele ulterior, pentru două motive. În primul rând, pentru a sublinia ideea că au existat calendare la toate popoarele cu un anumit grad de organizare a vieții sociale şi de afirmare a spiritualității, şi în al doilea rând, pentru că ulterior cele spuse aici să poată fi utilizate ca termeni de comparație cu calendarul „închis" în monumentele de la Sarmizegetusa Regia.

Există autori care, fără a analiza monumentele Sarmizegetusei Regia, au ajuns la concluzia că *dacii* ar fi trebuit să aibă un calendar şi consideră că acesta le-ar fi venit prin intermediul coloniilor greceşti de pe țărmul Mării Negre, scriind de pildă, că: „Prin intermediul acestor colonii greceşti şi al macedonenilor, au cunoscut de bună seamă şi strămoşii noştri *daci* sistemul calendaristic lunaro-solar, pe care, de altfel, l-au folosit şi romanii înainte de Iulius Caesar"[51].

Săpăturile arheologice de la Grădiştea Muncelului, în munții Orăştiei, au scos la iveală cetăți şi temple ale strămoşilor noştri, dacii. Cu prilejul Congresului al XV-lea de Ştiințe Istorice, care a avut loc la Bucureşti în august 1980, Editura Academiei Române a dat la iveală o carte: *Calendarul de la Sarmizegetusa Regia*, dezlegând enigma de veacuri a calendarului dacic şi evoluția sa până astăzi[52]. La ocuparea Daciei, romanii au

---

[49] *Larousse du XX-e siècle en six volumes,* Publié sous la direction de Paul Augè, Tome quatrième, Paris, 1931, p. 842.

[50] Ovidiu Drimba, *Istoria culturii şi civilizației,* vol. I, p. 653.

[51] Prof. Dr. Doc. Ion Ionaşcu, *op. cit.,* p. 59.

[52] Diac. Conf. Petru I. David, recenzie la Şerban Bobancu, Cornel Samoilă, Emil Poenaru, *Calendarul de la Sarmizegetusa Regia,* în „Biserica Ortodoxă Română", CI (1983), nr. 5-6, p. 444.

distrus toate cetățile şi templele dacice, printre care şi monumentele de la Grădiştea Muncelului. Acestea aveau atât funcția de calendare, cât şi calitatea de a păstra şi evidenția cunoştințe de astronomie, geometrie şi trigonometrie. Templul dacilor, fără acoperiş, alcătuit din trei rânduri concentrice de stâlpi, dintre care primul şi al doilea din andezit, iar al treilea din lemn, a fost destinat – după cum arată cercetările conduse de acad. C. Daicoviciu şi H. Daicoviciu, nu numai funcției de calendar, ci şi cultului lui Zamolxe sau al lui Gebeleizis, îndeplinind şi o funcție religioasă. De aici se subliniază concluzia: „calculatorii timpului şi inițiatorii calendarului erau preoții dacilor". Slujbele religioase aveau loc la daci „în monumente – sanctuare acoperite sau sub cerul liber – care erau de formă patrulateră sau rotundă… Preoții aveau temple rotunde, cu pietre aşezate în cercuri concentrice, la mijlocul cărora se afla vatra focului sacru sub cerul descoperit"[53]. Acest lucru este cu atât mai verosimil, cu cât Deceneu, vrednic astronom al acelor vremuri, era vicerege în timpul lui Burebista, fiind mai marele preoților[54].

Marele sanctuar circular are un cerc exterior alcătuit din 104 blocuri de andezit lipite unul de altul, cercul următor este format din 210 piese, iar cercul al treilea este format din 4 grupări de lespezi ce separă 4 grupări de stâlpi. Micul sanctuar circular este alcătuit din 114 piese, dintre care 13 sunt lespezi care separă 13 grupuri de stâlpi. Toate aceste cifre au o echivalență în calcularea timpului, care duc la o concluzie importantă: calendarul dacic avea la bază un ciclu de 13 ani, încheiat cu o zi de corectură[55].

Analizând sistemul calendaristic dacic, format de fapt din două calendare distincte, care se sincronizau anual – deci la unități de timp mai mari decât anul se comportau identic, specialiştii au stabilit următoarele performanțe ale acestui sistem:

1. După felul în care sunt dispuse elementele ansamblului de la Grădişte – în special după gruparea celor 180 de stâlpi de andezit de la cercul al doilea al marelui sanctuar (30 grupări a câte 6 stâlpi + 30 lespezi, în total 210 piese), cu toate presupusele lor semnificații, simboluri şi implicații de calcule posibile – se crede că dacii aveau un calendar de 360 de zile (180 ori 2). Acestui an, alcătuit din 12 luni de câte 30 de zile, asemenea celui, tot de 360 de zile, pe care l-au avut la început şi babilonienii, şi egiptenii, şi indienii şi grecii, învățații daci i-au adus probabil o corecție[56].

2. Sistemul calendaristic dacic (civil şi ritualic) era structurat pe baza ciclului de 13 ani, ceea ce reprezenta un registru mult mai mare de ani şi o mai largă fluctuație a valorilor acestora. Anii, în cadrul acestui ciclu, erau de 4 tipuri cu valoare în zile: 364, 365, 366 şi 367 de zile. Succesiunea tipurilor de ani în interiorul unui ciclu era fixă. Poate că dintre toate performanțele calendaristice de la Sarmizegetusa cea mai uimitoare este aceasta a sistemului anilor fluctuanți din interiorul ciclului de 13 ani[57].

---

[53] Şerban Bobancu, Cornel Samoilă, Emil Poenaru, *Calendarul de la Sarmizegetusa Regia,* Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1980, p. 13.

[54] Gh. Ivanovici, Max Solomon, *Pe urmele dramurilor şi ocalelor,* în „Magazin istoric", IV (1970), nr. 2 (35), p. 83.

[55] E. Poenaru, C. Samoilă, S. Bobancu, *Calendarul de la Sarmizegetusa,* partea I, în „Magazin istoric", XI (1977), nr. 6 (123), p. 29.

[56] Ovidiu Drimba, *op. cit.,* vol. I, p. 800.

[57] E. Poenaru, C. Samoilă, S. Bobancu, *Calendarul de la Sarmizegetusa,* partea a II-a, în „Magazin istoric", XI (1977), nr. 7 (124), p. 27.

3. Îndepărtații noştri strămoşi au introdus în mecanismul calendarului lor o reformă – aceea a secolelor de 91 de ani – care nu numai că făcea ca în momentul corecturii cu o zi timpul astronomic exact să nu fie depăşit, dar realiza şi o asemenea precizie, încât putem spune că momentul corecturii la 2275 ani ducea originea timpului calendaristic aproape suprapusă peste timpul astronomic exact[58].

4. Un an din calendarul civil dacic avea 47 de săptămâni. Săptămânile din calendarul civil dacic erau de 3 tipuri, de 6, 7 şi 8 zile. Succesiunea tipurilor de săptămâni era permanent imuabilă (indiferent de cuantificarea timpului în ani) şi era dată de structura numerică a micului sanctuar circular.

5. Un an din calendarul ritualic dacic avea 60 de săptămâni, toate având câte 6 zile. Fiecare an ritualic se corecta la sfârşit, cu ajutorul unor structuri anume construite, cu 4, 5, 6 sau 7 zile, aliniindu-se calendarului civil.

6. Sistemul calendaristic dacic (adică ambele tipuri de calendare) avea proprietatea remarcabilă de a poziționa prima zi a anului nou de fiecare dată, în prima zi a unei săptămâni.

7. Zilele de corecție (ale anului, ciclului, secolului etc.) aveau fiecare un corespondent material în structura numerică a sanctuarelor.

8. Calendarul dacic are proprietatea de a rămâne (după ciclu, secol etc.) în urma timpului astronomic, astfel încât corecția lui să poată fi făcută prin adăugarea unei zile (de corecție), şi nu prin „saltul" peste o zi (scoaterea ei din calendar).

9. Toate corecțiile se făceau întotdeauna la sfârşit de an[59].

Specialiştii au făcut calcule comparative, arătând că valoarea anului tropic de 365, 24 zile este în calendarul dacic, după orice număr de ani ficşi de 360 de zile, tot de 360 de zile, după un ciclu necorectat de 13 ani, de 365, 15 zile, după un ciclu corectat de 13 ani, de 365, 23 de zile. Comparativ cu calendarul iulian, în care valoarea în zile a anului mediu este de 365, 25 zile, calendarul dacic, după un secol corectat de 104 ani este de 365, 24 zile, la fel ca şi după un secol corectat de 91 de ani. În raport cu calendarul gregorian (un an are 365, 24 zile), calendarul dacic avea, după un „multisecol" corectat de 520 de ani, aceeaşi valoare, ca şi calendarul maya. Aceeaşi valoare a anului calendaristic exista la daci, după un „multisecol" corectat de 2275 de ani[60].

Am insistat asupra acestei probleme, pentru a înțelege evoluția calendarului pe meleagurile noastre, făcând observația că „însuşirea" de către daci a unor date calendaristice s-a făcut cu prudență.

O. Buhociu spunea că: „În orientarea în lume a unui popor, calendarul se iveşte odată cu poporul însuşi, fără să-l mai poată părăsi, dezvoltându-l neîncetat. Calendarul concentrează şi conduce o bună parte din experiența milenară a grupurilor sociale, a etniilor şi națiunilor, fiind sub aspectul său cel mai general o intuiție reuşită, căci raționalitatea lui se ridică cosmic prin mişcarea regulată a corpurilor cereşti"[61]. Calendarul

58 *Ibidem.*

59 Şerban Bobancu, Cornel Samoilă, Emil Poenaru, *op. cit.*, pp. 163-164.

60 *Ibidem,* p. 166.

61 O. Buhociu, *Folclorul de iarnă, ziorile şi poezia păstorească,* Bucureşti, Editura Minerva, 1979, p. 9.

ştiinţific, despre care am vorbit, care încadrează geografia, climatul, sezoanele (anotimpurile), îl eliberează pe om de supunerea de ele. Prin calendar se exprimă în acelaşi timp riturile şi credinţele ce formează cultura unui popor. Desprinderea calendarului de cultura populară şi de comportamentul societăţii ar duce la o noţiune abstractă, fără putere formatoare, în cele din urmă fără specific etnic, respectiv naţional, lăsând în urma dispariţiei sale un pustiu sufletesc.

Sufletul curat al românului se reflectă şi în calendarul popular, folcloric sau etnografic, în calendarul agrar, în calendarul tradiţional de muncă sau în calendarul mitic. Simion Florea Marian ne arată că: „Românul de la ţară, care n-a ajuns încă până la acel grad de cultură ca să poată ceti şi şti din cărţi astronomice, de pe termometre, barometre şi din calendare schimbarea timpului, se mulţumeşte cu experienţa şi cu ceea ce a moştenit de la străbunii săi, cari l-au învăţat a cunoaşte când e vreme bună şi când rea şi cum are să se poarte, ca să nimerească mai bine cu semănăturile sale, să n-aibă nici o scădere într-însele, şi ori în care întreprindere să nu-i fie munca în zadar. Pentru români, acela e calendar adevărat care-i spune cu acurateţă schimbarea timpului, când va ploua şi când va fi vreme bună. Aşa un călindar însă nimeni nu-l poate face mai bine şi mai nimerit de cum şi-l face el singur”[62].

În perioade mai vechi, când omul nu ajunsese la o concepţie abstractă asupra timpului, obiceiurile de muncă aveau funcţia de a marca timpul procesului productiv, începutul şi sfârşitul sezoanelor de muncă, mai ales la colectivităţile agro-pastorale. Ciclul obiceiurilor agrare stă în legătură cu calendarul muncilor tradiţionale, deoarece muncile agricole erau marcate de un anumit obicei. În calendarul tradiţional al muncilor agricole, noul an începea odată cu declanşarea muncilor agricole (aratul, semănatul), urma perioada de dezvoltare a culturilor şi a muncilor de întreţinere a lor şi, în sfârşit, etapa finală: recoltarea, prelucrarea (de exemplu, măcinatul) şi depozitarea produselor agricole obţinute[63].

Este semnificativ faptul că, alături de denumirile oficiale ale lunilor anului (de origine romană, aşa cum am văzut), s-au păstrat şi denumirile tradiţionale româneşti, mai plastice adesea în ceea ce priveşte aspectul vremii, activităţile productive ce se cereau desfăşurate sau anumite obiceiuri specifice din respectiva perioadă. Iată câteva exemple: februarie – „Făurar”, când se pregăteau „fiarele aratului”, adică plugurile: „Faur sau făurariu şi făurar, adecă luna faurilor de fier, cari pregătesc fiarele aratului, sau pentru că „Faur ferecă şi desferecă”, şi anume: „Două săptămâni ferică/ Iar două desferică”, adică ninge şi plouă, îngheaţă şi dezgheaţă, e ger şi căldură”[64]. La fel, denumirile lunilor: martie – „Mărţişor”, mai – „Florar”, „Frunzar”, iunie – „Cireşar”, iulie – „Cuptor” („luna coacerilor”), august – „Secerar”, noiembrie – „Brumar”[65].

Putem vorbi la poporul român şi despre un calendar mitic, relevat de aceste denumiri populare ale lunilor, care sunt personificate în bătrâni sau tineri, pe seama cărora s-au născut

[62] Simion Florea Marian, *Sărbătorile la români. Studiu etnografic,* vol. I, *Cârnilegile,* ediţie îngrijită şi introducere de Iordan Datcu, Bucureşti, Editura „Grai şi suflet-Cultura Naţională”, 2001, pp. 70-71.

[63] Alexandru Popescu, *Tradiţii de muncă româneşti în obiceiuri, folclor, artă populară,* Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1986, p. 97.

[64] Simion Florea Marian, *op. cit.,* p. 73.

[65] *Ibidem,* p. 87.

legende. Astfel, într-o legendă sunt reprezentate lunile Martie şi Aprilie prin doi moşnegi. Se insistă însă asupra reprezentării *Moşneagului Martie,* hâtru şi capricios, căruia îi place să-şi bată joc de semenii lui, de celelalte luni, precum şi de oameni. Îşi bate joc de Aprilie, care, invitat la masă de Martie, s-a dus în vizită în căruţă. Martie atunci s-a pornit pe nins, iar Aprilie s-a oprit în drum şi şi-a făcut o sanie. Atunci Martie a stârnit o ploaie, iar Aprilie şi-a făcut o luntre, ca să ajungă la Martie. Este cunoscut, apoi, faptul că în martie au loc zilele Babelor (primele 9 zile) şi Zilele Moşilor (următoarele 9 zile), care sunt reprezentări mitice ale intemperiilor ce ţin atât de deziernare, cât şi de împrimăvărare[66].

I.A. Candrea ne atrage atenţia asupra faptului că în textele descântecelor şi vrăjilor, unde conservarea autenticismului este mai sesizabilă datorită caracterului tăinuit al practicării (şi conservării lor), găsim de asemenea elemente sugestive cu caracter mitologic, care fac referire la calendarul dacilor, cum ar fi urarea „Să trăieşti 104 ani", care nu poate să nu ne ducă la amintirea ciclului dacic cu acelaşi număr de ani, o imagine a marelui sanctuar dreptunghiular cu „40 de tamburi" sau coloane[67].

Romulus Vulcănescu ne atrage atenţia asupra faptului că stâlpii de la sanctuarul din Grădiştea Muncelului, ca şi troiţele, aveau rolul de a fi semne ale timpului şi serveau ca instrumente pentru orientarea în timp, fapt despre care ne amintesc şi astăzi unele creaţii folclorice, ca:

„Stâlpurile pe cărare
Stau cu faţa către soare…".

Deşi nu mai întâlnim la răspântii de drumuri vechii stâlpi, care erau consideraţi de cei ce se socoteau iniţiaţi drept cadrane solare şi lunare care indicau direcţia *sud,* întâlnim la ora actuală troiţele, despre care creaţiile folclorice ne spun:

„După troiţa-n picioare
Cunoşti luna când răsare
Şi noaptea cât e de mare…"

Iar după cum cădea umbra troiţei pe unul sau altul din drumurile răscrucii, se putea prevesti „ceasul rău" sau „ceasul bun", din zi sau noapte. Când noaptea troiţa îşi pierdea umbra, se spunea că „roiesc în jurul ei necuraţii, ca lăcustele" şi atunci omul trebuia „să se lipsească de apărarea ei"[68].

În orânduirea feudală, începutul anului a variat de la popor la popor, de la epocă la epocă, întrebuinţându-se, în aceeaşi ţară, pentru o perioadă de timp, un început de an sau *stil,* pentru ca ulterior să se treacă la alte *stiluri.* Cunoaşterea lor prezintă un interes deosebit în stabilirea concordanţei datelor din izvoarele medievale cu sistemul modern de datare. S-au folosit în evul mediu european următoarele începuturi de an:

a) *1 martie* sau *stilul veneţian,* întrebuinţat multă vreme în Veneţia, a mai fost utilizat în Franţa merovingiană (secolele VI-VII), precum şi în Rusia până în secolul al XIII-lea.

---

[66] Romulus Vulcănescu, *Mitologie română,* Editura Academiei Republicii Socialiste România, Bucureşti, 1985, p. 435.

[67] E. Poenaru, C. Samoilă, Ş. Bobancu, *Calendarul de la Sarmizegetusa,* partea a II-a, p. 28.

[68] Romulus Vulcănescu, *Coloana cerului,* Editura Academiei Republicii Socialiste România, Bucureşti, 1972, p. 186.

b) *25 martie (stilul Bunei Vestiri)* a avut curs în cancelaria regilor francezi, sub influenţa normandă (în secolele X-XI), iar în unele regiuni ale Franţei până în secolul al XVI-lea; în Anglia, din secolul al XIII-lea până în 1752, când s-a admis stilul de 1 ianuarie; în Italia, mai ales la Florenţa (de aceea i s-a şi zis *stilul florentin).*

c) *Ziua de Paşti (stilul gallicus* sau *francez),* deci un început de an instabil, pentru că Paştile sunt o sărbătoare mobilă pe un interval de 35 de zile. Acest stil s-a folosit în cancelaria regală franceză începând din secolul al XI-lea până în 1564, când s-a trecut la stilul de 1 ianuarie.

d) *1 septembrie (stilul bizantin* sau *eclesiastic)* a fost întrebuinţat în Imperiul bizantin, în Rusia (din secolul al XIII-lea până în 1700) şi în toate ţările de religie creştină ortodoxă). Acest stil respectă o veche tradiţie iudaică, potrivit căreia în ziua de 1 septembrie a început Dumnezeu crearea lumii, după cum spune Mineiul lunii septembrie la sinaxarul zilei de 1 septembrie, iar Mântuitorul Iisus Hristos şi-a început activitatea publică, pentru mântuirea neamului omenesc din robia păcatului'[69]. Pornind de la această concepţie religioasă, în Imperiul Bizantin s-a inaugurat era de la facerea lumii, care s-a stabilit definitiv în secolul al VII-lea, documentele oficiale fiind datate începând cu 1 septembrie 5509 de la facerea lumii[70].

e) *25 decembrie* sau *stilul de Crăciun* a fost cel mai mult întrebuinţat în Germania (până în secolul al XVI-lea), în Anglia (din secolul al VII-lea până în secolul al XIII-lea) şi în ţările catolice. În cancelaria papală era folosit în secolele XIV-VIII şi denumit *stilus curiae Romanae.*

f) *1 ianuarie,* care în vremea noastră cunoaşte o întrebuinţare aproape generală, a pătruns anevoie în uzul popoarelor. În Scandinavia se pare că acest stil se practica încă din secolul al XIII-lea. În secolul al XIV-lea a fost folosit în Polonia şi Ungaria. Germania, Franţa şi Spania îl adoptă în secolul al XVI-lea, cancelaria papală în secolul al XVII-lea şi Rusia în 1700[71].

3. Reforma calendaristică făcută de Caius Iulius Caesar. De-a lungul istoriei, timpul a trecut, şi-a văzut de mersul său, anii s-au scurs. Oamenii de ştiinţă observaseră că anul solar nu are chiar 365 de zile şi 6 ore, fix. Un învăţat grec, născut la Niceea şi care a trăit în secolul II î.Hr. (c. 190-125 î.Hr.), considerat cel mai mare astronom al antichităţii, a catalogat peste 1000 de stele, împărţindu-le după strălucire în şase mărimi. A descoperit legea precesiei echinocţiilor, adică deplasarea lentă, în sens retrograd, a punctelor echinocţiale (punctul vernal şi punctul autumnal) pe eliptică, datorită atracţiei exercitate de Lună şi de Soare asupra umflăturii ecuatoriale a Pământului şi asupra neomogenităţilor structurale ale acestuia. Perioada precesiei este de circa 26.000 de ani[72].

---

[69] Arhim. Veniamin Micle, *Octoihul Ieromonahului Macarie (1510-2010)*, Sfânta Mănăstire Bistriţa, Eparhia Râmnicului, 2010, p. 12, nota 3.

[70] Pr. Prof. Dr. Emanoil Băbuş, *Valenţele timpului şi măsurarea lui în Imperiul Bizantin,* în „Lumina de Duminică”, săptămânal de spiritualitate şi atitudine creştină, anul VI, nr. 22 (239), 6 iunie 2010, p. 6.

[71] Prof. Dr. Doc. Ion Ionaşcu, *op. cit.,* pp. 62-63.

[72] *Mic dicţionar enciclopedic, ed. cit.,* p. 803.

Acest savant s-a numit Hipparchos şi a determinat şi durata anului solar, dându-şi seama că acesta este mai mic decât 365 de zile şi 6 ore, cam cu 11 minute.

Anul calendaristic fiind deci mai lung decât cel ceresc, se termina mereu după ce s-a încheiat acesta din urmă. În secolul I î.Hr., decalajul calendarului lunaro-solar roman față de anul astronomic ajunsese, în ciuda intercalărilor practicate, la 90 de zile: martie, lună de primăvară, cădea în plină iarnă, ceea ce contravenea spiritului organizat al romanilor. Această situație anormală l-a determinat pe împăratul Caius Iulius Caesar (100-44 î.Hr.), unul dintre cei mai străluciți strategi ai antichității, în calitatea sa de pontifex maximus, să se gândească la o reformă a calendarului, pentru a pune ordine în acest domeniu. Pentru aceasta, el a făcut apel la ştiința astronomului egiptean de origine greacă din Alexandria, cel mai important centru astronomic şi cultural al lumii elenistice şi romane. Mai întâi, pentru eliminarea diferenței la care se ajunsese între anul civil şi anul tropic, s-au introdus două luni suplimentare (de 34 şi 33 de zile), acestea fiind intercalate între *November* şi *December,* realizându-se un an de 15 luni sau 445 de zile (numit *anul confuziunii),* care a durat din octombrie 47 până la *1 ianuarie 45 înainte de Hristos.* La această dată s-a adoptat noul calendar iulian, numit şi *„stilul iulian”* sau *stilul vechi*[73], dată corespunzătoare anului 708 *ab urbe condita*.

Prin reforma calendaristică aplicată atunci în cuprinsul Imperiului roman, Sosigene, cunoscând durata anului tropic, a restabilit mai întâi coincidența anului civil cu cel astronomic şi apoi a stabilit pentru viitor durata anului calendaristic la 365 de zile, iar pentru că diferența de 5 ore, 48 minute şi aproximativ 46 secunde dintre durata anului tropic şi cea a anului civil în patru ani face aproape o zi, a hotărât să se adauge câte o zi în plus la fiecare patru ani. Anul de 366 de zile, care trebuia să revină din patru în patru ani, s-a numit an bisextilis (*an bisect),* de la cuvântul *bis sextilis, pentru că în acei ani bisecți,* ziua în plus se adăuga sau se intercala între 23 şi 24 februarie (unde anterior se introducea *Mercedonius),* care, după numărătoarea romană, era ziua a şasea dinainte de Kalendele lui Martie (sexta kalenda Martii). Ziua intercalară se numea deci bis sexta kalendas Martii (bis. VI kal. Mart.), iar anul respectiv *bis-sextilis,* de unde cuvântul nostru *bisect.* În felul acesta, coincidența (echivalența) anului civil cu anul astronomic se restabilea după fiecare patru ani, sau 4 x 365 zile + 1 zi = 1461 zile[74].

După introducerea creştinismului în Imperiul roman, ziua bisectă a fost deplasată la sfârşitul lui *Februarius* ca a 29-a zi, ceea ce nu a modificat sistemul. Totodată, Sosigene a păstrat împărțirea anului în 12 luni, dintre care unele de câte 30 de zile, iar altele de câte 31 de zile, afară de februarie, care avea 28 de zile în anii obişnuiți (comuni) şi 29 de zile în anii bisecți. În calendarul astfel alcătuit de către Sosigene, echinocțiul de primăvară cădea la 24 martie. Acest calendar a rămas în întrebuințarea romanilor, cu numele de *calendarul iulian,* după numele reformatorului său. El a fost moştenit ca atare şi de creştini, care au introdus în el sărbătorile specifice creştine şi

[73] Prof. M. Şesan, *Îndreptarea şi uniformizarea calendarului şi poziția ortodoxă Română,* în „Mitropolia Moldovei şi Sucevei”, XLVI (1970), nr. 3-6, p. 230.

[74] Pr. Prof. Ene Branişte, *Problema unificării calendarului liturgic în Bisericile Ortodoxe,* în „Ortodoxia”, VII (1955), nr. 2, p. 183.

sistemul de împărțire a lunilor în *săptămâni,* moştenit de la evrei, înlocuind astfel *octada* romană (grupa de opt zile), precum şi împărțirea lor în *calende, ide* şi *none.*

Calendarul iulian nu era însă cu totul perfect, căci considerând trei ani de câte 365 de zile şi al patrulea de 366 de zile, în patru ani rămânea totuşi o diferență de 44 minute şi 56 secunde (câte 11 minute şi 14 secunde pe an), cu care anul civil sau calendaristic rămânea în urma celui astronomic. Această diferență pare neînsemnată pentru o viață de om şi poate rămâne nebăgată în seamă, dar cu timpul creşte şi devine perceptibilă în perioade mai mari de timp: în 128 de ani ea se ridica la o zi, în 384 de ani, la 3 zile, în 1283 de ani făceau 10 zile mai mult, în 2566 de ani făceau 20 de zile mai mult, în 3849 de ani făceau 30 de zile mai mult, adică după 3849 de ani, calendarul iulian arăta cu o lună mai târziu decât anul tropic[75].

Este interesant de observat că reformatorii calendarului, adică astronomul Sosigene şi ceilalți sfetnici ai lui Iulius Cezar, atunci când au întocmit metoda lor de bisectare a anilor, au cunoscut legile lui Hipparc, dar au considerat diferența de 11 minute ca un lucru neînsemnat şi de aceea nu s-au ocupat de ea. Dacă ar fi luat în seamă legile lui Hipparc, metoda lui Sosigene de bisectare a anilor, abia după 300 de ani ar fi trebuit să introducă o zi[76].

Datorită acestor diferențe s-ar fi ajuns, cu timpul, ca sărbătorile creştine, stabilite pentru anotimpul iernii, să fie serbate în primăvară, apoi în vară, în toamnă şi iarăşi în iarnă, dar cu un an întârziere față de anul tropic solar. Poate că ele ar fi rămas, totuşi, neobservate, dar lucrul care a dus la observarea greşelii mai cu repeziciune a fost serbarea Paştilor, cea mai mare sărbătoare a creştinității. Problema uniformizării datei Paştilor, care dusese de-a lungul timpului la dispute între creştini, a fost pusă pentru prima oară la Sinodul I ecumenic de la Niceea din anul 325. Echinocțiul de primăvară, pe care Sosigene îl fixase la 24 martie, peste 384 ani (adică pe vremea Sinodului I ecumenic) ajunsese să cadă la 21 martie. Părinții Sinodului de la Niceea au hotărât ca pe viitor să se considere ca dată a echinocțiului de primăvară ziua de 21 martie, fără să se ia alte măsuri de prevenire a întârzierii pe viitor. Din cauza comodității, s-a luat atunci data de 21 martie drept echinocțiu mutabil. Lucrul acesta a avut urmări dureroase şi, până la urmă, avea să ducă la o nouă reformă a calendarului[77].

Paştile reprezintă cea mai mare sărbătoare creştină, şi anume Învierea lui Iisus Hristos din morți. Termenul „paşti”, defectiv de singular (Sfintele Paşti), îl întâlnim mai întâi la evrei, sub forma *Pesah,* care se deduce de la rădăcina *Pasah* (a trecut) şi înseamnă în sens propriu zis *trecerea,* dar nu a Israeliților prin Marea Roşie, ci a îngerului exterminator în Egipt pe lângă casele Israeliților unse cu sângele mielului[78]. De aici a primit semnificația de crutare, mântuire, salvare. Această sărbătoare iudaică a fost o prefigurare a Paştilor creştine, a salvării tuturor oamenilor din robia şi din ghearele

[75] Pr. Dr. Athanasie Negoiță, *Calendarul Bisericii creştine,* în „Mitropolia Banatului”, XV (1965), nr. 1-3, p. 55.

[76] *Ibidem,* p. 56.

[77] Pr. Athanasie Negoiță, *Tehnica calendarului eclesiastic,* în „Mitropolia Banatului”, XV (1965), nr. 4-6, p. 316.

[78] Dr. Vasile Tarnavshi, *op. cit.*, p. 641, nota 1.

morții, fiind pentru noi biruința luminii asupra întunericului, a binelui asupra răului, a adevărului asupra neadevărului, a virtuții asupra păcatului.

4. Legătura dintre calendar şi Sfintele Paşti. Cu toate că Paştile creştinilor îşi aveau tipul (prefigurarea) în Paştile iudeilor, cele două mari sărbători şi-au păstrat independența necesară una față de cealaltă, având în vedere semnificația şi data la care erau sărbătorite. Paştile iudaice se serbau, după Lege, în fiecare an în seara zilei de 14 Nisan, adică în prima lună a anului evreiesc, lună care începea totdeauna imediat după echinocțiul de primăvară, deci primăvara. Atunci, iudeii junghiau, la templul din Ierusalim, mieii lor pascali. Răstignirea Mântuitorului a avut loc, după cum se ştie, tocmai vineri, în ziua de *14 Nisan,* când se serbau Paştile iudaice. Data aceasta *fixă* coincidea, de fapt, cu prima lună plină de după echinocțiul de primăvară. Imediat a doua zi începea Sărbătoarea Azimelor (numită aşa pentru că pe parcursul ei era poruncit să se mănânce numai pâine nedospită) şi împreună cu prima zi de Paşti ținea 7 zile (15-22 Nisan)[79].

Am putea numi acest eveniment al răstignirii o coincidență. Dar nu este întâmplător acest fapt, pentru că adevăratul Miel pascal, care a ridicat păcatele lumii, adevărata jertfă care s-a adus pentru salvarea omului s-a petrecut tocmai în această zi, rânduită în mod special pentru ca prin sângele care se varsă atunci să fie cruțată, să fie salvată viața omenirii. Evreii trebuia să vadă în Iisus Hristos pe Mielul lui Dumnezeu (Agnus Dei), care avea să înlocuiască o dată pentru totdeauna jertfele sângeroase ale animalelor din Vechiul Testament. Dar n-a fost să fie aşa în mintea lor. De aceea, ei încă îl mai aşteaptă pe Mesia. Această coincidență de dată calendaristică între jertfa mielului pascal iudaic şi jertfa lui Iisus Hristos pe lemnul crucii exprimă simbolul, semnificația, sensul şi importanța salvatoare a jertfei lui Iisus Hristos.

Cercetătorul Ferdinand Prat aşează data patimilor Domnului la 18 martie anul 29[80]. După această dată, a avut loc Învierea lui Iisus Hristos din morți, în dimineața zilei de *16 Nisan,* adică a treia zi după răstignire şi îngropare. Aceasta era „ziua întâia a săptămânii şi urma după sabat. Sfintele Evanghelii ne spun că după Înviere, înainte de revărsatul zorilor, la întâlnirea dintre noaptea de sâmbătă, ziua de odihnă a Evreilor (sabatul) şi cea următoare, cu care începea săptămâna lor, adică Duminica noastră, Domnul S-a arătat şi apoi a vorbit cu Apostolii şi cu ucenicii Săi (Matei 28, 9-17; Marcu 16, 9-14).

În amintirea marelui eveniment al Învierii şi mai ales întru cinstirea şi preamărirea operei realizată de Iisus Hristos prin înviere, Apostolii şi toți creştinii au început să serbeze acest eveniment atât în fiecare primă zi a săptămânii", adică Duminica, cât şi în zilele de aniversare anuală, adică primăvara. Paştile erau serbate de creştini în Duminica din săptămâna azimelor evreieşti, deci nu în ziua de Paşti a evreilor, ci în prima Duminică ce urma după 14 Nisan. Cu toate că Paştile evreilor au servit, aşa cum am arătat, drept tip al Paştilor creştine – deşi acestea din urmă s-au serbat în strânsă legătură de timp cu Paştile evreieşti – totuşi Paştile creştinilor, fiind o desăvârşire, o încoronare

[79] Pr. Dr. Athanasie Negoiță, *Calendarul Bisericii creştine,* p. 57, nota 13.
[80] *Ibidem,* p. 56.

spirituală a celorlalte, şi-au cucerit de la început şi şi-au păstrat tot timpul independenţa şi superioritatea faţă de cele evreieşti[81].

Sărbătoarea creştină a Paştilor, multă vreme, s-a serbat împreună cu Paştile Iudeilor, căci Mântuitorul a fost răstignit şi a înviat în timpul Pesahului iudaic. În secolul I d.Hr., primii creştini au obişnuit să serbeze Paştile lor în prima Duminică, după lună plină, care urma echinocţiului de primăvară. Deci, în Duminica respectivă toţi creştinii din lume serbau Paştile. În secolul al II-lea d.Hr., apar iudeo-creştinii sau creştinii iudaizanţi (proveniţi dintre iudei), care socoteau că pot serba Paştile creştine în orice zi a săptămânii, deoarece ei la 14 şi 15 Nisan comemorau Patimile sau „Paştile Răstignirii", iar la 16 Nisan „Paştile Învierii". Cei care începeau totdeauna serbarea Paştilor la 14 Nisan şi care trăiau în Asia proconsulară au fost numiţi *„quartodecimani"* sau *„tetradiţi"*. Ei, prin practica lor, au cauzat multe neînţelegeri între Biserica Asiei Mici şi Biserica Romei, cunoscute sub denumirea de controverse pascale, mai ales între Arucet, episcopul Romei, şi Policarp, episcopul Smirnei, pe la anul 155, când acesta a vizitat Roma[82].

O altă tendinţă iudaizantă întâlnim în secolul al III-lea în Antiohia Siriei, Mesopotamia şi o parte a Ciliciei. Creştinii din aceste ţinuturi pretindeau ca Duminica serbării Paştilor să nu se depărteze cu nimic de săptămâna azimelor evreieşti. De aceea, ei serbau Paştile în Duminica din săptămâna Paştilor iudaice şi, fiind partizani ai Paştilor celor dintâi sau ale Vechiului Testament, ei au fost numiţi *„protopashiţi"*. Aceştia serbau Paştile uneori chiar înainte de timpul rânduit pentru această prăznuire, legându-se în mod iraţional şi fără niciun temei de data Paştilor iudaice, ceea ce i-a dus în mod inevitabil şi la greşeli, între care şi aceea că ei în câte un an serbau Paştile de două ori – o dată după echinocţiul de primăvară şi a doua oară înaintea acestui echinocţiu – iar în anul următor nu le serbau deloc.

Se crease aşadar o situaţie anormală şi neliniştitoare în rândul creştinilor, prin înseşi inconvenientele pe care le aduseseră aceste controverse. Pe când quartodecimanii serbau faptul *creştin,* în felul lor, adică bucuria pascală la 14 Nisan, marea majoritate a creştinilor continuau să postească (iudaizanţii), cu sentimentul dureros al patimilor şi morţii Domnului, până la Duminica Paştilor Învierii. Aceştia comemorau momentele patimilor Mântuitorului, pe când quartodecimanii se aflau în nepostire şi bucurie pascală de la 14 Nisan. Atunci un asemenea lucru avea mare importanţă şi este ceea ce bătea mai mult la ochi atât iudeilor, cât şi păgânilor[83].

Biserica a condamnat de timpuriu ambele practici, asimilându-le cu o erezie şi luând împotriva lor măsuri aspre prin repetate dispoziţiuni oficiale, deşi aceste controverse vor stărui în tot cursul secolului al IV-lea şi chiar mai târziu. Astfel, *Canonul 7 apostolic* interzice serbarea Paştilor odată cu iudeii, înainte de echinocţiul de primăvară,

[81] Pr. Dr. Spiridon Cândea, *Necesitatea unităţii pascale creştine,* p. 381.

[82] Eusebiu Popovici, *Istoria bisericească universală şi statistica bisericească,* vol. I, ediţia a II-a, Bucureşti, Tipografia Cărţilor Bisericeşti, 1925, p. 413.

[83] Teodor M. Popescu, *Problema stabilizării datei Paştilor. Privire istorică asupra divergenţelor şi computurilor pascale. Încercări de îndreptare. Greutatea şi necesitatea unui acord. Propuneri şi posibilităţi actuale,* în „Ortodoxia", XVI (1964), nr. 3, pp. 340-341.

iar *Constituțiile Apostolice* (cartea a V-a, cap. 17) îndeamnă pe creştini să se lase de obiceiul de a serba Paştile odată cu iudeii, stabilind că Paştile trebuie serbate numai *după echinocțiu* şi numai *duminica.* În acelaşi timp, Sinodul de la Arelate (314), a hotărât, prin canonul 1, ca toți creştinii să țină Paştile „într-o zi şi un timp în toată lumea”[84].

5. Sinodul I ecumenic şi sărbătoarea Paştilor. Aceasta era situația la vremea Sinodului I ecumenic, în anul 325, pe care istoricul Eusebiu de Cezareea o deplânge cu aceste cuvinte: „Mai era însă şi altă boală – mai veche şi necruțătoare – care de multă vreme iscase neînțelegeri în Biserică, anume sfada privitoare la sărbătorirea Paştilor. Unii susțineau că se cuveneau păstrate rânduielile iudeilor, în vreme ce alții cereau să fie respectată data exactă, şi să nu ne luăm după rătăcirea unor oameni şi aşa aflați în afara binecuvântării evanghelice. Or, de vreme ce şi în privința aceasta mulțimile de pretutindeni ajunseseră de multă vreme să nu se mai poată înțelege, încurcând Dumnezeieştile Scripturi în aşa fel încât nimeni nu le mai putea descurca (fiindcă la vremea unuia şi aceluiaşi praznic, datorită deosebirilor de dată, prăznuitorii îi aduceau cinstire în chipuri foarte deosebite: în timp ce unii se mai nevoiau în post, ceilalți îşi aflaseră limanul de linişte), nimeni nu se mai dovedea în stare să afle acestui rău leacul; părțile învrăjbite păreau deopotrivă de puternice”[85]. Mai departe, ne spune Eusebiu de Cezareea: „Numai Dumnezeului Celui Atotputernic îi era lesne să le găsească leacul; or, spre revărsarea facerilor Sale de bine, iată că dintre toți oamenii de pe lume El l-a aflat doar pe Constantin”.

Actele sinodului, la care au luat parte 318 episcopi, nu ni s-au păstrat. Ceea ce cunoaştem despre lucrările sale, cu privire la sărbătoarea Paştilor, ştim tot de la marele istoric bisericesc Eusebiu de Cezareea, care, în scrierea sa „Despre viața lui Constantin”, ne reproduce scrisoarea (epistola) irenică pe care împăratul a trimis-o episcopilor care nu putuseră lua parte la sinod. În *Epistola circulară* se subliniază mai ales necesitatea de a se serba Paştile într-una şi aceeaşi zi de către toți creştinii, şi nu o dată cu iudeii; Paştile creştinilor să nu aibă nimic comun cu al iudeilor şi Biserica creştină să continue şi de acum înainte să serbeze Sfintele Paşti, după dreapta sa orânduire, pe care a primit-o şi a păzit-o nealterată încă din ziua patimilor Domnului şi până în prezent[86].

Când vorbea despre această orânduire „mai bună şi mai dreaptă”, Sinodul se referea, desigur, la principiile recunoscute de întreaga Biserică de atunci, ale **canonului pascal alexandrin,** care fuseseră stabilite definitiv încă din secolul trecut (între 284-322). Aceste principii, a căror formulare este pusă de obicei pe seama Părinților de la Niceea, dar pe care aceştia numai le-au consfințit, se rezumă la următoarea regulă:

---

[84] Pr. prof. dr. Ioan Rămureanu, Pr. prof. dr. Milan Şesan, Pr. prof. dr. Teodor Bodogae, *Istoria bisericească universală,* vol. I (1-1054), ediția a III-a revăzută şi completată, Bucureşti, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1987, p. 211.

[85] Eusebiu de Cezareea, „Viața lui Constantin cel Mare”, III, 5, traducere şi note de Radu Alexandrescu, în volumul Eusebiu de Cezareea, *Scrieri,* Partea a doua, Colecția „Părinți şi scriitori Bisericeşti”, vol. 14, Bucureşti, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1991, p. 127.

[86] *Viața lui Constantin,* III, 17-20, în *ed. cit.,* pp. 132-135.

Paştile să se serbeze totdeauna, în toată creştinitatea, în prima Duminică ce urmează îndată după luna plină de după echinocţiul de primăvară[87]. Sinodul de la Niceea a lăsat în grija episcopului din Alexandria, cel mai renumit centru de studii astronomice şi matematice din timpul acela, ca pe viitor să fixeze el, în fiecare an, data serbării Paştilor şi să o comunice şi celorlalte Biserici. Episcopul de Alexandria anunţa încă din secolul al II-lea această dată, prin *enciclice sărbătoreşti (festive),* care au fost înlocuite cu *pashalii* sau *table pascale*, acestea ajungând, în urma unor calcule tehnice, iar nu pe observaţia ştiinţifică a fenomenelor cereşti, la *table pascale perpetue,* care indicau data Paştilor pentru toate vremurile, adică pentru totdeauna[88].

Dar această dispoziţie dată la Sinodul I ecumenic nu s-a putut aplica, din cauză că Biserica Romei nu a voit să adopte calculul pascal stabilit de episcopul Alexandriei. Deosebirile dintre Apus şi Răsărit se pare că proveneau mai ales din faptul că, pe când Alexandrinii socoteau echinocţiul de primăvară la 21 martie, cei de la Roma îl fixaseră la 18 martie. Marele merit de a fi reuşit să aducă Apusul în acord cu Răsăritul în privinţa datei serbării Paştilor îl are un român, călugărul dobrogean Dionisie Exiguul (cel Mic, cel Smerit), care a alcătuit în anul 525 o tablă pascală, tablă sau tabelă care nu făcea altceva decât să continue pe aceea a Sfântului Chiril al Alexandriei. Calculele făcute de el s-au bazat aşadar în întregime pe ciclul alexandrin de 19 ani, ne mai lăsând loc pentru nici o diferenţă. Acesta fiind abatele (stareţul) unei mănăstiri din Roma, tabelele pascale întocmite de el au fost primite de întreg Apusul creştin şi continuate secole de-a rândul. În cartea sa scrisă în anul 525 şi intitulată *Liber de Paschate,* Dionisie Exiguul a folosit pentru prima dată expresia: *„Anno Domini nostri Jesu Christi",* renunţând la *era diocleţiană* în ceea ce priveşte numărătoarea anilor şi introducând astfel numărătoarea anilor „ab Incarnatione Domini" (de la Naşterea Domnului Hristos)[89].

Dionisie Exiguul a aşezat Naşterea Domnului Hristos la data de 25 decembrie a anului 753 de la zidirea Romei, inaugurând astfel era creştină, a cărei răspândire s-a produs lent, încet, deoarece ea a apărut prea târziu în istorie. Până prin secolele XVI-XVII fuseseră în uz alte ere şi lumea se obişnuise să le folosească pe acestea. Abia în secolul al XVIII-lea s-a decis să se numere anii de la Naşterea lui Hristos încoace şi de la Naşterea Sa încolo, deosebind pe unii de alţii prin cuvintele *înainte* şi *după* Naşterea lui Hristos. Faptul se datoreşte savanţilor englezi[90]. Când s-a adoptat acest procedeu, adică de a număra anii de la Hristos, din nefericire, s-a făcut o greşeală din punct de vedere matematic. Nu s-a socotit nici un an cu zero, ci anul 1 după Hristos a urmat imediat după anul 1 înainte de Hristos. Astronomii au rectificat această greşeală, căci ei desemnează anul 1 înainte de Hristos, ca anul zero şi ceilalţi ani înainte de Naşterea lui Hristos cu semnul minus aşezat înainte. Prin această desemnare logică şi justă din punct de vedere matematic, socotirea intervalelor de timp între expresiile *înainte* şi *după* Naşterea lui Hristos devine mai simplă şi mai sigură.

Iniţiatorul cronologiei creştine, Dionisie Exiguul, a greşit însă calculul când a fixat începutul erei creştine, punând ziua Naşterii Domnului pe data de 25 decembrie 749 a

---

[87] Eusebiu Popovici, *op. cit.,* Bucureşti, 1926, vol. II, p. 98.
[88] Pr. Prof. Ene Branişte, *Problema unificării calendarului liturgic în Bisericile Ortodoxe,* p. 187.
[89] Pr. Prof. M. Şesan, *Îndreptarea şi uniformizarea calendarului şi poziţia ortodoxă română,* p. 231.
[90] Pr. Dr. Athanasie Negoiţă, *Calendarul Bisericii creştine,* p. 52.

erei romane, căci Irod Idumeul, care l-a prigonit pe Iisus şi i-a omorât pe pruncii din Betleem a murit înainte de data de 10 aprilie a anului 750, prin urmare, începutul „erei creştine” pe data de 1 ianuarie 754, sau a anului 1 creştin, era de fapt întârziat faţă de data adevărată a venirii Mântuitorului în lume, cu 4 ani, dar aceasta nu afectează cu nimic acest eveniment[91].

Opt secole întregi a ținut unitatea prăznuirii Sfintelor Paşti în aceeaşi zi, de toată Biserica creştină, adică de creştinii din Apus şi din Răsărit, adică de la Carol cel Mare (768-814) şi până la papa Grigorie al XIII-lea (1572-1585)[92].

6. Îndreptarea calendarului în Apus (Reforma gregoriană). Cele două neajunsuri ale calendarului iulian, adică depăşirea echinocțiului real şi *proemptoza* lunii (diferența de timp în minus produsă în cursul fazelor lunii) au continuat în decursul timpului, cele circa 11 minute şi 14,02 secunde de întârziere în fiecare an conducând la constatarea specialiştilor astronomi că „din 128 în 128 de ani echinocțiul de primăvară retrogradează cu o zi”[93]. Învățații vremii, atât în Răsărit, cât şi în Apus, au sesizat gravitatea greşelilor calendarului iulian şi au propus căpeteniilor Bisericii îndreptarea calendarului, pentru că tablele pascale nu mai corespundeau cu ziua lunii pline astronomice. În Răsărit, printre cei care au făcut astfel de sesizări şi propuneri, menționăm mai întâi pe **Nechifor Grigoraş**, care la anul 1324 a făcut propunere împăratului Andronic III Paleologul (1282-1328) şi conducerii Bisericii, ca să accepte o îndreptare a pascaliei, corectată de el cu cunoaşterea proemptozei lunare, care atunci era de trei zile. Nichifor Grigoraş susținea că până la anul 6300 (792 d.Hr.) s-au făcut îndreptările trebuitoare, „dar că de atunci şi până la noi ştiu că lucrul a rămas neglijat şi neîndreptat”[94]. Lucrarea marelui învățat şi istoric bizantin a fost apreciată, proiectul său a ajuns la patriarhul ecumenic Isaia (1323-1324), dar cei în drept au ezitat să-l aprobe, temându-se de opoziția şi de dezbinarea oamenilor simpli.

Un alt mare om de ştiință, **Matei Vlastare**, recunoscând justețea propunerii lui Grigoraş, a întocmit singur o *„Syntagmă”,* în 1335, în care constată că tabelele pascale nu mai corespundeau, deoarece s-au depărtat de ziua lunii pline astronomice. După acesta, călugărul *Isaac Arghyros* a reluat studiul problemei pascale, pe la 1371-1372, şi a arătat că echinocțiul este socotit mai târziu cu 7 zile. Acesta a susținut că este o abatere de la hotărârea Sinodului de la Niceea, dacă la serbarea Paştilor nu se ține seama de luna plină care cade între 15-20 martie, adică după echinocțiul adevărat, şi se aşteaptă luna plină următoare. El cerea îndreptarea calendarului, pentru ca tabelele pascale să corespundă cu datele astronomice.

De remarcat faptul că în Biserica Răsăritului (Orientală) existau, în secolul al XIV-lea, învățați greci care întocmeau pascaliologii şi cunoşteau bine efectele proemptozei Soarelui şi Lunii. Proemptoza soarelui înseamnă depăşirea echinocțiului de

---

91 Pr. Prof. M. Şesan, *op. cit.,* p. 231.

92 Pr. Dr. Athanasie Negoiță, *op. cit.,* p. 70.

93 Idem, *De ce Paştile catolicilor este adesea cu o săptămână înaintea celui ortodox, şi uneori cu o lună?,* în „Glasul Bisericii”, nr. 11-12/1982, p. 835.

94 Teodor M. Popescu, *Problema stabilizării datei Paştilor,* p. 381, nota 156.

primăvară din calendar, din pricina lungimii anului iulian față de cel tropic, iar proemptoza lunii este depăşirea fazelor lunii arătate de calendar, datorită tot imperfecțiunii calendarului iulian. Atât echinocțiul de primăvară, cât şi fazele lunii adevărate cădeau mai devreme decât cele arătate de calendarul iulian[95]. La aceşti învățați amintiți se mai adaugă, în Răsărit, Gheorghe Ghemist Plethon (†1450), care a avut preocupări pascaliologice şi dorința de îndreptare a calendarului[96].

În Apus au fost şi mai mulți învățați (astronomi, matematicieni, teologi, medici şi regi, care, între anii 1280 şi 1580, au cerut stăruitor îndreptarea calendarului şi a Pascaliei, arătând nepotrivirile calendarului iulian. Între aceştia, amintim pe *Ioan de Sacro Busto* (de Holywood), care, în 1232, a scris un tratat în care a recunoscut gravitatea greşelii calendarului, dar în acelaşi timp a declarat că o schimbare a acestuia, printr-un sinod, este oprită[97]. A urmat *regele Alfons al X-lea al Castiliei,* care în 1240 a convocat un colegiu de astronomi şi i-a încredințat calculul datelor juste ale calendarului. După mult studiu, pe la 1252, colegiul a stabilit lungimea anului solar cu aproximație de 28 de secunde. Ca temei al reformei calendarului, s-au întocmit, pe la 1262, *Tabelele planetare alfonsiene*[98].

Albertus Magnus (†1280), unul din cei mai învățați scolastici, a scris pe la 1262 despre erorile calendarului iulian. Învățatul apusean *Roger Bacon* (†1292) a adresat direct papei Clement al V-lea (1265-1268) un apel pentru îndreptarea calendarului, arătând că echinocțiul a ajuns la 12 martie şi că Paştile se serbează adeseori greşit, dar papa a murit prea degrabă şi nu a putut soluționa problema. Apoi renumitul sorbonist *Pierre de Ailly* (†1420), cardinalul german *Nicolaus de Cusa* (Cusanus, †1464), *Paul de Middelburg* (†1534), profesor de matematică şi astronomie la Padua, învățații *Andreas Stibonius,* teolog şi matematician, şi *Georg Stannstetter*, medic şi filosof de la Viena, dominicanul italian *Ignazio Danti* (Perusinus, †1586) şi mulți alții au cerut îndreptarea calendarului şi a pascaliei şi au arătat nepotrivirile calendarului iulian. Chiar şi la sinoadele apusene de la Constanța (1415) şi Basel (1434) s-a pus în discuție necesitatea îndreptării calendarului, fără să se ia însă vreo măsură practică. Conciliul de la Trident (1545-1563) va lua în discuție şi problema îndreptării calendarului (1563), delegând pe episcopul Romei să se îngrijească de acest lucru şi să ia măsurile ce va crede de cuviință[99].

De remarcat faptul că rămânerile în urmă ale calendarului iulian au început să fie observate şi în Biserica Ortodoxă Română. Astfel, viețuitorii Mănăstirii Neamț au scris într-un Pidalion de la această mănăstire că, pe la anul 1760, echinocțiul de primăvară (izomeria) coborâse de la 21 martie – cât era în timpul Sinodului I ecumenic – (dată după care s-a alcătuit Pascalia pe multe sute de ani), la 10 martie. „Pentru că şi noi vedem că izomeria a rămas, cu adevărat, cu 11 zile înapoi”. Iar într-un Ceaslov din

---

[95] Pr. Dr. Athanasie Negoiță, *Calendarul Bisericii creştine,* p. 75, nota 66.

[96] Teodor M. Popescu, *op. cit.,* p. 382.

[97] Pr. Dr. Athanasie Negoiță, *op. cit.,* p. 76.

[98] Arhim. Cleopa Ilie, *Despre credința ortodoxă,* Bucureşti, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1981, p. 258.

[99] Teodor M. Popescu, *op. cit.,* p. 383-387.

1816, Arhimandritul Nichifor de la Episcopia Buzăului constată şi scrie – fără a preciza, însă, ziua şi data când face această însemnare – că din greşelile calendarului faţă de Pascalia veche suntem cu 13 zile în urmă[100].

Aceste cercetări şi sesizări repetate au determinat pe papa Grigorie al XIII-lea (1572-1585) să înfăptuiască reforma calendaristică sau îndreptarea calendarului, reformă care a rămas cunoscută în istorie sub denumirea de *Reforma gregoriană.* În acest scop, papa a instituit o comisie, căreia i-a dat mandatul să studieze problema şi să facă propuneri concrete şi amănunţite pentru îndreptarea calendarului. Din comisie au făcut parte: medicul Luigi Lilio (Aloisius Lilius, †1576), matematician şi astronom italian, care a şi întocmit raportul, preotul iezuit german Christopher Clavius, spaniolul Petru Ciacorus şi Ignazio Danti. După moartea lui Luigi, proiectul a fost susţinut de fratele acestuia, Antonio Lilio. Raportul comisiei a fost aprobat şi de alţi celebri astronomi din vremea aceea. Papa Grigorie al XIII-lea a comunicat apoi proiectul şefilor statelor catolice şi unor înalte instituţii iezuite, punându-se în felul acesta de acord şi cu aceşti conducători.

Terminându-se lucrările, papa a anunţat prin bula *Inter gravissimas* din ziua de 24 februarie 1582 reforma calendarului iulian, prin următoarele măsuri:

1. Echinocţiul de primăvară este adus din ziua de 11 martie 1582 a calendarului iulian, la data de 21 martie 1582 a calendarului gregorian, aşa cum fusese el şi pe timpul Sinodului I ecumenic de la Niceea (325 d.Hr.). Această operaţie s-a făcut prin suprimarea celor 10 zile (5-14 octombrie 1582) din calendarul iulian. După ziua de joi 4 octombrie 1582 a urmat vineri 15 octombrie 1582. Prin această operaţie s-a desfiinţat decalajul de zece zile, existent atunci între anul astronomic şi anul iulian.

2. Pentru ca pe viitor să nu se mai repete eroarea, adică apariţia diferenţei de o zi după scurgerea celor 128 de ani iuliani, faţă de soare, s-a stabilit ca diferenţa de 3 zile, 2 ore, 53 minute şi 20 de secunde dintre anul solar şi cel iulian, în timp de 400 de ani, să fie eliminată numai în ce priveşte cele trei zile, fără celelalte fracţiuni de timp, transformându-se anii seculari bisecţi – la care primele două cifre, exprimând secolul, nu se împart exact cu 4 – în ani comuni de 365 de zile. În felul acesta, din cei patru ani seculari: 1600, 1700, 1800 şi 1900, anul 1600 rămânea bisect, de 366 de zile, pentru că 16 se divide exact cu 4, pe când ceilalţi trei ani deveneau ani comuni, cifrele 17, 18 şi 19 nefiind divizibile cu 4. Anul 2000 era iarăşi un an bisect, ca şi anul 2400 ş.a.m.d.

3. S-a făcut, de asemenea, îndreptarea erorii provenită din proemptoza lunii, eroare care pe vremea aceea ajunsese la aproape 4 zile[101].

Reforma gregoriană reprezenta o reală îmbunătăţire a sistemului calendaristic, printr-o nouă metodă de bisectare a anilor seculari şi de acordare cu data echinocţială, diferenţa dintre lungimea anului solar şi a anului calendaristic scăzând la 26,02 secunde pe an (2 ore, 44 de minute şi 28 de secunde în 400 de ani), ceea ce se ridică la o zi la circa de 3500 de ani (după alţii la aproximativ 3326 de ani, eroare care va putea fi lesne corectată)[102].

---

100 Pr. Ioan Mircea, „Calendarul bisericesc şi stilismul”, în *Îndrumări misionare,* (coord.: Pr. Prof. Dr. Dumitru Radu), Bucureşti, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1986, p. 701.

101 Pr. Prof. Ene Branişte, *Problema unificării calendarului liturgic în Bisericile Ortodoxe,* p. 191.

102 Teodor M. Popescu, *op. cit.,* p. 388, nota 166.

Calendarul modificat astfel de papa Grigorie al XIII-lea a primit ulterior numele de *calendar gregorian* sau *stil nou,* deşi în fond nu este deloc vorba de un nou calendar, ci tot de cel vechi, iulian, dar îndreptat. Cu toate că reforma gregoriană prezenta, din punct de vedere ştiinţific, un stadiu categoric superior calendarului iulian, aceasta a pus capăt serbării Paştilor în aceeaşi Duminică a anului de către toţi creştinii din lume.

7. Acceptarea reformei gregoriene în Apus şi în Răsărit

a) Calendarul gregorian a fost adoptat, rând pe rând, de toate statele din *Apusul Europei.* Astfel, acesta a fost introdus mai întâi în Italia, Spania şi Portugalia, la 5/15 octombrie 1582, apoi în Franţa, la 10/20 decembrie 1582, în Danemarca şi în Ţările de Jos la 21 decembrie 1582/1 ianuarie 1583, în statele catolice din Germania şi în cantoanele catolice din Elveţia la 1584, în Polonia la 22 decembrie 1584/1 ianuarie 1585 şi în Ungaria la 22 decembrie 1586/1 ianuarie 1587.

Protestanţii din părţile europene au refuzat la început să accepte reforma gregoriană. Refuzul lor nu se baza pe argumente de ordin ştiinţific-astronomic, ci pe realităţi pur confesionale. Găsindu-se în conflict acut cu catolicismul, ei nu voiau să mai primească nimic, nici ceea ce era bun, de la catolicism. Reforma gregoriană era pentru protestanţi „o inovaţie papistă”, care vine de la „Antihrist”, de la „Belial”, de la un „îngrozitor vârcolac feroce”, care „în culmea nebuniei, face pe maestrul mişcării corpurilor cereşti”[103].

Abia mai târziu, după ce astronomi cu renume mondial, ca de exemplu Tycho Brahe şi Johannes Kepler (protestant), s-au exprimat elogios despre această reformă, au început s-o accepte şi protestanţii. Începând din secolul al XVIII-lea, rând pe rând statele protestante din Apus au primit noua reformă calendaristică: la 19 februarie/1 martie 1700 statele protestante din Germania; în Olanda şi Elveţia protestantă în cursul anilor 1700/1701, iar în Anglia (ţară mai conservatoare) abia la 2/13 septembrie 1752, datorită stăruinţelor marelui astronom englez Bradley (†1762), care din această pricină era să fie omorât cu pietre de poporul fanatic. În Suedia, pentru că regele Carol al IX-lea se temea de tulburări prin reducerea celor 10 zile care trebuiau suprimate din calendar, a propus ca această suprimare să se facă treptat şi pe nesimţite, de la 1696 până la 1744, dar reforma n-a putut fi realizată decât la 1 Martie 1753[104].

b) Nu putem să nu recunoaştem că *Biserica Ortodoxă (de Răsărit)* a fost invitată de papa Grigorie al XIII-lea, care a scris patriarhului de Constantinopol, Ieremia al II-lea (în a doua păstorie 1580-1584), ca să accepte calendarul reformat (1583). Patriarhul a comunicat, în august 1583, papei un răspuns negativ, spunând că va supune cazul întregii Biserici de Răsărit, pentru a se lua o hotărâre în comun[105]. Într-adevăr, Patriarhul Ieremia al II-lea a convocat în noiembrie 1583 un sinod local la Constantinopol, la care a fost prezent şi patriarhul Silvestru al Alexandriei, precum şi patriarhi, mitropoliţi şi arhiepiscopi, întâistătători ai multor biserici ortodoxe din lume. Acest sinod a hotărât să fie respinsă cererea papei Grigorie al XIII-lea de a se introduce

---

[103] *Ibidem,* p. 389, nota 174.
[104] Pr. Prof. Ene Branişte, *op. cit.,* p. 192.
[105] Pr. Dr. Athanasie Negoiţă, *op. cit.,* p. 79, nota 71.

reforma calendaristică şi în Bisericile Ortodoxe. Prin enciclica (pastorala) sinodală din 20 noiembrie 1583, patriarhul din Constantinopol, Ieremia al II-lea, spune că Biserica Răsăritului a hotărât să rămână în continuare pe lângă calendarul iulian, respectând regulile pascale uzitate până acum[106].

Ceea ce îi făcea pe ortodocşi să respingă de la bun început reforma gregoriană era faptul că o priveau ca pe un mijloc de propagandă catolică, folosit mai ales de papi, în favoarea pretenţiilor lor de supremaţie asupra creştinităţii răsăritene. Astfel, calendarul vechi devenea un semn distinctiv al Ortodoxiei, iar cel nou, al catolicismului, adăugându-se deci încă un punct de deosebire la cele care despărţeau până atunci creştinitatea răsăriteană de cea apuseană şi care alimentau polemica interconfesională. Papa nu s-a consultat cu ortodocşii în această reformă, ci a impus-o după ce o decretase, act în care ortodocşii au văzut o pretenţie de supremaţie a papei.

Pe de altă parte, se produsese marea schimă de la 1054, ocuparea Constantinopolului de către cruciaţii latini şi purtarea lor detestabilă în timpul acestei ocupaţii şi multe alte motive de ordin istoric şi confesional, care adânciseră prăpastia între Răsărit şi Apus. La acestea se adăuga şi căderea Constantinopolului în mâinile turcilor, la 1453. Majoritatea oamenilor de ştiinţă, cunoscători ai astronomiei, ai calculelor matematice şi ai cronologiei s-au refugiat din Răsărit în Apus, aşa că nu mai existau oameni care prin prestigiul şi autoritatea lor ştiinţifică să garanteze în faţa maselor de credincioşi că reforma făcută este bună, corectă şi necesară şi în felul acesta să se evite ivirea unor neînţelegeri şi dezbinări. În momentele imediat următoare reformei gregoriene, Biserica Ortodoxă nu a făcut altceva decât a amânat rezolvarea acestei probleme pentru vremuri mai bune.

Spre sfârşitul secolului al XIX-lea, în toate ţările ortodoxe s-a creat un puternic curent de opinie publică pentru îndreptarea şi unificarea calendarului. Se exprima adesea dorinţa generală ca începutul noului secol (al XX-lea) să coincidă cu unificarea celor două calendare: iulian şi gregorian, cel puţin în viaţa civilă şi politică. În acest sens se pronunţa, în 1898, învăţatul Constantin Erbiceanu, precum şi inginerul Panaite Donici, care tot în anul 1898 scria o carte, *Calendarul Bisericii din Răsărit*, în care propunea ca data de 4 iulie 1899 să devină 16 iulie[107]. De remarcat faptul că în Ţările Române primele discuţii legate de îndreptarea calendarului se leagă de ieromonahul Lavrentie de la Mănăstirea Hurezi, care oferă în Psaltirea de la 1751 observaţii cu privire la întârzierea stilului iulian. Acest lucru a fost constatat apoi şi de duhovnicul Radu şi consemnat pe Psaltirea din 1806, de stareţul Benedict de la Mănăstirea Neamţu în 1843 şi de arhimandritul Nichifor de la Episcopia Buzăului, în 1867, care vine cu o cercetare mai temeinică despre Calendar şi Pascalie[108]. Mihai Viteazul, în jurul anului 1600, a vrut să facă această îndreptare la noi, dar ideea a murit odată cu iniţiatorul. Acelaşi lucru l-a încercat după o sută de ani Dimitrie Cantemir, în Moldova şi apoi în

[106] Dr. Vasile Gheorghiu, *Noţiuni de cronologie calendaristică şi calcul pascal,* Bucureşti, 1936, p. 60.

[107] Pr. Dr. Athanasie Negoiţă, *op. cit.* pp. 79-80, nota 73.

[108] Pr. Lect. Dr. Radu Petre Mureşan, *Stilismul în România (1924-2011),* Sibiu, Editura Agnos, 2012, p. 20, nota 6.

Rusia pravoslavnică, dar totul a rămas la stadiul de propunere. De asemenea, acelaşi lucru l-a dorit şi Domnul Unirii, Alexandru Ioan Cuza.

Toate statele ortodoxe, convingându-se de eroarea ştiinţifică a vechiului calendar şi nefiind obligate să ţină seama de motivele religioase care făceau pe conducătorii Bisericilor respective să stea în espectativă, au adoptat stilul nou în uzul civil. Astfel, în Bulgaria, calendarul gregorian a fost introdus de guvern în anul 1918 (încercări neizbutite se făcuseră de altfel încă din 1897); în Rusia, chestiunea reformei calendarului se agita încă din 1820, când a fost ridicată de Academia Imperială de Ştiinţe din Petrograd şi s-a propus din nou la 1863 de către Congresul astronomilor din Moscova, dar propuneri şi studii serioase au început să se facă mai ales în anii 1899-1900, iar introducerea stilului nou a făcut-o Guvernul Sovietic la 29 ianuarie 1918. După Primul Război Mondial, chestiunea reformei calendarului se punea pe plan internaţional, mai ales pentru motive economice şi financiare. La 20 ianuarie 1919, astronomul Deslandres a propus ca problema calendarului să fie supusă Ligii Naţiunilor. În Serbia se introduce stilul nou în uzul civil la 14/27 ianuarie 1919, în România la 1/14 aprilie 1919, iar în Grecia la 16 februarie/1 martie 1923.

În statele ortodoxe s-a ajuns la o situaţie neplăcută, care a durat o bună bucată de vreme şi anume s-au întrebuinţat două calendare diferite: unul în viaţa bisericească (cel vechi sau neîndreptat) şi altul în viaţa civilă (cel nou sau îndreptat). Dezacordul acesta între Biserică şi Stat, în ceea ce priveşte măsurarea timpului, aducea atât Statului cât şi Bisericii destule prejudicii şi neplăceri; între altele, se aduceau Bisericii acuzaţia că ea constituie o piedică împotriva progresului ştiinţific şi social păstrând un calendar care aducea destule pagube materiale economiei naţionale, prin aceea că lucrătorii ţineau două rânduri de sărbători: unele după stilul nou şi altele după cel vechi.

În felul acesta, printre oamenii Bisericii s-a afirmat, în Răsărit, un curent din ce în ce mai puternic în favoarea îndreptării calendarului, care a devenit permanent şi general în toate Bisericile Ortodoxe. Printr-o enciclică patriarhală şi sinodală, patriarhul ecumenic Ioachim al III-lea a invitat, în anul 1902, toate Bisericile Ortodoxe Autocefale să studieze cu atenţie problema calendarului şi să găsească un mod de împăcare a cerinţelor ştiinţei şi raporturilor internaţionale cu respectarea tradiţiei consacrate privitoare la sărbătoarea Sfintelor Paşti. În răspunsurile lor oficiale, toate Bisericile Ortodoxe au răspuns favorabil îndreptării calendarului, cu excepţia Bisericii din Rusia, care se temea de un nou Rascol din partea credincioşilor, asemănător cu acea mişcare din secolul al XVII-lea, când patriarhul Nicon a vrut să îndrepte (să corecteze) cărţile liturgice[109]. De asemenea, s-a pronunţat împotriva reformei calendarului delegaţia oficială a Patriarhiei Ecumenice la Conferinţa ţinută în 1920 la Lambeth-Londra, invocând faptul că îndreptarea calendarului este un instrument de propagandă subversivă a catolicismului agresiv.

8. Reforma calendarului în Biserica Ortodoxă. După ce stilul nou a fost adoptat în mod oficial în viaţa civilă la toate ţările cu Biserici în majoritate ortodoxe, s-a creat o

---

[109] Pr. Prof. Ene Branişte, *op. cit.,* p. 196.

situație neplăcută pentru Biserica Ortodoxă de pretutindeni. Devenea tot mai evidentă readucerea vechiului calendar în concordanță cu realitățile astronomice, cu regulile canonului pascal alexandrin şi totodată cu calendarul civil adoptat în viața de stat. Toate aceste motive au făcut ca şi Bisericile Ortodoxe să reflecteze la îndreptarea calendarului lor (religios sau bisericesc). De aceea, în luna mai 1923 a fost convocat, din inițiativa Patriarhului ecumenic Meletie al IV-lea, un Congres interortodox la Constantinopol, la care au luat parte reprezentanți ai mai multor Biserici Ortodoxe Autocefale (Patriarhia Ecumenică din Constantinopol, Biserica din Grecia, Biserica din Cipru, Biserica Serbiei şi Biserica Română), care s-a ocupat între alte probleme şi de aceea a calendarului.

La această Conferință panortodoxă s-au luat în discuție mai multe propuneri sau proiecte de calendar, între care şi proiectul profesorului sârb Trpcovici, precum şi propunerile profesorului G. Naneş de la Liceul Sfântul Sava din Bucureşti, dar nu au fost admise[110]. În şedința a patra de Luni, 21 mai 1923, conferința s-a pronunțat că:

1. trebuie o reformă a calendarului;
2. în această reformă trebuie menționate dispozițiile canonice;
3. reforma trebuie făcută după arătările ştiinței;
4. reforma care se face acum la Constantinopol este provizorie, până ce Bisericile se vor înțelege pentru o reformă mai bună a calendarului iulian şi gregorian;
5. se suprimă cele 13 zile cu care suntem în urmă față de calendarul apusean, şi anume ziua de 1 Octombrie se va socoti drept 14 Octombrie. Episcopul va hotărî ce face cu sărbătorile care cad în acest interval;
6. să se invite institutele astronomice din Bucureşti, Belgrad, Petrograd şi Atena să dea data căderii exacte a echinocțiului pe un şir de 100 de ani, pentru a şti când să punem data Paştilor şi să fie rugate a răspunde până la sfârşitul lui Noiembrie 1923[111].

Făcând o comparație între cele trei mari reforme calendaristice, vom constata următoarele:

1. După calendarul iulian, anul civil este mai mare decât anul tropic solar cu 11 minute şi 14 secunde, ceea ce face ca după fiecare 128 (129) de ani, anul civil să fie cu o zi întreagă în urma anului tropic solar.
2. După calendarul gregorian, anul civil este mai mare decât anul tropic solar cu 4 minute şi 19 secunde, ceea ce face ca după fiecare 3326 de ani, anul civil să fie cu o zi întreagă în urma anului tropic solar.
3. După calendarul îndreptat al Bisericii Ortodoxe Române, anul civil este mai mare decât anul tropic solar numai cu 1,74528 secunde, ceea ce face ca numai după scurgerea unui interval de 45000 de ani, diferența să se urce la o zi întreagă. Reiese, prin urmare, că îndreptarea calendarului făcută de către Biserica Ortodoxă Română este cea mai bună până astăzi, că ea se apropie mai mult decât oricare alta de anul tropic solar este atât de minimă, încât nu se simte în viața de toate zilele[112].

---

[110] G. Naneş, *Calendarul creştinesc,* în „Biserica Ortodoxă Română", Bucureşti, Seria a II-a, Anul 41 (septembrie 1923), Nr. 12 (510), pp. 929-930.

[111] Arhim. Scriban, *Chestiunea calendarului în Biserica Ortodoxă,* în „Biserica Ortodoxă Română", Bucureşti, Seria a II-a, Anul 41 (mai 1923), Nr. 8 (506), p. 562.

[112] Pr. Dr. Spiridon Cândea, *op. cit.,* p. 397.

În cursul anului 1924, Biserica Ortodoxă Română a urmărit proiectul de calendar întocmit de A. Vela, directorul Observatorului Astronomic din Madrid, care propunea „să se stabilească un calendar perpetuu, unic şi universal”, de 52 de săptămâni, adică de 13 luni[113], dar şi acesta avea dezavantaje. Tot în acel an, profesorul Gabriel Zaymus din Bucureşti propunea să se înlocuiască denumirile nepotrivite ale lunilor Septembrie, Octombrie, Noiembrie şi Decembrie prin cele de Saturn, Orion, Neptun şi Jupiter[114].

După toate aceste discuții şi cercetări, convins de necesitatea şi justețea îndreptării calendarului, Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române a hotărât, în ziua de 13 noiembrie 1923, următoarele:

1. se acceptă îndreptarea calendarului iulian;
2. se suprimă cele 13 zile de întârziere;
3. va fi aplicat calculul calendaristic românesc, fiind cel mai precis;
4. Paştile vor fi prăznuite după rânduiala sfintelor canoane (după vechea pascalie);
5. restul calendarului rămâne pe loc;
6. la fel rămân toate rânduielile de cult, legate de Sfintele Paşti;
7. Calendarul îndreptat va fi aplicat la 1 octombrie pentru 14 octombrie 1924;
8. hotărârea va fi comunicată celorlalte Biserici Ortodoxe autocefale;
9. pe 25 ani înainte va fi precizată pascalia în mod provizoriu[115]. În loc să zicem că Paştile cad într-un interval de 35 de zile, cuprins între 22 martie şi 25 aprilie, după reforma calendarului din 1924, mergem cu 13 zile peste aceste date şi zicem că Paştile cad între 4 aprilie şi 8 mai. Deşi am îndreptat calendarul, în 1924, totuşi noi păstrăm vechea pascalie.

Calendarul îndreptat a mai fost adoptat de următoarele Biserici Ortodoxe:

1. Biserica Patriarhiei Ecumenice din Constantinopol (10/23 martie 1924);
2. Bisericile din Grecia şi Albania (10/23 martie 1924);
3. Arhiepiscopia Ciprului (10/23 martie 1924);
4. Biserica Ortodoxă din Polonia (24 iunie 1924);
5. Patriarhia Antiohiei;
6. Biserica Alexandriei (1 octombrie 1928);
7. Mănăstirea Vatoped din Sfântul Munte;
8. Mitropolia Ortodoxă din Cehoslovacia (autocefală de la 8 decembrie 1951);
9. Biserica Ortodoxă din Finlanda (1917, cu aprobarea Bisericii Ruse);
10. Biserica Ortodoxă Bulgară (1968).

Au mai rămas până acum la stilul vechi (calendarul iulian neîndreptat) numai:

1. Patriarhia Ierusalimului (de teama complicațiilor pe care le-ar produce adoptarea calendarului nou slujitorilor şi închinătorilor Sfântului Mormânt, care aparțin tuturor naționalităților şi confesiunilor creştine);
2. Biserica Rusă;

[113] Arhim. Scriban, *Chestiunea calendarului universal,* în „Biserica Ortodoxă Română”, Seria a II-a, Anul XLIII, Nr. 1 (526), Ianuarie 1925, p. 50.

[114] *Ibidem,* p. 53.

[115] Pr. Prof. M. Şesan, *Îndreptarea şi uniformizarea calendarului şi poziția ortodoxă română,* p. 237.

3. Biserica Sârbă;

4. Mănăstirile din Muntele Sinai şi din Sfântul Munte Athos (cu excepţia Vatopedului).

Noi serbăm Sfintele Paşti odată cu creştinii ce ţin stilul vechi, nu pentru că aşa ar trebui să facem, pentru că şi pascalia veche, ca şi calendarul vechi, sunt rămase în urmă şi nu mai corespund rânduielilor celor puse de Sfinţii Părinţi de la Niceea – ci făceau acest lucru pentru unitatea şi pacea Bisericilor noastre surori, care nu au îndreptat calendarul. De aceea, pentru a nu se rupe unitatea Bisericilor Ortodoxe, întâistătătorii Bisericilor Ortodoxe, însoţiţi de delegaţiile lor, întruniţi la Conferinţa panortodoxă de la Moscova, din 1948, au hotărât ca, pentru menţinerea şi întărirea Ortodoxiei, toate Bisericile să prăznuiască Paştile la aceeaşi dată, în zi de Duminică, dar nu odată cu Paştile evreilor, socotindu-se că Pascalia alexandrină satisface întru totul această cerinţă a Bisericii. Pentru a înlătura deosebirile cu privire la sărbătoarea Sfintelor Paşti, cauzate de diferite sisteme de calendare ce există în Bisericile autocefale, consfătuirea consideră obligatoriu pentru toată lumea ortodoxă a sărbători praznicul Sfintelor Paşti numai după stilul vechi, potrivit Pascaliei alexandrine. Consfătuirea de la Moscova consideră obligatoriu pentru cler şi credincioşi de a urma stilul Bisericii locale pe teritoriul căreia se găsesc, ca unul din obiceiurile acestei Biserici, a cărui păstrare în numele unităţii şi al iubirii ne este poruncită de către sfintele canoane[116].

9. Gruparea anarhică stilistă din România. Trebuie menţionat de la bun început că această corectură a calendarului nu a implicat niciun fel de schimbare a credinţei sau a dogmei, cum pretind unii din adversarii stilului nou. Calendarul nostru nu este schimbat, ci numai îndreptat, adică pus de acord cu datele exacte ale realităţilor astronomice şi lasă neatinse toate rânduielile de viaţă şi de cult statornicite de Tradiţie. Calendarul este în definitiv un ceasornic de măsurare a timpului şi, ca orice ceasornic, trebuie ţinut în pas cu vremea sau îndreptat la nevoie, adică dându-l în urmă dacă o ia înainte, sau – dimpotrivă – dându-l înainte, dacă rămâne în urmă.

În Bisericile în care s-a adoptat îndreptarea calendarului, aceasta nu s-a putut realiza decât cu oarecare greutate şi cu unele tulburări pricinuite de unii credincioşi ignoranţi şi fanatici, care au denunţat îndreptarea calendarului ca pe o încercare de schimbare a credinţei strămoşeşti şi de aducere în albia catolicismului. Pentru unii ca aceştia, adoptarea stilului nou însemna o asimilare sau o unire forţată şi mascată cu papistaşii, care întrebuinţau mai dinainte acest stil, cu toate că noul calendar îndreptat prin hotărârile Conferinţei interortodoxe de la Constantinopol nu e totuna cu reforma gregoriană a calendarului. Aşa s-a născut la noi curentul de opoziţie al aşa numiţilor stilişti sau anticalendarişti, adică partizani ai stilului vechi, care au rămas la calendarul iulian neîndreptat, rămas în urmă până în 1924 cu 13 zile.

Stiliştii, numeroşi mai ales în Moldova, s-au organizat sub conducerea unora dintre călugării fără cultură teologică şi cultură generală, care n-au priceput problema calendarului, în general, şi a celui îndreptat, în special şi nici n-au vrut să se supună

[116] Arhim. Cleopa Ilie, *op. cit.,* pp. 261-262.

hotărârilor autorităților bisericeşti, aceştia fiind certați cu disciplina vieții monahale. Unii călugări, ieşiți din mănăstiri şi dezbrăcați de haina smereniei, călcând astfel votul ascultării făcut la intrarea în monahism, au început să umble prin sate, îndemnând pe credincioşi la păstrarea calendarului vechi şi la nesupunerea față de autoritatea bisericească, despre care, ziceau ei, că „a schimbat dogmele, tradiția şi canoanele”[117].

Cu timpul, acestor călugări, numiți schismatici, deoarece s-au rupt de Biserică, li s-au alăturat şi unii nemulțumiți sau ambițioşi, doritori de câştig uşor, de faimă personală sau de a face rău Bisericii. Aceştia au fost folosiți de forțe din afara Bisericii, sau de străini care aveau alte interese decât unitatea poporului şi a Bisericii. Pe vremea partidelor politice „istorice”, stiliştii erau încurajați uneori atât de propaganda deşănțată a unor politicieni veroşi, care voiau să-şi recruteze astfel o clientelă politică în alegeri, cât şi de cea a călugărilor veniți de prin mănăstirile Sfântului Munte Athos sau din alte părți. Uneori, stiliştii erau încurajați teoretic chiar de către oameni pretinşi luminați şi serioşi, care susțineau că îndreptarea calendarului ar fi pricinuit o perturbare în viața religioasă şi sufletească a satelor noastre. Iată cum este prezentată, în anul 1933, dezordinea provocată chiar de către stilişti în Moldova: „Este cunoscută tuturora rezistența sălbatecă a credincioşilor din Nordul Moldovei, Basarabia şi parte din Bucovina, împotriva reformei îndreptării Calendarului. În dorința de a rămâne la acelaşi calendar vechi, au dat voturi amăgelilor politicianiste, speculându-le credința. Într-o primăvară, s-au dat şcolarilor două vacanțe de Paşti, începându-se de aici încolo, exploatarea instituției Sfinte, fără niciun pic de bun simț şi teamă de Dumnezeu. Poporul, buimăcit, s-a lepădat de Biserica Sfântă în care s-a născut, botezat şi cununat, şi acum (vorbind de cei extremişti), refuză orice slujbă a preotului respectiv.

În partea a doua a chestiunii, vin călugării caterisiți. Profitând de credibilitatea poporului, l-au agitat şi l-au rătăcit. S-au aşezat prin sate, au prefăcut casa vreunui gospodar în „Casă de Cult”, numită biserică, cum e în Vânători-Neamțu, Rădăşeni-Baia şi încă în vreo 7-8 sate proiectate, aflate în diferite stadii. Lucrează nestingheriți de nimeni şi până ce isprăvesc lucrul, dau zvonul că lucrează la „casă de sfat cetit”. La Rădăşeni şi-au construit local nou în toată libertatea.

Tot la Rădăşeni şi-au instalat clopote (3-4), le sună, toacă, fac slujbe, hramuri în voia cea bună. De când s-au stabilit călugării în parohie, vin în pelerinaj din toate părțile Moldovei: Iaşi, Vaslui, Bârlad, Bacău, Bucovineni, de se miră lumea de convoaele ce urcă la Rădăşeni (trei km din Fălticeni), întrebându-se cum de se tolerează specula aceasta. La sărbători mari, se adună 3.000-4.000 de suflete la slujbă, cum a fost cazul alaltăieri la „Iordan”, purtând fiecare şâpul cu aghiasmă”[118]. Acesta era strigătul de disperare, în fața mişcării stiliste, ale preotului Ilie Anisescu din Slătioara, Baia, din Moldova.

Cu tot sprijinul unor astfel de elemente şi cu toate demersurile întreprinse, stiliştii nu au izbutit să obțină din partea conducerii de Stat recunoaşterea ca un „cult” religios

[117] Diac. Conf. Dr. P. I. David, *Anticalendariştii sau stiliştii, fii rătăciți ai Bisericii strămoşeşti,* în „Îndrumător bisericesc misionar şi patriotic”, nr. 7, Editat de Episcopia Buzăului, 1988, p. 140.

[118] Preot Ilie Anisescu, *Strigăt contra celor cu „Biserica nouă” şi abuzului de toleranță,* în „Biserica Ortodoxă Română”, Bucureşti, Seria a III-a, Anul LI, nr. 5-6 (626-627), Mai-Iunie 1933, p. 225.

şi, ca atare, nici un statut aparte de Biserica Ortodoxă. În schimb, spre deosebire de „Oastea Domnului", au izbutit să-şi creeze o aşa-zisă ierarhie proprie, bineînţeles necanonică şi schismatică. Neavând preoţi, stiliştii au câştigat pe fostul arhiereu Galaction Gordun, pe care l-au declarat „mitropolitul" lor, oferindu-i diferite avantaje. Acesta a „hirotonit" (la un fost schit al lor de la Marea Săracă), ca „episcop" pe un oarecare Meftodie Marinache (acum decedat); amândoi au „hirotonit" (la fostul schit stilist de la Copăceni-Ilfov), ca al treilea episcop stilist, pe fostul stareţ la schitul Râmeţ, din Ardeal, protosinghel Evloghie Oţa, care fusese caterisit de Sfântul Sinod şi exclus din monahism. Toţi trei au „hirotonit" apoi (tot la Copăceni), ca arhiereu, pe Glicherie Tănase (†1985), un fost călugăr de la Mănăstirea Neamţu, caterisit de Mitropolia Moldovei încă din 1931. Alt arhiereu mai nou este un oarecare Silvestru Onofrei, cu atribuţii de „vicar" pe lângă Glicherie, considerat azi ca „mitropolit", iar ultimul arhiereu stilist este Cozma Lostun, de curând hirotonit de către arhierei atoniţi[119].

Despre acest Glicherie ne relatează preotul Ilie Anisescu: „Călugării, cu şeful lor, Glicherie, locuesc în curtea «casei de cult», dar absolut închişi, curtea fiind împrejmuită cu gard, aşa de înalt, că nu se poate vedea nimic din şosea. Cu ocazia Crăciunului şi Botezului Domnului după Stil vechi, şi-au arătat toată obrăznicia, umblând şi cu ajunul «ziua mare», însoţiţi de 20-30 botaşi, înainte şi după dânşii, unii cică şi cu puşti pe sub sumane, cum e cazul din Brusturi-Baia, Rădăşeni, Oglinzi ş.a., punând pe jandarmi pe fugă. Bieţii, dacă nu fugeau, păţeau ca jandarmul din Rădăşeni (bătut şi dezarmat de femei), dacă nu mai rău, sau ca şi căpitanul de jandarmi Popa, cu mâna frântă în aceeaşi încăierare. Că autorităţile competente n-au luat nicio măsură, nu zicem nimic, dar putem întreba, unde ajungem cu o asemenea anarhie? Mortul e adus în numita biserică numai de către oameni la groapă, făcând popasuri după ceasornic, după indicaţiunile ce le au. Călugării rămân pe loc şi se roagă"[120].

După caterisirea lui Galaction Gordun de către Sfântul Sinod, urmată, la puţin timp, de moartea sa, stiliştii rămaşi fără păstori legiuiţi au fost alimentaţi mai departe, în zelul lor fanatic, de către falşi păstori: călugări excluşi din monahism şi preoţi caterisiţi (ca Glicherie Tănase, ierodiaconul David Bidaşcu ş.a.), sau fără hirotonie validă, simpli laici, improvizaţi cu de la sine putere în preoţi (ca Vasile Ignat, agitator stilist din Brusturi, protopopiatul Târgu Neamţ, care slujeşte din când în când ca preot), sau diverşi aventurieri certaţi cu ordinea de Stat şi cu rânduielile bisericeşti. Aceştia umblă pe ascuns, slujesc adesea travestiţi în haine civile (dacă sunt călugări), predică un misticism bolnăvicios cu idei încâlcite, cu superstiţii, practici magice şi îndeamnă la neascultarea de Biserica Ortodoxă, pe care o declară decăzută de la dreapta credinţă, îndemnând pe credincioşi să nu respecte pe preoţii ortodocşi, pe care îi numesc eretici şi schismatici.

Rămaşi în afara Bisericii şi fără călăuzirea clerului ei legiuit şi canonic, stiliştii au alunecat repede spre erezie, adoptând atitudini, credinţe şi practici religioase greşite şi ieşind astfel din făgaşul Ortodoxiei. Ei pun la baza credinţei lor mai ales *Pidalionul*

[119] Pr. Prof. Ene Branişte, „Gruparea anarhică stilistă (Stilismul) din România", în *Îndrumări misionare, vol. cit.*, p. 705.

[120] Preot Ilie Anisescu, *op. cit.,* pp. 225-226.

(colecția grecească a Canoanelor Bisericii, alcătuită de Sfântul Nicodim Aghioritul şi tradusă în româneşte din limba rusă, la Neamțu, în 1844), pe care îl prețuiesc mai mult decât Sfânta Scriptură, răstălmăcindu-l sau interpretându-l greşit şi abuziv. *Fac din calendar centrul doctrinei şi al vieții lor religioase,* socotind că mântuirea sau osânda veşnică atârnă nu de corectitudinea învățăturii de credință şi de împlinirea poruncilor Bisericii, ci de respectarea „sfântului calendar", care este cel vechi, nu cel nou, şi făcând din aceasta o dogmă. Ei rebotează şi cunună din nou pe cei ce aderă la stilism, fac sfințiri de biserici fără antimise şi fără arhiereu, fac înmormântări fără preoți, fac şi liturghie fără preoți etc.

Pentru răspândirea ideilor lor, stiliştii au folosit nu numai instigația şi predica orală a celor mai fanatici dintre ei, ci şi scrisul, prin tipărirea, înainte de 1948, a unor broşuri stiliste cu titluri curioase şi răsunătoare. Au introdus sistemul strângerii de fonduri, prin dajdia (zeciuiala) impusă credincioşilor după practica sectantă. Unii au început să socotească sfințirea bisericilor lor ca Taină sau ridică la rangul de Taine unele rituri religioase străvechi, de mult abandonate, ca, de exemplu, ritul spălării picioarelor, pe care îl practică nu numai în Joia Mare, ci şi la multe slujbe (cum se petrece la Cornu Caprei, protoieria Hârlău)[121].

Ce susțin stiliştii?

1. Ca toți ereticii, schismaticii şi sectanții, stiliştii se socotesc şi se mândresc a fi „Biserica cea adevărată" şi singura păstrătoare a dreptei credințe, câştigând adepți dintre creduli şi ignoranți, sau printre firile bolnăvicioase psihic şi printre cei certați cu preotul sau cu autoritatea bisericească. Toate ideile pe care le susțin şi acuzațiile pe care le aduc Bisericii străbune se bazează pe o falsificare a istoriei, a ştiinței şi a adevărurilor legate de problema calendarului. Stiliştii susțin că singurul calendar „bun", de care trebuie să ne ținem, este „cel vechi", deoarece el ar fi fost făcut de Sfinții Părinți de la Niceea (Sinodul I Ecumenic, 325) şi că de aceştia trebuie să ascultăm, iar nu de părerile astronomilor şi filosofilor.

2. Stiliştii susțin că, prin îndreptarea calendarului, s-ar fi schimbat „dogmele" credinței adevărate şi toate aşezămintele canonice ale Sfinților Părinți, că „stilul nou" sau calendarul îndreptat ar fi cel catolic şi că, prin adoptarea lui, ne-am „papistăşit", adică am fi aderat la catolicism. Precum se vede, câte afirmații, tot atâtea neadevăruri. Calendarul îndreptat sau stilul nou, adoptat de ortodocşi, nu este tot una cu calendarul aşa-zis gregorian folosit în Apus, ci este rezultatul unui alt sistem de îndreptare a erorii inițiale a calendarului iulian, sistem conceput de teologi şi astronomi ortodocşi (printre care şi români) şi menit să preîntâmpine defectul structural al calendarului (întârzierea anuală cu 11 minute şi 14,02 secunde) pe o durată de timp foarte mare (45.000 ani) față de cea asigurată prin sistemul gregorian (circa 4000 ani)[122].

3. Stiliştii de la noi consideră că Biserica Ortodoxă Română este singura Biserică ortodoxă care şi-ar fi îndreptat calendarul, rămânând astfel izolată, în sânul Ortodoxiei, şi că, rupând unitatea de credință cu celelalte Biserici Ortodoxe, a şi întrerupt legătura

---

[121] Pr. Prof. Ene Branişte, *op. cit.,* p. 706.

[122] Diac, P. I. David, *Călăuză creştină pentru cunoaşterea şi apărarea dreptei credințe în fața prozelitismului sectant,* Arad, Editura Episcopiei Aradului, 1987, pp. 171-172.

canonică cu ele. Apoi, dacă îndreptarea calendarului este bună şi justificată – mai pretind stiliştii – atunci de ce ea nu a fost primită de toate Bisericile Ortodoxe?

Dar este ştiut că, începând din anul 1924 şi până acum, majoritatea Bisericilor Ortodoxe naționale (autocefale) au adoptat, rând pe rând, îndreptarea calendarului, exemplul cel dintâi dându-l însăşi Patriarhia Constantinopolului, iar în ultimul timp Biserica Ortodoxă Bulgară (decembrie 1968). Bisericile autocefale care păstrează până acum calendarul iulian neîndreptat, recunosc, în principiu, justețea şi necesitatea îndreptării calendarului, dar n-au aplicat-o până acum de teama rascolului (a tulburărilor între credincioşi) şi aşteaptă momentul psihologic cel mai favorabil pentru a o face.

4. O altă susținere a stiliştilor este că Părinții de la Niceea ar fi alcătuit nu numai calendarul, ci şi o Pascalie perpetuă, în care se cuprind datele Paştilor din toți anii până la sfârşitul veacurilor şi pe aceea trebuie să o respectăm (eroare bazată pe o subînsemnare introdusă tendențios de un rău voitor tâlcuitor în textul Pidalionului – foile 7 şi 8 din traducerea românească – la canonul 7 apostolic). Adevărul este, însă, că tabela pascală a stilului vechi de care vorbesc stiliştii este de origine mult mai nouă, fiind alcătuită între secolele VIII-XIV, iar datele pascale din ea sunt întârziate cu 13 zile față de datele exacte ale echinocțiului de primăvară şi cu 5 zile față de cele ale lunilor pascale (prima lună plină de după echinocțiu) – cele două date astronomice pe baza cărora se stabileşte data schimbătoare a Paştilor din fiecare an. Este adevărat că toate Bisericile Ortodoxe sărbătoresc, deocamdată, Paştile după calendarul neîndreptat, ca să păstrăm unitatea Ortodoxiei în această privință, dar recunoaştem că datele Pascaliei calendarului neîndreptat sunt greşite, nu mai corespund. Se aşteaptă ca şi cele trei Biserici Ortodoxe surori care păstrează încă stilul vechi să treacă la îndreptarea calendarului, pentru ca de atunci înainte să sărbătorim cu toții Paştile după datele calendarului îndreptat (22 martie – 25 aprilie stil nou), adică o dată cu catolicii şi protestanții, pentru ca „toți să fie una” (Ioan XVII, 21) măcar în ceea ce priveşte prăznuirea celei mai mari sărbători a tuturor creştinilor – Învierea Domnului.

Preotul A.C. Cosma considera, în anul 1938, că „reacțiunea” păturilor de jos împotriva îndreptării calendarului s-a produs din cauză că „mâna puternică a unui mare om politic a forțat Biserica să accepte îndreptarea înainte de a-şi fi pregătit şi instruit masele credincioşilor”. Este adevărat acest lucru, deoarece mulțimile fără conducători luminați pot fi lesne ademenite. „În regiunile bântuite de stilism au fost şi preoți foarte buni, care au rămas în urma curentului stilist sdreliți moralmente şi sdrențuiți materialiceşte. Peste energia lor pastorală au trecut mulțimile înfierbântate de fanatismul călugăresc”. Pr. A.C. Cosma constata la vremea aceea, cu tristețe: „Călugării cari uluiau poporul cu părute legi matematice – cari nu admit nimic nedemonstrat, – că «Nicheia» reprezintă punct în spațiu, pe care s-a clădit Biserica, sau că stilul vechi este măsură dogmatică a Bisericii, au fost ațâțătorii vetrelor spirituale rămase în spuza lor de ignoranță culturală”[123].

În țara noastră, regiunea cu cei mai mulți adepți stilişti a fost de la început, şi este şi astăzi, cea din nord-estul şi sudul Moldovei, şi anume protopopiatele Fălticeni, Târgu-

[123] Pr. Econom A.C. Cosma, *Rătăcirea stilistă,* în „Revista Teologică”, Sibiu, XXVIII (1938), nr. 10 (octombrie), p. 441.

Neamţ, Paşcani, Piatra-Neamţ şi Hârlău, aparţinând Arhiepiscopiei Iaşilor, ca şi în părţile Dunării de Jos şi în Deltă, unde influenţa călugărilor din mănăstiri a fost mai puternică. De asemenea, s-au răspândit în toată ţara şi activează sub influenţa lipovenilor sau strecuraţi în grupările „Oastea Domnului" şi sub influenţa diferitelor Frăţii, Ligi şi Asociaţii creştine[124].

Centrul mişcării anarhice a stiliştilor este cunoscuta mănăstire stilistă Slătioara, de lângă Fălticeni, cu un personal de circa 100 vieţuitori. În evidenţa acestei obşti se află şi cei răspândiţi în diferite părţi ale ţării, pentru unele „servicii" religioase, pentru prozelitism, schimbându-se periodic cu cei din schit. Aici îşi are sediul şi oficiază în sobor sinodul stilist, care îl avea ca mitropolit pe Glicherie Tănase, mort în 1984 şi declarat „sfânt" în 1999. După el a urmat „mitropolitul" stilist Silvestru Onofrei (†1992), iar în locul său a fost ales Mitropolitul primat Vlasie. Tot la Slătioara, comuna Râşca, judeţul Suceava sunt concentraţi şi numiţi de Glicherie la diverse parohii stiliste, precum şi un număr de „călugări" stilişti, dintre care unii şi-au arogat chiar rangul de „arhimandriţi".

Credincioşii din aşa-zisele parohii stiliste vin la Slătioara pentru serviciile pe care le oficiază aceşti preoţi. Aici se săvârşesc mai ales botezurile, cununiile şi rugăciunile pentru pomenirea morţilor. Aceşti episcopi şi preoţi fac o erezie şi botează a doua oară pe creştinii cei ce au fost o dată botezaţi în numele Prea Sfintei Treimi şi prin aceasta ei cad sub osânda canoanelor Bisericii Ortodoxe. Făcând al doilea botez celor botezaţi, ei răstignesc a doua oară pe Hristos, după rânduiala canonică a Bisericii.

Credincioşii care ajung la Slătioara aduc şi alimente sau diferite daruri şi sunt găzduiţi în dependinţele – destul de numeroase şi spaţioase – ale mănăstirii sau în Campingul amenajat la intrarea în incintă. După slujbă, se serveşte masa comună; toţi cei prezenţi sunt îndemnaţi să treacă la stilism sau să persiste în păstrarea calendarului „românesc", adică neîndreptat. Slujitorii de acolo spun celor ce vor să-i creadă că, la viitorul Sinod general Ortodox, toate Bisericile Ortodoxe vor reveni la vechiul calendar. Ei umblă sfidător îmbrăcaţi în uniforme clericale, fără a avea permisiunea sau recunoaşterea autorităţilor locale, oficiază slujbe ziua şi noaptea şi unii au, uneori, o atitudine agresivă şi cuvinte ofensatoare faţă de slujitorii canonici ai Bisericii noastre.

În afară de mănăstirea principală de la Slătioara, stiliştii mai au două schituri de maici şi surori, la Cornu-Luncii (de lângă Rădăşeni) şi la Brădiţel (din comuna Grumăzeşti-Neamţ). Slujbele se fac cu şi fără preot. Cele mai puternice centre de propagandă stilistă au devenit Mănăstirea Sfânta Maria din Militari, Bucureşti şi Schitul Râpa Roşia. Mai există şi alte mici „aşezări" stiliste de călugări şi călugăriţe, ca cea de la Dealul Mare, lângă Vânători-Neamţ, şi de la Brusturi (judeţul Neamţ). În prezent, stiliştii au reuşit să organizeze un schit pe lângă Piatra Neamţ (la Săbăoani), unde activează zeci de vieţuitoare. Un călugăr ardelean – Ghenadie Marciu – fost monah la schitul Râmeţ, şi-a organizat un schit propriu (Teţui), pe raza comunei Sebeşel (lângă Sebeş). De asemenea, se semnalează prozeliţi în Maramureş, Crişana şi Banat şi se intensifică prozelitismul în Delta Dunării, în toată Dobrogea şi mai ales în provinciile

[124] Diac. Prof. Petru David, *Timpul, ca o necesitate a înţelegerii misiunii creştine. 50 de ani de la îndreptarea calendarului în Răsărit (1924, 1-14 Octombrie, 1994),* în „Biserica Ortodoxă Română", CXII (1994), nr. 7-12, p. 304.

vecine cu ucrainenii şi sârbii. După Decembrie 1989, s-au ridicat multe biserici stiliste, cu ajutorul străinilor, patronilor, colectelor publice, practicându-se chiar şi cerşetoria.

Un centru important de acţiuni anticalendaristice este, de asemenea, Rădăşeni (lângă Fălticeni), de care amintea Preotul Ilie Anisescu în 1933, unde stiliştii aveau mai înainte şi o mănăstire organizată de ei, iar acum au biserică cu mulţi preoţi care oficiază mai mult noaptea: „Călugării din Rădăşeni îşi continuă acum (în 1933) a-şi face chilii, dormitoare încăpătoare pentru pelerini, casă parohială în condiţii bune ş.a. În satele celelalte, s-au format comitete de construcţie, aduc ingineri pentru planurile de «Case de Cult», în care lucrează nestingheriţi de nimeni, după modelul celorlalte existente (Rădăşeni, Vânători, Brusturi şi altele)”[125].

De asemenea, la Drăguşeni este sediul unui aşa-zis protopopiat condus înainte de Gh. Pătrăcescu. Au mai multe topitorii de ceară şi ateliere de lumânări, printre care unul la Boldeştii de Jos şi altul la Zăneşti (judeţul Neamţ) şi multe altele.

Mulţi credincioşi stilişti se adună la sărbătorile pe stil vechi în bisericile ortodoxe din parohiile de origine, dar au şi biserici proprii, peste zece în Protoieria Fălticeni (ca, de exemplu, cele de la Râşca şi Brădeţel) şi mai multe case de rugăciune construite cu fonduri strânse din danii şi colecte publice (ca cea din Balş, pe lângă Hârlău, ridicată în vremea lui Glicherie Tănase, în 1934). În ele oficiază cântăreţi sau preoţi improvizaţi, iar din când în când călugări veniţi de prin mănăstiri atonite sau de prin satele unde s-au statornicit după ieşirea din mănăstirile ortodoxe. S-au oficiat nenumărate slujbe în sobor sau „arhiereşti” (ca de exemplu: la 21 septembrie 1979, slujbă arhierească în schitul stilist din Vânători-Neamţ, cu „arhiereii” Silvestru Onofrei, Cozma Lăstun şi cu protopopul Gh. Pătrăcescu şi cu sobor impresionant), cu îngăduinţa autorităţilor vremii. În unele locuri se adună chiar prin case particulare, ca şi sectanţii. Fac prozelitism mai ales cu prilejul cununiilor şi înmormântărilor.

Au fost şi unele cazuri sporadice de revenire la Biserica Ortodoxă (de exemplu, cântăreţul din Moisa-Suceava şi mai ales fraţii Melinte, în special Grigore, fost diacon-stilist al episcopului stilist Oţa, azi preot ortodox).

De asemenea, acţiune prozelitistă stilistă se face vădită în Eparhia Romanului şi Huşilor, Eparhia Buzăului, Episcopia Dunării de Jos şi, mai ales, în Arhiepiscopia Tomisului, unde stiliştii se confundă cu Staroverii (lipovenii). Stiliştii din aceste părţi sunt, în general, divizaţi în două direcţii: unii numiţi *calendarişti,* care frecventează încă bisericile ortodoxe pentru asistenţă religioasă, deşi teoretic nu admit îndreptarea calendarului, iar alţii sunt *dizidenţi,* adică s-au dezbinat practic de Biserică, rupând legătura cu ea, unii cerând asistenţă religioasă clericilor de la mănăstirea lipovenească „Slava rusă”, iar alţii, mai grav, au trecut la neoprotestanţi sau secte.

Din regiunile de la poalele moldovene ale munţilor, stilismul s-a extins şi în părţile Braşovului, unde şi-au fixat un centru de acţiune pentru Ardeal, Banat şi chiar Oltenia. Mişcarea stilistă din România a trecut la contra-atac după 1989, devenind astăzi o adevărată forţă socială în Moldova. În judeţul Vrancea, în localităţi ca Boloteşti şi Păuneşti, mişcarea stilistă, sub masca Bisericii Ortodoxe Stiliste, domină viaţa socio-

---

[125] Preot Ilie Anisescu, *op. cit.,* p. 227.

economică, iar fenomenul este în plină evoluție la Angheleşti. Utilizând ilegal semnele şi simbolurile folosite de clerul Bisericii Ortodoxe Române, ca şi titulatura de Biserică, deşi conform legii mişcarea stilistă este o Asociație, clerul acestui ONG a reuşit să deruteze creştinii neinformați, care, atunci când văd aceleaşi veşminte şi simboluri religioase, cred că este vorba despre Biserica Ortodoxă, nu despre un ONG. Şi mai grav este că Asociația Biserica Ortodoxă de Stil Vechi din România (ABOSVR), cum este înregistrată în Registrul Asociațiilor şi Fundațiilor, desfăşoară un prozelitism destul de agresiv, angajați ai acestei Asociații putând fi întâlniți prin Focşani, unde ABOSVR a ridicat o importantă biserică în cartierul Obor, pe care creştinii ortodocşi o confundă cu un locaş aparținând Bisericii Ortodoxe Române. Curioasă în evoluția acestui fenomen este poziția duplicitară a Statului. Pe de o parte nu i-a recunoscut pe stilişti între cele 18 culte, ci doar ca Asociație, iar pe de altă parte îi lasă nestingheriți, ba chiar îi susține, promovându-le activitatea, aşa cum s-a întâmplat cu proiectul „Vrancea turistică", derulat de Consiliul Județean Vrancea, cu Fonduri Europene, unde la loc de frunte se află Schitul/Mănăstirea „Duminica Mironositelor" din Boloteşti.

Concluzii. Calendarul bisericesc îşi are rolul lui bine definit în viața Bisericilor şi a creştinilor. Aceasta o arată chiar situația actuală privind folosirea calendarului îndreptat sau neîndreptat, şi implicațiile folosirii unuia sau a altuia dintre cele două calendare sau stiluri. Bisericile apusene (catolică, protestante şi anglicană) întrebuințează, toate, stilul nou, adică calendarul gregorian (calendarul iulian îndreptat de papa Grigorie al XIII-lea în 1582) atât pentru sărbătorile cu dată fixă, cât şi pentru sărbătorile cu dată mobilă (schimbătoare). Bisericile Ortodoxe prezintă însă o situație aparte: unele, puține la număr, nu şi-au îndreptat calendarul, întrebuințând în continuare calendarul iulian, rămas în urmă cu 13 zile, cunoscut sub numele de stilul vechi, iar altele – majoritatea Bisericilor Ortodoxe autocefale sau naționale, între care şi Biserica Ortodoxă Română – au adoptat, după 1923, calendarul îndreptat (calendarul iulian îndreptat), dar folosesc un calendar mixt, adică: stilul nou pentru sărbătorile cu dată fixă şi Pascalia pe stil vechi pentru sărbătorile cu dată mobilă, adică pentru sărbătorirea Sfintelor Paşti şi a tuturor sărbătorilor legate de Paşti.

Fără să fie o problemă de doctrină, calendarul ortodox este una dintre problemele actuale foarte importantă pentru unitatea liturgică a Bisericilor Ortodoxe şi pentru păstrarea dreptei credințe înseşi. Această unitate canonică şi cultică a Ortodoxiei se va reface atunci când vor fi înfăptuite cele două speranțe ale creştinilor, adică serbarea Paştilor la aceeaşi dată şi Calendarul îndreptat.

Rezolvarea problemei calendarului pe întreaga Ortodoxie va uşura şi soluționarea dezbinării stiliste. După aceea se va putea trece şi la rezolvarea sărbătoririi Paştilor la aceeaşi dată de către toate Bisericile. Soluționarea celor două probleme presupune şi o pregătire, prealabilă şi serioasă, a credincioşilor de către Bisericile respective.

RĂZBOIUL DE REÎNTREGIRE A NEAMULUI (1916-1919), O PAGINĂ DE AUR PENTRU MEDICINA ROMÂNEASCĂ

Vasile Sârbu, Dan Mischianu,
Raluca Melihov, Dan Costea, Ana Grigorescu

Participarea medicilor români la acest memorabil şi unic moment al istoriei neamului românesc este foarte dificil de restrâns la câteva pagini. Spiritul de jertfă a fost prezent încă din faza de pregătire a ostilităților, la întreg personalul sanitar, începând cu studenții mediciniști şi terminând cu profesorii universitari de la facultățile de medicină din Bucureşti şi din Iaşi, care au pierit pentru realizarea visului nostru milenar, o Românie în granițele ei naturale. Avem numele celor mai mulți, pe care le-am regăsit în mărturiile medicale ale epocii, în arhivele medico-militare, la care trebuie să adăugăm spiritul de jertfă al femeilor, înrolate în Crucea Roşie sau lucrând direct în serviciile spitaliceşti de pe front. Figurile emblematice ale medicinii din cel mai mare război al neamului nostru au fost doctorul profesor Constantin Angelescu, profesorul Ion Cantacuzino şi inegalabila mamă a răniților, Regina Maria, iar cea mai strălucitoare figură din finalul războiului a fost doctorul ardelean Alexandru Vaida-Voievod.

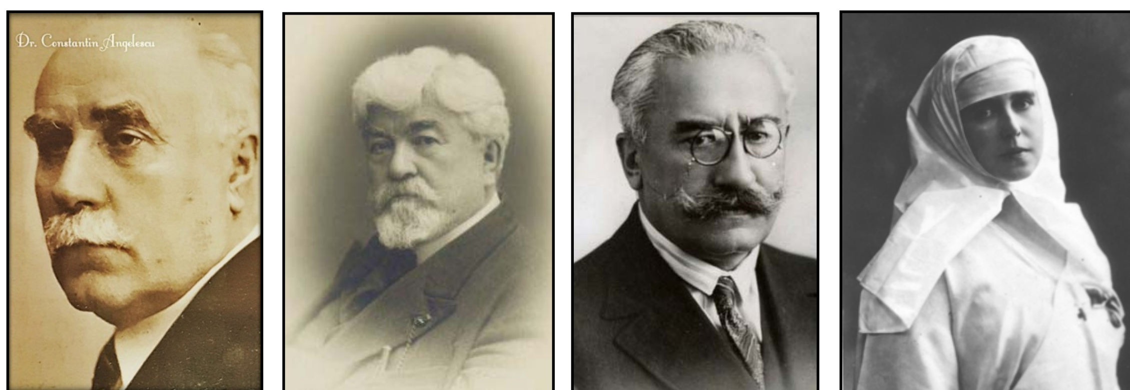

Fig. 1. Constantin Angelescu, Ion Cantacuzino, Alexandru Vaida-Voievod şi Regina Maria.

Constantin Angelescu, profesor de Chirurgie la Spitalul Colțea, are meritul uriaş de a fi pregătit războiul sub aspect medical în perioada de neutralitate, iar Ion Cantacuzino a fost inegalabil ca medic în timpul războiului mai ales în toamna anului 1916, când a reuşit eradicarea unei epidemii de holeră izbucnită în Dobrogea şi în lupta cu epidemia de tifos exantematic care ne-a adus cîteva sute de mii de morți, militari şi civili. Se estimează cam la o jumatate de milion de morți din cauza acestui flagel, în lunile ianuarie-iunie 1917. Cantacuzino, cu o ingeniozitate şi cu un profesionalism de talie mondială, a răpus tifosul.

Regina Maria a fost atât de solidară cu suferințele raniților sau bolnavilor contagioşi, încât va rămâne pe veci inegalabilă ca „soră" şi ca „mamă" a celor ce se luptau cu moartea, cel mai adesea fără succes, dar şi a celor care au supraviețuit şi pe care i-a ocrotit după încoronarea sa, în octombrie 1922, ca pe invalizi de război, la fel ca şi pe copiii orfani, văduvele de război şi nevăzărorii. Maria a fost imediat după război la originea creării de sute de monumente, mausolee şi statui pe care noi le admirăm şi astazi, cum ar fi cele ale eroilor sanitari şi aviatori, ale studenților de la Institutul Medico-Militar căzuți pe front, Ecaterinei Teodoroiu, generalilor Praporgescu şi Dragalina, morților pe Valea Oltului şi Valea Jiului, de la Mărăşti, Mărăşesti şi Oituz etc.

Alexandru Vaida-Voievod, la origine balneolog, a fost unul dintre cei mai mari slujitori ai neamului nostru la realizarea visului milenar de revenire la țara mamă a Transilvaniei. El a dat dovadă de un curaj rar întâlnit, încremenind asistența rămasă fără glas, când a dat citire în Parlamentul Ungariei, la Budapesta, declarației de independență a Ardealului. De asemeni, a condus guvernul României în lunile acelea tulburi în care se hotăra prin tratate de pace naşterea României Mari, la Conferința de la Paris, ce a culminat cu Tratatul de la Trianon.

Medicii şi personalul sanitar, dar mai ales exponenții lor au fost prezenți în Sfatul Țării de la Chişinău, în Sala Metropolitană de la Cernăuți, la Alba-Iulia, unde s-au decis realipirea la Țara-Mamă a Basarabiei, Bucovinei şi Transilvaniei. Şi au fost la Paris, la semnarea Certificatului de naştere a României, la Betleemul românesc de la Trianon, pe actul acesta strălucind pentru eternitate numele doctorului profesor Ion Cantacuzino şi al tânărului diplomat Nicolae Titulescu.

La aceste momente epocale vom aminti câțiva nemuritori de la Chişinău, Cernăuți şi Alba-Iulia: Dr. Daniel Ciugureanu – în capitala Basarabiei, Dr. Isidor Bodea – în capitala Bucovinei, Dr. Alexandru Vaida-Voievod şi Dr. Iuliu Hațieganu – cel care a participat din partea tineretului universitar la Adunarea Națională de la Alba-Iulia şi după aceea a susținut în fața Consiliului Dirigent al Transilvaniei înființarea Universității din Cluj.

Fig 2. Doctorii Daniel Ciugureanu, Isidor Bodea (între membrii Colegiului Unirii Transilvaniei cu România: V. Goldiş, Miron Cristea, Iuliu Hossu, Alex. Vaida-Voievod, Ştefan Cicio Pop) şi Iuliu Hațeganu.

La Marea Unire de la Alba-Iulia au participat numeroşi medici cum ar fi: Dr. Ion Aleman, delegat al Comunei Săcele, viitor profesor de Stomatologie la Cluj, Dr. Gheorghe Bârlea, delegat de Berbeşti-Sighetul Marmației, viitor şef de lucrări la

Stomatologie la Cluj, Dr. Emil Colbazi, Cornel Crişan, viitor profesor de histologie, Ion Jovin şi Gh. Popovici Boscu, delegaţi ai Societăţii „Petru Maior” din Budapesta, Ioan Matei, Vasile Mirciu de la „Tinerimea română” din Lugoj, Cornel Olariu, viitor pediatru la Cluj, Alexandru Pop, viitor profesor universitar de Chirurgie la Cluj, Dominic Stanca, delegat al Reuniunii greco-ortodoxe române din Petroşani, viitor ginecolog, Iosif Stoichiţă, viitor profesor igienist, Ion Nicolae Voicu, delegat al Societăţii „România Jună” din Viena, viitor conferenţiar de Obstetrică Ginecologie la Cluj. Tot aici amintim alte nume de medici, participanţi la actul Unirii de la Alba-Iulia, care, ulterior, au împânzit România Mare, contribuind astfel la sănătatea poporului român: Titus Rusu, celebru la Timişoara, Sabin Manuilă, Nicolae Buteanu, Iulian Chirtul, Grigore Ursache, Alexandru Gherman şi mulţi alţii. Mulţi dintre viitorii dascăli ai celor două universităţi apărute după război la Cluj şi la Chişinău au fost apreciaţi ca mari patrioţi unionişti încă dinainte de această conflagraţie, când erau studenţi sau tineri absolvenţi medicinişti, lideri de opinie la Viena sau Budapesta, la Praga, la Cracovia, în Germania şi Austro-Ungaria, de amintit fiind: Marius Sturza, ajuns celebru după război, Iuliu Moldovan, la fel de celebru la Cluj, Aurel Moldovan, Ion Nandriş, Veronica Mandicevski, Teofil Lupu, Isidor Bodea, Nicolae Enea, Ion Papanicolau, Iuliu Traian Merea, Lazăr Popovici şi alţii. Numele multor altor medici sunt pomenite în *Codex Aureus Medicorum Dacoromanorum*, publicată la o sută de ani după Trianon.

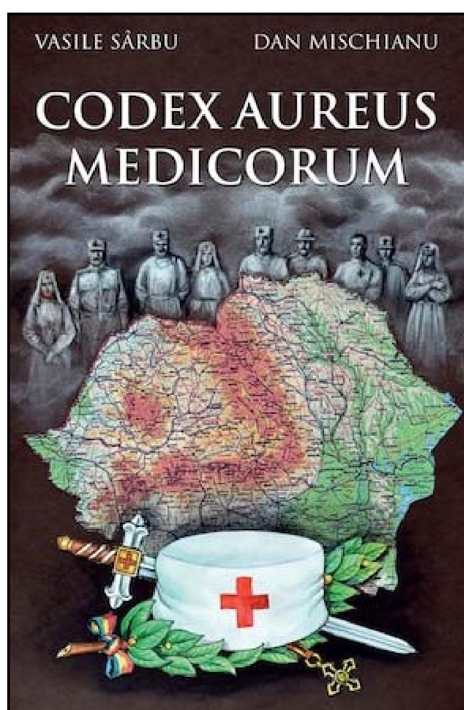

Fig. 3.
Codex Aureus
Medicorum Dacoromanorum.

În acest volum sunt redate pe întreaga perioadă 1914-1919 acţiunile medico sanitare militare şi civile din care se poate deduce, fără puterea de a greşi, spiritul lor de jertfă pentru realizarea unui vis milenar al naţiunii române. La începerea războiului, România avea doar circa 4.000 de medici, la o populaţie de circa 7 milione de locuitori,

în Muntenia şi Moldova. Nu exista un minister al sănătății, dar aveam mari personalități medicale civile şi militare formate la şcolile apusene sau la facultățile de medicină existente la Bucureşti şi la Iaşi. Existau atât spitale militare în marile oraşe cât şi un Institut Medico-Militar la Bucureşti. Printre aceste personalități medicale amintim pe marii chirurgi Athanase Demosthen (la apus de carieră), Ion Vercescu şi Mihai Butoianu (chirurgi militari), generalii doctori Nicolae Vicol şi Ilie Antoniu (mari personalități cu calități organizatorice), generalul doctor Constantin Iliescu şi generalul farmacist Constantin Merişanu. Iar dintre medicii civili de talie europeană amintim pe: Toma Ionescu, Ion Cantacuzino, Victor Babeş, Daniel Danielopolu, Ernest Juvara, Gheorghe Marinescu, Victor Gomoiu, Ion (Iancu) Jianu, Iacob Iacobovici, Nicolae Minovici, Constantin Angelescu, Dimitrie Gerota, doctorul aviator militar Victor Atanasiu. Unii erau încă tineri cum ar fi: Nicolae Hortolomei, Victor Papilian, C.I Parhon, Gh. Plăcințeanu, Gr.T. Popa, Iuliu Hațieganu, Iuliu Moldovan, Alex. Radulescu – marele ortoped, Marta Trancu Rainer – prima femeie chirurg din țara noastră, Alexandru Slătineanu – marele epidemiolog de la Iaşi, Mihai Ştefănescu-Galați, Ion Tănăsescu – viitorul profesor de chirurgie la Iaşi, Titu Vasiliu de la Cluj, Amza Jianu, C. Ionescu-Mihăeşti, celebrul farmacist Ion Vintilescu, marele poet şi doctor pe front Vasile Voiculescu, Elena Puşcariu Densuşianu, Maria Cicherschi Ropală – prima femeie medic legist din Europa, State Drăgănescu, Dimitrie Combiescu, Dimitrie Mezincescu, Alex. Cosăcescu, Daniel Constantin, C.C. Dimitriu, celebrul chirurg Constantin Mârzescu, Marius Nasta, farmaciştii Ionescu Dimitrie, Alexandru Ionescu Matiu etc.

Fig. 4. Medici celebri, participanți la Marele Război al Reîntregirii Neamului: Victor Babeş, Thoma Ionescu, Daniel Danielopolu, Ernest Juvara, Victor Gomoiu, Iacob Iacobovici, Gr.T. Popa, M. Butoianu, Ion Vercescu, Ion Tănăsescu.

Nu-i putem uita pe celebrii medici ai misiunii franceze care au venit să fraternizeze cu colegii lor români: Emile Sergent, Victor William Vignal, Etienne Sorrel (ortoped) şi Lucas Championniere, Charles Bloch, Bourgeot, dr. Pinard, Lemoing, dr. Legalle de la Salles, Pagessi, Charles Louis Alphonse Lavenant, Pierre Philardeaux alături de soția lui, Lucie.

Urmărind firul războiului cu ochii ațintiți pe lumea medicală participantă, trebuie început cu cei aproape trei ani de neutralitate 1914, 1915 şi 1916. În acest răstimp s-a afirmat profesorul doctor Constantin Angelescu, care a ocupat funcția de ministru al Lucrărilor Publice în guvernul Ionel I.C. Brătianu. El a făcut o pregătire secretă de mari dimensiuni pentru viitorul război în care ştia că vom intra. Anume, după ce a participat la cele doua consilii de coroană din 1914 şi 1916, a achiziționat milioane de metri de tifon, cantități enorme de iod pentru viitorii răniți, automobile şi căruțe (viitoare ambulanțe), 500.000 de cutii cu „alifia infanteristului" (pentru inevitabilele rosături de picioare). A apelat la familiile bogate şi a obținut donații pentru a avea resurse financiare.

Cele mai multe achiziții de medicamente şi instrumentar medical şi chirurgical le-a achiziționat din Italia şi Elveția, multe tranzitate cu greu, prin Rusia deoarece Europa centrală era deja în război. Constantin Angelescu a jucat un rol crucial reuşind să înființeze 400 de spitale în ascuns, dar dotate, în aşteptare, 60 de trenuri sanitare necesare transportului răniților, lăzi cu instrumente în depozite camuflate. Acest mare român a fost trimis în 1917 cu misiune la Washington, fiind primul ambasador al României în SUA.

Fig. 5. Prof. Dr. Constantin Angelescu, cu Preşedintele SUA, Woodrow Wilson; prima misiune diplomatică românească în SUA.

În anii 1916 şi 1917 medicii militari şi civili au fost prezenți la toate bătăliile duse de armata română, au transformat în spitale numeroase clădiri, au operat zi şi noapte uneori chiar sub bombardamente, au fraternizat cu misiunile medicale străine, în special cu cea trimisă de Franța, au fost autorii a numeroase fapte de eroism. Dar cea mai importantă bravură din acest război a fost înfrângerea epidemiei de tifos exantematic din primăvara anului 1917, operă inegalabilă a lui Ion Cantacuzino în fruntea unui număr impresionant de medici, ajutați de femeile devotate şi curajoase de la Crucea Roşie Română sau din misiunile străine. În brațele lor au pierit peste 200.000 de ostaşi. Dar au plătit şi ei tribut de sânge, acest cartuş biologic ucigând fără milă în câteva luni peste 400 de medici şi studenți medicinişti, care au dat dovadă de un spirit de jertfă greu de regăsit în istoria noastră sau a altor popoare, unii dintre ei îndurerând mai presus de orice poporul român, căci slujiseră pe front lângă bolnavii contagioşi, deci putem să spunem că au pierit cu pacienții în brațe. Începem acest pomelnic cu numele a cinci medici generali ai armatei române: Gen. Dr. Ion Butză, Gen. Dr. Ion Vercescu, Gen. Dr. Constantin Papilian, Gen. Dr. Anghel Ştefănescu, Gen. Dr. Ion Vereanu. Ar urma cei 20 de studenți morti ca nişte adevărați eroi, care au plecat în 1916 de pe băncile Institutului Medico-Militar din Bucureşti şi în 1918 nu au mai răspuns „Prezent”, căci se aflau în

zestrea de lacrimi a națiunii române. Nu i-am putea uita, desigur, pe profesorul Ion Bruckner, de la Universitatea „Carol Davila”, decedat de tifos în 1918, pe profesorul universitar Eugen Felix, părintele otolaringologiei româneşti, decedat tot de tifos în 1917, pe celebrul profesor Jean Clunet venit din Franța şi răpus de acelaşi flagel la Iaşi, împreună cu trei dintre asistentele sale, pe doctorul şi marele traducător de opere literare Constantin Popescu-Azuga, jertfit printre bolnavii săi tot în 1917, pe doctorul bucureştean Haralambie Botescu, pe tânăra româncă Marta Budeanu, decedată pe pământuri străine tot în timpul acestui război, pe doctorii din Iaşi pieriți în aceleaşi momente de tragedie, pe farmacistul Aurelian Țipeiu şi maiorul-farmacist Sergiu Torjescu, pe internii de la Spitalul Colțea plecați pe front, care nu s-au mai întors niciodadă, pe cei peste 1200 de asistenți medicali şi oficianți sanitari. Desigur lui Jean Clunet, profesorul venit la cerere la Iaşi, i s-au făcut funerarii naționale şi numele lui este purtat de un spital de la Iaşi unde se odihneşte cu asistentele lui la Cimitirul Eternitatea. La Focşani se odihneşte, la fel de respectat creştineşte de noi, şi un savant venit să ne distrugă cu armatele germane, profesorul de la Munchen Eduard Buchner, răpus de o grenadă aruncată de un român care-şi apăra glia strămoşească.

Fig. 6. Generalii Ioan Butză, Ion Vercescu şi Constantin Papilian; Monumentul Studenților Institutului Medico-Militar; profesorul german Eduard Buchner, laureat Nobel, înmormântat la Focşani.

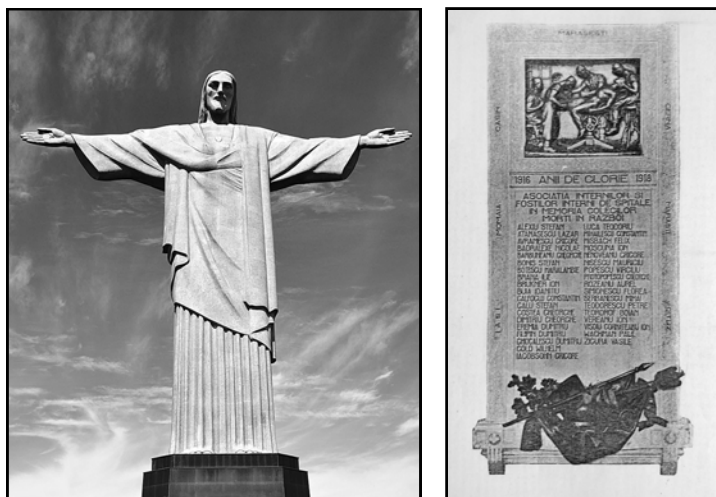

Fig. 7. Jertfele din rândul Asociației „Internilor şi foştilor interni de spitale”, din anii de glorie 1916-1919.

Fig. 8. Printre marile jertfe medicale: Prof. Dr. Ion Bruckner, Prof. Dr. Eugen Felix; Prof. Jean Clunet; Clunet cu asistentele franceze de la vila spital Greerul; Mormântul lui Clunet şi a celor trei infirmiere.

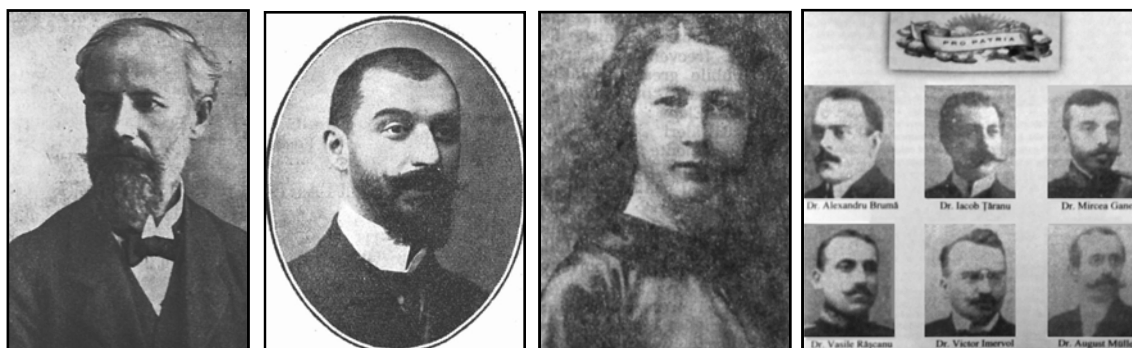

Fig. 9. Doctori cu nume mari în istorie: Constantin Popescu-Azuga, Haralambie Botescu, Marta Budeanu; Medicii de la Societatea de Medici şi Naturalişti din Iaşi căzuți în lupta cu epidemia de tifos.

Desigur au pierit şi medici din misiunile medicale străine sosiți în Moldova, ultimul colț de țară încă neocupat. Mai ales cei din misiunea medicală franceză.

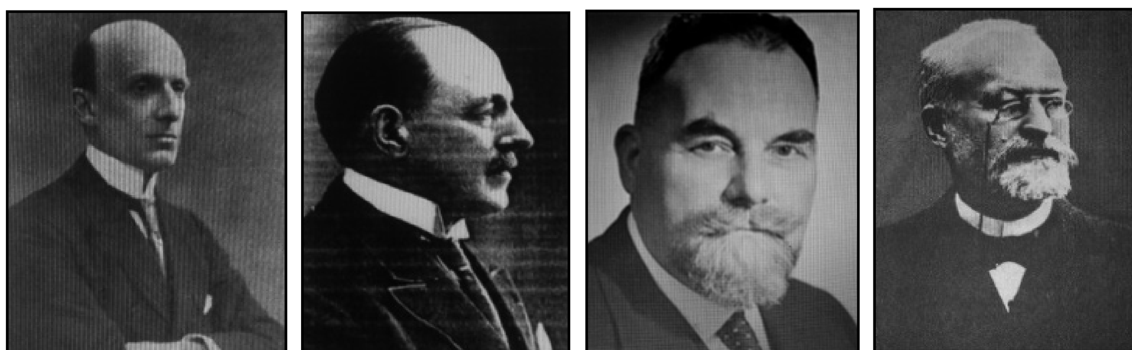

Fig. 10. Medici celebri din cadrul Misiunii Medicale Franceze: Emile Sergent, Victor Villiam Vignal, Etienne Sorel, Charles Louis Alphonse Lavenat.

Relațiile medicilor români cu cei francezi au constituit un moment unic şi inegalabil în istoria medicinei româneşti. Această misiune a avut o amploare deosebită, începând cu 88 de medici, apoi 89 şi în final ajungând la 108, care au venit în Moldova. Circa 60% dintre ei erau chirurgi, dar au mai venit şi şefi de clinici, radiologi, epidemiologi, igienişti. Misiunea medicală franceză a fost condusă de medicul principal clasa

a II-a Henry Coulland, care avea funcția de director pentru *Service de Santé*. Locțiitorul său era doctorul Gauthier. Misiunea a făcut parte din grupul mai complex de ajutor militar al generalului Berthelot. O altă latură a importanței acestei misiuni este reprezentată de cimentarea unor prietenii medicale reale şi care au continuat după terminarea războiului. Medicii francezi au revenit în România după război, au deschis orizonturi de colaborare ştiințifică, de simbioză universitară, culturală. Au creat o spiritualitate francofonă, care avea semințe deja sădite de Carol Davila şi de urmaşii lui, până la Thoma Ionescu, C. Severeanu, Gheorghe Assaky, Ion Cantacuzino, Constantin Levaditi, Ernest Juvara, Constantin Angelescu şi mulți alții. Medicii au fost primii care au făcut din Bucureşti, după război, un Paris al Orientului. Această misiune medicală franceză s-a transformat şi intr-un liant care a sincronizat multe specialități cum ar fi radiologia, chirurgia, ortopedia de război şi altele. Desigur, aceste intersecții spirituale au ajuns până la nivelul academiilor, al decorărilor reciproce inclusiv cu „Legiunea de Onoare", „Coroana României" şi „Steaua României".

Aproape toate societățile medicale româneşti apărute în perioada interbelică au rădăcini şi-şi trag seva din această misiune din timpul Războiul de Reîntregire. Vocile medicilor francezi care îngrijeau bolnavii în Moldova au răsunat şi la Academia Română, iar ale colegilor români, la Academia de Medicină a Franței, dar şi în universități, la inaugurarea marilor monumente cum ar fi Arcul de Triumf din Bucureşti. Medicii din această misiune au intrat în țară pe la Ungheni, căci drumurile din vest erau blocate de războiul cu Germania şi Austro-Ungaria, Rusia fiind, la 23 octombrie 1916, la venirea lor, în aceeaşi tabără cu România.

Ei au ajuns la Bucureşti, unde au lucrat la Sanatoriul „Saint Vincent de Paul". Acesta a fost proprietatea statului francez până la naționalizarea din 1948, după care a fost redenumit după preşedintele Marii Adunări Naționale (pseudo-parlamentul Republicii Populare Române), C.I. Parhon. Acest celebru spital, în prezent de endocrinologie, este străjuit de biserica franceză „Sacré Coeur" construită în anul 1930. În 1916 avea o micuță capelă. Aici lucrau încă din 1906 surorile Congregației „Fiicele Carității Sfântului Vincențiu de Paul", o confrerie creată încă din anul 1617, aduse în țară de către Monseniorul Vladimir Ghika.

Fig. 11. Îngrijiri medicale la Spitalul francez „Saint Vincent de Paul" din Bucureşti, în prezent „C.I. Parhon".

Până la terminarea misiunii, dintre membrii acestui grup au murit şase medici: Jean Clunet, Joseph Adain, Eugene Dufreche, Paul Germain (decedat la Galați de febră

tifoidă), Ange Santoni, Alphonse Dugay şi trei infirmiere: Geneviève Hennet de Goutel, Antoinette Roux şi Alphonsine Flips. De asemenea, s-au îmbolnăvit de tifos 15 medici.

Pentru lumea medicală, ca pentru tot neamul românesc, anul 1918 este anul cel mai miraculos din toată istoria noastră. În anul 1918 poporul nostru se afla în cea mai dezastruoasă situaţie, între Siret şi Prut, restrîns într-un mic „trunghi al morţii”, parcă fără scăpare. A urmat un miracol, o întoarcere şi o metamorfoză inimaginabilă. Iar miracolul în concepţia creştină este opera divinităţii, care în mod asemănător dăruise mana cerească poporului ieşit din robia egipteană, în pustia dintre Elim şi Sinai, când trebuia să piară înfometat şi fără ieşire.

Dacă ne aplecăm asupra istoriei, vom înţelege că de-a lungul mileniilor am avut momente care nu se pot uita niciodată, dar niciunul nu a atins concentraţia de energii şi de efecte eterne ca anul 1918. Despre acest an se poate spune că a avut chiar o încărcătură divină pentru poporul român, fiindcă tot ceea ce s-a petrecut atunci a fost ca o uriaşă binecuvântare; ceva similar cu ceea ce citim în Biblie, în capitolul Exodul, când un popor sleit de drum ce călătorea printre potrivnici a ajuns să creadă că va pieri din lipsă de hrană şi de apă. Şi deodată divinitatea le-a trimis MANĂ CEREASCĂ, când, dintr-o stâncă lovită de Moise cu toiagul au curs valuri de apă, care i-a îndestulat, după ce simţiseră că vor pieri în pustie şi nu vor mai ajunge în Canaanul promis de Dumnezeu.

Oare nu aceasta era situaţia noastră în 1918, plecaţi din Capitală şi cu regele la Iaşi, rămaşi cu trei judeţe neocupate, trădaţi de marea Rusie prin Pacea de la Brest-Litovsk şi înconjuraţi de duşmani din toate părţile, ucişi cu zecile de mii în fiecare zi de tifos, de holeră şi de focul armelor, cu tezaurul trimis tocmai la Moscova în păstrare, cu ameninţarea că vom fi desfiinţaţi ca stat dacă nu capitulăm, obligaţi să facem armistiţiu la Focşani şi apoi pacea forţată de la Buftea, pierzînd Dobrogea dată Bulgariei şi rămânând doar cu calea ferată Cernavodă-Constanţa, care să ne mai lege de mare, rectificând graniţele cu Ardealul (Austro-Ungaria) în sensul pierderii trecătorilor din Carpaţi, demobilizînd 8 divizii de armată etc. Soarta noastră era de neimaginat, poporul era în lacrimi („Soarta României stoarce lacrimi”, observa premierul francez Clemenceau în faţa lui Victor Antonescu, reprezentantul României la Paris).

Genialul Ionel I.C. Brătianu, poreclit Sfinxul, analizînd situaţia extremă a poprului român, a înţeles că nici măcar o retragere în Rusia nu mai era posibilă, aceasta fiind în mâinile comuniştilor şi în dezintegrare. Dar DIVINITATEA, momentul astral, ne-a trimis un semn chiar prin Brătianu, care a decis să facem armistiţiu cu Puterile Centrale, dar a comunicat aliaţilor din vest (Franţa, Anglia) că nu se dezice de promisiunile făcute lor în 1916 la intrarea în război. În numele cui vorbea acest om dacă nu al unei speranţe similare cu cea a lui Moise că Dumnezeu din senin ne va aduce MANA CEREASCĂ şi APĂ din stânca lovită de toiagul său. Armistiţiul de la Focşani şi apoi Pacea de la Buftea acceptată şi semnată de C. Argetoianu, iar Tratatul de la Cotroceni semnat de Alex. Marghiloman, prin al doilea gând divin, nu au fost ratificate de Regele Ferdinand niciodată.

Iată-ne în „Triunghiul Morţii”, practic distruşi, pironiţi pe CRUCEA ISTORIEI. Iată Frumoasa noastră Românie cu cuţitul îndreptat spre inima ei curată de către

Kaizerul Germaniei, care avea sub tălpi un soldat rus călcat în picioare, ținând în mână tratatul de pace cel mai umilitor din câte se puteau imagina.

Fig. 12. Caricatură franceză care sintetiza starea României în aprilie 1918. Imagine prelucrată după ro.Wikipedia.org

Medicii noştri au simțit în anii războiului că astrele se aliniau fără ca acest Kaizer sau alți „împărați pe care lumea, nu putea să-i mai încapă", să viseze că noi vom avea ceea ce ei căutau să ne răpească, precum spune marele Mircea: „Au venit în țara asta, căutând pământ şi apă". Medicii noştri, cu bolnavii în brațe, deocamdată nu aveam nici apă, nici mană, pustiul şi deznădejdea erau de jur împrejurul lor, pierdusem cam 300.000 de ostaşi şi cam 500.000 de civili, din cei 7 milioane de români cât număra Mica Românie în 1914.

Cu cuțitul spre inimă, a mai venit din ceruri un semn, nu se ştie de cine trimis. Puterile Centrale s-au arătat favorabile unirii Basarabiei cu România. Cine să le fi dat acest îndemn? Noi nu o vom şti-o niciodată. Au gândit că decât să ia această parte a vechii Moldove comuniştii ruşi, este mai bine să nu se opună să se unească din nou cu România. Pentru ei nu avea nici o logică, dar în mintea lor lucrau astrele şi forțele cosmice sau mai bine zis Voința Divină. Le-a pus divinitatea sau astrele ceață pe ochi şi nici măcar nu au văzut că deja România era mai mare decît intrase în război, chiar în contextul păcii atât de dure şi nedrepte de la Buftea, după care Sfinxul, Ionel I.C. Brătianu, le-a şi comunicat aliaților că la prima apariție a condițiilor optime va relua

războiul izbăvitor pentru noi. Pare incredibil şi este ca şi cum Moise ar fi spus neamului său că după ce vor mânca mana cererască şi vor bea apă din stâncă, va relua drumul spre Țara Făgăduinței. Sau, cum Iisus de pe cruce ar fi strigat către păcătosul de lângă El, ceea ce părea o imensă iluzie: „Astăzi vei fi cu mine în rai”. Cine ar fi crezut că din „triunghiul morții”, va creşte în câteva luni România Mare, cu tot Ardealul, toată Bucovina noastră, cu Dobrogea mare până la Balcic şi că vor pica precum cărțile de joc marii Împărați ai Germaniei, Austro-Ungariei, Rusiei, regele Bulgariei, iar imperiile lor se vor nărui. Cine ar fi crezut că piatra care închidea ieşirea din mormânt a Mântuitorului se va prăvăli şi El va învia şi se va ridica la cer? Dar a fost momentul astral al neamului nostru. Au venit rând pe rând la țara mamă toate provinciile româneşti răpite, iar stăpânii lor „Cum veniră se făcură, toți o apă şi-un pământ”. Din tranşeele de la Mărăşeşti, atât de repede şi neverosimil am ajuns să cucerim Budapesta şi să-i eliberăm pe unguri de comuniştii lui Béla Kun.

Fig. 13. Stema României Mari, pentru care şi medicii au plătit tributul lor de sânge.

Cu bolnavii răniți lângă ei, în sute de spitale improvizate, printre chinuiții care se stingeau de tifos, pe noi, medicii de atunci, ca şi pe cei de astăzi, care se luptă eroic cu o pandemie îngrozitoare dată de virusul Covid, speranța nu ne-a părăsit nici o clipă, iar dragostea am probat-o pe câmpurile de luptă de la Mărăşti, Mărăşeşti şi Oituz, şi pretutindeni unde se aflau semenii noştri. Victoriile din aceste lupte cu tot eroismul lor, se părea că nu ne-au fost de nici un folos. Părăsiți de Rusia bolşevizată, înconjurați de duşmani din toate părțile, am fost nevoiți să cerem armistițiu şi să semnăm o pace temporară. Astrele au vrut să se schimbe soarta războiului şi, în 1918, toamna, să se prăbuşească Puterile Centrale, să intrăm în rândul celor care vor beneficia de Pacea de la Trianon. A fost un adevărat miracol, să vedem cum la Cernăuți, la Chişinău şi la

Alba-Iulia se semnează Declarațiile de constituire a României Mari şi nemuritoare. Desigur, consfințite şi de Marile Puteri, prin tratatele de pace.

Genialul nostru Brâncuş a creat un monument unic în care sufletele celor ce au pierit atunci stau la *Masa tăcerii*, masa cu 12 scaune, câți apostoli a avut Mântuitorul, apoi intră pe *Poarta sărutului*, poarta cu 8 stâlpi, câte provincii s-au reunit, şi primesc sărutul despărțirii, apoi se ridică la cer pe *Coloana fără de sfârşit* a neamului nostru. Printre ei au fost şi 400 de medici, slujitori ai lui Hipocrate, şi numeroşi studenți, farmacişti şi medici veterinari, peste 1.200 de asistenți, care s-au dus la ceruri împreună adesea şi cu preoții veniți pe front, care-i aşezau în pământul nostru românesc.

Iată doar câteva motive invocate de noi la mai bine de un secol de la marea şi întreita unire de la 1918 şi un secol de la încoronarea suveranilor României Mari – Regele Ferdinand I şi Regina Maria, clipă astrală în istoria noastră. Acest popor a mai avut şi alte clipe astrale, dar niciuna atât de strălucitoare, pentru care ne plecăm frunțile cu recunoştință. Aşezat între cele două coloane, una Traiană, la Roma, şi alta Infinită, la Târgu Jiu, neamul acesta va fi nepieritor dacă a primit mană cerească şi apă limpede şi a mâncat dintru acestea cu lacrimi în ochi acum o sută de ani. Ca semn de recunoştință veşnică față de eroii neamului, ce s-au jertfit pe câmpul de luptă, şi Divinității, care ne-a fost alături în 1918, când ne-a dat un pic de răgaz şi am zidit Țara, am ridicat Sfânta Cruce de pe Caraiman, aproape de cer.

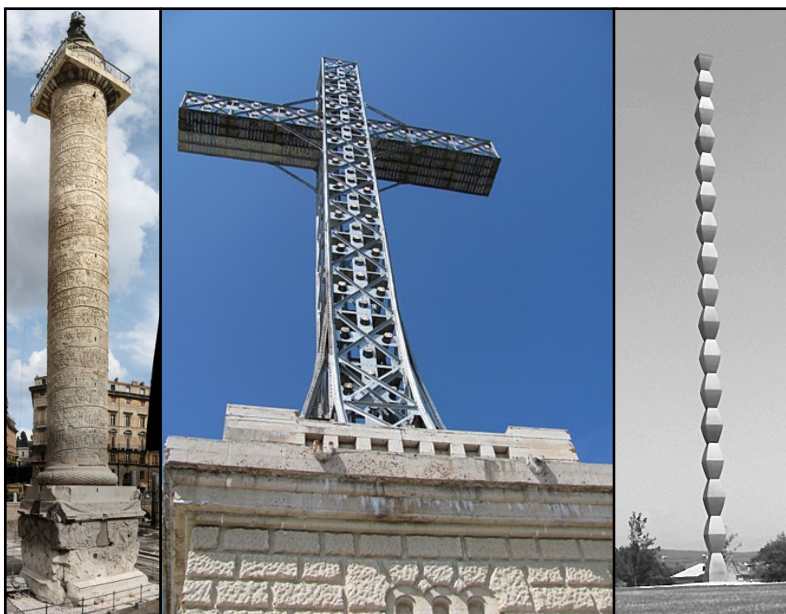

Fig. 14. Columna Traiană; Crucea Eroilor de pe Caraiman; Coloana Infinitului (autor C. Brâncuşi). Sursa: Enciclopedia liberă, Wikipedia, Google.

Medicii au simțit, împreună cu poporul că atunci, în 1918, în momentul acela mirific, a fost o nuntă-n cer şi s-a născut o națiune, Națiunea Română, pe care nu avem dreptul să nu o păzim în secolele care vor veni. Când eram la pământ, Domnul ne-a dat Mană Cerească, ne-a lut de mână şi ne-a ridicat, apoi ne-a dat apă limpede şi ne-a

întărit, ne-a deschis ochii şi ne-a arătat ce este al nostru şi ce trebuie păzit. Ne-a scos din robia în care trăiam şi ne-a dăruit Canaanul nostru, Românesc. Priviți acest Canaan şi veți zări şi pe cei în halate albe.

Noi, medicii, ştim vorbele lui Nicolae Iorga: „Cine uită nu merită!"

Victoria, Unirea şi Încoronarea Suveranilor sunt un dar, şi nu avem voie să uităm!

Bibliografie

Vasile Sârbu, Dan Mischianu, *Codex Aureus Medicorum Daco-Romanorum 1914-1919. Participarea medicilor români la Războiul de Reîntregire a Neamului şi la Unirea din 1918*, Bucureşti, Editura RAO, 2020.

Florea Marin, *Medicii şi Marea Unire*, Târgu Mureş, Editura Tipomur, 1993.

Florea Marin, *Medicii şi farmaciştii participanți la Războiul pentru Întregirea Neamului*, în revista „Viața medicală", 24 iulie 1992.

Maria Regina României. Jurnal de război (1916-1918), Bucureşti, Editura Humanitas, 2014-2015 (trei volume).

Vasile Sârbu, *Pagini din istoria chirurgiei româneşti*, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2002.

Benone Duțescu, Mircea Beuran, Sabina Stănescu, Rodica Duțescu-Zăvoianu, *Marea Unire şi medicina românească*, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2018.

VALEA JIULUI ÎN PRIMII ANI INTERBELICI

Mircea Baron

I. Valea Jiului în cadrele Statului român

Valea Jiului, depresiunea intramontană situată în Carpaţii Meridionali şi aflată la izvoarele celor două Jiuri: Jiul de Vest/Jiul Românesc şi Jiul de Est/Jiul Ardelenesc, va fi în epoca sa modernă şi până la Marea Unire din 1918, ca de altfel întreaga Transilvanie, parte componentă a Imperiului Austro-Ungar.

Şi cei din Valea Jiului au avut reprezentanţi la Marea Adunare Naţională de la Alba Iulia din 1 decembrie 1918, votând acolo, printre cei 1.228 de deputaţi şi delegaţi, pentru unirea românilor din Transilvania, Banat şi Părţile Ungurene, şi a teritoriilor locuite de ei, cu România.

Odată cu Unirea, Valea Jiului intră în componenţa noului Stat român format acum, iar primii ani interbelici sunt efervescenţi, creându-se cadrul pentru o dezvoltare care să aşeze acest spaţiu printre importanţii contributori la dezvoltarea economiei româneşti, în general, a industriei, în special, în perioada care va urma.

Valea Jiului însemna, în acest moment, cel mai important bazin carbonifer al României, în anul 1919 scoţându-se, din minele existente aici, 1.028.935 to cărbune, ceea ce reprezenta 65,98% din întreaga producţie a ţării.

Era o regiune în care se formase, într-un interval de doar o jumătate de secol, un complex industrial închegat şi bine structurat, cu o capacitate tehnică de nivel european şi cu o forţă de muncă, în mare măsură, calificată. În acelaşi timp, mineritul şi oamenii care au venit aici pentru a scoate cărbune vor schimba caracterul social-economic şi cultural al zonei, Valea Jiului transformându-se până în primul deceniu al secolului XX, dintr-o regiune pastoral-agrară izolată, cu o populaţie dedicată preponderent acestui tip de activitate şi care în anul 1854 se cifra la 6.770 locuitori, aproape în totalitate români[1], într-un spaţiu industrial de primă importanţă pentru economia părţii maghiare a Imperiului, multietnic şi multiconfesional, şi cu o populaţie de 50.015 locuitori în anul 1910[2]. Se creează, treptat, o societate modernă în care implementarea unei economii de tip industrial va fi însoţită de un amplu proces de urbanizare şi de creare a unui standard de viaţă acceptabil, pentru cei care au venit să lucreze în Valea Jiului.

De aceea, pentru Statul român va fi importantă integrarea rapidă a Văii Jiului în complexul economic naţional, iar acest lucru se va face atât prin constituirea unei noi administraţii, care să preia de la Consiliile Naţionale locale şi de la Gărzile Naţionale

---

[1] *Buletinul guberniului provinciale pentru Marele Principatu Transilvania*, Cursul anului 1854, Secţiunea II, Mănunchiul IV, pp. 110-111.

[2] Traian Rotariu (coordonator), Maria Semeniuc, Elemer Mezei, *Recensământul din 1910. Transilvania*, vol. II (Populaţia după ocupaţii), Presa Universitară Clujeană, 2006, pp. 332-346.

locale problemele de edilitate, instituțiile justiției, menținerea ordinii publice şi siguranței cetățenilor, lucru care se întâmplă, de altfel, în întreaga Transilvanie, cât şi prin implicarea în continuarea firească a activității de extracție a cărbunelui.

Un prim pas îl va reprezenta instaurarea administrației româneşti. Aşa cum Consiliul Național Român Central îşi va depune mandatul la 1 decembrie 1918, iar în locul său se va constitui, la 2 decembrie 1918, Consiliul Dirigent al Transilvaniei, învestit cu puterea executivă şi cu gestionarea treburilor Transilvaniei până la instaurarea deplină a autorităților româneşti centrale, acelaşi lucru se va întâmpla şi pe plan local, Sfaturile/Consiliile Naționale Române lăsând atribuțiile administrative autorităților de drept, ele încetându-şi activitatea, în mod oficial, la 6 februarie 1919.

În 29 decembrie 1918, Consiliul Dirigent al Transilvaniei va numi prefecți români în cele 15 județe aflate nemijlocit sub jurisdicția sa, inclusiv pe prefectul județului Hunedoara, dr. Toma Vasinca, aceştia având rolul de preluare şi introducere a administrației româneşti[3]. Aceştia vor trece la numirea primpretorilor şi pretorilor de plasă, primpretorul Plăşii Petroşani între anii 1892-1918, Vasile Ianza, român de origine, fiind înlocuit în această funcție publică de Amos Gligor.

Vor fi alese comisiile interimare de la nivelul primăriilor şi numiți primari români. La Petroşani, primul primar român, Petru Iacob, va deține funcția până în august 1924[4], iar la Lupeni va fi numit ca preşedinte al Comisiei interimare Gheorghe Şuluțiu, funcționar la Societatea minieră „Uricani-Valea Jiului"[5], urmat, ca primar, de inginerul silvic Valer Bociat, cel care a condus delegația lupenenilor care au participat la Adunarea de la Alba Iulia din 1 decembrie 1918 şi va fi, din 2 noiembrie 1919, deputat de Lupeni în primul Parlament ales al României Mari, iar din 9 martie 1922 senator ales în circumscripția electorală Petroşani[6].

Prin Decretul I/24 ianuarie 1919 al Consiliului Dirigent al Transilvaniei privitor la funcționarea în mod provizoriu a serviciilor publice, aplicarea legilor, despre funcționari şi întrebuințarea limbilor, se stabilea că toți funcționarii numiți sau aleşi, de orice categorie, rămân pe funcțiile lor, iar limba oficială în serviciile publice este limba română. Privitor la întrebuințarea limbii celorlalte națiuni conlocuitoare se stabilea că se vor aplica dispozițiile Legii naționalităților, art. XLIV/1868, cu deosebire că în locul limbii maghiare se înțelegea în tot locul limba română, iar până la altă reglementare, în acele comitate în care națiunile conlocuitoare formau o cincime din populație se respecta principiul ca fiecare să fie administrat şi judecat în limba sa proprie. Această reglementare va permite tuturor funcționarilor care depuneau jurământul de fidelitate şi doreau să îşi mențină serviciul să poată face acest lucru. Erau exceptați funcționarii care, în timpul războiului, s-au făcut vinovați de

[3] Gheorghe Iancu, *Justiție românească în Transilvania (1919),* Cluj-Napoca, Editura Ecumenica Press, 2006, p. 20.

[4] „Gazeta Jiului", III, 1924, nr. 33, pp. 1-2

[5] Serviciul Județean Hunedoara al Arhivelor Naționale (SJANHD), *Fond Prefectura județului Hunedoara,* dos. 103/1931, f. 83.

[6] Gelu Neamțu, Mircea Vaida-Voevod, *1 Decembrie 1918. Mărturii ale participanților. Ioachim Crăciun. Documente la un sfert de veac de la Marea Unire,* vol. II, Bucureşti, Editura Academiei, 2008, pp. 43-44.

fapte, considerate infracţiuni la normele penale, disciplinare, sau expuşi dispreţului public, ori care erau în contra intereselor naţionale şi care puteau fi urmăriţi după normele de procedură criminală sau disciplinară[7]. Menţinerea în serviciu era necesară pentru a nu produce goluri în exercitarea activităţii administrative.

În baza Decretului I al Consiliului Dirigent al Transilvaniei, se va adopta Ordonanţa 121/1919 a Resortului Justiţie din Consiliul Dirigent[8] referitoare la judecători, avocaţi şi notari publici şi prin care se extindea jurisdicţia Statului român asupra instanţelor judiciare. În aplicarea acestei Ordonanţe, la 21 martie 1919 va avea loc preluarea Judecătoriei de Ocol Petroşani de către o Comisie prezidată de dr. Nicolae Olariu, care fusese numit noul şef al Judecătoriei de Ocol Petroşani[9].

Dacă din acest punct de vedere lucrurile evoluează spre o stare de normalitate, nu acelaşi lucru se va întâmpla în spaţiul public.

Actul Unirii Ardealului cu România la 1 decembrie 1918 nu a însemnat şi acceptarea automată de către toate naţiunile Transilvaniei a noii realităţi născute acum, şi până la semnarea Tratatului de pace dintre Puterile Aliate şi Asociate şi Ungaria de la Trianon din 4 iunie 1920, mai ales populaţia maghiară va spera că lucrurile vor lua un alt curs.

În această paradigmă se situează şi Valea Jiului, cel puţin în primele luni de după 1 decembrie 1918. Şi din acest motiv, dar şi pentru că se cunoştea că în Valea Jiului au fost constituite, în timpul războiului, în cadrul Societăţilor miniere, batalioane de soldaţi mineri, mai ales maghiari, echipaţi pentru război, iar armamentul nu fusese rechiziţionat, că Valea Jiului era o citadelă socialistă şi un spaţiu social turbulent, armata română vine în Valea Jiului în decembrie 1918[10], principalele misiuni încredinţate aici fiind:

- liniştirea şi pacificarea celor care se despărţeau cu greu de vechea realitate a prezenţei Văii Jiului în cadrele Statului maghiar;
- asigurarea ordinii publice, siguranţei averilor şi persoanei locuitorilor;
- contribuţia la buna desfăşurare a extracţiei de cărbune din Valea Jiului şi expedierii la destinaţie a cărbunilor.

Divizia 2 Vânători a făcut parte din primele mari unităţi militare care, după executarea celei de-a doua mobilizări a armatei române la 10 noiembrie 1918, a primit ordin să intre în Transilvania imediat după Unire şi să se concentreze în regiunea Sibiu-Orăştie-Deva-Petroşani.

În Valea Jiului vor fi trimise efective ale Regimentului 10 Vânători şi la 5 decembrie 1918 Batalionul II s-a instalat în regiunea Petroşani-Lupeni. Punctul de comandă al batalionului a fost instalat la Petroşani, acesta având sub supraveghere zona cuprinsă între localităţile Merişor-Petroşani-Petrila-Aninoasa-Vulcan-Lupeni. La 21 decembrie 1918, va fi transferat în Valea Jiului şi Batalionul I, cantonat până atunci la Simeria.

[7] „Gazeta Oficială”, nr. 6/27 ianuarie 1919, pp. 25-26.

[8] *Ibidem*, nr. 7-12/1, 6, 12, 19, 22 februarie 1919, pp. 12-13.

[9] Gheorghe Iancu, *op. cit.,* pp. 185-187.

[10] Acţiunile armatei române în Valea Jiului între decembrie 1918 - ianuarie 1919 sunt descrise de Ion Aldescu, *Armata română în Valea Jiului. Repere istorice (1916-1999),* Bucureşti, Editura Militară, 2001, pp. 206-212.

După Unire, s-a răspândit zvonul că socialiştii români din Ardeal şi Banat pretind dreptul românilor transilvăneni de a forma o republică independentă. Un manifest intitulat „Oameni buni" a fost găsit în Valea Jiului şi acesta îndemna românii din Ardeal şi Banat să se opună unirii Ardealului cu Regatul României. În zilele Crăciunului anului 1918, soldaţi ai Companiei 6 din Regimentul 10 Vânători, cantonată la Lupeni, vor trage câteva salve în aer, pentru a-i descuraja pe muncitorii de origine maghiară care încercau să dea jos de pe edificiile publice din comună Tricolorul românesc.

În faţa acestei situaţii de criză, la 25 decembrie 1918, efectivele Regimentului 10 Vânători dislocate în Valea Jiului au fost cantonate la Lupeni, Vulcan şi Petroşani şi vor fi aduse aici şi celelalte companii ale acestui regiment care se aflau la Deva, Simeria, Hunedoara şi Orăştie, acest lucru permiţând ca la 29 decembrie 1918 Regimentul 10 Vânători să înceapă operaţiunea de dezarmare a populaţiei din regiunea minieră. Exista o stare de incertitudine printre români, Ioan Trifa din Aninoasa scriindu-i, la 27 decembrie 1918, preotului Sebastian Rusan de la Vulcan, pentru a-i spune că a fost la Petroşani pentru a-i cere comandantului român câţiva soldaţi din armata română cu sprijinul cărora să poată susţine ordinea, pentru că nu are decât câţiva gardişti şi este împreună cu Garda maghiară, „şi în privinţa aceasta nu sunt chiar sigur la linişte; fiindcă ştii, fraţii eştia nu le convine chiar bine în împrejurările ce se aflǎ acum". Ioan Trifa mai spune că românii aveau opt puşti la 16 gardişti, iar ungurii aveau destule arme, pe baza dreptului la vânătoare[11].

Va urma o perioadă de aproape o lună de zile de confruntări ale armatei cu grupurile de mineri înarmaţi, dar şi cu izbucnirea primei greve a minerilor nemulţumiţi de condiţiile de lucru, de lipsa, mai ales, a alimentelor de bază etc., şi care inaugurează un şir de acţiuni greviste ce vor culmina cu greva generală din octombrie 1920[12].

În data de 4 ianuarie 1919, au fost dezarmate Garda maghiară din Petrila, de la care s-au confiscat şapte arme, şi gărzile maghiare din Lonea, de la care s-au luat 35 de arme şi şase lăzi cu cartuşe. În 5 ianuarie 1919, soldaţii au strâns, prin dezarmarea populaţiei din Lonea, 42 arme, 18 baionete şi opt lăzi cu cartuşe, iar de la Vulcan au fost confiscate 50 de arme. În aceeaşi zi, motivând lipsa de alimente, muncitorii de la Mina Vulcan au încetat lucrul.

La Petroşani, grupuri de agitatori maghiari au început să răspândească zvonul că starea actuală de lucruri din Transilvania va înceta odată cu încheierea păcii generale, iar funcţionarii şi muncitorii de la căile ferate au adus în Valea Jiului ziare şi manifeste tipărite la Budapesta, care aveau un conţinut antiromânesc.

În 5 ianuarie 1919, izbucneşte la toate minele din Valea Jiului, unde lucrau peste 12.000 de angajaţi, prima grevă a muncitorilor minieri de după Unire, aceştia nefăcând nici o demonstraţie, ci neprezentându-se, pur şi simplu, la muncă. În vederea înăbuşirii acţiunii greviste, în ziua de 6 ianuarie 1919, trupele din Petroşani au ocupat încrucişările de străzi, dezarmând minerii grevişti, dar greva va continua şi în ziua de 7 ianuarie 1919. În timpul grevei, muncitorii din Petroşani, Lupeni, Vulcan au ţinut mai multe adunări în cadrul cărora

---

[11] SJANHD, *Fond Parohia ortodoxă română Vulcan,* dos. 1/1918, f. 3.

[12] Alex. Toth, M. Gáspár, *Participarea muncitorilor minieri din Valea Jiului la greva generală din 1920*, „Studii", revistă de istorie, XV, 1962, nr. 5, pp. 1095-1125.

s-a cerut: mărirea salariilor; asigurarea aprovizionării cu alimente şi îmbrăcăminte; reducerea numărului de ore de muncă, revendicări care au fost acceptate, în parte, de către Direcţiunile Minelor. În acelaşi timp, s-a cerut eliberarea, de către armată, a muncitorilor care au fost arestaţi începând cu noaptea de 5 ianuarie 1919 la Lupeni şi care au fost maltrataţi, satisfacerea revendicărilor economice şi eliberarea muncitorilor arestaţi determinându-i pe grevişti să reia lucrul în după amiaza zilei de 8 ianuarie 1919[13].

Reluarea activităţii productive la minele din Valea Jiului nu însemna că lucrurile au intrat pe făgaşul normal. Astfel, la Vulcan a avut loc o încăierare între Garda Naţională Română şi Garda săsească, conflictul fiind aplanat numai după intervenţia armatei, care îşi va întări aici efectivele pentru a putea înăbuşi o eventuală încercare de revoltă a minerilor anarhişti.

În noaptea de 8/9 ianuarie 1919, Compania 5 Lupeni şi jumătate din Bateria 4 a Regimentului 2 Artilerie de Munte din Vulcan au fost atacate de către grupuri de mineri înarmaţi. Trupele române au ocupat poziţii de luptă pe înălţimile din vestul comunei Vulcan şi deschizând foc cu artileria au alungat agresorii din Vulcan. Cu acest prilej, au fost arestate 60 de persoane din Vulcan. A fost arestat şi şeful gării din Lupeni pentru faptul că transmitea la Arad date despre ceea ce se petrecea la Lupeni şi în împrejurimile acestuia.

În 11 ianuarie 1919, lucrătorii de la căile ferate rămaşi din fosta administraţie austro-ungară au făcut grevă din cauza salariilor mici. Confruntat cu această situaţie, Comandamentul militar român a expulzat pe directorul maghiar al căilor ferate şi pe toţi agitatorii, arestând peste 500 de grevişti şi aducând angajaţi din Vechiul Regat, pentru a-i amesteca printre angajaţii maghiari. Un exemplu concret este cel de la Vulcan, unde la 12/25 ianuarie 1919, Consiliul Naţional Român de aici va hotărî, în înţelegere cu comandanţii militari, „înlăturarea şefului gării, Schuschnig Rezsö, care s-a purtat nedemn cu interesele româneşti"[14].

După 11 ianuarie 1919, acţiunea de percheziţionare domiciliară şi de dezarmare a populaţiei din localităţile Văii Jiului va continua. La Vulcan, din ciocnirea dintre armată şi grevişti va rezulta moartea a doi grevişti şi rănirea a altor trei, dar şi arestarea a 43 de grevişti. Acţiuni de dezarmare a populaţiei din Petroşani, Petrila, Lonea, Vulcan, Lupeni vor fi executate şi după 26 ianuarie 1919, muniţia ridicată fiind dusă la Sibiu, dar se aprecia că deja din 23 ianuarie 1919 liniştea s-a restabilit în Valea Jiului.

De spus că autorităţile nu au fost blânde cu cei 78 de muncitori minieri acuzaţi ca organizatori ai grevei din 5-8 ianuarie 1919 şi a celei care a urmat după alte două săptămâni, Curtea Marţială de la Sibiu condamnând, la 30 februarie 1920, la muncă silnică pe viaţă un muncitor, doi muncitori la 20 de ani muncă silnică, opt muncitori la zece ani muncă silnică, 18 muncitori la cinci ani muncă silnică, 21 muncitori la cinci ani de închisoare, iar 22 de muncitori au fost achitaţi[15].

O acţiune importantă pentru aşezarea lucrurilor pe un făgaş normal o va reprezenta dizolvarea „gărzilor naţionale" ieşite din revoluţie şi înlocuirea lor cu o poliţie şi jandar-

---

[13] Ion Lungu, Radu Vasile, Mircea Valea, Ion Poporogu, *Valea Jiului-file de istorie*, Petroşani, Muzeul Mineritului, 1968, pp. 131-132.

[14] SJANHD, *Fond Parohia ortodoxă română Vulcan,* dos. 1/1918, f. 2.

[15] Ion Lungu, Radu Vasile, Mircea Valea, Ion Poporogu, *op. cit.,* p. 132.

merie organizate. Necesare în evenimentele din noiembrie-decembrie 1918, mai apoi, din cauza şi a lipsei lor de disciplină şi animozităților crescânde dintre gărzile de diferite naționalități, acestea au ajuns motiv de dezordine. În Valea Jiului, gărzile maghiare din centrele miniere Lupeni şi Vulcan se aflau atât sub influența ideilor socialiste, cât şi a celor naționaliste propagate de agenții guvernului maghiar, iar gardiştii români fiind plătiți cu câte 30 cor./zi ofițerii şi 20 cor./zi trupa, protestau împotriva proiectatei lor desființări.

Desființarea Gărzilor Naționale s-a produs pe fondul consolidării administrației româneşti în teritoriile eliberate, pentru că apărea riscul unui paralelism stânjenitor pentru bunul mers al treburilor publice. Măsura a fost una care a ținut de resortul instituirii unei administrații româneşti stabile şi a fost decretată prin Ordonanța nr. 201/1919 a Consiliului Dirigent al Transilvaniei, Gărzile urmând să fie desființate până la 1 februarie 1919.

A fost o decizie greu de aplicat şi, de exemplu, refuzul gărzilor de a se supune ordinului de dezarmare şi dizolvare a provocat la Lupeni şi Vulcan conflicte cu trupele româneşti. Până la urmă, la sfârşitul lunii ianuarie 1919, gărzile din Valea Jiului au fost dezarmate în aproape toate comunele, Garda Națională Română din Petroşani activând până la 20 februarie 1919[16].

Toate aceste aşezări vor permite ca la 1 martie 1919 efectivele Regimentului 10 Vânători, mai puțin o companie şi un pluton de mitraliere rămase la Petroşani, să fie retrase din Valea Jiului[17].

Şi în felul acesta, se produce trecerea la noua Românie născută din evenimentele anului 1918 şi din dorința unei națiuni întregi de a se organiza şi a trăi într-un stat național.

II. O nouă structură organizatorică a mineritului din Valea Jiului

În perioada interbelică se va continua în Valea Jiului activitatea de extracție a cărbunelui, mineritul industrial începând aici după a doua jumătate a secolului XIX, iar investițiile făcute de capitalul, în principal, austriac, maghiar, francez, german – ce s-a constituit pentru a exploata bogatele rezerve de cărbune energetic şi cocsificabil – au fost o bază solidă pentru a putea răspunde cerințelor din ce în ce mai mari ale unei economii în plină expansiune.

Procesul legislativ din primii ani de după Unire a creat cadrul pentru a se realiza atât opera de „naționalizare” a bunurilor aflate în posesia capitalului străin, în principal a celui provenit din Statele care au format Tripla Alianță[18], de transformare a întreprinderilor miniere existente în societăți anonime române cu capital şi conducere majoritar românească[19], cât şi o mai bună gestionare a bunurilor Statului prin comercializarea unora dintre întreprinderile care îi aparțineau[20].

---

[16] SJANHD, *Fond Primăria oraşului Petroşani,* dos. 1/1920, f.f.

[17] Ion Aldescu, *op. cit.,* p. 212.

[18] C. Hamangiu, *op. cit.*, vol. XI-XII, 1922-1926, Bucureşti, Editura Librăriei „Universala” Alcalay & Co., pp. 3-20, 617-678.

[19] *Ibidem*, pp. 626-627.

[20] *Ibidem*, pp. 610-620.

Şi în Valea Jiului vom asista în primii ani de după Unire la un proces de reorganizare a entităţilor economice din minerit, creându-se Societăţi miniere noi, care vor prelua activele deţinute în Valea Jiului de Societăţile miniere „Salgótarján” şi „Uricani-Valea Jiului”, ca şi de Statul maghiar prin Minele de la Lonea. Se va asigura, pe mai departe, continuitatea activităţii productive, doar că sub o nouă conducere, în care interesele capitalului românesc, în primul rând, şi nu în ultimă instanţă ale societăţii şi elementului românesc, sunt mai bine valorificate. În acelaşi timp, se constituie şi o Societate complet nouă şi mai sunt încercări minore de a face exploatare în afara acestor Societăţi.

În aşteptarea semnării Tratatelor de Pace de la Paris şi pentru a nu permite capitalurilor aparţinând cetăţenilor din Statele Antantei să se prevaleze de poziţia câştigată în urma războiului, a fost publicat Decretul-Lege nr. 2162/6 iunie 1919[21], care prevedea, până la noi dispoziţii, interzicerea acordării oricăror titluri de descoperitor, permise de explorare şi concesiune a substanţelor minerale prevăzute la art. 2 al Legii Minelor, hotărârea având incidenţă atât asupra cererilor ce se vor introduce, cât şi a celor depuse anterior.

Din necesitatea de a pune capăt speculaţiilor ce se făceau de către unii agenţi cu bunurile miniere şi industriale, prin Decretul-Lege nr. 4241/7 octombrie 1919 se interzicea, până la şase luni după încheierea păcii generale, orice tranzacţie şi cesiuni referitoare la bunuri miniere şi industriale în general, în tot cuprinsul ţării[22].

În aplicarea acestui sechestru asiguratoriu asupra bunurilor care intrau acum sub jurisdicţia Statului român, era interesată atât burghezia din Vechiul Regat cât şi cea transilvăneană, şi din această perspectivă va acţiona Consiliul Dirigent al Transilvaniei, sprijinind, de exemplu, activitatea pe care o va începe în Valea Jiului Inspectoratul General al Minelor de Cărbuni, ca şi primele încercări de „naţionalizare” din această zonă.

La 7 decembrie 1918, va fi emis Jurnalul Consiliului de Miniştri (J.C.M.) nr. 1064[23] prin care se decidea că „Minele de la Petroşani ce aparţineau Statului ungar, trecând de drept în patrimoniul Statului român, vor fi administrate de acesta” (art. I). Era vorba, în fapt, de Minele Statului Lonea, singura întreprindere minieră din Valea Jiului care aparţinea Statului maghiar şi care trece acum, de drept, în patrimoniul Statului român. Se mai prevedea la art. I că „de acord cu Consiliul Naţional din Transilvania (de fapt, Consiliul Dirigent al Transilvaniei – n.n.) Ministerul de Industrie şi Comerţ este autorizat să trimită un delegat al său pentru a lua în primire Direcţiunea Generală a acestor mine, ajutat de personalul tehnic şi administrativ de care avea nevoie”, specificându-se, în acelaşi timp, „că personalul existent va fi ţinut în funcţiune atâta timp cât consimte a continua serviciul, prestând cuvenitul jurământ. Delegatul Ministerului de Industrie şi Comerţ va lua prealabil înţelegere cu delegatul consiliului naţional din Sibiu şi va lucra de acord cu comandanţii trupelor din localitate, care îi vor da tot concursul de care va avea nevoie”.

---

[21] C. Hamangiu, *op. cit.*, vol. IX-X, 1919-1922, Bucureşti, Editura Librăriei „Viaţa Românească”, 1922, p. 73.

[22] C. Hamangiu, *op. cit.*, vol. IX-X, 1919-1922, p. 225; Analele Minelor din România (AMR), II, 1919, nr. 4, p. 345.

[23] „Monitorul Oficial”, I, nr. 210/11 (24) decembrie 1918, pp. 3702-3703.

În baza acestui Jurnal, se va constitui, în anul 1919, cu sediul la Petroşani, Inspectoratul General al Minelor de Cărbuni din Valea Jiului, organism care va funcţiona până în anul 1929, cu scopul iniţial de a controla producţia minieră şi metalurgică din Transilvania şi Muntenia[24]. Acest Inspectorat se va ocupa, în fapt, în conlucrare cu Comisiunea de Supraveghere a Minelor de Cărbuni din Transilvania şi Banat şi Comisia de recepţie şi distribuţie a cărbunilor pentru C.F.R. de la minele din Valea Jiului, cu repartizarea cărbunilor, iar separat de aceasta, cu probleme legate de coordonarea activităţii miniere, în principal, la Minele Statului Lonea, şi aprovizionarea cu alimente şi materiale pentru exploatări.

La art. II al acestui Jurnal, se stabilea că „minele aparţinând societăţilor maghiare sau supuşilor altor ţări cu care suntem în război, sau care vor avea o parte din capital aparţinând unor asemenea supuşi, vor fi puse sub sechestru judiciar numit direct de Ministerul Industriei, după propunerea departamentului industriei şi comerţului şi de acord cu consiliul naţional". Art. IV stabilea că „pentru asigurarea bunei funcţionări a minelor, se înfiinţează un serviciu de intendenţă, condus de un intendent detaşat din divizia ce operează în acea regiune şi care este însărcinat a aproviziona magazinul de consum cu cele necesare. Acest serviciu de intendenţă va fi în legătură permanentă cu direcţia tehnică a minelor".

În aceleaşi timp, se hotăra la art. III – chestiune care va fi valabilă câţiva ani de aici înainte – că „toată producţiunea de cărbuni a minelor se imobilizează de Stat, iar distribuţiunea se va face de delegatul Ministerului de Industrie şi Comerţ, de acord cu consiliul naţional".

Prin deciziile luate se crea cadrul pentru administrarea complexului minier din Valea Jiului, iar în aşteptarea hotărârilor Conferinţei de Pace, Consiliul Dirigent al Transilvaniei hotăra, la 1 aprilie 1919, că „întreprinderile industriale şi comerciale nu se vor pune sub sechestru, ci sub pază şi control"[25], iar prin Ordonanţa nr. 2706/25 aprilie 1919, toate întreprinderile comerciale, stabilimentele, societăţile şi asociaţiile din teritoriul supus administraţiei Consiliului Dirigent al Transilvaniei, care aveau sediul principal pe teritoriul Ungariei, erau puse sub controlul acestuia[26].

Prin Tratatul de Pace de la Trianon, încheiat între Puterile Aliate şi Asociate cu Ungaria şi semnat la 4 iunie 1920[27], se stabilea că „Statele cărora li s-a transferat un teritoriu al fostei monarhii austro-ungare, sau care s-au născut din dezmembrarea acestei monarhii, vor dobândi toate bunurile şi proprietăţile ce aparţin guvernului maghiar din trecut sau actual, situate pe teritoriile lor respective" (art. 191), iar art. 250 stabilea,

[24] Ludovic Báthory, *Rolul instituţiilor de stat centrale şi locale în evoluţia industriei carbonifere (1919-1929)*, Caietele David Prodan, 1994, anul I, nr. 1, pp. 153-156.

[25] Gheorghe Iancu, *Preocupări ale Consiliului Dirigent pentru reorganizarea activităţii industriale din Transilvania (1918-1920)*, în „Marisia", 1975, nr. 5, p. 272.

[26] Ludovic Báthory, „Societăţile miniere cu capital maghiar din Transilvania, între anii 1918-1921", în vol., Cornel Grad şi Viorel Ciubotă (coordonatori), *1918. Sfârşit şi început de epoca*, Editura Letkon Zalău şi Editura Muzeului Sătmărean, 1998, p. 519.

[27] *Tractat de Pace între Puterile Aliate şi Asociate cu Ungaria. Protocol şi Declaraţiuni. Din 4 iunie 1920 (Trianon)*, Bucureşti, Imprimeria Statului, 1920, p. 46 (art. 191), p. 58 (art. 232), p. 73 (art. 250).

contrar dispozițiilor art. 232 şi Anexei Secțiunii IV, că „bunurile, drepturile şi interesele supuşilor (ressortissants) unguri sau ale societăților asupra cărora ei au controlul, situate pe teritoriile fostei monarhii austro-ungare, nu vor putea fi confiscate sau lichidate în conformitate cu aceste dispoziții. Aceste bunuri, drepturi şi interese vor fi restituite celor în drept libere de orice măsuri de acest fel, sau de orice altă măsură de dispoziție, de administrație forțată sau de sechestru luate de la 3 noiembrie 1918 până la intrarea în vigoare a Tratatului de față. Ele vor fi restituite în starea în care se găseau înainte de aplicarea măsurilor în chestiune".

Mai ales prevederile art. 250 ale Tratatului de Pace de la Trianon anulau speranțele celor care credeau că vor putea dobândi resursele minerale ale Transilvaniei şi Banatului, prin rechiziționarea sau lichidarea întreprinderilor miniere care erau constituite cu capital inamic, inclusiv maghiar.

În acelaşi timp, partidele politice, îndeosebi Partidul Național Liberal, Partidul Național Român, Liga/Partidul Poporului vor milita pentru pătrunderea capitalului românesc şi a Statului român în aceste Societăți miniere şi vor mobiliza, în anul 1920, un consorțiu de 23 de Bănci şi Societăți industriale din Vechiul Regat şi din Transilvania, dispuse să se angajeze în opera de „naționalizare": Banca Agrară (Cluj), Banca Agricolă, Banca „Albina" (Sibiu), Banca Centrală pentru Industrie şi Comerț (Cluj), Banca Comercială Română, Banca Comerțului Craiova, Banca de Credit Român, Banca Franco-Română, Banca Generală a Țării Româneşti, Banca „Marmorosch, Blank & Co.", Banca Națiunii, Banca Românească, Banca de Scont a României, Banca Țărănească, Banca Victoria (Arad), Banca Viticolă a României, Banca „L. Berkowitz", Banca „Chrissoveloni", Creditul Extern, Creditul Minier, Creditul Tehnic, Creditul Tehnic Transilvănean (Sibiu), Industria Ardealului (Braşov).

La 22 ianuarie 1920, se va ține la Bucureşti o consfătuire a principalelor bănci româneşti, unde se va hotărî ca instituțiile financiare româneşti care doreau să participe la capitalul social al Societăților industriale din provinciile unite cu România să nu cumpere „acțiuni ale întreprinderilor industriale existente în acele teritorii şi a nu participa la transformarea acelor întreprinderi în societăți noi cu participarea capitalului românesc, decât cu condiția ca cel puțin 50% din capitalul întreprinderilor să fie românesc şi ca numărul membrilor Consiliului de Administrație să fie cel puțin jumătate românesc şi, în plus, Preşedintele Consiliului să fie român. Preşedintele şi membrii români vor fi desemnați de instituțiunea română participantă la întreprindere. În întreprinderile de transport şi la industriile producătoare de energie sau de fier, va trebui ca în afara condițiilor de mai sus să se rezerve Statului român facultatea de a participa până la 25% din capitalul total al Societății, în care caz, atât capitalul român cât şi cel străin vor ceda Statului părți proporționale cu cota fiecăruia. Această înțelegere este valabilă până când Ministerul Industriei şi Comerțului va reveni asupra dispozițiilor comunicate nouă, cu privire la participarea capitalului românesc la întreprinderile industriale din teritoriile alipite"[28].

Banca Românească se va afla în fruntea „Consorțiului" care va „naționaliza" principalele Societăți carbonifere din Valea Jiului: „Salgótarján" şi „Uricani-Valea Jiului",

[28] SJANHD, *Fond Societatea „Salgótarján"*, dos. 53/1920, f. 2.

dar şi Societatea „Valea Jiului de Sus” şi va participa la comercializarea Minelor Statului Lonea şi crearea Societăţii „Lonea”.

1. Societatea „Petroşani” va fi prima societate românească ce se va constitui în Valea Jiului, prin „naţionalizarea” bunurilor deţinute de către Societatea „Salgótarján”[29] în acest bazin minier.

În 16 ianuarie 1920 se vor purta la Berna, în Elveţia, primele tratative între partea română: Grupul Român, format din Grupul „Băncii Româneşti” şi Societatea „Creditul Extern”, adică 19 instituţii financiare din Vechiul Regat şi din Transilvania, şi partea maghiară: Grupul Maghiar = Salgo-Commerce, format din Societatea „Salgótarján” şi Banca Comercială Maghiară din Pesta. Procesul-verbal încheiat cu acest prilej sintetiza întreaga discuţie şi hotărârea la care s-a ajuns în privinţa „fondării unei noi societăţi anonime române pentru exploatarea de mine la Petroşani”[30].

După discuţii s-a ajuns la următoarea înţelegere:

- Grupul Maghiar = Salgo-Commerce evalua minele sale din Valea Jiului, cu toate investiţiile făcute, la 38 milioane fr. elv., şi la această valoare se putea ceda proprietatea minelor în condiţiile în care valoarea enormă a zăcământului şi valoarea comercială a întreprinderii nu erau luate în calcul.

- Grupul Maghiar ceda Grupului Român jumătate din afacere pentru 19 milioane fr. elv., plătibili în patru ani.

- Grupul Român va face o Societate nouă, cu capital românesc, jumătate din acest capital fiind cedat Grupului Maghiar. În acelaşi timp, Grupul Român dădea Grupului Maghiar garanţii bancare necesare pentru garantarea plăţii la termen a celor 19 milioane fr. elv.

- Consiliul de Administraţie al noii Societăţi urma să fie format dintr-un număr egal de delegaţi, preşedintele Consiliului de Administraţie era cetăţean român, iar directorul general trebuia să fie acceptat şi de partea maghiară.

- Contractul definitiv ce confirma acest aranjament urma să fie finalizat până la 25 februarie 1920, la Bucureşti, dar ştim că acest lucru se va întâmpla mai târziu.

---

[29] Societatea de Mine şi Cuptoare de la Braşov = Societatea Braşoveană, creată în jurul anului 1855, în special cu capital austriac şi ceh, va fi prezentă în Valea Jiului în perioada 1858-1894. Societatea Braşoveană va deschide Minele: Petroşani-Est (1867-1868), Petroşani-Vest (1869), Dâlja/Petroşani şi Aninoasa (1890), va continua activitatea la Mina Deák /Petrila concesionată de la Tezaurariatul Montanistic şi va avea o contribuţie importantă la finalizarea construcţiei, între anii 1868-1870, a căii ferate Simeria-Petroşani, realizare care va impulsiona dezvoltarea mineritului în Valea Jiului.

La 2 ianuarie 1895, Societatea maghiară „Salgótarján”, constituită la 6 august 1868 şi în care existau interese ale capitalului austriac, maghiar şi german, va cumpăra licenţele de exploatare pe care Societatea Braşoveană le avea în Valea Jiului, inclusiv Minele Tezaurariatului Montanistic, va continua dezvoltarea minelor Petroşani-Est, Petroşani-Vest, Dâlja, Aninoasa şi va începe după anul 1897 deschiderea exploatărilor care vor forma complexul minier de la Vulcan: Vest, Est, dr. Chorin.

În anul 1897, Societatea „Salgótarján” a prelungit contractul de arendare a Minelor Tezaurariatului Montanistic din Valea Jiului cu încă cinci ani, adică până în anul 1901, pentru ca în anul 1898 să se prelungească valabilitatea contractului de arendare până în anul 1906; tot în anul 1897, se va încheia cu Statul maghiar o convenţie, prin care Mina Deák/Petrila rămânea în completa proprietate a Societăţii „Salgótarján”.

[30] Serviciul Municipal Bucureşti al Arhivelor Naţionale (SMBAN), *Fond Banca Românească. Participaţii*, dos. 57/1919-1930, f.f.

Pentru că prin Decretul-Lege nr. 2447/7 iunie 1920, guvernul Alexandru Averescu interzicea orice tranzacție referitoare la bunurile industriale de orice fel, în cuprinsul României, fără o autorizație specială a Ministerului Industriei şi Comerțului[31], la 1 iulie 1920, Banca Românească şi Societatea „Creditul Extern" se adresează ministrului pentru a-l informa asupra tratativelor duse cu Grupul Maghiar = „Salgo-Commerce", prezentându-se principiile asupra cărora s-a convenit, faptul că în afară de Banca Românească şi Societatea „Creditul Extern" vor participa la subscrierea capitalului social şi alte instituții financiare din Transilvania şi Vechiul Regat, ce vor fi invitate, Statul fiind solicitat să participe la constituire. În finalul adresei se cerea eliberarea autorizației de constituire a noii Societăți şi precizarea poziției autorităților privind participarea sau nu a Statului la noua întreprindere[32].

Până la obținerea aprobării din partea autorităților, cele două părți contractante: Grupul Român format din 19 instituții financiare, în frunte cu Banca Românească, recunoscută ca bancă „directrice"[33], şi Grupul Maghiar = Salgo-Commerce adoptă un Act Constitutiv[34], care stabilea, printre altele, modul în care se va acoperi suma de 100 milioane lei reprezentând capitalul social al noii Societăți: aportul în natură adus de Societatea „Salgótarján" urma să fie evaluat la 90 milioane de lei, iar atât Banca Comercială Maghiară din Pesta, cât şi Societatea „Salgótarján" să participe cu un aport în numerar de câte 2,5 milioane lei, restul sumei de 5 milioane lei, în numerar, urmând să fie acoperită de către Grupul Român; se stabilea din cine urma să fie compus primul Consiliu de Administrație – din 18 membri şi funcționari până la 31 decembrie 1923 – se stabileau cenzorii, numiți până la convocarea primei adunări generale ordinare.

Actul Constitutiv fixa modul în care trebuia făcută predarea către noua Societate „Petroşani", de către Societatea „Salgótarján", a aportului său în natură: „a tuturor minelor de cărbuni, proprietatea sa din Valea Jiului, a tuturor drepturilor şi concesiunilor sale de exploatare, explorare sau posesie, cu toate proprietățile, imobilele, instalațiile, atelierele, locuințele funcționarilor, precum şi cele ale coloniilor, mijloacelor de transport, maşinile şi ustensilele, într-un cuvânt cu toate drepturile de orice natură ar poseda pe teritoriul României, aşa cum a fost fixat prin noile tratate de pace, libere de orice sarcini, ca şi documentele ce se raportează la drepturile şi obiectele respective"[35]. În acelaşi timp, Societatea „Salgótarján" se obliga, „şi-şi dădea consimțământul ei formal, pentru ca dreptul de proprietate al Societății „Petroşani" asupra minelor şi bunurilor aduse ca aport social să fie înregistrat în cadastru şi înscris în registrele minelor"[36].

Concluziile la care s-a ajuns vor fi aprobate de adunarea generală extraordinară a Societății „Salgótarján" din 7 august 1920, care decidea ca „minele de cărbuni din Valea

[31] Mircea Muşat, Ion Ardeleanu, *România după Marea Unire*, vol. II, partea I (1918-1933), Bucureşti, Editura Ştiințifică şi Enciclopedică, 1986, p. 273.
[32] SMBAN, *Fond Banca Românească. Participații*, dos. 57/1919-1930, f.f.
[33] AMR, IV, 1921, nr. 1-2, pp. 49-50.
[34] Societatea „Petroşani", *Act Constitutiv*, Bucureşti, Cartea Românească, 1924; „Monitorul Oficial", nr. 236/29 ianuarie 1921, pp. 10045-10047.
[35] Societatea „Petroşani", *Act Constitutiv*, p. 6.
[36] *Ibidem*, p. 11.

Jiului să se constituie în societate anonimă independentă şi, în acelaşi timp, autoriza Direcţiunea de a realiza toate convenţiile şi acordurile discutate", directorul general al Societăţii asigurând acţionarii „că la fondarea noii societăţi toate eforturile vor fi pentru salvarea tuturor intereselor Societăţii"[37].

La 8 octombrie 1920 se adoptă o Convenţie Adiţională la Actul Constitutiv şi Statutele Societăţii Anonime Române „Petroşani"[38] şi Statutele Societăţii „Petroşani"[39], care fixează modul de constituire şi organizare a noii Societăţi, modul de achitare a părţii contractate de capitalul românesc, modul de participare a Statului.

Potrivit Statutelor aprobate acum, Societatea „Petroşani", Societate Anonimă Română (S.A.R.) pentru Exploatarea Minelor de Cărbuni, cu sediul social în Bucureşti, avea ca obiect de activitate, în principal:

- exploatarea minelor de cărbuni din Valea Jiului, din Transilvania şi, în general, exploatarea şi explorarea oricăror terenuri carbonifere;
- fondarea de stabilimente industriale de către ea singură sau în participare cu alte societăţi sau alte persoane;
- comerţul pe cont propriu sau în comision al produselor miniere sau al oricăror produse în legătură cu obiectul societăţii.

Societatea avea un capital social de 100 milioane lei, acoperit prin aportul în natură al Societăţii „Salgótarján", evaluat la 90 milioane lei şi împărţit între cele două Grupuri în părţi egale, şi prin subscrierea în numerar a sumei de 10 milioane lei, câte 2,5 milioane lei de către membrii Grupului Maghiar şi 5 milioane lei de către cele 19 instituţii financiare aparţinând Grupului Român[40]. Acest capital va fi urcat, în anul 1922, la 280.000.000 lei[41], la 550.000.000 lei în anul 1924[42] şi la 820.000.000 lei în anul 1927[43], de fiecare dată prin reevaluarea aportului pe baza căruia s-a constituit Societatea „Petroşani".

În baza realizării acestor înţelegeri, Consiliul de Miniştri va adopta un Jurnal, nr. 3943/1920, publicat în „Monitorul Oficial" nr. 221/5 ianuarie 1921, prin care aproba a se da autorizaţia specială cerută de Decretul-Lege nr. 2447/7 iunie 1920 pentru ca Societatea „Petroşani" să poată fi valabil constituită, iar activul şi pasivul din Valea Jiului al Societăţii „Salgótarján" trecea, ca aport, la noua Societate minieră. Jurnalul autoriza Ministerul Industriei şi Comerţului de a angaja, în principiu, Statul român să participe la formarea Societăţii cu 25% din capitalul social, lucru care nu se va realiza, de altfel, ca şi în cazul constituirii Societăţii „Lupeni"[44].

---

[37] SJANHD, *Fond Societatea „Salgótarján"*, dos. 56/ 1920, f. 1-2.

[38] Societatea „Petroşani", *Convenţiune Adiţională*, Cartea Românească, Bucureşti, 1923; „Monitorul Oficial", nr. 236/29 ianuarie 1921, pp. 10050-10053.

[39] Societatea „Petroşani", *Statute*, Bucureşti, Editura Cartea Românească, 1923; „Monitorul Oficial", nr. 236/29 ianuarie 1921, pp. 10047-10050.

[40] Societatea „Petroşani", *Act Constitutiv*, pp. 6-8.

[41] SJANHD, *Fond Societatea „Petroşani". Direcţiunea Generală (D.G.) Consiliul de Administraţie*, dos. 2/1922, f. 47-48.

[42] *Ibidem*, dos. 2/1924, f. 76.

[43] *Ibidem*, dos. 2/1927, f. 37.

[44] AMR, IV, 1921, nr. 1-2, p. 42.

În şedinţa din 26 ianuarie 1921 de la Tribunalul Ilfov, Secţia I Comercială, împuternicitul Societăţii „Petroşani” va arăta că toate formalităţile cerute de lege pentru constituirea Societăţii „Petroşani” erau îndeplinite, fiind depusă la Banca Naţională a României suma de 10 milioane lei care reprezenta aportul în numerar, restul de 90 milioane lei fiind aport adus în natură, şi cere ca Tribunalul să dea cuvenita autorizare de funcţionare. După deliberare, Tribunalul va da „autorizarea legală de funcţionare Societăţii anonime române pentru exploatarea minelor de cărbuni „Petroşani”[45].

Se creează cadrul pentru preluarea întregului inventar mobil şi imobil existent la 1 ianuarie 1921, proces încheiat în iunie 1921, şi naşterea primei Societăţi miniere româneşti în Valea Jiului.

Aportul în natură adus de Societatea „Salgótarján” era de 90 milioane lei.

Societatea „Salgótarján” preda, cu titlul de aport în natură, Societăţii „Petroşani”:

- Câmpuri miniere, miezuine, părţi întregitoare şi toate aparţinătoarele lor, aşa cum erau înscrise pe numele Societăţii „Salgótarján” în cărţile funciare existente la Tribunalul de la Alba Iulia şi la cel din Caransebeş; imobile: locuri de casă, păşuni şi păduri aflate în cuprinsul Văii Jiului.

Erau predate, cu tot cu inventarul lor:

- Minele: Deák/Petrila, Petroşani Est, Petroşani Vest, Dâlja, Aninoasa, Vulcan Est, Vulcan Vest, Chorin; Centrala Electrică Vulcan; Atelierele Centrale Petroşani şi atelierele de mină de la Petroşani, Aninoasa, Vulcan; coloniile: Petroşani, Petrila, Aninoasa, Vulcan; magaziile de alimente, de manufactură şi încălţăminte, de la Petroşani, Petrila, Aninoasa, Vulcan; magaziile de lemne de la Minele Petroşani Est, Petroşani Vest, Aninoasa, Vulcan; Fabricile de cărămidă de la Petroşani şi Vulcan; Fabrica de var Vulcan; grajdurile de la Petroşani, Aninoasa, Vulcan, Mina Deák/Petrila, cu 276 cai; atelierul de croitorie şi cizmăriile de la Petroşani, Mina Deák/Petrila, Aninoasa, Vulcan etc.

Noua Societate „Petroşani” va prelua şi efectele nominale ce aparţineau Fondului de Pensie (Bruderlade), care erau depuse la Casieria Statului Maghiar la Budapesta etc.[46].

Aprobarea de funcţionare a Societăţii „Petroşani” s-a dat de către Ministerul Industriei şi Comerţului la 12 ianuarie 1921, iar din 14 februarie 1921 toate exploatările şi instalaţiile din Valea Jiului, foste ale Societăţii „Salgótarján”, erau luate efectiv în primire[47], ceea ce îl determină pe directorul general tehnic al Direcţiunii Minelor Petroşani să informeze Primăria comunei Petroşani la 21 februarie 1921 că în condiţiile în care la 13 februarie 1921 Societatea „Salgótarján” din Valea Jiului a fost preluată de către Societatea „Petroşani”, „cu începere de la 14 februarie 1921, toate dările publice cad în sarcina acesteia din urmă”[48].

---

[45] „Monitorul Oficial”, nr. 236/29 ianuarie 1921, p. 10053.

[46] SJANHD, *Fond Societatea „Salgótarján”*, dos. 54/1920, f. 1-15, 23, 40, 115-121, 125, 143, 146, 149, 164-165; dos. 65/1921, f. 1-2, 3-6, 10-15.

[47] SJANHD, *Fond Societatea „Petroşani”. Direcţiunea Minelor (D.M.) Serviciul Tehnic,* dos. 1/1940, f. 1.

[48] SJANHD, *Fond Primăria oraşului Petroşani,* dos. 13/1921, f. 104.

2. Şi în cazul constituirii, începând cu 1 ianuarie 1925, a S.A.R. pentru Exploatarea Minelor de Cărbuni „Lupeni", drumul urmează cam aceleaşi etape, numai că timpul în care procesul de „naţionalizare" se înfăptuieşte este mai îndelungat. Timp de patru ani – până la 19 decembrie 1924[49] – conducătorii şi acţionarii Societăţii „Uricani-Valea Jiului"[50], cu sediul social la Budapesta, vor încerca să prelungească la maximum momentul „naţionalizării" şi vor accepta evidenţa doar după adoptarea, la 4 iulie 1924, a Legii Minelor[51].

La 17 octombrie 1921, la Budapesta, are loc adunarea generală extraordinară a Societăţii „Uricani-Valea Jiului", cu scopul de a autoriza Consiliul de Administraţie să transforme într-o societate anonimă independentă de cărbune şi altele, Societatea situată în Valea Jiului şi să înstrăineze o parte din acţiuni în folosul noii Societăţi. Preşedintele adunării generale a făcut o prezentare a situaţiei, arătând că minele din Valea Jiului se aflau sub „dominaţie" românească[52], că încă din anul 1919 se purtau negocieri, în mai multe reprize, cu un grup de bănci sub conducerea instituţiilor financiare, Banca Românească şi Societatea „Creditul Extern", „grup care reprezintă interesele tuturor instituţiilor financiare importante ale României" şi că s-a realizat un aranjament care prevedea, în principiu, că Societatea „Uricani-Valea Jiului" şi băncile româneşti vor fonda împreună o nouă societate românească intitulată: S.A.R. pentru Exploatarea Minelor de Cărbuni „Lupeni", aceasta având sediul social la Bucureşti; cedarea minelor din Valea Jiului şi a altor bunuri situate aici ale Societăţii „Uricani-Valea Jiului", ca şi toate acţiunile de fondare şi bunurile de folosinţă ale căii ferate de interes local Petroşani-Livezeni-Lupeni.

Noua Societate urma să devină operativă de la 1 ianuarie 1922, dar, din diferite motive, lucrurile nu se vor finaliza acum, tratativele vor continua[53], iar un prim pas spre încheierea acestui maraton îl va reprezenta Decizia Ministerului Industriei şi Comerţului nr. 38281/31 mai 1924 prin care se aprobă funcţionarea Societăţii „Lupeni", cu condiţia ca Statul român să participe, ca acţionar, la noua Societate, şi 2/3 din membrii Consiliului de Administraţie să fie cetăţeni români[54].

---

[49] SJANHD, *Fond Societatea „Lupeni". Direcţiunea Minelor*, dos. 2/1925, f. 19.

[50] În anul 1890, Hofmann Rafael, care deţinea un număr de concesiuni la Lupeni şi încă din 1884 făcea aici lucrări de exploatare, vinde proprietăţile sale miniere unui grup format din capitalişti francezi susţinuţi de banca franceză Credit Lyonnais, şi care au venit cu proprii lor specialişti ce au lucrat câtiva ani la Lupeni. La 9 februarie 1891 se creează la Budapesta Societatea Anonimă Maghiară de Mine de Cărbuni „Uricani-Valea Jiului", care avea un capital social de trei milioane forinţi.

Cele două grupuri au fuzionat în anul 1892 sub numele mai vechi de Societatea Anonimă Maghiară de Mine de Cărbuni „Uricani-Valea Jiului", care devine cea de-a doua mare societate capitalistă ce va activa în Valea Jiului şi va determina la Lupeni „un avânt minier de mare importanţă pentru industria autohtonă".

Mai apoi, Societatea va cumpăra în Lupeni suprafeţele arendate iniţial: Mina Ileana în anul 1895 şi Mina Sud în anul 1898, iar în anul 1902 va cumpăra Mina Victoria, care fusese închiriată iniţial. Prin aceste operaţiuni, Societatea „Uricani-Valea Jiului" va reuşi ca până la primul război mondial să concentreze în mâinile sale întreg mineritul de la Lupeni.

[51] Articolul 33 al „Legii Minelor" din 4 iulie 1924 reglementa modul de constituire al societăţilor anonime miniere române, condiţiile impuse pentru a fi recunoscute, drepturile şi avantajele de care beneficiau acestea (C. Hamangiu, *op. cit.*, vol. XI-XII, 1922-1926, pp. 626-627).

[52] SJANHD, *Fond Societatea „Uricani-Valea Jiului"*, dos. 893/1919, f. 8.

[53] SJANHD, *Fond Societatea „Lupeni". Direcţiunea Minelor*, dos. 3/1925, f. 12-18.

[54] SJANHD, *Fond Societatea „Lupeni". Direcţiunea Minelor*, dos. 2/1925, f. 40, 50; SMBAN, *Fond Banca Românească. Participaţii*, dos. 46/1924-1948, f.f.

În 13 şi 14 iunie 1924, Banca Românească va trimite adrese către o serie de instituţii financiare şi Societatea „Petroşani”, în care se arată că după multe şi lungi discuţii cu Societatea „Urikány-Budapest”, s-a ajuns a se stabili condiţiile de „naţionalizare”.

Odată cu adresa, se trimit proiectele de Act Constitutiv, Convenţiunea Adiţională la Actul Constitutiv, Statutele şi se cere a se preciza dacă instituţiile respective doresc să participe la înfiinţarea Societăţii şi să aibă reprezentanţi la o şedinţă, în 23 iunie 1924, în localul Băncii Româneşti, când se vor fixa: sumele cu care fiecare va participa la capitalul social, data înfiinţării Societăţii, lista membrilor Grupului Român în Consiliul de Administraţie şi în Comisia de Cenzori. Se preciza că neparticiparea la această şedinţă va fi considerată ca o renunţare şi cota din aportul ce s-ar cuveni celor absenţi se va distribui între celelalte instituţii subscriitoare[55].

Consiliul de Administraţie al Băncii Româneşti va analiza, la 1 iulie 1924, raportul prezentat de directorul general privind discuţiile cu Grupul Maghiar, care s-au finalizat cu înţelegerea ca noua Societate ce se va înfiinţa să aibă un capital social de 280 milioane lei, din care 260 milioane lei va reprezenta aportul în natură al Societăţii „Urikány-Budapest”, iar 20 milioane lei, în numerar, va fi suma subscrisă egal de cele două Grupuri; Societatea „Urikány-Budapest” vindea Grupului Român jumătate din acţiunile primite în schimbul aportului în natură, la preţul de 15,5 milioane fr. elv., plătibili după zece ani, cu o dobândă de 5% pe an etc.[56].

Deşi s-a dorit constituirea noii Societăţi la 1 iulie 1924, acest lucru se va produce, în final, de la 1 ianuarie 1925, după discuţiile care au avut loc la Budapesta, în noiembrie 1924, între reprezentanţii Grupului Maghiar şi Grupului Român, discuţii care s-au încheiat cu un *Protocol*, adoptat la 15 noiembrie 1924[57]. Rezultatele se vor regăsi în documentele care se adoptă la 24 noiembrie 1924[58] şi care, ca şi în cazul constituirii Societăţii „Petroşani”, erau: Actul Constitutiv[59], Convenţiunea Adiţională[60], Statutele[61].

Prin Actul Constitutiv, Grupul Român în frunte cu Banca Românească şi format din 12 instituţii financiare din Vechiul Regat şi Transilvania[62] şi Societatea „Petroşani”, pe de o parte, şi Societatea maghiară „Uricani-Valea Jiului”/„Urikány-Budapest”, pe de altă parte, hotărăsc să constituie S.A.R. pentru Exploatarea Minelor de Cărbuni „Lupeni”, cu sediul social la Bucureşti şi un capital social de 400 milioane lei, care avea ca scop achiziţionarea şi exploatarea minelor de cărbuni situate în Valea Jiului, aparţinând Societăţii „Urikány-Budapest” şi cumpărarea şi exploatarea altor întreprinderi similare, în condiţiile prevăzute în Statute şi în Convenţiunea Adiţională[63].

---

[55] SMBAN, *Fond Banca Românească. Participaţii*, dos. 46/1924-1948, f.f.

[56] SMBAN, *Fond Banca Românească. Secretariat*, dos. 5/1924, f.f.

[57] SJANHD, *Fond Societatea „Uricani-Valea Jiului”*, dos. 908/1924, f. 1-3.

[58] SJANHD, *Fond Societatea „Lupeni”. Direcţiunea Minelor*, dos. 6/1924, f. 1.

[59] Societatea „Lupeni”, *Act Constitutiv*, Bucureşti, Editura Cartea Românească, 1925.

[60] Societatea „Lupeni, *Convenţiunea Adiţională*, Bucureşti, Editura Cartea Românească, 1925.

[61] Societatea „Lupeni”, *Statute,* A.M.R., VIII, 1925, nr. 2, pp. 88-91.

[62] SJANHD, *Fond Societatea „Lupeni”. Direcţiunea Minelor*, dos. 2/1924, f. 3.

[63] Stabilit iniţial la 280 milioane lei (*Ibidem*, dos. 2/1925, f. 40), capitalul social al Societăţii „Lupeni” va fi la constituire, aşa cum am văzut, de 400 milioane lei, pentru ca în adunarea generală extraordinară din 30 aprilie 1927 să se decidă sporirea acestuia la 590 milioane lei, prin supraevaluarea apor-

Aportul Societăţii „Urikány-Budapest” la noua Societate „Lupeni” era de 380 milioane lei şi consta, în principal, din următoarele bunuri: proprietatea oricăror mine, oricăror drepturi şi concesiuni de exploatare, explorare sau posesie, terenuri, clădiri, instalaţii, fabrici de orice fel, ateliere, locuinţele funcţionarilor şi ale coloniilor, mijloace de transport, maşini şi ustensile existente; într-un cuvânt, a oricăror drepturi de orice natură, proprietăţi şi posesiuni pe care Societatea „Urikany-Budapest” le-ar fi posedat pe teritoriul României în limitele fixate prin tratatele de pace. Totuşi, nu fac parte din acest aport cele 64 părţi de mine (cuxe) ale Societăţii de cărbuni din Valea Jiului Superior/Societatea „Valea Jiului de Sus” aparţinând Societăţii „Urikany-Budapest”.

În contul acestor valori, Societatea „Urikány-Budapest” primea în schimb 760.000 acţiuni nominative „Lupeni” din care ceda jumătate – 380.000 acţiuni, la valoarea nominală de 500 lei fiecare = 190 milioane lei – Grupului Român[64]. Restul acţiunilor, cu o valoare nominală de 20 milioane lei, completând capitalul social la 400 milioane lei, va fi subscris de cele două părţi contractante, în proporţie egală. Ziua fixată pentru încheierea conturilor şi transmiterea aportului, precum şi a întregii întreprinderi şi a riscurilor, va fi 1 ianuarie 1925[65].

Printr-un J.C.M. din 29 iulie 1925, se va aproba, pe baza cererii Societăţii „Lupeni”, transmiterea făcută de către Societatea „Uricani-Valea Jiului” către noua Societate, a bunurilor fixate prin Actul Constitutiv[66], care cuprindeau: concesiuni definitive, în suprafaţă de 2.700 ha; 72 permise de explorare în comunele Livezeni, Vulcan, Lupeni, Hobiceni, Uricani, Bărbătenii de Sus; instalaţiile miniere, căile ferate miniere, colonii, clădiri, terenuri, maşini şi mobilier; fabrica de cocs şi derivate; proprietăţi forestiere; totalitatea acţiunilor Companiei de drum de fier Petroşani-Livezeni-Lupeni”[67].

Tabel nr. 1.

Instituţia	***Societatea „Petroşani”. 1921***		***Societatea „Lupeni”. 1925***	
	Cumpărate/ Deţinute	*Contribuţie în numerar*	*Cumpărate/ Deţinute*	*Contribuţie în numerar*
Banca „Albina”	1.800	200	3.800	200
Banca Agricolă	4.500	500	22.800	1.200
Banca Comercială Română	4.500	500	-	-
Banca Comerţului Craiova	4.500	500	19.000	1.000
Banca de Credit Român	4.500	500	-	-
Banca „Chrissoveloni”	4.500	500	-	-
Banca Franco-Română	4.500	500	-	-
Banca Generală a Ţării Româneşti	4.500	500	19.000	1.000

tului în natură adus de „Urikány-Budapest”, emiţându-se, în schimb, 380.000 acţiuni noi care s-au atribuit în proporţie egală, de câte 50%, celor două Grupuri (*Ibidem*, dos. 2/1924, f. 3-5).

[64] Societatea „Lupeni”, *Act Constitutiv,* pp. 4-7.

[65] *Ibidem,* p. 7.

[66] SJANHD, *Fond Societatea „Lupeni”. Direcţiunea Minelor*, dos. 2/1925, f. 13-14.

[67] *Ibidem*, dos. 1/1924, f. 25-30; dos. 8/1924, f. 69-71.

Banca Naţiunii	4.500	500	-	-
Banca Românească	9.000	1.000	79.800	4.200
Banca de Scont a României	4.500	500	-	-
Banca Ţărănească	4.500	500	3.800	200
Banca Viticolă a României	4.500	500	-	-
Banca „L. Berkowitz”	4.500	500	38.000	2.000
Creditul Extern	9.000	1.000	38.000	2.000
Creditul Minier	4.500	500	47.500	2.500
Creditul Tehnic	4.500	500	19.000	1.000
Creditul Tehnic Transilvănean	3.600	400	9.500	500
Industria Ardealului	3.600	400	-	-
Banca Centrală Cluj	-	-	3.800	200
Societatea „Petroşani”	-	-	76.000	4.000
Total Grupul Român	*90.000*	*10.000*	*380.000*	*20.000*
Grupul „Salgo-Commerce”	90.000	10.000	-	-
Societatea „Urikány-Budapest”	-	-	380.000	20.000

Repartizarea, în acţiuni, a capitalului social al Societăţilor „Petroşani” şi „Lupeni” la constituire o acţiune nominală = 500 lei[68].

3. După constituirea, în Valea Jiului, a celor două mari Societăţi miniere româneşti: „Petroşani” şi „Lupeni”, acestea trec pentru a pune în aplicare art. 258 din Legea Minelor din 4 iulie 1924 – care impunea că „asociaţiunile de exploatare în care participarea la averea asociaţiunii este constituită prin părţi, sunt obligate, pentru a li se recunoaşte şi valida drepturile să se transforme, în termen de trei ani de la promulgarea acestei legi, în societăţi anonime miniere române, constituite după regulile codului comercial român şi ale legii de faţă”[69] – la reorganizarea Societăţii „Valea Jiului de Sus”.

Mina a început să fie exploatată raţional din anul 1895, iar la 15 decembrie 1903, din cauza greutăţilor din acel timp, privind vânzarea cărbunelui, Mina împreună cu toate concesiunile a trecut, prin vânzare, în proprietatea Societăţilor „Salgótarján” şi „Uricani-Valea Jiului”.

Societatea deţinea 163 permise de explorare şi 26 de loturi miniere concesionate, cu cinci miezuini, a căror suprafaţă era de 7.436.856 m^2, răspândite în trei grupuri: Câmpul lui Neag, Bărbătenii de Sus, Vulcan, activitatea extractivă realizându-se numai în cadrul grupului Vulcan[70].

Era, în fapt, o asociaţie minieră pe cuxe, cele 128 cuxe fiind deţinute prin cumpărare, în proporţie egală, 64:64, de către cele două mari Societăţi miniere, „Salgó-

[68] Societatea „Petroşani”, *Convenţiunea Adiţională*, p. 7; Societatea „Lupeni”, *Convenţiunea Adiţională*, p. 10.

[69] „Monitorul Oficial”, nr. 143/4 iulie 1924, p. 7603; Radu Cătuneanu, *Transformarea societăţilor miniere cu participaţie prin părţi (cuxe) în societăţi anonime miniere române,* în „Miniera”, II, 1927, nr. 3, pp. 360-363.

[70] SJANHD, *Fond Societatea „Petroşani”. D.M. Secretariat*, dos. 1/1927, f. 65.

tarján” şi „Uricani-Valea Jiului”. Cum prin Actul Constitutiv al Societăţii „Lupeni” se preciza că cele 64 cuxe ale Societăţii „Valea Jiului de Sus” deţinute de Societatea „Urikány-Budapest” nu intrau în activul noii Societăţi care se crea[71], şi cum acelaşi lucru se întâmplase şi în cazul constituirii Societăţii „Petroşani”, iar exploatarea minieră de la Vulcan era coordonată de Direcţiunea Minelor de la cele două mari Societăţi, se impunea rezolvarea amiabilă a situaţiei.

În aceste condiţii, prin *Convenţia* încheiată la 30 noiembrie 1925 între Societăţile „Salgótarján-Budapest” şi „Urikány-Budapest”, pe de o parte, şi Societăţile „ Petroşani” şi „Lupeni”, pe de altă parte, primele vindeau cele 128 cuxe, formând totalitatea cuxelor Societăţii „Valea Jiului de Sus”, şi care le aparţineau fiecăreia câte jumătate, iar celelalte două cumpărau, la preţul de 3,2 milioane franci elveţieni, pentru a obţine în proprietate, în părţi egale, cele 128 de cuxe, luând fiecare câte 64 cuxe, împărţite la rândul lor, câte o jumătate la fiecare „Grup”[72]. Exploatarea minelor va fi trecută în contul noilor acţionari, Societăţile „Petroşani” şi „Lupeni”, de la 1 ianuarie 1926[73]

Societăţile „Petroşani” şi „Lupeni” se angajau să transforme Societatea „Valea Jiului de Sus” într-o S.A.R. minieră în condiţiile prescripţiilor Legii Minelor din 4 iulie 1924, art. 258. Tot ele vor desemna preşedintele Consiliului de Administraţie şi vor alege restul administratorilor, în proporţie egală, reprezentând Grupurile Român şi Maghiar, care formau aceste Societăţi[74].

Pe baza celor convenite, la 10 decembrie 1925, are loc adunarea generală extraordinară a Societăţii „Valea Jiului de Sus”[75], care recunoaşte Societăţilor „Petroşani” şi „Lupeni” calitatea de asociat, pe baza cumpărării celor 128 cuxe. Se constata că toţi asociaţii sunt prezenţi şi că în conformitate cu art. 154 din Legea Minieră austriacă din 23 mai 1854, Adunarea putea lua hotărâri valabile. Având în vedere toate acestea, Adunarea va aproba să se modifice contractul de constituire al Societăţii, încheiat la 17 mai 1900 la Alba Iulia[76], astfel încât, caracterul Societăţii să se schimbe din asociaţie minieră pe cuxe în S.A.R. minieră, şi pe baza examinării registrelor privind averea şi bilanţul Societăţii, stabileşte capitalul social la 50.000.000 lei[77], iar cuxele să fie schimbate în 100.000 acţiuni nominative á câte 500 lei fiecare.

Se aproba, de asemenea, ca noua Societate să fie denumită „Valea Jiului de Sus” S.A.R. pentru Exploatarea Minelor de Cărbuni, cu sediul social în comuna Vulcan.

Va fi nevoie ca această decizie de constituire să aibă girul Ministerului Industriei şi Comerţului şi preşedintele Societăţii „Valea Jiului de Sus” se va adresa ministerului, informând despre adunarea generală extraordinară din 10 decembrie 1925, care a hotărât

---

[71] Societatea „Lupeni”, *Act Constitutiv*, p. 4.

[72] SJANHD, *Fond Societatea „Valea Jiului de Sus”,* dos. 10/1926, f. 65; dos. 9/1925, f. 91-94; dos. 22/1930, f. 10-15.

[73] *Ibidem,* dos. 2/1924, f. 52-54.

[74] SJANHD, *Fond Societatea „Valea Jiului de Sus”,* dos. 9/1925, f. 79-81; SJANHD, *Fond Societatea „Lupeni”. Direcţiunea Minelor*, dos. 2/1924, f. 52-54; SJANHD, *Fond Societatea „Petroşani”. D.G. Consiliul de Administraţie*, dos. 21/1925, f. 58.

[75] SJANHD, *Fond Societatea „Valea Jiului de Sus”,* dos. 6/1925, f. 13-17.

[76] *Ibidem*, dos. 12/1925, f. 1-3.

[77] *Ibidem,* dos. 1/1927, f. 70-72.

transformarea şi modificarea Statutelor Societăţii pentru a satisface condiţiile art. 33 din Legea Minelor din 4 iulie 1924, care condiţionează recunoaşterea ca S.A.R. minieră[78].

De asemenea, Societăţile „Petroşani" şi „Lupeni" vor cere Ministerului Industriei şi Comerţului agrementul acestei instituţii pentru operaţiunea deja desfăşurată a vânzării către aceste Societăţi a celor 128 de cuxe, pentru a se putea obţine autorizarea Consiliului de Miniştri a transmiterii cuxelor, în conformitate cu art. 52 din Legea Minelor din 4 iulie 1924, şi se reiterează dorinţa de a se recunoaşte constituirea noii Societăţi miniere[79].

Prin J.C.M. nr. 2881/1 septembrie 1926, Societăţile „Petroşani" şi „Lupeni" erau autorizate să aducă ca aport la constituirea S.A.R. miniere „Valea Jiului de Sus" cele 128 de cuxe ale Asociaţiei miniere „Valea Jiului de Sus", achiziţionate de la Societăţile „Salgótarján" şi „Uricani-Valea Jiului", noua Societate fiind obligată să îndeplinească formele cerute pentru obţinerea autorizaţiei de funcţionare, conform legilor în vigoare în Transilvania[80]. La 25 decembrie 1926 se va obţine de la Tribunalul Deva înscrierea Societăţii, cu sediul la Vulcan[81].

În adunarea generală de constituire a Societăţii din 10 decembrie 1925 s-a decis ca o viitoare Adunare generală extraordinară să se pronunţe în privinţa unei posibile mutări a sediului social, adunarea generală extraordinară din 31 decembrie 1928 hotărând mutarea sediului social la Bucureşti, în sediul Societăţii „Lupeni"[82], mutare aprobată de Ministerul Industriei şi Comerţului în ianuarie 1929[83] şi, practic, întreaga activitate, atât cea specifică Direcţiunii Generale, cât şi cea vizând Mina de la Vulcan, vor fi coordonate şi sprijinite, tehnic şi material, de către funcţionarii din Direcţiunile Generale ale Societăţilor „Lupeni" şi „Petroşani", care primeau o sumă de bani ca onorariu, iar pentru unii şi tantiemă la încheierea bilanţului anual[84].

În aceeaşi Adunare se va hotărî modificarea art. 2 din Statutele adoptate în adunarea generală de constituire din 10 decembrie 1925, care prevedea că, iniţial, din cele 100.000 acţiuni, câte 49.760 reveneau Societăţilor „Petroşani" şi „Lupeni", iar restul de 480 acţiuni, la persoane din conducerea celor două Societăţi constitutive.

Se stabilea ca cele 100.000 acţiuni, reprezentând un capital social de 50 milioane de lei, să aparţină Societăţilor „Petroşani" şi „Lupeni", câte 50.000 de acţiuni pentru fiecare[85].

4. La 7 iunie 1924, este publicată, în „Monitorul Oficial", Legea privitoare la comercializarea şi controlul întreprinderilor economice ale Statului, adoptată de Parlament în cadrul pachetului de legi economice propus de guvernul Ion I.C. Brătianu şi care, împărţind întreprinderile cu caracter economic ale Statului în două categorii şi considerând, printre altele, întreprinderile Statului ce exploatează cărbune ca având un

[78] C. Hamangiu, *op. cit.,* vol. XI-XII, 1922-1926, pp. 626-627.
[79] SJANHD, *Fond Societatea „Valea Jiului de Sus"*, dos. 10/1926, f. 13.
[80] *Ibidem,* dos. 10/1926, f. 26; AMR, IX, 1926, p. 642.
[81] SJANHD, *Fond Societatea „Valea Jiului de Sus",* dos. 18/1927, f. 16-18.
[82] *Ibidem*, f. 3.
[83] *Ibidem*, dos. 15/1927, f. 5.
[84] *Ibidem,* dos. 7/1925, f. 1-2.
[85] *Ibidem*, dos. 18/1928, f. 3.

caracter pur comercial, acceptă că acestea pot fi exploatate şi administrate în asociaţie cu caracter privat[86]. Se creează, astfel, cadrul juridic pentru comercializarea unor întreprinderi ale Statului şi una din cele vizate va fi şi cea cu numele Minele Statului Lonea[87].

Obiectul de exploatare al Minelor Statului Lonea îl reprezentau zăcămintele carbonifere aflate în Livezeni, Petrila, Jieţ, Cimpa de Sus, Cimpa de Jos, Răscoala.

Exploatările erau plasate pe versantul de sud al bazinului carbonifer Valea Jiului, sub denumirile: Mina I (Cimpa de Jos), Mina II (Cimpa de Sus, practic, Lonea), Mina III şi Deforul (Jieţ), complexul acestor exploatări ocupând o distanţă de cca. 4,8-5 km în lungimea zăcământului de cărbune[88].

Au existat motive temeinice care au cântărit decisiv în desăvârşirea acţiunii de comercializare a minelor deţinute de Statul român la Lonea: interesul capitalului care investise în Valea Jiului pentru „naţionalizarea" Societăţilor miniere „Petroşani" şi „Lupeni", de a crea un cartel puternic care să facă faţă concurenţei de pe piaţă; politica comercială dusă de către C.F.R., principalul cumpărător al cărbunelui de Valea Jiului, Administraţia C.F.R. fiind acuzată deseori de către reprezentanţii Minelor Statului şi chiar de către şeful Inspectoratului General al Minelor de Cărbuni din Valea Jiului, de faptul că Comisia de recepţie a cărbunilor refuza sistematic preluarea cărbunelui provenit de la Lonea sau că nu se asigură ritmic necesarul de vagoane pentru scoaterea producţiei; proasta gestionare şi impasul tehnic şi economic în care se găseau Minele Statului etc.

În aceste condiţii, se va ajunge, satisfăcând astfel interesele finanţei liberale, la comercializarea Minelor prin constituirea unei Societăţi pe acţiuni cu participarea Statului, pe baza evaluării aportului său în natură. Va exista, în acest sens, şi un aviz, din data de 19 decembrie 1924, al Consiliului Superior de Control şi Îndrumare, organism creat în baza art. 5 al Legii privitoare la Comercializarea şi controlul întreprinderilor economice ale Statului din 7 iunie 1924[89].

---

[86] C. Hamangiu, *op. cit.*, vol. XI-XII, 1922-1926, pp. 610-617.

[87] Statul pătrunde practic în Valea Jiului începând cu anul 1865 prin intermediul Tezaurariatului Montanistic şi va face lucrări de prospectare şi deschidere la Minele Deák/Petrila, Lonea, Răscoala, Sălătruc. Această activitate se diminuează din anii 1874-1875, după ce în noaptea de 10 decembrie 1872 se produce la Mina Deák o explozie de gaz metan şi praf de cărbune, în urma căreia, pe stratul 3, a izbucnit un foc care a făcut ca Mina să devină impracticabilă; din anul 1879 Statul va concesiona Minele sale din Valea Jiului, pentru 17 ani, Societăţii Braşovene.

În anul 1907, în condiţiile crizei de cărbune pe care o traversa Imperiul austro-ungar, Statul maghiar a hotărât rezilierea contractului cu Societatea „Salgótarján" şi preluarea conducerii Minelor ce-i aparţineau în Valea Jiului. Aceasta şi pentru că Societatea Braşoveană şi, mai apoi, Societatea „Salgótarján", care arendaseră Minele deţinute de Stat nu au făcut investiţii sau lucrări de deschidere, pregătire şi exploatare serioase; va face excepţie Mina Deák/Petrila, care va rămâne la Societatea „Salgótarján" şi a fost exploatată în continuare.

Conducerea centrală a Minelor Statului Lonea a fost încredinţată inginerului Andreics János, care ieşise din serviciul Societăţii „Salgótarján" şi va demara lucrările de redeschidere a Minelor Statului de la Lonea: în anul 1908, s-a început redeschiderea galeriilor principale de transport, care se surpaseră de tot în condiţiile în care nu au fost întreţinute şi folosite timp de peste 30 de ani, iar în anul 1912 începe adâncirea puţurilor: Puţul I Cimpa pe 150 m; Puţul II Lonea pe 134 m; Puţul III Jieţ pe 154 m etc.

[88] SJANHD, *Fond Societatea „Lonea",* dos. 2/1929-1947, f. 6.

[89] C. Hamangiu, *op. cit.,* vol. XI-XII, 1922-1926, p. 612.

Evaluarea aportului în natură pe baza căruia s-a dat avizul Consiliului Superior de Control şi Îndrumare rezultă din referatul Direcţiei Minelor din Ministerul Industriei şi Comerţului din 22 august 1924. Se stabilea că exploatările principale ale Minelor Statului Lonea erau: Puţul nr. 1 Cimpa de Jos; Galeria Cimpa; Puţul nr. 2 Cimpa de Sus; Puţul nr. 3 Jieţ, împreună cu instalaţiile şi atelierele necesare[90].

Pe baza adresei Ministerului Industriei şi Comerţului din 28 iulie 1925, la 29 iulie 1925 se aprobă J.C.M. nr. 2460[91], care decidea *sancţionarea* Statutelor Societăţii pentru exploatarea cărbunilor, sub denumirea „Lonea" S.A.R., din comuna Petroşani[92].

Societatea, constituită pentru 50 de ani, cu sediul social în Bucureşti, avea, practic, un capital social de 180 milioane lei, care se compunea din:

a. Folosinţa imobilelor de la natură şi proprietatea şi folosinţa imobilelor prin destinaţie etc., aduse ca aport de Stat, aşa cum sunt arătate în inventarul anexat la Statute, în valoare de 150 milioane lei: 1. Clădirile întreprinderii, inclusiv locuinţele pentru funcţionari şi cele pentru muncitori[93]; 2. terenurile întreprinderii, cuprinzând şi cele de cultură, fânaţe şi grădini, în suprafaţă de 748 iug.,1107 st.p.[94]; 3. perimetrele deţinute în concesiune de exploatare, inclusiv perimetrul Minei Sălătruc, şi toate perimetrele de explorare exclusivă[95]; 4. căile ferate, maşini, vagonete, instalaţii anexe[96]; 5. Cariera de piatră de la Taia arendată pe 30 de ani de la Composesoratul Petrila şi cuptoarele de var ars de lângă această carieră şi cele de lângă Separaţia Petroşani Nord, cu anexele lor; 6. clădirea şi instalaţiile Centralei Electrice din Petroşani; 7. Separaţia de cărbune Petroşani Nord; 8. Fabrica de cărămidă şi ţiglă din Lonea, din cătunul Dobreşti, cu toate instalaţiile sale; 9. Fabrica de cherestea din Petroşani; 10. Atelierul mecanic de la Petrila cu toate instalaţiile; 11. toate animalele şi vehiculele exploatării, Minele Statului Lonea având în proprietate 75 de cai; 12. toate instalaţiile şi clădirile pentru exploatarea Minelor I, II, III; 13. mobilierul aparţinând Statului din birouri şi locuinţe[97].

b. Capitalul în numerar adus de acţionari, în sumă de 30 milioane lei. Pentru a se realiza acoperirea aportului de capital în numerar, stabilit la 50 milioane lei, s-a lansat o subscripţie publică pentru o primă emisiune de 30 milioane lei, formată din 60.000 de acţiuni nominale a 500 lei/bucata, singura emisiune de capital care se va face de fapt în toată existenţa Societăţii „Lonea".

Subscripţia publică a fost precedată de lansarea, de către Ministerul Industriei şi Comerţului, Direcţiunea Generală a valorificării Bunurilor Statului şi Energiei, în numele Societăţii pentru exploatarea cărbunilor sub denumirea „Lonea" S.A.R. din comuna Petroşani, a unui *Prospect*, publicat în „Monitorul Oficial", în care se preciza că „în conformitate cu art. 13 din Legea privitoare la Comercializarea şi controlul între-

---

[90] SJANHD, *Fond Societatea „Lonea",* dos. 4/1925, f. 20.

[91] „Monitorul Oficial", I, nr. 180/19 august 1925, p. 9450.

[92] Societatea „Lonea", *Statute*, Imprimeriile „Independenţa", Bucureşti, 1940; „Monitorul Oficial", I, nr. 180/19 august 1925, pp. 9450-9453

[93] SJANHD, *Fond Societatea „Lonea"*, dos. 4/1926, f. 1; dos. 1/1926, f. 1-26.

[94] *Ibidem,* dos. 4/1948, f. 3.

[95] *Ibidem,* dos. 6/1926, f. 34-35; dos. 1/1930, f. 1-2; dos. 2/1930, f. 1-2; dos. 4/1948, f. 9.

[96] SJANHD, *Fond Societatea „Sălătruc"*, dos. 3/1931, f. 112.

[97] SJANHD, *Fond Societatea „Lonea"*, dos. 6/1926, f. 13-26.

prinderilor economice ale Statului şi J.C.M nr. 1976/8 iulie 1925, pe baza raportului Ministerului Industriei şi Comerţului nr. 46487/8 iulie 1925 şi cu avizul Consiliului Superior de Control şi Îndrumare nr. 2/18 decembrie 1925, şi cu referirile la Statutul publicat în acest „Monitor Oficial", care face parte integrantă din acest prospect, se înfiinţează, cu sediul în Bucureşti, Societatea pe acţiuni cu denumirea „Lonea" S.A.R. din comuna Petroşani. Obiectul Societăţii este de a exploata minele de cărbune din Lonea, proprietatea Statului; de a dobândi concesiuni noi de terenuri, în a căror subsol se găsea cărbune şi de a adăuga sau înfiinţa stabilimente pentru industrializarea şi comercializarea cărbunilor minerali.

În afară de aportul Statului, valorizat la 150 milioane lei, capitalul iniţial al Societăţii era de 50 milioane lei, din care, la constituire, se va lansa o primă emisiune de 30 milioane lei, reprezentată prin 60.000 acţiuni nominative de 500 lei valoare nominală fiecare, emisiune care se va realiza prin subscripţie publică, complet acoperită... Subscripţia este deschisă de la 1 septembrie 1925 până la 15 septembrie 1925 inclusiv şi se va putea efectua la ghişeele Băncii Naţionale a României şi ale Creditului Industrial din Bucureşti…

Această primă emisiune de capital de 30 milioane lei va fi controlată de o Comisie compusă din Prim-preşedintele Înaltei Curţi de Casaţie şi Justiţie, preşedintele Consiliului Superior de Control şi Îndrumare şi Guvernatorul Băncii Naţionale a României sau câte un reprezentant al acestora, Comisia fiind însărcinată să facă şi repartizarea definitivă a acţiunilor[98].

La 15 septembrie 1925, la sediul Societăţii Naţionale de Credit Industrial, se va întruni Comisia instituită pentru constatarea subscripţiei şi repartizarea definitivă a acţiunilor, care va constata că s-au subscris 74.770 acţiuni, în valoare de 37.385.000 lei. Cum prospectul de emisiune stabilea că se vor subscrie 60.000 acţiuni nominative a 500 lei valoare nominală/bucata, adică 30 milioane lei, Comisia va stabili numărul de acţiuni ce reveneau celor ce au subscris, scăzând din acţiunile marilor deponenţi şi păstrând aproape intact numărul de acţiuni subscrise de persoanele particulare. Suma de 30 milioane va fi acoperită în întregime, acţiunile fiind adjudecate de: Societatea „Creditul Minier" – 16.700 acţiuni; Societatea „Petroşani" – 15.900 acţiuni; Societatea „Lupeni" – 12.700 acţiuni; Banca „Chrissoveloni" – 1.000 acţiuni; Societatea Naţională de Credit Industrial – 1.630 acţiuni, restul de 12.070 acţiuni fiind acordate la 27 persoane particulare, în cea mai mare parte, acţionari, angajaţi sau deponenţi de la Banca „Chrissoveloni" şi Societatea „Creditul Minier", angajaţi ai Societăţii „Petroşani"[99].

Vedem că Societăţile „Petroşani" şi „Lupeni" deţineau împreună 47,60% din capitalul subscris, plus că şi Societatea „Creditul Minier" şi Banca „Chrissoveloni" erau interesate în mineritul din Valea Jiului, astfel că se creează premisele pentru o participare efectivă a capitalului la reorganizarea Minelor de la Lonea.

Parcurgerea acestor etape preliminare a permis adoptarea J.C.M. nr. 3714/28 octombrie 1925, prin care se constata constituirea Societăţii Anonime Miniere Române „Lonea", conform Legii privitoare la comercializarea şi controlul întreprinderilor economice ale Statului.

[98] „Monitorul Oficial", I, nr. 180/19 august 1925, p. 9480.
[99] SJANHD, *Fond Societatea „Lonea",* dos. 4/1925, f. 22-26.

Societatea „Lonea” va avea un capital de 180 milioane lei, sediul social fiind la Bucureşti.

În baza acestui J.C.M. se va putea organiza, la 15 noiembrie 1925, prima adunarea generală a Societăţii „Lonea”. Se va da citire Decretului-Regal nr. 3048/2 noiembrie 1925 prin care au fost numite în Consiliul de Administraţie, de către guvern, potrivit Statutelor, patru persoane, prof. Ludovic Mrazec fiind şi administrator-delegat, iar din 16 mai 1927, primul preşedinte al Societăţii.

Din partea acţionarilor vor intra în Consiliul de Administraţie opt membri, inginerul Nicolae V. Theodorescu, directorul general al Societăţii „Petroşani”, fiind desemnat vicepreşedinte şi administrator-delegat. Se acceptă ca inginerul Valer Socol să rămână, în continuare, director al Minelor de la Lonea[100], mai mult, în lipsa unui director general al Societăţii „Lonea”, să primească şi acest mandat, ocupându-se cu chestiunile tehnice[101]. Vor fi păstraţi funcţionarii şi suboficianţii aflaţi în activitate la 1 ianuarie 1926, altfel spus, câte 16 persoane atât la Secţia Tehnică, cât şi la Secţia Administrativă, ca şi cei 96 de funcţionari auxiliari tehnici şi administrativi[102].

Activitatea noii Societăţi începe, practic, de la 1 ianuarie 1926, Minele de la Lonea intrând sub coordonarea metodică a Direcţiunii Minelor Petroşani a Societăţii „Petroşani”, care îl delegă să răspundă de activitatea de la Lonea, în calitate de consilier tehnic, pe inginerul Tiberiu Timoc, numire acceptată de către adunarea generală a Societăţii „Lonea” din 15 noiembrie 1925[103]. Acesta va reuşi încă din primul an, pe baza cunoaşterii exacte a realităţii, a analizei resurselor şi stabilirii priorităţilor, printr-o mai bună gospodărire şi îmbunătăţire a tehnicii şi a calităţii cărbunelui, să redreseze producţia.

5. Între anii 1926-1940 va funcţiona în mineritul carbonifer din Valea Jiului o Societate de mai mică importanţă, Societatea „Sălătruc”, care în cei mai buni ani – 1927-1928 – va produce peste 17.000 to cărbune, dar în rest producţia va oscila între 4.775 to şi 11.914 to cărbune[104].

Se cunoaşte că Direcţiunea Minelor Statului Lonea, pe baza unei aprobări acordate de Direcţiunea Centrală din Budapesta în 26 iulie 1918, a dat în arendă lui Mauriţiu Marek din Petroşani „Mina de exploatare a Statului aflată pe teritoriul comunei Livezeni”, pe o durată de trei ani, între 1 februarie 1919 – 31 ianuarie 1922[105], arenda fiind de 50 filleri pentru fiecare chintal de cărbune extras. În contract nu se preciza din care mină anume şi din câte concesiuni se compunea această exploatare minieră însă din descrierea galeriilor şi a direcţiei lor, reiese că era vorba de concesiunile situate pe malul drept şi cel stâng al pârâului Sălătruc, în zona a 11 perimetre miniere cunoscute[106].

Cum cu timpul exploatarea Minei s-a dovedit rentabilă, aducând venituri, iar la 31 ianuarie 1922 contractul lui Mauriţiu Marek expira, un consorţiu din trei întreprinzători: un

---

[100] AMR, IX, 1926, nr. 1, p. 71; SJANHD, *Fond Societatea „Lonea”*, dos. 2/1925-1928, f. 1, 18.
[101] SJANHD, *Fond Societatea „Lonea”*, dos. 1/1925-1942, f. 110.
[102] *Ibidem,* dos. 7/1925-1927*,* f. 65-67.
[103] *Ibidem*, dos. 2/1925-1928, f. 3.
[104] Bujor Almăşan, *Exploatarea zăcămintelor minerale din România*, vol. I , p. 253.
[105] SJANHD, *Fond Inspectoratul General al Minelor de Cărbuni din Valea Jiului*, doc. 1958/1920.
[106] SJANHD, *Fond Societatea „Sălătruc”*, dos. 35/1940, f. 229-230.

director de bancă din Târgu-Jiu, un proprietar din Baia de Aramă şi un avocat din Bucureşti, reuşeşte să încheie, la 21 octombrie 1921, un contract cu Ministerul Industriei şi Comerțului prin care lua în arendă, pe o perioada cuprinsă între 1 ianuarie 1922 – 31 decembrie 1929, lucrările de explorare şi de exploatare ale Minei de cărbuni, proprietatea Statului român, de pe valea pârâului Sălătruc, în comuna Livezeni, continuând şi extinzând lucrările vechiului arendaş, obligându-se, în acelaşi timp, să plătească Statului român o redevență de 20 lei/to de cărbune la o Casă desemnată de Direcțiunea Generală a Minelor[107].

Noii arendaşi vor reuşi, în baza contractului de arendă din 21 octombrie 1921 – şi cu motivația ministrului Industriei şi Comerțului că arendarea nu era prevăzută de Legea Minelor austriacă din 23 mai 1854 ca un mijloc de valorificare a bunurilor miniere aparținând Statului, astfel că acest contract intra în prevederile art. 259 din Legea Minelor din 4 iulie 1924, întrucât era un contract special şi deci urma a fi pus în situația concesiunilor acordate pe baza acestei ultime legi, ministrul constatând şi faptul că arendaşii au constituit o Societatea anonimă minieră română, aşa cum reieşea din Actul Constitutiv şi Statutele autentificate la Judecătoria Ocolului Mixt Târgu Jiu în 24 iunie 1926 – să obțină, prin Decizia Ministerului Industriei şi Comerțului nr. 56850/8 iulie 1926, o concesiune de exploatare, pe bază de redevență către Stat, în suprafață de 234,6053 ha, cele opt perimetre care formau această suprafață fiind reunite într-un singur trup, pentru a forma un singur perimetru cu numele de „Sălătrucul”.

Concesiunea se instituia pe termen de 40 de ani, cu începere de la 1 ianuarie 1927, asupra S.A.R. pentru exploatarea şi comercializarea cărbunilor minerali „Sălătrucul” (corect: „Sălătruc” – n.n.), cu sediul la Târgu Jiu, scoțându-se, în mod surprinzător, cele opt perimetre miniere care formau concesiunea[108] – din drepturile ce le deținea Statul, prin Societatea „Lonea”[109].

Concesionarul avea dreptul să exploateze şi să valorifice tot cărbunele aflat în perimetrul delimitat prin planurile verticale duse prin hotarul acestuia. Concesionarul era obligat să înceapă efectiv, în primul an de la data punerii în posesie, lucrările de exploatare pentru punerea în valoare a zăcământului, iar în termen de trei ani mina trebuia să se găsească în exploatare normală. Se stabilea că redevența de 5% din producția brută cuvenită Statului, conform art. 172 din Legea Minelor din 4 iulie 1924, precum şi impozitul minier de 1% puteau fi percepute fie în bani, fie în natură. De asemenea, concesionarul era obligat să plătească instalațiile şi inventarul aflate în momentul aprobării Deciziei la Mina Sălătruc, şi care aparțineau Statului.

Decizia Ministerului Industriei şi Comerțului din 8 iulie 1926 asigura substanța pe baza căreia se putea demara activitatea productivă a Societății miniere.

Din Actul Constitutiv aprobat la 24 iunie 1926 rezultă că se înființa Societatea pentru exploatarea cărbunilor „Sălătruc”. Societatea, cu sediul la Târgu Jiu, se constituia

[107] *Ibidem*, dos. 1/1921, f. 1-2.

[108] *Ibidem,* dos. 28/1938-1942, f. 234.

[109] În anul 1938 cele opt concesiuni au fost validate în favoarea Statului român, cu drept de folosință de către Societatea „Lonea”, astfel că Societatea „Sălătruc” a rămas fără patrimoniu minier, făcând caducă Decizia Ministerului Industriei şi Comerțului din 8 iulie 1926, prin care se instituia perimetrul „Sălătrucul” (SJANHD, *Fond Societatea „Petroşani”. D.M. Confidențiale,* dos. 2/1943, f. 22).

pe o durată de 50 de ani şi avea un capital social de două milioane lei, împărțit în 4.000 de acțiuni nominative á câte 500 lei fiecare, capital social care putea fi sporit, conform Statutelor, la 5 milioane lei prin Decizia Consiliului de Administrație, iar peste această sumă prin decizia adunării generale.

Capitalul social inițial de 2 milioane lei se compunea din: *a.* „folosința imobilelor de la natură şi prin destinațiune aduse ca aport de primii trei concesionari, prin contractul de arendare încheiat sub nr. 4831 din 21 octombrie 1921 cu Ministerul de Industrie şi Comerț", evaluat la 900.000 lei. Pentru aportul în natură adus, cele trei persoane primeau fiecare acțiuni în valoare de câte 300.000 lei; *b.* „din capitalul în numerar, în sumă de 1.100.000 lei", subscris în proporție de 30% de nouă persoane particulare[110]. Capitalul social va fi apoi augmentat, conform prevederilor Statutelor, la 5 milioane lei, printr-o nouă emisiune de acțiuni, hotărâtă de către Consiliul de Administrație la 26 mai 1928[111].

Adunarea generală de constituire se va ține la Târgu Jiu în 24 iunie 1926 şi va aproba Actul Constitutiv şi Statutele[112] şi va alege Consiliul de Administrație şi un preşedinte[113]. În continuare, la 26 iunie 1926 a fost depusă la Tribunalul Gorj cererea prin care se cerea ca Societatea minieră „Sălătruc" să poată funcționa în mod legal împreună cu Actul Constitutiv şi Statutele Societății. La 1 iulie 1926 cererea a fost admisă, Tribunalul Gorj dând autorizație legală de funcționare Societății miniere „Sălătruc", cu sediul în Târgu Jiu, pe o durată de 50 de ani[114]. Mina Sălătruc va fi funcțională până în ianuarie 1941, când lucrările miniere vor fi suspendate şi exploatarea va înceta practic[115].

Am arătat cum va continua, din punct de vedere organizatoric, mineritul din Valea Jiului, la începutul perioadei interbelice, iar această structură, cu minele şi celelalte instalații, aflate din punct de vedere tehnologic la nivelul tehnicii europene în domeniu, va fi capabilă să asigure o mare parte a cărbunelui necesar economiei româneşti din acel timp:

Tabel nr. 2.

Anul	***Societatea/Mina***								
	Petroşani	*Lupeni*	*Valea Jiului de Sus*	*Minele Statului Lonea*	*Sălătruc*	*Alții*	*Total Valea Jiului*	*% din producția țării*	*% față de anul 1927 = 100%*
	to								
1919	547.429	316.550	38.400	126555,8	-	-	1.028.934,8	65,98	55,89
1920	508.210	320.995	36.250	132405,9	-	-	997.860,9	62,85	54,20
1921	635.410	345.900	30.500	128404,2	8.253	-	1.148.477,2	63,63	62,39
1922	802.400	391.600	35.500	107229,2	10.072,9	-	1.346.802,1	63,64	73,16

110 „Monitorul Oficial", nr. 172/4 august 1926, p. 11655; SJANHD, *Fond Societatea „Sălătruc"*, dos. 4/1926, f. 22.

111 SJANHD, *Fond Societatea „Sălătruc"*, dos. 3/1926, f. 1-21; dos. 35/1940, f. 288; „Monitorul Oficial", II, nr. 174/8 august 1928, p. 10254.

112 „Monitorul Oficial", nr. 172/4 august 1926, pp. 11655-11657.

113 AMR, IX, 1926, nr. 9, p. 584.

114 „Monitorul Oficial", nr. 172/4 august 1926, p. 11657.

115 SJANHD, *Fond Societatea „Sălătruc"*, dos. 28/1938-1942, f. 7-8.

1923	914.650	472.400	59.800	119209,7	8.426,2	4337,2	1.578.823,1	62,61	85,76
1924	1.018.680	503.000	70.500	81.581,3	6.227,8	3.715,4	1.683.704,5	60,64	91,46
1925	1.036.160	504.100	60.700	78.187	10.749	321	1.690.217	57,70	91,82
1926	1.053.150	560.000	59.700	114.281	10.032	-	1.797.163	58,85	97,63
1927	1.042.700	590.000	64.400	125.941	17.718	-	1.840.759	57,10	100

Producția minelor de cărbune din Valea Jiului, 1919-1927[116].

Petroşani. Stradă din Colonia de Jos.

[116] Societatea „Petroşani”, *Monografie*, Bucureşti, Editura Cartea Românească, 1925, pp. 142-143; SJANHD, *Fond Societatea „Petroşani”. D. G. Serviciul Producţie,* dos. 5/1940, f. 2; Statistica anuală aflată la SJANHD, *Fond Inspectoratul Minier Petroşani*.

SOCIETĂŢI DE CARITATE PATRONATE DE REGINA MARIA

Narcisa Maria Mitu

Primul Război Mondial (1916-1919) a avut consecinţe dramatice asupra României, urmările sale fiind resimţite încă mulţi ani după încheierea ostilităţilor. Reducerea teritoriului ţării la regiunea Moldovei, epidemiile, sărăcia, pierderile materiale dar, în special, pierderile de vieţi umane şi-au pus puternic amprenta asupra României. Acest război pentru care foarte mulţi români au făcut sacrificiul suprem, viaţa, şi, la fel de mulţi au plătit cu invaliditatea, a fost unul al speranţelor, al viselor împlinite.

Integrarea socială a acestora a constituit o preocupare intensă a autorităţilor, un puternic impuls venind din partea Reginei Maria, supranumită şi „mama răniţilor". Exemplul său a fost urmat de foarte multe doamne influente din societatea românească dovadă fiind numeroasele şi diversele iniţiative feminine. Ca şi predecesoarea sa, Regina Elisabeta, Maria s-a remarcat printr-o infatigabilă implicare în constituirea unui sistem filantropic, încurajând totodată doamnele din înalta societate să aibă un rol activ în strângerea de fonduri şi în gestionarea actelor caritabile. Încă de la declanşarea ostilităţilor, Regina s-a implicat în înfiinţarea serviciului de Cruce Roşie care s-a aflat sub Înaltul Său Patronaj, prin organizarea şi coordonarea serviciului de ambulanţă care trebuia să îi preia pe răniţi de pe front. Totodată, a acţionat în vederea deschiderii mai multor spitale de campanie, fiind prezentă ca soră medicală printre cei suferinzi; a unor cantine din război; a unui sistem de aprovizionare al prizonierilor români de război, ofiţeri şi soldaţi, cu alimente, medicamente, pături şi îmbrăcăminte dar s-a pus şi în slujba segmentelor cele mai defavorizate ale societăţii, orfanii, invalizii şi văduvele de război. Preocuparea permanentă de a veni în ajutorul celor aflaţi în suferinţă a determinat-o pe aceasta să susţină înfiinţarea, atât în timpul desfăşurării războiului cât şi după încheierea acestuia, a mai multor societăţi de binefacere dintre care menţionăm: „Invalizii din Răsboi", „Ocrotirea orfanilor din război", „Principele Mircea pentru protecţia copiilor din România", „Văduvele din război" etc.

Problema invalizilor cerea o rezolvare urgentă. Aceasta presupunea două aspecte: pe de o parte, o soluţie pe termen imediat şi mediu, avându-se în vedere stabilizarea invalizilor şi protejarea lor pe timpul convalescenţei, iar pe de altă parte, reintegrarea lor socială. Aşadar, numărul foarte mare al soldaţilor rămaşi cu sănătatea zdruncinată, unii cu sechele fizice, alţii cu moralul afectat, confruntându-se, totodată, şi cu mari lipsuri materiale, a făcut absolut necesară înfiinţarea ***Societăţii „Invalizii din Răsboi",*** astfel încât „aceşti apărători ai ţării" să fie „ajutaţi, îngrijiţi, înălţaţi moralmente spre a se evita crearea unei clase de oameni revoltată, gata a se deda la toate relele"[1].

[1] Serviciul Judeţean al Arhivelor Naţionale Dolj, *Fond Prefectura Serviciului Dolj*, *Serviciul Administrativ,* dosar nr. 124/1919, f. 42 (în continuare se va cita: SJAN Dolj); Narcisa Maria Mitu,

Aşadar, având ca scop *îngrijirea din punct de vedere moral şi material a invalizilor de război*, Societatea „Invalizii din Răsboi" – Societatea Română pentru reeducaţiunea profesională şi asistenţa invalizilor din Război a fost înfiinţată la 1 octombrie 1917, actul constituirii fiind semnat în Palatul Regal din Iaşi. Sediul central a fost stabilit la Bucureşti, cu menţiunea că, în timpul războiului, acesta era „în oraşul unde guvernul îşi va avea reşedinţa"[2]. La 16 noiembrie 1917, Regele Ferdinand recunoştea, prin înalt decret regal, calitatea de „persoană morală" a Societăţii „Invalizii de război". Responsabilitatea realizării acestui decret revenea miniştrilor secretari de stat de la departamentele Războiului şi Finanţelor[3].

Erau consideraţi ca invalizi din război toţi militarii şi cei asimilaţi acestora, dar şi alte victime ale războiului devenite incapabile să muncească pentru a-şi câştiga existenţa şi a căror infirmitate se constata că a fost dobândită în timpul şi din cauza războiului.

Societatea a fost creată din iniţiativa Reginei Maria şi a Principelui Carol, moştenitorul Tronului României, aşa cum reiese din raportul Ministrului de Război adresat Regelui Ferdinand, întocmit la 13 octombrie 1917. Ministrul de Război, generalul de divizie C. Iancovescu, declara: „În vremurile atât de grele prin cari trecem, Ţara şi armata ei au găsit un neasemănat de puternic sprijin în societatea „Invalizii din răsboi", afirmând că, peste 1.400 de invalizi şi-au găsit un real adăpost la centrele de ajutorare şi în atelierele de lucru ale societăţii[4].

Preşedinte de onoare a fost numit Principele Carol. Simona Lahovary, doamna de onoare a Reginei Maria, deţinea funcţia de preşedinte al ***Comitetului de direcţie***, secondată fiind în funcţia de vicepreşedinte de Caterina H. Catargi. Ca membri ai acestui comitet erau menţionaţi: Anna Sevescu, Vintilă Brătianu, Dimitrie Grecianu, Elena Isvoranu, G-ral Lupescu Alexandru, Dr. Giulamilla, Gh. Balş, Gh. Danielopol – consilier financiar, S. Rosental – consilier juridic, Ion Clincianu – casier, Ion Mitilineu – secretar general şi delegaţii Ministerului de Război: Intendent General Stanciovici şi prof. dr. Ion Cantacuzino[5].

Comitetul de patronaj era constituit din: S.A. Mitropolitul Pimen al Moldovei şi Sucevei; ministrul de Război, ministrul de Material de Război, ministrul de Interne, ministrul de Finanţe, ministrul de Culte şi Instrucţiuni Publice, ministrul de Industrie şi Comerţ; d-le Clotilda Averescu, Lady Barklay, Marchisa de Belloy, Camille Blondel, Maria M. Cantacuzino, Ivona Cămărăşescu, Elisa G. Corbescu, Ecaterina T. Criveţ, Hector Economos, Principesa Gagarine, Lucia Grecianu, Victoria Dr. Hurmuzescu, Agripina Iliescu, L. Isvoranu, Maria Moruzi, Olga Prezan, Irina Procopiu, Nadeja

---

Societatea „Invalizii din Răsboi", filiala Craiova. Mărturii ale umanismului privind situaţia invalizilor din Primul Război Mondial, în Eugen Petrescu (coord.) *Primul Război Mondial şi Marea Unirea a Românilor,* vol. II, *100 de ani de la marile bătălii de la Mărăşti-Mărăşeşti-Oituz (1917-2017)*, Craiova, Editura Universitaria, 2017, pp. 451-461.

[2] *Ibidem,* f. 62.

[3] „Invalizii din răsboi", Societate Română pentru Reeducaţiunea profesională şi Asistenţa Invalizilor din Răsboi, Statute, 1917, pp. 3-5 (în continuare se va cita: „Invalizii din răsboi"); „Monitorul Oficial" nr. 197/18 noiembrie 1917, p. 2084 (în continuare se va cita: „M.O.").

[4] *Ibidem*, p. 5.

[5] *Ibidem*.

Ştirbey, Gabrielle Tavernier, Elisa Văleanu, Natalia Vlădoianu şi d-ra D. Cesianu; domnii: general Burghele, general Alevra, colonel Nicoleanu, George Balş – vicepreşedintele Crucii Roşii a României, Dr. Bejan, Constantin Brâncovan, George Corbescu, Dr. Gruescu, Dr. Hurmuzescu, Nicolae Iorga, Scarlat Lahovary, Alexandru Mavrodi, Dr. André Molina, Sebastian Moruzi, Mihail Sadoveanu, Ed. Tavernier[6].

Din ***comisia de verificare*** pe anul social 1917-1918 au făcut parte: Matei Balş, col. Eliande Constantin şi A. Opran delegat de Ministerul de Finanțe[7].

Potrivit statutelor societății, scopul acesteia era de *„a asigura îngrijirea şi asistența invalizilor din război, prin reeducațiunea lor profesională, prin procurarea de ocupațiuni potrivite cu aptitudinile lor şi în raport cu mediul în care vor trebui să trăiască"*, acordându-le, totodată, *„mici ajutoare, împrumuturi sau avansuri"*[8].

Pentru îmbunătățirea statutului invalizilor se aveau în vedere: asistență juridică, ajutor ortopedic; asistență medicală şi încurajări morale convalescenților aflați în spitale şi aziluri; accesul la studiu; demararea unor sesiuni de cursuri de recalificare profesională pentru a le asigura diversificarea competențelor în vederea asigurării reintegrării în piața muncii, prin exercitarea unei meserii care să le aducă venituri, ținându-se cont, în special, de pregătirea şi ocupațiile anterioare; asigurarea de locuri de muncă prin înființarea unor ateliere profesionale, mici industrii, magazine de desfacere a produselor fabricate de dânşii dar şi în cadrul unor instituții sau fabrici administrate de stat, autorități publice sau particulare; acordarea de împrumuturi băneşti „pentru înjghebarea meseriilor", fie direct din fondurile sale, fără dobândă, fie prin Casa Centrală a băncilor populare, sub garanția societății, conform unui regulament special.

Sursele de venit erau asigurate din cotizațiile: *fondatorilor,* cel puțin 100 de lei fiecare; *donatorilor*, cel puțin 500 de lei, şi ale *aderenților* – cei care solicitau intrarea în societate obligându-se să plătească o cotizație anuală de cel puțin 5 lei. Ofițerii, invalizi din război, deveneau membri de drept, fără a plăti cotizație. Acestea erau completate cu bani proveniți din: subvenții, donații şi legate, beneficiile rezultate din baluri, serbări, reprezentații, loterii etc.

Conducerea societății revenea ***Comitetului de direcțiune*** din cadrul căruia se alegea un preşedinte general, 2 vicepreşedinți, un secretar general, 1 consilier financiar, 1 consilier juridic, 1 casier, un secretar contabil, unul sau mai mulți directori cât şi „impiegații" necesari[9].

În cazul dizolvării societății, toată averea mobiliară şi imobiliară avea să treacă la Casa Dotațiunei Oastei, care continua să acorde asistență şi ajutoare invalizilor de război.

---

[6] SJAN Dolj, *Fond Prefectura Serviciului Dolj, Serviciul Administrativ*, dosar nr. 124/1919, f. 59.

[7] *Ibidem*, f. 61.

[8] *Ibidem*, f. 62-64.

[9] *Ibidem,* ff. 66-67. Atribuțiile comitetului: conducea societatea „cu puterile cele mai largi, exceptându-se chestiunile rezervate deciziilor adunării generale"; întocmea bugetul anual supus aprobării Ministrului de Război; instituia un *comitet tehnic* compus din 3 delegați ai Comitetului de direcție, un delegat al Ministerului de Industrie şi Comerț, unul al Ministerului Instrucțiunei Publice şi al Cultelor, unul al Ministerului de Interne precum şi al oricărui alt Minister sau al instituțiilor de Stat, mai mulți medici şi alți specialişti şi mari industriaşi din diferite ramuri.

Activitatea Comitetului central era susținută de cea a filialelor[10] şi a comitetelor locale[11].

Comitetele locale erau înfiinţate doar în acele localităţi unde filiala principală şi Centrala considerau că este necesar şi că există mijloace materiale care să le permită să se dezvolte autonom.

În scurt timp, în ţara au fost înfiinţate mai multe filiale. Ministrul de Interne se adresa Prefectului judeţului Dolj astfel (la 21 martie 1919): „Este neapărată trebuinţă ca

---

[10] *Ibidem,* f. 24. Rolul filialelor era acela de a le găsi invalizilor locuri de muncă pe măsura capacităţii lor „pentru a nu încuraja nici lenea şi nici cerşetoria": paznici, portari, telefonişti, secretari; să le ridice moralul alegându-i în Consilii comunale, Cooperative şi Obşti săteşti, să le ofere asistenţă juridică prin angajarea unui avocat care să le reprezinte interesele gratuit sau, în cel mai rău caz, la jumătate din tariful care se percepea, să se colecteze prin creditul membrilor Comitetului fonduri din care să li se ofere mici ajutoare extraordinare. Conform statutelor, în fiecare capitală de judeţ se înfiinţează câte o filială principală care va prelua numele judeţului şi care se va ocupa de asistenţa invalizilor din judeţul respectiv.

[11] „Invalizii din Războiu", pp. 1-15.

a) De a cerceta de aproape în toate localitățile pe invalizii din răsboi şi a-i înscrie la Societate procurând toate datele şi actele necesare pentru regularea situației lor militară sau obținerea drepturilor lor ca invalizi de războiu.

b) De a cunoaşte de aproape situația şi nevoile invalizilor din cuprinsul fiecărui județ şi a aplica măsurile cele mai potrivite de asistență şi reeducație cu alte cuvinte a descentraliza în modul cel mai potrivit activitatea Societăței.

c) A înscrie în Societate cât mai mulți membri care să contribue la îndeplinirea scopului Societăţei şi să lucreze pentru binele invalizilor ocupându-se pe cât va fi posibil de fiecare invalid în parte.

d) Să procure mijloacele materiale pe căile arătate mai la vale, pe lângă cele date de Stat sau diferite instituții, mărind ast-fel fondurile Societăței şi mijloacele de asistență.

e) Să distribuie direct invalizilor din toate părțile ajutoare în bani sau în natură după normele stabilite prin regulamente sau instrucțiuni speciale date de organele centrale şi să se intereseze ca plata pensiilor şi ajutoarele ce se cuvin invalizilor de la Stat să se facă în mod regulat.

f) Să cerceteze la fața locului cererile, plângerile şi reclamațiunile invalizilor din război, şi să intervină la autoritățile locale ori particulare pentru satisfacerea lor, când sunt drepte, sau să raporteze la centru ori să intervie mai departe la autoritățile superioare, pentru satisfacerea lor. Vor căuta să obțină de la autoritățile locale concesii şi autorizații pentru diferitele întreprinderi cinstite şi potrivite cu situația invalizilor.

g) De a înlesni mijloacele de transport invalizilor care au nevoe de a se deplasa pentru a'şi regula situația sau pentru obținerea protezelor de care au nevoe.

h) De a asigura invalizilor îngrijirile medicale de care au nevoe internându-i în spitale şi de a le procura proteze după regulamentele stabilite de Centrală.

i) Filialele şi comitetele locale sunt obligate să lucreze pentru înălțarea morală a invalizilor şi să combată apăcăturile rele precum e cerşetoria, lenea, neîntrebuințarea sau alienarea mijloacelor de asistență acordate şi să răsplătească pe invalizii muncitori şi exemplari în îndeplinirea datoriilor lor, prin distincțiuni.

j) Filialele vor colabora la organizarea şi conducerea instituțiilor ce se vor înființa de Centrală în localitate pentru asistența şi reeducația invalizilor conform statutelor şi regulamentelor speciale. Vor întrebuința toate mijloacele spre a determina pe invalizi să-şi facă reeducația profesională în diferite direcțiuni spre a-şi asigura o existență îmbelşugată şi o viață tihnită.

k) Vor îngriji de a plasa pe invalizi în anumite posturi sau le vor procura de lucru acasă la ei sau în altă parte şi le vor da mijloacele necesare spre a putea lucra.

l) Vor controla aplicarea şi executarea ordinelor şi măsurilor disciplinare militare sau sociale la care sunt obligați invalizii.

să se înființeze cât mai urgent în toate județele țării filiale ale Societății «Invalizii de Războ» potrivit statutelor şi regulamentelor ce vi s'au înaintat de această societate.

În acelaşi timp societatea națională de Cruce Roşie a României a făcut cunoscut comitetelor sale județene pentru ajutorarea invalizilor din război, din care faceți parte şi Dvs. că ele se desfiinţează şi în locul lor se constituie filiala Societății «Invalizii din Războ».

Această filială se va ocupa singură de asistența invalizilor din război din județul Dvs. iar persoanele cari au făcut parte din Comitetul Crucii Roşii pot trece în comitetul filialei societății «Invalizii din Război» dupe cum se poate vedea la art. 19 al regulamentului.

Toate instrucțiunile fiind date, avem onoare a vă ruga dar să procedați imediat la constituirea acestor filiale conform art. 3-5 din regulament şi să desvoltați o activitate cât mai rodnică în interesul celor cari au luptat pentru mărirea şi apărarea patriei, în interesul general”[12].

La 8 mai 1922 se modifică statutele societății conform cu cerințele legii din 13 aprilie 1922 şi regulamentul de aplicare promulgat prin înaltul decret nr. 2033 din 26 aprilie 1922. Sunt introduse acum noi îndatoriri ale societății cu privire la invalizii de război: crearea de cămine cu ateliere profesionale; asistență la domiciliu prin acordarea de ajutoare băneşti şi în natură acelora a căror infirmitate îi pune în imposibilitatea de a muncii; a celor lipsiți de pământ şi cu mulți copii, sau loviți de calamități (incendiu, inundații etc.), a celor fără mijloacele necesare în a-şi exercita profesia şi a celor care se confruntă cu boala sau moartea unuia dintre membrii familiei[13]. Se extinde componența comitetului central, adăugându-se reprezentanții autorităților publice, ai secțiilor regionale şi persoanele prevăzute la art. 51 din regulamentul de aplicație al legii din 13 aprilie 1922[14].

Alături de Comitetul central şi filialele județene apar şi comitetele regionale. Acțiunea de asistență va corespunde împărțirii regionale adoptate de Oficiul Național I.O.V.

În mai 1929, ziarul „Adevărul” făcea publică cuvântarea Reginei Maria care lăuda activitatea societății şi insista asupra faptului că statul trebuie să acorde mijloacele necesare, ca răspuns la nemulțumirea arătată de doctorul Ghiulamila care menționa dificultățile cu care s-a confruntat societatea încă de la înființare. Acesta făcea cunoscut faptul că „toate mijloacele sunt epuizate şi fără ajutorul statului nu se mai poate face nimic”[15]. În aceeaşi şedință, ministrul Sănătății, Sever Dan, arăta că „ajutoarele au fost suprimate până acum, din cauză că modul lor de distribuire era defectuos” dar că se lucra o lege care să rezolve problema[16]. În schimb, preşedintele Camerei aducea un fond în valoare de 4.000.000 de lei societății[17].

[12] SJAN Dolj, *Fond Prefectura Județului Dolj, Serviciul Administrativ*, dosar nr. 124/1919, f. 43.
[13] „M.O.”, nr. 46/3 iunie 1922, p. 2435.
[14] *Ibidem*.
[15] „Adevărul”, anul 42, nr. 13938/31 mai 1929, p. 5.
[16] *Ibidem.*
[17] *Ibidem.*

Patru ani mai târziu, fostul ministru al Muncii şi Sănătăţii, D.R. Ioaniţescu, milita pentru răspunderea totală a statului în problema invalizilor de război fiind şi voci care se opuneau lichidării societăţii. Cu această ocazie, Regina Maria declara: „Ştiţi că am fost cu voi în totdeauna, dar greutăţile care ne ies în cale sunt din ce în ce mai apăsătoare şi aproape imposibil de învins. Cred că ceasul nostru a sunat. Opera societăţii care este mare va trăi totuşi”.

Cu această ocazie, a decorat-o pe preşedinta Societăţii, Simona Lahovary, cu ordinul „Meritul cultural”[18]. De asemenea, dna. Lahovary a primit distincţia şi Ordinul ,,Crucea Regina-Maria” clasa II, pentru zelul şi devotamentul remarcabil cu care s-a ocupat în toamna anului 1916 de răniţii aflaţi în Spitalul militar (de campanie) Palatul Regal din Bucureşti. S-a distins, de asemenea, prin activitatea ce a dezvoltat la înfiinţarea şi conducerea Societăţii invalizilor din Moldova în 1917[19]. Simona Lahovary a decedat la 23 decembrie 1936.

O amplă activitate filantropică a desfăşurat **„Societatea ocrotirea orfanilor din război”**. Ceea ce a început ca un mic orfelinat destinat orfanilor de război din Iaşi, organizat de doamnele române din Societatea ortodoxă Naţională, secţia Iaşi, condus de principesa Olga M. Sturdza, ca preşedintă a societăţii, beneficiind şi de sprijinul Reginei Maria şi al Î.P.S.S. Mitropolitul Pimen al Moldovei şi al Sucevei, avea să devină în scurt timp, o societate pentru ocrotirea tuturor orfanilor de război, având ca exclusiv şi unic scop: asistenţa şi sprijinul orfanilor din război la nivelul întregii ţări[20]. Fondat în septembrie 1916, a fost instalat în localul fostei şcoli de menaj din Iaşi „Principesa Maria”, devenind orfelinatul „Regina Maria”. În scurt timp, din generozitatea şi solidaritatea de care a dat dovadă întreaga societate românească, orfelinatele se extind în oraşele din toată Moldova (Piatra Neamţ, Roman) adăpostind încă din primele săptămâni un număr de 40.000 de orfani[21]. La 30 decembrie 1917, societatea este recunoscută de guvern sub numele de Societatea „Ocrotirea orfanilor din război” dedicată exclusiv asistenţei orfanilor, prioritate având cei care-şi pierduseră ambii părinţi[22]. La 11 februarie 1919, Regele Ferdinand îi recunoştea calitatea de persoană morală. În fruntea Asociaţiei se afla un Consiliu central şi un preşedinte general[23]. Activitatea Consiliului

[18] Idem, anul 47, nr. 15301/21 noiembrie 1933, p. 5.

[19] „M.O.”, nr. 22/27 aprilie (10 mai) 1918, p. 268.

[20] SJAN Dolj, *Fond Prefectura Dolj, Serviciul Administrativ*, dosar nr. 74/1920, f. 93.

[21] *Pentru neam şi ţară. Societatea ocrotirea orfanilor din război (1916-1924)*, Oradea ş.a., p. 154 (în continuare se va cita: *Pentru neam şi ţară*).

[22] *Ibidem*.

[23] Reprezentanţii statului şi ai autorităţilor erau: mitropoliţii ţării; ministrul Sănătăţii publice, Muncii, Ocrotirilor Sociale, personal sau prin delegat; reprezentantul Reginei Maria; directorii generali ai Oficiului Naţional I.O.V., Serviciului sanitar, Asistenţei Sociale, Direcţiei generale C.F.R. sau un delegat al lor; câte un delegat din partea Ministerului de Război (de la direcţia contencios, serviciul pensiilor grade inferioare), Ministerului de Interne, Ministerului de Finanţe (serviciul pensiilor şi ajutoarelor), Ministerului de Industrie şi Comerţ, al Ministerului de Justiţie; directorul Casei de Împroprietărire şi Cooperaţie sau un delegat al Ministerului de Agricultură şi Domeniilor; un delegat al Comisiei Adunării deputaţilor pentru Ocrotirile sociale; directorul Casei Dotaţiei Oastei; ministrul Instrucţiunii Publice sau un delegat din Direcţia Învăţământului primar sau profesional; un delegat al Direcţiei învăţământului agricol şi industrial din ministerele de Agricultură, Industrie şi Comerţ şi un delegat al Ministerului

central era susținută de comitetele regionale și cele ale filialelor. Administrarea Societății se făcea atât de către persoane fizice cât și de reprezentanții diverselor instituții de stat. Scopul acesteia era: alinarea, adăpostirea, educarea, ocrotirea fizică și morală a orfanilor din război.

Din punct de vedere organizatoric, în 1918 cuprindea șase regiuni cu centre în: Iași, București, Craiova, Chișinău, Cernăuți și regiunea Transcarpatină iar până în 1920 se vor extinde la 9 zone[24].

Societatea se află sub controlul Ministerului de Interne (cel stabilit prin statutele publicate în „Monitorul Oficial" nr. 19 din 22 aprilie 1918) și beneficiază din partea statului de o serie de facilități: scutiri de taxe fiscale, poștale, școlare, de transport; subvenție anuală în valoare de 16 milioane de lei[25]; instituirea și controlulul tutelelor, dreptul tutelelor pentru femei și pentru comitetele societății în caz de imposibilitate de a se constitui consiliul de familie sau de a se găsi un tutore; obligativitatea autorităților comunale de a lucra pământurile orfanilor. O atenție deosebită s-a acordat asistenței medicale: medicilor le revenea obligația de a-i vizita și a le acorda consultații medicale, iar spitalelor datoria de a le oferi tratament celor bolnavi. Asistența materială era, de asemenea, deosebit de importantă în acele vremuri și consta în ajutoare bănești sau în

Muncii și Ocrotirilor Sociale, direcția învățământului profesional; directorul Casei Muncii din Direcția C.F.R.; președinta Societății „Văduvele eroilor din războiul 1916-1918". Vezi: *Activitatea Societății pe anul 1921-1922. Expunerile făcute către al treilea Congres General ținut în zilele de 25-27 iunie 1922 la Iași*, Iași, 1922, p. 6.

[24] SJAN Dolj, *Fond Prefectura Dolj, Serviciul Administrativ*, dosar nr. 74/1920, f. 93; *Activitatea Societății pe anul 1921-1922*, p. 5. Prima regională a fost înființată la Iași, în 1917, și cuprindea județele: Dorohoi, Botoșani, Suceava, Neamț, Bacău, Putna, Covurlui, Tecuci, Tutova, Fălciu, Iași, Vaslui și Roman. A doua regională fondată a fost cea de la București, la 5 iunie 1918 (județele: Râmnicu-Sărat, Buzău, Prahova, Dâmbovița, Muscel, Argeș, Olt, Teleorman, Vlașca, Ilfov, Ialomița, Brăila, Tulcea, Constanța, Durostor și Caliacra) dar care din cauza suprafeței sale prea mari, la 1 februarie 1920, a fost împărțită în două, formându-se regionala a șaptea, cu sediul la Constanța (președinte dl. Dimitriu), care includea patru județe ale Dobrogei și Cadrilaterul. Cea de-a treia a fost întemeiată la 23 iunie 1918, stabilindu-i-se reședința la Craiova (președintă Olga Gigurtu) de unde se coordona activitatea în întreaga Oltenie (județele: Mehedinți, Gorj, Vâlcea, Dolj, Romanați). La 25 iunie 1918 Chișinăul (președinte - dl. Col. Ștefănescu) deveanea a patra regională a Asociației (județele din întreaga Basarabie), fiind urmat la 4 februarie 1919 de Cernăuți (județele din întreaga Bucovină). Bazele regionalei a șasea au fost puse la 13 decembrie 1919. În ea intrau județele din Transilvania și celelalte provincii care se vor alipi. Reședința acestei unități a devenit orașul Sibiu. Ultimele două secții au fost create în primăvara și toamna anului 1920. La 15 aprilie ia ființă regionala a opta, cu sediul la Timișoara (președintă - Lucia Cosma), iar la 2 noiembrie este constituită o ultimă regională, care cuprindea județele din nordul Transilvaniei și își avea reședința la Cluj (președintă - Sofia Anastasiu). Vezi: Mihail Iliev, *Societatea „Ocrotirea orfanilor din război". Comitetul regional Chișinău (1918-1924)* în „Tyragetia: Istorie. Muzeologie", Serie nouă, vol. 8 (23), nr. 2, Chișinău, 2014, pp. 183-184.

[25] Banii erau distribuiți astfel: câte 4 milioane de lei regiunilor Bucureștilor și Iașilor, 3 milioane Sibiului, 2 milioane pentru Chișinău, câte un milion de lei Craiovei și Cernăuțiului și un milion de lei pus la dispoziția Consiliului Central al Societății ca fond pentru deschiderea de credite extraordinare Comitetelor regionale, conform Decretului-Lege din 3 septembrie 1919. Vezi: *Statutele Societății „Ocrotirea orfanilor din Război" și Decretul Lege cuprinzând toate dispozițiile privitoare la recunoaș-terea calității de persoană morală, drepturile Societății și raporturile cu autoritățile administrative*, Iași, 1919, pp. 3-4.

natură: alimente, îmbrăcăminte, cărți, rechizite şi burse şcolare. De asemenea, orfanii aveau prioritate în instituțiile publice de binefacere, în şcolile şi atelierele profesionale ale statului.

Printre altele, era stipulată şi interdicția adunării de fonduri în numele orfanilor, fără autorizația Consiliului Central al Societății[26].

Copiii cu o stare materială bună şi care aveau rude sau prieteni ce se puteau ocupa de ei erau încredințați tutelei acestora, fiind atent monitorizați de către reprezentanții societății pentru a se prevenii abuzurile. În cazul în care nu existau astfel de persoane, averea şi protecția orfanilor se aflau sub auspiciile comitetului Societății din comuna în care era înregistrat copilul. Tutela înceta odată cu regăsirea, reîntoarcerea sau eliberarea părinților ori a tutorilor; adoptarea; căsătoria sau dovedirea capacității copilului de a-şi câştiga singur existența.

Învățământul din aceste orfelinate era îndreptat puternic spre partea practică, fiind pus accentul pe științele agricole, tehnice şi arta menajului. Ciclul primar era obligatoriu în toate orfelinatele şi pentru toți copiii. Tendința era aceea de a le oferi şansa să învețe o meserie (cismărie, lemnărie, croitorie şi fierărie – pentru băieți; industrie casnică, țesătorie, lenjerie, croitorie, broderie – pentru fete) şi să organizeze o gospodărie. Avantajul era că, în cadrul acestor ateliere se lucrau şi se reparau multe din obiectele necesare uzului intern. Cei care dovedeau aptitudini deosebite către studiu sau arte erau susținuți în şcolile secundare, militare, normale, seminarii, conservator şi chiar universități, pentru a-şi desăvârşi educația[27]. Scopul urmărit era ca la vârsta maturității, copilul să se poată descurca singur, să îşi găsească uşor un loc de muncă care să-i permită să se integreze în societate.

Principalele resurse proveneau din subvențiile oferite de stat, județe, comune, instituții financiare şi de binefacere, cotizațiile membrilor activi, aderenți, donatori şi fondatori precum şi din donațiile, colectele şi subscrierile pentru binefacere, beneficiile reprezentanților şi ale balurilor şi serbărilor organizate de Societate etc[28].

La sfârşitul războiului, erau înregistrate sub tutela Societății, la nivelul întregii țări, 91 de orfelinate unde copiii erau crescuți şi educați, făcându-se eforturi substanțiale pentru a le oferi condiții decente de trai. Dintre acestea, 75 de instituții țineau cursuri primare, 4 aveau ateliere profesionale, 4 cu ferme agricole, 3 sanatorii şi triaje, o casă de corecție, la Iaşi, pentru cei nedisciplinați, vicioşi (al cărei sediu se afla pe proprietatea domnitorului Ioniță Sandu Sturdza din Copou[29]) şi 4 şcoli speciale, licee, industrie casnică, o şcoală de educatoare şi una de agricultură[30].

Potrivit statisticilor, în perioada 1917-1922, a beneficiat de ajutor un număr de 208.873 de orfani[31], iar la nivelul anului 1922 peste 350.000, dintre care peste 40.000

---

[26] *Almanahul Ofanilor din Război pe anul 1922*, Iaşi, 1922, p. 25.

[27] *Pentru neam şi țară*, pp. 170-173.

[28] *Almanahul Orfanilor din Război pe anul 1922*, p. 26.

[29] Proprietatea a fost cumpărată în 1920 de Olga Sturdza, în calitate de preşedintă a Societății „Ocrotirii Orfanilor de Război”. Vezi: Daniel Dieaconu, *Olga Mavrocordat Sturdza* în „Analele Liceului «Vasile Conta» Târgu-Neamț”, Seria Istorie, nr. 1/2019, Iaşi, Editura PIM, p. 36.

[30] *Almanahul Orfanilor din Război pe anul 1922*, p. 26.

[31] *Pentru neam şi țară*, p. 182.

erau orfani de ambii părinţi[32]. În 1922, Societatea oferea sub formă de pensii lunare, sume cuprinse între 15-30 de lei/copil unui număr de 55.470 de orfani înregistraţi cu un domiciliu, şi întreţinea unui număr de 7.021 de orfani de ambii părinţi.

În anul 1925, în paginile publicaţiei „Cultura poporului", prin vocea Mariei Băiulescu, erau evidenţiate rezultatele activităţilor întreprinse de Societate la nivelul întregii ţări: „Astăzi, 9.214 orfani, sunt adăpostiţi şi ocrotiţi în 96 de orfelinate, iar 2.833 de orfani au fost plasaţi ca bursieri ai societăţii în diferite şcoli şi ateliere, toţi orfanii de ambii părinţi, fără alte mijloace de existenţă. Societatea asistă mai mult de 16.991 orfani la domiciliu, cu alimente, îmbrăcăminte, lemne şi cărţi de şcoală"[33].

Ca unităţi de învăţământ, la nivelul anului 1925 sunt menţionate: 3 şcoli de agricultură, 9 şcoli de meserii, 2 normale şi 9 complementare, cu ateliere profesionale, un seminar teologic şi o şcoală comercială, conduse „de persoane competente şi sunt autorizate a elibera diplome". Potrivit raportoarei noastre, copiii din aceste instituţii au participat la expoziţiile şi concursurile agricole şi industriale realizate la nivelul ţării, fiind recompensaţi cu un număr de 36 de distincţii şi medalii pentru produsele realizate de ei.

O preocupare majoră a organizatorilor a fost să le menţină copiilor vie amintirea eroilor dar, totodată, să-i transforme şi în buni patrioţi „astfel, că din vreme sunt instruiţi în cunoştinţele istoriei naţionale a cântecelor, jocurilor şi obiceiurilor naţionale, păstrând respectul religiei şi veneraţiunea eroilor şi cea mai loială iubire de tron şi de ţară"[34].

La nivelul anului mai sus menţionat, societatea ajunsese să deţină 42 de imobile în valoare de 63 de milioane de lei, cu un inventar de 36 de milioane, o mare parte din orfelinate, sanatorii şi şcoli funcţionând în imobilele proprii. Acestora li se adaugă donaţia unui teren agricol în suprafaţă de 100 de ha, oferită de „un brav ţăran, cu destinaţiunea să se înzestreze la timpul său 30 de orfani, care vor fi mai sârguitori în şcolile de agricultură". Pentru a-şi atinge ţelul, s-a demarat acţiunea de clădire a unor case pe acest teren „cu scopul de a forma un sat model pentru orfani", satul urmând să poarte numele donatorului[35].

Societatea a funcţionat până în anul 1935 când ultimul orfan de război a ajuns la majorat. În acest an căminele şi toate averile societăţii au trecut în proprietatea Ministerului Sănătăţii, darea de seamă oferind informaţii cu privire la activitatea intensă de aproximativ două decenii[36].

Pentru întreaga activitate, Olga Sturdza a primit recunoaşterea de la Crucea Roşie americană aşa cum reiese dintr-o scrisoare primită de la preşedintele Societăţii de Cruce Roşie din SUA[37].

Societatea „Principele Mircea pentru Protecţia copiilor în România" a fost fondată la 22 iunie 1919, cu scopul de a cinsti memoria celui mai mic fiu al familiei

[32] *Activitatea societăţii pe anul 1921-1922...*, p. 21.

[33] Maria Băiulescu, *Societatea Ocrotirea orfanilor din război. Opt ani de activitate.* în „Cultura poporului", anul VI, nr. 144, Cluj, 1926, p. 1.

[34] *Ibidem.*

[35] *Ibidem.*

[36] *Pentru neam şi ţară*, p. 158.

[37] Daniel Dieaconu, *art. cit.* în *loc. cit.*, p. 37.

regale din România, răpus la numai patru anişori de febra tifoidă, epidemie care afecta ţara în anul 1916, şi primeşte calitatea de persoană morală la 7 iulie 1919. Potrivit Reginei Maria, aceasta a luat fiinţă ca urmare a unui vis. Era un vis în care-i apărea fiul cel mic, decedat, Mircea, care îi cerea să aibă grijă de copiii orfani, să le găsească case: „Găseşte-le case, mamă! Căsuţe unde să aibă hrană, unde să le fie cald şi să fie fericiţi, şi deasupra fiecărei căsuţe înseamnă numele meu pe care l-ai iubit atâta!”[38]

Ţelul societăţii era „ocrotirea copilului – oricare ar fi situaţia lui – a femeii însărcinate şi a mamei lehuze sau care alăptează”. Cu sediul în Bucureşti, societatea se autofinanţa prin cotizaţiile membrilor fondatori (suma unică de 500 de lei sau 100 de lei/an), ale membrilor activi (12 lei/an), dar şi din alte cotizaţii, subscripţii, donaţii, ofrande, legate, subvenţii, produsul taxelor – eventual înfiinţate prin regulament –, produsul serbărilor, al chetelor etc.

Potrivit statutului, societatea se ocupa, printre altele, cu: crearea de leagăne, aziluri, grădini de copii, cantine, cămine pentru femeile aflate în primele săptămâni de naştere, cursuri de puericultură, de educaţie fizică. De asemenea, a urmărit să grupeze în jurul ei toate societăţile cu scop similar, pentru o mai strânsă colaborare cu ele.

Societatea era administrată de un comitet prezidat de Regina Maria, ajutată şi de Lia Brătianu, comitet din care făceau parte, obligatoriu, 2 medici, un jurisconsult, un economist, un pedagog şi cel puţin 3 doamne, directorul general al serviciului sanitar şi primarul capitalei. Potrivit actului de constituire, puteau fi înfiinţate filiale atât în oraşe cât şi în sate, conduse de comitete locale[39].

Cu sprijinul Crucii Roşii americane, au fost înfiinţate, la nivelul întregii ţări, 350 de clinici pentru nou-născuţi şi centre pentru ajutorarea mamelor şi copiilor aflaţi în dificultate. Regina Maria se arăta, astfel, preocupată şi de una dintre cele mai grave probleme ale României interbelice, mortalitatea infantilă.

Societatea „Principele Mircea”, cu ajutorul Reginei Maria şi cu aportul autorităţilor locale, s-a străduit şi şi-a adus contribuţia la ameliorarea şi refacerea destinelor celor mulţi şi anonimi.

La 12 septembrie 1919, a fost înfiinţată Societatea **„Mormintelor Eroilor Căzuţi în Război”**, a cărei preşedintă de onoare era Regina Maria şi preşedinte executiv, Miron Cristea – mitropolitul primat al României, cu scopul de a îngriji şi păstra mormintele şi operele comemorative de război, a descoperi noi morminte ale ostaşilor căzuţi în perioada 1916-1918, a aduce îmbunătăţiri cimitirelor eroilor şi a organiza ceremoniale religioase şi militare la mormintele eroilor. Societatea „Mormintele Eroilor Căzuţi în Război” şi-a schimbat denumirea, în 1927, în Societatea „Cultul Eroilor”, care a activat sub acest nume până în anul 1940, care (la doi ani, de la decesul Reginei Maria) s-a transformat în Aşezământul Naţional „Regina Maria” pentru Cultul Eroilor, desfiinţat în 1948[40]. La 19 noiembrie 1991, din iniţiativa unui grup de ofiţeri în rezervă şi în retragere (gl. rtg. Stelian Popescu, col. rtg. Petre Stoica ş.a.) ia fiinţă „Comitetul Naţional

[38] Regina Maria, *Gânduri şi icoan din vremea războiului,* Sibiu, 1919, p. 28.

[39] „M.O.”, nr. 71/16 iulie 1919, pp. 3831-3832.

[40] Paul Adrian Cristescu, *Crucea eroilor de pe muntele Caraiman,* ediţia a II-a (revizuită şi adăugită), Editura Tiparg, 2018, p. 197.

pentru Restaurarea şi Îngrijirea Monumentelor şi Cimitirelor Eroilor" (care, din 1992 funcţionează sub patronajul Ministerului Apărării Naţionale şi sub oblăduirea Patriarhiei Române), continuator, conform statutului, al Aşezământului Naţional „Regina Maria" pentru Cultul Eroilor. Din 1997 Comitetul devine Asociaţia Naţională „Cultul Eroilor", iar din 2012 Asociaţia Naţională Cultul Eroilor „Regina Maria".

Din 20 aprilie 1920, la iniţiativa Bisericii Ortodoxe Române şi a Ministerului de Război, Ziua Eroilor se sărbătoreşte anual de Înălţarea Domnului Iisus Hristos la ceruri. Pierderile umane, suferite în timpul Primului Război Mondial, în luptele crâncene din septembrie-noiembrie 1916 pentru apărarea trecătorii Predeal, au determinat-o pe Regina Maria să construiască un monument dedicat eroilor căzuţi în timpul evenimentelor sus menţionate. Monumentul „Crucea Eroilor", construit între anii 1926-1928, a fost amplasat pe muntele Caraiman. Se spune că apariţia acestui monument are legătură cu un alt vis al Reginei Maria în care Munţii Bucegi erau stropiţi cu sângele eroilor români[41]. Regina Maria s-a dedicat personal strângerii fondurilor necesare ridicării monumentului. Banii au fost colectaţi de la diverşi deponenţi, inclusiv de la Casa regală britanică şi guvernele ţărilor aliate. Nu este deloc surprinzător faptul că Regina Maria s-a implicat în ridicarea unui astfel de monument, cu atât mai mult cu cât, cu toţii ştim că ea s-a aflat în permanenţă în preajma soldaţilor români aflaţi în suferinţă. De altfel, ea a avut grijă ca toţi soldaţii morţi să aibă un mormânt, unde de multe ori a mers şi a plantat flori şi le-a pus şi o cruce. În 1919, prin Decret-Lege, terenurile unde erau înhumaţi ostaşii morţi în Primul Război Mondial au fost expropriate pentru a fi amenajate cimitire, mausolee şi monumente ale eroilor.

Alte societăţi de binefacere aflate sub patronarul Reginei Maria se pare că au fost: *Societatea de binefacere „Scufiţa"* pentru îngrijirea copiilor ale căror mame se aflau în închisoare, preşedintă fiind Ana Gr. Sevescu (în perioada în care era principesă)[42].

„Asociaţia Amicală a Surdo-Muţilor din România" înfiinţată la 19 noiembrie 1919, având ca preşedinte pe Alexandru Clarnet, avea ca scop îmbunătăţirea situaţiei sociale, politice, intelectuale a persoanelor cu deficienţe de auz. Din comitetul de conducere a făcut parte şi prinţul Henry Ghica, fiul surd al domnitorului Constantin Ghica, iar ca membri fondatori menţionăm pe: Ioan Pantazi, Constantin M. Gheorghiu, Nicolae Niculescu, Anton Kratockvil, Vasile Tănăsescu, Grigore Iacobini, Avram Oschnzon, Ioan D. Petrescu, Ioan P. Dumitru, Contantin C. Cristescu, Gogu Zamfirescu şi mulţi alţii. Până în anul 1953, când s-a reconstituit „Asociaţia Surdo-Muţilor din Republica Populară Română" subvenţionată de stat, asociaţiile amicale erau finanţate

[41] Paul Adrian Cristescu, *op. cit.*, p. 141. Paul Cristescu menţionează în cartea sa, bazându-se pe un articol apărut în publicaţia „Tricolorul", nr. 21 din 1 ianuarie 1922, că monumentul ar fi fost ridicat de un comitet alcătuit din „oameni de vază" din Buşteni, în amintirea eroilor neamului, şi care, la sugestia unui „bătrân sfătos din Buşteni" trebuia aşezat pe locurile unde au avut loc lupte, „locuri stropite cu sângele eroilor cărora li se închină acest monument". Propunerea bătrânului era ca monumentul să fie construit „numai din piatră masivă, solid lucrat, în forma unei mari coloane, pe care să se sape inscripţiile şi pe vârful căria, pe timpul nopţei, să strălucească o lampă care va putea fi văzută de pretutindeni" şi să fie amplasat pe vârful Clăbucetul Baiului, pentru a putea fi văzut „depe toată valea, până la Sinaia" (p. 140).

[42] „Albina. Revistă enciclopedică", anul XVII, nr. 30/20 aprilie 1914, Bucureşti, 1914, p. 1190; „Gazeta ilustrată", anul III, nr. 19/19 aprilie 1914, Bucureşti, p. 3.

prin acțiuni filantropice, îşi acordau reciproc ajutoare materiale, se sprijineau în găsirea unui loc de muncă şi desfăşurau diverse activități culturale, sociale şi sportive[43].

Din informațiile oferite mai sus, observăm duritatea experienței Primului Război Mondial dar şi gravitatea urmărilor acestuia. Documentele, memorialistica, folclorul cât şi înscrisurile oficiale ne arată că războiul nu s-a sfârşit odată cu încheierea păcii, el continuând prin urmările pe care le-a avut asupra oamenilor, în special asupra orfanilor, văduvelor, răniților şi invalizilor de război şi care reclamau o atenție specială din partea autorităților. Un sprijin important a venit din partea Reginei Maria, ajutată, în marile ei acțiuni de binefacere din timpul şi din perioada imediat de după finalizarea războiului, de marile doamne ale societății româneşti, Olga Sturdza, Anastasia Filipescu, Alexandrina Cantacuzino, Simona Lahovary, Lia Brătianu, ale căror fapte trebuie menționate. Prin atitudinea şi curajul de care au dat dovată, acestea pot fi trecute în rândul generalilor de pe „frontul de acasă" a căror bătălie s-a dat pe o perioadă îndelungată constând în a oferi siguranță, educație dar şi de a modela caractere.

Societatea „Principele Mircea pentru Protecția copiilor în România".
De Ziua Copilului, în 1937, pe străzile din Bucureşti.
Sursa: „Adevărul", 25 mai 1937.

[43] https://ansrcn.wordpress.com/istoric/ accesat pe data de 07.10. 2021, ora. 15.

RELAȚII ROMÂNO-SOVIETICE 1924-1940

Ion Al. Popescu

Conferința româno-sovietică de la Viena desfăşurată între 27 martie şi 2 aprilie 1924 a eşuat deoarece Moscova a refuzat să recunoască legitimitatea Unirii Basarabiei cu Patria-Mamă şi integritatea teritorială a României (Arhiva MAE, *Fond 71/URSS*, anul 1924, vol. 76; *Documente privind relațiile româno-sovietice în perioada 1917-1924*, Bucureşti, 1928, passim; Fr. C. Nanu, *Politica...*, pp. 124-126). La scurt timp după eşuarea conferinței, la 29 iulie 1924 Biroul Politic al Partidului Comunist (bolşevic) al Uniunii Sovietice a adoptat hotărârea cu privire la crearea Republicii Sovietice Socialiste Autonome Moldoveneşti, în cadrul Republicii Sovietice Socialiste Ucraina. Se preconiza ca granița apuseană a noii republici să fie pe râul Prut (I.P. -visau frumos tovarăşii bolşevici!), fapt ce dovedeşte intenția guvernului de la Moscova de anexare a Basarabiei („Comunistul Moldovei”, Chişinău, nr. 10/octombrie 1974).

Guvernul sovietic aprecia că erau întrunite condițiile pentru declanşarea unei acțiuni de amploare împotriva României, care să ofere pretextul pentru intervenția Armatei Roşii şi reanexarea Basarabiei. De fapt, având ca plan permanent declanşarea unei revoluții europene şi extinderea comunismului şi în alte state de la granița de Vest a Rusiei Sovietice, pregătirea se făcea şi împotriva altor state vecine, pe un spațiu întins de la Marea Baltică la Marea Neagră. Ca de obicei, acțiunea urma să se desfăşoare sub lozinca standard a apărării statului sovietic, devenită un adevărat leitmotiv. În acest sens, la 20 iulie 1924 Comitetul Executiv al Internaționalei Comuniste a dat o circulară către comitetele centrale ale partidelor comuniste din Polonia, Lituania, Estonia, România, Cehoslovacia şi Iugoslavia, în care se arăta că *„proletariatul rus este amenințat cu implicațiuni de război din partea României”*. În vederea unui eventual conflict, Internaționala Comunistă stabilea „puncte de refugiu” şi zone cu „detaşamente armate speciale” (Anton Moraru, *Tatar-Bunar*, *răscoală sau export de revoluție?,* în „Revista de Istorie Militară”, nr. 6/1990; Ludmila Rotari, *Mişcarea*, pp. 233-262: cap. XI – „Planurile Internaționalei Comuniste privind România în anul 1924”; (†) N. Rauş ş.a., *O agresiune sovietică...*, passim; I.E. Secu, „Relațiile sovieto-române şi problema Basarabiei (1924-1940). Perspective asupra rolului ideii ruse în politica externă a URSS”, în Fl.-R. Mihai, V. Buga, *Problema Basarabiei*, pp. 102-123). Pe baza aceasta, la 8 august 1924, sub preşedinția lui Vasil Petrov Kolarov (1877-1950), secretar al Federației Comuniste Balcanice (M.C. Stănescu, Gh. Neacşu, *Moscova*, passim), a fost aprobat un plan de acțiune pentru România, care trebuia să fie aplicat la jumătatea lunii septembrie. Ca principiu, s-a cerut ca în toate acțiunile ce urmau să fie declanşate, URSS să nu participe oficial, ajutorul efectiv în oameni, armament, materiale fiind dat doar prin comuniştii grupați în centre, care să ia asupra lor întreaga răspundere.

Principalele acţiuni (numite răscoale, revolte, rebeliuni atunci şi acum) s-au desfăşurat la Nicolaevca şi Tatar-Bunar, dar au eşuat ca urmare a lipsei de sprijin din partea majorităţii populaţiei Basarabiei şi a intervenţiei prompte, hotărâte şi dure a organelor de ordine ale statului român (Gh. Tătărescu, *Internaţionala a III-a şi Basarabia*; Husărescu Zaharia Ion, *Mişcarea subversivă în Basarabia*, Chişinău, 1925, republicată 1996).

Al doilea eveniment cu implicaţii în istoria de după 1919 a României a fost o diversiune montată abil de sovietici: prin hotărârea guvernului de la Moscova, la 12 octombrie 1924 a fost creată în stânga Nistrului Republica Autonomă Sovietică Socialistă Moldovenească, cu capitala la Balta, subordonată Republicii Sovietice Socialiste Ucrainene atât pe linie de stat cât şi pe linie de partid (E. Bold, R.O. Locovei, *Relaţii româno-sovietice*, p. 118 şi urm; Al.M. Mironov, *Vremea încercărilor*, p. 81). Din 1929 capitala acestei micuţe republici a fost mutată la Tiraspol; ea avea o suprafaţă de 7.516 kmp şi o populaţie de 545.000 locuitori. Potrivit informaţiilor sovietice, în acest teritoriu moldovenii/românii reprezentau 60% din totalul populaţiei, adică 327.000 persoane (Al. V. Boldur, *Basarabia românească*, p. 153). Prin acest act, Moscova a urmărit crearea unui nucleu politico-juridic în jurul căruia să coaguleze, să agite, să perpetueze „problema" Basarabiei. Subliniez faptul că se plănuia stabilirea frontierei vestice a respectivei republici pe Prut, ceea ce arată clar intenţiile şi obiectivele guvernului de la Moscova (Nicolae Dabija, *Crearea Republicii Autonome Sovietice Socialiste Moldoveneşti,* în „Revista de istorie militară", nr. 6/1990, p. 44). În decembrie 1924, P.C.(b) din URSS a hotărât introducerea alfabetului chirilic în RSS Moldovenească. Dar, pentru scurt timp, între 1932-1938 s-a revenit la grafia latină, după care s-a stabilit definitiv folosirea celei ruse (Apostol Stan, *România Mare*, pp. 210-229). În anul 1938 s-a votat Constituţia RSSA Moldoveneşti care, conformându-se Constituţiilor Uniunii Sovietice şi Ucrainei, statua victoria socialismului şi în acest teritoriu.

La 27 august 1928 la Paris a fost semnat Pactul Briand-Kellogg, prin care „Părţile contractante declară solemn, în numele popoarelor lor, că (ele) condamnă recurgerea la război pentru reglementarea diferendelor internaţionale şi că vor renunţa la el ca instrument de politică naţională în relaţiile lor reciproce (art. 1). Puterile contractante recunosc că reglementarea sau soluţionarea tuturor diferendelor sau confictelor, de orice natură sau origine ce vor apărea între ele nu vor trebui niciodată să aibă loc decât prin mijloace paşnice" (art. 2) („Monitorul Oficial" nr. 30/7 februarie 1929). Pozând în campioană a democraţiei, URSS a hotărât să acţioneze în spiritul Pactului Briand-Kellogg, începând tratative cu guvernele Poloniei şi Lituaniei pentru punerea lui în practică. În calitate de aliată a Poloniei (la 3 martie 1921 se semnase Convenţia de alianţă defensivă între cele două state; *România-Polonia. Relaţii diplomatice,* vol. I: *1918-1939,* autori: Florin Anghel, Nicolae Mareş, Dumitru Preda, Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic, 2003; M. Muşat, I. Ardeleanu, *România,* vol. II, p. I, pp. 1011-1012; *Politica externă a României*, p. 177; M. Retegan, *În balanţa forţelor*, passim), România a propus ca protocolul consacrat aplicării Pactului Briand-Kellogg să fie negociat şi semnat de toate statele vecine cu URSS (I.M. Oprea, *O etapă*, pp. 26-27). După ce au avut loc discuţii între părţile interesate, la 9 februarie 1929 a fost semnat Protocolul de la Moscova („Monitorul Oficial", nr. 70/27 martie 1929; *Relaţiile româno-sovietice*, vol. I, doc. 168,

pp. 278-281), prin care delegații Letoniei, Poloniei, României, URSS *„Însuflețiți de dorința de a contribui la menținerea păcii existente între țările lor şi, în acest scop, de a pune în vigoare fără întârziere între popoarele acestor țări Tratatul de renunțare la război ca instrument de politică națională semnat la Paris, la 27 august 1928, au hotărât să îndeplinească aceste intenții prin efectul prezentului protocol, căzând de acord asupra următoarelor: Tratatul de renunțare la război ca instrument de politică națională, semnat la Paris la 27 august 1928, a cărui copie este anexată la prezentul protocol ca parte integrantă a sa, intră în vigoare între părțile contractante după ratificarea zisului Tratat de la Paris din 1928, de către organele legislative competente ale statelor respective”* (art. I). S-a precizat că respectivul Tratat de la Paris va fi valabil între părțile contractante independent de intrarea lui în vigoare, adică avea aplicabilitate de îndată ce ele vor depune instrumentele de ratificare a protocolului. Deoarece în perioada 1929-1931 între URSS şi Polonia şi Franța se purtau tratative pentru încheierea unui pact de neagresiune, în cursul tratativelor polono-sovieice şi franco-sovietice, România a fost supusă la presiuni din partea guvernelor Poloniei şi Franței, de a accepta convorbiri pentru un pact de neagresiune şi conciliațiune cu Sovietele. România a acceptat „fără plăcere” aceste presiuni şi a dat instrucțiuni reprezentanților săi diplomatici acreditați la Varşovia, Riga şi Ankara să ia contact cu omologii lor sovietici, pentru unele sondaje preliminare (*Relațiile româno-sovietice. Documente,* vol. I, pp. 303-310). În martie 1931 o propunere privind reluarea negocierilor sovieto-române vine din partea lui Dimitrie N. Ciotori (1885-1965), consilier al Legației României la Londra, care prin intermediul cunoscutului ziarist englez Wickham Steed voia să-l întâlnească pe Dmitri Vasilievici Bogomolov, consilier al reprezentanței plenipotențiare sovietice din capitala britanică. Intenția lui Ciotori de a relua firul negocierilor româno-sovietice a fost privită cu răceală de Maksim Maksimovici Litvinov (1876-1951), comisar al poporului pentru Afaceri Străine (1930-1939). Eforturi de a găsi o cale de înțelegere au depus Ion Carp, ministrul nostru la Ankara, Grigore Bilciurescu de la Varşovia şi M. Sturdza, însărcinatul român cu afaceri la Riga. S-a ajuns la concluzia că Riga era locul indicat pentru reluarea discuțiilor şi soluționarea problemelor în litigiu româno-sovietic. Protagoniştii au fost Boris Spiridonovici Stomoniakov (1882-1941, bulgar de origine, vicecomisar la Externe, 1934-1938, arestat ca şi alți diplomați sovietici, mort în lagăr) şi Mihail Sturdza (1886-1941), nepot al domnitorilor Sturdza din Moldova anului 1848 (M. Sturdza, *România şi sfârşitul Europei*, passim). Conferința de la Riga, capitala Letoniei, s-a desfăşurat, cu unele întreruperi obiective (boala lui Sturdza), între 7-20 ianuarie 1932. În instrucțiunile trimise de guvern pentru Sturdza i se atrăgea atenția asupra faptului că era necesar să se bazeze, în discuțiile cu Stomoniakov, pe Protocolul de la Moscova şi pe Pactul Briand-Kellogg şi să se afirme că între România şi URSS exista o stare de pace, afirmație esențială pentru diplomația de la Bucureşti (V. Moisuc, *Premisele izolării politice a României*, p. 324). În numele guvernului său, Stomoniakov preciza că încheierea pactului de neagresiune nu schimba atitudinea Moscovei față de problema Basarabiei şi pentru a nu rupe negocierile propunea să se treacă la dezbateri pe articole când se va găsi, credea el, o formulare acceptabilă pentru ambele părți. Sturdza a cerut ca în Preambul sovieticii să declare că vor respecta frontierele României,

ca o recunoaştere *de facto* şi *de jure* a Basarabiei ca pământ românesc. Stomoniakov a refuzat iar în comentariile notate în „Jurnalul secret” (*Relațiile româno-sovietice. Documente,* vol. I, p. 336) făcea distincție între Pactul Briand-Kellogg, care nu putea fi modificat, şi tratatul de neagresiune, ce putea conține o serie de prevederi mai concrete (*Ibidem*, p. 338). Din declarația lui oficială rezulta că guverenul sovietic nu voia să-şi pună semnătura pe un tratat din care s-ar fi putut deduce recunoaşterea directă, indirectă sau tacită a „anexării” Basarabiei de către România. El scria: „aceasta pentru noi este *inacceptabil şi de nediscutat*”. Declarația intransigentă a lui Stomoniakov era urmarea unor instrucțiuni venite de la Moscova la 23 ianuarie 1932. Se ştie că Guvernul sovietic manifesta o aversiune categorică față de noțiunile *integritate, inviolabilitate, suveranitate* şi declara că *„Rusia Sovietică nu va încheia niciodată un pact de neagresiune cu România”* care să conțină aceşti termeni (V. Moisuc, *Premisele*, p. 325; I. Scurtu şi colab., *Istoria Basarabiei*, p. 189). Guvernul român a fost presat de guvernele francez şi polon să înceapă negocierile, fiind asigurat că Sovietele nu vor mai aborda problema Basarabiei, pe care o considera închisă, dar Stomoniakov a folosit prilejul pentru a reveni la subiecte delicate pe care delegația română le respingea categoric şi care în concepția diplomației Bucureştilor erau deja soluționate. Dacă românii ar fi ştiut că sovieticii o vor rediscuta, ei n-ar mai fi acceptat să discute despre un pact de neagresiune şi nici n-ar fi început tratativele (M. Sturdza, *România şi sfârşitul Europei*, p. 13). Sturdza a avertizat că dacă problema Basarabiei rămânea *„deschisă”*, era *„inutil să înceapă negocierile”*, idee cu care şi Stomoniakov a fost de acord. Precizez că procesele-verbale ale negocierilor au fost publicate (*Relațiile*, vol. I, doc. nr. 200, pp. 350-353, doc. nr. 201, pp. 353-354, doc. nr. 204, pp. 359-360 şi doc. nr. 206, pp. 362-363), dar ele nu oferă destule informații pentru a lămuri ce s-a întâmplat în realitate la Riga. Alte trei surse documentare sunt disponibile în analizarea tratativelor. Avem documentele sovietice, din care se distinge relatarea făcută de Stomoniakov în ceea ce a fost denumit „Jurnal”, în realitate nişte amintiri. Vine apoi „Memorandumul” lui M. Sturdza, redactat în limba engleză. Ele au fost publicate în *Relațiile româno-siovietice. Documente*, vol. I, cu precizarea că lucrarea diplomatului român lipseşte din Arhiva Diplomatică de la Bucureşti şi a fost reprodusă după textul publicat de Walter M. Bacon Jr. în lucrarea *Behind Closed Doors (Secret papers of the Failure of Romanian-Soviet Negociations, 1931-1932, Hoover Institution Press*, doc. nr. 197), iar o parte din dialogul Stomoniakov-Sturdza în lucrarea ultimului, *România şi sfârşitul Europei*, pp. 69-70 şi dialogul mai amplu al lui Sturdza către D. Ghica, ministrul român de Externe, în W.M. Bacon, *op. cit.*, doc. nr. 28, iar răspunsul în *Relațiile*, vol. I, p. 341-345 (în lb. engleză) şi pp. 345-349 (în lb. română). Cele două reproduceri ale relatării lui Sturdza prezintă deosebiri, după cum relatarea sovietică diferă destul de mult de cele româneşti. Dar cede trei izvoare redau imaginea inflexibilității celor două părți, a lipsei reale de dialog şi a inexistenței dorinței de succes (Al. M. Mironov, *Vremea încercărilor*, p. 106). Analizând aceste negocieri, unii specialişti români au ajuns la concluzia că eşuarea lor se datorează şi lui Sturdza, un om cu idei preconcepute, ranchiunos față de Titulescu, lipsit de realism în ceea ce privea URSS (erau impresiile ministrului francez de la Riga), un diplomat neexperimentat (opiniile lui Titulescu şi ale istoricului ame-

rican W. Bacon Jr. (în cartea *Nicolae Titulescu*, Iaşi, Institutul European, 1999, p. 42). Concluzia desprinsă de specialişti peste ani: polonezii ne-au trădat şi au semnat, la 25 iulie 1932, un tratat de neagresiune cu URSS, fără a mai ține seama de România iar Franța a făcut la fel, dar oferindu-ne o slabă consolare – că poziția ei amicală față de români rămânea aceeaşi ca înainte, neschinbată (Walter M. Bacon Jr., *op. cit.*, p. 43; V. Moisuc, *Premisele*, p. 326 – apud Em. Bold, R.O. Locovei, *Relații româno-sovietice*, p. 139).

Între 2 februarie 1932 şi 11 iunie 1934, la Geneva se desfăşoară cu întreruperi, sub egida Societății Națiunilor, Conferința dezarmării, la care participă 61 de țări (54 de state membre şi 7 state nemembre, printre ele şi URSS), care în cursul dezbaterilor au analizat o serie de proiecte de ansamblu, propuneri şi inițiative privind diferite aspecte ale problemei dezarmării (Gh. Matei, *Dezarmarea*, pp. 211-251). La 6 februarie 1933 Maksim Maksimovici Litvinov (1876-1951) a propus o convenție pentru definirea agresiunii/agresorului (I.M. Oprea, *O etapă rodnică*, p. 39). La textul elaborat de Litvinov s-a adăugat şi precizarea făcută de N. Titulescu (1882-1941) că *„prin teritoriu trebuie să se înțeleagă teritoriul asupra căruia un stat îşi exercită în fapt autoritatea”* (Arhiva MAE, *Fond 71/URSS*, vol. 82, f. 59). Documentul convenției a fost semnat la Londra la 3 iulie 1933 (*Politica externă a României*, p. 203). Convenția pentru definirea agresorului considera că *„toate statele au deopotrivă drept la independență, la securitate, la apărarea teritoriilor lor şi la libera dezvoltare a instituțiilor lor”* (M. Muşat, I. Ardeleanu, *op. cit.*, vol. II, p. I, pp. 1135-1136). Din dorința *„de a asigura tuturor popoarelor inviolabilitatea teritoriului țării lor”*, împuterniciții României, Cehoslovaciei, Turciei, Iugoslaviei şi URSS au recunoscut ca agresor, într-un conflict internațional, *statul care cel dintâi va fi comis una din acțiunile următoare*: 1. declarațiune de război unui alt stat; 2. invaziune prin forțele sale armate, chiar fără declarație de război, a teritoriului unui alt stat; 3. atac prin forțele sale terestre, navale sau aeriene, chiar fără declarație de război, a teritoriului, navelor sau aeronavelor unui alt stat; 4. blocus naval al coastelor sau porturilor unui alt stat; 5. sprijin dat bandelor armate care, formate pe teritoriul său, vor fi invadat teritoriul unui alt stat sau refuzul, cu toate măsurile în puterea lui pentru a lipsi zisele bande de orice ajutor sau protecțiune”. Se mai preciza că *„Nici o considerațiune de ordin politic, militar, economic sau alta nu va putea servi drept scuză sau justificare a agresiunii”* (N. Titulescu, *Documente diplomatice*, pp. 508-509; M. Muşat, I. Ardeleanu, *op. cit.*, vol. II, partea I, p. 1135). Cu prilejul discuțiilor asupra convenției pentru definirea agresiunii, Titulescu şi Litvinov au convenit un acord verbal/ *gentlement's agreement*/ prin care se angajau să vegheze cu deosebită atenție ca în comportarea şi în manifestările lor publice să nu ridice sub nici o formă chestiunea diferendului teritorial între cele două țări (I.M. Oprea, *Iulie 1936: Titulescu, Litvinov...*, în „Magazin Istoric”, nr. 1/1967, p. 35). În cadrul Conferinței de la Zagreb din 22 ianuarie 1934 (Arhiva MAE, *Fond URSS*, vol. 52, extras din Procesul-verbal din 22 ianuarie 1934; Eliza Campus, *Mica Înțelegere*, Bucureşti, Editura Ştiințifică, 1968, passim; M. Muşat, I. Ardeleanu, *România*, vol. II, partea a II-a, pp. 1354-1356; Milan Vanku, *Mica Înțelegere şi politica externă a Iugoslaviei 1920-1938*, Bucureşti, Editura Politică, 1979, passim), Cehoslovacia, Iugoslavia şi România au considerat că era

oportun şi necesar să stabilească relații diplomatice cu URSS. Pe baza acordului statelor membre ale Micii Înțelegeri, N. Titulescu a perfectat cu M. Litvinov, la Menton, pe Coasta de Azur, în mai 1934, acordul de principiu pentru stabilirea de relații diplomatice între România, Cehoslovacia, Iugoslvia şi URSS (M. Muşat, I. Ardeleanu, *op. cit.*, vol. II, p. II, pp. 1353-1362, cap. *Reluarea relațiilor diplomatice cu URSS)*. La 9 iunie 1934 a avut loc la Geneva un schimb public de scrisori între Titulescu şi Litvinov, care semnifica reluarea relațiilor diplomatice între cele două state. Textul scrisorilor era identic, ambii miniştri de Externe exprimând *„ferma convingere că relațiunile astfel stabilite vor rămâne pentru totdeauna normale şi amicale şi că națiunile noastre vor continua să coopereze, pentru cel mai mare bine reciproc al lor, la menținerea păcii Lumii"* (I. Scurtu, *Istoria României. Documente*, pp. 387-388; *Relațiile româno-sovietice*, vol. I, doc. nr. 246, pp. 429-430). Cu acelaşi prilej, cei doi miniştri au semnat un acord ce consemna că au convenit asupra următoarelor probleme: *„Guvernele țărilor noastre îşi garantează mutual plinul şi întregul respect al suveranității fiecăruia din statele noastre şi abținerea de la orice imixtiune, directă sau indirectă, în afacerile interne şi în dezvoltarea fiecăreia dintre ele şi în special a oricărei agitațiuni, propagandă şi a oricărui fel de intervențiuni sau de sprijin al acestora"*. În acelaşi timp, cele două guverne se angajau să nu creeze, susțină sau autorizeze şederea pe teritoriul lor a organizațiilor care şi-ar propune ca scop lupta armată contra celuilalt stat, să interzică *„recrutarea, ca şi intrarea pe teritoriul lor şi tranzitul prin teritoriul lor a forțelor armate, a armelor, a munițiunilor, a echipamentului şi al oricărui fel de material destinat acestor organizații"* (*Ibidem*, pp. 388-389; *Politica externă*, pp. 205-206).

După stabilirea raporturilor diplomatice, relațiile dintre România şi Uniunea Sovietică s-au diversificat. Stabilirea legăturilor sovieto-române oferea avantaje şi evoluției economice a României. Una din consecințele benefice urma să fie dezvoltarea economică a Basarabiei, care atunci se afla într-o sesizabilă şi evidentă decădere („Universul" din 12 iunie 1934). În vara anului 1934 a avut loc o conferință româno-sovietică privind dezvoltarea relațiilor economice. În 1935 România a ridicat orice prohibiție aplicată importului, antrepozitării sau tranzitului mărfurilor din URSS; au fost recunoscute drepturile de proprietate pe care supuşii sovietici le aveau în România. Tot în 1935 a fost reconstruit podul dintre Tighina şi Tiraspol, facilitându-se astfel transportul de pasageri şi mărfuri între cele două state (C. Botez, D. Urmă, I. Saizu, *Epopeea feroviară românească*, p. 287). Subliniez că până în 1934 nu au existat legături de nici un fel cu teritoriile de dincolo de Nistru. În 1918 podurile rutiere şi de cale ferată, ce traversau fluviul, au fost aruncate în aer pentru a nu permite trupelor bolşevice să treacă în dreapta Nistrului, în Basarabia. Legăturile telegrafice şi telefonice au fost întrerupte, la fel şi legăturile poştale („Arhivele Totalitarismului", nr. 1-2/2006, pp. 7-18). S-au stabilit relații directe între Agenția Rador (Agenția *Orient-Radio*, agenție de presă din România, iunie 1921-1949, în 1926 devine agențiae oficială a guvernului) şi Agenția TASS, în scopul transmiterii reciproce a ştirilor de presă. S-a permis introducerea liberă în România a ziarelor „Izvestia" şi „Journal de Moscou".

Stabilirea relațiilor diplomatice între Bucureşti şi Moscova a fost primită cu satisfacție de majoritatea opiniei publice româneşti, de mulți oameni politici care sperau

că sovieticii vor recunoaşte astfel integritatea teritorială a ţării (Ioan Scurtu, „Titulescu şi partidele politice", în *Titulescu şi strategia păcii*, coord. Gh. Buzatu, Iaşi, Editura Junimea, 1982, p. 239). Iuliu Maniu, liderul PNŢ declara: *„Reluarea relaţiilor diplomatice între România şi Rusia sovietică este un fapt îmbucurător pe care îl salutăm cu toată sinceritatea... În împrejurările externe atât de grele de azi, reluarea raporturilor cu Rusia sovietică este un important factor de siguranţă şi consolidare în sensul salvgardării intereselor naţionale şi teritoriale româneşti"* („Dreptatea" din 12 iunie 1934). Marele istoric N. Iorga scria: *„E fără îndoială un act de mare importanţă şi el cuprinde asigurarea reală pentru România... Ar fi nedrept să nu se recunoască succesul urmărit cu răbdare şi inteligenţă de ministrul nostru de Externe şi nu-i vom precupeţi felicitările"* („Neamul românesc" din 12 iunie 1934). Partidul Radical Ţărănesc condus de Grigore Iunian (+1939) aprecia că *„folosul real al reluării raporturilor cu U.R.S.S. rămâne pe terenul mai întâi politic şi apoi şi economic, intelectual şi sufletesc"* („Deşteptarea" din 10 iunie 1934). Partidul Conservator al lui Gr. Filipescu (despre el vezi A. Popescu, *Grigore Filipescu. Viaţa, activitatea, năzbâtiile unui om politic controversat*, Bucureşti, Editura Vremea, 2020) sublinia că reluarea raporturilor diplomatice cu URSS se înscria în tradiţia istoriei poporului român, în vocaţia sa de pace şi cooperare internaţională: *„Alături de elveţieni, suntem singurul popor din Europa care, alcătuit din soldaţi buni, n-a cunoscut războaie de cucerire"* („Epoca" din 12 iunie 1934).

Aprobând actul reluării relaţiilor diplomatice româno-sovietice, unii lideri ai partidelor politice din România au formulat rezerve în legătură cu prevederile concrete ale documentelor din 9 iunie; ei erau nemulţumiţi de faptul că nu se menţiona în mod expres recunoaşterea integrităţii teritoriale a României, precum şi îngrijorarea că prezenţa diplomaţilor sovietici va contribui la creşterea propagandei comuniste în ţara noastră (Ioan Scurtu, *Titulescu şi partidele politice*, p. 239; „Neamul Românesc", ziarul lui N. Iorga, din 12 iunie 1934). Reprezentanţi ai Partidului Conservator al lui Gr. Filipescu îşi mărturiseau *„regretul că în acordul semnat nu se pomeneşte mai clar de intangibilitatea hotarelor noastre"* („Epoca" din 12 iunie 1934). În acelaşi ziar respectivul partid îşi exprima „nădejdea" că Legaţia sovietică din Bucureşti *„nu va fi un focar oficial de propagandă comunistă"* („Epoca" din 12 iunie 1934). Octavian Goga regreta că recunoaşterea făţişă şi deplină a unirii Basarabiei cu România era înlocuită, în nota de la Geneva, cu formule şi circumscrieri menite a servi ca echivalent juridic („Universul"/12 iunie 1934). Rezerve similare a avut şi PNL - Gh. Brătianu, care considera că o recunoaştere expresă de către Moscova a integrităţii teritoriale a României *„ar fi deschis drumul unei adevărate prietenii în viitor"* („Mişcarea" din 13 iunie 1934). Istoricul Gh. Brătianu avertiza guvernul în legătură cu intensificarea mişcării comuniste: *„ar fi o gravă eroare de a admite prea repede înfiinţarea de consulate, atunci când suntem atât de rău înarmaţi împotriva propagandei comuniste"* („Apărarea Naţională" din 24 iunie 1934). Cu ocazia dezbaterilor din Parlament el declara şi mai categoric că guvernul a reluat relaţiile diplomatice „fără ca România să aibă o recunoaştere precisă şi formală din partea sovietelor a graniţelor răsăritene" (D.A.D. în „Monitorul Oficial" nr. 18/19 decembrie 1935, p. 453). După ani de zile, ştiind care a

fost evoluția ulterioară a evenimentelor istorice şi comportamentul URSS, suntem nevoiți să recunoaştem că rezervele multor români, în special ale oamenilor politici, erau întemeiate: reluarea raporturilor cu Moscova n-a fost urmată de nici un act expres şi cu valoare juridică internațională, care ar fi prevăzut recunoaşterea juridică a graniței din partea Uniunii Sovietice în privința drepturilor României asupra Basarabiei şi valabilitatea actului Unirii de la 27 martie/9 aprilie 1918. Atât textul convenției de cale ferată între URSS şi România, semnat la Moscova în februarie 1935, cât şi Convenția privind reglementarea navigației pe Nistru nu cuprind nici un indiciu care ar fi recunoscut existența unei situații juridice clare între cele două state în privința frontierei comune (*Interesele*, p. 44, apud O. Țicu, *Problema Basarabiei*, p. 151). Regretatul istoric V. Fl. Dobrinescu († 23 decembrie 2003) se exprima plastic: *„M. Litvinov a avut grijă ca redactarea schimbului de scrisori să nu împiedice pe viitor formularea unor asemenea rezerve, iar N. Titulescu s-a ferit să ofere Moscovei prilejul de a contesta în mod formal drepturile României asupra Basarabiei*" (V.Fl. Dobrinescu, *Bătălia*, p. 110). Cum se ştie, ministrul de Externe Titulescu n-a vrut niciodată să recunoască existența litigiilor sau diferendelor cu URSS (M. Muşat, I. Ardeleanu, *România*, vol. II, p. I, p. 1123).

O atitudine total diferită față de opinia exprimată de partidele politice a adoptat Liga Apărării Național Creştine/L.A.N.C. al cărei lider, profesorul A.C. Cuza, îşi manifesta deschis şi public nemulțumirea față de stabilirea relațiilor diplomatice dintre România şi URSS, susținând că *„vom avea în legațiile şi consulatele Moscovei roşii permanente focare bolşevice, curierii şi valizele diplomatice introducând înăuntrul granițelor baloatele* (sic! baloturi/baloți) *otravei comuniste"* (*Ibidem*). Profeția lui dovedea că a fost un vizionar, cu precizarea că nu era singura cale prin care pătrundeau în România ideile comuniste propagate de Moscova, *dar acum era un canal oficial* (subl. ns.). După opinia sa, firava mişcare comunistă din România avea să ia un asemenea avânt încât cu greu va mai putea fi evitată revoluția. Reacția negativă a liderului legionar avea şi un motiv extern: el vedea în respectivul act diplomatic o *izolare* a Germaniei – stat față de care L.A.N.C. manifesta o mare simpatie, de la care primea sfaturi, sprijin moral/încurajări şi material/ bani – şi o întărire a forțelor democratice, pe care această organizație de extrema dreaptă le combătea cu orice prilej (I. Scurtu, *op. cit.*). Nu la fel de entuziaşti şi optimişti se arătau sovieticii, Moscova rămânând la fel de intransigentă în problema apartenenței Basarabiei la România. Ziarul „Krasnaja Bessarabia" (= Basarabia Roşie) consemna mai explicit într-un articol: *„Se încearcă o tratare a reluării relațiilor sovieto-române ca soluționarea problemei Basarabiei. În cazul Basarabiei, şi România trebuie să ştie acest lucru, politica U.R.S.S. rămâne neschimbată, iar problema Basarabiei continuă să fie deschisă*" (A.A. Şeveakov, *Sovetsko-rumânskie otnoşenia = Relațiile româno-sovietice*, pp. 117-118).

Tot ca urmare a stabilirii de relații diplomatice, s-au purtat discuții privind tezaurul românesc depus la Moscova, ajungându-se la o înțelegere privind restituirea manuscriselor Academiei Române şi a unor valori aparținând unor instituții particulare (*Tezaurul României la Moscova. Documente*, p. 10). Înțelegerea a fost înscrisă în protocolul româno-sovietic semnat la 1 mai 1935, dar documentul nu a fost găsit la cerce-

tările de după 1990 în Arhiva Ministerului de Externe şi nici în cea a Băncii Naționale (V. Moisuc, *Românii şi politica externă rusească*, p. 98). În iunie 1935, guvernul sovietic a restituit României 1.443 de lăzi în greutate de 135 tone conținând arhive ale Statului şi instituțiilor particulare, documente şi manuscrise ale Academiei („Dimineața" din 19 iunie 1935; Ion M. Oprea, *România şi Imperiul Rus*, vol. II, Bucureşti, Editura Albatros, 2003, pp. 80-81). Protocolul a fost semnat la 31 mai 1935 de către David G. Stern, şeful Sectorului II-Departamentul Politic Occidental pentru chestiunile româneşti al Ministerului sovietic de Externe, şi Edmond Ciuntu, ministrul român la Moscova. Verificarea lăzilor, deoarece autoritățile se temeau să nu conțină materiale subversive, a oferit surprize neplăcute oficialităților româneşti. Prezenți la deschiderea lăzilor, reprezentanți ai presei, apropiați lui Titulescu, au rămas înmărmuriți. Ziarul „Curentul" (an VIII, nr. 2650/22 iunie 1935, p. 12) a publicat că în lăzi s-a găsit lenjerie de tip „cocotă" din epoca 1916 şi a prezentat fotografii (*Relațiile româno-sovietice. Documente,* vol. II, doc. nr. 11, pp. 20-23). S-a declanşat o serioasă campanie de presă, liberalii fiind aspru criticați pentru guvernarea lor din 1916-1917. Situația penibilă, determinată de conținutul lăzilor (I.P. – nu era prima dată când unii conaționali ne făceau de râs în fața străinilor!!), a făcut ca din ordinul Guvernului Gh. Tătărescu (3 ianuarie 1934 – 29 august 1936) desigilarea lor să se facă în secret, fără accesul persoanelor străine şi, în special, al ziariştilor. Din spusele directorului vămii, unde se făcea desigilarea, după deschiderea unei jumătăți din toate lăzile sosite, s-au găsit numai câteva acte mânăstireşti mai valoroase (*Relațiile româno-sovietice. Documente*, vol. II, pp. 21-22). La 14 iunie 1935 a sosit de la Odessa la Constanța vaporul *„Prințesa Maria"*, care pe lângă lăzile cu arhive a adus şi osemintele lui Dimitrie Cantemir, cărturar de renume mondial, primul român membru al unei Academii străine – Academia din Berlin (la propunerea lui Leibniz), poliglot, istoric, literat, filosof, poet, spirit renascentist, domnitor al Moldovei în două rânduri, 1693 şi 1710-1711. După înfrângerea oştilor reunite ruso-române la Stănileşti pe Prut (8-12 iulie 1711 – vezi *100 de bătălii din Istoria Românilor*, pp. 312-318), D. Cantemir (n. 26 oct./5 nov. 1673 la Iaşi), a fost nevoit să se refugieze în Rusia lui Petru I cu rudele şi mai mulți apropiați, unde devine sfetnic intim al țarului şi membru al guvernului rus. Moare la 21 august 1723, fiind înmormântat în „biserica de jos" „Sf. Constantin şi Elena" a mânăstirii greceşti din Moscova, iar din 1935 e reînhumat la biserica mânăstirii „Trei Ierarhi" din Iaşi, acolo unde odihnesc şi osemintele altor doi domnitori români de frunte: Vasile Lupu, ctitorul mănăstirii, († aprilie 1661 la Istanbul), şi Al. I. Cuza († 3/15 mai 1873 Heidelberg, Germania) (pentru toți vezi *Dicționar biografic de Istorie a României*, pp. 112-113, D. Cantemir; pp. 159-161, Al. I. Cuza; pp. 327-328, Vasile Lupu). Aducerea osemintelor lui D. Cantemir şi depunerea lor cu mult fast la Biserica „Trei Ierarhi" a dat prilejul presei româneşti să ofere cititorilor amănunte şi interpretări diferite: dacă ziarele „Dimineața" şi „Adevărul" (cu orientare de stânga, denumite şi „presa din Sărindar") au apreciat la superlativ *„atitudinea dezinteresată şi cavalerească a guvernului sovietic"*, ziarul „Țara Noastră," prin pana lui Octavian Goga, arăta că la Moscova *„noi am trimis valori de 9 milioane de lei* (I.P. – corect: 9 miliarde) *şi am primit oseminte"* (*Ibidem*, p. 21; „Facla", 9-14 iunie 1935; „Universul", iunie 1938). Verificarea conținutului lăzilor

şi baloturilor a arătat că în toate s-a umblat, ele erau violate şi răvăşite: plicurile rămase în lăzi erau deteriorate, desfăcute şi desigilate, iar actele instituţiilor erau amestecate cu actele persoanelor particulare. Faptul e confirmat chiar de M. Ostrovski, invitat special la aducerea arhivelor şi a osemintelor lui D. Cantemir la Constanţa. Nicolae Titulescu presimţise că în lăzi nu va fi ceea ce trebuia trimis şi că sovieticii ne vor juca o farsă, dar pentru a nu deteriora atmosfera a căutat să minimalizeze situaţia şi să salveze aparenţele, declarând presei că trimiterea arhivelor era „un simbol al prieteniei româno-sovietice”. De faţă cu directorii câtorva ziare importante din Capitală, M. Ostrovski a încercat să dea o explicaţie diplomatică sau de fină ironie declarând că „noi (sovieticii – n.n.) am predat ceea ce am primit sub denumirea de arhive de stat” (*Relaţiile*, vol. II, p. 22). Dar importante valori culturale şi materiale rămâneau încă la Moscova şi asupra acestui aspect atât guvernul sovietic cât şi oficialii români nu discutau public. Dincolo de farsa „amiciţiei” bilaterale, a persiflărilor sau zeflemelelor din spusele publice sau particulare ale unor oficiali sovietici, diplomaţii ruşi veniţi la noi s-au străduit să fie amabili. Imediat după ce au venit la Bucureşti, în decembrie 1934, M. Ostrovski a restituit, în numele guvernului său şi în semn de prietenie, etaloanele din aur şi platină de măsuri şi greutăţi ale Băncii Naţionale a României: un metru-etalon de platină, un kilogram de platină, kilogramul-etalon de aur, un disc de cuarţ pentru măsurători, 9 termometre de mare precizie pentru temperaturi maxime şi minime („D.A.D.”, nr. 35, şedinţa din 13 februarie 1935, pp. 838; E. Bold, R.O. Locovei, *Relaţii româno-sovietice*, pp. 146-148; *Istoria Basarabiei*, pp. 263-264; Al.M. Mironov, *Vremea încercărilor*, p. 159). Guvernul sovietic a cedat României gratuit şi pe o durată nedeterminată uzul bisericii ruse din Bucureşti, pentru a se face slujbă românească („D.A.D.”, nr. 39, şedinţa din 18 februarie 1935, p. 1030). Precizez că St. Alf. Poklevski-Koziell, fostul ministru rus la Bucureşti (1913-1917, cu o întrerupere între august 1916 – iunie 1917, înlocuit cu A. Mossolov/A.A. Mossolov, *Misiunea mea în România* (memorii), editor M.C. Stănescu, Bucureşti, Editura Silex, 1997) făcuse un aranjament cu Legaţia iugoslavă de la Bucureşti cedând ultimei administraţia bisericii. A fost necesară o discuţie între Titulescu şi Litvinov la Geneva pentru ca guvernul sovietic să anuleze aranjamentul. Au avut loc schimburi de delegaţii culturale şi ştiinţifice, de filme şi cărţi. Dacă acceptarea şi aplicarea Pactului Briand-Kellogg, între România şi URSS s-a făcut primul pas în direcţia normalizării relaţiilor dintre cele două state, acordul de la 9 iunie 1934 însemnând încununarea eforturilor depuse în această direcţie. La 29 noiembrie a sosit la Bucureşti primul reprezentant diplomatic al Sovietelor urmat la 3 decembrie de ministrul Mihail Semionovici Ostrovski (1892-1947), care va funcţiona până februarie 1938. La 6 decembrie 1934 pleca la Moscova ministrul plenipotenţiar român Edmond Ciuntu (1894-1988), care a funcţionat ca diplomat în capitala sovietică între 11 decembrie 1934 şi 3 februarie 1938.

La 15 septembrie, 30 de state, printre care şi România, adresează guvernului sovietic invitaţia ca URSS să devină membru al Societăţii Naţiunilor, organizaţie internaţională care-şi propunea excluderea războiului ca mijloc de soluţionare a conflictelor dintre state (P. Bărbulescu, *România la Societatea Naţiunilor*, passim). Conform Pactului Ligii, ţările membre se obligau *„să respecte şi să menţină în contra*

oricărei agresiuni externe integritatea teritorială şi independenţa politică existentă a tuturor membrilor Societăţii" (art. 10) (Al. Vianu ş.a., *Relaţiile internaţionale*, p. 20). Prin acest act Moscova se angaja, implicit, să respecte integritatea teritorială şi independenţa politică a României, care se număra printre membrii fondatori ai Ligii Naţiunilor. La 18 septembrie, la Geneva, România votează în favoarea admiterii Uniunii Sovietie în Societatea/Liga Naţiunilor iar statul sovietic devine şi membru permanent al Consiliului.

În anii 1934-1935 o preocupare majoră a diplomaţiei europene a fost crearea unui sistem de securitate colectivă. Unul din cei mai energici promotori ai lui a fost diplomatul român N. Titulescu (I.M. Oprea, *Nicolae Titulescu*; C. Turcu, I. Voicu, *Titulescu în universul diplomaţiei păcii*). Ministrul român de Externe a contribuit plenar la perfectarea şi semnarea Tratatului de asistenţă mutuală dintre Franţa şi URSS la 2 mai 1935, urmat de cel încheiat între URSS şi Cehoslovacia la 16 mai 1935. În ce priveşte relaţiile româno-sovietice, Titulescu plănuia încheierea unui pact de neagresiune cu URSS pe baza statu-quo-ului teritorial, iar ministrul de Externe Litvinov declarase în ianuarie 1935: *„Toate pietrele de hotar, toate graniţele Europei sunt stâlpi ai păcii, iar îndepărtarea unei singure pietre de acest fel atrage iremediabil prăbuşirea întregi construcţii a păcii"* („Universul" din 7 ianuarie 1935). La 15 iulie 1935, guvernul român dă o primă împuternicire lui Titulescu pentru a negocia şi încheia un Pact de asistenţă mutuală între România şi Uniunea Sovietică (*Politica externă a României*, p. 210). În septembrie la Geneva, în convorbirile neoficiale pe care le are cu Litvinov, Titulescu ridică pentru prima dată problema încheierii unui Pact de asistenţă mutuală între România şi URSS, dar fără a purta negocieri în acest sens. La 16 octombrie 1935 un comunicat oficial al Ministerului Afacerilor Străine al României dezminte existenţa unor negocieri româno-sovietice „cu privire la trecerea armatelor sovietice pe teritoriul român" sau pentru încheierea unui Pact de asistenţă. *„Aceste ştiri* – se arată în comunicat – *fac parte din acţiunea sistematică ce se duce de anumite cercuri străine, pentru ca, prin inducerea în eroare a opiniei noastre publice, să determine o schimbare a politicii actuale a României, precum şi alterarea bunelor noastre raporturi cu URSS, a căror păstrare trebuie să rămână unul din scopurile de căpetenie ale politicii eterne a României"* („Universul" din 17 octombrie 1935). La 13 decembrie 1935, răspunzând unor interpelări în Parlament din 5 octombrie şi 26 noiembrie ale deputatului Gh. Brătianu, Titulescu dezminte existenţa unor negociri româno-sovietice pentru încheierea unui tratat de asistenţă (D.A.D., în „Monitorul Oficial", nr. 18/19 decembrie 1935, p. 454). Totodată, el a declarat *„că nici un stat străin nu poate considera ca un act îndreptat contra lui, şi în special ca o tendinţă de încercuire, sforţările României de a câştiga prietenia unui popor care reprezintă a şasea parte din planetă şi 170.000.000 de suflete şi care, mai presus de toate, soarta a voit să-l aşeze la hotarele noastre. Este vorba aci de un comandament al Geografiei! Voi adăuga: şi al Istoriei, pentru că Istoria n-a înregistrat niciodată un război între poporul român şi poporul rus"* (*Politica,* p. 210).

La 21 iulie 1936, s-a încheiat un protocol ce cuprindea principiile de bază ale pactului de asistenţă mutuală, document ce consemna la art. 3: *„Guvernul URSS recunoaşte că, în virtutea diferitelor sale obligaţii de asistenţă, trupele sovietice nu vor*

putea trece niciodată Nistrul fără o cerere formală în acest sens din partea guvernului regal al României, la fel cum guvernul regal al României recunoaşte că trupele române nu vor putea trece niciodată Nistrul în URSS, fără o cerere formală a guvenului acestuia. La cererea guvernului regal al României, trupele sovietice trebuie să se retragă imediat de pe teritoriul român la est de Nistru, după cum, la cererea guvernului URSS, trupele române vor trebui să se retragă imediat de pe teritoriul URSS, la vest de Nistru" (*Relaţiile româno-sovietice. Documente*, vol. II, doc. nr. 34, p. 79). Era prima oară când, explicit, un înalt demnitar sovietic recunoştea că graniţa de stat între România şi URSS era pe Nistru. După convenţia de definire a agresiunii din 1933 şi în conformitate cu ea, documentul din 21 iulie 1936 era o confirmare clară a recunoaşterii graniţei de Est a României. Dar în timp ce Titulescu era gata să semneze Pactul de prietenie şi asistenţă mutuală între cele două state, Litvinov a solicitat o amânare până în luna septembrie; amânarea, cred unii cercetători, era legată de propunerea făcută de N. Krestinski, comisar adjunct al Afacerilor Străine (1930-1937), lui Stalin, la începutul lunii iulie 1936, privind atitudinea faţă de tratativele cu România. Moscova era convinsă, lucru confirmat de rapoartele lui M. Ostrovski, că *„steaua lui N. Titulescu apune, la Bucureşti fiind tot mai insistente discuţiile privind demiterea sa"* (Em. Bold, I. Seftiuc, *România sub lupa diplomaţiei sovietice*, p. 114). Litvinov a cerut ca textul documentului să nu fie transmis la Bucureşti prin cifru, deoarece s-ar putea afla despre conţinutul lui (se cunoştea obiceiul românilor de a flecări şi de a nu păstra un secret), ci să fie prezentat personal de Titulescu lui Carol al II-lea şi guvernului român. Alţi cercetători cred că amânarea şi precauţiile lui Litvinov aveau o motivaţie bine întemeiată: el depăşise orientările şi indicaţiile date de conducerea sovietică în relaţiile cu România. Moscova a profitat de ocazie pentru a dezavua înţelegerea convenită şi a revenit la intransigenţa iniţială. S-a scris şi că Titulescu depăşise limita împuternicirilor primite la 14 iulie 1936, exprimată prin acordul de principiu de trecere a trupelor sovietice prin România. Acesta este motivul pentru care a ezitat să anunţe regele şi guvernul despre pact, ştiind că Bucureştii au fost întotdeauna categoric împotriva prezenţei armatei sovietice pe teritoriile aflate sub suveranitatea României. La 29 august 1936 are loc o remaniere guvernamentală în urma căreia N. Titulescu pierdea portofoliul de ministru de Externe, fiind înlocuit cu Victor Antonescu (I.M. Oprea, *Nicolae Titulescu,* cap. IX; *Titulescu şi strategia păcii*, cap. XI). Era rezultatul jocului de interese al Marilor Puteri, al intrigilor poloneze (ministrul M. Arcišewski) şi germane care au tensionat relaţiile dintre Carol al II-lea şi Titulescu, al maşinaţiunilor de culise ale unor politicieni şi ale regelui (el constatase, corect, că prin *„trecerea la prietenia nesăbuită cu Rusia, N. Titulescu provocase antagonisme fără rost în alte părţi"* (V.Fl. Dobrinescu, *Bătălia,* p. 115), ale unor presiuni externe, în special poloneze, germane, italiene şi iugoslave. Înlăturarea lui a fost şi consecinţa eşecului politicii de securitate colectivă cu care el se identifica, a politicii de conciliere practicată de guvernele francez şi britanic în faţa politicii agresive a fascismului italian şi nazismului german (M. Gilbert, R. Gott, *Conciliatorii*, passim). Se adăugau agresiunea Italiei contra Etiopiei şi lipsa unor măsuri concrete din partea comunităţii internaţionale, ineficienţa Ligii Naţiunilor, refuzul Franţei de încheia un pact de alianţă cu statele Micii Înţelegeri împotriva oricărui agresor (*erga*

omnes) – toate constituind elemente cărora politicienii statelor mici şi mijlocii trebuiau să le acorde toată atenția. În condițiile anului 1936, ideea securității colective nu mai era valabilă: Germania promulgase în 16 martie 1935 legea serviciului militar obligatoriu, contrar stipulațiilor Tratatului de la Versailles. Franța nu a întârziat cu răspunsul, semnând la 2 mai 1935 un tratat de asistență cu URSS. Ca urmare, Germania a denunțat acordurile de la Locarno şi a ocupat zona renană la 7 martie 1936. Destrămarea construcției internaționale bazate pe principiile stabilite la Versailles a avut ca urmare crearea în Europa a două tabere: Franța, URSS, Marea Britanie (cu unele rezerve) şi Cehoslovacia; pe de altă parte: Germania, Italia (încă nehotărâtă ce tabără să aleagă), Ungaria, Bulgaria – adică state revanşarde şi revizioniste. Polonia şi Iugoslavia încercau să fie echidistante față de cele două tabere. Numai România, datorită lui Titulescu, a rămas fidelă ideii securității colective, în timp ce Franța şi Marea Britanie (garantele tratatelor de pace semnate în 1919-1920) nu se mai refereau la Liga Națiunilor decât pentru a obține adoptarea unor rezoluții antigermane. Concluzia ce se desprinde din noile circumstanțe internaționale este că înlăturarea lui Titulescu a fost provocată, în principal, de procesul de dezagregare în care intrase Societatea Națiunilor, de eşecul ei în adoptarea unor măsuri eficiente pentru a stopa acțiunile agresorilor, de eşecul politicii de securitate colectivă, prin afirmarea politică şi diplomatică a statelor fasciste şi revizioniste şi politica de concesii (*apease-ment*) promovată de Marile Puteri democratice europene.

Pe fondul politicii conciliatoriste promovate de Paris şi Londra, poziția României devenea tot mai dificilă, mai ales că Polonia se orienta deschis spre Germania (cu care încheiase în 1934 un tratat de neagresiune iar la 25 iulie 1932 semnase un pact de neagresiune cu URSS), iar Iugoslavia spre Italia (deşi ca membră a Micii Înțelegeri ar fi trebuit să-şi anunțe aliatele România şi Cehoslovacia de aceste intenții). Era clar că guvernul de la Bucureşti trebuia să promoveze o politică realistă, conformă cu interesele țării, şi nu una sentimentală. După înlăturarea lui Titulescu, politica externă românească față de URSS a rămas un timp pe aceleaşi coordonate, dar acțiunile concrete aveau alt caracter decât cele cu care se operase după stabilirea relațiilor sovieto-române. În discuțiile dintre V. Antonescu cu M. Litvinov la Geneva, cât şi în cele purtate de premierul Gh. Tătărescu cu M. Ostrovski, partea română a asigurat Moscova de continuitatea cursului de politică externă față de URSS (*Dokumentâ vneşnei politiki SSSR*, vol. XIX, doc. nr. 273 şi 279; apud O. Țicu, *Problema Basarabiei,* p. 165). Sesizând că România nu dorea reînceperea tratativelor şi nici angajarea sa într-un tratat cu Moscova, guvernul sovietic a profitat de ocazie şi a revenit la intransigența inițială, aceea de a nu semna un pact de neagresiune cu România care să conțină cuvintele integritate, inviolabilitate şi suveranitate (Arhiva M.A.E., *Fond 71/URSS*, anii 1921-1933, vol. 134). Politica de cedare în fața agresorului şi-a găsit exemplificarea în Acordul de la München semnat la 29 septembrie 1938 de conducătorii Germaniei, Italiei, Franței şi Marii Britanii prin care s-a decis dezmembrarea Cehoslovaciei, stat suveran, membru al Ligii Națiunilor. În acest caz problema unui ajutor acordat Cehoslovaciei avea un caracter pur teoretic, deoarece Franța nu se considera angajată prin tratatul din 2 mai 1935, iar aplicarea tratatului sovieto-cehoslovac din 16 mai 1935 era condiționată de acțiunea Franței. Consecința imediată a cedării în fața agresorului a

fost ocuparea Cehoslovaciei la 15 martie 1939, desfiinţată ca stat. Budapesta a profitat de situaţia grea a vecinului: la 2 noiembrie 1938 are loc primul Diktat de la Viena, prin care Ungariei i se atribuie 12.000 kmp din sudul Ucrainei Subcarpatice şi sudul Slovaciei, cu peste 1 milion de locuitori, iar la 17 martie 1939 a anexat întreaga Ucraină Subcarpatică; la 1 octombrie 1938 Polonia ocupase teritoriul Teschen, care aparţinea Cehoslovaciei. Prin desfiinţarea Cehoslovaciei ca stat România pierdea un prieten, membru al Micii Înţelegeri, un vecin cu care n-a avut probleme şi principalul furnizor de armament. Pentru România, care-şi bazase politica externă pe colaborea cu Franţa, Marea Britanie, statele membre ale Micii Înţelegeri şi Înţelegerii Balcanice, poziţia adoptată de reprezentanţii celor două mari democraţii occidentale la München a constituit o grea lovitură. Acordul a lovit puternic sistemul de securitate colectivă, Societatea Naţiunilor fiind substituită de un directorat al celor patru mari puteri, care se angajau să se consulte şi să hotărască în comun asupra problemelor europene, şi a pus în gardă oficialii români că trebuiau să se bazeze în principal pe propriile forţe, nu pe un iluzoriu ajutor al celor două democraţii. În condiţiile în care trupele germane se aflau la graniţa de Nord a României, ameninţând cu invazia, guvernul român a cedat în faţa ameninţării cu forţa şi a semnat la 23 martie 1939 Tratatul economic cu Germania. Abia acum guvernele de la Paris şi Londra îşi dau seama de cursul periculos al evenimentelor, de consecinţele greşelilor făcute de ele de a ceda în faţa agresorilor şi decid să acorde garanţii unilaterale privind graniţele Greciei şi României, la 13 aprilie 1939. Situaţia era gravă pentru România şi din cauza presiunilor politice şi economice germane asupra Bucureştilor. Vizitele lui Carol al II-lea din noiembrie la Londra (15-18), Bruxelles (19), Paris (20-21) şi Berlin (24 noiembrie, caracter particular) (I. Scurtu, Carol al II-lea, pp. 259-260) au relevat dezinteresul guvernelor francez şi englez faţă de situaţia din Sud-Estul Europei. Această atitudine a îngrijorat cercurile politice române, deoarece se considera pe drept cuvânt că România, prin importanţa sa economică şi strategică, reprezintă principalul obiectiv imediat al Germaniei (A. Hillgruber, *Hitler, Regele Carol şi Mareşalul Antonescu*, p. 50 şi urm.). Dar eforturile guvernului român pentru a evita o acţiune fulgerătoare a Moscovei la Nistru păreau zadarnice, doarece Stalin avea libertatea să pună în aplicare înţelegereaa semnată la Moscova cu germanii în august 1939. Semnificativă este nota trimisă de Raoul V. Bossy, ambasadorul român la Roma, care la 14 martie 1940 avusese o lungă convorbire cu Mackensen, omologul său german, pe problema Basarabiei şi a relaţiilor cu sovieticii. Diplomatul german i-a spus: „Nimeni nu vrea ca ruşii să ajungă în Balcani, dar în general se socoteşte că Balcanii încep la Prut” (R. Bossy, *Amintiri,* vol. II, *1938-1940*, Stanford-California, pp. 559-601; ed. St. Neagoe, p. 250).

În aceste împrejurări grele pentru statele mici şi mijlocii, România propune URSS în mai multe rânduri încheierea unui pact de asistenţă mutuală între cele două state, dar Moscova nu s-a arătat interesată de iniţierea unor negocieri concrete (I. Talpeş, *Diplomaţie şi apărare,* pp. 183-189). În mod ostentativ, în februarie 1938, Mihail Semionovici Ostrovski (1892-1947, lagărul Norilsk), ministrul sovietic la Bucureşti, a fost rechemat în urma plecării clandestine în februarie 1938 din România şi stabilirii la Roma a diplomatului transfug sovietic Feodor Butenko (*Relaţiile româno-sovietice.*

Documente, vol. II, doc. nr. 81, n. 2), lăsând la Bucureşti numai o reprezentanţă iar un alt diplomat nu a mai fost acreditat până în 1940, când A.I. Lavrentiev depune scrisorile de acreditare la 8 iulie. La 11 august 1939, la Istanbul, Regele Carol al II-lea (aflat în vacanţă pe coastele Anatoliei; I.P. – iată de ce-i ardea monarhului iresponsabil, supranumit pe drept şi „regele play-boy”, în aceste clipe grele prin care trecea ţara!!) (A.M. Mironov, *Vremea încercărilor*, pp. 277-278; Carol al II-lea, *Între datorie şi pasiune*, vol. I, p. 394) s-a întâlnit cu preşedintele turc I. Inönü, care urma să plece la Moscova, rugându-l să comunice guvernului sovietic că România era gata să încheie cu URSS un pact de neagresiune; dar nici acum URSS nu s-a arătat interesată de propunere.

La 12 august 1939 au început la Moscova tratative între delegaţiiile militare ale URSS, Marii Britanii şi Franţei (A. Simion, *Agresiunile*, passim; M. Muşat, I. Ardeleanu, *op. cit.*, p.a II-a, pp. 1510-1513). Opinia publică din România dar şi cercurile guvernamentale şi-au pus mari speranţe în reuşita acestor negocieri (Livia Dandara, *România în vâltoarea anului 1939*, pp. 273-274). Dar ele s-au dovedit iluzorii şi au eşuat. De câtva timp aveau loc în capitala sovietică şi convorbiri secrete între URSS şi Germania. Urmarea tragică a acestora a fost că la scurt timp după anunţarea eşuării convorbirilor tripartite anglo-franco-sovietice opinia publică mondială afla cu stupoare de semnarea Pactului de negresiune între Germania şi Uniunea Sovietică, la 23 august 1939, intrat în istorie sub numele de Pactul Hitler-Stalin sau Pactul Ribbentrop-Molotov (miniştrii de externe ai celor două state totalitare). Documentul (textul tratatului şi protocolului adiţional secret în „Magazin Istoric”, nr. 12/1989, pp. 30-31; *Pactul Ribbentrop-Molotov şi consecinţele lui pentru Basarabia. Culegere de documente*, Chişinău, Editura Universitas, 1991, pp. 5-7; Fl.R. Mihai, V. Buga, *Problema Basarabiei*, p. 112 şi urm.; Al.M. Mironov, *op. cit.*, pp. 278-291; A. Simon, *Agresiunile naziste din Europa*, p. 324). Documentul publicat a fost semnat de cei doi miniştri de Externe, Joachim von Ribbentrop şi Viaceslav Molotov, în prezenţa lui Iosif Vissarionovici Stalin, în noaptea de 24 august, la ora 2.00, purtând însă data de 23 august 1939 [*Relaţii internaţionale în acte şi documente (1919-1939)*, p. 340]. Pactul conţinea şi un Protocol adiţional secret, nedat publicităţii din motive evidente, care se referea la delimitarea sferelor de influenţă în Europa de Est (M. Muşat, *1940. Drama României Mari*, pp. 10-24). La punctul 3 al Protocolului secret se menţiona: *„În ceea ce priveşte sud-estul Europei, partea sovietică subliniază interesul U.R.S.S. pentru Basarabia. Partea germană îşi declară dezinteresul politic total faţă de aceste regiuni”* (adică şi Finlanda, Statele Baltice Estonia, Letonia, Lituania, Estul Poloniei -I.P.) (M. Muşat, I. Ardeleanu, *op. cit.*, p. 19). În realitate, cele două state totalitare din Europa îşi împărţiseră sferele de interese de la Marea Baltică la Marea Negră, cu preţul subjugării unor popoare şi al desfiinţării de pe harta Europei sau mutilării unor state suverane şi independente (Gr. Gafencu, *Misiune la Moscova*, p. 24). Chiar dacă nu s-a dat publicităţii Protocolul secret, în unele ziare din SUA au apărut informaţii privind această înţelegere între cei doi dictatori. Notabilă este şi informarea făcută de Radu Irimescu, ministrul nostru la Washington (*Relaţiile româno-ruse. Documente*, vol. II, doc. nr. 118, pp. 244-245), care în telegrama din 6 septembrie 1939 arăta ce ţări şi regiuni intră în zona de influenţă a fiecărui stat totalitar şi previziona că *„Stalin a încheiat pactul cu*

Hitler pentru a provoca războiul, fără participarea Rusiei... Se socoteşte că, la un moment dat, Stalin va deveni mai mult decât binevoitor față de aliați, pretinzând pentru aceasta ca preț ceea ce a obținut de la Germania". Anticipând, putem confirma că la sfârşitul marii conflagrații mondiale Stalin a obținut, ca preț al Alianței cu democrațiile occidentale pentru înfrângerea Germaniei hitleriste şi a Japoniei militariste, tot ceea ce a pretins, URSS fiind singurul stat care şi-a mărit teritoriul după război pe seama altor țări. Tot după război, atunci când relațiile dintre URSS şi foştii aliați occidentali devin încordate, când mulți comentau cine sunt vinovații de declanşarea războiului, în SUA apare lucrarea demascatoare *Nazi-Soviet Relations, 1939-1941. Documents from the Archives of the German Foreign Office*, Raymond James Sontag, James Stuart Reddie (editori), Washington, Department of State, 1948, care pe baza documentelor păstrate în arhivele germane releva cârdăşia URSS-Germania în ceea ce priveşte împărțirea zonelor de interes în Europa de Est şi Centrală.

Pactul Hitler-Stalin a provocat României, țară înconjurată din trei părți de state revanşarde, o situație internațională de o gravitate ieşită din comun, deoarece:

1. Întregul sistem de alianțe şi acorduri pe care se sprijinea securitatea țării (Mica Înțelegere, Înțelegerea Balcanică, tratatele politico-militare semnate cu Polonia, Franța, Marea Britanie, convenția cu Italia ş.a.), în mod practic, era anulat;

2. Marea noastră prietenă Franța era izolată şi, chiar de-ar fi vrut, nu putea să-şi onoreze obligațiile luate față de România prin garanțiile date în 13 aprilie 1939, iar Marea Britanie se pregătea serios pentru a preîntâmpina invadarea insulelor britanice de către Wehrmacht şi a face față bombardamentelor germane;

3. Deşi se declarase neutră la începutul războiului, România era prinsă între cele două state totalitare, legate între ele printr-un tratat pe multiple planuri, şi nu mai avea posibilitatea de a manevra diplomatic pentru a rămâne în afara evenimentelor şi a-şi păstra suveranitatea şi integritatea teritorială;

4. Ungaria şi Bulgaria, state revizioniste şi revanşarde, stimulate de împărțirea Cehoslovaciei şi îndemnate de Germania, URSS şi Italia, propuneau în mod deschis şi presant problema împărțirii României, considerând că a venit timpul să obțină satisfacerea revendicărilor lor teritoriale față de statul român.

Ulterior, propaganda guvernamentală comunistă a negat existența tratatului secret de la 23 august 1939. Împărțirea sferelor de interese a fost pusă numai pe seama statelor occidentale, *„imperialiste"* şi *„ațâțătoare la război"*, care *„vroiau să domine lumea"*. Apoi, în perioada lui Gorbaciov, când existența documentului nu mai putea fi tăgăduită, s-a afirmat că în august 1939 nu exista altă cale pentru URSS şi că s-a recurs la ea ca la un rău necesar (Al. Iakovlev, *Ce vrem să facem din Uniunea Sovietică*?, p. 141). Apoi s-a spus că Pactul Ribbentrop-Molotov trebuie privit şi analizat doar ca un eveniment nefericit, aparținând trecutului, beneficiarii aplicării lui (Sovietele) refuzând să mai accepte o discuție principială pentru eradicarea consecințelor lui. Referitor la Pactul Hitler-Stalin, precizez că şi azi mai există istorici ruşi care, reluând o idee des vehiculată de Stalin şi ciracii săi, caută să explice „beneficiile" lui pentru URSS în acea periodă: Moscova a obținut un răgaz de aproape doi ani (Gr.A. Deborin, *Al Doilea Război Mondial*, Bucureşti, Editura Politică, 1960, p. 60) pentru a se pregăti de viitorul război

cu Germania, ce se prefigura amenințător la orizont (Al.M. Mironov, *Vremea încercărilor*, p. 283). Cum România este în continuare interesată de subiect deoarece, dacă Pactul a fost condamnat de guverne şi la reuniuni ştiinţifice, consecinţele sale pentru România nu sunt reparate nici până astăzi (2022). Istoricii români au publicat o serie de lucrări care detaliază până la amănunt evenimentul şi eu cred că discuţiile vor continua şi în viitor, ca un avertisment pentru patrioţii şi politicienii români: V.Fl. Dobrinescu, *Bătălia pentru Basarabia*; Fl. Constantiniu, *Între Stalin şi Hitler. România şi Pactul Ribbentrop-Molotov*; Em. Bold, I. Seftiuc, *Pactul Ribbentrop-Molotov. Antecedente şi consecinţe*.

La 1 septembrie 1939 începea Al Doilea Război Mondial prin atacarea Poloniei de către Germania, fără declaraţie de război. Conform înţelegerilor cu Germania, la 17 septembrie 1939 Polonia este atacată şi dinspre Est de Armata Roşie şi suportă a patra împărţire a teritoriului ei (celelalte în 1772, 1793, 1795, când Rusia, Prusia şi Austria au ocupat teritorii poloneze). După ocuparea unei părţi din Polonia şi extinderea hotarului de N-V al URSS spre România, presa sovietică a început să vorbească tot mai insistent despre *„dreptul istoric al URSS asupra Basarabiei”*. În discuţiile pe care Sükrü Saraçoglu, ministrul de Externe al Turciei, le-a purtat la Moscova în octombrie 1939 cu V.M. Molotov, vorbind despre România ultimul a declarat că *„URSS se gândeşte să-şi refacă frontiera din 1914”* (Gr. Gafencu, *Preliminariile războiului din est,* p. 3) (I.P. – dovadă concludentă a tendinţelor ei imperiale. Şi când te gândeşti că Moscova şi Kominternul declarau că România a devenit după 1918 un stat imperialist – sic!). Concomitent, Rusia *,,propune Bulgariei să pretindă întreaga Dobroge de la România, căci ea o va susţine”* (*Ibidem*, pp. 311-312). La 13 decembrie 1939 Karl Clodius, ataşatul economic german la Bucureşti, i-a declarat lui Er. Urdăreanu, mareşalul palatului, că *„Germania nu ne va apăra în momentul când Sovietele vor trece Nistrul”* (Carol al II-lea, *Între datorie şi pasiune*, vol. II, p. 70). Agresorii continuă planurile lor de ocupare de teritorii pe seama altor ţări. În iarna 1939-1940 are loc aşa-numitul „război al iernii” (Em. Bold, *Războiul de iarnă sovieto-finlandez*; „Magazin istoric” nr. 12/1990, pp. 72-81), când sovieticii cu greu reuşesc să învingă armata Finlandei (30 noiembrie 1939 – martie 1940). În primăvara anului 1940 trupe germane invadează şi ocupă rapid Danemarca, Norvegia, Olanda, Belgia şi Luxemburg, iar la 22 iunie Franţa capitula la Compiègne, spre stupefacţia multor militari care nu credeau în înfrângerea Parisului. Profitând de conjunctura internaţională favorabilă, Moscova adresează guvernelor Lituaniei, Letoniei, Estoniei la 14 şi 16 iunie cererea de a permite trupelor Armatei Roşii să intre pe teritoriul acestor state baltice; sub presiunea forţei, cererile (în fapt, adevărate ultimatum-uri) au fost *„aceptate”*, astfel că între 15-17 iunie 1940 trupe sovietice au intrat pe teritoriul celor trei republici baltice (G.A. Deborin, *op. cit.*, p. 125), au ajutat la formarea unor *„guverne populare”* şi la *„reinstaurarea Puterii Sovietice în aceste state”*. Între 3-6 august 1940 Sovietul Suprem al URSS a *„satisfăcut rugămintea”* Lituaniei, Letoniei şi Estoniei de a intra *„în componenţa URSS”* [*Ibidem*, p. 126; Fl. Dolghin, *Dicţionar istoric: Estonia. Letonia. Lituania*, în „Magazin Istoric”, nr. 2 (299)/1992, pp. 79-81; nr. 3 (300), pp. 80-82; nr. 4 (301), pp. 59-65].

În această situație tulbure se înscrie şi acțiunea URSS de a ocupa Basarabia, Bucovina de Nord şi a ținutului Herța, punând în aplicare cele convenite cu Germania prin Protocolul secret. După Finlanda, în planurile strategice, diplomatice şi militare ale URSS urma România. Diplomații germani dădeau de înțeles celor români: *„vedeți cum puteți să evitați un conflict armat cu ruşii, căci de pierdut este ca şi pierdută Basarabia şi nimeni nu vă va sări în ajutor”* (M. Muşat, *1940. Drama României Mari*, pp. 48-49). Cercul de amenințări militare în jurul granițelor se strângea din ce în ce. Presiunile concentrice politice, economice, militare şi diplomatice, provocate şi înteținute de semnatarii Pactului Hitler-Stalin şi de sateliții lor – Ungaria horthystă şi Bulgaria fascistă – creşteau, dând naştere la dese şi grave incidente de frontieră. Pentru a mări tensiunea, la 29 martie 1940, în şedința Sesiunii Sovietului Suprem al URSS, V.M. Molotov, preşedintele Consiliului Comisarilor Poporului şi comisar al Afacerilor Străine (NARKOMINDEL), declara: *„Printre țările meridionale vecine, este una cu care noi nu avem un pact de neagresiune, România. Aceasta se explică prin existența unei chestiuni litigioase nerezolvate, aceea a Basarabiei, a cărei anexare de către România nu a fost niciodată recunoscută de Uniunea Sovietică”.* Şi continua cu cinisnul care l-a caracterizat în întreaga carieră pe Domnul „Niet!” (I.P. – să ne reamintim comportarea sa dură, brutală, grosolană la semnarea Convenției de armistițiu din 12/13 septembrie 1944, când nu a acceptat nici o modificare a clauzelor în favoarea României): *„Este locul să credem că România va înțelege că asemenea lucruri nu ar mai putea să fie tolerate”* (ANIC, *Fond Casa Regală*, Buletin Informativ din 30 martie 1940, dos. 51, f. 28-29). Imediat după discursul lui Molotov, concentrările de trupe sovietice şi incidentele la granița de N-E a României iau amploare. După cum le era obiceiul, în căutarea unui pretext şi pentru a induce în eroare opinia publică, prezentau aceste incidente ca fiind provocate de România. La 9 aprilie Molotov l-a convocat la Kremlin pe Gh. Davidescu, ministrul României la Moscova, prilej cu care i-a remis un memoriu privind *„zecile de incidente provocate de români la granița sovietică, avertizându-l să se pună capăt şi asemenea acte să nu se mai repete”* (Arhiva MAE, *Fond 71 URSS*, anii 1917-1940, document datat 22 aprilie 1940). Incidentele şi concentrările de trupe la granița româno-sovietică au fost subliniate şi marți 9 aprilie în convorbirea pe care Regele Carol al II-lea a avut-o cu ataşatul militar italian, un colonel, care tocmai fusese mutat de la Moscova la noi: *„Punctul principal ce mi s-a repetat de mai multe ori este că URSS duce la noi şi mai ales în Basarabia o acțiune de spionaj şi de propagandă în proporții planetare. Că primejdia cea mai mare este masa enormă a Armatei Roşii”.* (Carol al II-lea, *Între datorie şi pasiune*, vol. II, p. 139). După războiul cu Finlanda, URSS trăsese învățămintele necesare şi Armata Roşie suporta un intens proces de modernizare, instruire şi dotare. După ce Franța, sprijinitoarea noastră, a capitulat la 22 iunie 1940, chiar a doua zi, 23 iunie, Viaceslav Molotov (Skriabin, 1890-1986) (care din ordinul lui Stalin, la 3 mai 1939, îl înlocuise pe evreul Maksim Maximovici Litvinov, 1876-1951, ca ministru de Externe; Stalin lansa astfel un semnal către Hitler că URSS dorea o strângere a relațiilor politice, diplomatice şi economice cu Germania) îl informa pe contele Friedrich Werner von der Schulenburg, ambasadorul german la Moscova: *„Soluționarea chestiunii Basarabiei nu mai suferă nici o amânare. Guvernul sovietic*

caută, deocamdată, să soluționeze chestiunea pe cale paşnică, dar el intenționează să utilizeze forța în caz că guvernul român va respinge acordul paşnic. Revendicările sovietice se extind şi asupra Bucovinei, în care locuieşte populație ucraineană” (D.G.F.P., seria D, vol. X, doc. nr. 4; *23 august 1944. Documente*, vol. I, p. 77). După discuția din 23 iunie cu Molotov, von Schulenburg telegrafia la Berlin că ministrul de Externe sovietic *„şi-a exprimat recunoştința pentru înțelegerea şi hotărârea de a susține cerințele Uniunii Sovietice, manifestate de guvernul german”. La sugestia lui Schulenburg, că renunțarea sovieticilor la Bucovina, care nu a aparținut niciodată Rusiei, ar favoriza reglementarea paşnică a problemei, Molotov a replicat: „Bucovina constituie ultima parte ce-i lipseşte Ucrainei unite şi că, din această cauză, guvernul sovietic acordă importanță soluționării acestei chestiuni concomitent cu cea a Basarabiei”* (*Pactul Molotov-Ribbentrop şi consecințele lui pentru Basarabia. Culegere de documente*, p. 12). După consultările avute în cadrul Consiliului Comisarilor Poporului şi desigur şi cu Stalin, ministrul sovietic de Externe, Molotov, l-a convocat în după-amiaza zilei de 26 iunie pe Schulenburg, căruia i-a declarat că „guvernul sovietic, în temeiul convorbirii de ieri avute cu mine, a hotărât să-şi limiteze pretențiile sale la partea de nord a Bucovinei, cu oraşul Cernăuți”; el adăugat că, în această pretenție sovietică, guvernul sovietic contează pe sprijinul german. La remarca lui Schulenburg că o rezolvare paşnică s-ar realiza mai uşor *„dacă guvernul sovietic ar restitui României tezaurul Băncii Naționale Române, transmis la Moscova pentru păstrarea în timpul Primului Război Mondial, Molotov a declarat că nici vorbă nu poate fi despre asta deoarece România a exploatat destul de mult timp Basarabia”* (*Ibidem*, p. 15). Tot atunci, Molotov i-a prezentat interlocutorului său noua graniță cu România, precum şi modul de a proceda pentru atingerea obiectivului propus: guvernul sovietic va prezenta în următoarele zile ministrului plenipotențiar român de la Moscova pretenția sa şi aşteaptă din partea guvernului german ca acesta să dea în acelaşi timp la Bucureşti guvernului român sfatul insistent de a accepta cererile soivetice, căci altfel este inevitabil un război. În acelaşi timp cu demersurile pe lângă guvernul german, ministrul sovietic de Externe a acționat şi pentru a obține sprijinul Italiei lui Mussolini, care manifestase preocupări pentru zona Balcanilor şi implicit pentu relații bune cu România. La 20 iunie 1940 Molotov a avut o discuție cu Augusto Rosso, ministrul plenipotențiar al Italiei la Moscova, căruia i-a precizt poziția URSS față de problemele teritoriale: *„Cu Ungaria, guvernul sovietic întreține relații bune. Guvrnul sovietic consideră întemeiate anumite pretenții ale Ungariei. Uniunea Sovietică şi Bulgaria sunt buni vecini. Relațiile sovieto-bulgare sunt intense şi ar mai putea chiar să fie adâncite. Guvernul sovietic consideră întemeiate pretențiile Bulgariei asupra Dobrogei şi asupra unui acces la Marea Egee, le-a recunoscut şi nu are nimic împotriva realizării lor. Atitudinea Uniunii Sovietice față de România este cunoscută. Uniunea Sovietică doreşte să-şi realizeze pretențiile ei asupra Basarabiei* (Bucovina n-a fost amintită – n.n.), *de preferință fără război, totuşi, dacă acest lucru nu este posibil din cauza intransigenței române, este hotărâtă să recurgă la forță. În privința celorlalte teritorii ale României guvernul sovietic se va pune în legătură cu Germania”* (M. Muşat, I. Ardeleanu, *România*, vol. II, p. a II-a, pp. 1104-1105; o traducere uşor diferită la I. Scurtu, C. Hlihor, *Anul 1940*,

p. 18). Cum sovieticii manifestau interes major pentru extinderea legăturilor cu Italia, ambasadorul Rosso a apreciat că această declarație era „foarte rezonabilă" şi recomanda guvernului său „să acționeze cât mai repede" (*Pactul Ribbentrop-Molotov*, pp. 14-15). Concluzia este uşor de sesizat: marile puteri totalitare (Germania, Italia, URSS) se înțeleseseră asupra destrămării integrității teritoriale a României iar guvernul sovietic primea „undă verde" de la Berlin şi Roma pentru anexarea Basarabiei. Simultan cu acțiunile diplomatice febrile, URSS a recurs şi la acțiuni de intimidare şi forță menite să timoreze guvernul român. La trecerea a peste 80 de ani de la aceste evenimente, din documentele păstrate şi publicate ştim că guvernanții români nu cunoşteau aceste manevre de culise ale Moscovei, dar le bănuiau datorită şi informărilor făcute de unii diplomați români experimentați. Şi opinia publică din țară trăia încă sub puternica impresie a înfrângerii rapide a Franței, considerată prima putere militară de pe continent, a capitulării ei ruşinoase şi umilitoare (de fapt, germanii nu făceau decât să le întoarcă umilința la care îi supuseseră francezii la 11 noiembrie 1918 când fuseseră obligați să capituleze la Compiègne) şi a încheierii armistițiului cu Germania la 22 iunie 1940. Alex. G. Cretzianu (1895-1979), un fin cunoscător al stării de spirit din acea perioadă grea, scria peste ani: *„pentru noi s-a stins o lumină. Era farul care timp de un secol a luminat progresul națiunii noastre pe calea sa spre independența de stat"* (Al. Cretzeanu, *The Lost Opportunity*, p. 39).

La 26 iunie 1940, ora 22.00 (ora Moscovei), Molotov i-a prezentat lui Gh. Davidescu, ministrul român la Moscova, o declarație prin care se cerea României: *„Să înapoieze Basarabia către Uniunea Sovietică. Să transmită Uniunii Sovietice partea de Nord a Bucovinei, cu frontierele potrivit hărții alăturate"* (*Relațiile sovieto-române. Documente*, vol. II, *1935-1941*, doc. nr. 163, pp. 324-331; *Relații internaționae în acte şi documente*, vol. II, *1939-1945*, pp. 49-50). Guvernul sovietic aştepta răspunsul guvernului României *„în decursul zilei de 27 iunie anul curent"* (Arhiva M.A.E., *Fond 71/URSS*, 1940, dos. 91, f. 202). Era un adevărat ultimatum în care se făceau afirmații în flagrantă contradicție nu numai cu dreptul istoric, dar şi cu normele şi principiile juridice internaționale unanim acceptate (Florin Constantiniu, *1941. Hitler, Stalin şi România*, pp. 94-112; Gh. Buzatu, P. Otu, I. Scurtu, V. Buga, subcapitolul „Notele ultimative sovietice. Pierderea Basarabiei şi nordului Bucovinei", în *Istoria Românilor*, vol. VIII, pp. 566-574; P. Goma, *Săptămâna roşie,* 2007). Cum era normal, Davidescu a contrazis argumentele părții sovitice şi a arătat că în 27 martie 1918 Basarabia s-a unit cu România prin decizia Sfatului Țării, că majoritatea locuitorilor din acest teritoriu erau români, iar Bucovina a fost ocupată în 1776 de Habsburgi/prin Convenția de la Constantinopol încheiată, 25 aprilie/7 mai 1775, austriecii au ocupat 10.441 km^2 cu o populație de peste 70.000 locuitori) (pe larg: Ion Nistor, *Istoria Bucovinei*, Bucureşti, Editura Humanitas, 1991; *Bătălia pentru Bucovina*, volum editat de Stelian Neagoe, Timişoara, Editura Helicon, 1992). Desigur că Molotov a respins argumentele ministrului român. La ora când nota ultimativă era înmânată ministrului român, era realizat dispozitivul ofensiv sovietic de-a lungul graniței de Nord-Est a României, format din 40 de divizii de infanterie, susținute de 14 brigăzi blindate, 30 regimente şi 4 divizioane de artilerie (I. Şişcanu, *Ocuparea Basarabiei*, în „R.I.M.", nr. 4/1991, p. 18) – potrivit

informaţiiilor deţinute de Marele Stat Major Român. Agresiunea militară a fost adusă la cunoştinţa executanţilor (militarilor sovietici) doar la 19 iunie 1940, în şedinţa specială a Consiliilor Militare ale Armatelor şi comandanţilor Corpurilor de Armată sub comanda generalului de armată Gh.K. Jukov (1896-1974), ţinută la Proskurovo (P. Goma, *op. cit.*, p. 132). S-au intensificat zborurile ilegale în spaţiul român aerian, având caracterul unui sistem de lucru – după cum se specifica într-o notă informativă a Statului Major al Armatei a 4-a Române către Marele Stat Major din 7 iunie 1940 (I. Scurtu, C. Hlihor, *Anul 1940*, p. 23).

La Bucureşti, în dimineaţa zilei de 27 iunie, din iniţiativa regelui Carol al II-lea s-a întrunit Consiliul de Coroană (I. Mamina, *Consilii de Coroană*, pp. 189-209), la care majoritatea participanţilor s-a pronunţat împotriva acceptării ultimatum-ului. Bazat pe aceste luări de poziţie, guvernul a transmis la Moscova că *„dorind să rezolve prin mijloace paşnice”* toate problemele care fuseseră transmise de sovietici, propunea să se treacă *„imediat şi în spiritul cel mai larg la o discuţie amiclă şi de comun acord a tuturor propunerilor emanând de la guvernul sovietic”.* Davidescu i-a prezentat acest răspuns lui Molotov, care nu l-a socotit mulţumitor. În noaptea de 27/28 iunie 1940 sovieticii au adresat a doua notă ultimativă, prin care se cerea Guvernului României ca: *„În decurs de patru zile, începând de la ora 14.00, după ora Moscovei, la 28 iunie, să evacueze teritoriul Basarabiei şi Bucovinei de trupele româneşti”*; în timpul zilei de 28 iunie trupele sovietice urmau să ocupe oraşele Cernăuţi, Chişinău şi Cetatea Albă. Răspunsul român era aşteptat *„nu mai tîrziu de 28 iunie, ora 12 ziua (ora Moscovei)”* (*Relaţiile româno-sovietice*, vol. II, doc. nr. 171, p. 347).

La Bucureşti a fost convocat urgent un nou Consiliu de Coroană (*Ibidem,* pp. 201-209), care s-a pronunţat pentru acceptarea ultimatumului sovietic. Tot la 28 iunie a fost transmis răspunsul la Moscova: *„Guvernul român, pentru a evita gravele urmări pe care le-ar avea recurgerea la forţă şi deschiderea ostilităţilor în această parte a Europei, să vede silit să primeas**că** condiţiile* (sic!) *de evacuare specificate în răspunsul sovietic”.* Trupe sovietice au ocupat nu numai Basarabia şi Bucovina de Nord, ci şi Ţinutul Herţa (nordul judeţului Dorohoi), care aparţinuse Vechiului Regat Român. Retragerea trupelor, autorităţilor şi a populaţiei s-a desfăşurat în condiţii foarte grele (Paul Goma, *Săptămâna roşie*; A. Stan, *România Mare*, pp. 229-237, cap. „Drama retragerii autorităţilor române din Basarabia, iunie 1940”; M. Muşat, *1940. Drama României Mari*, pp. 75-89; I. Scurtu, C. Hlihor, *Anul 1940*, p. 49-80; Fl.R. Mihai, V. Buga, *Problema Basarabiei*, pp. 117-123). Profitând de faptul că Armata Română, organele de Poliţie şi Jandarmerie primiseră în mai multe rânduri ordine severe de a nu se lăsa provocate şi de a nu deschide focul, ocupanţii militari şi mulţi civili din rândul minoritarilor ruşi, evrei, găgăuzi, bulgari au jefuit, agresat, umilit, violat, torturat, asasinat civili români, au dezarmat, degradat, jefuit, dezbrăcat, asasinat militari români. S-au „remarcat” elemente fanatice comuniste şi o parte din populaţia minoritară a oraşelor. R. Bossy (*op. cit.*, pp. 635-640), nota peste ani: *„Cu adâncă amărăciune trebuie consemnat că populaţia evreiască a acestor oraşe, care s-a bucurat întotdeauna de un tratament omenos sub administraţia românească, a avut laşitatea de a ataca cu pietre pe soldaţii noştri în cursul retragerii lor forţate, în bucuria de a vedea sosind oficialităţile comuniste, în rândurile cărora erau numeroşi evrei.*

Ocuparea de către trupele sovietice a Basarbiei şi a Bucovinei de Nord devine o adevărată tragedie... Locuitorii evrei organizează pretutindeni – până şi în Galiția (I.P. – *unde semeni de-ai lor suportaseră adevărate pogromuri cât fuseseră sub alte stăpâniri*) – *o adevărată rebeliune de jafuri şi omoruri. Le țin piept corpuri de voluntari localnici”.* Comportarea teroristă şi josnică a multor minoritari evrei a fost consemnată şi de alți autori, ca Alexandru Şafran în memoriile sale publicate la Geneva în 1986, *Resisting the Storm, Romania 1940-1947. Memoirs*, p. 5, sau de omul politic francez Henri Prost: *„Pe tot parcursul retragerii trupelor române, acestea au avut de suferit insulte grave din partea evreilor, aflați în număr mare în aceste regiuni”* (pp. 143-144). Istoricul american N.M. Nagy-Talavera scria: *„În dezastrul ce a urmat, provocat de retragerea dezordonată a românilor, s-au întâmplat multe lucruri ce n-ar fi trebuit să se întâmple. Populația evreiască şi ucraineană, în bucuria sa la plecarea administrației române din cea mai prost guvernată parte a țării, i-a tratat pe românii aflați în retragere într-un mod care avea să-i coste scump un an mai târziu”* (*op. cit.*, p. 305). Prin memorii adresate Regelui Carol al II-lea, reprezentanții Basarabiei şi Bucovinei au protestat împotriva ocupării acestor teritorii de către Armata Roşie, aducând numeroase argumente prin care se demonstra netemeinicia acestui act. Chiar în acele zile grele şi triste, chiar de groază, când aplicarea Diktatului sovietic genera mii de drame individuale şi de grup, N. Iorga în articolul *„Ce rămâne?”* („Neamul Românesc” din 2 iulie 940) arăta că prin retragerea armatei şi administrației române din ținuturile răpite *„rămân 3 milioane de țărani înfipți acolo din vremurile preistorice ale celor mai depărtați dintre strămoşi. Rămân la orice regim de hegemonie națională şi de prefacere socială i-ar impune «Liberatorii», rămân cu limba lor minunată pe care n-au voit să o schimbe* (între 1812-1918 -n.n.), *rămân cu simțul lor atât de prețios şi cuprinzând toate făgăduielile de viitor că ei sunt la dânşii acasă, şi că întorc brazda pe care a tăiat-o întâia oară,* ***nu jidanul pripăşit care triumfă astăzi*** (subl. ns.), *ci ai lor din om în om, cum va fi şi de acum înainte, aşteptând «plinirea vremurilor», care nu înşeală niciodată. /Rămâne în oraşe amintirea unui sfert de veac de libertate, rămâne o generație crescută de noi, păstrând în cap şi-n inimi aceleaşi gânduri şi simțuri ca şi noi. /Rămâne ce-am putut îndrepta şi crea acolo unde am găsit ignoranță, evrei şi păduchi. /Rămâne o întreagă generație de intelectuali care nu pot a veda decât un singur gând: revenirea la dreptul lor şi al nostru”.* În acele momente grele pentru neamul românesc s-au găsit şi la noi oameni care au avut cruzimea infamă – cum scria N. Iorga în cotidianul său „Neamul românesc” din 3 iulie 1940 – „să-şi râdă de dureri străine”. Este vorba de unii membri ai Partidului Comunist din România, căruia Internaționala a III-a Comunistă îi trasase sarcina de a intensifica acțiunile antinaționale şi antistatale (Arh. M.Ap.N., *Fond Microfilme*, rola P. II, 2.652, c. 652,657), în baza mai vechii lozinci a autodeterminării provinciilor unite cu țara în 1918, până la despărțirea de Statul Român. Lozinca a fost reluată cu şi mai multă insistență în Directivele Kominternului trimise PCdR la 8 mai 1940 (Em. Bold, R.O. Locovei, *Relații româno-sovietice (1918-1941)*, cap. XII: „Internaționala a III-a Comunistă şi rolul Partidului Comunist din România în destrămarea teritorială a României”, pp. 297-325). În manifestul PCdR din 6 iulie 1940 se arată că *„Armata Roşie a pus capăt jugului imperialiştilor români”* şi se saluta trecerea teritoriilor româneşti în stăpânirea URSS.

Deci unul din punctele testamentului lui Petru cel Mare, negat de unii, dar admis de oamenii lucizi, interesați de viitorul poporului lor, fusese îndeplinit. La 1 august 1940, în fața Sovietului Suprem al URSS, Molotov declara *„că popoarele sovietice au aflat cu bucurie şi cu mare satisfacție fericita soluționare, de multă vreme aşteptată, a problemei Basarabiei”* (Arhiva MAE, *Fond 71/URSS*, 1940, august-septembrie, vol. 92, f. 104). Probabil că satisfacția a fost pentru velicoruşi şi pentru ucraineni, dar în nici un caz pentru români, care vor suporta în anii următori consecințele genocidului, ale rusificării şi ale deportărilor. Cu atât mai mult trebuie să condamnăm şi să nu uităm atitudinea unor minoritari, ca evreul rus comunist-stalinist Ioşca Chişinevschi (1905-1963, născut Jacob Roitman, căsătorit cu Liuba Chişinevschi, 1911-1981), care alături de soție şi de alți conaționali veniți de aiurea, au căutat să ne fericească cu un regim şi cu o ideologie străine de simțirea poporului român; în acele vremuri triste şi grele el raporta stăpânilor săi de la Kremlin: *„Muncitorii de la uzinele Malaxa din Bucureşti, când au aflat că sovieticii au eliberat Basarabia şi Bucovina de nord (sic!) au scăpat sculele din mână de bucurie şi au făcut mitinguri de solidaritate”.* Nici că se poate o dovadă mai concludentă de lichelism al unuia care a lucrat din plin după 1945 la comunizarea şi rusificarea țării. Deci România, izolată politic şi diplomatic pe plan internațional, de unde primea de la toți sfaturi *„să cedeze”*, altfel *„Colosul rus vă va strivi. În consecință veți pierde nu numai Basarabia şi Bucovina, ci, în mod sigur, ceva mai mult”* (erau *„sfaturile”* germane transmise prin Manfred von Killinger) (D.G.F.P., vol. X, doc. nr. 67), a trebuit să se încline şi să cedeze în fața forței şi a amenințării cu forța deoarece orice refuz din partea guvernului nostru ar fi declanşat ofensiva trupelor sovietice de sub comanda generalului G.K. Jukov [„Revista de Istorie Militară”, nr. 4 (10)/1991, p. 12]. Prin evacuarea Basarabiei de către România a fost anexat la URSS un teritoriu de 44.442 km^2 (44.422 km^2 la P. Marinescu), cu o populație de 3.190.000 locuitori, în marea lor majoritate români, iar prin evacuara Bucovinei de Nord a fost anexat la URSS un teritoriu românesc de 5.220 km^2 (6.262 km^2 la P. Marinescu, p. 136) şi o populație de 596.000 locuitori. Începuse drama care avea să determine şi alte mutilări ale teritoriului național. Se adeverea previziunea marelui savant şi istoric român N. Iorga (1871-1940) şi avertismentul lui adresat poporului român: *„Fereşte-te, popor al meu, că mari primejdii ți se pregătesc!”.*

Pierderea Basarabiei, Nordului Bucovinei şi Ținutului Herța a determinat oficialii de la Bucureşti să schimbe fundamental direcția politicii externe a României: la 1 iulie se renunță la garanțiile anglo-franceze din 13 aprilie 1939, deoarece capitularea Franței la 22 iunie le făcuse inoperante; la 2 iulie regele solicită lui Hitler trimiterea unei misiuni militare germane în România şi garantara frontierelor româneşti; la 4 iulie se formează un nou guvern condus de inginerul Ion Gigurtu (1886-1959), un progerman şi, pentru a câştiga bunăvoința lui Hitler, regele Carol al II-lea i-a introdus pe legionari în noul guvern; tot la 4 iulie 1940 a fost făcută o declarație privind orientarea spre Axa Berlin-Roma; la 11 iulie România se retrage din Societatea Națiunilor, care din 1938 îşi continua o existență pur formală. Noul guvern începe adoptarea unei legislații antisemite (la 8 august Decretul-lege privitor la starea juridică a locuitorilor evrei introduce o serie de discriminări față de ei: interzicerea de a achiziționa proprietăți rurale, de a purta

nume româneşti, concedierea salariaţilor evrei din instituţiile publice în decurs de 3-6 luni; alt decret-lege din 8 august interzicea *„căsătorile între evrei şi românii de sânge”* etc.) şi regele promovează unele acţiuni cu caracter totalitar. Tot la 8 august se semnează un nou Acord economic româno-german prin care tot surplusul de cereale al României se îndrepta spre Germania şi aliaţii ei. Prin această schimbare, guvernul român urmărea să evite noi pierderi teritoriale, dar aceste manevre de ultim moment nu găsesc credibilitatea sperată nici la Berlin, nici la Roma. La 15 iulie, Scrisoarea lui Hitler adresată regelui prin care îi cere pe un ton ultimativ „să-şi rezolve problemele teritoriale” pe care le avea cu Ungaria şi Bulgaria, adăugând că dacă România nu se va încadra integral în *„noua ordine”*, atunci *„sfârşitul va fi mai devreme sau mai târziu, posibil chiar în foarte scurt timp, distrugerea României”.* Având în vedere hotărârea de a ataca URSS în primăvara anului 1941, la 31 iulie, Hitler decide să soluţioneze personal *„diferendul”* teritorial româno-ungar creat în mod artificial de guvernul horthyst, prin satisfacerea pretenţiilor revizioniste ungare şi apoi garantarea graniţelor României mutilate. Ministrul Germaniei la Bucureşti (1936-1941), Wilhelm Fabricius, comunică Guvernului român recomandarea categorică a lui Hitler ca România să cedeze Bulgariei întregul Cadrilater – partea de Sud-Vest a Dobrogei. Întrunit la 23 august 1940, Consiliul de Coroană (I. Mamina, *Consiliii de Coroană*, pp. 210-225) a decis să satisfacă pretenţiile teritoriale ale Bulgariei, tratatul fiind semnat la 7 septembrie 1940 la Craiova. România ceda astfel 7.726 km^2 şi 425.000 locuitori.

Cum tratativele româno-ungare dintre 16-24 august de la Turnu Severin au eşuat, negocierile nu mai sunt reluate, Puterile Axei impun soluţia „arbitrajului!” (un eufemism pentru diktat), iar la 27 august Hitler a trasat personal noua graniţă între România şi Ungaria (care avea în vedere interesele economice, politice şi militare ale Germaniei hitleriste şi ale Ungariei horthyste), ce urma să fie comunicată guvernelor celor două ţări în următoarele zile, care în seara acelei zile erau chemate să vină la Viena la 29 august, învestite cu „depline puteri pentru tratative privind relaţiile ungaro-române”. Între 19 august şi 13 septembrie 1940 are loc un schimb de note între guvernele român şi sovietic referitor la unele incidente de frontieră. Acum se ştie, Germania acţiona de comun acord cu URSS. Doar aşa se explică faptul că în seara de 29 august, când miniştrii de Externe român şi ungur erau convocaţi la Viena de omologii lor german şi italian, guvernul sovietic adresa Legaţiei române de la Moscova o notă verbală (*Relaţiile româno-sovietice. Documente*, vol. II, doc. nr. 201, pp. 393-394 şi doc. nr. 202, pp. 394-399), dar Grigore Gafencu (1892-1957), ministrul nostru la Moscova (1940 – 22 iunie 1941), a contestat afirmaţiile autorităţilor sovietice că la graniţa româno-sovietică ar fi avut loc incidente de frontieră provocate de grănicerii români, arătând că ele au fost făcute de cei sovietici. În notă se afirma: *„În cursul lunii august a.c. au avut loc încălcări repetate ale frontierei sovietice de către avioanele româneşti”*, precum şi *„repetate încălcări ale frontierei şi acţiuni ostile din partea unităţilor române de grăniceri”.* Ca urmare, guvernul sovietic protesta împotriva acestor *„acţiuni ostile”* şi cerea *„sancţionarea severă a celor vinovaţi”.* Conţinutul notei era menit să aibă un puternic impact psihologic asupra guvernanţilor români, care trebuiau să ştie că la graniţa de Est puteau interveni noi *„surprize”.* La 30 august 1940, orele 3-4, la

Bucureşti membrii guvernului şi ai Consiliului de Coroană dezbat propunerea germano-italiană de arbitraj şi hotărăsc cu 19 voturi contra 10 şi o abţinere acceptarea „arbitrajului” (I. Mamina, *Consilii de Coroană*, pp. 226-283). Cinismul Germaniei şi Italiei a mers până acolo încât au protestat în seara de 30 august împotriva conţinutului comunicatului dat publicităţii după Consiliu, în care se afirma printre altele: *„Conferinţa de la Viena, determinată de iniţiativa Germaniei şi Italiei... s-a desfăşurat în condiţiile în care România trebuie să aleagă între salvarea fiinţei politice a statului nostru şi posibilitatea dispariţiei lui... Consiliul de Coroană, examinând toate posibilităţile, a ajuns la singura încheiere mai favorabilă, adică la acceptarea arbitrajului Axei, România găsindu-se în acest moment absolut între duşmani. Întregul sistem pe care se baza politica externă a democraţiei s-a prăbuşit în întreaga Europă”.*

La 30 august 1940, la Hotelul „Belvedere” din Viena, Ribbentrop şi Ciano au comunicat delegaţilor români (Mihail Manoilescu şi Valeriu Pop) şi unguri decizia „arbitrilor”, şi anume ca România să cedeze Ungariei partea de N-V a Transilvaniei. România ceda astfel 43.492 km şi 2.609.007 locuitori, din care 50,2% erau români (peste 1.300.000), şi numai 37,1 % erau maghiari şi secui, restul erau germani, evrei, cehi şi alte naţionalităţi.

În concluzie, în vara tragică a anului 1940 România a pierdut 99.738 km^2 din 295.049 km^2 şi 6.821.000 locuitori din 20.050.000 locuitori în 1935 (cifre preluate din Memoriul întocmit de Institutul Central de Statistică, înaintat Preşedinţiei Consiliului de Miniştri la 4 decembrie 1940 (ANIC, *Fond Preşedinţia Consiliului de Miniştri*, dosar R 51, F.14 – Institutul Central de Statistică, Oficiul de Studii. Date prezentate şi de M. Muşat în lucrarea *1940. Drama României Mari*, pp. 82, 175, 176, 215. Precizez că în alte lucrări cifrele sunt uşor diferite).

După cedările teritoriale către Moscova, oficialii români au căutat să normalizeze relaţiile cu URSS. La 5 iulie 1940 primul ministru Ion Gigurtu a avut o convorbire cu ministrul sovietic la Bucureşti, Anatoli I. Lavrentiev (1904-1984) (este primul diplomat străin primit de primul ministru de la formarea guvernului la 4 iulie), căruia-i spune că după ce a cedat în faţa forţei, guvernul român îşi exprima dorinţa „să purceadă imediat la eliminarea tuturor problemelor rămase încă nerezolvate între România şi Uniunea Sovietică, să stabilească relaţii trainice, prieteneşti între cele două ţări” (*Relaţiile româno-sovietice. Documente*, vol. II, doc. nr. 184, pp. 362-363). Tocmai în acest spirit a fost trimis la Moscova, în calitate de trimis extraordinar şi ministru plenipotenţiar Grigore Gafencu, unul din cei mai prestigioşi diplomaţi români, fost ministru de Externe (de la 21 decembrie 1938 în Guvernul Miron Cristea, Armand Călinescu, generalii Gh. Argeşanu, C-tin Argetoianu, cele două Guverne Gh. Tătărescu – până la 1 iunie 1940). La 13 august 1940 acesta are o convorbire cu V. Molotov la care Gafencu dă asigurări *„că din partea Guvernului său nu vor exista nici un fel de piedici în nornalizarea rapidă şi loială a relaţiilor cu URSS”.* La rândul său, Molotov a declarat că voinţa guvernului sovietic este de a stabili cu România *„raporturi normale şi de bună vecinătate”* (*Relaţiile*, vol. II, doc. nr. 189, pp. 372-374 şi doc. nr. 190, pp. 374-375). Se ştie acum că declaraţiile lui aveau semnificaţia lor dar faptele s-au dovedit a fi mult mai complexe. La 10 septembrie 1940 Gafencu l-a informat pe Molotov despre schimbările

ce au avut loc în România (*Ibidem*, doc. nr. 205, pp. 401-402). La 6 septembrie 1940, Regele Carol al II-lea a părăsit puterea (nu e corect să se spună că „a abdicat”) în favoarea fiului său Mihai, iar generalul Ion Antonescu (1882-1946) a fost numit conducătorul Statului Român, însărcinat cu depline puteri. Gafencu dădea asigurări că România „va încerca să menţină relaţiile de prietenie şi bună vecinătate cu URSS şi sub noul monarh”. La rândul său, Molotov a apreciat că *„Dorinţa guvernului român coincide că dorinţa guvernului URSS de a avea relaţii de bună vecinătate cu România”.* Continuă practica notelor de protest din partea sovietică pentru incidente de frontieră, care ar fi fost provocate de România. A. Rosso, ambasadorul Italiei la Moscova, aprecia că asemenea note exprimau, de fapt, nemulţumirea Moscovei pentru garanţiile semnate la Viena de Ribbentrop şi Ciano, prin care Germania şi Italia garantau integritatea teritorială a României, fără ca guvernul sovietic să fi fost consultat (*Relaţiile româno-sovietice*, vol. II, doc. nr. 229, pp. 447-448). În discuţia cu ambasadorul Italiei, Molotov va aprecia la 1 ianuarie 1941 că *„garanţiile date României de puterile Axei par îndreptate împotriva URSS”.* De la un timp, Moscova privea că multă suspiciune intrarea României în sfera de influenţă a Berlinului şi a Romei. La 20 octombrie 1940, Lavrentiev aprecia, într-o scrisoare adresată lui Molotov (*Relaţii româno-sovietice*, vol. II, doc. nr. 213, pp. 421-424), că guvernul român ar fi primit *„promisiunea Italiei şi Germaniei că, după reînarmarea armatei române, cu ajutorul celor două state ale Axei, Roma şi Berlinul vor depune toate eforturile pentru revenirea la România a provinciilor pierdute (Basarabia şi Bucovina de Nord”.*

Evenimentele nu s-au oprit la actul cedărilor teritoriale către URSS. Ocuparea Basarabiei şi Bucovinei de Nord de către Armata Roşie a fost urmată de măsuri privind transformarea sa rapidă înre-o republică sovietică. În acest scop, cele mai multe instituţii ale RSSA Moldoveneşti de pe malul stâng al Nistrului au fost transferate la Chişinău. La 2 august 1940 a fost publicată Legea cu privire la formarea Republicii Sovietice Socialiste Moldoveneşti, în care se arăta: *„Venind în întâmpinarea dorinţei oamenilor muncii din Republica Socialistă Autonomă Moldovenească* (fusese formată în stânga Nistrului în 1924, cu capitala la Tiraspol) *privind unirea populaţiei moldoveneşti din Basarabia cu populaţia moldovenească din RSSA Moldovenească şi conducându-se după principiul sovietic al liberei dezvoltări a naţionalităţilor, Sovietul Suprem al URSS decretează înfiinţarea Republicii Socialiste Sovietice Moldoveneşti Unionale”* (Arhiva MAU, *Fond 71/URSS*, 1940, august-septembrie, vol. 92, f. 104), în care au intrat o serie de raioane din dreapta şi din stânga Nistrului. O parte din teritoriul fostei Basarabii româneşti (judeţele Akkerman/Cetatea Albă, Ismail, Hotin), Bucovina de Nord şi Ţinutul Herţa au fost incluse în mod arbitrar în componenţa Ucrainei. Acest mod de a proceda era contrar Constituţiei URSS, care prevedea ca o provincie sau o ţară care intră în componenţa URSS să-şi păstreze integritatea (M. Muşat, *1940. Drama României Mari*, p. 86; P. Marinescu, *Basarabia, Bucovina şi Transnistria*, pp. 136-137). Între 10 iulie şi 2 august 1940 s-a elaborat concepţia cu privire la stabilirea frontierei dintre Ucraina şi RSSM, în final partea de Sud şi de Nord a Basarabiei, Bucovina şi Ţinutul Herţa trec în componenţa RSS Ucrainene, distrugându-se structura economică, socială şi istorică a acestor regiuni româneşti. Deci capul şi baza celor două provincii deveneau,

cum aprecia Molotov, *„ultimul rest care lipseşte Ucrainei”*, iar portul Odessa se revitaliza deoarece, aşa cum declarase Vladimir P. Potemkin, locţiitorul comisarului pentru Afacerile Străine, ambasadorului francez la Moscova, la 5 decembrie 1939, Odessa este *„un port mort de când a pierdut hinterlandul Basarabiei”* (Arh. MAE, *Fond 71-URSS*, 1940, august-septembrie, vol. 92, f. 43). A urmat reorganizarea teritoriului după această nouă împărţire şi stabilirea organelor de conducere. Decretul legifera destinul a peste patru milioane de români, condamnaţi pentru o jumătate de secol la cele mai groaznice privaţiuni, care au suportat politica de colonizare pentru a se schimba componenţa demografică a teritoriilor ocupate, experimentul colectivizării dar şi arestările, judecările, condamnările şi deportările în lagăre. Calvarul românilor din Basarabia şi Bucovina de Nord a luat sfârşit după 27 iunie 1940, când aceste provincii româneşti au fost eliberate de trupele române şi cele germane, dar va reveni cu şi mai multe nacazuri în 1944. La ani distanţă de aceste evenimente, rememorăm inspiratele cuvinte scrise de Alexandru Vlahuţă cu referire la alte clipe din zbuciumata istorie a românilor: ***„Cu sînge şi cu lacrimi ne-am plătit fiecare clipă de bucurie, rari scăpări, o, aşa de rari, în noaptea durerilor noastre.” Şi lucrul acesta nici un român n-ar trebui să-l uite*** – subl. ns.). Cedările teritoriale către URSS n-au potolit intenţiile expansioniste ale Moscovei: au continuat zborurile ilegale ale unor avioane militare sovietice în spaţiul nostru aerian, au continuat incursiunile peste graniţă ale unor grupe de militari sovietici. La 28 octombrie 1940 trupe sovietice au ocupat ostroavele Tătaru Mic, Dalerul Mic, Dalerul Mare şi Maican, de pe braţul Chilia, împiedicând astfel navigaţia navelor româneşti pe acest braţ. Tot la 28 octombrie 1940 trupe sovietice ocupă grupul de ostroave Insula Limba, în Delta Dunării (*Istoria României în date*, p. 448).

Zvonurile despre un iminent război între Germania şi URSS s-au intensificat în lunile aprilie-mai 1940. La 12 iunie Gafencu scria că la Berlin se vorbea despre existenţa unui *„plan de luptă împotriva Rusiei”*, iar la Moscova domnea *„o tensiune nervoasă”*. Tot atunci, generalul Ion Antonescu s-a întâlnit la München cu Adolf Hitler, prilej cu care Führer-ul l-a informat pe conducătorul statului român despre decizia sa de a ataca URSS. La rândul său, I. Antonescu a declarat că România dorea să redobândească Basarabia şi Bucovina, oferindu-se să participe la război. În acest context, la 22 iunie 1941, când Germania a atacat URSS, generalul Ion Antonescu şi-a asumat singur responsabilitatea angajării ţării în război şi a cerut militarilor români prin celebreul ordin *„Ostaşi! Vă ordon: treceţi Prutul: Zdrobiţi vrăjmaşul din Răsărit şi Miază-Noapte. Dezrobiţi din jugul roşu al bolşevismului pe fraţii voştri cotropiţi. Reîmpliniţi în trupul ţării glia străbună a Basarabilor şi codrii voievodali ai Bucovinei, ogoarele şi plaiurile voastre”* (Al. Duţu, M. Retegan, *Război şi societate. România: 1941-1945*, vol. I, „De la Prut în Crimeea (22 iunie – 8 noiembrie 1941)”, Bucureşti, Editura RAO, p. 22).

Scurtă concluzie: De peste 75 de ani (din 1944, de când Moscova a revenit în istoricele provincii româneşti ocupate cu forţa în 1940 şi reocupate în 1944), continuă efortul fraţilor noştri pentru supravieţuire, pentru păstrarea sau recâştigarea fiinţei naţionale. Să sperăm că aceste strădanii vor fi încununate de succes, că fraţii se vor reuni cu fraţii, că vor izbândi împotriva opoziţiei iubitorilor de străini şi a veneticilor rusofoni

pripăşiţi aici în vremea regimului stalinist în posturile de decizie. Dacă nu noi, măcar urmaşii noştri vor trăi să vadă izbânda deoarece, aşa cum scria marele nostru poet național Mihai Eminescu: ***„Oricât de mulți oameni răi s-ar găsi în această țară, nu se găseşte nici unul care ar cuteza să puie numele său sub o învoială prin care am fi lipsiți de o parte din vatra strămoşilor noştri"*** - subl. ns.).

*

* *

Notă! Partea I a acestui articol a cuprins perioada 1914-1924 şi a fost publicată sub titlul: „Relațiile româno-ruse şi sovieto-române între anii 1914-1924" în volumul: *Primul Război Mondial şi Marea Unire a Românilor. 100 de ani de la semnarea Tratatului de Pace de la Trianon (1920-2020)*, Craiova, Editura Universitaria, 2020 (coord. Eugen Petrescu), pp. 389-425.

Bibliografie

Arnăutu N.I., *Douăsprezece invazii ruseşti în România*, Bucureşti, Editura Saeculum I.O şi Editura Vestala, 1996; ed. a II-a, Bucureşti, Editura Saeculum, 2011.

Bărbulescu Petre, *România la Societatea Națiunilor, 1919-1939. Momente şi semnificații*, Bucureşti, Editura Politică, 1975.

Bătălia pentru Bucovina, volum editat de Stelian Neagoe, Timişoara, Editura Helicon, 1992.

Bold Emilian, Locovei Răzvan Ovidiu, *Relații româno-sovietice (1918-1941)*, Iaşi, Casa editorială Demiurg, 2008.

Bold Emilian, Seftiuc Ilie, *Pactul Ribbentrop-Molotov. Antecedente şi consecințe*, Iaşi, Editura Institutul European, 1998.

Bold Emilian, Seftiuc Ilie, *România sub lupa diplomației sovietice*, Iaşi, 1998.

Boldur Alexandru V., *Basarabia românească*, Bucureşti, 1943.

Boldur Alexandru, *Basarabia şi relațiile româno-ruse*, Bucureşti, Editura Albatros, 2000.

Boldur A., *Istoria Basarabiei*, Bucureşti, Editura Victor Frunză, 1992.

Bossy Raoul V., *Amintiri din viața diplomatică*, Hoover Institution on War, Revolution and Peace, Arhives Stanford, California, USA.

Bossy Raoul, *Amintiri din viața diplomatică (1918-1940*), vol. II *(1938-1940)* (ediție de Stelian Neagoe), Bucureşti, Editura Humanitas, 1993.

Bruhis Mihail, *Rusia, România şi Basarabia (1812, 1918, 1924, 1940)*, Chişinău, 1992.

Buga Vasile, *Preliminariile ultimatiumului sovietic din 1940*, în „Magazin Istoric", Anul LIV, Serie nouă, nr. 9 (654), septembrie 2021, pp. 18-22.

Buzatu Gh. (coord.), *Titulescu şi strategia păcii*, Iaşi, Editura Junimea, 1987.

Campus Eliza, *Mica Înțelegere*, Bucureşti, Editura Ştiințifică, 1968.

Carol al II-lea, *Între datorie şi pasiune. Însemnări zilnice.* Ediții de Marcel-Dumitru Ciucă şi Narcis-Dorin Ion, Bucureşti, Editura Silex, 1995; vol. I, *1904-1939*; vol. II, *1939-1940*, Bucureşti, Editura Şansa, 1996; vol. III, *1941-1942*, Bucureşti, Editura Satya SAI, 1996.

Ciuev Feliks, Molotov Viaceslav, *Conversații cu Molotov: în cercul puterii comuniste*, Bucureşti, Editura Corint Books, 2017.

Constantiniu Florin, *Între Hitler şi Stalin. România şi Pactul Molotov-Ribbentrop*, Bucureşti, 1991.

Constantiniu Florin, *1941. Hitler, Stalin şi România. România şi geneza operațiunii „Barbarossa"*, Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic, 2002.

Cretzeanu Alexandru, *The Lost Opportunity/Ocazia pierdută*, London, Jonathan Cope, 1957.

Dabija Nicolae, *Crearea Republicii Autonome Sovietice Socialiste Moldoveneşti*, în „Revista de istorie militară”, nr. 6/1990.

Dandara Livia, *România în vâltoarea anului 1939*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1985.

Dicționar biografic de Istorie a României (coord.: Stan Stoica), Bucureşti, Editura Meronia, 2008.

Dobrinescu Valeriu Florin, *Bătălia diplomatică pentru Basarabia*, Iaşi, 1991.

Dobrinescu V. Fl., Ion Constantin, *Basarabia în anii celui de-Al Doilea Război Mondial. 1939-1947*, Iaşi, Editura Institutul European, 1995.

Dolghin Florentina, *Dicționar istoric: Estonia. Letonia. Lituania*, în „Magazin istoric”, Anul XXVI/1992: nr. 2 (299), pp. 79-81; nr. 3 (300), pp. 90-91; nr. 4 (301), pp. 59-65.

xxx *23 August 1944. Documente (1939-1943)*, vol. I, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1984.

Duşceac Dorin, *28 iunie 1940. Ocupația Basarabiei şi a Bucovinei de Nord de către URSS reflectată în presa intrenațională*, Bucureşti, Editura Cartier, 2021.

Gafencu Grigore, *Misiune la Moscova (1940-1941). Culegere de documente*, Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic, 1995.

Goma Paul, *Săptămâna Roşie 28 iunie - 3 iulie 1940 sau Basarabia şi evreii*, Iaşi, Editura Vremea XXI, 2004; ed. a II-a, 2007.

Hillgruber Andreas, *Hitler, Regele Carol şi Mareşalul Antonescu. Relațiile germano-române (1938-1944)*, Bucureşti, Editura Humanitas, 1994.

Husărescu Zaharia Ion, *Mişcarea subversivă în Basarabia*, Chişinău, 1925; republicată de Florin Rotaru în antologia *„Suferințele Basarabiei şi răpirile ruseşti”*, Bucureşti, Editura Semne, 1996.

Iakovlev Alexandr, *Ce vrem să facem din Uniunea Sovietică?*, Bucureşti, Editura Humanitas, 1991.

Ion Constantin, *Basarabia sub ocupație sovietică de la Stalin la Gorbaciov*, Bucureşti, Editura Fiat Lux, 1994.

Interesele şi drepturile României în texte de drept internațional public, Iaşi, 1936.

Istoria Basarabiei: De la începuturi până în 1994 (coord. Ioan Scurtu, Bucureşti, Editura Tempus-România, 1994; ed. a II-a, Bucureşti, 1998.

Istoria României în date (coord. Dinu C. Giurescu), ediția a II-a revăzută şi adăugită, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 2007.

Istoria Românilor, vol. VIII: *România întregită (1918-1940)* (coord. I. Scurtu), Bucureşti, Editura Academiei Române, 2003.

Mamina Ion, *Consilii de Coroană*, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 2015.

Marinescu Păun, *Basarabia, Bucovina şi Transnistria*, Bucureşti, Editura Dacoromână TDC, 2016.

Matei Gheorghe, *Dezarmarea în contextul problemelor internaționale şi atitudinea României*, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1971.

Martin Gilbert, Gott Richard, *Conciliatorii*, Bucureşti, Editura Politică, 1966.

Mihai Florin-Răzvan, Buga Vasile (coord.), *Probema Basarabiei în relațiile româno-sovietice 1918-2018*, Bucureşti, Editura Litera, 2020.

Mironov Alexandru-Murad, *Vremea încercărilor. Relațiile româno-sovietice 1930-1940*, Bucureşti, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, 2013.

Moisuc Viorica Pompilia, *Românii şi politica externă rusească: Un secol din istoria Tezaurului românesc „păstrat” la Moscova (Studiu şi documente),* Iaşi, Casa editorială Demiurg, 2013.

Muşat Mircea, *1940: drama României Mari*, Bucureşti, Editura Fundației „România Mare”, 1992.

Muşat Mircea, *Politica de forță şi dictat în ajunul celui de-Al Doilea Război Mondial*, în „Magazin Istoric”, anul XXIII, nr. 12 (273), decembrie 1989, pp. 23-32.

Muşat Mircea, Ardeleanu Ion, *De la statul geto-dac la statul român unitar*, vol. I, Bucureşti, Editura Ştiințifică şi Enciclopedică, 1983.

Muşat Mircea, Ardeleanu Ion, *România după Marea Unire*, vol. II, Partea I: *1918-1933*, Bucureşti, Editura Ştiințifică şi Enciclopedică, 1986.

Idem, vol. II, Partea a II-a, *noiembrie 1933 - septembrie 1940*, Bucureşti, Editura Ştiințifică şi Enciclopedică, 1988.

Nanu Frederic C., *Politica externă a României 1919-1933*, Iaşi, Institutul European, 1993.

Nistor Ion, *Istoria Basarabiei*, Bucureşti, Editura Humanitas, 1991.

Oprea I.M., *Nicolae Titulescu*, Bucureşti, Editura Ştiințifică, 1966.

Oprea I.M., *O etapă rodnică din istoria relațiilor diplomatice româno-sovietice (1928-1936)*, Bucureşti, Editura Politică, 1967.

Oprea Ion M., *România şi Imperiul Rus*, vol. I: *1900-1924*; vol. II: *1924-1947*, Bucureşti, Editura Albatros, 1998, 2003.

Petre Otu (coord.), *100 de bătălii din Istoria Românilor*, Bucureşti, Editura Litera, 2021, pp. 312-318, nr. 65, Stănileşti (8-12 iulie 1711).

Ion Calafeteanu, Cristian Popişteanu (coord.), *Politica externă a României. Dicționar cronologic*, Bucureşti, Editura Ştiințifică şi Enciclopedică, 1986.

Popescu Petru Demetru, *Dicționar de personalități istorice: Voievozi. Principi. Domnitori. Regi*, Bucureşti, Editura Niculescu, 2001.

Rauş Nicolae, Neacşu Gheorghe, Moraru Dinu, *O agresiune sovietică împotriva României: Tatar Bunar, în documente şi în presa românească a vremii*, Târgovişte, Editura Cetatea de Scaun, 2017.

Războiul de iarnă sovieto-finlandez (Noiembrie 1939 - Martie 1940), în „Magazin Istoric”, serie nouă, anul XXIV, nr. 12 (285), decembrie 1990, pp. 72-81.

Relații internaționale în acte şi documente (1919-1939), Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, 1974.

Relații româno-sovietice. Documente, vol. I: *1917-1934,* Bucureşti, 1999; vol. II: *1939-1945*, Bucureşti, 1976.

Retegan Mihai, *În balanța forțelor. Alianțe militare româneşti interbelice*, Bucureşti, 1996.

Florin Anghel, Nicolae Mareş, Dumitru Preda, *România-Polonia. Relații diplomatice*, vol. I: *1918-1939*, Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic, 2003.

Rotari Ludmila, *Mişcarea subversivă din Basarabia în anii 1918-1924*, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 2004.

Scurtu Ioan (coord.), *Istoria Românei între anii 1918-1944. Culegere de documente*, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, 1982.

Scurtu Ioan, *Carol al II-lea*, ediția a II-a, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 2004.

Scurtu Ioan, „Titulescu şi partidele politice”, în *Titulescu şi strategia păcii* (coord. Gh. Buzatu), Iaşi, Editura Junimea, 1982.

Scurtu Ioan, Hlihor Constantin, *Anul 1940: Drama românilor dintre Prut şi Nistru*, Bucureşti, Editura Academiei de Înalte Studii Militare, 1992.

Simion Aurică, *Agresiunile naziste din Europa în anii 1938-1939*, Bucureşti, Editura Eminescu, 1983.

Simion Aurică, *Dictatul de la Viena*, Cluj, Editura Dacia, 1972; ediția a II-a, revăzută şi adăugită, Bucureşti, Editura Albatros, 1996.

Simion Aurică, *Preliminarii politico-diplomatice ale insurecției române din august 1944*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1979.

Stan Apostol, *România Mare: Idee, înfăptuire, viitor*, Bucureşti, Editura Saeculum Vizual, 2015.

Stănescu Marin C., Neacşu Gheorghe, *Moscova, Cominternul, filiera comunistă balcanică şi România (1919-1943)* – studii documentare, Bucureşti, Editura Silex, 1994.

Sturdza Mihail, *România şi sfârşitul Europei. Amintiri din țara pierdută*, Alba Iulia-Paris, Editura Fronde, 1994.

Şişcanu Ion, *Ocuparea Basarabiei, Herței şi a nordului Bucovinei*, în „Revista de Istorie Millitară”/R.I.M., nr. 4 (10)/1991.

Talpeş Ioan, *Diplomație şi apărare. Coordonate ale politicii externe româneşti (1933-1939)*, Bucureşti, Editura Ştiințifică şi Enciclopedică, 1988.

Tătărescu Gh., *Internaționala a III-a şi Basarabia.* Discurs rostit în Camera Deputaților, Bucureşti, Imprimeriile „Independența”, 1925.

Tezaurul României la Moscova. Documente (1916-1917), selectate, adnotate şi comentate de Viorica Moisuc, Ion Calafeteanu, Constantin Botoran (Coordonare şi studiu introductiv de Viorica Moisuc), Bucureşti, Editura Globus, 1993.

Titulescu Nicolae, *Basarabia – pământ românesc*, Bucureşti, Editura Rum-Irina, 1992.

Titulescu Nicolae, *Documente diplomatice*, Bucureşti, Editura Politică, 1967.

Turcu C.I., Voicu I., *Nicolae Titulescu în universul diplomației păcii*, Bucureşti, Editura Politică, 1984.

Țâcu Octavian, *Problema Basarabiei şi relațiile sovieto-române în perioada interbelică (1919-1939)*, Chişinău, Editura Prut Internațional, 2004.

Țurcanu Ion, *Basarabia din nou în fața opțiunii istorice*, Chişinău, Editura Universitas, 1994.

Vanku Milan, *Mica Înțelegere şi politica externă a Iugoslaviei 1920-1938*, Bucureşti, Editura Politică, 1979.

Vianu Alexandru, Zorin Zamfir, Buşe Constantin, Bădescu Gheorghe, *Relații internaționale în acte şi documente (1917-1939)*, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, 1974.

*
*   *

Informații preluate din Arhiva Ministerului Român de Externe, din lucrările unor autori străini, de la bunul meu prieten general de brigadă, profesor universitar, doctor în drept internațional, diplomat, fost director al Direcției Juridice din Ministerul Afacerilor Externe Aurel Preda-Mătăsaru (n. 12 iun. 1940 – d. 22 oct. 2017), şi oferite mie cu toată generozitatea; şi acest articol este un omagiu adus acestui patriot român şi bun amic.

Bacon W.M., *Secret papers on the failure of Romanian-Soviet negociations (1931-1932,* Universitatea Stanford/California, 1979.

Documents on German Foreign Policy, 1918-1945, Series C (1933-1937) şi Series D (1937-1940), Unitated States Givernment Printing Office, Washington-Londra, 1949 şi 1957-1960.

Kopanski J.M., Levit I.E., *Sovetsko-rumânskie otnoşenia. 1929-1933 (Relațiile sovieto-române. 1929-19340*, Chişinău, 1973.

Lazarev Artiom M., *Moldavskaia sovetskaia gosudarstvennosti i bessarabski vopros (Statalitatea sovietică moldovenească şi problema Basarabiei)*, Chişinău, 1974.

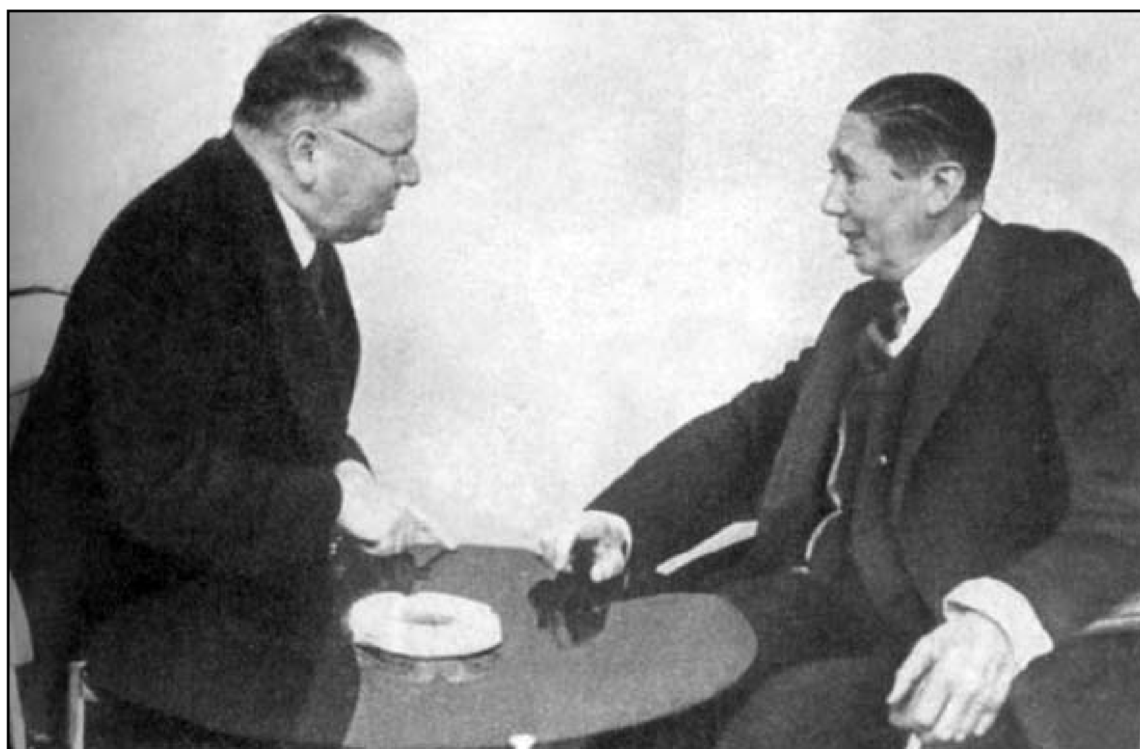
Nagy-Talavera Nicholas M., *The Green Shirts and the Others*, Hoover Institution Press, Stanford, California, 1970.

Prost Henri, *Destin de la Roumanie (1918-1954)*, Paris, Editions Berger-Levrault, 1954.

Şeveakov A.A., *Sovetsko-rumânskie otnoşenia i problema evropeiskoi bezopasnosti (1932-1939) (Relațiile sovieto-române şi problema securităății europene)*, Moscova, 1977.

Generalul Ion Antonescu şi Cancelarul Adolf Hitler.

Maksim Litvinov şi Nicolae Titulescu.

Carol al II-lea şi Nicolae Iorga.

Grigore Gafencu

Semnarea Pactului Molotov-Ribbentrop.

General de Armată G. K. Jukov

Delegații români semnează textul „Diktatului de la Viena”.

Ministrul sovietic M.S. Ostrovski cu soția şi N. Titulescu.

Sub un portret al lui Stalin, viitorii adversari fac schimb de experiență.

Armata bulgară intră în Cadrilater.

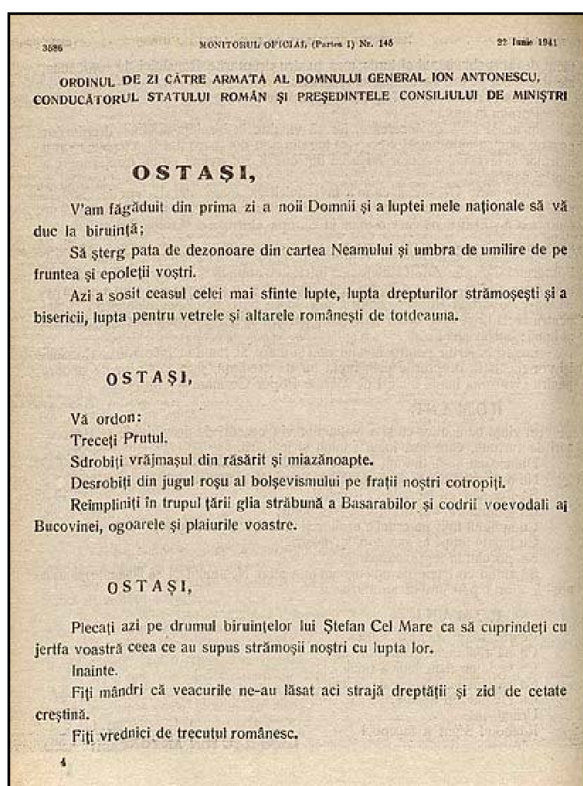
Refugiați români din Cadrilater, după 7 septembrie 1940.

Harta administrativă a României Mari.

Pierderile teritoriale din 1940.

3586 MONITORUL OFICIAL (Partea I) Nr. 145 22 Iunie 1941

ORDINUL DE ZI CĂTRE ARMATĂ AL DOMNULUI GENERAL ION ANTONESCU, CONDUCĂTORUL STATULUI ROMÂN ŞI PREŞEDINTELE CONSILIULUI DE MINIŞTRI

OSTAŞI,

V'am făgăduit din prima zi a noii Domnii şi a luptei mele naţionale să vă duc la biruinţă;

Să şterg pata de dezonoare din cartea Neamului şi umbra de umilire de pe fruntea şi epoleţii voştri.

Azi a sosit ceasul celei mai sfinte lupte, lupta drepturilor strămoşeşti şi a bisericii, lupta pentru vetrele şi altarele româneşti de totdeauna.

OSTAŞI,

Vă ordon:
Treceţi Prutul.
Sdrobiţi vrăjmaşul din răsărit şi miazănoapte.
Desrobiţi din jugul roşu al bolşevismului pe fraţii noştri cotropiţi.
Reimpliniţi în trupul ţării glia străbună a Basarabilor şi codrii voevodali ai Bucovinei, ogoarele şi plaiurile voastre.

OSTAŞI,

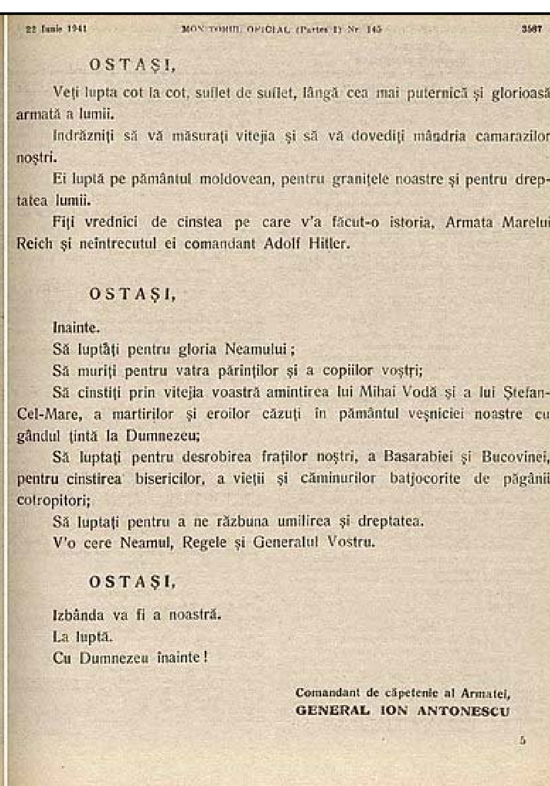
Plecaţi azi pe drumul biruinţelor lui Ştefan Cel Mare ca să cuprindeţi cu jertfa voastră ceea ce au supus strămoşii noştri cu lupta lor.

Inainte.

Fiţi mândri că veacurile ne-au lăsat aci strajă dreptăţii şi zid de cetate creştină.

Fiţi vrednici de trecutul românesc.

4

22 Iunie 1941 MONITORUL OFICIAL (Partea I) Nr. 145 3587

OSTAŞI,

Veţi lupta cot la cot, suflet de suflet, lângă cea mai puternică şi glorioasă armată a lumii.

Indrăzniţi să vă măsuraţi vitejia şi să vă dovediţi mândria camarazilor noştri.

Ei luptă pe pământul moldovean, pentru graniţele noastre şi pentru dreptatea lumii.

Fiţi vrednici de cinstea pe care v'a făcut-o istoria, Armata Marelui Reich şi neîntrecutul ei comandant Adolf Hitler.

OSTAŞI,

Inainte.
Să luptăţi pentru gloria Neamului;
Să muriţi pentru vatra părinţilor şi a copiilor voştri;
Să cinstiţi prin vitejia voastră amintirea lui Mihai Vodă şi a lui Ştefan-Cel-Mare, a martirilor şi eroilor căzuţi în pământul veşniciei noastre cu gândul ţintă la Dumnezeu;
Să luptaţi pentru desrobirea fraţilor noştri, a Basarabiei şi Bucovinei, pentru cinstirea bisericilor, a vieţii şi căminurilor batjocorite de păgânii cotropitori;
Să luptaţi pentru a ne răzbuna umilirea şi dreptatea.
V'o cere Neamul, Regele şi Generalul Vostru.

OSTAŞI,

Izbânda va fi a noastră.
La luptă.
Cu Dumnezeu înainte!

Comandant de căpetenie al Armatei,
GENERAL ION ANTONESCU

5

Ordinul de zi al Generalului Ion Antonescu adresat Armatei Române la 22 iunie 1941.

Dezarmarea unor militari români de către sovietici în iunie 1940.

Defilarea armatei sovietice în Chişinău la 4 iulie 1940.

PARTEA A III-A

DREPTURILE ISTORICE ŞI CONCEPTUL DE UNITATE NAȚIONALĂ LA ROMÂNI

IDEEA DE UNITATE NAȚIONALĂ ÎN GÂNDIREA ROMÂNĂ MODERNĂ

Alexandru Stănciulescu-Bârda

Poporul român are o existență de aproape două mii de ani. Situat mereu între mari imperii ale lumii, sfârtecat adesea de granițe vremelnice, el a luptat cu eroism pentru a exista. Istoria sa zbuciumată este axată în jurul unei idei centrale, călăuzitoare: **unitatea**. Toate marile evenimente istorice la care a fost părtaş sunt puse sub semnul aspirației către unitate. Conceptul de unitate a fost întotdeauna farul său călăuzitor prin veacuri.

În comunicarea de față urmărim cum această idee s-a zămislit şi a evoluat în gândirea marilor corifei ai neamului românesc din cele mai vechi timpuri până la realizarea Marii Uniri naționale din 1918. Urmărim, de asemenea, cum s-a tradus în faptă ideea de unitate în marile momente de cumpănă ale neamului. În contextul acestor aspirații majore îşi aduce din plin contribuția şi Biserica Ortodoxă Română, atât în plan ideologic, cât şi în mod practic.

Conceptul de unitate națională a fost, este şi va fi o permanență istorică majoră a neamului românesc, iar Biserica Ortodoxă joacă un rol important în realizarea acestui deziderat.

Unitate – Concepții – Biserică

Poporul român a păstrat întotdeauna trează conştiința unității sale. Nu l-au împiedecat întru aceasta nici munții, nici râurile, nici granițele politice efemere, nici stăpânirile. Armele şi hotarele, grănicerii şi temnițele nu au fost suficiente piedici în drumul dezvoltării sale unitare şi, implicit, a conştiinței propriei sale unități. De la ciobanii călători dintr-o parte într-alta a Carpaților, de la iobagii fugiți pentru o viață mai omenească, de la pribegii ce-şi luau lumea în cap de groaza robiilor, de la misionarii fără nume, care treceau noaptea munții pe cărări numai de ei ştiute cu sacii cu cărți tipărite în mânăstirile din Țara Românească şi Moldova ca să le ducă în bisericile şi mânăstirile din Transilvania, până la intelectualii şi oamenii politici, ideea frățietății şi a originii comune a românilor de pretutindeni a constituit o permanență incontestabilă a conştiinței şi istoriei româneşti. Limba, religia, obiceiurile, muzica, dansul, portul, cartea şi toate celelalte asemenea au menținut trează această permanență a spiritualității româneşti[1].

[1] Tema unirii tuturor românilor într-un singur stat a constituit dintotdeauna o prioritate în gândirea şi scrierile intelectualilor români în general şi mai ales ale cronicarilor şi istoricilor. Socotim că este locul să amintim, foarte selectiv, câteva din astfel de lucrări, ele fiind doar o succintă orientare în domeniu: N. Adăniloae, *Formation of the Rumanian National State,* Bucarest, Meridiane Publishing Hause, 1965, 104 p.; Id., „Independența în gândirea şi acțiunea făuritorilor Unirii Principatelor”, în vol. *Unirea Principatelor şi puterile europene*, Bucureşti, Editura Academiei, 1984, pp. 225-247; Id., *Aspecte mai puțin cunoscute ale unității culturale româneşti în perioada 1859-1877*, în „Studii şi Articole de Istorie”, Bucureşti, LIII-LIV

Ideea de unitate a românilor nu-şi are începuturile în epoca modernă, ci cu multe veacuri înainte. În epoca modernă se înfăptuieşte şi se desăvârşeşte politic. Tocmai de aceea nu se poate aborda subiectul fără o referire, chiar şi sumară, la epoca precedentă, medievală. Numai aşa, credem noi, se va putea înţelege mai bine că ideea de unitate

---

(1986), pp. 51-58; Dan Berindei, *L'Union des Principautés Roumaines*, Bucureşti, Editura Academiei, 1967, 226 p.; Id., „Constituirea statului naţional român în context european", în vol. *Cuza Vodă. In memoriam*, Iaşi, Editura Junimea, 1973, pp. 113-146; Id., *Epoca Unirii*, Bucureşti, Editura Academiei, 1979, 272 p.; Id., *Cultura naţională română modernă*, Bucureşti, 1986; Vasile Netea, *Les Roumains de Transylvanie et l'Union des Principautés*, în „Revue Roumaine Hist.", Bucarest, V (1966), nr. 1, pp. 65-75; Andrei Oţetea, *Unirea Principatelor Române*, în „Studii. Rev. Ist.", XIX (1966), nr. 1, pp. 5-16; Pr. Prof. Dr. Mircea Păcurariu, *Atitudinea slujitorilor Bisericii Ortodoxe Române faţă de actul Unirii Principatelor*, în „Biserica Ortodoxă Română", LXXXV (1967), nr. 5 (mai), pp. 73-94; Id., *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, Bucureşti, Editura Institutului Biblic şi de Misiune, vol. III, 1981, 590 p.; P.P. Panaitescu, *Unirea Principatelor*, în „Romanoslavica", V (1962), nr. 5, pp. 71-84; Radu Pantazi, *Unirea reflectată în ideologia epocii*, în „Revista de Filozofie", XIII (1966), nr. 1, pp. 13-18; Ştefan Pascu, *L'importance historique de l'Union des Principautés Roumaines*, în „Studia Hist.", XI (1966), fasc. 2, pp. 13-33; Pr. S. Porcescu, *Clerici ortodocşi din Moldova, luptători pentru Unirea Ţărilor Române*, în „Mitropolia Moldovei şi Sucevei", XXXV (1959), nr. 1-2 (ian.-febr.), pp. 37-49; Id., *Contribuţia clerului ortodox român la înfăptuirea unirii Principatelor*, în „Mitropolia Moldovei şi Sucevei", LV (1979), nr. 1-2 (ian.-febr.), pp.12-29; Id., *Contribuţii ale clericilor Bisericii strămoşeşti la înfăptuirea unirii românilor*, în „Mitropolia Moldovei şi Sucevei", LX(1984), nr. 1-3 (ian.-mart.), pp. 12-37; vol. *Studii privind Unirea Principatelor* (sub redac. A. Oţetea), Bucureşti, Editura Academiei, 1960, 544 p.; I. Vântu şi G. G. Florescu, *Unirea Principatelor în lumina actelor fundamentale şi constituţionale*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1965, 327 p.; Vasile Curticăpeanu, *Epoca lui Cuza Vodă*, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1973, 208 p.; C.C. Giurescu, „Unirea Principatelor, prolog al independenţei", în vol. *Independenţa României*, Bucureşti, Editura Academiei, 1977, pp. 101-113; Nicu D. Octavian, *Ideea de unitate naţională şi adeziunea clerului din Ţara Românească la lupta pentru înfăptuirea marelui act de la 24 ianuarie 1859*, în „Glasul Bisericii", XXXVIII (1979), nr. 1-2 (ian.-febr.), pp. 92-108; Gh. Platon, *Lupta românilor pentru unitate naţională 1855-1859. Ecouri din presa europeană (1855-1859)*, Iaşi, Editura Junimea, 1974, 347 p.; Id., *1859. The Union of the Romanian Principalities*, Bucharest, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1978, 86 p.; Id., *Unirea Principatelor Române*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1984, 92 p.; D. Vitcu, *Diplomaţii Unirii*, Bucureşti, Editura Academiei, 1979, 256 p.; Al. Zub, *Ecouri externe ale Unirii Principatelor*, în „Ziridava", VII (1977), pp. 13-21; Id., „Unirea Principatelor – moment crucial în procesul făuririi statului naţional român", în vol. *Naţiune, suveranitate, independenţă*, Bucureşti, 1977, pp. 360-370; Pr. D. Hriţcu, *Arhimandritul Neofit Scriban, fruntaş unionist şi poet al Unirii*, în „Mitropolia Moldovei şi Sucevei", LVIII (1982), nr. 1-2 (ian.-febr.), pp. 6-14; D. Hurezeanu, *Formarea statului modern român (1859) în context european*, în „Mem. Secţ. Ştiinţ. Ist. a Acad. Rom.", Bucureşti, VII (1982), pp. 39-57; Mitrop. Nestor Vornicescu, *„Unde-i turma, acolo-i şi păstorul". Participarea mitropolitului Moldovei, Sofronie Miclescu, la înfăptuirea Unirii Principatelor*, în „Mitropolia Olteniei", XXXVI (1984), nr. 1-2 (ian.-febr.), pp. 9-38 şi în „Biserica Ortodoxă Română", CIV (1984), nr. 9-10 (sept.-oct.), pp. 83-108, cât şi volum separat cu acest titlu, publicat la Craiova, Editura Mitropoliei Olteniei, 1984, 160 p; Id., *Vechimea şi neatârnarea Mitropoliei Moldovei în epoca înfăptuirii Unirii din 1859*, în „Teologie şi Viaţă", Iaşi, III (1993), nr. 8-10 (aug.-oct.), pp. 147-162; *Românii la 1859. Unirea Principatelor Române în conştiinţa europeană* (sub coord. I. Ardeleanu şi colab.), Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1984, 2 vol.; Gheorghe Vasilescu, *Unirea Principatelor. Participarea clerului ortodox la înfăptuirea actului unirii*, în „Biserica Ortodoxă Română", XCVII (1979), nr. 1-2 (ian.-febr.), pp. 212-245; Pr. Prof. Alexandru D. Ciurea, *Unirea Principatelor Române*, în „Glasul Bisericii", XLIII (1984), nr. 1-2 (ian.-febr.), pp. 107-115; Dumitru Vitcu, *Diplomats of the Union*, Bucureşti, Editura Academiei, 1989, 176 p.; Marius Alex. Istina, *Episcopul Melchisedec Ştefănescu şi Unirea din 1859*, în „Carpica", Bacău, XXVI (1997), nr. 2, pp. 89-96, Ştefan Ştefănescu, *Unirea – idee structurantă a istoriei românilor*, în „Academica", Bucureşti, IX/1999), nr. 4, p. 5; Alexandru Dobre, *Idealul unităţii naţionale în cultura română*, Bucureşti, 1988 ş.a.

reprezintă armătura trainică, dintotdeauna, coloana vertebrală şi în acelaşi timp coloana infinită a istoriei românilor.

Ideea de unitate politică a tuturor românilor din Principate a constituit o consecință a etnogenezei[2] şi în acelaşi timp un testament al străbunilor păstrat din generație în generație[3]. Neagoe Basarab, Constantin Cantacuzino, Grigorie Ureche, Miron Costin, Dimitrie Cantemir, Dosoftei, Antim Ivireanul, Varlaam, Simion Ştefan, Chesarie al Râmnicului şi mulți, mulți alți cărturari români, alături de voievozi şi oameni politici, precum Basarab I, Mircea cel Bătrân, Ştefan cel Mare, Mihai Viteazul, Constantin Brâncoveanul, Horia şi Tudor Vladimirescu sunt doar câțiva dintre cei care, prin jertfa şi visarea vieții lor, ne-au lăsat pagini de înălțătoare atitudine în istoria neamului, care vorbesc de idealul de unitate a tuturor românilor.

Preluând vechiul proverb românesc – „Unirea face puterea” –, cărturarii vor accentua mereu asupra necesității unității spirituale şi politice a românilor, ca o consecință incontestabilă a puterii statale. Uneori îndemnuri categorice, alteori fabule şi aluzii ironice, încearcă să convingă de acest adevăr evident: „Pe leu l-au mâncat păsările cele mici unite între ele”[4]; „Zece gâşte unite biruiesc un câine”[5], ba chiar şi turma de oi, dacă se uneşte, poate să se apere de lup, în timp ce „lupul face ce voieşte,/ Când unirea le lipseşte”[6]. Sunt aluzii evidente la situația Principatelor Române în contextul politic internațional al vremii. Cu mai multă claritate, însă, exprima acest adevăr Naum Râmniceanu[7], care, făcând apel la experiențele istorice, deduce că statele numai „Prin această sfântă legătură a unirii s-au apărat de toată bântuirea străină şi s-au înălțat la mare putere şi slavă”[8]. Ideea o formulase şi Dimitrie Cantemir într-un mod mai filozofic[9], iar mai târziu avea s-o generalizeze Gheorghe Asachi[10].

În situația concretă a Principatelor Române, unirea politică nu viza doar realizarea unui stat puternic sub aspect strategic, ci devenea, implicit, un efect al frățietății etnogenetice. Departe de a ținti spre un stat unitar militarizat, gânditorul medieval român vedea în fond unitatea „ca un prieteşug şi dragoste de obşte”[11]. Prin această „frățietate” a românului cu ceilalți membrii ai societății româneşti, indiferent de apartenența statală

---

[2] D. Cantemir, *Opere complete*, Bucureşti, Editura Academiei,1973, vol. IV, p. 135.

[3] Vezi în acest sens Naum Râmniceanu, „Tratat important”, cf. vol. *Antologia gândirii româneşti, sec. XV-XIX*, Bucureşti, Editura Politică, 1967, p. 163; Dimitrie Țichindeal, *Fabule şi moralnice învățături*, Timişoara, Editura Facla, 1975, p. 128; Barbu Paris Mumuleanu, *Scrieri*, Bucureşti, Editura Minerva, 1971, p. 171.

[4] Miron Costin, *Opere*, Bucureşti, Editura pentru literatură, 1965, p. 107.

[5] Anton Pann, *De la lume adunate şi iarăşi la lume date*, ediție îngrijită de Al. Stănciulescu-Bârda, Bucureşti, Editura Albatros, 1976, p. 146.

[6] „Cronica anonimă despre domnia lui Mavrogheni”, cf. vol. *Cronici şi povestiri româneşti (sec. XVII-XVIII)*, Bucureşti, Editura Academiei, 1967, p. 231.

[7] Naum Râmniceanu, *op. cit.*, pp. 162-163.

[8] *Ibidem*.

[9] D. Cantemir, *op. cit.*, p. 102, 116.

[10] Gh. Asachi, *Opere*, Bucureşti, Editura Minerva, vol. I, 1973, p. 282.

[11] Iordache Golescu, *Proverbe comentate*, Bucureşti, Editura Albatros, 1973, p. 270. Ideea o preia mai târziu Vasile Pogor (Vezi V. Pogor, „O satiră veche”, în vol. *Glasurile Patriei*, Bucureşti, Editura Minerva, 1972, p. 31).

şi etnică, se sublinia de fapt trăsătura profundă a sentimentului patriotic: „Fiţi dar uniţi într-o glăsuire şi statornici întru toate spre folosul patriei, că voi sunteţi patria”[12].

Ideologia medievală românească are o logică directoare în înlănţuirea ei. Unitatea politică bazată pe considerente puternice etnogenetice, pe comunitatea de limbă, religie, tradiţii şi concepţii, pe aceea de „frăţietate” plină de patriotism şi dăruire de sine în folosul neamului, constituia premiza sigură a realizării unui stat puternic, capabil să-şi ia în mâini propriile sale destine. Germinal, ideea independenţei statale era exprimată convingător: „Că dacă nu vă veţi prinde de mână,/ Păşiri iubind şi-mperechere,/ Asupri-vă-va limbă străină/ Şi veţi fi pieriţi fără scăpare,/ Nici veţi mai face-un neam pe lume/ Şi veţi fi fără tată şi mume”[13]. Un stat unitar şi independent este un stat maturizat sub aspect politic, „căci o soţietate în veci nu e întreagă,/ Cât de un gând şi cuget nu sunt cei ce-o încheagă”[14]. „De la unirea-idee la unirea-realitate e un drum lung, plin de sacrificii şi de lupte. Un stat unitar şi independent, în care membrii săi au conştiinţa maturizată, se aseamănă cu un trup omenesc”[15].

Asemenea state ideale au toate şansele, pe plan internaţional, să contribuie la menţinerea păcii şi a bunei înţelegeri între state şi popoare, iar în interiorul lor să asigure bunăstarea şi fericirea membrilor lor. În această perspectivă, Dimitrie Ţichindeal exclama cu extaz: „Mărită naţie daco-românească în Banat, în Ţara Românească, în Moldova, în Ardeal, în Ţara Ungurească: când te vei lumina cu învăţătura, cu luminatele fapte bune, te vei uni, mai aleasă naţie nu va fi pe pământ înaintea ta de cum tu vei fi oculmit în tulpina în care ai căzut”[16].

Unirea politică trebuie să fie însă statornică şi definitivă[17]. Pentru aceasta trebuie ca membrii societăţii să facă totul pentru a elimina dintre ei discordiile, neînţelegerile de tot felul şi luptele politice care scindează sub aspect politico-social. Chiar şi cele mai puternice state şi imperii au căzut din cauza mai degrabă a luptelor şi dezbinărilor interne decât vrăjmaşilor externi. Unirea politică bazată pe interesele unei caste conducătoare, ale unui partid oarecare sau ale unei persoane oarecare este o unire[18] efemeră. Întregul popor trebuie să fie convins de necesitatea şi legitimitatea unităţii politice a statului din care face parte şi această unire trebuie să se traducă prin fapte menite să ducă la menţinerea unităţii, independenţei şi prosperităţii acelui stat. „Neunirea fraţilor îi atinge şi întru ruşine îi cufundă, iar fericita sloagă şi înţelepciune îi înalţă şi-l preamăresc”[19].

În concluzie, gânditorul medieval român preia conceptul de unitate politică a tuturor românilor din Principate din ideologia populară, îi îmbogăţeşte conţinutul şi îl ridică la nivel de directivă călăuzitoare în dezvoltarea istorică a românilor. Condiţiile socio-politice, în care se exprimă şi-şi desfăşoară activitatea, nu-i permit acestui gândi-

---

[12] Naum Râmniceanu, *op. cit.*, pp. 160-161.

[13] I. Budai-Deleanu, *Opere*, Bucureşti, Editura pentru literatură, vol. I, 1969, p. 20.

[14] Al. Donici, *Fabule*, Bucureşti, Editura Tineretului, 1960, p. 131.

[15] Vezi Naum Râmniceanu, *op. cit.*, pp. 161-163 şi D. Ţichindeal, *op. cit.*, p. 67.

[16] D. Ţichindeal, *op. cit.*, p. 13 şi *Coloana Infinitului* (ed. Al. Stănciulescu-Bârda), Bucureşti, Editura Albatros, vol. I, 1982, p. 241.

[17] N. Râmniceanu, *op. cit.*, p. 160.

[18] A se vedea nota 1.

[19] D. Ţichindeal, *op. cit.*, p. 44.

tor să ridice conceptul de unitate la nivel de stindard ideologic în mod „oficial”. Conceptul există însă, puternic înrădăcinat, dar este exprimat în scrieri timid, alegoric. Aceasta nu însemna o lipsă de maturizare ideologică. Dimpotrivă. Dacă avem în vedere numeroasele încercări strategice şi diplomatice de a realiza unitatea politico-administrativă a tuturor românilor, dacă avem în vedere chiar realizarea acesteia în vremea lui Mihai Viteazul, sau producţiile folclorice de epocă, atâtea câte s-au păstrat, ne putem da seama cu uşurinţă că ideea de unitate era destul de matură. Visul realizării vechii Dacii a fost o permanenţă în viaţa politică şi-n ideologia medievală românească. Ea nu s-a format însă de la tribună, ci a trebuit să se exprime ca o politică „ilegalistă” în contextul vremii. Afirmaţiile celor câtiva gânditori care au avut curajul să exprime în scrierile lor convingerile proprii şi aspiraţiile profunde ale unui întreg popor privitoare la Unire erau de fapt afirmaţii „necenzurate”, acte de curaj şi eroism la vremea lor. Ele atestau o realitate de care era conştientă întreaga suflare românească, dar care era împiedecată de contextul politic intern şi extern să se manifeste în libertate.

*

* *

Ideologia modernă românească este net superioară celei medievale. În vremea sa, înţelegând perioada cuprinsă aproximativ între anii 1840-1918, cu rădăcini adânc înfipte în evenimentele de la 1821, ideea unităţii naţionale, maturizată în veacurile anterioare, îşi găseşte terenul prielnic să-şi dea roadele. Deschiderea largă spre Occident, ridicarea unei pături de tineri intelectuali convinşi de ideile mari, reformatoare, care se vehiculau în Europa veacului al XIX-lea, contextul politic intern şi extern, permit nu numai afirmarea ideii, ci şi realizarea sa practică. În mai puţin de un veac asistăm, istoric vorbind, la o revoluţie românească continuă, o revoluţie în care se răstoarnă vechile edificii feudale depăşite, se realizează două acte politice majore, care au fundamentat România Mare, se câştigă independenţa naţională, se spală întreg pământul românesc cu lacrimi şi sânge în Primul Război Mondial. Energii nebănuite au izvorât vulcanic din sufletul şi braţele poporului român ca-ntr-un miracol al lumii. Nu se poate vorbi însă de această „redeşteptare” sau „renaştere” naţională, fără a se vorbi de mentorii, ideologii, cărturarii acestei vremi, care au constituit în realitate nu numai expresia voinţei şi gândirii maselor, ci şi înşişi făclierii lor[20].

[20] Despre desăvârşirea statului naţional şi unitar român de la 1918 s-a scris foarte mult în istoriografia românească. Menţionăm şi aici, tot foarte selectiv, lucrări de referinţă în domeniu: L. Boicu, *Unirea cea mare. 1918-1968*, în „Anuar. Inst. Ist. Arheol.”, Iaşi, V (1968), pp. 5-9; I. Clopoţel, *Crâmpeie din lupta bănăţenilor pentru unitatea naţională în 1918-1919*, în „Mitropolia Banatului”, XVIII (1968), nr. 1-3 (ian.-mart.), pp. 56-64; Miron Constantinescu, Ştefan Pascu, L. Bányai, *Desăvârşirea unificării statului naţional român. Unirea Transilvaniei cu vechea Românie*, Bucureşti, Editura Academiei, 1968, 522 p.; Aurora Dolga, *Contribuţia românilor bănăţeni la Unirea din 1918*, în „Anuarul Inst. Ist.”, Cluj, XI (1968), pp. 59 - 71; Pr. Gheorghe Liţiu, *Rugăciunea de la Alba Iulia*, în „Mitropolia Banatului”, XVIII (1968), nr. 10-12 (oct.-dec.), pp. 683-688; A. Loghin, *Un moment de mare însemnătate în istoria poporului român – desăvârşirea unităţii naţionale*, în „Anal. Stiinţ. Univ. „Al. I. Cuza”. Ist. Filol.”, Iaşi, XIV, 1968, pp. I-VIII; William Marin şi colab., *Unirea Banatului cu România*, Timişoara, 1968, 302 p.; V. Netea, *L'Union de la Transylvanie avec la Roumnie*, Bucarest, Editura Meridiane, 1968, 67 p.; Id., *O zi din istoria Transilvaniei, 1 decembrie 1918*, Bucureşti, Editura Albatros, 1970, 208 p.; Şt. Pascu, *Adunarea de la Alba Iulia, 1 decembrie 1918*, Bucureşti, Editura Academiei, 1968; Id., *Făurirea statului naţional unitar român*,

Ideologia modernă românească nu face abstracţie de realizările vremurilor precedente. Dimpotrivă. Cu un orizont mai larg, cu o convingere mai puternică, intelectualii moderni continuă edificiul predecesorilor lor şi se ancorează profund în trunchiul spiritualităţii româneşti, fapt care le dă perenitate ideologică, forţă de convingere şi aderenţă la mase. Gânditorii moderni români sunt convinşi de permanenţa socio-istorică a ideii şi luptei pentru unitate a poporului român din toate locurile şi din toate timpurile. „Vorba unire e azi în toate inimile. Toţi o voim”[21]. Aşa fusese întotdeauna, constată I. Ghica, „că unirea a fost ţelul cel mai dorit al lor; de la descălecătoare şi până astăzi, ea a germinat nu numai în spiritul bărbaţilor acelora care au îndrăznit a cugeta glorie şi mărire pentru poporul român, dar chiar şi în spiritele acelora care nu s-au suit cu gândul decât până la conservarea gintei. Ori de câte ori viitorul a surâs României, fiii ei nu au lipsit de a aspira către Unire”[22]. Convingerea aceasta a unităţii se baza pe etnogeneza românească, pe descendenţa din Roma eternă şi pe faptul că numai realizarea unităţii naţionale putea fi „lecuire”[23]. Imaginea unei Dacii libere, a unei Românii complete obseda conştiinţele româneşti cu mult înainte de

---

Bucureşti, Editura Academiei, 1983, 2 vol.; I. D. Suciu, *Banatul şi unirea din 1918*, în „Studii. Rev. Ist.”, XXI(1968), nr. 6, pp. 1089-1104; Pr. Prof. D. Călugăr, *Unirea Transilvaniei cu România oglindită în paginile ziarului „Telegraful Român”*, în „Mitropolia Ardealului”, an. XV (1970), nr. 7-8 (iul.-aug.), pp. 510-515; vol. *Romania 1918, L'unione della Transilvania con Romania*, Roma, 1973, 680 p.; Pr. Prof. I. Floca, *Formarea statului naţional unitar român*, în „Mitropolia Ardealului”, an. XXIII(1978), nr. 10-12 (oct.-dec.), pp. 790-797; C. C. Giurescu, *The Making of the Roumanian National Unitary State*, Bucarest, Editura Meridiane, 1975, 175 p.; Pr. Prof. Dr. Mircea Păcurariu, *Contribuţia Bisericii la realizarea actului unirii de la 1 decembrie 1918*, în „Biserica Ortodoxă Română”, XC (1978), nr. 11-12 (nov.-dec.), pp. 1250-1263; vol. *Marea Unire a românilor în izvoare narative* (ed. Stelian Neagoe), Bucureşti, Editura Eminescu, 1984, 788 p.; *1918 la români. Desăvârşirea unităţii naţional – statale a poporului roman* (colectiv, coord. I. Ardeleanu), Bucureşti, 1986, 9 vol. 1985-1989; vol. *Cartea Neamului. Marea Unire din 1918. Documente istorice* (colectiv coord. V. Arimia), Bucureşti, Editura Globus, 1993, 288 p.; Pr. Al. Stănciulescu-Bârda, *Un manuscris inedit al teologului Onisifor Ghibu privitor la Marea Adunare de la Alba Iulia – 1 decembrie 1918*, în „Biserica ortodoxă Română”, CVII(1989), nr. 11-12 (nov.-dec.), pp. 31-50; Vl. Trebici, *Unirea Bucovinei cu România*, în „Analele Bucovinei”, Suceava, I (1994), nr. 1, pp. 15-21; Mihai Adauge, Eugenia Danu, Valeriu Popovici, *Mişcarea naţională din Basarabia. Cronica evenimentelor din anii 1917-1918*, Chişinău, Editura Civitas, 1998, 103 p.; N. Adăniloaie, *Unirea Basarabiei cu România*, în „Studii şi Articole de istorie”, Bucureşti, 1995, pp. 5-26; vol. *Armata română şi Marea Unire*, Cluj-Napoca, Editura Daco-Press, 1993, 384 p.; Dan Berindei, *Unirea Basarabiei cu România*, în „Memoriile Secţiei de Ştiinţe Istorice ale Academiei Române”, XVIII (1993), p. 7-11; Dan Berindei, Anatol Petrencu, *Basarabia - 80 de ani de la unirea cu România*, în „Academica”, VIII (1998), nr. 6, pp. 1-17; Mihai Cimpoi, *Rolul intelectualităţii basarabene în Marea Unire*, în „Academica”, Bucureşti, IX (1999), nr. 3, p. 5; Ştefan Ciobanu, *Unirea Basarabiei. Studiu şi documente cu privire la mişcarea naţională din Basarabia în anii 1917-1918*, Chişinău, 1993, 332 p.; Gheorghe Cojocaru, *Sfatul Ţării*, Chişinău, Editura Civitas, 1998, 176 p.; Iurie Colesnic, *Sfatul Ţării*, Chişinău, Editura Museum, 1998, 352 p.; Vasile Dudaş, *Voluntarii Marii Uniri*, Timişoara, Editura Augusta, 1996, 225 p.; Radu Economu, *Unirea Bucovinei, 1918*, Bucureşti, Editura Fundaţiei Culturale Române, 1994, 196 p.; Viorica Moisiuc, *Basarabia, Bucovina, Transilvania. Unirea din 1918. Documentar*, Bucureşti, 1996, 629 p.; Anton Moraru, Ion Negrei, *Anul 1918. Ora astrală a neamului românesc*, Chişinău, Editura Civitas, 1998, 223 p.; Ion Ţurcanu, *Şansele ideii unităţii naţionale în Basarabia în ajunul Unirii*, în „Revista de istorie a Moldovei”, Chişinău, 1993, 3, pp. 3-9; Id., *Unirea Basarabiei cu România 1918. Preludii, premise, realizări*, Chişinău, Tipografia Centrală, 1998, 359 p. şi multe altele.

[21] Nicolae Bălcescu, *Opere alese*, Bucureşti, ESPLA, vol. I, 1960, p. 249.

[22] I. Ghica, *Opere*, Bucureşti, Editura Minerva, vol. II, 1970, p. 26.

[23] Gr. Alexandrescu, *Opere*, Bucureşti, Editura Minerva, vol. I, 1972, p. 178.

realizarea practică a acestui măreț ideal. Ea „nu este o idee numai în capetele câtorva români prea înaintați; nu este o idee ieşită din zbaterile de la '48 încoace; ea a fost sentimentul național în toate părțile României, de când istoria a început a ne spune câte ceva despre Dacia"[24]. România însăşi, despărțită politic în state, era în realitate un adevărat „atom", după cum afirma Cezar Bolliac. Unirea era nu numai visul dintotdeauna al unui gânditor progresist ca I. Heliade-Rădulescu[25], sau al altor mari bărbați ai României[26], ci şi al poporului. Această permanență nu putea avea alt sens decât împlinirea ei[27]. Numai prin unitate națională vedea Mihail Kogălniceanu[28] posibilă consolidarea naționalității românilor, fapt care le da demnitate, putere şi mijloace suficiente pentru a-şi împlini misiunea pe pământ. Acest liman a determinat numeroşi gânditori, cărturari, oameni politici, de litere şi de artă să-şi închine întreaga viață şi activitate deziderатului național sacru. Ei auzeau, la îndemnul convingător al lui Kogălniceanu[29], inima, glasul şi interesul poporului român, care striga din străfunduri neîncetat: Unire.

În preajma Unirii de la 1859, conştiința unității naționale era prea puternică în ideologia poporului şi intelectualității româneşti din toate Principatele Române. Era aşa-numita „stare de spirit", cum ar fi spus Nicolae Iorga, generatoare de memorabile fenomene istorice. Era o dorință vie, logică şi legitimă a majorității românilor. Tocmai de aceea, după înfăptuirea actului de la 1859, Mihail Kogălniceanu afirma cu tărie de la tribuna parlamentului României: „Unirea, domnilor, eu nu recunosc nimănui dreptul să zică că Unirea e actul său individual, proprietatea sa exclusivă. Unirea e actul energic al întregii națiuni române, e marea noastră conquistă"[30].

Tocmai că fusese o permanență izvorâtă din adâncuri, ideea de unitate a devenit mai arzătoare după 1859. Ea viza întregirea României, în ciuda oricăror opreliști interne şi externe, care i se puneau în cale. „Unirea tuturor românilor este un ideal şi o țintă la care românii vor aspira întotdeauna, în orice timpuri şi în orice împrejurări, indiferent de cum va fi constelația lor viitoare, indiferent cum li se va desfăşura soarta în viitor"[31]. Împlinirea ei însemna de fapt împlinirea politică a României, fapt realizat în acel memorabil 1918. Acesta a fost scopul tuturor românilor sub aspect politic, cultural, economic, administrativ şi național. Această realizare de la 1918 a devenit o dată mai mult forța cu care se poate impune voința unanimă a unui popor întreg, indiferent dacă împlinirea trece peste veacuri sau peste munți. Este ceea ce spune G. Barițiu: „Unirea şi unimea națională sunt lucruri mari, importante, care nu cer mai mult decât voința tare de a fi şi de a rămâne un singur popor: domnitorul, aristocratul, preotul, ostaşul, plugarul, meseriaşul, bărbatul, femeia, bătrânul, junele, pruncul, toți naționalii, toți frați vorbitori ai unei limbi păstrate din străbuni şi veacuri, toți fii ai unui popor păzitor de legile morale,

[24] C. Bolliac, *Unitatea României*, în „Republica Română", Bruxelles, 1853, nr. 2, pp. 289-292.
[25] I. Heliade-Rădulescu, *Scrisori şi acte*, Bucureşti, Editura Minerva, 1972, p. 153.
[26] M. Kgălniceanu, *Opere*, Bucureşti, Editura Academiei, vol. I, 1974, p. 233.
[27] I. Heliade-Rădulescu, cf. „Curierul românesc", 1839, nr. 133, 22 august.
[28] M. Kogălniceanu, *op. cit.*, p. 234.
[29] Id., *Texte social-politice alese*, Bucureşti, Editura Politică, 1967, p. 202.
[30] Id., *Discurs în Adunarea României*, în „Monitorul Oficial", supliment, 1863, nr. 56.
[31] Gh. Grigorovici, cf. Vasile Netea, *O zi din istoria Transilvaniei*, Bucureşti, Editura Albatros, 1967, p. 606.

înflăcărat de libertatea patriei, iubitor al semenului său, suferitor al străinului până unde sufere independenţa naţională”[32].

Desigur că întrebarea firească ce revine pe buzele fiecăruia este aceasta: de ce conceptul de unitate naţională a constituit o permanenţă atât de arzătoare prin veacuri în istoria poporului român? În concepţia modernă românească această întrebare îşi găseşte răspuns cu prisosinţă. De aceea subliniem câteva dintre dimensiunile pe care le încheagă perspectiva realizării practice a **conceptului** de unitate naţională în ideologia modernă.

1. Unirea – condiţie a existenţei naţionale. Nicolae Bălcescu, cărturar, vizionar convins, considera „unirea naţională drept singurul principiu de mântuire pentru noi”[33]. Aceasta fusese, constata el, şi convingerea politică a părinţilor noştri în luptele lor eroice, garanţia şi pecetea martiriului lor. De aici şi concluzia logică şi necesară că numai unirea constituie salvarea patriei comune. Prin puterea pe care o câştigă naţiunea unită, politica internă şi externă a acelei naţiuni se transformă structural, iar prezentul şi viitorul devin trepte evolutive ale vieţii naţionale. Ideea era continuată de G. Bariţiu şi alţii. Mai mult decât atât, după afirmaţia lui Mihail Kogălniceanu, unirea era „cheia boltei fără care s-ar prăbuşi edifiţiul naţional”[34], ceea ce conducea la concluzia lui Dimitrie Cantacuzino că „numai în unire este asigurat viitorul ţărilor române”[35]. Ca o sinteză a acestor convingeri erau versurile lui C.D. Aricescu: „Unire, tu eşti farul pe marea tulburată,/ Şi portul şi busola pentru naufragiat”[36]. Gheorghe Petrescu atrăgea atenţia, încă din l86l, că adevărata unire nu se poate însă împlini decât atunci când este bazată pe legătura trainică a tuturor în jurul unei singure valori: naţiunea[37]. De necesitatea unirii naţionale erau conştienţi, mai cu seamă în secolul al XIX-lea, toţi românii de bună-credinţă, doritori de conservarea şi prosperitatea elementului naţional românesc. Fără unitate, românii „nu şi-ar putea apăra viaţa şi libertatea în contra nemernicilor interni şi externi, nu şi-ar putea recâştiga libertatea şi drepturile pierdute, nici s-ar putea regenera; aceste scopuri se pot ajunge printr-o concentrare de puteri, care este rezultatul unirii”[38].

---

[32] Gh. Bariţiu, cf. Mihai Stoian, *Procesul unui proces*, Bucureşti, Editura Cartea Românească, 1978, p. 606.

[33] N. Bălcescu, *Opere*, vol. IV, Bucureşti, Editura Academiei, p. 35.

[34] M. Kogălnicenu, „Dorinţele partidei naţionale în Moldova”, cf. C. Bodea, *1848 la români. O istorie în date şi mărturii*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, vol. II, 1982, p. 662. D. Brătianu continua această idee: *„Unirea este singura temelie statornică a edificiului viitorului nostru; fără dânsa, orice se va clădi se va clădi pe nisip”* (D. Brătianu, în „Steaua Dunării”, 1856, nr. 38, 26 iunie). De aceeaşi convingere erau şi mulţi alţi ideologi ai generaţiilor paşoptiste şi unioniste. Ei erau convinşi, după expresia lui Alexandru Papadopol-Calimah, că *„Unirea e singura noastră mântuire”* (*Unirea*, în „Zimbrul”, 1856, nr. 1856, nr. 126, 13 iunie).

[35] Arh. Stat. Buc., Achiziţii noi, MMMX/24. C. A. Rosetti era categoric în această privinţă: *„A despărţi pentru a-mpărţi este deviza inimicilor noştri; a se uni spre a putea este credinţa noastră”* (C. A. Rosetti, *Către alegători*, în „Românul”, 1857, nr. 8, 3/15 septembrie).

[36] C.D. Aricescu, „Unirea”, în vol. *Glasurile Patriei*, Bucureşti, Editura Minerva, 1972, p. 105. C. Negri spunea: *„Unirea, sfânta Unire,/ Cu-ndoite mari tării-/ Ea ne-ar scăpa de pieire/ Şi ne-ar face din morţi vii”*/ (C. Negri, *Scrieri*, vol. I, Bucureşti, Editura pentru literatură, 1966, p. 39).

[37] G. Petrescu, *Iaşi, 9 martie*, în „Dacia”, I (1861), nr. 1 (9 martie).

[38] G. Bărnuţiu, cf. vol. *Gândirea social-politică antimonarhică şi republicană din România*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1979, p. 93. Episcopul Melchisedec Ştefănescu îndemna stăruitor: *„Dacă aveţi simţ naţional, iubire de patrie şi dorinţă de folosul vostru propriu, apoi înfioraţi-vă*

Cumpăna veacului al XIX-lea, cu vremile sale atât de frământate, făcea mai necesară decât oricând unirea românilor, condiție sine qua non a existenței lor ca popor. Este tocmai ceea ce exprima G. Baronzi sub forma unei dileme-alarmă: „Este timp ca să alegem sau o viață glorioasă,/ Ce unirea ne-o promite,/ Sau o moarte rușinoasă/ În cenușa țării noastre/ Cu toții a ne cufunda”/[39]. Asemenea lui și alți poeți și oameni de condei modești s-au alăturat marilor personalități politice și culturale în procesul acesta uriaș de mobilizare a maselor. Am cita doar versurile lui A. Pelimon: „A românilor Unire/ Prin un fapt nemuritor/ A surâs ca o mărire/ Pentru-al țării viitor”/[40].

A. Panu afirma cu mândrie că „unirea e voința națională, un adevăr scris cu litere neșterse în istoria noastră și care va ține în inimile românilor și cât va ține și existența lor ca națiune”[41]. Asemenea afirmații erau foarte numeroase în anii de dinainte și de după Unirea din 1859[42]. Aceasta îl îndreptățea pe Alexandru Ioan Cuza să constate că „Unirea era singura stare politică ce putea să asigure viitorul nostru și să permită a da țării organizarea ce-o aștepta de atâta timp”[43]. Aceste prea justificate convingeri nu sunt specifice doar evenimentelor epocii de la 1859, ci și celor de la 1918. Încă din vremea Memorandum-ului și apoi prin întreaga activitate a Ligii Culturale pentru Unitatea Tuturor Românilor și a altor organizații și asociații politice și culturale s-a accentuat asupra rolului unității naționale în însăși existența națiunii. Desigur că materialul ar fi foarte bogat în acest sens, numai că el nu face altceva decât să reia, în formă nouă, ideile de bază ale înaintașilor din preajma evenimentelor de la 1859. Ilustrativ vom cita, totuși, afirmația lui I. Tălășescu, prin claritatea și preciziunea sa: „Numai prin unire și conlucrare comună vom putea scăpa existența neamului românesc”[44].

2. Unirea – condiție a puterii și progresului. În cele de mai sus subliniam legătura pe care ideologia modernă a avut-o cu cea medievală și, implicit, cu ideologia și concepția maselor populare despre lume și viață. Tocmai de aceea și în cercetarea conceptului de unitate vom întâlni dezvoltat în perspectivă nouă vechiul proverb românesc: „Unirea face puterea”. Nicolae Bălcescu[45], Gh. Asachi[46], V. Alecsandri[47], G.

---

de dezbinareşi alergați la unire” (Melchisedec Ștefănescu, cf. vol. *Acte și documente relative la Istoria Renascerei României*, București, vol. III, 1889, p. 620).

[39] G. Baronzi, „La România”, în vol. *Mărturii despre Unire*, București, Editura Tineretului, 1959, p. 88.

[40] A. Pelimon, *Citera în Carpați*, București, 1870, p. 58.

[41] A. Panu, în „Zimbrul și Vulturul”, 1858, nr. 9 (1 decembrie).

[42] *„Unirea Principatelor este dar voința vie și logică a marii majorități a românilor (...). Unirea Principatelor este singurul mod în stare de a consolida naționalitatea românilor, dea le da demnitate, putere și mijloace pentru a-și împlini misia lor”* („Steaua Dunării”, I, 1855, nr. 1, 1 oct.). Asemenea afirmații erau numeroase.

[43] Al.I. Cuza, cf. vol. *Culegere de texte pentru Istoria României*, București, Editura Didactică și Pedagogică, vol. I, 1977, p. 220.

[44] I. Tălășescu, cf. „Liga Română”, III (1898), nr. 5 (1 febr.), p.77.

[45] *„Unirea face puterea straturilor și prin urmare fericirea lor”. „Nu poate fi fericire fără libertate, nu poate fi libertate fără putere, și noi românii nu vom putea fi puternici până când nu ne vom uni cu toții într-unul și același corp politic”* (N. Bălcescu, *Opere alese*, vol. I, București, ESPLA, 1960, p. 21; Id., *Opere*, vol. IV, București, Editura Academiei, 1964, p. 35).

[46] *„Puterea stă-n unire”* (Gh. Asachi, *Opere*, vol. I, București, Editura Minerva, 1973, p. 282).

[47] *„Unde-i unul, nu-i putere/ La nevoi și la durere./Unde-s doi puterea crește/ Și dușmanul nu sporește”/* (V. Alecsandri, *Opere*, vol. I, București, Editura pentru literatură, 1966, p. 270).

Barițiu[48], A. Pumnul[49], C.A. Rosetti[50], G. Crețeanu[51], C.D. Aricescu[52], A. Bârseanu[53], D. Bolintineanu[54], I. Negruzzi[55], M. Kogălniceanu[56], G. Baronzi[57], N. Nicoleanu[58], A. Pelimon[59], A. Mureşanu[60], I.G. Vasilescu[61], R.V. Domşa[62], D. Rallet[63] şi mulți alții subliniază cu cele mai diferite prilejuri acest adevăr incontestabil. În ceea ce priveşte valoarea acestei axiome, raportat la condițiile concrete ale Principatelor Române, eram conştienți de ea nu numai noi românii, ci şi puterile europene. Aceasta poate explica şi

---

48 *„Ca să voieşti ceva, se cere unire, iar fără unire voința nu are tărie"; „Popoarele Europei pricep şi cunosc cum că tăria şi puterea unui popor, baza sa, politica sa de cumpănire, nădejdile sale, prezentul şi viitorul său zac în unirea națională"* (G. Barițiu, *Unele idei practice despre libertatea tiparului*, în „Foaie pentru minte", XI (1848), nr. 12 (22 mart.), p. 93; Id., *Naționalitatea*, în „Foaie pentru minte", an. VII (1884), nr. 51 (18 dec.).

49 *„Auziți dară, români! Uniți-vă-n voință!* (A. Pumnul, cf. C. Bodea, *op. cit.*, vol. I, p. 407.

50 *„Uniți vom fi tari; uniți, vom sta împotriva oricărui vrăjmaş al libertății noastre"; „Popoarele unite sunt mai tari decât armia împăraților"* (C. A. Rosetti, *Către frații noştri din Moldova*, în „Pruncul român", an. I (1848), nr. 1 (12 iun.), pp. 1-2; Id., „Apel la toate partidele", cf. vol. *Antologia gândirii româneşti (sec. XV-XIX)*, Bucureşti, Editura Politică, vol. I, 1977, p. 419).

51 *„Numai uniți vom putea înainta, vom putea izbuti în ziua luptei"* (G. Crețeanu, *Scopul nostru*, în „Junimea română", 1851, nr. 1 (mai), p. 1).

52 *„O, tu, sântă unire, simbol de propăşire/ Prin care şi tot omul şi oricare popor/ Recapătă putere, recapătă mărire,/ Când cere cu ardoare al tău sânt ajutor…/ Prin tine, o, Unire, a rumpt a sale feare,/ Şi-a ridicat pe tronu-i Progresul şi Dreptatea…/ Trăiască, frați, Unirea! Unirea e puterea! Puterea e mărirea; Mărirea, propăşirea./ Unirea e viața, lumina şi averea,/ Unirea-i libertatea, unirea-i fericirea"/* (C. D. Aricescu, *Unirea*, în *op. cit.*, pp. 105-106).

53 *„Acela-n luptă grea se teme/ Ce singur e rătăcitor,/ Iar noi, uniți, în orice vreme,/ Vom fi, vom fi învingători!"/* (Andrei Bârseanu, „Steagul nostru", în vol. *Poezii patriotice*, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, 1976, p. 82).

54 *„Înfrățirea, ce este rezultatul celor mai nobile abnegații, a făcut totdeauna puterea națiilor; divizia, dimpotrivă, ucide nația şi face să se folosească voitorii săi de rău"* (D. Bolintineanu, *Programa*, în „Dâmbovița", an. I (1858), nr. 1 (11 oct.), p. 1).

55 *„Adesea prin putere unită se-mplineşte/ O faptă ce pe unul îl sfarmă şi-l zdrobeşte"* (I. Negruzzi, *Scrieri*, vol. I, Bucureşti, Editura Minerva, 1980, p. 40).

56 *„Numai armonia va da nației noastre puteri largi, care vor aduce între noi adevărata unire națională. Trebuie dar să țintim cu toții de a lega toate aglomerațiile de locuitori prin armonia cea mai mare a armoniei; armonia este însă numai acolo unde este dreptate, unde este egalitate"* (M. Kogălniceanu, *Texte...*, p. 208).

57 *„Nu este nici o tărie fără numai în unire"* (G. Baronzi, „La România", în vol. *Mărturii despre Unire*, p. 84).

58 *„Să strigăm, dar, toți Unire; Unirea face puterea,/ Fără dânsa orice popul este slab şi şovăind"/* (N. Nicoleanu, *La patrie*, în „Vocea Oltului", an. I (1857), nr. 5, 14 mai, p. 20).

59 *„Prin dragoste, unire, acestea fac puterea,/ Cetățile se sfarămă subt brațul lor de fier,/ La cei căzuți acestea întreamă-n veci durerea,/ Unirea dă la neamuri mărirea ce o au"* (A. Pelimon, *O aruncătură de ochi asupra Moldovei*, în „Pruncul român", an. I, 1848, nr. 25, pp. 103-104).

60 *„Vedeți, le zice tata, lucrând voi în unire,/ Veți fi pururi-n stare a da piept şi cu mii"/* (A. Mureşanu, cf. vol. *Rolul maselor populare la făurirea Unirii Principatelor Române*, Bucureşti, Editura Politică, 1979, p. 489).

61 *„Numai prin asociațiune şi unire se poate învinge orice obstacole"* (I.G. Vasilescu, *Un îndemn*, în „Analele Tipografice", 1870, 15 ianuarie).

62 R.V. Domşa, *Buletin artistic*, în „Analele Tipografice", 1870, 15 ianuarie.

63 D. Rallet, cf. vol. *Gândirea social-politică despre Unire*, Bucureşti, Editura Politică, 1966, p. 186.

pozițiile pro şi contra, care se iveau pe plan internațional în 1859 şi 1918, când se punea problema unității naționale româneşti. Acest vis frumos al națiunii române, maturizat în focul vicistitudinilor istorice, înfăptuindu-se, avea să-şi dovedească şi consecințele atât de favorabile românilor în Războiul de Independență şi în Primul Război Mondial. Mai mult, dincolo de realizări de ordin politic, precum independența şi libertatea națională, Unirea avea să fie chezăşia progresului național. În ceva mai mult de o jumătate de veac de când Unirea a început să se realizeze politic şi administrativ, în care noi românii am aruncat potențiale materiale, umane şi spirituale uriaşe, am realizat ceea ce secole de-a rândul nu putuseră realiza până aci înaintaşii, înscriind România în rândul națiunilor moderne şi civilizate ale Europei. S-au împlinit, aşadar, prin Unirea de la 1859, puterea politică, strategică şi spirituală a românilor, fapt care a generat lupta pentru independență, libertate, progres şi civilizație.

3. Unirea – condiție a libertății şi independenței. În spiritul celor afirmate, se poate surprinde în gândirea majorității cărturarilor şi oamenilor politici români perspectiva majoră, pe care o deschide Unirea națională realizată: independența şi libertatea națională. Ei întrevedeau Unirea nu doar ca un moment unic, un accident, ci unirea devenită o solidaritate permanentă între români, care le asigură rezistența în fața presiunilor externe, solidaritate care dă personalitate unei națiuni. „De-ți fi toți în unire, de-ți ție legământul,/ Stindardul libertății curând va flutura"/[64]. Prin unire se ajunge, deci, la independență şi, implicit, prin aceasta, la libertatea națională şi personală. Iată, aşadar, un adevărat program politico-social pentru care trebuie să lucreze națiunea română. Îl trasase Teodor Diamant destul de devreme: „libertatea, dreptatea şi ordinea nu se vor putea naşte decât în ziua în care se va ieşi din fărâmițarea care este baza societății actuale, care exclude unitatea, economia şi care, susținută de atracția în producție, este singura care poate să garanteze minimul"[65].

4. Unirea - expresie a conştiinței naționale. Secolul al XIX-lea însemna de fapt vremea consolidării națiunilor europene, inclusiv a celei româneşti. În acest context, ideologia progresistă românească trebuia să desfăşoare o campanie susținută pentru educarea politică a maselor în vederea realizării acestui deziderat. Presa slujea cel mai bine acestui scop, la care se adăugau tipăriturile, şcolile, conferințele de tot felul şi propaganda susținută direct în rândul maselor, pentru a le pregăti să facă marele pas spre o națiune modernă. Îndemnuri ca ale lui Alexandru Papiu-Ilarian erau numeroase: „au trecut acum demult timpul războaielor şi certurilor religioase şi acum acel ce vrea să folosească națiunii şi patriei, să nu mai întrebe pe conaționalii săi de ce confesiune e, ci ce inimă de român are? Aceasta nu înseamnă indiferentism religios, ci patriotism adevărat"[66]. În procesul de educație patriotică mare rol au avut artiştii, literații şi oamenii de cultură. Poezia, în special, avea mai multă aderență la mase, prin ea putând fi transmise numeroase idei şi direcții politice: „Români! Dulce e Unirea! Ascultați..., glasu-i răsună.../ De

[64] G. Crețeanu, „Mormintele martirilor", în vol. *Patrie şi libertate*, Bucureşti, ESPLA, vol. II, p. 118.

[65] T. Diamant, *Scrieri economice*, Bucureşti, Editura Ştiințifică, 1958, p. 91. Ideea era preluată şi de D. Brătianu: „Unirea staturilor mici opreşte călcarea lor ce către cele mari" (Cf. *Acte şi documente relative la Istoria Renascerei României*, vol. III, p. 548.

[66] Al. Papiu-Ilarian, *Istoria Românilor din Dacia Superioară*, Viena, vol. I, 1851, p. 61.

la fii României cere patria comună”[67]. Erau apeluri care găseau în mase un ecou puternic, tocmai datorită entuziasmului nestăvilit, acelei stări de spirit a poporului român, care a determinat luarea unor hotărâri de interes național, peste directivele date de marile puteri internaționale. Cântecele populare, poeziile de circumstanță puse în circulație electrizau masele în momentele de importanță istorică, făceau ca acel liant puternic al conştiinţei naționale să cimenteze spiritele şi gândurile: „Frați, luați-vă de mână/ Şi formați-vă-n popor,/ Ca istoria română/ Să-l respecte cu amor”[68]. Versuri uşoare, fără valoare artistică şi literară, dar cu multă încărcătură patriotică, asemănătoare multora din epocă!

Conştient de necesitatea menținerii unei solidarități de nezdruncinat în rândul maselor populare româneşti, însuşi Alexandru Ioan Cuza orienta ideologia spre consolidarea conştiinţei naționale: „Să ne silim a înfăţoşa spectacolul adevăratei uniri, adecă unirea aspirărilor şi a silințelor combinate pentru un singur şi acelaşi țel”[69]. Era un proces greu, un ideal măreț, dar, în vâltoarea evenimentelor din secolul al XIX-lea şi începutul secolului al XX-lea era posibil. Se făcuseră eforturi mari în acest sens, dacă ținem seamă de articolele incendiare, pline de convingere, apărute în diferite periodice[70] sau în programele unioniştilor din Moldova şi Țara Românească[71].

După realizarea Unirii de la l859, procesul de consolidare a conştiinţei naționale nu a încetat, ci, dimpotrivă, s-a intensificat. Aceasta în condițiile specifice ale Transilvaniei, Basarabiei şi Bucovinei, în care opinia publică trebuia pregătită pentru înfăptuirea marelui act de la 1918. S-au ridicat oameni politici şi cărturari de înaltă ținută, care au reuşit să aprindă făclia patriotismului nu numai în naționalitatea română, ci şi în cele conlocuitoare. Misiunea lor era cu atât mai dificilă, cu cât se desfăşura în contextul unor condiții politice speciale, sub ochii vigilenți ai poliției austro-ungare şi ruseşti. S-au găsit însă eroi şi martiri, s-au găsit oameni care au avut curajul să se exprime în forurile politico-administrative ale vremii, în presă, cât şi în diverse împrejurări. Vasile Goldiş, acest tribun măreț al românilor transilvăneni, exprima un adevărat program politic: „Unirea tuturor românilor într-un singur stat numai atunci va fi statornică şi garantată prin istoria mai departe a lumii, dacă va răspunde tuturor îndatoririlor impuse de noua concepție a vieții, prin duhul vremurilor noi. Această nouă concepție a civilizației ne va inspira datoria să ne pedepsim progenitura pentru păcatele părinților şi ca urmare va trebui să asigurăm tuturor indivizilor conlocuitori pe pământul românesc aceleaşi drepturi şi aceleaşi îndatoriri. Civilizațiunea care ne-a eliberat pretinde de la noi respectul pentru dânsa şi ne obligă să prăbuşim în noul nostru stat orice privilegiu şi să statornicim ca fundament al acestui stat munca şi răsplata ei integrală”[72].

5. Unirea – premiza dezrobirii sociale. Dincolo de perspectivele politice care conturau situația românilor în context internațional, unirea deschidea speranțe astrin-

---

[67] Gr. Alexandrescu, *Opere*, Bucureşti, Editura Minerva, vol. I, 1972, p. 179.
[68] G. Baronzi, „Făt-Frumos”, în vol. *Mărturii despre Unire*, p. 92.
[69] Al. I. Cuza, în „Monitorul Oficial al Țării Româneşti”, 1859, nr. 148, 8 decembrie.
[70] Vezi în „Junimea Română” (articolul program), 1851, mai şi „Steaua Dunării”, I, 1855, nr. 1, 1 octombrie.
[71] Vezi în *Acte şi documente relative...*, vol. IV, 1889, p. 42 sq.
[72] V. Goldiş, cf. *Culegere de texte pentru Istoria României*, vol. I, p. 315.

gente, care vizau reforme sociale profunde. Țărănimea, muncitorimea, la care se adăuga o bună parte din târgoveți sperau în îmbunătățirea sorții lor prin realizarea Unirii. Pe diverse căi ideile de emancipare socială se răspândesc în conştiința poporului încă de la jumătatea veacului al XIX-lea. Pentru realizarea lor trebuia o unire puternică a tuturor dezmoşteniților vieții, o unire partinică, în care să nu fie incluse clasele de sus. Au apărut scriitori şi poeți, literați şi gazetari, sub condeiul cărora cuvântul a fost adesea lipsit de sevă artistică, dar plin de vervă revoluționară. G. Buzdugan îndemna: ,,Cu acelaşi dor, cu aceleaşi gânduri,/ Să fim pe veci nedespărțiți,/ În veci în luptă şi în rânduri,/ Alături cu cei asupriți,/ Cu-acelaşi dor, cu-aceleaşi gânduri"/[73]. Alți poeți anonimi sau adeseori semnați cu pseudonime din motive uşor de înțeles, profesau solidaritatea muncitorimii româneşti în spiritul aceloraşi idealuri: „Nu-i timp de-a plânge, ci-alergați/ În lupta pentru dezrobire/ Şi ca să-nvingeți doar strigați:/ Unire, muncitori, unire!"[74].

6. Unirea – necesitate istorică. Atât actul politic de la 1859, cât şi cel din 1918 au fost **necesități istorice**. Ele trebuiau să se întâmple, ca rezultat firesc al luptelor multiseculare duse de poporul român, ca încununare a milioanelor de jertfe, care au înflorit cu sângele lor pământul românesc; era o necesitate istorică, în calitate de etapă firească a dezvoltării națiunii române. În concepția ideologilor români ea nu a vizat niciodată orizonturi expansioniste, consolidări strategice menite a periclita pacea şi drepturile unor națiuni şi popoare, ci consolidarea păcii şi asigurarea propriilor noastre drepturi interne şi internaționale[75]. Înfăptuirea Unirii însemna de fapt o continuare a tradițiilor de luptă şi gândire a poporului român. „Cuvântul unire era totdeauna rostit cu dor, cu evlavie, cu înflăcărată însuflețire"[76]. Nu se poate, după cum vrea să spună Constantin Mille în 1915, ca neamul românesc „să aibă odihnă cât timp toți aceia de aceeaşi limbă nu se vor întregi de acelaşi neam"[77]. Aceasta era, după afirmația lui Goldiş, „cea mai firească pretențiune a civilizației"[78].

Pentru a consolida unirea cea adevărată a românilor din toate provinciile româneşti, pentru a realiza o unire nu numai formală, sub aspect politic şi administrativ, ci şi o unire a conştiințelor şi convingerilor celor mulți, cărturarii şi ideologii români moderni şi-au dat repede seama că una dintre cele mai eficace căi este aceea a culturalizării maselor. De aceea au început să facă eforturi uriaşe pentru răspândirea cărții în popor, pentru alfabetizare. Rețeaua şcolară s-a îmbogățit mult încă din perioada premergătoare evenimentelor paşoptiste şi mai ales după aceea. Chiar în programele revoluției de la 1848 şcolarizarea obligatorie era înscrisă la loc de cinste, iar grupul de tineri revoluționari români aflați la Paris jura credință cauzei partidei naționale şi se angajau ei înşişi să fie dascăli fără de arginți la revenirea în țară. Era o concepție progresistă, determinată de orizonturile largi, civilizatoare, ale Europei secolului al XIX-lea. Nicolae Bălcescu era sufletul acestei orientări româneşti şi glasul lui se făcea pretutindeni auzit în rân-

---

[73] C. Z. Buzdugan, *De vrei iubirea mea*, în „Munca", 1891, nr. 41, 22 septembrie.
[74] Anonim, în Arh. Inst. de Studii Ist. şi Social., fond 2, dos. 978/5, f. 475.
[75] M. Kogălniceanu, *Documente diplomatice*, Bucureşti, Editura Politică, 1972, p. 67.
[76] Radu Rosetti, *Amintiri din copilărie*, Bucureşti, 1925, p. 62.
[77] C. Mille, în „Dimineața", 1915, 17 martie.
[78] V. Goldiş, cf. *Culegere de texte...,* vol. I, p. 317.

durile tinerei intelectualităţi româneşti progresiste. „Să luminăm poporul, să-l facem să simtă trebuinţa unirii, dacă vrem să facem o revoluţie cu adevărat democratică”[79].

Prin această unire „morală”, cum o numea marele istoric şi revoluţionar, se putea obţine rezistenţa şi garanţia victoriei revoluţionare. „E timpul să ne dăm mâna, să formăm o unire frăţească şi să jurăm pe-atâţia secoli de sclavie, că nu vom pregeta până nu vom lumina poporul” (N. Bălcescu). Cultura era o condiţie a unei unităţi naţionale solide, în acelaşi timp, însă, după convingerile lui Simion Bărnuţiu, ea constituia şi un scop de prim ordin al Unirii. „Într-o naţiune matură, în care forţele sale componente sunt strâns unite în spiritul aceloraşi convingeri, într-o naţiune liberă şi independentă, sunt posibilităţi sigure de prosperare a culturii şi civilizaţiei”[80].

Unitatea politică a fost strâns legată de unitatea culturală. La 1848, la 1859 şi la 1918 această teză a fost la fel de astringentă. **Manifestul Ligii Culturale pentru Unitatea tuturor Românilor** din 14 decembrie 1914 afirma că „trista experienţă a dovedit că o unitate culturală fără o unitate politică nu are nici o chezăşie. Pentru păstrarea unităţii culturale ni se impune unitatea politică”[81]. Era ceea ce Vasile Pârvan constatase cu câtva timp înainte[82]. Tocmai ideea aceasta de unitate culturală a constituit mijlocul şi, în acelaşi timp, paravanul în spatele căruia s-a pregătit momentul istoric de la 1918.

În epoca modernă întâlnim câteva momente istorice, în care problema unităţii naţionale a românilor este foarte pronunţată, mai mult, realizată parţial sau total. Dintre acestea, ne vom opri asupra a trei dintre ele, pe care le considerăm mai semnificative:

a) Revoluţia de la 1848 – premiză a unităţii naţionale. Am depăşi cadrul lucrării de faţă dacă am analiza faptele şi evenimentele istorice de la 1848. Nu analizăm aici activitatea revoluţionară din Principatele Române, activitatea diplomatică a tinerilor oameni politici, legăturile pe care le purtau între ei, peste graniţe şi considerente politice oficiale, nu vom analiza corespondenţa pe care o purtau, ori articolele ce le publicau în periodice, ci doar vom sublinia rolul Revoluţiei de la 1848 de treaptă în procesul unificator al românilor. Dacă avem în vedere că majoritatea capilor revoluţionari români de la 1848 sunt mentorii şi elementele cele mai active ale evenimentelor de la 1859, vom înţelege mai bine acest aspect. Toţi revoluţionarii din toate provinciile româneşti considerau unirea tuturor românilor drept revendicare firească, la fel de îndreptăţită ca şi reformele politico-sociale: „Nu era vorba să stăm cu braţele încrucişate privind cum alţii acţionează, ci să participăm noi înşine, să unim şi să contopim cele cinci provincii, să le pregătim pentru o mişcare comună, să reconstituim vechea şi bătrâna Dacie”[83]. Ideea înfăptuirii „bătrânei Dacii” a fost ţinta tuturor eforturilor progresiste româneşti. Articole, cărţi, periodice sau simple afirmaţii făceau ca „Dacia” şi „România” să nu vizeze doar un ideal imposibil de realizat, ci şi o realitate concretă a românilor dintotdeauna. Se

---

[79] N. Bălcescu, *op. cit.*, vol. I, p. 248.

[80] S. Bărnuţiu, „Raporturile românilor cu ungurii şi principiele libertăţei naţionale”, cf. C. Bodea, *op. cit.*, vol. I, p. 470.

[81] „Manifestul Ligii Culturale” (1914, 14 dec.), cf. V. Netea, *O zi din Istoria Transilvaniei*, Bucureşti, Editura Albatros, 1967, p. 56.

[82] *„Unitatea culturală a tuturor românilor, la care acum se lucrează cu atâta spor, va deveni o unitate naţională, culturală a întregului popor”* (V. Pârvan, *Unirea*, în „Luceafărul”, 1906, nr. 4, p. 90).

[83] „Despre politica Ţării Româneşti faţă de Polonia”, cf. C. Bodea, *op. cit.*, vol. I, p. 111.

părea că în ceasurile de victorie a Revoluției din Țara Românească, momentul unirii cu Moldova era mai aproape ca oricând. Dincolo de argumentele diplomatice folosite spre a obține asentimentele puterilor şi guvernelor europene, la bază era convingerea că prin unire se realizează un vis firesc şi legitim al unui popor întreg. „România toată, această mare familie de frați, nu poate fi fericită, nu poate fi tare şi puternică, decât numai prin unire. Prin unire noi vom alcătui un stat mare, un stat care nu are a se teme de nici o putere străină şi care să fie considerat între celelalte staturi libere”[84]. Alături de C.A. Rosetti gândeau astfel şi câteva milioane de oameni că „nația română este împărțită în mai multe trunchiuri şi a cărei naționalitate s-a păstrat printr-atâtea veacuri de nenorociri, să se unească într-un singur stat”[85]. Poeții din toate provinciile româneşti îşi încercau talentul în creații menite a mobiliza spiritul maselor spre împliniri istorice. Cu acest prilej, Andrei Mureşanu va deveni un poet de prestigiu prin al său nemuritor **Deşteaptă-te, române!** El îndemna pe „români din patru unghiuri, acum ori niciodată/ Uniți-vă în cuget, uniți-vă-n simțiri”[86]. Alături de el, C.D. Aricescu încredința: „Cu sufletul niciodată dezbinați nu am fost noi,/ Tot o limbă, tot o lege, tot un sânge şi nevoi”[87]. Istorica Adunare de la Blaj prefigura strălucit Adunarea de la Alba Iulia. Dacă unitatea politică a românilor nu a putut să consfințească la 1848 o realitate demult existentă în istoria poporului nostru, nimeni nu a disperat. Lupta nu a putut fi înăbuşită, ci s-a intensificat. Până la 1859 asistăm la o adevărată frământare vulcanică în Țara Românească şi Moldova, menită să smulgă străinilor recunoaşterea unui adevăr. **Manifestul Comitetului Național Român** din 11 septembrie l851 sintetiza această mişcare de continuare a luptei pentru unitate națională: „Gândul de care suntem mânați de toate faptele noastre noi, românii, este acela de a ne uni într-un singur tot indivizibil”[88].

b) Unirea de la 1859 – bucuria supremă, justificată, a națiunii române. Bibliografia momentului de la 1859 este vastă. Nu ne propunem a reda evenimentele, ci doar a surprinde câteva dintre aspectele care dovedesc evoluția conceptului de unitate națională. **Hora** lui Vasile Alecsandri, publicată pentru prima dată în 1848 sub titlul **Hora Ardealului**[89], a devenit **Hora Unirii**, care a prins în ritmurile ei mâinile şi sufletul unui popor întreg: „Hai să dăm mână cu mână/ Cei cu inimă română/ Să-nvârtim hora frăției/ Pe pământul României”/, erau cuvinte care se gravau adânc în inima şi-n stânca Munților Carpați. Unirea românilor era firească, legitimă şi necesară, pentru că în Moldova şi-n Țara Românească, aşa cum de altfel în toate provinciile istorice româneşti era unul şi acelaşi popor cu origini, limbă, religie, istorie, civilizație, instituții, legi, obiceiuri comune, cu aceleaşi speranțe, trebuințe, hotare de păzit, aceleaşi dureri în trecut şi acelaşi vis în viitor, cu aceeaşi misiune de îndeplinit. Unirea, cum avea să precizeze Mihail Kogălniceanu, nu era astfel actul unui singur om, nu era actul unui partid politic, ci „unirea națiunea a

---

[84] *Unire cu Moldova*, în „Pruncul român”, I (1848), nr. 13 (13 iulie), p. 49.

[85] C.A. Rosetti, cf. vol. *Gândirea pedagogică a generației de la 1848*, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, 1968, p. 216.

[86] A. Mureşanu, cf. vol. *Rolul maselor populare...*, p. 485.

[87] C.D. Aricescu, cf. vol. *Rolul...*, p. 481.

[88] Vezi vol. *Lui C. A. Rosetti (1816-1916). La o sută de ani de la naşterea sa*, Bucureşti, 1916, p. 219.

[89] V. Alecsandri, *Hora Ardealului*, în „Foaie pentru minte”, XI (1848), nr. 24 (14 iunie).

făcut-o, naţiunea care a ales un domn pentru ambele ţări, cu misiunea de-a realiza Unirea"[90]. Vechii luptători revoluţionari de la 1848, atâţia câţi nu fuseseră cernuţi de vreme şi de alte vânturi ideologice şi politice, îşi vedeau visul cu ochii şi-şi adăugau propriul lor îndemn spre marea înfăptuire. Venise timpul mult aşteptat prin veacuri ca, în numele unui popor sfâşiat de vicistitudinile istoriei să-şi dea mâna, să pecetluiască actul unirii în felul său şi să privească cu încredere în viitor. „Unirea e singura stare politică ce putea să asigure viitorul nostru şi să ne permită a da ţării organizarea ce o aşteaptă de tot atâta timp"[91]. Cuvintele domnitorului erau o sinteză a unui moment istoric cu largi ecouri. Unirea Ţării Româneşti cu Moldova a constituit o victorie, mai bine zis o treaptă în drumul şi lupta spre marea victorie. Spaţiul nu ne permite să amintim referinţele şi articolele ce s-au scris în vremea respectivă de-o parte şi de alta a Carpaţilor, în care se surprinde speranţa zilei în care şi Transilvania se va alipi de patria-mamă. Bucuria împlinirii de la 1859 nu a fost numai a muntenilor şi moldovenilor, ci şi a tuturor românilor. Ea constituie o chezăşie a victoriei finale. Urmărind cursul istoric al evenimentelor de după 1859, ideea unităţii tuturor românilor ne apare cu uşurinţă ca un fir roşu, călăuzitor. Acţiunile întreprinse de ardeleni în timpul Războiului de Independenţă, articolele profund revoluţionare ce se scriau în presa românească din Transilvania, activitatea memorandiştilor şi simpatia de care s-au bucurat în România, activitatea extraordinară întreprinsă de **Liga pentru unitatea culturală a tuturor românilor**, de **ASTRA** şi de alte asemenea organizaţii cultural-politice, legăturile cele mai diferite dintre românii de pretutindeni din secolul al XIX-lea şi începutul secolului al XX-lea sunt etape care dovedesc cu prisosinţă că momentul de la 1918 nu a fost o întâmplare sau un accident. El s-a înscris pe linia unei lupte multiseculare de împlinire a unui popor întreg.

c) România Mare de la 1918. Fericiţi au fost cei ce au trăit acele momente! Întreagă istoria naţională a românilor a fost sintetizată în acel an nepieritor. 1918 a însemnat de fapt încununarea unui efort susţinut de nenumărate jertfe presărate în timp şi spaţiu românesc. După cum justifica Vicenţiu Babeş, unirea de la 1918 nu era periculoasă nimănui, cu atât mai mult vecinilor, fiindcă ea nu era o unire făcută de despoţi, ci poporul însuşi o realizase cu scopul propriei sale bunăstări, în scopul propriei sale dezvoltări[92]. Unirea de la 1918 era un act istoric legitim. Tribunii ardeleni, alături de ideologii şi cărturarii români, au justificat aceasta cu prisosinţă. „Avem aceeaşi obârşie, aceeaşi limbă, aceeaşi lege (...), suferinţele şi prigonirile neamurilor trecute n-au putut să şteargă din inimile noastre sentimentul de frăţească iubire şi conştiinţă (...), avem dreptul de a ne uni într-o singură împărăţie, să trăim sub aceeaşi oblăduire românească"[93]. Întreaga naţiune voia „o Românie mare şi puternică, România însă liberă şi alcătuită din cetăţeni liberi politiceşte şi economiceşte. Acesta ne este idealul nostru în ce priveşte chestiunea naţională"[94]. Vechea Dacie, a cărei amintire trecuse ca un vis

[90] M. Kogălniceanu, cf. *Antologia gândirii româneşti...*, vol. I, p. 360 sq.

[91] Al.I. Cuza, cf. *Culegere de texte...*, vol. I, p. 220.

[92] Vicenţiu Babeş, cf. T. V. Păcăţianu, *Cartea de aur sau luptele politice naţionale ale românilor de sub coroana ungară*, Sibiu, 1909, vol. V, p. 523.

[93] V. Lucaci, cf. M. Stoian, *op. cit.*, pp. 40-41.

[94] C. Mille, *Chestiunea ardeleană*, în „Munca", 1892, 21 iunie.

dureros prin secole trebuia să se întruchipeze din nou pe pământul românesc. „Ce ne-a lăsat istoria, ce ne-au transmis părinții noştri, ce ne-au cântat poeții, ce doreşte tot sufletul de român: măreția, fericitoarea, sfânta Unire a tuturor românilor am vrut eu şi, cu mine, poporul meu”[95]. O asemenea voință de nezdruncinat a unei națiuni hotărâtă a-şi croi drum în istorie nu putea să nu triumfe. Era o menire care veşnicea în contextul istoriei, cum ar fi spus poetul Andrei Bârseanu. Conştiința națională se afirma ca o forță care mobilizase întreaga suflare românească, iar conceptul de unitate națională devenise un port-drapel al luptei românilor pe baricadele istoriei. Starea de spirit a românilor din 1918, concretizată prin Marea Adunare de la Alba Iulia nu putea fi zăgăzuită. Conceptul de unitate națională căpătase la 1918 valențe noi. Cuprindea în el un orizont larg față de deosebirile naționale şi confesionale. Era tocmai ceea ce se cerea mai mult în Transilvania începutului de veac al XX-lea. Românii uitau în acele momente toate suferințele pe care le înduraseră de-a lungul veacurilor şi, cu generozitatea care-i caracterizează, ei chemau în Hora mare a Unirii pe celelalte naționalități conlocuitoare, pe celelalte confesiuni neortodoxe. Era o rezolvare lăudabilă a problemei naționalităților, soluție care a asigurat într-o anumită măsură succesul actului de la 1918. Idealul Unirii cu România devenise idealul întregii națiuni române, indiferent de naționalitatea, confesiunea sau starea socială din care făcea parte. Prin actul istoric de la 1918 s-au deschis românilor orizonturi noi de dezvoltare economică, politică, națională şi culturală. Aceasta a făcut ca unirea consemnată ca act politic să fie consolidată. Tainele viitorului puteau fi descifrate numai prin prisma deplinei unități naționale. Tocmai faptul că unirea aceasta, ca şi cea din 1859, au fost necesități istorice, acte de voință ale întregului popor, au făcut ca osmoza dintre români şi dintre provinciile istorice româneşti să fie perfectă. Acest lucru fusese parcă profețit cu mult înainte de B.P. Haşdeu: „Moldova, Transilvania, Muntenia nu există pe fața pământului; există o singură Românie; există un singur corp şi un singur suflet, în care toți nervii şi toate suspinele vibrează unul către altul”[96]. Unirea românilor, indiferent de etapele sale, a constituit o permanentă jertfă a poporului şi națiunii române, o jertfă vegheată cu sfințenie prin veacuri de tricolorul românesc, de speranța şi visarea împlinirii. Este o moştenire sacră şi datoria fiecăruia, la fel de nobilă este de a o apăra şi a o încredința urmaşilor.

*

*   *

În această etapă a istoriei patriei, deschisă de Revoluția lui Tudor din Vladimiri – luceafărul de dimineață, care a vestit zorii unui veac pe cât de frământat şi însângerat, pe atât de măreț în înfăptuiri –, încheiată cu împlinirea aspirației de unire şi propăşire, națiunea noastră, plămădită în creuzetul istoriei, îşi lua destinele în propriile mâini, zdrobea cătuşele ce o încorsetaseră, îşi deschidea larg sufletul şi aripile spre orizonturi demult visate, punea temelie trainică unei Românii moderne. Un popor statornicit ca stâncile Carpaților, lovit, dar neînfrânt, rănit, dar neumilit, se trezea la viață şi la luptă pentru dreptate, unitate şi neatârnare. Bătea un vânt prielnic de libertate peste Europa şi carul hodorogit al unei epoci îmbătrânite şi depăşite scârțâia din încheieturi. Imperii ce

[95] V. Lucaci, *loc. cit.*, p. 108.
[96] B.P. Haşdeu, în „Românul”, XI (1867), 6 august.

păreau altădată că sunt menite să domine lumea întreagă se clătinau, fie sfâşiate din interior, fie lovite din exterior. Popoare oprimate se frământau vestind furtuna, națiuni tinere şi curajoase izbeau securea de tavanul coşcovit al temnițelor imperiale, presărând pământul Europei cu bastilii spulberate.

O pleiadă de tineri şcoliți în marile centre universitare, ajunşi în contact cu personalități de primă mână, seduşi de ideile acelora, care, de fapt, constituiau şi aspirațiile lor, visau o Românie unită, întregită, liberă şi independentă, o nouă ordine economico-socială, bazată pe principiul sacru al libertății, fraternității şi egalității. Se mişcau popoarele Europei şi prindeau în iureşul lor de gândire, simțire şi acțiune tinere mlădițe româneşti, care aveau să devină apoi corifeii vieții politico-sociale şi culturale a românilor. Oameni care au devenit prin munca, lupta şi scrisul lor elementele cele mai înaintate ale maselor populare din vremea lor continuă şi azi să fie personalități de referință şi venerare pentru toți cei ce simt şi gândesc româneşte. Unii cu preocupări bine definite, unilaterale, alții cu preocupări şi realizări polivalente, aproape enciclopedice, formează galeria marilor personalități ale neamului, fără de care nu se poate scrie istoria României moderne. Ei au făcut din crezul națiunii române crezul vieții lor în epoca modernă românească. Activitatea unora s-a încadrat deplin în epocă, a altora a prins începutul ori sfârşitul ei, unii au luat parte direct la evenimente, cu mâna pe armă, alții au influențat masele cu vorba şi scrisul lor.

În această perioadă s-a înregistrat o adevărată explozie de publicații. Periodice de tot felul străbăteau Principatele, iar apoi România dintr-o parte în alta, ducând cu ele idei, ştiri, îndemnuri. „Curierul Românesc”, „Dacia literară”, „Arhiva literară”, „Magazin istoric pentru Dacia”, „Foaie pentru minte, inimă şi literatură”, „Gazeta de Transilvania”, „Propăşirea”, „Românul”, „Biserica Ortodoxă Română”, „Telegraful român”, „Familia”, „Convorbiri literare” sunt doar câteva dintre publicațiile care fac începutul istoriei presei româneşti. Cărți de tot felul publicate în diferite centre din țară şi din străinătate vehiculau idei şi mesaje deşteptătoare de gând şi faptă. Atât periodicele, cât şi cărțile se bucurau nu numai de interesul elitelor, ci şi de al multora din popor. Exemplul lui Badea Cârțan este semnificativ în acest sens. Străbate aproape întreaga epocă un anumit curent de gândire şi simțire romantică. Chiar şi dincolo de limitele „oficial” recunoscute ale romantismului, toți aceia „bolnăviți” de idealurile mărețe din vremea paşoptiştilor vor trece prin epocă asemenea unor copii teribili, adevărați ciocli ai lumii vechi şi, prin fapta şi visarea lor, ctitori ai lumii noi româneşti.

Tudor din Vladimiri deschisese un lung şir de lupte şi de jertfe, care vor marca epoca modernă. Paşoptiştii anunță o lume tânără cu vederi largi, progresiste, un program de reforme şi transformări structurale majore. Evenimentele din 1859, 1876-1878 şi 1914-1918 nu erau de fapt decât înfăptuirea câtorva dintre aspirațiile tinerilor de la jumătatea veacului trecut. Dacă acele aspirații nu ar fi fost alterate de cei care, între timp, au preluat puterea politică, dacă nu ar fi fost uitate curând tocmai de acei care ar fi trebuit să le apere şi să le înfăptuiască, națiunea română ar fi ajuns curând în rândul celor mai civilizate națiuni ale Europei. Realitatea a fost dură însă şi istoria era însetată de martiri şi, ca totdeauna, noi, românii, am dat ofrandă din belşug. Numeroasele revolte țărăneşti, culminând cu sângerosul 1907, sunt acuzații fără apărare pentru societatea

română modernă. Ţăranul român, „opinca ţării”, fusese chemat la trudă şi la luptă de câte ori fusese nevoie. Şi, ca în toate veacurile precedente, el răspunsese cu înflăcărare, convins fiind că-şi apără glia, legea şi neamul, sperând într-o fărâmă de dreptate şi pentru el. În epoca modernă a scris cu sângele său letopisețul anilor 1821, 1848, 1859, 1876-1878 şi 1914-1918. El a ştiut mai bine ca oricare altul ce a însemnat Dealul Spirii, Plevna, Rahova, Smârdan, Valea Jiului, Valea Oltului, Valea Prahovei, Mărăşti, Mărăşeşti sau Oituz, dar puţini au vrut să ştie de el, când a cerut pâine şi-o viaţă de om. Alături de fratele său, târgovețul, a tras încă multă vreme carul greoi al statului, înavuţind din sudoarea sa pe cei ce l-au dispreţuit şi biciuit, pe cei ce nu au ezitat să-şi îndrepte mitralierele asupra sa. Oameni de bine şi de bun simţ, gânditori şi cărturari realişti s-au apropiat în scrierile şi activitatea lor de viaţa obidiţilor, unii din proprie iniţiativă, alţii în spiritul unor vederi politice de factură progresistă. Eroul anonim ieşea astfel la iveală din mijlocul poporului, devenea simbolul şi exponentul lor, exprimându-le şi apărându-le, într-un fel sau altul, interesele şi aspiraţiile.

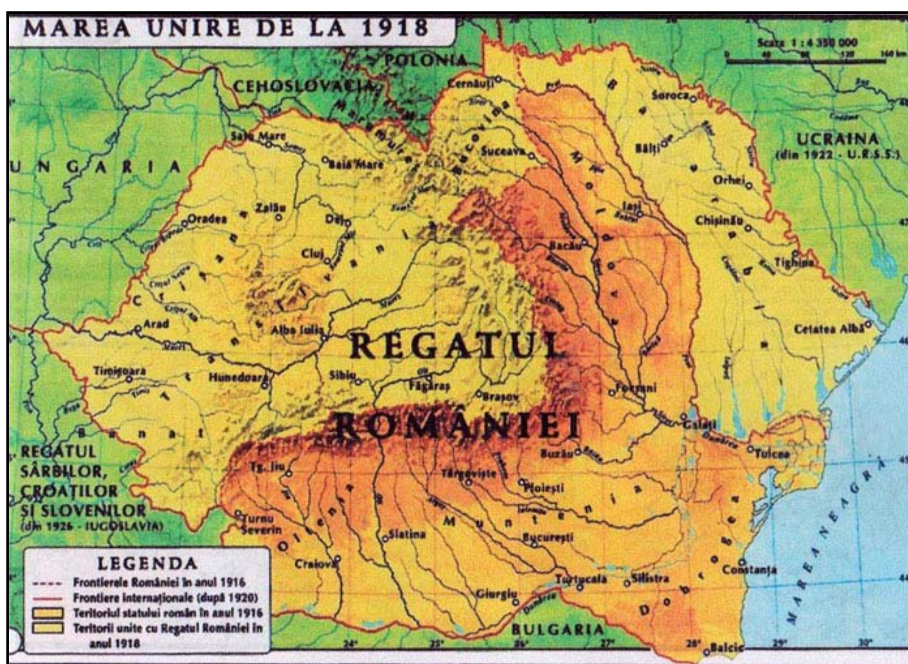
Deşi evenimentele politice de maximă importanţă s-au precipitat, naţiunea română a reuşit să înregistreze certe valori ştiinţifice. Medici de talia lui Carol Davila, Victor Babeş, Gheorghe Marinescu, naturalistul D. Brândză, geologii Gr. Cobălcecu, Grigore Ştefănescu şi Gh. Munteanu-Murgoci, chimiştii Petru Poni şi C.I. Istrati, matematicienii E. Bacaloglu, Spiru Haret, D. Emmanuel, N. Coculescu, astronomul Traian Lalescu, lingviştii B.P. Haşdeu, Al. Chihac, H. Tiktin, L. Şăineanu şi M. Gaster, alături de inventatorii N. Teclu, D. Hurmuzescu, G. Constantinescu, Traian Vuia, Aurel Vlaicu şi Henri Coandă sunt doar câţiva dintre cei care reprezintă cu cinste ştiinţa modernă românească.

Filozofia a fost, de asemenea, bogat reprezentată, deşi nu avem, în această perioadă, filozofi de renume şi sisteme filozofice ca-n perioada interbelică, spre exemplu. Vădite preocupări filozofice se surprind însă încă de la începutul epocii moderne prin Teodor Diamant, Eufrosin Poteca, Nicolae Bălcescu, Cezar Bolliac, D. Bolintineanu, Stephan Ludwig Roth, Eftimie Murgu, Simion Bărnuţiu, Timotei Cipariu, C.A. Rosetti, Panait Moşoiu, C. Stere ş.a. Încercările acestora sunt continuate apoi de Mihai Eminescu, Vincenţiu Babeş, Grigore Ştefănescu, Ştefan C. Michăilescu, Victor Babeş, A.D. Xenopol, N. Iorga. Am putea spune, însă, că cel mai reprezentativ filozof al epocii rămâne Vasile Conta, care elaborează un început de sistem filozofic. Toţi aceştia vor pregăti drumul marilor filozofi din perioada următoare, interbelică: Lucian Blaga, Constantin Rădulescu-Motru, P.P. Negulescu, Mircea Florian, Mircea Vulcănescu, D.D. Roşca ş.a.

Aceşti clasici ai culturii române moderne datorează mult spiritului novator, cu largi deschideri de orizonturi, pe care l-au generat evenimentele politice din epocă, dar, în special, revoluţia de la 1848.

Spaţiul şi tematica propusă nu ne permit analiza amănunţită a mentalităţilor politice, urmărirea desfăşurării evenimentelor istorice propriu-zise, pentru a înţelege mai bine evoluţia gândirii filozofico-sociale şi artistice din România. Oricum, însă, facem precizarea că actele istorice din epoca modernă românească au fost în strânsă interdependenţă cu cele de ordin cultural. Astfel, n-avem numai Revoluţia lui Tudor Vladimirescu şi cea de la 1848, ci şi o puternică revoluţie culturală de-a lungul întregii

epoci; nu înregistrăm numai Unirea de la 1859 şi desăvârşirea statului naţional-unitar român de la 1918, ci şi unirea forţelor progresiste româneşti în procesul complex de înaintare al României pe drumul culturii şi civilizaţiei; vorbim de Independenţa de Stat de la 1877-1878, dar şi de afirmarea plenară a României ca generatoare de valori ştiinţifice şi artistice în context universal. Puzderia de eroi – ştiuţi şi neştiuţi – de pe câmpul de luptă, ori de pe cel al ştiinţelor şi artelor, au aşezat, cu sângele, truda şi speranţele lor, temelii trainice României moderne. Pentru a ne da seama de saltul uriaş pe care l-a făcut societatea românească de la începutul până la sfârşitul epocii moderne, este suficient să ne imaginăm distanţa de la Colegiul „Sfântul Sava" la Universităţile şi Academia din 1918, de la învăţământul rudimentar din vremea lui Tudor Vladimirescu la cel organizat pe baze ştiinţifice din vremea lui Spiru Haret, de la stiloul lui Petrache Poenaru la sofisticatele aparaturi ale lui Henri Coandă. Aceste drumuri lungi de trudă şi speranţe sunt pavate cu nenumărate pagini scrise sau tipărite, cu nenumărate ceasuri de căutări şi jertfe. Activitatea febrilă din cele mai diverse domenii a cristalizat conştiinţa naţională.

ROMÂNIA ŞI PROBLEMA NAŢIONALĂ LA SFÂRŞITUL SECOLULUI AL XIX-LEA

Silviu Bertoni Dragomir

Un demers ştiinţific ce îşi propune cercetarea problemei naţionale în această perioadă poate întâmpina dificultăţi în alegerea reperului cu care să se înceapă analiza istorică având în vedere derularea unor evenimente foarte importante în cadrul mişcării naţionale. Pentru simplificare şi din dorinţa de concludere a „secolului naţionalităţilor", ne-am îndreptat atenţia asupra faptelor desfăşurate în ultimul deceniu al secolului al XIX-lea.

Mişcarea naţională a românilor s-a descătuşat în interiorul graniţelor dualismului prin concretizarea unui document protestatar şi revendicativ ale cărui unde au depăşit graniţele europene[1] – *Memorandumul românilor din Transilvania şi Ungaria către Majestatea Sa Imperială şi Apostolică Francisc Josif I.* Memorandumul a reprezentat ultima treaptă la care s-a putut ajunge prin pasivismul adoptat de majoritatea elitelor transilvănene după *Ausgleich*. Deşi criticat la vremea respectivă, pasivismului nu i se poate reproşa decât existenţa prea lungă şi nicidecum zădărnicia. Lunga perioadă a consemnat o intensă activitate de organizare a românilor şi nu a dus lipsă de acţiuni din partea acestora. Încă din 1887 s-a hotărât elaborarea unui *Memorial* destinat Curţii vieneze căreia să i se aducă la cunoştinţă „cauzele pentru care acest popor nefericit nu poate ajunge la folosirea drepturilor competente lui"[2].

Trimis la Bucureşti pentru reînnoirea tratatului de alianţă dintre Austro-Ungaria şi România şi consolidarea relaţiilor cu România, contele Agenor von Goluchowski a observat existenţa problemei naţionale. Cu prilejul încheierii misiunii sale, în iulie 1894, ministrul plenipotenţiar al Austro-Ungariei a alcătuit un bogat memoriu[3] privind „raportul naţionalităţii române faţă de Guvernul central maghiar" şi implicaţiile acestuia asupra relaţiilor româno-austro-ungare. Memoriul critica politica utopică de deznaţionalizare dusă împotriva românilor. Fără a fi partizan cauzei române, diplomatul a sesizat nemulţumirile românilor din Ungaria pe care le-a considerat întemeiate. În opinia sa, acestea puteau fi remediate prin aplicarea unei politici conciliante faţă de români după modelul celei aplicate de Budapesta în problema croată. Astfel de măsuri se impuneau din moment ce lupta românilor găsea un sprijin considerabil în Regat. În privinţa mişcării memorandiste, diplomatul venea cu unele observaţii pertinente, considerând că urmările procesului de la Cluj, „act de răzbunare poli-

[1] Liviu Maior, *Memorandul: filosofia politico-istorică a petiţionalismului românesc*, Cluj-Napoca, Editura Fundaţiei Culturale Române, 1992, pp. 255-256.

[2] Serviciul Arhive Naţionale Istorice Centrale (SANIC), *Fond Ioan Raţiu*, dos. 45/1899, f. 1.

[3] Corneliu Mihail Lungu (editor), *Diplomaţia europeană şi mişcarea memorandistă (1892-1896)*, doc. 70, Bucureşti, Editura Arhivele Statului din România, 1995, p. 337 şi urm.

tică", au fost tocmai inversul scopului urmărit de Budapesta, deoarece în loc să demoralizeze întreaga mişcare, i-a transformat pe liderii acesteia în „martiri ai cauzei naţionale", iar problema românească a fost adusă la cunoştinţa opiniei publice europene. Analizând repercusiunile evenimentelor din Transilvania asupra politicii externe a Vienei, ministrul concluziona că viitorul relaţiilor româno-austro-ungare depindea de atitudinea Ungariei în soluţionarea revendicărilor române. Ignorarea acestor probleme era în dezinteresul Monarhiei şi al Puterilor Centrale, care făcuseră eforturi apreciabile în menţinerea României în sfera lor de influenţă. Privind (profetic) spre o posibilă „răfuială generală", diplomatul atenţiona asupra implicaţiilor unei distanţări faţă de politica externă urmată în ultimii ani şi a unei reorientări a Bucureştiului. Goluchowski considera că Regele Carol şi guvernul român nu puteau merge în contra opiniei publice, iar aceasta putea fi câştigată doar printr-o îmbunătăţire a situaţiei românilor. Desconsiderarea problemei naţionale şi implicit a României putea însemna pentru viitorul Austro-Ungariei o „lovitură în propria inimă". Aşadar, la sfârşitul „secolului naţionalităţilor", amplul raport realizat de diplomatul austriac a insistat asupra principalului obstacol care trebuia surmontat pentru a asigura bunul mers al relaţiilor româno-austro-ungare.

Nu putem aprecia în ce măsură Regele Carol fusese sau nu câştigat de cauza naţională, însă ştim că alianţa cu Austro-Ungaria i-a impus prudenţă şi discreţie. Deşi în întâlnirile sale cu diferiţi miniştri străini acreditaţi la Bucureşti, Regele negase orice amestec în chestiunea Memorandumului, se cunoaşte că acesta a fost informat de acţiunea fruntaşilor transilvăneni. Veniţi la consultări, Vasile Lucaciu şi Iuliu Coroianu, redactori ai Memorandumului, au avut parte de o bună primire din partea lui Carol, el fiind de acord cu conţinutul documentului. Regele a recomandat calea constituţională şi prezentarea documentului la Budapesta şi nu la Viena, însă cei doi lideri au refuzat invocând faptul că memoriul era îndreptat chiar „împotriva sistemului politic aflat în vigoare"[4]. Trecerea peste autorităţile de la Budapesta, direct la Viena, corespundea pasivismului politic care nu recunoştea apartenenţa Transilvaniei la Ungaria conform actului de la 1867, singura autoritate acceptată şi respectată rămânând cea vieneză.

Dacă Regele nu a putut susţine prea mult lupta românilor, un sprijin considerabil a venit din partea Ligii pentru unitatea culturală a românilor. Aceasta „a avut de la început două scopuri: să realizeze unitatea culturală a teritoriilor ocupate de români (în primul rând a săpat în opinia publică din România suferinţele românilor din Ardeal); să atragă atenţia popoarelor străine asupra relaţiilor încurcate dintre naţiunile din Ardeal"[5]. Cele două scopuri, nu singurele, semnalate de istoricul Gh.I. Brătianu au fost atinse treptat. Liga a „strâns" în rândurile sale elemente de culoare politică diferită, dar cu un ideal naţional comun. Aceste elite s-au poziţionat în mişcarea naţională ca o avangardă a opiniei publice, a unui scop naţional înalt, iar la nevoie susţinute sau dezavuate chiar de către Carol I. De la înfiinţare şi până spre 1895-1896, Liga a trudit din greu la afirmarea naţională a românilor. În interior, cât şi în afara ţării s-a urmărit informarea şi atragerea opiniei publice, ca instrument de presiune, în susţinerea cauzei naţionale.

---

[4] Şerban Polverejan, Nicolae Cordoş, *Mişcarea memorandistă în documente (1885-1897)*, Cluj, Editura Dacia, 1973, pp. 199-200.

[5] SANIC, *Fond Brătianu*, dosar nr. 564, p. 178.

Cu suportul unor simpatizanţi străini[6] care au desfăşurat o intensă activitate propagandistică[7], problema românilor din Ungaria a devenit o problemă internaţională. Totuşi acest ajutor venit din afară nu trebuie idealizat. În ţări precum Italia sau Franţa receptarea cauzei române nu s-a bazat doar pe o generozitate sau o afecţiune gratuită izvorâtă din antice sentimente latine. Sprijinul oferit românilor s-a conjugat perfect cu câştigurile pe care Franţa sau Italia, state la fel de „neîmplinite”, le puteau avea din orice astfel de acţiune. Totuşi, suportul oferit de aceste ţări nu a putut avea un caracter oficial. Spre exemplu, Italia, prin vocea premierului Francesco Crispi, s-a abţinut de la o atitudine fermă, dată fiind politica externă a statului său[8].

Revenind la mişcarea memorandistă, putem aprecia că aceasta a contribuit la amplificarea crizei politice dintre Viena şi Budapesta. Ministrul austro-ungar din România considera că pentru calmarea spiritelor din Transilvania, prim-ministrul maghiar, Wekerle Sándor, trebuia să aplice o politică conciliantă cedând în faţa unor revendicări ale românilor. Sarcina Budapestei trebuia dublată de presiunile Vienei la Bucureşti pentru domolirea acţiunilor Ligii Culturale. Şeful de la Ballplatz, contele Gustav Kálnoky, era de părere că raţiunile superioare ale politicii externe austro-ungare nu trebuiau lezate de interesele maghiarilor. Kálnoky a optat pentru satisfacerea revendicărilor „rezonabile” ale românilor din Transilvania (autonomia fiind exclusă) ca singura modalitate de readucere a calmului în politica internă.

Conştientă de poziţia sa în cadrul dualismului, Ungaria nu s-a considerat niciodată vinovată pentru mişcarea memorandistă. Şovinismul maghiar a mers atât de departe încât a făcut din români agresori, iar din maghiari victime. Pentru Budapesta, atitudinea oficială a Vienei a fost nepotrivită. Kálnoky trebuia să folosească puterea cu care fusese încredinţat pentru a interveni la Bucureşti, aparentul loc al uneltirilor îndreptate în contra Ungariei şi Monarhiei. Neliniştit de demersurile desfăşurate de un comitet român în privinţa posibilităţii discutării problemei naţionale la Conferinţa interparlamentară anuală de la Haga din septembrie 1894, premierul maghiar Wekerle i-a cerut lui Kálnoky să intervină pentru a elimina de pe ordinea de zi această „chestiune internă” ce nu putea fi privită ca una „internaţională”[9]. Nimeni din Monarhie nu putea să-şi dorească ca problemele din Transilvania să alunece într-un for de dezbateri internaţionale. Îngrijorarea premierului maghiar a fost repede înlăturată. Mai mult, potenţialul preşedinte al Conferinţei, căruia maghiarii i-au declarat susţinerea candidaturii, a promis că, în cazul alegerii sale, astfel de probleme interne nu vor deveni obiectul Conferinţei[10].

---

[6] Din Italia îl amintim pe publicistul Roberto Fava care, venit la Cluj să asiste la proces, şi-a propus să cultive în presă „un adevărat *plebiscit* în folosul cauzei româneşti”. De altfel acesta a publicat în acelaşi an cartea *Ricordi rumeni. Note di un viaggio in Transilvania e Romania*, Parma, Tipografia Ferrari & Pellegrini. Desigur, cazul Italiei şi al lui Fava nu este singular.

[7] SANIC, *Colecţia Microfilme Belgia*, rola 26, vol. 58, c. 192-193. „Prin brutalitatea procedeelor sale Guvernul maghiar a provocat o mişcare remarcabilă de simpatie în favoarea oprimaţilor”.

[8] *Ibidem*, c. 197. Acelaşi răspuns l-a oferit şi ministrul de Externe, baronul Blanc, la interpelarea deputatului italian Imbriani.

[9] SANIC, *Colecţia Microfilme Austria*, Karton 52, rola 316, c. 21-26, 83-85.

[10] Corneliu Mihail Lungu, *Relaţiile româno-austro-ungare (1866-1900)*, Bucureşti, Editura Silex, 2002, p. 243.

Prin atitudinea lor, Kálnoky şi Goluchowski au devenit ținta „gazetelor instigatoare maghiare" fiind acuzați că „nu au ştiut să apere eficient onoarea Ungariei"[11]. În toamna anului 1894 criza din interiorul dualismului s-a accentuat pe parcursul desfăşurării Conferinței celor două delegații parlamentare reunite la Budapesta. Aceasta avea să dezbată, conform obiceiului, probleme de natură economică, militară şi politică externă. Venit în fața politicienilor maghiari, ministrul de Externe austro-ungar a fost acuzat, printre altele, şi pentru lipsa de fermitate față de Bucureşti[12].

Pentru maghiari, reabilitarea lui Kálnoky ar fi fost posibilă doar dacă acesta i-ar fi desființat pe români. Conştient de urmările unei asemenea politici pentru mersul alianței româno-austro-ungare şi cunoscând realitățile din Transilvania, ministrul a încercat să țină scutul la mijloc şi doar susținerea Împăratului intermediată de premierul Wekerle Sándor, atunci când majoritatea a devenit ostilă, i-a permis păstrarea funcției. Fără voința augustă probabil că acesta nu ar fi obținut votul de încredere[13].

Pe fondul crizei dintre cele două centre ale Imperiului şi după paisprezece ani petrecuți la Externe, ministrul şi-a declarat oboseala în fața ambasadorilor săi[14]. Pentru Kálnoky au urmat ultimele luni la Ballplatz, însă până la momentul schimbării sale, ministrul a operat modificări la Bucureşti, unde maghiarii au dorit un reprezentant mai apropiat intereselor Budapestei, spre deosebire de Goluchowski acuzat de lipsă de reacție în combaterea acțiunilor Ligii Culturale.

În vara anului 1894 în locul acestuia a fost numit Constantin Dumba, o persoană pe placul maghiarilor. Consilier în legația austro-ungară de la Bucureşti, la origini român şi proprietar de moşii în România, Dumba a suplinit locul vacant al titularului.

Dumba a fost însărcinat cu investigarea activității Ligii Culturale şi pătrunderea în tainele financiare ale acesteia. În scurt timp, acesta a obținut informații de la un „înalt funcționar" din cadrul Ministerului Cultelor şi al Instrucțiunii Publice. Din aceste informații a rezultat că două treimi din bugetul Ligii Culturale erau destinate către şcolile şi bisericile româneşti din Macedonia şi o şcoală din Bulgaria. Restul banilor mergeau către Transilvania, iar către Bucovina nimic. Din asigurările informatorului reieşea totodată că statul nu a oferit niciun sprijin material pentru agitatori[15]. Mai gravă era concluzia lui Dumba care considera că „simpatiile secrete ale Regelui" erau de partea Ligii Culturale[16].

Rapoartele lui Dumba au completat „dosarul" Ligii deschis anterior la Viena de către Biroul de Informații al Ministerului de Externe. Datele obținute s-au dovedit suficiente pentru a iniția ofensiva împotriva Ligii Culturale prin intermediul guvernului conservator. Răspunsul venit de la Bucureşti nu a rezolvat problema. Ministrul de

[11] Idem, *Diplomația europeană şi mişcarea memorandistă (1892-1896)*, doc. 32, Bucureşti, Editura Arhivele Statului, 1995, pp. 180-182.

[12] SANIC, *Colecția Microfilme Belgia*, rola 26, vol. 58, c. 197-198.

[13] *1918 la români. Desăvârşirea unității național-statale a poporului român,* vol. I, „Documente externe (1879-1916)", Bucureşti, Editura Ştiințifică şi Enciclopedică, 1983, pp. 246-247.

[14] SANIC, *Colecția Microfilme Belgia*, rola 39, c. 237.

[15] Idem, *Colecția Microfilme Austria*, rola 316, c. 107-112.

[16] Sorin Cristescu, *Regele Carol I în rapoartele diplomatice austro-ungare (1977-1914)*, vol. I, „1877-1896", Editura Paideia, Bucureşti, doc. 316, p. 356.

Externe, Alexandru Lahovari, a declarat că nu existau legi care să impună dizolvarea Ligii, singura variantă fiind cea a măsurilor poliţieneşti, dar nici acestea nu erau de preferat, deoarece nu puteau avea decât efectul invers. Lahovari a amintit de măsurile legale adoptate pentru „domolirea” Ligii şi a punctat că recurgerea la forţă ar însemna sinuciderea guvernului. Prin urmare, mai onorabilă rămânea demisia[17].

Depăşind sfera confidenţialului, discuţiile dintre Viena şi Bucureşti au fost „interceptate” de adversarii politici ai conservatorilor. Dintr-o lungă şi agonizantă opoziţie, liderul liberalilor, Dimitrie A. Sturdza s-a folosit de ingerinţele Vienei pentru a le transforma într-o armă politică. Dornic să răstoarne guvernul conservator, să-şi întărească poziţia în partid şi să devină prim-ministru, Sturdza a atacat dur opoziţia. Liderul liberal a folosit terenul propice pentru a câştiga opinia publică devotată mişcării naţionale. Discursul său din 24 septembrie 1894 din sala Orfeu a lovit în guvern, în relaţiile cu Austro-Ungaria, dar şi în Tripla Alianţă, devenită o „ligă monstruoasă” şi nicidecum o „alianţă a păcii”. Un aspect grav al discursului a fost că Sturdza a confirmat, *en détáil*, sumele de bani trimise în Transilvania. Spunem că a confirmat, deoarece Kálnoky fusese informat în privinţa acestor sume de către Dumba, însă datele strânse nu prezentau certitudine.

Observând caracterul partinic al discursului de la Orfeu, Goluchowski, în ultimul său raport din capitala României, sesiza dificultatea identificării motivului preponderent în discurs. S-a lovit în guvern, considerându-l lipsit de patriotism prin încercarea de a neutraliza mişcarea naţională, dar s-a lovit şi în unii miniştri, acuzaţi de caracterul lor duplicitar în relaţiile cu Viena[18].

Între timp, la Viena s-a efectuat schimbarea ministrului de Externe. Dincolo de oboseala amintită anterior, cel mai important factor în încheierea misiunii contelui Kálnoky a fost uzura morală. Complicata problemă a naţionalităţilor, tensiunile austro-maghiare (afacerea Kálnoky-Agliardi[19]) şi comportamentul potrivnic al politicienilor maghiari l-au transformat pe şeful diplomaţiei austro-ungare într-un personaj indezirabil. Dacă cineva a trebuit „să cadă” de la putere, acela a fost Kálnoky.

Soluţia oferită în mai 1895 nu a adus doar o schimbare ministerială, ci şi o schimbare de atitudine, un nou suflu în diplomaţia Monarhiei. Instalarea lui Goluchowski la conducerea politicii externe a Monarhiei, deşi la fel de antipatic maghiarilor, a fost de bun augur. Bun cunoscător al mişcării naţionale şi al cercurilor politice de la Bucureşti, noul ministru de Externe a avut un rol foarte important în instalarea lui Sturdza în fruntea noului guvern.

În august 1895, Regele Carol a mers în Austro-Ungaria şi Germania propunându-şi să medieze diferendul dintre români şi Budapesta. La Ischl, Carol a purtat discuţii

[17] Teodor Pavel, *Mişcarea românilor pentru unitate naţională şi diplomaţia Puterilor Centrale (1878-1895)*, vol. I, Timişoara, Editura Facla, 1979, pp. 48-49.

[18] SANIC, *Colecţia Microfilme Austria*, rola 316, c. 258-268; discursul de la Orfeu a deschis o serie de dezbateri aprinse în Parlamentul român, vezi A. Bunea, *Parlamentul României pentru o politică externă favorabilă unirii Transilvaniei cu România* (1892-1899), în „Acta Musei Napocensis”, VII, 1970, pp. 329-351.

[19] Solomon Wank, *In the twilight of Empire. Count Alois Lexa von Aehrenthal (1854-1912) imperial Habsburg patriot and statesman*, vol. I, „The making of an Imperial Habsburg patriot an statesman”, Wien, Böhlau Verlag, 2009, p. 150.

cu Franz Joseph şi Goluchowski. Susţinând menţinerea liniei actuale a politicii externe a României, lui Carol i s-a promis o intervenţie directă din partea lui Goluchowski, care urma să plece la Budapesta. Într-un context internaţional favorizat de conturarea Antantei ruso-franceze şi de evenimentele din Bulgaria[20], dar şi prin eforturile întregii clase politice româneşti, actul de graţiere a devenit o realitate în septembrie 1895.

În opinia ministrului francez la Bucureşti: „Carol a primit odată cu sosirea sa la Ischl darul cel mai de preţ, adică iertarea victimelor răsunătorului proces de la Cluj. (...) Cu o simplă semnătură, s-a vindecat rana profundă şi jignitoare care începuse să epuizeze încrederea românilor în prietenia protectoare a Puterilor Centrale"[21]. Diplomatul francez considera că meritul acestui act politic i-a aparţinut lui Goluchowski, care a ştiut să repună România pe calea urmată „docil" în ultimii treisprezece ani. Interesantă şi veridică era concluzia la care ajungea în raportul său ministrul francez: pentru Ludovic d'Aubigny problema naţională nu se încheiase, ci dimpotrivă, aceasta continua să existe „într-o stare latentă", iar Carol şi guvernul vienez erau cei care trebuiau să vegheze asupra sa[22].

Prin încurajarea grevelor, a întâlnirilor publice, a presiunii pusă pe Coroana României[23], Sturdza şi-a atins scopul provocând criza guvernamentală, iar alternanţa la guvernare nu a putut ocoli partidul său. Problema pe care Sturdza a luat-o sau nu în calcul a fost că declaraţiile sale îl transformaseră într-un lider al mişcării naţionale şi într-un opozant al Austro-Ungariei. Un prim-ministru ostil nu ar fi fost niciodată pe placul Monarhiei. Soluţia salvatoare pentru acesta a implicat plecarea capului în faţa Vienei. Noua funcţie a adus o retractare a tot ceea ce s-a declarat la Orfeu şi, implicit, despărţirea de mişcarea naţională. Evenimentul a avut loc la Iaşi în octombrie. În expunerea sa, Sturdza a ajuns şi la politica externă în privinţa căreia a hotărât abţinerea tuturor „de la orice act de agitaţie în afacerile interioare ale Statelor vecine şi în special ale monarhiei austro-ungare"[24]. Sturdza a continuat cu respingerea acuzaţiilor de iredentism, de amestec în politica internă a Ungariei, făcând totodată, un apel la înţelegere între români şi maghiari.

Din discursul liderului liberal s-a remarcat aşadar promovarea unui comportament demn de un partid de guvernare şi apelul la încetarea amestecului, cel puţin oficial, în mişcarea naţională. Sturdza anunţa pentru România întoarcerea politicii din Transilvania

---

[20] Asasinarea „independentului" Stefan Stambolov a îngrijorat Austro-Ungaria. Recunoscut ca unul dintre fondatorii Bulgariei moderne, Stambolov a promovat în perioada cât a condus guvernul de la Sofia o politică independentă de puterile europene. În timpul mandatului său a căutat să îndepărteze tânărul stat bulgar de protectoratul rusesc şi printr-o colaborare cu puterile occidentale să separe Sofia de intrigile balcanice. „Câştigând" antipatia Rusiei şi a bulgarilor filoruşi, Stambolov a fost asasinat în vara anului 1895. Aşadar, justificate de alianţa franco-rusă (definitivată între 1892-1894), motivele de îngrijorare ale Vienei au fost augmentate de evenimentele din Bulgaria unde prezenţa Rusiei constituia o ameninţare pentru Imperiu; vezi Duncan M. Perry, *Stefan Stambolov and the emergence of modern Bulgaria, 1870-1895*, Durham, Duke University Press, 1993, *passim.*

[21] Corneliu Mihail Lungu (coord.), *Diplomaţia europeană...*, doc. 117, p. 495.

[22] *Ibidem*, pp. 496-497.

[23] SANIC, *Colecţia Microfilme Belgia*, rola 39, c. 190-192.

[24] *Discurs rostit la 13 octombrie 1895 la Iaşi de D-l D.A. Sturdza ministru preşedinte*, Bucureşti, Tipografia Voinţa Naţională, 1895, p. 32.

către Bucureşti, către consolidarea internă a Regatului. Ani mai târziu, Alexandru Marghiloman a mărturisit în Parlament că momentul a fost „convenit şi dictat (...) îngropat în fundul inimii noastre ca o durere națională”[25]. Ținând cont de politica externă a Regatului, de ataşamentul lui Carol față de cele două imperii din centrul Europei, dar şi de lipsa unei alternative sigure în relațiile externe, nu putem să acuzăm deciziile luate de actorii politici ai vremii. Condamnabilă sau nu, retractarea de la Iaşi nu a venit totuşi gratuit, deoarece a secondat actul grațierii. Ar mai trebui adăugat că liderul liberal nu a „părăsit” cauza națională, ci a devenit un susținător din umbră, dar cu mijloace licite, fapt care se poate observa pe parcursul mandatelor sale.

Reacția a fost imediată. Discursul liderului liberal „a avut un efect fericit. Totodată a produs impresia cea mai bună atât la Viena, cât şi la Pesta”[26]. În discuția cu ministrul român la Viena, Emil I. Ghica, Goluchowski a insistat asupra faptului că doi miniştri din cadrul guvernului (ministrul de Finanțe şi ministrul Domeniilor) făceau încă parte din Liga Culturală, deşi presa infirma acest aspect. Considerând că s-ar putea isca un nou conflict cu Pesta, Goluchowski lăsa de înțeles că legăturile oficialilor cu Liga Culturală trebuiau rupte definitiv[27].

După schimbările de la Budapesta (unde s-a instalat un nou guvern condus de Deszö Bánffy), de la Ballplatz şi Bucureşti, anul 1895, extrem de dificil, părea să încheie diferendul româno-maghiar început la 1892. Totuşi, descoperirea şi dezvăluirea publică a sumelor secrete pe care românii din Transilvania le primeau din Regat a constituit o prelungire a conflictului politic şi diplomatic iscat în ultimii ani ai secolului al XIX-lea. În principal, sumele de bani se adresau instituțiilor de învățământ sugrumate de diverse legi maghiare ce le amenințau cu închiderea.

Chestiunea subvențiilor, deşi de mari proporții, s-a restrâns la un caz particular al şcolilor din Braşov, date fiind sumele considerabile care mergeau anual în această direcție. Din informațiile culese de la surse de „încredere” de către noul ministru la Bucureşti, Alois Lexa von Aehrenthal, reieşea că în 1893 şi 1894 s-au trimis către Braşov sume de 25000, respectiv 30000 franci. Banii ajungeau la şcolile din Braşov aflate în grija parohiei Sfântul Nicolae, care poseda în județul Buzău o moşie în comuna Meteleu. O altă sumă, de 20000 franci, a fost trimisă în 1896 bancherului braşovean Diamandi Manole[28]. În opinia diplomatului austro-ungar astfel de imixtiuni în Transilvania, comparabile cu

[25] Traian P. Lungu, *Viața politică în România la sfârşitul secolului al XIX-lea (1888-1899)*, Bucureşti, Editura Ştiințifică, 1967, p. 209.

[26] Arhivele Diplomatice ale Ministerului Afacerilor Externe (ADMAE), vol. 114-Viena, f. 175.

[27] *Ibidem*, f. 176; Goluchowski nu era sigur nici de Sturdza, căci de la Bucureşti soseau informații conform cărora liderul liberal ar fi promis continuarea susținerii mişcării naționale. Haus-, Hof-, und Saatsarchiv (HHStA), *Politisches Archiv XVIII Rumänien*, Karton 54, Liasse IV, Irredentistische Rumänien Bewegung, 1895, f. 244.

[28] Idem, *Politisches Archiv I, Kabinett des Ministers*, Karton 632, VII/c-6 Krönstaeder Angelegenheit-Hauptverhandlung (1895-1918), Subliasse I/1896, f. 16-17. Raportul ministrului austro-ungar este mult mai detaliat, prezentând dedesubtul acestor subvenții începând cu I.C. Brătianu. Sprijinul financiar venea fie din bugetul Ministerului Instrucțiunii Publice, fie din donații şi ajungea în Transilvania sub diferite pretexte: burse, ajutoare către şcolile sărace, cărți, opere de binefacere etc. Odată cu înființarea Ligii Culturale cuantumul sumelor a crescut, iar diplomatul austriac prelua unele zvonuri conform căror şi Regele Carol ar fi participat cu o donație de 50000 franci.

cele ale bulgarilor în Dobrogea (în cazul românesc), nu puteau fi acceptate, oricât ar fi fost de apropiate relațiile dintre România şi Austro-Ungaria[29].

Aşadar, cu dovezi suficiente, oficialitățile maghiare s-au ocupat imediat de problemă, cerând ministrului de Externe al Monarhiei să facă presiuni asupra guvernului român să înceteze sprijinul financiar. Între anii 1896-1899, cu mici pauze determinate de negocieri în cadrul tratatului de alianță, s-a dus o luptă aprigă între D.A. Sturdza şi guvernul maghiar. Pentru cel din urmă nu s-a pus problema găsirii celei mai bune soluții spre asigurarea bunei desfăşurări a procesului de învățământ în şcolile româneşti din Transilvania, ci a fost mai mult o chestiune de orgoliu, de înfrângere a liderului liberal prin argumente legale pentru maghiari, dar imorale pentru români. De partea cealălaltă, Sturdza a căutat să demonstreze justețea plăților către şcolile din Braşov. Confruntarea a fost intermediată cu abilitate diplomatică de ministrul Aehrenthal prins între intransigența maghiarilor şi obligațiile Vienei față de partenerul român.

Chestiunea şcolilor din Braşov a cunoscut o perioadă de stagnare ca urmare a evenimentelor petrecute între 1896-1897. În anul 1896, din rațiuni politice (semnarea protocolului secret de prelungire a tratatului secret), Împăratul Franz Joseph a mers în România, prilej cu care ziarele maghiare au comentat şi acuzat caracterul antimaghiar al vizitei[30], mai ales că Suveranul a cerut să îl cunoască pe preşedintele Ligii Culturale, Vasile A. Urechia. În anul următor, la invitația Împăratului, Carol a întors vizita, însă, din cauza vremii, nu în august şi nu la Ischl, ci la Budapesta. Deşi o vizită cu caracter personal, Regele nefiind însoțit de D.A. Sturdza, această călătorie a devenit sursă de interpretări şi a constituit un alt fragment din politica de suprimare a aspirațiilor românilor din Transilvania.

În Bucureşti, opoziția l-a atacat imediat pe şeful guvernului, acoperind zidurile oraşului cu afişe cuprinzând cuvântările acestuia împotriva asupririi românilor din Transilvania şi Ungaria[31]. Pentru maghiari, demersul lui Carol a devenit instrumentul lui Bánffy împotriva românilor. Presa maghiară a exultat, observând că în capitala Ungariei, Regele românilor dezavua mişcarea națională! Vocea guvernului maghiar, ziarul „Pester Correspondenz” aprecia că „acum le arată propriul lor Rege, domnitorul României, calea pe care au să păşească şi le indică locul unde trebuie să se prezinte jalbele lor. Românii Transilvaniei sunt locuitori ai statului ungar, cetățeni ai Ungariei şi supuşi ai regelui Ungariei”[32]. Vizita Regelui a fost analizată şi de presa franco-rusă, prin intermediul ziarului „Le Nord”, ce considera că mişcarea antimaghiară a fost impulsionată şi nicidecum înnăbuşită, iar consecințele se vor observa în viitor căci „(...) deja porțile puşcăriilor maghiare se deschid pentru martirii Românismului”[33]. Alimentarea conflictului a fost una din preocupările diplomației franco-ruse, conştientă că mişcarea națională era cel mai sigur mod de a eroda relațiile dintre Bucureşti şi Viena.

[29] *Ibidem*, f. 23.

[30] Idem, *Politisches Archiv XVIII Rumänien*, Karton 54, Liasse IV, Irredentistische Rumänien Bewegung, 1896-1899, f. 55.

[31] SANIC, Fond Casa Regală, Carol I, dos. nr. 3/1897, f. 281-292.

[32] „Liga Română”, nr. 37/21 septembrie 1897, p. 560.

[33] Idem, nr. 45/16 noiembrie 1897, p. 695.

Situația a degenerat în momentul în care s-a aflat că Regele l-a decorat cu Ordinul Coroana României pe Sándor Jeszenski, procuror general al Ungariei în procesul memorandiștilor. Din declarațiile premierului român, Jeszenski a fost trecut la insistențele lui Bánffy, dar şi ale lui Goluchowski, pe o listă înaintată în grabă. Carol a fost astfel înşelat, neştiind cine era acel magistrat[34]. Gestul ministrului de Externe austro-ungar a fost interpretat ca o răzbunare pe Sturdza, care se amestecase în trecut în treburile interne ale Monarhiei. Mai târziu s-a aflat că „unealta Jeszenski a trebuit să fie decorat, ca cu chipul acesta românii să înțeleagă că Regele României şi consilierii săi desaprobă mişcarea națională şi aprobă politica națională a lui Bánffy". Din aceeaşi sursă (broşura „Politica de naționalități a baronului Bánffy", 1899) reieşea că liderul guvernului maghiar întemeiase cu aprobarea Împăratului o secție, pentru a supraveghea cu „ochi de Argus asupra mişcării naționalităților (...) şi nici o acțiune a românilor din Transilvania nu se putea pune la cale pentru că ministrul-president primea cu 24 ore mai înainte ştire şi putea s'o zădărnicească direct şi indirect"[35].

Uneltite de cercurile politice austro-ungare, faptele petrecute în toamna anului 1897 i-au liniştit pe maghiari în privința „agitatorilor" români şi au constituit o victorie pentru Franz Joseph, care l-a folosit pe Carol în domolirea tendințelor maghiare de renunțare la dualism.

Incidentul a fost privit ca un succes de către ministrul Aehrenthal, care a evidențiat instaurarea unui sentiment de resemnare în România după decorarea lui Jeszenski[36].

Revenind la problema subvențiilor, aceasta se va acutiza în anul 1898. Însărcinat să acționeze pentru sistarea sprijinului financiar, Aehrenthal a fost informat de Sturdza că subvențiile au fost oprite din momentul în care liberalii au preluat guvernarea. Singurul sprijin recunoscut a fost o rentă anuală pentru care avea o acoperire legală. Totuşi, pentru înlăturarea suspiciunilor, acesta a promis că va furniza dovezi istorice şi juridice[37]. În primăvara anului 1898 prim-ministrul român a înaintat amplul memoriu în care demonstra cum printr-un concurs de circumstanțe, Regatul a devenit dator către această instituție[38]. Prin urmare, „subvențiile" erau mai degrabă datorii ale statului. Propunerea de a include subvenția în bugetul României ca „despăgubire" nu a fost agreată de oficialii maghiari, care au anunțat că vor continua cercetările, deşi Aehrenthal considera că renta anuală se baza „fără îndoială" pe obligațiile dobândite din donațiile mai vechi ale „principilor moldoveni şi valahi", iar dovezi recente se puteau găsi la dieceza Sibiului (Nagyszeben)[39].

Pe fondul chestiunii naționale, criza politică s-a agravat în Regat. Take Ionescu l-a acuzat pe liderul liberal că prin dezvăluirile sale de la sala Orfeu din septembrie 1894 a

[34] HHStA, Politisches Archiv XVIII Rumänien, Karton 54, Liasse IV, Irredentistische Rumänien Bewegung, 1897, f. 64. H.H.St.A., Hofarchive, Privat- und Familienfonde, Neuere Zeremonialakten, 419-16, Aufenthalt des Königs und der Königin von Rumänien in Budapest (1897.09.28-1897.09.29).

[35] „Liga Română", nr. 12/21 martie 1899, p. 178.

[36] Sorin Cristescu, *op. cit.*, vol. II, „1896-1908", doc. 24, p. 88.

[37] Teodor Pavel, *op. cit.*, vol. II, „1894-1914", Timişoara, Editura Facla, 1982, p. 83.

[38] HHStA, *Politisches Archiv I, Kabinett des Ministers*, Karton 632, Liasse VII/c-6, Krönstaeder Angelegenheit-Hauptverhandlung (1895-1918), Subliasse IV/1899, f. 68-72.

[39] *Ibidem*, f. 82.

pus şcolile din Transilvania şi liceul braşovean într-o situaţie dificilă, în pericol de închidere. În susţinerea afirmaţiilor sale acesta a prezentat documente emise de guvernul maghiar. Este momentul în care Take Ionescu, recunoscut pentru discursurile sale, a răstălmăcit în mod voit unul dintre cele două documente. În scrisoarea sa către mitropolitul Miron, ministrul maghiar Wlássics preciza că „dovezi documentate procurate de Guvernul Regesc" indicau că s-au primit pe ascuns subvenţii[40]. Cele două cuvinte „Guvernul Regesc", fără a preciza care dintre ele, deşi era mai mult decât evident că era vorba de cel maghiar, au declanşat campania împotriva lui Sturdza. Mişcarea naţională a devenit din nou o armă politică, de data aceasta a opoziţiei dornică să-i înlăture pe liberali.

Explicaţiile pe care D.A. Sturdza le-a oferit cu ajutorul lui Aehrenthal, care a comunicat oficial că era vorba de guvernul maghiar şi nu de cel român, s-au dovedit inutile. Liderul liberal – „ignobilul", „apostolul românismului", „mizerabilul" – a căpătat imaginea omului care i-a vândut pe românii din Ungaria[41].

Scandalul din Cameră, încordarea relaţiilor cu Monarhia vecină, sfaturile Regelui, au fost factori care l-au determinat în noiembrie 1898, pe liderul liberal să accepte propunerea lui Bánffy de a înlocui renta anuală cu o sumă globală rotunjită la 962.500 lei (depusă la Banca centrală de stat din Budapesta, şi nu la bănci din România cum se stabilise iniţial), din care şcolile din Braşov încasau anual o rentă de 38.500 lei (valoarea dobânzii de 4%)[42]. Problema a părut astfel încheiată, dar guvernul maghiar a continuat să solicite dovezi. Acestea au survenit în vara anului 1899, când după demiterea sa, Sturdza a pus la punct „dosarul" obligaţiilor statului care veneau din timpuri îndepărate, tocmai de la Aron Vodă[43]. Voluminosul memoriu era de necontestat şi a determinat îngroparea chestiunii de către Budapesta.

„Îngropate" au rămas şi problemele românilor din Transilvania pentru oficialităţile de la Bucureşti în primul deceniu al secolului al XX-lea. Atenţia s-a îndreptat spre românii din Balcani, în acest fel s-a mai putut linişti avântul naţional, iar politica noastră externă s-a reaşezat în termenii agreaţi de diplomaţia vieneză. Între timp, românii din Transilvania s-au pregătit pentru trecerea la etapa „legală" a activismului politic. Problema naţională, chestiunea Transilvaniei a redevenit principalul subiect de discuţie în România după cele două războaie balcanice şi principalul motiv al îndepărtării României de Austro-Ungaria şi Puterile Centrale.

---

[40] Ministrul Wlássics a propus în 1897 prefacerea şcolilor confesionale în care domnea un spirit anti-maghiar în şcoli de stat, ceea ce însemna maghiarizarea lor; *Idem*, Subliasse III/1898, f. 68-72.

[41] „Epoca", nr. 874-267/24 septembrie 1898, p. 1. În ziarul conservator „Epoca", cazul lui Sturdza era comparat cu cel al nedoveditului spion Dreyfus. La fel era considerat şi liderul liberalilor. „Ziceţi că sunt un spion în serviciul guvernului austro-ungar. Ei bine, iată că stăpânii mei declară că nu sînt spion". Având majoritatea ambelor Camere, D.A. Sturdza a rezistat în faţa unei mari coaliţii care a adunat cele mai importante figuri politice ale perioadei: Lascăr Catargiu, Gr. Cantacuzino, Take Ionescu, P.P. Carp, Titu Maiorescu. Balanţa s-a înclinat decisiv în momentul în care a fost publicată broşura amintită mai sus, „panegiricul" baronului Bánffy. Opoziţia a dus lupta în stradă, iar înlăturarea liberalilor de la guvernarea a devenit o certitudine în momentul în care s-au iniţiat atacuri la adresa Regelui.

[42] HHStA, *Politisches Archiv I, Kabinett des Ministers*, Karton 632, Subliasse V/1899, f. 107.

[43] *Ibidem*, f. 191-238.

ASPECTE PRIVIND DREPTURILE ISTORICE ALE ROMÂNILOR ASUPRA BASARABIEI

- rememorări esențiale comentate -

Corvin Lupu

Tema pe care am propus-o este una vastă. Esenţa ei se găseşte în adâncurile veacurilor. Abordarea ei nu îl aduce pe cercetător doar pe tărâmul istoriei, ci şi pe cel al relațiilor internaționale, al diplomației, al dreptului internațional, al istoriei militare, al demografiei, al unor strategii ale politicilor interne ale României şi Rusiei.

După realizarea Marii Uniri, în bucuria generală care a cuprins clasa politică şi opinia publică românească, nu s-a realizat necesitatea istorică a unor eforturi majore însoțite de sacrificii pentru recunoaşterea actelor Unirii, cu deosebire a recunoaşterii unirii Basarabiei cu România, desprinderea Basarabiei făcându-se din componența unui stat care fusese aliatul învingătorilor. România traversa un moment istoric când inamicul ei principal din Primul Război Mondial, Germania, şi inamicul apărut în mod neaşteptat, pe cât de brusc, pe atât de periculos, în Răsărit, Rusia Sovietică judeo-bolşevică, erau state grav rănite, sângerau puternic şi nu puteau, pentru moment, să acționeze împotriva României.

După Al Doilea Război Mondial, în perioada regimului ocupației militare sovietice a României, s-a promovat teza, falsă din punct de vedere istoric, „a drepturilor legitime" ale Uniunii Sovietice asupra Basarabiei, provincia „eliberată" de Armata Roşie de sub „ocupația ilegitimă a României" interbelice şi de sub „exploatarea burghezo-moşierească" românească.

În perioada regimului-naționalist socialist de sub conducerea lui Nicolae Ceauşescu, în ciuda promovării unei politici de independență națională şi a faptului că acesta a pus pe agenda discuțiilor cu liderii de la Kremlin problema ilegitimității *Tratatului Molotov-Ribbentrop*, implicit problema drepturilor româneşti asupra părții răsăritene a Moldovei, din rațiuni politice şi diplomatice, nu s-au răspândit la nivel de masă drepturile istorice ale românilor asupra părții răsăritene a Moldovei. Demersurile conducerii politice a României, aşa cum parțial vom arăta, s-au făcut doar la nivel înalt, fără să fie cunoscute decât în mică măsură de societatea românească.

Jumătatea de est a Moldovei a fost incorect numită Basarabia, prin acordarea nejustificată a numelui părții de sud a spațiului geografic dintre vărsarea Prutului, Dunăre şi Nistru, întregului spațiu geografic dintre cele trei cursuri de apă menționate.

Abia în ultimii ani ai regimului socialist de stat din România, unii istorici, care beneficiau de susținerea conducerii politice a țării, au conferențiat şi au publicat studii şi articole privitoare la drepturile româneşti asupra Basarabiei. Mă refer în special la isto-

ricii Ştefan Pascu (academician), Mircea Muşat, Ion Ardeleanu şi la grupul de istorici din jurul generalului Ilie Ceauşescu, grup din care făcea parte şi viitorul academician Florin Constantiniu[1].

Drepturile istorice ale românilor asupra Basarabiei pot fi abordate în moduri diferite şi din unghiuri diferite. O analiză cât mai argumentată şi mai completă a temei necesită abordarea tuturor punctelor de vedere, inclusiv a celor care, aparent, ar dezavantaja argumentele româneşti, în faţa celor ruseşti. În faţa acestei teme, cercetătorul este pus în situaţia de a nu putea, de fiecare dată, să evite polemica istorică, cea pe care noi, cercetătorii, de regulă nu o recomandăm.

În acest moment istoric deosebit, la împlinirea şi aniversarea a 100 de ani de la încoronarea regilor României Mari, Ferdinand I şi Maria de România, considerăm că nu este lipsit de importanţă să facem o rememorare a unor momente foarte importante din istoria Basarabiei, cu riscul unor repetiţii ale unor evenimente cunoscute de istorici şi de cei care s-au aplecat asupra subiectului. Facem acest lucru cu atât mai mult cu cât în România de astăzi disciplina Istorie se studiază foarte puţin în şcoală şi aceasta în cadrul unor programe şcolare care ocolesc esenţialul problemelor istorice ale României profunde. În vâltoarea frământărilor pentru implementarea forţată a globalizării, spre care este împinsă România de noii ei stăpâni externi euro-atlantici, patriotismul a devenit un simţământ considerat desuet, iar interesul unei părţi a opiniei publice faţă de problematica fiinţei naţionale a ţării a scăzut. Acesta este un motiv în plus pentru a face prezentele rememorări.

Argumentele teritoriale/statale

În general, argumentul forte pe care l-a folosit diplomaţia rusă/sovietică pentru a argumenta raptul de la 1812 a fost ideea că în acel moment istoric România nu exista încă în forma ei unificată şi independentă, Principatul Moldovei fiind parte componentă a Imperiului Otoman.

Dar, analiza statutului acestui teritoriu românesc, locuit la acea dată de o majoritate zdrobitoare românească, trebuie să pornească de cu câteva sute de ani mai în urmă, din perioada din jurul anului 1400 şi următorii, când Principatul Moldovei era un stat feudal cristalizat, mărginit la nord şi la est de Nistru, la sud de Marea Neagră şi cursul Dunării până la Galaţi, iar la vest de Munţii Carpaţi. În acel timp, Rusia încă nu exista, exista doar Principatul Moscovei, în jurul oraşului cu acest nume. Principatul Moldovei a intrat sub suzeranitate turcească în anul 1513, plătind tribut anual în schimbul căruia Imperiul Otoman se angaja să îl ajute în războaie şi să nu se amestece în treburile interne ale principatului. Moldova şi-a păstrat suveranitatea, nu a fost parte a Imperiului Otoman.

Deci, Moldova era vasală, dar nu-şi pierduse suveranitatea, iar Turcia nu putea înstrăina un teritoriu care nu-i aparţinea, ci pe care, în schimbul unui tribut, era obligată să-l ocrotească. Această realitate a fost recunoscută de Turcia şi consemnată în cadrul

[1] În acest sens vezi lucrările Mircea Muşat, Ion Ardeleanu, *România după Marea Unire*, vol. II, Partea I-a, „1918-1933”, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1986 şi Ştefan Pascu (coordonator principal), *Istoria militară a poporului român*, vol. V, Bucureşti, Editura Militară, 1988.

Păcii de la Carlowitz (ianuarie 1699), când turcii au argumentat această situaţie în faţa delegaţiei polono-lituaniene, invocând capitulaţiile încheiate între Turcia şi Moldova, în diverse epoci, începând din secolul al XVI-lea.

Karl Marx a susţinut şi el justeţea argumentelor româneşti în faţa anexării ilegale a Basarabiei de către Rusia. El susţine că: „Turcia nu putea ceda ce nu-i aparţinea, pentru că Poarta Otomană n-a fost niciodată suverană asupra ţărilor române. Poarta însăşi recunoscuse acest lucru, când la Carlovitz, presată de poloni să le cedeze Moldo-Valachia, ea a răspuns că nu are dreptul de a face vreo cesiune teritorială, deoarece capitulaţiile nu-i confereau decât un drept de suzeranitate”[2].

Termenul de „capitulaţie” nu are nici o legătură cu sensul de „capitulare” şi nu exprimă în nici un fel capitularea Ţărilor Române în faţa Imperiului Otoman. Din contră, prin semnarea de capitulaţii cu Ţările Române, Imperiul Otoman le recunoştea ca entităţi statale cu drepturi şi anumite obligaţii, mai ales în ceea ce priveşte orientarea politică externă, care trebuia să fie aliniată celei a Imperiului Otoman şi obligaţia de a nu acţiona în nici un fel împotriva Porţii.

Capitulaţiile, chiar dacă nu s-au păstrat până astăzi în forma lor originală, sunt documente fundamentale relative la suveranitatea Ţărilor Române în Evul Mediu. Unul din primii istorici care au sesizat importanţa capitulaţiilor pentru lupta naţională a poporului român a fost Nicolae Bălcescu[3]. Acesta este şi cel care a reprodus şi comentat două dintre capitulaţii, cea semnată de Mircea cel Bătrân în 1393 la Nicopole şi cea semnată de Vlad Ţepeş la Adrianopol în 1460, în lucrarea *Drepturile românilor către Înalta Poartă*, apărută în 1848[4].

Este evident că tocmai din această cauză, puterile înconjurătoare care au stăpânit provinciile locuite de români nu au avut de-a lungul secolelor interesul să evidenţieze conţinutul capitulaţiilor, să le recunoască existenţa şi au avut numeroase ocazii să intre în posesia documentelor originale şi să le facă dispărute. Capitalele provinciilor româneşti au fost de multe ori ocupate de diverşi cotropitori şi toţi au avut curiozitatea să răscolească prin toate sertarele ţării. Apoi, tezaurul arhivistic al statului român, care cuprindea înţelegerile de stat ale românilor, depus în Rusia în decembrie 1916 şi iunie 1917, nu a avut un inventar complet pentru ca cercetătorii să fie siguri că printre importantele documente româneşti de la Moscova nu se află şi capitulaţii. Or, Rusia ţaristă şi sovietică este principala ţară care le-a contestat conţinutul, întrucât întreaga lor „argumentaţie” a dreptului de a deţine partea răsăriteană a Moldovei s-a bazat pe o presupusă afirmată lipsă a suveranităţii de stat a Moldovei la 1812.

Cu toate acestea, trebuie să menţionăm că aceste capitulaţii sunt destul de controversate. Ele nu s-au păstrat în forma lor originală pentru a putea fi documentate şi folosite ca argumente de necontestat. Lipsa originalelor a determinat pe ruşi şi apoi pe

---

[2] Karl Marx, *Însemnări despre români (Manuscrise inedite)*, publicate de acad. Andrei Oţetea şi S. Schwann, Bucureşti, Editura Academiei, 1964, p. 106.

[3] Andrei Oţetea, Gheorghe Zane, *Introducere* la lucrarea: Karl Marx, *Însemnări despre români*, Bucureşti, Editura Academiei R.P. România, 1964, p. 19.

[4] Nicolae Copoiu, *„Capitulaţiile” – tratate fundamentale privind istoria suveranităţii de stat a ţărilor române*, în „Magazin istoric”, Anul IX, Nr. 3 (96), martie 1975, p. 34.

sovietici să le conteste conținutul, cu scopul de a susține dreptul Turciei de a ceda Basarabia la 1812. Chiar şi unii reputați cercetători români le contestă parțial sau total[5].

În ciuda acestor păreri ale unor istorici, Turcia nu a contestat niciodată capitulațiile şi nu le-a respins ca argument de drept internațional. Doar în anul 1856, în cadrul *Păcii de la Paris*, care a pus capăt Războiului din Crimeea, când delegația franceză a făcut referiri concrete privitoare la conținutul capitulațiilor, delegatul Turciei a făcut mențiunea că Turcia nu deține originalele acestor documente, fără să le conteste nici existența, nici conținutul. Cu toate acestea, în anul 1858, când s-a încheiat un nou *Tratat de la Paris* privitor la Principatele Române, în Articolul 2 s-a consemnat: „În virtutea capitulațiilor date de sultanii Baiazid I, Mahomed al II-lea, Selim I şi Soliman al II-lea, care confirmă autonomia lor (a Principatelor Române -n.a.), reglementând raporturile lor cu Sublima Poartă şi pe care mai multe hatişerifuri, în special cel din 1834, le-au consacrat; conform, de asemenea, articolelor 22, 23 din *Tratatul* încheiat la Paris la 30 martie 1956, Principatele vor continua să se bucure, sub garanția colectivă a puterilor contractante, de privilegiile şi imunitățile pe care le au”[6]. Tratatul a fost semnat de reprezentanții tuturor celor şapte mari puteri europene, inclusiv de Mehmed Fuad, delegatul Turciei la congresul de pace.

Conținutul capitulațiilor a fost prezentat în cadrul congresului de către reprezentantul Franței, care a dat citire documentului intitulat *Privilegiuiri şi imunități ale Principatelor Române*, conținutul capitulațiilor fiind completat cu propunerile diplomației franceze de unire a Munteniei cu Moldova[7].

Capitulațiile au fost traduse în limba franceză de Abdolonyme Ubicini (care semna cu inițialele M.A. alături de nume – n.a.) şi publicate la Paris în anul 1858[8].

În perioada 1492-1582, deci în 90 de ani, Rusia a purtat 40 de războaie de cucerire, majoritatea cu Polonia şi cu Lituania şi şi-a întins stăpânirile. În proximitatea Principatului Moldovei, Rusia a ajuns doar în anul 1792, când, obținând victorii împotriva Imperiului Otoman, în războiul ruso-turc din anii 1789-1992, prin *Pacea de la Iaşi* (1792), Rusia a ocupat de la Imperiul Otoman nordul Mării Negre, până la cursul fluviului Nistru, ajungând astfel în vecinătatea directă a Principatului Moldovei.

În anul 1812, actul cedării ilegale a Basarabiei către Rusia s-a produs într-un moment în care Turcia nu ştia încă nimic despre vulnerabilitatea Rusiei aflată în pragul atacului militar al Franței napoleoniene care avea s-o zguduie din temelii. Lipsa acestei informații de importanță istorică s-a datorat trădării dragomanului Dumitrache Moruzi,

[5] Vezi Constantin Giurescu, *Capitulațiile Moldovei cu Poarta otomană. Studiu istoric*, Bucureşti, Institutul de Arte Grafice Carol Göbl, 1908 şi Anton Caragea, *Epoca renaşterii naționale (1750-1878)*, Universitatea din Bucureşti, 2003. Anton Caragea îl citează pe Nicolae Iorga care susține că aceste reconstituiri de capitulații ar fi de fapt nişte „falsuri patriotice”. Este greu de explicat cum de Nicolae Iorga a făcut această afirmație (într-un context pe care nu îl cunoaştem), când tratatele de la Paris (1856) au clarificat existența capitulațiilor şi prevederile lor.

[6] *Relațiile internaționale ale României în documente (1868-1900)*, Bucureşti, Editura Politică, 1971, p. 334.

[7] Nicolae Copoiu, *op. cit.*, p. 33.

[8] M.A. Ubicini, *La question des Principautés devant l'Europe*, Paris, 1958, apud Nicolae Copoiu, *op. cit.*, p. 35.

care a ascuns informația pe care trebuia să o transmită sultanului, dragoman care a fost ulterior executat de turci pentru trădare în folosul Rusiei[9].

În aceste condiții, după victorii ale armatei ruse comandate de generalul Kutuzov, în anul 1812, după încheierea păcii cu Sublima Poartă, Rusia, încălcând dreptul internațional, şi-a însuşit teritoriul dintre Prut şi Nistru, iar Sublima Poartă, încălcând şi ea dreptul internațional, a acceptat anexarea de către Rusia a Basarabiei. Basarabia a fost răpită Moldovei prin forța celui mai puternic față de cel mai slab.

Argumente demografice

La 1812, când Rusia țaristă a ocupat partea estică a Moldovei, 90% din populația Basarabiei era compusă din români. Raptul neaşteptat al provinciei a declanşat, pentru un scurt moment, un exod al românilor la vest de Prut. Acest exod a fost de foarte scurtă durată din următoarele motive. Autoritățile ruseşti au întărit mult paza pe Prut şi au oprit trecerea frontierei în Moldova de către românii fugari. Imediat, intuind pericolul depopulării teritoriilor ocupate, autoritățile țariste au luat şi alte măsuri. S-a acordat o scutire totală de impozite pentru populație, pe timp de trei ani de zile, care a fost deosebit de atractivă, în condițiile în care domnitorii fanarioți din Moldova aplicaseră anterior anului 1812 o fiscalitate severă, pusă în practică prin mijloace de o mare brutalitate. De asemenea, populația Basarabiei a fost scutită de serviciul militar, care era obligatoriu în restul Rusiei. Serviciul militar se întindea pe o lungă perioadă de timp.

Cele mai importante măsuri au fost cele prin care s-a acordat autonomie locală Basarabiei, ca şi dreptul de a folosi limba română în administrație şi în justiție. Aceste măsuri au stopat plecarea românilor, astfel că la recensământul efectuat de autoritățile ruseşti în anul 1817, în ciuda faptului că au fost aduşi în Basarabia un număr de cetățeni de alte etnii, românii au reprezentat 86% din totalul populației. Ne-am referit în primul rând la coloniştii germani aduşi de țarul Alexandru I în sudul Basarabiei, începând cu anul 1812 şi la coloniştii veniți în Basarabia din Marele Ducat al Varşoviei, în perioada anilor 1814-1817.

Măsurile luate de regimul țarist au urmărit ca autoritățile de ocupație să câştige timp, să pună pază pe toată frontiera şi să creeze mijloacele de stăpânire a românilor. În anul 1828, după ce autoritățile țariste s-au înstăpânit temeinic în Basarabia, autonomia provinciei a fost anulată.

Iată ce scria în anul 1938 preotul Vasile Țepordei, mărturisitor al Bisericii Ortodoxe din Basarabia, fost deținut în gulagul judeo-bolşevic, în lagărul Vorcuta, de dincolo de Cercul Polar:

„Ruşii ne lăsau în pace atâta timp cât poporul nostru era în întuneric. Cât timp poporul nu cerea şcoli, nu cerea drepturi naționale, nu cerea respect față de neamul din care făcea parte, nu se amesteca în întunericul nostru. Şi întunericul era mare. Doar la Unire aveam peste 80 la sută de analfabeți”[10].

---

[9] Paul Gore, *Plebiscitul în Basarabia*, Braşov, Tipografia Ciurcu&Comp., 1919, în Mihai Taşcă (editor şi redactor ştiințific), *Basarabia-pământ românesc. Antologie*, vol. II, Chişinău, Editura Serebia, 2018, p. 378.

[10] Vasile Țepordei, în „Raza”, anul VIII, nr. 482, 3 aprilie 1938, p. 1. Procentul de 80% analfabeți existenți în Basarabia după Marea Unire este confirmat şi de studiul mai sus citat al lui Paul Gore.

Recensământul din anul 1817, făcut de ruşi, nu a atestat existenţa vreunei populaţii turceşti, ceea ce este un argument demografic care dovedeşte faptul că Turcia nu avea nici un drept asupra acestei provincii, de natură să-i permită să cedeze acest teritoriu străin de ea unui alt stat.

În ciuda unei intense politici de colonizare a Basarabiei cu ruşi şi cu locuitori de alte etnii, aduse de pe cuprinsul Imperiului ţarist, în ciuda numărului foarte mare de evrei care s-au aşezat în provincie, populaţia românească/moldovenească a rămas totdeauna majoritară.

În anul 1922, după 110 ani de la acapararea Basarabiei de către Rusia, autorităţile române au efectuat un recensământ al populaţiei Basarabiei, în urma căruia au fost atestaţi 1.683.000 de români, reprezentând 64% din populaţie[11].

Argumentele demografice ale apartenenţei Basarabiei la România trebuie să includă şi numărul uriaş de români (raportat la dimensiunea provinciei) care au murit sau dispărut din Basarabia după 1940, prin război, deportări, schingiuiri, condamnări politice. Cifra acestora se ridică la 3 milioane şi jumătate de oameni[12].

Argumente politice

În raporturile dintre România Populară/Socialistă şi URSS, privitoare la problema apartenenţei Basarabiei la una din cele două ţări şi la drepturile asupra tezaurului României depozitat la Moscova, argumentele sovietice, invocate în perioada lui Lenin şi Stalin, nu au mai avut substanţă după implementarea regimului sovietic/socialist/naţionalist-socialist în România. Sovieticii invocau faptul că ar fi eliberat Basarabia de sub exploatarea burghezo-moşierească românească, iar despre tezaur, Lenin a spus (formulând şi un act normativ în acest sens) că tezaurul va fi înapoiat României în momentul în care poporul român va fi condus de un regim al muncitorilor şi ţăranilor. În acelaşi timp, Karl Marx şi Friedrich Engels au susţinut că Basarabia este românească şi a fost răpită de Rusia ţaristă. De asemenea, în 1965, conducerea Chinei comuniste a afirmat răspicat că Basarabia este românească. În această lumină, România „democrat-populară” avea argumente solide să revendice drepturile ei istorice asupra Basarabiei şi tezaurului.

Acest argument de natură politică a fost elocvent reliefat, în 1966, de patriotul basarabean Pantelimon Halippa care declara: „Momentul este foarte potrivit şi chiar sunt surprins de ce conducerea de stat nu adoptă o atitudine oficială în această chestiune. Chinezii au dreptate când spun că Rusia ţaristă a furat teritorii asupra cărora nu avea nici un drept. Marx afirmă şi dânsul că Basarabia este românească. Înainte de 1944 Moscova putea invoca pretextul că a eliberat pe basarabeni de sub exploatarea burghezo-moşierească. Însă astăzi regimul nostru este comunist, ca şi cel din Rusia şi conducătorii din Kremlin ar fi absolut firesc să dea înapoi ce au furat ţării în 1812 şi

---

Procentul mare de analfabeţi se datora faptului că guvernul ţarist rus nu permitea studiul limbii române în şcoli, nici măcar ca instrument/mijloc de învăţare a limbii ruse de către români. Vezi Mihai Taşcă (editor şi redactor ştiinţific), *op. cit.*, pp. 382 şi 387. Este citată lucrarea „Statisticile oficiale ruseşti” din *Dicţionarul Enciclopedic Brockhaus şi Effron*, vol. 14, p. 714.

[11] *Ibidem*, p. 702.

[12] Iulian Chifu, *Rusificare sub falduri sovietice*, în „Dosarele istoriei”, An IV, nr. 11 (39), 1999, p. 33.

apoi în 1877. Doar suntem cu toții în același mare lagăr socialist sau comunist, cum vrem să-l numim. Ce s-ar întâmpla dacă guvernul român ar cere oficial retrocedarea teritoriilor luate în 1940 de ruși? Ar retrage ei ambasada de la noi? Nici vorbă de așa ceva."

În noiembrie 1966, Pantelimon Halippa a elaborat un memoriu pentru Nicolae Ceaușescu în care a relatat discuțiile sale cu Lenin, în calitatea sa de fost deputat al sovietului din Basarabia, referitoare la românismul Basarabiei și a menționat acordul lui Lenin ca Basarabia să se unească cu România, cu condiția ca Sfatul Popular al Basarabiei să aprobe acest act. El l-a sfătuit pe Nicolae Ceaușescu să aleagă un moment potrivit și să formuleze o cerere de revendicare a drepturilor românești. În acest sens, Pantelimon Halippa, care fusese angajat ca cercetător asociat al Institutului de Studii Istorice de pe lângă CC al PCR, pentru informații și documentări privitoare la Basarabia, a cerut și o audiență la Nicolae Ceaușescu[13].

Discuțiile lui Pantelimon Halippa cu Lenin au fost purtate în luna mai 1917. El a relatat aceste discuții purtate cu Lenin și în cadrul unor scrisori adresate mareșalului Klement Voroșilov, președinte al Prezidiului Sovietului Suprem al URSS și, de asemenea, Procurorului General al Armatei Sovietice, în timpul cât s-a aflat în detenție în URSS. În situația dramatică în care se găsea în gulagul bolșevic, este puțin probabil ca Pantelimon Halippa să-și fi permis să nu scrie adevărul. El a relatat că la un congres al deputaților țărani din întreaga Rusie, împreună cu alți delegați din Basarabia, care încă erau în viață la acea dată și puteau confirma, Vladimir Ilici Lenin i-a sfătuit pe basarabeni să se întoarcă în patria lor, să ia puterea și să militeze pentru autodeterminare, până la separarea de Rusia[14]. În acest fel, Pantelimon Halippa a dovedit că

---

[13] Vadim Guzun (editor), *Pantelimon Halippa și problema Basarabiei în dosarele Securității (1965-1979)*, Cluj-Napoca, Editura Argonaut, 2018, pp. 85-86. Pan Halippa a fost ales deputat în Sfatul Țării și vicepreședinte al acestui organism. A susținut unirea Basarabiei cu România. În cadrul Sfatului Țării s-a pronunțat pentru cererea de ajutor militar român, pentru a contracara intențiile Ucrainei de anexare a Basarabiei. Ulterior, în calitate de președinte al Sfatului Țării, a eliminat orice fel de condiționări față de unirea Basarabiei cu România, condiționări pe care le solicitaseră unii deputați. Principalele două condiții puse inițial pentru unirea Basarabiei cu România au fost efectuarea reformei agrare și autonomia Basarabiei în cadrul Regatului României. În 27 noiembrie 1918, Sfatul Țării a votat *Legea reformei agrare* și renunțarea la toate celelalte condiții. În 28 iunie 1940, la cedarea Basarabiei, Pantelimon Halippa s-a stabilit în București. În 1950 a fost arestat și după doi ani de detenție a fost predat Uniunii Sovietice unde a fost condamnat la 25 de ani de închisoare. După peste trei ani de gulag, a fost expulzat în România. După amnistia generală din 1964 și venirea lui Nicolae Ceaușescu la conducerea României, a primit o pensie bună și a fost angajat la Institutul de Studii Istorice de pe lângă CC al PCR, cu atribuții de documentare și cercetare a problematicii Basarabiei. În această calitate, a strâns o mulțime de documente privitoare la drepturile românilor asupra Basarabiei, inclusiv documente recuperate de la unii cetățeni basarabeni cu care se afla în contact. De asemenea, Pantelimon Halippa a predat un document despre drepturile românilor asupra Basarabiei pe care l-a obținut de la Lenin, în perioada în care Pantelimon Halippa a fost ales deputat în Sovietul Basarabiei, pe care l-a părăsit în noiembrie 1917, când a luat ființă Sfatul Țării. Pantelimon Halippa a fost deportat în perioada țaristă în Siberia împreună cu Lenin. În deportare, Halippa i-a spus lui Lenin că a fost deportat pentru că el militează pentru unirea Basarabiei cu România, iar Lenin i-a spus cu optimism că va veni vremea ca popoarele din Rusia să se elibereze și să obțină dreptul la autodeterminare. În acest sens, vezi pp. 135-136 și 147 din lucrarea citată în prezenta notă.

[14] Mihai Tașcă, *Pan Halippa: cronica unei condamnări*, în Vadim Guzun (editor), *op. cit.*, p. 24.

Lenin, conducătorul bolşevicilor de pretutindeni, a fost un catalizator al unirii Basarabiei cu România, încurajându-i pe patrioții români din Basarabia să lupte pentru drepturile lor. Rezulta cu claritate că urmaşii/discipolii lui Lenin ar fi trebuit să respecte această poziție politică şi istorică. Ulterior, sovieticii au înfierat această luptă pentru drepturile românilor asupra Basarabiei ca fiind „bandităească”, iar unirea Basarabiei cu România ca fiind un „rapt” românesc. Pantelimon Halippa a deținut şi o scrisoare originală de la Lenin, pe care a reuşit să o păstreze în ciuda arestărilor şi percheziţiilor la care a fost supus în România şi în URSS, prin care Lenin recunoştea drepturile istorice ale românilor asupra Basarabiei[15].

Argumente de drept internațional

Prin *Pacea de la Focşani*, din iulie-august 1772 şi prin *Pacea de la Kuciuk-Kainargi*, din iulie 1774, care au pus capăt războiului dintre ruşi şi turci din anii 1768-1774, s-au încheiat şi documente de drept internațional privitoare la Moldova şi Țara Românească. Aceste documente au venit în prelungirea unor capitulații mai vechi. Ele au legalizat situația juridică, administrativă, fiscală şi judecătorească a Țărilor Române şi raporturile lor cu puterea suzerană otomană. Ele au fost realizate pe baze cutumiare, pe documente reale şi pe reconstituiri ale unor momente de istorie, privitor la care nu au mai existat urme materiale.

La baza redactării *Capitulațiilor* au stat elemente cutumiare, dar şi documente reale. La Kuciuk-Kainargi, în iulie 1774, la redactarea lor, din partea Principatului Moldovei au participat Petre Depasta, spătarul Ioan Cuza, postelnicul Manolachi Drăghici şi postelnicul Ienachi Chirică. Din partea Principatului Țării Româneşti/Munteniei, au participat la elaborarea Capitulațiilor banul Mihai Cantacuzino, luminatul Chesarie, episcop al Râmnicului (1773-1780), mitropolitul Grigorie şi boierul Pană Filipescu.

În istoria medievală a Țărilor Române erau cunoscute capitulațiile mai vechi, încheiate începând cu sfârşitul secolului al XIV-lea. Astfel, au fost *Capitulația din 1393*, încheiată la Nicopole, între Mircea cel Bătrân şi sultanul Baiazid Ilderim. O altă capitulație s-a încheiat la 1460, la Adrianopol, între domnitorul Vlad Țepeş şi sultanul Mohamed al II-lea Cuceritorul. La 1511 s-a încheiat o capitulație între domnitorul Moldovei Bogdan al II-lea cel Chior şi sultanul Baiazid al II-lea. Capitulația de la 1529, încheiată între Petru Rareş şi Soliman I Legislatorul, prevedea dreptul Moldovei de a se conduce autonom şi inviolabilitatea teritoriului țării. Toate capitulațiile aveau stipulații limpezi prin care Imperiul Otoman se angaja să protejeze entitățile statale româneşti, drepturile şi obligațiile reciproce, care excludeau dreptul puterii suzerane otomane de a dispune după bunul plac de teritoriile statelor feudale româneşti. Pe acest fond s-a bazat întreaga construcție a Capitulațiilor încheiate în anii 1772/1774 la Focşani şi la Kuciuk-Kainargi.

Istoriografia rusească a susținut că ruşii ar fi fost creatorii capitulațiilor. Este dificil de reconstituit adevărul privitor la modul în care a decurs elaborarea Capitulațiilor, în condițiile în care România şi-a pierdut o foarte mare parte a arhivelor de maximă

[15] Vadim Guzun (editor), *op. cit.*, p. 239. Această scrisoare a fost văzută şi de istoricul Ştefan Meteş, membru corespondent al Academiei Române, fapt semnalat de un raport al Securității din Cluj.

importanță. Mă refer la faptul că documentele cele mai importante de arhivă istorică românească au fost transferate tocmai în Rusia, împreună cu tezaurul țării, în perioada decembrie 1916 – iunie 1917 şi nu s-au mai întors, iar documentele de arhivă importante şi pentru Rusia pe care le-a mai avut şi le-a mai adunat ulterior statul român au fost verificate şi confiscate de ocupantul sovietic, după 1944.

Faptul că aceste capitulații, care prevedeau expres obligațiile Imperiului Otoman de a respecta integritatea teritorială a Principatelor Române, ar fi fost, după susținerile ruşilor, redactate din inițiativa lor, este un argument în plus că ele ar fi trebuit să fie respectate şi la 1812, când Imperiul Otoman a cedat Rusiei Basarabia, ca şi despăgubire de război.

Capitulațiile au fixat statutul de drept internațional al Principatelor Române. Ele nu pot fi excluse de la nici o discuție privitoare la problematica apartenenței Basarabiei la România şi/sau la Rusia.

Între 1772/1774 şi 1878, când s-au semnat documentele Congresului de Pace de la Berlin, Capitulațiile au reprezentat cel mai important izvor de drept internațional privitor la Principatele Române. Capitulațiile, numite la noi în acele vremuri şi *Tractatele*, au fost parte a conştiinței diplomatice europene şi româneşti.

După cum este arhicunoscut, în perioada 1806-1812 a avut loc războiul ruso-turc, declanşat de Rusia, care dorea să-şi extindă posesiunile în sud-estul Europei, pe vechea aspirație rusească către strâmtorile Bosfor şi Dardanele. Rusia a profitat de slăbiciunea Imperiului Otoman şi de faptul că principalii protectori occidentali ai Imperiului Otoman, Marea Britanie şi Franța erau implicate total în războaiele napoleoniene, astfel că Rusia, învingând Turcia în război, şi-a luat mână liberă în sud-estul Europei.

Din punct de vedere al dreptului internațional, cedând Bucovina Austro-Ungariei, la 1774-1775 şi Basarabia Imperiului țarist, la 1812, Turcia a violat contractul de vasalitate cu Țările Române, în speță cu Moldova, iar Rusia a devenit complice la acest viol. Or, aşa cum arăta şi Nicolae Titulescu, *complicitatea violării unui contract de drept internațional nu poate crea dreptul*[16].

În timpul războiului din 1806 între Franța şi Prusia, Rusia a acordat ajutor Prusiei, intrând practic în război cu Franța. Ca urmare, la 7 iulie 1807, la Tilsit, în prezența împăraților Franței şi Rusiei s-a semnat pacea. Rusia şi-a asigurat pentru moment securitatea în fața Franței, cale liberă împotriva Turciei, contra căreia a accelerat operațiunile militare. Prin prevederile tratatului de pace, Rusia s-a angajat să-şi retragă toate trupele care au pătruns în Principatele Române, în 1806, când a izbucnit războiul. Astfel, art. 22 al *Tratatului de Pace de la Tilsit* prevedea că: „Trupele ruse se vor retrage din provinciile Valahia şi Moldova, însă aceste provincii nu vor putea fi ocupate de trupele Înălțimii Sale Sultanul până la ratificarea viitorului tratat de pace definitiv dintre Rusia şi Poarta Otomană". Țarul Alexandru a refuzat să îşi retragă trupele din Principatele Române, invocând faptul că nici Franța nu şi-a retras armatele din Prusia, cum prevedea tratatul.

Dar scopul imediat al acestor operațiuni militare a fost anexarea principatelor Moldova şi Țara Românească. În luna iulie 1811, contele Rumianțev, ministrul rus de

[16] Valeriu Florin Dobrinescu, *Bătălia pentru Basarabia*, Iaşi, Editura Junimea, 1991, p. 74.

Externe, a scris la Bucureşti contelui general Kutuzov, în numele împăratului, arătând că scopul cel mai evident şi cel mai important este alipirea celor două principate române, precizând că nici o altă achiziţie nu poate să înlocuiască această anexare.

Principatele Române au devenit obiect al negocierii între Franţa şi Rusia. Contele Tolstoi, ambasadorul Rusiei la Paris, după negocieri cu Napoleon, a expediat la Moscova proiectul unei convenţii între cele două ţări prin care Rusia primea dreptul de a ocupa Principatele Române, în schimbul acceptului Rusiei ca Franţa să ocupe Silezia. În vederea perfectării acestui proiect de convenţie, au urmat patru întâlniri între ambasadorul francez la Moscova, de Caulaincourt, şi ministrul rus de Externe, contele Rumianţev.

Convenţia nu s-a finalizat din cauza marilor dificultăţi militare ale Franţei, care se confrunta cu răscoala spaniolilor împotriva ocupaţiei militare franceze, împăratul neglijând pentru moment problemele politice est-europene. În 1809, luptele între ruşi şi turci au fost reluate cu determinare de ambele părţi.

Proiectul Rusiei de ocupare a ambelor principate române nu s-a putut pune în operă ca urmare a înrăutăţirii raporturilor dintre Rusia şi Franţa, care a condus la invazia franceză în Rusia şi care a determinat guvernul ţarist să-i ordone contelui Kutuzov să încheie pacea cu Turcia în regim de urgenţă şi să-şi retragă armatele pentru a le implica în luptele de apărare a Rusiei şi a Moscovei. Pacea s-a încheiat la Bucureşti, la Hanul lui Manuc, în 16 mai 1812. Printr-un abuz terminologic, întregul teritoriu dintre Prut şi Nistru a fost numit „Basarabia”, cu toate că, în realitate, în spiritul adevărului istoric şi lingvistic, după cum am mai arătat, Basarabia a reprezentat teritoriul de la nordul Gurilor Dunării pe care au stăpânit-o în trecutul istoric domnitorii munteni din dinastia Basarabilor, respectiv viitoarele judeţe româneşti Cahul, Ismail şi Bolgrad, care constituiau teritoriul numit şi Bugeac. Rusia s-a luptat cu Turcia şase ani, a pierdut 150.000 de soldaţi, dar, prin rapt, a ocupat un teritoriu de 45.630 kilometri pătraţi. Singurul drept pe care s-a bazat Rusia când a ocupat estul Moldovei a fost dreptul forţei.

Istoriografia negocierilor ruso-franceze din perioada 1807-1811 nu face referire la nici un fel de drepturi teritoriale istorice sau de natură etnică în măsură să justifice pretenţiile teritoriale ale Rusiei asupra Ţărilor Române.

În 30 martie 1856, la Paris, în cadrul tratativelor de încheiere a păcii care a pus capăt războiului Crimeii, Rusia a recunoscut apartenenţa sudului Basarabiei la Moldova. Această recunoaştere este o dovadă a faptului că întreaga Basarabia aparţine de drept Moldovei, întrucât nici un argument de natură teritorială, etnică sau istorică nu desparte sudul Basarabiei de restul teritoriului provinciei.

În aprilie 1877, la cererea Rusiei, la Livadia (Crimeea), au avut loc negocieri între Rusia şi România în vederea acceptului guvernului de la Bucureşti ca armata rusă să tranziteze teritoriul României, pentru a desfăşura operaţiuni militare împotriva Turciei, la sud de Dunăre. La 10 aprilie s-a semnat convenţia. Ministrul român de Externe, Mihail Kogălniceanu, şi-a luat şi măsura de precauţie de a permite tranzitul armatei ruse dezarmată, armamentul urmând a tranzita ulterior teritoriul României, sub paza armatei române. De asemenea, Kogălniceanu a cerut să se menţioneze în convenţie inviolabilitatea teritoriului României, cu care Rusia a fost de acord. Din punct de vedere tehnic, Kogălniceanu nu a prevăzut în textul convenţiei faptul că inviolabilitatea teritoriului

României trebuie respectată nu doar în faţa Turciei, dar şi de către terţi, inclusiv de către Rusia. Din această cauză, după victoria împotriva Turciei, cu ocazia încheierii tratatelor de pace de la San Ştefano (3 mai 1878), Rusia a anexat din nou sudul Basarabiei, aceasta fiind condiţie obligatorie a recunoaşterii independenţei României de către ţar. Rusia a interpretat precizarea din convenţie ca fiind privitoare doar la Turcia.

După cum se cunoaşte, *Tratatul de la San Ştefano* nu a fost recunoscut de Marile Puteri şi s-a convocat Congresul de Pace de la Berlin, prezidat de cancelarul Otto von Bismarck, devenit adevăratul arbitru al Europei.

La Congresul de la Berlin (1878), delegaţia României i-a cuprins pe Mihail Kogălniceanu şi pe Ion C. Brătianu. Cu acest prilej, România a intrat în dispută cu mai marii congresului, în primul rând cu cancelarul Germaniei, în chestiunea evreiască. *Constituţia României* condiţiona acordarea cetăţeniei de apartenenţa la creştinism, ceea ce îi nemulţumea pe evrei, care erau susţinuţi de Bismarck. Delegaţia română nu dorea să modifice prevederile constituţionale şi să-i împământenească pe evrei, care, mai ales după anul 1830, au asaltat frontierele României, venind în număr foarte mare, datorită oportunităţilor importante de câştig într-o ţară bogată şi a faptului că poporul român, spre deosebire de alte popoare, i-a acceptat. În cadrul Congresului, Rusia a cerut României să-i restituie sudul Basarabiei, uitând că cu un an înainte promisese inviolabilitatea teritoriului României şi susţinând că hotărârile luate la Paris, în cadrul Congresului din 1856, au fost luate în alte condiţii istorice, respectiv la acea oră, Principatele Române nefiind unite. Desigur, argumentul este irelevant, dar Otto von Bismarck susţinea Rusia, pe de o parte, iar pe de altă parte dorea să anuleze o prevedere luată la Paris, în 1856, când Franţa era arbitrul Europei, iar Germania dorea să anuleze ordinea europeană statuată sub autoritatea Franţei.

România nu a fost de acord. Congresul îşi propusese să regleze problema Orientului, într-o ordine europeană acceptată. Soluţia de compromis care s-a găsit pentru a debloca lucrările congresului a fost aceea de a atribui României Dobrogea centrală şi de nord, Delta Dunării şi Insula Şerpilor (art. 46), sudul Basarabiei revenind Rusiei (art. 45), iar România urma să-şi schimbe constituţia şi să dea drepturi politice egale tuturor celor care locuiesc în ţară (necreştini, respectiv evrei, pe care să-i şi împământenească şi pentru străini – art. 44).

Întrucât drepturile istorice ale României asupra Basarabiei erau greu de contestat, documentul congresului a precizat că: „Opera congresului ar fi incompletă dacă ar exista o dispoziţie de care ar fi legată pentru viitor o amintire penibilă pentru naţiunea rusă, în timp ce interesele României par să nu fie contrarii schimbului propus.”

Aşadar, din toate analizele făcute în cadrul Congresului de la Berlin nu s-a putut reţine nici un argument de natură istorică sau etnică, ci s-a precizat că tratatul urma să menajeze orgoliile ruseşti şi să anuleze amintirea înfrângerilor Rusiei, care au condus la atribuirea sudului Basarabiei Moldovei, în 1856. În acelaşi timp, includerea celei mai mari părţi a Dobrogei la România era prezentată ca fiind un schimb, trecându-se cu vederea faptul că Dobrogea a intrat în componenţa Ţării Româneşti la sfârşitul secolului al XIV-lea şi, de asemenea, argumentele de natură etnică justificau apartenenţa Dobrogei la România.

Congresul de Pace de la Berlin a fost unul deosebit de important, iar România a fost dezavantajată de faptul că el s-a desfăşurat într-un moment în care funcţiona

Alianța celor Trei Împărați, încheiată în 1875 de împărații Rusiei, Germaniei şi Austro-Ungariei. România se afla prinsă în cleştele acestor trei imperii. Turcia, învinsă, fusese inamicul României în războiul din 1877-1878, nu sprijinea România şi avea o influență scăzută. Franța era mult slăbită după înfrângerea zdrobitoare din războiul cu Germania (1870-1871) şi din cauza frământărilor care au condus la instaurarea Republicii a III-a. Conducerea republicană a Franței nu mai era nici pe departe o sprijinitoare a României, aşa cum fusese regimul imperial al lui Napoleon al III-lea.

În urma Congresului de Pace de la Berlin, diplomația românească şi opinia publică românească a păstrat ca obiectiv național recuperarea Basarabiei din mâinile ocupantului.

După anul 1878, când România a pierdut şi sudul Basarabiei şi mai ales după anul 1883, când România s-a simțit cu securitatea națională consolidată, ca urmare a încheierii tratatului secret de aderare a țării la Puterile Centrale, Regele Carol I a susținut într-un cerc politic restrâns, de mai multe ori, pe parcursul a două decenii, ideea că recuperarea Basarabiei trebuie să fie un obiectiv prioritar al strategiei politice româneşti. S-a trecut şi la acțiuni concrete. S-a constituit un comitet condus de rege, care trebuia să desfăşoare acțiuni deplin conspirate în Basarabia, care aveau ca scop detaşarea provinciei din cadrul Imperiului rus şi aducerea ei sub influența şi autoritatea României[17].

Revoluția bolşevică din Rusia, izbucnită în anul 1905, care a zguduit din temelii regimul țarist, a trezit speranțele basarabenilor de libertate națională şi de unire cu patria-mamă, România[18]. Acest spirit al unirii Basarabiei cu România se va menține treaz şi activ şi va culmina cu momentul istoric din 27 martie 1918, când s-a votat unirea Basarabiei cu România.

După decembrie 1892, când principele moştenitor al tronului României, Ferdinand I, s-a căsătorit cu principesa Maria, politicienii români au adoptat tot mai mult o poziție de non-combat în problema Basarabiei, căutând să nu ofenseze sentimentele viitoarei regine, care era fiica Mariei Alexandrovna Romanov, mare ducesă a Rusiei, unica fiică a țarului Alexandru al II-lea şi, deci, era verişoară primară a țarului Nicolae al II-lea. De altfel, respectul față de principesa/regina Maria a determinat şi el politicienii şi militarii români să fie toleranți cu unele acte de trădare şi de înşelăciune săvârşite de ruşi față de români, în perioada în care erau aliați[19].

---

[17] O personalitate care a primit mandat din partea acestui comitet pentru desfăşurarea acestor operațiuni în Basarabia a fost intelectualul şi revoluționarul anti-țarist Constantin Stere.

[18] Gheorghe Zbuchea, *Peste Prut sau peste Carpați?*, în „Dosarele istoriei", An. IX, nr. 6 (94), 2004, p. 23. Autorul citează şi un document al Legației Germaniei de la Bucureşti, în care se vorbeşte despre „visurile, niciodată uitate, ale românilor privind reunificarea provinciei basarabene cu regatul român" şi despre speranțele basarabenilor în „completa destrămare a imperiului rus", pe care le apreciază ca fiind „fantezie românească". Este semnificativ faptul că în zilele scrierii acestor rânduri, după 115 ani de la raportul diplomatic german, în Basarabia, o serie de susținători ai unirii Basarabiei cu România sunt animați de aceleaşi speranțe că Federația Rusă se va destrăma în cnezate şi voievodate, iar pe ruinele Rusiei, Basarabia va reveni la patria-mamă. În aşteptarea acestui moment istoric, nu se construieşte nici un proiect de țară care să poată fi acceptat de Rusia, pentru a putea avea mai multe şanse de succes.

[19] *Ibidem*, p. 379. Autorul susține că principalul artizan al actelor de trădare şi înşelăciune ale Rusiei față de România a fost ministrul şi apoi prim-ministrul Boris Vladimirovich Stürmer. Colaborarea militară româno-rusă în Dobrogea, în Primul Război Mondial, n-a funcționat de la început. Trupele ruse promise ca ajutor nu au ajuns la timp ori s-au retras la primele focuri trase de inamicii bulgari, germani şi

În cursul anului 1917, cu deosebire în lunile septembrie-decembrie, eventuala desprindere a Basarabiei de Imperiul rus şi, implicit, a posibilei sale alipiri la România, a reprezentat o problemă de tot mai mare interes pentru spaţiul românesc şi pentru raporturile româno-ruse. Implicarea marilor puteri în această problematică a făcut-o şi mai dificil de rezolvat. Nevoia românească de negocieri directe cu Rusia Sovietică era obturată de marile puteri, care frânau acest demers, încercând să țină România departe de bolşevici şi să-şi impună propria lor voință de a influența cursul evenimentelor în funcție de interesele pe care le aveau ele în Rusia şi în România. Pe de o parte, toate problemele teritoriale din Europa trebuiau rezolvate de conferința păcii, pe de altă parte, România avea nevoie de un acord direct cu Rusia Sovietică, putere care nu era acceptată la masa tratativelor, iar marile puteri occidentale nu au avut un punct de vedere comun față de Rusia Sovietică, la care să se poată raporta România.

Mai exista o frână în calea unor posibile negocieri româno-sovietice în problema Basarabiei. La momentul anilor 1917-1919, bolşevicii nu erau recunoscuți oficial de nimeni, chiar dacă erau susținuți în secret de evreimea internațională, cu deosebire de cea din SUA. Apoi, diverse alte grupări militaro-politice ruseşti revendicau şi ele dreptul de a vorbi în numele Rusiei. Acestea au format alte centre de putere. Cu cine să trateze diplomații români a devenit un subiect care primea răspunsuri diferite în cadrul societății româneşti, inclusiv cel de natură sentimentală, anume ca România să nu-i recunoască pe bolşevici şi să nu discute nimic cu ei.

Bolşevicii erau văzuți ca fiind asasinii familiei mamei reginei Maria şi promotorii ideologiei neacceptată de majoritatea românilor, mici proprietari de pământ, pe care bolşevicii doreau să li-l ia şi să-l transforme în colhozuri. Bulversarea extraordinară care a cuprins Rusia ca urmare a revoluției bolşevice, a războiului mondial, a războiului civil şi a intervenției armate străine împotriva puterii sovietice a făcut ca mulți români, inclusiv istorici şi oameni politici, să creadă că Rusia nu-şi va mai reveni niciodată, va rămâne dezmembrată şi destinul Basarabiei în cadrul statului național român este o realitate incontestabilă şi nepericlitată. În acest sens, patriotul basarabean, ctitor de şcoli româneşti şi om politic, Porfirie Fală scria: „Rusia, din pricina revoluției, a crăpat în multe părți, desființându-se pe veci. Folosindu-ne de aceasta ca de un dar Dumnezeiesc, noi, moldovenii basarabeni, la 24 ianuarie 1918, am avut norocul a ne declara de sine stătători, numind Basarabia noastră Republică Moldovenească şi nemaiavând de acum înainte nici o legătură cu Rusia”[20].

Tensiunile surde româno-ruse, urmare a incompatibilității românilor cu bolşevismul şi nemulțumirilor româneşti față de trădarea Rusiei, care a ieşit din război şi se alia cu duşmanul german, s-au transformat în conflict în decembrie 1917, când o armata română a dezarmat o divizie rusească la Botoşani şi a expediat-o peste graniță[21].

---

turci. Această neimplicare rusească în luptă a dus la dezastruoasa înfrângere a românilor la Turtucaia (Tutrakan), în Cadrilater, la 19 august/1 septembrie - 24 august/6 septembrie 1916.

[20] Porfirie Fală, „Ce neam suntem? O lămurire pentru moldovenii din Basarabia”, Biblioteca Ligii Basarabene Contra bolşevismului. Centrala Bălți, No. 6, Tipografia „Gutenberg”, Soc. Anonimă, Strada Paris, 20, Bucureşti, în Mihai Taşcă (editor şi redactor ştiințific), *Basarabia-pământ românesc. Antologie*, vol. II, Chişinău, Editura Serebia, 2018, p. 393.

[21] Valeriu Florin Dobrinescu, *op. cit.*, p. 76.

La 1/13 ianuarie 1918, ambasadorul României la Sankt Petersburg, Constantin Diamandy şi întregul corp diplomatic românesc a fost arestat şi închis în fortăreaţa Petru şi Pavel, iar Rusia Sovietică a declarat război României. Acest moment istoric important pentru relaţiile româno-ruse s-a produs din ordinul lui Lenin şi la sugestia generalului german Max Hoffman, negociatorul principal al împăratului Germaniei la tratativele de la Brest-Litowsk[22]. Lenin s-a simţit ofensat de faptul că diplomaţia românească nu i-a răspuns în nici un fel la solicitările de cooperare pe care el le-a adresat tuturor vecinilor Rusiei Sovietice.

La Iaşi, părerile privitoare la strategiile politice legate de Basarabia erau diferite[23]. În 20 ianuarie 1918, la cererea Sfatului Ţării de la Chişinău, patru divizii ale armatei române (două de infanterie şi două de cavalerie) au pătruns în Basarabia, cu aprobarea, dar şi la recomandarea/cererea aliaţilor occidentali ai României.

Decizia a agravat mult raporturile politice româno-ruse. Ministrul Take Ionescu a demisionat din guvernul României, apreciind operaţiunea militară a României ca „fiind o aventură". Majoritatea clasei politice româneşti a îmbrăţişat însă o altă părere, sugestiv argumentată în *Memoriul Cretzeanu*, adresat ministrului de Externe al Franţei, Stephen Pichon, în care se formula sintagma folosită de I.I.C. Brătianu, anume că intrarea armatei române în Basarabia a fost „intrarea în propria casă"[24].

Intervenţia militară românească în Basarabia era socotită de mulţi militari şi politicieni români ca fiind întru totul justificată: Rusia a ocupat această provincie prin forţa armelor şi, în timpul Primului Război Mondial, Rusia a trădat România, armata ei părăsind frontul comun şi s-a înfrăţit pe faţă cu duşmanul german, cu care s-a împăcat lăsând România singură, în adversitate cu armatele germane, austro-ungare, bulgare şi turceşti. În plus, armatele ruseşti intrate în România ca aliate, refuzau să părăsească ţara

---

[22] Vezi Vladimir Ilici Lenin, *Opere complete*, Bucureşti, Editura Politică, vol. 50, 1968, p. 25 şi Petre Otu, *România în Primul Război Mondial. Marea Unire*, Bucureşti, Editura Litera, 2017, p. 287. Germania avea interesul să acţioneze pentru înrăutăţirea raporturilor ruso-române, pentru a izola România şi a o determina să încheie o pace cu Germania prin care să accepte cele mai oneroase condiţii.

[23] Privitor la activitatea naţională românească din Basarabia în anul premergător unirii Moldovei de Est cu România, inclusiv desfăşurarea şedinţei Sfatului Ţării în care s-a decis că unirea este semnificativă, conferinţă ţinută la postul de radio „Europa Liberă" de fostul deputat Anton Crihan, în martie 1968, cu ocazia celebrării semicentenarului actului de la 27 martie 1918. ACNSAS, *Fond Informativ*, dosar nr. 161960, vol. 2, ff. 13-28, apud Vadim Guzun (editor), *op. cit.*, pp. 159-170.

Anton Crihan (n. 10 iulie 1893, Sîngerei, Imperiul Rus - d. 9 ianuarie 1993, Saint Louis, Missouri, SUA) a fost avocat, economist, politician, profesor şi publicist român basarabean, membru al Sfatului Ţării (1917), subsecretar de stat al Agriculturii în Directoratul General al Republicii Moldoveneşti (1917), deputat în Parlamentul României (1919, 1920, 1922, 1932), subsecretar de stat la Ministerul Agriculturii şi Domeniilor (1932-1933), profesor la Universitatea Politehnică din Iaşi şi la Facultatea de Agronomie din Chişinău (1934-1940). În anul 1944, Comitetul Basarabenilor l-a delegat pe Anton Crihan să plece în SUA pentru a face cunoscută lupta basarabenilor şi drepturile româneşti asupra provinciei reocupată abuziv de Uniunea Sovietică. Vezi Alexandru Chiriac*, Membrii Sfatului Ţării (1917-1918): Dicţionar*, Bucureşti, Editura Fundaţiei Culturale Române, 2001, pp. 83-85.

[24] Ioan Ciupercă, *România în faţa recunoaşterii unităţii naţionale. Repere*, Iaşi, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza", 1996, pp. 36-37. Autorul îl citează şi pe Mihail Gr. Romaşcanu, cu lucrarea *Tezaurul român de la Moscova*, Bucureşti, Editura Cartea Românească, 1934, care prezintă detalii despre aceste aspecte.

şi au proclamat o republică rusească la Iaşi, devenind o ameninţare deosebit de mare pentru ţară.

La 28 ianuarie 1918, Sfatul Ţării din Basarabia, care încorpora delegaţi ce reprezentau toate clasele sociale, păturile şi etniile din provincie, a votat declararea independenţei statale sub numele de „Republica Moldovenească”, cu capitala la Chişinău şi a ales un guvern republican. Ucraina a recunoscut acest titlu, adresându-i-se de mai multe ori sub această denumire. Rusia Sovietică nu a protestat şi a recunoscut acest act politic, considerându-l ca fiind în conformitate cu *Decretul asupra popoarelor* emis de Lenin. Dar când acelaşi Sfat al Ţării de la Chişinău, în aceeaşi componenţă, a votat unirea Republicii Moldoveneşti cu România, Rusia Sovietică nu a mai fost de acord şi s-a împotrivit energic. Ucraina nu s-a opus. Încă de la 15 ianuarie 1918, guvernul de la Kiev, prin ministrul de Externe, Sulghin, îl anunţa pe generalul Constantin Coandă că Ucraina nu se opune ca Basarabia să se unească cu România, dacă aceasta este dorinţa ei. După ce bolşevicii au preluat controlul asupra unei părţi a Ucrainei, situaţia se va schimba, iar ostilitatea sovieticilor faţă de România, implicit faţă de Basarabia, se va accentua continuu. Această ostilitate era alimentată şi de faptul că judeo-bolşevicii considerau că guvernul de la Bucureşti era controlat de o „oligarhie română” antisemită[25]. Ostilitatea bolşevicilor faţă de români avea un puternic aspect etnic, evreii acţionând pentru preluarea controlului asupra României, implicit asupra Basarabiei, unde aspirau la drepturi mult mai mari, pentru obţinerea cărora exercitau presiuni atât prin judeo-bolşevici, cât şi prin diplomaţia occidentală. Evreimea occidentală era în ascuns strâns legată de evreimea care conducea lumea bolşevică. Judeo-capitaliştii occidentali se aflau în dispută ideologică cu judeo-bolşevicii de la Kremlin, din Bavaria, din Ungaria şi din întregul Comintern, dar colaborau în secret şi aveau un ţel comun: dominaţia lumii. Este un aspect esenţial, a cărui înţelegere dezleagă cauzalitatea evenimentelor, inclusiv o parte a problematicii apartenenţei Basarabiei la România. Acest aspect esenţial a fost mult ocolit de istoriografie.

La 27 martie 1918, Sfatul Ţării de la Chişinău a votat unirea Basarabiei cu România. Rusia Sovietică a protestat faţă de actul unirii Basarabiei cu România. La 14/27 aprilie 1918, Gheorghi Cicerin, comisarul de Externe rus, a transmis protestul prin diplomatul german von Kriege, care i l-a citit prim-ministrului Alexandru Marghiloman. România a ignorat protestul deoarece Rusia a recunoscut Basarabia ca stat suveran cu ocazia încheierii *Păcii de la Brest-Litowsk*[26].

La ora la care sovieticii au protestat împotriva unirii Basarabiei cu România, părinţii fondatori ai ideologiei comuniste, Karl Marx şi Friedrich Engels, precum şi ideile vehiculate de ei, aveau putere de lege în lumea bolşevică. În ceea ce priveşte Basarabia şi drepturile asupra ei, Friedrich Engels a fost tranşant. El scria că: „Basarabia este românească şi Polonia este poloneză. Nu se poate vorbi în aceste cazuri de reunirea unor grupuri etnice care au fost împrăştiate, dar pot fi numite ruseşti şi sunt înrudite; aici avem de a face cu o cucerire flagrantă, cu forţa, a unor teritorii străine; avem de-a face,

---

[25] Valeriu Florin Dobrinescu, *op. cit.*, p. 75.

[26] Vezi Alexandru Marghiloman, *Note politice (1897-1924)*, vol. III, Bucureşti, Editura Scripta, 1995, pp. 136-137.

pur şi simplu, cu un furt." De aceeaşi părere era şi Karl Marx. Clasicii comunismului au condamnat ocuparea Basarabiei de către Rusia. Aceste poziţii atât de tranşante ale marilor ideologi ai comunismului nu au fost invocate de autorităţile române în discuţiile purtate cu reprezentanţi ai URSS, din diverse momente istorice importante referitoare la drepturile românilor asupra Basarabiei. O excepţie ar fi faptul că Gheorghe Gheorghiu-Dej, cu câteva luni înainte de a muri, a susţinut criticile lui Marx şi Engels privitoare la ocuparea Basarabiei de către Rusia, fapt relatat şi într-un document secret al CIA, din data de 18 februarie 1965, declasificat în 16 august 2000[27].

Pentru a contracara deciziile politice ale Sfatului Ţării şi a pune stăpânire pe Basarabia, bolşevicii în frunte cu Christian Rakovski, conducătorul bolşevic al Ucrainei, numit de Lenin responsabil cu puteri depline în toate chestiunile privitoare la Basarabia, au trimis trupe în Basarabia pentru a ataca Sfatul Ţării, a ocupa Chişinăul şi a determina retragerea armatei române. Armata Roşie a lui Rakovski a declanşat operaţiuni de-a lungul Nistrului. Ca urmare, comandamentul armatei române a fost nevoit să retragă trei divizii care acţionau împotriva Republicii Ungare a Sfaturilor, să întrerupă înaintarea acestora către Budapesta şi să le trimită în Basarabia.

În contextul foarte complicat al preluării puterii în Rusia de către bolşevici, al ieşirii Rusiei din războiul mondial şi al războiului civil din Rusia, cu efecte asupra teritoriului României, generalul Averescu a decis să dialogheze cu Rakovski şi a purtat un schimb de scrisori cu el, pe care, ulterior, sovieticii l-au numit *Acordul Averescu-Rakovski din 5 martie 1918*. Unii specialişti consideră că aşa-numitul *„Acord Averescu-Rakovski"*, îndelung dezbătut în istoriografia română şi străină, a fost o decizie controversată. Sovieticii au considerat acordul ca o recunoaştere clară a apartenenţei Basarabiei la Uniunea Sovietică şi un angajament al autorităţilor României de a evacua acest teritoriu în decurs de două luni.

În ceea ce priveşte partea română, explicaţia şi motivaţia sunt mai complexe şi s-au emis mai multe ipoteze referitoare la cauzele care l-au determinat pe premierul român să accepte tratative cu bolşevicii. S-a spus că Averescu era preocupat în primul rând de salvarea miilor de români refugiaţi în Sudul Rusiei între care se găseau şi părinţii lui C-tin Argetoianu, ministru de Justiţie, precum şi membrii misiunii generalului Constantin Coandă la Kiev, care fuseseră arestaţi de bolşevici[28].

---

[27] Vezi Friedrich Engels, „Politica externă a ţarismului rus", în Karl Marx şi Friedrich Engels, *Opere*, vol. 22, Bucureşti, Editura politică, 1965, pp. 28-29 şi Karl Marx, *Însemnări despre români (Manuscrise inedite)*, publicate de acad. A. Oţetea şi S. Schwann, Bucureşti, Editura Academiei, 1964, pp. 105-106. Istoricul american Larry L. Watts arată că poziţia părinţilor fondatori ai comunismului faţă de chestiunea raptului unor teritorii româneşti de către Rusia a fost argument al Chinei comuniste de a ţine partea României în disputele ei cu Uniunea Sovietică, în perioadele conducătorilor Gheorghe Gheorghiu-Dej şi Nicolae Ceauşescu. Vezi Larry L. Watts, *Fereşte-mă doamne de prieteni. Războiul clandestin al Blocului Sovietic cu România*, Traducere din limba engleză Camelia Diaconescu, Bucureşti, Editura RAO, 2011, pp. 245 şi 286.

[28] În memoriile sale, I.Gh. Duca are aprecieri aspre faţă de decizia generalului Alexandru Averescu. Deşi era obligatoriu când a devenit premier, el nu demisionase din Armată, acesta fiind, după părerea lui I.Gh. Duca „singurul act pe care Rusia îl poate invoca împotriva noastră în chestiunea Basarabiei". Vezi I.Gh. Duca, *Memorii*, Editor Stelian Neagoe, Bucureşti, Editura Machiavelli, 1992, vol. IV, partea a II-a, p. 83. Tot I.Gh. Duca aruncă anatema răspunderii pentru acordul încheiat: „După câte mi

La fel de importantă era şi soarta depozitelor româneşti aflate în Basarabia dar şi în sudul Rusiei. Se ştie că după arestările făcute printre români la Odessa, închiderea consulatului român şi expulzarea personalului său, sechestrarea unor bunuri publice româneşti adăpostite aici, RUMCEROD-ul[29] rechiziţionase tot parcul de automobile, avioane, depozitele de muniţii şi de arme de la Karlovka şi Selestina şi oprise şi expedierea celor 18 vagoane cu arme şi muniţii aflate în drum spre România[30]. De aici necesitatea prim-ministrului Alexandru Averescu de înţelegere cu structurile bolşevice din zonă, care ar fi putut contribui la rezolvarea problemelor[31].

În mai 1919, Christian Rakovski împreună cu comisarul sovietic pentru relaţii externe, Gheorghi Vasilievici Cicerin, au somat guvernul României printr-un ultimatum, solicitând evacuarea armatei române şi restituirea atât a Basarabiei cât şi a Bucovinei. În 20 iulie 1919, Christian Rakovski împreună cu comisarul bolşevic ucrainean pentru relaţii externe au dat un nou ultimatum de 48 de ore prin care cereau guvernului României să evacueze Basarabia şi să predea autorităţilor bolşevice ucrainene pe toţi conducătorii basarabeni pentru a fi judecaţi de către tribunalul bolşevic ucrainean al poporului. Rakovski a pregătit şi o revoltă populară a basarabenilor împotriva autorităţilor române, care a eşuat din faşă, prin intervenţia promptă a Siguranţei, care i-a arestat pe conspiratori şi a menţinut ordinea publică[32].

Cursul războiului şi evenimentele din Rusia Sovietică i-au împiedicat pe bolşevici să blocheze cursul naţional românesc al evenimentelor din Basarabia şi votul liber al Sfatului Ţării în favoarea unirii Basarabiei cu România[33]. Bolşevicii se temeau că în

---

s-a spus, din îndemnul lui Argetoianu, ai cărui părinţi erau la Odessa, Averescu, cu o uşurinţă nepermisă, a încheiat cu RUMCEROD-ul, adică de fapt cu Rakovski, o convenţie în temeiul căreia (...) el se obliga să evacueze în termen de două luni Basarabia”. Vezi I.Gh. Duca, *Amintiri politice*, vol. III, Colecţia „Memorii şi Mărturii”, Jon Dumitru-Verlag, München, 1982, p. 75; ed. 1994, vol. IV, part. II, p. 92.

[29] RUMCEROD este acronimul rusesc pentru Comitetul Executiv Central al Sovietelor Frontului Român, Flotei Mării Negre şi regiunii Odessa. RUMCEROD a fost un organ bolşevic revoluţionar care s-a instalat provizoriu în sudul Ucrainei, cu competenţe politice, administrative şi militare asupra teritoriului guberniilor Basarabia, Herson şi Taurida, constituit în contextul destrămării Imperiului Rus şi a războiului civil rus. RUMCEROD a funcţionat din mai 1917 până în mai 1918.

[30] Muşat Mircea, Ardeleanu Ion, *De la statul geto-dac la statul român unitar*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1983, p. 529.

[31] Ion Al. Popescu, *Relaţii româno-ruse şi sovieto-române între anii 1914-1924*, în volumul Eugen Petrescu (coordonator), *Primul război mondial şi Marea Unire a românilor. 100 de ani de la semnarea Tratatului de Pace de la Trianon (1920-2020)*, Craiova, Editura Universitaria, 2020, pp. 399-401.

[32] Christian Rakovski a acţionat politic şi militar împotriva românilor. Este însă semnificativ şi faptul că, într-unul din interogatoriile la care a fost supus după extrădarea în URSS, Pantelimon Halippa a declarat că spiritul său naţionalist român şi necesitatea unirii Basarabiei cu România i-au fost inspirate, printre alţii, chiar de Christian Rakovski. Vezi Mihai Taşcă, *Pan Halippa: cronica unei condamnări*, în Vadim Guzun (editor), *op. cit.*, p. 17.

[33] Pentru a determina unirea Basarabiei cu România, prim-ministrul Alexandru Marghiloman l-a trimis ca emisar la Chişinău pe renumitul profesor Constantin Stere, rectorul Universităţii din Iaşi. S-a vorbit mult în epocă despre faptul că Stere ar fi dus la Chişinău două valize cu bani pentru a mitui deputaţii din Sfatul Ţării, afirmându-se, multă vreme, că banii au fost aceia care au determinat votul de unire din 27 martie 1918. De fapt, el a participat la şedinţa Sfatului Ţării înainte de 27 martie, când a fost ascultat cu multă atenţie şi aplaudat în mod repetat, fără însă a se vota unirea. Vezi şi Şerban Milcoveanu,

urma acțiunilor lui Rakovski trupele române să nu treacă Nistrul şi să-şi continue înaintarea spre Odessa[34].

Trebuie să menționăm că sosirea armatei române în Basarabia, în ianuarie 1918, a venit după ce populația Basarabiei a parcurs o lungă perioadă de incertitudini, de amenințări mari, cum ar fi amenințarea cu evacuarea generală a provinciei, din anul 1915, o perioadă în care majoritatea populației, cu deosebire etnicii români, au trăit cu frica năvălirii hoardelor dezorganizate ruseşti, care veneau nestăpâniți de nimeni de pe frontul românesc, puse pe jaf, violuri, distrugeri şi crime. Toate aceste amenințări continue şi situații limită prin care au trecut unii locuitori au zdruncinat psihicul populației. Din acest punct de vedere, începând cu ianuarie 1918, armata română a întronat în Basarabia o stare de linişte, disciplină şi siguranță[35].

O altă urmare a prezenței militare române în Basarabia este cea legată de protecția în fața pericolului unor atacuri ale trupelor germane, de conivență cu bolşevicii, împotriva românilor din provincie. Porfirie Fală scria că armata română, „cu vitejia ei de leu a oprit năvala nemților peste Basarabia, a dezarmat tovarăşii şi i-a gonit peste Nistru şi, pentru că, venind şi stând la noi, ne-a statornicit liniştea şi pacea, adică «a luat măciuca din mâna nebunului»…”[36].

Tratativele diplomatice pentru recunoaşterea apartenenței istorice a Basarabiei la Moldova şi la ansamblul spațiului românesc au fost îngreunate de suprapunerea cu eforturile diplomatice de recuperare a tezaurului românesc depus în Rusia, în perioada decembrie 1916-iunie 1917, într-o perioadă de uriaşe frământări social-politice din această țară, aflată în pragul unei implozii care avea să vină fără întârziere. Problema recuperării tezaurului României a fost mereu actuală, până în apropierea zilelor scrierii acestor rânduri şi, posibil, ea va mai fi abordată şi în viitor, fie din buna intenție de a recupera ceea ce nu s-a restituit încă, fie din rațiuni geopolitice, de subminare a raporturilor româno-ruse, fie din rațiuni politice interne, pentru câştigarea de capital electoral[37].

Neîncrederea clasei politice româneşti şi a suveranilor României în forța, în durabilitatea şi în pericolul pe care îl reprezenta bolşevismul din Rusia, a fost o mare eroare[38].

Victor Macarevici, *Istoricul „Destinderii” şi abandonarea Basarabiei*, Bucureşti, Editura Liga pentru Apărarea Adevărului Istoric, 2004, p. 10.

[34] Larry L. Watts, *Fereşte-mă doamne de prieteni. Războiul clandestin al Blocului Sovietic cu România*, Traducere din limba engleză Camelia Diaconescu, Bucureşti, Editura RAO, 2011, pp. 74 şi 84-85.

[35] Vezi şi Paul Gore, *op. cit.*, pp. 387-388.

[36] Porfirie Fală, *op. cit.*, p. 394.

[37] Privitor la discuțiile despre problema tezaurului României, de la nivelul anilor 2004-2005, vezi lucrarea Annie Muscă, *Dumitru Dorin Prunariu-biografia unui cosmonaut*, Bucureşti, Editura Adevărul, 2012.

[38] Cu toate că în cadrul Conferinței de la Genova, din mai 1922, în clauza a XIII-a, autoritățile sovietice leniniste, care îşi schimbaseră atitudinea inițială, datorită refuzului României de a coopera cu bolşevicii, au declarat că: „Guvernul sovietic nu va restitui guvernului român valorile depozitate la Moscova...”, prin *Protocolul sovieto-român din 31 mai 1935*, URSS a restituit României un număr de 1.443 de lăzi din totalul de 1.740, conținând arhive de stat şi documente din arhivele particulare, ca şi unele documente şi manuscrise ale Academiei Române. În cadrul Conferinței de Pace de la Paris, marile

La Conferința de Pace de la Paris (1919), problema atribuirii Basarabiei a constituit un element de dificultate sporită datorită faptului că această provincie, spre deosebire de Transilvania, Bucovina şi Banat, nu aparținuse unui stat inamic al învingătorilor în război. De aceea, după cum am mai arătat, Marile Puteri au tratat problema Basarabiei în funcție de interesele proprii.

La 12 ianuarie 1919 s-a decis ca Rusia să nu fie acceptată ca parte a Conferinței Păcii.

În cadrul Conferinței Păcii au fost aduse în discuție argumentele de natură istorică şi marile puteri au susținut alipirea întregii Basarabii la România. Cu acest prilej, George Clemenceau a spus: „S-au petrecut evenimente de care nu putem să nu ținem cont şi faptul că problema Basarabiei se va reglementa în favoarea României constituie un element care nu poate fi neglijat". Delegația SUA, avându-l în frunte pe preşedintele Woodrow Wilson, a susținut că: „se recomandă ca întreaga Basarabia să fie alipită statului român. Basarabia a aparținut în trecut României şi este predominant românească după caracterul ei etnic". La 19 februarie 1919, Ministerul britanic de Externe transmitea la Paris propunerea ca: „să se recunoască Unirea deja împlinită a Basarabiei cu România". Britanicii au argumentat că Basarabia a fost până la 1812 parte componentă a Moldovei, iar Sfatul Țării s-a pronunțat categoric pentru unirea Basarabiei cu România.

Succesul diplomatic al României părea unul total, dar el continua să fie subminat, dosarul chestiunii basarabene nu avea finalitate juridică şi, curând, lucrurile aveau să ia o altă întorsătură. SUA şi Marea Britanie şi-au suspendat relațiile cu Rusia Sovietică, dar erau preocupate de a păstra punți de legătură cu această mare putere, care nu putea fi ignorată, în perspectivă istorică. Prim-ministrul Marii Britanii, David Lloyd George, evreu, urmărea să restabilească relațiile cu această țară condusă acum de evrei. Prin legăturile cu Rusia Sovietică, David Lloyd George vedea o perspectivă de refacere economică a țării sale care era secătuită din cauza efortului de război. Marile companii britanice se visau stăpâne pe bogățiile Rusiei. El a afirmat că pacea mondială nu poate fi durabilă cât timp cei 150 de milioane de locuitori ai Rusiei vor fi în confuzie şi în haos.

Când evoluția politică privitoare la aspirațiile româneşti de recunoaştere a unirii Basarabiei cu România era una favorabilă, a intervenit campania militară românească din Ungaria, împotriva regimului judeo-bolşevic al lui Béla Kuhn, care nu a fost văzută

---

puteri au refuzat să garanteze în mod colectiv valorile româneşti de la Moscova. De asemenea, au refuzat să impună Germaniei să despăgubească România cu cele 93.526 kg de aur fin pe care Germania l-a primit de la Lenin (cantitate corespunzătoare cu cea trimisă de România spre păstrare în Rusia). A existat şi un proiect de transfer în SUA al tezaurului României, dar americanii au cerut în schimb jumătate din tezaur. Vezi Ioan Ciupercă, *op. cit.*, p. 36 (inclusiv nota 143). Cu acest prilej, au fost restituite şi o serie de piese din aur, cum ar fi Tezaurul de la Pietroasa. În anul 1956, URSS a restituit şi alte valori din tezaurul de la Moscova. Un necesar inventar al valorilor în aur, a documentelor şi manuscriselor care nu au fost restituite României nu cunoaştem să fi fost publicat. În preajma aderării României la NATO, preşedintele Vladimir Putin a transmis preşedinției României că în cazul în care România nu va adera la NATO, pe lângă armamentul foarte modern pe care urma să-l livreze României, care să-i asigure securitatea, pe lângă restituirea teritoriilor ocupate de Ucraina, respectiv, Bucovina de Nord şi Buceacul (Basarabia istorică), Federația Rusă va restitui României întregul tezaur aflat la Moscova.

cu ochi buni de evreimea internațională și o parte din susținerea internațională a României a fost pusă sub semnul întrebării. La aceste dificultăți s-au adăugat și presiunile anti-românești făcute la Paris de refugiați din Basarabia, de alte etnii, mai ales evrei, care învederau conferinței păcii presupuse abuzuri care ar fi fost săvârșite de „oligarhia română”[39].

Întrucât în acel timp era în toi intervenția militară împotriva Rusiei Sovietice, întreprinsă de SUA, Marea Britanie, Franța, Japonia și Polonia, învingătorii în Primul Război Mondial sperau să poată instaura un guvern marionetă în Rusia. Acest lucru a facilitat decizia constituirii grupului intitulat „Conferința Politică Rusă”, având menirea să apere interesele acestei țări. La 22 ianuarie 1919, președintele Woodrow Wilson a citit documentul intitulat „Declarația către grupările politice ruse”, prin care făcea un apel la toate grupările din întreaga Rusie să-și trimită reprezentanți la o conferință în Insula Prinkipo, conferință la care au fost invitate zece state care să discute și să decidă problemele teritoriale ale Rusiei, inclusiv problema Basarabiei. La 27 ianuarie 1919, în cadrul lucrărilor Conferinței Păcii, George Clemenceau a dat citire unei scrisori a prim-ministrului Ionel I.C. Brătianu, prin care acesta declina participarea României la această conferință, argumentând cu faptul că Basarabia s-a unit cu România, acesta este un caz închis și România nu mai are nimic de discutat privitor la teritoriile Rusiei. Conferința din Insula Prinkipo nu s-a mai putut ține întrucât delegații ruși ai fostului regim țarist nu s-au înțeles cu delegații Franței, rușii albi opunându-se categoric oricăror contacte cu reprezentanții noii puteri bolșevice.

La 31 ianuarie 1919, prim-ministrul I.I.C. Brătianu a dat citire memoriului intitulat „România în fața Conferinței de Pace. Revendicările teritoriale”. Memoriul era redactat pragmatic și se baza pe principiul autodeterminării popoarelor[40], care era emanația președintelui SUA și recunoscut de celelalte trei mari puteri din cadrul conferinței păcii, Marea Britanie, Italia și Franța. Memoriul se baza pe argumente istorice și etnice.

Poziția ambiguă a Marii Britanii s-a văzut în ziua de 8 februarie 1919, când delegatul acestei țări, Sir Eyre Alexander Barby Wichart Crowe, a adus în discuție problema Basarabiei susținând că trebuie ținut cont de relațiile acestei provincii cu Rusia, pentru ca în viitor să nu se poată aduce acuzații Conferinței Păcii că a profitat de absența Rusiei și de dificultățile în care se găsea această țară, pentru a o văduvi de teritorii pe care ea le-a stăpânit. Diplomatul britanic a declarat că argumentele istorice și etnice ar fi trebuit să fie cele prioritare și nu ocuparea militară a Basarabiei de către România, care contravine hotărârii Conferinței Păcii de a nu ține cont de ocupația militară a provinciilor a cărei situație este adusă în discuție. Reprezentantul Franței a fost de acord cu omologul său britanic, menționând însă, din nou că argumentele României sunt de natură istorică și etnică. Cu acest prilej, s-a decis amânarea hotărârii.

La 5 martie 1919, în fața Consiliului Suprem al Conferinței Păcii, s-a dat citire deciziei luată de reprezentanții experți ai SUA, Marii Britanii și ai Franței: „Comisia,

[39] Ioan Ciupercă, *op. cit.*, p. 38.

[40] Principiul autodeterminării popoarelor era îmbrățișat și de Lenin, care l-a promovat prin *Decretul asupra popoarelor*, emis imediat după preluarea puterii de către Soviete.

luând în considerare aspirațiile generale ale populației Basarabiei, caracterul moldovenesc al regiunii, din punct de vedere geografic şi etnic, cât şi argumentele istorice şi economice, se pronunță pentru reataşarea Basarabiei la România". Delegația română a fost nemulțumită de formularea „reataşare" care s-a folosit în decizia conferinței, apreciind că acest termen lasă loc la interpretări. În ciuda recomandărilor experților americani, secretarul de stat al SUA, Robert Lansing, a blocat acceptarea raportului, obiectând asupra atribuirii Basarabiei României. El a dispus ca spațiul rusesc, care se afla sub stăpânire judeo-bolşevică să nu fie afectat[41].

Este însă deosebit de important, în perspectivă istorică, faptul că argumentele marilor puteri ale lumii care au decis au fost de natură istorică, de drept şi etnică şi ele au fost evidențiate cu claritate.

În primăvara anului 1919, ca urmare a poziției ambigue a Marilor Puteri, cu deosebire a Marii Britanii, după cum am arătat, în Basarabia, în rândul adversarilor unirii provinciei cu România, speranțele s-au păstrat şi guvernul României a fost nevoit să mențină armata în stare de război, ceea ce nu era de natură să favorizeze impresiile favorabile unirii provinciei cu România. Poziția ambiguă a Marii Britanii avea să fie clarificată în favoarea României, în urma vizitei la Londra efectuată de Regina Maria a României, verişoară primară şi prietenă apropiată a Regelui George al V-lea.

După ce inițial Ucraina a formulat pretenții teritoriale asupra Basarabiei, la 26 iulie 1919, Rada din Kiev a recunoscut apartenența Basarabiei la România, a făcut cunoscută această recunoaştere, iar reprezentantul diplomatic al Ucrainei la Bucureşti a declarat în numele guvernului de la Kiev că recunoaşte Nistrul ca frontieră definitivă între Ucraina şi România. Ulterior, după anexarea Ucrainei la Uniunea Sovietică, această recunoaştere nu a mai produs efecte.

În iunie 1919, Marile Puteri au recunoscut comandamentul amiralului rus de origine română Aleksandr Vasilievici Kolceak ca guvern legitim al Rusiei şi au acceptat prezența la tratativele de pace a unei delegații ruse. Delegația României a protestat, nerecunoscând legitimitatea guvernului amiralului Kolceak. Delegatul Rusiei, Maklalov, a fost admis la cuvânt, în ciuda protestului delegației române şi i s-a dat cuvântul înaintea prim-ministrului român. El a reiterat poziția cunoscută a Rusiei privitoare la Basarabia, repetând că provincia a fost luată de ruşi de la turci, că statul național român nici nu exista la ora respectivă etc.

Profitând de dificultățile României în obținerea unei recunoaşteri necontestate a unirii Basarabiei cu România, cercurile evreieşti internaționale, sprijinite puternic de toate delegațiile Marilor Puteri, au exercitat presiuni foarte mari asupra delegației României pentru a acorda cetățenie română şi privilegii sutelor de mii de evrei care au pătruns fraudulos în țară ca urmare a unor evoluții politice şi militare de pe diverse teatre de operații din timpul războiului mondial.

Un aspect care va trebui cercetat în viitor este legat de proiectul cu care a venit la tratativele de pace de la Paris (1919) preşedintele SUA, Wodrow Wilson. Prestigiul său era foarte mare. Contribuția SUA la victoria împotriva Germaniei fusese decisivă. El se

[41] Valeriu Florin Dobrinescu, *op. cit.*, p. 80.

afla într-o măsură mare sub influenţa comunităţilor evreieşti din SUA. La inspiraţia acestora, Wilson a prezentat un plan de fondare a Israelului european, cuprinzând Galiţia, Slovacia, Maramureşul, Moldova întreagă (cu Bucovina şi Basarabia) şi o parte din Ucraina. Capitala urma să fie la Lemberg (Lvow). Planul îngrijora Franţa şi Marea Britanie din motive financiare. Din teritoriul amintit doar aproximativ o treime din populaţie era de origine evreiască şi era nevoie de un aparat administrativ, represiv şi militar costisitor. Marea Britanie şi Franţa au declarat că nu pot susţine financiar proiectul. Când s-a aflat la Casa Albă şi în Congres că toate cheltuielile de susţinere a Israelului european vor fi în seama SUA, s-a renunţat la proiect. Dar la ideea în sine, nu s-a renunţat şi s-a preconizat crearea Israelului european în Basarabia. După părerea lui Ştefan Milcoveanu şi a lui Victor Macarevici aceasta este cauza care a făcut ca unirea Basarabiei cu România să nu fie recunoscută de Congresul SUA[42].

Pe acest fond, după o luptă diplomatică „la baionetă", prim-ministrul Ionel Brătianu a părăsit Parisul, în iulie 1919, s-a întors la Bucureşti şi şi-a prezentat demisia Regelui Ferdinand şi Reginei Maria. Înainte de a părăsi capitala Franţei, Ionel Brătianu şi-a clarificat motivul profund al apropiatei demisii: „Sunt constrâns a părăsi puterea, nu din cauza Banatului şi Basarabiei, care sunt încă chestiuni nerezolvate. Dar plec pentru că sunt convins că România nu va putea accepta clauzele cu privire la minorităţi, care vor limita suveranitatea ei şi care se vor introduce în tratatul cu Austria".

Un argument de drept internaţional favorabil României, incontestabil în acel moment istoric, era principiul de autodeterminare a popoarelor, care fusese proclamat atât de Marea Revoluţie Socialistă din Octombrie, cât şi de preşedintele SUA, Woodrow Wilson şi care fusese adoptat de toate statele participante la Conferinţa Păcii de la Paris. Acest principiu fusese promovat la iniţiativa masoneriei internaţionale, care era împiedicată să preia controlul asupra puterii în imperiile autoritare seculare. Autodeterminarea popoarelor urma să prăbuşească frontierele marilor imperii europene şi să permită accesul judeo-masonic la vârful societăţilor de pe bătrânul continent.

Faptul că Sfatul Ţării a luat hotărârea de unire cu România în deplină libertate, în 27 martie 1918, în condiţiile în care Rusia Sovietică recunoscuse Basarabia ca stat de sine-stătător în cadrul *Tratatului de la Brest-Litovsk*, iar ulterior, în noiembrie 1919, când au avut loc alegerile libere pentru Adunarea Constituantă a României Mari, la care a participat 72,8% din totalul populaţiei, electoratul s-a pronunţat pentru unirea cu Vechiul Regat. Cu acest prilej, minorităţile naţionale din Basarabia au recunoscut că alegerile s-au desfăşurat în mod liber şi au fost corecte.

Cu toate aceste argumente juridice decisive şi cu toate că în cadrul Conferinţei Păcii s-a insistat pe respectarea principiilor convenite, interesele unor puteri şi reticenţele faţă de crearea unui stat românesc puternic în sud-estul Europei au vulnerabilizat realizarea unirii. În aceste condiţii, cu atât mai mult ar fi fost necesare demersuri politico-diplomatice suplimentare, chiar orientări ale politicii externe şi către Rusia Sovietică, pentru a consolida actul unirii, pentru a determina, cu orice preţ, recunoaşterea lui şi realizarea unei uniuni definitive.

[42] Şerban Milcoveanu, Victor Macarevici, *op. cit.*, pp. 9-11.

Duplicitatea reprezentanţilor Marilor Puteri, care recunoşteau drepturile istorice şi etnice ale României asupra Basarabiei, pe de o parte, dar şi înclinaţia de a respecta dorinţele de posesiune a provinciei manifestate de către guvernul iluzoriu al amiralului Aleksandr Kolceak, reprezentat de o delegaţie la tratativele de pace, pe de altă parte, a condus la divergenţe între delegaţia României şi delegaţiile Marilor Puteri. Reprezentanţii fostului regim ţarist, prezenţi la Paris pentru a promova interesele Rusiei, Maklakoff, Lvov, Sazonov, Ciaikowski, Schmidt, Krupenski, au minimalizat caracterul plebiscitar al *Deciziei Sfatului Ţării* din 27 martie 1918. În cadrul convorbirilor, unii delegaţi ai SUA au propus un eventual compromis, prin care României să i se recunoască apartenenţa Basarabiei, în schimbul cedării Cadrilaterului către Bulgaria. Experţii britanici îndrituiţi să propună oficial frontierele României, A.W. Leeper, E. Crowe şi H. Nicolson, au respins propunerile delegaţilor americani[43].

În acelaşi timp, guvernul Rusiei Sovietice, care, prin *Decretul asupra Popoarelor*, acordase dreptul la autodeterminare românilor din Basarabia, ca şi celorlalte popoare de la periferia fostului Imperiu ţarist, nu a fost acceptat la conferinţa păcii, ceea ce a fost un handicap istoric pentru România. Guvernul sovietic nu ar fi putut să aibă o poziţie contrară propriului *Decret asupra Popoarelor*, care era act normativ în vigoare în Rusia Sovietică. În schimb, reprezentantul guvernului alcătuit de amiralul Kolceak se opunea recunoaşterii unirii Basarabiei cu România.

Unirea Basarabiei cu România, realizată prin mobilizarea tuturor energiilor pozitive naţionale româneşti de pe cele două maluri ale Prutului, nu a putut fi deplină, din motive diplomatice şi datorită vulnerabilităţii sistemului tratatelor de pace de la Paris.

La 14 aprilie 1920, Consiliul Suprem al Conferinţei de Pace de la Paris a adoptat un proiect prin care se recunoştea unirea Basarabiei cu România. Statele Unite s-au abţinut, declarând că doresc să respecte integritatea frontierelor Rusiei ţariste. Abţinerea Statelor Unite a fost interpretată de bolşevici ca fiind un „protest”[44].

Guvernul României nu a permis recrutări de voluntari pe teritoriul ei pentru armata generalului Denikin care lupta împotriva bolşevicilor. Acest fapt a încurajat guvernul sovietic să încerce o apropiere de România. La 24 februarie 1920, comisarul

---

[43] Valeriu Florin Dobrinescu, *op. cit.*, pp. 23-24.

[44] În acest sens s-a pronunţat judeo-bolşevicul Felix Kohn, prim-secretarul CC al PC al Ucrainei, în cadrul unui document oficial, remis la 18 septembrie 1921, liderului Leon Davidovici Troţky şi transmis în copie şi lui V.I. Lenin. Felix Kohn (1864-1941) s-a aflat în detenţie şi exil în Siberia două decenii (1884-1904). Ulterior a plecat în Galiţia, iar în 1914 s-a stabilit în Elveţia. A revenit în Rusia în 1917, în „vagonul sigilat”, împreună cu V. Lenin, iar după preluarea puterii de către judeo-bolşevici a ocupat funcţii importante în ierarhia bolşevică: prim-secretar al C.C. al P.C. din Ucraina (martie-decembrie 1921), secretar al Kominternului (1922-1923), redactor la ziarul Armatei Roşii, „Steaua Roşie” (1925-1928), preşedinte al Comitetului pentru radiodifuziune al URSS şi altele. A decedat la 28 iulie 1941, în timpul evacuării Moscovei, ameninţată de ofensiva trupelor germane. Documentul dezvăluie interesul constant al Ucrainei judeo-bolşevice pentru stăpânirea Basarabiei. Vezi Vitalie Văratic, *Mărturii despre tezaurul României evacuat la Moscova în arhivele Rusiei*, în „Caiete diplomatice”, Anul III, 2015, nr. 3, pp. 62-63. În cadrul acestui document, Kohn susţinea că deţine un protest al unor deputaţi din Sfatul Ţării, care susţineau că şedinţa „de noapte” a Sfatului Ţării în care s-a votat unirea Basarabiei cu România s-ar fi desfăşurat „cu cele mai grave încălcări ale regulamentului şi în lipsa a două treimi din numărul deputaţilor.

sovietic pentru Afaceri Străine i-a telegrafiat lui Alexandru Vaida-Voevod propunându-i să înceapă negocieri, afirmând că „toate diferendele între cele două ţări pot fi aplanate prin mijloace paşnice şi toate chestiunile teritoriale pot fi rezolvate de comun acord". Cu oarecare întârziere, la 3 martie 1920, Alexandru Vaida-Voevod i-a răspuns comunicându-i că asemenea propuneri sunt în concordanţă cu intenţiile paşnice ale guvernului României şi că el personal este de acord cu începerea negocierilor. Răspunsul lui Alexandru Vaida-Voevod a fost trimis lui Gheorgy Cicerin abia după ce prim-ministrul Marii Britanii, David Lloyd George, a sugerat guvernului român să ajungă la o înţelegere cu Rusia Sovietică[45].

Aceste negocieri de pace nu au fost declanşate, pe de o parte, pentru că la 13 martie 1920, guvernul Alexandru Vaida-Voevod a fost demis de rege, iar pe de altă parte, pentru că guvernul României nu dorea să recunoască guvernul sovietic, nu recunoştea că între România şi Rusia există o stare de război şi motive pentru aceasta, care să necesite negocieri de pace, iar chestiunea apartenenţei Basarabiei la România era o problemă clarificată definitiv prin voinţa poporului din Basarabia. La această decizie au contribuit şi presiunile Franţei care cerea României să intre în război împotriva Rusiei Sovietice, pentru răsturnarea bolşevicilor de la putere. România a refuzat să intre în război, dar nici nu a acţionat în sens invers solicitărilor Franţei, în sensul de a intra în negocieri de pace cu Rusia Sovietică. Această atitudine rigidă a guvernului României a continuat să menţină relaţiile tensionate între cele două ţări, riscurile de securitate ale României pe termen lung devenind şi mai mari.

În vara anului 1920, după demisia lui Duiliu Zamfirescu, noul ministru de Externe, Take Ionescu, a schimbat o serie de telegrame cu guvernul sovietic, prin care a declarat că România s-a legat de marile puteri cu promisiunea de a nu negocia nemijlocit cu guvernul sovietic. Pe 29 august 1920, guvernul sovietic, printr-o scrisoare semnată de comisarul Cicerin, a transmis guvernului român că *singura cale a României de a se înţelege cu Rusia Sovietică şi prin care s-ar putea ajunge la semnarea unui tratat sunt negocierile directe între cele două ţări*. „Noi suntem convinşi că este în interesul ambelor părţi de a începe de urgenţă aceste tratative", scriau guvernanţii sovietici în telegrama trimisă la Bucureşti. Take Ionescu a telegrafiat la Paris şi la Londra pentru a afla poziţia celor două state occidentale faţă de noua propunere sovietică şi nu a dat curs ofertelor sovietice de negociere directă a complexelor diferende româno-ruse, invocând faptul că Marile Puteri au semnat *Tratatul de Pace de la Paris* din 28 octombrie 1920 ignorând Rusia Sovietică şi el susţinea că „un acord cu sovietele ne-ar primejdui situaţia faţă de viitorul guvern rus". La 8 octombrie 1920, în cadrul schimbului de telegrame dintre guvernele român şi sovietic, prim-ministrul Alexandru Averescu a comunicat comisarului sovietic Gheorgy Cicerin punctul de vedere al guvernului României[46]. Judecata diplomaţiei române era una şchioapă, întrucât relaţiile internaţionale se încheie între state, nu între guverne.

[45] Valeriu Florin Dobrinescu, *op. cit.*, pp. 84-85.

[46] Ion Al. Popescu, *op. cit.*, pp. 409-410. Autorul este de părere că „Lăsând la o parte neîncrederea cercurilor conducătoare româneşti în stabilitatea guvernului sovietic, trebuie spus că era vorba de o gravă eroare de ordin juridic: relaţiile nu se stabileau cu un «guvern», ci cu un stat, ca atare, indiferent de regimul lui politic." Vezi şi Valeriu Florin Dobrinescu, *op. cit.*, p. 86.

La 28 octombrie 1920, ca urmare a victoriilor Armatei Roşii împotriva Gărzilor Albe şi a armatelor coaliţiei internaţionale anti-bolşevice, care au îndepărtat mult şansele prăbuşirii regimului judeo-bolşevic de la Kremlin, Marea Britanie, Franţa, Italia şi Japonia, patru dintre principalele puteri aliate, au hotărât să recunoască unirea Basarabiei cu România. Tratatul pentru această recunoaştere a fost depus la Paris abia la 19 mai 1922. Dintre cele patru puteri, Japonia a refuzat să ratifice tratatul. Marea Britanie, Franţa şi Italia au condiţionat recunoaşterea apartenenţei Basarabiei la România de plata unor importante despăgubiri pentru supuşii expropriaţi din Basarabia şi de semnarea *Tratatului Minorităţilor*, majoritatea acestora fiind evrei. Abia după ce aceste condiţii au fost îndeplinite de România, Marea Britanie a semnat şi a cerut şi reprezentantului ei la Paris să ceară Ministerului de Externe al Franţei să facă acelaşi lucru. Protocolul de la Paris era important şi pentru faptul că el cuprindea angajamentul Marii Britanii de a acorda asistenţă României în cazul în care URSS ar încerca să redobândească Basarabia. Marea Britanie nu a dat curs acestei obligaţii nici în 1940, nici în 1944 şi nici în 1947, în cadrul Conferinţei de Pace de la Paris. Ea s-a mulţumit să-şi asigure despăgubirile pentru proprietăţile din Basarabia şi să asigure drepturi pentru evreii din România, uitând de obligaţiile luate printr-un tratat de drept internaţional. Mai mult decât atâta, în anul 1927, însuşi premierul britanic David Lloyd George s-a pronunţat pentru revizuirea graniţelor în Europa, menţionând explicit că Uniunii Sovietice i s-au luat provincii la sfârşitul Primului Război Mondial[47].

Cu prilejul negocierilor pentru încheierea acestui tratat, diplomaţia română a fost în dificultate. Reprezentantul României, Dimitrie N. Ciotori, urmărea să obţină recunoaşterea unirii de către Rusia Sovietică, pe care o aprecia ca fiind mai importantă decât orice tratat internaţional. Reprezentantul Rusiei Sovietice, Leonid Borisovich Krassin, reproşa diplomaţilor de la Bucureşti, pe un ton ameninţător, că România preferă să se „asigure" prin tratate cu aliaţii internaţionali, în loc să se înţeleagă direct cu Rusia Sovietică. Krassin a afirmat că „Noi, comuniştii, nu punem preţ pe teritorii şi pe frontiere, dar cerem măcar să fim avizaţi când se cedează un teritoriu care a făcut parte din Rusia, cu care puterile din Apus au fost aliate"[48]. La 1 noiembrie 1920, Rusia Sovietică a dat o declaraţie de nerecunoaştere a *Protocolului de la Paris*[49].

Este cert că această declaraţie se înscrie pe linia adoptată de Lenin în perioada care a urmat puciului judeo-bolşevic de la 7 noiembrie 1917, până la încheierea războiului civil şi a intervenţiei militare străine împotriva Rusiei Sovietice, când, în scopul de a câştiga timp şi a detensiona presiunea internaţională deosebit de mare împotriva Sovietelor, conducerea bolşevică era dispusă să piardă unele teritorii, pentru a-şi reduce multiplele adversităţi. Această linie politică a fost inaugurată de Lenin, cu al său *Decret asupra Popoarelor*. Acest moment istoric deosebit de favorabil pentru România nu a fost valorificat diplomatic. După 1922 şi mai ales după venirea lui Stalin la conducerea URSS (1924), această linie politică va fi abandonată şi politica expansionistă imperială ţaristă, lansată de Petru cel Mare, va fi reluată sub steagul ideologiei internaţionalis-

[47] Valeriu Florin Dobrinescu, *op. cit.*, pp. 88-89 şi 99.
[48] Ioan Ciupercă, *op. cit.*, p. 39.
[49] Valeriu Florin Dobrinescu, *op. cit.*, p. 88.

mului proletar, predecesorul globalismului din zilele scrierii acestor rânduri, ambele fiind forme ale dorinței de realizare a unui imperiu mondial condus de la un centru, în scopul supunerii popoarelor şi acaparării resurselor lor. Atât conducerea Cominternului, care promova internaționalismului proletar, cât şi marii bancheri occidentali care susțin astăzi, ca şi ieri, globalismul coroziv al națiunilor suverane, sunt evrei.

În ciuda susținerii lui de către statele mulțumite cu prevederile sale, inclusiv de către România, *Tratatul de Pace de la Paris* a fost unul vulnerabil.

La plecarea spre Europa, pentru a participa la tratativele de pace, preşedintele SUA, Woodrow Wilson, a promis poporului american o pace trainică încheiată pe principii morale nemaiîntâlnite în istoria relațiilor internaționale, respectiv o pace încheiată în condiții de deplină egalitate între învingători şi învinşi. În cele din urmă, în mod dezamăgitor, tratatul a fost apreciat ca fiind un dictat al învingătorilor împotriva învinşilor. Congresul SUA a respins prin vot *Tratatul de Pace de la Paris* şi el nu a devenit niciodată lege.

Statele Unite nu au recunoscut niciodată apartenența Basarabiei la România. În această perioadă, în ciuda faptului că, oficial, SUA nu recunoscuse statul sovietic, Departamentul de Stat al SUA a cerut Legației din Bucureşti ca să nu facă nici un gest diplomatic prin care să recunoască în orice fel apartenența Basarabiei la România, pentru ca guvernul SUA să nu afecteze perspectivele încheierii de relații diplomatice cu URSS şi pe cele ale unei posibile viitoare bune colaborări cu această țară.

Până în 1933, când SUA a încheiat relații diplomatice cu URSS, diplomația americană a tratat problema apartenenței Basarabiei la România cu rezerva consimțământului URSS față de *Protocolul de la Paris* din 28 octombrie 1920. Această rezervă a guvernului SUA era formulată ținând cont de legăturile ascunse ale serviciilor secrete sovietice cu cercurile evreieşti din SUA, inclusiv cu viitorul preşedinte Francis Delano Roosevelt, pe care Stalin l-a ajutat să câştige alegerile prezidențiale[50], întrucât prin *Raportul nr. 1* din 6 aprilie 1919, Comitetul pentru studiul problemelor teritoriale ale României şi Iugoslaviei, preciza drepturile de fond ale României asupra Basarabiei, din punct de vedere al argumentelor geografice, etnice, istorice şi economice. Sovieticii nu recunoşteau *Protocolul de la Paris* din 28 octombrie 1920, considerând că el nu este în vigoare, întrucât nu fusese ratificat de toți semnatarii[51].

În cadrul tratativelor de pace de la Paris, de după Al Doilea Război Mondial (1946-1947), SUA au recunoscut apartenența Basarabiei la URSS. De asemenea, în anul 1975, în cadrul Conferinței de Pace şi Securitate în Europa (OSCE), prin *Actul Final al Conferinței*, s-a recunoscut statu-quo-ul teritorial, inclusiv apartenența Basarabiei la URSS.

Inițial, Germania a refuzat semnarea tratatului, moment în care mareşalul Ferdinand Foch, comandantul şef al armatei Franței, a primit ordin să reia operațiunile militare împotriva Germaniei, să îndrepte armata înspre Rin, în vederea represaliilor. În imposibilitate de a se apăra, Germania şi-a trimis reprezentanții care au semnat tratatul „cu ochii închişi".

[50] Vezi şi Corvin Lupu, Grațian Lupu, *Istoria relațiilor internaționale (1919-1947)*, Prefață de Gheorghe Buzatu, Bucureşti, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I", 2013, pp. 61-62.

[51] Valeriu Florin Dobrinescu, *op. cit.*, pp. 23 şi 216.

Germania şi Rusia Sovietică au întreţinut, pe parcursul întregii perioade interbelice, în secret, relaţii strânse de colaborare, mai ales în domeniul militar. În anul 1922, cele două state, excluse din Societatea Naţiunilor, au încheiat *Tratatul de la Rapallo*, prin care reluau relaţiile diplomatice şi se angajau să coopereze, politic, economic şi militar, majoritatea prevederilor având caracter secret. În anul 1926, după ce Germania a fost primită în Societatea Naţiunilor, cele două ţări au semnat un nou tratat prin care Germania se angaja să nu participe la nici o coaliţie internaţională împotriva Uniunii Sovietice. Aceste relaţii strânse vor culmina cu încheierea *Pactului Molotov-Ribbentrop*, la 23 august 1939, şi cu recunoaşterea intereselor sovietice asupra Basarabiei, ca urmare având loc anexarea provinciei româneşti la Uniunea Sovietică, împreună cu nordul Bucovinei, cu Ţinutul Herţa şi, ulterior, cu Insula Şerpilor.

Faptul că trei foarte mari puteri ale Lumii, respectiv SUA, URSS şi Germania nu au recunoscut apartenenţa Basarabiei la România a vulnerabilizat grav actul Unirii de la 27 martie 1918.

Nerecunoscând Rusia Sovietică, marile puteri occidentale, ca şi aliatele lor, inclusiv România, nu au recunoscut nici tratatele semnate de Rusia Sovietică în perioada următoare preluării puterii de către bolşevici şi nici anularea unora dintre ele.

După cum a promis, Lenin a desecretizat tratatele secrete semnate de ţari şi a trecut la înlocuirea relaţiilor diplomatice instituite pe vremea ţarilor cu noi relaţii, bazate pe alte tratate. Astfel, printre aceste noi tratate, pentru România, unul a fost deosebit de important. Este vorba despre tratatul încheiat între Republica Sovietică Federativă Socialistă Rusă şi Marea Adunare Naţională a Turciei, la Moscova, în ziua de 16 martie 1921. Tratatul ruso-turc se numeşte de „prietenie şi frăţie". Tratatul cuprinde 16 articole şi 4 anexe, fiind semnat din partea R.S.F.S.R. de către Gh. V. Cicerin, comisarul poporului pentru Afaceri Externe şi de diplomatul Jalal ad-Din Korkmasov, iar din partea Turciei de către Yusuf Kemal-bey, Riza Nur şi Ali Fuad-paşa. Tratatul a fost ratificat de RSFS Rusă pe 20 iulie 1921 şi de Marea Adunare Naţională a Turciei la 31 iulie 1921. Schimbul instrumentelor de ratificare s-a făcut pe 22 septembrie 1921 la Kars. După sute de ani în care s-au războit între ele pentru teritorii şi influenţă, a sosit un moment istoric în care Rusia şi Turcia, conduse de regimuri politice complet noi, au identificat în Occident inamicul comun şi s-au sprijinit reciproc pentru a-şi apăra existenţa şi interesele teritoriale, de politică internă şi de influenţă internaţională.

La ora semnării lui, tratatul a fost ignorat de Occident şi de România întrucât, după cum am mai menţionat, Rusia Sovietică nu era recunoscută de marile puteri învingătoare în Primul Război Mondial şi nici guvernul naţionalist turc, condus de generalul Mustafa Kemal Atatürk, nu era recunoscut. Puterile occidentale au recunoscut, susţinut şi instalat la Istanbul un alt guvern al forţelor de ocupaţie occidentale, care accepta o serie de cesiuni teritoriale pe care naţionaliştii turci le considerau inacceptabile.

Prin *Tratatul de prietenie şi frăţie dintre Rusia şi Turcia*, cele două state anulau toate tratatele anterioare semnate între ele şi precizau termeni noi ai raporturilor dintre cele două ţări şi popoare. Astfel, articolul 4 al tratatului prevedea că: „Toate tratatele încheiate până în acest moment între cele două ţări nu corespund intereselor lor. De aceea, ele au căzut de acord să considere aceste tratate nule şi neavenite".

În acest fel, din punctul de vedere al dreptului internațional, a fost anulat şi *Tratatul ruso-turc din mai 1812*, semnat la Bucureşti, prin care Basarabia a trecut sub stăpânirea Rusiei. În 1921 era în vigoare *Decretul asupra Popoarelor*, astfel că decizia Sfatului Țării de la Chişinău de unire a Basarabiei cu România avea toate condițiile pentru a fi pusă în circuitul de drept internațional. Dar asta nu curgea de la sine. Era nevoie de demersuri ale României care trebuia să se racordeze la noul curs internațional din estul Europei, curs care privea şi era direct legat de cele mai importante două state care au marcat istoria României în ultimele peste şase sute de ani, respectiv Turcia şi Rusia. Din punctul de vedere al intereselor româneşti, dincolo de reticențele conservatoare ale Casei Regale a României şi ale clasei politice, dincolo de ataşamentele clasei politice româneşti față de sistemul politic de sorginte occidentală, evoluțiile din Turcia şi Rusia erau favorabile României, în primii ani interbelici. Acela era momentul favorabil rezolvării marilor interese teritoriale ale României, care nu au putut fi rezolvate în timpul țarilor şi al vechiului regim din Turcia şi nici prin cooperare/supunere față de Occident.

Din punct de vedere politic, al dreptului şi al relațiilor internaționale, era nevoie doar ca România să acționeze pentru recunoaşterea ambelor guverne ale Rusiei şi Turciei, să încheie de îndată relații diplomatice cu ele şi să încheie tratate prin care să fie stipulate drepturile naționale ale României asupra teritoriilor sale, recunoaşterea independenței României în noua ei configurație geografică, oferirea de garanții că România nu se va alinia politicii occidentale împotriva Rusiei etc. Pentru aceasta era nevoie de o decizie suverană, în interesul României profunde, descărcată de orice fel de antipatii față de judeo-bolşevicii care au asasinat familia țarului, rude apropiate ale Reginei Maria şi descărcată de orice fel de spirit de supuşenie față de sprijinitorii guvernului filo-occidental marionetă de la Istanbul, care accepta cedări teritoriale ale Turciei şi care nu recunoştea guvernul național al generalului Mustafa Kemal Atatürk. Deciziile politice majore care erau necesare României profunde nu trebuiau în nici un caz puse în ecuație cu interesele mărunte, de moment istoric, iar interesele aliaților noştri occidentali nu trebuiau puse pe primul plan al politicii româneşti.

Prin norme de drept internațional, drepturile istorice ale unui stat asupra unei regiuni şi a unei populații sunt completate şi consolidate. Astfel, putem spune că dreptul internațional patentează drepturile istorice ale unei națiuni. Faptul că diplomația românească a ignorat acest tratat între Rusia şi Turcia şi nu a acționat în nici un fel pentru a-l valorifica a fost o altă mare eroare diplomatică, care produce efecte până astăzi. Nerecunoscând la timp Rusia Sovietică şi tratatele internaționale încheiate de această țară, inclusiv cele care vizau România, cum a fost *Tratatul de prietenie şi frăție ruso-turc din 16 martie 1921*, sovieticii nu au mai luat nici ei în seamă prevederile care avantajau România şi drepturile ei teritoriale istorice, ceea ce le-a convenit.

O analiză ştiințifică a evenimentelor legate de problematica apartenenței Basarabiei la România nu poate să excludă nici un punct de vedere. Cu toate acestea, erorile/lipsurile din politica guvernelor şi Casei Regale a României sunt trecute cu vederea de majoritatea lucrărilor istoriografice referitoare la această problematică.

În istoriografia românească, un merit deosebit revine istoricului moldovean/român Vlad Mischevca, care, în 2015, la Vălenii de Munte, a pus în circulație acest deosebit de

important tratat diplomatic şi a semnalat istoriografiei româneşti aspecte importante din istoria relațiilor internaționale contemporane.

La 19 decembrie 1922, în timpul Conferinței de la Lausanne (20 noiembrie 1922-24 iulie 1923), a avut loc o întrevedere între Constantin Diamandy, delegatul României, şi Gheorgy Cicerin, comisarul poporului pentru Afacerile Externe al Rusiei Sovietice, cu privire la reglementarea raporturilor româno-sovietice, în cadrul căreia reprezentantul sovietic a propus recunoaşterea de către Rusia Sovietică a unirii Basarabiei cu România, sub o formă oarecare, contra tezaurului şi bijuteriilor Coroanei, ca şi reglementarea celorlalte chestiuni pendinte şi încheierea unui pact de neagresiune. La 14 mai 1923, guvernul român a aprobat începerea de tratative cu URSS în vederea reluării relațiilor comerciale între cele două țări. Negocierile ulterioare dintre cele două părți s-au încheiat fără nici un rezultat, întrucât guvernul român a respins cererea delegației sovietice privind recunoaşterea anticipată a guvernului sovietic. Or, nerecunoaşterea guvernului sovietic nu putea să conducă la promovarea nici unuia din marile interese pe care le avea România în Rusia[52].

În cadrul Conferinței de la Viena din 27 martie/12 aprilie 1924, după ce guvernul bolşevic al Uniunii Sovietice a fost recunoscut de Marea Britanie, Franța şi Italia, delegația sovietică a cerut organizarea unui plebiscit în Basarabia legat de apartenența provinciei la România sau la URSS, ceea ce statul român nu putea accepta. După respingerea propunerii inadmisibile a Uniunii Sovietice, Cominternul a emis o circulară secretă, semnată de evreul Karl Berngardovich Radek (pe numele său real Karol Sobelsohn), prin care se comunica faptul că problema Basarabiei va fi rezolvată în curând pe calea armelor. De altfel, în cursul unei vizite la Varşovia, Gheorgy Cicerin a declarat omologului său polonez că „Basarabia este cel mai delicat subiect din politica Europei". La 18 februarie 1929, ministrul român de Externe a purtat o conversație diplomatică cu noul comisar sovietic pentru Afaceri Străine, Maxim Litvinov, care i-a transmis că guvernul sovietic doreşte plebiscit în Basarabia. Sovieticii nu mai erau interesați să se înțeleagă cu românii, cum fuseseră până în 1922, când parcurgeau încă cea mai dificilă perioadă din istoria lor. La nivelul sfârşitului deceniului al III-lea al secolului al XX-lea şi în deceniul al IV-lea, ei aşteptau momentul favorabil să recupereze Basarabia prin forță. Ei ştiau că românii nu vor accepta niciodată un plebiscit care ar fi putut infirma voința populară de apartenență la România, justificată istoriceşte de faptul că în 1918 reprezentanții întregului popor din Basarabia votaseră unirea cu România. Faptul că sovieticii se comportau foarte dur cu românii din Basarabia şi după ce guvernul de la Bucureşti începuse tratative diplomatice cu sovieticii pentru reluarea relațiilor dintre cele două țări dovedeşte că sovieticii nu mai erau interesați de reuşita negocierilor cu românii[53].

În perioada dintre oferta sovietică făcută de Lenin, când s-a adresat popoarelor vecine, în noiembrie 1917 şi încheierea relațiilor diplomatice între România şi URSS, în iunie 1934, relațiile româno-ruse au rămas deosebit de încordate. În acest sens, este suficient să menționăm atentatul cu bombă al celor trei evrei bolşevici din Parlamentul

[52] Ion Al. Popescu, *op. cit.*, p. 412.
[53] Valeriu Florin Dobrinescu, *op. cit.*, pp. 96-97, 100 şi 103.

României (1920), soldat cu morți şi răniți, operațiunea serviciilor secrete sovietice de la Tatar Bunar (1924), conflictele de frontieră soldate cu numeroase schimburi de focuri însoțite de morți şi răniți, adoptarea programului Partidului Comunist din România care prevedea lupta provinciilor istorice româneşti pentru autonomie, până la desprinderea lor de statul național unitar român şi activitatea intensă a serviciilor secrete sovietice desfăşurată în România prin intermediul agenturii, îndeosebi prin intermediul rețelei evreieşti din Partidul Comunist din România.

Pe măsură ce timpul a trecut şi Uniunea Sovietică a devenit o putere din ce în ce mai mare şi s-a îndepărtat vizibil de Rusia înapoiată a țarilor, clasa politică românească a conştientizat tot mai mult necesitatea reglementării raporturilor de toate felurile cu această foarte mare putere din vecinătatea imediată a României. În acest sens, în prima jumătate a deceniului al IV-lea al secolului al XX-lea, au fost preocupați şi Regele Carol al II-lea, conducătorul de facto al politicii externe româneşti, şi ministrul Afacerilor Externe, Nicolae Titulescu.

Canalele directe de comunicare româno-sovietice nu s-au mai putut deschide cu succes, astfel că politicienii români au rămas să spere că îşi vor putea reglementa raporturile diplomatice cu URSS cu sprijinul marilor puteri occidentale, mizând în special pe Franța şi pe SUA. Această speranță românească era una iluzorie, întrucât ambele mari puteri occidentale aveau propriile interese față de URSS şi nu-şi riscau aceste interese pentru a interveni în favoarea României, în chestiunea Basarabiei, care era realmente un „cartof foarte fierbinte” al raporturilor internaționale din estul Europei.

Pentru argumentarea afirmației de mai sus, menționăm un document diplomatic american, datat 4 februarie 1932, prin care subsecretarul de stat al SUA, Wallace Murray, l-a informat pe Secretarul de Stat, Henry Stimson, că ambasadorul României dorea să i se adreseze în chestiunea Basarabiei, chestiune care, după opinia şefului Legației României la Washington, Carol Davila, va juca un rol important în cadrul Conferinței de dezarmare, în curs de desfăşurare la acea dată la Geneva. În acest sens, Carol Davila l-a rugat pe Wallace Murray să insiste pe lângă Secretarul de Stat să sprijine România în această problemă. Subsecretarul de stat şi-a pus şeful în temă cu problematica chestiunii Basarabiei.

Wallace Murray îl informa pe Secretarul de Stat că românii vor să introducă o clauză la Conferința de dezarmare de la Geneva prin care URSS să fie obligată să respecte toate teritoriile care în acel moment erau componente ale României suverane. România miza mult pe recent încheiata calitate a lui Nicolae Titulescu de preşedinte al Societății Națiunilor şi pe influența sa internațională, mai ales în rândul numeroaselor şi influentelor cercuri politice evreieşti din Occident.

Ruşii refuzau un asemenea articol. De aici decurgea şi încadrarea sau nu în categoria „agresiuni” a unei acțiuni militare sovietice în Basarabia. În aceste condiții, românii au găsit o nouă formulă, pe care Wallace Murray a înțeles că urmau să o prezinte la Geneva: obținerea angajamentului că URSS va respecta integritatea tuturor teritoriilor de la vest de Nistru. Carol Davila nu a ridicat chestiunea tradiționalului refuz al SUA de a recunoaşte anexarea Basarabiei de către România, arăta subsecretarul american de stat, precizând şi că ambasadorul României îşi exprima speranța că guvernul SUA va

autoriza delegații săi la Geneva să-şi dea acordul pentru noua formulă românească avansată, realizându-se astfel încheierea tratatului. Carol Davila a argumentat că SUA nu vor fi afectate în pozițiile lor anterioare şi, mai mult, vor servi la neutralizarea unui factor de pericol în politica europeană şi vor facilita succesul Conferinței de dezarmare.

Diplomatul Wallace Murray a sugerat Secretarului de Stat că, pe de o parte, SUA nu trebuia să se implice în chestiuni europene, cum ar fi chestiunea Basarabiei. Această recomandare oficială a subsecretarului de stat al SUA a sunat ca o sentință. Pe de altă parte, Wallace Murray recomanda şefului său susținerea ideii că SUA trebuia să fi fost interesate de succesul Conferinței de dezarmare, deci şi a înlăturării obstacolelor care ar putea duce la eşecul conferinței.

Tratativele româneşti cu URSS erau în dificultate în momentul în care Carol Davila cerea ajutorul SUA. În 13 ianuarie 1932, la Riga, reprezentantul guvernului sovietic, B. Stomoniakov, a condiționat încheierea pactului de neagresiune cu România de consemnarea poziției sovietelor față de problema Basarabiei şi de eliminarea din textul pactului a cuvintelor integritate, inviolabilitate şi suveranitate. În ianuarie 1932, la Riga, s-au desfăşurat negocieri sovieto-române îndreptate în direcția îmbunătățirii relațiilor de vecinătate, dar, din inițiativă sovietică, chestiunea Basarabiei nu a fost pusă pe agenda discuțiilor, ceea ce însemna că interesul fundamental al României nu putea fi abordat.

Carol A. Davila i-a vorbit secretarului de stat Henry L. Stimson despre faptul că Maxim Litvinov, comisarul sovietic pentru Afaceri Externe, refuza să discute problema încorporării justificate a Basarabiei la România şi nu a vrut să semneze un tratat de neagresiune. În cadrul negocierilor pornite, dificultatea a constat în stabilirea liniilor unde orice agresiune ar trebui să înceteze. Carol Davila spunea că frontiera între Rusia şi România este fluviul Nistru. Henry Stimson arăta subalternilor lui că această frontieră include la România provincia Basarabia. România dorea să aibă acel fluviu constituit în linie de frontieră, de la care orice agresiune, fie din partea României, fie a URSS, să înceteze. Rusia dorea ca linia de non-agresiune să fie trasată în cealaltă parte, vestică, a Basarabiei, pe râul Prut. Aici se găsea punctul mort al tratativelor. Carol Davila a cerut diplomaților SUA să susțină promovarea intereselor româneşti în fața URSS la Geneva[54].

La 16 martie 1933, subsecretarul de stat al SUA, William Phillips, informa Legația SUA din Bucureşti în legătură cu convorbirile avute cu ambasadorul României la Washington, în ziua de 16 martie 1933. Acesta rugase guvernul american ca înainte de a face vreun pas pentru recunoaşterea URSS, să i se permită să vorbească despre întreaga situație a dificultăților româneşti cu Rusia[55].

Este de înțeles îngrijorarea autorităților române față de stabilirea de relații diplomatice americano-sovietice fără condiționarea URSS de respectare a frontierelor cu vecinii şi înainte ca SUA să fi recunoscut apartenența Basarabiei la România.

[54] ANR, *Fond SUA*, Microfilme, rola 627, nr. 761.71/78.

[55] ANR, *Fond SUA*, Microfilme, rola 627, nr. 761.71/92. Convorbirea a avut loc în prezența mai multor funcționari ai Ambasadei României la Washington. Vezi şi Ion Stanciu, *În umbra Europei*, Bucureşti, Editura Silex, 1996, p. 141.

După încheierea relațiilor diplomatice şi strângerea legăturilor dintre SUA şi URSS, şansele României de a-şi atinge interesele față de URSS au scăzut şi mai mult. În aceeaşi perioadă, Franța şi Marea Britanie au militat pentru menținerea unei adversități româno-sovietice, care le putea fi utilă în cazul nevoii de a transforma România într-o platformă de unde să se acționeze împotriva Uniunii Sovietice.

Ani de zile istoriografia românească interbelică şi cea de după Al Doilea Război Mondial au salutat politica externă românească îndreptată exclusiv spre relații cu Franța şi Marea Britanie. O analiză profundă şi obiectivă, avantajată de accesul cercetătorilor la numeroase documente de arhivă, permite concluzia că guvernanții români, clasa politică românească în general, au acordat, în perioada interbelică, prea puțină atenție faptului că tratatele de pace care au împlinit dezideratele naționale ale României nu erau agreate sau recunoscute de cele mai mari puteri ale lumii: SUA, URSS, Germania şi Japonia. Pentru realizarea unor legături diplomatice solide cu aceste țări, s-au făcut puține eforturi şi acestea tardive. Când Regele Carol al II-lea a încercat să repare această situație, în finalul deceniului al patrulea, dar era prea târziu. Războiul bătea la uşă şi România Mare se prăbuşea în condițiile lipsei de suport din partea celor trei mari puteri de care nu era legată.

După cum am spus, iminența stabilirii relațiilor diplomatice sovieto-americane a determinat diplomația românească să încerce o sensibilizare a Departamentului de Stat în sensul găsirii unui sprijin în vederea obținerii de către România a recunoaşterii alipirii Basarabiei. Iată că după ce, în noiembrie-decembrie 1917, România a avut în mână oferta unor înțelegeri directe cu Rusia Sovietică, pe care le putea face în condițiile grele pentru această țară din acei ani de început al regimului bolşevic, după un deceniu şi jumătate, diplomația românească căuta sprijin departe, dincolo de Atlantic, pentru a se adresa Moscovei...

Demersurile diplomatice româneşti pe lângă puterile occidentale pe care clasa politică românească le credea prietene şi aliate au fost insignifiante şi nu au produs nici un efect practic.

În toamna anului 1939, diplomații sovietici dădeau asigurări liniştitoare, atât Occidentului, cât şi României, în sensul că URSS „nu are nimic să ceară României”, nu intenționează să desfăşoare nici un fel de acte de agresiune în Balcani şi doreşte să aibă relații bune cu România, pe care să le dezvolte în continuare. Aceste asigurări au fost date de ambasadorul sovietic la Londra, Ivan Mikhailovich Maiski, de comisarul poporului pentru Apărare, mareşalul Klement Voroşilov şi de însuşi Mihail Ivanovici Kalinin, preşedintele prezidiului Sovietului Suprem al URSS[56].

După încheierea *Tratatului Molotov-Ribbentrop*, ambasadorul român de la Moscova, Gheorghe Davidescu, a încercat insistent să afle de la ataşatul economic al Germaniei acreditat în URSS, Karl Schnurre[57], care sunt intențiile Kremlinului față de

[56] Valeriu Florin Dobrinescu, *op. cit.*, pp. 126-127.

[57] Karl Schnurre era foarte influent, atât în Germania, cât şi în URSS. El a negociat cu sovieticii *Acordul economic germano-sovietic* din 19 august 1939, care a fost preludiul încheierii *Tratatului Molotov-Ribbentrop* şi l-a însoțit pe Joachim von Ribbentrop la Moscova pentru încheierea tratatului cu Viaceslav Molotov, rămânând în capitala URSS încă doi ani.

România. Karl Schnurre l-a asigurat pe Gheorghe Davidescu că nu există nici un pericol sovietic pentru România[58].

În toamna anului 1939, ministrul turc de Externe, Mehmet Şükrü Sarçoglu, a inițiat un acord internațional care să garanteze statu-quo-ul în Balcani. În acest sens s-a deplasat la Moscova şi a negociat timp de trei săptămâni cu sovieticii. Din aceste negocieri sovieticii au înțeles că în cazul unei agresiuni sovietice asupra României, Turcia va rămâne neutră, dar că Turcia va interveni militar în favoarea României dacă Bulgaria ar încerca să profite şi să ocupe Dobrogea. Turcia considera că poziția ei în cadrul Înțelegerii Balcanice privea doar statu-quo-ul frontierelor dintre statele balcanice, nu şi cele ale statelor balcanice cu terți[59]. Poziția Turciei nu putea decât să încurajeze URSS să acționeze împotriva României.

Sugestivă a fost şi discuția din 15 martie 1940 dintre Viaceslav Molotov şi ambasadorul Germaniei, Schulenburg[60]. Comisarul sovietic pentru Afaceri Externe a spus că problema Basarabiei nu poate fi socotită a fi încheiată, dar nu a sosit momentul pentru rezolvarea ei. La 17 iunie 1940, secretarul de stat al Germaniei şi director al Departamentului politic din cadrul Ministerului de Externe german, Ernst Woermann, i-a dat asigurări ambasadorului României că URSS nu pregăteşte nicio acțiune împotriva României. La 23 iunie 1940, Molotov îi spune ambasadorului Schulenburg că problema Basarabiei nu mai suferă amânare[61].

În 24 iunie 1940, ministrul de Externe, Grigore Gafencu, a fost primit în audiență de Viaceslav Molotov, căruia i-a declarat că alăturarea României la Axa Roma, Berlin, Tokyo, s-a datorat chiar URSS, care a distrus în România orice sentiment de încredere şi de siguranță şi a trezit o teamă îndreptățită față de pericolul pierderii ființei statale, determinând autoritățile de la Bucureşti să caute sprijin în altă parte. Grigore Gafencu a spus că: „Nu am fi avut nevoie de acest sprijin şi nu l-am fi căutat, dacă nu am fi fost loviți şi dacă nu ne-am fi simțit amenințați”. Molotov a răspuns că: „Vă veți căi. Germania a dovedit cu prisosință cât de puțin îi pasă de ființa şi de voința statelor mici. Chiar în cazul unei victorii germane, sunteți pierduți. România e în primejdie de a nu mai fi”[62].

În 26 iunie 1940, Viaceslav Molotov (Skriabin) l-a convocat pe ambasadorul României la Moscova, Gheorghe Davidescu, pentru a-i înmâna prima din cele două *Note ultimative* prin care URSS cerea României să evacueze Basarabia. După ce a citit textul *Notei ultimative*, Gheorghe Davidescu a declarat că „...argumentele inserate în notă sunt cu totul lipsite de temei...” şi că „...înainte de a ajunge, pentru un secol, sub stăpânirea țarismului, Basarabia a fost cinci secole parte integrantă a patrimoniului românesc...” Ambasadorul României a încercat să invoce numeroasele motivații istorice şi juridice care îndreptățeau România să păstreze Basarabia şi toată Bucovina în interiorul granițelor sale.

---

[58] Valeriu Florin Dobrinescu, *op. cit.*, p. 128.

[59] *Ibidem*, pp. 128-129.

[60] Numele său complet este Friedrich-Werner Erdmann Matthias Johann Bernhard Erich Graf von der Schulenburg.

[61] Valeriu Florin Dobrinescu, *op. cit.*, pp. 146 şi 150.

[62] Florin Constantiniu, *O istorie sinceră a poporului român*, Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic, 1998, p. 400.

Garanțiile Marii Britanii şi Franței n-au jucat nici un rol şi nu au oferit României nici o fărâmă de securitate. Întreaga politică externă interbelică a României, propusă şi aplicată practic sub coordonarea lui Nicolae Titulescu, susținută şi de rege şi de clasa politică adusă de rege la putere, s-a dărâmat ca un castel de nisip. Curând dezastrul va continua prin dictatele internaționale care vor face ca România să cedeze şi o parte din Transilvania şi o parte din Dobrogea. Dezamăgirea clasei politice româneşti s-a manifestat sugestiv, „la cald", în 3 iulie 1940, când, fără notificare prealabilă, România a denunțat garanțiile anglo-franceze, care se dovediseră caduce. Această denunțare a reprezentat practic trecerea decisivă a României de partea Axei.

Neacceptând să asculte argumente istorice şi juridice, care în acel moment nu mai jucau nici un rol, sferele de influență fiind împărțite de sovietici cu germanii peste capul popoarelor est-europene, Molotov i-a reproşat apăsat ambasadorului român faptul că în 1917-1918, când Rusia Sovietică era în impas, România a refuzat să colaboreze, în ciuda mâinii care i-a fost întinsă. Molotov a afirmat că atunci, în 1917-1918, România putea obține foarte mult în schimbul a foarte puțin. În acel moment istoric, în 1940, nu identificăm posibile interese sovietice ca Molotov să nu-i fi spus lui Davidescu adevărul „gol-goluț"[63].

Privitor la stăpânirea Basarabiei de către URSS, guvernul sovietic a fost preocupat să încheie un tratat internațional prin care să legalizeze invadarea şi anexarea Basarabiei, a Ținutului Herța şi a nordului Bucovinei, aşa cum reuşise cu Finlanda, în martie 1940, prin semnarea *Tratatului de la Tarnu*, prin care sovieticii şi-au legalizat stăpânirea asupra unor teritorii care aparținuseră acestei țari. Este de semnalat faptul că, în perioada interbelică, mai ales către finalul ei, când securitatea României devenise precară, diplomația românească a fost tentată să încheie un asemenea tratat, pentru a preveni pierderea unor noi teritorii pe care URSS le viza. Este vorba de sudul Bucovinei, de Moldova întreagă şi de Dobrogea.

Ambasadorul României la Moscova, Gheorghe Davidescu, era de altă părere. El scria în 1940 Ministerului Afacerilor Externe de la Bucureşti: „…este preferabil ca raptul Basarabiei să rămână în categoria unui act de forță pe care România nu l-a acceptat. Noi nu avem nici un interes să legalizăm acest act, oferind sovieticilor un titlu legal pentru menținerea acestor provincii. […] Nu este intenția guvernului român să renunțe la pozițiile de principiu şi să recunoască unilateral soluțiile sovietice"[64].

Propunerea ambasadorului Davidescu, susținută şi de alți decidenți politici de la Bucureşti, a fost cea care a fost adoptată. De aceea, putem să spunem că România a fost singurul membru al Axei condusă de Germania care a avut un temei de drept internațional legal pentru a intra în campania militară împotriva URSS. România avea statutul de victimă, nu de agresor, cum a susținut punctul sovietic de vedere, până târziu, după dezmembrarea controlată a Uniunii Sovietice.

URSS a menținut această preocupare de legalizare internațională a stăpânirii teritoriilor româneşti anexate abuziv, până la dezmembrarea ei, iar ulterior, au continuat

[63] Vezi şi Corvin Lupu, *România, Axa şi Aliații*, Sibiu, Editura Alma Mater, 2003, pp. 50-51.

[64] Arhiva MAE, *Fond 71, URSS*, vol. 136, 1940, fila 338. Vezi şi Grigore Gafencu, *Jurnal 1940-1942*, Bucureşti, Editura Globus, 1996, pp. 88-89.

aceste eforturi Ucraina, Federația Rusă şi Republica Moldova, aceasta din urmă în perioada în care a fost condusă de comunişti loiali Moscovei. Astfel, în anul 2008, când s-a pus problema semnării unui tratat bilateral între România şi Republica Moldova, regimul lui Vladimir Voronin a cerut delegației române să accepte precizarea făcută în cadrul *Tratatului de Pace de la Paris (1947)*, care stipula că în anul 1940 avusese loc un acord româno-sovietic de cedare a Basarabiei către URSS. Doar astfel ar fi putut rezulta faptul/acuzația că România ar fi comis o agresiune împotriva URSS în cursul celui de-Al Doilea Război Mondial.

URSS a încurajat Ungaria în a formula pretenții teritoriale față de România, acestea fiind necesare presiunii pe care Kremlinul a exercitat-o asupra României să accepte pierderea Basarabiei, Bucovinei de Nord, Ținutului Herța şi Insulei Şerpilor, în contrapartidă cu posesia întregii Transilvanii. După invadarea Basarabiei, în iunie 1940, URSS a comunicat Ungariei că o va susține în viitor în cadrul oricărei conferințe internaționale care va dezbate pretențiile teritoriale maghiare față de România[65].

Este necesar a se rememora şi aspirația Ucrainei pentru stăpânirea teritoriilor smulse de Rusia țaristă şi apoi URSS de la România. Ucraina a aspirat la aceste teritorii încă de la sfârşitul Primului Război Mondial. După Al Doilea Război Mondial, în anul 1952, Stalin a aprobat ca cele trei județe ale Bugeac-ului să fie luate Republicii Sovietice Socialiste Moldoveneşti şi alipite Ucrainei. Liderii sovietici, Hruşciov, Brejnev şi Cernenko, care au condus URSS timp de 28 de ani, au avut mereu păreri diferite despre modul în care ar fi trebuit să fie tratată Basarabia şi populație ei[66].

În anii celui de-Al Doilea Război Mondial, guvernul României, în mod special Mihai Antonescu, vicepreşedinte al Consiliului de Miniştri şi ministru de Externe, începând din anul 1942, a fost preocupat să se pregătească în vederea viitoarei conferințe a păcii, conştienți de importanța ei şi având experiența istorică a dificultăților înfruntate de România după Primul Război Mondial. În acest sens, în 16 iunie 1942 s-au deschis lucrările „Comisiunii pentru pregătirea materialului documentar de informare şi propagandă în vederea Conferinței de Pace", organism cunoscut sub numele prescurtat de „Biroul Păcii". Din Secțiunea istorică a „Biroului Păcii" au făcut parte istorici de mare anvergură ai României. S-au strâns documente de mare importanță, iar lucrările de propagandă au fost publicate în limbi de circulație internațională. Legat de problematica drepturilor româneşti asupra Basarabiei, Gheorghe I. Brătianu a publicat cartea *La Bessarabie. Droits nationaux et historiques*, Institute D'Histoire Universelle «N. Iorga», Bucarest, 1943[67].

---

[65] Vezi şi explicațiile date în acest sens şi în Larry L. Watts, *Fereşte-mă doamne de prieteni. Războiul clandestin al Blocului Sovietic cu România*, traducere din limba engleză Camelia Diaconescu, Bucureşti, Editura RAO, 2011, pp. 162-163 şi 476 şi Larry L. Watts, *Cei dintâi vor fi cei din urmă. România şi sfârşitul Războiului Rece*, traducere din limba engleză de Adriana Bădescu, Bucureşti, Editura RAO, 2013, p. 31, nota 3.

[66] În acest sens, vezi şi Larry L. Watts, *Oaia albă în turma neagră*, traducere din limba engleză Adriana Bădescu, Bucureşti, Editura RAO, 2018, pp. 245 sqq.

[67] Vezi şi Petre Otu, *Gheorghe I. Brătianu şi „Biroul Păcii"*, în „Dosarele istoriei", An. VIII, nr. 4 (80), 2003, p. 12.

Nicolae Ceauşescu şi problema drepturilor româneşti asupra Basarabiei, Bucovinei de Nord, a Ținutului Herța, a Insulei Şerpilor şi a Tezaurului României

Problematica drepturilor României asupra teritoriilor ocupate de Rusia Sovietică/ URSS a fost o preocupare de interes a regimului socialist de stat. Încă din prima parte a deceniului al şaptelea al secolului al XX-lea, Ion Popescu-Puțuri, care a fost director al Institutului de Istorie al PCR din 1961 în 1989, membru al CC al PCR şi deputat în Marea Adunare Națională, a recomandat patrioților români din Basarabia, prin intermediul lui Pantelimon Halippa, să redacteze memorii documentare istorice privitoare la Unirea Basarabiei cu România, în ideea de a rezulta din aceste memorii legalitatea actului unirii şi drepturile româneşti asupra Basarabiei[68].

Chestiunea condamnării răpirii teritoriilor româneşti de către Rusia/Uniunea Sovietică, a *Tratatului Molotov-Ribbentrop* şi a urmărilor sale a fost ridicată şi în cadrul şedinței Comitetului Politic Executiv al CC al PCR din 13 noiembrie 1989. În cadrul acestei şedințe, Nicolae Ceauşescu a prezentat conducerii colective a țării proiectul său de a condamna *Tratatul Molotov-Ribbentrop* în cadrul apropiatului congres al partidului care urma să aibă loc. Nicolae Ceauşescu a spus: „Am convocat această şedință, tovarăşi, pentru a discuta *Raportul* care trebuie prezentat în fața Congresului al XIV-lea… Vreau să ridic, în fața Comitetului Politic Executiv, încă o problemă, care nu urmează s-o punem la Congres, nici public, deocamdată, dar față de care trebuie să adoptăm o poziție mai clară. Este vorba de probleme legate de Moldova Sovietică. Ați citit cu toții informațiile şi ce se întâmplă acolo. Am atras atenția tovarăşilor că trebuia să le publice în presă şi va trebui să publicăm, dar noi nu putem să nu luăm nici un fel de poziție în această problemă, având în vedere, în primul rând, că problema Basarabiei este legată de acordul cu Hitler, de acordul dintre Uniunea Sovietică şi Hitler. Anularea acestui acord, în mod inevitabil, trebuie să pună şi problema anulării tuturor acordurilor care au avut loc, inclusiv să se soluționeze, în mod corespunzător, problema Basarabiei şi Bucovinei de Nord.

Va trebui să discutăm cu Uniunea Sovietică această problemă în perioada imediat următoare. De altfel, în timpul lui Hruşciov am mai discutat această problemă. Când ne-am întors din China, în martie 1964, ne-am întâlnit cu el. Şi, între alte probleme, legate de relațiile cu China, am discutat şi problema Basarabiei. El nu a respins-o, dar am convenit, de altfel, să se întâlnească delegațiile celor două partide – şi s-au întâlnit – dar au intervenit problemele cunoscute în legătură cu Hruşciov[69] şi nu s-a făcut nimic. Asta a fost.

În 1965, în întâlnirea pe care am avut-o cu Brejnev[70], am discutat, de asemenea, problema aurului şi a tezaurului nostru, pe care România îl are în Uniunea Sovietică şi

---

[68] Vadim Guzun (editor), *op. cit.*, p. 149. Conform procedurilor cunoscute şi a modului în care se luau deciziile în cadrul PCR, Ion Popescu-Puțuri nu putea să facă o asemenea recomandare fără să aibă aprobare în acest sens de la conducătorul partidului. Problemele sensibile ale raportului României cu puterea suzerană, le decidea doar Nicolae Ceauşescu.

[69] Ceauşescu se referea la lovitura de palat din octombrie 1964, prin care N.S. Hruşciov a fost înlocuit cu L.I. Brejnev.

[70] Este vorba despre prima întâlnire dintre cei doi lideri politici în calitatea lor de şefi ai partidelor comuniste din URSS şi România, din septembrie 1965.

despre care există un decret semnat de Lenin, prin care se spune că aparține poporului român şi că va fi restituit atunci când în România va fi puterea muncitorilor şi țăranilor. Am întrebat, sunt şi stenogramele, dacă consideră că în România nu este încă puterea muncitorilor şi a țăranilor?! Sigur, atunci a avut o poziție favorabilă Şeleapin (sic!)[71], care a spus că tovarăşii români au dreptate, dar trebuie să analizeze şi să vedem cum să soluționăm această problemă. Ceilalți, inclusiv Brejnev, au spus că aurul s-a pierdut. Pe mine nu mă interesează că s-a pierdut sau ce au făcut cu el, pentru că la un moment dat, ne-au spus că l-au luat «albii»… În primul rând că Lenin a semnat acest decret în 1921, după ce s-a terminat cu «albii». Este adevărat că nu am mai reluat această discuție[72].

În anul 1967, anul aniversărilor dedicate împlinirii a 50 de ani de la Marea Revoluție Socialistă din Octombrie, la Chişinău, conducătorii sovietici Brejnev şi Kosîghin au afirmat că Basarabia este definitiv încorporată în comunitatea spirituală a naționalităților sovietice[73].

Am vrut, la un moment dat, să discutăm această problemă şi cu Mihail Gorbaciov, dar nu au fost condiții şi am spus s-o lăsăm ceva mai târziu. Sigur, într-o formă sau alta, va trebui să reluăm şi problema Basarabiei. Trebuie oricum să ridicăm problema populației din Republica Moldovenească (sic!), în concordanță cu constituția sovietică şi cu ceea ce afirmă acum ei. Trebuie să le asigure folosirea limbii, să le asigure, pentru că ei sunt o republică, sunt un popor. Ei înşişi spun că sunt un popor moldovenesc. Sunt români şi nu-i lasă să folosească limba pe care o doresc ei şi, cel puțin, în prima etapă,

---

[71] Alexandr Nicolaevici Şelepin a fost prim-viceprim-ministru al URSS, membru cu drepturi depline al Biroului Politic şi preşedinte al KGB, din decembrie 1958 până în noiembrie 1961 şi principalul consultant al preşedintelui KGB, Vladimir Yefimovich Semichastny, din 1961 până în 1967.

[72] În cadrul discuțiilor din septembrie 1965 privitoare la restituirea de către URSS a ceea ce nu fusese încă restituit din tezaurul României depus la Moscova în anii Primului Război Mondial, dintre delegația română condusă de Nicolae Ceauşescu şi cea a Uniunii Sovietice, condusă de Leonid Ilici Brejnev, conducătorul sovietic a declarat că nu ştie nimic despre existența unui asemenea tezaur: „Tezaur?... Ce tezaur?... Noi nu ştim nimic despre acest tezaur!” Brejnev a cerut o pauză de documentare. Ulterior, după ce delegația României i-a prezentat lui Brejnev documentele din operele complete ale lui Lenin, în care acesta face referire la tezaurul României şi la obligația Rusiei Sovietice de a-l restitui, conducătorul sovietic a solicitat ca această problemă să fie discutată „mai târziu”. Vezi Paul Niculescu-Mizil, *Din nou despre Tezaurul nostru de la Moscova*, în „Dosarele istoriei”, An. VI, nr. 11 (63), 2001, p. 36.

[73] La puțin timp după această declarație, cu ocazia înmormântării lui Ghiță Pop, ultimul secretar general al PNȚ, în prezența unei asistențe foarte numeroase, a luat cuvântul Pantelimon Halippa, care, autorizat în prealabil de forurile de partid, a evocat într-un mod iredentist drepturile româneşti asupra Basarabiei, numindu-le „dreptul de totdeauna”. Pantelimon Halippa a declarat că este reprezentantul românilor basarabeni şi vorbeşte în numele lor. El a îndemnat românii la luptă pentru recuperarea Basarabiei de către România. Vezi Vadim Guzun (editor), *op. cit.*, pp. 101-103. În discursul său, Pantelimon Halippa a menționat şi numele lui Iuliu Maniu şi Ion Mihalache, evidențiindu-le meritele în lupta națională a românilor. Privitor la acea zi, de 28 octombrie 1967, în care a fost înmormântat Ghiță Pop, legionarul Tudor Voinea şi liberalul Amedeo Bădescu au declarat că reprezintă un moment important al restaurării democrației în România. În acea perioadă, Nicolae Ceauşescu a susținut promovarea adevărurilor istorice şi reabilitarea unor personalități ale României care fuseseră în dizgrația regimului cominternist. Pantelimon Halippa a fost doar unul dintre ei. Securitatea, având dublă comandă, sovietică şi românească, nu a văzut cu ochi buni această linie politică şi a subminat-o, în întreaga perioadă ceauşistă. De asemenea, această linie politică nu a fost agreată de Elena Ceauşescu, care, după 1972, a preluat extrem de importanta funcție de şefă a cadrelor CC al PCR.

să se asigure legături corespunzătoare între Moldova şi România... soluționarea acestei probleme trebuie gândită şi trebuie s-o discutăm. Să avem în vedere, în primul rând să publicăm pozițiile care sunt, mai cu seamă că ei le publică şi să avem în lunile următoare o discuție specială pe această problemă.

De altfel, în 1970-1975 am avut câteva discuții cu secretarul cu problemele internaționale de atunci – Katuşev – trimis de conducere, prin care ne cereau ca noi să recunoaştem în mod deschis că Basarabia este a lor. În programul partidului avem o referire generală şi am spus că nu vom putea să recunoaştem. Una este problema granițelor, ca rezultat al forței, dar alta este să recunoaştem că poporul moldovenesc este un popor care nu are strânse legături cu poporul român, este un non-sens. Aceasta ar fi o altă problemă.

Sigur, punându-se problema anulării înțelegerii cu Hitler, este evident că în mod corespunzător intervine şi aici anularea. Noi vrem ca după Congres să avem o discuție pe această problemă, pentru că nu se poate să acceptăm această situație şi felul cum ei acționează. Vin şi fac o plenară şi anunță că vor să îndrepte lucrurile, ce a fost în trecut, dar de fapt adoptă măsuri mai brutale decât în trecut şi continuă să-i împiedice să-şi pună în valoare problemele lor… Aici nu este vorba de existența unei naționalități sau a unor oameni care sunt de origine română şi se găsesc în Uniunea Sovietică, ci este vorba de o parte a României, care a fost cedată datorită acordului cu Hitler. Cum s-au publicat aceste acorduri în altă parte va trebui să le publicăm şi noi. S-au publicat şi în Uniunea Sovietică. I-am spus şi lui Matei [Ilie] şi lui Olteanu [Constantin], pentru că este legat şi de partea internațională – i-am chemat pe amândoi pentru că, şi din punct de vedere internațional, trebuie să lucreze împreună. Să publicăm aceste probleme, aceste acorduri, pentru că acolo se spune foarte clar că Uniunea Sovietică manifesta interes – asta este formula, în acordul semnat aparte, nu numai în acordul general, în care se spune că Uniunea [Sovietică] manifestă interes față de Basarabia şi Bucovina. Este vorba de acordul dintre Molotov şi Ribbentrop şi unde se spune că Germania nu are interes şi nu are obiecțiuni față de acest lucru." Nicolae Ceauşescu a întrebat: „Deci sunteți de acord?", iar stenograma consemnează: „Toți tovarăşii sunt de acord"[74].

Trebuie menționat că în acea informare făcută de Nicolae Ceauşescu în şedința CPEx, el nu a menționat faptul că predecesorul său, Gheorghe Gheorghiu-Dej, ale cărui merite le-a minimalizat în anumite momente, a realizat importante recuperări din tezaurul României. Astfel, în august 1956, URSS a restituit României o parte din tezaurul depus la Moscova în anii Primului Război Mondial, cuprinzând opere de o mare valoare artistică şi materială. Este vorba despre 33 de kg de aur, 690 kg de argint, 22,12 carate de briliante, 30,03 carate de rubine, 184,55 carate de smaralde, 1.350 de picturi, gravuri şi desene, dintre care 120 de Nicolae Grigorescu, pe lângă altele de Aman, Luchian, Andreescu, Szathmary, 35.000 de monede rare, 39.320 de alte piese de mare valoare[75].

---

[74] Protocolul şi stenograma şedinței CPEx al CC al PCR din 13 noiembrie 1989, Arhiva Comitetul Central – Comitetul Politic Executiv al CC al PCR, Nr. 3240, Nr. 1840 din 22 XI 1989, *Protocol nr. 24 al şedinței Comitetului Politic Executiv al CC al PCR din ziua de 13 noiembrie 1989*.

[75] Vezi Pavel Țugui, *Hruşciov, Gheorghiu-Dej şi Tezaurul României de la Moscova*, în „Dosarele istoriei", An. VIII, nr. 6 (82), 2003, p. 58. Autorul a menționat că nu a putut stabili dacă restituirile din tezaurul României făcute de sovietici în 1956 au fost solicitate de conducerea PMR, sau au fost făcute din inițiativa guvernului URSS.

În cadrul *Raportului la Congresul al XIV-lea al PCR*, din 20 noiembrie 1989, Nicolae Ceauşescu a cerut anularea tuturor acordurilor încheiate cu Germania hitleristă în perioada celui de-Al Doilea Război Mondial. Nicolae Ceauşescu a spus: „Anul viitor se împlinesc 45 de ani de la terminarea celui de-Al Doilea Război Mondial. De aceea, România consideră că trebuie să se treacă la adoptarea măsurilor necesare soluţionării tuturor problemelor care nu s-au rezolvat încă. În primul rând apare necesar să se adopte o poziţie clară, fără echivoc de condamnare şi anulare a tuturor acordurilor încheiate cu Germania hitleristă, trăgându-se concluziile practice pentru anularea tuturor urmărilor acestor acorduri şi dictate…”[76].

În 23 noiembrie 1989, în plin congres al partidului, ambasadorul URSS la Bucureşti, Evgheni Tiajelnikov, i-a remis lui Nicolae Ceauşescu o scrisoare din partea lui Mihail Gorbaciov în care acesta îi reproşează poziţia adoptată faţă de *Tratatul Molotov-Ribbentrop*. Gorbaciov îi spunea lui Ceauşescu că nu e bine să amintească de înţelegeri moarte şi îngropate pentru că astfel ar putea deştepta la viaţă forţe adormite de aproape jumătate de veac. Mai mult, îi spunea să înceteze să spună despre cei care aplică perestroika şi se deschid reformelor ca fiind „deviaţionişti”, „trădători”, sau să spună despre ei că au trădat cauza socialismului, ori că au eşuat[77].

În după-amiaza aceleiaşi zile, Ceauşescu a convocat întregul CPEx (33 de membri) la care s-au mai adăugat Radu Constantin şi Vasile Bărbulescu, secretari ai CC al PCR. Şedinţa a durat 30 de minute. Ceauşescu le-a spus membrilor conducerii colective să citească mesajul trimis de Gorbaciov despre întâlnirea pe care urma s-o aibă cu Bush. Apoi l-a pus pe Constantin Olteanu să le citească răspunsul lui. Ceauşescu i-a scris lui Gorbaciov că la întâlnirea cu Bush nu se poate discuta situaţia din ţările socialiste „sub nicio formă”. El scria că acesta este un subiect care nu poate fi discutat decât între conducerile ţărilor socialiste.

De fapt, Ceauşescu amintea de *Pactul Molotov-Ribbentrop* pentru a avertiza Moscova şi, deopotrivă, celelalte ţări socialiste, că un nou pact de redistribuire a sferelor de influenţă ar putea avea efecte catastrofale. Chiar Gorbaciov, în rândurile scrisorii pe care i-a trimis-o lui Ceauşescu, spunea că se va întâlni cu preşedintele George Bush pentru a discuta probleme de interes mondial.

Nicolae Ceauşescu nu avea în vedere doar *Tratatul Molotov-Ribbentrop*, ci şi *Acordul de la Potsdam*, încheiat în cadrul Conferinţei de la Potsdam, prin care URSS-ului i s-au conferit drepturi şi privilegii asupra României, care au fost menţinute

---

[76] Nicolae Ceauşescu, *Raport politic prezentat Congresului al XIV-lea al PCR*, 20 noiembrie 1989, în „Scânteia” din 21 noiembrie 1989.

[77] Arhiva sonoră a Radio Europa Liberă, *Buletin de ştiri*, 27 noiembrie 1989, https://romania.europalibera.org/a/buletin-de-%C8%99tiri-27-noiembrie-1989/30293397.html. Astăzi, după deconspirarea de către colonelul CIA Richard Cummings, fostul şef al unităţii de protecţie a posturilor de radio Europa Liberă şi Libertatea, a existenţei unei reţele a Securităţii în cadrul Radio Europa Liberă, este evident că informaţiile din interiorul CPEx făcute publice la Europa Liberă proveneau de la agentura Securităţii, care acţiona la ordinul KGB, pentru subminarea lui Nicolae Ceauşescu, pregătirea loviturii de stat din decembrie 1989 şi readucerea României sub controlul politico-militaro-informativ al URSS. În acest sens, vezi şi Corvin Lupu, *Trădarea Securităţii în decembrie 1989. Secrete ale intervenţiei străine împotriva României*, Bucureşti, Editura Elion, 2015, pp. 91-95.

pe întreaga perioadă a Războiului rece. În mare parte ele au fost motivate de faptul că România a „ocupat" Basarabia în 1918 şi în 1941, teritoriu care ar aparține „de drept" URSS. Aceste drepturi şi privilegii, inclusiv dreptul de intervenție în problemele interne ale României, au fost consemnate în legislația internațională şi încorporate în *Carta ONU*. Acesta este motivul pentru care de-a lungul anilor Nicolae Ceauşescu a susținut pe față reunificarea Germaniei, care ar fi însemnat năruirea *Acordului de la Potsdam*, cu toate prevederile sale oneroase față de România[78].

Problematica *Acordului de la Potsdam* a fost discutată şi cu prilejul vizitei preşedintelui şi a secretarului de stat ai SUA, Gerald Ford şi Henry Kissinger, în România, în anul 1975 şi inclusă într-un memorandum al convorbirilor[79].

În anul 1976, la un an după încheierea Conferinței pentru Pace şi Securitate în Europa de la Helsinki şi a semnării *Actului Final* al conferinței, ministrul de Externe al României, George Macovescu, în discuțiile pe care le-a purtat la Casa Albă cu preşedintele Gerald Ford, a abordat şi probleme referitoare la Basarabia. El a declarat: „Ştiți că suntem în favoarea menținerii integrității teritoriale a statelor din Europa, în favoarea respectării tratatului din 1947 şi a acordurilor de la Helsinki pe care le-am semnat. Considerăm că RSS Moldovenească este parte a URSS. …preşedintele nostru a declarat public că recunoaştem că RSS Moldovenească este parte integrantă a URSS, dar nu putem accepta ideea că moldovenii nu sunt români, când cea mai mare parte a Moldovei face parte din România"[80].

În acelaşi sens, Nicolae Ceauşescu i-a declarat secretarului general al PC al URSS şi preşedinte al Sovietului Suprem, Leonid Ilici Brejnev, că nu putea „în nici un caz să accepte teza, care contravine flagrant adevărului istoric, că românii şi moldovenii sunt două popoare diferite, că limba română şi moldovenească sunt două limbi diferite"[81].

Securitatea din România nu a încurajat nici demersurile patrioților basarabeni pe lângă autoritățile române şi nici unele manifestări pe care refugiații basarabeni din România au dorit să le organizeze. Acest fapt reiese din mulțimea de documente şi rapoarte ale Securității către decidenții politici din perioada ceauşistă. În mod deosebit rezultă aceasta dintr-un raport semnat chiar de Preşedintele Consiliului Securității Statului, Ion Stănescu (Szilágy), din rapoartele privitoare la trimiterea de către Pantelimon Halippa şi colaboratori ai săi a unui memoriu generalului Charles de Gaulle, cu prilejul vizitei acestuia în România,

---

[78] Larry L. Watts, *Cei dintâi vor fi cei din urmă. România şi sfârşitul Războiului Rece*, Traducere din limba engleză de Adriana Bădescu, Bucureşti, Editura RAO, 2013, pp. 30-31.

[79] Vezi şi Constantin Moraru, *2-3 august 1975: Convorbirile Ceauşescu-Ford*, în „Historia", https://www.historia.ro/sectiune/general. Pe 2 august 1975, la Bucureşti, la Palatul Consiliului de Stat, au avut loc convorbirile dintre Nicolae Ceauşescu şi preşedintele SUA, Gerald Ford. Pe lângă Nicolae Ceauşescu şi Gerald Ford au participat la convorbiri Manea Mănescu, prim-ministru, George Macovescu – ministrul Afacerilor Externe şi Henry Kissinger - secretarul Departamentului de Stat al SUA.

Discuțiile s-au axat pe aspectele relațiilor bilaterale dintre cele două țări, problematica europeană pe marginea *Acordurilor de la Helsinki* (1975), necesitatea încheierii unui *Tratat de Pace* cu Germania, care „să pună pe picior de egalitate toate statele, inclusiv Germania", problema Iugoslaviei - după moartea lui Tito, *Doctrina Brejnev* (a suveranității limitate) etc.

[80] Larry L. Watts, *Oaia albă în turma neagră*, traducere din limba engleză Adriana Bădescu, Bucureşti, Editura RAO, 2018, p. 251.

[81] *Ibidem*, p. 251.

din mai 1968. Memoriul a fost trimis Ambasadei Franței la București prin scrisoare recomandată şi a fost interceptat şi reținut definitiv, „în interesul muncii", din ordinul generalului maior de securitate Constantin Stoica, vicepreşedinte al Consiliului Securității Statului. Memoriul confiscat se află în arhiva CNSAS. Prin rapoartele sale, Securitatea încerca să dovedească faptul că activitatea patrioților basarabeni, în frunte cu Pantelimon Halippa, pentru conştientizarea ideii apartenenței Basarabiei la România, ar dăuna raporturilor țării cu URSS şi politicii PCR şi RSR, chiar dacă ei nu reprezentau un pericol pentru securitatea statului, după cum se recunoştea într-unul din rapoarte.

În anul 1969, în preajma vizitei preşedintelui Richard Nixon la Bucureşti, Pantelimon Halippa intenționa să-i trimită şi acestuia un memoriu privitor la situația Basarabiei, cu toate că fusese avertizat de Securitate să înceteze activitatea de propagare a drepturilor româneşti asupra Basarabiei. Ca urmare, şeful Direcției a I-a, colonelul Dumitru Borşan, a propus CSS ca Pantelimon Halippa să fie din nou chemat la Securitate, admonestat şi să i se atragă atenția asupra „atitudinii şi comportării sale". Ulterior, Securitatea a trecut la operațiuni mai ample, de preluare a tuturor scrierilor, documentelor şi materialelor aflate în posesia lui Pantelimon Halippa, sub pretextul prevenirii înstrăinării lor şi asigurării securității personale a patriotului basarabean. Pe de o parte, acest demers a fost conceput a fi realizat prin influențarea lui Pantelimon Halippa de către ofițerii de securitate cu care acesta stătea de vorbă, iar pe de altă parte, Securitatea a inițiat trimiterea unei scrisori anonime de atenționare a unui „iminent" pericol de moarte în care s-ar afla, pentru a-l intimida[82].

Nu există nici o dovadă că aceste măsuri ale Securității erau cunoscute la partid. Cel mai probabil, ele au fost operațiuni inițiate de Securitate, care slujeau în primul rând intereselor sovietice de reprimare a oricăror forme de promovare a ideii apartenenței Basarabiei la România. De altfel, este dovedit în istoriografie că Securitatea acționa duplicitar, afişând loialitate totală față de conducerea de partid şi de comandantul suprem, dar promova şi o agendă paralelă cu cea a PCR, colabora în secret şi împotriva ordinelor decidenților politici cu serviciile secrete sovietice şi uneltea împotriva conducerii României, pentru răsturnarea de la conducere a lui Nicolae Ceauşescu şi înlocuirea lui cu un conducător socialist devotat Moscovei[83].

Conducerea de partid era mulțumită de activitatea lui Pantelimon Halippa, pe care Securitatea o reprima. Ca urmare, în anul 1973, prin *Decret al Consiliului de Stat*, semnat de Nicolae Ceauşescu, lui Pantelimon Halippa i s-a mărit pensia, aceasta fiindu-i aproape dublată, de la 1.880 lei, la 3.500 lei. Pentru acei ani, era o pensie cu putere de cumpărare mare. De asemenea, în 1972, când Pantelimon Halippa a predat statului român arhiva sa personală privitoare la Basarabia, multe dintre ele relevând drepturile istorice ale româ-

[82] Vadim Guzun (editor), *op. cit.*, pp. 153-154, 170-171, 194-205, 210, 213, 226, 236 şi 318-320.

[83] În acest sens, vezi, printre altele, lucrările: Constantin Aioanei, Cristian Troncotă, *„Trădarea se cuibărise demult în DSS"*, Bucureşti, Editura Elion, 2019; Corvin Lupu, *Trădarea Securității în decembrie 1989. Secrete ale intervenției străine împotriva României*, Bucureşti, Editura Elion, 2015; Corvin Lupu, Ioan Bâlbă, *Trădarea României Socialiste în viziunea unui ofițer de securitate*, Sibiu, Editura Techno Media, 2019; Corvin Lupu, Cristian Troncotă, *Prăbuşirea mitului Securității. Adevăruri ascunse despre generalul Iulian Vlad şi istoria Securității regimului comunist din România*, Bucureşti, Editura Elion, 2018.

nilor asupra provinciei, el a fost chemat la conducerea Ministerului de Interne, de care aparţineau Arhivele Naţionale şi a fost recompensat cu suma de 30.000 lei[84].

În 1990-1991, când s-a proiectat încheierea unui tratat bilateral de bază între România şi URSS, recunoaşterea de către România a apartenenţei la URSS a teritoriilor ocupate de aceasta în 1812 şi 1940 a fost inclusă în proiectul care a fost respins de Parlamentul României, în iunie 1991.

După dezmembrarea URSS, Ucraina a continuat această preocupare şi, profitând de slăbiciunile şi de lipsa extremă de patriotism a conducerii României, aservită unor interese străine, antiromâneşti, a reuşit să obţină *Tratatul cu privire la relaţiile de bună vecinătate şi cooperare dintre România şi Ucraina*, din 2 februarie 1997, prin care conducerea de atunci a României recunoştea apartenenţa la Ucraina a nordului Bucovinei, a Ţinutului Herţa, a sudului Basarabiei şi a Insulei Şerpilor[85]. Ceea ce au refuzat categoric conducătorii regimului socialist de stat, inclusiv în perioada ocupaţiei militare sovietice a României, Gheorghe Gheorghiu-Dej şi Nicolae Ceauşescu, au acceptat cu sânge rece conducătorii trădători din 1997, respectiv Emil Constantinescu, preşedinte, Victor Ciorbea, prim-ministru, Petre Roman, preşedinte al Senatului, Adrian Severin, ministru de Externe şi majoritatea parlamentarilor care s-au supus dispoziţiilor politice de la partide şi au acceptat legalizarea unor rapturi teritoriale în dauna poporului român[86].

Revenind la perioada de acum un secol, afirmăm că relaţiile României cu Rusia/Rusia Sovietică/URSS/Federaţia Rusă au fost decisiv influenţate de problema apartenenţei Basarabiei la cele două ţări, iar imposibilitatea gestionării lor de către guvernele regale române au condus, după înlăturarea ţarului Nicolae al II-lea, la dispute şi conflicte, care au escaladat şi au condus la reorientarea politică a României către Germania şi la războiul româno-sovietic din anii 1940-1944. De-a lungul perioadei de peste un secol care a trecut, această realitate a fost recunoscută doar cu un sfert de gură şi arareori de către reprezentanţi ai clasei politice româneşti, care s-a cantonat în facila şi comoda poziţie de acuzatoare a Rusiei, dar motivaţia obiectivă a vinovăţiei ruseşti pentru raptul Basarabiei, Bucovinei de Nord şi a Ţinutului Herţa nu absolvă clasa politică românească şi Casa Regală de propriile ei greşeli şi de propria ei vinovăţie. Acesta este unul din motivele care au condus la zicala că „am pierdut Basarabia pentru că nu am fost demni de ea”.

Problema unităţii româneşti de pe ambele maluri ale Prutului subminată de regimurile politice post-comuniste

Perspectivele de reunificare a teritoriilor din nordul şi centrul Basarabiei, care compun astăzi, împreună cu Transnistria, Republica Moldova au fost frânate de la Moscova, de la Chişinău şi de la Bucureşti.

[84] Vadim Guzun (editor), *op. cit.*, pp. 350 şi 353l.

[85] Insula Şerpilor a fost ocupată de flota URSS în octombrie 1940.

[86] Cu ocazia dezbaterilor din Parlamentul României, ocazionate de votul privitor la proiectul *Tratatului cu privire la relaţiile de bună vecinătate şi cooperare dintre România şi Ucraina*, din 1997, interpelat, ministrul de Externe Adrian Severin a declarat că România trebuie să contribuie la stabilitatea Ucrainei.

La 5 aprilie 1991, la Moscova, preşedinţii Mihail Gorbaciov şi Ion Ilici Iliescu au semnat *Tratatul de colaborare, bună vecinătate şi amiciţie între România şi URSS*, care înlocuia vechiul tratat, încheiat în 7 iulie 1970 pentru 25 de ani. Conform noului tratat, România şi URSS se considerau, în relaţiile lor reciproce, precum şi în ansamblul comunităţii internaţionale, în orice situaţie, drept state prietene (art. 1). Erau reafirmate inviolabilitatea frontierelor şi integritatea teritorială (art. 3), semnatarele obligându-se să nu participe la nicio alianţă îndreptată una împotriva celeilalte, să nu permită ca teritoriul lor să fie folosit de către un stat terţ în scopul comiterii unei agresiuni împotriva celeilalte părţi, să nu pună la dispoziţia unei terţe ţări căile şi mijloacele de comunicaţie şi să nu sprijine în niciun fel un asemenea stat care ar fi intrat într-un conflict armat cu cealaltă parte contractantă (art. 4).

Tratatul nu făcea nicio referire la *Tratatul Molotov-Ribbentrop*, la *Protocolul adiţional secret* al tratatului şi nici la partea din tezaurul României care nu a fost restituită României. Tratatul asigura centura de securitate a Uniunii Sovietice în zona României, prin angajamentele acesteia de a nu adera la NATO şi a nu permite folosirea teritoriului ei de către posibili adversari ai URSS. Interesele României nu au fost menţionate în tratat. În luna iunie 1991, în ultima şedinţă a sesiunii Parlamentului României dinaintea vacanţei parlamentare, tratatul a fost respins prin vot şi nu a devenit lege.

În 2 septembrie 1991, când patrioţii români de pe cele două maluri ale Prutului făcuseră „podul cu flori", preşedintele minoritar etnic al României, cunoscut ca susţinător al intereselor sovietice, Ion Ilici Marcel Iliescu, a recunoscut Republica Moldova ca stat suveran şi independent. Prin aceasta s-a consolidat existenţa a două state româneşti diferite şi s-a descurajat mult posibilitatea unei uniri a celor două teritorii româneşti prin voinţă populară, revoluţionară, care era „la modă" şi susţinută atât de Occident, cât şi de regimul Gorbaciov din URSS, în perioada schimbării regimurilor politice socialiste de stat autoritare, cu regimuri socialiste perestrokiste.

În anul 1992, după prăbuşirea URSS, SUA a recunoscut şi ea Republica Moldova ca stat suveran şi independent.

În decembrie 1991, imediat după dezmembrarea controlată a URSS, a izbucnit războiul de pe Nistru. El a slujit Federaţiei Ruse să dovedească necesitatea prezenţei militare ruseşti în Republica Moldova şi obţinerii însărcinării internaţionale oficiale de menţinere în Republica Moldova a unor forţe militare „de pace" de către Federaţia Rusă. Patrioţii români care au luptat pe Nistru, atât cei reali, cât şi agentura rusească infiltrată printre ei, au făcut de fapt, conştient, inconştient, sau cu rea-credinţă, jocul Moscovei.

În cursul conflictului de pe Nistru, în raporturile dintre România şi Moldova, s-a ajuns şi la acuze ale Chişinăului împotriva guvernului de la Bucureşti, de imixtiuni în treburile interne ale Republicii Moldova. România a fost acuzată că a desfăşurat activităţi informative pe teritoriul Republicii Moldova, că se amestecă în treburile interne ale acestui stat suveran şi independent, ca să nu mai vorbim de faptul că, în anii '90, „guvernul" de la Tiraspol a acuzat România că a înarmat forţele care luptau împotriva separatiştilor transnistrieni conduşi de generalul Smirnov şi a desfăşurat activităţi informative ilegale în Republica Moldova. Toate acestea au oferit Rusiei argumente temei-

nice în plus, în fața opiniei publice internaționale, de a-şi păstra armata de ocupație din Republica Moldova.

În perioada premergătoare includerii României în structurile euro-atlantice, începând cu anul 2001, s-a pus pe rol proiectul încheierii unui tratat de bază al României cu Federația Rusă. Atât opinia publică, cât şi o parte a clasei politice româneşti considerau că problemele anulării *Tratatului Molotov-Ribbentrop*, a urmărilor sale şi restituirea tezaurului României trebuie să fie soluționate în cadrul acestui tratat. Ele sunt chestiuni istorice nesoluționate care nu ar trebui să fie ignorate. Cu toate acestea, ministrul de Externe, Mircea Geoană, a declarat că „Am decis că a sosit vremea ca această dispută să fie încheiată”[87]. Prim-ministrul României şi preşedinte al partidului de guvernământ, Adrian Năstase, a declarat: „În legătură cu *Tratatul de bază* şi cu anumite bariere care au stat în calea semnării lui până acum se cuvin a fi făcute două precizări. În primul rând, chestiunea denunțării *Pactului Molotov-Ribbentrop* nu mai este de actualitate, teritoriile care au fost răpite României nemaiaflându-se între granițele Federației Ruse. În al doilea rând, pentru accelerarea negocierilor şi finalizarea Tratatului ar fi necesar ca partea română să propună ca discuțiile legate de problema tezaurului să fie separate de reglementarea cadrului de bază al relațiilor bilaterale şi să se poarte ulterior în acest cadru”[88].

Cu acest prilej, poziția Federației Ruse a fost aceea că problema *Tratatului Molotov-Ribbentrop* nu mai este de actualitate întrucât Federația Rusă nu mai deține teritorii care au aparținut României, iar problema tezaurului României, fiind o piedică în calea încheierii unui tratat, să fie discutată cu alt prilej. Observăm că demnitarii români Adrian Năstase şi Mircea Geoană susțineau punctele de vedere ale Federației Ruse, minimalizând aspirațiile istorice româneşti. De asemenea, în vederea încheierii unui tratat bilateral cu România, guvernul de la Moscova a încercat să negocieze propunând concesii în schimbul neaderării României la NATO. În cele din urmă, tratatul nu s-a semnat.

După aderarea României la NATO şi la UE, îndepărtarea româno-română de pe cele două maluri ale Prutului s-a accentuat. Într-o primă etapă euro-atlantică a României, guvernanții de la Bucureşti, la cererea noilor diriguitori occidentali, au ermetizat frontiera cu Basarabia şi au deschis-o total pe cea de la Vest, cu duşmanii istorici ai etnicilor români, ungurii. Paradoxurile istoriei… În perioada interbelică ar fi fost de neconceput, chiar de domeniul absurdului, să existe vreun proiect în care românii să-şi securizeze frontierele cu frații lor din Basarabia şi să-şi deschidă total frontiera cu Ungaria, eternul adversar din istorie.

În timpul preşedinției lui Traian Băsescu, România a decis să acorde cetățenia română, la cerere, cetățenilor Republicii Moldova. O decizie aparent patriotică, utilă, care ar ajuta pe frații noştri. Urmarea a fost că sute de mii de români din Republica Moldova au obținut cetățenia română, au devenit cetățeni ai UE şi au plecat în Occident. Şi duşi au fost. Fibra românească din Basarabia s-a slăbit şi mai mult şi a pierdut elemente de calitate genetică ridicată. Rusofonii nu părăsesc Basarabia, chiar dacă mulți

[87] „Curentul”, nr. 250/1.221, 24 octombrie 2001, p. 2.
[88] „Adevărul”, nr. 3.533, 25 octombrie 2001, p. 2.

dintre ei merg la muncă în Federația Rusă, unde sunt plătiți la nivelul din Occident. Majoritatea românilor care pleacă din Basarabia nu mai revin în fosta lor patrie.

În iulie 2021, în urma alegerilor parlamentare din Republica Moldova, pentru prima oară în cele trei decenii de independență statală, nici un partid unionist nu a mai intrat în Parlamentul de la Chişinău. Electoratul partidelor unioniste a fost acaparat de proiectele euro-atlantice, cele care în România au condus la un neo-colonialism incontestabil. Naționalismul românesc din Basarabia a fost convertit la globalismul euro-atlantic, ceea ce este o înfrângere a românismului şi a unionismului basarabean.

În anul 2016, ambasadorul SUA la Chişinău, James Pettit, a declarat public, în cadru oficial, că: „Moldova trebuie să rămână un stat suveran şi independent în cadrul unor granițe sigure. Alăturarea României de exemplu, ca o cale de a intra în UE sau pentru orice alt motiv, nu este o alegere practică şi nu este o alegere care va face lucrurile mai bune aici în Moldova. Ceea ce va face lucrurile mai bune aici în Moldova este cooperarea dintre clasa politică şi oamenii din Moldova, pentru ca ei toți să contribuie la realizarea unei țări mai bune pentru moldoveni. Moldova nu este România, Moldova îşi are propria sa istorie şi propriile ei provocări, printre care este şi faptul că Moldova este o țară multietnică cu oameni care vorbesc limbi diferite şi, desigur, mai este şi problema transnistriană, care nici măcar nu este sub controlul guvernului central, dar care are nevoie de un statut special, dar un statut special în cadrul Republicii Moldova”[89]. Prin această poziționare oficială a SUA, mişcarea unionistă din Republica Moldova şi din România a pierdut sprijinul singurei puteri din lume care ar fi putut să o ajute în direcția satisfacerii aspirațiilor ei istorice.

Postfață

Basarabia a fost o vreme îndelungată sub stăpânire rusească şi ucraineană (nordul provinciei şi sudul ei). În cei peste 200 de ani trecuți de la 1812, până în prezent, ea s-a aflat doar 25 de ani în interiorul granițelor României. Este puțin. În acei ani interbelici, guvernele româneşti au făcut foarte puține pentru basarabeni. Apartenența provinciei la România nefiind recunoscută de mari puteri ale lumii (în primul rând, de SUA, de URSS, Germania, Japonia), autoritățile de la Bucureşti s-au ferit de investiții în Basarabia, care erau văzute ca fiind riscante şi au privit-o ele însele cu lipsă de încredere în viitorul ei românesc. Basarabia a rămas neindustrializată. Sovieticii au făcut investiții în RSS Moldovenească, dar le-au făcut la est de Nistru, în Transnistria. Politicienii români din perioada interbelică vizitau Basarabia mai ales în campaniile electorale, când promiteau cu multă largheţe proiecte pe care nu le-au demarat niciodată.

Încrederea basarabenilor în România a fost zdruncinată din temelii, după părerea noastră, pe bună dreptate. În perioada stăpânirii țariste, elitele româneşti din Basarabia au fost deportate, întemnițate, persecutate, marginalizate. În mod deosebit au fost oprimați preoții. În perioada lui Stalin, această situație s-a repetat. Ulterior, elitele româneşti din Basarabia, care s-au ridicat în perioada comunistă, au fost atrase intenționat spre situații

[89] Alina Neagu, *Ambasadorul SUA la Chişinău: Republica Moldova nu este România, ci trebuie să rămână un stat suveran şi independent. Unirea nu este o alegere practică*, în hotnews.ro, 28 august 2016.

mai bune oferite în alte părți ale imensei Uniuni Sovietice şi înlocuite cu elite rusofone. Fibra românească a Basarabiei a fost mereu agresată şi subțiată. Şi totuşi, ea a rezistat. A rezistat, dar nu la o dimensiune care să asigure un control majoritar al societății. Aşa s-a ajuns ca, în alegerile din 2004, partidul pro-unionist al lui Iurie Roşca să obțină doar în jur de 13,5 % din voturi, într-o campanie electorală a cărei corectitudine nu a contestat-o.

Astăzi, mulți patrioți români din Republica Moldova vor să se unească cu România, păstrând în componența statului şi provincia Transnistria, cu a ei Armată a XIV-a, ceea ce este atât anacronic, cât şi de neacceptat pentru o țară membră a NATO şi a UE, cum este România. Cu toată această imposibilitate, nu sunt formulate proiecte de propunere a separării teritoriilor foste ale Basarabiei româneşti de Transnistria. Orice mare proiect de țară are nevoie de mari sacrificii. Dar nimeni nu propune la Chişinău renunțarea la Transnistria în favoarea unirii Basarabiei cu România.

O altă caracteristică a liniei strategice a grupării unioniste din Basarabia este aceea de a-şi construi linia politică pe adversitatea declarată cu Federația Rusă. Or, este evident că în acest areal geopolitic este foarte greu de prevăzut că se poate avea succes în demersuri naționale şi statale majore promovate în adversitate cu Rusia. Şi totuşi, această adversitate este întreținută de patrioții români basarabeni, promovată public şi încurajată de România şi de organismele euro-atlantice.

Privitor la acest aspect, există o categorie de unionişti basarabeni (cel puțin în aparență unionişti), care propune un discurs violent antirusesc şi exprimă convingerea în slăbiciunea totală a Rusiei, a faptului că această țară este măcinată atât de tare de grave probleme interne: alcoolism, scădere demografică şi nemulțumiri ale unor minorități naționale, încât Rusia se va destrăma şi, pe cadavrul ei, se vor prăbuşi şi rusofonii din Basarabia, iar provincia va reveni la România. Pentru prima oară am auzit această „teză" „pe viu" în 2014, la un simpozion organizat sub egida ministrului Apărării Republicii Moldova de atunci, generalul de Justiție Militară Valeriu Troenco. Cu acel prilej, într-o pauză de cafea, unul dintre participanți a afirmat public că „Rusia se va dezmembra în cnezate şi voievodate", iar pe cadavrul Rusiei Republica Moldova se va reunifica cu România. Un general, fost comandant al Brigăzii cu Destinație Specială (omoloaga Brigăzii Antiteroriste a SRI din România) şi un colonel de informații, gazdele care m-au îngrijit pe mine şi pe soția mea pe parcursul vizitei la Chişinău, mi-au spus să nu-l iau în seamă, că este cunoscut ca fiind în legătura serviciilor secrete ruseşti... Deci, am înțeles eu, că serviciile ruseşti, prin intermediul unor cetățeni care fac parte din mişcarea unionistă românească, lansează teze derutante, care împing mişcarea în direcții perdante, care ocolesc traiectoriile prin care unioniştii s-ar putea apropia de o zonă a unor perspective politico-naționale reale.

În 2018, tot la Chişinău, cu prilejul unei sesiuni ştiințifice, la recepția oferită de organizatori, un foarte cunoscut intelectual, militant politic pentru reunirea Basarabiei cu România, a susținut cu tărie aceeaşi teză! Am insistat asupra discuției. În afară de atacuri verbale violente la adresa Rusiei, nu avea nici o propunere concretă pentru mişcarea unionistă românească…

Deci, să aşteptăm prăbuşirea Rusiei...!? Până când? Poate, până la „sfântul aşteaptă"… Este simplu de constatat că Rusia are nevoie de motive de nemulțumire față

de mişcarea unionistă românească, atâta timp cât ea este calată pe anti-rusism şi unii dintre cei care se învârt în aceste cercuri unioniste oferă aceste motive de nemulţumire, din eroare, din strategii neinspirate sau din rea-credinţă. La un eventual moment istoric „potrivit" sau „nepotrivit", aceste nemulţumiri pot fi justificări ale unor măsuri pe care Rusia le poate lua în spaţiul geopolitic al fostei Uniuni Sovietice, chiar din fosta zonă de influenţă pe care Stalin a negociat-o cu SUA şi cu Marea Britanie, la sfârşitul celui de-Al Doilea Război Mondial. N-ar fi de mirare, întrucât în anul 2014, într-un interviu acordat de preşedintele Vladimir Putin, acesta a declarat că Stalin a negociat sferele de influenţă foarte bine şi a făcut-o „pentru eternitate", doar că Rusia a avut „doi trădători", pe Gorbaciov şi pe Elţân, care au stricat înţelegerile prin acordul verbal din Malta, din 2-3 decembrie 1989, făcut cu SUA. Dar, a continuat Vladimir Putin, „Rusia vrea înapoi ceea ce este al ei!"

În noiembrie-decembrie 1917, guvernul regal român a ales adversitatea cu Rusia Sovietică, în locul cooperării diplomatice şi nu a răspuns mâinii întinse de bolşevici. România nu a vrut să „se facă frate cu dracu", pentru a trece puntea recunoaşterii de către Rusia Sovietică a eliberării Basarabiei şi a unirii ei cu România. Experienţa istorică a dovedit că recunoaşterea apartenenţei Basarabiei la România a fost doar la îndemâna raporturilor diplomatice directe româno-sovietice. Marile puteri s-au implicat de fiecare dată în această problemă doar din perspectivă proprie. În primii 15 ani după Primul Rrăzboi Mondial, SUA nu au dorit să recunoască apartenenţa Basarabiei la România pentru că nu doreau să împiedice prin nici un gest diplomatic o posibilă viitoare obturare a comunicării diplomatice cu guvernanţii de la Moscova şi stabilirea de relaţii diplomatice cu URSS.

Astăzi mişcarea unionistă românească din Basarabia nu realizează că influenţa Rusiei nu trebuie subestimată şi că proiectul unionist nu se poate realiza în adversitate cu Rusia.

Mişcarea unionistă nu şi-a propus un model de acţiune prin care să transmită mesajul că această grupare politică nu este împotriva Rusiei, nu doreşte şi nu acceptă ca Basarabia să devină rampă politico-militară a nici unui alt stat împotriva Rusiei şi toate riscurile uriaşe de securitate care decurg dintr-o posibilă astfel de poziţionare. Această linie politică ar trebui adoptată şi de România, în ciuda apartenenţei ei la NATO. Discursul antirusesc al guvernanţilor de la Bucureşti şi al armatei de propagandişti ai regimului globalist euro-atlantic nu este folositor nici României, nici Republicii Moldova şi nici demersurilor istorice de reunire a celor două state româneşti. Discursul antirusesc ajută doar marile companii producătoare de armament din Occident, mai ales din SUA, să vândă României armament uzat fizic şi moral, la preţuri foarte mari, din bani împrumutaţi cu cele mai mari dobânzi de pe piaţa financiară internaţională.

Astăzi, mişcarea unionistă din Republica Moldova este în curs de remodelare în sensul transformării ei într-o mişcare pro-euro-atlantică, susţinând posibila reunire a Republicii Moldova cu România sub faldurile Uniunii Europene, care pentru România este un nou colonialism, care pândeşte să acapareze şi Basarabia.

Prin această reorientare a mişcării unioniste din Republica Moldova se produce o îndepărtare de la vechile idealuri ale românismului, în favoarea ideologiei globaliste,

erodatoarea națiunilor europene, cea despre care preşedintele SUA, Donald Trump, spunea că este „gogorița băgată forțat pe gâtul popoarelor!”.

În acelaşi timp, pentru un obiectiv politic atât de măreț, cum ar fi reîntregirea României, guvernanții de la Bucureşti, dacă ar fi unionişti sinceri şi dacă ar fi români adevărați, ar trebui şi ei să modeleze politica şi relațiile internaționale ale țării în favoarea acestui obiectiv național istoric.

Până în prezent, România a ajutat cu anumite sume de bani guvernul de la Chişinău, a oferit vaccinuri gratuite, maşini pentru poliție, pompieri şi şcoli, a investit într-un gazoduct care să facă Republica Moldova independentă energetic față de Rusia etc. etc. De asemenea, guvernul de la Bucureşti oferă cetățenie pentru moldoveni, devenind pentru aceştia o rampă de emigrare spre Occident şi contribuind astfel la depopularea gravă a Republicii Moldova de etnici români, ceea ce slăbeşte forțele care luptă pentru românism şi unire cu țara-mamă şi întăreşte rusofonii care sunt loiali Rusiei şi susțin apartenența Republicii Moldova la spațiul estic şi nu la România. Cum spuneam mai sus, rusofonii nu părăsesc Basarabia.

Rusia a fost țara care a influențat decisiv destinul istoric al României contemporane. Această realitate ar trebui să producă efecte importante asupra analizelor politice ale decidenților politici din România, în această etapă de profunde prefaceri politice în viața internațională din zona de influență euro-atlantică, cu atât mai mult cu cât istoria a dovedit că, periodic, marile imperii îşi abandonează/transferă periferiile. Or, România a fost mereu în istorie când la marginea de est a imperiilor vestice, când în partea de vest a imperiilor răsăritene.

Încrederea oarbă în euro-atlantism şi în parteneriatul strategic cu SUA, de natură să reprime orice fel de proiecte politice alternative, este o nouă eroare politică majoră a clasei politice româneşti, care va fi decontată într-un moment politic viitor. Aceasta cu atât mai mult cu cât este vizibil că SUA şi-au pierdut mult din influența internațională. Ea este un hegemon în decădere, în timp ce Rusia şi China, aliate politico-militar şi economico-financiar, îşi dezvoltă influența politică, puterea militară şi spațială. Vremea când SUA dominau întreaga lume a apus de mai mulți ani şi SUA sunt nevoite să facă paşi înapoi. În acelaşi timp, Uniunea Europeană este în evidentă criză: Marea Britanie, cea mai mare putere militară din Europa Occidentală, a părăsit corabia şi multe state nu mai agreează politica de la Bruxelles. Elveția, Turcia şi Norvegia au renunțat definitiv la ideea de a adera la UE. Popoarele Europei fierb din pricina a tot felul de nemulțumiri față de diriguitorii de la Bruxelles, sau de proprii conducători supuşi acestora. Etapa entuziasmului şi succeselor UE a trecut. Succesele economice ale marilor companii multinaționale sunt succesele lor, nu ale statelor şi nici ale popoarelor. Statele, cu deosebire România, nu-şi pot recupera obligațiile fiscale pe care aceste companii ar trebui să le plătească statului. În anul 2020, în România, ANAF a colectat doar 27% din totalul veniturilor cuvenite statului român…

În aceste condiții, credem că Republica Moldova are nevoie de proiecte de țară acordate cu noul mers al relațiilor internaționale, proiecte elaborate cu mult tact politic, care să pună pe primul plan propriile ei interese, în aşteptarea unor momente istorice care să poată fi valorificate în interesele româneşti din bătrâna Basarabie.

Proiectul unirii Republicii Moldova cu România are nevoie de o resetare şi o reformulare, pentru a putea genera un minim de şanse de reuşită. În acelaşi timp, mişcarea unionistă trebuie să se protejeze de influența serviciilor secrete din Rusia şi din UE, inclusiv de serviciile secrete din România care, în acest moment istoric, sunt simple sucursale ale serviciilor secrete ale puterilor din Occident, care o influențează în direcția unor interese străine de obiectivele românismului, inclusiv de cel al reunirii românilor de pe cele două maluri ale Prutului.

România şi Republica Moldova nu trebuie să ignore posibilitatea unor schimbări majore în Europa, care să conducă la modificarea situației geopolitice în estul Europei, în sensul revenirii acestui spațiu sub o influență mărită a Rusiei. Proiectele politice alternative sunt strict necesare, atât la Bucureşti, cât şi la Chişinău. Uniunea Europeană scârțâie din toate încheieturile, iar SUA au abandonat o mare parte din interesele lor din Europa, mai ales din Europa Centrală şi de Est. Modul în care şi-au abandonat aliații în Vietnam, în Iugoslavia, în Afganistan, în Ucraina, reprezintă un mod de acțiune şi ar trebui luat în seamă în analiză. Oricând, SUA pot abandona pe oricine şi a-ți lega destinul integral de o singură mare putere, este un risc major de securitate.

Pe această linie de analiză, trebuie reevaluată semnificația ofertei Rusiei, de la începutul anului 2004, de a se acorda României nordul Bucovinei şi sudul Basarabiei, la ora destrămării Ucrainei, pe care ruşii o întrevedeau de atunci şi o întrevăd şi astăzi, împreună cu alte oferte militare şi politice, în schimbul rămânerii României în afara NATO[90]. Această ofertă este dovada conştientizării nedeclarate public de către conducerea Federației Ruse a apartenenței acestor teritorii la România şi la dreptul autorităților de la Bucureşti de a le avea în deplină posesie.

Într-un proiect formulat pe termen mediu şi lung, România şi Republica Moldova trebuie să țină cont de faptul că sistemul sferelor de influență a fost consfințit la sfârşitul celui de Al Doilea Război Mondial, nu pentru o perioadă de timp determinată, ci „pentru eternitate”. *Acordul din Malta* (2-3 decembrie 1989), dintre preşedinții Gorbaciov şi Bush sr., care aducea modificări ale sferelor de influență, a fost unul *verbal*. În acelaşi timp, istoria a dovedit că, periodic, marile imperii îşi abandonează/transferă periferiile dintr-o mână într-alta. România a fost în întreaga ei istorie la periferia vestică a imperiilor răsăritene şi la periferia estică a imperiilor occidentale care i-au fost suzerane.

De asemenea, acordul dat de preşedintele rus Boris Elțân preşedintelui american Bill Clinton, în aprilie 1997, la Helsinki, pentru extinderea NATO către est, a fost tot unul *verbal*. Proiectul politic al Federației Ruse în Europa este de a recâştiga influența pierdută în timpul preşedinților Gorbaciov şi Elțân. A nu lua în seamă acest proiect rusesc, sau a-l considera lipsit de şanse, ar fi o greşeală politică la fel de mare ca cea din noiembrie 1917, când clasa politică românească îi ignora pe bolşevici şi aştepta o rapidă eliminare a lor de la conducerea Rusiei şi din istorie.

România şi Republica Moldova nu au un nivel al relațiilor diplomatice cu Rusia, care să confere încrederea acestei mari puteri în susținerea unui asemenea proiect unificator. Pentru promovarea acestuia, credem că ambele state trebuie să se apropie de

[90] Această ofertă a fost transmisă preşedintelui României de către preşedintele Vladimir Putin, personal, prin intermediul Ambasadei României la Moscova.

Rusia şi să aibă cu ea tratate solide, îndreptate spre viitor, bazate pe o încredere reciprocă şi pe garanția că ele nu vor mai fi în viitor la remorca celor care amenință Rusia. Din acest punct de vedere, cum spuneam, modelul l-a oferit deja Ungaria, țara din UE şi din NATO care şi-a strâns relațiile cu Federația Rusă până la un nivel înalt, atât economico-financiar, cât şi diplomatic.

Credem că România trebuie să înceteze să promoveze o politică antirusească şi să fie poligon pentru încurajarea simulării de pericole de război care să faciliteze marilor puteri cursa înarmărilor şi desfacerea producției de armament uzat fizic şi moral către statele supuse, inclusiv către România, în dauna unor bune relații de vecinătate ale României cu Federația Rusă.

Menținând politicile de promovare a intereselor românismului din Basarabia pe aceeaşi linie anti-Rusia, se elimină şansele de reuşită a proiectului unionist românesc şi se menține adversitatea imparabilă a guvernului de la Moscova, cu toate riscurile de securitate pe care le presupune aceasta.

După cum am mai spus şi am repetat, suntem convinşi că proiectul unificator al românilor de pe cele două maluri ale Prutului nu se poate duce la bun sfârşit în adversitate cu Rusia. Federația Rusă de astăzi nu mai este nici Rusia țarilor şi nici Uniunea Sovietică a lui Dzerjinski şi Stalin. Federația Rusă este un stat modernizat, chiar dacă este în mod firesc marcat de mentalități eurasiatice şi care are alte modalități de promovare a propriilor interese decât cele din epoca modernă şi din prima parte a istoriei contemporane, când țarii şi bolşevicii au afectat grav sufletul națiunii române din Basarabia.

SUA şi UE nu susțin în acest moment istoric proiectul reunificării româneşti, nu au nici cadrul diplomatic şi juridic internațional necesar şi nici interesul să o facă. Acționând în adversitate cu Rusia, atât România, cât şi unioniştii din Republica Moldova, vor întâmpina mereu şi adversitatea internă a rusofonilor din Basarabia. Cât despre teza reunirii celor două state în cadrul UE, aceasta este susținută de forțele economice care doresc acapararea resurselor de toate felurile ale estului Europei, inclusiv ale Republicii Moldova, în cazul reuşitei proiectului de aderare a ei la UE.

Apartenența Transnistriei la Republica Moldova este o frână în calea posibilului proiect re-unificator al celor două state româneşti. Transnistria este un teritoriu care nu a aparținut României şi nu a fost niciodată revendicat de România, chiar dacă există populație românească pe acele meleaguri.

În timpul celui de-Al Doilea Război Mondial, deşi se afla sub ocupație militară şi guvernare românească, Ion Antonescu a refuzat să o anexeze, cu toate că Germania l-a încurajat să facă acest lucru, respectând linia politică tradițională românească de a nu anexa teritorii care nu îi aparțin. Transnistria nu doreşte unificarea cu România. Indiferent de dezvoltarea industrială a Transnistriei, liderii de la Chişinău trebuie mai întâi să renunțe la Transnistria, dacă vor dori să susțină unificarea cu România, sau să susțină o aderare la UE, în acest moment istoric, iluzorie. Transnistria este calul troian folosit de URSS/Federația Rusă pentru a împiedica unirea Republicii Moldova cu România şi aderarea ei la euro-atlantism, în contextul actual, context care poate suferi modificări. Planificatorii din Occident doresc să inverseze rolul Transnistriei şi prin proiectul de

aderare a Republicii Moldova la UE şi, eventual, la NATO (speră ei), regiunea separatistă să devină un cal troian al Occidentului în spaţiul controlat de Rusia.

Chiar dacă, la ora scrierii acestor rânduri, Donald Trump nu mai este preşedintele SUA, nu trebuie să ignorăm faptul că el a declarat că se pronunţă ferm pentru o Europă a naţiunilor, iar statele care nu vor urma SUA pe această linie politică „vor avea mari probleme". De asemenea, el a declarat că va încerca să convingă fiecare stat european în parte de nevoia unei Europe a naţiunilor. Această declaraţie dovedeşte că la Washington există şi acest proiect alternativ pentru Europa, care este posibil a fi promovat în viitor de către diplomaţia americană.

Orientarea politico-economică a Republicii Moldova către Federaţia Rusă, respinsă de unionişti/euro-atlantişti din motive sentimentale, bazate pe o foarte tristă experienţă istorică, are însă şi avantaje. Mă refer la încetarea erodării energiilor naţionale în interminabilele lupte politice interne, la stabilitatea pieţelor comerciale, la reducerea/încetarea adversităţii rusofonilor în interiorul ţării, la perspectivele unirii cu judeţele din sudul Basarabiei care au fost alipite Ucrainei după Al Doilea Război Mondial, la eliminarea adversităţii Rusiei faţă de Republica Moldova, ceea ce ar elimina majoritatea riscurilor actuale de securitate ale ţării.

Republica Moldova depinde economic de Rusia, iar în interior, teritoriile care au aparţinut României depind în mare măsură de economia Transnistriei, unde s-au făcut cele mai importante investiţii în perioada Uniunii Sovietice. Sistemul interdependenţelor economice din Republica Moldova a fost gândit în perioada stalinistă de aşa natură încât astăzi proiectele unioniste se izbesc din faşă de raţionamentele pornite din nevoi politico-economice care nu lasă loc sentimentalismelor de natură etnică şi istorică.

Pe lângă aceste considerente, după lovitura militară de stat din decembrie 1989, România nu a oferit şi nu oferă basarabenilor o situaţie prea atrăgătoare, din nici un punct de vedere. De altfel, chiar şi refugiaţii din zone foarte sărace ale Africii şi Asiei au ocolit România, din acest punct de vedere sărăcia fiind un factor de protejare a etniei române de noi venetici, de care, de-a lungul istoriei, a avut parte din plin şi care au devenit o forţă distructivă a românismului, la dispoziţia puterilor care de-a lungul timpului au stăpânit şi exploatat pe români şi resursele lor de toate felurile.

Basarabenii, ca şi românii, fug de sărăcie în statele din vestul Europei. În multe cazuri, pentru basarabeni, România a fost şi este doar o trambulină în drumul lor spre Occident. Privit din acest punct de vedere, prin acordarea cetăţeniei române pentru basarabeni, România a contribuit doar la depopularea Republicii Moldova de o parte din tinerii ei români de elită şi a permis serviciilor secrete ruseşti şi ucrainene să-şi consolideze agentura din România. Emigrarea basarabenilor este doar în folosul Occidentului care le foloseşte munca şi priceperea şi a structurilor de securitate ruseşti şi ucrainene.

Libertatea cuvântului şi de circulaţie, care sunt de fapt câştigurile cele mai mari ale schimbării regimului socialist de stat, au fost obţinute şi de poporul de la est de Prut. Din acest punct de vedere, cândva important, basarabenii nu râvnesc la unirea cu România. În acelaşi timp, în România post-ceauşistă, a existat şi mai există încă o parte a opiniei publice, inclusiv a clasei politice, care, fără să declare public, nu consideră unirea cu Republica Moldova ca fiind una utilă.

Orientarea politico-economică a Republicii Moldova către UE şi NATO, agreată la nivel popular de unionişti/euro-atlantişti din motive sentimentale şi la nivel mai înalt din interese economice şi de influenţă are şi dezavantaje. Dintre aceste dezavantaje, principalele se referă la certitudinea înstrăinării economiei şi tuturor resurselor naturale ale ţării către companiile străine, ca şi la absorbţia elitelor societăţii de către Occident, care înseamnă practic transformarea ţării într-o colonie cu o situaţie economico-socială de perspectivă şi mai grea. În toate statele supuse, generaţiei în timpul căreia se preluau economia şi resursele i se asigura temporar o creştere a nivelului de trai, căderea venind ulterior, când stăpânirea străină s-a consolidat deja.

Sunt convins de necesitatea eliminării implicării sentimentelor de orice fel în luarea deciziilor politice majore de către clasele politice de la Bucureşti şi Chişinău. Toate analizele politice şi de securitate trebuie luate exclusiv pe baza raţiunii, fără dragoste şi fără ură.

În rest, nu putem decât să salutăm legăturile culturale, unirea simbolică dintre localităţile de pe cele două maluri ale Prutului şi orice alte iniţiative de cooperare bilaterală.

Erorile politico-diplomatice româneşti săvârşite privitor la activitatea de recunoaştere şi de apărare a României Mari s-au datorat faptului că politicienii români ai epocii, care au avut multe merite foarte importante în realizarea statului naţional unitar român, nu au conştientizat faptul că momentul de la 27 martie/9 aprilie 1918 nu înseamnă încheierea istoriei, nu au conştientizat faptul că istoria este în continuă evoluţie şi toate câştigurile politico-diplomatice trebuie consolidate continuu, că toate relaţiile internaţionale ale României trebuiau raportate la recunoaşterea României întregite, obiectivul fundamental al istoriei ţării. Istoria nu s-a încheiat la 27 martie/9 aprilie 1918 şi continuarea nu a fost favorabilă României întregite. Drepturile istorice ale României asupra tuturor teritoriilor ei unite cu ţara-mamă aveau nevoie de completare cu tratate solide de recunoaştere de către toate puterile a realităţii din acel moment istoric favorabil. România nu a vrut „să se facă frate cu dracul bolşevic" ca să „treacă puntea" recunoaşterii alipirii Basarabiei şi, ulterior, a acceptat să-şi pună resursele ţării la dispoziţia intereselor economice ale unor state ca SUA şi Germania, fără să obţină recunoaşterea apartenenţei Basarabiei la trupul ţării.

Relaţiile României cu Rusia/Rusia Sovietică/URSS/Federaţia Rusă au fost decisiv influenţate de problema apartenenţei Basarabiei la cele două ţări. Imposibilitatea gestionării conflictului cu Rusia/Rusia Sovietică/URSS, de către guvernele regale române, a condus, după înlăturarea ţarului Nicolae al II-lea, la dispute şi conflicte, care au escaladat şi au determinat reorientarea politică a României către Germania şi s-a ajuns la războiul româno-sovietic din anii 1940-1944. A urmat înfrângerea, ocupaţia militară sovietică şi impunerea regimului politic judeo-bolşevic în România. Promovarea unui regim politic naţional-socialist, în ultima perioadă a domniei lui Gheorghe Gheorghiu-Dej şi în toată perioada dictaturii ceauşiste de dezvoltare, nu a fost suficientă pentru înlăturarea judeo-bolşevicilor şi în urma loviturii de stat din decembrie 1989, ei au preluat din nou puterea în România şi au închinat ţara unor forţe şi interese străine.

Victimizarea de către istoriografia românească, din ultimele decenii, a pierderii Basarabiei, nu trebuie să excludă acceptarea contribuţiei erorilor politico-diplomatice

românești la acest eveniment. Din analiza noastră, rezultă că pierderea Basarabiei de către România a fost în principal rodul imperialismului țarist și sovietic, dar și al erorilor politico-diplomatice românești, din perioada 1917-1922, când, ca să-l rememorăm din nou pe Viaceslav Molotov, guvernul de la București putea să obțină foarte mult, oferind în schimb, foarte puțin. De aceea, sunt tentat să afirm că am pierdut Basarabia pentru că Rusia nu a renunțat niciodată la ea, dar și pentru că noi, românii, nu am fost demni de ea.

Bibliografie

Agrigoroaiei, Ion, *Basarabia în acte diplomatice: 1711-1947*, Iași, Casa Editorială Demiurg, 2012.

Aldea Constantin, *Pagini dintr-o istorie zbuciumată: Basarabia până în anul 1920*, București, Editura Academiei de Înalte Studii Militare, 1993.

Arhiva MAE, fond 71, URSS, vol. 136, 1940.

Bold Emilian, Locovei Răzvan Ovidiu, *Relații româno-sovietice (1918-1941)*, Iași, Casa Editorială Demiurg, 2008.

Boldur Alexandru V., *Istoria Basarabiei*, București, Editura Victor Frunză, 1992.

Boldur Alexandru V., *Basarabia și relațiile româno-ruse (Chestiunea Basarabiei și dreptul internațional)*, București, Editura Albatros, 2000.

Brătianu, Gheorghe I., *La Bessarabie. Droits nationaux et historiques*, București, 1943.

Bruhis Mihail, Rusia, *România și Basarabia 1812. 1918. 1924. 1940*, Chișinău, Editura Universitas, 1992.

Chifu, Iulian, *Rusificare sub falduri sovietice*, în „Dosarele istoriei”, An IV, nr. 11 (39), 1999, pp. 30-33.

Chiriac, Alexandru, *Membrii Sfatului Țării (1917-1918): Dicționar*, București, Editura Fundației Culturale Române, 2001.

Chirnoagă, Platon, *Istoria politică și militară a războiului României contra Rusiei sovietice. 22 iunie 1941-23 august 1944*, Iași, Ediția a III-a, Editura Fides, 1997.

Ciobanu, Ștefan, *Basarabia-Populația-Istoria-Cultura*, ediția a II-a, îngrijită de Cornel I. Scafeș, Chișinău, Editura Știința, 2018.

Ciupercă, Ioan, *România în fața recunoașterii unității naționale. Repere*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 1996.

Colesnic, Iurie, *Generația Unirii*, Chișinău, Editura Museum, 2004.

Columbeanu, Sergiu, *Contribuții privind situația internațională a Țărilor Române între anii 1806-1812*, în „Revista de istorie”, Tom. 29, 1976, nr. 5.

Copoiu, Nicolae, *„Capitulațiile” – tratate fundamentale privind istoria suveranității de stat a țărilor române*, în „Magazin istoric”, Anul IX, Nr. 3 (96), martie 1975, pp. 33-36.

Dobrinescu Valeriu Florin, *Bătălia pentru Basarabia*, Iași, Editura Junimea, 1991.

Dobrinescu, Valeriu Florin, Horia Dumitrescu, „Pentru cauza Basarabiei 1917-1918”, în Gheorghe Buzatu (coordonator), *Mareșalul Antonescu la judecata istoriei*, București, Editura Mica Valahie, 2002, pp. 75-76.

Drăgan, Josif Constantin, *Antonescu-Mareșalul României și răsboaiele de reîntregire*, Centrul European de Cercetări Istorice-Veneția, Milano, Fundația Europeană Drăgan, 1990.

Duca, Ion Gheorghe, *Amintiri politice*, vol. III, Colecția „Memorii și Mărturii”, Jon Dumitru-Verlag, München, 1982.

Duca, Ion Gheorghe, *Memorii*, Editor Stelian Neagoe, vol. IV, Bucureşti, Editura Machiavelli, 1992.

Eminescu, Mihai, *Între Scylla şi Charybda. Opera politică*, ed. a 2-a, Chişinău, Editura Litera Internațional, 2008.

Engels, Friedrich, *Politica externă a țarismului rus*, în Karl Marx şi Friedrich Engels, *Opere*, vol. 22, Bucureşti, Editura Politică, 1965.

Fală, Porfirie, *Ce neam suntem? O lămurire pentru moldovenii din Basarabia*, Biblioteca Ligii Basarabene Contra bolşevismului. Centrala Bălți, No. 6, Tipografia „Gutenberg", Soc. Anonimă, Bucureşti, Strada Paris, 20, în Mihai Taşcă (editor şi redactor ştiințific), *Basarabia-pământ românesc. Antologie*, vol. II, Chişinău, Editura Serebia, 2018, pp. 389-395.

Fotino, Dionisie, *Istoria generală a Daciei sau a Transilvaniei, Țării Munteneşti şi a Moldovei*, traducere din greceşte de George Sion, Bucureşti, Editura Valahia, 2008.

Gafencu, Grigore, *Însemnări politice. 1929-1939*, ediție de Stelian Neagoe, Bucureşti, Editura Humanitas, 1991.

Gafencu, Grigore, *Jurnal 1940-1942*, Bucureşti, Editura Globus, 1996.

Goma, Paul, *Săptămâna Roşie 28 iunie-3 iulie 1940*, Bucureşti, Editura Anamarol, 2007.

Gore, Paul, *Plebiscitul în Basarabia*, Tipografia Ciurcu&Comp., Braşov, 1919, în Taşcă, Mihai (editor şi redactor ştiințific), *Basarabia-pământ românesc. Antologie*, vol. II, Chişinău, Editura Serebia, 2018, pp. 373-388.

Guzun, Vadim (editor), *Pantelimon Halippa şi problema Basarabiei în dosarele Securității (1965-1979)*, Cluj-Napoca, Editura Argonaut, 2018.

Kirițescu, Constantin, *Istoria războiului pentru întregirea României. 1916-1919, vol. I şi II*, Bucureşti, Editura Ştiințifică şi Enciclopedică, 1989.

Lenin, Vladimir Ilici, *Opere complete*, vol. 50, Bucureşti, Editura Politică, 1968.

Lupu, Corvin, *Apartenența Basarabiei la Uniunea Sovietică, din perspectiva unor erori politico-diplomatice ale României*, în Revista „Art-Emis", nr. 36/13 iunie 2012.

Lupu, Corvin, *Aspecte referitoare la problema apartenenței Basarabiei la România şi la relațiile româno-sovietice, reflectate în documente diplomatice americane*, în „Acta Universitatis Lucian Blaga", Anul II, Nr. 1-2/2002, Bucureşti, Editura Rosetti.

Lupu, Corvin, *Basarabia între România şi Uniunea Sovietică. Viziunea diplomației americane*, în „Transilvania", Serie nouă, anul XXXVII (CXIII), nr. 3-4 (martie-aprilie)/2008.

Lupu, Corvin, *Factori de risc pentru securitatea României interbelice*, în „Studia Securitatis", anul VI, nr. 2/2012.

Lupu, Corvin, *Probleme controversate din istoria Basarabiei în lumina unor documente diplomatice americane*, în „Foaia Poporului", Revistă a Asociațiunii Transilvane pentru Literatura Română şi Cultura Poporului Român", Serie nouă, Nr. 69-70, aprilie 2004.

Lupu, Corvin, *România interbelică în viziunea diplomației SUA*, Sibiu, Editura Techno Media, 2019.

Lupu, Corvin, *România, Axa şi Aliații*, Sibiu, Editura Alma Mater, 2003.

Lupu, Corvin, *Unirea Basarabiei cu România încă incomplet cercetată*, în „Transilvania", Serie nouă, anul XXXV (CX), nr. 12/2005.

Lupu, Corvin, *65 de ani de la evacuarea forțată a Basarabiei, Bucovinei de Nord şi Ținutului Herța*, în „Transilvania", Serie nouă, anul XXXIV (CX), nr. 9/2005.

Lupu, Corvin, *90 de ani de la Unirea Basarabiei cu România*, în „Transilvania", Serie nouă, anul XXXVII (CXIII), nr. 3-4/2008.

Lupu, Corvin, Grațian Lupu, *Istoria relațiilor internaționale (1919-1947)*, Prefață de Gheorghe Buzatu, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I", Bucureşti, 2013.

Marghiloman, Alexandru, *Note politice (1897-1924)*, vol. III, Bucureşti, Editura Scripta, 1995.

Marx Karl, *Însemnări despre români (Manuscrise inedite)*, publicate de acad. A. Oțetea şi S. Schwann, Bucureşti, Editura Academiei, 1964.

Milcoveanu, Şerban, Victor Macarevici, *Istoricul „Destinderii” şi abandonarea Basarabiei*, Bucureşti, Editura Liga pentru Apărarea Adevărului Istoric, 2004.

Mischevca, Vlad, *Anul 1812: Două secole de la anexarea Basarabiei de către Imperiul Rusiei*, Chişinău, Tipografia „Elan Poligraf”, 2012.

Moisuc, Viorica, *Românii şi politica externă rusească. Un secol din istoria Tezaurului românesc păstrat la Moscova (Studii şi documente)*, Iaşi, Casa Editorială Demiurg Plus, 2013.

Muşat, Mircea, Ion Ardeleanu, *De la statul Geto-Dac la statul român unitar*, Bucureşti, Editura Ştiințifică şi Enciclopedică, 1983.

Muşat Mircea, Ardeleanu Ion, *România după Marea Unire*, vol. II, Partea I, *1918-1933*, Bucureşti, Editura Ştiințifică şi Enciclopedică, 1986.

Nanu, Frederic C., *Politica externă a României 1918-1933*, Iaşi, Institutul European, 1993.

Neagu, Alina, *Ambasadorul SUA la Chişinău: Republica Moldova nu este România, ci trebuie să rămână un stat suveran şi independent. Unirea nu este o alegere practică*, în hotnews.ro, 28 august 2016.

Niculescu-Mizil, Paul, *Din nou despre Tezaurul nostru de la Moscova*, în „Dosarele istoriei”, An. VI, nr. 11 (63), 2001, pp. 32-36.

Nistor, Ion, *Istoria Basarabiei*, Bucureşti, Editura Humanitas, 1991.

Oprea Ion M., *România şi Imperiul Rus*, vol. I, 1900-1924, Bucureşti, Editura Albatros, 1998.

Otu, Petre, *Gheorghe I. Brătianu şi „Biroul Păcii”*, în „Dosarele istoriei”, An. VIII, nr. 4 (80), 2003, pp. 10-12.

Otu, Petre, *România în Primul Război Mondial. Marea Unire*, Bucureşti, Editura Litera, 2017.

Oțetea, Andrei, Gheorghe Zane, *Introducere* la lucrarea: Karl Marx, *Însemnări despre români*, Bucureşti, Editura Academiei R.P. România, 1964.

Pascu, Ştefan (coordonator principal), *Istoria militară a poporului român*, vol. V, Bucureşti, Editura Militară, 1988.

Păcurariu, Mircea, *Basarabia. Aspecte din istoria Bisericii şi a Neamului Românesc*, Bucureşti, Editura Basilica a Patriarhiei Române, 2012.

Petrencu, Anatol, *Mareşalul şi Basarabia*, în Gheorghe Buzatu (coordonator), *Mareşalul Antonescu la judecata istoriei*, Bucureşti, Editura Mica Valahie, 2002, pp. 142-146.

Petraşcu, N.N., *Evoluția politică a României în ultimii 20 de ani (1918-1938)*, Bucureşti, Editura Bucovina, I. E. Tourouțiu, 1939.

Petrescu, Eugen (coordonator), *Primul război mondial şi Marea Unire a românilor. 100 de ani de la semnarea Tratatului de Pace de la Trianon (1920-2020)*, Craiova, Editura Universitaria, 2020.

Popescu, Ion Al., „Relații româno-ruse şi sovieto-române între anii 1914-1924”, în volumul Eugen Petrescu (coordonator), *Primul Război Mondial şi Marea Unire a românilor. 100 de ani de la semnarea Tratatului de Pace de la Trianon (1920-2020)*, Craiova, Editura Universitaria, 2020.

Puşcariu, Sextil, *Basarabia*, în Gheorghe Buzatu (coordonator), *Mareşalul Antonescu la judecata istoriei*, Bucureşti, Editura Mica Valahie, 2002, pp. 385-387.

Relațiile internaționale ale României în documente (1868-1900), Bucureşti, Editura Politică, 1971.

Rotari, Ludmila, *Mişcarea subversivă din Basarabia 1918-1924*, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 2004.

Scurtu, Ioan (coordonator), *Istoria Basarabiei de la începuturi până în 2003*, ediția a III-a, revăzută şi adăugită, Bucureşti, Editura Institutului Cultural Român, 2003.

Scurtu, Ioan, *România şi Marile Puteri: 1918-1933*, Bucureşti, Editura Fundației România de Mâine, 1999.

Stănescu, Marin C., *Armata română şi unirea Basarabiei şi Bucovinei cu România 1917-1919*, Constanța, Editura Ex Ponto, 1999.

Sturdza, Mihail R., *România şi sfârşitul Europei. Amintiri din Țara pierdută*, Rio de Janeiro-Madrid, Editura Dacia, 1966.

Şişcanu, Ion, *Basarabia în contextul relațiilor sovieto-române. 1940*, Chişinău, Editura Civitas, 2007.

Taşcă, Mihai (editor şi redactor ştiințific), *Basarabia-pământ românesc. Antologie*, vol. I şi II, Chişinău, Editura Serebia, 2017 şi 2018.

Mihai Taşcă, „Pan Halippa: cronica unei condamnări”, în Vadim Guzun (editor), *Pantelimon Halippa şi problema Basarabiei în dosarele Securității (1965-1979)*, Cluj-Napoca, Editura Argonaut, 2018, pp. 11-25.

Tilea, Viorel Virgil, *Acțiunea diplomatică a României noiembrie 1919 – martie 1920*, Sibiu, Tipografia Poporului, 1925.

Titulescu, Nicolae, *Basarabia pământ românesc*, Bucureşti, Editura Rum-Irina, 1992.

Țâcu Octavian, *Problema Basarabiei şi relațiile sovieto-române în perioada interbelică (1919-1939)*, Chişinău, Editura Prut Internațional, 2004.

Țepordei, Vasile, *Scrieri alese*, Chişinău, Editura Flux, 2005.

Țugui, Pavel, *Hruşciov, Gheorghiu-Dej şi Tezaurul României de la Moscova*, în „Dosarele istoriei”, An. VIII, nr. 6 (82), 2003, pp. 55-61.

Văratic, Vitalie, *Mărturii despre tezaurul României evacuat la Moscova în arhivele Rusiei*, în „Caiete diplomatice”, Anul III, 2015, nr. 3, pp. 59-67.

Watts, Larry L., *Cei dintâi vor fi cei din urmă. România şi sfârşitul Războiului Rece*, Traducere din limba engleză de Adriana Bădescu, Bucureşti, Editura RAO, 2013.

Watts, Larry L., *Fereşte-mă doamne de prieteni. Războiul clandestin al Blocului Sovietic cu România*, Traducere din limba engleză Camelia Diaconescu, Bucureşti, Editura RAO, 2011.

Watts, Larry L., *Oaia albă în turma neagră*, traducere din limba engleză Adriana Bădescu, Bucureşti, Editura RAO, 2018.

Zbuchea, Gheorghe, *Peste Prut sau peste Carpați?*, în „Dosarele istoriei”, An. IX, nr. 6 (94), 2004, pp. 22-30.

Abrevieri

ANAF = Agenția Națională de Administrare Fiscală
ANR = Arhivele Naționale Române
CC = Comitetul Central
CNSAS = Consiliul Național de Studiere a Arhivelor Securității
CPEx = Comitetul Politic Executiv
CSS = Consiliul Securității Statului
DSS = Departamentul Securității Statului

NATO – Organizația Tratatului Nord Atlantic
ONU = Organizația Națiunilor Unite
PCR = Partidul Comunist Român
PNȚ = Partidul Național Țărănesc
RSR = Republica Socialistă România
RUMCEROD = (acronim rusesc) Comitetul Executiv Central al Sovietelor Frontului Român, Flotei Mării Negre şi regiunii Odessa
SUA = Statele Unite ale Americii
UE = Uniunea Europeană
URSS = Uniunea Republicilor Socialiste Sovietice

Deputații Sfatului Țării, participanți la şedința legislativului basarabean în ziua de 27 noiembrie 1918, când s-a votat reforma agrară şi unirea necondiționată a Basarabiei cu România. Sursa: Muzeul Virtual al Unirii (mvu.ro).

UNIREA ROMÂNILOR DE LA 1 DECEMBRIE 1918
ŞI MĂNĂSTIREA PERI

Radu Ştefan Vergatti

În cursurile de istorie şi în manuale se scrie că în ziua de 1 Decembrie 1918 în sala Cazinoului Ofițerilor din Alba-Iulia s-au întrunit 1228 deputați ai românilor pentru a vota Rezoluția de Unire a Transilvaniei cu România. Jumătate dintre deputați erau aleşi, iar altă jumătate erau desemnați de conducerea Partidului Național Român şi a socialiştilor din fostul Imperiu Austro-Ungar. Ei trebuiau să dezbată şi să decidă soarta Transilvaniei în cel mai larg sens al noțiunii geografico-istorico-demografice. La intrarea în sală, a fost primit cu urale bătrânul Gheorghe Pop de Băseşti, erou al luptei românilor din timpul Imperiului. Au hotărât unirea cu Regatul României. Aclamațiile au fost din partea celor 100.000 români care, pe câmpurile din jurul Cazinoului înconjurau întrunirea deputaților români. În sală a fost ales pentru citirea actului final al Adunării de la Alba-Iulia Vasile Goldiş. Era un bărbat frumos, profesor cu o voce puternică, limpede, care putea să fie auzită în întreg Cazinoul, în condițiile lipsei unor aparate de sonorizare.

Punctul 1 al Declarației de Unire adoptată unanim atunci stabilea:

„I. Adunarea Națională a tuturor românilor din Transilvania, Banat şi «Țara Ungurească» decretează unirea acestor români şi a teritoriilor locuite de dânşii cu România".

În sală, deputații au strigat, în marea lor majoritate, că s-au unit toți românii de la Nistru până la Tisa. În acele condiții, un mic grup de români deputați, au strigat că ei nu au venit pentru a se forma granița pe Tisa. Ei erau maramureşeni care veneau din partea românilor din zona Peri cerând a se uni cu România.

În jurul mănăstirii Peri din Maramureş era o veche regiune românească.

La Alba-Iulia, la anunțul triumfal că România este de la Nistru până la Tisa, românii din Maramureş au strigat că nu au venit până acolo pentru a fi granița pe Tisa. Se ştia că preşedintele USA Woodrow Wilson era bolnav, deoarece avusese o criză AVC. Conducerea treburilor USA o preluase soția preşedintelui. Ea fusese captată de unii politicieni care o influențaseră în direcția de a da ocnele de sare din jurul Mănăstirii Peri pentru Cehoslovacia. Românii s-au opus. La începutul anului 1919, Ion I.C. Brătianu şi Nicolae Mişu au susținut drepturile României în legătură cu granița pe talvegul râului Tisa. Această graniță fusese stabilită din anul 1916, la Londra. Era un pericol ca trupele Ungariei bolşevice să se unească cu acelea din Ucraina, unde era o situație neclară, căci viața politică era dominată de trupele lui Mahno şi de trupele lui Petliura. Mai mult, se ştia, datorită comunicațiilor pe diverse căi ascunse, că între V.I. Ulianov-Lenin şi conducătorul bolşevicilor din Ungaria, Béla Kun, se încheiase o

înțelegere tainică prin care se urmărea ca între Rusia sovietică şi Republica Sfaturilor din Ungaria să se creeze un culoar de legătură. Era extrem de periculos. Punea întreg centrul Europei în pericol de a fi preluat şi dominat de Moscova.

Regatul României a fost obligat să intervină pentru oprirea existenței Republicii (bolşevice) a Sfaturilor. Mai mult, a făcut aceasta şi pentru a ajuta Cehoslovacia, care era în pericol de a fi înfrântă de trupele bolşevice.

Anterior, la Versailles, la discutarea frontierei de nord a României, accentul se pusese pe recunoaşterea unirii Bucovinei cu România. La acel moment se discuta tratatul de pace care urma să fie încheiat cu Austria. Cehoslovacia ceruse încă din februarie 1919 la aceleaşi discuții să i se atribuie „întreg teritoriul locuit de ruteni” din fostul Imperiu Austro-Ungar. Cu toate că era vorba inclusiv de Maramureşul românesc situat în nordul Tisei, cererea Cehoslovaciei a fost acceptată.

Maramureşul era un teritoriu originar de naştere al unor vechi texte româneşti, rotacizante. Acolo se născuseră dinastiile primilor principi domnitori ai Moldovei şi, probabil, şi ai Valahiei. Considerată cea mai veche mănăstire maramureşeană despre care există date, Mănăstirea Peri a fost reşedința episcopilor ortodocşi din Maramureş. În anul 1391 ea a primit danii din partea voievodului Balc şi a lui Drag (nepoții lui Dragoş I şi fiii lui Sas voievod). Anterior, aceştia ridicaseră din piatră biserica mănăstirii. O înzestraseră cu pământuri. Tot în anul 1391, prin Tomosul din 13 august, emis de patriarhul ecumenic Antonie al IV-lea, Mănăstirea din Peri Maramureş, cu hramul „Sf. Arhanghel Mihail”, primise titlul de stavropighie patriarhală. Egumenul ei de atunci, Pahomie, devenise exarh peste mai multe ținuturi. Dintre acestea, trebuie amintite Maramureş, Ugocea, Bărcău, Arva, Sălaj, Almaş, Ciceu, Valea Bistrei şi Unguraş. Timp de 312 ani, cu mici întreruperi, Mănăstirea Peri a fost sediul Episcopiei Ortodoxe Române a Maramureşului[1]. Acolo, după Nicolae Iorga, fuseseră scrise primele texte româneşti, scrierile rotacizante. În acest sens, Nicolae Iorga susține că între 1434-1437 la Mănăstirea Peri au fost traduse două cărți de slujbă: un „Apostol” (cartea Faptele Apostolilor din Noul Testament, intitulată în originalul maramureşean: „Lucrul apostolesc”, precum şi o serie de Epistole ale apostolilor) şi o Psaltire. Acestea ar fi stat apoi la baza copiilor numite „texte maramureşene”, realizate în mănăstiri din Moldova.

Deci, din orice punct de vedere istoric, demografic, cultural, Cehoslovacia nu avea niciun drept la această regiune. Acordarea Maramureşului românesc acestui stat nou creat a fost un şoc pentru maramureşeni, care au protestat. Avocatul Gavrilă Iuga a fost trimis chiar la Paris, unde în fața delegaților marilor puteri a pledat cauza Maramureşului. O cunoştea mai bine ca oricine, căci era originar din acele locuri şi se implicase ani lungi în politica de apărare a cauzei româneşti. Din păcate, nu a avut succes.

S-a înființat o comisia teritorială pentru analizarea frontierelor României formată din experți americani, englezi, francezi şi italieni. Comisia a decis la 28 martie 1919 ca frontiera României cu Cehoslovacia să urmeze talvegul Tisei. S-au opus experții francezi şi italieni care considerau că întreg teritoriul maramureşean trebuie inclus între frontierele României. Dar ei nu au avut câştig de cauză.

---

[1] Cf. Tit Bud, *Date istorice despre protopopiatele, parochiile şi mănăstirile române din Maramureş din timpurile vechi până în anul 1911*, Gherla, Tipografia Diecezană, 1911, pp. 86-87.

Între timp însă, România a ajutat Cehoslovacia împiedicând ocuparea ei de către bolşevici atât dinspre Ungaria, cât şi dinspre Ucraina.

În aceste condiții, între generalul Prezan, comandantul trupelor române, şi comandantul trupelor cehoslovace s-a semnat o înțelegere de fixare a unei linii de demarcație care dădea românilor întregul Maramureş. Însă, conferința de pace a fost părăsită de către premierul Ion I.C. Brătianu în semn de protest. Delegația română reuşise totuşi să obțină recunoaşterea „liniei Prezan". Totuşi, nu a primit mandat de la Ion I.C. Brătianu să intre în tratative cu cehoslovacii. Neavând instrucțiuni în acest sens, nu a putut negocia cu noul stat acest traseu al frontierei.

Trebuie să menționăm însă că situația diplomatică a acestui teritoriu fusese deja decisă împotriva României de către Puterile Asociate şi Aliate chiar prin tratatul cu Austria din 10 septembrie 1919, semnat la Saint-Germain-en-Laye. România a refuzat să semneze acest tratat la ceremonia oficială. Însă semnarea nu a putut fi împiedicată până la urmă. Tratatul de pace al Austriei cu puterile aliate prevedea la articolul 53: „L'Autriche reconnaît, comme l'ont déjà fait les Puissances alliées et associées, l'entière indépendance de l'État tchéco-slovaque, qui comprendra le territoire autonome des Ruthènes au Sud des Carpathes / Austria recunoaşte, cum au făcut-o deja puterile Aliate şi Asociate, deplina independență a statului Cehoslovac, care va cuprinde teritoriul autonom al rutenilor din sudul Carpaților". Adică şi teritoriul Maramureşului din dreapta Tisei, românesc.

Apoi, la sfârşitul lunii septembrie 1919, Alexandru Vaida-Voievod fusese încunoştințat de Philippe Berthelot că în ziua următoare avea să se ia din nou în discuția Consiliului Suprem hotarul României cu Ungaria, dar şi frontiera din Maramureş. De urgență, delegația română a pregătit un memoriu documentat, în care a solicitat recunoşterea între frontierele României a Maramureşului românesc – comunele româneşti cu hotarele lor, între care cele trei Apşe, Peri, Biserica Albă, Ocna etc. România a propus totodată o frontieră nouă, al cărei traseu începea la vest de Ticeu şi continua spre nord pe culmile dealurilor. România nu a avut câştig de cauză. Cehoslovacia a profitat de plecarea lui Brătianu, care nu voise să accepte chestiuni în detrimentul românilor. În afară de aceasta, recunoaşterea apartenenței întregului Maramureş la România ar fi uşurat culoarul de comunicare al Poloniei cu România, în condițiile în care între Polonia şi Cehoslovacia exista un diferend pentru o altă zonă, Teschen.

Consiliul Suprem a favorizat astfel Cehoslovacia, stabilind ca frontiera Maramureşului să fie fixată de-a lungul Tisei, conform tratatului din 1916.

Totuşi, traseul exact al acestei frontiere între România şi noul stat Cehoslovacia nu era consacrat printr-un tratat între cele două state. Ca urmare, guvernul Vaida-Voievod a declanşat negocieri la nivel de delegații guvernamentale. Dealtfel, Vaida-Voievod a discutat personal la Londra cu Osusky, reprezentantul Cehoslovaciei. Situația mergea în direcția favorabilă României. Ungaria continua să fie privită drept amenințătoare de vecinii ei, Polonia era în conflict cu Cehoslovacia, Iugoslavia cu Italia, evenimentele din Germania erau îngrijorătoare. Cehoslovacia era doritoare să-şi consolideze situația internă şi internațională şi mai ales ar fi avut nevoie de alianțe militare şi convenții economice favorabile cu România. Pentru aceasta, era natural să-şi negocieze

acest avantaj de frontieră obținut pe seama României. Autoritățile române au considerat că pe plan internațional conjunctura este favorabilă României, care în schimbul unor alianțe își poate recăpăta Maramureşul. Cehoslovacia, deşi avea nevoie de alianțe, în mod natural a ştiut să exploateze la maximum acest avantaj al frontierei obținut pe seama României. Inițial, linia de demarcație stabilită între cele două armate („linia Prezan") a fost recunoscută la 15 martie 1920 de delegația cehoslovacă condusă de Stefan Osuski, care tratase cu trimişii guvernului Vaida-Voievod. Însă, nu pentru prima dată şi iată că nici pentru ultima dată în istoria României, exact în momentul în care era foarte importantă stabilitatea guvernamentală, în locul premierului Vaida-Voievod a fost numit un guvern condus de generalul Alexandru Averescu. Această schimbare a fost folosită drept pretext de delegația cehoslovacă să oprească negocierile. Motivul a fost că românii nu mai au mandat să negocieze de la noul guvern. Mai mult decât atât, Cehoslovacia a adresat României o cerere oficială la 1 aprilie 1920 ca trupele române să părăsească pământul din nordul râului Tisa. Conducerea politicii externe româneşti intrase într-o eclipsă în momentul cel mai nepotrivit cu putință prin demisia guvernului Vaida-Voievod. Abia la venirea lui Take Ionescu în fruntea Ministerului de Externe avea să se reia un curs proactiv al politicii externe a României. Însă sincopa a fost dezastruoasă pentru Maramureşul din dreapta Tisei[2].

La 1 aprilie 1920 prin adrese trimise Ministerului Afacerilor Straine şi Ministerul de Război, reprezentantul Cehoslovaciei în România reînnoia în numele guvernului său cererea de evacuare de către trupele române a teritoriului din nordul Tisei. Guvernul român a executat de îndată, cu mare grabă. Cu acea ocazie, a fost pierdut pentru totdea-una Maramureşul din dreapta Tisei.

Pot să spun că a fost o formă prin care România a pierdut definitiv zona Mănăstirii Peri.

Bibliografie

Bud Tit, *Date istorice despre protopopiatele, parochiile şi mănăstirile române din Maramureş din timpurile vechi până în anul 1911*, Gherla, Tipografia Diecezană, 1911, pp. 86-87.

Dezmembrarea Maramureşului istoric: decizii politice, reacții şi consemnări în mărturii contemporane (1919-1923), publ. de ed. Cristina Țeghe, Bucureşti, 2009.

Iorga Nicolae, *Sate şi preoți din Ardeal*, Bucureşti, Institutul de Arte Grafice „Carol Göbl", 1902.

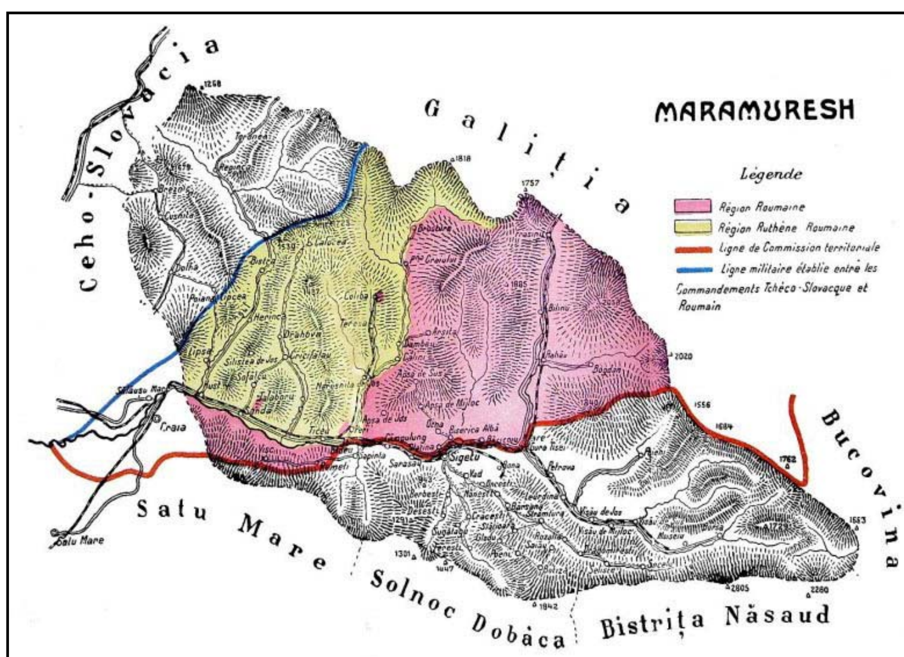
Istoria Românilor, România Întregită (1918-1940), vol. VIII, ediția I, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 2003.

Iuga Nicolae, *Elemente de civilizație medievală românească în bazinul Tisei superioare,* în „Studii de Știință şi Cultură", Arad, nr. 3 (14)/2008; „Paradigme", Baia Mare, 1, nr. 1, martie 2009, pp. 15-20.

Iuga Nicolae, *Începuturile scrisului în limba română şi statutul Mănăstirii Peri din Maramureş, sec. Al XIV-lea*, în „Acta Musei Maramorosiensis", IX, 2013, pp. 168-178.

[2] Cf. V. V. Tilea, *Acțiunea diplomatică a României. Nov. 1919 - Mart. 1920,* Tipografia Poporului, Sibiu, 1925, pp. 150-154.

Maior Liviu, *Alexandru Vaida-Voevod între Belvedere şi Versailles. Însemnări, memorii, scrisori.*, Cluj Napoca, 1993, p. 81.
Păcurariu Mircea, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, Bucureşti, Editura IBMBOR, 1980.
Tilea V.V., *Acţiunea diplomatică a României. Nov.1919-Mart.1920,* Sibiu, Tipografia Poporului, 1925, pp. 150-154.

PRIMUL RĂZBOI MONDIAL ŞI REÎNTREGIREA NEAMULUI ÎN VIZIUNEA LUI PAVEL ȚUGUI

Tudor Nedelcea

Abordarea Primului Război Mondial care a dus, în cazul nostru, la reîntregirea firească a României a captivat numeroşi scriitori, istorici, memorialişti, artişti de toate felurile, astfel încât suntem în posesia unei bibliografii vaste şi pertinente, în care contribuțiile de la un autor la altul, de la o epocă la alta, sunt esențiale şi necesare.

În acest periplu bibliografic se înscrie şi cartea lui Pavel Țugui, *Primul Război Mondial şi reîntregirea României. Năzuințe, idei, fapte...,* apărută în prestigioasa Editura a Academiei Române, în 2014 (redactor: Magdalena Bedrosian). Autorul cărții este el însuşi o mare personalitate literară contemporană, cu un destin politic benefic pentru cultura națională, împlinind, la 1 noiembrie 2021, un veac de existență.

S-a născut în localitatea bucovineană Vicovul de Jos, în familia unor gospodari, în satul natal urmând şcoala primară şi gimnazială. În iarna 1941/1942 este arestat pentru că a dat alimente şi haine unor nevoiaşi evrei din Cernăuți şi, apoi, trimis pe front. În 1945 se înscrie în Frontul Plugarilor, începutul unei cariere politice sinuoase, apoi în P.M.R. Absolvă liceul „E. Hurmuzaki" şi frecventează, doar cinci semestre, Facultatea de Drept din Iaşi, fiind numit, în februarie 1946, secretar al Comitetului Județean Rădăuți al P.M.R. În 1949, toamna, Al. Rosetti şi M. Ralea îl încadrează asistent suplinitor la Facultatea de Filosofie din Bucureşti, iar din 1951 este numit şef al Sectorului de Literatură şi Artă din cadrul Secției de Propagandă şi Agitație a P.M.R., secție condusă de Leonte Răutu, cu care va avea conflicte dure pe teme naționaliste. În 1953 este adjunctul Constanței Crăciun la Secția de Literatură şi Artă a C.C. al P.M.R., apoi şef al Secției de Ştiință şi Cultură (1955-1960), destituit, anchetat politic şi exclus din partid (în decembrie 1960) pentru *„legături clandestine cu colegi foşti legionari"* (Marieta Sadova, P.P. Panaitescu, Radu Gyr etc.), acuzație nedovedită. Al. Piru îi propune (cu acceptul lui Ilie Murgulescu, Iorgu Iordan, Boris Cazacu, St. Bălan), în 1966, un post de lector suplimentar la tânăra universitate craioveană, unde-şi va susține doctoratul, urcând toate treptele carierei universitare. Dosarul său pentru postul de conferențiar universitar este respins de Comisia națională prezidată de Elena Ceauşescu, dar, în urma unui memoriu la şeful statului, primeşte avizul. Toate aceste dovezi/documente se regăsesc în cartea lui Vasile Țugui, *Ecouri din obsedantul deceniu. Pavel Țugui anchetat politic şi urmărit de securitate* (Bucureşti, Fundația Națională pentru Ştiință şi Artă, 2018). În 1984 este forțat să se pensioneze, funcționând ulterior, la sugestia lui Eugen Simion, ca cercetător ştiințific la Institutul de Istorie şi Critică Literară „G. Călinescu" al Academiei Române. Se stinge din viață în noaptea de 16 septembrie 2021, cu o lună şi ceva înainte de împlinirea centenarului.

Cu funcții politice înalte, într-un timp anistoric (perioada stalinistă), Pavel Țugui a adus servicii onorante culturii române şi identității naționale: apără marii scriitori sau artişti români excluşi din viața publică (Tudor Arghezi, Blaga, Călinescu, G. Enescu, Ciprian Porumbescu, C. Brâncuşi, G. Georgescu, Tudor Vianu, Al. Piru, Marin Preda, Goga, Aron Cotruş, Voronca, N.M. Condeescu, Zaharia Stanca, Sorbul, Petru Comarnescu, N. Iorga, Duiuliu Zamfirescu, T. Simenschy, Baconscky, N. Manolescu, Tristan Tzara, Dan Botta, Eugen Simion etc.), face demersuri oficiale (nereuşite) pentru reprimirea în Academia Română a unor personalități (D. Gusti, C. Rădulescu-Motru, L. Blaga etc.).

Pavel Țugui este autorul unor valoroase cărți: *Cazul Blaga*, 1983; *Eminescu-Creangă. Documente biografice inedite*, 1996; *Amurgul demiurgilor: Arghezi, Blaga, Călinescu*, 1998; *Arghezi necunoscut*, 1998; *Istoria şi limba română în vremea lui Gheorghiu-Dej*, 1999; *Dosarul Brâncuşi*, 2001; *Tinerețea lui Petru Dumitriu*, 2001; *Bucovina, Istorie şi cultură*, 2002; *File de istorie culturală*, 2009*; Scriitori şi compozitori în luptă cu cenzura comunistă*, 2006; *Despre lumea cultural-artistică în România sec. al XX-lea*, vol. 1-3, 2010, 2012, 2014, ediție de Vasile Țugui; *Primul război mondial şi retragerea României*, 2014 etc. sau al edițiilor din I.G. Sbiera, Gr. Grandea, Alice Călugăru, A.E. Baconsky, D. Ciurezu, Blaga, Călinescu etc.

A fost onorat cu diverse distincții şi diplome, ultima fiindu-i acordată de Uniunea Ziariştilor Profesionişti din România, Medalia „Eminescu, jurnalistul”, la 28 iunie 2021, cu ocazia Zilei Ziaristului român, la împlinirea unui veac de la naştere, dar şi pentru contribuțiile sale în domeniul eminescologiei.

Patriot în marginile adevărului, ca să-i folosim sintagma lui Eminescu, Pavel Țugui, ca un adevărat cărturar bucovinean, s-a aplecat şi asupra acestui eveniment major în istoria bimilenară a poporului român, *„Unirea cea Mare de la 1 Decembrie 1918, unirea în hotarele lor istorice”*, cu *„respectarea adevărului istoric şi comunicarea lui obiectivă*”, principiu enunțat de autor şi urmat pas cu pas. Până la Reîntregirea țării, el urmăreşte destinul tragic al românilor, care-şi are sorgintea în secolele IX şi X, când *„leagănul genezei poporului român a trecut sub stăpânirea Regatului Ungariei”*, ortodoxia şi populația majoritar românească a Ardealului *(„denumire adoptată de cercetătorii maghiari!”*) salvează *„locuitorii băstinaşi de la asimilare/maghiarizare, aceştia supraviețuind ca majoritari până azi”*. Criticând rapturile istorice, cu precădere cel comis de Rusia țaristă în 1812, autorul foloseşte chiar citate din Engels (Basarabia-i românească, *„aici nici vorbă nu poate fi de unirea unor neamuri înrudite, risipite, care poartă toate numele de ruşi, aici avem de a face pur şi simplu cu o cucerire prin forță a unor teritorii străine, pur şi simplu ca un jaf”*) şi Marx (*„Turcia nu putea ceda ceea ce nu-i aparținea, pentru că Poarta otomană n-a fost niciodată suverană asupra țărilor române”*).

Regretatul Nicolae Dabija a uzitat şi el de citate numeroase din Marx şi Engels despre raptul rusesc spre a le dovedi urmaşilor marxişti contemporani basarabeni (în special lui Voronin) că Basarabia e românească, locuitorii vorbesc limba română şi nu limba moldovenească, cea inventată de *„lingvistul”* Stalin, adevăr la care aderă şi ideologul rus contemporan, Dughin.

După prezentarea primei uniri a lui Mihai Viteazul, a Unirii Moldovei cu Țara Românească din 1859, a Războiului de Neatârnare din 1877 (care a dus la crearea statului independent), etape importante în realizarea Marii Uniri de la 1 Decembrie 1918, Pavel Țugui se oprește cu precădere asupra Primului Război Mondial, menționând interesele naționale ale României în contextul politic și istoric al acelei epoci controversate și complicate, jocul de interese al imperiilor vecine muribunde sau al marilor puteri. *„Analiza demersurilor diplomatice ale Puterilor Centrale și ale celor grupate în Antanta arată că presiunile și promisiunile făcute, cu scopul de a scoate România din neutralitate, pun în lumină adevăratele interese ale beligeranților în raport cu țara noastră. România avea diferende teritoriale istorice cu state din ambele tabere, dar, conform promisiunilor, rezolvarea acestora urma să fie aprobată de învingători numai pe seama învinșilor”*, remarcă cu acuitate autorul.

Ceea ce subliniază Pavel Țugui în mod evident și prea puțin comentat până acum este poziția socialiștilor români vis à vis de mișcarea unionistă românească. Sub pretextul unei atitudini antirăzboinice radicale, socialiștii români, afiliați alianțelor internaționale, se situau împotriva *„dreptului națiunilor la autodeterminare”* (cum cere însuși Lenin în 1916, revizuindu-și ulterior poziția), *„și crearea statelor independente Serbia, Muntenegru, România”*.

Pentru ieșirea din neutralitate a României, politicienii români au căutat soluția optimă pentru rezolvarea unității naționale, chiar dacă se încălca crezul politic al Regelui Carol I de alianță cu Austro-Ungaria și Germania, conform Tratatului secret din 1883, reînnoit în 1913. Ieșirea din neutralitate și alăturarea României Antantei se datorează în cea mai mare parte Reginei Maria, rolul ei în recunoașterea internațională a Unirii de la 1 Decembrie 1918 fiind covârșitor. Din aceste considerente, credem că ar fi cazul ca Regina Maria să fie pretutindeni așezată în busturi, statui etc., alături de Regele Ferdinand.

Pavel Țugui republică *„Tratatul de alianță dintre România, Rusia, Franța, Anglia și Italia”*, încheiat la 4/17 august 1916 la București și comentează „Convenția militară” secretă care însoțea acest tratat. Convenția *„conținea o clauză extrem de importantă cerută insistent de guvernul de la București, care este trecută cu vederea de unii istorici români și străini: România urma să declare război și să atace numai Austro-Ungaria”*, la 15/28 august 1916.

Tratatul de Alianță conținea prevederi obligatorii pentru România (*„să nu încheie pace cu Puterle Centrale”*; Rusia, Franța, Marea Britanie și Italia se angajează ferm ca la încheierea păcii, revendicările teritoriale ale României *„să fie satisfăcute integral”*; României i se garantează *„aceleași drepturi de cobeligeranță, la masa tratativelor de pace, ca și aliaților săi”*). Surprinzător pentru Pavel Țugui este faptul că în perioada 1920-1990 *„textul integral al documentului nu a fost publicat, iar în unele manuale de Istoria României nici nu este citat”*, el având o importantă cardinală ca *„document de drept internațional în temeiul căruia a fost realizată și recunoscută de celelalte state Marea Unire de la sfârșitul anului 1918”*.

Pe lângă unele date și evenimente cunoscute din perioada 1916-1918, Pavel Țugui reamintește și altele, tot importante la începutul anului 1917: înființarea Comitetului

Național al Românilor emigranți din Austro-Ungaria, format din 12 persoane (L. Lucaciu, Oct. Goga, I. Nistor), care publică declarația de război contra monarhiei austro-maghiare, organizarea de unități militare în Rusia, formate din voluntari şi prizonieri români, care depun jurământ României (circa 30.000 oameni), noul regim politic din Rusia instaurat de Lenin şi dreptul popoarelor de autodeterminare. Comitetului Național al Românilor din Transilvania şi Bucovina, organizat de Ioan Cantacuzino ca for instituțional, reacționează, la 30 aprilie 1918, la semnarea Tratatului preliminar de la Buftea şi proclamă unirea cu România a teritorilor româneşti din Imperiul austro-ungar.

În privința Unirii Basarabiei cu România de la 27 martie 1918, autorul aduce completări sau sublinieri necesare: *„Sovietele n-au condamnat, în aprilie 1918 şi în lunile următoare, Unirea Basarabiei cu România"*, Basarabia rămânând un *„diferend politico-teritorial între România şi Rusia sovietică"*, unii intelectuali basarabeni (C. Stere, Pan Halippa) fiind antiliberali şi anti-Antantă.

Opinia lui Pavel Țugui este că nu s-a ținut cont de alianțele politice şi militare ale României cu Rusia țaristă/sovietică, întrucât *„sistemul de alianțe impunea ca mai întâi să fie cerută guvernului de la Petrograd recunoaşterea puterii statale depline a Sfatului Țării asupra teritoriului basarabean"*.

Autorul comentează contextul şi mai ales activitatea unor lideri politici sau mari intelectuali români din toate provinciile româneşti care a condus la consfințirea celui de-al doilea *„eveniment crucial, după Unirea Principatelor din 1859, Unirea Transilvaniei şi Banatului, leagănul genezei poporului român, care aproape opt secole a cunoscut diferite stăpâniri străine, înfăptuindu-se România Mare între hotarele ei istorice"*, unire făcută prin voința populară şi nu prin vreo intervenție a trupelor din Vechiul Regat.

Odată înfăptuită Unirea cea Mare, Pavel Țugui urmăreşte culisele Conferinței de Pace de la Paris (1919), mersul armatei române după 1918 în Transilvania până la Budapesta (conform instrucțiunilor Consiliului Militar Interaliat), problema minorităților naționale din noile teritorii, activitatea Consiliului dirigent din Transilvania şi Banat, apoi Tratatul de la Trianon care *„nu conține nicio aluzie la principiul «autonomiei teritorial-administrative» sau «autonomie» pe criterii etnice, termenul autonomie lipsind cu desăvârşire din textele Tratatelor de Pace încheiate în anii 1919-1920 la Paris"*.

În volumul *Primul Război Mondial şi Reîntregirea României. Năzuințe, idei, fapte...*, Pavel Țugui aduce un pios omagiu politicienilor români cu clarviziune şi cu un puternic simțământ patriotic (I.G. Duca, Iuliu Maniu, Vintilă Brătianu, N. Iorga, Al. Vaida-Voevod, Gh. Tătărescu, C. Coandă etc.), al intelectualilor din Liga contra revizuirii tratatelor, constituită în ianuarie 1931 la Bucureşti, menită *„de a lumina opinia publică asupra pericolelor ce le prezintă propaganda revizionistă pentru ideea de pace"* (Ioan I. Cantacuzino, I.I.C. Brătianu, R. Boilă, Al. Brătescu-Voineşti, D. Caracostea, C. Dimitriu, D. Danielopol, Mircea Djuvara, Dem. Dobrescu, Gr. Gafencu, O. Goga, V. Goldiş, D. Gusti, I. Inculeț, Nae Ionescu, Al. Lapedatu, P.P. Negulescu, I. Nistor, I. Pillat, Stelian Popescu, I. Petrovici, M. Ralea, Pamfil Şeicaru, G. Țițeica etc.), îşi exprimă dezamăgirea şi dezaprobarea pentru decizia lui Carol al II-lea de a-l înlătura din funcția de ministru de Externe, la 29 august 1936, pe marele Nicolae Titulescu.

Într-un „Post-Scriptum”, Pavel Țugui ne dezvăluie o parte din culisele regimului comunist din România instalat de Stalin cu ajutorul tancurilor şi a cozilor de topor din Țară, autorul ocupând o funcție importantă în structurile partinice superioare (Şeful Secției de Ştiință şi Cultură a C.C. al P.M.R.). Astfel, aflăm despre activitatea *„ştiințifică”* a istoricului M. Roller privind istoria națională din manuale şi cursuri universitare şi destituirea sa în 1960 pentru *„orientare naționalistă”* şi pentru încercarea de modificare *„în sensul ideologiei burghezo-moşiereşti”* privind participarea României la Primul Război Mondial, în *„războiul imperialist alături de Franța şi Anglia”*.

În acelaşi „P.S.”, Pavel Țugui îl citează pe Mircea Vulcănescu care a întocmit un tabel al *„generației sacrificate”*, luptătoare pentru înfăptuirea Reîntregirii Țării, devenind *„supraviețuitori ai războiului”* (Nae Ionescu, Goga, Blaga, Crainic, Şeicaru, Cezar Petrescu, Bucuță, Tudor Vianu, V.I. Popa, I.M. Sadoveanu, Ralea, Camil Petrescu etc.). La aceste nume celebre, Pavel Țugui alătură şi pe Dan Barbilian, D. Botez, D. Ciurezu, N.M. Condeescu, Victor Eftimiu, O. Ghibu, Al. Kirițescu, E. Lovinescu, A. Maniu, Gib Mihăescu, I. Minulescu, D. Murăraşu, Perpessicius, I. Pillat, Al. Rosetti, N. Stahl, G. Topârceanu, Ionel Teodoreanu, Urmuz, V. Voiculescu, V. Madgearu, Petre Andrei, D. Bagdasar, N. Hulubei, I. Jalea, Sorbul, N. Papadat-Bengescu, G. Enescu etc.).

Au fost oameni clarvăzători, care, alături de soldați şi ofițeri, au făurit istoria României reîntregiste, creatori de valori şi de fapte de eroism, ei fiind, după expresia lui Mircea Eliade, *„aleşii prin care o istorie creşte, prin care țara merge mai departe sau decade până la neființă”*.

Cartea lui Pavel Țugui este, înainte de toate, un pios omagiu adus *„soldaților şi ofițerilor din toate provinciile româneşti şi ale milioanelor de camarazi din Franța, Anglia, Rusia (până în decembrie 1917) şi Italia (începând din vara lui 1915)”*, faptelor de arme ale acestora de un eroism legendar.

Omul care la 1 noiembrie 2021 ar fi împlinit venerabila vârstă de 100 de ani, Pavel Țugui, este aproape contemporan cu aceste evenimente, domnia sa meritând un cuvânt de laudă pentru tot ce a făcut, uneori în condiții vitrege, pentru cultura şi istoria națională.

P.S. *À propos de statuia lui Brukenthal, căruia Raluca Turcan i-a urat „La mulți ani!” (s-au iscat discuții privind locația amplasării acestui monument): mândra noastră capitală europeană, Bucureşti, nu are o statuie a lui Ştefan cel Mare şi Sfânt! Nu avea nici Cuza Vodă până la guvernarea Adrian Năstase, când ministrul Culturii, acad. Răzvan Theodorescu, a dezvelit bustul în oraşul domniei sale, în Dealul Mitropoliei. Avem, în schimb, bustul prințului Ranieri (cel care patronează un festival mondial de circ). Propunerea noastră de a se dezveli la Bucureşti un bust alegoric Papa Ioan Paul al II-lea – Teoctist (ca dovadă că începutul unificării creştinismului a început la Bucureşti, cel puțin declarativ) n-a avut nicio şansă. Curat româneşte!*

VASILE ŞOIMARU ŞI ROMÂNII DIN JURUL ROMÂNIEI

Eugen Petrescu

Aşa cum arată izvoarele istorice, aria de formare şi vieţuire a neamului românesc este centrul şi estul Europei, spaţiul locuit de vorbitorii de limbă română depăşind cu mult cadrul României actuale. Pentru documentare trebuie văzute hotarele Daciei Mari în vremea lui Burebista, teritoriul formării poporului român, popor ce are ca fundament marele grup etnic trac (cel mai numeros după ce al inzilor), cu cele două ramuri ale sale: cea nordică (din stânga Dunării) şi cea sudică (din dreapta Dunării), care ocupau un teritoriu imens, cu întindere „de la Marea Egee şi vestul Asiei Mici până în mlaştinile Pripetului (Belarus) şi de la cadrilaterul Boemiei (Cehia) până dincolo de Nistru. Dacă şi pe cimmerieni îi considerăm traci, lucru ce pare destul de plauzibil, atunci limita lor estică trebuie întinsă dincolo de Marea Azov, astfel încât suprafaţa locuită de traci cuprindea şi tot ţărmul nordic al Mării Negre” (http://dacianoastra.ro/tracii/).

Dar, „cei mai însemnaţi dintre toate neamurile tracice au fost dacii sau geţii. Despre ei vorbesc izvoarele cu cea mai mare admiraţie. Dacii, la fel ca ceilalţi traci, erau împărţiţi în mai multe triburi, acestea locuind între Tisa, Dunăre, Marea Neagră, Nistru, trecând în unele zone peste aceste hotare. La sudul Dunării se întindeau până în munţii Balcani, mai ales la est, în partea dinspre mare. Spre răsărit treceau Nistrul, înaintând până spre Bug, iar la apus, ajunseseră până la Dunărea panonică” (Ibidem).

Aşadar, că ni se spune valahi, vlahi etc. – nume dat în Evul Mediu de către alte popoare românilor din stânga şi din dreapta Dunării, (https://dexonline.ro/definitie/valah) suntem totuna, adică români, urmaşi ai străromânilor rezultaţi din simbioza traco-geto-dacă şi romană, dar nu intrăm în detalii de natură etnografică. Însă, fiind în pragul unui alt moment aniversar (după cele din 1916, 1917, 1918, 1919, 1920) – *Centenarul Încoronării Suveranilor României Mari (1922-2022)* – ce vine să întregească epopeea Marelui Război (1916-1919) şi a Marii Uniri a Românilor de la 1 Decembrie 1918, vom face câteva scurte referiri la neîmplinirile privitoare la unitatea noastră, ca neam, ca popor şi la pierderile teritoriale suferite de România Mare, în 1940 şi 1944.

Din motive binecunoscute de istorici nu toţi românii sărbătoresc evenimentul. În primul rând pentru că anul 1918 nu a însemnat, aşa cum greşit se mai spune, unirea tuturor românilor într-un singur stat. Mulţi dintre fraţii noştri de sânge, limbă şi credinţă, chiar dacă şi-au dorit şi au cerut insistent unirea cu Ţara au rămas pe dinafară, aceştia nefiind cuprinşi în România Mare, provinciile istorice româneşti fiind ciuntite prin tratatele de pace ale timpului, prin înţelegeri obscure sau pur şi simplu abandonate pentru a satisface poftele unor vecini hrăpăreţi, veniţi de aiurea şi aşezaţi în vasta vatră românească în vremea marilor invazii, dar şi mai târziu; vorbim despre românii dintre Bug şi Nistru, din Maramureşul de Nord sau Maramureşul istoric, Pocuţia şi Galiţia (Ucraina),

cei din vestul Crişanei şi din Banatul aşa-zis unguresc (Ungaria), din Voivodina (din care face parte şi Banatul de Vest sau Banatul aşa-zis sârbesc), Valea Moravei şi Valea Timocului (Serbia), Valea Timocului – regiunea Vidin –, Vraţa şi Plevna (Bulgaria). Aceasta este România reală. Aşadar, suveranii României Mari nu au fost şi suveranii acestor fraţi ai noştri trăitori în jurul României, într-o masă compactă, ei nefiind cuprinşi la 1918, cum spuneam, în România Mare. Acestora li se adaugă numeroasele comunităţi balcanice româneşti (aromâni, meglenoromâni, istroromâni), ramuri ale latinităţii răsăritene care descind, ca şi dacoromânii nord şi sud dunăreni, din străromâni/protoromâni. Este vorba despre acele comunităţi româneşti trăitoare astăzi în Bulgaria, Grecia, Albania, Macedonia, Kosovo, Serbia, Muntenegru, Croaţia, Bosnia şi Herţegovina, nevoite să-şi părăsească de-a lungul timpului mare parte din pământurile străbune, să se concentreze în zone retrase, formând adevărate insule în marea masă a populaţiilor ce le-au invadat, pentru a-şi putea păstra identitatea, devenind în timp minoritare pe pământul lor, recunoscute sau nerecunoscute ca minoritate etnică. Trăind astfel, în grupuri izolate, fără un culoar de legătură cu grosul poporului de la nord de Dunăre, pentru aceştia unirea cu Regatul Român ar fi fost un ideal greu de realizat, chiar imposibil.

În al doilea rând, pentru că din România Mare, în urma Tratatului de la Craiova din 7 septembrie 1940, semnat de România şi Bulgaria, ca urmare a deciziei luată de Hitler la 15 iunie 1940, Dobrogea de Sud (Cadrilaterul, format din judeţele Durostor şi Caliacra) a fost cedată Bulgariei, iar în urma Pactului Ribbentrop-Molotov (alianţă criminală cunoscută şi ca Pactul Hitler-Stalin), au fost smulse din trupul ţării, ocupate şi anexate, la prima invazie sovietică din 1940, Basarabia, Bucovina de Nord şi Ţinutul Herţa, care, revenite prin luptă în hotarele României în 1941, au fost reocupate de sovietici în 1944, la a doua invazie, Basarabia istorică (Bugeacul), Bucovina de Nord şi Ţinutul Herţa fiind cedate Ucrainei şi stăpânite nedrept de aceasta, iar restul teritoriului dintre Prut şi Nistru, la care se adaugă Transnistria, formează astăzi Republica Moldova.

În al treilea rând, pentru că românii deportaţi în afara spaţiului lor istoric, în timpul ocupaţiei austro-ungare, ruseşti şi sovietice, sunt integraţi şi ataşaţi spaţiului în care au fost nevoiţi să trăiască fără voia lor. Pentru această categorie statul român neavând dreptul să ridice pretenţii teritoriale, dar are obligaţia, aşa cum o are şi faţă de românii din provinciile istorice ocupate de alţii prin tratate sau prin forţa armelor, de a cere statelor în care aceştia trăiesc respectarea legislaţiei internaţionale privitoare la minorităţile naţionale şi la drepturile omului.

Faţă de românii din teritoriile menţionate mai sus, necuprinse în România Mare la 1918, ceilalţi români – basarabeni, bucovineni, herţeni, dobrogeni (din Cadrilater, atât cât or mai fi) –, au trăit sub steagul regalităţii române, iar această frumoasă pagină de istorie poate fi şi pentru ei un prilej de aducere aminte şi de sărbătoare, la nivel de stat, cum ar fi Republica Moldova, sau la nivel de localităţi pentru comunităţile din Basarabia istorică (Bugeac), Bucovina de Nord, Ţinutul Herţa şi Cadrilater. De asemenea, pentru toţi românii din jurul României, care trăiesc încă pe mari întinderi de pământuri străvechi, româneşti, momentul acesta ar putea fi, ca atâtea alte momente importante din istoria noastră, multe din nefericire ratate, unul de renaştere a sentimentului apartenenţei la neamul românesc, popor ciuntit din toate părţile, supus deportării la

mari distanțe şi înlocuit cu alte seminții, asimilat cu forța prin interzicerea limbii materne şi a învățământului în limba maternă, prin schimbarea ori schilodirea numelor, prin nerecunoaşterea originii, a apartenenței lor la acesta ş.a.

*

*   *

În urmă cu câțiva ani am avut ocazia să intru în posesia unui volum intitulat *Românii din jurul României în imagini*. Este un album-monografic realizat de Vasile Şoimaru, patriot român basarabean, publicat în 2008 la Editura Prometeu din Chişinău. Este o lucrare rezultată în urma a cinci ani de peregrinări şi a 100.000 de km parcurşi de autor, în acest timp, prin imensul spațiu locuit de români: la nord şi la sud de Dunăre şi în alte ținuturi din nordul, sudul şi vestul european, dar şi spre „estul românimii, până dincolo de Nipru, Don şi chiar râul Kuban din Caucazul de Nord” (V. Şoimaru, p. 7). „Şi toate (spune autorul -n.n.) au pornit de la o simplă curiozitate, transformată, cu timpul, într-o mare pasiune şi fascinație pentru impresionanta extindere, istorică şi culturală, a etniei româneşti pe meridianele şi paralelele bătrânului continent european” (*Ibidem*).

După acest lung „pelerinaj prin românime”, un ziarist l-a întrebat: „«Ce țară ați mai dori să vedeți Dvs., care ați văzut atâtea țări?». Răspunsul dat de V. Şoimaru i-a mirat pe mulți: «România Mare». Între timp, intervievatul nu a putut vedea această țară de vis. În schimb, a imaginat, a re-făcut o Românie Mare – ba poate şi mai mult!... – între copertele unei cărți...” (Vlad Pohilă, p. 5).

Da, o carte apreciată, care cuprinde în cele 272 pagini „un întreg univers românesc”, pus în valoare prin cele „circa 850 de imagini”, selectate de autor împreună cu pictorul Simion Zamşa, designerul cărții, din zecile de mii de imagini culese de-a lungul celor cinci ani de drumeții prin românime.

Pe coperta I este proiectată sugestiv *Coloana fără de sfârşit* sau *Coloana infinitului* (opera olteanului Constantin Brâncuşi), care se înalță din mijlocul românilor, străbate trupul României Mari înălțându-se spre cer, ca semn al veşniciei, al nemuririi poporului român. Coloana este proiectată pe o ilustrație-foto realizată probabil la Chişinău cu prilejul unei manifestații unioniste, pe numeroasele pancarte purtate de participanți, alături de drapele tricolore, distingându-se lozinci precum: *Nu rusificării!*, *Jos dictatura!*, *Grea e viața-n străinie,/ Ne vrem acasă dulce Românie!* ş.a. Cele două ilustrații-foto fac parte din ultimul capitol al lucrării, intitulat *Viitorul românesc din jurul României*, cu care, dealtfel, se şi încheie atât capitolul cât şi lucrarea. Acolo, la pagina 269, alături de Coloana infinită – ultima ilustrație, este publicat versul/mesaj: „Veni-va, totuşi,/ Aşteptata clipă/ Pentru o horă mare/ A neamului unit/ Lângă Coloana fără de sfârşit!...” Apoi, pe coperta IV sunt proiectate două foto-ilustrații: harta României Mari şi o scenă de luptă (un basorelief) de pe Columna lui Traian, iar pe copertele II şi III şi pagina de gardă este proiectată o hartă ce scoate în evidență teritoriile locuite de români pe continentul european.

Pe alte două pagini, situate înaintea paginii de titlu, volumul are o dedicație din partea autorului, care spune: „Dedic această lucrare memoriei regretatului profesor şi prieten Paul Bran, cel care, prin propriul exemplu mi-a demonstrat că re-întregirea este nu numai necesară pentru supraviețuirea noastră ca etnie, dar şi posibilă!”

Apoi, pe pagina următoare întâlnim iarăşi o imagine sugestivă, căreia i se pot da mai multe interpretări. Secvența foto ilustrează o dimineață geroasă de iarnă, cu un strat subțire de zăpadă înghețată ce străluceşte sub razele firave ale soarelui; în plan îndepărtat o lizieră de pădure, rară, iar în plan apropiat o poiană împrejmuită cu gard de lemn, cu o spărtură largă în el. Din gard se ridică un copac bătrân, dar cu ramuri tinere, crescute în locul celor bătrâne, tăiate cu ani în urmă. Partea nevăzută de soare formează un con de umbră, fenomen ce dispare pe măsură ce astrul se ridică pe cer. Aşadar..., umbra dispare, copacul rămâne!

Copacul este neamul românesc, iar umbra este întunericul în care a fost ținut de imperiile şi regimurile dispărute odată cu primenirea firească a umanității. Ca şi noi, Vasile Şoimaru mai aşteaptă, încă, momentul în care soarele va birui definitiv întunericul, zorii zilei în care românii basarabeni şi bucovineni vor reveni la Țara-mamă.

Lucrarea începe cu un cuvânt realizat de un alt român-basarabean, cunoscutul şi apreciatul scriitor, publicist şi traducător Vlad Pohilă, intitulat *Un pelerin prin românime (În loc de prefață)* (pp. 5-6), urmat de informațiile autorului privind realizarea acesteia, publicate într-un studiu introductiv sub titlul *Călătorii în jurul României: o sută de mii de kilometri în cinci ani de zile* (în afara explicațiilor de la foto-ilustrații, singurele texte conținute de lucrare), titlu însoțit de următorul motto: „[...] Românii nu sunt nicăieri coloniști, venituri, oamenii nimănui, ci, pretutindenea unde locuiesc sunt autohtoni, populație nepomenit de veche, mai veche decât toți conlocuitorii lor” (Mihai Eminescu) (pp. 7-13). Urmează călătoria foto-documentară în spațiul românesc nord-dunărean, sud-dunărean, pruto-nistrean, transnistrean ş.a.m.d., structurată pe paisprezece capitole: I. *Maramureşul istoric* (pp. 14-29); II. *Nordul Bucovinei şi al Basarabiei şi Ținutul Herța* (Ucraina) (pp. 30-87); III. *Republica Moldova* (pp. 88-113); IV. *Basarabia istorică* (pp. 114-127); V. *Moldovenii din Transnistria, de la est de Bug şi din Caucazul de Nord* (Ucraina, Rusia) (pp. 128-157); VI. *Urme româneşti la Istanbul* (Constantinopol) (pp. 158-161); VII. *Cadrilaterul, Valea Timocului, alte insulițe româneşti din Bulgaria* (pp. 162-179); VIII. *Valea Timocului, Sudul Banatului şi alte urme româneşti din Serbia* (pp. 180-197); IX. *Banatul unguresc şi Ținutul Debrețin* (pp. 198-201); X. *Aromânii din Grecia, Macedonia ex-iugoslavă şi Albania* (pp. 202-219); XI. *Istro-românii din Croația şi friulanii din Nordul Italiei* (pp. 220-229); XII. *Vestigii valahe în Cehia şi Slovacia* (pp. 230-243); XIII. *Urmele bolohovenilor în Polonia şi în Podolia* (Ucraina) (pp. 244-261); XIV. *Viitorul românesc din jurul României* (pp. 262-270). În încheiere autorul vine cu o *Bibliografie selectivă* (p. 270), care evidențiază 22 de surse folosite pentru documentare (15 volume cu autori de prestigiu precum Mihai Eminescu, Nicolae Iorga, Teodor Burada, Anton Rațiu, Anton Golopenția, Vlad Bejan, Kahl Thede, Marian Popescu-Spinei, Mircea Dogaru, Nicolae Cipurici (nume redactat greşit, corect este Chipirici), Ioan Caragiani, Emil Țîrcomnicu, Paul Mihail (autori), 4 volume ce poartă semnătura Ion Gherman, Florin Rotaru şi Iaroslav Mironenco, ca redactori, coordonatori, alcătuitori sau îngrijitori, şi 3 studii despre românii din afara României, autorul acestora fiind Vasile Şoimaru.

Pentru cei ce nu au posibilitatea să răsfoiască lucrarea, redăm parțial studiul introductiv realizat de autor, în care acesta descrie periplul său prin românime, constatările făcute şi motivele ce l-au determinat publicarea acesteia:

„Am luat-o mai întâi spre Bucovina, mai exact spre nordul ei. Doream să găsesc – nu numai pe hartă, dar şi în realitate – «Polul Nord» al Moldovei istorice şi al României Mari. Aceasta, după ce aveam deja «negativul», cu extrema estică a lor – Bugazul basarabean, podul peste limanul Nistrului, la Bugaz, pe care l-au numit mai târziu, sovieticii, Zatoka. În acel an, vara lui 2002, nu am putut «explora» acest «Pol Nord» al nostru. Abia după ce am învăţat a naviga mai bine prin internet, consultând harta Terrei, văzută din satelit, de la altitudine cosmică, am putut descoperi cu o precizie maximă unde se află acest punct. L-am găsit, după ce am purces din nou la drum ca să ajung acolo «pe viu» – în satul Babin, fostul judeţ Cernăuţi, pe malul Nistrului, în locul unde Nistrul intra pe teritoriul Moldovei istorice. Mai departe, aşteptam clipa când voi porni spre «Polul Sud», care se află în localitatea Ecrene (Kranevo) de pe malul Mării Negre, între Balcicul dobrogean şi Varna bulgărească, în «Valea fără Iarnă» a Cadrilaterului din România Mare. Această nouă minune s-a întâmplat în vara anului 2004. Şi abia peste doi ani de zile, în vara lui 2006, drumurile mele au ajuns la Beba Veche – cel mai vestic punct de pe harta României, unicul din cele patru puncte extreme care a supravieţuit pe harta Ţării, aflându-se şi azi în judeţul Timiş. Tot în acel an am ajuns şi pe vârful Lăcăuţi, din munţii Vrancea, a cărui înălţime o exprimă o magică cifră – un «unu» urmat de trei de «şapte»: 1.777 metri. Am ţinut să ajung şi aici, atras de altă magie: pe Lăcăuţi se află centrul sentimental al României, locul unde se «întâlnesc» cele trei mari provincii istorice româneşti: Moldova, Transilania şi Muntenia. Ajuns acolo, am şi scandat: «Trăiască, trăiască, trăiască/ Moldova, Ardealul şi Ţara Românească!», împreună cu prietenul şi camaradul meu din acea drumeţie, Lazăr Dalica, şeful bibliotecii dintr-o localitate foarte cunoscută a Vrancei – satul Nereju.

Ce am căutat eu în aceste locuri? – mă întreb. Pentru că doream foarte mult să fac, pe o hartă a României interbelice, un montaj fotografic cu cele patru extreme geografice şi cu centrul ei sentimental.

Încă era departe finisarea acestui proiect al meu, când dna prof. dr. Sanda Golopeniţa de la Brown University (Providence, SUA) m-a rugat să trec... Bugul, pentru a-i pune la dispoziţie nişte imagini ale satelor locuite de moldoveni istorici, localităţi studiate de tatăl ei, Anton Golopenţia, în fruntea unei echipe de cercetători de la Institutul Central de Statistică din Bucureşti, în timpul celui de al Doilea Război Mondial. Dânsa pregătea o amplă operă, soldată cu apariţia, în 2006, a două volume masive (peste 1.500 pagini!), intitulate: *Românii de la Est de Bug*. De la acea primă trecere a Bugului, am repetat escapadele spre Estul românimii, până dincolo de Nipru, Don şi chiar râul Kuban din Caucazul de Nord.

După aceste drumeţii, dar şi datorită mai multor cărţi şi studii despre românii din afara României, mi s-a conturat definitiv ideea prezentei lucrări.

Dacă e s-o luăm din punct de vedere cronologico-geografic, aceste adevărate călătorii în jurul României includ trasee bătătorite (dar şi nebătătorite) de alţii, care au cercetat respectivele spaţii sub aspect etnologic, etnografic, istoric, folcloric, lingvistic etc. Iată o suumară listă a lor. Maramureşul istoric (sau: «Maramureşul Mic», «Maramureşul de Nord», actualmente regiunea Transcarpatică a Ucrainei); partea de nord a Bucovinei şi localităţile din nordul Basarabiei (din fostul judeţ Hotin) precum şi Ţinutul Herţa –

fostă parte componentă a județului Dorohoi, toate alcătuind astăzi numita regiune Cernăuți; Basarabia propriu-zisă (numită şi «Basarabia de Sud», «istorică», Bugeacul), acum în regiunea Odesa, şi aceasta în componența Ucrainei.

Actuala Republică Moldova, incluzând cinci raioane ale Transnistriei.

Teritoriile populate de moldoveni/ români dintre Nistru şi Bug, dintre Bug şi Nipru, mai la est de Nipru, până în Crimeea şi Caucazul de Nord. Cadrilaterul cu cele două foste județe româneşti, Durostor şi Caliacra, Valea Timocului – partea bulgărească şi cea sârbească; Sudul Banatului (zis şi Banatul Sârbesc).

Au urmat călătorii în Grecia, Macedonia ex-iugoslavă şi Albania, Peninsula Istria din Croația, regiunea friulană din Nordul Italiei, revenind în Banatul Unguresc şi Ținutul Debrețin din Ungaria. Mai departe am mers în Cehia şi Slovacia, apoi în Polonia carpatină, precarpatină şi în Podolia, inclusiv Pocuția. (Se ştie că Podolia se află pe teritoriul fostei Țări a Bolohovenilor de prin sec. XII-XIII).

Nu am putut să nu trec şi prin extrem de frumosul oraş Istanbul, Constantinopolul de altădată, capitala creştinătății răsăritene, unde se află importante vestigii ale prezenței româneşti. Multe din aceste drumeții le făcuse cândva, cu 130-140 de ani în urmă, marele călător şi etnograf Teodor Burada.

Aceste drumuri, de-a lungul a cinci ani, în total ar alcătui 100.000 (o sută de mii) de kilometri, ce echivalează cu înconjurul, de două ori şi jumătate, al Terrei la ecuator. În perioada respectivă, pe aceste distanțe, am acumulat circa 1.000 (una mie) de foto-filme, multe alte mii de cadre filmate cu aparatul digital, sute de CD-uri şi DVD-uri cu imprimări, scanări ale acestor locuri sfinte pentru Neamul nostru.

Aproape că fiece cadru nou a constituit un prilej de bucurie. Cu trecerea anilor şi a kilometrilor bucuriile se înmulțeau într-o progresie care avea să mă pună în fața unui uluitor depozit de acumulări fotografice. Abia când simțeam apropierea unui final al lungilor, uneori extenuantelor drumeții printre frații noştri, mi-am dat seam ce greutate mă mai aşteaptă: selectarea imaginilor pentru carte. [...]

Vizitele mele în punctele geografice mai sus-enumerate au motivații diferite, cum diferite sunt şi ponderea numerică a conaționalilor noştri sau dăinuirea lor pe aceste pământuri. Nu mi-am propus scopul de a «uni» între copertele acestei cărți pe «românii de pretutindeni», acest termen fiind mai larg, incluzând diasporele româneşti de pe multe meridiane şi paralele ale Terrei. Obiectul preocupărilor mele l-au constituit aproape că exclusiv locurile de trai sedentr al românilor, în diferite perioade ale istoriei, şi nicidecum românii împrăştiați de soartă, în lumea largă, mai ales în epoca actuală, a unei «tranziții» fără de sfârşit. [...]

La fel, nu intenționăm ca prin această carte – nici prin studiul introductiv de față, nici prin compartimentele cu imagini –, să facem un îndreptar, o lucrare cu caracter enciclopedic sau de referință vizând istoria, repartiția geografică, să prezentăm amănunțit admirabilul mozaic etnografic, folcloric, cultural, lingvistic ce caracterizează comunitățile de conaționali de ai noştri din jurul României contemporane. [...]

Cele ce vreau să comunic cititorilor mei sunt roadele experienței personale, ale observațiilor fixate pe pe filmul fotografic sau video (dar şi pe matricea aparatului digital). Imaginile adunate – zeci de mii, din care am ales ceva mai mult de 850 – sunt, sper,

mai mult decât grăitoare. Pentru cei care nu se vor limita doar la răsfoirea acestui album, se impun, totuşi, anumite precizări. Concluziile pe care doresc să le trag au la bază exclusiv impresiile personale din aceste călătorii.

Prima constatare pe care țin ssă o fac are în vedere fărâmițarea, într-un hal fără de hal, a etniei române, inclusiv la nivelul etnonimului şi al glotonimului, altfel zis – al denumirii poporului şi limbii noastre. Diferiți cotropitori, dar şi unii vecini «binevoitori», au făcut tot posibilul ca reprezentanții aceleiaşi națiuni, fii şi fiice ale aceloraşi părinți, să fie numiți în mod diferit, aceasta făcându-se de cele mai multe ori intenționat, din rațiuni strategice, pentru justificarea politicilor de contopire, de asimilare, iar în ultimă imnstanță – şi de genocid al românilor. Cel mai edificator ar fi cazul pământurilor dintre Nistru şi Prut, şi am început de aici pentru că tot ce s-a întâmplat în Basarabia sub țarii ruşi, apoi în RSS Moldovenească sub regim bolşevic, apoi în Republica Moldova, pentru a cărei independență (aşa credeam atunci) am votat şi eu – îmi este cel mai bine cunoscut. Nu e cu nimic mai bună situația din actuala Ucraină, nici din Valea Timocului (Bulgaria, Serbia), nici în Albania, Grecia... Reprezentanții aceleiaşi națiuni sunt divizați în români şi moldoveni (în R. Moldova, Ucraina), vlahi (Serbia, Bulgaria), «latinofoni» (Grecia); sunt înscrişi în documentele de identitate ca şi locuitorii majoritari (istro-românii sunt considerați croați) sau nu sunt recunoscuți în genere ca minoritate etnică (aromânii din Grecia, Albania), aceasta pentru a-i lipsi de orice drepturi, pentru a-i asimila mai uşor, definitiv. De asemenea, în fel şi chip, este numită şi limba română din țările sus-amintite; în Rusia/URSS şi în Serbia, limbii noastre mai impunându-i-se decenii la rând, alfabetul chirilic. Divizarea, dezbinarea aceasta, dementă, se făcea şi se mai face nu numai pentru a-i rupe de la matricea românească dar şi pentru a crea, a stimula complexe de inferioritate etnico-minoritară, de populație «străină», «nesemificativă», «înapoiată»: cel mai edificator exemplu fiind cu vlahii din Serbia şi Bulgaria, însă nu mai puți strigător la cer este şi «modelul moldovenist» promovat la Chişinău, dar şi la Kiev. Moldovenismul primitiv de la Chişinău sau alte forme de dezmembrare etno-glotonimică, păguboase din toate punctele de vedere, au un numitor comun ce s-ar rezuma la: ura oarbă față de tot ce-i românesc şi dragostea necondiționată față de cotropitor, respectiv, stăpânul actual. Dovada cea mai grăitoare a netemniciei, iar de vreți – şi a lipsei de perspective a «moldovenismului», «vlahismului» şi alte asemenea stă în nişte realități incontestabile. Apologeții şi promotorii mai mărunți ai «moldovenismului» sau «vlahismului» luptă cu încrâncenare exclusiv pentru comoditatea lor, pe când din rândul celor care luptă ca să-şi păstreze ființa românească – fie ei din R. Moldova sau din Nordul Bucovinei, fie din Serbia, Bulgaria, sau chiar aromâni din Grecia, Macedonia slavă, Albania –, există mulți, am cunoscut personal numeroşi care sunt gata să-şi dea viața pentru această cauză, pentru adevărul istoric şi lingvistic românesc. Pe când, printre părtaşii curentelor ne-sau anti-româneşti, aceşti deznaționalizați, adevărați separatişti, nu am niciun exemplu de generozitate personală pro-moldovenistă sau pro-vlahistă, ei limitându-se exclusiv la avantajele oferite de regimurile locale, de obicei, cu un subliniat demers antinațional, românofob” (pp. 7, 10-12).

La cele de mai sus se adaugă şi alte constatări, publicate de Vasile Şoimaru în studiul introductiv, dar ne oprim. Înainte de a mulțumi celor ce i-au fost alături în

realizarea acestui frumos şi reuşit proiect – familie, prieteni vechi şi noi (din spaţiile cutreierate), colaboratori, oameni de afaceri etc. –, autorul îşi exprimă speranţa că albumul său, realizat cu un uriaş efort fizic şi intelectual va „constitui un anumit imbold pentru reluarea mai energică, la o scară mai mare, a cercetării comunităţilor româneşti/ moldoveneşti/ vlahe/ aromâne/ istroromâne/ friulane etc. din jurul României, inclusiv cu scopul readucerii acasă măcar a unei părţi din aceşti conaţionali. O readucere simbolică, desigur, mai întâi, dar care, răspunzând provocărilor timpului, cine ştie, poate căpăta şi contururi reale, concrete, practice" (V. Şoimaru, p. 12).

Din aprecierile distinsului om de cultură Vlad Pohilă rezultă că „... uimitoarea carte a lui Vasile Şoimaru este *una de suflet, ieşită din inima lui*. Dar mai e şi o carte a unei simţiri aparte - şi artistice, şi omeneşti, şi civice, a lui Vasile Şoimaru. E un bilanţ al unor eforturi de un transparent patriotism... Şi mai e *o lucrare a unei conştiinţe* – nu e defel întâmplător faptul că autorul a ţinut – şi a făcut tot posibilul - ca acest album monografic să vadă lumina tiparului până la 27 martie 2008, adică exact la 90 de ani de la Unirea Basarabiei cu România - zi istorică, ce a dat startul unirii şi altor pământuri populate de români, într-un stat mare puternic, evenimentul culminând la 1 Decembrie 1918" (V. Pohilă, p. 6).

Cunoscând preocupările autorului acestei cărţi „de învăţătură" şi al altor lucrări monografice, culegeri omagiale ş.a., apreciatul profesor, istoric şi critic de artă, pictor, eseist şi memorialist român Raoul Şorban (1912-2006), „un înflăcărat" şi „extrem de sincer patriot", fiul celebrului compozitor şi pianist român transilvănean Guilelm Şorban – autorul „nemuritoarelor cântece pe versuri de Mihai Eminescu sau George Coşbuc, precum *Mai am un singur dor*, *Pe lângă plopii fără soţ*, *Vezi rândunelele se duc*, *Pocnind din bici pe lângă boi*, *La oglindă* etc., etc."), spunea că „Vasile Şoimaru e o întreagă instituţie..." (V. Pohilă, pp. 5-6). Aşadar, „ne putem lesne convinge parcurgând măcar şi paginile acestui splendid album-monografic", că «instituţia Vasile Şoimaru» funcţionează foarte bine, oricum – fără greş, justificându-şi perfect nu numai legendarul nume, dar şi acest supranume, al cărui naş a fost unul dintre cei mai de seamă români ai secolelor XX şi XXI" (V. Pohilă, p. 6).

Da, spunem şi noi, Vasile Şoimaru este ceea ce ar trebui să fie instituţiile de cultură ale celor două state româneşti – România şi Republica Moldova –, în mod special ale României.

Apreciind modelul oferit de academicianul, folcloristul, etnograful şi muzicologul Teodor Burada, de sociologul şi geopoliticianul Anton Golopenţia şi de academicianul, filosoful, sociologul şi istoricul Dimitrie Gusti, „şi, încă vreo câţiva mari cercetători români – din păcate, nu prea mulţi, şi, iarăşi cu regret – cam toţi din trecut", autorul încheie nota sa privind volumul astfel:

„Exemplul acestor înaintaşi nu numai că ne încântă, dar ne şi îndeamnă, ne mobilizează, să facem ceva în spiritul zilei de azi, al posibilităţilor zilei de azi – poate mai complet, poate mai convingător, poate nu mai puţin impresionant. Cert este că nu ne vom opri aici, măcar şi de aceea că ce mai putem face astăzi, mâine ar putea să fie prea târziu..." (V. Şoimaru, p. 13).

*

*   *

Concluzionând, spunem că în jurul României trăiesc milioane de frați ai noştri, de origine română şi care aparțin filonului lingvistic şi cultural românesc numiți: armâni, armânji, aromâni, basarabeni, bucovineni, cuțovlahi, daco-români, fărşeroți, herțeni, istro-români, latini dunăreni, macedo-români, maramureşeni, megleniți, megleno-români, moldoveni, moldovlahi, rrămâni, rumâni, valahi, vlahi, vlasi, voloni etc.

De apreciat faptul că în cei cinci ani de „pelerinaj”, Vasile Şoimaru a cunoscut adevărata dimensiune a universului românesc european şi a semănat, cât a putut, pe unde a mers, semințele speranței de renaştere a sentimentului de apartenență şi de unitate a neamului acesta ce luptă cu îndârjire să existe încă din zorii naşterii sale. Iar prin acest album-monografic, care este o excepționlă radiografie a unui popor european bimilenar, vrednicul autor scoate în evidență românismul la început de mileniu III în marea sa vatră istorică.

Regatul Dacia, în timpul marelui rege Burebista (81-44 î.Hr.).

România la 1938 - regiuni istorice.

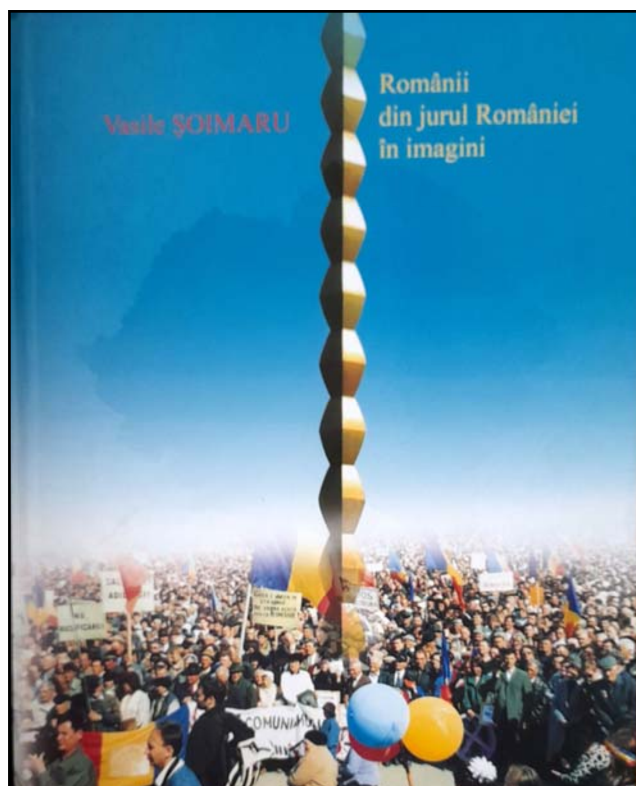

***Peninsula Balcanică**, regiune situată la sud de linia Dunăre-Sava-Kupa, marginită de Marea Adriatică, Marea Ionică, Marea Egee şi Marea Neagră; țările care aparțin acesteia sunt: Slovenia, Croația, Iugoslavia, Albania, Bulgaria, Turcia (partea europeană), Grecia, Macedonia şi Bosnia-Herțegovina. Chiar dacă România nu este o țară balcanică, toată istoria sa politică, culturală şi religioasă este legată de Balcani.*

(https://ro.wikipedia.org/wiki/Peninsula_Balcanic%C4%83)

Populația românească pe continentul european (hartă preluată din volum).

Coperta albumului

PARTEA A IV-A

VARIA

LOCUL ŞI ROLUL FAMILIEI DOMNITOARE A ROMÂNIEI. STATUTUL MEMBRILOR SĂI (1866-1947)

Aurelian Chistol

Instaurarea monarhiei constituţionale a presupus parcurgerea a două etape distincte, dar indisolubil legate între ele: prima, depunerea jurământului ca domnitor, de către principele Carol, pe 10 mai 1866, iar cea de-a doua, adoptarea unei Constituţii, pe 29 iunie, de către deputaţi, cu unanimitate de 91 de voturi. În ziua următoare, prinţul Carol a sancţionat şi promulgat Legea Fundamentală a ţării, care va fi publicată în „Monitorul Oficial” din 1 iulie 1866.

Constituţia va reprezenta baza juridică a regimului monarhic-constituţional autohton, consacrând principii moderne, inspirate din ideologia liberală, dar având rădăcini încă din Epoca Luminilor: suveranitatea naţională, guvernarea reprezentativă şi separaţia puterilor în stat[1].

Cel de-al treilea titlu al Legii Fundamentale, referitor la puterile statului, îl evidenţia pe domnitor ca titular al magistraturii supreme, calitate în care acesta exercita puterea executivă încredinţată de naţiune.

În mod concret, domnitorul îşi numeşte şi revocă miniştrii; sancţionează (act legislativ) şi promulgă (act administrativ) legile; are dreptul de a ierta sau micşora pedepsele în materie criminală, în afară de ceea ce este prevăzut expres în privinţa miniştrilor; numeşte sau confirmă în toate funcţiile publice; întocmeşte regulamentele necesare executării legilor; este capul oştirii; conferă grade militare şi decoraţii române, conform prevederilor legale; bate moneda şi încheie cu statele străine convenţii necesare comerţului, navigaţiei şi alte asemenea, sub rezerva aprobării lor de către forul legislativ.

Domnul deschide sesiunile ordinare ale Adunărilor pe 15 noiembrie, printr-un mesaj referitor la starea ţării, urmând ca la acesta Corpurile Legiuitoare să îşi elaboreze propriile răspunsuri. Întrucât sesiunea parlamentară ordinară avea o durată de trei luni, domnitorul putea convoca Adunările şi mai devreme sau le proroga lucrările cu maximum o lună, neputând însă reînnoi amânarea în aceeaşi sesiune, fără acordul lor. El avea dreptul să le convoace şi în sesiune extraordinară, dar şi pe cel de a le dizolva, fie simultan, fie doar pe una dintre ele, cu obligaţia de a convoca corpul electoral până în două luni şi Adunările până în trei luni. Închiderea sesiunii parlamentare se pronunţa tot de către domnitor.

El nu avea alte puteri decât cele conferite lui prin Constituţie şi nu putea fi totodată şeful unui alt stat fără consimţământul Corpurilor Legiuitoare, exprimat în

[1] Eleodor Focşeneanu, *Istoria constituţională a României. 1859-1991,* Bucureşti, Editura Humanitas, 1992, pp. 29-30.

prezența a cel puțin două treimi dintre membrii lor şi cu votul a două treimi dintre parlamentarii prezenți.

Potrivit art. 94 al Legii Fundamentale, pe durata fiecărei domnii trebuia fixată lista civilă a domnitorului.

Deoarece România se transformase dintr-o monarhie electivă într-una ereditară, Constituția reglementa foarte strict succesiunea la Tron, modalitatea desemnării unui nou domnitor în caz de vacanță a Tronului, numirea unei Locotenențe Domneşti pe timpul vacanței, instituirea unei Regențe dacă domnitorul se afla în imposibilitatea de a-şi exercita prerogativele sau pe timpul minoratului său. Nu era omis nici textul jurământului ce urma a fi rostit de către domnitor în momentul instalării sale în cea mai înaltă magistratură a statului român.

Persoana domnitorului era declarată inviolabilă, răspunderea actelor sale căzând pe umerii miniştrilor, care le contrasemnau, conferindu-le forță juridică.

În ceea ce priveşte puterea legislativă, aceasta se exercita, în mod colectiv, de către Domn şi Reprezentanța Națională, formată din Senat şi Camera Deputaților. Exceptând prerogativele domnitorului legate de sancționarea şi promulgarea legilor, de convocarea, dizolvarea sau prorogarea parlamentului, trebuie menționat şi faptul că, el beneficia şi de drept de inițiativă legislativă.

Puterea judecătorească se exercita prin instanțe (curți şi tribunale), iar sentințele, hotărârile şi deciziile justiției se pronunțau în virtutea legilor şi se executau în numele domnitorului[2].

În mod efectiv, domnul era implicat în toate ramurile puterii de stat, beneficiind de largi prerogative, care nu le depăşeau însă pe cele cuprinse în Statutul Dezvoltător al lui Cuza din 1864.

Ca urmare a cuceririi independenței de stat, în urma războiului ruso-româno-otoman din 1877-1878, România va intra în familia regatelor europene. Trecerea respectivă nu s-a efectuat însă în mod intempestiv, ci în mod gradual, presupunând o amplă acțiune politico-diplomatică.

Într-o primă etapă, la propunerea Consiliului de Miniştri, domnitorul Carol I a adoptat titlul de Alteță Regală, pe 9/21 septembrie 1878[3]. Ulterior, pe 14/26 martie 1881 a fost proclamat Regatul României, iar pe 10/22 mai 1881 s-a desfăşurat, la Mitropolia Ungro-Vlahiei, ceremonia încoronării Regelui Carol I şi a soției sale, regina Elisabeta[4].

Modificările operate în cadrul statutului politic al României şi-au găsit consacrarea juridică în revizuirea constituțională din 8 iunie 1884.

În paralel, din dorința de a asigura stabilitatea şi continuitatea dinastiei de Hohenzollern, guvernul a insistat să fie reglementată şi succesiunea la Tron. Întrucât regele nu avea copii, a fost necesar apelul la art. 83 din Constituție, care stipula că: „În

[2] Pentru textul constituțional, vezi: Ioan Muraru, Gheorghe Iancu, *Constituțiile Române. Texte. Note. Prezentare comparativă,* Bucureşti, Editura Actami, 2000, pp. 46-54.

[3] Sorin Liviu Damean, *Carol I al României. Un monarh devotat,* Târgovişte, Editura Cetatea de Scaun, 2016, p. 260.

[4] Ion Mamina, Ion Bulei, *Guverne şi guvernanți. 1866-1916,* Bucureşti, Editura Silex, 1994, pp. 50-51.

lipsă de coborâtori în linie bărbătească ai Măriei Sale Carol I de Hohenzollern-Sigmaringen, succesiunea tronului se va cuveni celui mai în vârstă dintre frații săi sau coborâtorilor acestora”.

Astfel, în vara anului 1880, atunci când domnitorul României s-a deplasat în Germania, a discutat respectiva chestiune cu tatăl său, Carol-Anton, cu cancelarul Otto von Bismarck, dar şi cu împăratul Wilhelm I, şeful Casei de Hohenzollern.

Prin urmare, pe 9 noiembrie 1880, prințul Carol-Anton a declarat în scris că aderă la prevederile Legii Fundamentale a României, referitoare la reglementarea succesiunii la Tron în cadrul Casei princiare de Hohenzollern. A doua zi, a venit şi anunțul oficial al fratelui mai mare al domnitorului român, principele Leopold de Hohenzollern, prin care acesta renunța la o improbabilă succesiune la Tron, dată fiind vârsta sa. În schimb, Leopold îşi exprima deplinul acord ca unul dintre băieții săi „să fie chemat la această înaltă misiune”, precizând că „nu voi lipsi a-i pregăti chiar de acum, dezvoltând în inima lor iubirea către această nobilă şi vitează națiune, care, după atâtea secole de lupte şi de suferințe, a ştiut, prin propriile sale forțe, a redobândi un loc onorabil în marea familie a statelor suverane”.

În consecință, Mesajul Domnesc din 15 noiembrie 1880 aducea la cunoştința întregii țări faptul că succesiunea la Tron se va reglementa conform prevederilor constituționale.

Deşi situația părea pe deplin clarificată, în fapt, câțiva ani mai târziu, s-a mai ivit un obstacol. E vorba despre scrisoarea din 29 decembrie 1886 a principelui Wilhelm de Hohenzollern-Sigmaringen, prin care îl informa pe unchiul său Carol I despre renunțarea la drepturile prezumtive asupra Coroanei României. Totuşi, autorul epistolei şi-a manifestat ferma convingere că, fratele său mai mic, Ferdinand, va continua marea operă începută de suveranul român, dacă va fi solicitat în acest sens.

Lucrurile s-au limpezit pe deplin abia pe 14 martie 1889, atunci când Senatul a votat moțiunea referitoare la înscrierea lui Ferdinand de Hohenzollern în apelul său nominal, cu titulatura de Alteță Regală, principe de România şi moştenitor prezumtiv al Coroanei, titluri confirmate printr-un decret-regal din 18 martie 1889.

Viitorul monarh va sosi în Capitală pe 19 aprilie 1889, fiind întâmpinat în Gara de Nord de perechea regală Carol I – Elisabeta, de primul-ministru Lascăr Catargiu, de membrii guvernului, de preşedinții Corpurilor Legiuitoare, de reprezentanții celorlalte autorități statale şi de miniştrii plenipotențiari acreditați la Bucureşti. Câteva zile mai târziu, pe 9 mai 1889, el era primit în Senat, asumându-şi în mod oficial responsabilitățile specifice moştenitorului Tronului[5].

După Marea Unire din 1918, noile realități politice, economice şi sociale au impus ca o necesitate inexorabilă modificarea Constituției, operă patronată de către I.I.C. Brătianu, preşedintele Partidului Național Liberal.

Publicată în „Monitorul Oficial” din 29 martie 1923, noua Lege Fundamentală a reprezentat, în esență, adaptarea textului constituțional din 1866 la situația internă şi

---

[5] Ion Mamina, *Regalitatea în România. 1866-1947,* Bucureşti, Editura Compania, 2004, pp. 126-128; Andrei Iustin Hossu, *Istoria monarhiei române. 10 Mai 1866 - 30 Decembrie 1947*, Bucureşti, Tipografia Romcart, 1995, pp. 27-28.

internațională a statului român de după Primul Război Mondial. Ea a avut meritul de a formula cu mai multă claritate principiul suveranității naționale, de a explicita drepturile şi libertățile democratice stabilite anterior, şi de a menține separația puterilor în stat (legislativă, executivă şi judecătorească).

În ceea ce le priveşte, dispozițiile legate de persoana regelui, precum şi prerogativele sale, cuprinse în articolele 77-91 au rămas neschimbate, precizându-se numai că numirea sau confirmarea în funcțiile publice se făcea conform legii. De asemenea, în legătură cu Mesajul de deschidere a sesiunii parlamentare, nu se mai menționa faptul că acesta trebuia să se refere la starea țării[6].

Deteriorarea accentuată a climatului internațional după 1933, ca urmare a accederii la putere în Germania a lui Hitler şi a succeselor politico-diplomatice înregistrate de către dictatorul nazist va potența evanescența regimurilor democratice şi afirmarea preeminenței celor totalitare.

Şi în România, regele Carol al II-lea, cunoscut pentru propensiunea sa dictatorială, va face tot posibilul pentru a transforma Constituția din 1923 în literă moartă, încălcându-i în mod sistematic spiritul. Acțiunile dolosive ale suveranului vor culmina cu lovitura de stat din 10 februarie 1938, menită a institui regimul de dictatură personală a monarhului. Pentru a consacra din punct de vedere juridic actul respectiv, Carol al II-lea va edicta pe 20 februarie o nouă Constituție, ce urma a intra în vigoare după ce va fi supusă națiunii spre „bună ştiință şi învoire".

Patru zile mai târziu, s-a desfăşurat un simulacru de plebiscit, soldat cu previzibila victorie covârşitoare a adepților noii Legi Fndamentale, astfel încât regele a putut-o promulga pe 27 februarie 1938.

Reprezentând un incontestabil abuz al suveranului, Constituția din 1938 o abroga pur şi simplu pe cea din 1923, ca şi când ar fi fost vorba despre vreo lege ordinară şi trecea în mod efectiv la desființarea principiului separației puterilor în stat.

Rupând în mod unilateral pactul fundamental dintre națiune şi monarhie, Carol al II-lea şi-a afirmat preeminența în raport cu celelalte organisme statale, incluzând aici şi Reprezentanța Națională[7].

Regulile de efectuare a succesiunii la Tron au rămas neschimbate față de constituțiile anterioare, excepție făcând desemnarea Regenței, care urma să fie formată dintr-un regent având ca rezervă doi supleanți. Dacă monarhul se afla în imposibilitatea de a mai domni, atunci principele moştenitor devenea automat regent. În cazul decesului regentului, supleantul cel mai în vârstă îi lua de drept locul. De asemenea, Statutul Familiei Regale căpăta un caracter constituțional, neputându-se modifica decât dacă se respecta procedura de revizuire a Legii Fundamentale, adică din inițiativa suveranului şi cu consultarea prealabilă a Corpurilor Legiuitoare.

Noul aşezământ îi conferea regelui calitatea de cap al statului, dar şi o postură dominantă în cadrul Puterii Legislative, exercitată de suveran prin Reprezentanța Națională. Inițiativa legislativă îi aparținea numai monarhului, în vreme ce parlamentarii puteau propune doar „legi în interesul obştesc al statului". Regele îşi făcea puternic

---

[6] Ioan Muraru, Gheorghe Iancu, *op. cit.,* pp. 77-81.
[7] Eleodor Focşeneanu, *op. cit.,* pp. 74-75.

simțită prezența în Senat, acolo unde, numea jumătate din numărul senatorilor. Lor li se adăugau principele moştenitor de la vârsta de 18 ani, dar şi ceilalți principi ai Familiei Regale deveniți majori.

Preponderența puterii executive în fața celei legislative era reliefată şi de faptul că parlamentul nu putea supraveghea activitatea guvernului, care era responsabil doar în fața suveranului. De altfel, existența Corpurilor Legiuitoare se afla în totalitate la cheremul regelui, obligat să le convoace o dată pe an, fără precizarea datei, dar şi îndreptățit să poată pronunța oricând închiderea sesiunii. În caz de neconvocare, Adunările se întruneau de plin drept la împlinirea unui an de la data ultimei prorogări. Orice act de dizolvare a parlamentului trebuia însoțit şi de convocarea corpului electoral şi a noului for legislativ.

Atunci când camerele erau dizolvate sau în intervalul dintre sesiuni, regele putea să emită „în orice privință decrete cu putere de lege, care urmează a fi supuse Adunărilor spre ratificare la cea mai apropiată a lor sesiune".

Constituția din 1938 i-a încredințat monarhului şi atribuții majore pe plan executiv. El îl numea pe primul-ministru fără a mai fi necesară contrasemnătura acestuia, iar miniştrii erau responsabili doar în fața capului statului. Suveranul renunța la prerogativa acordării amnistiei politice, dar beneficia de cele de a declara război şi a încheia pacea, de a semna cu statele străine tratate politice şi militare sau convenții necesare „pentru comerț, navigație şi alte asemenea". Lista civilă a regelui se fixa prin lege, ceea ce însemna că se puteau opera modificări ale sale în cursul aceleiaşi domnii.

Noul aşezământ constituțional îi conferea lui Carol al II-lea puteri de-a dreptul discreționare, atât în materie legislativă, cât şi în cea executivă, fără a reuşi însă să-i consolideze şi regimul politic[8].

Cesiunile teritoriale din vara anului 1940, survenite pe fondul declanşării războiului şi pe cel al izolării politico-diplomatice a României l-au compromis pe suveran, în mod iremediabil, în ochii opiniei publice.

Confruntat cu ostilitatea nedisimulată a întregii națiuni, regele a încercat să-şi salveze tronul, numindu-l la 4 septembrie 1940 în postul de prim-ministru pe generalul Ion Antonescu, un militar capabil şi ambițios, care, într-o primă fază a obținut „depline puteri pentru conducerea statului român", conform Înaltului Decret Regal nr. 3053/5 septembrie, pentru ca pe 6 septembrie, să-l forțeze să abdice[9].

Succesorul său, Mihai I, a emis în aceeaşi zi un decret de confirmare a puterilor depline atribuite lui Antonescu în calitate de Conducător al Statului, menținând pentru sine următoarele prerogative regale: era capul oştirii, avea dreptul de a bate monedă, putea conferi decorații, primea şi acredita ambasadorii şi miniştrii plenipotențiari, aproba modificarea legilor organice şi îl numea pe primul-ministru, însărcinat cu depline puteri.

După înfăptuirea actului de la 23 august 1944, va fi repusă parțial în vigoare Constituția din 1923, ale cărei prevederi au fost încălcate în mod sistematic de către

[8] Ioan Muraru, Gheorghe Iancu, *op. cit.,* pp. 102-105.

[9] Vezi, pe larg: Narcis Dorin Ion, *Carol al II-lea al României. Un rege controversat,* vol. IV, Oneşti, Editura Magic Print, 2020, pp. 2220-2240.

comunişti şi „tovarăşii lor de drum”, până la lovitura de stat din 30 decembrie 1947, soldată cu proclamarea Republicii.

Prevederile constituționale referitoare la instituția monarhică au fost completate prin Statutul Casei Regale, care reglementa actele civile ale membrilor familiei domnitoare. Devenit public la 2 septembrie 1920 în contextul anulării căsătoriei principelui moştenitor Carol cu Zizi Lambrino, documentul respectiv fixa condițiile de validare ale mariajului moştenitorilor Tronului României.

Declanşarea „crizei dinastice” la finele anului 1925 şi adoptarea actului de la 4 ianuarie 1926, menit a consfinți renunțarea definitivă la Coroană a lui Carol, va determina, *ipso-facto*, revizuirea şi completarea Statutului Familiei Domnitoare, acțiune derulată chiar pe 5 ianuarie 1926.

Conform prevederilor Statutului, Familia Regală, avându-l pe monarh drept cap era constituită din: rege, regină, principe moştenitor, principii şi principesele României.

Toate actele de stare civilă ale membrilor familiei regale erau încheiate de către ministrul Justiției, secondat de secretarul general al departamentului, în triplu exemplar, astfel încât ele să poată fi arhivate simultan la Casa Regală, la Arhivele Naționale şi la Starea Civilă.

Statutul preciza şi că membrii familiei domnitoare aveau domiciliul în acelaşi oraş ca şi monarhul, exceptând situația în care funcțiile exercitate sau autorizarea expresă a suveranului le indicau o altă reşedință sau domiciliu. Dacă regina României îi supraviețuia soțului său, atunci ea primea drept reşedință unul dintre palatele regale, desemnat de către noul monarh. Totodată, principele moştenitor şi soția lui aveau domiciliul fixat în palatul princiar din Bucureşti.

În ceea ce priveşte persoanele îndreptățite să contracteze căsătorii cu membrii familiei domnitoare române, Statutul nu venea cu niciun fel de precizări, întrucât prevederile constituționale excludeau orice echivoc din acest punct de vedere: familia regală a României nu putea contracta căsătorii decât cu persoane provenite din casele domnitoare europene.

Celebrarea mariajului regal se făcea de către ministrul Justiției, delegat pentru ceremonia respectivă printr-un jurnal special al guvernului, indiferent dacă evenimentul avea loc în țară sau în străinătate.

Căsătoriile prințului moştenitor, ale principilor şi principeselor României erau supuse consimțământului suveranului, exprimat fie în scris, fie prin act autentificat, fie prin declarație verbală în momentul căsătoriei, declarație constatată prin însuşi certificatul de căsătorie. În absența aprobării de către capul familiei regale, orice mariaj al membrilor acesteia era lovit de nulitate juridică. În situația în care, prințul moştenitor sau orice principe ori principesă a României refuzau anularea unei căsătorii nepotrivite, atunci ei încetau de drept de a mai face parte din Familia Regală, pierzându-şi totodată drepturile şi prerogativele legate de respectiva calitate.

Copiii membrilor familiilor domnitoare se aflau sub autoritatea părintească până la vârsta majoratului, adică 18 ani în cazul lor. Regele avea obligația de a supraveghea permanent educația copiilor respectivi, fixându-le părinților acestora nişte limite clare ale exercitării autorității.

O situație specială era cea a membrilor Familiei Regale care își pierduseră sau renunțaseră de bună-voie la titlurile, drepturile și prerogativele conferite lor prin Constituție, legile țării și Statutul Membrilor Familiei Domnitoare, deoarece, implicit, ei fuseseră decăzuți din drepturile părintești, incluzându-l pe acela de a avea acces la uzufructul averii personale a copiilor lor. Într-un astfel de caz, puterea părintească, exercitarea tutelei, administrarea și folosința averii treceau direct asupra Regelui sau a Regenței.

Prin Statut se mai reglementau divorțurile, testamentele și succesiunile, menționându-se, fără niciun fel de echivoc, faptul că niciun membru al Familiei Regale nu avea dreptul de a face acte de adopție. De asemenea, ei nu puteau fi chemați nici la interogatorii, nici ca martori în vreun proces civil sau penal. Dacă era vorba despre vreun act ce necesita în mod normal prezența personală, atunci consimțământul lor era luat de un judecător pe care îl delega președintele tribunalului[10].

Asemeni membrilor familiilor regale europene, și principii României aveau datoria sacră de a se pregăti din punct de vedere militar. De pildă, prin tradiție, moștenitorul Coroanei și fiii săi erau încadrați și promovați în unități militare autohtone. O reglementare în acest sens a apărut la 22 decembrie 1892, stipulând, printre altele, că membrii Familiei Regale care efectuau serviciul militar nu puteau fi supuși legii de înaintare în armată, ci doar unor ordine și decrete regale, menite a reglementa activitățile și avansarea lor în grad.

De-a lungul timpului, Statutul a suferit o serie de modificări, prin abrogarea, completarea unor articole sau introducerea altora noi, referitoare în special la drepturile patrimoniale și la deschiderea succesiunii în cazul decesului regelui, reginei, principelui moștenitor sau al oricărui alt principe al României.

În timpul regimului antonescian s-a efectuat o nouă numerotare a articolelor rămase în vigoare, astfel încât Statutul membrilor Familiei Regale va fi publicat, într-o formă actualizată, în „Monitorul Oficial” din 16 iulie 1941[11].

Până în momentul înlăturării monarhiei constituționale din România nu s-au mai operat modificări ale Statutului, dar, odată cu evenimentele din 1989, problema monarhiei și cea a locului și rolului Casei Regale au reintrat parțial în atenția opiniei publice și a clasei politice de la București.

După câțiva ani tulburi în care raporturile dintre autoritățile române și Regele Mihai I au cunoscut o evoluție sinuoasă, guvernul a hotărât, pe 21 februarie 1997, să-i redea fostului suveran cetățenia română, retrasă acestuia printr-o decizie abuzivă a Consiliului de Miniștri, din 22 mai 1948.

Totodată, pe 16 iulie 2001 a fost promulgată legea prin care foștii șefi de stat primesc dreptul de a beneficia, pe toată durata vieții, de o locuință de protocol dată în folosință gratuită, de o indemnizație lunară reprezentând 75% din cea a președintelui României, de protecție și pază din partea serviciului specializat în acest domeniu. În plus, foștilor șefi de stat li se asigură un cabinet de lucru, în cadrul căruia sunt încadrați un consilier și un secretar, remunerați din veniturile statului. Alături de ex-președinții României, de prevederile respectivei legi a beneficiat și Regele Mihai I.

---

[10] Ion Mamina, *op. cit.,* pp. 58-59.

[11] *Ibidem,* p. 60.

În calitate de şef al Casei Regale Române, Mihai I a adoptat pe 5 ianuarie 2005, la Palatul Elisabeta din Capitală, o serie de decizii, care vor fi incluse ca anexă în Statutul complet al Familiei Domnitoare, menit a succede tuturor celorlalte Statute şi Legi ale Casei, promulgat prin semnătura sa, pe 30 decembrie 2007, la Castelul Săvârşin.

Concret, era vorba despre desemnarea principesei Margareta ca succesor dinastic şi şef al Casei Regale, după decesul lui Mihai I. În cazul în care naţiunea română şi parlamentul ţării ar opta pentru revenirea la monarhie, fostul suveran solicita forului legislativ „să renunţe la aplicarea legii salice, care nu corespunde nici drepturilor din Europa de astăzi, nici valorilor societăţii româneşti”[12].

Din iniţiativa lui Mihai I a fost reactivat Ordinul „Carol I”, ca ordin de familie, completându-l cu o serie de grade inferioare. De asemenea, soţul principesei Margareta, Radu, a primit titlul de „Principe al României” şi calificativul de „Alteţă Regală”, acordate numai *ad personam*, ceea ce înseamnă că ele nu sunt transmisibile şi că principele Radu rămâne membru non-dinastic al Casei Regale a României.

Titlul de „Principe al României” i-a fost conferit şi nepotului lui Mihai I, Nicolae, fiul principesei Elena, începând din 1 aprilie 2010, adică de la împlinirea vârstei de 25 de ani, titlu însoţit de calificativul „Alteţă Regală”.

Prin documentul încheiat la Săvârşin se fixa şi o linie de succesiune la Tron şi la şefia Casei Regale, cuprinzând zece persoane, în frunte cu: Alteţa Sa Regală Principesa Margareta, custode al Coroanei României; A.S.R. Principesa Elena a României şi fiul acesteia, Nicolae de Roumanie Medforth Mills, cu precizarea că, respectiva linie de succesiune putea fi modificată de şeful Casei Regale a României. De altfel, pe 1 august 2015, Regele Mihai I a decis retragerea titlului şi a calificativului deţinute de către nepotul său Nicolae, excluzându-l din linia de succesiune la Tronul României, fără a veni însă cu vreo explicaţie publică pentru gestul său intempestiv.

După decesul Regelui Mihai I, survenit la 5 decembrie 2017, fiica sa cea mare – Margareta – a devenit şeful Casei Regale, primind titlul dinastic de „Majestatea Sa Regina”, dar aceasta a decis să continue să poarte titlul de „Custode al Coroanei” în împrejurările oficiale.

[12] www.Familia Regala a Romaniei.ro.

ASPECTE PRIVIND RELAȚIILE DINTRE CAROL I AL ROMÂNIEI ŞI BOURBONII SPANIOLI

Denisa Victoria Dragomir

Anul 2021 a marcat împlinirea a 140 de ani de la proclamarea Regatului României, dar şi de la stabilirea de relații diplomatice româno-spaniole. Începutul acestor relații bilaterale, precum şi dezvoltarea lor ulterioară, nu ar fi fost posibile fără eforturile depuse de Carol I. Fiind total devotat misiunii asumate în 1866, el a cultivat legături cordiale cu monarhi europeni pentru a spori prestigiul țării şi a contribui la dezvoltarea ei.

În secolul al XIX-lea Spania, la a cărei conducere se afla Dinastia de Bourbon încă din 1700, s-a văzut redusă la un stat de mâna a doua care îşi punea problema supraviețuirii. Din păcate, crizele financiare, naționalismele şi absența mijloacelor unei politici internaționale ambițioase, deoarece fără bogățiile de peste mări nu-şi mai putea finanța visurile de grandețe, au făcut-o să se retragă de pe scena europeană, tratând cu indiferență sau neutralitate aspectele care nu o afectau în mod direct. În ciuda acestor dificultăți, marile evenimente care au jalonat istoria secolului al XIX-lea au fost propice intensificării contactelor dintre cele două state de origine latină.

Debutul relațiilor dintre Carol şi Bourbonii spanioli este reprezentat de vizita întreprinsă de prințul prusian în statul iberic în anul 1862[1]. Pe atunci nimeni nu bănuia deznodământul evenimentelor din Principate care au culminat cu abdicarea lui Alexandru Ioan Cuza şi proclamarea ca Principe a lui Carol de Hohenzollern-Sigmaringen în 1866, nici tumultuoasa evoluție a Spaniei de după înlăturarea Reginei Isabela a II-a în 1868.

Tânărul ofițer de 23 de ani pasionat de tehnică militară a vizitat arsenalul din Sevilla pentru a observa procesul de fabricare a proiectilelor de artilerie şi, ulterior, la Madrid a întâlnit cuplul regal (Isabela a II-a şi Francisc de Asís). Impresia lăsată a fost una atât de puternică, încât, însuşi Carol, ajuns la Paris, a evitat să povestească detaliile, deoarece se temea că ar fi putut părea o persoană orgolioasă. La Curte, Carol a fost primit cu toate onorurile, luând parte la un dineu şi la un concert de gală, întâlnindu-se astfel cu toată aristocrația spaniolă. Şederea sa a mai inclus o paradă militară, dar şi trageri de artilerie pe poligon. La finalul vizitei Regele-consort Francisc a sugerat că poate considera Curtea spaniolă ca pe una înrudită[2], fapt care s-a şi materializat la începutul secolului al XX-lea prin intermediul viitoarei Regina Maria a României, verişoara Reginei Spaniei.

Foarte puțin a lipsit ca relațiile româno-spaniole în timpul lui Carol I să fie mult mai apropiate, fratele său, Leopold, fiind la un pas de a ocupa tronul statului iberic.

[1] Serviciul Arhive Naționale Istorice Centrale (în continuare se va cita SANIC), *Fond Casa Regală, Carol I (personale)*, vol. V, nr. ord. 1625.

[2] *Ibidem*, nr. ord. 1626.

Ipoteza aducerii unui prinț german a fost anterioară Revoluției din 1868. Diplomatul prusian Georg von Werthern încă din 1866 şi 1867 detaliase în memoriile sale anumite discuții privind posibilitatea ca, în eventualitatea detronării Bourbonilor, la Madrid să fie instaurat un Hohenzollern-Sigmaringen şi chiar susținuse ideea în corespondența sa cu prințesa Marie, cumnata Regelui Wilhelm I. Hohenzollernii prusieni erau descrişi drept continuatorii lui Carol Quintul. Werthern se entuziasmase la gândul unui Wilhelm I Împărat al Germaniei unificate cu un avanpost în Orient (Carol I în România) şi altul în Occident (un alt principe Hohenzollern-Sigmaringen în Spania). În discuția cu Eusebio de Salazar y Mazarredo lăudase calitățile fiilor lui Karl Anton, opinând că unul dintre ei ar fi potrivit drept candidat la tronul spaniol. În întrevederea cu Karl Anton îşi manifestase predilecția pentru fiul cel mare, Leopold. Nici Bismarck, nici Karl Anton nu s-au arătat entuziasmați de propunere, primul chiar mustrându-l vehement pe Werthern. Totuşi, dincolo de propunerile fanteziste la acea dată, diplomatul dădea glas unui curent de opinie din spațiul german, care vedea în Spania un posibil aliat natural împotriva Franței[3].

După reuşita Revoluției din 1868 ipotezele şi zvonurile s-au transformat în realitate când reprezentanți ai Madridului i-au oferit lui Leopold tronul Spaniei[4].

Există informații că un emisar al Curții spaniole ar fi avut o convorbire cu Principele Carol în care a lăsat să se înțeleagă că, totuşi, prima opțiunea a poporului şi guvernului de la Madrid fusese el „deoarece îl văzuseră cum, în condițiile cele mai dificile, curajos şi încrezător în forțele lui, s-a dus în România, unde, în scurt timp, a realizat lucruri atât de însemnate. Numaidecât, principele i-a replicat în modul cel mai ferm că el nu intenționează să schimbe modesta pălărie princiară cu coroana strălucitoare a Spaniei, că-l rețin de la aceasta şi simțul datoriei şi ataşamentul față de misiunea deja asumată”[5]. Deşi la început acceptarea de către Carol a tronului Principatelor, vasale Imperiului Otoman, fusese privită cu scepticism, inclusiv în cercurile apropiate Hohenzollernilor (a se vedea atitudinea lui Bismarck), şi nu i se prevăzuse vreun viitor strălucit, perseverența demonstrată în acțiunile sale şi devotamentul față de țara adoptivă au condus la obținerea unor rezultate notabile în ceea ce priveştea modernizarea statului încă din primii ani de domnie. Toate aceste reuşite şi calitățile tânărului Domn au atras, aşadar, atenția Madridului, plasându-l în fruntea listei candidaților pentru tronul spaniol. Totuşi, Carol plin de modestie şi consecvent angajamentelor luate în 1866, nu a ezitat să refuze în primii ani ai domniei sale, caracterizați de instabilitate, ceea ce părea o ofertă mult mai avantajoasă.

Chiar dacă a refuzat tronul, Carol a rămas implicat în chestiune, volens nolens. Ambasadorul spaniol la Paris, Olozaga, a avut o întrevedere personală cu agentul român

[3] Luis Álvarez Gutiérrez, *Otra vez a escena la candidatura Hohenzollern-Sigmaringen al trono de España*, în „Hispania”, LXIV/2, nr. 217, 2004, pp. 715-720.

[4] Pentru mai multe informații privind candidatura Hohenzollern vezi Javier Rubio, *España y la guerra de 1870*, vol. I, II, III, Madrid, Ministerio de Asuntos Exteriores, 1989; Lawrence D. Steefel, *Bismarck, the Hohenzollern Candidacy, and the Origins of the Franco-German War of 1870*, Pickle Partners Publishing, 2018; David Wetzel, *A duel of giants: Bismarck, Napoleon III, and the origins of the Franco-Prussian War*, Madison, Wisconsin, University of Wisconsin Press, 2001.

[5] Paul Lindenberg, *Regele Carol I al României*, Bucureşti, Editura Humanitas, 2016, p. 116.

I. Strat la începutul lui martie 1870 pentru a-i înmâna o scrisoare din parte lui Serrano, Regentul Spaniei, destinată lui Carol[6]. Scrisoarea lipseşte din dosarul corespondenţei lui I. Strat, ceea ce permite doar avansarea unor supoziţii: fie Regentul transmitea salutări Principelui în încercarea de a-i câştiga bunăvoinţa faţă de candidatură, fie în ea se vorbea deschis de alegerea lui Leopold ca Rege al Spaniei.

Otto von Bismarck a susţinut candidatura şi a reuşit să manipuleze situaţia în beneficiul Prusiei în ciuda ostilităţii făţişe a lui Napoleon al III-lea şi a nehotărârii prinţului, care iniţial a refuzat, apoi a acceptat tronul, pentru a-l refuza din nou în iulie 1870[7].

Un rol foarte important în retragerea candidaturii l-a avut şi efectul ameninţărilor franceze la adresa domniei lui Carol I. Parisul a suspectat implicarea lui directă în chestiune, concluzionând că fusese cel puţin la curent cu negocierile secrete, dacă nu chiar iniţiatorul candidaturii. În scurt timp, s-a ajuns la deteriorarea treptată a încrederii imperiale în bunele intenţii ale Principelui şi la profilarea unor pericole serioase la adresa stabilităţii şi conducerii României prin activarea unui plan de detronare a acestuia în cazul declanşării războiului cu Prusia[8].

Maşinaţiunile bismarckiene au culminat cu faimoasa Telegramă de la Ems, care a constituit pretextul declanşării Războiului franco-prusian în urma căruia Napoleon al III-lea a fost înfrânt şi locul Imperiului său a fost luat de o republică.

Căutarea unui nou Rege spaniol a luat sfârşit prin alegerea lui Amadeo de Savoia (1871). Noul monarh a abdicat peste doi ani, instituindu-se apoi Prima Republică Spaniolă a cărei existenţă a fost şi ea efemeră (1873-1874)[9].

Restauraţia Dinastiei de Bourbon a avut loc la finalul anului 1874, iar în ianuarie 1875 fiul controversatei Isabela a II-a (care abdicase în favoarea lui în timpul exilului) a fost proclamat de *Cortes* Rege sub numele de Alfonso al XII-lea. Evenimentul a prilejuit trimiterea unor scrisori de notificare a urcării sale pe tron în diverse capitale europene. Cipriano del Mazo y Gherardi, ministrul spaniol de la Viena, a fost ales pentru a întreprinde această misiune în Principate[10]. În scrisoarea de notificare, Domnitorul era tratat cu titlul de „Alteţa Sa Regală"[11]. În realitate abia după cucerirea Independenţei în 1878 i-a fost acordată respectiva titulatură.

Acesta a fost primul contact dintre Carol I şi Alfonso al XII-lea după întâlnirea din 1862, ambii aflaţi, de această dată, în postura oficială de conducători de state. Misiunea spaniolă „unică în felul său" până în 1875 şi datorată înaltei consideraţii a

[6] SANIC, *Fond Casa Regală*, dosar nr. 34/1870, f. 1.

[7] William Young, *German Diplomatic Relations 1871-1945: The Wilhelmstrasse and the Formulation of Foreign Policy*, New York, iUniverse, 2006, p. 40.

[8] SANIC, *Fond Casa Regală*, dosar nr. 48/1870, ff. 2-3.

[9] Pentru mai multe informaţii privind perioada cunoascută sub numele de „Sexenio Democrático" (1868-1874) vezi Ángel Bahamonde, *España en democracia. El Sexenio, 1868-1874*, Madrid, Historia 16-Temas de Hoy, 1996; Jerónimo Becker, *Historia de las relaciones exteriores de España durante el siglo XIX*, tomul III (1868-1900), Madrid, Editorial Voluntad, 1926; Jorge Vilches García, *Progreso y Libertad. El Partido Progresista en la Revolución Liberal Española*, Madrid, Alianza Editorial, 2001.

[10] Real Academia de la Historia (în continuare se va cita RAH), fond Conde de Benomar, Corespondencia confidencial y reservada con los Ministros de Estado, tom IV, f. 150.

[11] Arhivele Diplomatice ale Ministerului Afacerilor Externe (în continuare se va cita AMAE), *Fond Arhiva Istorică (1830-1895)*, vol. 260, dos. 73, ff. 18-19.

Regelui Spaniol față de persoana Principelui român[12] a iscat un incident diplomatic. Proporțiile acestuia ar fi putut afecta relațiile bilaterale româno-spaniole, dar, în fapt, au relevat bunăvoința monarhului iberic față de Domn şi poporul său.

Misiunea a scandalizat diplomația otomană tocmai prin tratamentul protocolar acordat României, egal cu cel al celorlalte state europene. Teama că românii îşi intensificau demersurile pentru obținerea Independenței l-a determinat pe Marele Vizir Savfet Paşa să trimită o circulară Puterilor Garante în care s-a plâns de notificarea făcută de tânărul Rege spaniol[13].

Marchizul de Molins, ambasadorul spaniol de la Paris, i-a dezvăluit, ulterior, Gerantului Agenției române de la Paris, Cristian Vranas, cum a hotărât Alfonso al XII-lea să trimită o misiune în Principate: trecând în revistă „în cabinetul său principii care domnesc în Europa. Printre ei l-a văzut pe Alteța Sa Principele Carol de România, care aparține unei case suverane şi care domneşte peste un popor creştin şi de aceeaşi rasă cu poporul spaniol. Atunci, Majestatea Sa s-a grăbit să-l facă participant pe A.S. la un eveniment aşa fericit. E un semn de curtoazie de la un principe creştin la un alt principe creştin cu o origine ilustră egală”[14]. Aşadar, era de netăgăduit influența prestigiului Principelui Carol în evoluția internațională a României moderne, prin atragerea cel puțin a simpatiei sau sprijinului anumitor state, ai căror şefi vedeau în el un monarh de rang egal.

Evident, tânărul Rege Alfonso XII nu a dorit nici să vexeze orgoliul otomanilor, dar nici să implice o Spanie slăbită într-o dispută internațională inutilă. Aceasta fusese cauzată de o gafă flagrantă a diplomației madrilene, care ignora statutul juridic al Principatelor. Consecvenți, spaniolii nu au retractat gestul nici în contextul amenințărilor otomane cu nerecunoaşterea Restaurației Bourbonilor şi au mizat pe cartea tergiversării. Acțiunea energică a diplomației româneşti coordonată de V. Boerescu a contracarat protestul otoman. Acest incident relativ minor a marcat pentru relațiile româno-spaniole o nouă etapă, în care Madridul şi Regele Alfonso al XII-lea nu s-au sfiit, în ciuda acuzelor virulente şi presiunilor otomane, să păstreze contactele cu Bucureştiul şi Principele Carol I[15].

Prudența Spaniei la redeschiderea Chestiunii Orientale[16] în 1875 nu a fost propice unei apropieri mai mari între Carol I şi Alfonso al XII-lea. Din contră, Războiul de Independență a creat premisele apropierii dintre Principele român şi Carlos de Bourbon,

---

[12] *Ibidem*, f. 20.

[13] *Ibidem*, f. 27.

[14] *Ibidem*, ff. 49-50.

[15] Pentru mai multe informații privind misiunea lui Cipriano del Mazo y Gherardi vezi Denisa Victoria Andronache, *The Echoes of the Spanish diplomatic mission in Romania (1875),* în „Oltenia. Studii şi comunicări. Arheologie-Istorie”, vol. 18-19, Craiova, 2013, pp. 202-209.

[16] În momentul respectiv, conducerea Guvernului aparținea lui Cánovas del Castillo, lider al Partidului Conservator. Mult timp istoriografia spaniolă l-a considerat adeptul, în primii ani ai Restaurației Bourbonice, al politicii de „recogimiento”, adică al îndepărtării deliberate de marile alianțe şi angajamente internaționale. În realitate, pentru politica externă canovistă ar fi mai potriviți termenii pe care el însuşi i-a folosit pentru a o caracteriza: „neutralitate”, „prudență”, „abținere”, „tăcere”. Situarea Spaniei la periferia europeană era rezultatul decăderii acestui stat, care era doar umbra Imperiului de altădată, şi a instabilității interne care nu-i asigura credibilitate pe continent. Javier Rubio, *La política exterior de Cánovas del Castillo: una profunda revisión*, în „Studia historica. Historia contemporánea”, nr. 13-14, 1995-1996, Ediciones Universidad de Salamanca, pp. 167-197.

autointitulatul „Duce de Madrid”, pretendentul carlist[17] la tronul Spaniei (1868-1909) sub numele de Carol VII, implicit, rivalul lui Alfonso al XII-lea. În ciuda diferențelor frapante (unul era principe devotat treburilor statului şi familist convins, celălalt urmărea să detroneze suveranul legitim al Spaniei şi era renumit pentru aventurile sale extraconjugale), cele două personalităţi au găsit un punct comun în vocaţia militară, participând la Războiul ruso-turc din 1877-1878. Carol I s-a remarcat ca lider efectiv al armatelor româno-ruse, în timp ce Carlos s-a rezumat la a fi un observator, declarându-se admirator al curajoasei armate române.

În ianuarie 1877 Carlos a vizitat Principatele inspectând bateriile româneşti de la Calafat, unde s-a bucurat de o „cordială primire” din partea generalilor şi ofiţerilor români[18]. O foarte bună impresie i-a creat şi Principele, care s-a dovedit un bun colocutor şi un „soldat în suflet”. Datorită „nobilei sale iniţiative”, adusese armata română într-o stare excelentă. Toate aceste laude au fost prezentate în timpul vizitei pretendentului în Rusia, unde a fost primit cu bunăvoinţă de către Ţar, Marele Duce Nicolae şi alţi membri ai familiei imperiale[19].

Carol I era conştient de simpatia lui Alexandru al II-lea faţă de Don Carlos şi încerca, probabil, să obţină sprijinul acestuia pentru cauza românească. Apropierea celor doi trebuie văzută în contextul încercărilor Domnitorului şi Guvernului său de a opri planurile anexioniste ale Rusiei în Basarabia şi de a-l convinge pe Ţar să ia în calcul România ca posibil partener în iminentul conflict cu otomanii.

Între Carol I şi Don Carlos în februarie 1877 a început o interesantă corespondenţă care a cuprins, în mare parte, perioada de dinaintea şi după declanşarea Războiului de Independenţă.

Din Rusia, Don Carlos s-a întors la Paris[20], unde a primit o scrisoare de la Principe. Acesta, sub impresia frumoaselor amintiri din vizita anterioară, îi lansa o nouă invitaţie în România[21].

Până la următoarea întâlnire cu pretendentul la tronul spaniol, Carol a fost ocupat cu evenimentele care s-au succedat rapid: Ţarul şi-a mobilizat trupele la începutul lui aprilie 1877, Kogălniceanu a semnat la 4/16 aprilie 1877 o convenţie ce asigura libera trecere pe teritoriul românesc a soldaţilor ruşi, în mai 1877 România şi-a proclamat Independenţa, nemulţumind majoritatea Marilor Puteri.

Angrenat în cauza carlismului, Ducele de Madrid şi-a atras împotriva sa diplomaţia spaniolă care a făcut demersuri ce au dus la expulzarea lui de către guvernul

[17] Regele Ferdinand al VII-lea a abolit legea salică în 1830, permiţând astfel fiicei sale Isabela a II-a să acceadă la tron. În acest context s-a format mişcarea carlistă care-i grupa pe susţinătorii fratelui Regelui şi care a declanşat trei războaie în secolul al XIX-lea. Pentru mai multe informaţii legate de carlism vezi Jordi Canal, *El carlismo: dos siglos de contrarrevolución en España*, Madrid, Alianza Editorial, 2000; José Carlos Clemente, *Los carlistas*, Madrid, Ediciones Istmo, 1990; Román Oyarzun, *Historia del carlismo*, Valladolid, Editorial Maxtor, 2008.

[18] SANIC, *Fond Casa Regală, Carol (Personale)*, vol. IV, dosar V-K-10, f. 1.

[19] *Ibidem*, dosar V-K-11, f. 1.

[20] Ana de Sagrera, *La Duquesa de Madrid: ultima reina de los carlistas*, Palma de Mallorca, Imprimeria Mossén Alcover, 1969, p. 480.

[21] SANIC, *Fond Casa Regală*, dosar V-K-18, ff. 1-2.

francez[22]. Acest lucru a grăbit sosirea în România, mascată sub aparenta dorință de a transmite în persoană profunda simpatie nutrită față de cauza românilor. În scrisoarea din 27 mai 1877 i-a solicitat lui Carol să nu pregătească o primire specială, deoarece nu ar fi dorit să împieteze acțiuni vitale pentru viitorul României[23].

Motivele participării lui Don Carlos la ostilitățile din 1877-1878 nu au vizat doar porniri cruciate sau sincera prietenie şi îngrijorare pentru viitorul statului nord-dunărean. Marchizul de Molins credea cu tărie că acesta urmărea acumularea de capital de imagine, îmbunătățirea experienței belice a carlismului, dar se şi folosea de ocazie pentru a-şi abandona familia[24].

Deşi au refuzat inițial ajutorul românesc, pe fondul respingerii atacurilor repetate asupra Plevnei, ruşii au cerut intervenția trupelor lui Carol. Acestuia i-a fost oferită la mijlocul lui august comanda trupelor româno-ruse din fața Plevnei. Observator al bătăliei de la Grivița din 11 septembrie 1877, Ducele şi-a exprimat profunda admirație față de înflăcărarea soldaților lui Carol I într-o scrisoare către contele francez Monserat: „Românii aştia merg în foc cu aceeaşi mândrie ca şi spaniolii mei. Ei sunt cu adevărat frați de sânge cu noi”[25].

Costurile ridicate ale expediției din Răsărit l-au determinat pe spaniol să părăsească teatrul de luptă[26]. Reîntoarcerea în octombrie la reşedința pariziană a fost una de scurtă durată din cauza presiunilor autorităților franceze, motiv pentru care a întreprins o nouă călătorie în străinătate. În timpul unei opriri la Bucureşti, Carol i-a acordat medalia „Virtutea Militară” pentru „strălucita sa purtare pe câmpul de luptă”[27].

Revenit la Paris şi-a manifestat regretul de a nu fi participat la capitularea Plevnei, eveniment care l-a bucurat sincer. A profitat de apropierea Revelionului pentru a ura Domnitorului şi armatelor sale un an bun, fericit, iar României o soartă mai bună. Nu a ezitat să-şi declare, şi de această dată, sincera amiciție pentru Carol, dar şi profunda admirație față de armatele române, „deoarece numeroasele luni petrecute în mijlocul acestor bravi soldați” l-au unit cu ei „din tot sufletul”[28]. I-a mulțumit lui Carol pentru Medalia militară înmânată afirmând că o purta cu mândrie. Referitor la rezultatul războiului, Ducele de Madrid a opinat că va fi cel aşteptat de conducătorul statului român. L-a felicitat pe acesta, totodată, pentru ultimele succese ale soldaților săi şi pentru gloria ce îi desăvârşea eforturile[29].

Dar, în ciuda încurajărilor, deznodământul nu a fost pe placul lui Carol, Independența României fiind condiționată de respectarea anumitor prevederi ale Tratatului de Pace de la Berlin (1878). Ocupat cu soluționarea pretențiilor exagerate ale

[22] Jordi Canal, *Banderas blancas, boinas rojas: Una historia política del carlismo, 1876-1939,* Madrid, Marcial Pons, 2006, pp. 54-55.

[23] SANIC, *Fond Casa Regală*, dosar V-K-12, f. 1.

[24] Jordi Canal, *Banderas blancas...*, p. 56.

[25] Victor Lazăr, *Războiul româno-ruso-turc din 1877-187*8, Sibiu, 1928, p. 12, apud Nicolae Ciachir, *Războiul pentru Independența României în contextul european (1875-1878)*, Bucureşti, Editura Ştiințifică şi Enciclopedică, 1977, p. 217.

[26] Francisco Martín Melgar, *Veinte años con Don Carlos: memorias de su secretario, el conde de Melgar*, Madrid, Espasa-Calpe, 1940, p. 102.

[27] *Ibidem*, p. 55.

[28] SANIC, *Fond Casa Regală*, dosar V-K-13, f. 1.

[29] *Ibidem*, dosar V-K-14, f. 1.

guvernelor de la Berlin, Paris şi Londra, totuşi, Carol a găsit timp pentru a-l decora pe Duce cu „Trecerea Dunării", însemn creat pentru a-i răsplăti pe cei care luptaseră în Războiul de Independenţă. Don Carlos s-a arătat onorat, spunând că mândria pe care o simţea purtând această decoraţie era izvorâtă din faptul că el şi soldaţii români al căror curaj era „dus până la eroism" au trecut prin aceleaşi pericole şi încercări în război. Şi de această dată şi-a manifestat interesul pentru dificila situaţie în care se afla România după Congresul de Pace de la Berlin, sperând ca ea „să intre definitiv într-o eră de prosperitate", iar domnia lui Carol I „să fie lungă şi glorioasă"[30]. Afirmaţia privind prezenţa în mijlocul pericolelor alături de trupele române este exagerată, având în vedere că Don Carlos fusese un simplu observator aflat în relativă siguranţă, în timp ce soldaţii români participaseră efectiv la lupte, iar mulţi dintre ei muriseră sau fuseseră răniţi.

Sfârşitul evenimentului care le facilitase apropierea, şi anume Războiul ruso-turc din 1877-1878, a însemnat şi o răcire a relaţiilor dintre cei doi. În plus, manifestarea ostentativă a unei prietenii cu rivalul Regelui Alfonso al XII-lea era un obstacol în calea stabilirii unor relaţii româno-spaniole conforme cu noul statut internaţional[31].

Principele şi oamenii politici de la Bucureşti nu s-au concentrat strict pe demersurile pe lângă Marile Puteri pentru recunoaşterea Independenţei, ci au îndreptat astfel de „acte de curtuoazie", ce îndeplineau o „plăcută datorie" şi „faţă de statele de a doua mărime"[32]. Printre acestea s-a numărat şi Spania, stat al cărui conducător îşi arătase deja bunăvoinţa faţă de Carol şi statul român în chestiunea misiunii lui Cipriano del Mazo y Gherardi.

Fostului ministru al Afacerilor Străine şi preşedinte al Senatului, Alexandro Plagino, i-a fost desemnată misiunea de a notifica lui Alfonso XII Independenţa României şi de a-i remite Cordonul Ordinului „Steaua României"[33]. Dificultăţile pe care le-a presupus misiunea lui Plagino nu au reflectat o atitudine răuvoitoare a decidenţilor politici din Spania, ci prudenţa diplomatică pe care trebuia s-o afişeze acest stat, care nu putea nesocoti proiectele Marilor Puteri, şi în speţă, pe cele ale Germaniei[34].

La începutul lui martie 1880, înainte de a părăsi Parisul cu destinaţia Madrid, Plagino a considerat potrivit să-i facă o vizită de curtoazie fostei Regine, aflată în exil, pentru a afla dacă dorea să transmită ceva în capitala spaniolă prin intermediul lui. Isabela s-a arătat emoţionată de amintirea pe care i-o purta lui Carol şi entuziasmată de maniera lui strălucită de a conduce Războiul de Independenţă. Ea a complimentat-o pe

[30] *Ibidem.*

[31] Denisa Victoria Andronache, „Carol şi Don Carlos, Ducele de Madrid", în *Monarhia în România – o evaluare. Politică, memorie şi patrimoniu*, Iaşi, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza", 2012, p. 20.

[32] Sorin Cristescu, *Carol I. Corespondenţa privată (1878-1912)*, Bucureşti, Editura Tritonic, 2005, p. 65.

[33] SANIC, *Colecţia Microfilme Spania*, rola 8, c. 137.

[34] Necunoscând prea bine chestiunea Independenţei, ministrul de Stat spaniol, M. Silvela, şi-a dat acordul pentru primirea misiuni, ulterior descoperind că Franţa, Germania şi Anglia nu recunoscuseră noul statut al României, condiţionându-l de modificarea articolului 7 din Constituţie. Singura soluţie pe care a găsit-o a fost să temporizeze lucrurile, profitând momentan de absenţa lui Alfonso XII din ţară. I-a indicat subalternului său să invoce în continuare şi alte pretexte, timp în care să investigheze dacă era posibil ca Bucureştiul să nu se simtă prea ofensat în cazul în care Spania primea misiunea lui Plagino, dar amâna numirea reprezentantului său în România (*Ibidem*, c. 153).

noua Suverană a României, manifestându-şi dorinţa de a o cunoaşte personal şi l-a delegat pe diplomatul român să fie interpretul celor mai sincere sentimente şi urări de fericire pentru cuplul princiar[35].

Ajuns în Spania, Plagino s-a prezentat în audienţă la Alfonso al XII-lea pe 13 martie 1880[36]. În discursul rostit s-a arătat onorat de a se afla în prezenţa Regelui Catolic pentru a-i aduce la cunoştinţă Independenţa absolută a României şi simpatia ce o nutreau Carol şi poporul român pentru el şi Spania[37].

Tânărul Rege a rostit o cuvântare în conformitate cu ceremonialul adecvat unei asemenea ocazii. A subliniat reciprocitatea sentimentelor de simpatie şi a transmis urări de prosperitate şi noroc lui Carol şi poporului său”[38].

Consecinţa firească a notificării Independenţei României la Madrid ar fi trebuit să fie stabilirea unor misiuni permanente, dar niciunul dintre cele două guverne nu a făcut la acel moment un demers concret în acest sens. România cel puţin nu a contat pe crearea unei Legaţii spaniole la Bucureşti[39]. În schimb, s-a ales varianta unui Trimis Extraordinar, onoare care i-a revenit Plenipotenţiarului spaniol la Berlin, Contele de Benomar[40], un bun cunoscător al situaţiei României şi al dinamicii dintre Marile Puteri ale zonei.

Sosit la Bucureşti la începutul lui mai 1880, el a transmis lui Carol I în numele lui Alfonso al XII-lea sincere urări de fericire şi prosperitate şi i-a înmânat personal răspunsul Regelui la notificarea Independenţei. Ca gest de mulţumire pentru Ordinul „Steaua României” şi dovedind cele mai bune sentimente ale Suveranului iberic, lui Carol I i-a fost înmânat Colierul Ordinului Regal „Carol III”, ale cărui splendoare şi bun gust l-au impresionat[41].

„Dovezile pe care Alteţa Voastră Regală, scrisese Alfonso al XII-lea în aprilie 1880, a binevoit să mi le dea cu privire la dorinţa sa de a cultiva relaţii de bună înţelegere între noi şi între Statele noastre îmi sunt extraordinar de plăcute. Acord o mare importanţă realizării unui gând similar pentru a nu răspunde de complezenţă sentimentelor Alteţei Voastre Regale, care mi-au fost exprimate de Trimisul Său Extraordinar”[42].

---

[35] AMAE, *Fond Războiul de Independenţă*, vol. 94, dos. 71, litera P 1/1879, ff. 328-329.

[36] *Ibidem*, f. 336; Patrimonio Nacional, Archivo General del Palacio, Secţiunea Reinados, *Fond Alfonso XII*, caja 8707/7.

[37] AMAE, *Fond Războiul de Independenţă*, vol. 94, dos. 71, litera P 1/1879, f. 343.

[38] „Primesc cu mare satisfacţie scrisoarea prin care A.S.R. Principele Carol I mă anunţă că v-a încredinţat misiunea de notificare a Independenţei absolute a României şi de a-mi oferi în numele lui decoraţiile Ordinului Steaua României, pe care-l accept cu recunoştinţă. Făcându-vă interpretul viei simpatii pe care Suveranul vostru şi românii Mi-o poartă, precum şi nobilei ţări ale cărei destine mi-au fost încredinţate, credeţi, Domnule Trimis Extraordinar, că Dvs. răspundeţi aceloraşi sentimente care ne animă cu privire la A.S.R. şi acel Principat, pentru a cărui prosperitate şi noroc facem cele mai fierbinţi urări”. *Ibidem*, f. 346.

[39] Corneliu Mihail Lungu, (coord.), *Independenţa României în conştiinţa europeană,* Bucureşti, Editura Semne, 1997, p. 290.

[40] RAH, *Fond Conde de Benomar*, Legajos, 3˚ Cartas particulares de los Ministros de Estado, R. de Ferraz către Benomar, 27 martie 1880.

[41] SANIC, *Colecţia Microfilme Spania*, r. 8, cc. 289-290.

[42] AMAE, *Fond Războiul de Independenţă*, vol. 93, dos. 71, Litera C 2, E 1, K 1, V 2/1878-1880, f. 306.

Aşadar, declaraţiile lui Alfonso al XII-lea nu erau simple politeţuri diplomatice transmise în semn de reciprocitate, ci dovezi ale genuinei afinităţi româno-spaniole, ale admiraţiei faţă de un monarh devotat treburilor statului precum Carol I şi ale sincerei dorinţe de stabilire a unor relaţii mai apropiate între cele două state care treceau fiecare printr-o perioadă delicată.

De altfel, de-a lungul unei audienţe particulare, Carol a ţinut să reitereze sentimentele de prietenie şi simpatie faţă de tânărul Rege, reamintindu-şi cu plăcere vizita sa din 1862 în Spania, unde primirea plină de bunăvoinţă a celor doi suverani îl impresionase. Contele de Benomar a fost convins graţie acestei întrevederi că Principele român era un prieten adevărat al lui Alfonso al XII-lea, dar şi un admirator al „energiei poporului spaniol şi al curajului armatei sale"[43]. Diplomatul a constatat că existau chiar legături familiale între suveranii român şi spaniol, când Principesa Elisabeta plină de amabilitate şi-a reamintit cu plăcere de relaţia de rudenie dintre ea şi Maria Cristina[44]. Wilhelm de Nassau, fratele bunicii paterne a Reginei Spaniei (Henrieta de Nassau-Weilburg), era chiar bunicul matern al Principesei române.

Citind rapoartele lui Benomar şi analizele acestuia despre Carol I, José Elduayen Gorriti, ministrul de stat, gândea că există o asemănare între cei doi tineri conducători, ambii confruntându-se cu obstacole în procesul de modernizare pe care şi-l asumaseră. În ciuda vicisitudinilor, ministrul prevedea o evoluţie de succes celor doi monarhi. „Viitorul este al oamenilor tineri, i-a scris el lui Benomar pe 23 mai 1880, şi soarta este destul de cochetă să-i abandoneze pe cei bătrâni şi să plece cu tinereţea; şi aceasta este ceea ce mereu am onoarea de a-i spune Regelui nostru, deoarece ambii au un viitor măgulitor, deşi nu lipsit de dificultăţi" [45].

Proclamarea lui Carol ca Rege a cerut din partea pauperizatei diplomaţii madrilene, care nu putea ignora un astfel de eveniment protagonizat de un Hohenzollern, trimiterea unei misiuni extraordinare la Bucureşti. Din raţionamente economice a fost desemnat un diplomat obscur, Juan Pedro de Aladro, dar care putea să-şi acopere singur costurile călătoriei[46]. Acesta a devenit la scurt timp şi titularul Legaţiei spaniole de la Bucureşti ca Însărcinat cu Afaceri[47]. Aladro i-a înmânat noului Rege în cadrul unei audienţe din mai 1881 scrisoarea lui Alfonso al XII-lea. Folosind uzualul ton de curtoazie diplomatică, Regele spaniol transmitea urări de bine, felicitări pentru un eveniment important în modernizarea României şi dorinţa de a strânge şi mai mult legăturile dintre cele două popoare. „Neputându-mi fi oferită o ocazie mai bună, scria el, pentru a-i demonstra interesul pe care-l simt faţă de tot ceea ce se referă la Persoana Sa (a lui Carol I -n.n.), l-am însărcinat pe Don Juan Pedro de Aladro, fost deputat al *Cortes* să prezinte această scrisoare M.V. şi să-i exprime în numele meu cele mai sincere felicitări, în acelaşi timp cu urările fierbinţi pe care le fac pentru gloria regatului Său şi

[43] SANIC, *Colecţia Microfilme Spania*, r. 8, c. 279.

[44] *Ibidem*, cc. 289-290.

[45] RAH, *Fond Conde de Benomar*, Legajos, 3˚ Cartas particulares de los Ministros de Estado, Pazo de la Merced către Benomar, 23 mai 1880.

[46] *Ibidem*, Legajos, 4˚ Cartas particulares de los Ministros de Estado, Vega de Armijo către Benomar, 27 iunie 1881.

[47] AMAE, *Fond Reprezentanţi străini*, 10/A1, nepaginat.

pentru prosperitatea Naţiunii ale cărei destine au fost încredinţate de Providenţă M.V. Am încrederea că acest memorabil eveniment va strânge şi mai mult legăturile de simpatie care există atât de fericit între Spania şi România (...)”[48].

Un moment atât de important precum proclamarea Regatului nu putea fi trecut cu vederea nici de Ducele de Madrid, chiar dacă relaţiile dintre el şi Carol se răciseră pe fondul preocupărilor diferite. În martie 1881 i-a scris Suveranului pentru a-l felicita şi pentru a se alătura bucuriei generale a poporului român, folosind noua sa titulatură: „Majestatea Sa Regele”[49].

Din păcate, domnia tânărului Rege spaniol s-a încheiat brusc, la doar 27 de ani. Alfonso al XII-lea a murit în 1885 de tuberculoză lăsând în urmă o soţie însărcinată care a trebuit să-şi asume rolul de Regentă până la majoratul fiului său. Ca o demonstraţie a preţuirii faţă de Spania, Curtea Regală a României a ţinut doliu conform etichetei timp de trei săptămâni[50]. Cuplul regal a fost reprezentat la funeraliile din noiembrie 1885 de Alexandru Plagino şi C.N. Nanu, secretar al Legaţiei pariziene. Audienţa lui Plagino s-a desfăşurat chiar în aceeaşi încăpere unde cu ani în urmă notificase Independenţa României, Regina rememorând momentul. Ea şi-a exprimat admiraţia pentru Elisabeta, a cărei evoluţie o urmărise atent. Plagino şi-a mărturisit surpriza pe care a simţit-o auzind-o vorbind de Regină: „(...) mi-a desfăşurat chiar viaţa zilnică a M.S. Elisabeta, Sinaia, Peleşul, preumblările în Codrii noştri”, de parcă „făcuse ieri acelea: şi cu toate acestea mi-a repetat că numai o singură dată a avut mulţumirea a o întâlni; când am vorbit M.S. cum Regina noastră s-a identificat cu geniul nostru, cum s-a inspirat din tradiţiunile şi legendele ţării noastre, M.S. Cristina care vorbise cu predecesorii mei german şi italian limba lor mi-a exprimat regretul a nu poseda şi limba noastră ca să poată citi totul în limba în care s-au fost scris”[51]. La slujba funebră, ca semn al consideraţiei spaniolilor pentru România şi Regele Carol, reprezentantul nostru a fost aşezat înaintea Trimisului otoman[52].

În perioada următoare se constată o răcire a relaţiilor româno-spaniole, în general, dar şi a celor dintre Suveranii celor două ţări. Pe fondul resurselor limitate ale bugetului spaniol şi a lipsei de interes a autorităţilor române, Regenta Maria Cristina a închis Legaţia de la Bucureşti în 1889[53]. Dezinteresul lui Carol era oarecum explicabil prin situaţia politico-diplomatică şi economică a Spaniei, un stat pauperizat, aflat la mii de kilometri distanţă, incapabil să-şi rezolve problemele interne şi care nu-şi mai găsea locul printre Marile Puteri ale continentului. În consecinţă, cultivarea unor relaţii mai strânse cu Bourbonii spanioli nu ar fi putut să ajute România, un stat care la rându-i trecea prin încercări grele în drumul spre modernizare.

Un eveniment familial, fericit de această dată, l-a determinat peste câţiva ani pe Ducele de Madrid să îi scrie lui Carol. Infanta Doña Blanca, fiica pretendentului spaniol, se căsătorise cu Arhiducele de Austria, Leopold Salvator, nunta având loc în

[48] Idem, *Fond Războiul de Independenţă*, vol. 93, dos. 71, f. 317.
[49] SANIC, *Fond Casa Regală*, dosar V-K-16, f. 1.
[50] AMAE, *Fond Arhiva istorică (1830-1895)*, vol. 260, dos. 41, I/2, f. 83.
[51] *Ibidem*, ff. 89-90.
[52] *Ibidem*, ff. 90-91.
[53] SANIC, *Colecţia Microfilme Spania,* r. 7, cc. 164-165.

octombrie 1889 la castelul din Frohsdorf. Don Carlos l-a asigurat în scrisoarea sa pe Suveranul român de „profunda stimă şi înalta consideraţie” pe care i le purta[54].

Începutul secolului al XX-lea a dus la întărirea legăturilor între Familia Regală a României şi cea Spaniolă prin intermediul Mariei de Edinburgh, nepoata Reginei Victoria a Angliei. Missy se căsătorise în 1893 cu Prinţul Moştenitor Ferdinand, iar în 1906 o altă nepoată a Reginei Angliei, Victoria Eugenia de Battenberg (fiica lui Henry de Battenberg-Hesse şi a lui Beatrice de Saxa Coburg-Gotha) a devenit soţia Regelui Alfonso al XIII-lea[55]. Aşadar, una dintre verişoare era viitoarea Regină a României, iar cealălaltă era Regina Spaniei.

Sora Mariei, Beatrice, alintată Bee, s-a căsătorit în 1909 cu infantele Alfonso de Orleans şi Bourbon, duce de Galliera, vărul Regelui, deşi iniţial au existat unele zvonuri conform cărora Alfonso al XIII-lea ar fi dorit-o de soţie pe Beatrice[56].

Cuplul regal spaniol a avut şapte copii, printre care şi pe Juan, Infante de Spania, născut în Palatul Regal La Granja de San Ildefonso pe 20 iunie 1913[57]. Botezul acestuia a avut loc patru zile mai târziu, naşii fiind Maria Tereza de Austria-Este şi Regele Carol I al României. Ei au fost reprezentaţi la ceremonie de Regina Maria Cristina şi de Infantele Don Alfonso de Orleans[58], nimeni altul decât cumnatul lui Missy.

Distanţa dintre cele două ţări a fost motivul pentru care într-un timp atât de scurt Carol I nu a trimis reprezentare oficială[59]. În plus, botezul infantelui venea în contextul tensiunilor care au dus la declanşarea celui de-Al Doilea Război Balcanic pe 16/29 iunie 1913. Totuşi, fericitul eveniment a permis, conform uzanţelor, un schimb de telegrame între cei doi monarhi. Carol I şi-a dat consimţământul pentru numirea sa ca naş, exprimându-şi recunoştinţa pentru atenţia acordată de Suveranul Catolic. În plus, a adăugat el în telegramă, alegerea ca naş îi amintea de vremuri îndepărtate, de „prima sa călătorie în Spania, în 1862, când a fost primit cu mare atenţie de familia regală spaniolă”[60].

Conform speculaţiilor istoricului Guy Gauthier, fiul lui Juan de Bourbon, Juan Carlos, restaurat la conducerea Spaniei după moartea lui Franco, îşi datorează unul din prenume lui Carol I al României: „În onoarea naşului său, copilul poartă numele Carlos. Se numeşte deci: Juan Carlos. Contele de Barcelona va muri în 1993. Fiul său va deveni Regele Spaniei în 1975 sub numele de Juan Carlos I. Istoria rezervă multă surprize şi puţini spanioli ştiu astăzi că suveranul lor îi datorează prenumele lui Carol I de România şi nu lui Carol Quintul!”[61].

Legăturile familiale mai strânse au fost dublate de o relansare a raporturilor bilaterale româno-spaniole în primul deceniu al secolul al XX-lea. Înţelegându-se necesitatea dezvoltării schimburilor comerciale, în 1908 s-a semnat o convenţie, primul

---

[54] Idem, *Fond Casa Regală, Carol (Personale)*, vol. IV, dos. V-K-17, f. 1.
[55] Francisco López-Nieto y Mallo, *Honores y protocolo*, Madrid, La Ley, 2006, p. 123.
[56] Ana de Sagrera, *Ena y Bee. En defensa de una amistad*, Madrid, Velecio Editores, 2006.
[57] „Gaceta de Madrid”, 21 Iunie 1913, anul CCLII, tomul II, nr. 172, p. 818.
[58] Idem, 26 iunie 1913, anul CCLII, tomul II, nr. 177, p. 878.
[59] „ABC Madrid”, miercuri 25 iunie 1913, p. 7.
[60] *Ibidem*.
[61] Guy Gauthier, *Missy Regina României*, Bucureşti, Editura Humanitas, 2000, p. 148.

pas spre normalizarea relațiilor dintre cele două state. Aceasta s-a concretizat în 1913 prin deschiderea unei Legații române la Madrid, sub conducerea lui George Cretzianu[62].

În timpul domniei sale, Carol I, atât ca Principe, cât şi ca Rege, a urmărit dezvoltarea unor relații cordiale cu Bourbonii spanioli, fie că a fost vorba de Suverani, fie de pretendentul carlist, pe care a încercat să le pună în slujba sporirii prestigiului internațional şi a modernizării țării sale. Deşi nu au fost nişte legături de anvergură, ele au pregătit terenul pentru consolidarea relațiilor dinastice şi diversificarea relațiilor bilaterale româno-spaniole.

M.S. Regele Carol I în uniformă de colonel al Regimentului 2 de Geniu spaniol şi A.S.R. Infantele Don Alfonso de Orléans şi Borbón, care i-a adus această uniformă din partea Regelui Alfons XIII al Spaniei. Sursa: „Gazeta ilustrată”, anul III, nr. 19/19 aprilie 1914.

[62] Dan Berindei, *Politică externă şi diplomați la începuturile României moderne*, Bucureşti, Editura Mica Valahie, 2011, p. 63.

GORJUL ŞI „FERDINAND CEL LOIAL”[1]

Gheorghe Nichifor

Ferdinand de Hohenzollern (1865-1927), devenit în 1914 al doilea rege al românilor, s-a născut la 12 august 1865, ca fiu al principelui Leopold de Hohenzollern şi al principesei Antoaneta, infanta Portugaliei. Întrucât Regele Carol I al României nu avea copii (fetiţa sa, Maria, decedase în 1874, bolnavă de scarlatină), a devenit moştenitorul tronului. Iată cum este descris, în primii ani de la instalarea în România, de către secretarul particular al Reginei Elisabeta: *„Era înalt, zvelt, fără barbă, cu o faţă agreabilă pe care sângele neamului Braganza, din care se trăgea după mamă, o înnobila cu o distincţie exotică. Părul blond, ochii albaştri, puţin cam stângaci în comportare, cu vorbă înceată: părea timid şi dezorientat”*[2].

Pregătirea intelectuală era de mare calitate, fiind etichetat drept cel mai învăţat dintre toţi monarhii României. Educaţia din Germania se realizase la şcoli publice, nu cu profesori aduşi la domiciliu. Mergea întotdeauna la cursuri pe jos, indiferent de vreme, îmbrăcat simplu, după ce în familie era supus unei autentice discipline militare: *„sculat la şase dimineaţa şi băgat într-o baie rece, la aceeaşi temperatură, tot timpul hrănit negreşit mai bine decât un spartan, dar destul de frugal, dus la biserici în toate duminicile, ţinut departe de toate petrecerile care i-ar fi umplut mintea numai de lucruri sterpe, obişnuit a dispune numai de sume foarte neînsemnate de bani, daţi lunar, cheltuiţi cu rost pe lucruri trebuincioase şi justificaţi până la cel din urmă pfenig”*[3].

Termină liceul cu bune rezultate în 1885, urmează Şcoala Militară de la Kassel (sub atenta supraveghere a unchiului, Carol I, a străbătut toată ierarhia militară, până la gradul de general; după război va deveni primul mareşal al României), apoi cursuri de Economie politică, Finanţe, Botanică şi Drept roman, la Tubingen şi Leipzig. O asemenea pregătire multilaterală îi va surprinde pe mulţi de-a lungul vremii.

Ca principe moştenitor, şi-a dedicat cea mai mare parte a timpului obligaţiilor militare şi lecturii. Citea mult şi variat, în latină şi greacă, germană, franceză, română, engleză, rusă, limbi pe care le stăpânea, interesându-l problemele militare, teologie, literatura istorică, botanica etc.[4]

---

[1] Studiul a fost preluat cu mici modificări din Gheorghe Nichifor, *Gorjul şi Casa Regală a României*, Brăila, Editura Sfântul Ierarh Nicolae, 2020, pp. 44-55.

[2] Robert Scheffer, *Orient regal. Cinci ani la curtea României*, Bucureşti, Editura Saeculum, 1997, p. 76.

[3] Eugen Wolbe, *Ferdinand I, întemeietorul României Mari – o biografie*, Bucureşti, Editura Humanitas, 2004, pp. 23-24.

[4] I. Bulei, *„Bunul nostru rege: Ferdinand”,* Bucureşti, Editura Meteor Publishing, 2017, pp. 40-41.

În pofida regulilor sobre, specifice unei curţi regale, cu multe şi variate interdicţii, tânărul principe s-a îndrăgostit de Elena Văcărescu, o distinsă şi frumoasă domnişoară, prietenă apropiată a Reginei Elisabeta (Carmen Sylva). Era însă romancă, fapt ce constituia un păcat greu de iertat, întrucât reglementările constituţionale impuneau moştenitorului regal căsătoria cu o prinţesă descendentă dintr-o familie domnitoare europeană.

Carol I l-a silit pe Ferdinand să aleagă între iubită şi tron, trimiţându-l pentru a cugeta într-o lungă călătorie peste hotare[5]. S-a ajuns la o stare dramatică, Regina Elisabeta refugiindu-se la castelul părinţilor de la Neuwied, în timp ce Ferdinand ameninţa cu sinuciderea[6]. Înţelegând situaţia, Elena Văcărescu a luat drumul exilului, stabilindu-se la Paris, unde va deveni o figură marcantă a culturii româneşti şi franceze.

Tentativele lui Carol I şi ale altor membri ai familiei Hohenzollern de a-i găsi o logodnică pe măsură se înmulţesc, una dintre ele fiind Hélene d'Orléans, fiica lui Louis Philippe, pretendent la tronul Franţei. Apoi, Alix de Hessa-Darmstadt, Alexandra, fiica cea mare a Regelui George al Greciei sau Elvira de Bourbon. În final, se va ajunge la Maria de Coburg (Missy), care-i va deveni parteneră pentru întreaga viaţă.

Ferdinand a preluat conducerea ţării în octombrie 1914, domnind 13 ani, până la decesul survenit în iulie 1927. Loialitatea faţă de ţară şi modul ireproşabil în care şi-a condus poporul i-au adus numele de „Ferdinand cel Loial". Domnia sa a fost marcată de două evenimente majore: Războiul Întregirii Naţionale şi înfăptuirea Marii Uniri. La 15 octombrie 1922, la Alba-Iulia a fost încoronat Rege al tuturor românilor.

Au urmat consolidarea rapidă a ţării, proclamarea sufragiului universal, reforma agrară, adoptarea Constituţiei, unificarea administrativă etc. În plan extern a fost recunoscută Marea Unire şi s-a realizat o reţea de alianţe regionale, care să aducă stabilitate în zonă.

*

* *

Preocupat de studiu şi de problemele statului, principele-moştenitor, din 1914 Rege, nu a avut timp de prea multe călătorii. În judeţul Gorj, pare-se a fi ajuns decât o singură dată.

În august 1898, Ferdinand era încă în convalescenţă după boala de tifos de care suferise în anul precedent. Inginerul Aurel Diaconovici, de la Târgu-Jiu, a fost însărcinat să-i facă itinerarul unei excursii prin Munţii Olteniei. Numită „a prinţului", excursia a durat cinci zile, având-l între protagonişti şi pe Ionel Brătianu. A cuprins traseul Brezoi – Voineasa – Vidra – Găurile – Parângul – Prisloapele – Valea Jiului – Târgu-Jiu[7]. Din punct de vedere istoric, deplasarea a fost pregătită în condiţii excelente de Alexandru Ştefulescu, dascăl şi cercetător al trecutului Gorjului[8].

---

[5] Gh. Nichifor, *Despre monarhie în spiritul adevărului (I*), în „Gorjeanul", Târgu-Jiu, an IV, nr. 776-777, din 27-28 iunie 1992.

[6] Al. Săndulescu, *Duiliu Zamfirescu şi marele său roman epistolar*, Bucureşti, Editura Minerva, 1966, p. 15.

[7] Iuliu Moisil, *Inginerul Aurel Diaconovici. Schiţă biografică,* în „Gorjanul", Târgu-Jiu, an X, nr. 1, din 1-8 ianuarie 1933, p. 3; Idem, *Inginerul Aurel Diaconovici (O schiţă biografică),* în „Arhivele Olteniei", Craiova, an XI, nr. 61-62, mai-august 1932, p. 195.

[8] Iuliu Moisil, *Escursiuni în Gorj. Harta Parângului şi Valea Lotrului*, în „Anuarul Societăţii Turiştilor din România", Bucureşti, vol. I, 1904 şi vol. II, 1905.

Deputatul Dincă Schileru, un apropiat al unchiului său, susținut de alte persoane importante din Gorj, i-au pregătit viitorului suveran o atmosferă cât mai plăcută, în județ, mai ales că era însoțit de Ionel Brătianu (care debutase politic la Târgu-Jiu) şi de Athanasie Moschuna, director în Ministerul de Interne, el însuşi fost prefect şi mare iubitor al istoriei acestui meleag[9].

Părăsind munții, au vizitat vama Păiuş, apoi, în drum spre reşedința județului, au poposit la redacția Societății „Luminarea săteanului" din Bumbeşti-Jiu, unde au fost întâmpinați de locuitori îmbrăcați *„în frumosul port al locului"*, încingându-se *„hore naționale după bandele de lăutari, veniți într-adins"*[10]. Sentimentele localnicilor, exprimate cu sinceritate, sunt minunat descrise de o publicație locală: *„Era aşteptarea Prințului moştenitor şi fiecare suflare omenească din împrejurime lăsase orice treburi şi venise, cu inima plină de bucurie, să-i ureze bună venire. Era dragostea ce regele Carol a ştiut să o sădească în fiecare inimă pentru sine şi dinastia sa"*[11].

La 21 august, ajunşi la Târgu-Jiu, au vizitat oraşul, inclusiv Podul de Fier, care purta numele principelui-moştenitor, inaugurat la 3 iulie 1897, în prezența primului ministru D.A. Sturdza.[12]

La 22 august 1898, a participat la un eveniment important din viața oraşului Târgu-Jiu, punând piatra de fundament a viitorului Palat Administrativ. Înscrisul realizat cu acest prilej avea următorul conținut: *„Anul mântuirii, 1898, luna lui august, în 22 zile. Aşezatu-sa piatra de temelie a palatului municipal al oraşului Târgu-Jiu, în anul al XXXIII-lea al domniei Majestății Sale Regelui Carol I şi al Majestății Sale Regina Elisabeta, al XXI-lea al Independenței României, al XVII-lea al Regatului Român, în prezența Alteței Sale Regale Principelui Ferdinand, în întâia vizită ce a binevoit a face oraşului nostru, vechiului Târg, reşedința Țării Jiului, în veacul de mijloc al traiului românilor în munți, în prezența tuturor autorităților civile, militare şi ecleziastice, fiind prefect al județului d-l I. Carabatescu, iar primar al oraşului d-l Titu D. Frumuşanu."* Documentul era semnat de principele Ferdinand, I.I.C. Brătianu, ministru al Lucrărilor Publice *„şi alți orăşeni notabili ce au fost de față"*[13].

În aceeaşi zi a vizitat cazarma Regimentului 18 Gorj, rămânând mulțumit de buna ei întreținere[14].

În anul precedent, aidoma tuturor bisericilor țării, şi în cele din Gorj s-au făcut rugăciuni *„de însănătoşire pentru dânsul"*[15].

Chiar dacă viața nu l-a mai adus la Târgu-Jiu, Ferdinand a fost sub alte forme prezent în viața oamenilor de aici.

---

[9] DGAN, *Fond M.I.P.C.*, dos. 128/1877, f. 54-113.

[10] „Şezătoarea săteanului", Bumbeşti-Jiu, an I, nr. 6, din septembrie 1898, pp. 167-168.

[11] *Ibidem*, p. 168.

[12] Al. Doru Şerban, *Ferdinand I la Târgu-Jiu, principesa Ileana la Tismana*, în „Gorjeanul", Târgu-Jiu, din 14 martie 2011.

[13] Al. Ştefulescu, *Încercare asupra istoriei Târgu-Jiului,* Bucureşti, 1899, pp. 281-282.

[14] Vasile Novac, *Regimentul Gorj Nr. 18 „Tudor Vladimirescu"*, Târgu-Jiu, Editura Măiastra, 2011, p. 25.

[15] Gr. Prejbeanu, *Gorjul bisericesc. Însemnări dintre anii 1870-1900,* Râmnicu Vâlcea, Tipografia „Episcopul Vartolomei", 1936, p. 53.

La 14 octombrie 1916 a avut loc bătălia de la Podul Jiului, „Ferdinand”. Tineri, vârstnici, femei, militari din spitalul de răniți au luptat cu determinare într-un loc simbolic ce purta numele suveranului țării.

În timpul Primului Război Mondial, Transalpina, drum amenajat pentru prima dată de romani în intenția de a-l surprinde pe Decebal, a fost reamenajat din ordinul regelui Ferdinand, tot în scopuri militare, fiind cel mai direct mijloc pentru a face legătura Olteniei cu Transilvania.

Generalul Culcer, unul dintre eroii războiului, gorjean dintr-o ilustră familie, s-a bucurat de prețuirea lui Ferdinand, care-i trimitea în fiecare an, de ziua sa, printr-un însărcinat, *„salutul său”*. Din nefericire, la un moment dat, când bravul militar era bolnav, poate pentru că şi regele trecea printr-o situație similară, între cei doi s-a instalat tăcerea[16].

Anii refugiului din Moldova, operațiunile militare şi alte evenimente postbelice, i-au pus pe gorjeni în ipostaza de a fi direct sau indirect în legătură cu suveranul lor. În noua capitală a țării, de exemplu, dr. Nicolae Hasnaş[17], figură marcantă a liberalismului gorjean, a intrat în legătură cu mari personalități ale vremii, dintre care nu putea să lipsească Regele Ferdinand. După război, decretul de numire a doctorului Nicolae Hasnaş în locul subprefectului Emil Haiducescu, *„a cărui delegațiune de a îndeplini funcția de prefect încetează”*, este semnat de Regele Ferdinand la Sinaia, în ziua de 1 iulie 1927, cu puțin timp înainte de a-şi da obştescul sfârşit[18].

„Eroina de la Jiu”, Ecaterina Teodoroiu, a primit personal de la Regele Ferdinand, în data de 19 martie 1917, pentru eroismul dovedit în campania din 1916, medalia „Virtutea militară” clasa a II-a, fiind înaintată la gradul de sublocotenent, devenind prima femeie ofițer combatant din armata română.

Într-o postură similară se află un alt erou gorjean, aviatorul Vasile Craiu. Ziarul „L’Indepedence Roumaine” scria în numărul său din 6 iulie 1917: *„M. S. Regele a conferit ordinul militar «Mihai Viteazul», cl. III, locot. aviator Vasile Craiu pentru bravura şi avântul cu care s-a asvârlit într-un atac aerian , în ziua de 15 iunie a. c. salvând un aparat ce era atacat de trei avioane inamice. În timpul luptei a avut umărul străpuns de un glonț inamic. Totuşi, destul de grav rănit, păstrându-şi calmul şi sângele rece, a reuşit să readucă aparatul în liniile noastre”*[19].

La 31 august 1917, drapelul Regimentului 18 Gorj a fost decorat de către Rege cu Ordinul Militar „Mihai Viteazul”, cl. a III-a, pe Dealul Bălan, la Poiana Țigăncii, *„pentru vitejia şi avântul cu care au luptat ofițerii, subofițerii şi soldații”*[20].

---

[16] Iată cum descrie un martor ocular starea de spirit a generalului gorjean: *„În ziua de Sf. Ioan, acum doi ani, fiind onomastica marelui meu prieten, m-am dus să-l felicit. Era singur, bolnav, foarte bolnav. Toți amicii de altă dată, toți admiratorii săi pieriseră. Îl văd şi astăzi, cum din patul său de boală privirea i se ducea spre fereastră. Şi tăcea. Între timp l-am întrebat: - Pe cine aşteptați, domnule general? M-a uitat şi El, m-au uitat toți camarazii, m-au uitat toți aceia cărora le-am făcut un bine, a fost răspunsul său. „El” era răposatul rege Ferdinand”* (*Generalul Culcer: Eroul de la Jiu,* în „Arhivele Olteniei”, Craiova, an X, nr. 54-55, martie-iunie 1931, p. 228).

[17] Vezi, pe larg, despre personalitatea sa, Gheorghe Nichifor, Dorina Nichifor, *Nicolae Hasnaş – „medicul” liberalismului gorjean*, vol. I-II, Craiova, Editura Arves, 2012.

[18] Arh. CNSAS, *Fond operativ Hasnaş Nicolae*, dos. I. 263940, f. 75.

[19] „Gorjanul”, Târgu-Jiu, an X, nr. 37-38, din 7-14 octombrie 1933, p. 3.

[20] V. Novac, *Regimentul Gorj nr. 18 „Tudor Vladimirescu*”, Târgu-Jiu, Editura Măiastra, 2011, p. 179.

Căpitanul Petre Petrescu[21], viitorul prefect şi parlamentar de Gorj din anii ’30, se remarcă prin faptele sale eroice, fiind rănit, în luptele cu maghiarii de la Bocsai, Kenderes şi Szolnoc, *„contribuind la înfrângerea completă a inamicului în iulie 1919”*. Ulterior este decorat de către regele Ferdinand cu Ordinul „Steaua României” în grad de cavaler[22].

La 15 octombrie 1922, când are loc la Catedrala Reîntregirii Neamului din Alba-Iulia ceremonia de încoronare, comisarul Al.V. Negomireanu, de la Poliția Târgu-Jiu, a fost selecționat după o riguroasă verificare pentru a participa la eveniment. La Bucureşti a recrutat agenți, între care şi 130 femei, cărora li s-au repartizat spre supraveghere persoane precum: translatori, diplomați, oameni de ştiință, politicieni, dar şi îndeletniciri deghizate – lustragii, cerşetori, ospătari, cântăreți şi alte misiuni care le dădea posibilitatea de a deține o legătură apropiată cu cei aflați la sărbătoare[23].

Presa postbelică din Gorj este frecvent alimentată cu ştiri care-l au în prim-plan pe suveranul țării. Gorjenii sunt informați că la Bekeş-Ceaba o delegație de şvabi din Banat a înmânat Regelui Ferdinand un memoriu, cerând alipirea întregului Banat la România[24].

Un cronicar cunoscut al celui mai titrat ziar local, Gh. Lăscăteu, aduce un elogiu amplu Regelui Ferdinand. Suveranul României şi-a respectat promisiunile făcute în primăvara anului 1917: *„Vi se va da pământ. Eu, regele vostru, voi fi întâiul a da pildă (...). Prin vot obştesc veți lua o parte activă la alcătuirea unei Românii noi şi mai mare, pe care o vom înfăptui împreună”*[25].

Prin 1925, gorjeanul Dumitru Gârdu, avându-l pe nepotul său, Vasile Gârdu, mare funcționar la Direcția Generală a Poştelor şi Telegrafelor, s-a încadrat ca factor distribuitor la Oficiul Central din Bucureşti, unde a prestat serviciu până când s-a transferat în Valea Jaleşului. În această perioadă, a fost desemnat să meargă la Palatul Regal să înmâneze un plic personal suveranului. *„Tata era mândru că l-a ales pe el pentru această misiune* – îşi aminteşte fiul său. *A fost instruit să nu predea plicul decât regelui, în mână. Binențeles, s-au luat legăturile de rigoare cu Palatul Regal spre reuşita misiunii. Prezentându-se la Palat, a fost introdus într-o cameră unde regele zăcea în pat. I-a înmânat plicul, i s-a semnat de primire şi s-a întors la Oficiu. A fost felicitat că a văzut regele pe care-l iubea şi i-a păstrat mereu (le păstrăm şi noi) brevetele prin care i s-a conferit, în 1922, «Crucea comemorativă a războiului 1916-1918» cu baretele: Ardeal, Carpați, Jiu 1919 şi medalia «Victoria» a Marelui război pentru civilizație, 1916-1921”*[26].

---

[21] Vezi, pe larg, despre personalitatea sa, Gheorghe Nichifor, *Prin viața unui gorjean de seamă. Petre Petrescu (1891-1977)*, Craiova, Editura Revers, 2020; Gheorghe Nichifor, *Trei scandaluri mediatice la gorjeni*, Craiova, Editura Revers, 2020, pp. 40-70.

[22] *Lămuriri pentru lumea de bună credință în aşa zisul caz lt. colonel Petre Petrescu*, Bucureşti, 1937, p. 14.

[23] Gh. Nichifor, *Intelectualitatea Gorjului şi Marea Unire*, Târgu-Jiu, Editura Măiastra, 2018, pp. 169-170.

[24] „Românismul”, Târgu-Jiu, an IV, nr. 25, din 29 noiembrie 1919, p. 1.

[25] „Gorjanul”, Târgu-Jiu, an III, nr. 22, din 15 iunie 1926, p. 1.

[26] Gh. Gârdu, *Întâmplări de pe Valea Jaleşului,* Târgu-Jiu, Editura CJCPCT Gorj, 2008, p. 18.

Moartea suveranului i-a îndurerat profund pe gorjeni. Cu prilejul slujbei de înmormântare de la Curtea de Argeş, în comuna Vădeni *„satul natal al Eroinei Neamului, Ecaterina Toderoiu"*, Elise Rădulescu, directoarea Şcolii de Menaj *„a ţinut populaţiei o inimoasă cuvântare, relevând meritele ca om şi rege ale marelui dispărut"*[27].

Anii care au urmat nu au şters nicidecum imaginea Regelui-Întregitor din memoria locuitorilor judeţului, cărora li se reaminteşte că la 3 ianuarie 1926 *„un mănunchi de gorjeni"* au trimis o scrisoare Regelui Ferdinand în legătură cu renunţarea la tron a fiului său Carol. *„Păstraţi-ne pe prinţul Carol, moştenitorul coroanei regale române. Trăiască A.S.R. principele Carol, moştenitorul Tronului Regal al României"* – spuneau ei[28].

La Cinema „Căldăruşe", din Târgu-Jiu, rulează între 19-23 februarie 1936 filmul „Războiul mondial" realizat de *„faimosul gazetar american Lawrence Stallings"*. Regele Ferdinand al României apare în peliculă alături de: Nicolae, ţarul Rusiei, Franz Iosef, împăratul Austro-Ungariei, Albert al Belgiei, Ferdinand al Bulgariei, Raymond Poincarée, Hindenburg, Mackensen, Trotzky, Stalin etc.[29]

Circa o jumătate de veac, vălul comunismului a încercat să alunge imaginea monarhiei din memoria românilor. Îndeosebi generaţiile tinere au fost private de dreptul de a cunoaşte faptele regilor şi reginelor noastre. Cei mai în vârstă sau dascăli curajoşi nu au uitat să le ofere informaţii şi să le cultive sentimente de ataşament faţă de o parte importantă a istoriei noastre.

După 1989 au ieşit la iveală amănunte emoţionante, ce relevă ataşamentul gorjenilor faţă de monarhie. Astfel, în comuna Leleşti se află două biserici unicat în România, întrucât în interior este reprezentat chipul Regelui Ferdinand. Uimitor, ele au rezistat şi în perioada comunistă, datorită unei modalităţi ingenioase utilizată de localnicii iubitori de monarhie.

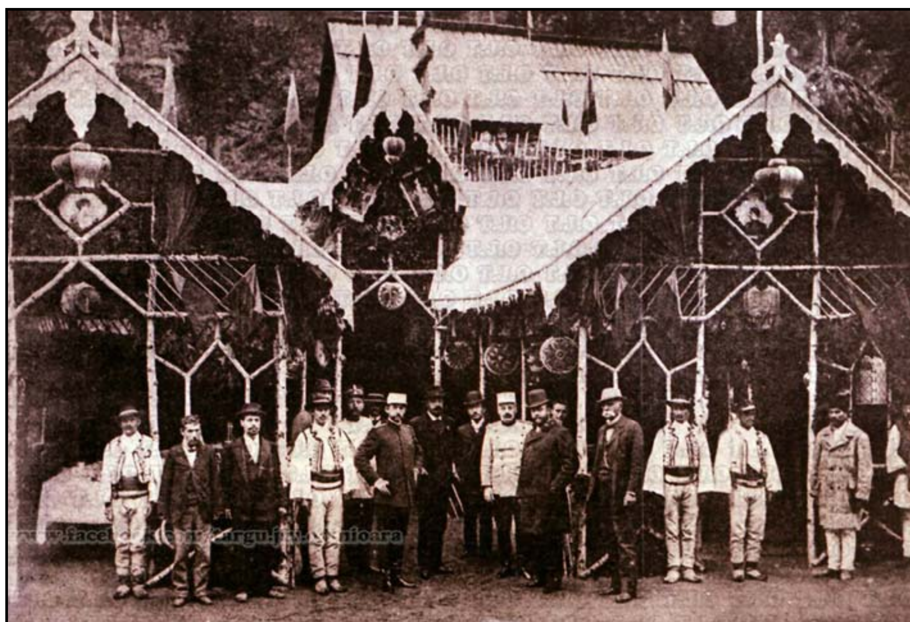
Părintele paroh Ion Dănău a preluat în 1988 cele două lăcaşuri religioase, fără să ştie de existenţa picturilor. Cea cu hramul „Naşterea Maicii Domnului", ctitorită în 1920 avea portretul ascuns sub tabloul patriarhului Teoctist, de către fostul epitrop, Ion Popeangă, zis Nono. Şi la Ursăţei se află un alt tablou, la biserica cu hramul „Sfântul Ioan Gură de Aur", resfinţită în 1926. Înainte de 1989 a fost acoperit de un strat superficial de culoare galbenă, înlăturat de către un localnic, Lucă Pârvulescu. *„Oamenii din Leleşti au apreciat dintotdeauna conducerea monarhică a României"* – a mărturisit părintele Dănău[30].

N. Isar, din Târgu-Jiu, deţine un exemplar dintr-o sabie Toledo, făcând parte din colecţia comandată de Regele Ferdinand pentru cavalerii Ordinului „Mihai Viteazul". Mulţi ani, obiectul a stat în podul casei părinteşti din Câlnic. *„Sabia* – declară el – *a ajuns la tatăl meu, după ce fratele lui a murit în război. Atunci a fost trimisă acasă lada lui de campanie în care, pe lângă uniformă, se afla şi această sabie"*. Despre valoarea

[27] „Gorjanul", Târgu-Jiu, an IV, nr. 26-27, din 15-22 august 1927, p. 3.
[28] Idem, XII, nr. 20, din 31 mai 1935, p. 3.
[29] Idem, XIII, nr. 5, din 15 februarie 1936, p. 3.
[30] Alin Petre, *Bisericile din Leleşti pe care este pictat chipul Regelui Ferdinand I. Cum au reuşit localnicii să salveze portretele de prigoana comunistă*, în igi.ro/social/bisericile...

ei, i-a atras atenția un profesor de Istorie. Nu vrea să o vândă, deşi este evaluată la o sumă impresionantă, ci o va depune la bancă pentru a fi păstrată[31].

„Ferdinand cel Loial" a vizitat Gorjul o singură dată. Relațiile sale cu Gorjul, însă, au fost trainice şi profund reciproce. Trecerea unui veac de la încoronarea sa ne face să ne amintim cu mândrie şi emoție de personalitatea sa eroică.

August 1898, jud. Gorj. Prințul Ferdinand (în mijloc, cu mâinile în şold) împreună cu suita sa şi un grup de gorjeni pe Valea Jiului. Sursa: Ion Țârlea, Comunitatea online „Târgul-Jiu Odinioară".

[31] *A găsit sabia Regelui Ferdinand în podul casei*, în „Cancan", din 27 iunie, 2008.

DOMNIA REGELUI FERDINAND I OGLINDITĂ ÎN EMISIUNILE FILATELICE DIN TIMPUL SĂU (1914-1927)

Bogdan Emanuel Răduț

Prima marcă poştală din lume, celebra „penny black"[1] din 6 mai 1840, reproduce portretul Reginei Victoria a Regatului Unit al Marii Britanii şi Irlandei (1819-1901). De atunci, de-a lungul istoriei, regii şi-au marcat domniile şi prin emiterea de mărci poştale, fie cu chipul lor, fie cu evenimentele semnificative din timpul domniei lor. Regele Ferdinand (1865-1927) nu a făcut excepţie, deşi a avut o domnie scurtă, în comparaţie cu cea a predecesorului său, dar plină de semnificaţie şi unică în istoria contemporană.

Datorită lui Rowland Hill[2], care a schimbat şi îmbunătăţit sistemul poştal englez, introducând mărci poştale pentru corespondenţă[3], putem vorbi azi despre filatelie[4] şi emisiuni filatelice[5].

Despre Regele Ferdinand I se ştie că a fost nepotul şi succesorul Regelui Carol I al României (1839-1914), soţul Reginei Maria (1875-1938), tatăl Regelui Carol al II-lea (1893-1953), bunicul Regelui Mihai (1921-2017), conducătorul armatei române în Primul Război Mondial (1916-1918), întregitorul României (1918) şi suveranul României Mari (1918-1927). Dar puţini ştiu că Regele a fost şi „preocupat de filatelie încă de când era copil şi ajunsese un filatelist destul de pasionat care avea 20 de albumuri"[6]. Atât pasiunea, cât şi colecţia sa, le-a transmis şi fiului său, Carol, cel mai celebru filatelist al Casei Regale a României.

---

[1] Numele vine de la faptul că avea valoarea nominală de 1 penny şi erau de culoare neagră.

[2] Sir Rowland Hill (1795-1879), profesor de limba engleză, inventator şi reformator social.

[3] Vsevolod Surjicov, *Îndreptar filatelic*, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, 1972, p. 16.

[4] Filatelie = disciplină cu caracter istoric-cultural-educativ, care se ocupă cu studierea şi colecţionarea pieselor filatelice, studierea împrejurărilor şi condiţiilor în care acestea au apărut şi au fost folosite, stabilirea procedeelor tipografice de realizare, stabilirea caracteristicilor desenului, hârtiei, dantelurii, gumei, culorii, a erorilor, varietăţilor, falsurilor şi a ştampilelor utilizate, cu studiul documentelor privitoare la această activitate, precum şi cu stabilirea unei terminologii specifice şi a regulilor după care se desfăşoară activitatea filatelică (Marcel Danescu, *Filatelia de la A la Z*, Bucureşti, Editura Sport-Turism, 1987, p. 131).

[5] Emisiune poştală = 1. Acţiunea de producere şi putere în circulaţie a mărcilor şi efectelor poştale; 2. Termen filatelic folosit pentru a desemna mărcile poştale, plicurile „prima zi", ştampilele „prima zi" şi ştampilele speciale puse în circulaţie cu ocazia aparţiei unei emisiuni. Marcel Danescu, *Filatelia de la A la Z*, p. 113.

[6] Cristian Andrei Scăiceanu, *Istoria Mişcării Filatelice din România*, Bucureşti, Editura Oscar Print, 2011, p. 235.

Având această preocupare, Regele Ferdinand s-a implicat şi în emiterea emisiunilor filatelice din timpul domniei sale. În perioada 1914-1927 au fost emise doar opt emisiuni[7], care pot fi împărțite în două categorii, şi patru supratiparuri[8].

1. Emisiuni care reproduc efigia Regelui

În regimurile monarhice efigia regelui sau a reginei este imprimată pe mărcile poştale care însoțesc corespondența țării. Datorită acestui demers există mărci poştale cu regii şi reginele României, pe care le putem admira şi în prezent.

1.1. Ferdinand necirculate (1917)

O emisiune care nu a circulat, emisă cu scopul de a fi folosită „ca mărci uzuale pe teritorul țării neocupat de Puterile Centrale"[9]. La trei ani de la urcarea pe tron a Regelui, este „prima serie de mărci poştale cu efigia noului suveran"[10] spre stânga, compusă din opt mărci poştale (fig. 1): 5 bani (verde deschis/gălbui), 10 bani (roşu aprins), 25 bani (albastru închis), 35 bani (violet roşcat), 40 bani (verde albăstrui), 50 bani (portocaliu-galben), 1 leu (sepia) şi 2 lei (albastru deschis). La acestea se adaugă şi încă două mărci Timbru de ajutor – 5 bani (verde), 10 bani (roşu) – şi o marcă Taxă plată Timbru de ajutor de 10 bani (roşu)[11].

Seria a fost tipografiată la Moscova, pe hârtia subțire a mărcilor poştale ruseşti din acelaşi an. Macheta a fost realizată de pictorul Horațiu Sava Dimitriu[12], format 25 x 34 mm, tot după model rusesc, în coli de 100 de mărci cu margini, dantelate[13] 11 ½ şi nedantelate. Au existat şi blocuri[14] de patru mărci[15]. În privința tirajului „se consideră că

[7] Reproducerea ilustrată a emisiunilor filatelice din acest articol a fost posibilă cu ajutorul domnului inginer Coriolan Chiricheş, preşedintele Asociației Filateliştilor din județul Botoşani, căruia îi mulțumim!

[8] Supratipar = inscripție (cuvinte, litere, cifre, semne, imagini grafice) tipărită în negru sau în altă culoare pe o marcă poştală, pe o coliță, pe un întreg poştal etc., cu scopul de a-i modifica valoarea, destinația sau alte elemente. Supratiparele se practică din diferite necesități: economice, politice, militare, administrative, culturale, sportive, schimbarea naturii sau destinației unor mărci. *Ibidem*, p. 316.

[9] Corneliu Spineanu, *Catalogul mărcilor poştale româneşti*, vol. I, Direcția Generală a Poştelor şi Telecomunicațiilor, s.l., 1984, p. 61.

[10] Cristian Andrei Scăiceanu, *Dicționarul machetatorilor mărcilor poştale româneşti*, 2018, p. 76.

[11] Kiriac Dragomir, Aurel Surpățeanu, *Catalogul mărcilor poştale româneşti*, s.e., s.l., 1974, p. 175; Corneliu Spineanu, *Catalogul mărcilor poştale româneşti*, vol. I, p. 61; Gheorghe Tudor, *Mărcile poştale româneşti 1858-2009,* Bucureşti, 2009, p. 15.

[12] Horațiu Dimitriu (1890-1926), pictor, grafician şi gravor. El a realizat monedele de hârtie din 1917, intrate în Guiness Book Records (Cartea Recordurilor) ca cele mai mici bancnite din lume. Aceasta este singura emisiune filatelică pe care a machetat-o. Cristian Andrei Scăiceanu, *Dicționarul machetatorilor mărcilor poştale româneşti*, p. 76.

[13] Dantelură = tăietură în formă de dinți obținută prin perforare cu ajutorul unor maşini speciale de perforat, destinată uşurării desprinderii mărcilor din coală de hârtie pe care au fost tipărite, fără intervenția unui obiect tăios (Marcel Danescu, *Filatelia de la A la Z*, p. 102).

[14] Bloc = grup de mărci poştale, detaşate dintr-o coală, neseparate între ele. *Ibidem*, p. 48.

[15] Kiriac Dragomir, Aurel Surpățeanu, *Catalogul mărcilor poştale româneşti*, p. 175; Corneliu Spineanu, *Catalogul mărcilor poştale româneşti*, vol. I, p. 61; Gheorghe Tudor, *Mărcile poştale româneşti 1858*-2009, p. 15.

au fost livrate numai 800 serii complete dantelate şi 1000 nedantelate", la care se adaugă faptul că „este cunoscut că din valorile de 25, 30, 40 şi 50 B. nedantelate existau câte 25.000 şi 15.000 din valoarea de 10 B", „de asemenea 10.000 din valoarea de 5 B. Tibru de ajutor şi 5.000 din 10 B. Timbru de ajutor"[16].

Fig. 1

1.2. Ferdinand Uzuale (1919-1925)

Mărcile poştale uzuale sunt „emise în scopul satisfacerii în primul rând a necesităților poştale", şi „au de obicei un îndelungat termen de valabilitate şi se tipăresc în număr foarte mare, fie într-un singur tiraj, fie în tiraje succesive, pe măsura cerințelor"[17].

În timpul domniei Regelui Ferdinand s-au emis două serii de mărci uzuale, pentru francarea corespondenței.

1.2.1. Ferdinand Uzuale Model I (1919-1922)

Cunoscute şi ca „bust mare", mărcile reproduc „bustul Regelui Ferdinand spre stânga"[18], „în medalion cu frunze de laur şi goarnă, susținut de arabescuri, ROMANIA în litere stilizate, cu banderola în colțar de motive naționale şi sus, POSTA, în tabletă mică, verticală"[19]. Sunt tipografiate pe diferite tipuri de hârtie – gri, albă, cu scame, de război – de diferite dimensiuni – (18,5-19,5) x (24,5-25) mm – la Fabrica de Timbre Bucureşti,

[16] Corneliu Spineanu, *Catalogul mărcilor poştale româneşti*, vol. I, p. 61.
[17] Marcel Danescu, *Filatelia de la A la Z*, p. 220.
[18] Corneliu Spineanu, *Catalogul mărcilor poştale româneşti*, vol. I, p. 68.
[19] Kiriac Dragomir, Aurel Surpățeanu, *Catalogul mărcilor poştale româneşti*, p. 183.

iar primele valori la tipografia Sfetea. Fără filigran[20], deşi „la unele valori se întâlneşte, cu totul întâmplător, odată în coala de 100 mărci, filigranul linie, orizontal, vertical sau oblic”[21]. Dantelate 13 ½, 11 ½, 11 ½ : 13 ½, 13 ½ : 11 ½, 13 ½ : 14, iar unele valori sunt şi nedantelate.

Seria conține treisprezece valori (fig. 2) – 1 ban (negru), 5 bani (verde), 10 bani (roşu), 15 bani (brun), 25 bani (albastru), 25 bani (brun), 40 bani (brun), 50 bani (roz), 1 leu (verde), 1 leu (roz), 2 lei (portocaliu), 2 lei (albastru) şi 2 lei (roz) – într-un tiraj necunoscut[22].

Fig. 2

Pe nouă mărci din această emisiunea, cu ocazia Congresului Ziariştilor din Transilvania şi Banat, organizat la Cluj pe 21-22 august 1920, a fost supratipărită inscripția „Ziaristi/ 1920/ Ujságirók” (fig. 3). Problema a apărut un an mai târziu, când „s-a constatat că aceste valori au fost supratipărite pentru «speculă materială pe calea

[20] Filigran = semn distinctiv sau inscripție constând din desene, semne, cifre, lunii, litere, formate în masa hârtiei sau imprimate pe aceasta (*Ibidem*, p. 133).

[21] Corneliu Spineanu, *Catalogul mărcilor poştale româneşti*, vol. I, p. 68.

[22] *Ibidem*, pp. 68-71; Kiriac Dragomir, Aurel Surpățeanu, *Catalogul mărcilor poştale româneşti*, pp. 183-184; Gheorghe Tudor, *Mărcile poştale româneşti 1858-2009*, p. 16.

filateliei» şi nu a fost recunoscută ca emisiune «oficială»”[23]. Supratiparul a fost executat în culorile auriu pe mărcile de 1 ban (negru) şi 40 bani (brun), roşu pe 25 bani (albastru) şi negru pe mărcile de 5 bani (verde), 10 bani (roşu), 15 bani (brun), 50 bani (roz), 1 leu (verde) şi 2 lei (portocaliu)[24]. Emisiunea a apărut la Cluj.

Fig. 3

1.2.2. Ferdinand Uzuale Model II (1922-1925)

Noile mărci sunt „bust mic, în medalion, încadrat cu frunze de palmier şi vultur, ROMANIA sus, în litere anticva şi POSTA, jos, în tabletă mare, orizontală”[25]. Sunt tipografiate, pe hârtie albă, obişnuită, de dimensiuni (18,5-19,5) x (24,4-25) mm, imprimare monocromă, tipar înalt, dantelură 13 ½ : 13 ¾ (cu varianţii: 13 ½, 13 ½ : 11 ½, 11 ½, 13 ½ : 13 ¾, 11 ½ : 13 ½), realizate la Fabrica de Timbre Bucureşti. De regulă fără filigran, la unele însă întâlnindu-se „accidental filigranul linie un rând pe coala de 100 de mărci”[26].

Se cunosc douăzeci şi trei de valori (fig. 4) – 3 bani (negru), 5 bani (negru), 10 bani (verde), 10 bani (oliv), 25 bani (brun), 25 bani (roz), 30 bani (lila), 50 bani (portocaliu), 60 bani (verde), 1 leu (lila), 2 lei (roz), 2 lei (verde), 3 lei (albastru), 3 lei (brun), 3 lei (roz mat), 3 lei (carmin), 5 lei (verde), 5 lei (brun), 6 lei (albastru), 6 lei (roz), 6 lei (oliv), 7,5 lei (bleu) şi 10 lei (albastru) – într-un tiraj nedeterminat[27].

---

[23] Corneliu Spineanu, *Catalogul mărcilor poştale româneşti*, vol. I, p. 76.
[24] Gheorghe Tudor, *Mărcile poştale româneşti 1858-2009*, p. 17.
[25] Kiriac Dragomir, Aurel Surpăţeanu, *Catalogul mărcilor poştale româneşti*, p. 185.
[26] Corneliu Spineanu, *Catalogul mărcilor poştale româneşti*, vol. I, p. 71.
[27] Gheorghe Tudor, *Mărcile poştale româneşti 1858-2009*, p. 16.

Fig. 4

Alături de aceste emisiuni, au existat alte trei emisiuni cu supratipar (fig. 5) pe mărci din emisiunea *Carol I Tipografiate* (1909-1914): „25 BANI”, roşu pe marca de 1 ban, „1918”, negru pe mărcile de 5 bani (verde deschis) şi 10 bani (roşu), apărute în 1918 la Iaşi, şi „P.T.T.-F.F.”, roşu pe valoarea de 1 ban (negru) şi negru pe valorile de 5 bani (verde), 10 bani (roz carmin) şi 10 bani (vişiniu), apărut în 1919[28].

Fig. 5

[28] *Ibidem*, pp. 15-16; Kiriac Dragomir, Aurel Surpățeanu, *Catalogul mărcilor poştale româneşti*, pp. 174-176, 182; Corneliu Spineanu, *Catalogul mărcilor poştale româneşti*, vol. I, pp. 61-63.

Interesant este faptul că, în 1918/1919, deşi Ferdinand I era rege de cel puțin patru ani, la Fabrica de Timbre Bucureşti a fost tipărită o emisiune uzuală, cu clişee vechi ale emisiunilor *Spic de grâu*, *Gravate* (24 x 19 mm) şi *Tipografiate* (24 x 18 mm), numită *Moldova*, care redau efigia Regelui Carol I (fig. 6)[29].

Fig. 6

2. Emisiuni care marchează evenimente din timpul domniei Regelui

În timpul domniei de şapte ani, de la data încoronării până la trecerea în eternitate, Poşta Română a marcat patru evenimente din aceşti ani:

2.1. Încoronarea Regelui Ferdinand la Alba Iulia (1922)

A reprezentat „prima emisiune filatelică dedicată Marii Uniri"[30], fiind o „emisiune comemorativă din şapte valori, în format şi desene diferite"[31], sub numele *Alba-Iulia. Încoronarea regelui Ferdinand şi a reginei Maria*[32] sau *Încoronarea regelui Ferdinand la Alba Iulia*[33] (fig. 7).

Cele şapte mărci care compun emisiunea – 5 bani (negru), 25 bani (brun), 50 bani (verde), 1 leu (verde oliv), 2 lei (roşu), 3 lei (albastru) şi 6 lei (violet) – au fost tipărite la

---

[29] Kiriac Dragomir, Aurel Surpăţeanu, *Catalogul mărcilor poştale româneşti*, p. 176; Corneliu Spineanu, *Catalogul mărcilor poştale româneşti*, vol. I, pp. 62-63; Gheorghe Tudor, *Mărcile poştale româneşti 1858-2009*, p. 16.

[30] Ioan Galdea, *Marea Unire de la 1 Decembrie în filatelie*, pe http://www.dacoromania-alba.ro/nr52/marea_unire_ filatelie.htm, accesat 24.06.2021.

[31] Kiriac Dragomir, Aurel Surpăţeanu, *Catalogul mărcilor poştale româneşti*, s.e., s.l., 1974, p. 189.

[32] *Ibidem*; ***, *Scott. 2009 Standard Postage Stamp Catalogue*, vol. 5 (P-SL), Scott Publishing Co., 2008, p. 484.

[33] Corneliu Spineanu, *Catalogul mărcilor poştale româneşti*, vol. I, Direcţia Generală a Poştelor şi Telecomunicaţiilor, s.l., 1984, p. 77; Gheorghe Tudor, *Mărcile poştale româneşti 1858-2009,* Bucureşti, 2009, p. 17.

Imprimeria Bayerische Staatsdruckerei (A. Brukmann) din München, în Germania, după machetarea lui Ludovic Bassarab[34], pe hârtie albă, gumă[35] albă, tipar adânc, dimensiuni diferite (18-19 x 23 mm, 21 x 33 ¼ mm, 31 x 22 mm), filigran linii ondulate (XI) orizontal la valorile de 5 bani şi de 6 lei şi vertical la valorile de 25 bani, de 50 bani, de 1 leu, de 2 lei şi de 3 lei, dantelate la Fabrica de Timbre Bucureşti[36]. Acest tip de filigran, „asemănător mărcilor din Bavaria, este introdus prima dată la noi, odată cu această serie de mărci poştale"[37].

***Fig.** 7*

De tipărirea lor s-a ocupat Eugeniu Buhman[38], care a fost trimis de două ori la Imprimedita de Stat din München, „timbrele tipărite acolo i se păreau [Regelui, n.a.] cele mai frumoase din ţările ce formau U.P.U.[39],[40]. Mărcile reproduc imagini cu Catedrala din Alba Iulia (5 bani), bustul Regelui Ferdinand (25 bani şi 3 lei), Stema ţării

[34] Ludovic Bassarab (1868-1933), pictor, sculptor, miniaturist şi grafician. A fost „unul dintre clasicii machetării mărcilor poştale româneşti", care a machetat un total de şaptezeci şi şase de mărci poştale, în cincisprezece emisiuni. Cristian Andrei Scăiceanu, *Dicționarul machetatorilor mărcilor poştale româneşti*, pp. 39-40. Vezi şi Corneliu Stoica, *Ludovic Bassarab*, în „Axis Libri", Anul IV, Nr. 10, martie 2011, pp. 26-27.

[35] Gumaj = acțiunea de a guma, de a aplica un strat de gumă pe spatele unei mărci poştale, al unei etichete etc., în scopul înlesnirii lipirii acestora pe un suport. Marcel Danescu, *Filatelia de la A la Z*, p. 151.

[36] Kiriac Dragomir, Aurel Surpăţeanu, *Catalogul mărcilor poştale româneşti*, p. 189; Corneliu Spineanu, *Catalogul mărcilor poştale româneşti*, vol. I, p. 77; Gheorghe Tudor, *Mărcile poştale româneşti 1858-2009*, p. 17.

[37] Kiriac Dragomir, Aurel Surpăţeanu, *Catalogul mărcilor poştale* româneşti, p. 190.

[38] Eugeniu Buhman, om politic român.

[39] Uniunea Poştală Universală.

[40] Cristian Andrei Scăiceanu, *Istoria Mişcării Filatelice din România*, p. 235.

(50 bani), bustul Reginei Maria (1 leu) şi Regina Maria în picioare (6 lei), Mihai Viteazul şi Ferdinand (2 lei).

În privința tirajului, datele sunt împărțite, 100.000/101.000 de serii complete dantelate şi 1000/100 de serii complete nedantelate[41]. Există şi blocuri de câte patru mărci.

2.2. Ferdinand Aniversarea a 60 de ani (1926)

La împlinirea a 60 de ani de viață, s-a emis o emisiune aniversară (fig. 8), imprimată în heliogravură la Imprimeria Bayeriche Staatsdruckerei (A. Brukmann) din München, Germania. Machetator a fost tot Ludovic Bassarab, mărcile având dimensiunea de 26,5 x 20 mm/ 27 x 10 ½. Hârtia este albă, tare, gumă albă şi fără filigran, dantelat 11. Tirajul a fost de 200.000 de serii dantelate şi 2.000 de serii nedantelate[42].

Seria conține zece valori – 10 bani (verde), 25 bani (portocaliu), 50 bani (brun gălbui/bistru), 1 leu (violet), 2 lei (verde închis), 3 lei (carmin), 5 lei (sepia închis), 6 lei (oliv verde), 9 lei (gri ardezie), 10 lei (albastru) – ce redau bustul Regelui Ferdinand spre stânga. Există şi două erori de culoare la 6 lei, albastru închis în loc de verde oliv, şi la 10 lei, roşu în loc de albastru[43].

De apariția lor s-a ocupat tot Eugeniu Buhman, care deja cunoştea traseul la Imprimeria din München. Motivul alegerii, din nou, a acestei locații venea şi din faptul că Regelui „îi plăcuse mult seria ‹‹Încoronarea››”. De aceea, „cucerit de calitatea germană a tiparului, Guvernul a aprobat cumpărarea pentru Fabrica de Timbre a unor utilaje de tipărit de la München şi chiar angajarea unor specialişti germani care să lucreze la Bucureşti”[44].

Fig. 8

[41] Separat, mărcile au tiraje distincte: 5 bani: 2.000.000, 25 bani şi 50 bani: 400.000, 1 leu şi 2 lei: 1.000.000, 3 lei: 200.000 şi 6 lei: 100.000. *Ibidem*; Corneliu Spineanu, *Catalogul mărcilor poştale româneşti*, Vol. I, p. 7.

[42] *Ibidem*, p. 191; *Ibidem*, pp. 78-79.

[43] Gheorghe Tudor, *Mărcile poştale româneşti 1858-2009*, p. 17.

[44] Cristian Andrei Scăiceanu, *Istoria Mişcării Filatelice din România*, pp. 235-236.

2.3. 50 de ani de la înființarea Societății Române de Geografie (1927)

Deşi în 1925 a avut loc semicentenarul Societății Române de Geografie, abia doi ani mai târziu s-a emis o emisiune tipografiată la Fabrica de Timbre Bucureşti, cu tipar înalt, hârtie albă, gumă albă, fără filigran, dantelate 13 ½, de dimensiuni diferite, cu suprataxă benevolă[45].

Emisiunea conține cinci valori (fig. 9), fiecare însumând 10 lei, – 1 leu + 9 lei (violet), 2 lei + 8 lei (verde), 3 lei + 7 lei (roşu), 5 lei + 5 lei (albastru), 6 lei + 4 lei (oliv) – tipărite într-un tiraj de 70.000 de serii dantelate şi 100 de serii nedantelate[46]. Există şi blocuri de patru mărci.

Fig. 9

Mărcile reproduc imagini cu harța țării (1 leu + 9 lei), Mircea cel Bătrân (2 lei + 8 lei), Mihai Viteazul (3 lei +7 lei), Carol I şi Ferdinand (5 lei + 5 lei) şi Monumentul de la Adamclisi (6 lei + 4 lei).

2.4. 50 de ani de independență (1927)

A fost ultima emisiune filatelică de care s-a ocupat Eugeniu Buhman. În aprilie 1927 acesta a plecat la Paris, pentru imprimarea seriei *Cincantenarul Independenței* (fig. 10) la Imprimeriile Vaugirard. În iulie Buhman îi prezintă timbrele jubiliare Regelui, care se ala într-un cort în fața Pelişorului. Dar, pe Rege „nu-l mai interesau timbrele", dat fiind faptul că avea dureri mari din pricina cancerului de colon de care suferea, care au dus la decesul acestuia la 20 iulie 1927[47].

În luna următoare, a apărut şi emisiunea dedicată semicentenarului independenței României, tipărită în heliogravură de stabilimentul grafic Helio-Vaugirard din Paris, Franța, pe hârtie albă, gumă albă, fără filigran, după macheta lui George Chirovici[48]. Valorea nominală „a fost litografiată ulterior în aceeaşi culoare cu desenul mărcii". Acestea sunt atât orizontale (opt piese), cât şi verticale (patru piese), cu trei modele, de dimensiuni 19 ½ x 35 ¼ mm/ 20 x 36 mm, dantelate 13 ½. Mărcile reproduc busturile

[45] Kiriac Dragomir, Aurel Surpățeanu, *Catalogul mărcilor poştale româneşti*, p. 192; Corneliu Spineanu, *Catalogul mărcilor poştale româneşti*, vol. I, pp. 79-80.

[46] Gheorghe Tudor, *Mărcile poştale româneşti 1858-2009*, p. 17.

[47] Cristian Andrei Scăiceanu, *Istoria Mişcării Filatelice din România*, p. 236.

[48] George Chirovici (1883-1968), pictor şi grafician, autor de machete pentru monede, medalii şi bancnote şi „recunoscut pentru lucrările cu subiect religios şi cele miniaturizate". Cristian Andrei Scăiceanu, *Dicționarul machetatorilor mărcilor poştale româneşti*, p. 55.

Regilor Carol I şi Ferdinand (25 bani, 1 leu, 7,50 lei şi 10 lei) sau doar al Regelui Ferdinand, orizontal (30 bani, 2 lei, 3 lei şi 5 lei) şi vertical (50 bani, 4 lei, 4,50 lei şi 6 lei)[49].

Seria conține douăsprezece valori – 25 bani (lila), 30 bani (cenuşiu), 50 bani (verde-oliv), 1 leu (gri-verzui), 2 lei (verde), 3 lei (violet), 4 lei (brun-închis), 4,50 lei (roşu-portocaliu), 5 lei (brun-roşcat), 6 lei (carmin), 7,50 (albastru-verzui) şi 10 lei (albastru) – într-un tiraj de 100.000 de serii în coli de 50 de bucăți[50].

Fig. 10

3. Concluzii

Filatelia a fost o pasiune a Casei Regale a României, prin cei mai de seamă exponenți ai săi, Regele Ferdinand şi Regele Carol al II-lea. Dar cel de-al doilea a deprins tainele colecționării şi studiului mărcilor poştale de la tatăl său. Eugeniu Buhman considera că „datorită pasiunii filatelice a regelui Ferdinand, țara noastră are acum timbre frumoase"[51], fapt care reiese şi din analiza emisiunilor filatelice din timpul domniei sale.

Dincolo de estetica şi de valoarea lor financiară, emisiunile din timpul Regelui Ferdinand sunt o fereastră spre trecutul țării, arătând spre o epocă apusă, dar cu eveni-

---

[49] Kiriac Dragomir, Aurel Surpățeanu, *Catalogul mărcilor poştale româneşti*, p. 192; Corneliu Spineanu, *Catalogul mărcilor poştale româneşti*, vol. I, p. 80.

[50] Gheorghe Tudor, *Mărcile poştale româneşti 1858-2009*, p. 18. Separat, mărcile au avut şi tiraje diferite: 25 bani: 835.000, 30 bani: 290.000, 50 bani: 205.000, 1 leu: 400.000, 2 lei: 300.000, 3 lei: 250.000, 4 lei: 165.000, 4,50 lei: 100.000, 5 lei: 490.000, 6 lei: 115.000, 7,50 lei: 345.000 şi 10 lei: 445.000. Kiriac Dragomir, Aurel Surpățeanu, *Catalogul mărcilor poştale româneşti*, p. 192.

[51] Cristian Andrei Scăiceanu, *Istoria Mişcării Filatelice din România*, p. 235.

mente notabile. Datorită pasiunii Regelui, s-au tipărit mărci poştale nu numai în România, ci şi peste hotare – în Rusia, Germania şi Franța – fapt ce arată preocuparea pe care acesta o avea pentru filatelie. Şi această preocupare îl făcea să-şi dea interesul ca emisiunile din timpul domniei sale să fie cele mai aspectuoase, pe hârtia cea mai bună şi tipărite în cele mai bune condiții în imprimeriile europene.

Astfel că, deşi domnia sa a fost traversată de primul război mondial, de înfăptuirea şi de lupta pentru recunoaşterea unirii, precum şi de multitudinea de reforme necesare consolidării statului, prin aceste emisiuni filatelice a rămas posterității ca Regele Ferdinand I al României, un pasionat de filatelie.

Bibliografie

Danescu, Marcel, *Filatelia de la A la Z*, Bucureşti, Editura Sport-Turism, 1987.

Dragomir, Kiriac, Surpățeanu, Aurel, *Catalogul mărcilor poştale româneşti*, s.e., s.l., 1974.

Ioan Galdea, *Marea Unire de la 1 Decembrie în filatelie*, pe http://www. dacoromania-alba.ro/nr52/marea_unire_ filatelie.htm, accesat 24.06.2021.

Scăiceanu, Cristian Andrei, *Istoria Mişcării Filatelice din România*, Bucureşti, Editura Oscar Print, 2011.

Idem, *Dicționarul machetatorilor mărcilor poştale româneşti*, Bucureşti, Editura Oscar Print, 2018.

Spineanu, Corneliu, *Catalogul mărcilor poştale româneşti*, vol. I, Direcția Generală a Poştelor şi Telecomunicațiilor, s.l., 1984.

Stoica, Corneliu, *Ludovic Bassarab*, în „Axis Libri”, Anul IV, Nr. 10, martie 2011.

Surjicov, Vsevolod, *Îndreptar filatelic*, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, 1972.

Tudor, Gheorghe, *Mărcile poştale româneşti 1858-2009,* Bucureşti, 2009.

ASPECTE PRIVIND STILISTICA EPOCII INTERBELICE

Ion-Leone Gavrilă-Ciobotea

Istoricul selectează şi esenţializează, în raportare directă cu ceea ce Dimitrie Cantemir numea „canoane", iar alţi teoreticieni „legi inefabile" ale cercetării, sau concepte, individualizarea unei etape (un fragment de timp) în înlănţuirea ei organică cu un şi mai demult trecut şi anterior şi cu postumitatea sau posteritatea ce-l detaşează de aceasta. Filosofia lui este, în fond, o cale, o metodă umană de la un moment dat cât mai apropiată unui adevăr. Întotdeauna, istoricul s-a confruntat cu o complexitate a vieţii oamenilor, după loc şi împrejurări, după momentul „universalului" într-o evoluţie sincronică, fapt care i-a afectat atingerea, prin oricât de meticuloasă şi de neutrală analiză, obiectivitatea în stabilirea faptelor, dar mai ales în interpretarea valorii acestora. El rămâne dependent de o interpretare „subiectivă" şi, în consecinţă, opera lui nu va întruni niciodată un consens de aprecieri din partea altor istorici, şi ei subiectivi, din alte fragmente ale cronologiei. O istorie, adică un trecut memorat, este trăit ca semnificaţie şi valoare de cercetătorul ei într-un orizont al unei alte epoci definită prin alte obiective de viaţă, idealuri, noţiuni ale valorilor sau concepte ale devenirii individuale, comunitare sau universale. Din această perspectivă, istoria, ca ştiinţă a unei dezvoltări în spirală, în care reapar variante, trepte mai vechi, s-a scris, se scrie şi se rescrie, iar istoricul rămâne doar subiectul axiologic al epocii sale care etalează o comprehensiune despre o realitate a unui anume trecut, narată în jurul unor personaje şi fapte integratoare ale valorilor pozitive, curentelor de idei care şi-au aflat perenitate, sensurile evoluţiei civilizaţiei în determinismul firesc al legilor sociale şi naturale.

Noi încercăm să alegem pentru câteva coordonate ale unei epoci din Istoria contemporană a Românilor, 1918-1945, într-un moment al anului 2021 de „criză politică" în ţară, adnotat prin epitete, delimitări politice sau lupte interne din partide sau dintre partidele parlamentare oarecum asemănătoare limbajului interbelic, înţelegând că istoria pe durata a câtorva decade s-a modelat atât ca faptă, cât şi ca discurs, prin conştiinţa tinerelor generaţii care, de regulă, consumă mult dramatism în înţelegerea adâncimii destinului purtat de fiecare. Tot atât de bine alăturăm orizontului nostru de concepere ideea filosofului Lucian Blaga despre om ca fiinţă istorică, spre a defini şi dimensiona şi personajele epocii pe care o studiem. Potrivit concepţiei acestui mare filosof, „omul participă totdeauna la un *câmp stilistic,* la un câmp stilistic ce-şi pune pecetea pe creaţiile sale", sau pe faptele sale -n.n., el fiind doar „parte integrantă a fluviului istoric" care îl înrâureşte (influenţează)[1].

[1] Cf. Lucian Blaga, *Opere,* 11, *Trilogia cosmologică,* ediţie de Dorli Blaga. Studiu introductiv de Al. Tănase, Bucureşti, Editura Minerva, 1988, p. 336.

În anii 1918-1945, Istoria Românilor, ca şi a celorlalte popoare europene sau de pretutindeni, a fost de cea mai mare complexitate pentru condiția umană, de un dramatism incomparabil cu alte epoci, de ruperi a ritmurilor în dezvoltarea culturii şi civilizației, de căutări de sensuri ale devenirii şi de angajări politice fundamentate pe idei teoretice, atractive şi provocatoare, integrate unor „programe spirituale", care în concretul lor erau antinomice. Acum, dezbaterile teoretice au distanțat vechea generație de noua generație, prima a „formelor fără fond", cealaltă adeptă a unei mişcări renascentiste, cu atitudine radicală în impunerea unei alte paradigme culturale. Aşa cum, în secolul al XIX-lea, națiunile şi-au găsit ascendența istorică pe două căi, a revoluțiilor şi reformelor, tot astfel, după anul 1918, ce a marcat încetarea Marelui Război al Popoarelor, revoluția şi reforma au convertit pe indivizii activi din societate la curentele ideologice ale vremii, aceştia angajându-se politic în mişcările inițiate de un partid sau altul din favorizanta existență democratică a „pluripartidismului" de atunci.

Societatea românească de după Primul Război Mondial, sub imperiul modelului întâlnit la statele europene (cele mai zgomotoase, mai arțăgoase, mai „vrednice" – sic! – în a-şi impune puterea şi supremația în lume), a încercat să-şi construiască, prin înnoire şi printr-un nou conformism, un nou stadiu de civilizație şi de creație.

După înfăptuirea statului național unitar român în 1918, operă plebiscitară, democratică, problema primordială a societății a devenit alegerea căii de urmat într-o evoluție către progres (modernitate). Opțiunile au determinat politici economice, sociale, culturale şi geopolitice noi. Au fost reactualizate teoriile anterioare, şi cu mai mare intensitate, fapt care a creat polarități mari, numeroase curente politico-ideologice şi partizanate politice. Veşmântul teoretic al perioadei interbelice în domeniul filosofic, de altfel de înalt nivel valoric cultural, s-a contopit cu pozițiile politice, în majoritate opuse prin idei şi fapte, ajungându-se la alunecări spre iraționalism, şi contestări ale formelor preconizate de raționalismul clasic privind echilibrul unei societăți dat de regimurile democratice şi structurile de viață politică (pluripartidismul, parlamentarismul), sau de raporturile dintre fond şi formă, dintre agrarianism şi industrialism, dintre autohtonism şi europenism, dintre doctrinele principalelor două partide PNȚ şi PNL. Pe acest fond tensionat au apărut şi au evoluat formațiuni politice total opuse programatic, agresive şi de influență externă, cele care au întruchipat extremismul politic de stânga şi de dreapta, comunismul şi legionarismul. Cel dintâi a apărut primul. Istoricii din perioada când ideologia s-a fundamentat pe ideea „luptei de clasă", 1944-1989, au aşezat tematic, cu prioritate, în epoca interbelică mişcarea muncitorească în istoria partidului de extremă stânga, Partidul Comunist din România creat la 8 mai 1921[2]. În subiectivitatea istoriografiei zise marxiste, istoria epocii interbelice şi a celei postbelice (după Al Doilea Război Mondial), s-a scris sub falsa evaluare, supradimensionare a luptei clasei muncitoare (dintr-o țară eminamente agrară) şi a unei ideologii socialiste de import de la sfârşitul secolului al XIX-lea şi primele decenii ale secolului al XX-lea.

*

*   *

[2] Vezi Romus Dima, *Contribuții la studierea mişcării muncitoreşti din Oltenia*, Craiova, Editura Scrisul Românesc, 1977, pp. 16-17, notele 17-34.

Originile Mişcării Legionare sunt desluşite în „frământările naţionaliste” de după Primul Război Mondial, dar şi în dezbaterile şi atitudinile de acest fel anterioare acestuia, mai ales pentru Basarabia[3].

După anul 1918, efervescenţa politică a fost un fenomen deosebit de puternic în care au excelat subiectivitatea şi unilateralitatea de opinii privind dezvoltarea istorică şi recursul la modele statale străine ale oamenilor politici de pe poziţii de clasă diferite. Susţinerea şi încurajarea capitalurilor interne, mai ales în progresul industrializării, au creat sistemul zis *neoliberalism,* exprimat şi susţinut de liberali prin programul (politic) „prin noi înşine” (de industrializare pe căi interne şi fără capital din străinătate). Pentru o opţiune total opusă acestui sistem s-au plasat reprezentanţii partidului ţărănist, adepţi ai politicii „porţilor deschise”, favorabili pătrunderii capitalului străin în economia naţională. Creşterea economică („avântul economic”) din anii 1922-1929, cât şi legile organice de exploatare a bogăţiilor şi resurselor statului din 1924 au promovat sentimentul unei „chezăşii a siguranţei naţionale”, factor stimulator al tuturor opţiunilor pentru o şi mai bună propăşire istorică şi o nouă „misiune istorică” a neamului şi statului român. Din tot spectrul vieţii politice, dinspre această perspectivă a timpului de atunci, de optimism, s-au impus în toată perioada interbelică două partide, PNL şi PNŢ. Pe măsură ce s-au produs deplasări şi schimbări în structura claselor sociale, celelalte partide politice, cât şi personalităţile intelectuale aderente la anumite partide sau curente de idei au intrat, cu argumente majore sau minore, într-un joc politic pentru putere în stat angrenând masele populare. Astfel, problematica structurii sociale dintr-o epocă reflecta – potrivit tuturor opiniilor istoriografice – necesitatea unor raporturi noi a mijloacelor puterii în stat. În plan mental, nivelul aşteptărilor întregii societăţi a deschis o nouă abordare, în special, între tineri, pentru toate provocările care puneau în discuţie sau ameninţau baza şi stabilitatea statului naţional unitar român, în plan general, *status quo-ul* geopolitic stabilit prin sistemul de păci care încheiaseră Primul Război Mondial[4].

---

[3] Vezi: Şt. Ciobanu, „Nicolae Iorga şi Basarabia”; Radu Dragnea, „Creatorul naţionalismului”; ambele articole în vol. *Lui Nicolae Iorga. Omagiu 1871 - 5/18 iunie - 1921*, Craiova, Editura Ramuri, 1921. De reţinut concluzia lui Radu Dragnea (p. 120): ... „naţionalismul nu a fost şi nu vrea să rămână o mişcare romantică... ci ameninţă să pună stăpânire şi pe cealaltă vârstă [a lui Nicolae Iorga, „creatorul naţionalismului”] a noii societăţi româneşti. vezi şi Florin-Răzvan Mihai, Vasile Buga (coordonator), *Problema Basarabiei, în relaţiile româno-sovietice. 1918-2018*, prefaţă de Ioan Scurtu, Bucureşti, Editura Litera, 2020.

[4] Încă din 1927, Mircea Eliade a sesizat rosturile tinerelor generaţii de după 1918, prima dintre acestea fiind „necondiţionată în prealabil de un obiectiv istoric de realizat”, căci acesta fusese împlinit de predecesorii care au făcut România Mare, dar celorlalte revenindu-le misiunea să ridice „considerabil orizontul cultural românesc, deschizând fereastra către universuri spirituale rămase până atunci inaccesibile” (Mircea Eliade, *Memorii. Recoltele solstiţiului,* vol. II, *1937-1960*), ediţie şi cuvânt înainte de Mircea Handoca, Bucureşti, Editura Humanitas, 1991, p. 145 şi urm. Despre implicarea tinerilor sunt de acord toţi istoricii. Istoricul Ioan Scurtu apreciează că „mentalul colectiv al războiului şi reformele, au impus o trăire intensă, de largă participare a populaţiei”. Vezi Ioan Scurtu, Gh. Buzatu, *Istoria Românilor în secolul XX (1918-1948),* Bucureşti, Editura Paideia, 1999, p. 17. În plus, o mişcare cu totul nouă în asamblarea vieţii politice a fost şi pentru emanciparea politică a femeilor care au dobândit dreptul de vot la nivel local abia în 1929 (doar cele care absolviseră învăţământul secundar, normal sau profesional, funcţionarele şi văduvele de război) şi dreptul de vot la nivel naţional în 1938; Alin Ciupală (coordonator), *Despre femei şi istoria lor în România,* Bucureşti, Editura Universităţii Bucureşti, 2004;

Cel dintâi factor perturbator al păcii internaționale a fost pericolul comunismului dizolvant, extins sub forma bolşevismului sovietic[5]. Acesta a şi declanşat reacția naționalismului şi radicalizarea naționaliştilor. Sensul acestor stări ideologice se regăseşte exprimat în istoriografie, de exemplu, de Michelle Rallo care aşează România între 1919 şi 1945, în perioada revoluțiilor naționale ce au cuprins Europa[6].

În România, mişcarea legionară nu a reuşit să înfăptuiască *o revoluție,* obiectiv rămas la nivelul programatic. De aceea, denumirea de *mişcarea legionară* (noțiune sociologică, politică, culturală) a rămas cea mai adecvată în istoriografie, ea fiind în relație cu ideologia fascistă şi promovând câteva componente ideologice: antidemocratismul, anticomunismul, antisemitismul, naționalismul şi religiozitatea[7]. Într-o recentă analiză a „conținutului revoluționar" al Mişcării Legionare istoricul Florin Müller a concluzionat că aceasta s-a manifestat ca o contestație radical-populară dinspre fascism a sistemului capitalist, contrapusă comunismului de tip stalinist reprezentat de Partidul Comunist din România[8]. Ea s-a manifestat permanent, în anii săi de existență, ca o mişcare de tip totalitară, în formele specifice istorice ale fascismului italian, şi nazismului german[9].

Concluzii

Istoria, ca parcurs cronologic după 1918, a fost pentru Români în sensul hotărârilor de la Versailles şi Washington, confuze/interpretabile, dar ca un lung armistițiu ce a prilejuit regenerarea energiilor umane măcinate în Marele Război al Popoarelor şi a pregătit declanşarea Marii Conflagrații din anii 1939-1945[10].

Epoca interbelică pentru Europa s-a caracterizat printr-o instabilitate cronică în care problemele interne (etnice cu „mai multe minorități"), economice cu tendințe de sărăcire socială, culturale cu „intelectuali" propovăduitori ai unui „violent naționalism etnic" (bazați pe „diferențele lingvistice şi culturale dintre popoare; etc.) au format un evantai multicolor pe câte realități concrete erau[11].

Ghizela Cosma, *Femeile şi politica în România: evoluția dreptului de vot în perioada interbelică,* Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2002; ş.a.

[5] Despre o „direcție socialist-comunistă care se iveşte acolo" dinspre lumea slavă, sesiza încă la 13/26 septembrie 1918 chiar şi ambasadorul austro-ungar la Constantinopol, I. Pallavicini, cu puțin timp înainte de destrămarea imperiului dualist din centrul Europei. Vezi Corneliu-Mihail Lungu, „Integritatea statală a României - la 1918 şi în prezent", în vol. *Stat şi societate în Europa,* III (coordonatori Marusia Cîrstea, Sorin Liviu Damean), Craiova, Editura Universitaria, 2011, pp. 310-317 (p. 316).

[6] Michelle Rallo, *România în perioada revoluțiilor naționale din Europa (1919-1945),* Bucureşti, 1993.

[7] Florin Müller, *Socialism şi fascism în România - către o istorie intelectuală,* Bucureşti, Editura Universității Bucureşti, 2020, p. 94. O „revoluție fascistă" a fost „mai mult un proiect politic ideologic decât realizarea unei noi ordini politice" (p. 159).

[8] *Ibidem,* p. 95.

[9] *Ibidem,* p. 99. Vezi şi Eugen Weber, *Dreapta europeană. Profil istoric,* traducere de Iulian Mercea, Bucureşti, Editura Minerva, 1995; Faust Brădescu, *Cele trei probe legionare. Elemente de doctrină*, Bucureşti, Editura Majadahonda, 2000.

[10] Ernst Nolte, *Războiul civil european 1917-1945. Național-socialism şi bolşevism,* Cu prefața autorului la ediția în limba română, traducere de Irina Cristea, Bucureşti, Editura Grupul Editorial Corint, 2005.

[11] Paul Johnson, *O istorie a lumii moderne 1920-2000*, traducere din engleză de Luana Schidu, Bucureşti, Humanitas, 2019, pp. 44-45.

Această epocă s-a înscris în istorie la finele perioadei moderne, odată cu desăvârşirea marelui proces al constituirii statelor naționale. Ea a închis şi în limitele anilor 1918-1945 marile direcții/sensuri ale istoriei universale şi implicit, româneşti, lăsând în urmă toate cele care au particularizat medievalitatea. Prin ea s-au deschis ritmurile şi sensurile istoriei contemporane. Pentru ea, încă, nu s-a găsit termenul denominativ, fiind în carcasa istoriei relativ recente.

Casa de la Măldăreşti, județul Vâlcea, a marelui om politic liberal I.G. Duca – personalitate marcantă a istoriei românilor în perioada interbelică.

MARIA, REGINA NAȚIONALISTĂ

Tudor Nedelcea

În reputata revistă lunară „Curtea de la Argeş”, fondată în 2010, academicianul-scriitor Gheorghe Păun (urmaşul lui Ion Barbu) a inaugurat o rubrică, *„Lacrima Anei”* (studii, poezii culte şi populare dedicate Anei lui Manole), materialele fiind antologate în cartea omonimă tipărită în 2019. În *„nota editorială”*, academicianul Gh. Păun incită la vaste comentarii: *„Mai în glumă mai în serios, am mai spus/scris că Ana ține zidurile Mănăstirii Argeşului pe umeri, dar Manole primeşte laudele, el este «meşterul valah cu nume de fântână» (Labiş), în timp ce prin fântână curg lacrimile Anei”.*

Provocat de acest scurt, dar incisiv comentariu, am dezvoltat ideea (vezi art. *„Lacrima Anei”*, în Tudor Nedelcea, *Printre cărți şi oameni*, vol. VII, Craiova, Sitech, 2021, p. 96-101), sugerând/demonstrând că în Istorie, femeia a fost nevoită să fie tratată pe plan secund, să fie vinovată fără vină, cum e cazul Evei lui Adam sau să suporte atacuri misogine (Nietzsche recomanda *„ținerea în lesă a femeii”*; Schopenhauer: *„femeia trebuie să asculte”*, iar pentru Hegel, femeile *„nu sunt făcute pentru activități ce necesită o facultate universală”*).

Istoria fiind făcută, în general, de bărbați, femeia nu a avut parte de un tratament echitabil. Chiar şi în istoria românilor, prea puțin (sau deloc) s-a scris de rolul esențial jucat pe scena istoriei naționale de Ana Ipătescu, Maria Grant (Maria C.A. Rosetti), Maria Simonis (în cazul Revoluției paşoptiste), sau chiar de rolul decisiv, determinant al Cocuței Conachi (fiica boierului-poet Constantin Conachi şi soția caimacamului Vogoride) în realizarea Unirii Principatelor Române.

În această ilustră descendență o putem aşeza, cu asupra de măsură, pe Regina Maria, fără a ierarhiza meritele celorlalte femei de toată isprava.

Am numit-o *„regina naționalistă”*, în sensul real, adânc al cuvântului. A-ți iubi națiunea nu înseamnă a urî alte națiuni, a-ți iubi mama nu înseamnă că urăşti celelalte mame (Oare care-i motivația schimbării celui mai frumos cuvânt din lume şi din toate limbile în *„părinte 1”*?!). Naționalismul n-are nimic în comun cu xenofobia, rasismul, antisemitismul sau alte anti..., doar cu antiprostia). *„Naționalitatea trebuie să fie simțită cu inima şi nu vorbită **numai*** [sublinierea lui Eminescu, n.n.] *cu gura”* (ms. 2257), s-a pronunțat *„românul absolut”* (Petre Țuțea), pentru unii, *„cadavrul din debara”* pentru alții (care au fost decorați cu medalia „Petöfi”). Şi continuă să ne lămurească autorul *Luceafărului*: *„Nu cu fraze şi măguliri, nu cu garde naționale de florile mărului se iubeşte şi se creşte nația adevărată. Noi o iubim aşa cum este, cum a făcut-o Dumnezeu, cum a ajuns prin suferințele seculare până în zilele noastre. O iubim „sans phrase” [...], dar o iubim fără a-i cere nimic în schimb, nici chiar încrederea ei, atât de lesne de indus în eroare, nici chiar iubirea îndoită azi la lucruri străine şi la oameni străini. Şi*

chiar dacă amintirea noastră ar pieri în umbra vremurilor şi s-ar şterge din memoria tuturor, tot pe aceeaşi cale a conservării naţionalităţii şi ţării vom stărui, fără a face în această supremă privire nicio concesie primejdioasă ideilor veacului. Cine în această privire nu e cu noi e contra noastră" („Timpul", IV, nr. 115, 27 mai 1879, p. 1).

În acest concept eminescian o putem aşeza, cu gratitudine, pe regina noastră, Maria, Regina Reîntregirii. În istoria noastră o putem asemăna cu Maria, soţia domnitorului-martir Constantin Brâncoveanu, care şi-a dat viaţa sa şi a celor patru feciori ai săi, a sfetnicului Ianache, în prezenţa ambasadorilor ţărilor creştine europene (?!), la Sfânta Maria Mare a anului 1714 pentru păstrarea credinţei creştine şi a ţării sale mult râvnită şi pe atunci şi dintotdeauna.

Chiar în familia regală, Regina Elisabeta (Carmen Sylva, ca pseudonim literar), soţia Regelui Carol I, şi-a dedicat întreaga activitate de prima Doamnă intereselor naţiunii române, ajutând în Războiul de Neatârnare (fiind numită „mama răniţilor"), sprijinind moral şi chiar material aproape întreaga elită românească (invitându-l pe Eminescu la Palat, ducându-i ceaşca cu ceai făcută de ea însăşi a comentat: *„eram ca o vestală care duceam ofrandă regelui poeziei româneşti"*), având relaţii externe cu mari personalităţi (a purtat corespondenţă cu marele Lev Tolstoi). La Palat se îmbrăca în ie românească spre a dezvolta industria casnică; dar, mai presus de toate, a scris despre români şi România cu sinceritate şi obiectivitate, stil de viaţă care a impresionat-o pe urmaşa ei la tronul României, Regina Maria: *„Femeie de o puternică pasiune în tot ce iubea sau ura, având atâta entuziasm cât acei care încep abia viaţa, mare muncitoare, gânditoare mare, regina Elisabeta avea adesea nevinovăţia copilului. Impresionabilă şi idealistă înfocată, ea nu vedea totdeauna lucrurile sau oamenii potrivit cu adevăratul lor preţ, şi, de aceea adeseori cădea prada celor care ştiau cum să speculeze prea marea bunătate a inimii sale. Trăia pentru alţii. Mâna-i era totdeauna gata să dea, urechea să asculte, ochiul să verse lacrimi pentru durerea altuia. Era într-însa ceva din furtunile naturii; avântul ei era tot atât de vijelios ca şi disperarea ei"* (Vezi N. Iorga, *Regina Maria. Cu prilejul încoronării*, Iaşi, TipoMoldova, 2017, p. 40).

Numită pe drept cuvânt *„Regina Marii Uniri"*, *„Regina Unică a României Unite"*, alcătuitorii volumului *Maria – Regina Marii Uniri* (Liga Culturală pentru Unitatea Românilor de Pretutindeni şi Fundaţia Cultural-Ştiinţifică a Aromână „Andrei Şaguna", 2013), IPS Teodosie, A. Papari, Liviu Pandele, Victor Crăciun, M. Zidaru, Tr. Brătianu, Cristiana Crăciun, Mircea Chelaru au omagiat-o la împlinirea a *„75 de ani de la trecerea în lumea arhanghelilor neamului a A.S. Regale Maria de România"*. Aici, în acest volum, citim *Rugăciunea unei Regine*, un emoţionant text sacru care dă măsura personalităţii sale: *„Îmi înalţ inima spre Tine, oh! Doamne! Ascultă, te rog, ascultă smerita mea rugă. M-ai înălţat, m-ai aşezat în locul de slavă şi ai pus în mâinile mele o putere ce nu e hărăzită multora. Mi-ai însemnat un drum care trebuie să fie al meu şi pe care trebuie să păşesc fără a şovăi. Din pricină că sunt nevoiţi să-şi înalţe fruntea ca să mă vadă, mulţi cred că nu calc decât prin locuri pline de soare; dar Tu, oh, Doamne!, cunoşti pietrele ce-mi rănesc picioarele şi mulţimea spinilor ascunşi sub trandafirii ce mi-au fost dăruiţi.*

Ai făcut să strălucească chipul meu în fața smeriților acestei lumi. Ai așezat purpura pe umerii mei și coroana pe capul meu și mi-ai poruncit să le port ca și când n-ar fi o povară, Și ai grăit:

Ai fost aleasă între mulți; fii vrednică de cinstea ce ți s-a făcut, fie mâna ta blândă, cuvintele tale pline de mângâiere și fă din inima ta un loc de odihnă pentru cei obosiți și fără tihnă. Scoală-te în zori de zi, iar noaptea nu dormi prea greu ca nu cumva să rămână neauzit vreun strigăt înălțat către tine. Căci ești mama unui popor și ai fost aleasă să-l călăuzești în viață și să porți povara durerilor și bucuriilor lui.

De aceea strig către Tine, oh, Dumnezeul meu! Dă-mi putere să înfrunt orice soartă, să înving orice temere, să străbat prin orice furtună.

Dă-mi o nesfârșită răbdare, oh, Doamne, și voința de a birui orice ispită nevrednică; fă-mă fără teamă, bună și dreaptă, oh, Doamne, așa încât să rămân neclintită în mijlocul oricărei nenorociri. Dă-mi o inimă vitează ca să suport toate durerile pe care le văd și le aud; o inimă vitează ca să nu pierd curajul la sfârșitul unei zile de zbucium; o inimă destul de mare ca să îi poată iubi și pe cei pe care nimeni nu-i iubește, destul de dreaptă ca niciodată să nu osândească în grabă și destul de milostivă ca să poată ierta «de 70 de ori 7»”.

Să pătrundem cu emoție și evlavie în biografia acestei regine, care și-a uimit contemporanii, români, europeni sau americani, iubită de întregul popor român, dar urâtă și umilită de propriul său fiu, devenit rege.

S-a născut la 30 octombrie 1875 în Comitatul de Kent din Marea Britanie, ca fiică a Ducesei Maria (fiica țarului Alexandru al II-lea și a prințesei germane Maria de Hesse) și a Ducelui Alfred de Edinburg, fiu al Reginei Victoria a Marii Britanii. După o copilărie fericită în familie, îl întâlnește, aproape întâmplător, pe viitorul său soț, Ferdinand la unchiul său, Frederich de Hohenzollern. De fapt, Regele Carol l-a trimis special în Germania spre a întrerupe povestea de dragoste dintre prințul moștenitor Ferdinand și Elena Văcărescu (din familia poeților boieri, viitoare mare scriitoare și diplomată). Cei doi îndrăgostiți, Maria (17 ani) și Ferdinand (27 ani), se logodesc la Potsdam, iar căsătoria are loc la Palatul Cotroceni, la 29 decembrie/10 ianuarie 1893, întâi cununia civilă, apoi cea catolică, iar petrecerea are loc la castelul Sigmaringen, la sfârșitul luni ianuarie 1893. Tinerii întorși în țară prin Ardeal participă la slujba religioasă de la Mitropolia noastră ortodoxă, iar la Biserica Sfântul Spiridon se oficiază căsătoria ortodoxă: *„Mulțime, urale, zgomot, bună primire, veselie... dar cu toate că eu eram punctul central în jurul căruia se desfășura atâta alai, nu eram decât o biată mică străină într-o țară străină”.*

„Biata mică străină” avea să devină, prin meritele proprii, una dintre cele mai iubite personalități feminine din istoria românilor, iar țara străină i-a devenit propria-i țară, pe care a slujit-o cu devotament și credință.

Prin această sfântă căsătorie, englezoaica devine româncă Maria, iar România a devenit pur și simplu *Țara mea*. O mărturisește cu sinceră empatie: *„Iubirea mea pentru această țară, pe care am făcut-o a mea prin lacrimi și suspine, a ajuns pentru mine ca o religie. Mă simt legată de ea prin lanțuri de oțel, legată prin inimă, prin creier și prin sânge. Simt că fiecare din cei șase copii ce i-am e unul din inelele acelui lanț pe care numai moartea și dezastrul îl pot sfărâma”.*

Tânăra regină, cu *„ochi albaştri argintii”* se instalează cu soţul ei, Regele Ferdinand, la Cotroceni, dar frecventează şi Castelul Peleş din Sinaia, unde i se nasc primii doi din cei şase copii ai cuplului: Carol (viitorul Carol al II-lea, în 1893), şi Elisabeta (viitoarea regină a Greciei, în 1894). La Gotha (Germania) Maria dă naştere Marioarei (viitoare regină a Jugoslaviei, în 1900), la Peleş îl naşte pe Nicolae (1903), la Cotroceni pe Ileana (în 1909, măritată întâi cu principele Anton de Habsburg, apoi cu boierul mehedinţean Ştefan Isărescu, după despărţire s-a călugărit sub numele de Maica Alexandra). Al şaselea copil şi ultimul, Mircea, moare la numai patru ani de febră tifoidă.

Între 1899-1902, Regele Carol I şi Regina Elisabeta construiesc pentru viitoarea familie regală castelul Pelişor (lângă Peleş), principesa Maria punându-şi amprenta asupra arhitecturii şi mobilierului din interior.

La 27 septembrie/10 octombrie 1914 moare Regele Carol I, pe tron urmându-i nepotul său de frate, Ferdinand, la 28 septembrie/11 octombrie 1914. Doi ani mai târziu, moare şi Regina Elisabeta, la 1 februarie 1916. Noul cuplu regal avea să împlinească o misiune istorică, a Reîntregirii Neamului, intrând în Primul Război Mondial de partea cui o cereau interesele naţionale ale României (Regele Carol I refuzase acest deziderat).

Primirea vestei, prin telefon de la prinţul Ştirbei, că este regină, a suportat *„una dintre emoţiile cele mai zguduitoare şi covârşitoare din viaţa mea”*, conştientă de *„nemărginita răspundere ce m-aş aştepta, mai ales din pricina vremurilor în care trăiam şi a faptului că situaţia Europei îndeobşte şi mai ales a României era în grea cumpănă. Eram în pragul unei noi ere politice şi orice mişcare, orice hotărâre aveau să fie de o însemnătate covârşitoare. Clipa era solemnă, dar nu simţeam nicio teamă, deşi mi se părea că mi se deschisese asupra vieţii o uşă tainică”*. Îşi alege ca Doamne de onoare pe Maruca Cantacuzino, Cella Delavrancea, Dissescu, Haret, Antonescu, Mimi Racolă, Catargi, Julie Ghica.

Femeie-bărbat, tânăra regină făgăduieşte defunctului rege Carol că *„îţi vom duce vitejeşte opera mai departe”*, că *„voi încerca să fiu cum ai fost tu, credincioasă până la moarte, să-ţi iubesc ţara cum ai iubit-o tu, atâţia ani îndelungaţi; cu Voia Domnului îţi vom duce înainte opera fără a ne teme”*. Şi l-a convins pe soţul său, şovăielnicul Nando, să intre în război de partea Antantei, devenind în acele vremuri de restrişte, 1916-1918, *„cei mai temeinici prieteni din lume şi că suntem legaţi de ţara noastră aşa cum nu e dat multor suverani să fie. Suntem una cu poporul nostru şi, cu toată dezbinarea trecătoare, poporul nostru e una cu noi”*. Aici, Regina este prea optimistă *„cu toată dezbinarea trecătoare”*. Dezbinarea dintre români nu a fost/nu este trecătoare din păcate, ea face parte din ADN-ul nostru şi este cultivat şi de unii lideri politici de azi, total opuşi patriotismului Reginei Maria.

„Era la începutul marelui război mondial şi fusese vorba de abdicarea bătrânului rege din pricina unei dezbinări temeinice între părerea lui şi a poporului său; se şoptesc că noi, generaţia tânără, care aveam în faţa noastră viaţa întreagă, trebuia să-l urmăm în exil dacă se hotăra să plece. Întreaga mea fiinţă se răzvrătea vitejeşte împotriva unei asemenea idei, tot imboldul de luptător ce e în mine se pregătea să spulbere un asemenea plan”.

Splendidă mentalitate şi maxima responsabilitate faţă de poporul său! Regele Carol I, cu merite incontestabile de altfel, dorea înfiinţarea unei mitropolii catolice la Bucureşti, nejustificată prin numărul prea mic de catolici în Capitală. Numai demersurile jurnalistice ale lui Eminescu l-au determinat pe rege să nu pună în practică un asemenea proiect (vezi Tudor Nedelcea, *Eminescu*, Editura Academiei Române, 2020, p. 83 şi următoare).

Marea Regină Maria este hotărâtă, în consens cu ţara şi poporul pe care-i păstoreşte, chiar indignată de ideea abandonării noii sale ţări, adică *„Ţara mea"*: *„Ce fel? Să fiu nevoită să părăsesc această ţară, care în sfârşit ajunsese a mea şi în inima căreia mă furişasem atât de încet, însă atât de temeinic?*

Ce fel? Să părăsesc acest popor care începea să aibă încredere în mine şi să mă privească drept zorii nădejdilor lui? Să-mi părăsesc menirea, viitorul şi sfântul drept de a fi înmormântată în pământ românesc?

Oh, niciodată! Aşa ceva nu trebuie să se întâmple.

Şi privind la călăreţul mic şi îndrăzneţ pe căluţul lui alb ca zăpada, îmi dădui seama că-l născusem cu gândul că făcea parte din ţara lui şi ţara lui dintr-însul. Bucuria de a trăi, ce-i alerga prin vine şi îl făcea să-şi dea capul pe spate râzând cerului deasupra lui, era strâns împletită cu câmpiile, cu munţii, cu pădurile, cu ogoarele, cu râurile acestei ţări care era a lui. Fiece picătură de sânge din vinele lui era legată de acest pământ peste care trecea în galop.

Nu s-ar putea simţi acasă în nicio altă ţară din lume, aceasta era moştenirea lui, dreptul lui...

Şi în acea clipă ştiam cu o siguranţă tare ca piatra că, chiar dacă s-ar hotărî alţii să plece, eu cu copiii mei aş rămâne lipită de acest pământ, căci a ne smulge de lângă el însemna să ne smulgă inima din trup" (*Maria – Regina Marii Uniri*, pp. 130-131).

Hotărârea României în 1916 de a intra în război (acolo a fost războiul *„nostru"*, nu cel din Irak, Afganistan sau Ucraina) a însemnat privaţiuni, lacrimi, răniţi şi morţi, dar şi împlinirea unui ideal. Regina s-a dovedit a fi din nou la înălţime, impresionând prin devotament, energie, curaj, sfidarea morţii: *„eu nu am timp să fiu bolnavă şi atâta timp cât România are nevoie de mine"*, scrie principesa Ileana, fiica ei. Când se întorcea acasă la Iaşi, partea de jos a rochiei Reginei era plină de păduchi, dar Regina n-a luat niciun medicament şi Dumnezeu a păzit-o.

Dar Primul Război Mondial aduce şi bucurie în sufletul românilor de pretutindeni şi al Reginei implicit. *„Basarabia s-a declarat alipită de România; aceasta ne pricinuieşte o mare bucurie"*, dar şi o temere în contextul european politic al anilor 1918-1920 şi al semnării Păcii de la Buftea: *„nu pot decât să privesc viitorul cu teamă şi să mă întreb ce necazuri noi vor izvorî din aceasta"*. Şi vor izvorî multe necazuri, pe care tot Regina avea să le rezolve. Totuşi, *„alipirea Basarabiei,* notează ea, la 30 martie/12 aprilie 1918, *e netăgăduit un mare eveniment pentru ţara noastră. E primul pas «Unirea» visată de România"*. Întoarcerea familiei regale la Bucureşti, după exilul forţat la Iaşi, este descris cu minuţiozitate: *„am fost aproape strivită de mulţimea scoasă din fire de fericire, inima mi-e plină până la revărsare"*, *„mulţime nerăbdătoare, sute de soldaţi, urale furtunoase, muzici, cântări şi fluturatul multor steaguri, o înveselire obştească"*, *„o simfonie ameţitoare de roşu, galben şi albastru"*.

Într-o scrisoare către mama sa, din 19 septembrie/2 octombrie 1916, Regina Maria vorbeşte nu de probleme familiale cum ar fi firesc, ci tot despre „Ţara mea": *„Fiecare ţară are idealul ei, iar ţara noastră a nutrit un vis de secole, visul că într-o bună zi toţi românii vor fi uniţi sub o singură coroană – nu există nici cel mai mărunt şi mai ignorant ţăran, în cel mai uitat colţ al ţării, care să nu fi avut acest vis. Pentru ei, acest război este unul sfânt şi îşi vor da de bunăvoie ultima picătură de sânge pentru a-l realiza!".*

Sfârşitul Primului Război Mondial nu însemna şi împlinirea idealului românilor. Imperiile se destramă, urmează formarea statelor naţionale. Dar cum? Îşi intră într-un rol decisiv Regina Marii Uniri. *„Am fost trimisă în afara graniţelor ca să vorbesc pentru ţara mea, de a pune problemele sale în faţa acelora care astăzi remodelau harta Europei şi eram bine avertizată că România se afla într-o situaţie delicată"*, conştientă de faptul că *„misiunea mea era aproape misiunea unui bărbat,* [dar] *felul meu de a pleda a fost acela al unei femei"*. Are o misie grea, dar se simte flatată că *„toţi s-au gândit că pot ajuta"*, dar cel mai mult Regina simte că poate ajuta Ţara, prin recunoaşterea internaţională a Unirii de la 1 Decembrie 1918. Se întâlneşte cu decidenţi politici mondiali: Clemenceau, primul ministru francez, preşedintele Franţei, Poincaré, preşedintele SUA, Wilson, regele Marii Britanii, George al V-lea etc. *„Am prezentat nevoile şi aspiraţiile poporului meu. Am pledat, am explicat, am rupt nesfârşite lănci în apărarea lui. Am dat ţării mele o imagine energică, vie şi mulţi au înţeles şi mi-au susţinut eforturile, înţelegând entuziasmul care mi-a dat putere"*. Regina Maria a pus pe harta Europei un nou stat: România. Vine în Parlament, alături de Ferdinand, după acest istoric turneu diplomatic victorios, dar este nevoită să recunoască un adevăr care ne macină de secole: *„Toţi românii noştri nu erau uniţi aşa cum ar fi trebuit să fie, lumea după război nu se arătase la înălţimea eroismului desfăşurat în timpul giganticului efort de a câştiga. Am câştiga, dar lumea a rămas mică, sordidă, lacomă şi egoistă. Se mimează unul pe altul, sunt invidioşi şi egoişti, lacomi şi meschini în scopurile lor. Puţini, prea puţini se ridică deasupra mocirlei cu idealuri curate şi dorinţe spre bine"*.

Trist adevăr! Aceleaşi lucruri le-a exprimat şi Eminescu, când a vorbit de voievodul martir Grigore Ghica III.

Şi vine anul încoronării, 1922, cu inevitabilele găselniţe româneşti şi nu numai: Regelui nu i se permite de Vatican să intre într-o biserică ortodoxă, el fiind catolic. Tot Regina rezolvă: încoronarea se face în faţa bisericii. Partidele Naţional Liberal şi Naţional Ţărănesc – deci *naţionale* – nu participă, fiind în opoziţie, iar serbarea de la Alba Iulia era considerată de acestea doar o *„manifestare de partid"*.

La 15 octombrie 1922, Ferdinand este încoronat la Alba Iulia ca rege al tuturor românilor, alături de Regină, care s-a implicat şi în politică, cu rezultate benefice, rol pe care şi-l autodefineşte: *„Adevărul este că eu fac munca unui bărbat şi a unei femei totodată şi oamenii mă tratează ca şi cum aş avea o autoritate pe care, de fapt, nu o am. Vin la mine miniştrii, politicieni, generali, mari industriaşi şi oameni de finanţe, oameni de toate naţionalităţile şi de toate categoriile. Eu sunt un fel de organ executiv, ceea ce Nando nu este, acesta e adevărul: dar ceea ce face activitatea atât de imposibil de obositoare este toată acea muncă pregătitoare – cuvântul final trebuie să fie rostit de*

rege. El nu ştie cât am eu de lucru, deci poate sta liniştit, neştiind. Aparţine acelei categorii de fiinţe care nu fac niciodată singure lucrurile, deşi deseori se gândesc la ele şi vor sau speră să le facă”.

De menţionat că înainte de a intra în Primul Război Mondial, România avea 137.000 km pătraţi şi 7.700.000 locuitori, iar după 1 Decembrie 1918, România Mare, însuma 295.000 km pătraţi pe care locuiau 17.000.000 suflete.

După un turneu de asemenea triumfal în SUA în 1926, Regina Maria, care a trăit în România 45 de ani, este nevoită să se întoarcă în ţară, datorită înrăutăţirii sănătăţii soţului ei, Regele Ferdinand, care-şi dă obştescul sfârşit la 20 iulie 1927, la Pelişor.

Pentru această Regină-Om încep necazurile, cauzate de fiul său cel mare, Carol, care a încălcat conştient legile ţării şi statutul Coroanei Regale, dezertând de pe frontul din Moldova (*„Mai degrabă să mori de un glonţ duşman şi să zaci în bunul pământ românesc decât să dezertezi într-un asemenea moment, dispreţuit de întreaga ţară, ceea ce va apăsa greu pentru tot restul vieţii tale”*), căsătorindu-se ilegal cu Zizi Lambrino. Se autoexilează în 1925, renunţă la domnie în favoarea fiului său legitim, Mihai, dar, apoi se răzgândeşte. La 6 mai 1928 încearcă o lovitură de stat, închiriind două avioane din Marea Britanie. Autorităţile britanice îl opresc, îl declară *„persona non grata”*. În iunie 1930 se întoarce în ţară şi se instalează prin forţă ca rege, înlăturându-şi de pe tron pe propriul său fiu. Asupra mamei sale, Regina Maria, îşi varsă toată ura, pentru că nu i-a tolerat aventurile amoroase şi destrămarea familiei. Dacă la 2 august 1927, Reginei Maria i se fixează un venit de 20 milioane lei (Mihai avea 22 milioane, prinţul Nicolae, 7 milioane, Sitta, mama lui Mihai, 7 milioane), Carol al II-lea îi diminuează veniturile, o izolează şi o umileşte peste putinţă. N-o consultă ca Regină mamă, îi urmăreşte toate mişcările, o spionează, îi expropriază în folos propriu venitul moşiei Sinaia, conform codicilului lui Ferdinand, îi reduce cu 25% lista civilă, îi pune sub control toate convorbirile interne şi externe, de la Cotroceni, Pelişor, Balcic şi Bran, o izolează la Balcic, interzice organizaţiei femeilor românce s-o sărbătorească la împlinirea vârstei de 60 de ani, o îndepărtează pe sora sa, Ileana (pe care o considera „vitregă”); la inaugurarea Arcului de Triumf din Bucureşti, în decembrie 1936, regele îi laudă pe toţi, numai pe regină nu, deşi era de faţă. Izolată şi umilită, Regina i se destăinuie vărului său, regele britanic George: *„Nu ţi-am scris niciodată în ultima vreme că viaţa este foarte grea şi foarte tristă. [...] Am luptat doi ani înghiţind toate răutăţile, toate căderile, dar totul în zadar [...] toate drepturile de mamă mi-au fost refuzate, chiar şi dreptul de a fi iubită [...]. În ultimul timp am trăit într-o lume pe care nu o înţeleg [...]. Am fost totdeauna un bun luptător. Dar să lupţi împotriva poporului tău copil?”*.

Dureros strigăt de mamă. Se confirmă un proverb românesc: *„Nicio faptă bună nu rămâne nepedepsită”*. Şi Regina Maria a fost pedepsită cu vârf şi îndesat. Şi nu de oricine, ci de propriul său fiu. Mai aud/citesc/ascult pe unii aşa zişi monarhişti vorbind la superlativ despre Carol al II-lea, considerându-l *„voievod al culturii”*, cum l-a numit, din simplă slugărnicie, un ziarist din perioada interbelică; dar Elena Ceauşescu n-a fost numită *„savant de renume mondial”* nu numai în ţară, ci chiar de universităţile străine care i-au acordat, prin mijlocirea lui Pacepa, titlul de *„doctor honoris causa”*. Şi a fost savantă?!

Dacă spui despre Carol al II-lea că a fost dictator (a desfiinţat, în 1938, toate partidele politice din România, creându-şi propriul partid „Totul pentru Ţară”), că a adus România la cele mai strâmte hotare etc., eşti catalogat imediat ca antimonarhist. Ai voie să-i critici pe Mihai Viteazul, Ştefan cel Mare, Vlad Ţepeş, Brâncoveanu, Cuza Vodă etc., nu şi pe unii regi, sau unele fapte ale acestora, căci aceştia sunt trimişii lui Dumnezeu pe pământ şi sunt infailibili. Adevăraţii istorici şi oameni de cultură ştiu să ţină dreapta cumpănă.

Revenim la eroina noastră, Regina Maria. Este firesc ca după atâtea necazuri, sănătatea să i se şubrezească. În martie 1937 este diagnosticată cu hemoragie internă. Dr. Eppinger din Austria vrea s-o examineze la clinica sa din Viena, dar Carol al II-lea nu aprobă această deplasare. Este investigată la Dresda şi trimisă înapoi la Sinaia că n-au ce să-i facă, călătoreşte cu trenul, Carol al II-lea neaprobându-i călătoria cu avionul, fiind prea costisitoare. O nouă hemoragie o obligă să oprească 12 ore la Cernăuţi. Ajunge în sfârşit la Sinaia şi-şi comandă o *„rochie largă gri-perl”*. Moare la Pelişor, la 18 iulie 1938, orele 17.30, corpul neînsufleţit fiind depus în holul castelului Pelişor, îmbrăcat în stofă violet, culoare dorită de Regină în locul negrului. Catafalcul era învelit în roşu, sicriul cu tricolorul naţional şi armele regale, cum ne încredinţează Ion Bulai. Pe 21 iulie 1938, corpul reginei e adus la Palatul Cotroceni pentru trei zile, după care este depus la Palatul Regal. Pe 24 iulie 1938, trupul reginei, transportat într-un vagon deschis, ajunge la Curtea de Argeş, fiind înhumată alături de soţul ei, Regele Ferdinand, şi de prima familiei regală românească: Carol I şi Elisabeta. O ţară întreagă a plâns-o ca pe o adevărată regină. Şi-a exprimat dorinţa (conform unui bilet găsit în poşeta sa) la întoarcere de la Dresda ca inima să-i fie îngropată la Balcic. I s-a îndeplinit dorinţa: învelită în vată formolizată, inima Reginei a fost aşezată într-o casetă de argint şi depusă la Biserica Stella Maris din Balcic; după cedarea Cadrilaterului, inima a fost luată de fiica ei, Ileana, şi ascunsă într-o stâncă de la Palatul Bran, iar din 1970, inima Reginei a fost depusă la Muzeul Naţional de Istorie din Bucureşti ca un odor sfânt, făcând parte din patrimoniul naţional cultural.

Ultimele cuvinte/gânduri testamentare ale acestei mărețe Regine au fost adresate celor dragi, pe care i-a iubit şi slujit cu sfinţenie:

„Ţării mele şi Poporului meu,

Când veţi citi aceste slove, Poporul meu, eu voi fi trecut pragul Tăcerii veşnice, care rămâne pentru noi o mare taină. Şi, totuşi, din marea dragoste ce ţi-am purtat-o, aş dori ca vocea mea să te mai ajungă încă o dată, chiar de dincolo de liniştea mormântului.

Maria”

Un testament pe măsura sufletului său atins de Divinitate. În numele ei şi a faptelor sale, toţi românii să mediteze, poate vor fi mai buni, mai înţelegători, mai toleranţi, mai uniţi, mai buni creştini, mai... Până atunci, să-i ridicăm Reginei monumente artistice, să-i dedicăm creaţii, să-i atribuim numele unor străzi, cartiere, instituţii s-o respectăm cu evlavie etc.

Stă în puterea noastră. Măcar atât!

*

*　　*

Maria de Saxa-Coburg n-a fost numai Regina României, ci şi o reputată scriitoare, recunoscută pe plan european, publicând povestiri, romane, poveşti în engleză şi traduse în limba română, unele chiar de N. Iorga. În două volume de *Poveşti* reuneşte 12 basme fermecătoare închinate copiilor din România Mare: (*Poveste de Crăciun, Copila Soarelui, Comoara lui Baragladin, Cei trei purcei, Trandafirul lui Conu Ilie, Insula Şerpilor, Cartea minunată a părintelui Simion, Sămânța înțelepciunii, Ciobanul şi Domnița, Baba Alba, Orfana, De coada Cometei*).

Alte volume: *Crinul vieții* (1912), *Visătorul de vise* (1912*), Ilderim* (1915), *Patru anotimpuri* (1915), *Povestea unei inimi* (1915), *Povestea unui dor nestins* (1916), *Povestea neastâmpăratei Kildeen* (1917), *O poveste de la Sfântul Munte* (1917), *Regina cea rea* (1918), *Minola* (1918), *Țara mea* (1921), *Cartea de basme a reginei României* (1923), *Glasul de pe munte* (1923), *Înainte şi după război* (1925), *Lulaloov* (1929), *Casele mele de vis* (1930), *Copila cu ochi albaştri* (1930), *Regine încoronate* (1930), *Stella Maris* (1933), *Povestea vieții mele* (trei volume, 1934) etc.

La 1 mai 1915 a fost aleasă membră de onoare a Academiei Române. Din familia regală, au mai fost membrii ai Academiei Române: *Regele Carol I* (membru de onoare al Societății Academiei Române la 15 septembrie 1867; preşedinte de onoare (27 mai 1879 – 27 septembrie 1914) şi protector (15 septembrie 1867 – 27 septembrie 1914); *Regele Carol al II-lea* (membru de onoare la 17 mai 1921, preşedinte de onoare şi protector al Academiei Române (8 iunie 1930 – 5 septembrie 1940); *Regina Elisabeta* (membră de onoare la 4 aprilie 1881); *Regele Ferdinand* (membru de onoare la 16 martie 1890; preşedinte de onoare şi protector (29 septembrie 1914 – 20 iulie 1927); *Regele Mihai* (membru de onoare din 19 decembrie 2007 şi protector (6 septembrie 1940 – 30 decembrie 1947); *Principele Nicolae* (membru de onoare din 28 mai 1929, repus în drepturi la 3 iulie 1990).

*

*   *

Destinul ne-a dăruit o poveste frumoasă: o prințesă din Anglia, rudă cu multe familii regale, a venit pe plaiurile Mioriței, s-a căsătorit cu un prinț german şi a făurit o Românie Mare şi ne-a „românizat”, ne-a schimbat Istoria.

În veci fie-i numele lăudat!

Regina Maria a României

ISBN 978-606-14-1796-4